

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

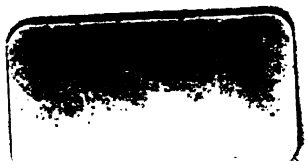
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NO 27 1914
JUN 4 - 1922

JUN 27 1922

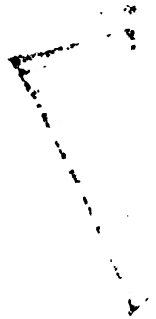
JUN 28 1922

JUL 2 1922

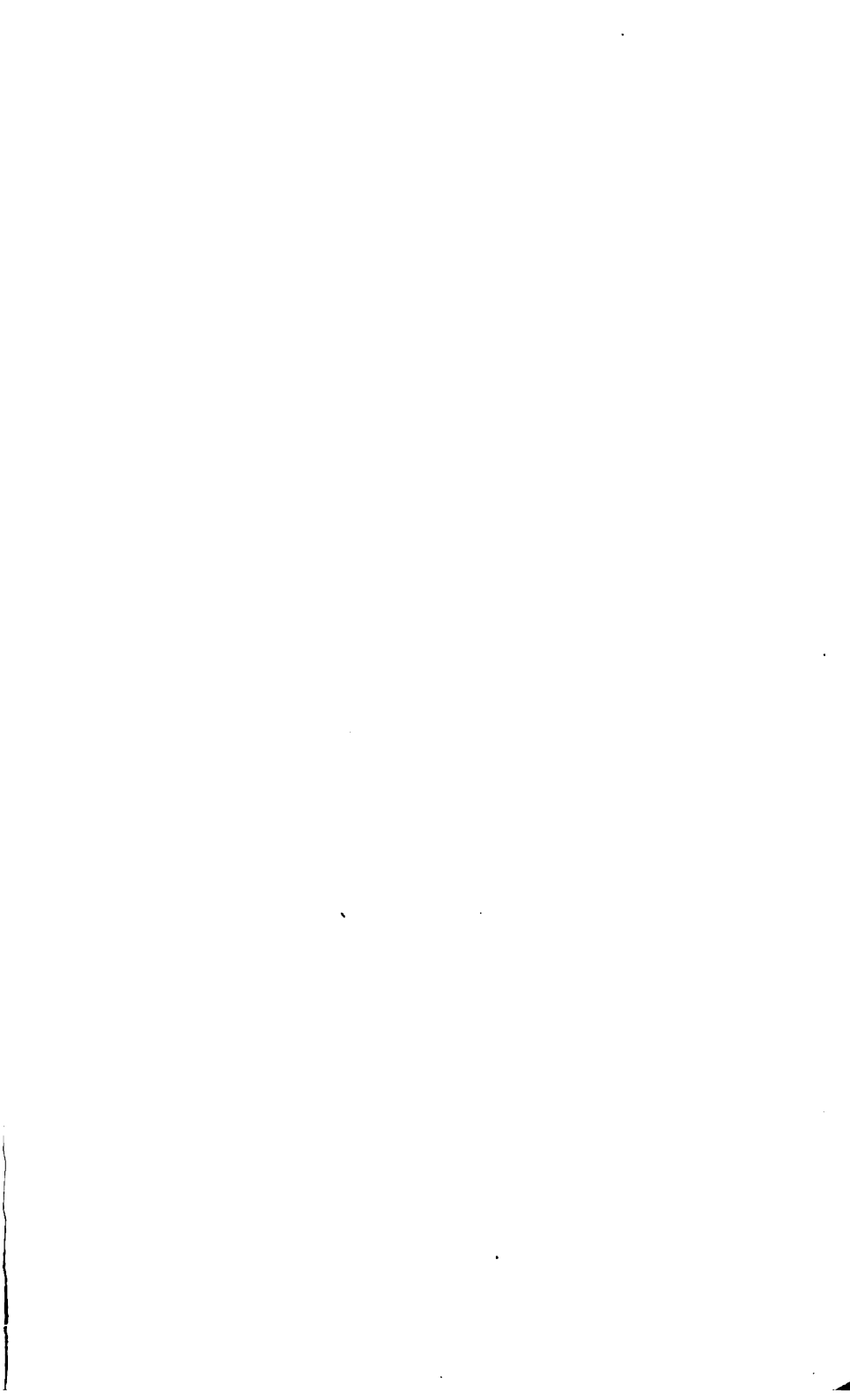
2-3

ANNEX

ANNEX

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

(Copied)

FL

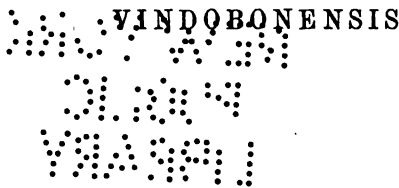
5066

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS

ACADEMIAE LITTERARVM CAESARAE

VINDOBONENSIS

VOL. III. PARS I.

S. THASCI CAECILI CYPRIANI OPERA OMNIA
EX RECENSIONE G. HARTELI.

VINDOBONAE

APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCCLXVIII.

S. THASCI CAECILI CYPRIANI
OPERA OMNIA

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

G VILELMVS HARTEL

VINDOBONAE

APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCLXVIII.

13. 2.

DEC
29
1882
NEW-YORK
5664

NEW-YORK
DEC 29
1882

PRAEFATIO.

Cum academia litterarum c. Vindobonensis nouum corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum qui ad optimorum et uetustissimorum codicum fidem redigerentur ante hos sex annos edere constituisset, Cypriani opera recensendi munus mihi obtulit; qua in re eximia eius liberalitate omnibus fere manuscriptis libris quorum in lectionum iudicio est aliqua auctoritas mihi uti licuit, ut si hanc editionem cum reliquis contuleris scriptoris uerba innumeris locis emendata et ad genuinam formam redacta inuenias. ex bibliothecarum uero scriniis tanta librorum multitudo quorum non exiguam partem nemo adhuc inspexerat praesto fuit, ut subsidiorum copia paene laborarem. nam non ea est horum operum condicio, id quod in profanis scriptoribus non ita raro occurrit, ut omnes codices ex uno codice archetypo ducti unius sint stirpis in paucas quasdam familias diuisae; quo enim frequentius et lectitabantur et describebantur Cypriani scripta, eo procliuior erat horum emendatio et interpolatio eoque plures exstiterunt codicum familiae neque intactam suorum archetyporum integritatem conseruabant apographa. deinde non eadem est singulorum operum condicio aut una eiusdem codicis per diuersas operum partes auctoritas; cum enim propter amplitudinem hoc corpus particulatim describeretur, sua est singularum partium e diuersis archetypis profectarum critica ratio, suum subsidiorum instrumentum. bene igitur singulari quodam casu euenit, ut nonnulli codices uetustissimi eidemque integerrimi hodie exstant, quorum auxilio difficilis

alioquin de codicum singulorum praestantia ac cognatione quaestio facilius fiat atque mendorum interpolationumque nube discussa certissima uia scriptoris uestigia et cognoscere possimus et persequi. est uero minor operum pars, libelli fere omnes priore fasciculo editi, qui uetustissimis illis codicibus exhibentur. quos ibi cum duces habeamus, hoc negotio supersedere iam possumus, ut reliquorum codicum, prout aut conspirant inter se aut discrepant, familias describamus; nam in iis locis, quales pauci sunt, ubi optimorum testium auxilio destituti ex reliquis codicibus uerba constituamus necesse est, nullus unus codex aut nulla una codicum familia sic prae ceteris excellit, ut in eligendis scripturis, quarum nulla non per se satis probabilis haberi possit, ea auctoritate iudicium regatur. epistolae autem cum paucae tantum in codicibus pari uetustate commendatis exstent, priusquam tententur, codices qui e quibus archetypis per quas uicissitudines ducti sint accurate debent circumspecti et ponderari. progredimur igitur ad primum huius disputationis caput, ut explorata singulorum codicum natura qua ratione ad emendandos libellos quos Cyprinus uocat tractatus uulgo appellatos eis sit utendum quaeramus.

Caput primum.

Codices. **S** Atque inter omnes codices primum locum et uetustate et integritate obtinet codex Seguerianus, nunc Parisiensis n. 10592 (= Suppl. Lat. 712) = S. hunc librum cum hic illic interpolatissimorum ut erat amator librorum Baluzius adhibuisset, ad libellos IV. V. VI. VII. discrepantes eius scripturas tanta negligentia adscripsit Krabinger quanta eas diligentia ex codice Woelfflin descripserat, cuius rei in multa incidi exempla, cum collationem illam quam inter Krabingeri manu scripta bibliotheca Monacensis asseruat inspicerem. ipse a. 1866 et 1868 Parisiis commoratus cum ceteros Parisienses codices tum Seguerianum summa qua est dignus cura excussi. cuius libri litteris uncialibus

bipartitis foliis saec. VI. uel VII. exarati quae sit externa species. ex imaginibus illis nonnullarum paginarum, quas Montaucon (*Bibliotheca Coislina olim Segueriana* tom. I, p. 242), accuratius Benedictini (ad p. 145. Pl. XLII. IV) et Natalis de Wailly (*Éléments de Paléographie* tom. II Pl. II. nr. 2) aeri incidendas curauerunt, multo commodius quam longa uerborum enarratione perspicitur. praeter scriptoris primarii manum quae nonnullos errores in describendo admissos correxit conspiciuntur recentiores conplures quas in adnotatione signo S² uel S m. 2 comprehendi. ne quis uero qui post me codicem inspexerit meam incuriam deprehendisse sibi uideatur, sciendum est me alteram manum neglexisse quotienscumque ea primae manus euanescentes uetustate litterarum ductus nouo atramento renouauerat. sed in iis rebus error procliuis est et lucis commoditati oculorumque uoletudini non nihil condonandum. equidem grauiora iterum iterumque inspexi uel amicos ut inspicerent litteris rogaui. uidetur uero codex olim multo plura continuisse quam quae hodie et ne integra quidem in eo exstant; nam nonnulli libelli suo uel initio uel fine sunt truncati, folia etiam confusa et deperdita recenti admodum manu restituta uelut folia 1. 2. 3 ad supplenda ea quae initio quaternione auulsa perierant. incipit uetus scriptura fol. 4 *NVMQVAM TEMPORIB.* (= ed. pag. 9, l. 22), f. 9^a col. 1 *CAECILI CYPRIANI AD DONATVM EXPLICIT ~ INCIPIT DE HABITV VIRGINVM FELICITER. DISCIPLINA* (= p. 187,2), f. 11^b c.² lin. extr. *PLACEAT VXORI* (= p. 191,4), f. 12^a c.¹ lin. prim. *NEC PARVA ET LEVIS* (= p. 202,17)*, f. 13^b c.² *DE HABITV VIRGINVM EXPLICIT INCIPIT DE LAPSIS FELICITER. PAX* (= p. 237,2), f. 31^b c.² *CAECILI CYPRIANI DE LAPSIS EXPLICIT INCIPIT DE CATOLICA AECCLISIAE VNITATE. CVM* (= p. 209,2), f. 34^b c.² l. extr. *SEPARATVR RAMOS* (= p. 214,12), f. 35 mutilato continetur nonnisi fragmentum c. 17 incipiens a *DOTES CHRISTI* (= p. 226,2), desinens in

*) Hic sequi debebant 2 quaterniones fol. 53^a c.¹ — fol. 60^b c.²

QVI TA (= p. 227,10), f. 36^a c.¹ *TE DEO TVMVLTVOSA*
 (= p. 269,5), f. 52^b c.² l. extr. *ESSE ORANTIBVS* (= p.
 293,21), f. 53^a c.¹ l. pr. *SIC ET MVLIER ET* (= p. 191,4),
 f. 60^b c.² l. extr. *SAECVLI COGITATIO* (= p. 202,16),
 f. 61^a c.¹ l. pr. *DAMNVM POTEST* (= p. 293,22), f. 61^b c.¹
CAECILI CYPRIANI DE DOMINICA ORATIONE EX-
PLICIT DE MORTALITATE (= p. 297,2), f. 74^a c.¹ *CAE-*
CILI CYPRIANI DE MORTALITATE EXPLICIT INCI-
PIT DE OPERE ET ELEMOSYNIS (= p. 373,2), f. 82^b c.²
 l. extr. *HIC CVSTODIE* (= p. 386,4), f. 83^a c.¹ l. pr. *QVI*
AD MALVM (= p. 352,17), f. 90^b c.² l. extr. *VT MEMORIAS*
TA (= p. 363,8), f. 91^a c.¹ l. pr. *PLEVIT ET QVI* (= p.
 401,6)*), f. 98^b c.² l. extr. *VIDVIS LABORIOSAM* (= p.
 412,4), f. 99 et 100 recenti manu exarata sunt ad supplendum
 initium libri *AD FORTVNATVM*, f. 101^a c.¹ *Q. FILIAS*
IPSI (= p. 325,4), f. 116^a c.¹—c.² *CAECILI CYPRIANI*
AD FORTVNATVM EXPLICIT INCIPIT AD CAECI-
LIVM CYPRIANVS CAECILIO FRATRI SALVTEM (= p.
 701,11), f. 126^b c.² *CAECILI CYPRIANI AD CAECILIVM*
EXPLICIT INCIPIT DE HIS QVI IN LECTO CON-
SEQVVNTVR CYPRIANVS MAGNO SALVTEM (= p.
 749,4), f. 133^b c.¹ *ECCLESIAM VENIVNT* (= p. 760,13)
CAECILI CYPRIANI AD MAGNVM DE NOVATIANO
ET DE HIS QVI IN LECTO CONSEQVVNTVR EXPLI-
CIT INCIPIT SENTENTIAE EPISCOPORVM NVMERO
LXXXVI (= p. 435,5), f. 142^b c.² l. extr. *PECCATORI*
COMMV (= p. 454,10), f. 143^a c.¹ l. pr. *SED ET ECCL-*
SIAE VBI ECCLESIAE VBI ECCLESIA (= p. 456,19),
 f. 145^b c.² *SENTENTIAE EPISCOPORVM DE HAETI-*

*) Falsa folii 91 et sqq. inscriptione *DE ZELO ET LIVORE* in errorem
 incidit Montfaucon qui omisso folio 91 de 92 et sqq. haec annotat (*Bibl.*
Coisl. p. 241): *auulsis foliis deest principium sermonis De zelo et liuore.*
Quae supersunt, sic incipiunt: ... 'nis? palmis in faciem uerberare-
tur' ... [cf. De bono pat. p. 402,14]. In fine quaedam desiderantur auulsis
foliis.

*CIS BAPTIZANDIS EXPLICIT INCIPIT AD ROGATI-
 ANVM ET CETEROS DE OBSERVANDA DISCIPLINA*
 (= p. 504,12), f. 147^v c.² l. extr. *FRATER KM̄E* (= p. 509,2),
 f. 148^a c.¹ l. pr. *SA SVFFERRE QVO* (= App. p. 39,3),
 f. 155^a c.² *CAECILI CYPRIANI DE LAVDE MARTYRII*
EXP FELICITER.

Hunc optimum librum ducem ita adhibui, ut nisi ratio repugnaret aut manifestis ille inquinaretur mendis, contra reliquos libros omnes huius scripturas in textum reciperem; summa enim eius auctoritas in eo videtur quod non raro solus uera aut uerorum uestigia proxima aut mendorum formas primas, unde interpolatorum tentamina explicantur, seruauit, cuius rei cum singulae paginae optima suppeditent exempla, speciminis loco haec peno celeriter quaerenti occurrentia: p. 256,25 ubi reliqui quotquot exstant libri interpolata exhibent uerba *qui etsi nefandis sacrificiis manus non contaminauerunt, libellis tamen conscientiam polluerunt*, in solo S extat formula *conscientiam miscuerunt*, insolens quidem illa, sed quam maxime genuina; ea enim utitur qui totus Cyprianum imitandum sibi sumpserat libelli *de bono pudicitiae* auctor A. pag. 20,5 *pudicus uero iuuenis quia delicto conscientiam non miscuit*, et si recte uerba constitui, Caldonius de muliere a marito ad sacrificandum tracta Cypriano scripsit pag. 537,6 *conscientiam non commiscuit*. — pag. 304,14 in S uox occurrit rarissima *offendicula*, cuius in locum tritissimum *scandala* receperunt reliqui fere omnes ita legentes: *non sint tibi scandala ista sed proelia*. — p. 253,24 a uero proxime abest S: *an quisquam maior deo aut diuina||ore clementior*; scripsit enim Cyprianus, id quod Vahleni acumen uidit, *aut diuino amore clementior* (in exitu linearum uirgulae ~ super a u e positae plerumque euauerunt in S). reliqui libri omnes interpolatoris inuentum *diuina bonitate clementior* exhibent. cum igitur codicis uirtus tanta sit, iam non uituperabitur, quod etiam eis in locis, ubi reliquorum librorum scriptura nihil offensionis praerberet, sed tamen in Segueriano singulare quiddam idque nonnumquam aperte uitiosum inesset, ex hoc diuinando

Codicis S
 auctoritas.

aliquid extricare quam alteram scripturam propter ipsam simplicitatem suspectam recipere maluerim. quae ratio cum ex manifesta libri praestantia prorsus apta sit, tamen summa necesse est adhibeatur cautio. dolendum enim est codicem praestantissimum a librario indocto ita incuriose scriptum esse, ut nullo non mendorum genere ualde inquinetur. nam et in uerbis scribendis etiam facillimis fallente inprimis sermonis uulgaris pronuntiatione erratur et uocum terminationes frequentissime oculorum uel aurium errore deprauantur et uerba singula pluraue oculis ad proxima ductuum similitudine aberrantibus omittuntur*), hic illic transponuntur**), neque uero quo ceteri referti sunt codices genere mendorum, additamenta dico in scriptoris orationem recepta, hic prorsus caret***); sed ut uerba uitiose descripta nulla fallaci et artificiosa librarii interpolatione corriguntur, ita eadem librarii simplicitate quid postea additum sit facile

Mendorum
genera.

*) Cf. 187,17; 188,20; 196,25; 203,5; 204,17. 18; 213,5; 248,16; 251,18; 252,21; 255,8; 269,14. 21; 274,6; 277,4. 15; 279,8; 281,5; 282,15; 285,6. 11; 286,13; 287,24; 292,27; 298,14. 18. 20; 300,17; 304,4. 20; 309,23; 310,7; 312,13. 17. 23; 326,12. 16; 327,21; 330,5; 333,11; 335,17; 336,12. 28; 343,1. 13; 379,16; 380,4; 382,4; 383,19. 22. 25; 385,21; 386,2; 403,3; 404,17; 407,2; 408,6. 27; 435,16; 437,17; 440,2. 8; 441,12; 442,18; 443,18; 449,3; 460,2 etc. — 194,1; 202,18; 246,12; 351,12. 16; 253,4. 7; 254,22; 255,21; 257,5; 259,20; 271,13; 273,3; 276,27; 284,7. 8. 21; 289,6; 290,11; 291,12; 292,5; 302,24; 306,18; 308,12; 309,1; 311,14; 314,5; 325,16; 327,20; 338,18; 339,24; 343,16; 344,22; 346,16; 381,9; 403,8. 23; 404,27; 405,2. 3; 406,10. 13; 407,27; 409,2. 7; 440,7. 17; 441,1; 442,16; 444,17. 20; 446,3; 449,9. 20; 457,8; 458,2. 19; 459,2; 460,16 etc.

**) Cf.: 403,12; 702,18; 243,5; 281,17; 286,26; 288,28; 310,8; 326,17; 332,8; 333,8; 339,23; 343,8; 346,12; 375,21; 439,7.

***) Exceptis uocabulis illis, quae ex proximis potius repetita quam extrinsecus sumpta uidentur uelut 197,11; 199,22; 258,10. 18; 308,13; 314,1; 343,21; 404,24; 408,1; 436,12; 444,5; 448,5; 449,8; 450,21; 454,3; 456,19; 459,9 etc., hic illic ab eadem uel altera manu deleta uelut 312,20; 325,15; 326,8 inueniuntur quae interpolationis suspicione non carent addita haec: *dei* 346,12; 437,16; 446,1, *domini* 378,11, *est* 345,8; 437,16; 446,1, *et* 273,15; 376,1; 334,13; 331,1, *etiam* 242,17, *ille* 339,17, *solla* 262,6, *non* 269,17; 451,1, *ad* 254,16, *uenire* 310,25, *dicens* 375,21, *carissimi* 244,16, *caelestis* 381,7, *pretio* 188,19, *quam uim* 247,4. cf. 195,4; 242,4; 441,9.

dignoscitur. cum ex codicis Segueriani archetypo inter omnes quos scio libros nullus fluxerit, cuius lectionibus quid fraude uel errore in illum tam neglegenter descriptum inrepperit certius intellegatur, hic illic in diiudicanda lectione oscitanter haesi, nonnulla quae in textum recipere debebam reieci. quare occasione oblata grauiora liceat retractare: pag. 190,12 nescio an unicum obsoletioris formae exemplum S recte seruarit in his uerbis: *hi sunt qui secuntur agnum quoque ierit*. nam cum Cyprianus et Itala quae dicitur uetus *quisque* pro *quisquis* ubique fere usurpent, in epistulis p. 737,11 *quique* pro *quicumque* (cf. App. p. 30,15; 55,10) et apud Cypriani imitatore[m] App. p. 14,7 *quaeque* pro *quaecumque* occurrat, uidetur etiam dici potuisse *quoque* pro *quocumque*; sed in tanta deprauationis procliuitate quanta est in uocabulo *QVOQVŪQ*. nihil decerno. — pag. 190,15 genuinum est quod S exhibet: *in scripturis fere per omnia* (i. e. *ubique*, reliqui libri *omnibus*) *ad protoplastum deus loquitur*. sic enim dicit Cyprianus p. 276,24 *per omnia obsequi*, 477,15 *per omnia deo placere*, 644,3 *per omnia aequaliter iudicare*. cf. A. 14,11. — pag. 200,7, ut in transcurso moneam, rectius *illis* in *illic* mutatur quam cum uulgata *illi* legitur in uerbis: *quis illic in nuptiis locus est*. quod ne displiceat faciunt similia pag. 497,3 *illic apud clericos*, 515,17 *illic apud uos* 638,23 *istic in prouincia nostra*, 617,5 *illinc ab urbe*, 618,4 *illinc a uobis*, 364,18 *istinc de saeculo* etc. simili errore *illis* pro *illic* exhibet S pag. 756,18 et reliqui saepius. — pag. 203,22 et 271,16 non debebam ex S *dum* recipere; saepissime enim in eo *dum* et *cum* confunduntur uelut p. 290,2; 211,19; 262,8; 305,26; 411,6 — pag. 238,24 cum pari facilitate *istam stantium* in *istantium* (i. e. *stantium*) abire atque *istantium* in *istam stantium* corrigi potuerit, S scriptura praefenda est quae proximo *hanc* commendatur. — pag. 256,9 in uerborum positione *et qui alius et ipse maculatus*, quae Manutius transposuit ut edidi *et alius qui*, iam non offendo, cum simile praesto sit 284,11 *et qui seruus*. — pag. 263,17 me piget raram formam *scibis*, cuius testimonia nonnulla Roensch in libro *Itala und Vulgata* inscripto pag. 292 congescit, uulgatae *scies*

postposuisse, nec pag. 334,28 *plangebitis* repudiandum erat, quod ut ex proximo *plorabitis* enatum sit uereor; nam codex Sangallensis qui saepius cum Segueriano facit pag. 299,26 id confirmat. Cypriano ipsi formam *censeuimus* pag. 435,15 inculcare nolui, quae quomodo inrepperit Laureshamensis liber edocet. — pag. 290,15 quod S exhibet *mereri deum* recepissem, nisi simile exemplum quod est pag. 376,23 me fugeret, quorum iam alterum altero defenditur. in reliquis codicibus exstat tritissimum illud Cypriani *promereri* (cf. 223,26; 227,2; 260,13; 271,22; 290,15; 294,1; 303,5; 382,10; 384,16; 385,15; 394,20; 410,18). — pag. 382,27 uidetur explicari posse quod in S exstat *ut nobis amicos de terrestribus lucris propria ratione faceremus*. uillicum enim in euangelio Luc. 16,1 sqq. respicit qui domini debitoribus debiti partem quo sibi amicos faceret remissam quasi in suam sibi transscripsit rationem.

F Codici Segueriano aetate fere par est fragmentum codicis 'membranaceum saec. VI. characteris italici nulla uerborum distinctione interposita', quod integrum *De opere et eleemosynis* libellum et epistulae 63 initium continet. discrepantes eius scripturas fragmentis codicis Bobiensis de quibus infra agam Peyron (*M. T. Ciceronis orationum fragmenta* 1824 p. 163) subiecit. quas reliquias cum codicis Bobiensis esse scriberem p. 372 et siglo F notarem, falsus eram et rectius altero siglo uti debebam. sexto iam p. Chr. n. saeculo summam illam Cyprianicorum codicum discrepantiam quam libri aetate inferiores ostendunt exstitisse hoc fragmento cum codice S comparato optime edocemur; nam diuersae prorsus recensiois testem esse et scripturae sacrae testimonia hic illic admodum discrepantia (cf. 379,6; 380,5; 381,7; 387,1; 388,13. 15; 389,1; 391,16 sq.; 392,9. 10 sq.) et lectiones nonnullae in eo solo exstantes (cf. 373,6; 377,15; 378,5. 12; 383,9; 384,19; 391,5) probant. uetustati non par est integritas; nam manifesta interpolationis uestigia eaque non pauca ut in his exiguis laciniis apparent (cf. 374,24; 378,17; 381,20; 382,8; 384,25; 386,17; 701,22. 23; 702,8. 13. 15. 20).

quibus rebus permotus pauca tantum eaque dubitanter inde recepi.

Huic Taurinensis bibliothecae fragmento adiungam duo quae viri doctissimi Noltii liberalitati debeo: unum (O) quod in codice Aurelianensi 131 olim Floriacensi (cf. Haenel p. 273) qui saec. VII esse dicitur inuentum integrum *De mortalitate* libellum et partem epistolae 63 continet. in constituenda lectione nullius fere momenti erat magna nec laude nec uituperatione dignum. alterum quo pars libelli *Ad Donatum* seruat ubi inuenerit Nolte nescio, sed litteris uncialibus exaratum esse affirmat. scripturas eius sero acceptas cum in adnotationem meam transcribere non possem, ne quid mea culpa esset omissum, hic subieci. incipit fragmentum a uerbis *ros in rebus* (= pag. 14,28) *sublimen* pag. 15,1 *intra* ut edidi 8 *quod* om. spatio uacuo 5 litt. relicto 11 *ut* om. 14 *se incipi absc*||*se credi* 20 *nulla esse cum poterit cum semel* 21 *saturavit* 27 *aut* om. 28 *alterum sunt* om. (fort. recte) p. 16,1 *iugiuuido* 4 *nam et facilem bon...*||*tatem* 5 *in in solid...*||*fidem tuam salu...*||*ris auditus oble*||. reliqua desunt.

Inter uetustissimos Cypriani codices exstabat olim Veronensis, quem postquam Latinius ad adornandam editionem Manutianam, quae Romae prodiit a. 1563 adhibuit, quantis laudibus cumulari coeptus sit dici nequit. de codice Latinus haec scripsit in epist. ad Andr. Masium II p. 101: *Antiquissimum codicem unum ex Veronensi bibliotheca aduectum litteris maiusculis ante annos mille, ut puto, scriptum diligenter cum Io. Baptista Singhicello percurri: ex eo id imprimis factum est lucri, ut multa quae Cypriano tribuuntur notha esse intelligeremus: nihil enim habet admixtum eorum, quae uiri docti ante nos falso Cypriano adscripta esse suspicati sunt uerius quam censuerunt. Ordo scriptorum paene idem in omnibus, unde non satis mirari possum, qua fronte totum inuerterit audacissimorum hominum uel imperitia uel leuitas. Nam, ut uides, in excusis omnia paene suo loco mota, omnia diuulsa, non tempora, non negotia, non per-*

sonae sedem suam agnoscere possunt. isdem fere uerbis Veronensis aetatem Latinus praedicat in *Bibliotheca sacra* uelut p. 176, 178: *Veronensem ego non ante nongentos annos sed ante mille scriptum esse contenderim*, item Latinii biographus p. 3. hunc codicem a canonicis Veronensibus cardinali Carolo Boromaeo dono datum et in eius bibliotheca asseruatum fuisse testis est Manutius in *Orthographia* s. u. *culcita*. quae fata deinde habuerit, ubi perierit nescimus (cf. Maffei *Opusc. eccles.* 106, Mabillon *Iter italicum* (1687) p. 23, Blume *Iter italicum* I p. 556, 257, 149). sed permultae eius adferuntur scripturae, quibus undique conlatis plenissima de natura ac uirtute libri efficitur cognitio. qua in re cum Cypriani editores neglegentius uersari uiderem, in fontes unde scripturae illae fluxerunt accuratius inquirendum decreui. atque longe maxima pars ex Latinii scriniis ipsis deprompta est, ex quibus eius *Observationes correctiones coniecturas in sacros et profanos scriptores* in librum qui Romae prodit a. 1577 *Bibliotheca sacra et profana* inscriptum Dominicus Macrus congressit; sed tenuem in his libri Veronensis inuenies

Collatio La-
tinii.

memoriam, quia non nisi quae Latinus secunda cura editioni Pamelianae (1568) notas adscripserat edendas ille curabat. autem uero cum iustam editionem adornaret, multos codices inter quos Veronensem Vaticanos Neapolitanum contulerat, quorum subsidio permultis locis scriptoris uerba castigabat, religiosus in eo negotio uersatus quam qui editionem in Manutii officina imprimendam curabant; de quorum libidine his uerbis queritur in epist. ad Masium II p. 109: *De Cypriano puto te nescio quid praeclarum exspectare, sed frustra; laboratum est a me diligenter ac summa fide, multa restituta sunt, additus etiam paene iustus epistolarum liber. Verumtamen mihi fieri satis non potest, quando quorundam hominum libidine non sat scio, an prudentia commissum est, ut contra scriptorum codicum fidem nonnulla retenta sint, aliqua etiam addita, plurima uero (quod tamen ad scripturarum citata passim testimonia pertinet) immutata, ut quam fieri minime posset a uulgata sacrorum Bibliorum editione discrepent. Quae res fecit, ut ne nomen*

quidem meum a Manutio paterer ullo modo adscribi: non enim, ut multi fortasse existimant, leue apud me crimen umquam putabitur, aut ueritatem celasse aut omnino litterulam immuisse. Collegeram multis uigiliis et laboribus quaedam etiam ad illustranda loca aliquot obscuriora, parabam etiam breues quasdam annotatiunculas, in quibus post uarias codicum lectiones indicatas, quid maxime essem secutus ostenderem. Sed ab eo labore supersedi etc. has ipsas puto breues quas dicit annotatiunculas uel Latinus ipse uel alius in exemplar editionis Mantianae transscripsit, unde in alia migrarunt eiusdem editionis exemplaria, quale asseruatur in bibliotheca Acad. Gottingensi, quod a. 1737 Jacobi Soranzi et deinde Josephi Smith consulis Britanni apud Venetos fuisse inscriptione discitur. ne uero me hoc mera coniectura statuere credas Latini ipsius adnotationes criticas Gottingensi exemplari seruari, paucas quasdam adferam, poteram addere plura: ad uerba huius editionis p. 542,14 adscribitur in libro Gottingensi 'quam uis V, quam uix Latinus' (cf. p. 587,10), p. 351,14 ad uerba *et conuersi elidant uos* 'om. o [i. e. omnes] praeter V. 1. i [i. e. infra] ad Quirinum l. 3 c. 5 habent omnes codices La' ||. margine resecta reliquae litterae finis perierunt. p. 213,4 quae de insigni illa interpolatione ad Petri primatum spectante adnotantur Latini esse optime confirmant eiusdem uerba quae sunt in *Bibliotheca sacra* p. 179 nec codicem Veronensem habuisse illa additamenta nec septem Vaticanos praeterquam fragmentum quoddam operum Cypriani recentissime scriptum Bononiae, qui fuit Vianesii de Albertis libellus, forma parua, continens tractatus tantum paucos Cypriani. Vidi quoque alterum exemplar Bononiae integrum, unde id fragmentum descriptum erat recenti scriptura exaratum, in quo eadem insertio marginalium summularum erat. *)

Edit. Manut.
Gottingense
exemplar La-
tini colla-
tione in-
structum.

*) Antiquissimus codex qui eadem additamenta exhibet, scilicet p. 212,14 post caelis: *esidem post resurrectionem suam dicit 'pascite oues meas'*, post ecclesiam ibid.: *et illi pascendas oues mandat*, p. 213,1 *unitatis ... disposuit] unam cathedram constituit et unitatis originem atque rationem na auctoritate disposuit*, p. 213,4 *ut ecclesia ... p. 213,8 unitatem] et*

in hoc Latini apparatu praeter Veronensem laudantur cod. Vat. Neap. discrepantes scripturae, hic illic numeri 1. 2. 3. 4. adiciuntur, uelut 'Ver. Neap. 1.', 'Vat. 3. Ver.', 'Neapol. 4', 'Ver. 2.' 'Vat. 4' etc. quibus numeris quid significari uoluerit dubium esse non potest, scilicet ubi 'Vat. 3' uel 'Vat. 4' ponit, tres uel quattuor Vaticanos inter septem quos habebat hanc lectionem exhibere, ubi 'Ver. 2' uel 'Neap. 2' exstat, in duobus praeter Veronensem uel Neapolitanum sic legi, ubi 'Ver. v', et Veronensem et reliquos omnes testes adesse. inprimis igitur numeris illis Vaticanos designabat, non Veronensem et Neapolitanum, nominatim ubique eos adferens, quippe qui plurimum apud eum ualebant. similiter his numeris in altera illa adnotatione a Macro uulgata usus erat quod confirmat Macrus ipse *Bibl. sacra* p. 174: *ubi signum arithmeticum 1. inuenitur, indicat, quod ex tribus codicibus uetustis, quibus Marcellus Papa II. collationauerat, unus scilicet uariet: ubi uero signum 2. notatur, duorum codicum uariationem significat, quod Ego Carolus Macrus in prima Latini correctione in Bibliotheca Brancatia extante manu eiusdem Correctoris notatum legi.* quae cum non intellegeret Krabinger, in praef. XIV. (edit. a. 1853) mira de codicibus Veronensibus et Neapolitanis, qui quidem nulli exstiterunt, hariolatus est. unus enim est Veronensis ille uetustissimus nec ullius praeter illum mentionem facit Latinius uel alius quisquam. Neapolitanus uero qui in libro Gottingensi uocatur a Rigaltio et Oxoniensibus Beneuentanus audit, id quod Krabingerum scripturarum omnium quae Neapolitani et Beneuentani feruntur consensus edocere poterat. ipse initio, cum Krabingeri tantum notis ex libro Gottingensi descriptis, quas Halmii beneuolentiae acceptas refero, uti liceret, ea opinione falsus hic illic Veronensis scripturas consulto omisi, quia inter duos uel tres

primatus Petro datur ut una Christi ecclesia et cathedra una monstratur. (sic). et pastores sunt omnes sed grex unus ostenditur qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. hanc Petri unitatem, p. 213,9 post credit: qui cathedram Petri super quem fundata ecclesia est deserit in ecclesia se esse confidit, est Vossianus lat. 7 saec. x. (h), quode infra agetur.

Veronenses quos mihi Krabingero auctore finxeram num esset ætustissimus nesciebam; sed cum Gottingensem librum ab iis qui bibliothecæ præsent liberaliter Vindobonam transmissum inspicerem, continuo errorem intellexi. addidi infra scripturas quas omiseram omnes*). præter Gottingense apographum alia editionis Manutianæ exemplaria simili apparatu instructa exstiterunt. certè Baluzius tali libro usus est (cf. Baluzii notas ad epist. 6 c. 5, 10 c. 4, 22 c. 1, 28 c. 3, 30 c. 1, 40 c. 3. 5, 63 c. 1, 64 c. 2, 78 c. 2). qui utrum neglegentius fuerit exaratus an minore diligentia a Baluzio excussus non decerno; nam quæ non existent in Gottingensi noua ab eo adferuntur nulla, permulta uero quæ ibi inueni se non inuenisse diserte affirmat uel ex eius uerbis licet suspicari, uelut ad epist. 18 *extorrentes* ait *etiam habuisse Veronensem hinc colligo quod in uariis lectionibus ex codice illo descriptis in margine exemplaris mei editionis Manutianæ nulla uaria lectio apposita est ad hanc epistolam.* sed exstat in Gottingensi. uel in epist. 27 c. 1 (= p. 566,17) Rigaltium ex Veronensi libro *inuidiam* recepisse et in epist. 62 c. 2 (= p. 474,9. 11) eiusdem auctoritate quaedam sustulisse nescit. sed edocet Gottingensis. longum est adferre plura. quæ cum ita sint atque Baluzius ad libellum III *Ad Quirinum*, in quo desinit adnotatio Gottingensis, nullas Veronensis scripturas adferat, Latini apparatus cuius locupletioremem memoriam Gottingense asseruat exemplar decurtatum exstitisse in Baluziano crediderim. Baluzii igitur adnotationes ad restituendam libri deperditi memoriam nullius sunt momenti. sed idem apparatus multo integrior Rigaltio præsto fuisse censendus est; de quo in *Observationum* præfatione hæc scribit: *Ad Epistolas et Tractatus ostendi*

Baluzianum
exemplar.Rigaltianum
exemplar.

*) p. 190,6 *nati sunt sic* Ver. 1 (ut edidi) 191,12 *integrae et pudicae*
 Ver. 1 193,6 *sunt om.* Ver. 2 195,22 *atqui* Ver. 1 201,3 *uiderint*
 Ver. 1 217,11 *edetur* Ver. 1 222,15 *nec om.* etiam Ver. 3
 224,20 *in dicto audientes* Ver. 3 228,15 *iam om.* Ver. 3 249,26 *de]*
 a Ver. 1 261,16 *placuerunt* Ver. 3 262,25 *et in cilicio* Ver. 1
 271,1 *dimittimus* Ver. 1 272,3 *prius et om.* Ver. 1 274,6 *ut*
 Ver. 4 (ut edidi) 274,20 *pretio om.* Ver. 2 278,7 *est et implere*
 om. Ver. 1.

*praecipua ueteris scripturae liniamenta, ab ipsius Auctoris stilo seruata fideliter in optimis exemplaribus, Veronensi et Beneuentano, collatis olim a Marcello PP. et Antonio Augustino Episcopo tunc Allifano: quae in Cypriani uolumine, manu illustrissimi et reuerendissimi Tolosaturni Archiepiscopi Caroli Monchalli . . . summa diligentia, summa fide descripta, perpetuo nobis usui fuere (cf. Obs. p. 144). his uerbis cauendum est ne conicias alteram Veronensis libri et Beneuentani collationem fuisse qua Rigaltius utebatur. ipse enim in *Addendis* p. 234 retractat quae in *Observationibus* docuerat: *Paulo post mandatam typis Observationem, dum scidia mea forte excuterem curiosius, deprehendi factam a Marcello Papa trium codicum Vaticanorum collationem, cum adhuc esset ac diceretur Marcellus Ceruinus Cardinalis: collationem uero exemplaris Veronensis a Latino Latinio: Beneuentani ab Ant. Augustino, tunc episcopo Allifano. fallitur de hac Rigaltii suppellectile critica Bauzium, cum eandem fere atque ipse habebat illum habuisse dicat (ad epist. 10, c. 4). nam Vaticanorum nulla est apud Rigaltium mentio. magis etiam fallitur, cum ad epist. 13 Rigaltium quandoque librum Veronensem pro editione Manutiana laudare opinetur; nam ex conlatione sibi de scripturis eius cum Manutiana consentientibus constare ipse saepius asseuerat uelut in obseru. ad epist. 52. inde iam apparebit ad libri deperditas scripturas colligendas praeter Gottingense exemplar Rigaltii notas maximi esse momenti, praesertim cum in proferendis testimoniis summa fide uersatus quae minus certe sibi uiderentur accurate significauerit. ad hos fontes accedit editio Oxoniensis. episcopo enim Oxoniensi collationes aliquot codicum Vaticanorum, Veronensis itidem atque Beneuentani nec non Regis Galliae, studio amicissimi uiri domini Roberti Rigby perlatae praesto fuerunt. Veronensis scripturas quae in hoc apparatu occurrunt summa cautione adhibui, nonnullas ubi error erat manifestus reieci, complures ut suspiciosas addito test. Oxon. citauit.**

Ex his igitur fontibus quos descripsi diligenter excussis tot potui codicis testimonia proponere ut deperditus paene repertus

uideatur atque de auctoritate eius et uirtute accuratius quam antea possit iudicari. qua de re paullo prolixius iam agendum est. quia permultae codicis Veronensis scripturae speciosiores quam ueriores quae in textu retinerentur non uidebantur indignae; redundabit etiam non nihil ad codices duos perantiquos C et B recte aestimandos, de quibus in altera quaestione disputabitur. atque ut quid mihi uideatur ingenue fatear, Veronensis liber correctoris manum non indocti eiusque audacissimi expertus est: quaecumque inelegantius dicta uel obscurius prolata ipsi uidebantur, explicauit deleuit correxit, singulares formulas ad analogiae regulam reuocauit, uitiose descripta quae inueniebat traditae scripturae uestigiis non anxie pressis emendauit. exempla haec subieci.

Veronensis
auctoritas.

lectio uera rell. codd.

- p. 25,5 *nostra uoce et oratione*
- p. 31,6 *magistro et deo*
- p. 230,8 *adque hoc ipso ampliorem
consecuntur fidei suae lau-
dem quod ab eorum per-
fidia segregati qui iuncti
confessionis consortio fue-
runt a contagio criminis
recesserunt*
- p. 231,8 *plebs una in solidam cor-
poris unitatem concordiae
glutino copulata*
- p. 663,5 *de his iudicat occultorum
scrutator et cognitor cito
uenturus et de arcanis cor-
dis adque abditis iudica-
turus*
- p. 660,4 *sufficit ad testimonium
martyrii sui testis ille*
- p. 665,22 *dei desertores aut contra
deum rebelles. cf. 754,1*

coniecturae Veronensis.

- non nostra uoce sed ope-
ratione*
- non magistro sed deo*
- atque hoc ipso maiorem
consequuntur fidei suae
laudem immo ampliorem
q. a. e. p. segregati quibus
iuncti etc.*
- plebs una in solidam cor-
poris firmitatem c. g. c.*
- dominus autem occulto-
rum scrutator et cognitor
est cito uenturus et de
arcanis etc.*
- sufficit ad testimonium
martyrii sui ille*
- dei desertores aut con-
tra Christum rebelles. cf.
668,27*

lectio uera rell. cod.

- p. 308,5 *sed magis deum patientia maiore promeruit.* cf. de magis = potius indicem
- p. 357,25 *quasi magis per ipsa peccata placeatur*
- p. 398,13 *(philosophos) sibi multum placentes et hoc ipso quod sibi placeant deo displicentes*
- p. 249,23 *et hoc accedat ad crimen*
- p. 254,5 *putas .. dominum posse placari*
- p. 283,2 *Danieli...prandium diuinitus procuratur*
- p. 227,24 *quosdam ad ista procedere*
- p. 477,2 *esse ad fideles seruos dei coepit*
- p. 252,13 *si negantes ... non erunt, nec confitentes ... accipiunt*
- p. 515,4 *tunc ... tractetur*
- p. 523,19 *quod tempus infirmitatibus adsiduis et grauibus infestat*
- p. 248,11 *quaecumque manducauerit ex carne.* cf. Leu. 7,20 ἀπὸ τῶν κρεῶν
- p. 249,26 *qui spem habet in hominem.* cf. Hier. 17,5 τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπου
- p. 270,12 *decimas de omnium*
- p. 612,15 *praeuacuationem de die euacuari.* cf. de de die = in dies indicem

coniecturae Veronensis.

- sed magis dominum patientia promeruit*
- quasi per ipsa peccata placeatur*
- ... sibi tantum placentes etc.*
- et hoc accedat ad criminis cumulum.* cf. p. 243,9 *ne quid deesset ad criminis cumulum*
- putas .. dominum cito posse placari.* cf. p. 262,20 *deum cito posse placari*
- D. ... p. d. apparatus.* cf. p. 382,9 *p. d. apparatus*
- q. a. i. prosilire.* cf. p. 411,11; 423,11; 573,3; 621,13; 633,5; 627,22
- esse apud fideles seruos dei coepit*
- si negantes ... non sunt, nec confitentes ... accipiunt*
- tunc...tractabitur*
- q. t. i. a. e. g. infestatur*
- quaecumque manducauerit carnem*
- qui spem suam ponit in hominem*
- decimas de de omnibus praeuacuationem frequenter per dies euacuari*

lectio uera rell. codd.

coniecturae Veronensis.

p. 473,1 *quae cum semel statum
sum continenter et fir-
miter tenere decreuerint**quae cum in statu suo esse
et continentiam firmiter
t. d. cf. 622,9*p. 648,14 *a gradu gloriae ad quam
plena fidei uirtute ten-
debant**a gradu gloriae ad quem
plena fidei uirtute per-
uenerant*p. 477,15 *nec sacerdotes dei aut
per ecclesiam scandalo se
et fratribus offerant**nec sacerdotes dei scan-
dalo suae prauitatis offen-
dant*).*

pro uerbis simplicibus qualia amat Cyprianus composita sub-
stituit corrector, uelut p. 489,8 *consequentium* pro *sequentium*,
492,7 *accipere* pro *capere*, 494,6 *prouocauerit* pro *uocauerit*,
498,11 *sustinens* pro *tenens*, 664,26 *reseruetur* pro *seruetur*,
674,11 *dereliquerint* pro *reliquerint* etc. iam uero mirus homo
se coniecturis indulgit, ut grammaticum deprehendisse tibi
uidearis uariandi artificia pueros docentem; nam nulla excogitari
potest causa probabilis, cur p. 221,5 *pacificis* maluerit quam
paratis, 228,1 *nefaria* quam *nefanda*, 252,25 *non factum* quam
infectum, 256,7 *inquinatis* quam *inmundis*, 218,14 *misistem*
quam *darem*, 545,20 *fecistis* quam *misistis*, 219,4 *instruentes*
quam *insinuantes*, 369,20 *tempus est* quam *licet*, 475,3 *uiolari*
quam *corrumpti*, 616,10 *expugnandum* quam *inpugnandum*,
616,17 *exerrare* quam *oberrare*, 652,25 *repellat* quam *auertat* et
brepsarit quam *fefellerit*, 666,18 *prohibitum* quam *pulsum*,
671,4 *ostende* quam *demonstra*, 684,2 *inuolutam* quam *uinctam*
et similia sexcenta. magis quid additamentis passim aspersis

* Correctionis uestigia manifestiora etiam in his conspiciuntur: 203,23;
211,1: 221,18 cf. 649,23; 225,8; 232,24; 270,8; 294,12; 308,4; 339,23;
373,6; 377,13; 378,8; 383,20; 387,15; 400,4; 414,12; 415,13; 422,24;
437,21; 465,9; 469,11; 474,16; 477,13; 483,2; 485,2; 494,19; 500,5;
503,17; 508,2; 513,10. 17; 515,2; 518,18; 523,14; 528,3. 11; 538,10;
539,5; 540,10; 542,3; 548,5. 7; 549,8; 560,22; 561,20; 563,8; 566,16;
577,1. 19; 581,8; 586,4; 592,12; 599,5; 600,10. 17; 607,15; 609,7. 8;
614,8; 622,9; 633,16; 655,14; 661,1. 25; 662,24; 664,11; 665,22. 25;
668,9; 674,7; 676,17; 677,20; 681,5 etc.

assequi uoluerit perspicitur, nempe asyndete posita artius erat coniuncturus enuntiatorumque nexum explicaturus; hac de causa addit *et* p. 200,14; 203,24; 218,10; 271,24; 283,3; 501,1; 665,11, *que* 228,1; 610,12; 680,16, *at* 203,24, *scilicet* 227,1, *enim* 290,21; 369,16; 622,10, *iam* 583,12, *tunc* 214,24; 519,9, *postmodum* 364,18, *ita* 222,17; 225,5, 363,1, *ut* 522,22, *inquit* 197,5. explicationi inseruiunt praepositiones adiectae uelut 225,18; 287,4; 341,15; 508,8; 518,8; 546,1; 562,18, 643,23; 675,13, uel pronomina inserta 224,1; 243,14; 414,5; 511,21, uel alia artificia 585,16; 586,3. 4. 5, ubi uocibus *paene propemodum uix* additis narrationem probabiliorē reddere conatus est. haec omnia quae notauī et quibus grauiora nonnulla infra adieci*) ita sunt comparata, ut grammaticum tibi fingas necesse sit commentariolis supra lineas adpictis scriptoris uerba explanantem. nec tamen in his additamentis ita pusillis substitit correctoris audacia. non dico scripturae sacrae loca auctius prolata uelut p. 222,21; 228,11; 330,23 (89,16); panni undique collati assuntur Cypriano: p. 22,5 ex Minucii uerbis nonnulla deprompsit, p. 21,11 Romanorum deorum catalogum ex Tert. *ad Nat.* II 15 auctiorem reddidit, p. 414,28 sat magnum locum interpolauit. codex igitur Veronensis, quem ceteri editores tantis laudibus extulerunt, ad historiam textus accuratius cognoscendam maximi est momenti, in crisi nihil ualet, nisi in eo utilitatem quandam eius constare concedas, quod 230 fere locis quos priore uolumine numeraui cum optimis codicibus omnibus pluribusue faciens scripturas quas recepi confirmat. ubi uero eum solum secutus sum, quod perraro factum est, me meras coniecturas recepisse non nescio, sed recepi, quia meliora quae substituerem non habebam.

*) p. 25,14; 218,20; 223,15. 25; 225,22; 226,16; 229,15. 18; 230,1 (409,5); 232,5 (623,18); 233,8; 251,12. 16; 252,1 (325,8); 260,19; 262,7; 271,10; 280,12; 285,18; 294,12; 330,11; 333,4. 22; 336,24; 345,19. 22; 364,18; 381,19; 382,7; 386,9; 392,2; 397,17 (398,10); 414,19; 444,4; 446,19; 448,3; 489,20; 500,23; 518,18; 542,14; 599,5; 600,10; 610,5; 611,14. 16; 612,13; 622,18; 623,8. 9. 15; 640,5; 659,10; 675,17; 697,19 etc.

Codices quos praeter descriptos uestustate insignes contuli et in auxilium uocaui ita sunt comparati, ut quamuis uirtute et pretio sint dissimiles nullus tamen adeo prae ceteris integritate excellat quem his neglectis unum securus in locis dubiis sequaris. nam ea est inter hos saec. IX—XI libros discrepantia, ut ante saeculum nonum insignem mutationem non ex librariorum incuria repetendam sed ex grammaticorum emendatione profectam, cuius testem Veronensem deprehendimus, in Cypriani exemplaria passim inrepsisse statuendum sit. de his rebus accuratius poterit tunc demum iudicari, cum Hieronymi et Augustini opera iusta annotatione critica instructa prodierint. id certo constat et ipsos diuersae recensiois exemplaria Cypriani eaque interpolata usurpasse. sed cum secundarii codices non ex illo quo S sed ex diuersae prorsus recensiois archetypo nec eodem quidem omnes propagati sint, ad Segueriani libri uel menda tollenda uel insolentiores scripturas magis confirmandas non nihil ualent; ubi uero S codicis foliis deperditis his iam solis uerba emendanda erant, non tam eorum diuersa dignitas et auctoritas, quam aliae rationes diligenter circumspectae et ponderatae iudicium meum regebant. nolui igitur pluribus codicibus exscriptis adnotationem criticam nimis augere, sed paucis eisque ut in hac mediocritate melioribus contentus fui. inter quos principem locum obtinet Wirceburgensis theol. 145 (W) omnium Cypriani codicum, qui in Germania bibliothecis asseruantur, uetustissimus saec. VIII—IX caractere longobardico exaratus diuersis manibus. initio eius truncato incipit fol. 1^a: *etur et in nouum* (= p. 49,18), f. 7^a l. 2 ab extr.: *de deo est. qui medio uestrum stat* (omittit *qui autem* p. 73,16 — *in aqua* p. 87,4), f. 38^b *AD QVIRINVM LIBER III EXPLICIT INCIPIT AD FELICEM VERSVS DE RESVRRECTIONE MORTVORVM Qui mihi ruricolos obtulit etc.*, f. 43^a *EXPLICIT DE RESVRRECTIONE MORTVORVM CECILI CYPRIANI AD FELICEM.* ab alio deinde librario descripti sequuntur libelli *Ad Donatum* f. 48^b—55^b, *De lapsis* f. 55^b—67^a, *De catholice aeclesiae unitatae* f. 67—76^a, *De dominica oratione* f. 76^b—87^a, *De mortalitate* f. 87^b—

W

93^b, *De opere et elymosinis* f. 93^b—102^b, *Ad Demetrianum* f. 102^b—112^a, *De patia* f. 112^a—121^a, *De zelo et liuore* f. 121^a—126^b, *Ad Fortunatum* f. 126^b—136^b. in calce addita est breuis ex martyrio Cypriani notitia*). hunc codicem quem uir doctissimus Ant. Ruland eximia liberalitate Vindobonam transmisit post Krabingerum iterum diligentissime contuli, ut quotienscumque alia atque Krabinger testatus sum, mei erroris quaeuis suspicio sit procul habenda, quod etiam de B et M libris dictum uolo. ex Wirceburgensi codice, priusquam correctoris manum (W² uel W m. 2) expertus est, saec. IX undecim descripti sunt libelli, I. IV. VI. V. VII. VIII. XI. X. XII. XIII. IX., asseruati hodie in codice Monacensi lat. 4597 fol. 65—164, quod Krabingerum quomodo fugere potuerit non intellego; ex Monacensi 4597 idem eodem ordine in alium Monacensem quondam Tegernseensem 174 fol. 215 sq. migrarunt (cf. Krabinger *Cypr. auserlesene Schriften aus dem Lat. übersetzt*, Aug. Vind. 1848 p. XII). equidem Monacensem 4597 ad correctorum manus in W certius dinoscendas non sine magno commodo adhibui. Wirceburgensem Krabinger cum inter omnes quos habebat ex Germaniae bibliothecis congestos optimum iure haberet, melioribus inuentis hanc auctoritatem is iam deposuit. sane in eo uerba singula plurae rarius quam in S omittuntur, non ita saepe uulgaris sermonis pronuntiatione uel librarii negligentia deprauantur; sed plurima insunt uel fallaci interpolatione correctae**) uel explicandi causa addita***). uerum haec uitia secundi ordinis codices habent plus

Codicis W
apographa.

Hinc auctori-
tas.

*) *Aput cartaginē die XVIII. kl. octobris inducto Cypriano eadem inter cetera Galerius ūc. procons. affricae ei dixit: tu es Tascius Cyprianus. respondit. ego. Maximus ūc. dixit. tu te papatem sacrilega mente hominibus exhibuisti. Cyprianus respondit. ego. tunc proconsul elocutus cum consilio sententiam uix et aegre uerbis huiusmodi dixit: diu sacrilega mente uixisti et plurimos tibi nefariae conspirationis homines congregasti et inimicum te constituisti diis Romanis et religionibus sacris.*

*) Cf.: p. 189,5; 190,10; 191,1. 17; 192,17; 195,22; 196,16; 197,28; 204,19; 257,23; 277,25; 287,22.

***) Cf.: p. 195,6; 198,20; 223,1; 238,13; 239,17; 243,10. 21; 251,11; 253,14; 254,14; 257,10; 270,1. 24; 275,7; 286,20; 307,24; 312,18; 422,12. 15.

minus communia, inter eos W singulari integritate non raro excellit; quare optimum eum in hoc numero praedicare non dubito.*)

*) Langen cum huius editionis nuper censuram ageret (cf. *Theologisches Literaturblatt* 1870 p. 258 sq.), de locis nonnullis optime disputans, paucos quos ad Wirceburgensis auctoritatem exegeram attentare conatus est. sic p. 3, 10 (*ac ne loqui nostrum arbiter profanus impediatur aut clamor intemperans familiae strepentis obtundatur, petamus hanc sedem*) ubi ex codicibus W V *loqui* recepi pro interpolata reliquorum scriptura *eloquium* vel *colloquium*, hanc dicendi rationem exemplis destitutam esse arbitratus *loqui* nos interdum arbiter legendum proposuit. id propter *interdum* ferri nequit; sed in illo *loqui nostrum* non est quod offendas. liberioris infinitiui cum praepositionibus coniuncti exempla uel apud optimos scriptores non desunt (Cic. *de fin.* II 13 5, uid. Madvig p. 217; Senec. *de benef.* V 10 2; Hor. *Sat.* II 5 69). infinitiuo tamquam substantiuo *ipsum* additur a Cicerone (*ad fam.* XV 5 *ut ipsum uinci contemnerent*) et aliis (uid. Haasii adnotationes ad Reisig. p. 783). poetae eiusmodi adminicula non curant uelut Luc. IV 280 *perdant uelle mori*. audentior uero quam Cypriani qui in hac scriptura poetae similior apparet est Valerii Maximi oratio VII 3 7: *Fabius Maximus cuius non dimicare uincere fuit*. — p. 6,2 (*desperatione meliorum malis meis uelut iam propriis et uernaculis et fauebam*) et *fauebam* quod solus W habet genuinum corruptela reliquorum *effauebam* confirmari putabam; nam quod in P legitur *fauebam* manifesta emendatio est, nec ea praua. deprauatio autem est quae apud Augustinum occurrit *affauebam* a Langeno probata. nam affaueendi uerbum non rarum est, sed nullum. praeterea illud et Cypriano est familiarissimum; cf. p. 9,9. 12. 13; 10,23. 28; 193,16; 194,6; 203,21; 214,24. — contra p. 233,12 auctoritas codicis Wirceburgensis mihi non tanta uidebatur, ut superfluum illud et inde reciperem (recipiendum esse putat Langen), cuius origo geminatae proximi *euigilet* syllabae finali debetur. — simili de causa p. 213,5 *etiam* quod post *ecclesiam* Seguerianus omittit (quo mendorum genere nihil in eo frequentius, cf. p. VI) retinui et contra Langeni sententiam etiam nunc retinendum esse censeo. — idem p. 211,26 (*uelut ministros iustitiae adserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei adserentes in adserentes* mutauit. uereor ne eandem medellam omnibus locis adhibere addubitet. *adserere* enim pro *affirmare* uel *defendere* apud Cyprianum saepissime occurrit p. 337,5; 597,16; 605,1; 661,11; 671,8; 682,7; 758,23 etc. (uid. indicem) — p. 225,8 (*adimplentur quaecumque praedicta sunt et adpropinquante iam saeculi fine hominum pariter ac temporum probatione uenerunt*) lenissima Langeni coniectura est in quam ipse incideram *euenerunt* pro *uenerunt* scribentis, sed inutilis. sic enim loquitur Cyprianus: p. 253,2 *nisi si haec deo ignorante gesta sunt aut non permittente ipso omnia ista uenerunt*, 364,20 *quicquid . . . uenerit pariter perpetiamur*.

G Codex Sangallensis G-saec. IX continet libellos *De dominica oratione, De patientia, De opere et elemosinis, De XII abusiuis saeculi, De mortalitate, de ecclesiae unitate* (cf. Halm *Verzeichniss der ältesten Handschriften lat. Kirchenväter in den Bibliotheken der Schweiz*, p. 29). hic codex cum unus inter reliquos cum uetustissimis illis testibus S*) F**) V***) saepius faciat, speciosiores formas nulla corruptione oblitteratas hic illic exhibeat, non nullius est pretii atque in lectionibus aestimandis eo maioris momenti, quia propter continuam cum W discrepantiam ex diuerso fonte fluxisse censendus est. cum uero subtilioris interpolationis uestigia non desint****), diligenti cautione opus est; sed tamen nonnulla in eo emendatius lecta inuenisse mihi uideor uelut p. 267,5; 300,5; 310,1; 375,2; 382,8, quae utrum coniecturae debeantur an ex integriori archetypo seruata sint, non definitio: nam uel in deterrimos interdum codices, qualis non est Sangallensis, casu quodam optimas scripturas irrepsisse quis nesciat? sed licet sint coniecturae, omnes ueritatis numeros in se habere non est diffitendum.

D D codex Parisiensis 13047 (olim Sangermanensis 841) ex diuersis non eiusdem aetatis quaternionibus conflatus Cypriani libellos *De mortalitate* fol. 125^a, *De zelo et libore* f. 135^b, *De aleatoribus* f. 144^a, *De habitu uirginum* f. 149^b continet, et hi quidem ex alterius familiae archetypo, ex quo M Q T aliosque deriuatos esse infra docebo, deprompti saeculo nono exarati uidentur; carmen uero *Ad Fortunatum de resurrectione mortuorum* f. 109^a—112^b, quod operum index codici praemissus Cypriano ascribit, litteris uncialibus scriptum saeculo VII uidetur assignandum (cf. L. Delisle *Inventaire de manuscrits de Saint-Germain-des-Près*. Paris 1868 p. 86). quem librum

*) Cf.: p. 298,10. 13; 304,7; 313,16 sq.; 375,1 (377,19); 380,4; 381,7; 384,14; 385,7. 20; 404,10; 409,7; 411,10.

**) Cf.: 374,7. 24; 378,1; 380,5.

***) Cf.: 229,17; 272,3 (cf. 276,14; 278,17; 279,8); 273,2; 274,14; 283,16.

****) Cf.: 269,22; 273,23; 275,1; 276,20; 281,14; 283,16; 284,25; 285,11; 287,9; 289,16; 290,23; 292,13; 293,17; 308,10; 313,7; 373,20; 387,1. 18 etc.

cum reliquis alterius familiae testibus integriorem et permultis locis contra W facere uiderem, ad emendandos libellos IV et XIII adhibui, quo magis accedente alterius codicis diuersae stirpis auctoritate receptae lectiones confirmarentur.

Reliquos codices quorum uariantem lectionem degustavi, dico Bambergensem (B) theol. 476 saec. XI, Parisiensem (C) 12126 saec. IX, Vindobonensem (L) 962 saec. IX, Monacensem (M) 208 saec. IX, Parisiensem (P) 1647 A saec. IX, Reginensem (R) 116 saec. IX, Reginensem (T) 118 saec. X, altero huius disputationis capite in tres diuersae auctoritatis familias diuidi accurate demonstrabo. in libellorum emendatione iuxta Seguerianum secundarias partes et ipsi agunt. quibus cum solis libellus II *Quod idola dii non sint* inscriptus exhibeatur, eius emendatio eadem atque epistularum lege continetur.

BC
LM
PR
T

Peculiaris est condicio libelli III *AD QVIRINVM*, qui uer-
rimis sacrorum librorum fragmentis consistit. cuius uetustioribus
codicibus cum locupletissimam memoriam interpretationis Italiae
quam dicunt ueteris seruari uiderem, genuinam eius interpreta-
tionis formam, quem primarium sermonis uulgaris fontem esse
inter uiros doctos constat, accuratius quam adhuc factum est
enucleare diuersarumque recensionum testes integrioribus ex-
cutere studui. sed diorthosis multis difficultatibus erat implicata, ut
quae uellem perficere non possem. nam pluresne fuerint ante
Hieronymum sacrorum librorum ueteres latinae interpretationes
an una posteriorum cura pluribus recensionibus emendata, ubi ea
eiusue recensiones factae sint, quae a quibus scriptoribus usur-
patae. adhuc ignoratur, quamuis post Sabaterii amplissimum
opus, qui primus uersionis antiquae reliquias tum cognitae omnes
colligit (*Bibliorum sacrorum Latinae uersiones antiquae seu
uetus Italica* Remis 1742), in lucem prolatis sanctorum librorum
codicibus qui diu neglecti iacebant noua materia hodie accre-
uerit*), qua quaestiones illae certius et rectius quam a Sabaterio

Libri tres Ad
Quirinum.

*) Cf. Blanchini *Euangelium quadruplex Latinae uersionis antiquae
ueteris Italiae* Romae 1749, Blanchini *Vindiciae canonicarum scriptura-
rum Vulgatae Latinae editionis* Romae 1740 — Griesbachii *Symbolae criti-*

factum est possint pertractari. deinde codices qui uulgati sunt quorum in libris ueteris testamenti summa conspicitur penuria comparare immensi laboris est. nam qui has reliquias ediderunt plerique splendidissima uolumina inhumano pretio exposita denegari magis quam communicari doctis hominibus uoluisse uidentur. quare dolendum est Sabaterium, cuius collectio uel hodie maximo usui est, cum patrum ecclesiasticorum testimonia congereret rarius quam debebat adnotationes criticas excussisse; in castigandis enim scripturae sacrae testimoniis editores plerumque interpolatiores codices quam qui horridioris sermonis rubiginem fidelius seruarunt uetustiores sequi maluerunt. accedit ad has difficultates Cyprianicorum codicum condicio, in quibus eadem lectionum deprehenditur diuersitas, quae singulorum locorum uel a scriptoribus citatorum uel codicibus exhibitorum apud Sabaterium occurrit, quique adeo non concordant, ut idem in isdem uerbis pluries adhibitis scripturas ostendant contrarias. quae cum ita sint, frustra meam operam fore intellexi, si lectio-

cae p. I. Hal. 1785 — Kipling *Cod. Euangeliorum et Actorum Cantabrig.* 1793 — Rettig *Cod. Euangeliorum Sangall.* Tur. 1836 — C. Tischendorf *Euang. Palatinum ineditum siue reliquiae textus euang. latini ante Hieronymum uersi ex cod. Palatino purpureo quarti uel quinti p. Chr. saeculi* Lips. 1847 — F. Haase *Euangel. quattuor uetus lat. interpret. ex cod. Rehdigerano* (ind. lect. uniu. Vratisl. a. 1865 et 1866). — Th. Hearnius *Acta apost. graeco-latina . . . e cod. Laudiano characteribus uncialibus exarato* Oxonii 1715 — C. Tischendorf *Cod. Claromontanus siue epistolae Pauli gr. et lat. ex cod. Parisiensi celeberrimo . . . sexti ut uidetur p. Chr. saeculi* Lips. 1852 — Fr. Münter *Fragm. Prophet. Jerem. Ezech. . . e cod. Wirceburgensi* Hafniae 1819 — Volkmar *Esdra prophet. ex duob. mss. Italiae* Tubing. 1863 — O. F. Fritzsche *Fragm. libri Iud.* Turic. 1867, *Specimen edit. crit. interpret. uet. lat. N. T.* Turic. 1867 — Jos. Cozza *Sacrorum bibliorum uetustissima fragmenta Graeca et Latina e Palimpsestis codicibus bibliothecae Cryptoferratensis* Romae 1867 — *Librorum Levitici et Numerorum uersio antiqua Itala e codice perantiquo in bibliotheca Ashburnhamiense conseruato nunc primum typis edita* 1868. (cf. Reusch *theolog. Quartalschrift* 1870 p. 32 et *Revue critique* 1870 p. 341 sq.) — Ern. Ranke *Fragmenta uersionis sacrarum scripturarum latinae antehieronymianae* Vindobonae 1868. uir doctissimus de his rebus non uno nomine optime meritus quid singuli in restituenda illa uersione praestiterint accuratius p. 5 sq. enarrat.

modo ex hoc modo ex illo uetustiore libro depromptas in
 textum reciperem nouam effingens recensionem quae nusquam
 existit, uel inter codices et aetate et auctoritate pares unum prae
 ceteris sequi uellem quasi uersionem a Cypriano usurpatam
 representaret. permultos igitur huius libelli codices inspexi, ut
 uerum inuenirem qui testimoniorum textum ad certam quandam
 ueteris interpretationis recensionem castigatum exhiberi firmis
 iudiciis sponderet. est uero ita comparatus codex bibliothecae
 Sessorianae LVIII, saec. VIII—IX (cf. Reifferscheid *Bibliotheca*
patr. lat. ital. p. 129), qui Augustini quod fertur *Speculum* ab
 Angelo Maio in *Patr. nou. bibl.* I 2 ex eo descriptum et Cypriani
 tres libros *Ad Quirinum* qui *de sacramentis Christi* inscribuntur
 continet. nam ex constanti utriusque libri in grauioribus rebus
 consensu quin textus ad certam quandam ueteris interpretationis
 recensionem castigatus sit dubitari nequit. quem codicem cum
 primum ducem eligerem, eius auxilio interpretationis Cypriani
 exemplar genuinum restitui posse non putauit, sed ut id facilius
 fieri aliquando posset, si quis uir strenuus et acutus quaestiones
 illas quas indicaui Sabaterii exemplo susceptas pertractauerit,
 lectiones codicum B L M W quos diuersarum recensionum testes
 esse ex grauissimis multorum locorum discrepantiis apparet, in
 annotationem criticam recepi. in constituenda uero ueteris inter-
 pretis oratione legentium commoditati nonnihil condonandum
 esse ratus non totam prouincialis latinitatis deformitatem admisi:
 neque enim hac in re explorata sunt omnia. multum scire intersit
 num uetus illa interpretatio Africana latinitate conscripta fuerit,
 et si eius rei certe insunt indicia, quaenam sint quibusque notis
 Afrorum Hispanorum Gallorum propria distinguantur. Wisemanus
 (*Two letters on some parts of the controversy concerning*
1 Joh. 5, 7 etc. in *Catholic Magazine* a. 1832. 1833) in ea Afro-
 rum sermonem deprehendisse sibi uisus est, contra argumenta
 a Wisemano prolata nihil ualere Gams (*Die Kirchengeschichte*
von Spanien 1862 I p. 86 sq.) demonstrare studuit. de pro-
 uincialis latinitatis generibus nullus quaestionem instituit. nam
 qui nuper de uulgari sermone scripserunt locupletissimam rerum

A

lectio uera rell. cod.

- p. 303,5 *sed magis deum patientia maiore promeruit.* cf. de magis = potius indicem
- p. 357,25 *quasi magis per ipsa peccata placeatur*
- p. 398,13 *(philosophos) sibi multum placentes et hoc ipso quod sibi placeant deo displicentes*
- p. 249,23 *et hoc accedat ad crimen*
- p. 254,5 *putas .. dominum posse placari*
- p. 283,2 *Danieli...prandium diuinitus procuratur*
- p. 227,24 *quosdam ad ista procedere*
- p. 477,2 *esse ad fideles seruos dei coepit*
- p. 252,13 *si negantes ... non erunt, nec confitentes ... accipiunt*
- p. 515,4 *tunc ... tractetur*
- p. 523,19 *quod tempus infirmitatibus adsiduis et grauibus infestat*
- p. 248,11 *quaecumque manducauerit ex carne.* cf. Leu. 7,20 ἀπό τῶν κρεῶν
- p. 249,26 *qui spem habet in hominem.* cf. Hier. 17,5 τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπου
- p. 270,12 *decimas de omnibus*
- p. 612,15 *praeuacuationem de die euacuari.* cf. de de die = in dies indicem

coniecturae Veronensis.

- sed magis dominum patientia promeruit*
- quasi per ipsa peccata placeatur*
- ... sibi tantum placentes etc.*
- et hoc accedat ad criminis cumulum.* cf. p. 243,9 *ne quid deesset ad criminis cumulum*
- putas .. dominum cito posse placari.* cf. p. 262,20 *deum cito posse placari*
- D. ... p. d. apparatus.* cf. p. 382,9 *p. d. apparatus*
- q. a. i. prosilire.* cf. p. 411,11; 423,11; 573,3; 621,13; 633,5; 627,22
- esse apud fideles seruos dei coepit*
- si negantes ... non sunt, nec confitentes ... accipiunt*
- tunc...tractabitur*
- q. t. i. a. e. g. infestat*
- quaecumque manducauerit carnem*
- qui spem suam ponit in hominem*
- decimas de de omnibus praeuacuationem frequenter per dies euacuari*

lectio uera rell. codd.

- p. 478,1 *quae cum semel statum suum continenter et firmiter tenere decreuerint*
 p. 648,14 *a gradu gloriae ad quam plena fidei uirtute tendebant*
 p. 477,15 *nec sacerdotes dei aut per ecclesiam scandalo se et fratribus offerant*

coniecturae Veronensis.

- quae cum in statu suo esse et continentiam firmiter t. d. cf. 622,9*
a gradu gloriae ad quem plena fidei uirtute peruenierant
nec sacerdotes dei scandalo suae prauitatis offendant).*

pro uerbis simplicibus qualia amat Cyprianus composita substituit corrector, uelut p. 489,8 *consequentium* pro *sequentium*, 492,7 *accipere* pro *capere*, 494,6 *prouocauerit* pro *uocauerit*, 498,11 *sustinens* pro *tenens*, 664,26 *reseruetur* pro *seruetur*, 674,11 *dereliquerint* pro *reliquerint* etc. iam uero mirus homo sic coniecturis indulsit, ut grammaticum deprehendisse tibi uidearis uariandi artificia pueros docentem; nam nulla excogitari potest causa probabilis, cur p. 221,5 *pacificis* maluerit quam *pacatis*, 228,1 *nefaria* quam *nefanda*, 252,25 *non factum* quam *infectum*, 256,7 *inquinatis* quam *inmundis*, 218,14 *misissem* quam *darem*, 545,20 *fecistis* quam *misistis*, 219,4 *instruentes* quam *insimantes*, 369,20 *tempus est* quam *licet*, 475,3 *uiolari* quam *corrumpi*, 616,10 *expugnandum* quam *inpugnandum*, 616,17 *exerrare* quam *oberrare*, 652,25 *repellat* quam *auertat* et *drepsit* quam *fefellerit*, 666,18 *prohibitum* quam *pulsum*, 671,4 *ostende* quam *demonstra*, 684,2 *inuolutam* quam *uinctam* et similia sexcenta. magis quid additamentis passim aspersis

*) Correctionis uestigia manifestiora etiam in his conspiciuntur: 208,23; 211,1; 221,18 cf. 649,23; 225,8; 232,24; 270,8; 294,12; 308,4; 339,23; 373,6; 377,13; 378,8; 383,20; 387,15; 400,4; 414,12; 415,13; 422,24; 437,21; 465,9; 469,11; 474,16; 477,13; 483,2; 485,2; 494,19; 500,5; 503,17; 508,2; 513,10. 17; 515,2; 518,18; 523,14; 528,3. 11; 538,10; 539,5; 540,10; 542,3; 543,5. 7; 549,8; 560,22; 561,20; 563,8; 566,16; 577,1. 19; 581,8; 586,4; 592,12; 599,5; 600,10. 17; 607,15; 609,7. 8; 614,8; 622,9; 633,16; 655,14; 661,1. 25; 662,24; 664,11; 665,22. 25; 668,9; 674,7; 676,17; 677,20; 681,5 etc.

assequi uoluerit perspicitur, nempe asyndete posita artius erat coniuncturus enuntiatorumque nexum explicaturus; hac de causa addit *et* p. 200,14; 203,24; 218,10; 271,24; 283,3; 501,1; 665,11, *que* 228,1; 610,12; 680,16, *at* 203,24, *scilicet* 227,1, *enim* 290,21; 369,16; 622,10, *iam* 583,12, *tunc* 214,24; 519,9, *postmodum* 364,18, *ita* 222,17; 225,5, 363,1, *ut* 522,22, *inquit* 197,5. explicationi inseruiunt praepositiones adiectae uelut 225,18; 287,4; 341,15; 508,8; 518,8; 546,1; 562,18, 643,23; 675,13, uel pronomina inserta 224,1; 243,14; 414,5; 511,21, uel alia artificia 585,16; 586,3. 4. 5, ubi uocibus *paene propemodum uix* additis narrationem probabiliorem reddere conatus est. haec omnia quae notaui et quibus grauiora nonnulla infra adieci*) ita sunt comparata, ut grammaticum tibi fingas necesse sit commentariolis supra lineas adpictis scriptoris uerba explanantem. nec tamen in his additamentis ita pusillis substitit correctoris audacia. non dico scripturae sacrae loca auctius prolata uelut p. 222,21; 228,11; 330,23 (89,16); panni undique collati assuntur Cypriano: p. 22,5 ex Minucii uerbis nonnulla deprompsit, p. 21,11 Romanorum deorum catalogum ex Tert. *ad Nat.* II 15 auctiorem reddidit, p. 414,28 sat magnum locum interpolauit. codex igitur Veronensis, quem ceteri editores tantis laudibus extulerunt, ad historiam textus accuratius cognoscendam maximi est momenti, in crisi nihil ualet, nisi in eo utilitatem quandam eius constare concedas, quod 230 fere locis quos priore uolumine numeraui cum optimis codicibus omnibus pluribusue faciens scripturas quas recepi confirmat. ubi uero eum solum secutus sum, quod perraro factum est, me meras coniecturas recepisse non nescio, sed recepi, quia meliora quae substituerem non habebam.

*) p. 25,14; 218,20; 223,15. 25; 225,22; 226,16; 229,15. 18; 280,1 (409,5); 282,5 (623,18); 283,8; 251,12. 16; 252,1 (325,3); 260,19; 262,7; 271,10; 280,12; 285,18; 294,12; 330,11; 333,4. 22; 336,24; 345,19. 22; 364,18; 381,19; 382,7; 386,9; 392,2; 397,17 (398,10); 414,19; 444,4; 446,19; 448,3; 489,20; 500,23; 518,18; 542,14; 599,5; 600,10; 610,5; 611,14. 16; 612,13; 622,18; 623,8. 9. 15; 640,5; 659,10; 675,17; 697,19 etc.

Codices quos praeter descriptos uestustate insignes contuli et in auxilium uocauit ita sunt comparati, ut quamuis uirtute et pretio sint dissimiles nullus tamen adeo prae ceteris integritate excellat quem his neglectis unum securus in locis dubiis sequaris. nam ea est inter hos saec. IX—XI libros discrepantia, ut ante saeculum nonum insignem mutationem non ex librariorum incuria repetendam sed ex grammaticorum emendatione profectam, cuius testem Veronensem deprehendimus, in Cypriani exemplaria passim inrepsisse statuendum sit. de his rebus accuratius poterit tunc demum iudicari, cum Hieronymi et Augustini opera iusta annotatione critica instructa prodierint. id certo constat et ipsos diuersae recensiois exemplaria Cypriani eaque interpolata usurpasse. sed cum secundarii codices non ex illo quo S sed ex diuersae prorsus recensiois archetypo nec eodem quidem omnes propagati sint, ad Segueriani libri uel menda tollenda uel insolentiores scripturas magis confirmandas non nihil ualent; ubi uero S codicis foliis deperditis his iam solis uerba emendanda erant, non tam eorum diuersa dignitas et auctoritas, quam aliae rationes diligenter circumspectae et ponderatae iudicium meum regebant. nolui igitur pluribus codicibus exscriptis adnotationem criticam nimis augere, sed paucis eis que ut in hac mediocritate melioribus contentus fui. inter quos principem locum obtinet Wirceburgensis theol. 145 (W) omnium Cypriani codicum, qui in Germania bibliothecis asseruantur, uetustissimus saec. VIII—IX caractere longobardico exaratus diuersis manibus. initio eius truncato incipit fol. 1^a: *etur et in nouum* (= p. 49,18), f. 7^a l. 2 ab extr.: *de deo est. qui medio uestrum stat* (omittit qui autem p. 73,16 — *in aqua* p. 87,4), f. 38^b *AD QVIRINVM LIBER III EXPLICIT INCIPIT AD FELICEM VERSVS DE RESVRRECTIONE MORTVORVM Qui mihi ruricolos obtauit etc.*, f. 43^a *EXPLICIT DE RESVRRECTIONE MORTVORVM CECILI CYPRIANI AD FELICEM.* ab alio deinde librario descripti sequuntur libelli *Ad Donatum* f. 48^b—55^b, *De lapsis* f. 55^b—67^a, *De catholice aeclesiae unitatae* f. 67—76^a, *De dominica oratione* f. 76^b—87^a, *De mortalitate* f. 87^b—

W

PPRR ET DD ROMAE CONSISTENTES EXP INCIP
CYPRIANO PAPAE MOYSES ET MAXIMVS PR ET
NICOSTRATVS ET RVFINVS ET CETERI QVI CVM
EIS CONFESSORES SALVTEM = epist. 31; f. 24^b
CYPRIANO PAPAE MOSES ET MAXIMVS PR EXP
INCP PPRR ET DIACONIBVS FRATRIBVS. fragmenta
 Ambrosiana *) partem extremam epistulae 57 inde a uerbis *DNŌ*
VEL INPORTVNAE CENSVRAE = p. 655,15, epistulam
 52, 47 numero XXXVII, 45 numero XXXVIII et 41 numero
 XXXVIII recenti saec. XV manu insignitas, deinde partem
 epistulae 44 usque ad uerba *PROBATIONIS ADVER = p.*

Codices F
 auctoritas.

598,3 continent. iusto iniquius de his uetustissimis fragmentis
 Peyron p. 163 iudicat, qui nonnullas uariantes natium Cypriani
 textum repraesentare dicat plerasque uero librarium litterarum
 latinarum imperitum induxisse. sane si cum Segueriano libro
 Bobiensem comparaueris, eius integritate tam inferior est, quam
 reliqui epistularum codices libellorum plebeculam uirtute supe-
 rant. sed menda libri ita non sunt comparata, ut eius auctori-
 tatem minuant: lacunis, quo mendorum genere scatet Seguerianus,
 ipse est fere immunis, saepius omittens singulas uoces exiguas,
 raro ductuum similitudine fallente plures**), illoque idem par-
 cius additamenta in orationem recepta exhibet***); correctionis

*) De his fragmentis scripsit mihi Reifferscheid: '*Sie finden sich in dem Ambrosianus D 519 Inf. (fol. 3 col. foliorum 218 saec. XI in.), welcher Cassiodorius de psalmis CI—CL enthält und aus Bobbio stammt. Vorn und hinten finden sich je zwei Blätter der alten Handschrift angeheftet, und zwar so, dass die Blätter, ursprünglich einem Codex in Quart angehörend, nicht wie früher in der Mitte durchgebrochen, sondern auseinandergefaltet und quergelegt dem Folioformat des Cassiodorius entsprechen. Unten und oben (nach ihrer jetzigen Lage) sind die Blätter meist stark beschnitten und die Columnen dadurch beschädigt. Die Handschrift ist in 2 Columnen geschrieben. — Die auf diese Weise erhaltenen Blätter gehören zusammen und bilden einen (16?) Quaternio.*'

***) Cf.: p. 466,2; 527,22; 549,13; 552,13; 553,16; 597,16; 600,10. 15; 604,9; 616,7; 617,12; 619,7; 649,12. 16. — 478,2; 553,16; 604,6. 10; 618,4; 620,2; 623,22.

****) 560,14 *inquit*, 600,13 *nostris*, 605,5 *possimus*, 623,7 *uentitabrum* (i. e. *uentilabrum*) *et putet*.

suspicionem mouent pauca*). quae uero mendose scripta in eo insunt, ea communia habet cum omnibus eius aetatis libris manuscriptis nec ea laude carent, ut in iis hic illic non ueri uestigia quamuis tenuissima eluceant**). scripturae denique quas exhibet eo se commendant, quod maximam partem cum codicibus optimarum quas describam familiarum primae et alterius faciunt, non parcae illas integritate quae decet uetustiores superant, quod triginta fere locis uidisse mihi uideor, qui receptorum lectionum numerus in tanta reliquiarum exiguitate non nihil ualet. ceterum propinqua eius cognatio cum codice parente, ex quo primae alteriusque familiae archetypi propagati sunt, inde cognoscitur, quod cum his in scripturis etiam peculiari errore aperte uitiosis non raro consentit***).

Scriptorum Cyprianicorum maxima pars in eis que grauioris argumenti epistulae omnes codicibus quos in commentario critico siglis LNP MQT CR notari seruantur uel omnibus uel compluribus. eorum uero tres distingui possunt familiae. primae (LNP) et alterius (MQT) familiae archetypi saeculo VII uel VIII litteris uncialibus exarati fuisse uidentur, tertiae familiae (CR) archetypus epistulas ab altera puto familia acceptas insigni grammatici cuiusdam recensione ostendit emendatas. in crisi factitanda principem locum obtinet familia prima, cuius praesentia non tam librarii religiosa cura aut antiquitate quam interpolationum simplicitate atque etiam mendorum prima forma cernitur, quamquam et ipsa errando et interpolando grauissima uitia traxit. quae ad tollenda altera familia plurimum ualet. summa cautione adhibenda est sublestae fidei tertia, ita ut primae alteriusque consensus maximam habeat auctoritatem, quae tota ad alteram redit in eis epistulis quae non nisi ipsius et tertiae codicibus continentur. praeter epistulas ex archetypis

Codices in
tres familias
diuisi.

*) Cf. p. 466,16; 467,3; 549,5; 600,3; 604,13; 649,24; 655,21.

**) Cf. p. 476,14; 555,13; 558,4; 564,9; 598,2.

***) Cf. p. 605,19 *cidem] idem* FLPQ; 618,17; 648,9; 649,12. 15. 16 etc. — 624,2 *remeastis* QT, *remeabunt* FL; 627,13; 601,7. 13; 604,7. 14; 617,3 etc. — 618,1 *fax] pax* FQ, *pacem* LP; 467,8; 601,20; 602,2; 605,1. 25; 616,13 etc.

propagatas singuli codices paucas aliunde receperunt, quarum emendatio quibus legibus regatur suo loco breuiter dicitur. accuratius de singulis trium familiarum codicibus agendum est, quorum comparatione ad cognoscendas deperditorum archetyporum scripturas peruenitur.

Codices pri-
mae fami-
liae.

Primam igitur familiam constituunt codices LNP. L signaui codicem Lareshamensem nunc Vindobonensem 962 saec. IX (cf. Laresh. bibliothecae catalogum in *Spicileg. Rom.* tom V p. 188 ab Angelo Maio publicatum: XLII, 2 item *Caecilii Cypriani epistulae numero XLIII in alio codice*), N Casinatam 204 saec. X, P Parisiensem 1647 A saec. IX, quem alii qui antea usurparunt Thuani uel Nic. Fabri uel uetustissimum Colbertinum uocant. eos artissimo affinitatis uinculo conecti cum scriptorum ordo his tribus communis tum lectionum concentus demonstrat. quot libellos epistulasque huius familiae archetypus continuerit, cum quae apographa peculiaria habeant utrum ex archetypo seruata sint an extrinsecus recepta non liqueat, certo definiri nequit. communia autem exiguis discrepantiis exhibent haec: libros tres *Ad Quirinum* = libellum III*), deinde epistulas 63. 6**). 55. 10 (10 omittit hoc loco NP). 28. 37 (om. hoc loco P). 11. 38 (38 om. hoc loco P). 39. 58. (58 om. LN). 60***). 76. 73****). 71. 70. *Sentent. episc.* (= lib. XIV). 74. 69. 67. 64. 2. 13., libellum *De*

*) Breuitati studens hic et postea libellos litteris Romanis, epistulas Arabicis signaui; numeri ipsi ad hanc editionem redacti sunt.

***) Finis huius epistulae et initium proximae deest in P, qui media columna 512 (columnae numerantur codicis bipartitis paginis scripti) exhibet *animam et cor † sacrificatis in exitu* (= pag. 482,10 et 636,8) annotante recenti admodum manu: † *ad signum supra positum deest de superiori epistola unum folium in fine, Et de subsequenti epistola in principio fere quattuor folia.*

****) Medio folio 62^b lin. 8 L omittit uerba *diter deum* p. 692,13 — *confessione nomi* p. 694,14 eaque inserta inueniuntur fol. 63^a l. 16 post uerba *fastigium cla* epistulae 76 p. 828,15.

*****) Fol. 65^b praemittit L epistulae 73 inscriptionem *Incipit ad Iuuaianum de hereticis baptizandis epistulas numero tres* (similem T: *Incipit ad Vrbanum de hereticis baptizandis epistola III*). epistolam 73 excipit 71 *Ad Quintum*, quam sequitur epistola 70, cuius subscriptio est *Ad Iubaianum de hereticis baptizandis epistola n. III* inscriptio eius in L non apparet, in P est: *Incipit ad Iuuaianum liber secundus.*

laude martyrii (om. hoc loco P). 43. 65. 52. 1. 56. 3. 47. 45. 48. 44. 61. 46. 57. 59. II. 66 (inuerso ordine 66. II. P, omittit utrumque hoc loco N). 40.; postea adduntur in L epistolae 4. 72. 51. 54. 32. 20. 12. 30.; in N 4. 72. (71?). 7. 5. 14. 49. 51. 54. 20. 12. 30. II. 66. *Cena Cypriani et Oratio II*; in P nihil praeter libellum *De laude martyrii*. praemittitur uero iis quae communia sunt his tribus, in L nihil, in N epistula 10 *Ad Siluanum et Regianum martyres in metallo constitutos* inscripta et libellus *Ad Fortunatum* (IX). in P uero folia 147 praecedunt quibus continentur libelli I. X. IX.; deinde epistulis 37. 38. 10 interiectis libelli V. VII. VIII. XI. XII. XIII. IIII*). VI. haec opera maximam partem ex uno eodemque archetypo deriuatos esse ut credamus, praeter eundem ordinem seruatum scripturae permultae faciunt tribus codicibus eisque solis propriae et omnibus apicibus ita similes, ut nisi eas ex communi fonte inrepsisse statueris, explicari non possint. speciminis loco haec pono:

Lectio uera.

p. 507,3 *ut deprehensus*
 p. 528,21 *iudicatus*
 p. 591,12 *immo et*
 p. 592,25 *rebelletur*
 p. 594,2 *qui abiciunt*
 p. 594,21 *a domini uis*

Lectio codicum LNP.

inde prehensus
iudicaturus
minuet
reueretur
quia dicunt
a dominicis

*) Medio libello col. 346 desinit uetus manus in uerba *et colorare lanas docuit* (= p. 197,18), incipit iterum eadem col. 347 a uerbis *ulterinis coloribus* (= p. 198,1); quae desunt recens saec. XIV manus suppleuit in calce adiciens: *transi quatuor folia ad hoc signum*) — (quattuor haec folia uacua relicta eadem manu exarata continent haec. fol. 1 col. 1 *Qualiter sanctorum martyrum cypriani sperati / Pantaleonis reliquiae lugdunum apte sint / Rector magnificus piusque princeps / Augusto Karolus decore fultus / Sceptrum nobile etc.* — fol. 2 col. 2 desinit carmen in haec uerba: *Sit nobis triplici o fauens p̄catu / Pollens unica trinitas per eum* **INCIPIT PASSIO S̄C̄I CYPRIANI EPISCOPI.** *Punica terra tulit quo splendeat / omne quicquid usquam est / Inde domo cyprianum sed decus / orbis et magistrum etc.* — fol. 4, col. 2 desinit carmen in hos uersus: *Doctor denique huius est idem / quoque martyr in supernis / Instruit hic hominis ilinc / pia dona dat patronus.* haec typis describenda curauit Morelius in sua editione.

lectio uera.	lectio codicum LNP.
p. 595,25 <i>macri</i>	<i>macri</i>
p. 579,1 <i>eius—factioni</i>	<i>eris — pactionis (pactioni N)</i>
p. 648,13 <i>ui</i>	<i>septies*)</i>
p. 788,15 <i>respexeris</i>	<i>resipueris.</i>

sed hi tres archetypi integritatem non pari fide seruarunt. proxime ab eo abest L, longius deflectunt NP, ut coniuncta demum duorum L et P aut L et N uel adeo trium LNP auctoritate quid in illo fuerit certius constet. atque L, quem nemo adhuc excusserat, certiozem reliquis duobus testem habeo, quia nec additamenta**) uel lectiones ex aliis codicibus petitaē***) saepius in eo apparent nec fallacioris interpolationis uestigia plura (cf. 470,3; 601,12; 717,19; 773,1) inueniuntur, immo leuiora archetypi menda tentata simplicitatem potius quam callidam fraudem librarii arguunt, lacunae denique frequentes quibus NP rarius hiant ex libro nondum ad alia exemplaria emendato L descriptum esse docent. praeter librarium qui totum exarauit emendatrices manus duae possunt discerni, quarum uetustior permultos quos primarius scriptor admiserat errores correxit, complures lacunas suppleuit, utrumque ut uidetur ad librum ex quo descriptus erat; nescio an eidem correctori debeantur, quibus totus codex interpunctus est, signa . . . Δ****) rubricata omnibus fere locis adpicta qui ab aliis codicibus uarie exhibentur. altera manu correctiones reliquas recentiore tempore factas conprehendi uolui.

N Paullo longius ab archetypi integritate recedit N, cuius magnam partem, epistulas exceptis 4 et 49 omnes quae in LN

*) Quod quomodo ortum sit, codicis Bambergensis scriptura **uii** docet, gradus igitur degenerationis sunt *ui — uii — septem — septies*. — loca similia supra adlatis sunt: p. 470,9. 12; 471,9. 24; 505,2; 506,1; 507,8; 585,14; 586,15; 592,12; 595,9; 596,6. 20; 597,10. 18 (608,3); 599,14; 602,12. 20; 603,13; 604,5; 606,17; 607,5; 616,11; 618,1. 22; 619,7. 18 etc.

***) Cf.: p. 472,5; 596,24; 604,9; 647,18; 650,2; 670,3; 697,9; 730,4.

****) Cf.: p. 501,17; 577,15; 592,12; 625,5; 636,19; 690,20.

*****) Idem signum in Parisino Sorb. 500 occurrens *διόρθωτορ* interpretandum esse censet M. Haupt (*Hermes* I 231).

solis habentur diligentissime excussit C. Aldenhoven*). leuiiores calami lapsus plures quos ex archetypo seruant L et P emendauit, lacunas supplenuit, lectiones alterius familiae substituit, non raro suo Marte aliquid tentauit**). sed modestiam huius correctoris collaudes necesse est, si cum callida grammatici arte quae in P apparet comparaueris; qui non solum ad alia exemplaria suum exemplar plerisque locis emendauit***), sed nouandi cupiditate abreptus longe plurima coniecturis hic illic peringeniosius uexauit****), unde factum est ut multae eius scripturae speciosiores quam ueriores ab editoribus reciperentur. sed cauendum est ne eandem auctoritatem ad omnes epistulas quas codices LNP continent pertinere credas. nonnullae enim non ex primae familiae archetypo propagatae sed aliunde transcriptae sunt. id cadit in epistulas 10. 37. 38 quas libellis insertas P exhibet ex interpolato fonte petitas; ex libro melioris notae idem epistulam 58, ex libro tertiae familiae alteram epistulae 69 partem recepit. nec LN in epistulis 4. 12. 20. 30. 51. 54. 72 uel N in 5. 7. 14 et L in 32, quas in calce habent ex eodem omnes libro alterius familiae simillimo deriuatas, huius familiae codicibus (MQT) integritate praestant, immo compluriens cedunt. denique tacendum non est artiorem primae et alterius familiae cognationem

Codicum singularum epistulae peculiaris.

*) Tituli rubricati et subscriptiones hic illic desunt, saepius manu recenti adiecti sunt. fol. 5 in simili lacuna legitur epistolium hoc: *Io. Maria Genensis, lectori. Cum uiderem candidè lector in hoc libro diuini C. Cypriani, tum titulum, tum principium desiderari, Longobardis nihilominus figuris depicto, tamen quia saepius euenit ut de inemendatis inemendata nonnumquam emendata corrigantur, ne liber ἀτέφαλος esset, titulum et principium ex Eorasmiana correctione impressis exemplaribus apponi* ~.

**) Cf.: p. 480,14; 499,1; 505,12; 591,10; 592,26; 595,25; 648,11 — 496,13; 497,3; 545,5; 582,25; 583,7; 591,4. 20; 598,20 — 466,14; 498,25; 508,19; 574,2. 3; 479,17; 590,15; 591,6. 14; 594,3; 729,1 etc.

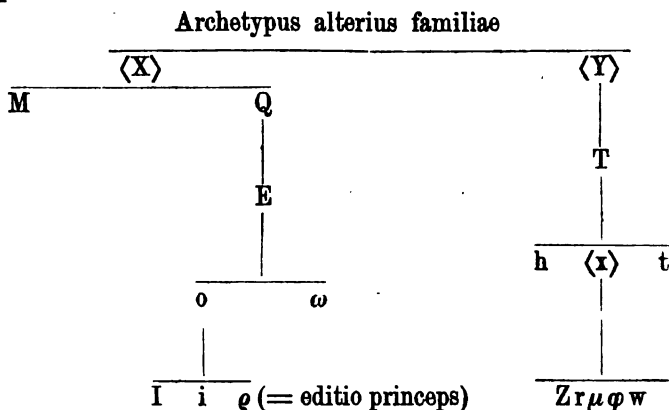
***) Cf.: p. 465,5; 466,5; 508,8; 546,1; 581,20; 582,6; 583,9; 602,6; 603,11. 15; 617,20; 618,21. 23; 620,4; 637,4. 6; 641,5; 648,16; 657,8. 21; 663,11; 674,20; 675,13; 682,22; 685,23.

****) Cf.: p. 468,19 (670,6). 23; 495,13; 501,6 (604,9; 607,21; 646,22; 655,19); 547,6; 594,9; 599,1; 595,21; 603,11. 12; 605,17; 607,21; 617,2; 618,1. 8; 619,9. 10. 14; 638,10; 657,12; 667,21; 668,5; 670,8. 9; 688,11.

ex uno scilicet codice parente descendente (cf. p. XXIX) imprimis in epistulis 70. 71. 73. 74 uideri.

Codices alterius familiae.

Alterius familiae codices uetustiores qui sint et quomodo eorum cognatio in unum archetypum conuergat, hac descriptione explicatur:

Eorum archetypus.

existit igitur saeculo octauo codex litteris uncialibus scriptura continua exaratus, quo Cypriani scripta continebantur haec: libelli I. IV. VI. VII. V. X. VIII. XI. XII. XIII. IX. III, epistulae 55. 63. 6. 58. 10. 28. 37. 11. 38. 39, libelli subditicii *Aduersus Iudaeos qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum, De aleatoribus, De laude martyrii*, epistulae 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 13. 43. 65. 1. 61. 46. 54. 32. 20. 12. 78. *Sentent. episcoporum* (= lib. XIV). 69 (in duas epistulas diuisa). 67. 64. 2. 3. 72. 12. [71. 73. 74. 66. 40. 77. 79. 31. 36.]*) 75. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76. 70, *Quod idola*

*) Index scriptorum codice Monacensi (M) seruatus has epistulas inter parenthesis notam inclusas, quae ex archetypo prius intercederunt quam Monacensis et Trecensis (Q) codex parens (X) descriptus est, ita adfert: *LVI Ad Quintum. LVII Ad Iuuanianum. LVIII Ad Pompeium contra epistolam Stephani. LVIII Ad Florentium quem et Puppianum. LX De Numidico confessore. LXI Nemesianus Datius Felix Victor ad Cyprianum. LXII Felix cum suis ad Cyprianum. LXIII Moyses et Maximus prbros et conf ad Cyprianum. LXIV prbri et diae urbis roman ad Cyprianum.*

dii non sint, 4, *De duobus montibus*, *Hymnus de Pascha*, *Oratio* (= App. 146,6), *Caena*, *Passio*. ex hoc codice qui deperditus est fluxit apographum (X) nec ipsum hodie superstes. quod qui confecit et additamentis receptis et scripturae sacrae locis passim castigatis archetypi integritatem permultis locis corrumpit. ex hoc apographo duo libri descripti sunt qui adhuc exstant, quorum unus est Pithoeanus (Q) saec. VIII—VIII (cf. *Catalogue général de manuscrits des bibliothèques publiques des départements* Paris. II p. 249), qui ex Oratorianorum bibliotheca in Trecensem migravit, ubi eum n. 581 insignitum anno demum 1868, cum editionis huius fasciculus prior in publicum prodisset, diligenter excussi; alter est Monacensis (M) 208 saec. IX. qui ubi conspirant, quod locis longe plurimis observatur, utriusque scripturam deperditi libri (X) memoriam testantem uno signo Q comprehendendi volui; ubi uero discrepant uel correcturis prima alterius utrius manus oblitterata est, quid uterque exhibeat accurate indicatur. iam uero cauendum est, ne quis his discrepantiis obiter inspectis alterum codicem ex altero fluxisse statuatur. sane permultae scripturae ita sunt comparatae, ut siue Monacensem ex Trecensi siue Trecensem ex Monacensi propagatum putas, commode possint explicari, immo non desunt, quibus Monacensem Trecensis apographum esse haud absurde conicias, uelut p. 505,4 quos] ^{quos} ut Q, quos M; p. 680,15 parricidalia] parricidalia Q, parricida alia M; p. 762,9 clinicos] ^{clinicos} κλεινικωσ Q, clinicos κλεινικωσ M. controuersiam dirimunt meamque sententiam confirmant lacunae utriusque codicis propriae: sic Q omittit p. 518,4 in, 527,8 et, 546,1 conatur, 581,17 fratribus, 594,18 de, 596,6 nos, 625,22 quodam, 629,3 qui, 635,17 nostram, 636,14 peccatoris, 643,6 sustineamus, 721,8 de ope etc.; in M deest p. 469,19 que, 490,3 patre, 508,8 a, 513,7 ac, 520,13 me, 615,15 gratulationis, 620,2 derelictus, 653,19 in illa hora, 681,5 prosecuntur a quibus, 743,8. 9 non — digni etc. inueniuntur etiam in utroque libro ita deprauata, quae in eo ex quo descripti sunt scripturam continuam quibusdam compendiis inter-

textam fuisse ostendant, quam cum pro suo captu discernent nel interpretarentur librarii, modo in hoc modo in illo nascebantur errores, qui tamen originis communionem testantur. specimen loco pono haec:

	Arch.	Q	M
p. 495,10	$\overline{P\overline{P}B\overline{B}ET\overline{D}D}$ (cf. 525,2)	<i>prbr̄is et dilectissimis</i>	\overline{ppbb} et \overline{dd}
p. 597,10	\overline{DD}	<i>diaconus</i>	<i>diaconis</i>
p. 715,22	\overline{N} (cf. 602,15)	<i>nostri</i>	<i>non</i>
p. 639,6	\overline{EPVS}	<i>episcopatus</i> (cf. 730,10)	<i>episcopus</i>
p. 621,2	\overline{PR}	<i>presbyterum</i>	<i>presb.</i>
p. 599,15	\overline{VRVM}	<i>uestrum</i>	<i>uestrorum</i>
p. 590,11	<i>F. K.</i>	<i>fratres karissimi</i>	<i>frater karissime</i>
p. 628,9	\overline{ATE} (uirgula eu- nuerat)	<i>ad te</i>	<i>ate</i>
p. 627,7	\overline{ET} (linea transversa litterae T eu- nuerat)	<i>enim</i>	<i>etiam</i>
p. 565,16	$\overline{QVOQVOMODO}$	<i>quo quomodo</i>	<i>quomodo</i>
p. 579,9	$\overline{ROBVST\overline{A}OLE}$	<i>robusta mole</i>	<i>robustam olim.</i>

M Monacensis codex ab inerudito librario mendose scriptus archetypi lectiones nulla arte oblitteratas simpliciter seruat. quae simplicitas quanta sit inde perspicitur, quod epistularum numeros in archetypo singulis scriptis adpictos, quamuis nouem epistulis 71—36 amissis iam non in reliquis quadrarent, non tentauit, ita ut epistula 12 fol. 220^a numerum *LV*, epistula 75 quae proxima sequitur numerum *LXV* prae se ferat. solus operum indicem qualis in archetypo exstabat recepit, quo non quot ipse contineat, sed quot ille continuerit doceamur. initium libri *Ad Donatum*, a quo codex incipit, duplici apographo exhibetur, quorum prius in uerba *secunda reparauit* (= p. 6,6) desinit. Trecensis maiore cura exaratus neque indicem recepit et grauioribus hodie lacunis hiat. nam foliis nonnullis perditis extrema libelli *De laude martyrii* pars inde a uerbis *ornarit* (= Append. 51,20) et initium proximae epistulae 60 usque ad uerba *et ipso dolore* (= p. 693,14) interciderunt; deinde epistula 10 desinit in uerba *dni protectione* (= p. 526,3), proximum folium omissis epistulis 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76 incipit a *legimus litteras*, quae sunt

epistulae 70 p. 666,15. denique in calce *Oratio Passio Caena* desiderantur. totum codicem partim ex primae tertiaeque familiae libris partim ex coniectura altera manus emendavit, qua in re tanta diligentia uersata est, ut quae prima manus exarauerat permultis locis radendo expungendo suprascibendo prorsus deleterentur. id uero saeculo decimo uel antea factum esse inde constat quod eo tempore liber Compendiensi E nunc Parisiensis 17349 ex Trecensi tum integro nec ullis lacunis foedato descriptus est, quem cum alios editores tum Baluzium adhibuisse, et nota multis epistulis in fronte addita *Impressa* (a Morelio eam adscriptam esse suspicor) et subscriptio solita (cf. Jaffé *Bibl. Rer. Germ.* II. p. 2 n. 1) *Absolui prid. Kal. Ian. MDCXLVI Stephanus Baluzius* testantur. Compendiensi uero non omnia ab initio quae Q offerebat scripta recepit sed alteram tantum epistularum partem inde ab epistula 60 integram, quia uolumen quamuis amplum spatiosis litteris bipartitis foliis exaratum angustioribus finibus premebatur. neque aliud prioris partis apographum ex Q uel M factum exstare uel exstitisse, dum altera illa fecunda progenie librorum et manu scriptorum et impressorum propagatur, inde licet colligere quod insignem illam libelli V interpolationem p. 212,13, quade accuratius continuo agam, praeter Q et M nullum codicem habere ex editorum silentio sat certo constat. ex Compendiensi 68 (E) alter Compendiensi 15 (quo numero nunc in imperiali bibliotheca insignitus sit nescio) saeculo XIII descriptus est; qui cum proprii boni nihil habeat, prorsus neglegi debet. nec maiore laude digni sunt Parisienses 1656 (ω)* et 14461 olim Victoricus 101 (I)**),

Codex Q
apographum:
E

ω I

*) Codex 1656 nitidissimus incipit fol. 1^a a uerbis *care iam coeperant* quae sunt epist. 20 (= p. 528,10), deinde continet epistulas 32. 47. 54. 78. 75. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29, libellum *De montibus Syna et Sion* — fol. 21^a, huius folii pagina altera et proximo toto uacuis relictis secuntur libelli I. IV. VI. VII. XI. X. XII. XIII. IX. III — fol. 184 nullis inscriptionibus subscriptionibusue instructi.

Codex ω

**) Codex 14461 continet libellos VII. I (*Ad Donatum de erroribus mundi et contemptu eius*). X. XIII. XII. VIII, *De duodecim abusibus saeculi*, *De duobus montibus*, *Quod idola dii non sint*, *Cena*, *Hymnus de*

Codex I

saeculo XII exarati, qui paucis scripturis aliunde adscitis uel coniectura inuentis ex E uel codice gemello epistularum magnam partem, inter eas rariores omnes deprompserunt. totus uero ab eo
 o pendet Parisiensis 17350 olim Orator. 9 saec. XII (o)*, nisi quod epistulas 69. 72. 12. 70 et partem epistolae 75 nescio quo casu omisit, epistulas 14. 48. 49. 50. 68. 69 ex codice tertiae familiae transscripsit, priorem uero scriptorum partem inde ab libello I usque ad epistolam 6 immutato ordine, item epistulas 6. 28. 39. 55. 58. 63 ex codice primae familiae P recepit**).

Horum codi-
cum inter-
polatio.

Haec codicum propagatio qualis sit et quomodo sensim ab origine degenerauerit, uno explicabo exemplo. adnotatio critica ad epistulas 7. 9. 12. 17. 18. 19. 25. 26. 29. 53. 72. 75 potest suppeditare plurima. cum Cyprianus p. 521,14 sic scripsisset *potens est diuina misericordia medellam dare. properandum tamen non puto nec incaute aliquid et festinanter gerendum, ex archetypi scriptura PROPERADVM facillimo errore in MQT factum est properam dum, quod ut structuram efficeret Q² mutauit in medellam dare properam, dum tamen non pitem.* quae coniectura quid sibi uellet cum E nesciret, in describendo puto ex *properam* fecit *properamus* sententia structurae nulla

Pascha dñi, deinde capitulis epistularum interiectis epistulas 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 69. 70. 72. 75. *Sentent.* 64. 2. 4. 13. 3. 67. 65. 1. 43. 46. 53. 54. 32. 20. 12 (quae inscriptionem prae se fert *Exemplar epistularum tredecim quas misit Cyprianus Romanis quarum prima est Cypriani ad clerum quod non posset temere Cartaginem uenire et ut his confessoribus qui in carcere sunt constituti humanitas omnis prebeatur*). 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76. 61. 78, *Oratio Cypriani (Agius Agios), Oratio Cypriani quam sub die passionis suae dixit, Passio Cypriani.* epistolae 60 51 et 16 76 ex codice E uel eius simillimo fluxerunt, reliquae uelut ep. 75 ex alio libro haustae uidentur.

Codex O

*) Codex 17350 continet libellos I. X. IX., epistulas 37. 38. 10, libellos V. VII. VIII. XI. XII. IV. VI, epistulas 30. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 13. 43. 65. 1. 60. 46. 54. 32. 20. 12. 78. 67. 64. 2. 3. 14. 49. 50. 68. 75 (initium tantum usque ad uerba *longe positus* = p. 811,17). 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76, *Quod ydola dii non sint*, 4, *De duobus montibus*, 6. 55. 28. 39. 58. 69 (inde a uerbis *quaesisti etiam* = p. 760,14). 48. 66. 40. 63.

***) De codicibus i q et aliis ex parte a familia II pendentibus infra agam.

idque in ω inrepsit. E² i. e. corrector in coniectando nec timidus nec imperitus fortiore medella usus scripsit *dare, dum tamen non putent propeere nec*, quam infelicem coniecturam secutus o exhibet *dare non putent propeere tamen*. sic emendationis conatus ab altera manu Trecensis vel Compendiensis facti in reliquis omnes fere apparent interpolatione plerumque longius serpente, uelut p. 521,16 *ne si quod supra dum* Q² scripserat, in reliquos E ω migravit. p. 522,12 cum frequenti mendo in MQT eorumque codice parente *quod magis pro quo magis* scriptum fuisset idque ab E receptum, E² a traditis longius deflectens coniecit *quanto magis*, quod in o i q et editiones inrepsit, ω uero *quod in hoc* mutauit.

Ex eodem familiae alterius archetypo, sed nouem illis epistulis nondum truncato factum est alterum apographum (Y), quod et ipsum interiit; sed quaecumque continebat in ampliorem recepta sunt collectionem scriptorum quae seruat in codice Reginensi (T) 118. saec. X, in Reifferscheidii *Bibliotheca patr. lat. it.* p. 337 descripto; ea continentur haec: libelli I. IV. VI. V. VII. XI. VIII. X. XII. XIII. IX. III, epistolae 63. 6. 55. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 58. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 13. 43. 65. 1. 61. 46. 66. 54. 76. 73. 71. 70, *Sentent. episcoporum*, 74. 69. 67. 64. 2. 32. 20. 12, *De laude martyrii*, 40. 78. 79. 76. 77, *Quod idola dii non sint*, 30. 31. 70. 5. 7. 14. 4. 56. 3. 72. 12. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 27. 23. 24. 21. 22. 8. 35. 36. 33. 49. 50. 34. 41. 42. 80, *Aduersus Iudaeos qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum*, *De aleatoribus*, *De duobus montibus*, *Ad Vigilium episcopum de iudaica incredulitate*, *Caecilii Cypriani uita per Pontium diaconum (Incipit cecilii cypriani antestis di cod.)*, *Ad Flauium Felicem de resurrectione mortuorum*, *Caena*, *Oratio*, *Oratio quam dixit sub die passionis suae*, *Passio Cypriani*. ex Reginensi libro codex olim Baluzianus nunc Parisiensis 1648 (t) saec. XIII nitidissime descriptus est, praeter epistolam 12 ommissam et in calce ante *Passionem* libellum *Expositio de simbolo* additum omnia eodem ordine scripta complectens. in quo si epistularum inscriptiones prorsus diuersas

Codex T
apographa:
t

uel nonnullos Reginensis errores correctos nouasque scripturas deprehenderis receptas, ne in aliam opinionem inducaris, cauendum est. nam is cui rubricarum cura relicta erat inscriptiones partim ex aliis codicibus deprompsit partim quae fusius enarrabantur in T, ut singularum epistularum argumenta continuo cognoscerentur, breuibus comprehendens ex suo ingenio confecit*). librarius nero locos corruptos uel quos habebat ubi in T inuenit, spatium uacuum reliquit, quo nisi forte postea oblitus est, aliunde meliora recepit, cuius rei complura exstant exempla in adnotatione critica ad Cypriani Vitam et libellum subditicium Appendicis VIII, quorum ad emendationem eum adhibui. ex eodem

h codice T Vossianus lat. 7 saec. X (h) quas exhibet epistulas recepit. continet uero haec: libellos I. IV. VI. V. VII. XI. VIII. X. XII. III., epistulas 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 61. 46. 78. 13. 43. 76. 77 et partem libelli II**). de aliis scriptorum collectionibus quarum partes certe a Reginensi pendent paullo post agam. hic iam accuratius in ea inquirendum est quae alterius familiae archetypo debentur. hunc enim uel

Scriptorum collectio
in T

codicem potius ex eo ortum (Y) is qui collectionem qualis in T est composuit inprimis expilauit; nam praeter epistolam 75***)

*) Cf. inscriptiones epist. 5: *Incipit ad clerum sicut supra T, Incipit II. ad clerum de cu. pau. t*— epist. 8: *Incipit rescribens Celerino Luciano T, Incipit epistola rescripta ad Cyprianum a clero Rome t*— epist. 21: *Incipit epistola Celerini ad Lucianum petens pro nomine Numeriae et Candidae ut eas in mente habereat quae Numeria ut dicit premium dedit ne sacrificarent T, Incipit epistola Celerini ad Lucianum* — epist. 24: *Incipit epistola Caldonii Cypriano et clero de eis qui sacrificia et postea exhorrentes facti sunt et pacem postulauerunt T, Incipit epistola Caldonii ad Cyprianum et clerum missa t.*

**) Libellos ex aliis fontibus petiisse uidetur, fortasse nonnulla ex G uel eius archetypo cum quo saepissime facit. quam uero ii sint interpolati, ex uno uidere licet exemplo quod supra p. XI n. apposui.

Epist. 75.

***) In constituenda huius epistulae lectione animaduertendum est eam ad uerbum de graeco expressam esse, itaque nonnulla explicantur frustra ab editoribus tentata, quae alioquin locum non haberent, uelut p. 815,20 *nisi si his episcopis qui nunc minor fuit Paulus* (= τοῖς νῦν, cf. Luc. 7,32 *ἄνθρωποι εἰσι παιδοὶ τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθήμενοι* = *infantibus qui in foro sedentibus*; uid. Rönshch p. 443), p. 818,17 *apud quos sine dubio idem error,*

Romanis theologis etiam posteriore tempore ita odiosam quam Latinius 'hominis petulantiam detestatus' (cf. *Bibl. sacr.* p. 177) extirparet imperfectamque codicis o librarius relinqueret (cf. p. XXXVIII) et *Hymnum de Pascha* qui postea demum in codice (X) additus esse potest, nihil exstat in T, quin in MQ reperiatur, sed nouem illae epistolae 71. 73. 74. 66. 40. 77. 79. 31. 36, quae in M Q non apparent, quas uero in archetypo fuisse ex indice codicis M constat, in hoc solo inueniuntur. ordo uero scriptorum mire conturbatur, nisi quod primi duodecim libelli proximaque epistolae uiginti sex uno fere tenore descripti sunt et in reliquis uelut epistulis (69. 67. 64. 2) (32. 20. 12) (3. 72. 12) (53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29) sese excipientibus pristini ordinis uestigia conspiciuntur. qua in re casum magis quam consilium regnasse id quoque probat quod nec quae bis archetypo ferebatur epistula 12 semel et quae semel in illo occurrit 70 bis descripta est. in unum uero archetypum conuergere MQ et T archetypi errores uel leuissimi summa constantia his solis seruari optime confirmant, uelut p. 485,11 *propria*] *propia* MT, 503,11 *fuertunt*] *fuertant* MQT, 503,13 *terminus*] *terminos* MQT, 504,4 *relinquerunt* MQT, 513,13 *quidem*] *quid* MQT, 514,10 *factam*] *facitam* MQT, 515,16 *pati oro*] *patior* MQT, 517,5 *adrupta* MQT, 521,14 *properandum*] *properam dum* MQT, 522,9 *inspecta uita*] *inspectauit* MQT, 524,10 *ut a*] *una* MQT, 525,5 *deposita*] *disposita* MQT, 526,14 *largiente*] *largienter* MQT, 547,16 *me misisse*] *meminisse* MT, 622,2 *necteretur*] *necteneretur* MQ, *nectenerentur* T, quibus addi possunt similia sexcenta.

Codicum
MQT
origo com-
munis.

daemones fallacia ipsa est (= αὐτή), p. 822,2 *quid aliud quam communi-
cat eis quibus tantum gratiae defendit* (= τὸ ἄλλο ἦ; cf. 821,9), p. 826,28
ut quid illos haereticos et non christianos uocamus (= ἕνα τὸ; 811,16 *Nol-
tius recte emendauit sed non etiam si (sed non enim si codices) = ἀλλ' οὐ
καὶ et; idem coniectura occupauerat, quod ex optimis codicibus recepi 818,26
nisi si a Christo spiritum diuidunt, nisi quod a scriptura induit pro-
fectus diuidit esse restituendum censebat, rectissime afferens ex Theodreti
hist. eccles. 4, 9 p. 314 ed Gaisf. ἀποχωρίζοντες τὸ ἄγιον πνεῦμα ἀπὸ τοῦ
κατὰ; καὶ τοῦ υἱοῦ (uid. *theolog. Quartalschrift* 1868 p. 446). cf. p. 810,7;
811,8; 813,11; 819,16.*

discrepantiae uero quae in leuioribus rebus obseruantur quandam in archetypo labem uel scripturae conpendia quaedam fuisse arguunt, uelut p. 469,13 *qua] quia* MQ, *quas* T; 471,23 *praeposito] praeposo* Q¹, *praetioso* M, *ptio* T; 503,13 *martyrii] martyriis* MQ, *martyria* T; 516,10 *accepit] aceopit* MQ, *acoipit* T, 517,15 *salute] salutem* MQ, *salutate* T; 540,7 *salutate] salute* M, *salutem* T (fuit enim in archetypo *SAL V̄T*, cf. p. 565,21; 620,7).

Codd. MQ
interpolatio-
nes. Cum uero ex uno archetypo MQ et T ortos esse his argumentis sit certissimum, quamcumque habent lectionum diuersitatem (ea uero non exigua est) extra archetypum i. e. in codicibus <X> et <Y> eam natam esse statuamus necesse est. neque latet qua ratione horum uterque interpolatus sit. MQ uel eorum codex parens summam audaciam ostendit in scripturae sacrae testimoniis castigatis, quae ad certam quandam latinae interpretationis recensionem corrector constantius exegit ut, id quod in integrioribus libris hic illic obseruare licet atque ab auctore ipso uidetur profectum, eadem uerba pluribus locis adhibita grauius discrepare rarius deprehendas; uelut 470,25 *principem plebis tuae non maledices* T et reliqui exhibent, *principem populi tui non maledices* MQ; 671,18 *principi tuae plebis non maledices* LPCR, *principem populi tui n. m.* MQ; 481,9 *iustorum* CLNRPT, *sanctorum* MQ (itemque 129,6; 344,16; 481,9; 492,2; 831,14); 483,14 *uerbo* CLNPRT, *sermone* MQ (cf. 121,13; contra 660,15); App. 49,7 *qui in agone currunt multi certantur* LST, *qui in stadio currunt multi currunt* MQ (ita enim est p. 141,4; 329,22; 493,1)*. qua in re diligens correctoris cura quanta sit uno uolo probari exemplo: p. 471,5 ubi reliqui codices exhibent *offer donum*, in MQ est *offers*, optima illa uulgaris sermonis forma (cf. Rönisch *Itala* p. 294) ex libro scilicet antiquo petita. nullum uero interpolationis genus frequentius est in MQ quam quod additamentis continetur. quae cum eadem pleraque simi-

*) Cf. 675,4 = 760,10 = 172,14 = 218,11; 715,13 = 743,1 = 169,14; 716,10 = 426,20; 736,24 = 723,18 etc.

hanc recepta inueniantur similibus locis, ea non tam casui uel subituario legentium studio quam homini certo consilio totum opus pertractanti deberi credendum est. sic propter asyndeton adicitur et 430,15; 620,6; 222,24; 225,14 similique consilio ut in et mutatur 578,23, inseruntur inquit 210,14; 221,13; 225,19; 227,8; 228,17; 230,23; 232,19, dicit 225,21; 323,27, quoque 214,2. 15; 223,20; 227,15, enim 221,3; 223,19; 661,26, autem 220,20; 232,26, domini 476,16; 623,14; 658,29; 704,7; 709,6, mundi 321,11; 482,1, suus 214,13; 482,11; 527,18; 597,17; 640,24, in 476,12; 499,24; 580,8; 594,3; 707,16 et sexcenta alia. num pro et — et simplex et consulto scriptum sit (210,24; 216,21; 223,17; 483,19; 527,5; 624,17; 657,5; 743,18) non definitio, quamuis in eisdem formulis frequens consensus correctionis suspicionem moueat; contra geminata uox et (547,7; 605,6; 707,17) fortuita uidetur. sed modestis his interpretamentis non contentus longe maiora admisit. uerba enim libelli de catholicae ecclesiae unitate p. 212,8 sq.: loquitur Dominus ad Petrum: ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus — quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. super unum aedificat ecclesiam, et quamuis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: sicut misit me pater — si cuius tenueritis, tenebuntur, tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia Christi una monstretur. quam unam ecclesiam etiam in cantico canticorum spiritus sanctus ex persona domini designat et dicit: una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa generici suae. hanc ecclesiae unitatem qui non tenet tenere se fidem credit? qui ecclesiae renititur et resistit in ecclesia se esse confidit? quae sic a Cypriano conscripta esse optimorum uetustissimorumque codicum consensu constat, theologus puto Romanus praenius ille primatus infallibilitatisque in hunc modum foedissime interpolauit: loquitur

Interpolatio
de primatu
pape.

*Dominus ad Petrum: ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus — quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. et idem post resurrectionem suam dicit: pasce oves meas. super unum aedificat ecclesiam et illi pascendas oves mandat suas, et quamvis apostolis omnibus parem tribuat potestatem, unam tamen cathedram constituit et unitatis originem atque rationem sua (sic est legendum, adque orationis suae M¹Q¹ sed atque deleuit M²Q²) auctoritate disposuit. hoc erant utique et ceteri quod Petrus, sed primatus Petro datur ut (et M¹Q¹) una ecclesia et cathedra una monstretur. et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. hanc et Pauli unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? qui cathedram Petri super quam fundata ecclesia est deserit, in ecclesia se esse confidit? en manifestum alterius recensiois exemplum, quam qui confinxit in locum genuinae sententiae reponi uoluisse censendus est; nam non poterat non expungere quae interpolationem prodesent, immo ipsius doctrinae repugnarent. sed ille qui codicem ex quo M et Q orti sunt additamentis instruxit, alteram recensioem integram post scriptoris uerba *super unum aedificat ecclesiam* recepit in calce uerbis isdem *super unum aedificat ecclesiam* adiectis, quibus interpolata et genuina consarcinarentur. alterum additamentum maius in ipso initio codicis reperitur. epistolae enim *Ad Donatum* M et Q praemittunt epistolium illud ficticium *Donati ad Cyprianum* quod epistulis spuris in Appendice huius editionis (p. 272,3) adieci. sed haec correctoris manus quae in addendis uocibus manifesta apparet, nescio an eadem in omittendis agnoscatur, uelut p. 475,2; 516,11; 632,25; 638,24; 673,15. neque uero coniecturis ea prorsus abstinuit, sed conatus plerique rudem admodum artem produunt (cf. 214,24; 224,2; 226,5; 227,11 sqq.; 477,17; 496,4; 500,5; 508,19; 518,7 = 668,6; 519,2; 627,16; 630,19; 702,13; 705,7). omnia uero id genus longe frequentiora in libellis obseruantur quam in epistulis, quare in eorum crisi cum testes integerrimos haberem, iure me M et Q neglexisse arbitror. nisi coniectura audacior*

esset, huius correctoris memoriam trium epistularum sub-
 scriptione testatam seruari putarem. in calce enim epistulae 28
 et 37 legitur in MQ *EMENDAUIT IVSTINVS ROMAE* Codd. MQ
subscriptio-
nes.
 idemque occurrit nisi quod uox *ROMAE* desideratur post epi-
 stulam 39, quae coniunctarum in plerisque codicibus octo epi-
 stularum (63. 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39) agmen claudit. sed
 utrum Iustini cura his paucis epistulis se continuerit an plura uel
 omnia complexa sit, utrum memoria eius ex alterius familiae
 archetypo propagata sit an extra eum in codice demum Monacensis
 et Trecentensis parente Iustinus quidam Romae artem criticam
 factitauerit, nescimus.

Codex Reginensis (T) in permultis rebus stirpis originem in-
 tegrius quam M et Q serauit, in quo nec scripturae sacrae testi-
 monia castigata nec tot interpretamenta recepta sint. sed lectiones
 ille ex aliis codicibus adscitas saepius admisit nec coniecturis*)
 prorsus liber est, quod in codice non mirandum, qui a Monacensis
 et Trecentensis aetate uno, ab archetypi communis aetate saeculis
 fortasse tribus superetur. in epistulis uero 7. 9. 12. 17. 18. 19.
 25. 26. 29. 32. 53 quae ex alterius familiae archetypo solo propa-
 gantur nec ad alia exemplaria emendari poterant, summa eius
 perspicitur praestantia; in aliis uelut 30. 31 cum uetustissimis
 Bobiensis codicis fragmentis (F) et in ueris lectionibus et in
 erratis ita consentit, ut artissimo uinculo eum cum F cohaerere
 appareat. quare ubicumque in his inter T et MQ auctoritatem
 eligendum fuit, T maximam fidem haberi uolui eiusque uestigia
 premens coniecturis hic illic archetypi scripturam assequi conatus
 sum, quod etiam p. 523,1 facere debebam, ubi ex corruptis T
 litteris *peritori sartam* genuina *perito resartam* lectio elicitur.
 in reliquis uero epistulis quae trium familiarum codicibus con-
 tinentur tribus 6. 38. 60 exceptis nolui adnotationem Reginensis
 etiam scripturis nimis augere, cum de alterius familiae arche-

*) Qui emendationis conatus quam ab archetypi mendis MQ seruatis
 pendeant duobus licet uidere exemplis. p. 515,22 *illicitae negotiationis
 nundinas*] *illicite cogitationes nundinas* MQ, in *illicite cogitationes nun-
 danas* T, p. 614,10 *uitetur*] *uitetur* LMQ, *uioletur* T.

typo ex Monacensi et Trecentensi, qui in quibus rebus cautius sint adhibendi iam non latet, satis constare putarem. in epistulis uero et his quae in primae tertiae familiae codicibus non exstabant et illis quae ex alterius familiae archetypo in MQ interciderant omnibus Reginensis scripturas accurate adscripti C. Aldenhoveni diligentia in meum usum enotatas.

Codicis T
opera pecu-
liaria.

Inueniuntur uero in T nonnulla Cypriani scripta, quae extra eum in recentissimis codicibus et quidem paucis exstant, quorum in crisi a nullo adhuc adhibitus editore maximi est momenti. is enim qui Reginensis libri collectionem fecit cum omnia Cypriani scripta congerere studeret, quod adeo feliciter successit ut epistulis 48. 62. 68 exceptis (nam epistolam 75 consulto eum omisisse dixi, subditicia uero pleraque tum temporis non adscribebantur Cypriano) omnia nancisceretur, praeter primum fontem i. e. archetypum alterius familiae alios quoque adiit libros atque ex uno eorum ut uidetur perantiquo eoque hodie deperdito epistulas 8. 21. 22. 23. 24. 27. 33. 34. 35. 36. 41. 42, item nonnullos tractatus Cypriano adscriptos et Pontii uitam deprompsit.

Inde receperunt
codices

Z

ex T uero per plura apographa in recentiores, quorum nullus saeculum quartum decimum superat aetate, transierunt. sunt uero hi: codex Parisiensis 1658 olim Fuxensis saec. XIV—XV (Z)*, Monacensis 18203 saec. XV (μ **), Remensis 218, 311 saec. XV

μ

Codex Z

*) Codex Par. 1658 continet haec: libellos I. IV. XI. X. VIII. V. XII. XIII. VI. VII, epistolam 58, libellos IX. II. III, epistulas 63. 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 14. 76. 71. 70. 16. 69. 40. 64. 2. 57. 59. 47. 45. 44. 49. 50. 54. 48. 51. 13. 43. 1. 61. 46. 66. 41. 25. 27. 80. 81. 5. 17, *De duobus montibus*, 7. 12. 20. 18. 26. 4. 73. 71. 70. 29. 34. 72. 9. 35. 56. 55, epistolam *Ad plebem Cartaginensis* (uid. App. 273,1) fol. 197^b, 57, *De spectaculis*, 32. 27. 33. 67, *Sentent. episcoporum*, 68. 74, epistolam *Ad Turasium presbyterum* (uid. App. 274,19) fol. 220^a, *Ad Vigilium episcopum de Iudaica incredulitate*, *De pudicitia*, epistulas 81. 36. 14. 16. 15. 18. 29. 34. 43 — fol. 236^b; in calce adicitur index scriptorum. hic codex eo insignis est quod saepissime cum Veronensi (V) consentit.

Codex μ

**) Codex Monacensis 18203 continet haec: libellos I. IV. VI. V. VII. VIII. XI. X. XII. XIII. IX. III, epistulas 63. 55. 6, *De laude martyrii*, 10. 28. 37. 11. 38. 39. 58. 76. 73. 71. 70, *Sentent. episcoporum*, 74. 69. 40. 67. 64. 2. 60. 57. 59. 52. 45. 47. 44. 51. 13. 43. 65. 78. 79. 77. 1. 61. 46. 66.

(r)*, Vindobonensis 798 saec. XV (w)**), Vaticanus 199 saec. XV (φ)***). quibus in libris si quis scripturarum diuersitatem uiderit, uereor ne meam sententiam audaciorem quam ueriores esse indicet. sed totam hanc diuersitatem in recentiores libros non ex aliis codicibus uetustioribus hodie deperditis sed coniecturis et interpolationibus inrepsisse quouis pignore contenderim. neque nero codicem codicis T gemellum, unde in recentissimos libros illa scripta propagata essent umquam extitisse puto. equidum nullum locum inueni, ubi genuina scriptura uel genuinae scripturae in T oblitteratae uestigia sic emergant in ceteris, ut

34. 32. 12. 20. 30. 31. 4, *Quod idola dñi non sint*, 56. 3. 72. 49. 50. 48. 62, *De spectaculis*, *Ad Turassium* (App. 274,19), 9. 27. 35. 41. 25. 5. 14. 17. 18. 26. 33. 80. 81. 12. 16. 15. 29. 31. 77. 78. 79. 23. 24. 22. 8, *Passionem beatissimi Cypriani martyris* (i. e. Cypriani uitam per Pontium) fol. 196^a, *De duobus montibus*, *Ad Vigilium episcopum de iudaica incredulitate*, *Tersiculos dñi Ioannis de cena sci Cypriani* fol. 207^a, *Caenam Cypriani* fol. 107^b; in calce uersiculos nonnulli adiecti sunt. hic codex quam a T pendeat scriptorum ordo passim seruatus demonstrat.

*) Codex Remensis quem a. 1869 Bemis contuli haec continet: libellos I. IV. VII. VIII, epist. 13, lib. XIII. XI. XII, epist. 63. 30, lib. V (*Aduersus Nouatianum scismaticum de ecclesiae unitate*). VI. X, epist. 37. 46. 12. 76. 78. 77. 32. 20. 52. 47. 57, *Orat.* (App. 144) 55. 6, *In laudem martyrii*, 10. 28. 11. 38. 39. 58. 73. 71. 70, *Conuentus episcoporum numero LXXXVII*, 74. 69. 40. 67. 64. 2. 60. 59. 45. 44. 51. 43. 79. 1. 61. 66. 54. 31. 4, *Quod idola dñi non sint*, 56. 3. 72. 49. 50. 48. 62, *Cyprianus plebi in euangelio stanti salutem. Ut me satis (= De spectaculis)*, *Cyprianus benedicto dulcissimo parenti Turasio in dño eternam salutem* (uid. App. 274,19), 9. 27. 35. 41. 25. 5. 14. 17. 18. 26. 33. 80. 81. 16. 15. 29. 53. 24, *Probatio capitulorum (= De duobus montibus)*, 19. 7, *Cyprianus Quirino filio salutem* (= p. 35,5 — 36,23).

**) Codex Vindobonensis 798 continet nonnisi epistulas rariores has: 9. 10. 11. 12. 13. 17. 18. 19. 24. 22. 16. 30. 27. 28. 82 et lib. *Aduersus aleatores*, *De duobus montibus*, *Breuis descriptio uitae beatissimi et doctissimi Cypriani epi et martyris* fol. 36^b — f. 49 l. 19, *Passio Cypriani* f. 49—50^b, epistulas 50. 20. 21. 2. 29. 38. 39; ex hoc codice alter Vindobonensis 770 saec. XV easdem rariores epistulas et uitam Cypriani deprompsit inter reliqua eas Cypriani scripta exhibens. cum nullius pretii sit, nolui quae contineat enarrare.

***)) Vaticanus liber quae contineat nescio. C. Aldenhoven uariantes lectiones ad epistulas 8. 21. 22. 23. 24. 27. 33. 34. 35. 36. 41. 42. in meum usum exscripsit.

r w

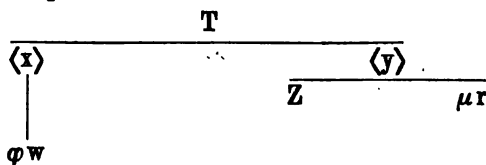
φ

Codex Γ

Codex W

Codex φ

ex uetustiore codice non omnibus isdemue mendis atque T laboranti seruata esse putandum sit. emendationis autem conatus a Reginensis corruptelis proficiscuntur, nisi quod etiam uerae scripturae coniecturis temerariis tentatae sunt. qua in re si menda nonnulla parua scilicet et facilia recte emendata sunt, hoc nihil habet momenti. horum codicum coniunctionem stirpisque propagationem quamuis accuratius intellegi nihil intersit, hoc artificio explicaui:

Epistalae inter epistulas uero illas quinque sunt 8. 21. 22. 23. 24, de quibus hic paucis agendum est, quia eas non ita edidi, ut edendas esse bene intellexi. non sunt Cypriani nec a uiris eruditis conscriptae, sed ab hominibus qui linguam latinam non illam litteris usurpatam et perpolitam, sed qua uulgus tum in Africa utebatur nouissent. atque sermonis uulgaris tota deformitas apparet in T, in ceteris uariis coniecturis obscurata est. sic legitur in eo p. 488,12 *excubat pro omnes (omnibus φwμ)*, 530,19 *pro cuius facta (facto φw, rectius factis v)*, 531,2 *pro quarum peccatum (peccato φw)*, 531,10 *pro nomen illius (nomine φw)*, 532,9 *pro eas (eis φw)*, 530,22 *per te uel per eis dominis meis (eos dominos meos φw)*, 531,1 *cum omnes (omnibus w)*, 533,10 *cum timorem (timore φμ, amore w)*, 533,15 *inter martyribus (martyres φwμ)*, 534,3 *circa nobis (nos φμ, uos w)*, 534,5 *coram christum (christo φwμ)*, 534,10 *ante hac tribulatione (hanc tribulationem φwμ)*, 487,1 *a plures a nobis ad uos uenientes (pluribus φwμ — uenientibus φw, conueniente μ)* incertioribus id genus neglectis. indeque corrigendum est 486,3 *cum seruos suos (seruo suo T, seruis suis φwμ)*, 531,1 *pro sorores nostras (sorore nostra T, sororibus nostris φw) quas et tu bene nosti Numeriam et Candidam*, ubi falsus sum cum corruptiora ea putarem. similiter sunt nominum genera confusa 488,4 *grandis periculis imminet (grande*

periculum φωμ), 531,17 *talem peccatum* (tale φω), 536,14 *priorem delictum* (prius φωμ T^a), 534,12 *in duobus celles* (duabus cellis φω, *duamus et in illis* μ), nec ceterae observatae grammaticae leges in declinationibus coniugationibusue p. 486,10 *lactem* (lac φω, *lactantem* μ), 599,12 *penes magistratos* (magistratus φω), 487,19 *infirmiati* (affirmitati φ, *infirmiati* w), 487,8 *terrori* Tμ (*terrore* w), 530,6 *anti cruori* (ante cruore φω), 531,4 *operas* (opera w, sed totus hic locus sic emendandus est: *credo enim Christum secundum illarum paenitentiam et operas suas* (quas Tφ, quae ww) *penes collegas nostros, facti* (facit T et 537,4, *fecerunt* φwv) *extorrentes* (extorres φwv) *qui a uobis iuerunt* (uiderunt T, *uenerunt* φwv), *a quibus ipsis de operibus eorum audies, iam Christum eis uobis martyribus suis petentibus indulturum credo*), 529,12 *tenitum* (tentum φω), 530,12 *complectamus* (amplectemur φ, *complectemur* ww), 531,3 *excubere* (excubare ww), 532,1 *fidemus* (fidimus ww), 487,11 *poterint* Tμ (*petierint* w, *poterunt* φv), nec in formandis uocibus, uelut p. 488,2 *caticumini* (cathecumini φωw); 531,5; 536,13, 537,4 *extorrentes*, 531,12 *antestites*. et haec quidem prorsus fere recentiorum codicum correctionibus deleta sunt, sed quae delere non poterant quamuis insigni audacia usi (structuras dico inauditas passim occurrentes et operosum scribentium laborem, quo quae dicturi essent non tam clare pronuntiarent quam titubantes semisomno sopore ambiguis sententiis prolata aliis intellegenda relinquerent), ea meam de his epistulis coniecturam optime confirmant. quis enim quaeso has non ita ut in T leguntur ab Afris hominibus conscripta fuisse sed postea demum describentium incuria hac fuligine aspersas esse sibi persuadedit? uel si tamen, quomodo factum sit demonstret necesse est ut quas Cyprianus scripsit (27. 33. 34. 35. 41) uel presbyteri et diaconi Romae consistentes Cypriano miserunt (36), omnes his codicibus solis seruat, uulgaris sermonis uestigiis immunes deprehendamus.

Tertiae codicum familiae duos testes habemus, unum integriorum codicem Reginensem (R) 116 saec. IX qui Petri Danielis Aurelianensis fuit (cf. fol. 115^a) in Reifferscheidii bibliotheca

Codices familiae tertiae

R

C descriptum, alterum initio truncatum Corbeiensem (C) 720 nunc Parisiensem 12126 saec. IX. continent uero communia haec: libellum II. III, epistulas 63. 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 14. 76. 70. 16. 15. 40. 64. 2. 57. 59. 60 (52 addit B). 47. 45. 44. 49. 50. 13. 55. 69 (hanc non ut in reliquis libris in duas epistulas diuisam). 65. 67; his praemittuntur in R: libelli I. IV. XIII. XI. VI, epistula 58, libelli V. VII. VIII. XII. X. IX; utriusque additur appendix, Corbeiensi: *Sententiae episcoporum*, epistulae 68. 74. 73. 71. 70. 1, Reginensi: epistula 4, *Versus beati Cypriani martyris Christi ad quendam senatorem ex Christiana religione ad idolorum seruitutem conuersum, Passio*. et ex constanti in grauissimis rebus leuissimisque corruptelis consensu et ex scriptorum ordine eodem duos codices ex uno archetypo deriuatos esse constat. sed dispari fide eius memoriam seruauerunt. Corbeiensium cum ex corrupto libro corruptius descriptus esset, librarius quae ipse peccauerat uel deprauata inuenerat suo Marte audacissime correxit, quem alii secuti sunt, qui addendo suprascriptendo radendo expungendo ita interpolauerunt uetustam exemplar, ut quid prima manu quid reliquis correctam sit difficillimum sit distinguere. equidem summa cura primam manum perspicere studui et adnotaui, posteriores non item. Reginensem quem nouidi meum in usum C. Aldenhoven exscripsit. cum uterque interpolationibus et correctionibus a stirpis origine degenerauerit, non nisi consentiente utroque de archetypi scripturis satis constat. quid utrum a principio haec tantum quae Corbeiensi et Reginensi feruntur an quae in alterius familiae archetypo extabant omnia continerit nescimus. certe ea quae sunt in C et R cognationis quodam uinculo cum altera familia cohaerere et scriptorum ordo fere idem et lectionum communio*) tam uerarum quam fortuito error deprauatarum probat. deinde nonnullae eorum coniecturae ab e

Eorum
archetypus.

*) Cf.: p. 477,3. 17. 19; 481,12; 497,17; 498,18; 501,7; 508,3. 14; 513,5. 519,14. 18; 576,6; 598,9. 12; 601,7; 616,18; 617,12; 628,13. 15. 22. 632,8. 10. 12; 633,12. 15; 634,16; 635,2; 637,4. 15; 638,1. 6. 21; 641,9. 22. 643,4; 644,9. 19; 650,18; 651,1. 13; **652,19**; 656,1; 671,2; 673,3. 20. 21. 687,19; 690,10; **694,3. 16**; 705,10. 21 etc.

mendorum forma quae in MQT apparet pendent, uelut quae Cyprianus p. 598,14 sic scripsit *ut collegae nostri ... comprobati uentilari ultra honorem maledica aemulantium uoce pateremur* et depraenata exhibentur a MQT *ut collegae nostri ... comprobatio* (idem mendum est in C) *uentilari ultra ore maledici mutulantium uoce pateremur*, hunc in modum restituere conati sunt C et R: *ut collegae nostri ... comprobati uentilari ultra famam ore maledico et aemulantium uoce pateremur*. p. 687,20 (*an ad hoc deponenda est catholicas ecclesiae dignitas ... , ut iudicare uelle se dicant de ecclesiae praeposito extra ecclesiam constituti [haeretici], de sano saucii etc.*) cum antiquitas interpolatio inrepsisset *haeretici*, quae iam in primae familiae archetypo exstabat, ab altera familia correctum est nescio quo consilio *de haereticis*; id uero audacioris quae in CR est coniecturae *de episcopo haeretici causam fuisse* liquido apparet. idem uel in exiguis rebus obseruatur, e. e. in uerbis p. 693,11 *tota simul castra prodisse*, ubi in alterius familiae archetypo facillimo errore *tota simel* exstat, in C et R factum est *semel tota castra prodisse*; 689,6 *nihil interest aut a quo aut quando pereamus*, ubi ex corrupto *periamur* quod MQT exhibent in CR *periamur* enatum est. sed hic codicum utriusque familiae consensus prae numero discrepantium scripturarum fere euanescit. neque uero unde earum pars maxima adscita sit obscurum est. inuenimus enim Corbeiensem et Reginensem uel alterutrum cum Veronensi libro deperdito conspirare locis plerisque*), ubi eius scripturas testatas habemus; quod cum in epistulis rarius, ut supra dixi, quam in libellis factum sit, etiam ubi ex Veronensi nihil adnotatur, eius lectiones C et R propagari conicere licet. qua de causa quin tertiae familiae archetypus contra legente

Archetypi
cognatio cum
V

*) Cf.: 477,2. 13. 16; 480,12. 19; 481,18; 494,6; 508,2. 4; 518,8; 577,1. 19; 593,4; 610,3; 683,16; 640,5; 643,23; 644,7; 645,5; 668,10; 676,17; 677,9; 679,13; 681,5; 682,1; 683,14; 684,2; 687,19; 690,17; 694,3; 722,11; 723,5; 725,9. 16; 735,13; 736,8 etc. — contra CR cum V non concordant uelut 481,19; 483,2; 492,7; 494,19; 498,11; 499,10. 19; 500,5. 23; 501,1. 17; 503,8; 510,23; 511,16. 21; 518,10. 17; 514,12 etc.

C descriptum, alterum initio truncatum Corbeiensem (C) 720 nunc Parisiensem 12126 saec. IX. continent uero communia haec libellum II. III, epistulas 63. 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 14. 76. 70. 16. 15. 40. 64. 2. 57. 59. 60 (52 addit B). 47. 45. 44. 49. 50. 13. 55. 69 (hanc non ut in reliquis libris in duas epistulas diuisam). 65. 67; his praemittuntur in B: libelli I. IV. XIII. XI. VI, epistula 58, libelli V. VII. VIII. XII. X. IX; utrique additur appendix, Corbeiensi: *Sententiae episcoporum*, epistulae 68. 74. 73. 71. 70. 1, Reginensi: epistula 4, *Versus beati Cyprian martyris Christi ad quendam senatorem ex Christiana religione ad idolorum seruitutem conuersum*, *Passio*. et ex constanti in grauissimis rebus leuissimisque corruptelis consensu et ex scriptorum ordine eodem duos codices ex uno archetypo deriuatos esse constat. sed dispari fide eius memoriam seruarunt. Corbeiensi cum ex corrupto libro corruptius descriptus esset, librarius quae ipse peccauerat uel deprauata inuenerat suo Marte audacissime correxit, quem alii secuti sunt, qui addendo suprascripturando radendo expungendo ita interpolauerunt uetustam exemplar, ut quid prima manu quid reliquis correctam sit difficillimum sit distinguere. equidem summa cura primam manum perspicere studui et adnotavi, posteriores non item. Reginensem quem nouidi meum in usum C. Aldenhoven exscripsit. cum uterque interpolationibus et correctionibus a stirpis origine degenerauerit, non nisi consentiente utroque de archetypi scripturis satis constat. quod utrum a principio haec tantum quae Corbeiensi et Reginensi feruntur an quae in alterius familiae archetypo extabant omnia continuerit nescimus. certe ea quae sunt in C et R cognationis quodam uinculo cum altera familia cohaerere et scriptorum ordo fere idem et lectionum communicatio*) tam uerarum quam fortuito error deprauatarum probat. deinde nonnullae eorum coniecturae ab e

Eorum
archetypus.

*) Cf.: p. 477,8. 17. 19; 481,12; 497,17; 498,18; 501,7; 508,8. 14; 513,5. 519,14. 18; 576,6; 598,9. 12; 601,7; 616,18; 617,12; 628,13. 15. 23. 632,8. 10. 12; 633,12. 15; 634,16; 635,2; 637,4. 15; 638,1. 6. 21; 641,9. 22. 643,4; 644,9. 19; 650,18; 651,1. 13; **652,19**; 655,1; 671,2; 678,3. 20. 21. 687,19; 690,10; **694,3. 16**; 705,10. 21 etc.

mendorum forma quae in MQT apparet pendent, uelut quae Cyprianus p. 598,14 sic scripsit *ut collegae nostri ... comprobati uentilari ultra honorem maledica aemulantium uoce pateremur* et deprauata exhibentur a MQT *ut collegae nostri ... comprobatio* (idem mendum est in C) *uentilari ultra ore maledicimutulantium uoce pateremur*, hunc in modum restituere conati sunt C et R: *ut collegae nostri ... comprobati uentilari ultra famam ore maledico et aemulantium uoce pateremur*. p. 687,20 (*an ad hoc deponenda est catholicae ecclesiae dignitas ... , ut iudicare uelle se dicant de ecclesiae praeposito extra ecclesiam constituti [haeretici], de sano saucii etc.*) cum antiquitas interpolatio inrepsisset *haeretici*, quae iam in primae familiae archetypo exstabat, ab altera familia correctum est nescio quo consilio *de haereticis*; id uero audacioris quae in CR est coniecturae *de episcopo haeretici* causam fuisse liquido apparet. idem uel in exiguis rebus obseruatur, e. e. in uerbis p. 693,11 *tota simul castra prodisse*, ubi in alterius familiae archetypo facillimo errore *tota simel* exstat, in C et R factum est *semel tota castra prodisse*; 689,6 *nihil interest aut a quo aut quando pereamus*, ubi ex corrupto *pereamur* quod MQT exhibent in CR *perimamur* enatum est. sed hic codicum utriusque familiae consensus prae numero discrepantium scripturarum fere euanescit. neque uero unde earum pars maxima adscita sit obscurum est. inuenimus enim Corbeiensem et Reginensem uel alterutrum cum Veronensi libro deperdito conspirare locis plerisque*), ubi eius scripturas testatas habemus; quod cum in epistulis rarius, ut supra dixi, quam in libellis factum sit, etiam ubi ex Veronensi nihil adnotatur, eius lectiones C et R propagari conicere licet. qua de causa quin tertiae familiae archetypus contra legente

Archetypi
cognatio cum
V

*) Cf.: 477,2. 18. 16; 480,12. 19; 481,18; 494,6; 508,2. 4; 518,8; 577,1. 19; 603,4; 610,3; 633,16; 640,5; 643,28; 644,7; 645,5; 668,10; 676,17; 677,9; 673,13; 681,5; 682,1; 683,14; 684,2; 687,19; 690,17; 694,3; 722,11; 733,5; 725,9. 16; 735,13; 736,8 etc. — contra CR cum V non concordant uelut 481,19; 483,2; 492,7; 494,19; 498,11; 499,10. 19; 500,5. 23; 501,1. 17; 508,8; 510,23; 511,16. 21; 518,10. 17; 514,13 etc.

Eius inter-
polationes et
coniecturae.

quodam magistro ex Veronensi exemplari uel eius prorsus gemello totus sic emendatus fuerit, ut lectiones supra lineas adscriberentur, unde modo in C modo in R, saepius in utrumque transirent, equidem nullus dubito. tu uero hanc opinionem siue probaueris siue reieceris, id concedas necesse est eandem rationem criticam, eandem coniecturarum farraginem, eandem interpolandi audaciam atque Veronensis esse demonstratum est, in hoc libro conspici. nam et ipse obscura explanauit, corrupta uel quae uidebantur longe a genuina mendorum forma deflectens correxit, durius dicta perpoliuit, rariora uulgaribus permutauit, ut fallaci specie decepti permultas lectiones inde petitas mordicus tenerent editores. non multis exemplis hoc confirmare opus est, cum lectiones interpolationis notis plurimae insignitae sint, e. c. haec ponantur: in *loquendi* uerbo quod cum accusatio coniunctum saepius auctor usurpauit uelut 255,8 *facinus puella commissum tam loqui et indicare non potuit, quam nec intellegere prius potuit et arcere*, 255,25 *ad loquendum alienum circa se crimen necdum habuit aetatem*, 398,21 *non loquimur magna sed uiuimus*, 603,13 *ordinationem et rationem rei gestae loquantur*, 576,1 *cum caritatem circa me uestram dulciter ac saepe loqueretur* postremo loco haesit ille et scripsit *cum de caritate circa me uestra* idem quod P (cf. p. XXXIII) et ipse meliorum acerrimus defensor et uindex p. 603,13 tentauit. — pronomen *suus* si idem sit a *proprius* seuerioribus legibus adstrictum nullis teneri optimorum scriptorum exemplis constat et apud Cyprianum saepissime occurrit (cf. indicem). non intactum reliquit ille 598,21 *catholicae ecclesiae corpus suum (corpus unum C, unum corpus R corpus P) scindere ac laniare nituntur*, 765,20 *baptismo ecclesiastico maiestas sua (eius R) et sanctitas derogatur*, 693,10 *qual in conspectu Christi eius ecclesiae suae (suae omittit CR) gaudium*. — *alius* et *alter* promiscue habentur uelut 197,9 *quis non id exsecretur et fugiat quod alii fuerit exitio? quis id adpetat et adsumat quod ad necem alterius pro gladio fuerit et telo*. in C et R *alium* mutatum est in *alterum* 645,21 *alium pro alterum fieri*. sane pronum erat sic scribere, quia l. 14 praecessera

peccato alterius inquinari alterum. — *inde* pro *ex hac re* uel *ex hac causa* quod quamuis raro etiam ueteres dixerunt (cf. Hand Turs. II 364) apud Cyprianum non inusitatum est optimisque codicibus traditur 468,18: *ceterum quantum uult inde* (i. e. *ex sua arte*) *quaerat, qualis quaestus est qui de conuiuio Abraham et Isaac et Iacob homines rapit*, ubi C et R scribunt: *ceterum quantum uelit adquirat, qualis quaestus est* (indicatiuus uero in coniunctiuum a C et R mutatus simili loco p. 829,23 firmatur: *quantum uult hic uel inuida crudelitas . . . uinculis teneat, cito a terris et poenis istis ad caelorum regna uenietis*); eadem causa in uerbis 667,20: *non tamen idcirco cedendum est quia minantur. aut inde aduersarius et inimicus maior est Christo quia tantum sibi uindicat et adsumit in saeculo*, C et R pro *inde* maluerunt *ideo*. sed etiam ubi *inde* nihil offensionis praebere uidetur, extirpatum est in uerbis 602,10: *necessarium duximus et scribentium nobis inde collegarum nostrorum firma et solida auctoritas pararetur*, quae ita correxerunt: *ut scribentium de nobis collegarum nostrorum firma et solida auctoritate pararentur*. nisi forte *inde* ante *nobis* positum praecedente *m* syllaba priore truncatum est. — *offocari* quod duobus tantum locis existare lexicographi docent, quinquies Rönisch (*Itala* p. 195) inuenit quodque 632,18 optimis libris confirmatur, in *soffocari* (i. e. *suffocari*) mutarunt. — *supersedere* idem atque '*manere perseuerare quasi in uoluntate et consilio sistere*' ualere Nonius Marcellus (p. 40 ed. Merc.) tradit nec exemplis hic usus probatur (quae grammaticus adfert inepta sunt) nisi uno Cypriani 603,1 *obstinatione sua uel furore supersederunt et ad nos redire noluerunt*, ubi si erratum est, lenissima coniectura *supersedere* res conficitur. paulo longius a uerbis traditis deflectentes C et R coniecerunt: *obstinatione (in obstinatione C) uel furore suo perseuerauerunt et ad nos redire noluerunt*. correctoris manus manifesta est nec explicatio desideratur in his:

lectio uera.

lectio codicum CR.

p. 692,23 *acceptor columbam**columbam accipiter*p. 706,15 *poturos**potaturos*

lectio nera.	lectio codicum CR.
p. 609,18 <i>adfirmarunt</i>	<i>adfirmauerunt</i>
p. 678,9 <i>cooptarunt</i>	<i>cooptauerunt</i>
p. 684,8 <i>nuper gravitate damnarunt</i>	<i>gravitate nuper damnauerunt</i>
p. 505,1 <i>cum ... oportet</i>	<i>cum ... oporteat</i>
p. 668,9 <i>cum deus tradi permittit</i>	<i>cum deus tradi permittat</i>
p. 582,16 <i>decem nouem dies</i>	<i>decem et nouem dies</i>
p. 678,18 <i>uiginti quinque</i>	<i>uiginti et quinque</i>
p. 493,10 <i>hostiam se ... futurum</i>	<i>hostiam se ... futuram</i>
p. 546,7 <i>docete gentes omnes tingentes eos</i>	<i>docete gentes omnes tingentes eas</i>
p. 495,5 <i>accipiant coronas uel de opere candidas</i>	<i>accipiant coronas uel de operibus candidas</i>
p. 653,4 <i>faciem singulorum uideamus</i>	<i>facies singulorum uideamus</i>
p. 693,6 <i>cum occidere innocentibus nec nocentem liceat</i>	<i>cum occidere innocentibus nec nocentes liceat</i>
p. 578,11 <i>spectaculum deo uestris uirtutibus exhibetis</i>	<i>spectaculum deo de uestris uirtutibus exhibetis</i>
p. 492,3 <i>accepit coronam dei consummatione uirtutis</i>	<i>accepit coronam de consummatione uirtutis</i>
p. 505,20 <i>quamdiu in uis domini non ambulauerunt, datam sibi gratiam tenere non potuerunt</i>	<i>quam diu in uis domini ambulauerunt, datam sibi gratiam tenere potuerunt</i>
p. 600,23 <i>ponderantes quod ... et legi debeat et audiri</i>	<i>ponderantes quod ... nec legi debeant nec audiri</i>
p. 764,22 <i>si scorpii ... in aquam praecipitati praeualere possunt ..., possunt et spiritus nequam ... permanere ultra in hominis corpore</i>	<i>si scorpii ... in aquam praecipitati praeualere non possunt ..., sic et spiritus nequam ... permanere ultra non possunt in hominis corpore (C).</i>

uerba simplicia ut in V ita in CR compositis permutantur uelut 494,17 *peruenerunt*, 510,4 *delimare*, 597,11 *referebant*, 678,1 *cognoscere*, 680,23 *praeccluditur*; ubi contrarium occurrit interpolationis suspicio non abest uelut 599,15 *niterentur quantus*

possent et laborarent, 675,20 *id enitimir et laboramus*. (nam his locis reliqui codices et similibus 415,13; 680,15; 699,7; 725,6; 527,22 omnes composita tuentur), 693,24 *crudescit* (praecedit *crescit*). scripturae sacrae locos 497,16; 640,14; 671,4; 679,3 consulto omisi, ubi et haec et multo grauiora ex alia interpretationis ueteris recensioe inueta uidentur. apertius etiam interpolatoris manus perspicitur in additamentis. non dico exiguas uoces ut praepositiones et particulas passim explicationis gratia adiectos (id multo frequentius in MQ occurrit), sed adduntur ampliora uelut 480,2 *iuniori*, 481,19 *fulgebunt iusti et tamquam scintillae in harundineto discurrant*, 493,8 *omnis autem qui agonisatur in omnibus continens est*, 515,20 *non facile tribuantur* (quibus lacuna qua proxima hiant' suppleatur); 584,24 *fraternitate*, 625,4 *robustam*, 632,11 *a nobis*, 646,20 *nullam uindemiam premes*, 668,23 *et moneat scriptura diuina*, 714,23 *quotienscumque enim ederitis — quodadusque ueniat*, 713,20 (cum Cyprianus scripsisset: *nisi si in sacrificiis matutinis hoc quis ueretur, ne per saporem uini redoleat sanguinem Christi*) . . . *ueretur ne uinum offerat, ne per saporem uini odore fragrante* (*fraglantia* B, *flagrantem* C) *ab infideli conscientia* (*ab infideli conscientia* omittit R) *odor uini horis* (*umbris* C) *matutinis fuerit agnitus et cognoscatur esse christianus, dum nos sanguinem* (*sanguine* C) *Christi in uini oblatione* (*in uini oblatione* omittit C) *confundimur*. ex his quae de codicum CB condicione exposui quam caute in crisi adhibendi sint apparet; equidem paucas eorum scripturas recepi (cf. 507,3; 582,10; 585,15 sq., 599,6; 678,7; 683,7), saepius meis inuentis quam eorum interpolationibus acquiescere malui.

His codicibus inter tres familias diuisis adiungam nonnullos quos paucarum epistularum in crisi adhibui, mixtum genus utrimque, in quibus et scripta singula ex codicibus modo huius modo illius familiae deprompta sint et scripturae singulis familiis propriae uarie confundantur accedente etiam mira interpolatione coniecturarumque farragine. primo nominandus est codex Bam-

Codices
interpolati
recensioem.

- B bergensis (B) 476 saec. XI, quo continentur haec*): libelli I. IV. VI. V. VIII. X. XIII. XI. XII. VII. IX. III, epistolae 63. 30. 6. 28. 37, *Item ad eosdem de laude martyrii*, 10. 11. 58. 46. 12. 76, 79. 78. 77. 32. 20. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 60. 57. 55. 38. 39. 40. 67. 43. 65. 73. 71. 70, *Sententiae episc.*, 72. 74. 69. 64. 2. 1. 61. 54. 66. 4, *De eo quod idola dii non sint*, *Aduersus Iudaeos*, 56. 3, *Caena Cypriani*, *Oratio*. scriptorum maximam partem ab alterius familiae codice pendere loci permulti possunt probare, ubi uel in leuioribus mendis ita cum MQ uel cum T uel adeo cum MQT conspirat**), ut ea ex communi origine seruata esse credamus necesse sit. ad alia exemplaria singula scripta non pari cura nec ad eadem omnes emendata sunt. sic in libello *Quod idola dii non sint* ex Veronensi multae scripturae petitae sunt, quod in reliquis parcius factum est, ubi primae familiae codices non nihil suppeditarunt. codicem Halmio benigne intercedente Vindobonam transmissum post Krabingerum denuo contuli. similes sunt codices Parisiensis 15282 (H) olim Sorbonicus 207***) saec.
- H

*) Imagini Cypriani pagina prima depictae subiecti sunt *Versus secundi Alexandri papae ab ipso editi*

*Martyris et sacri Cypriani praesulis archi
Alexander ego Romanae papa supremo
Non propriis meritis residens in culmine sedis
Haec sacra describi feci dictamina libri
Hilario sancto quem nunc pro munere mando,
Quis fuit et quanta clarescat ut hic Cyprianus.
Doctor erat sanctus uita meritisque probatus,
Virtutis magnae, praesul Kartaginis altae,
Totius Lybiae, quae pars est tertia terrae,
Theologus rector, clarissimus utique rhetor.*

his adiungitur breuis descriptio uitae epistularumque capitulatio.

**) Cf.: 469,7; 470,2. 9; 471,14; 565,4; 586,5; 594,3; 616,21; 621,6; 622,8; 656,20; 661,26; 726,8; 727,8; 729,21 etc.

- Codex Paris. 1655. ***) Ex hoc codice deprompta sunt quae inueniuntur in Parisiensis 1655 saec. XII—XIII: epistolae 63. 55. 6. 28. 37. 10. 11. 38. 39. 58. 76. 73. 71. 70, *Sententiae episc.*, 74. 69. 67. 64. 2. 60. 57. 59. 47. 45. 44. 43. 65. 1. 61. 46. 4, *Quod idola dii non sint*, 56. 3, *Cena* (fol. 47^b); partim ex eodem partim ex Compendiensi (E) uel simili quae exstant in Parisiensis 1650 (g) olim Baluziano saec. XIV: libelli I. IV. VI. V. VII. VIII. XI. XII. XIII. X. II (*tractatus de uno uero deo et de idolis gentium*). III. IX, *De laude*
- Codex g

XI—XII et qui ex eo ortus uidetur*) Trecensis 442 (β) olim β
 Dionysianus saec. XIII, quibus continentur haec: libelli I. IV.
 VI. V. VII. XI. VIII. X. XII. XIII. (VIII. XI. XII. XIII. X
 Trecensis). IX (inserit *De laude martyrii Trec.*). III, epistulae
 55. 6. 28. 37. 11. 38. 39. 58. 73. 71. 70. 63. 76. 74. 69. 40. 67.
 64. 2. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 13. 43. 65. 66. 4. 3. 72. 61. 1.
 46. 56. 54. 20. 30. 31. 12. 77. 78. 79. 32. 51. his adiciuntur, in
 H: *Ydola non deos esse sed diabulos et zabulos* (= lib. II),
 epist. 10, *De duobus montibus, Aduersus Iudaeos*, epist. 80,
Cena (fol. 205^b in calce legitur *Contuli absolui VIII. Kal.*
Jul. MDCXCVIII Steph. Baluzius); in β: epistula subditicia
Cornelii pape ad S. Cyprianum (= App. 272,7), *Quod idola dñi*
non sint, epist. 80. 10. 81 (cf. *Catalogue général* II p. 196).
 codicem H ideo non prorsus neglegendum esse putavi, quia et
 in quibusdam scripturis et in scriptorum ordine uelut in epistulis
 57. 59. 52. 47. 45. 44 et 61. 1. 46. 56. 54. 20. 30. 31 sese ex-
 cipientibus artior eius quam reliquorum ullius cum fragmentis
 Bobiensibus (F) coniunctio conspicitur. eiusdem denique generis
 sunt codices Parisienses 1659 (ρ) saec. XII—XIII, ex quo edi- ρ
 tiones typis descriptae originem ducunt, 1654 saec. XII—XIII,
 14460 (i) olim Victoricus 77, qui haec continent: epistulas 60. i
 57. 59. 67. 13. 69. 65. 43. 1. 2. 4. 70. 72 (in calce huius epi-
 stulae fol. 35^a legitur in ρ: *Cecili Cypriani ad Cornelium papā*
liber primus explicat eiusdem ad Donatum secundus incipit),
 lib. I. X. XI. IX. XIII. XII. VIII. IV, epist. 63. 37. 38. 10
 (10 omittit i), lib. V. VI. VII, epistulas 30. 52 (eiusdem quarta
 inscribitur in ρ). 47 (*Ad Cornelium papam quinta ρ*). 45 (*Ad*
Cornelium papam sexta ρ). 44 (*Ad Cornelium papam septima ρ*).
 51 (*Ad Cornelium papam octaua ρ*). 61. 46. 54. 32. 20. 12. 78.
 64. 3. 14. 49. 50. 68. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56

martyrii, epistulae 4. 63. 64. 66. 2. 3. 1. 67. 19 (inde a uerbis *significastis*
 in = p. 525,12). 26. 25. 56. 9. 29. 7. 40. 38. 39. 28. 37. 31. 20. 38. 32. 43.
 44. 45. 47. 46. 52. 51. 54. 59. 57.

*) Cf.: 557,16; 558,4; 559,2. 11. 17; 560,18; 561,9. 10. 17; 562,3. 7. 13;
 563,5. 6. 14.

(56 omittit codex 14460). 7. 76, *Quod idola dñi non sint, De singularitate clericorum, De duobus montibus*, epist. 6. 55. 28. 11. 39. 58. 69 (dimidiam inde a *quaesisti* = p. 760,14). 48. 66. 40, *Ad Quirinum* librum I et II et *Revelationem capitis beati Ioannis baptistae* (deest haec narratio in codice 1654, cuius loco *Sermones de Maria* adduntur)*. hi tres codices interpolatissimi operum longe maximam partem inde ab epistula 37 usque ad 40 exceptis libellis *De singularitate clericorum* et *De duobus montibus* immutato ordine ex codice Oratoriano (o), de quo p. XXXVIII egi, receperunt; reliqua unde nacti sint, nescio, sed proprii nihil habent nisi interpolationes maximas. codices praeter eos quos noninaui in bibliothecis Galliae Germaniae Italiae inueni permultos; nulla enim amplior bibliotheca exstat, in qua non Cypriani libri asseruentur. sed vulgatissima tantum scripta eaque interpolatissima exhibent, quare eos describere operae pretium non est. binas denique epistulas rariores 4 et 80 Wirceburgensi W G 56 (W) saec. IX (?), 80 et 81 Sangallensi 454 (G) saec. IX debeo.

Caput tertium.

Appendix. Cypriani operibus genuinis Appendicem adieci scripta eius suppositicia non quae editionibus feruntur omnia, sed selecta comprehendentem. neglexi uero ea quae quibus auctoribus adscribenda sint hodie sat certo constat, uelut Rufini *Expositionem in Symbolum apostolorum* et Arnoldi Carnotensis abbatis Bonae Vallis opusculum *De cardinalibus Christi operibus* amplissimum, quod cum reliquis eiusdem auctoris scriptis Fellus in editione Oxon. emendatius edidit, deinde ea in quibus argu-

*) fol. 183^b in calce cod. 1654 legitur: *hic est liber sci Petri sollatensis beatiq. Mauri abbatis. siquis eum ab eadem ecclesia fraude aliqua subtraxerit, sit anathema nisi restituerit.* — epistulas eodem ordine atque illi tres inde ab epistula 57 usque ad 68 exhibet codex Parisiensis 1922 saec. XIII; deinde adduntur: epistula 56, *Mihi quidem fidelissime papa Laurenti* (= *Expositio Rufini in symbolum apostolorum*), *Ad Quirinum* liber I et II et aliorum scripta.

menti futilitas nec scriptoris uetustate nec sermonis proprietate compensetur, uelut *Confessionem Cypriani, Reuelationem capitis beati Ioannis baptistae*, quae narratio quo casu in editiones inreperit infra demonstrabitur, et *Cenam* uel *Cenae disputationem**). reliqua quae recepi cum in editionibus tanta deprauatione laborarent ut pleraque intellegi non possent, ad uetustissima exemplaria maximam partem adhuc ignorata quantum fieri potuit accurate castigauit. in singulis emendandis qua ratione ars critica factitanda sit, paucis potest tractari. partim enim codicibus alterius familiae et primae, de quorum auctoritate satis dictum uidetur, seruantur, partim emendatio codicum paucitate et antiquitate id est interpolandi errandique causa minus multiplicata adiuuatur.

I *De spectaculis*. hoc opusculum quod ex codice μ uel prorsus gemello editio Manutiana in lucem protulit perraro in mss. libris apparet. Baluzius duos habebat Fuxensem (Z) et Remensem (r), reliqui editores nullum. libris Baluzianis diligentius a me excussis addidi tertium Monacensem (μ). qui quomodo inter se cohaereant supra indicatum est p. XLVIII: ex uno scilicet fluxerunt archetypo, quem codices μr integrius repraesentant ita inter se conexi, ut unius instar habeant libri, a quo summa interpolatione Z degenerauit. hac ratione textum corruptissimum permultis locis rectius constitui, sed complura emendanda aliis reliqui in opusculo non indigno, in quod uiri docti operam suam conuertant. — II *De bono pudicitiae*. hunc tractatum quem Erasmus primus edidisse creditur editionem Dauentriensem

*) Hoc libello ineptissimo nullus frequentius describebatur. uersibus latinis *Caenam* reddidit Azelinus monachus Remensis ad *Henricum imperatorem imitatus Cyprianum Carthaginiensem* (cf. Salmasii not. ad Flauium Vopiscum p. 396). in codice Monacensi (μ) fol. 207^a uersiculi praemittuntur *domini Ioannis de cena sancti Cypriani martyris*, quibus Carolus imperatorem alloquitur, eiusque fit mentio in calce fol. 212 *Vnde gaudens letabatur imperator Carolus cum Francigenis poetis, cum gallis bibentibus etc.* Maurus quidam eandem *Caenam* germanis uersibus conditam Lothario regi Francorum filio Ludouici IV dedicauit (cf. Leibnitzii epistolam in Oudinii *Comment. de script. eccles.* I 275 sq.).

ante Erasmus edidisse infra narrabo. ex Dauentriensi Erasmus in suam recepit emendatione accedente fere nulla. nec quicquam in corrigendis mendis reliqui praestiterunt. sunt enim codices eius rarissimi. praeter uetustissimum Vossianum lat. 40 saec. X (K)*, quem uir illustrissimus Du Rieu qua est insignis liberalitate Vindobonam misit, Parisiensem (Z) cuius saepius denotaui interpolationem adhibui. exstat uero tertius, Vossianus lat. 108 saec. XIII, isque fuit fortasse unde editio princeps petita est. certe quin ea ex codice Vossiano quam Parisiensi similiori fluxerit propter lacunarum aliquot mendorumque communionem dubitari nequit. quondam exstiterunt conplures: ex codice insigni et uetusto Carthusiae Coloniensis Grauius scripturas quasdam protulit, codices Ludouici Carrionis et S. Pantaleonis Coloniae Pamelius laudat. — III *De laude martyrii*. hunc libellum Cypriani aetate conscriptum editores ad corruptissimum alterius familiae exemplar exegerunt uel potius cum Erasmus primus ex codice eius generis Gemblacensi edidisset, inemendatum reliquerunt. praeter codices MQT, quorum comparatione ad alterius familiae archetypum cognoscendum peruenitur, libris LNP usus sum, quos in unum codicem parentem conuergere supra demonstratum est; cuius praestantia quanta sit nusquam melius cognoscitur. eum uero Segueriano (S) cedere par erat in altera libelli parte inde a uerbis *sa sufferre* (= App. 39,3) in eo exstante. his praesidiis in hac demum recensione permulta quae antea intellegi non poterant rectius constituta sunt, plura restant adhuc obscura et restabunt. nam utrum ea contorto genere dicendi quo scriptor utitur explicanda sint an librariorum erroribus debeantur uix potest decerni. — IV *Ad Nouatianum*. hunc tractatum ab episcopo cum Cypriano aduersus Stephanum (cf. A. 55,4) et Felicissimi schisma (cf. A. 54,12) stante paullo post Decianam persecutionem (cf. 57,25) conscriptum postquam editio Dauentriensis Cypriani operibus adiecit, editores cum ad res de quibus

*) Continet libellos IV, *De bono pudicitiae* (fol. 8^b—13^a). VI. V. XII. XIII. VIII. X. IX, epist. 11, tractatum *Ad Nouatianum* (= App. p. 52,8) et lib. XI.

Cyprianus maxime agit explicandas non nihil conferre uiderent, retinuerunt, sed praeter Grauium et Pamelium, qui codices Carthusiae et S. Pantaleonis laudant, subsidiis nouis nullus usus est. codices enim huius libri sunt rarissimi, quem unius Vossiani (K) fide emendauit. cum in editione (p. 52,9) Erasmi editionem principem dicerem errauit; nondum uideram Dauentriensem, ex qua Erasmus tractatum ad uerbum fere repetiuit locis paucis coniectura mutatis; non inutile esse putauit lectiones Dauentriensis ab hac recensione discrepantes subicere:

p. 52,19 prospicit	p. 53,3 sit post separatus add.	6 foris	15 ex-	Collatio
cassa ut K	16 domo om.	17 quod ut K	21 te om.	25 quis-
quis	p. 54,4 chortem] ouile	8 ordinationem] ordinem	12 isti	editionis Da-
om.	ifelicissime	13 furoris om.	15 dum] aut	uentriensis.
21 intelliguntur parum et si non interpolantur	24 Ysaïas	p. 55,3 archa cum hijs	4 in qua et cetera quae in ea inuenta	8 amplius] ultra
11 poterint	19 caelestis	22 spiritualem olim	25 permissum om.	
p. 56,3 t'nitas	7 proruperint	9 exercebant	10 redundare	
14 reptili	15 cathaclismi	17 ediximus	20 supereffusa est	
21 significabantur	23 aque	24 illa om.	26 audacter	27 domi-
nus ruinam	p. 57,5 sic et et om.	16 uos ut K	igitur] ergo	
20 recepti medelis	23 oleo	22 hi ipsi] hij	p. 57,1 non metuerunt]	
meruerunt	2 tradere et	3 insane mentis	6 lapsos seu adhuc-	
usque	9 in caelis est	10 statuta] praecepta	11 exemplum di-	
boli secuta nunc exercere conetur	14 et om.	15 intelligant	inter-	
pretentur	21 nomine tuo	23 tunc] t'n	p. 59,2 nominis mutastis	
uelum	4 hic esset	8 illam	11 paenitentiam . . . l. 13 dicentem et	
om., add. Grauius	16 et conuertimini	18 adeo] ideo (sic etiam Erasmus)	p. 60,5 nomen sanctum, item l. 8	10 sanctificatus fuero
13 tabescimus	15 sicut] sed	18 sic per Ysaïam	20 Iheremias	
23 dicit	28 quod] quod	29 quodque	p. 61,5 infixis ille	9 Petre]
Simon, item l. 14.	21	10 erant	11 ei om.	14 illorum diliget
16 intraui	23 ecce delicta donantem om.	28 qua	p. 62,1 allo-	
flis	2 domini] hominibus	3 dedignatur	4 quando] quondam	
5 et fratri eius om.	11 eum	13 amica	17 iudicium et iustitiam	
22 ab] a	23 eum facit	25 resistit	26 exaltat	p. 63,1 perdit
6 excaecarunt	7 sceleratus et	12 caninam	16 peniteret	20 sit
wana	24 quoque	p. 64,7 fuerit secutus] fecerit	17 nephanda	
persona	22 tradidit	p. 65,5 remisistis	8 de manibus eorum om.	
12 de] in	13 dispersi	15 custodiam	19 perijt	21 congratula-
mini	23 super uno peccatore penitentiam agente	26 ex denariis		
unum nonne	p. 66,1 suas om.	12 inquit om.	13 et 18 peribitis	
24 et om.	p. 67,3 esse om.	14 factis . . . omnibus om.	18 eius	

21 *ei* 23 *alterum de om.* 25 *factus est sol* 27 *cecidērūt quo-*
modo] quo p. 68,5 *et abscondite uos om.* 18 *deicipiat* 32 *com-*
morabor.

¶ *De rebuptionate.* libellus contra Cyprianum a Stephani amico conscriptus a. 1648 primum a Rigaltio editus est. edidit uero ad apographum quod ex codice S. Remigii Remensis Sirmondas confecerat non ea qua unicum codicem excutere debebat diligentia atque cura. nonnullos huius apographi errores Baluzius qui post Sirmondum codicem iterum contulit correxit. sed dolendum est eum non diligenter adnotasse, utrum quae diuersa exhibuit sic in codice existissent an coniectura essent inuecta. has discrepantias legenti diiudicandas in adnotatione proposui. codicem ipsum frustra a me Remis quaesitum cum uetustissimis illius bibliothecae libris incendio deletum esse puto. — VI *De aleatoribus.* huius libri codices quotquot exstant ex uno alterius familiae archetypo interpolatione ab origine degenerante propagati sunt. nam quin codex Parisiensis 13047 (D), quem conplura scripta inde transscripsisse supra p. XXII dixi, et ipse ad hanc originem redeat, in tanto uerorum falsorumque consensu dubium non est. in emendatione id imprimis animaduertendum est, quod editores omnes fugisse mireris, libellum sermone uulgari conscriptum esse, cuius uestigia obliterata in recentioribus codicibus manifestissima modo in hoc modo in illo antiquiori apparent, uelut A 99,6 *duplicem ac geminum crimen admittunt*, 101,18 *ad nocentiozem studium* (cf. 97,8), 100,10 *a dei seruis longe sit scientes* (cf. 103,17; 99,18; 102,2), 99,2 *sub ossuorum multiformi numero*, 101,14 *se deuouunt, parentorum originem dehonozant* (cf. 98,14; 100,9; 94,10; 97,13). — VII *De duobus montibus (Sina et Sion).* hic tractatus et duo proximi nulla alia de causa in alterius familiae collectionem operum Cyprianicorum recepti esse uidentur, quam quia celeberrimi exstabant Cypriani *Ad Quirinum* libri uulgo *Aduersus Iudaeos* inscripti. archetypi integritatem etiam in his codex T optime seruauit; quare eum imprimis sequendum esse statui. ea uero integritas in tractatu *De duobus montibus* cabbalistarum delira-

mentis imbuto non regularum grammaticarum obseruatione sed earum neglectione cernitur mendorumque ubertate. uberrimum enim in hoc codice uulgaris sermonis fontem aperuisse mihi uideor. praeter casus praepositionum confusos A 111,24 *inter quibus*, 107,6 *per angelo* (= 110,17. 18; 113,17), 107,12 *de tempus et factum* (= 111,8; 112,3), 112,8 *cum imperatorem et regem suum* (= 113,21), 108,21 *in caelis ascendit* (= 109,11) occurrunt etiam insolentiora, uelut 106,17 *huius mundi conuersus* (= 117,2; 118,8), 114,22 *mortiferare* i. e. *interficere* (= 115,3), 113,19 *impulita mente*, 112,7 *uiuubunt*, 105,9 uero i. e. *uerum* (= 106,21; 110,16; 117,8. 14), et casuum significatione prorsus delitescente accusatiui pro ablatiuis positi 105,21 *totus mundus facta mala a diabolo . . maculatus* (cf. 111,22; 109,23). eum qui hos aduersus Iudaeos tractatus collegerit ne uoluisse quidem Cypriani eos putari opusculum VIII *Ad Vigilium episcopum de Iudaica incredulitate* demonstrat, cuius in calce A 132,16 auctoris Celsi nomen exstat quod recentiores demum libri in *Caecilium* mutauerant. est uero epistula nuncupatoria episcopo Vigilio scripta, cui Iasonis et Papisci dialogum de religione quem ex Graeco in Latinum uerterat Celsus dedicabat. eum natione Graecum fuisse frequentes graecismi arguunt (cf. A 127,4 *eius non nisi ad diuina mens pateat et ad caelum ac superna oculos cordis attollens Christi lumen partae iam salutis* (i. e. *parta iam salute*) *aspiciat*; cf. 126,15; 128,20; 230,7. codices quos praeter T adhibui Z^{ut}, quia ex eo ipso fluxerunt, nullius fore sunt auctoritatis, nisi quod in t, quem nullo alio intercedente ex T descriptum esse p. XXXIX monui, diuersae recensiois uestigia apparent, quae quomodo explicanda essent ibidem dictum est. insignes scripturarum discrepantias Prudentius Maranus in editione Baluziana ex Remigiano codice uetustissimo, quem nolim propter uerba mea App. p. 119,10 cum recentiori (r) confundas, seruauit in emendatione libelli IX *Aduersus Iudaeos (qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum)* praeter codices MQT eiusdem familiae quartum B (cf. p. LVI) non neglegendum esse putauit. ceterum hic tractatus nullius est pretii,

quod etiam in proximas duas (X et XI) *Orationes* cadit, quarum priorem ad codicem T, alteram ad uetustissimum Veronensem X, 8. saec. VIII (Y), qui inter Augustini scripta eam fol. 151 sq. exhibet (cf. Reifferscheidii *Bibl.* p. 21), exegi. — XII *De duodecim abusiuis saeculi* tractatus Cypriano Augustino Origeni in codicibus, Erardo cuidam propter marginalem libri mss. inscriptionem a Pamelio, S. Patricio Hibernorum apostolo quia in linguam Anglorum ueterem translatus Homiliarum Saxonicarum exemplari asseruatur ab Anglis adscriptus nullas antiquitatis notas prae se fert. ex innumeris eius codicibus tres elegi uetustiores Sangallensem 89 saec. IX (G), Parisiensem 18095 (olim Notre Dame 228) saec. X (X), Vindobonensem 1010 saec. XI (V). G¹ et X diuersas recensiones, G² et V ex utraque mixtam, qualis in recentioribus libris est frequentissima, ostendunt. ad G¹ textum constitui. — XIII *De singularitate clericorum* opusculum ad codicem Parisiensem 13331 olim Sangermanensem 839 saec. IX (C), qui a scriptoris aetate non multum distare uidetur, emendauit. ceterum Parisienses ip et Vindobonensem 1064 saec. XIII, in quo fol. 42^a Origeni adsignatur, inspexi. sed operae pretium non uidebatur discrepantes lectiones eorum, qui prae Parisiensi nullam obtinent auctoritatem, adicere. — tractatum XIV *De duplici martyrio* 'in uetustissima bibliotheca repertum' Erasmus Cypriani operibus a. 1530 adiecit, non a personato quodam Isidoro eum profectum esse arbitratus, sed a Cypriano ipso. indicia uero Pseudocypriani, qui persecutionum Diocletiani et Maximini (231,26), Caesaris Turcarumque (238,29) mentionem faciat, cum manifestiora sint quam quae Erasmus fugere potuerint, nescio annon iure Grauius et alii ipsum libelli subiectorem esse sint suspicati. certe nemini post Erasmus librum mss. uidere contigit. — XV *Paschae Computum* cum nouis praesidiis nullis emendare possem, ex Oxoniensi editione ad uerbum fere in hanc receptam esse nemo uituperabit. hic liber codice Remensi (b) Cypriano falso adscriptus (cf. Tillemont *Hist. Eccl. S. Cyprien art.* LXV t. IV p. 193) Gordiani anno quinto Arriano et Papo consulibus a. a Christo n. 243 editus

est (p. 268,19). quantum ad Hippolytei canonis artificium explicandum conferat, uir doctissimus De Rossi (*Inscript. Christ.* uol. I p. LXXX) his uerbis docet; *Hippolytei canonis artificium omnes, epimor, statim intellexissent, si librum quemdam de paschali computo Cypriano adscriptum uel leuiter adtendissent. Confedus enim est anno 243, uix uiginti circiter post editum Hippolyti canonem annis; et tabulam continet illi ipsi canoni paene geminam, quae toto eo libello luculenter explicatur et declaratur. quare nequeo satis mirari tam insigne monumentum, quod libri ab Hippolyto conscripti iacturam magna certe ex parte compensat, ab Hippolytei cycli interpretibus altissimo premi silentio uel potius plane ignorari.* textum libri ad duos codices, quorum lectiones Wallisius in editione Oxon. accurate enotauit, unum scilicet hodie deperditum bibliothecae S. Remigii Remensis olim LXXI tum uero 133 saec. IX (b), cuius apographum Mabillon confecerat, alterum bibliothecae Cottonianae 'sub finem noni a Christo saeculi' exaratum (c), qui Londini hodie asseruatur, recognoui, meliorem quam Remensis offert recensionem potissimum secutus. ex eodem tabula repetita est, cuius materiam confusam et male digestam in ordinem redigere non meum esse putauit. ceterum De Rossi eam a se restitutam in commentario ad Hippolyti canonem euulgatum iri promisit (l. c. p. LXXXI). explicationi seruiet pinax a Wallisio ad auctoris mentem confectus quem ad calcem libelli adieci. — XVI *Epistulae.* epistolium primum Donati ad Cyprianum Pamelius ex codice Cambronensi protulit, mihi codices MQ suppeditarunt. alteram epistolam Cornelii ad Cyprianum nonnisi in uno Trecensi 412 (β) inueni, Baluzius in duobus; in nullo uera inscriptione instructa est. nam quin eius auctor deperditas Stephani papae litteras, in quibus Cyprianum pseudochristum et pseudoapostolum et dolosum operarium appellauerat (cf. epist. 75 p. 827,5), reficturus fuerit dubitari nequit. epistolam tertiam ad codicem Fuxensem (Z) unde eam Baluzius deprompsit accuratius exegi. ad quartam praeter Baluzianos duos Fuxensem (Z) et Remensem (r) tertius Monacensis (μ) praesto fuit eorum propinqua cognatio et Fuxensis insignis interpolatio

b

c

- etiam hic conspicitur. ceterum nonnulla rectius apud Hieronymum (h) leguntur, cuius inter opera (ed. Martin. V p. 405, ed. Vallars. XI 2 p. 357) epistula iam diu ante Baluzium ferebatur, quod ipse non ignorabat. — XVII *Carmina* Cypriano Tertulliano aliis adscripta ex hac suppositiciorum operum farragine nolui relegare, cum noua quaedam praesidia ad eorum emendationem haberem, quibus post editiones principes diu neglecta ad pristinum, qualiscumque ille est, nitorem restitui posse sperabam. *Genesis* carmen una cum *Sodoma* Morelius ex codice bibliothecae S. Victoris primus edidit. ego eundem Victorinum 380
- R (R) nunc Parisiensem saec. XIII diligentius excussi altero non inuento, cuius auxilio unici codicis menda grauissima tollerentur. carmina *Sodoma* et proximum *De Iona* eiusdem auctoris esse L. Mueller (*Mus. Rhen.* 1867 p. 329) primus intellexit idque
- H codicis Parisiensis 2772 saec. X (H) inscriptione *Opusculum Tertulliani de excidio Sodomae et Ninive* confirmatur. duorum Parisiensium H R lectionibus in emendando non multum proficeremus, nisi accessisset optimus codex Vossianus l. Q 86 (A) 'ineunte potius quam exeunte saec. IX' iudice Geelio scriptus (cf. Schneidewin *Martial.* p. 680 et Alex. Riese *Anthol. lat.* I p. XXXVIII), cuius scripturas L. Mueller in Museo Rhen. publicauit. codex qui olim in bibliotheca monasterii Lareshamensis exstabat, ex quo hoc carmen Io. Sicchardum editurum esse Rhena-
- A nus in praefatione ad Tertulliani opera (ed. 1528) dicebat, perisse uidetur. hoc carmine recepto non poteram non addere alterum eiusdem poetae *De Iona* inscriptum, quod ex codice Pithoeano
- Iuretus (*Bibl. patr.* tom. VIII) uulgauit. aderat praeter Vossianum (A) Vindobonensis 16 saec. IX (A) lectu difficillimus, cuius collatione minus accurata Oehler (*Tertull.* tom. II p. 769) usus est. hos duos libros ex eodem optimo libro fluxisse constanti lectionum consensu apparet. carmen quartum *Ad senatorem* a Morelio primum editum ad uetustiores quos inueni Parisiensem
- F 2832 saec. IX (F) et 2772 (H), quintum *De Pascha*, cuius editio princeps Aldo (*Poet. Christ. opera* a. 1501) debetur, ad codices EM, quorum de cognatione supra dictum est p. XXXV et

XXXVII, emendani. sextum *De resurrectione mortuorum* aetastissimis codicibus Sangermanensi (D) saec. VII (cf. p. XXII), Wirceburgensi (W) saec. VIII—IX (cf. p. XIX), Reginensi (T cf. p. XXXIX) traditur. exemplar uetustate pari insigne, cuius Laureshamensis bibliothecae catalogus ab Angelo Maio (*Spicil. Rom.* tom. V p. 188) et Augusto Wilmanns (*Mus. Rhen.* 1868 p. 392) publicatus mentionem facit *Metrum Tertulliani de resurrectione* (cod. fol. 31^a l. 21) adferens, nusquam potuit reperiri. quod si haberemus, certius fortasse de huius carminis recensione diuersa, quae apud Fabricium (*Poet. uet. eccles. opera* p. 256) exstat iudicaremus; incredibile enim est, quod Martene qui hoc carmen ex codice D ad uerbum imprimendum curauit (*Veterum scriptorum et monumentorum amplissima collectio* tom. IX p. 1 sq.) suspicatus est, a Fabricio insigni audacia sine ullius codicis ope elegantiores uersus restitutos esse. exstat enim altera etiam recensio simili consilio atque Fabriciana instituta qua scilicet prosodiae sermonisque barbarismi tollerentur, inter Aldhelmi opera, quibus (p. 130—134) hoc carmen uel potius carminis fragmentum (incipit enim a uersu 108 *Cur non ex aliquo possit confingere nota*, desinit in u. 291 *Et genitura Deum per omnia laeta fatetur*) quasi ineditum Oxoniensis editor I. A. Giles ex codice Parisiensi 8318 (cf. p. 389) inseruit. quae si re uera ab Aldhelmo profecta est (certe ab Aldhelmi ingenio non abhorret), cur non ab altero diorthota antiquo Fabriciana illa proficisci potuerit non intellego. tacendum uero non est Aldhelmianam originem esse incertissimam. codex enim Parisiensis 8318 a quinque librariis scriptus inde a fol. 73^b hoc fragmentum et Aldhelmi carmina manu saec. XI exarata continet Aldhelmi nomine nonnisi in fine fol. 83^b adiecto *expl. opuscula aldhelmi*; in fronte uero fol. 73^b manus saec. XVII *Aldhelmus* adscripsit. hanc notitiam accuratamque fragmenti collationem Noltii humanitati debeo. carminis auctor incertus est: Tertulliano Laureshamensi catalogo Fabriciique editione adsignatur; num codex ullus eum auctorem perhibeat nescio. Cypriani nomen codex Reginensis prae se fert, Wirceburgensis inscriptione et subscriptione caret. in Sangermanensi post

inscriptionem *Ad Felicem de resurrectione mortuorum* recens admodum manus adiecit quae ita lego: *Ad Felicem de resurrectione mortuorum. Cypriani non est saltem non habetur in impressis. inflatum carmen. uiolatur super (P) regula quantitatum*; in indice autem huic codici praemisso manus uetusta annotauit: *XIII Sancti Cypriani ad Felicem de resurrectione mortuorum.* ad hos auctores accedit tertius Verecundus Africanus episcopus, quem ante annum DLII floruisse Garcia Loayza ex Victoris Tunonensis Chronico collegit (cf. *Alixii dissert. de Tertulliani uita et scriptis* p. 76 ed. Oehler); de Verecundo enim quodam Isidorus Hispalensis (*De uiris illustribus* c. 7) haec habet: *Verecundus Africanus episcopus studiis liberalium litterarum disertus edidit carmine dactylico duos modicos breuesque libellos, quorum primum De resurrectione et iudicio scripsit, alterum uero de Poenitentia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat.* quisquis uero auctor est, Musis iratis hoc carmen panxit. quare cauendum est ne coniecturis genuinos scriptoris errores regulasque in rebus metricis et grammaticis emendes. in textu constituendo codices Wirceburgensem et Reginensem, qui antiquiore Sangermanensi praestantiores sunt duces habui. lectio-num diuersitas apud Aldhelmum et Fabricium maior erat quam cui angusti adnotationis criticae fines locum darent. ceterum harum recensionum coniecturae ab eisdem corruptelis quas codices DTW ostendunt pendent paucis exceptis.

Cypriani
opusculum
deperditum
De notis.

Haec sunt Cypriani opera suppositicia quae in Appendicem recepi. inedita plura in codicibus inueni Cypriani nomine falso insignita; sed nullum dignum uidebatur, quod in lucem prodiret. utinam *Notarum* exemplar Cyprianicum inuenissem, de quo nuper W. Schmitz (*Tironiana in Symbol. phil. Bonn.* II p. 540) egregie disputauit (cf. etiam H. Dodwelli *dissert. Cypr. II*). tenuem huius operis memoriam Trithemius in *Polygraphia* (ed. Colon. 1571) seruauit. haec enim in 'praefatione ad Maximilianum I Caesarem' scribit p. 18: *Marcus Tullius Cicero facundus orator ingenio usus et arte, phraseos minutias commutauit in signa et thelematos sui philergiam siue characterem pro usitata*

parasi locavit ... Cyprianus uero Carthaginensis ecclesiae sanctissimus praesul et martyr ipsa Ciceroniana institutionis documenta, Christianorum uolens providere utilitati, haud mediocriter ampliauit, et quae defuerant moribus adiunxit, p. 46 in 'Expositione in Prologum': *Librum scripsit (Cicero) notarum ad filium, quem beatus martyr Cyprianus postea Christianorum usui ampliauit, in modum scilicet dictionarii, ubi secundum ordinem ponuntur primo characteres siue notae, postea dictiones per eosdem characteres designatae, ita quod dictio quaeuis per notam sibi significatur praepositam. His notis siue characteribus psalterium Latinum integrum et pulchre descriptum olim uidi in bibliotheca maioris ecclesiae Argentinensis, cui nescio quis rerum iudex ignarus titulum forinsecus praeposuerat talem: Psalterium in Armenica lingua. Sed errauit, cum sic potius fuerit scribendum: Psalterium Latinum characteribus Tullianis conscriptum. Nam quilibet character unam dictionem integram repraesentat Latinam. Nec me fallit aestimatio, cum dictionarium ipsum Ciceronis a sancto Cypriano emendatum penes me in antiquo uolumine scriptum integrum habeam incorruptum, quod nusquam uidi alibi. Tanta uero est copia notarum siue characterum cum dictionibus sibi subiectis, quod omnino sufficiunt ad scribendum Latino sermone quaecumque uolueris, et in libro Polygraphiae sexto: Marcus Tullius Cicero facundus Romanorum orator librum scripsit non paruae quantitate Notarum, quem Sanctus Cyprianus Carthaginensium praesul et martyr, multis et notis et dictionibus ampliauit, adiciens uocabula Christianorum usibus necessaria, ut opus ipsum feret non solum utile paganis, sed multo magis etiam fidelibus. Rarus est codex et a me semel duntaxat repertus, uilique precio emptus etc.*

Praefationi huic adiungam Cypriani uitam, quae Pontii diaconi fertur, codicibus Ττωμ seruata. extiterunt quondam codices melioris notae complures, uelut Fossatensis uetustissimus saec. IX et Floriacensis saec. XI quos P. Th. Ruinart excussit (cf. *Acta martyrum* p. 171 §. 1). ex his puto nonnullae scripturae non con-

Cypriani
uita per Pon-
tium.

temnendae et extrema libelli pars in recentiores codices ($w\mu$) uenerunt, quare eis maiorem auctoritatem in hoc opusculo quam in reliquis libellis epistularum (cf. p. XLVII) tribuendam esse putauit.

Caput quartum.

Editiones. De editionibus, quamuis in crisi nullius fere sint momenti, paulo accuratius agendum est, quia et uetustioribus recentiores editores mira superstitione addictos inueni et quaecumque de eis narrantur maximis erroribus sunt referta: deinde sic textus historiam, quam hac disputatione inde a saeculo post Christum sexto quantum fieri potuit diligenter repetiuimus, usque in hunc diem persequi licebit. atque prima editio prodiit Romae a. 1471, cuius in calce leguntur haec:

Editio prin-
cipe Romana
a. 1471.

Aspicias illustris lector quicumq. libellos

Si cupis artificum nomina nosse: lege.

Aspera ridebis cognomina Teutona: forsan

Mitiget ars musis inscia uerba uirum.

Cōradus Sveynheym: Arnoldus p̄nartzq. magistri

Rome impresserunt talia multa simul.

Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo

Huic operi aptatam contribuere domum

.M. CCCC. LXXI

curauit uero hanc editionem Ioannes Andreas episcopus Alerien-
sis, ex cuius *Epistola ad Paulum ·II· Venetum Pon. Max.* scripta
haec placet adferre quibus qua ratione instituta sit edoceamur:
*hoc certe tempore, episcopus scribit, sudanti mihi in īmenso
Nicolai de Lyra super ueteris et noui testamenti ad litteram
glossemate: ab imp̄ssoribus nostris qui biblie libros informabāt:
repente efflagitatus sum ut quoniam carta maior illos deficeret:
ne officine eorum uacarent: quod nunquam fit absque ingenti
artis dispendio: aliquid minoris uoluminis opus illis commodum
expedirem. Res uisa mihi est: nō parum difficultatis et aliquanto
magis periculi habitura: ut propere et recte possem aliquid
facere: paratis semper quibusdam ad nimis exacte iudica-*

dum *Conuerſi me igitur plurimo incitatus ardore ad ſublimis et animi et facundie uirum Diuum Cyprianum Carthagenſem. epiſtolas et eius epiſtolas in manibus ſumpſi. fidentiore ob id conſcientia quia olim adoleſcens famatiſſimis in ſcholis pariſienſibus agens: quo propter urbis celebritatem et ſtudiorum feruorem atq. animi cultum capessendū conſeſſeram. ex uetustiore exemplari eas manu mea deſcripſeram. ratus quod ita euenit: minus me in eo codice difficultatis et tamen apud tuam Sanctitatem et doctiſſimorum hominum mentes non minus gratie habiturum. Ceterum percurſo magis quam deambulato libro Cuius quidem ordinem ideo non mutauit: etsi uidebam me aliquorum exēplo nō ipſo ſane id poſſe facere. quia et urbis unde illud habueram maiestati: et uoluminis uetustati honorem ſtatu ſuum habere. codex ille uetustior est Pariſienſis 1659 (q) ſaec. XII—XIII quem ex interpolatorum numero eſſe ſupra dixi. continet enim epiſtulas ex codicibus partim alterius partim tertiae familiae depromptas ſcripturis familiarum paſſim confuſis ineptisque coniecturis admixtis. hunc codicem emendare abſque alterius auxilio ſubitaria opera non potuit uir ingenio mediocri et exigua doctrina, ſed ne uoluiffe quidem cenſendus eſt. nam uel facillima librarii menda, ſubſcriptiones inſcriptioneſque epiſtularum peruerſas, quarum exempla ſupra p. LVII enotaui, ſcriptorum ordinem qui nullus eſt intacta reliquit. deſiderantur uero in editione quae in Pariſienſi libro deerant omnia, epiſtulae ſcilicet 5. 8. 21. 22. 23. 24. 27. 31. 33. 34. 35. 36. 41. 42. 62. 71. 73. 74. 75. 77. 79. 80. 81, libelli *Ad Quirinum* liber tertius. ex libris ſuppoſitiſſimis praeter illos *De ſingularitate clericorum* et *De duobus montibus* in eſt nullus; in calce uero adicitur *Reuelatio capitis beati Iohannis baptiſtae* ut Cypriani opus genuinum, quod codex Pariſienſis et Victoricus (i) uel eorum codex parens ſpatio in fine uacuo receperant Cypriani nomine non adiecto; inde ineptiſſima narratio quamuis c. 5 Vandalorum et Pipini regis mentio fiat in reliquis editioneſ tranſiit exceptis Dauentrieniſi et Memmingenſi omnes. ſed ne quid laudis epiſcopo detrahām, epiſtulae illi ad Paulum inſeruit explanationem multorum uocabulorum, quae *propere perlegendo**

alicuius interpretamenti propter tyrunculos quosdam literariae facultatis indigere crederet, et indicem subiecit. exemplaria huius editionis non esse rara Audiffredus (*Catalogus historico-criticus Romanarum editionum saec. XV* p. 140) docet; ipse adhibui quod in bibliotheca Vindobonensi asseruatur sign. 5. D. 19. mera

Editio Veneta a. 1471.

editionis principis repetitio est ea quae eodem anno Venetiis prodit, cuius in fine legitur: *Loquitur lector ad Vindelinum spirenses Artificem qui Epistolas Beati Cypriani reddit in lucem M. CCCC. LXXI*; unde miro errore uiri docti eam Spirenses quasi Spirae prodisset dixerunt. ab editione principe non nisi in rebus orthographicis differt, nouum accessit nihil praeter mendorum numerum typographicorum; nam qui eam correctiorem laudant numquam inspexisse uidentur. exemplar bibliotheca

Editio Veneta a. 1483.

Vindobonensis asseruat sign. 5. D. 18. idem ualet de altera Veneta a. 1483, cuius in calce exstat: *Diui Caecilii Cypriani uiri sanctissimi et eloquentissimi epistolas exactissime recognitas Lucas Venetus Dominici filius solita diligentia impressit Venetiis anno salutis M. CCCC. LXXXIII. Pridie Nonas Decembres*. nam inedita quae illam exhibere fabulantur nulla sunt, nec in ordine aut in scripturis editionis Romanae leuissimis rebus exceptis quicquam est mutatum. sed singulis epistulis libellisque qui partim tractatus partim sermones inscribuntur summaria breuia praemittuntur eademque in tabulam redacta post epistulam dedicatorem C. de P. Iacobo Grasolario ciui ueneto scriptam leguntur, post ea Hieronymi et Lactantii testimonia de S. Cypriano adiecta sunt. exemplar asseruatur in bibliotheca Vindobonensi sign. 16. F. 9. maioris momenti sunt editiones duae s. l. et a.,

Editio Memmingensis.

quarum unam circa annum 1477 apud Albertum Kunne de Duderstadt Memmingensem impressam esse Panzer (*Annal. typ. IV* 119 n. 407) et Lud. Hain (*Rep. typ. I* 2, 220 n. 5895) docent. qui eam curabat epistulas libellosque nullo ordine editionibus exhibita in certum quendam ordinem digerere ita conatus est, ut libellos epistulasque maiores libellis similiores quam epistulis praeciperet epistulas reliquas eis subiungens. tabula epistularum praemissa exstat inscriptio: *Cecilij Cypriani Episcopi cartaginensis et martiris*

dignissimi libri et epistole. secuntur deinde libelli I. X. XI. IX. XIII. XII. VIII. IV, epistola 63, libelli V. VI. VII. II, *De singularitate clericorum*, *De montibus Sina et Sion aduersus Iudeos*, *Ad Nouatianum de Cornelio et Nouato* (= epist. 55), *Ad Tiberianos exortatoria* (= epist. 58), *Ad Magnum de his qui in lecto consecuntur* (inde a *Quaesistis* = altera pars epist. 69), *Ad Quirinum* (lib. I. et II.). alterius partis inscriptio est: *Incipiunt epistole Ceciliij Cipriani epi carthaginensis confessoris et martiris dignissimi ad Cornelium papa et prima de confessione feliciter*. secuntur epistolae eodem ordine atque in editione principe, nisi quod epistula 45 errore et in fine *Reuelatio capitis* consulto ut uidetur omissae sunt. textus nullam fere emendationem expertus est aut si qua discrepantia inuenitur inter eam et Romanam, coniecturis non codicibus hanc deberi inde patet quod ne una quidem lacunarum quibus illa hiat suppleta est, quod alterius uel deterrimi codicis auxilio nullo negotio poterat fieri. adhibui exemplar quod est in bibliotheca Vindobonensi sign. 25. C. 13. altera editio s. l. et a. est ea quae Panzer (l. c. IV 119 n. 406) et Hain (l. c. I 2, 220 n. 5894) auctoribus Dauentriae circa annum 1477 apud Rich. Paffroet prodiit. de ea paulo accuratius, ut eam manu tractasse uideatur, Schoenemann agit (*Bibl. hist. litt. patr. lat.* I 109), sed nescio quo casu factum sit ut de accessionibus eius longe grauissimis nihil proferret. incipit uero a *Tabula materialium epistolarum beati cipriani martiris secundum ordinem alphabeti*, quem rerum indicem sequitur *Tabula contentorum* et testimonium *Ex libro beati iheronimi de uiris illustribus de beato cipriano*. deinde exhibentur eodem ordine atque editione Romana singula opera excepta 49 epistula omnia nonis titulis uel titularum loco breuibus argumentis instructa, uelut liber *De singularitate clericorum* sic inscribitur: *Quam perniciosum sit uiris et maxime clericis conuersatio feminarum*. post epist. 40 i. e. epistolam editionis Romanae postremam inseruntur inedita haec: *Liber LXXIV. De disciplina et bono pudicicie*, *Liber LXXV. Ad Nouatianum hereticum quod lapsis spes uenire non est deneganda*, *Sermo Augustini de sancto cipriano*

Editio
Dauentriae
sis.

*martire, Incipit oratio cipriani martiris, Item oratio beati cypriani martiris quam sub diem passionis sue dixit, Passio sci cypriani epi et martyris. in calce exstat subscriptio: Explicit epistolae gloriosi martiris cipriani cartaginensis epi qui quanta eloquentia quantaque doctrina inter catholicos doctores refulserit epistole eius splendidissime uerborum ornatu sententiarumque ubertate optime testificantur. deinde nouo signaturarum ordine A—D quaterniones secuntur exhibentes libros tres Ad Quirinum quorum tertius ineditus erat cum hac inscriptione: Incipit prologus in libros beati cipriani martiris contra Iudeos editos. qui quidem prologus est epistula quedã ad quirinũ scripta, et subscriptione: Explicit liber tercius ceciliij cipriani gloriosi martiris. Archiepiscopi carthaginensis Oratoris excellentissimi ad quirinum. in quo libro sicut et in duobus prioribus fides catholica contra iudeorum et gentilium errores sacrarum scripturarum testimoniis fortissime munitur et corroboratur deo gratias. operum pars longe maxima ex editione principe in hanc recepta est cum isdem mendis isdemque lacunis nulla emendatione ex alio codice repetita, in eisque nulla est huius editionis auctoritas. est uero maxima in ineditis, quorum nonnulla perraro in codicibus occurrunt, uelut libelli *De bono pudicitiae* et *Ad Nouatianum*, quos primo ab Erasmo editos esse omnes credunt. ita huius editionis memoria interiit. si autem eam nec Erasmo innotuisse Schoenemann l. c. p. 110 dicit, errat; nam de libello priore in annotationibus Erasmus haec docet: *hunc in uetere quadam aeditione excusum repperi sed mendosum locis compluribus, nec licuit mederi cunctis erratis, quod non succurreret ullum aliud exemplar.* quamuis unde librum *Ad Nouatianum*, Augustini sermonem, duas orationes quae deinceps edidit deprompserit non dicat, tamen quin ex eadem editione fluxerint propter textus consensum dubitari nequit. sed integrum editionis exemplar inspexisse non uidetur. nam tertium *Ad Quirinum* librum 'in uulgatis codicibus non habitum ex bibliotheca Iemblacensi', ex codice fortasse eodem ex quo librum *de laude martyrii* primus edidit, se adiecisse testatur. inter uetustissimas Cypriani editiones fertur Parisiensis a. 1500 apud Iodocum*

Badium (cf. Schoenem. l. c. p. 111), sed ea nulla est. prodiit uero eodem anno editio rarissima cuius inscriptio haec est: *Illustrium uirorum opuscula Diui Athanasii contra Arrium hereticum de homousio subtilissima coram probo iudice gentili controuersia. Diui Didymi a diuo hieronymo translata de spiritu sancto eiusq. processu atq. equalitate disputatio. Aurelii Cassiodori atq. alterius non penitendi authoris de anima rationali profunda rimatio. Plurimorum protestantium uirorum diuersarum artium argutissime nec minus scitu digne definitiones. Diui cypriani aurei de cardinalibus xpi operibus sermones cum ins. impr. typogr. c. litt. IP et nom. IEHAN PETIT, in calce: Venundatur a Iohanne paruo parrhisiis in regione diui Iacobi in leone argenteo. praefatio uel commendatio operis Cypriani Beneti Albelden sacri predicatorum ordinis scripta est ad prudentissimum et iuris consultissimum Simonem Radin. opusculum Arnoldi Carnotensis Abbatis Bonaeuallis De cardinalibus Christi operibus ad Adrianum papam, quo Cypriani nomine uenderetur, hac inscriptione: Diui Cypriani Carthaginei episcopi ad di. Cornelium papa de Cardinalibus operibus xpi usq. ad eius ascensum ad patrem et praefatione De titulis et nominibus (Solent matres infantulis nuper editis etc.), quam callidus homo ex suo addidit, instructum est. in calce libri legitur: Reliquum est igitur ut iis qui hec peperere grati animi significationem feceritis. Atque adeo iprimis pstantissimo uiro dno Simoni Radin qui hec situ uicta in lucem edenda curauit. Deinde Cypriano Beneti qui castigatrices manus apposuit. Tum iohanni paruo bibliopolarum optimo qui suo ere imprimenda tradidit. Nec minus d. Andreae Bocard calcographo solertissimo qui tam terse et ad amussim castigate compressit. Ad quartum Calendas Iulias Anno millesimo quingentesimo. Deo sit laus et gloria. Arnoldi opusculum inter Cypriani opera genuina receptum est editione quae est aetate proxima Parisiensi a. 1512, cuius inscriptio haec est: *Beatissimi Caecilii Cypriani Carthaginiensium presulis, oratoris uerbique diuini preconis eloquentissimi: ac trini uniusque dei proclamatoris uehementissimi opera hinc inde recepta, et in unum uigi-**

Editio
Parisiensis
a. 1500.

Editio Rem-
boltiana.

*liis et sumptibus magistri Bertholdi Rembolt et Ioannis vwaterloes calcographorum peritissimorum ac ueracissimorum collecta et impressa: quorum distinctio fronte sequenti notatur. ibi uero opusculum Cardinalia Christi opera primum ponitur, quod in editione a reliquis separatim foliis numeris nouis instructis I—XXXV postremum exhibetur, nec in reliquis hic index scriptorum ordini respondet. Schoenemannus cui integrum editionis exemplar non praesto esset errauit (l. c. p. 114). indicem excipiunt Roberti Fortunati praefatio ad Ruricium Blesensem senatorem, in qua, cum ipse rebus familiaribus occupatus Cypriani opera recognoscere non posset, Guilielmum Potetum Biscutinum opus insigne relegisse emaculasse et annotationibus quibusdam non negligendis locorumque Bibliae et aliorum citationibus ad marginem perpulchre multoque cum labore donauisse narrat, Poteti ad lectorem carmen, Hier. Alexandri prof. Paris. carmen in commendationem impressoris Rembolti, praefatio editionis Venetae a. 1483, Hieronymi et Lactantii testimonia, index rerum. singula opera ex eadem editione Veneta repetita in nouum ordinem redacta sunt, ita ut primum locum obtineant epistolae in quattuor libros diuisae, quorum primus continet epistulas 60. 57. 59. 67. 13. 69. 65. 43. 1. 2. 4. 70. alter 72, libellum *Ad Donatum*, epistulas 63. 37. 38. 10. 30. 52. 47. 45. 44. 51, tertius 61. 46. 54. 32. 20. 12. 78. 64. 3. 14. 49. 50. 68. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76, quartus 6. 55. 28. 11. 39. 58. 69 (dimidiam), 48. 66. 40.; fol. LXIX—XCIII cum inscriptione *Sequuntur uarii tractatus eiusdem diui Cypriani* exstant libelli X. IV. II (*de idolorum uanitate* inscriptus), *Aduersus Iudaeos de montibus Syna et Syon, De reuelatione capitis b. Iohannis baptistae*, fol. XCIII—CXXVIII inscriptione praemissa *Sequuntur uarii sermones diui Cypriani* libelli XI. XIII. XII. VIII. VI. VII, fol. CXXVIII sqq. *Expositio diui Cypriani in Symbolum apostolorum*, libellus IX, *De singularitate clericorum*, libelli III duo libri (fol. CLXXIX in calce legitur: *Finis secundi et ultimi libri Diui Cypriani*), *Passio Sancti Cypriani per Pontianum eius diaconum edita*; fol. CLXXX*

in calce leguntur haec: *Beati Cypriani opuscula nouiter Parhi-
siis in Sole aureo uici sancti Iacobi impressa Expēsis magistri
Berthold Rembolt et Iohannis vwaterloes. In intersignio sancti
Georgii cōmorān. Anno dñi M.D.XII. Die uero XIII. Nouem-
bris. nouum praeter Expositionem in symbolum apostolicum
quam inter Hieronymi etiam opera receptam Rufini Torani
Aquileiensis ecclesiae presbyteri esse codicum aliorum in-
scriptionibus (cf. Ios. Klein Ueber eine Handschrift des Nicolaus
von Cues p. 12) dudum uiri docti cognouerunt et Passionem
Cypriani quae miro errore Pontiano adscribitur accessit nihil.
nam Rob. Fortunatus alia nonnulla quae nactus erat noua uti de
aleatoribus et caeteris paucis, quia parum sibi constabant, prae-
sens in tempus omittenda esse censebat. utrumque ex codice
Parisiensi 1922 descriptum uidetur. codices certe Parisienses
1648 et 1655 qui Expositionem exhibent Cypriani nomen non
addunt. reliquorum operum textus idem est atque editione Veneta
fertur.*

Primus textum qualis inde ab editione principe uulgabatur
codicum auxilio emendare conatus est Erasmus, cuius recensio
prima Basileae prodiit a. 1520. *Opera diui Caecilii Cypriani
episcopi Carthaginensis ab innumeris mendis repurgata adiectis
nonnullis libellis ex uetustissimis exemplaribus quae hactenus
non habebantur, ac semotis ijs, quae falso uidebantur inscripta,
una cum annotatiunculis Atq. haec omnia nobis praestitit ingenti
labore suo Erasmus Roterodamus, uir iuuandis optimis litteris
natus Apud inclytam Basileam ex officina Frobeniana. prae-
fatione ad Laurent. Puccium Card. annotationibus duplici indice
et Passione Cypriani praemissis secuntur epistolae eodem ordine
in quattuor libros diuisae in quem Parisiensi primum digestae
erant. eas excipiunt Varii tractatus, libelli scilicet X. IV. V. II
(De idolorum uanitate), Varii sermones XI. XIII. XII. VIII. VI.
VII. IX. III (libri tres), epistolae † 73. † 74. † 71 et † Senten-
tiae episcoporum. separata ponuntur Opera quae uidentur falso
adscripta Cypriano haec: De montibus Sina et Sion, De reuela-
tione capitis etc., Expositio in symbolum apostolorum, De sin-*

Editio
Erasmiana
a. 1520.

gularitate clericorum, De cardinalibus operibus Christi, † Ad Moysen et Maximum et ceteros confessores de laude martyrii, De disciplina et bono pudicitiae, Ad Nouatianum haereticum quod lapsis spes ueniae non est deneganda, Orationes I et II, Sermo Augustini de S. Cypriano martyre. ea quae signo † notauimus in hac editione noua sunt. epistulas 73. 74. 71 et *Sententias episcoporum* Erasmus ex codice Corbeiensi (C) adiecit, in quo ea deprauatissima sunt et multis lacunis referta, ita ut de his idem ualeat quod de editione Romana Erasmus dixit se illa nihil uidisse deprauatus. libellum *de laude martyrii* ex codice alterius familiae deprompsit, qui in bibliotheca Gemblacensi asseruabatur. eidem fortasse librum tertium *Ad Quirinum* deberi supra dixi: poterat et ipsum ex editione Dauentriensi haurire, ex quo reliqua opera spuria quae editio Romana non habebat deprompta sunt. quibus codicibus in emendando textu usus sit, nusquam dicit. quin uero codicem Corbeiensem (C) in epistularum crisi adhibuerit dubitari nequit. huius ope permulta menda sustulit, lacunas suppleuit, etiam interpolationes extirpauit. sed cum alteram eius manum anxie premeret quam audacissimam esse docui, fieri non potuit quin hic illic uerba magis corrumperet quam emendaret. eum autem in epistulis hunc codicem solum adhibuisse probatur eo quod epistulas quae nonnisi alterius familiae libris continentur fere intactas reliquit. meliorum codicum adhibitorum indicia nec in epistulis nec in libellis apparent. Erasmanas editiones saepissime repetitas enumerare non possum, nec si possim uelim. multum hercle inter se non differunt nec nouorum codicum subsidia conspiciuntur, quamuis nouam quamque bibliopolae maioribus laudibus efferant et 'ex uetustissimorum codicum collatione repurgatiorem' dicant. duae tantum dignae sunt quae nominentur, dico eam quae a. 1530 ex officina Frobeniana prodiit, in qua ad Cypriani opera accessit *liber apprimè pius ad Fortunatum de duplici Martyrio antehac nunquam excusus.* altera est Coloniensis in officina Petri Quentel a. 1544 impressa: *D. C. Cypriani uniuersa quae quidem existare sciuntur opera iam nouissime ex castigatione Des. Erasmi*

Editio
Erasmi
a. 1530.

Editio
Erasmi
a. 1544.

*Roterod. diligentius multo quam hactenus usquam exemplarium manu scriptorum subsidio a mendis vindicata. Cum accessione libelli Cypriano inscripti admodum pij, De Martyrio duplici ad Fortunatum. Accesserunt adnotationes Erasmi . . . Et adnotatiunculae seu castigationes aliquot doctissimi utriusque linguae uiri Henrici Grauij, breues illae quidem et paucae, sed oportunae tamen et eruditae. Et index nouus copiosior uetusto illo et magis digestus, iam recens opera Bartholomaei Laurentii adiectus. Coloniae ex officina typographica Petri Quentel mense Augusto anni post Christum natum MDXLIII. propter has Grauii notas falso Grauii esse creditur quasi Grauius eam accurasset, quamuis in praefatione de annotationibus nescio quis scripserit: has uir ille doctissimus ex manuscripto Cypriani codice obseruatus, in suum sibi codicem breuissime tantum notarat, non in hoc ut sic seorsim ederentur, sed ut ex uolumine ipsius excerptae, nouae alicui editioni ederentur. Verū quia in hac editione progressum erat aliquousque priusquam nobis de illis constaret, ne lector hoc qualicuique commodo priuaretur, oportuit ad hunc modum anteriores illarum hic seorsim cōgestas. nam posteriores, ne sis insciens, editioni huic suis passim locis sunt insertae. plus in emendandis Cypriani operibus praestitit editio quae a. 1563 apud Paulum Manutium Romae prodiit. Latinus Latinus qui eam curauit ex Erasiana recepit epistulas eodem ordine in quattuor libros digestas eis que adiecit quintum complectentem 16 nouas, sc. 81. 5. 34. 27. 35. 33. 41. 62. 80. 77. 79. 31. 36. 23. 24. 42; reliqua opera genuina se excipiunt ut apud Erasmum. spuriorum ordinem paulo mutauit eis que addidit librum *De spectaculis*. apparent igitur in hac editione epistulae septuaginta septem. sed innotuerant Latino omnes. de quattuor enim quae desiderantur haec annotat in *Bibliotheca sacra* p. 174: *et haec una trium (epistulas 8. 22. 23 dicit) epistolarum est, quae in duobus Vaticanis et in Bononiensi monasterio Sancti Saluatoris a me sunt repertae; non placuit ijs, qui praeerant, ut inemendatae ederentur, quemadmodum non probarunt Firmiliani epistolam (= 75), quam nemo ante ediderat, ex tenebris esse proferendam, et p. 175:**

Editio
Manutiana.

erat apud me huius quoque epistolae (21 dicit) in codicibus duobus exemplum, sed mire corruptum. epistulas uero nouas Latinium ex codicibus interpolatis ita emendasse ut modo ex hoc modo ex illo quae apta uiderentur eligeret, grauius corrupta etiam resecaret, nonnulla coniectura tentaret, mea adnotatione cum illius editione comparata nullo negotio quisque inueniet, nullus probabit: nam recentiores codices omnes qui epistulas illas continent ex uno libro fluxisse supra (p. XLVI sq.) demonstratum est. quare scripturas Manutianae plerisque locis per reliquas editiones propagatas non annotaui. ceterum codices a Latinio adhibitos duos me nactum esse puto. de uno res est certissima, Vaticanum (φ) dico n. 199, cuius lectiones in *Bibliotheca sacra* passim exscriptae occurrunt; alter mihi Monacensis (μ) uidetur, qui 'a Ioanne Troster Venetiis a Cartalario Caspare anno 1462 ultima Iunii pro XII ducatis emptus' est. certe ex eo uel eius apographo librum *De spectaculis* et *Cypriani uitam per Pontium eius diaconum* primus edidit Latinus. maioris momenti editio est in reliquis operibus Cypriani genuinis, quorum ad emendationem uetustissima exemplaria congesserant et Latinus et Carolus Borromaeus, cuius de opera in praefatione ad ipsum scripta haec habentur: *praestantem ad bene merendum naturae propensionem agnoscebam, qui totus in eam curam incubueris, ut omnia Cypriani scripta, mendis antea deformata, nunc in ueterem illam integritatem ac speciem, accersito etiam Verona mirae uetustatis exemplari, accurata doctorum uirorum industria restituerentur.* ad Veronensem uetustissimum accessit Beneuentanus uel Neapolitanus optimorum unus. textu ad hos accurate castigato cum Latinio contra scriptorum librorum fidem nonnulla retenta, aliqua addita, quam plurima immutata uideret, nomen suum in editione a Manutio non passum esse adscribi ipse in epistula ad Masium, cuius uerba p. X exscripsi, narrat et Caroli Vicecomitis litterae (*lettere 45 di Trento XXII. Giugno* in Baluzii *Miscell.* ed. Mansi III p. 472) confirmant. inde iam patet in Manutiana editione Veronensis deperditi scripturas conplures latere quas eruere nullo modo licet.

textus vero innumeris locis emendatus et ad genuinam formam redactus est, ut Erasmi recensio integritate ab ea longe superetur exceptis sane nonnullis libris et spuriiis plerisque, in quibus tota ab Erasmo pendet.

Novam prorsus viam eodem tempore ingressus est Guilielmus ^{editio More-} Morelius, qui prioribus editionibus neglectis maximam scripto- ^{Hana.} ram partem ex codicibus denuo imprimendam curavit et spuria complura adiecit. prodiit editio Parisiis apud Guil. Desbois sub Sole aureo via Iacobaea a. 1564. insunt haec: *Adriani Turnebi praefatio ad Carolum Maximilianum Valesium Francorum regem christianissimum, Vita Cypriani per Pontium, Actus Passionis cuius Pontius meminit, Passio per Paulum diaconum edita, Passio ex antiquis libris descripta, Passio per Prudentium (Punica terra tulit etc.), Qualiter sanctorum Martyrum Cypriani Sperati Pantaleonis reliquiae Lugdunum adeptae sint, Sermo S. Augustini de S. Cypriano martyre et alia elogia; deinde indica praemisso opera hoc ordine: libelli I. X. IX, epistolae 37. 38. 10, libelli V. VII. VIII. XI. XII. XIII. IV. VI, epistolae 30. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 13. 43. 65. 1. 61. 46. 54. 32. 20. 12. 78. 67. 64. 2. 3. 14. 49. 50. 68. † 75. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 6, lib. II, 4. 55. 28. 11. 39. 58. 69 (dimidia). 48. 66. 40. 63, *De laude martyrii*, 73. 71. 70, *Sententiae episcoporum*. 74. 69. 72. 31. 77, 79, † *Ad Vigilium episcopum*, † *Aduersus Iudaeos qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum*, 80, *Ad Quirinum libri tres*, 54. 23. 24. † 21. † 22. † 8. 35. 36. 33. 34. 41. 5. † *De aleatoribus*, *De bono pudicitiae*, *Ad Nouatianum haeticum quod lapsis etc.*, 76. 42. 62. 81, *Despectaculis*, *De duplici martyrio*, *De singularitate clericorum*, *De cardinalibus Christi operibus*, *Expositio in symbolum*, *De montibus Sina et Sion*, † *De duodecim abusibus saeculi*, *De reuelatione capitis etc.*, † *Dispositio coenae*, *Carmina* † *Genesis*, † *Sodoma*, *De cruce domini*, † *Ad quendam senatorem*. quae † signo notauit tum inedita erant. Morelius priusquam editionem absoluit mortuus de codicibus et suae recensionis ratione critica nihil docuit, quod cum audacius in ea re se gessisse non uideri*

multis non posset, eam omissarum fuisse non putandum est. Turnebus epistula Carolum nonum ut uxorem liberosque quos doctissimus typographus inopes reliquisset adiuaret enixe precatus de his rebus disputare supersedit, nec quisquam alius in hanc rem inquirendum esse putavit; quod si factum esset, proximi editores hanc editionem non ita neglexissent. integritatem eius solus Prudentius Maranus recte aestimavit in Baluzianae editionis praefatione scribens: *editio satis accurata est ac in multis, quae perperam in sequentibus editionibus mutata fuerant, cum codicibus mss. consentit.* illi enim recentissimos codices respexerunt, Morelius in digerendis et emendandis operibus vetustiores secutus est. atque libellos undecim primos, insertas eis epistulas tres (37. 38. 10), Prudentii versus et carmen *Qualiter sanctorum martyrum Cypriani Sperati Pantaleonis etc.* ex codice Parisiensi 1647 A. (P), alteram operum partem inde ab epistula 60 usque ad 7 ex Compendiensi (E) immutato fere ordine, inter reliqua epistulas rariores atque quae nondum edita erant et epistulas 21. 22. 8 et opuscula spuria quinque ex codice Paris. 1648, carmina ex codice Victorico 380 accuratissime descripsit et emendavit. itaque Moreliana reliquas tam integritate superat quam recentiorum codicum plebeculam ab vetustioribus uirtute superari supra demonstratum est.

Editio
Pameliana.

Optimam Morelii editionem pessima Pamelii secuta est. qui cum complures annos iam huic rei operam nauasset, Manutiana et Moreliana eodem fere tempore uulgatis maxime incitatus Cypriani opera Antwerpiae edidit a. 1568; qua in re id inprimis sibi proposuit ut epistulas temporum potissimum habita ratione eo ordine quo a Cypriano scriptae acceptaeque fuissent, exhiberet. distinxit tomos tres quorum primus epistulas amplectitur in plures classes diuisas. primam constituunt *Epistulae statim a baptismo Cypriani conscriptae*: † *Donati ad Cyprianum* (App. 272,3), *Cypriani ad Donatum*, 8. 9. 5. 14. 13. 11. 10. 16. 15. 17. 18. 19. 20. 37. 28. 26. 24. 25. 21. 22. 27. 29. 28. 31. 33. 34. 35. 36. 30. 32. 38. 39. 40. 7. 12. 41. 42. 43; alteram *Epistolae scriptae sub pontificatu Cornelii et Lucii*: 44. 45. 47.

46. 48. 49. 51. 50. 52. 53. 54. 56. 57. 59. 58. 60. 61; tertiam *Epistolae miscellaneae in pace ecclesiae uariis temporibus conscriptae*: 64. 62. 2. 4. 63. 65. 3. 1; quartam *Epistolae scriptae sub pontificatu Stephani et de baptisandis haereticis*: 68. 67. 66. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 69; quintam *Epistolae in exilio conscriptae et sub finem uitae*: 76. 77. 78. 79. 6. 80. 81. alter tomus continet tractatus: IV. VI. V. VII. X. II. VIII. XI. XII. XIII. IX. III. XIV; tertius opera Cypriano adscripta quae tum edita erant omnia. in emendandis iis codicibus nonnullis Belgicis uelut Affliginiensi Blandiniensi Dunaesi Tornacensi Marchionensi uarioque apparatu a Cauchio Costero aliis in margine librorum adscripto, praeterea editionibus Veneta Remb. Morel. Erasm. Manutiana ita usus est, ut modo hinc modo illinc aliquid reciperet, in lectionum iudicio nulla lege et ratione ductus, nisi quod interpolatissima quaeque libentissime arripiebat. itaque omnium codicum optimus ei erat Cambrensis, qui alterius familiae proles re uera est interpolatissimis interpolatior et alienis additamentis effertissimus; eum uero ubi forte fortuna integrior erat, uitiorum eius totus amator neglegendum putauit deteriores secutus. paucae tantum epistolae, quas in suis codicibus non inueniret, iniuriam editoris non expertae sunt. poterat igitur gloriari praeter 700 et eo amplius locos in sola scripturae citatione marginali ab innumeris insuper mendis perpurgatum Cyprianum prodire ita ut nulla posthac recognitio opus foret. neque deerant qui homini fidem haberant uelut Schoenemannus Cypriani sospitorem eum nuncupans, rectius deprauatorem nominandum, qui quidem 700 et amplius locis Cypriani scripta miserrime interpolauerit, ita ut editorum proximorum omnium ad menda tollenda et interpolationes extirpandas cura mix sufficeret. nam hi. in emendando non tanta fiducia usi sunt quanta in deprauando abusus erat Pamelius, quamuis Gronouius uir sagacissimus et de Cypriano non uno nomine optime meritis uiri peruersitatem acerrime exagitasset (cf. *Obseru.* III 12 p. 263, III 24 p. 324, *Obseru. in script. eccles.* c. 3 p. 572, ed Frotscher). Pamelii editio saepius repetita est, quae repetitiones nullius

multis non posset, eam omissarum fuisse non putandum est. Turnebus epistola Carolum nonum ut uxorem liberosque quos doctissimus typographus inopes reliquisset adiuaret enixe precatus de his rebus disputare supersedit, nec quisquam alius in hanc rem inquirendum esse putavit; quod si factum esset, proximi editores hanc editionem non ita neglexissent. integritatem eius solus Prudentius Maranus recte aestimavit in Baluzianae editionis praefatione scribens: *editio satis accurata est ac in multis, quae perperam in sequentibus editionibus mutata fuerant, cum codicibus mss. consentit.* illi enim recentissimos codices respexerunt, Morelius in digerendis et emendandis operibus vetustiores secutus est. atque libellos undecim primos, insertas eis epistulas tres (37. 38. 10), Prudentii uersus et carmen *Qualiter sanctorum martyrum Cypriani Sperati Pantaleonis etc.* ex codice Parisiensi 1647 A. (P), alteram operum partem inde ab epistula 60 usque ad 7 ex Compendiensi (E) immutato fere ordine, inter reliqua epistulas rariores atque quae nondum edita erant et epistulas 21. 22. 8 et opuscula spuria quinque ex codice Paris. 1648, carmina ex codice Victorico 380 accuratissime descripsit et emendavit. itaque Moreliana reliquas tam integritate superat quam recentiorum codicum plebeculam ab vetustioribus uirtute superari supra demonstratum est.

Editio
Pameliana.

Optimam Morelii editionem pessima Pamelii secuta est. qui cum complures annos iam huic rei operam nauasset, Manutiana et Moreliana eodem fere tempore uulgatis maxime incitatus Cypriani opera Antwerpiae edidit a. 1568; qua in re id inprimis sibi proposuit ut epistulas temporum potissimum habita ratione eo ordine quo a Cypriano scriptae acceptaeque fuissent, exhiberet. distinxit tomos tres quorum primus epistulas amplectitur in plures classes diuisas. primam constituunt *Epistulae statim a baptismo Cypriani conscriptae*: † *Donati ad Cyprianum* (App. 272,3), *Cypriani ad Donatum*, 8. 9. 5. 14. 13. 11. 10. 16. 15. 17. 18. 19. 20. 37. 28. 26. 24. 25. 21. 22. 27. 29. 28. 31. 33. 34. 35. 36. 30. 32. 38. 39. 40. 7. 12. 41. 42. 43; alteram *Epistolae scriptae sub pontificatu Cornelii et Lucii*: 44. 45. 47.

46. 48. 49. 51. 50. 52. 53. 54. 56. 57. 59. 58. 60. 61; tertiam *Epistolae miscellaneae in pace ecclesiae uariis temporibus conscriptae*: 64. 62. 2. 4. 63. 65. 3. 1; quartam *Epistolae scriptae sub pontificatu Stephani et de baptisandis haereticis*: 68. 67. 66. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 69; quintam *Epistolae in exilio conscriptae et sub finem uitae*: 76. 77. 78. 79. 6. 80. 81. alter tomus continet tractatus: IV. VI. V. VII. X. II. VIII. XI. XII. XIII. IX. III. XIV; tertius opera Cypriano adscripta quae tum edita erant omnia. in emendandis iis codicibus nonnullis Belgicis uelut Affliginiensi Blandiniensi Dunaesi Tornacensi Marchionensi uariisque apparatus a Cauchio Costero aliis in margine librorum adscripto, praeterea editionibus Veneta Remb. Morel. Erasmi. Manutiana ita usus est, ut modo hinc modo illinc aliquid reciperet, in lectionum iudicio nulla lege et ratione ductus, nisi quod interpolatissima quaeque libentissime arripiebat. itaque omnium codicum optimus ei erat Cambrensis, qui alterius familiae proles re uera est interpolatissimis interpolatio et alienis additamentis effertissimus; eum uero ubi forte fortuna integrior erat, uitiorum eius totus amator neglegendum putauit deteriores secutus. paucae tantum epistolae, quas in suis codicibus non inueniret, iniuriam editoris non expertae sunt. poterat igitur gloriari praeter 700 et eo amplius locos in sola scripturae citatione marginali ab innumeris insuper mendis perpurgatum Cyprianum prodire ita ut nulla posthac recognitio opus foret. neque deerant qui homini fidem haberent uelut Schoenemannus Cypriani sospitatorum eum nuncupans, rectius deprauatorem nominandum, qui quidem 700 et amplius locis Cypriani scripta miserrime interpolauerit, ita ut editorum proximorum omnium ad menda tollenda et interpolationes extirpandas cura nix sufficeret. nam hi. in emendando non tanta fiducia usi sunt quanta in deprauando abusus erat Pamelius, quamuis Gronouius uir sagacissimus et de Cypriano non uno nomine optime meritis uiri peruersitatem acerrime exagitasset (cf. *Obseru.* III 12 p. 263, III 24 p. 324, *Obseru. in script. eccles. c.* 3 p. 572, ed Frotscher). Pamelii editio saepius repetita est, quae repetitiones nullius

sunt pretii. uidi plerasque, sed unam uidere non contigit Geneuensem cum notis Iacobi Pamelii et Simonis Goulartii, quae post Parisiensem a. 1593 prodisse uidetur. in ea unicus quem habebat codicis cuiusdam episcopi Achonensis scripturas enotasse Goulartium Reinhartus editor Altdorfensis testatur.

Editio
Rigaltiana.

Tandem a. 1648 Rigaltius uir et elegantia ingenii et doctrinae copia insignis nouis subsidiis instructus opera Cypriani Parisiis (apud uid. Mathurini du Puis uia Iacobaea sub signo Coronae) typis edidit. in scriptorum ordine a Pamelio instituto nihil mutauit nisi quod epistolam *Donati ad Cyprianum* in adnotationes reiecit. adnotationes locupletes, quibus quae ad crisin uel exegesis pertinent optime explicauit, tomus alter comprehendit eisque anecdotum opus ex codice Remensi uetustissimo depromptum *De rebaptismate haereticorum* inseruit. ad adornandam editionem Rigaltio praeter Corbeiensem (C), Thuaneum (P), Foxiensem (Z), Regium (= cod. Paris. 1653 saec. XII) et exemplar quoddam Pomposianum uetustissimorum codicum Veronensis et Beneuentani collatio de qua supra (p. XIII) dixi praesto fuit. quos cum ueteris scripturae liniamenta fideliter seruare animaduertet, se eorum scripturas omnes in ipso operum contextu repraesentare debuisse dicit, sed festinantibus operis typographicis cum adesse sibi non liceret, id fieri non potuisse. relegauit igitur Veronensis et Beneuentani libri locupletissimam memoriam in *observationes*, lectionibus paucis in textum receptis quamuis a Veronensi codice, cuius condicionem non perspexerat, fere totus pendeat, circumspecto et acuto iudicio in eligendis lectionibus et ponderandis uersatus emendatiora et integriora Cypriani opera edidit quam qui ea prius castigauerant. in calce editionis Nicolai Fabri coniecturas lectionesque quas e codicibus ille enotauerat adiecit. Rigaltii editionem secuta est Oxoniensis a. 1682. nam Reinharti editio quae a. 1681 Altdorfiae prodijt nullius est momenti; is enim praeter editiones aliquot antiquiores e Norimbergensi bibliotheca aduectas mss. libros quos frustra in Germaniae bibliothecis quaesierat nullos usurpauit. Oxonienses editores Io. Fellus episcopus Oxoniensis et Io. Pearsonius episcopus

Editio
Oxonienis.

Cestrensis Cypriani opera in nouum ordinem Pamelianoque meliorem digesta ad uetustos libros accuratius emendauerunt; textui insigni legentium commodo uariantes lectiones ex suis aliorumque codicibus petitas, lectionibus adnotationes subiecerunt. opera spuria libello *Expositio bissexti* inscripto et tribus Arnoldi Bonaevallis tractatibus aucta seorsim ediderunt suo quodque auctori uindicare conati. accesserunt *Annales Cypriani siue tredecim annorum quibus S. Cyprianus inter Christianos uersatus est breuis historia per Ioannem Cestrensem et Dissertationes Cyprianicae ab Henrico Dodwello A. M. Dubliniensi.* de subsidiis criticis haec adnotantur in praefatione: *Manuscripti codices suppetebant mihi, quatuor Bodleiani, quatuor itidem illustrissimi D. Isaaci Vossii; duo Novi Collegii Oxoniae, unus collegii Lincolnensis ibidem, unus collegii Pembrochiani Cantabrigiae, unus bibliothecae Lambethanae, alius Arundelianae, alius Eboracensis, alius Westmonasteriensis, alius Sarisburiensis, alius Cottoniana. Porro communicatae sunt mihi collationes codicis collegii Corporis Christi Cantabrigiae, et alterius Londinensis. opera Reuerendi uiri Thomae Gale SS. Theol. Professoris. Idem in Sarisburiensi quodam codice praestitit Reuerendus in Christo Pater Asaphensis Episcopus. Collationibus etiam Codicum Thuani, nec non coenobiorum S. Michaelis in periculo maris, S. Victoris Parisiensis, S. Mauri Fossatensis, et S. Petri Corbeiensis frui datum est, ex singulari humanitate Reuerendorum Patrum Benedictinorum Lutetiae. Demum collationes aliquot Codicum Vaticanorum, Veronensis itidem atque Beneuentani, nec non Regis Galliae, studio amicissimi uiri Domini Roberti Rigby, mihi opportune perferebantur. apposui haec uerba, quibus solis de codicibus qui in Angliae bibliothecis asseruantur constat. uetustiores si ibi fuissent, ex bibliothecarum latebris editores qua sunt diligenti cura sine dubio protulissent. neque qui post eos Angliae bibliothecas perscrutatus est Routh codicem qui saeculum decimum aetate superaret potuit inuenire (cf. *Script. eccles. opuscula praecipua quaedam* Oxon. 1858 p. 841). dolendum est Fellum pro more illius aetatis quae in exhauriendis*

libris manu scriptis inaequalem plerumque operam collocabat codicum scripturas non ita enotasse ut quid singuli ualerent et cui familiae essent adscribendi certius definiti posset. *minime*, ipse ait, *spondeo me in hisce omnibus exhibendis, ita seruiliter addietum, ut non aliqua ultro praeterirem, quae aut librariorum manifesti errores, aut minora erant quam ut lectori moram facerent.* malleim paucos adnotasset librariorum manifestos errores quam centum ueras lectiones. in scriptore enim totiens descripto codicem praestantiam multo magis eorum erroribus, qui ut genuinum inueniamus efficiunt, quam librariorum politis emendationibus quibus adquiescamus saepius necesse est, cerni quis nesciat? sed uel sic certissimum est ne unum quidem inter omnes illos codices exstare integritate ita insignem, qui in hac recensione fuerit adhibendus. neque ipse Bodleianus 1 rariores epistolas et Pontii uitam continens qui hoc numero excipiatur dignus est. nam quin et ipse ex Reginensi libro (T) fluxerit eius scriptaris leuiter inspectis nemo dubitabit. quamquam illi meliores omnes sunt quam ex quibus Pamelius scriptoris uerba deprauauerat. quare si Fellus eorum scripturas in textum recipere quam textui subicere maluisset, Cyprianum plus sexcentis locis optime poterat emendare.

Editio
Baluziana.

Postremus ingenti codicum numero instructus, quibus in comportandis et euoluendis plus quindecim annos indefessa industria consumpserat, editionem parauit Stephanus Baluzius eamque a. 1717 typis coepit describere, inchoatam cum ipse 28 mens. Iul. a. 1718 88 annos natus obisset, Prudentius Maranus absoluit, cui operum spuriorum emendationem debemus; genuina enim Baluzio etiamtum uino impressa erant; quare ubi in illis Baluzii editionem citauit, Prudentii Marani uolui intellegi curare. inde uero factum est ut adnotationes ad opera suppositicia fere nullae adicerentur, dum scripta genuina uberrimis rerum criticarum et exegeticarum commentariis abundant. Baluzius enim uarias lectiones in margine editionum exscripserat; quae eam mox post mortem eius cum aliis quos possidebat libris distractae essent, nihil fere inuenit Maranus, nec de codicibus

a Baluzio usurpatis in praefatione, 'in qua post enumeratas sancti Cypriani operum editiones de s. martyris doctrina pluribus disseritur' uel in 'uita S. Cypriani' ipsius cura adornata praeter ea quae in adnotationibus indicata erant amplius quicquam poterat docere. adhibuit uero Baluzius codices quotquot in bibliothecis Galliae exstabant et inter eos optimos uetustissimosque quos ego habui Gallicos ad unum omnes, uelut Seguerianam (S), Thua-neum (P), Pithoeanum (Q), Corbeiensem (C), Compendiensem (E), Serbonicum (o) etc. Italicos Anglicos Germanicos praeter eos qui per alios innotuerant usurpauit nullos. sed in eligendis scripturis uetustissimos libros prorsus fere neglexit recentioribus et interpolatis ita addictus, ut alter Pamelius quem etiam in digerendis epistulis secutus est textum magis deprauaret quam emendaret, in quo uehementius est uituperandus, cum Rigaltius et Oxonienses plurimis locis textum rectissime constituissent. spurias epistulas tres primus euulgauisse creditur, exstabat uero altera (App. 274,19) eorum in Hieronymi tomo quinto p. 406 sq. a Martinaeo a. 1706 edito nec indicia desunt hanc editionem Baluzium imprimenti dedisse (cf. p. 276,14; 277,1; 279,13; 280,13).

Post Baluzium Cypriani opera omnia ad libros manu scriptos nemo exarauit; nam duae tresue editiones, quorum prima in collectione selecta SS. ecclesiae patrum Mediolani a. 1835, secunda et tertia Parisiis a. 1836 prodierunt, opera genuina continentes, Baluziani textus merae repetitiones sunt. neque Mignius quicquam praestitit nisi quod libros curauit pretio uenales humano sed innumeris typographorum mendis auctos. ex Baluzio quoque epistulas nonnullas Coustantius (*Epistolae Romanorum pontificum et quae ad eos scriptae sunt* Paris. 1721 p. 126 sq., pag. 211 sq. Append. p. 26), easdem epistulas et nennulla opera Gallandius (*Bibliotheca uet. patr. antiquorumque scriptorum ecclesiasticorum* tom. III. Venetiis 1767 p. 333 sq.) repetiuerunt. ad Oxoniensem uero suam editionem adornauit Goldhorn (in *Gersdorfi bibliothecae* uol. II Lips. 1838), qui quamuis nullos codices nancisceretur summa Germaniae bibliothecas inopia premi

Editionis
Baluz. repe-
titiones.

Editio
Goldhornii.

questus, editorum supellectile critica prudenter usurpata textum permultis locis quam ceteri rectius constituit. singulos Cypriani libellos (*De catholicae ecclesiae unitate, De lapsis; De habitu virginum* Tubingae 1853; *Ad Donatum, De dominica oratione, De mortalitate, Ad Demetrianum, De opere et eleemosynis, De bono patientiae et De zelo et liuore* Tubingae 1859) edidit Krabinger primusque Germaniae codices Monacenses Bambergenses Wirceburgenses excussit, etiam Seguieriani libri et Veronensis collatio praesto fuit. eorumque auxilio multa rectissime emendata sunt. sed in tanta lectionum ex libris recentissimis petitarum farragine, qua adnotationem operosius onerauerat, cum libros numerare quam ponderare mallet, plura inemendata reliquit. acutius rem criticam factitauit Routh in emendandis quinque Cypriani opusculis (*Script. eccles. opuscula praecipua quaedam* Oxon. 1859 I p. 229 sq.). alterum eiusdem librum *Reliquiae sacrae* inscriptum uidere non contigit.

Huius editionis ratio.

Post hos praesidiis optimis instructus de quibus supra retuli ad adornandam editionem nouam accessi. ars critica in his operibus factitanda lectionum electione continetur coniectandi finibus tam anguste circumscriptis, ut idem mihi sit uerendum, quod in re simili uir doctissimus et *ἡπιχρότατος* nuper professus est, ne iis haec mea opella parum probetur, qui auctorum recognitiones aestimare solent ad numerum locorum emendatorum sine exemplo. quamquam omnium operum condicio non est eadem et epistulae nonnullae, scripta uero suppositicia ex uno archetypo non parum deprauato descendencia pleraque campum praebent ingenia experturis aptiorem. in quibus si nonnihil mea cura in rem contulisse uidebitur, ero contentus. equidem etiam in his cautius quam audacius egi, quorum auctoribus propter insignem mediocritatem permultum sit condonandum. ubi uero ad coniecturas erat confugiendum, in textum eas non recepi, nisi ubi maxime probabiles esse confiderem, plurimas in apparatus criticum relegaui. in Cypriani operibus genuinis scripturarum electio primum est emendantis negotium idque a recta codicum aestimatione totum pendet. de qua cum editorum nullus quaestionem

instituisset, discrepantium scripturarum existimatio non poterat non esse ambigua et lubrica. equidem ut par erat in impeditis et uariis Cyprianicorum codicum condicionibus diligentior operam in hac quaestione collocaui, quam si uiris doctis probauero, quattuor fere annorum indefessum laborem quo plus quadraginta libros excussi satis praemii nactum esse putabo. in rebus orthographicis antiquissimos libros, Seguierianum in libellis, in epistulis primae familiae Vindobonensem, Wirceburgensem etiam et Trecensem secutus sum barbaris et plebeis reiectis, nisi forte ea ab auctore ipso profecta esse librorum consensu ut crederem adducebar. ab iis uero ubi recessi, grauiora et rariora enotaui diligenter, minora non item, uelut in quibus summa antiquissimorum horum librorum cernitur inconstantia, dico commutationem litterarum *ae* et *e*, *e* et *i*, *y* et *i*, *u* et *b*, *ph* et *f*, *th* et *t*, *t* et *d*, consonantium liquidarum geminationem, aspirationem modo additam modo neglectam, praepositionum assimilationem. haec semel uel aliquotiens adnotasse satis habui nisi ubi talia ad inuestigandam scripturam ueram aliquid conferre uiderentur. huic praefationi finem imponere non possum, nisi uiris doctissimis gratias egero maximas qui huic curae meae operam suam humane nauare uoluerunt, inprimis Ioanni Vahlen cui grati animi testificandi causa hanc editionem dicaui, deinde Carolo Halm, Augusto Reifferscheid, Guilielmo duRien, Leopoldo Delisle, Antonio Ruland, W. Nolte, Carolo Aldenhoven, Augusto O. Fr. Lorenz, qui partim librorum manu scriptorum mihi copiam fecerunt partim eos officiose inspexerunt meumque in usum contulerunt.

Scripti Vindobonae mense Augusto a. 1870.

Guilelmus Hartel.

VITA CAECILII CYPRIANI

(Pontio diacono uulgo adscripta).

1 Cyprianus religiosus antistes ac testis Dei gloriosus, etsi multa conscripsit, per quae memoria digni nominis superuiuat, etsi eloquentiae eius ac Dei gratiae larga fecunditas ita se copia et ubertate sermonis extendit, ut usque in finem mundi fortasse non taceat: tamen quia operibus eius ac meritis etiam haec praerogatiua debetur, placuit summatim pauca conscribere, non quo aliquem uel gentilium lateat tanti uiri uita, sed ut ad posteros quoque nostros incomparabile et grande documentum in 10 immortalem memoriam porrigatur et ut ad exemplum sui litteris dirigantur. certe durum erat, ut cum maiores nostri plebeiis et catecumenis martyrium consecutis tantum honoris pro martyrii ipsius ueneratione tribuerint, ut de passionibus eorum multa aut ut prope dixerim paene cuncta conscripserint, utique ut ad nostram 15 quoque notitiam qui nondum nati fuimus peruenirent, Cypriani

Incipit Cecili Cypriani antestis dei T, Incipit de uita Ceciliij antistitis Cypriani t (cum codex t cum T unde descriptus est ubique fere conspiret, siglo T has conspirantes lectiones intellegi uolui), Breuis descriptio uitae beatissimi et doctissimi Cypriani episcopi et martiris w, Incipit passio beatissimi Cypriani martyris μ. — 8 antestis T^a, antistites μ deo T etsi T, tametsi wμv 4 multa] mulata T quae ex qua T sui dignominis μ sed sui s. l. m. 2 superbibat T¹ 5 gratia μ 8 debetur] delectat wμ; hic uerba l. 11 ut . . . dirigantur inserit wμv 9 quod v uel om. wμ tanti ex tm corr. μ m. 2 10 in om. wμ 11 et addidi ad om. wμv sui Tμ, suum wv in litteras wμv 12 dirigantur T, dirigatur μ, digeratur wv plebis Tμ¹, plebi μ² 13 catecumenis Tμw martirum wμ consecutus w martyrii] marii T, marius t 14 ipsi w, ipm w tribuerint scripsi, debuerint T¹wμ, dederint T²v aut] aut prope aut μ¹ 15 ut prope twμ, prope Tv conscripserit T¹ utique om. v 16 quaeque μ

tanti sacerdotis et tanti martyris passio praeteriretur, qui et sine
 martyrio habuit quae doceret, et quae dum uixit gesserit non
 paterent: quae quidem tanta atque tam magna et mira sunt, ut
 magnitudinis contemplatione deterrear. et imparem me esse
 5 confiteor ad proferendum digne pro meritorum honore sermonem,
 nec posse sic prosequi facta tam grandia, ut quanta sunt tanta
 uideantur: nisi quod numerositas gloriosa sibimet ipsa sufficiens
 alieno praeconio non eget. accedit ad cumulum, quod et uos de
 eo multum aut si fieri potest totum desideratis audire, con-
 10 cupiscentes ardore flagranti uel facta eius [cognoscere], etsi
 interim uiua uerba tacuerunt. in qua parte si dixero nos opibus
 facundiae defici, minus dico. facundia enim ipsa deficitur digna
 facultate, quae desiderium uestrum pleno spiritu satiet. ita
 utrumque grauiter urgemur: ille nos uirtutibus suis onerat, uos
 15 nos auribus fatigatis.

Vnde igitur incipiam? unde exordium bonorum eius ad-
 2 grediar, nisi a principio fidei et natiuitate caelesti? siquidem
 hominis Dei facta non debent aliunde numerari, nisi ex quo Deo
 natus est. fuerint licet studia et bonae artes deuotum pectus
 3 imbuerint, tamen illa praetereo: nondum enim ad utilitatem nisi
 saeculi pertinebant. postquam et sacras litteras didicit et mundi
 nube discussa in lucem sapientiae spiritalis emerisit, si quibus

1 passio *om. w* praeteriretur q. e. s. m. habuit] praehabuit *T*¹,
 non habuit *T*² 2 quae in qui *corr. T* et quae ... paterent *om. T w μ*
et cod. Fossatensis (= F) uetustissimus, extabant in cod. Floriacensi (= L);
de his duobus mss. cf. Ruinartii Acta martyrum p. 171 §. 1 uel Gallandii
biblioth. uet. patr. praef. XXIX 3 quidam *w* 4 magnitudini-
 bus *w* terreret *w μ* et imperarem *T*¹, imparem *μ*, Vnde sparem *w*
 5 confitear *T*² v proferendum *T*¹ sermonum *T* 6 facta tam]
 factam *T* 7 gloriosa *TFL*, gloriarum *w μ v* 8 alieni *w* de
 eo *μ*, eo *T*, qui a deo *w* 9 audiere *T*, minus audire *w* con-
 cupiscentes ... l. 12 minus *om. w* concupiscentis *T* 10 cogno-
 scere *om. T μ* 11 tacuerint *T*², taceant *ex* tacueret *μ m. 2* dixero
 nos opibus] di uero masonibus *T*, di _____ t (*spatio uacuo relicto*)
 12 defici] felici t deficitur scripsi, defigitur *TL*, deficit *w μ v*
 13 nostrum *w* satiet] sci et *T* 14 utrumque *T*¹, in utrumque *w*, in
 utrumque *w* urgemus *T*¹; si quidem *add. v* uos nos] tuos nos *T t et*
 nos *exp. m. 1* 15 auribus] precibus *v* 19 in licet *T*, in eo licet *fort.*
 20 illi *μ* praetereo] praeter eorum *T* 22 sapientiae *om. T*
 spualis *μ*, spiritalem *T*² si *om. w μ*

eius interfui, si qua de antiquioribus comperi, dicam, hanc tamen petens ueniam, ut quicquid minus dixerō (minus enim dicam necesse est) ignorantiae meae potius quam illius gloriae derogetur. inter fidei suae prima rudimenta nihil aliud credidit Deo dignum, quam si continentiam tueretur. tunc enim posse idoneum fieri et spectus et sensum ad plenam ueri capacitatem, si concupiscentiam carnis robusto atque integro sanctimoniae tenore calcaret. quis umquam tanti miraculi meminit? nondum secunda natiuitas nouum hominem splendore toto diuinae lucis oculauerat, et iam ueteres ac pristinas tenebras sola lucis paratura uincebat. deinde quod maius est, cum de lectione diuina quaedam iam non pro condicione nouitatis sed pro fidei festinatione didicisset, statim rapuit quod inuenit promerendo Domino profuturum. distractis rebus suis ad indigentium multorum pacem sustinendam tota prope pretia dispensans duo bona simul iunxit, ut et ambitionem saeculi sperneret qua perniciosius nihil est et misericordiam quam Deus etiam sacrificiis suis praetulit, quam nec ille, qui legis omnia mandata seruasse se dixerat fecit, impleret, et praepropera uelocitate pietatis paene ante coepit perfectus esse quam disceret. quis oro de ueteribus hoc fecit? quis de antiquissimis in fide senibus, quorum mentes et aures per plurimos annos diuina uerba pulsauerant, tale aliquid impendit, quale adhuc rudis fidei et cui nondum forsitan crederetur supergressus

1 eius] ego μ qua] quem w antiquioribus] eius operibus *add. v*
dicta T 2 petes Tt , *corr. in* peto $T m. 2$ 4 erudimenta T magis
credidit w 5 tunc] nunc T^t , \bar{n} T^2 fieri idoneum arbitrabatur w
et *om.* Tv 6 ad] et w ueri] ueritatem Tt , *corr. in* ueritatis T
m. 2 capacitatem] peruenire *add. v* si *corr. in* nisi T concupiscentia w 7 sanctimoniae tenore TFL , uigore et sanctimonia $w\mu$
calcare] tenuisset $w\mu$ 8 tanta miracula $w\mu$ 9 totum diuina μ
10 ueteris T^1 paritura T^2 , aparatura μ *sed a s. l. m. 2* 11 de lectione] dilectione $T\mu w$ 12 nouitatis] humana $w\mu$ festinatione] testimoniatione μ 13 $\bar{d}nm$ μ , dum w , deo v 14 indigentiam $w\mu v$
multorum pacem T , pauperum $w\mu v$ substinendam $w\mu$, sustendam T^t , sustentandam $T^2 v$ 15 prope *scripsi*, pro T , *om.* $w\mu v$ pretia $w\mu$, proelia preda T , pretio v , praedia pretio *Oxon.*, *sed cf. c. 13 et Cypr. p. 232, 14* 16 et μ *s. l. m. 2* 17 etiam *om.* w pertulit $w\mu^1$ 18 et *om.* $Tw\mu^1 v$ praepotera T^t , praepostera T^2 , propter ea w 21 senibus] senimus T , spatium uacuum in t plurimorum T 23 fidei] homo *add. v*

uetustatis aetatem gloriosis et admirandis operibus perpetravit? nemo metit statim ut seuit, nemo uindemiam de nouellis scrobibus expressit, nemo adhuc cummaxime plantatis arbusculis matura poma quaesiuit. in illo omnia incredibiliter cucurrerunt. praenit, si potest dici, res enim fidem non capit, praenit, inquam, tritura sementem, uindemia palmitem, poma radicem.

Aiunt apostolorum litterae, debere neophytos praeteriri, ne stupore gentilitatis nondum fundatis sensibus adhaerente aliquid in Deum nouitas inerudita peccaret. ille fuit primus et puto solus exemplo, plus fide posse quam tempore promoueri. sed etsi in apostolorum actibus eunuchus ille describitur, quia toto corde crediderat, a Philippo statim tinctus: non est similis comparatio. ille enim et Iudaeus erat et de templo Domini ueniens prophetam legebat Isaiam, et sperabat in Christo, etsi nondum eum uenisse, crediderat: hic de imperitis gentibus ueniens tam matura fide coepit, quanta pauci fortasse perfecerint. mora denique circa gratiam Dei nulla, nulla dilatio. parum dixi: presbyterium uel sacerdotium statim accepit. quis enim non omnes honoris gradus crederet tali mente credenti? multa sunt quae adhuc plebeius, multa quae iam presbyter fecerit, multa quae ad ueterum exempla iustorum imitatione consimili prosecutus pro-

1 operibus] uirtutibus *w* 2 meti *t*, metit *corr.* in messuit *T*, metet
fort. seuit] seruit *Tμ²w*, serit *μ²*; *fort.* seuerit scropibus *w*
3 cummaxime *T*, umquam de *wμv* plantatis] palmitis *w*, nouiter plan-
tatis *v* 4 incredibiliter *T*, increduliter *L*, incredibilia *μwv* 5 per-
uenit *w* potes *T* dici ex dice *T m. 2* res enim] sensum *wμ*
quae fidem *μ sed* quae *s. l. m. 2* peruenit *w* 6 inquam tritura] si
potest *Ti sed add. T m. 2 in margine*: dici messis uindemiam *w*
7 apostoli *wμv* litteras *T* neoffitos *μ* praeterire *T²*, prae-
terim *μ¹* 8 nundum *w* 9 dno *T* nouita *t* inerudita]
mendita *T, om. t in spatio uacuo* et] ut *t* puto *om. w* 10 posse
om. w 11 etsi *om. T* actis *v* enunchus *w* 12 consimilis *w*
13 fuerat *wμ* templi *T* domini *om. T* 14 per prophetam *μ*
isaia *om. wμ* in *om. T* 15 eum *om. w* hinc *T* 16 coepit
fide *μv*, ceperunt fide *w* perfecerunt *Tv* 17 dei gratiam *v*
nulla *om. T* 18 uel *T*, et *μv, om. w* statim] stygim *T* accepe-
runt *w, om. t* 19 honorum *v* gradus] gerendus *w* menti *w*
quae *om. T* 20 adhuc *T* multa sunt *μ¹* presbiterio *T*
fecit *v* 21 persecutus *T* (prosecutus *t*)

merendo Deo totius religionis obsequia praestiterit. nam et sermo illi de hoc fuerat usitatus, ut si quem praedicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri propter quae facta placuisset. si Iob aliquo testimonio gloriosus dictus est uerus Dei cultor et cui in terris nemo compararetur, faciendum docebat ille quidquid Iob ante fecisset, ut dum et nos paria facimus, simile in nos Dei testimonium prouocemus. contemptis ille dispendiis rei familiaris in tantum exercitata uirtute profecit, ut nec pietatis temporaria damna sentiret. non illum penuria, non dolor fregit, non uxoris suadela deflexit, non proprii corporis dira poena concussit. permansit in suis sedibus fixa uirtus et altis radicibus fundata deuotio nullo diaboli temptantis impetu cessit, quominus Dominum suum fide grata etiam inter aduersa benediceret. domus eius patuit cuicumque uenienti: nulla uiduae reuocata sinu uacuo, nullus indigens lumine non illo comite directus est, nullus debilis gressu non illo baiulo uectus est, nullus nudus auxilio de potentioris manu non illo tutore protectus est. haec debent facere, dicebat, qui Deo placere desiderant. et sic [per] bonorum omnium documenta decurrens, dum meliores semper imitatur, etiam ipse se fecit imitandum.

- 4 Erat sane illi etiam de nobis contubernium uiri iusti et laudabilis memoriae Caeciliani et aetate tunc et honore presbyteri, qui eum ad agnitionem uerae diuinitatis a saeculari errore correxerat. hunc toto honore atque omni obseruantia diligebat, ob-

1 deo <i>T</i> , dñm μ , dominum <i>wv</i>	obsequio praestitit <i>v</i>	sermo]
serui <i>w</i>	2 de <i>om.</i> <i>w</i>	praedicatum <i>T</i> , predestinatum <i>wv</i>
laudationem <i>T</i>	3 deo placuisset <i>v</i>	4 aliquo <i>T</i> , aliqui dei μ , aliquid
dei <i>w</i> , aliquo dei <i>v</i>	et cui <i>om.</i> μ	5 comparetur <i>w</i>
6 et <i>om.</i> <i>w</i> μ	7 contemptis] contentus μ	8 tantum] tñm μ
exercitate <i>Tw</i>	proficit <i>T</i> , profecit <i>w</i>	pietatis <i>om.</i> <i>w</i> μ
temporarie <i>T</i> ² , temporalia <i>wv</i>	9 penuriam <i>T</i>	10 suadela <i>T</i> , medella <i>w</i> μ
11 sedibus <i>T</i> , sensibus <i>w</i> μ	fixa] uera μ	12 diabulo <i>T</i> ² , diabolis
<i>w</i> μ ¹	impetui <i>w</i> , impetus <i>T</i> ¹	deum <i>v</i>
gratia <i>w</i>	domus <i>ex</i> dñs μ <i>m.</i> 2	13 suam fidem <i>T</i>
sinu uacuo <i>om.</i> μ , uacua <i>w</i>	15 directus . . . illo <i>om.</i> <i>w</i>	16 uentus <i>t</i>
potentiori <i>w</i>	18 per <i>om.</i> <i>w</i> μ	19 ipse <i>om.</i> <i>w</i> μ
21 nobis] nouis <i>w</i> μ	22 caeciliani <i>Tw</i> μ <i>FL</i> , caecilii <i>v</i>	et aetate
tunc] etate <i>w</i>	presbyterii <i>T</i>	23 uere <i>T</i>

sequenti neneratione suspiciens, non iam ut amicum animae coae-
qualem, sed tamquam nouae uitae parentem. denique ille demul-
sus obsequiis in tantum dilectionis immensae meritis prouocatus
est, ut de saeculo excedens accersitione iam proxima commendaret
illi coniugem ac liberos suos et quem fecerat de sectae communi-
catione participem postmodum faceret pietatis heredem.

Longum est ire per singula: enumerare cuncta eius onero- 5
sum est. ad probationem bonorum operum solum hoc arbitror
satis esse, quod iudicio Dei et plebis fauore ad officium sacerdotii
10 et episcopatus gradum adhuc neophytus et ut putabatur nouellus
electus est. quamuis in primis fidei suae adhuc diebus et rudi
uitae spiritalis aetate sic generosa indoles reluceret, ut etsi non-
dum officii spei tamen fulgore resplendens imminentis sacerdotii
totam fiduciam polliceretur. non praeteribo etiam illud eximium,
15 quemadmodum cum in dilectionem eius et honorem totus populus
inspirante Domino prosiliret, humiliter ille secessit, antiquioribus
cedens et indignum se titulo tanti honoris existimans, ut dignus
magis fieret. magis enim dignus efficitur, qui quod meretur ex-
cusat. quo tunc ardore plebs aestuans fluctuabat, spiritali desi-
20 derio concupiscens, ut exitus docuit, non episcopum tantum: in
eo enim quem tunc latenti diuinitatis praesagio taliter flagitabat,
non solummodo sacerdotem sed et futurum martyrem requirebat.
obsederat fores domus copiosa fraternitas et per omnes aditus
sollicita caritas circuibat. potuisset fortasse tunc illi apostolicum
25 illud euenire, quod uoluit, ut per fenestram deponeretur, si iam

1 suscipiens *w* 2 demulsis *T*, de multis *t*; eius *add. v* 3 merito *wv*
4 arcessionem *v*, accersione *wμ²* 5 et] ut *v* communicationem *T*,
6 pietates *T*, pietat *t* (post at spatio 2 litt. relicto)
7 ire *om. wμ* singulae *T* numerare *Tμ*, nuntiare *w, om. v*
8 cuncta . . . est *om. w* cuncte *T*, sancta *Orton.* eius] facta *add. μv*
9 est] enarrare *add. μ*, enumerare *add. v* 9 esset *T* 11 rudis *w*
12 spūalis *μ ut solet* reluxeret *w* 13 spe *wμ¹* tamen *ex*
14 tm *μ m. 2* 15 in *om. μ* dilectione eius et honore *T* 16 ad-
17 spirante *v*, spirante *wμ* prosiliret *Tw* 17 sedens *w* dignum *T*
18 meretur] timet *w* 19 estuante *wμ* 20 tantum episcopum *wv*
21 latentis *w*, latentem *v* . prosagio *w* 22 et *om. t* futurum]
23 etiam *add. v* requirebant *T* 24 posset tunc illi fortasse *w*
25 eueniret *T*, conuenire *w* fenestram *T* iam tum *Tμ*, iam *w*,
tamen cum *F*, cum *v*

tum apostolo etiam ordinationis honore similaretur. erat uidere ceteros omnes suspenso et anxio spiritu expectare uenturum, cum gaudio nimio excipere uenientem. inuitus dico, sed dicam necesse est. quidam illi restiterunt et ut uinceret: quibus tamen quanta lenitate patientiae, quam beniuolenter indulsit, quam clementer, ignouit, amicissimos eos postmodum et inter necessarios computans mirantibus multis. cui enim posset non esse miraculo tam memoriosae mentis obliuio?

- 6 Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? quae illi pietas, qui uigor, misericordia quanta, quanta censura. 10 tantum sanctitatis et gratiae ex ore lucebat, ut confunderet intuentium mentes. grauis uultus et laetus nec seueritas tristis nec comitas nimia, sed admixta utrimque temperies, ut esset ambigere uereri an diligi mereretur, nisi quod et uereri et diligi merebatur. sed nec cultus fuit dispar a uultu, temperatus et ipse de medio. 15 non illum superbia saecularis inflauerat, nec tamen prorsus affectata penuria sordidarat: quia et hoc uestitus genus a iactantia minus non est, quod ostendit taliter ambitiosa frugalitas. quid autem circa pauperes episcopus faceret, quos catecumenus diligebat? uiderint pietatis antistites seu quos ad officium boni 20 operis instruxit ipsius ordinis disciplina seu quos sacramenti religio communis ad obsequium exhibendae dilectionis artauit: Cyprianum de suo talem accepit cathedra, non fecit.

1 similaretur <i>F</i> , similaret <i>TμL</i> , simularet <i>w</i>	2 omnes] ossinis <i>T</i> ,
<i>om. t in spatio uacuo</i>	suspensos anxio <i>wμ</i>
4 restituerunt <i>wμ</i> ¹	ut et <i>T</i> , et <i>wμ</i> , etiam ut <i>v</i>
patienter <i>wμ</i> , quam patienter <i>v</i>	7 cui] ui <i>T</i>
9 <i>se om. T</i> <i>wμ</i>	quis <i>ex</i> qui <i>μ m. 2</i>
10 illa <i>T</i>	qui] qui illi <i>w</i>
11 tamen] tantum <i>w</i>	ore]
12 nec] ne <i>T</i>	13 sed <i>om. w recte fort.</i>
utq. <i>μ</i>	14 an] plus an <i>v</i>
15 disper <i>w</i>	16 affecta iam <i>μ</i>
17 sordiderat <i>T</i> ¹	et] ad <i>w</i>
18 quod <i>TFL</i> , quam <i>wμv</i>	ostendit <i>T</i> ,
19 episcopus <i>T</i>	facere <i>w</i>
20 uiderit <i>w</i>	antistes <i>w</i> , antestis <i>T</i> ,
21 quos] quod <i>wμ</i>	22 arctauit <i>μ</i>
23 accipit cathedram <i>T</i>	

Statim denique pro talibus meritis etiam proscriptionis 7
 gloriam consecutus est. nec enim aliud oportebat, quam ut eum
 qui intra secretam conscientiae latebram religionis et fidei toto
 honore florebat etiam publice celebrata gentilium fama titularet.
 5 posset quidem tum pro uelocitate qua semper omnia consecutus
 est etiam martyrii circa eum debita corona properare, maxime
 cum et suffragiis saepe repetitis ad leonem postularetur: nisi per
 omnes ordines gloriarum transeundum illi esset et sic ad summa
 ueniendum, et nisi imminentes ruinae ope tam fecundi pectoris
 10 indigerent. finge enim tunc illum martyrii dignatione translatum.
 quis emolumentum gratiae per fidem proficientis ostenderet?
 quis uirgines ad congruentem pudicitiae disciplinam et habitum
 sanctimonia dignum uelut frenis quibusdam lectionis dominicae
 coerceret? quis doceret paenitentiam lapsos, ueritatem haereticos,
 15 schismaticos unitatem, filios Dei pacem et euangelicae precis
 legem? per quem gentiles blasphemi repercussis in se quae nobis
 ingerunt uincerentur? a quo Christiani mollioris affectus circa
 amissionem suorum aut, quod magis est, fidei paruoris con-
 solarentur spe futurorum? unde sic misericordiam, unde patien-
 20 tiam disceremus? quis liuorem de uenenata inuidiae malignitate
 uenientem dulcedine remedii salutaris inhiberet? quis martyres
 tantos exhortatione diuini sermonis erigeret? quis denique tot
 confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos et
 ad exemplum martyrii superstites reseruatos inuentio tubae

3 intra in <i>T</i>	secreta μ	et om. <i>T</i>	5 potuisset <i>v</i>	tunc
<i>wμv</i> 6 circa] certa <i>w</i>	7 cum] mecum <i>T</i>	seperetur <i>T</i> (repetitis . . . ,
postulare om.)	8 illi om. <i>w</i>	9 inminentis ruinae <i>T</i>
imminens ruina <i>wμv</i>	iam <i>T</i>	10 indigere <i>T</i> , indigeret <i>wμv</i>	translatione dignatum <i>w</i>	11 quis] qui se <i>T</i> , quod <i>wμ</i>
ostendere <i>w</i>	12 uirginem <i>wμ</i>	discipline <i>w</i>	13 dominici]	14 coherceret <i>T</i>
<i>dn̄i</i> <i>T</i>	15 filius <i>T</i> ¹	16 blasphemia <i>w</i>	per-	17 uince-
cussi <i>wμ</i>	in se] in his <i>wμ</i> , in se iis <i>v</i>	quae] qua et a <i>T</i>	retur <i>T</i>	18 admissionem <i>w</i>
om. <i>w</i>	peruoris] meliores <i>Tw</i>	19 admissionem <i>w</i>	suorum	consolaretur μ , consularentur <i>T</i>
19 spe] saepe μ	sic et μ	unde om. μ	patientiam] pacem <i>T</i>	20 uenata <i>w</i>
20 uenata <i>w</i>	malignitatem <i>T</i>	21 dulcedinem <i>Tw</i>	remedii	salutarem <i>T</i> (<i>non t</i>)
22 exoratione <i>T</i>	23 fortium non tantorum μ	exhiberet <i>T</i> , imbiberet μ	martyras μ	24 superstitis <i>Tμ</i> ¹
signatus <i>T</i> , insignatos <i>w</i>			scriptione <i>T</i>	

caelestis animaret? bene bene tunc et uere spiritaliter contigit, quod uir necessarius tam multis et tam bonis rebus a martyrii consummatione dilatus est. uultis scire secessum illum non fuisse formidinem? ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est, quam passionem utique ex more uitaret, si et ante uitasset. fuit uere formido illa sed iusta, formido quae Dominum timeret offendere, formido quae praeceptis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. dicata enim in omnibus Deo mens et sic de diuinis admonitionibus mancipata credidit se, nisi Domino latebram tunc iubenti paruisset, etiam ipsa passione peccare. 10

8 Puto denique etiam nunc aliqua de dilationis utilitate dicenda, tametsi iam dudum pauca perstrinximus. dum enim quae uidentur postmodum subsecuta satiamus, sequitur ut probemus, secessum illum non hominis pusillitate conceptum, sed sicuti est uere fuisse diuinum. uastauerat populum persecutionis infestae insolens atque acerba grassatio, et qui omnes decipere una fraude non poterat artifex hostis, quacumque miles incautus prodiderat latus nudum, dispari genere saeuiendi singulos diuersa strage deiecerat. debebat esse qui posset saucios homines et uaria expugnantis inimici arte iaculatos adhibita medicinae caelestis medella pro qualitate uulneris uel secare interim uel fouere. seruatus est uir ingenii praeter cetera etiam spiritaliter temperati, qui inter resultantes confidentium schismatum fluctus 20

1 animare <i>w</i>	bene <i>om. wμ</i>	spiritalium <i>T</i>	contingit <i>w</i>
2 necessario <i>T²</i>	et tam] etiam <i>wμ</i>	3 dilatus <i>T (non t)</i>	multis <i>w</i>
4 aliud quid <i>T</i>	excusam <i>w</i>	5 uitare <i>T</i>	6 uere <i>T, uero wμ</i>
sed iusta formido <i>om. w</i>	domino <i>T</i>	7 offenderet <i>T</i>	malet <i>w</i>
quam sic] quem si <i>T</i>	8 dicat <i>T</i>	in <i>om. T</i>	si de <i>T, fides u, v,</i>
sic <i>v</i>	9 mancipata <i>T</i>	et nisi <i>w</i>	latebra <i>wμ</i>
10 iuuenti <i>T, uiuens wμ</i>		peruisset et iam <i>w</i>	nunc <i>T</i>
11 dicenda] disserenda <i>v</i>		12 dum] per haec <i>v</i>	peccaret <i>T wμ</i>
13 sciamus <i>T, faciamus t, sentiamus FL, sciamus wμ, om. v; de satiare cf. indicem</i>	14 pusillanimitate <i>v</i>	secuti <i>T</i>	quem uidetur <i>T</i>
infestae <i>T</i>	16 acerua <i>T (non t)</i>	crassatio <i>wμ</i>	15 dei populum <i>wμ v</i>
17 quemcumque <i>T</i>	prodierat <i>T</i>	18 latus] laetus <i>T</i>	qui <i>T, quia wμ v</i>
genere] dispar. gere <i>T, dispargere t</i>		19 et <i>om. T</i>	dispari
20 inimica <i>T</i>	21 medela <i>wv, medellas T</i>	secure <i>w</i>	expugnantis <i>T</i>
uirginei <i>μ</i>	praeter] propter <i>w</i>	temperanti <i>T, temperantis wμ</i>	22 uir ingenii]
23 fructus <i>w</i>			

ecclesiae iter medium librato limite gubernaret. non haec, oro, consilia diuina sunt? hoc fieri sine Deo potuit? uiderint qui putant posse fortuito ista contingere. ecclesia illis clara uoce respondet dicens: ego sine Dei nutu necessarios reseruari non admitto, non credo.

Percurramus tamen cetera, si uidetur. erupit postmodum lues dira et detestabilis morbi uastitas nimia, innumeros per diem populos ad suam quemque sedem abrupto impetu rapiens continuatas per ordinem domos uulgi trementis inuasit. horrere omnes fugere uitare contagium, exponere suos impie, quasi cum illo peste morituro etiam mortem ipsam posset aliquis excludere. iacebant interim tota ciuitate uicatim non iam corpora, sed cadauera plurimorum et misericordiam in se euntium contemplatione sortis mutuae flagitabant. nemo respexit aliud praeterquam lucra crudelia. nemo similis euentus recordatione trepidauit, nemo fecit alteri quod pati uoluit. quid inter haec egerit Christi et Dei pontifex, qui pontifices mundi huius tanto plus pietate, quanto religionis ueritate praecesserat, scelus est praeterire. adgregatam primo in loco plebem de misericordiae bonis instruit. docet diuinae lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosint officia pietatis. tunc deinde subiungit non esse mirabile, si nostros tantum debito caritatis obsequio foueremus: eum enim perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano uel ethnico fecerit, qui malum bono uincens et diuinae clementiae

1 iter] inter <i>TvL</i>	libram limitem <i>T</i>	non] nonne <i>v</i> , num μ
oro <i>om. t</i>	3 fortuito <i>v</i>	ecclesiae <i>T</i> illius <i>F</i> uoce]
luce <i>T</i>	4 respondit et dicit <i>T</i>	5 admitti <i>w</i> non credo
<i>om. wμ</i>	7 luis <i>T</i>	detestabiles <i>w</i> 8 populus <i>T</i> ad suam
quemque (quoque μ , quamque <i>w</i>) sedem <i>Tvμ</i> , a sua quemque sede <i>v</i>	9 uulgo <i>T</i>	horrore μ 10 fugere]
arrupto <i>w</i> , arupto μ^1	11 moriturus <i>F</i>	possem aliquis <i>T</i> , aliquis posset <i>v</i>
fere <i>TFL</i>	12 in tota <i>v</i>	uicatim <i>om. wuv</i> non <i>om. T</i> 13 transeuntium
<i>wuv</i>	14 aliud] illud <i>L</i>	16 pati] sibi fieri <i>Oxon.</i> noluit <i>wμ^2</i>
17 christus et dei pontifices <i>T</i>	18 est] erat <i>wμ</i>	19 primo <i>w</i>
loco uno <i>v</i>	misericordiae] nunc <i>w</i>	20 instituit <i>v</i> docens <i>wuv</i> ,
et docet <i>L</i>	21 \overline{dno} <i>T</i>	pietatis] ueritatis <i>T</i> 22 mirabiles in
uro tantum <i>T</i>	et obsequio μ sed et <i>s. l. m. 2</i>	23 eum enim <i>T</i> , cum μ ,
eum <i>wv</i>	quis plus <i>w</i> , qui boni <i>F</i>	24 uingens <i>wat</i> , iungens <i>T</i>
dementie <i>w</i>		

tametsi ante Christum plurimum licuit, plus aliquid licuisse post Christum, cuius temporibus plenitudo debetur. necatos ille a rege et proiectos sui tantum generis colligebat.

His tam bonis et tam piis actibus superuenit exilium. hanc 11
 5 enim uicem semper repraesentat impietas, ut melioribus peiora restituat. et quid sacerdos Dei proconsule interrogante responderit, sunt acta quae referant. excluditur interim ciuitate, ille qui fecerat boni aliquid pro ciuitatis salute, ille qui laborauerat ne uiuentium oculi paterentur infernae sedis horrorem, ille inquam qui excubiis pietatis inuigilans pro nefas ingrata bonitate prouiderat, ne omnibus tetram ciuitatis faciem relinquentibus multos exsules 'deserta respublica ac destituta patria sentiret. sed uiderit saeculum, cui inter poenas exilium computatur. illis patria nimis cara et commune nomen est [cum parentibus]: nos 13 et parentes ipsos, si contra Dominum suaserint, abhorremus. illis extra ciuitatem suam uiuere grauis poena est: Christiano totus hic mundus una domus est. unde licet in abditum et abstrusum locum fuerit relegatus, admixtus Dei sui rebus exilium non potest computare. adde quod Deo integre seruiens etiam propria 15 in ciuitate peregrinus est. dum enim se a carnalibus desideriis continentia sancti spiritus abstinet conuersationem prioris hominis exponens, inter ciues suos aut ut prope dixerim inter parentes ipsos uitae terrestres alienus est. accedit quod etsi haec alias poena posset uideri, in huiusmodi tamen causis atque sententiis,

1 christo T	2 post] per v	nec actos μ	3 a rege et w, et
arge T, agere et μ	4 tam piis] piis w	exilium superuenit μ	
5 ut] in T	priora T	6 et] et ut wμ	quod T responderit]
taceam add. wμ	7 referam wμ	e (ex μ) ciuitate wμv	8 bono T
ille ... horrorem om. T	10 uigilans w	nephas wμ	11 prouideat w
tetram] tractam T	facient t	12 distituta T	
13 poenas] etiam add. wμ ² , te add. μ ¹	illis] omnibus v	14 nimis	
corr. in omnis μ m. 2	parentibus] parentes T' twμ	nos et parentes om. w	15 contra deos uaserint T
16 domus wμ	abditum] ambitum T	abstrusum] absurdum w	17 est una
18 religatus T	admixtis w	exsilium om. w	19 computari w
quid w	deo om. t	in propria w	20 enim om. w
a om. v	21 abstinens T, abstinent t	22 etiam inter v	aut ut T wμ,
aut v	proprie wμ	23 terrestres T	alienus] add. simplex μ ¹ ,
exp. μ ²	etsi] si T	alias] talia corr. in et alia μ m. 2	24 possent μ ²

quas ad probandae uirtutis experimenta perpetimur, non est poena, quia gloria est. sed esto sane, nobis poena non sit exilium: illis ultimum crimen et pessimum nefas etiam ipsorum conscientia testis adscribat, qui possunt innocentibus irrogare quod putant poenam. nolo nunc describere loci gratiam et deliciarum omnium paraturam interim transeo. fingamus locum illum situ sordidum, squalidum uisu, non salubres aquas habentem, non amoenitates uiroris, non uiciniam litoris, sed uastas rupes siluarum inter inhospitas fauces desertae admodum solitudinis, auia mundi parte summotum. posset licet talis locus habere nomen exilii, quo Cyprianus sacerdos Dei uenerat, non si hominum ministeria deficerent, uel alites ut Heliae uel ut Danielo angeli ministrarent? absit absit, ut credat aliquis cuilibet minimo dummodo in confessione nominis constituto aliquid defuturum. tantum abest ut Dei pontifex ille qui misericordiae semper rebus institerat honorum omnium opibus indigeret.

12 Iam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus, prouisum esse diuinitus etiam pro animo tanti uiri apricum et competentem locum, hospitium pro uoluntate secretum et quidquid apponi eis ante promissum est qui regnum et iustitiam Dei quaerunt. atque ut omittam frequentiam uisitantium fratrum et ipsorum inde ciuium caritatem, quae repraesentabat omnia, quibus uidebatur esse fraudatus, admirabilem uisitacionem Dei non praeteribo, qua antistitem suum sic in

1 ad probandae] approbando $w\mu$ perpetimur experimenta w 3 et
 pessimum $om.$ T 4 ignoscentibus μ 5 puto T 6 locum $om.$ μ
 situm $T\mu$ 7 uisum $w\mu$ habentur T 8 amoenitates *scripsi*,
 amoenitatis T , amenitate w , amoenitatem μv uigoris t uicinia T
 sed et $w\mu$ uasta rupes μ , uasta rupe T , rupes uasta w 9 hospitas
 $T\mu$ solitudines T , solitudini w auia] uia T 11 qui T
 uenerant T , ueneratur w non si $w\mu$, non sibi T , cui si v , non sibi si
fort. 12 defecerint T , defecerint t heliae] aliae T danieli wv
 13 ministrarent] procurarent $w\mu$ absit $om.$ $Tw\mu$ credat $om.$ T
 minime T mundum modo t 14 confessionem T nominis
 christi $w\mu$ de futuro T 15 pontifices T misericordiae] nunc
 semper w 16 instituat w honorum T , horum $w\mu v$; an bonorum?
 18 animo] amico w 19 competentes T uoluptate μ 21 frequen-
 tium T 22 ipsorum et v qui representabat w , quare praesentem
 quaerebat T 23 uideatur w 24 quam Tw antestitem T , antistem w

exilio esse uoluit de secutura passione securum, ut imminentis
 martyrii pleniore fiducia non exulem tantummodo Curubis sed
 et martyrem possideret. 'eo enim die quo in exilii loco mansimus'
 (nam et me inter domesticos comites dignatio caritatis eius de-
 5 legerat exulem uoluntarium, quod utinam et in passione licuisset)
 'apparuit mihi' inquit 'nondum somni quiete sopito iuuenis ultra
 modum hominis inormis: qui cum me quasi ad praetorium
 duceret, uidebar mihi tribunali sedentis proconsulis admoueri.
 is ut in me respexit, adnotare statim coepit in tabula sententiam
 10 quam non sciebam, nihil enim de me solita interrogatione quae-
 sierat. sed enim iuuenis qui a tergo eius stabat admodum curio-
 sus legit quidquid fuerat adnotatum. et quia inde uerbis proferre
 non poterat, nutu declarante monstrauit quid in litteris tabulae
 illius ageretur. manu enim expansa et complanata ad spatia
 15 modum ictum solitae animaduersionis imitatus, quod uolebat
 intellegi, ad instar liquidi sermonis expressit. intellexi sententiam
 passionis futuram. rogare coepi et petere continuo, ut dilatio
 mihi uel unius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordi-
 natione disponerem. et cum preces frequenter iterassem, rursus
 20 in tabula coeperat nescio quid adnotare. sensi tamen de uultus
 serenitate iudicis mentem quasi iusta petitione commotam. sed
 et ille iuuenis, qui iam dudum de passionis indicio gestu potius
 quam sermone prodiderat, clandestino identidem nutu concessam
 dilationem, quae in crastinum petebatur, contortis post inuicem

1 secutam <i>w</i>	2 fiduciam <i>T</i>	curubi μ , corubi <i>w</i> , curuis <i>T</i> ,
curius <i>t</i>	3 possiderat <i>w</i>	eo enim] et cum <i>w</i> quo] quo primum <i>v</i>
mansurus iam et <i>w</i>	4 dignatione μ	delegerat <i>wv</i> 5 utinam]
ut <i>w</i>	et <i>om. w</i> μ	6 inquit mihi <i>T</i> nundum <i>w</i> 7 hominis
<i>om. v</i>	enormis μv , enermis <i>w</i>	8 sedentis] tum <i>add. μv</i> , tamen
<i>add. w</i>	proconsulis] pro singulis μ	9 is ut in me] uti <i>T</i>
tabulas <i>T</i>	10 interrogationem <i>T</i>	12 inde] in <i>w</i> praeferre <i>T</i> ,
referre <i>w</i> μ	13 quod <i>T</i>	14 illius] omni <i>w</i> ageretur] haberetur <i>v</i>
expansa et deplanata μ	spathe <i>T</i>	15 ictus <i>w</i> , ictu μ , ictum <i>T</i>
16 intellegi] in te agi <i>T</i>	intellexit <i>w</i>	17 rogare <i>ex</i> regere <i>T</i>
coepit <i>T</i>	delatio milii uel <i>T</i>	18 praerogaretur <i>t</i> meus <i>l.</i>
ordinationem <i>T</i>	20 in <i>om. w</i>	nescio quid (quis <i>w</i>) ceperat <i>w</i> μ
uultus] multis <i>w</i>	21 iustam petitionem <i>T</i>	22 de <i>om. w</i> iudi-
cio <i>w</i> μ	23 clandestino <i>T</i> , clandestino μ	identidem] idem <i>id</i>
est <i>T</i>	24 dilationem quo <i>w</i> , quemque <i>T</i>	petabatur <i>T</i>

digitis significare properavit. ego quamvis non esset lecta sententia, et sic de gaudio dilationis acceptae laeto admodum corde resipisco: metu tamen interpretationis incertae sic tremebam, ut reliquiae formidinis cor exultans adhuc toto pauore pulsarent².

- 13 Quid hac reuelatione manifestius, quid hac dignatione felicius? ante illi praedicta sunt omnia quaecumque postmodum subsecuta sunt. nihil de Dei uerbis imminutum, nihil de tam sancta promissione mutilatum. singula denique secundum quod ostensa sunt recognoscite. dilationem petit crastini, cum de passionis sententia cogitaretur, postulans ut res suas die illo quo inpetrauerat ordinaret. hic dies unus significabat annum, quo ille post uisionem acturus in saeculo fuerat. nam, ut manifestius dicam, eo die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. diem autem Domini, etsi non annum in diuinis litteris legimus, promissioni tamen futurorum¹⁵ debitum illud tempus accipimus. unde nihil interest, si nunc sub diei significatione solus annus ostensus est, quia illud plenius debet esse quod maius est. quod uero nutu potius et non sermone prolatum est, repraesentationi temporis seruabatur sermonis expressio: solet enim tunc uerbis quodcumque proferri, quotiens²⁰ quidquid profertur impletur. nam et uere nemo cognouit quare hoc ostensum fuisset, nisi post eodem die quo id uiderat coronatus est. medio nihilo minus tempore imminens passio pro certo omnibus sciebatur: passionis tamen dies certus ab eisdem omnibus

1 non μ s. l. m. 2 lecta] lata w 2 et sic scripsi, etsi $T\omega\mu v$ 3 resipisco] gauderem v incerte $w\mu$, incerta T sic] est T tremebam] tenebar ex tenebatur w 4 pauore] pari T repulsaret T , repulsarent t 5 haec T 7 secuta w imminutum] immutatum w de $om.$ T 8 sanctam promissionem T mutilatum est μ , utilatum et T , m. sed w singula ... recognoscite $add.$ μ^2 in $marg.$ 9 delationem T 10 sententia passionis cogitaret w quo Tw , quem v , $om.$ μ 13 exactum] esitum $corr.$ in exitum anni μ m. 2 quo] quod T hoc $om.$ w 14 autem diem t non $om.$ T 16 accepimus μ , accipiamus w sub $om.$ μ , sententiae w 17 significationi T offensus μ quia] qua T 18 esse debet T 19 prolatum $w\mu$, planatum T , explanatum v temporis T s. l. m. 2 seruatur $w\mu$ 20 solet] sed et w 21 uere nature w 22 ei ostensum v nisi] nisi quia v postquam $w\mu$ quo id] quod T , quo $w\mu$ 23 nihil hominis w pro certo $om.$ w ab omnibus $w\mu v$ 24 iisdem v

quasi scilicet ignorantibus tacebatur. sane et in scripturis tale aliquid inuenio. nam Zacharias sacerdos promisso sibi per angelum filio quia non crediderat obmutuit, ita ut de filii nomine scripturus potius quam relaturus nutu tabulas postularet. merito et hic, ubi Dei nuntius passionem antistitis imminuentem nutu potius expressit, et fidem admonuit et sacerdotem muniuit. dilationis autem petendae ratio de ordinatione rerum et de uoluntatis dispositione ueniebat. quae uero res illi aut quae uoluntas ordinanda nisi ecclesiastici status? summa accepta dilatio est, ut quidquid circa pauperum fouendorum suprema iudicia disponendum fuerat ordinaretur. et puto propter nihil aliud, immo uero propter hoc tantum etiam indulgentia ab ipsis qui eiecerant et qui occisuri erant, missa est, quam ut praesens et praesentes pauperes nouissimae dispensationis extremis et ut plenius dixerim totis sumptibus ministraret. ordinatis ergo tam pie rebus et sic uoluntate disposita proximabat dies crastinus.

Iam de Xisto bono et pacifico sacerdote ac propterea beatissimo martyre ab urbe nuntius uenerat. sperabatur iam iamque carnifex ueniens, qui deuota sanctissimae uictimae colla percuteret: et sic erant omnes dies illi quotidiana expectatione moriendi, ut corona singulis posset adscribi. conueniebant interim plures egregii et clarissimi ordinis et sanguinis, sed et saeculi nobilitate generosi, qui propter amicitiam eius antiquam secessum subinde suaderent: et ne parum esset nuda suadela, etiam loca in

1 scilicet <i>om. v</i> , licet <i>T</i>	2 nam et <i>w</i> , nam *** <i>T</i>	angelum
<i>corr. in euangelium T (non t)</i>	3 de filii nomine <i>T</i> , filii nomen <i>wμv</i>	
4 scripture <i>w</i>	relaturus] relicturus <i>T</i>	5 ibi <i>T</i>
nutritus <i>μ</i>	antestites <i>T</i> , antistites <i>t</i>	6 muniuit <i>om. T wμ</i> , mon-
strauit <i>malim</i>	7 et de] et <i>T</i>	8 dispositionem <i>T</i> [uere]
non <i>w</i>	9 summa] suprema iccirco <i>v</i>	dilatio est] dilatione <i>t</i>
10 circa] cetera <i>w</i>	fouendorum] curam <i>add. v</i> , dispositionem <i>add. w</i>	
supremo iudicio <i>wμv</i>	12 uere <i>Tμ</i>	etiam tantum <i>w</i>
genti <i>T</i>	eiecant <i>T (non t)</i>	13 et qui occisuri erant <i>om. T</i> , et qui erant
occurri <i>wμ</i>	admissa <i>v</i>	quam <i>om. v</i>
ministrare <i>T</i> , releuaret <i>v</i>	16 et <i>om. wμ</i>	et <i>om. wμ</i>
17 xysto <i>μv</i> , noto <i>w</i>	18 ab urbe <i>om. w</i>	pro uoluntate dispositis <i>v</i>
iam <i>om. wμ</i>	19 sanctissimi <i>wμ</i>	sperabatur] expectabatur <i>w</i>
possit <i>T</i> , posset singulis <i>v</i>	uictimae <i>om. T wμ</i>	21 singulis
saeculi saecularis <i>T</i>	22 carissimi <i>μ</i>	sed et] sed <i>t</i> , sed ut <i>w</i>
parisset <i>T</i>	23 nouilitate <i>T</i>	24 et ne parum esset] me
	suadella <i>μ</i> ¹ , suadebant <i>T</i>	et etiam <i>μ</i>

quae secederet offerebant. ille iam mundum suspensa ad caelum mente neglexerat nec suadelis blandientibus adnebat. fecisset fortasse tunc etiam quod a plurimis et fidelibus petebatur, si et diuino imperio iuberetur. sed nec illa sublimis tanti niri gloria sine praeconio transeunda est, quia iam saeculo tumescente et de fiducia principum infestationem nominis anhelante ille seruos Dei, prout dabatur occasio, exhortationibus dominicis instruebat et ad calcandas passiones huius temporis contemplatione superuenturae claritatis animabat. uidelicet tanta illi fuit cupido sermonis, ut optaret sic sibi passionis uota contingere, ut dum de Deo loquitur in ipso sermonis opere necaretur.

- 15 Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam sacerdotis, cum ecce proconsulis iussu ad hortos eius (ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suae uenditos et de Dei indulgentia restitutos pro certo iterum in usus pauperum uen- didisset, nisi inuidiam de persecutione uitaret) cum militibus suis princeps repente subitauit, immo ut uerius dixerim subitasse se credidit. unde enim posset tamquam improviso impetu mens semper parata subitari? processit ergo iam certus expungi quod diu fuerat retardatum, processit animo sublimi et erecto, hilari- tatem praeferens uultu et corde uirtutem. sed dilatus in crastinum ad domum principis a praetorio reuertebatur, cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit productum esse

1 sederet <i>w</i>	offerebat <i>T</i>	ille uero <i>v</i>	2 mente] me <i>T</i>
neglexerant <i>T</i>	blandientium <i>w</i>	3 fortasset <i>T</i> ¹	etiam <i>om. w</i>
pluribus <i>t</i>	et fidelibus] fidelibus <i>wμ</i>	4 iubebatur <i>T</i>	illi <i>w</i>
sublimi <i>T</i>	5 praeconia <i>T</i>	quia] qui <i>t</i>	et de] de <i>T</i>
festinatione <i>Tw</i> ,	infestationem <i>μ</i>	cristi nominis <i>w</i>	6 in-
anelente <i>w</i>
seruus <i>T</i>	7 occasione <i>T</i>	9 fuit illi <i>w</i>	sacri cupido <i>v</i>
10 nota passionis <i>w</i>	contingeret <i>T</i> ¹	de <i>om. wμ</i>	11 dno <i>T</i>
negaretur <i>T</i>	12 et ii erant <i>μ</i> ,	et ierant <i>T</i>	dei <i>T</i>
13 sacer-	dotis cum <i>om. wμ</i>	proconsuli <i>μ</i>	hortus <i>T</i> , ortos <i>μ</i>
14 ad <i>om. t</i>	de dei <i>T</i> , dei <i>wμv</i>	15 certu <i>T</i>	usu <i>T</i>
16 inuidia <i>μ</i> ,	inquam <i>T</i>	17 repente] referente <i>μ</i>	se <i>om. T</i>
19 semper <i>om. T</i>	praeparata <i>T</i> , pauitans <i>w</i>	20 diu <i>om. w</i>	sublimis <i>wμ</i>
et <i>om. Tw</i>	erecto <i>wμ</i> , secreto <i>T</i>	hilari tamen <i>t</i>	21 proferens <i>w</i>
ultus <i>T</i>	(uultus <i>t</i>)	corde] sorde <i>T</i>	uirtutis <i>t</i>
22 ad dominum] ad-	modum <i>w</i>	reuertebatur <i>μ</i> ,	reuertebatur <i>w</i> ,
23 in-	crepuit <i>Twμ</i>	esse productum <i>w</i>	reuertebat <i>T</i>

iam Thascium, quem praeter celebrem gloriosa opinione notitiam etiam de commemoratione praeclarissimi operis nemo non nouerat. concurrebant undique uersum omnes ad spectaculum, nobis pro deuotione fidei gloriosum, gentilibus et dolendum. receptum eum tamen et in domo principis constitutum una nocte continuit custodia delicata, ita ut conuiuiae eius et cari in contubernio ex more fuerimus. plebs interim tota sollicita ne per noctem aliquid sine conscientia sui fieret ante fores principis excubabat. concessit ei tunc diuina bonitas uere digno, ut Dei populus etiam in sacerdotis passione uigilaret. forsitan tamen quaerat aliquis, quae causa fuerit a praetorio reuertendi ad principem? et uolunt hoc scilicet quidam de suo tunc proconsulem noluisse. absit ut in rebus diuinitus gestis segnitiem siue fastidium proconsulis conquerar. absit ut malum hoc intra conscientiam religiosae mentis admittam, ut de tam beatissimo martyre ructus hominis indicaret. sed crastinus dies ille quem ante annum dignatio diuina praedixerat uere crastinus esse debebat.

Inluxit denique dies alius, ille signatus, ille promissus, ille diuinus, quem si tyrannus ipse differre uoluisset, numquam prorsus ualeret: dies de conscientia futuri martyris laetus et discussis per totum mundi ambitum nubibus claro sole radiatus. egressus est domum principis, sed Christi et Dei princeps et agminibus multitudinis mixtae ex omni parte uallatus [est]. sic autem comitatu eius infinitus exercitus adhaerebat, quasi ad expugnandam mortem manu facta ueniretur. eundi autem interfuit transitus stadii. bene uero et quasi de industria factum, ut et locum congruentis certaminis praeteriret, qui ad coronam iustitiae consummato agone currebat. sed ubi ad praetorium uentum est, nondum procedente proconsule secretior locus datus

1 iam <i>T s. l., om. w</i>	tassium μ , tassium w	de gloriosa fort.
notitia <i>T</i>	2 proclarissimo w	3 concurrebant] ch. currebat <i>T</i>
uersus v	4 deuotione] diuinatione <i>T</i>	gloriosissimi w genti-
bus <i>T</i>	et] etiam μ	dolendum] reliqua desunt in <i>Tt</i> ; add. t:
Explicit de uita Cecillii Cypriani antistitis	5 cum] enim w	6 con-
uiuiae eius] eis w	ex more] comites ex more w	8 sui <i>om. w</i>
enim $w\mu$	diuina tunc μ	12 proconsule $w\mu$
senitiem w	14 conquerar] consequar μ	13 segnitiem μ ,
de] ut w	16 quem <i>om. w</i>	hoc ut malum w
23 est inclusi	20 laetus] iectus w	15 ut
	22 est <i>om. w</i>	
	26 uere $w\mu$	29 secretior w

est. illic cum post iter longum nimio sudore madidatus sederet (sedile autem erat fortuito linteo tectum, ut et sub ictu passionis episcopatus honore frueretur), quidam ex tesserariis quondam Christianus res suas obtulit, quasi uellet ille uestimentis suis humidis sicciora mutare: uidelicet nihil aliud in rebus oblati-
 5 ambiebat, quam ut proficiscentis ad Deum martyris sudores iam sanguineos possideret. cui ille respondit et dixit: 'medellas ad-
 hibemus querelis, quae hodie forsitan non erunt'. mirum, si contemp-
 10 tempit laborem corpore, qui mortem mente contempserat? quid plura? subito proconsuli nuntiatus est. producit admouetur
 15 interrogatur de suo nomine: se esse respondit. et hactenus uerba.

- 17 Legit itaque de tabula iam sententiam iudex quam nuper in uisione non legerat, sententiam spiritalem non temere dicen-
 20 dam, sententiam episcopo tali et tali teste condignam, sententiam gloriosam, in qua dictus est sectae signifer et inimicus
 25 deorum, et qui suis futurus esset ipse documento et quod sanguine eius inciperet disciplina sanciri. nihil hac sententia plenius, nihil uerius. omnia quippe quae dicta sunt, licet a gentili dicta, diuina sunt. nec mirum utique cum soleant de passione pontifices prophetare. signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat:
 30 inimicus deorum, qui idola destruenda mandabat: documento autem suis fuit, qui multis pari genere secuturis prior in provincia martyrii primitias dedicauit. sanciri etiam coepit eius sanguine disciplina sed martyrum, qui doctorem suum imitatione gloriae consimilis aemulati ipsi quoque disciplinam exempli sui
 35 proprio cruore sanxerunt.

- 18 Et cum exiret praetorii fores, ibat comes militum turba: et ne quid in passione deesset, centuriones et tribuni latus texerant. ipse autem locus conuallis est, ubi pati contigit, ut arbori-

1 iter *om.* μ , inter *w* 2 sedile] sed ille *w* 3 honore] horrore *w*
 tessariis *w*, thessariis μ sed ariis *sup.* auris *m.* 2 quodam *w* 4 quasi] quem *w* 5 mutaret *malim* qui uidelicet *v*, ut *w* 6 ut] si *v* iam] in μ 9 contempserat] conspexerat μ 10 subito] sabbato *w*, saluto μ ¹
 11 interrogatus μ 13 senten spūalem *w* 14 consignam 15 sectae suae μ 16 et qui] qui *w* et *exp.* μ 17 incipere d. sanciri *w*
 18 ducta μ ¹ 20 etiam prophetare *w* μ et qui *w* 21 qui] quod μ 24 sed *w*, sed ad μ 25 cumsimilis emulanti μ 26 se sanxerunt μ ¹ 29 conuallis *scripti*, qui uallis *w*, qualis μ , aequalis *v*

bus ex omni parte densatis sublime spectaculum praebeat. at per enormitatem spatii longioris uisu denegato uel per confusam nimis turbam personae fauentes in ramos arborum repserant, ne uel hoc illi negaretur, ut ad Zacchaei similitudinem de arboribus uideretur. sed iam ligatis per manus suas oculis moram carnificis urgere temptabat, cuius munus est ferrum, et labente dextera gladium uix trementibus digitis circuibat, donec ad perpetranda pretiosi uiri mortem clarificationis hora matura centurionis manum concesso desuper uigore firmatam permissis tandem uiribus expediret. o beatum ecclesiae populum qui episcopo suo talibus et oculis pariter et sensibus et quod est amplius publica uoce compassus est et, sicut ipso tractante semper audierat, Deo indice coronatus est. quamuis enim non potuerit euenire quod optabant uota communia, ut consortio paris gloriae simul plebs tota pateretur: quicumque sub Christi spectantis oculis et sub auribus sacerdotis ex animo pati uoluit, per idoneum uoti sui testem legationis quodammodo litteras ad Deum misit.

Sic consummata passione perfectum est, ut Cyprianus qui in bonorum omnium fuerat exemplum etiam sacerdotales coronas in Africa primus imbueret, quia et talis esse post apostolos prior coeperat. ex quo enim Carthagini episcopatus ordo numeratur, numquam aliquis quamuis ex bonis et sacerdotibus ad passionem uenisse memoratur. licet semper Deo mancipata deuotio dicatis hominibus pro martyrio deputetur, Cyprianus tamen etiam ad perfectam coronam Domino consummante profecit: ut in ciuitate ipsa, in qua taliter uixerat et in qua prior fecerat multa praeclara prior et sacerdotii caelestis insignia glorioso cruore decoraret. quid hoc loco faciam? inter gaudium passionis et remanendi dolorem in partes diuisus animus et angustum

1 densatis ex se densalis μ m. 2	at om. μ , ad w, sed v	2 uel
per μ , per v	3 personae] praessure w μ	repperant μ , respirant w
4 negaret w	zachei μ	5 uiderent fort.
tem dexteram μ	8 hora] ora μ	11 talis μ , tali v
quod μ	est μ s. l. m. 2	12 ipso om. w
uita w	ut] et w	14 uota]
19 sacerdotalis w μ	corone w	20 et om. μ ¹
et bonis w	23 mansipata w	22 et bonus et ex μ ,
u. e. i. q. prior om. μ	prior om. w	25 perfecit μ
		26 in qua taliter
		27 et] etiam v

nimis pectus affectus duplices onerant. dolebo quod non comes fuerim? sed illius uictoria triumphanda est. de uictoria triumphabo? sed doleo quod comes non sim. uerum uobis tamen et simpliciter confitendum est, quod et uos scitis, in hac me fuisse sententia. multum ac nimis multum de gloria eius exulto, plus tamen doleo quod remansi.

ACTA PROCONSULARIA.

1 Imperatore Valeriano quartum et Gallieno tertium consulibus tertio kalendarum Septembrium Carthagine in secretario Paternus proconsul Cypriano episcopo dixit: sacratissimi imperatores 10 Valerianus et Gallienus litteras ad me dare dignati sunt, quibus praeceperunt eos qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas caeremonias recognoscere. exquisiui ergo de nomine tuo, quid mihi respondes? Cyprianus episcopus dixit: Christianus sum et episcopus. nullos alios deos noui, nisi 15 unum et uerum Deum, qui fecit caelum et terram, mare et quae sunt in eis omnia. huic Deo nos Christiani deseruimus: hunc deprecamur diebus ac noctibus pro nobis et pro omnibus hominibus et pro incolumitate ipsorum imperatorum. Paternus proconsul 20 dixit: in hac ergo uoluntate perseueras? Cyprianus episcopus respondit: bona uoluntas, quae Deum nouit, immutari non potest. Paternus proconsul dixit: poteris ergo secundum praeceptum Valeriani et Gallieni exsul ad urbem Curubitanam proficisci? Cyprianus episcopus dixit: proficiscor. Paternus 25 proconsul dixit: non solum de episcopis, uerum etiam de presbyteris mihi scribere dignati sunt. uolo ergo scire ex te, qui sint presbyteri qui in hac ciuitate consistunt. Cyprianus episcopus respondit: legibus uestris bene atque utiliter cen-

1 dolebo] docebo *w* 5 de *w s. l. m. 2.* —

Incipit passio eiusdem (eiusdem passio *E*) Cypriani ex die qua martyrium Cyprianus tulit: ordo autem martyrii (martyrium *M*) hac lectione demonstratur et declaratur: Cum Cyprianus sanctus martyr electus a Deo de ciuitate Curubitana (*cf. c. 2*) etc. *EM.* —

suistis delatores non esse. itaque detegi et deferri a me non possunt. in ciuitatibus autem suis inuenientur. Paternus proconsul dixit: ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: cum disciplina probibeat, ut quis se ultro offerat et tuae quoque censurae hoc displiceat, nec offerre se ipsi possunt, sed a te exquisiti inuenientur. Paternus proconsul dixit: a me inuenientur. et adiecit: praeceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant nec coemeteria ingrediantur. si quis itaque hoc tam salubre praeceptum non obseruauerit, capite plectetur. Cyprianus episcopus respondit: fac quod tibi praeceptum est.

Tunc Paternus proconsul iussit beatum Cyprianum episcopum in exilium deportari. cumque diu ibidem moraretur, successit Aspasio Paterno proconsuli Galerius Maximus proconsul, qui sanctum Cyprianum episcopum ab exilio reuocatum sibi iussit praesentari. cumque Cyprianus sanctus martyr electus a Deo de ciuitate Curubitana, in qua exilio ex praecepto Aspasii Paterni tunc proconsulis datus fuerat, regressus esset, ex sacro praecepto in suis hortis manebat et inde quotidie sperabat ueniri ad se, sicut illi ostensum fuerat: et cum illic demoraretur, repente idibus Septembris Tusco et Basso consulibus uenerunt ad eum principes duo, unus strator officii Galeri Maximi proconsulis qui Aspasio Paterno successerat et alius eustrator a custodiis eiusdem officii. qui et in curriculum eum leuauerunt in medioque posuerunt et in Sexti perduxerunt, ubi idem Galerius Maximus proconsul bonae ualitudinis recuperandae gratia secesserat. et ita

13 exilium] *cf. Augustini serm. 309* 17 curubitan *M*, cucurbitana *E* in] an *E*, ex *M* ex *om. v* aspasii] passi *EM*
 18 proconsulis] clarissimi uiri *add. EM* fuerat regressus esset] esset regressus *EM* sacro rescripto specialiter hoc et personaliter remisso *EM* 19 suis suis *E* et *EM et Augustinus l. c. n. 2, om. v*
 inde quotidie sperabat ueniri ad se sicut ostensum illi erat *Augustinus*, ad diem omnibus ueniri sicut ei ostensum erat sperabat *EM* 20 et] idem *EM* derepente *EM* 21 septembribus *EM* thusco *E*, Fusco *Baronius* 22 galerii *v* proconsulis clarissimi uiri *EM*
 qui . . . officii qui *om. EM* 24 leuauerunt *August. l. c. n. 3*, inposuerunt *EM* in medioque posuerunt] ambo eum tegerunt *EM* 25 perduxerunt] tulerunt *EM* 26 proconsule bono *M* et ita] eundemque *EM*

idem Galerius Maximus proconsul in aliam diem Cyprianum sibi reseruari praecepit. et eo tempore beatus Cyprianus ductus ad principem et stratorem eiusdem officii Galerii Maximi proconsulis clarissimi uiri secessit, et in hospitio eius cum eo in uico qui dicitur Saturni inter Veneream et Salutariam mansit. illuc uniuersus populus fratrum conuenit. et cum hoc sanctus Cyprianus comperisset, custodiri puellas praecepit, quoniam omnes in uico ante ianuam hospitii principis manserant.

- 3 Et ita altera die octaua decima kalendarum Octobrium mane multa turba conuenit ad Sexti secundum praeceptum Galerii Maximi proconsulis. et ita idem Galerius Maximus proconsul eadem die Cyprianum sibi offerri praecepit in atrio Saucio sedenti. cumque oblatu fuisset, Galerius Maximus proconsul Cypriano episcopo dixit: tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus episcopus respondit: ego sum. Galerius Maximus proconsul dixit: tu papam te sacrilegae mentis hominibus praebuisti? Cyprianus episcopus respondit: ego. Galerius Maximus proconsul dixit: iusserunt te sacratissimi imperatores caeremoniari. Cyprianus episcopus dixit: non facio. Galerius Maximus ait: consule tibi. Cyprianus episcopus respondit: fac quod tibi praeceptum est. in re tam iusta nulla est consultatio.
- 4 Galerius Maximus collocutus cum concilio sententiam uix et aegre dixit uerbis huiusmodi: diu sacrilega mente uixisti et

1 proconsule *M*; uir clarissimus *add. EM* alia die id est (idem *M*)
 crastina afferri sibi praecepit (praecipit *M*) et ita idem Cyprianus cum prin-
 cipe et stratore officii maximi *EM* 4 eo uico saturni inter uenariam
 (uenaria ex ueneria *E*) et salutaria *EM* 5 illuc] illic ante ianuam
EM 6 conuenit] mansit *EM* sanctus *om. EM* 7 custodiri
August. l. c. n. 4 et Fulgent. serm. 6, castigari M, et castigari E in
 uico omnes ante ianuam hospicio principis iacebant *EM* 9 die] die id
 est *EM* 10 turba conuenit *om. EM* galleri *M* 11 pro-
 consulis clarissimi uiri *EM* et ita . . . praecepit *om. EM* 12 in
 atrio Saucio] in atrio sedentis. obuluto (obuluto *M*) et saucio oblatu
 est *EM*; *cf. Conc. Matiscon. II c. 19*: ut ad locum examinationis reorum
 nullus clericus accedat neque intersit atrio Saucio 13 cumque o.
 fuisset] quo obulato idem *EM* proconsul clarissimus uir *E*, proconsule
 durissimus uir *M* 14 tu es . . . *l. 16* dixit *om. EM* 16 papatem *EM*
 hominibus *E*, omnibus *M* 17 cyprianus dixit ego *EM* galerius . . .
l. 21 consultatio *om. EM* 22 proconsul locutus *E*, proconsule con-
 locutus *M* et *om. v*

plurimos nefariae tibi conspirationis homines adgregasti et inimicum te diis Romanis et religionibus sacris constituisti, nec te pii et sacratissimi principes Valerianus et Gallienus Augusti et Valerianus nobilissimus Caesar ad sectam caeremoniarum suarum reuocare potuerunt. et ideo cum sis nequissimorum criminum auctor et signifer deprehensus, eris ipse documento his quos scelere tuo tecum adgregasti: sanguine tuo sancietur disciplina. et his dictis decretum ex tabella recitauit: Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet. Cyprianus episcopus dixit: Deo gratias.

Post hanc uero sententiam turba fratrum dicebat: et nos cum ipso decollemur. propter hoc tumultus fratrum exortus est et multa turba eum prosecuta est. et ita idem Cyprianus in agrum Sexti productus est et ibi se lacerna byrro expolianuit et genu in terra flexit et in orationem se Domino prostrauit. et cum se dalmatica exspoliasset et diaconibus tradidisset, in linea stetit et coepit spiculatorem sustinere. cum uenisset autem spiculator, inssit suis ut eidem spiculatori uiginti quinque aureos darent. linteamina uero et manualia a fratribus ante eum mittebantur. postea uero beatus Cyprianus manu sua oculos sibi texit. qui cum lacinias manuales ligare sibi non potuisset, Iulianus presbyter et Iulianus subdiaconus ei ligauerunt. ita beatus Cyprianus passus est, eiusque corpus propter gentilium curiositatem in proximo positum est. inde per noctem sublatum cum cereis et scolacibus ad areas Macrobbii Candidiani procuratoris, quae sunt in uia Mappaliensi iuxta piscinas, cum uoto et triumpho magno deductum est. post paucos autem dies Galerius Maximus proconsul decessit.

1 tibi nefariae *EM* 2 post inimicum te *praecipit EM*: constituisti religionibus sacris *EM*, sacris legibus *v* nec te] te *M*, recte *E*
 3 et scissimi principes nostri *EM* 4 caesar secta felicissimorum tem porum suorum obdurati furoris ad cerimonias percolenda: bonamque mentem habendam tanto tempore (non *add. E*) potuerunt te (te *om. M*) reuocare et ideo quod nequissimi criminis auctor et signifer deprehensus es quo (quos *M*) tu scelere docuisti ipso documento ut quoniam tuo adnitu (adnitu *M*) durauit sacrilega contumacio tuo sanguine sancietur (sangietur *M*) disciplina et decretum ex tabella recitauit: Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet EXPLICIT PASSIO CYPRIANI *EM*. —

- Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octava decima kalendarum Octobrium sub Valeriano et Gallieno imperatoribus regnante uero Domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. amen.

INDEX OPERVM

quae duobus fasciculis et appendice continentur.

Fasc. I	LIBELLI:	pag.
I	Ad Donatum	3
II	Quod idola dii non sint	19
III	Ad Quirinum (Testimoniorum libri tres)	35
IV	De habitu uirginum	187
V	De catholicae ecclesiae unitate	209
VI	De lapsis	237
VII	De dominica oratione	267
VIII	De mortalitate	297
IX	Ad Fortunatum (De exhortatione martyrii)	317
X	Ad Demetrianum	351
XI	De opere et eleemosynis	373
XII	De bono patientiae	397
XIII	De zelo et liuore	419
XIV	Sententiae episcoporum de haereticis baptizandis	435

Fasc. II EPISTVLAE:

1	Cyprianus presbyteris . . . Furnis consistentibus: Gra-
niter conmoti etc.	465
2	Cyprianus Eucratio: Pro dilectione	467
3	Cyprianus Rogatiano: Grauitet et dolenter	469

4 Cyprianus Caecilius . . Pomponio: Legimus litteras tuas
frater carissime quas per Paconium	472
5 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Saluto uos in-
columis	478
6 Cyprianus Sergio et Rogatiano: Saluto uos f. c. optans	480
7 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Saluto uos f. c. per	484
8 ? ? : Didicimus	485
9 Cyprianus presbyteris et diaconibus Romae: Cum de
excessu	488
10 Cyprianus martyribus et confessoribus: Exulto laetus .	490
11 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Quamquam sciam
f. c. pro	495
12 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Quamquam sciam
uos	502
13 Cyprianus Rogatiano presbytero: Et iam pridem . .	504
14 Cyprianus presbyteris et diaconis: Optaueram . . .	509
15 Cyprianus martyribus et confessoribus: Sollicitudo .	513
16 Cyprianus presbyteris et diaconis: Diu patientiam . .	517
17 Cyprianus fratribus in plebe: Ingemescere	521
18 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Miror	523
19 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Legi litteras uestras
f. c. quibus	525
20 Cyprianus presbyteris et diaconibus Romae: Quoniam
conperi	527
21 Celerinus Luciano: Haec cum tibi	529
22 Lucianus Celerino: Accepi litteras tuas domine . . .	533
23 Vniuersi confessores Cypriano: Scias nos	536
24 Caldonius Cypriano: Necessitas temporis	536
25 Cyprianus Caldonio: Accepimus litteras	538
26 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Dominus loquitur	539
27 Cyprianus presbyteris et diaconibus Romae: Factis ad
uos litteris (<i>uel</i> Post factas . .).	540
28 Cyprianus Moysi et Maximo presbyteris: Gloriam fidei	545

	pag.
29 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Ne quid conscientiam	547
30 Presbyteri et diaconi Romae Cypriano: Quamquam bene	549
31 Moyses et Maximus . . . Cypriano: Inter uarios . . .	557
32 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Quales litteras .	565
33 (Cyprianus lapsis): Dominus noster.	566
34 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Integre . . .	568
35 Cyprianus presbyteris et diaconibus Romae: Et dilectio	571
36 Presbyteri et diacones Romae Cypriano: Cum perlegissemus	572
37 Cyprianus Moysi et Maximo: Et cunctos	576
38 Cyprianus presbyteris et diaconibus: In ordinationibus clericis	579
39 Cyprianus presbyteris et diaconis: Agnoscenda . . .	581
40 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Nuntiandum . .	585
41 Cyprianus Caldonio et Herculano: Vehementer contristatus	587
42 Caldonius cum Herculano . . .: Abstinuimus	590
43 Cyprianus plebi: Quamquam f. c. Virtius	590
44 Cyprianus Cornelio: Venerunt ad nos	597
45 Cyprianus Cornelio: Quod seruis dei	599
46 Cyprianus Maximo et Nicostrato: Cum frequenter . .	604
47 Cyprianus Cornelio: Et religiosum	605
48 Cyprianus Cornelio: Legi litteras tuas f. c. quas per Primitium	606
49 Cornelius Cypriano: Quantam sollicitudinem	608
50 Cornelius Cypriano: Ne quid minus	613
51 Cyprianus Cornelio: Et egisse nos	614
52 Cyprianus Cornelio: Et cum diligentia	616
53 Maximus Vrbano . . Cypriano: Certi	620
54 Cyprianus Maximo Vrbano . .: Lectis litteris	621
55 Cyprianus Antoniano: Accepi primas	624
56 Cyprianus Fortunato Ahymmo . .: Scripsistis mihi . .	648
57 Cyprianus Liberalis . . . Cornelio: Statueramus	650

	pag.
58 Cyprianus plebi Thibari: Cogitaueram	656
59 Cyprianus Cornelio: Legi litteras tuas f. c. quas per
Saturnum	666
60 Cyprianus Cornelio: Cognouimus	691
61 Cyprianus Lucio: Et nuper	695
62 Cyprianus Ianuario Maximo . . . : Cum maximo	698
63 Cyprianus Caecilio: Quamquam sciam f. c. episcopos .	701
64 Cyprianus . . . Fido: Legimus litteras tuas f. c. quibus	717
65 Cyprianus Epicteto . . . : Grauitur et dolenter motus . .	721
66 Cyprianus Florentio: Ego te	726
67 Cyprianus Caecilius Primus . . . Felici . . . : Cum in
unum	735
68 Cyprianus Stephano: Faustinus	744
69 Cyprianus Magno: Pro tua religiosa	749
70 Cyprianus Liberalis . . . Ianuario Saturnino . . . : Cum
simul in concilio	766
71 Cyprianus Quinto: Retulit	771
72 Cyprianus Stephanó: Ad quaedam	775
73 Cyprianus Iubaiano: Scripsisti mihi f. c. desiderans . .	778
74 Cyprianus Pompeio: Quamquam plene ea	799
75 Firmilianus Cypriano: Accepimus per Rogatianum . .	810
76 Cyprianus Nemesiano Felici . . : Gloria quidem uestra .	827
77 Nemesianus Datius . . Cypriano: Semper magnis . .	834
78 Lucius . . . Cypriano: Exultantibus nobis	836
79 Felix Iader . . Cypriano: Resalutamus	838
80 Cyprianus Successo: Vt non nobis	839
81 Cyprianus presbyteris et diaconis: Cum perlatum . .	841

Appendix. OPERA SPVRIA:

I De spectaculis	3
II De bono pudicitiae	13
III De laude martyrii	26
IV Ad Nouatianum	52

	pag
V De rebaptismate	69
VI De aleatoribus.	92
VII De duobus montibus (De montibus Sina et Sion)	104
VIII Ad Vigilium episcopum de Iudaica incredulitate	119
IX Aduersus Iudaeos (qui insecuti sunt dominum nostrum
Iesum Christum)	133
X Oratio I: Hagios	144
XI Oratio II: Domine sancte	146
XII De duodecim abusiuis saeculi	152
XIII De singularitate clericorum	173
XIV De duplici martyrio ad Fortunatum.	220
XV De Pascha computus	248
XVI Epistulae	
1 Donatus Cypriano: Credo te	272
2 Cornelius Cypriano: Dilectionis	272
3 Cyprianus plebi Carthagini: Gratias	273
4 Cyprianus Turasio: Caritatis	274
XVII Carmina	
1 Genesis: Principio dominus	283
2 Sodoma: Iam deus omnipotens	289
3 De Iona: Post Sodomum et Gomorum.	297
4 Ad senatorem ex Christiana religione ad idolo-
rum seruitutem conuersum: Cum te	302
5 De Pascha: Est locus	305
6 Ad Flauium Felicem de resurrectione mortuo-
rum: Qui mihi ruricolas	308
Indices	327

Tabula numerorum quibus singulae epistolae in reliquis
editionibus insignitae sunt.

| Edit.
Vindobonensis
(= Oroniensis) | Rigalt.
Baluz. | et Pamel. | Bemb.
Erasm. | et Manut. |
|--|-------------------|-----------|-----------------|-----------|
| 1 | | 66 | | I 9 |
| 2 | | 61 | | I 10 |
| 3 | | 65 | | III 9 |
| 4 | | 62 | | I 11 |
| 5 | 4 | | 5 | V 2 |
| 6 | | 81 | | IV 1 |
| 7 | | 36 | | III 24 |
| 8 | 2 | | 3 | deest |
| 9 | 3 | | 4 | III 21 |
| 10 | 8 | | 9 | II 6 |
| 11 | 7 | | 8 | IV 4 |
| 12 | | 37 | | III 6 |
| 13 | 6 | | 7 | I 5 |
| 14 | 5 | | 6 | III 10 |
| 15 | 10 | | 11 | III 15 |
| 16 | 9 | | 10 | III 14 |
| 17 | 11 | | 12 | III 16 |
| 18 | 12 | | 13 | III 17 |
| 19 | 13 | | 14 | III 18 |
| 20 | 14 | | 15 | III 5 |
| 21 | 20 | | 21 | deest |
| 22 | 21 | | 22 | deest |
| 23 | 16 | | 17 | V 14 |
| 24 | 18 | | 19 | V 15 |
| 25 | 19 | | 20 | III 20 |
| 26 | 17 | | 18 | III 19 |
| 27 | 22 | | 23 | V 4 |
| 28 | | 25 | | IV 3 |
| 29 | | 24 | | III 22 |

CXX

| Edit.
Vindobonensis
(= Oxoniensis) | Rigalt.
Baluz. | et Pamel. | Remb.
Erasm. et Manut. |
|--|-------------------|-----------|---------------------------|
| 30 | | 31 | II 7 |
| 31 | | 26 | V 12 |
| 32 | | 32 | III 4 |
| 33 | | 27 | V 6 |
| 34 | | 28 | V 3 |
| 35 | | 29 | V 5 |
| 36 | | 30 | V 13 |
| 37 | 15 | 16 | II 4 |
| 38 | | 33 | II 5 |
| 39 | | 34 | IV 5 |
| 40 | | 35 | IV 10 |
| 41 | | 38 | V 7 |
| 42 | | 39 | V 16 |
| 43 | | 40 | I 8 |
| 44 | | 41 | II 11 |
| 45 | | 42 | II 10 |
| 46 | | 44 | III 2 |
| 47 | | 43 | II 9 |
| 48 | | 45 | IV 8 |
| 49 | | 46 | III 11 |
| 50 | | 48 | III 12 |
| 51 | | 47 | II 12 |
| 52 | | 49 | II 8 |
| 53 | | 50 | III 13 (adiecta) |
| 54 | | 51 | III 3 |
| 55 | | 52 | IV 2 |
| 56 | | 53 | III 23 |
| 57 | | 54 | I 2 |
| 58 | | 56 | IV 6 |
| 59 | | 55 | I 3 |
| 60 | | 57 | I 1 |

| Edit.
Vindobonensis
(= Oxoniensis) | Rigalt.
Baluz. et Pamel. | Remb.
Erasm. et Manut. |
|--|-----------------------------|--|
| 61 | 58 | III 1 |
| 62 | 60 | V 8 |
| 63 | 63 | II 3 |
| 64 | 59 | III 8 |
| 65 | 64 | I 7 |
| 66 | 69 | IV 9 |
| 67 | 68 | I 4 |
| 68 | 67 | III 13 |
| 69 | 76 | I 6 + IV 7 |
| 70 | 70 | I 12 |
| 71 | 71 | deest in Remb., post libellos in
Erasm. et Manut. |
| 72 | 72 | II 1 |
| 73 | 73 | deest in Remb., post libellos in
Er. et Man. |
| 74 | 74 | deest in Remb., post libellos in
Er. et Man. |
| 75 | 75 | deest |
| 76 | 77 | III 25 |
| 77 | 78 | V 10 |
| 78 | 79 | III 7 |
| 79 | 80 | V 11 |
| 80 | 82 | V 9 |
| 81 | 83 | V 1 |

(Pamelii epistula prima est epistolium ficticium quod Appendici adieci p. 272. Epistula Pamelii altera i. e. Rigaltii et Baluzii prima inter libellos primum locum tenet. Numerus 23 in Rigaltii editione typographi errore omissus est; errorem Baluzius non correxit.)

PROFESSORI · OPTIMO

IOHANNI · VAHLENO

D · D

GVILELMVS · HARTEL

2000

14

1000000

I.

THASCI CAECILI CYPRIANI

AD DONATUM.

- S* = codex olim Seguierianus, nunc Parisinus 10592 (= Suppl. Lat. 712), saec. VI–VII; initium deest; incipit. fol. 1. a uerbis c. 8: numquam temporibus.
- W* = codex theolog. Würzburgensis 145, saec. VIII–IX (saec. VII adscribunt alii).
- P* = codex Parisinus 1647 A, saec. X.
- M* = codex Monacensis 208, saec. IX–X, qui cum initium libri duplici apographo exhibeat, apographum primum *M*₁, alterum *M*₂ signauit.
- B* = codex Bambergensis 476, saec. XI.
- V* = codex Veronensis, saec. VII (?); libri perditae scripturas partim ex conlatione, quae exemplari editionis Manutianae adscripta in bibliotheca Acad. Goettingensi extat, partim ex adnotationibus editorum excipit.
- v* = editiones uel omnes uel aliquot.
- r* = editio princeps Romae 1471.
- Oxon.* = editio Oxoniensis e theatro Sheldoniano 1682.
- E codicibus *SWPMB* uarias lectiones in apparatus recepi omnes; de *V* nisi quae in fontibus meis notata inueni, nihil potui edere; ceterum codices *MB* ad recensenda capitula 1–7 tantum adhibui.

THASCI CAECILI CYPRIANI

AD DONATUM.

Bene admones, Donate carissime: nam et promisisse me memini, et reddendi tempestivum prorsus hoc tempus est, quo indulgente uindemia solutus animus in quietem sollemnes ac statas anni fatigantis indutias sortiatur. locus etiam cum die convenit, et mulcendis sensibus ac fovendis ad lenes auras blandientis autumnii hortorum facies amoena consentit: hic iocundum sermonibus diem ducere et studentibus fabulis in divina praecpta conscientiam pectoris erudire. ac ne loqui nostrum arbiter profanus impediatur aut clamor intemperans familiae strepentis obtundat, petamus hanc sedem: dant secessum vicina secreta, ubi dum erratici palmitum lapsus nexibus pendulis per harundines baiulas repunt, uiteam porticum frondea tecta fecerunt. bene hic studia in aures damus, et dum in arbores et in uites

Caecilii Cypriani epistola ad Donatum incipit *B*, inscriptionem om. *WPM.* ad Donatum de gratia dei *inscripsit Oxon.* 3 amones *WB* mememini *ex memeni P m. 2* 4 quo] quom *coniecit Latinus*, quum *Bigaltius*, in quo *Pamelius* 5 sollemnis *M*; *saepissime litterae e et i confunduntur in M* 6 statas *WP*, satas *B*, statutas *M* fatigantis] fatiscentis *recepit ex uno libro Balusius* inducias *B* sortiatur] sortitur *v*, seruatur *P*, *sed s. l. m. 2* feriatur 7 lenis *M* 8 ortorum *W* iocundum *Bv* 9 studentibus] stidentibus *P*; ludentibus *coniecit Balusius conlato Minucii Felicis Octav. c. 3, 4*: iter fabulis fallentibus precepta *W*; e et ac *litt. saepius confunduntur in W* 10 conscientia *M* pectoris *W* loqui *WV*, eloquium *PBMr*, colloquium *v* 11 prophanus *W* obstrepentis *M*, *sed ob add. m. 2* 12 obtundat *B* dant *P sed t ex corr.*, dent *M'* 13 et ubi *M*, pendolis *M'* arundines *W* 15 arborum *P* in *om. M*

uidemus, oblectante prospectu oculos amoenamus, animam simul et auditus instruit et pascit obtutus: quamquam tibi sola nunc gratia, sola cura sermonis est, contemptis uoluptariae uisionis inlecebris in me oculos tuos fixus es, qua ore, qua mente totus auditor es et hoc amore quo diligis.

- 2 Ceterum quale uel quantum est, quod in pectus tuum ueniat ex nobis, exilis ingenii angusta mediocritas tenues admodum fruges parit, nullis ad copiam fecundi caespitis culminibus ingrauescit, adgrediar tamen facultate, qua ualeo: nam et materia dicendi facit mecum. in iudiciis, [contione] pro rostris opulenta facundia uolubili ambitione iactetur: cum de Domino et de Deo uox est, uocis pura sinceritas non eloquentiae uiribus nititur ad fidei argumenta sed rebus. denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiae popularis inlecebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam praedicandam rudi ueritate simplicia: accipe quod sentitur, antequam discitur, nec per moras temporum longa agnitione colligitur, sed compendio gratiae maturantis hauritur.

1 uidemus] *om. v*, quas uidemus *r* oblectantē *P*, *m. 2* prospectum *P* prospecto *M* amoenamus] amoenā men *M*, *n et s. l. m. 2*. animam *WBM*¹*r*, animae *P*, animauit *M*, animum *v* semul *M* 2 auditum *PM*² pascet *M* 3 uoluptariae *B*, uoluptariae *M* 4 oculos tuos *WBP*¹*M*, oculus tuus *M*, *P*¹ *v* fixus es *W*, fixisses *B*, fixus est *PMv*; emendauerat iam *Rigaltius*: oculos tuos fixus es qua ore *W*, quo more *P*, quo amore *M, B*, ...*M*, tam aure *v*, tam ore *r*, quam ore *v* qua *WPM, B*, quam *M, v*; qua ore, qua mente emendauerat *Gronouius* (*Observationum libri quattuor ed. Frotscher, III. 12. p. 262*) super mente posuit *m. 2* in *M*: recta auditor es] auditoris *M*, 5 et] ex *M*, quo] quod *M* diligis *P*¹, deleges *M*, 6 et ex *M* 7 exilis] ex illis *M* ingenii *ti P*¹ 8 caespitis *WP* culmis *Oxon.* 10 mecum] metum *Gouartius* in *M*, *s. l. m. 2* iudicis *W*¹, iudicii *Pr* contione *WPM*, contentione *B*, in concione *v*; uocem unciis inclusi (in iudicii contentione uel conuentione *v*) ne pro rostris opulenta sit facundia neque *M*; sed ne sit neque *add. m. 2* 11 uolubili] nobili *coni. N. Faber* iactatur *M*, cum uero scribendum censuit *Latinius* (*bibliotheca sacra p. 174*), cum et *P* et de deo *Pr*, de deo *W*, deo *MB* 12 eloquentia ex eloquente *M*, *m. 2* 13 accepi *M* disserta *PM*, sed] sed nec *B* 14 ad *om. PMB* illecebra *B* fugata *M*¹ 16 discitur *WBM*, discetur *M*¹*P*, discatur *P*¹ 17 colligitur *P*¹*M*¹ maturathensaretur *M*, maturantis.. auritur *M*, (ntis ex *corr.*)

Ego cum in tenebris atque in nocte caeca iacerem cumque 3
 in salo iactantis saeculi nutabundus ac dubius uestigiis oberran-
 tibus fluctuarem uitae meae nescius, ueritatis ac lucis alienus,
 difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod
 in salutem mihi diuina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci
 denno posset utque in nouam uitam lauacro aquae salutaris ani-
 matus, quod prius fuerat, exponeret et corporis licet manente
 conpage hominem animo ac mente mutaret. qui possibilis, aiebam,
 tanta conuersio, ut repente ac perniciter exuatur, quod uel genu-
 inum situ materiae naturalis obduruit uel usurpatum diu senio
 uetustatis inoleuit? alta haec et profunda penitus radice sederunt.
 quando parcimoniam discit, qui epularibus cenis et largis dapi-
 bus adsueuit? et qui pretiosa ueste conspicuus in auro atque in
 purpura fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando de-
 ponit? fascibus ille oblectatus et honoribus esse priuatus et inglo-
 riosus non potest. hic stipatus clientium euneis, frequentiore comi-
 tatu officiosi agminis honestatus, poenam putat esse, cum solus
 est. tenacibus semper inlecebris necesse est, ut solebat, uinolentia
 inuitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inque-
 tet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido praecipitet.

Haec egomet saepe mecum. nam et ipse quam plurimis uitae 4
 prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exui me posse non

1 ego] ergo *Pamelius*; *codicum scripturam exhibet Augustinus Serm. 312, tom. V, p. 1256* ceca *P* 2 salo *WMP*¹, solo *P*²*B*
 oberantibus *M*₂, operantibus *M*₁ 3 fluctuarer *B* uitae] uiae *coni.*
Oxon. 5 michi *B* super ut quis *M*₂ *m. 2*: aque 6 possit *M*₁, aque
W, que *M* salutaris itineris *M* 7 corporea *Rigaltius* post licet *sex*
litterae erasae in *W* 8 conpage] materia *P* qui] quid *M*, cui *Goular-*
tius, quin *r* impossibiles *P*, impossibilis *M*, , impossibilibus *M*₂, , in-
 possibilis *r* aiebam *M* 9 est tanta *vel* tanta est *v* exuatur
*WP*¹ genuino *B* 10 situm *M*₁, obdurauit *M*₂ *B* uel] et *M* diu]
 interdiu *Pv* 11 paenitus *PM* 12 discet *M* aepolaribus *M*₁, caenis
WM, 13 praeciosam uestem conspicuos *M*₁, in (*ante* purpura) *om. B*
 14 deponet *M* 15 oblectatur *WM* ingloriosius *B* 16 et *ante* freq.
add. in M m. 2 comitato *M*₁, 17 acminis *M*₁, honestatur *WM*₁, hone-
 stator *M*₁, paenam *WMB* solis *M*₁, 18 uinolentia *W* 20 et li-
 bido *P* 21 et *WMBv*, ut *Pv* ipsi *M* quam *om. August. l. c.* uitae
 meae *August l. c.* 22 priori *B* orroribus *P* implicitus *v* exui *PB*

crederem: sic uitis adhaerentibus obsecundans eram, desperatione meliorum malis meis uelut iam propriis ac uernaculis et fauebam. sed postquam undae genetalis auxilio superioris aeuilabe deteresa in expiatum pectus ac purum desuper se lumen infudit, postquam caelitus spiritu hausto in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod prius difficile uidebatur, geri posse quod impossibile putabatur, ut esset agnoscere terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum delictis obnoxium uiueret, Dei esse coepisse, quod iam Spiritus sanctus animaret. scis profecto et mecum pariter recognoscis, quid detraxerit nobis quidue contulerit mors ista criminum, uita uirtutum. scis ipse, nec praedico. in proprias laudes odiosa iactatio est: quamuis non iactatum possit esse sed gratum, quicquid non uirtuti hominis adscribitur, sed de Dei munere praedicatur, ut iam non peccare esse coeperit fidei, quod ante peccatum est, fuerit erroris humani. Dei est, inquam, Dei omne, quod possumus. inde uiuimus, inde pollemus, inde sumpto et concepto uigore hic adhuc positi futurorum indicia praenoscoimus: sit tantum timor innocentiae custos, ut qui in mentes nostras indulgentiae caelestis adlapsu clementer Dominus influxit, in animi oblectantis

1 sic] signis *P* et desperatione *v* 2 ueluti *v* ue. naculis *P* et fauebam *W*, effauebam *MB*, fauebam *Pr*, offauebam *Baluzius*, adfauebam *v* et *August. l. c.* 3 undae] mundi *M* genetalis *WP* 4 serenum *add.* post pectus *Baluzius* 6 post reparauit *desinit in M apographum primum (M)*, sequitur alteri apographo praemissum epistolium illud ficticium, quod e codice *Cambronensi* primus edidit *Pamelius*: DONATUS CYPRIANO CREDO TE retinere sanctissime Cypriane, quae nobis fuerit apud oratorem (oratores *v*) garrulitas, unus sensus, una cogitatio, indiuidua lectio (dilectio *Baluzius*). Quare non et in diuina lectione ita animis roboramur? aut non ea semper nobis fuit cogitatio, sicut promittebas (promittebamus *v*), ut simul crederemus caeperunt confirmare *MB* 7 se *om. M* 9 agnoscisci *M* 10 delectis *M*¹, dilectis *P*¹ 11 scis *P* scis ipse *B v* recognoscisci *M*¹ 13 praedico in proprias laudes. Ociosa *r* 14 quidquid *Pv* 15 uirtuti] uirtutum *B* de *om. M* d. i *P* 16 super ut *P m. 2*: quod non *om. W* esse *om. P* ceperit *W* 17 est omne *v* 18 inde pollemus *om. M* uigore *B* 20 qui *WVPBM*¹, quia *M*², quod *v*, dominus qui *Pamelius* 21 influxit *WMB*, infulsit *PV*, inluxit *Morrellius* animo *W*, animis *M*¹ oblectantes *P*¹

hospitio iusta operatione teneatur, ne accepta securitas indiligentiam pariat et uetus denuo hostis obrepit.

Ceterum si tu innocentiae, si iustitiae uiam teneas inlapsa firmitate uestigii tui, si in Deum uiribus totis ac toto corde suspensus hoc sis tantum quod esse coepisti, tantum tibi ad licentiam datur, quantum gratiae spiritalis augetur. non enim, qui beneficiorum terrestrium mos est, in capessendo *de Deo* munere mensura ulla uel modus est. profluens largiter spiritus nullis finibus premitur nec coercentibus claustris intra certa metarum spatia frenatur. manat iugiter, exuberat affluenter: nostrum tantum sitiit pectus et pateat. quantum illuc fidei capacis adferimus, tantum gratiae inundantis haurimus. inde iam facultas datur, castitate sobria, mente integra, uoce pura in medellam dolentium posse uenenorum uirus extinguere, animorum desipientium labes reddita sanitate purgare, infestis iubere pacem, uiolentis quietem, ferocientibus lenitatem, immundos et erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus inmerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere, ut recedant duris uerberibus arguere, conflictantes, eiulantes, gementes incremento poenae propagantis extendere, flagris caedere, igne torrere. res illic geritur nec uidetur: occulta plaga et poena manifesta. ita quod esse iam coe-

1 operatione] obtemperacione *scripsit Balusius* nec *r* 2 et *om.* *W* de nouo *W* 3 uiam] semitam *B* sed *s. l. m. 2*: uel uiam si inlapsa *B* si illapsa firmitate uestigii tui incedas *v post Pamelium* 4 uestigiis tuis ex uestigii tui *M m. 2* 5 sis] scis *B* licentia *B* 6 qui] qualis *M* beneficiorum *PM* 7 moris *M*¹ de deo munere *scripsi* (*cf. p. 15, 10*: de deo munus), dei munere *M* sed dei *s. l. m. 2*, munere *WVPB*, munere caelesti *rv*, munere diuino *cod. S. Victoris* ante mensura *eras.* muneris *ia P* 9 cohercentibus *P* certa metarum *ex certarum M m. 2* metarum] mitorum *B* spatia *B* 10 refrenatur *Mr*, refrenantur *P* affluenter *MB* 11 illic *W* 12 aurimus *W*¹ castitatem sobriam *P* 13 uirtute sincera, uoce pura *Pv*, uoce pura, uirtute sincera *v*; uirt. *s. om. WVMB* medellam *W*¹*P*¹, medelam *VBW*²*P*², medella *M* (medulla adolescentium *r*, medela dolescentium *maluit Rigaltius*) 14 uiros *P*¹ extingui *P*, sed *ex in ras. et t m. 2* 15 purgari *P* 16 ferocibus *ex ferocientibus P* 18 argueri *P* 19 heulantes *WPB*, aeiulantes *M* et gementes *MB* paene *W*, poene *P* propagantes *P* 20 fragilis *P* cedere *W* flagris caedere *om. M* res illic] ... illic *P* geritur *ex regitur M m. 2* 21 et] sed *P* ita *om. P* cepimus *P*

pimus, acceptus spiritus licentia sua potitur: quod necdum corpus ac membra mutauimus, adhuc carnalis aspectus saeculi nube caecatur. quantus hic animi potentatus est, quanta uis est, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi, ut quis expiatus et purus nulla incurstantis inimici 5 labe capiatur, sed adhuc maiorem et fortiolem uiribus fieri, ut in omnem aduersarii grassantis exercitum imperioso iure dominetur.

6 Atque ut inlustrius ueritate patefacta diuini muneris indicia clarescant, lucem tibi ad cognitionem dabo, malorum caligine 10 abstersa operti saeculi tenebras reuelabo. paulisper te crede subduci in montis ardui uerticem celsiorem, speculari inde rerum infra te iacentium facies et oculis in diuersa porrectis ipse a terrenis contactibus liber fluctuantis mundi turbines intuere: iam saeculi et ipse misereberis tuique admonitus et plus in Deum gra- 15 tus maiore laetitia quod euaseris gratuleris. cerne tu itinera latronibus clausa, maria obsessa praedonibus, cruento horrore castrorum bella ubique diuisa. madet orbis mutuo sanguine: et homicidium cum admittunt singuli, crimen est: uirtus uocatur, cum publice geritur. inpunitem sceleribus acquirit non inno- 20 centiae ratio, sed saeuitiae magnitudo.

7 Iam si ad urbes ipsas oculos tuos atque ora conuertas, celebritatem offendes omni solitudine tristiolem. paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. inpletur in sucum cibus fortioribus corpus, et aruinae toris membro- 25

1 sed quod v 3 animae M¹ est om. Bv 5 qui BM pias W et] ac M 6 fiet B 7 grassanti. P¹, crasantis B imperiosum P¹, imperio suo B 9 adque PM inlustri. P¹ 10 malorum blandientium scripsit Erasmus 11 opertis B¹, opertas B² saculi P crede te M 12 excelsiorem B 13 ipse M s. l. m. 2 14 contractibus W¹ fluctuandis W¹ turbinē P (m. 2) 15 tui quae P 16 maiori P gratuleris BM², gratularis WP, gratulares M¹, gratulaberis r 19 ante uirtus erasae 4 litt. in P 20 adquirunt M¹ 21 saeuitiae] uitiae B 22 adque PM 23 offendis M¹, offendas r solitudine M¹, sollicitudine BM² tristiolem P gladiatoris B, gladiatoribus M 25 insucum WV aruinae W¹ thoris M, sed th super ras. 2. litt. (aruina assidui nidoris scripsit Erasmus; 'ita construendum: et membrorum moles robusta toris aruinae pinguescit id est, ad toros aruinae,

rum moles robusta pinguescit, ut saginatus in poenam carius pereat. homo occiditur in hominis uoluptatem, et ut quis possit occidere, peritia est, usus est, ars est: scelus non tantum geritur sed docetur. quid potest inhumanius, quid acerbius dici? disciplina est, ut perimere quis possit, et gloria est, quod perimit. quid illud, oro te, quale est, ubi se feris obiciunt, quos nemo damnauit, aetate integra, honesta satis forma, ueste pretiosa? uiuentes in ultroneum funus ornantur, malis suis miseri et gloriantur. pugnant ad bestias non crimine sed furore. spectant filios suos patres, frater in cauea et soror praesto est, et spectaculi licet pretium largior muneris adparatus amplificet, ut maeroribus suis mater intersit, hoc pro dolor mater et redimit. et in tam impiis spectaculis tamque diris esse se non putant oculis parricidas.

15 Conuerte hinc uultus ad diuersi spectaculi non minus paenitenda contagia: in theatris quoque conspicias, quod tibi et dolori sit et pudori. cothurnus est tragicus, prisca carmine facinora recensere: de parricidiis et incestis horror antiquus expressa ad imaginem ueritatis actione replicatur, ne saeculis transeuntibus 20 exolescat quod aliquando commissum est. admonetur aetas omnis auditu fieri posse quod factum est. numquam aevi senio delicta moriuntur, numquam temporibus crimen obruitur, num-

ut tori et aruinae sint corporis gladiatorum, non cibi Gronouius Diatrib. in Statii Silu. p. 257. ed. Hand)

1 sanguis natus *W* poena *P* 2 uoluntatem *W* 3 perita *P*¹
 scelos *P*¹ 4 sed et *v* inumanus *P* aceruius *WP*¹ 5 peremere
*W*¹*P*¹, perhimere *M* peremit *W*¹*P*¹ *r*, perimet *M*¹ 6 oro te *om. P*
 hic ubi *WB* 7 condemnauit ad bestias *r* 8 funus *ex f. ens P m. 2*
 9 et *om. v* crimine sed furore *M*¹ 10 frater *ex fratrem M m. 2* cauea
 est *v* 11 praecium *P* amplificat *P*, amplefecit *M*¹ 12 meroribus
WPM et *M s. l. m. 2* redemit *Pr* 13 in *M. s. l. m. 2* tanquam
 diuersis *r* diris et funestis *v* 14 oculi *v* 15 uultus tuos *PMB* ad]
a. M diuersis spectaculis *M*, diuersa spectacula *P*¹ 16 quod *sup. ras.*
P m. 2 17 cothurnus *WB* est *M s. l. m. 2* carmine facinora *WB*¹,
 facinora carmine *v*, carminum facinora *PMB*²; *cfr. Gronou. obseru.*
p. 569; carmine fort. delendum 18 et de *W* parricidis *W*¹ *r* horror]
 error *maluit Gronouius l. c.* antiquus *ex antius P m. 2* 19 ne *ex nec*
M m. 2 20 exolescat *WB* 22 numquam temporibus *ab his incipit S*

pinus, acceptus spiritus licentia sua potitur: quod necdum corpus ac membra mutauimus, adhuc carnalis aspectus saeculi nube caecatur. quantus hic animi potentatus est, quanta uis est, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi, ut quis expiatus et purus nulla incurstantis inimici 5 labe capiatur, sed adhuc maiorem et fortio-rem uiribus fieri, ut in omnem adversarii grassantis exercitum inperioso iure dominetur.

6 Atque ut inlustrius ueritate patefacta diuini muneris indicia clarescant, lucem tibi ad cognitionem dabo, malorum caligine 10 abstersa operti saeculi tenebras reuelabo. paulisper te crede subduci in montis ardui uerticem celsiorem, speculari inde rerum infra te iacentium facies et oculis in diuersa porrectis ipse a terrenis contactibus liber fluctuantis mundi turbines intuere: iam saeculi et ipse misereberis tuique admonitus et plus in Deum gra- 15 tus maiore laetitia quod euaseris gratuleris. cerne tu itinera latronibus clausa, maria obsessa praedonibus, cruento horrore castrorum bella ubique diuisa. madet orbis mutuo sanguine: et homicidium cum admittunt singuli, crimen est: uirtus uocatur, cum publice geritur. inpunitatem sceleribus acquirit non inno- 20 centiae ratio, sed saeuitiae magnitudo.

7 Iam si ad urbes ipsas oculos tuos atque ora conuertas, celebritatem offendes omni solitudine tristio-rem. paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. impletur in sucum cibus fortioribus corpus, et aruinae toris membro- 25

1 sed quod v 3 animae M¹ est om. Bv 5 qui BM pias W et] ac M 6 fiet B 7 grassanti- P¹, crasantis B imperiosum P¹, imperio suo B 9 adque PM inlustri- P¹ 10 malorum blandientium scripsit Erasmus 11 opertis B¹, opertas B² saeculi P crede te M 12 excelsiorem B 13 ipse M s. l. m. 2 14 contractibus W¹ fluctuandis W¹ turbine P (m. 2) 15 tui quae P 16 maiori P gratuleris BM², gratularis WP, gratulares M¹, gratularis r 19 ante uirtus erasae 4 litt. in P 20 adquirunt M¹ 21 saeuitiae] uitiae B 22 adque PM 23 offendis M¹, offendas r solitudine M¹, sollicitudine BM² tristio-rem P gladiatoris B, gladiatoribus M 25 insucum WV aruinae W¹ thoris M, sed th super ras. 2. litt. (aruina assidui nidoris scripsit Erasmus; 'ita construendum: et membrorum moles robusta toris aruinae pinguescit id est, ad toros aruinae,

rum moles robusta pinguescit, ut saginatus in poenam carius pereat. homo occiditur in hominis uoluptatem, et ut quis possit occidere, peritia est, usus est, ars est: scelus non tantum geritur sed docetur. quid potest inhumanius, quid acerbius dici? disciplina est, ut perimere quis possit, et gloria est, quod perimit. quid illud, oro te, quale est, ubi se feris obiciunt, quos nemo damnauit, aetate integra, honesta satis forma, ueste pretiosa? uiuentes in ultroneum funus ornantur, malis suis miseri et gloriantur. pugnant ad bestias non crimine sed furore. spectant filios suos patres, frater in cauea et soror praesto est, et spectaculi licet pretium largior muneris adparatus amplificet, ut maeroribus suis mater intersit, hoc pro dolor mater et redimit. et in tam impiis spectaculis tamque diris esse se non putant oculis parricidas.

15 Conuerte hinc uultus ad diuersi spectaculi non minus paenitenda contagia: in theatris quoque conspicias, quod tibi et dolori sit et pudori. cothurnus est tragicus, prisca carmine facinora recensere: de parricidiis et incestis horror antiquus expressa ad imaginem ueritatis actione replicatur, ne saeculis transeuntibus 20 exolescat quod aliquando commissum est. admonetur aetas omnis auditu fieri posse quod factum est. numquam aevi senio delicta moriuntur, numquam temporibus crimen obruitur, num-

ut tori et aruinae sint corporis gladiatorum, non cibi Gronouius Diatrib. in Statii Silu. p. 257. ed. Hand)

1 sanguis natus *W* poena *P* 2 uoluntatem *W* 3 perita *P*¹
 scelos *P*¹ 4 sed et *v* inumanus *P* acerbius *WP*¹ 5 peremere
*W*¹*P*¹, perhimere *M* peremit *W*¹*P*¹ *r*, perimet *M*¹ 6 oro te *om. P*
 hic ubi *WB* 7 condemnauit ad bestias *r* 8 funus *ex fons P m. 2*
 9 et *om. v* crimine sed furore *M*¹ 10 frater *ex fratrem M m. 2* cauea
 est *v* 11 praecium *P* amplificat *P*, amplefecit *M*¹ 12 meroribus
WPM et *M s. l. m. 2* redemit *Pr* 13 in *M. s. l. m. 2* tanquam
 diuersis *r* diris et funestis *v* 14 oculi *v* 15 uultus tuos *PMB* ad]
 20 *M* diuersis spectaculis *M*, diuersa spectacula *P*¹ 16 quod *sup. ras.*
P m. 2 17 cothurnus *WB* est *M s. l. m. 2* carmine facinora *WB*¹,
 facinora carmine *v*, carminum facinora *PMB*²; *cfr. Gronou. obseru.*
p. 569; carmine fort. delendum 18 et de *W* parricidiis *W*¹*r* horror]
 error *maluit Gronouius l. c.* antiquus *ex antius P m. 2* 19 ne *ex nec*
M m. 2 20 exolescat *WB* 22 numquam temporibus *ab his incipit S*

quam scelus obliuione sepelitur. exempla fiunt quae esse iam facinora destiterunt. tum delectat in mimis turpitudinum magisterio uel quid domi gesserit recognoscere uel quid gerere possit audire. adulterium discitur dum uidetur, et lenocinante ad uitia publicae auctoritatis malo quae pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, de spectaculo reuertitur inpudica. adhuc deinde morum quanta labes, quae probrorum fomenta, quae alimenta uitiorum, histrionicis gestibus inquinari, uidere contra foedus iusque nascendi patientiam incestae turpitudinis elaboratam: euirantur mares, honor omnis et uigor sexus eneruati corporis dedecore mollitur plusque illic placet, quisque uirum in feminam magis fregerit. in laudem crescit ex crimine et peritior quo turpior iudicatur. spectatur hic pro nefas et libenter. quid non possit suadere qui talis est? mouet sensus, mulcet adfectus, expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem: nec deest probri blandientis auctoritas, ut auditu molliore perniciis hominibus obrepat. exprimunt inpudicam Venerem, adulterum Martem, louem illum suum non magis regno quam uitii principem, in terrenos amores cum ipsis suis fulminibus ardentem, nunc in plumam oloris albescere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubescentium raptus ministris auibis prosilire. quare iam nunc, an possit esse qui spectat integer uel pudicus. deos suos, quos ueneratur, imitatur: fiunt miseris et religiosa delicta.

9 O si et possis in illa sublimi specula constitutus oculos tuos inserere secretis, recludere cubiculorum obductas fores et ad conscientiam luminum penetralia occulta reserare: aspicias ab inpudicis geri quod nec possit aspicere frons pudica, uideas quod crimen sit et uidere, uideas quod uitiorum furore demen-

1 scelus *ex* solus *W* 2 destiterunt] desierunt *coni. Felix Oefelius teste Krabinger* tunc *M* minimis *ex* nimis *P m. 2* magistrū *M*
 3 domum *B* 4 discetur *P¹M¹* 5 publicae *W*, publice *P* 9 ius *S s. l. m. 2*, legem *M*, sed *super ras. m. 2* patientiam *ex* patiam *W*
 incestae *WP* 11 quisque *SPW*, quisquis *v*; *cfr. Minucii Felicis Octau. c. 13, 1 et Halmi adnotationem* 12 et eo *v* 13 hoc *ex* hic *P m. 2* quid *ex* quod *W m. 2* 17 inpudicam *S* 19 fulminibus *ex* fluminibus *P m. 2* 20 plumam *S*, plumas *WP v* holoris *SP¹*
 aluescere *P*, flauescere *v* 22 qui *ex* que *P m. 2* 23 uenerantur imitantur *Por* 24 et *om. Pv* tuos *ex* suos *P m. 2* 28 et *P m. 2* in *ras.*

tes gessisse se negant et gerere festinant. libidinibus insanis in viros uiri prouunt. fiunt quae nec illis possunt placere qui faciunt. mentior, nisi alios qui talis est increpat, turpes turpis infamat et euasisse se conscium credit, quasi conscientia satis non sit. idem in publico accusatores, in occulto rei, in semet ipsos censores pariter et nocentes: damnant foris quod intus operantur, admittunt libenter, quod cum admiserint criminantur. audacia prorsus cum uitiiis faciens et inpudentia congruens impudicis. nolo mireris quae locuntur huiusmodi: ore illo quid quid iam uoce delinquitur minus est.

Sed tibi post insidiosas uias, post dispersas orbe toto multiplices pugnas, post spectacula uel cruenta uel turpia, post libidinum probra uel lupanaribus prostituta uel domesticis parietibus obsaepta, quorum quo secretior culpa, maior audacia est, forum fortasse uideatur immune, quod ab iniuriis lacessentibus liberum nullis malorum contactibus polluat. illuc aciem tuam flecte: plura illic quae detesteris inuenies, magis oculos tuos inde deuertes. incisae sint licet leges duodecim tabulis et publico aere praefixo iura proscripta sint: inter leges ipsas delinquitur, inter iura peccatur, innocentia nec illic, ubi defenditur, reseruatur. saenit inuicem discordantium rabies et inter togas pace rupta forum litibus mugit insanum. hasta illic et gladius et carnifex praesto est, ungula effodiens, eculus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus unum supplicia plura quam membra. quis inter haec uero subueniat? patronus? sed praeuaticatur et decipit. iudex? sed sententiam uendit. qui sedet crimina uin-

2 illis ipsis *Pamelius* placere possunt *P* 4 quasi conscientiam suam non posse effugere *scripsit Pamelius* 6 foris ex foras *S m. 2* 7 libenter *P* admiserit *W* 8 cum uitiiis] pro conuitiis *coni. Erasmus* congruens ex congruis *P m. 2* inimicis *W sed in marg. m. rec* impudicis 9 huiusmodi ore illo. Quidquid *r* quicquid *WP* 10 uoce *P* 11 dispersas] diuersas *scripsit Balusius* 13 probra ex proa *S m. 2* 15 immune *W* 16 illuc] illic *W*¹ 17 illic] illuc *W* detestiris *P* 18 deuertes *WS*¹, deuerte *S*¹, diuertis *P*, diuertes *v* legis *P* (sic *erasum*) publico *Sr*, publicae *W*, publice *Pv* 19 iura *W* proscripta *SW*, praescripta *Pv*, prefixa *r* delinquetur *P*¹ 22 in~~sanum~~ *W* 24 supplicia *S* membra sunt *v* 26 sed *om. P* sedit *WP*¹

dicaturus admittit, et ut reus innocens pereat, fit nocens iudex. flagrant ubique delicta et passim multiformi genere peccandi per improbas mentes nocens uirus operatur. hic testamentum subicit, ille falsum capitali fraude conscribit: hic arcentur hereditatibus liberi, illic bonis donantur alieni: inimicus insimulat, 5 calumniator inpugnat, testis infamat. utrobique grassatur in mendacium criminum prostitutæ uocis uenalis audacia, cum interim nocentes nec cum innocentibus pereunt. nullus de legibus metus est, de quaesitore, de iudice paor nullus: quod potest redimi non timetur. esse iam inter nocentes innoxium crimen 10 est: malos quisquis non imitatur offendit. consensere iura peccatis et coepit licitum esse quod publicum est. quis illic rerum pudor, quæ esse possit integritas, ubi qui damnent improbos desunt, soli tibi qui damnentur, occurrunt?

¶ Sed nos uideamur eligere fortasse peiora et studio destruendi 15 per ea oculos tuos ducere, quorum tristis adque auersandus aspectus ora et uultus conscientiae melioris offendat: iam tibi illa quæ ignorantia sæcularis bona opinatur ostendam. illic etiam fugienda conspicias. quos honores putas esse, quos fasces, quam affluentiam in diuitiis, quam potentiam in castris, in magistratus 20 purpura speciem, in principatus licentia potestatem: malorum blandientium uirus occultum est, et adridentis nequitiae facies quidem laeta, sed calamitatis abstrusæ inlecebrosa fallacia. instar quoddam ueneni, ubi in letales sucos dulcedine aspersa calliditate

1 pereat fit nocens *om. S* 2 fragrant *S*¹ dilecta *P*¹ 3 subicit] subducit *P* 5 donantur *ex* dominantur *W m. 2* ali~~eni~~ *W* insimulat *ex* insilat *W m. 2* 6 utrobique *P* 7 criminis *v* interim] inter *W* 8 innocentes *W* innocenti~~bus~~ *W* (cum nocentibus innocentes pereunt *cod. Beneuentanus*) 8 nullus *SP*², nullis *W*, nulli *P*¹ 9 quesito *W* *sed in margine corr. m. 2*: quesitore 10 ~~nocentes~~ *P* criminis *Oxon.* 11 quis quisquis *S*, quisquis *W*, quisque *P* 12 publicum *W* 13 improbos *W* 14 tibi *SWT*, ~~ibi~~ *P*, ibi *v* 15 sed *SWP*, sed ne *v* 17 meliores *P*¹ *post* offendat *distinxi cum S* 20 affluentiam *W* magistratuus *S*, magistratus *W*, magistratu~~us~~ *P* (spur *eras.*), magistratu *v* 21 purpura *W*, purpuræ *SPv* principatus *SWP*¹, principatu *P*² *v* licentia *WP*¹, licentiæ *SP*² *v* in potestate *P* 22 est delendum censet *Gronouius l. c. p. 321* et *om. W* 24 ueneni est *Gronouius l. c.* laetales *SW*¹, loetales *W*² adpersa *W*

fallendi sapore medicato poculum uidetur esse, quod sumitur: ubi epota res est, pernicies hausta grassatur. quippe illum uides, qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi uidetur in purpura: quibus hoc sordibus emit, ut fulgeat, quos adrogantium fastus prius pertulit, quas superbas fores matutinus salutator obsedit, quot tumentium contumeliosa uestigia stipatus in clientium cuneos ante praecessit, ut ipsum etiam salutatum comes postmodum pompa praecederet, obnoxia non homini sed potestati. neque enim coli moribus meruit ille sed fascibus. horum denique uideas exitus turpes. cum anceps temporum palpator abscessit, cum priuati latus nudum desertor adsecla foedauit: tunc laceratae domus plagae conscientiam ferunt, tunc rei familiaris exhaustae damna noscuntur, quibus redemptus fauor uulgi et caducis adque inanibus uotis popularis aura quaesita est. stulta prorsus et uana iactura, frustrantis spectaculi uoluptate id parare uoluisse, quod nec populus acciperet et perderet magistratus.

Sed et quos diuites opinaris continuantes saltibus saltus et de confinio pauperibus exclusis infinita ac sine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti et auri maximum pondus et pecuniarum ingentium uel extracti aggeres uel defossae strues, hos etiam inter diuitias suas trepidos cogitationis incertae sollicitudo discruciat, ne praedo uastet, ne percussor infestet, ne inimica cuiusque locupletioris inuidia calumniosis litibus inquietet. non cibus securo somnusue contingit, suspirat ille in conuiuio, bibit licet gemma, et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condidit, uigilat in pluma nec intellegit miser, speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri et possideri magis, quam possidere [di-

1 quod *S* sed *d m.* 2 epota res est *SW*, epotata res est *Pr*, epotaueris uel epotatum est *v* 6 quot *PW*², quod *SW*¹ stipatus *om.* *r* 7 cuneis *Pv* (stipatus *cl.* cuneis *maluit Krabinger, confert non recte p. 5 l. 16*) salutantium *Erasmus* 10 anceps *WP*, amceps *S*, anceps *r* 11 adsaecula *SW* 13 atque *WP* 15 frustrantis *S*¹ 20 estrues *S* 23 securus *v* 24 contigit *W*¹ gemma] gemmas *Rigaltius*; *cfr. Vergili Georg. II 506*: ut gemma bibat et *Plin. h. n. XXXIII. 5* 25 condiderit *v* 26 suplicia *S*, subplitia *P* 27 et *om.* *S* possidere magis quam possideri diuitias *coni. Gronouius l. c. p. 264* diuitias *SWP*, diuitias atque opes *v*; *uncis ego inclusi (cfr. Plin. l. IX. epist. 30: ea inuasit homines habendi cupido, ut possideri magis quam possidere uideantur Cypri. de lapsis c. 12: possidere se credunt qui potius possidentur)*

dicaturus admittit, et ut reus innocens pereat, fit nocens iude: flagrant ubique delicta et passim multiformi genere peccant per improbas mentes nocens uirus operatur. hic testamentum suicit, ille falsum capitali fraude conscribit: hic arcentur hereditatibus liberi, illic bonis donantur alieni: inimicus insimul calumniator impugnat, testis infamat. utrobique grassatur mendacium criminum prostituta uocis uenalis audacia, cum terim nocentes nec cum innocentibus pereunt. nullus de legmetus est, de quaesitore, de iudice pauor nullus: quod peredimi non timetur. esse iam inter nocentes innocium creest: malos quisquis non imitatur offendit. consensere iuracatis et coepit licitum esse quod publicum est. quis illic pudor, quae esse possit integritas, ubi qui damnent impdesunt, soli tibi qui damnentur, occurrunt?

- 11 Sed nos uideamur eligere fortasse peiora et studio destper ea oculos tuos ducere, quorum tristes adque auersandus tus ora et uultus conscientiae melioris offendant: iam ti quae ignorantia saecularis bona opinatur ostendam. illic fugienda conspicias. quos honores putas esse, quos fasces affluentiam in diuitiis, quam potentiam in castris, in mag purpura speciem, in principatus licentia potestatem: blandientium uirus occultum est, et adridentis nequitia quidem laeta, sed calamitatis abstrusae inlecebrosa fallax: quoddam ueneni, ubi in letales sucos dulcedine aspersa

1 pereat fit nocens om. S 2 fragrant S¹ dilecta P¹
 subducit P 5 donantur ex dominantur W m. 2 alieni W
 ex insilat W m. 2 6 utrobique P 7 criminis v interium
 8 innocentes W innocentiibus W (cum nocentibus innoc
 cod. Beneuentanus) 8 nullus SP², nullis W, nulli P¹
 sed in margine corr. m. 2: quae 10 innocentes P
 11 quis quisquis S, quisquis W 12 publicum
 probos W 14 tibi SWr, 15 ad SWP.
 17 meliores P¹ post off 20 aff
 magistratus S, magistr 21 purpura
 stratu v 21 purpura 22 (epur
 P² n licentia 23 tate
 censet Gros 24
 l. e. laet W

ere
est.
bus
, in
lerit,
ssata
scire
t am-
ael po-
nus et
imber
ictorem
nni ter-
it.

itia sig- 15

ibus dis-
a Deo lo-
uat, ille
em faciet.
stis sagina
marmoris
xcolendum
potiorem,
nctus coepit
iae, lumine-
lapsum senio
e foedabitur,
iam praebent
unt veritatem.

tra conscientiam
solui] solus W

Tertull. ad Her-

quaestio est, ad
s praetis S et sic

11 inber S

2 18 ds ex dns
turavit SWPv;

ent v veritatem]

uitias], adque — o detestabilis caecitas mentium et cupiditatis insanæ profunda caligo! — cum exonerare se possit et lenare ponderibus, pergit magis fortunæ argentibus incubare, pergit poenalibus cumulis pertinaciter adhaerere. nulla in clientes inde largitio est, cum indigentibus nulla partitio est, et pecuniam suam dicunt, quam velut alienam domi clausam sollicito labore custodiunt, ex qua non amicis, non liberis quicquam, non sibi denique impertiunt, possident ad hoc tantum, ne possidere alteri liceat, et — o nominum quanta diuersitas! — bona appellant, ex quibus nullus illis nisi ad res malas usus est.

13 An tu uel illos putas tutos, illos saltim inter honorum infulas et opes largas stabili firmitate securos, quos regalis aulae splendore fulgentes armorum excubantium tutela circumstat? maior illis quam ceteris metus est. tam ille timere cogitur quam timeatur. exigit poenas pariter de potentiore sublimitas, sit licet satellitum manu saeptus et clausum ac protectum latus numero stipatore tueatur. quam securos non sinit esse subiectos, tam necesse est non sit et ille securus: ante ipsos terret potestas sua quos facit esse terribiles: adridet, ut saeuat, blanditur, ut fallat, extollit, ut deprimat. faenore quodam nocendi quam fuerit amplior summa dignitatis et honorum, tam maior exigitur usura poenarum.

14 Una igitur placida et fida tranquillitas, una solida et firma securitas, si qui ab his inquietantis saeculi turbinibus extractus salutaris portus statione fundetur: ad caelum oculos tollit a terris et ad Domini munus admissus ac Deo suo mente iam proximus, quidquid apud ceteros in rebus humanis sublime ac magnum ui-

1 adque] ad quod P detestabilis ex et est ab illis P m. 2 4 ad-
herere SW 5 est alterum om. v 8 impertiunt W 9 ne P s. l.
m. 2 10 nullus om. P non nisi P 12 quantum uel ex kan tu uel
P m. 2 saltem S 14 fulgentis S¹ tutela] tela P circumstant P²
15 illic W metus] motus W 17 manus P 18 securus S¹ sinit ex
sit S m. 2 19 et om. W ille S, ipse WPv 20 blanditur ut fallat
om. W post fallat inserit v: illicit ut occidat; cfr. de habitu uirginum
cap. 21 21 faenore ex facinore P m. 2 nocendi W di in ras.
24 et ante placida eras. in P fida ... solida et om. P firma et per-
petua v 25 quis WPv inquietantes S 26 fundetur SW, fundatur P,
fundatus vr oculos suos P tollat v 28 quiequid W

detur, intra suam iacere conscientiam gloriatur. nihil adpetere iam, nihil desiderare de saeculo potest, qui saeculo maior est. quam stabilis, quam inconcussa tutela est, quam perennibus bonis caeleste praesidium, implicantis mundi laqueis solui, in lucem immortalitatis aeternae de terrena faece purgari. uiderit, quae in nos prius infestantis inimici perniciēs insidiosa grassata sit. plus amare compellimur, quod futuri sumus, dum et scire conceditur et damnare, quod eramus. nec ad hoc pretiis aut ambitu aut manu opus est, ut hominis summa uel dignitas uel potestas elaborata mole pariat: et gratuitum de Deo munus et facile est. ut sponte sol radiat, dies luminat, fons rigat, imber inrorat, ita se spiritus caelestis infundit. postquam auctorem suum caelum intuens anima cognouit, sole altior et hac omni terrena potestate sublimior id esse incipit, quod esse se credit.

15 Tu tantum, quem iam spiritalibus castris caelestis militia signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis uirtutibus disciplinam. sit tibi uel oratio adsidua uel lectio. nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum. ille te praecipis suis instruat, ille disponat. quem ille diuitem fecerit, nemo pauperem faciet.

20 penuria esse nulla iam poterit, cum semel pectus caelestis sagina saturauerit. iam tibi auro distincta laquearia et pretiosi marmoris crustis uestita domicilia sordebunt, cum scieris te excolendum magis, te potius ornandum, domum tibi hanc esse potiore, quam Dominus insedit templi uice, in qua Spiritus sanctus coepit habitare. pingamus hanc domum pigmentis innocentiae, lumine-
 25 mus luce iustitiae. non haec umquam procumbet in lapsum senio uetustatis, nec pigmento parietis aut auro exolescente foedabitur. caduca sunt, quaecumque fucata sunt, nec fiduciam praebent possidentibus stabilem, quae possessionis non habeant ueritatem.

1 intra SP, infra W; cfr. *Cypr. ad Demetr. cap. 1*: intra conscientiam nostram tenere gloriatur v 4 bonis affluens v solui] solus W 5 immortalitatis W uiderit P, uidere *Morellius*; sed cfr. *Tertull. ad Her-mogenem c. 1*: sed uiderit persona, cum doctrina mihi quaestio est, ad *Valent. c. 9*: uiderit soloecismus, de *uirg. uel. c. 7* 8 praetiis S et sic saepius 10 et] sed v gratutum S deo]dñi S 11 inber S 13 solo W sed in marg. m. 2 sole 17 dō ex dñō S m. 2 18 dñs ex dñs S m. 2 19 faciet] facit S 20 cum] cui v 21 saturauit SWPv; 22 scieres ex scires S 24 templum P¹ 29 habent v ueritatem] firmitatem V

hoc manet cultu iugiter uiuido, honore integro, splendore diurno. aboleri non potest nec extinguere, potest tantum in melius corpore redeunte formari.

- 16 Haec interim breuibus, Donate carissime. nam etsi facilem de bonitate patientiam, mentem in domino solidam, fidem tutam salutaris auditus oblectat, nihilque tam tuis auribus gratum est, quam quod in Dominum gratum est, moderari tamen dicenda debemus simul iuncti et saepius locuturi, et quoniam feriata nunc quies ac tempus est otiosum, quidquid inclinante iam sole in uesperam dies superest, ducamus hunc diem laeti nec sit uel hora conuiuii gratiae caelestis immunis. sonet psalmos conuiuium sobrium: ut tibi tenax memoria est, uox canora, adgredere hoc munus ex more. magis carissimos pascis, si sit nobis spiritalis auditio, prolectet aures religiosa mulcedo.

1 hoc] haec v 2 aboleri W 4 breuibus P karissime P 5 in domino S, in dnm P, in dñm Wr, om. v tutam] tuam Pr (facilem de bonitate patientiae mentem, in deum solida fide tutam con. Gronouius l. c. p. 579) 7 quam... est om. WPv deo v in dicendo con. Faber collocuturi v; cfr. Gronov. l. c. 8 quies ex qesses S m. 2 9 quicquid WP inclinate S, inclinato v dies SWP, diei v 10 hanc v 11 psalmus WPr ('id est, canatur psalmus, sed ut in sobrio conuiuiis solet. ut audiatur, cani a sobriis conuiuiis' Gronouius Diatrib. in Statii Silu. p. 513 ed. Hand) et ut v 13 kmo. P pasces v, pacis P si om. P CAECILII CYPRIANI AD DONATUM EXPLICIT SP AD DONATUM EXPLICIT W.

II.
THASCI CAECILI CYPRIANI
QVOD IDOLA DII NON SINT.

- C* = codex Sangermanensis (720), nunc Parisinus 12126, saec. IX.
L = codex Lareshamensis, nunc Vindobonensis 962, saec. IX.
M = codex Monacensis 208, saec. IX—X.
P = codex Parisinus 1647 A, saec. X.
B = codex Bambergensis 476, saec. XI.
V = codex Veronensis, saec. VII., cf. p. 2
F = Minucii Felicis Octavius, ed. Halm Vindobonae 1867
r = editio princeps Romae 1471.
v = editiones uel omnes uel aliquot.

Codicum genera duo esse adparet: optimum unum, in quo sunt *LPM*¹, alterum interpolatum, cui sunt adscribendi *CBM*². his codicibus ita usus sum, ut quae communia exhibeant, ea quam maxime genuina haberem, quae interpolatae sectae unus uel omnes contra reliquorum consensum haberent, maximam partem reicerem, paucaeque dubitanter probarem.

QVOD IDOLA DII NON SINT.

Deos non esse, quos colit vulgus, hinc notum est. reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud suos postmodum etiam in morte coeperunt. inde illis instituta templa, inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expressa simulacra et immolabant hostias et dies festos dando honore celebrabant. inde posteris facta sunt sacra, quae primis fuerant adsumpta solacia. et uideamus, an sit et haec apud singulos ueritas.

Melicertes et Leucothea praecipitantur in maria et fiunt postmodum maris numina, Castores alternis moriuntur ut uiuant, Aesculapius ut in deum surgat, fulminatur, Hercules ut ho-

INCIPIIT (INCIPIIT DE EO B) QVOD IDOLA DII NON SINT (SVNT P) CLMPB; addunt LMPBv: quod idola dii non sint et quod unus deus (deus unus Pv) sit et quod (quod per Christum salus v) credentibus (in credentibus PB) datum (datus P, data v) sit, quae uerba titulo uulgato DE IDOLORVM VANITATE uel quem nos inscripsimus, adnectere solent editores; titulum quem restituiimus esse genuinum confirmat Hieronymus ep. 84 ad Magnum: Cyprianus 'quod idola dii non sint' qua breuitate, qua historiarum omnium scientia, quorum uerborum et sensuum splendore perstrinxit 3 fuerint M aput L, ita fere semper 4 coeperint C¹ 5 uultus] vulgus C 6 et (ante immol.) LMPBV, nam et Cr, quibus et Pamelius dando] indicendo uel tanto con. Vonck lect. lat. p. 72 (Trai. 1745), tanto e 2. codd. recepit Routh (Scriptorum eccles. opusc. praecipua quaedam, Oxonii 1858) honore CLMPV, honorem B, honores Wower celebrant M¹ 7 adsumta solatia sacra quae primis (corr. m. 2 in primitus) fuerant C 8 uidemus M¹ sit et LP, sit B, stet CMr 9 melicertes C (es corr. 2 m. in a), melicertes B et] certe sed et B leucothea] leuata C mari P postea B 10 nomina C¹ M¹ castores PLMBV = F 22, 7, Castor et Pollux Cr 11 escolapius C, ae aesculapius L, aesculaphius B surgant C, resurgat Gronouius haerculis L hominem ut B

minem exuat, Oetaeis ignibus concrematur. Apollo Admeto pecus paut, Laomedonti muros Neptunus instituit nec mercedem operis infelix instructor accepit. antrum Iouis in Creta uisitur et sepulcrum eius ostenditur, et ab eo Saturnum fugatum manifestum est: inde Latium de latebra eius nomen accepit. hic literas in primere, hic signare nummos in Italia primus instituit: inde aerarium Saturni uocatur. et rusticitatis hic cultor fuit: inde ferens falcem pingitur. hunc fugatum hospitio Ianus exceperat, de cuius nomine Ianiculum dictum est et mensis Ianuarius institutus est. ipse bifrons exprimitur, quod in medio constitutus annum incipientem pariter et recedentem sectari uideatur. Mauri uero manifeste reges colunt nec ullo uelamento hoc nomen obtexunt.

3 Inde per gentes et prouincias singulas uaria deorum religio mutatur, dum non unus ab omnibus Deus colitur, sed propria cuique maiorum suorum cultura seruatur. hoc ita esse Alexander magnus insigni uolumine ad matrem suam scripsit, metu suae potestatis proditum sibi de diis hominibus a sacerdote secretum, quod maiorum et regum memoria seruata sit. inde colendi et

1 exuat *C*¹ *P* oetaeis *F* 22, 7, oetae *LP*, et aeneis *C*, om. *MB*
 concrematur *C* admeti *LMP*, admeto *C*, acmeto *B* pecora *C* 2 pascit *M* = *F* 23, 5 laomedontis *C* neptunos *L*¹ *M*¹ instituit neptunus *B* sui operis *C* 3 infelix om. *B* instructor] structor *Mv* = *F* 23, 5 in om. *C* uisitur *L* = *F* 21, 8, uisitor *C*¹, uisitor *C*², uidetur *P*, dicitur *M*, mittitur *B* sepulchrum *BC*², sepulchro ut *C*¹
 4 ab *C* (h. *eras.*) Saturno *C*¹ fugatum esse *Cv* 5 latium ex latius *Lm* 2 hic om. *B* 6 et signare *Gronouius* nummos *B* italiam *C*¹ *LM* unde *Oxon.* 7 uocatur] uocantur *C*¹, uocatur *C*^{2v} cultor primus *Grauius* 8 ferens falcem *LMP*, inferens falcem *B*, falcem ferens *C*¹, cum falce ferens *C*², falcem ferens senex *Pamelius* hinc *C*¹ hospitio *C*, om. *B* exceperant *L*, excepti *M* 9 ianuculum *C* 10 quod] fortasse quo 11 accipientem *M*¹ et] ac *LB* recedentem *C* sectari *LM*¹ *PB*, spectare *CM*^{2v} (Ianus uero frontes duas gestat, quasi et auersus incedat *F* 22, 5) 12 manifesto *C* reges suos *V* 14 relegio *M* 15 mutatur] putatur *coni. Vonck l. c. p. 73* non unus] eunus *B* deus ab hominibus *C* 16 cuiquam *B* malorum *L* esse om. *Baluisius* 17 magnus macedo *V*, quocum facit codicis scriptura apud *F* 21, 3 scripsit *CLMPB* = *F*, scribit *v* metu] mti *B* 18 sibi] suae *B* de diis *C* = *F* 21, 3, deis *M*¹, diis *LPB*, de his *M*², de piis *r*, de iis *v* decretum. Quod *B* 19 et om. *M* regum *C* seruatis (sit om.) *B* inde] in se *B* colendi et om. *B*

sacrificandi ritus inoleuit. si autem aliquando dii nati sunt, cur non hodieque nascuntur? nisi forte Iuppiter senuit aut partus in Iunone defecit?

Cur uero deos putas pro Romanis posse, quos uideas nihil pro 4
suis aduersus eorum arma ualuisse? Romanorum enim uernaculos
deos nouimus. est Romulus perierante Proculo deus factus, et
Picus et Tiberinus et Pilumnus et Consus, quem deum fraudis
uelut consiliorum deum coli Romulus uoluit, postquam in raptum
Sabinarum perfidia prouenit. deam quoque Cloacinam Tatius
inuenit et coluit, Pauorem Hostilius adque Pallorem. mox a
nescio quo Febris dedicata et Acca et Flora meretrices. hi dii Ro-
mani. ceterum Mars Thracius et Iuppiter Creticus et Iuno uel
Argiua uel Samia uel Poena et Diana Taurica et deum mater
Idaea et Aegyptia portenta, non numina: quæ utique si quid

1 sacrificandi] seruandi *V* inoleuit *PBL*², oleuit *L*¹, inoleuerit
CMv autem *C* aut dii *C* 2 nascantur *C*¹ nisi *LPB=F 21, 11*, si
C. nisi si *Mo* ant] et *B=F* 3 deficit *CL* 4 putas] putat esse *B*
posse quos] qm̄ sp̄s se *C* quos saepius uideas *Gronouius* nihil] nisi *r*
pro suis *CM²B=F 25, 7*, prorsus *LP*, pro suos *M*¹ 5 ualuisse *ex* uallus
L m. 2, uoluisse *C* enim] autem *C* Romanorum enim... *l. 11* meretrices
uncis inclusit Rigaltius 6 post Romulus comma ponit *Vonck l. c.* pe-
rierante *C*, peierante *M sed ii ex corr.*, peierante *LP*, imperante *B*
7 liberinus *B*, tibenus *P*, uberinus *C* consusus *M*, consul *BC* 8 deum
om. B 9 perfidia *om. B* peruenit *V* cloacinam *P* T. Tatius *V*
adinuenit *C*, et inuenit *F 25, 8* 10 et *om. B* pauore *C* hosti-
lium *L* pallore *C* Hostilius atque Pallorem *om. B* a *om. C*
a nescio *corr. in* nescio a *M m. 2* 11 febris *ex feris M m. 2* de-
ducata *C* et] est *C* accia *C*² post meretrices *inserunt Vv, in mar-*
gine M add. m. rec.: In tantum (interdum *Baluisius*) uero deorum uo-
cabula apud Romanos finguntur, ut sit apud illos et Viduus deus, qui anima
corpus uidet, qui (quique *Vonck coni.*) quasi feralis et funebris intra
muros non habetur, sed foris collocatur et nihilominus (is uel deus *add.*
Vonck), quia (*em. Pamelius*, quam *M*) extorris factus, damnatur potius
Romana religione quam colitur (colatur *M*). Est et (et *om. M*) Scansus ab
ascensibus dictus (dictus *om. Gronouius*) et Forculus a foribus et a limini-
bus Limentinus et Cardea a cardinibus et ab orbitatibus Orbona (suborbana
M); *cf. Tertull. ad nationes II c. 15; hoc additamentum uncis inclusit*
Rigaltius, sustulit Baluisius hii *CLMB* romanis *LP*, romana *C*¹
12 thracius *M*, trachius *C* iupiter *LM* 13 uel (ante Samia) *om. B* sa-
mia] samara *C* et] uel *B* (ante diana) dñ *CLMB*, deorum *P* matri *C*¹
14 idea *B, om. C* et] de *C* egyptia *5 C sed 5 add. m. 2* nomina
CM; *cf. F 25, 9*: Mars Thracius uel Iuppiter Creticus uel Iuno nunc

potestatis habuissent, sua ac suorum regna seruassent. plane sunt apud Romanos et uicti penates, quos Aeneas profugus adnexit: est et Venus calua, multo hic turpius calua, quam apud Homerum uulnerata.

- 5 Regna autem non merito accidunt, sed sorte uariantur. ceterum imperium ante tenuerunt Syri et Persae: et Graecos et Aegyptios regnasse cognouimus. ita uicibus potestatum Romanis quoque ut et ceteris imperandi tempus obuenerit. ceterum si ad originem redeas, erubescas. populus de sceleratis et nocentibus congregatur et asylo constituto facit numerum inpunitas crimi- 10 num: nunc ut rex ipse principatum habeat ad crimina, fit Romulus parricida, adque ut matrimonium faciat, rem concordiae per discordias auspicatur. rapiunt, ferociunt, fallunt ad copiam ciuitatis augendam: nuptiae sunt illis rupta hospitii foedera et cum soceris bella crudelia. est et gradus summus in Ro- 15 manis honoribus consulatus. sic consulatum coepisse uidemus

Argiua, nunc Samia, nunc Poena, uel (nunc *P*) Diana Taurica uel Mater Idaea uel Aegyptia illa non numina, sed portenta fuerunt

1 plane] plena *C* plane sunt *om. P*¹, *add. P*² 2 uincti *M* paenates *PM* quos *ex quo C m. 2* adnexit] atque *B* 3 est *om. V* calua *om. C* multo h. t. calua *om. B*. 4 uulneratā *B* 5 accedunt *C* 6 Syri *LP*, Syrii *M*¹, Tyri *B*, (*sed in margine 2. m. corr.*: syri), et assyrii *CM*²*Vv* et persae (perses *C*) *CLM*¹*PB*, et Medi et Persae *v*, et medi et tyrii et persas (persae *M*) *VM*¹; *cfr. F 25, 12*: diu regna tenuerunt Assyrii, Medi, Persae, Graeci etiam et Aegyptii 7 cognoscimus *C* uicibus] ciuibus *L*, ut cibus *C* potestatum *r*, potestatem *LMPB*, potestate *C*, potestatum uariantibus *Baluzius* 8 et *om. C* imperandi] in]standi *B* aduenit *C* 9 erubescas *in C expunctum*, si erubescas *B*, erubescis *P* de *om. L* innocentibus *P* 10 constitutos *LP* numerū *M* inpunitas *P* 11 nunc] tunc *Manutius* fit] sit *M* romulus *C*¹, romulos *M*¹ 12 parricide *C*¹ faciat *LM*¹*PB*, faciant *CVM*² 13 discordias *ex discordie C m. 2* auspicatur *LPBM*¹, auspicantur *VM*², suspicantur *C* fallunt. Ad *P* 14 hospitii *LPB* federa *LM* 15 cum *L s. l. m. 2* soceris *CLM = F*, sociis *PB*, (*sed in margine B*²: aliter soceris *super crudelia posuit M*² ciuilia (*cfr. F 25, 2—3*: ut ipse Romulus imperator et rector populum suum facinore praecelleret, parricidium fecit — mox alienas uirgines — rapuit, uiolauit, inlusit et cum earum parentibus, id est cum soceris suis bellum miscuit) et *om. V* Romanis *om. V* 16 consulatus *M*, conlatus *C* consolatum *L*, consolatus *M* uidemus. Regum *B*

ut regnum: filios interficit Brutus, ut crescat de suffragio sceleris commendatio dignitatis. non ergo de religionibus sanctis nec de auspiciis aut auguriis Romana regna creuerunt, sed acceptum tempus certo fine custodiunt. ceterum et Regulus auspicia seruauit et captus est, et Mancinus religionem tenuit et sub iugum missus est: pullos edaces habuit Paulus et apud Cannas tamen caesus est, Gaius Caesar, ne ante brumam in Africam nauigia transmitteret, auguriis et auspiciis retinentibus spreuit: eo facilius et nauigauit et uicit.

10 Horum autem omnium ratio est illa, quae fallit et decipit et praestigiis caecantibus ueritatem stultum et prodigum uulgu inducit. spiritus sunt insinceri et nagi, qui posteaquam terrenis uitiiis inmersi sunt et a uigore caelesti terreno contagio recesserunt, non desinunt perditum perdere et deprauati errorem prauitatis infundere. hos et poetae daemones norunt et Socrates instrui se et regi ad arbitrium daemonii praedicabat, et magis

1 interfecit *CB* de] dum *B* 2 commendatio est *B* 3 aut de *B*
 4 certum *C*¹ 5 captus est et uictus *recepit ex codice Fucensi Balusius* ingo *C* 6 est et *C* pullos edaces] Apollo sedaces et *B*
 Paulus habuit *v* tamen *om. CB* 7 caesus *C* africa *P* nauigia] nauta *C*, nauigio *coni. Cauchius* 8 retinentibus *CLMP*, retinendas *B*,
 renitentibus *v = F 26, 4* ante eo *add. et in M 2. m*; *cf. F 26, 3*: quid Regulus? nonne auguria seruauit et captus est? Mancinus religionem tenuit et sub iugum missus est et deditus, pullos edaces habuit et Paulus, apud Cannas tamen cum maiore populi Romani parte prostratus est. Gaius Caesar, ne ante brumam in Africam nauigia transmitteret, auguriis et auspiciis renitentibus, spreuit: eo facilius et nauigauit et uicit 10 horum
ex horam C m. 2 decepit *C*¹ 11 cercantibus *C* ueritatem *om. C* prodigum *LPM*¹ *B*, crudelem *C*, credulum *v et M s. l. m. 2*; proditum *coni. Routh*, proditum *Rigaltius*, improuidum *Wopkens lect. Tullianae p. 142*; *cf. tamen Cypr. de opere et eleemosynis c. 16*: cuncta . . . prodiga et stulta uoluptatum frustrantium uanitate depereunt inducit] inludit *coni. Vonck l. c. p. 73* 12 spiritus sunt *Cv, s. l. m. 2 M*; sunt *om. LPB*, post uagi ponit *V* (*cf. F 26, 7*: spiritus sunt insinceri . . . isti igitur spiritus, posteaquam etc.) 13 caelestis *C* 14 perditum *om. Gronouius*, perditum iam *F* 15 poete *CM*², poetas *M*¹, poeta *B* demonas *CMP* 16 instrui se et regi] introisse regia *B* daemonii *scripsi*, daemoniis *LMB*, daemones *CPv*; *cf. Tertull. Apolog. adv. g. c. 22, 405*: Sciunt daemones philosophi Socrate ipso ad daemonii arbitrium exspectante, *F 26, 9*: ad nutum et arbitrium adsidentis sibi daemones.

inde est ad perniciosam uel ludicram potentiam: quorum tamen praecipuus Ostanes et formam ueri Dei negat conspici posse et angelos ueros sedi eius dicit adistere. in quo et Plato pari ratione consentit et unum Deum seruans ceteros angelos uel daemones dicit. Hermes quoque Trismegistus unum Deum loquitur eumque incomprehensibilem adque inaestimabilem confitetur.

- 7 Hi ergo spiritus sub statutis adque imaginibus consecratis delitescunt, hi adflatu suo uatum pectora inspirant, extorum fibras animant, auium uolatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt, falsa ueris semper inuoluunt, nam et falluntur et fallunt, uitam turbant, somnos inquietant, inrepentes etiam spiritus in corporibus occulte mentes terrent, membra distorquent, ualitudinem frangunt, morbos lacescunt, ut ad cultum sui cogant, ut nidore altarium et rogis pecorum saginati remissis, quae constrinxerant, curasse uideantur. haec est de illis medella, cultorum cessat iniuria: nec aliud studium est quam a Deo homines auo-

1 ad *C* perniciose *CLM* ludrica *C*¹, ludibria *M* 2 Ostanes *LPB* (cf. *Plin. H. N. XXXI, 2, 8*), hostanes *Mv*, demosthenes ex hosthenes *C m. 2*, sosthenes r *F 26, 11* et om. *CB* ueri *B* sed i ex corr., uerbi *L* 3 ueros] seruos con. *Routh*; ueros exhibet *Augustin. de bapt. c. Don. IX p. 185* sedi] sed *LB*; cf. *F 26, 11*: eorum magorum et eloquio et negotio primus Hostanes et uerum deum merita maiestate prosequitur et angelos, id est ministros et nuntios dei sed ueri eius uenerationi nouit adistere quo] quod *MBr* platio *C* 4 et ceteros *C* 5 ermes *M* trimegistus *CP* et *Augustinus l. c.* eum quem *C*¹, corr. 2. m. in eumque 6 inaestimabilem *M* 7 hii *CB* adque] et *CV = F 27, 1* consecratis *LMPB = F*, conseruatis *C*, consecrati v delitescunt *CLMP* 8 hii *CB* adflatu suo uatum *MP*, adflatu uo uatum *L*, adflatu uocatum *C*, adflatu uolatum *B* extarum *C*, extortum *B* fibras ex fabrias *C m. 2* 9 animant nauium *C* (nt *add. m. 2*) uolatum *P* efficiunt *P* 10 falsa... falluntur om. *B* nam et] non ament *C* et fallunt om. *L* 11 in delendum censet *Wopkens* et *Vonck* 12 occulte *P*, occultae *LMB*, occulta *C*, occulto *V* mentes *C*¹ *M*², mentis *C*¹ *LM*¹ *PB*, mentem *V* ualitudines *C* 13 morbos] morbis *Routh* con. lacescunt *C*¹, lacescunt *M*; faecunt con. *Vonck*; cfr. *F 27, 2*: inrepentes etiam corporibus occulte ut spiritus tenues morbos fingunt, terrent mentes etc. cogitant *C* ut om. *C*, expuncit *M*² 14 nidorem *LPBM* pecudum *B*; cfr. *F l. c.*: nidore altarium uel hostiis pecudum saginati que *C* constrinxerant *B*, constrinxerant *L* 15 uidentur *L*¹ illis] ipsis *B* medela *C* cultorum *LP*, cum ipsorum *B*, cum illorum *Cv*; cum ipsorum cessat cultorum *M* 16 aliud illis *Bv*, aliud his *M*

care et ad superstitionem sui ab intellectu uerae religionis auertere, cum sint ipsi poenales, quaerere sibi ad poenam comites, quos ad crimen suum fecerint errore participes. hi tamen adiurati per Deum uerum nobis statim cedunt et fatentur et de obsessis corporibus exire coguntur: uideas illos nostra uoce et oratione maiestatis occultae flagris caedi, igne torreri, incremento poenae propagantis extendi, eiulare, gemere, deprecari, unde ueniant et quando discedant ipsis etiam, qui se colunt, audientibus confiteri, ut uel exiliant statim uel euanescant gradatim, prout fides patientis adiuuat aut gratia curantis adspirat. hinc uulgus in odium nostri nominis cogunt, ut nos odisse incipiant homines antequam nosse, ne cognitos aut imitari possint aut damnare non possint.

Vnus igitur omnium dominus Deus: neque enim illa sublimitas potest habere consortem, cum sola omnem teneat potestatem. ad diuinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. quando umquam regni societas aut cum fide coepit aut sine cruore desiiit? sic Thebanorum germanitas rupta, permanens regis dis-

1 superstitione sui *B*; superstitionum sinum *coni. Vonck l. c. p. 74*
 intellectum *LM* uere *CM* auertere et *v* 2 ipse *P*¹ poenales *C*
 querent *B* 3 fecerunt *B*, fecerit *L* terrore *B*, quod recepit *Routh*
 hii *CB* 4 nobis *om. B = F 27, 7*, a nobis *v* 5 exire coguntur *LMP*,
 eiciuntur *B*, abiciuntur *C*, exiguntur *F 27, 5* uides *B* illos *ex*
 illis *C m. 2* nostra uoce et] non nostra uoce sed *V* (nostra uoce ut
 operatione *Vonck l. c.*) oratione] operatione *Vv*; *cf. F 27, 5*: tormentis
 uerborum et orationis incendiis 6 maiestatis *om. C* occulte *CL* fla-
 gellis *CMB* igne *M (~ m. 2)* torqueri *MBr*; *cf. Firm. Mat. de errore*
prof. rel. c. 13, 6 7 heulare *CLMP*, et ululare ac *B* 8 discedant]
 eant *V* audientibus *L*¹ 9 ut *LP*, et *CBMv*; *cf. F 27, 7* uel
 ut *M* sed ut *eras.* exiliant *LP*, exsiliunt *CMB*¹*v*, exiunt *B*² euanescunt
CMBv 10 patiens *r* currentis *C* hic *LP* uulgus] uultus *B*
 11 colunt *B* incipiat *B* homines *om. B* homines incipiant *P*; *cf. F 27,*
8: ut ante nos incipiant homines odisse quam nosse 12 nosse *om. B*
 cognitis *B* possint *tollendum censet Balusius*; sed *cf. F* dam-
 nari *C* 13 possunt *C*¹ 14 dominus unus est deus *V et Gronouius*, domi-
 nus est deus *v* 16 ad] ac *B* mutuemus *ex* mutuemur *M m. 2*
 17 cum *om. B* fidem caepit *B* 18 desiuit *ex* desinuit *B m. 2* sic]
 sit *B* Thebanorum] euanorum *B*, thebanorum fratrum *V* permanet *L*,
 et permanens *CMv*, et permanans *B* super regis in *M m. 2* regibus

sidentibus etiam in morte discordia. et Romanos geminos unum non capit regnum, quos unum uteri cepit hospitium. Pompeius et Caesar adfines fuerunt nec tamen necessitudinis foedus in aemula potestate tenuerunt. nec tu de homine mireris, cum in hoc omnis natura consentiat. rex unus est apibus et dux unus in gregibus et in armentis rector unus. multo magis mundi unus est rector, qui uniuersa quaecumque sunt uerbo iubet, ratione dispensat, uirtute consummat.

- 9 Hic nec uideri potest, uisu clarior est, nec comprehendi, tactu purior est, nec aestimari, sensu maior est. et ideo sic eum digne aestimamus deum, dum inaestimabilem dicimus. quod uero templum habere possit Deus, cuius templum totus est mundus? et cum homo latius maneam, intra unam aediculam uim tantae maiestatis includam? in nostra dedicandus est mente, in nostro consecrandus est pectore. nec nomen Deo quaeras, Deus nomen est. illic uocabulis opus est, ubi propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, Dei uocabulum totum est. ergo unus est et ubique ipse diffusus est. nam et uul-

1 mortem *M* discordiis *B*, discordie *C*¹ romanus *C* geminos *P s. l. m. 2*, geminus *C* 2 quos] qui *LP* unum *om. B* coepit *CLM*, caepit *B* hospicium *CM* Pompeius.... *l. 10* purior est *om. B* 3 cesar ex sesar *C m. 2* 4 nec hic *r*, nec hoc *Mv* tu *om. M*, tantum ex tum *C m. 2* in *om. CLP* 5 consentit *C* et rex *C* (*cf. F 18, 7*) 6 rector ex regitor *C m. 2* 7 et qui *C* 8 dispensatur ex dispensator *C m. 2* consumat *C* 9 nec *P s. l. m. 2* clariorem (est *om.*) *C* actu *M* 10 purior est] priorem *C* censu (*pro sensu*) *coni. nescio quis in Marshalli interpretatione Cypr. anglica* sensum maiorem (est *om.*) *C* dignae *LM, om. C* 11 aestimamus deum dum *om. L* deum *om. CB = F 18, 8* estimabilem *CL*¹ dicimus] credimus *B = F 18, 8* 12 dei habere possit cuius *B* mundus] orbis *B* et *om. CB* 13 latium *B*, laxius *coni. Routh* maneat *CMBv* intro *C* 14 maiestatis] potestatis *C* includam *LPM*², includat *CBM*¹ (*cf. F 32, 1*: et cum homo latius maneam, intra unam aediculam uim tantae maiestatis includam) 15 est *om. B* deo *LPV = F 18, 10*, dei *MB*, domini *C* quaeras *CM* 16 est. illic *scripsi*, est illi *CLMPB*, est illi. Illic *v* (*cf. F 18, 10*: Deus nomen est. illic uocabulis opus est) uocabulum *B* proprium *B* appellationē *LP*, appellantium *B* insignibus] ignibus *B* 17 deo qui] deus qui *P*, ne nomen dei quaeras qui *B* solus est deus, dei *V* 18 totum *om. B*, solum *coni. Routh* ergo unus est *om. CB* ipse *CLMPBV*, totus *v* nam] iam *coni. Vonck*, **** nam *M* (ipse *erasum*)

gus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens et anima sui auctoris et principis admonetur. dici frequenter audimus 'o Deus' et 'Deus uidet' et 'Deo commendo' et 'Deus mihi reddet' [et 'quod Deus uult'] et 'si Deus dederit.' at quae est haec summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis!

Quod uero Christus sit et quomodo per ipsum nobis salus uenerit, sic est ordo, sic ratio. Iudaeis [primum] erat apud Deum gratia. sic olim iusti erant, sic maiores eorum religionibus oboediabant. [inde illis et regni sublimitas floruit et generis magnitudo prouenit.] sed illi indisciplinati postmodum facti et fiducia patrum inflati, dum diuina praecepta contemnunt, datam sibi gratiam perdiderunt. quam fuerit illis profana uita, quae contracta sit uiolatae religionis offensa, ipsi quoque testantur, qui etsi uoce tacent, exitu confitentur: dispersi et palabundi uagantur, soli et caeli sui profugi per hospitia aliena iactantur.

1 dnō C unum deum confitetur naturaliter B 2 sui] ui LP principis est L'PM (sed est in M *erasumm.* 2), p rincipalis est L¹, principii conī. Vonck audiuius LM, sed in M corr. ex audimus (cf. F 18, 11: audio uulgus) uidet] scit B 3 mihi CLM¹P, tibi BM²v reddat v 4 et quod deus uult BC, om. LPM¹, et deus uult M m. 2 s. l., et quod uult deus v, et quod dicit deus Vonck conī; uncis inclusi et si] quod B (cfr. F 18, 11: 'Deum' dicunt et 'Deus magnus est' et 'Deus uerus est' et 'si deus dederit') at quae est haec LP, atque est haec M atque haec est CBv 5 nolle L s. l. m. 2 adgnosere L possit B 6 quid V quomodo] quod homo B ipsum] illum CBV 7 est ratio v primum om. LP, post erat s. l. m. 2 add. in M erat] fuit C 8 sic] hii B maiores etiam B oboediabant LM¹, obaudiabant B 9 inde.... l. 10 prouenit om. LPM, sed add. in M m. 2 in margine (cfr. Tertulliani Apolog. adv. Gentes cap. 21, 393: unde illis et generis magnitudo et regni sublimitas floruit) 10 sed et B indisciplinati LPM, neglegentes disciplinam B, neglegentes disciplinae superbi Cr, neglegentes et indisciplinati et superbi v (cfr. Tertull. l. c.: fiducia patrum inflati, deriuantes a disciplina in profanum modum) facti] tati B 11 patrum L contempnunt CL 12 fuerit LM, fuerat CP, futura fuerunt B, uero fuerit v illis C, illis uero LMP, uero illis B quae] et unde B, quam C 13 uiolate C testantur. Quin Vonck 14 taceant C confitentur, dum dispersi conī. Vonck qui dispersi et palam omnibus etsi uoce taceant exitu confitentur uagantur B palabundi CM, sed 2. m. corr. in C et M: uagabundi (dispersi palabundi Tertull. l. c.) uagabantur L¹, uagantur 'fortasse a glossa natum' Vonck 15 zeli ex sceli C m. 2 aliena hospicia C

sidentibus etiam in morte discordia. et Romanos geminos unum non capit regnum, quos unum uteri cepit hospitium. Pompeius et Caesar adfines fuerunt nec tamen necessitudinis foedus in aemula potestate tenuerunt. nec tu de homine mireris, cum in hoc omnis natura consentiat. rex unus est apibus et dux unus in gregibus et in armentis rector unus. multo magis mundi unus est rector, qui uniuersa quaecumque sunt uerbo iubet, ratione dispensat, uirtute consummat.

- 9 Hic nec uideri potest, uisu clarior est, nec comprehendi, tactu purior est, nec aestimari, sensu maior est. et ideo sic eum digne aestimamus deum, dum inaestimabilem dicimus. quod uero templum habere possit Deus, cuius templum totus est mundus? et cum homo latius maneam, intra unam aediculam uim tantae maiestatis includam? in nostra dedicandus est mente, in nostro consecrandus est pectore. nec nomen Deo quaeras, Deus nomen est. illic uocabulis opus est, ubi propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, Dei uocabulum totum est. ergo unus est et ubique ipse diffusus est. nam et uul-

1 mortem *M* discordiis *B*, discordie *C*¹ romanus *C* geminos *P s. l. m. 2*, geminus *C* 2 quos] qui *LP* unum *om. B* coepit *CLM*, caepit *B* hospicium *CM* Pompeius.... *l. 10* purior est *om. B* 3 cesar ex sesar *C m. 2* 4 nec hic *r*, nec hoc *Mv* tu *om. M*, tantum ex tum *C m. 2* in *om. CLP* 5 consentit *C* et rex *C* (*cf. F 18, 7*) 6 rector ex regitor *C m. 2* 7 et qui *C* 8 dispensatur ex dispensator *C m. 2* consumat *C* 9 nec *P s. l. m. 2* clariorem (est *om.*) *C* tactu *M* 10 purior est] priorem *C* censu (*pro sensu*) *coni. nescio quis in Marshalli interpretatione Cypr. anglica* sensum maiorem (est *om.*) *C* dignae *LM, om. C* 11 aestimamus deum dum *om. L* deum *om. CB = F 18, 8* estimabilem *CL*¹ dicimus] credimus *B = F 18, 8* 12 dei habere possit cuius *B* mundus] orbis *B* et *om. CB* 13 latium *B*, laxius *coni. Routh* maneat *CMBv* intro *C* 14 maiestatis] potestatis *C* includam *LPM*², includat *CBM*¹ (*cf. F 32, 1*: et cum homo latius maneam, intra unam aediculam uim tantae maiestatis includam) 15 est *om. B* deo *LPV = F 18, 10*, dei *MB*, domini *C* quaeras *CM* 16 est. illic *scripsi*, est illi *CLMPB*, est illi. Illic *v* (*cf. F 18, 10*: Deus nomen est. illic uocabulis opus est) uocabulum *B* proprium *B* appellationē *LP*, appellantium *B* insignibus] ignibus *B* 17 deo qui] deus qui *P*, ne nomen dei quaeras qui *B* solus est deus, dei *V* 18 totum *om. B*, solum *coni. Routh* ergo unus est *om. CB* ipse *CLMPBV*, totus *v* nam] iam *coni. Vonck, *** nam M* (ipse *erasum*)

gus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens et anima sui auctoris et principis admonetur. dici frequenter audimus 'o Deus' et 'Deus uidet' et 'Deo commendo' et 'Deus mihi reddet' [et 'quod Deus uult'] et 'si Deus dederit.' at quae est haec summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis!

Quod uero Christus sit et quomodo per ipsum nobis salus uenerit, sic est ordo, sic ratio. Iudaeis [primum] erat apud Deum gratia. sic olim iusti erant, sic maiores eorum religionibus oboediabant. [inde illis et regni sublimitas floruit et generis magnitudo prouenit.] sed illi indisciplinati postmodum facti et fiducia patrum inflati, dum diuina praecepta contemnunt, datam sibi gratiam perdidierunt. quam fuerit illis profana uita, quae contracta sit uiolatae religionis offensa, ipsi quoque testantur, qui etsi uoce tacent, exitu confitentur: dispersi et palabundi uagantur, soli et caeli sui profugi per hospitia aliena iactantur.

1 dnō C unum deum confitetur naturaliter B 2 sui] ui LP principis est L'PM (sed est in M erasumm. 2), p rincipalis est L', principii conī. Vonck audiuius LM, sed in M corr. ex audimus (cf. F 18, 11: audio uulgus) uidet] scit B 3 mihi CLM' P, tibi BM' v reddat v 4 et quod deus uult BC, om. LPM', et deus uult M m. 2 s. l., et quod uult deus v, et quod duit deus Vonck conī.; uncis inclusi et si] quod B (cfr. F 18, 11: 'Deum' dicunt et 'Deus magnus est' et 'Deus uerus est' et 'si deus dederit') at quae est haec LP, atque est haec M atque haec est CBv 5 nolle L s. l. m. 2 ad cognoscere L possit B 6 quid V quomodo] quod homo B ipsum] illum CBV 7 est ratio v primum om. LP, post erat s. l. m. 2 add. in M erat] fuit C 8 sic] hii B maiores etiam B oboedibant LM', obaudiebant B 9 inde.... l. 10 prouenit om. LPM, sed add. in M m. 2 in margine (cfr. Tertulliani Apolog. adv. Gentes cap. 21, 393: unde illis et generis magnitudo et regni sublimitas floruit) 10 sed et B indisciplinati LPM, neglegentes disciplinam B, neglegentes disciplinae superbi Cr, neglegentes et indisciplinati et superbi v (cfr. Tertull. l. c.: fiducia patrum inflati, deriuantes a disciplina in profanum modum) facti] tati B 11 patrum L contempnunt CL 12 fuerit LM, fuerat CP, futura fuerunt B, uero fuerit v illis C, illis uero LMP, uero illis B quae] et unde B, quam C 13 uiolate C testantur. Quin Vonck 14 taceant C confitentur, dum dispersi conī. Vonck qui dispersi et palam omnibus etsi uoce taceant exitu confitentur uagantur B palabundi CM, sed 2. m. corr. in C et M: uagabundi (dispersi palabundi Tertull. l. c.) uagabantur L', uagantur 'fortasse a glossa natum' Vonck 15 zeli ex sceli C m. 2 aliena hospicia C

11 Nec non Deus ante praedixerat, fore ut uergente saeculo et mundi fine iam proximo [ex omni gente et populo et loco] cultores sibi adlegeret Deus multo fideliores, qui indulgentiam de diuinis muneribus haurirent [quam acceptam Iudaei contemptis religionibus perdidissent]. cuius igitur gratiae disciplinaeque arbiter et magister sermo et filius Dei mittitur, qui per prophetas omnes [retro] inluminator et deductor humani generis praedicatur. hic est uirtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius et gloria: hic in uirginem delabitur, carnem Spiritus sanctus induitur, Deus cum homine miscetur. hic Deus noster, hic Christus est, qui mediator duorum hominem induit, quem perducatur ad patrem. quod homo est, esse Christus uoluit, ut et homo possit esse quod Christus est.

1 ante deus *B* fore] forte *B* 2 proxime *C*¹, proximo *M*¹ ex omni... loco *om.* *LPM*¹, s. l. *add. in M m. 2* 3 adlegeret *M*, adlegere *LP* deus aut expungendum aut in et eos mutandum censet *Vonck* multo fideliores *LPr*, multo fidelior *ē M*, fidei fortiores *C*, meliores obsequii et fidei fortiores *B*, multo fideliores et melioris obsequii *v*, multo meliores obsequio et fide fortiores *recepit Goldhorn ex codice Fuzensi (cfr. Tert. l. c.: fore uti sub extimis curriculum saeculi ex omni iam gente et populo et loco cultores sibi adlegeret deus multo fideliores, in quos gratiam transferret etc.)* 4 quam... perdidissent *om. LPM*¹, *sed add. s. l. m. rec. in M* contemptis] cūceptis *M*, cumtemptis *ex contemptis C m. 2; fortasse cum contemptis* 5 perdidit *B* cuius (huius *M*) igitur gratiae disciplinaeque arbiter *LMP = Tertull. l. c.*, indulgentiae igitur huius (fructus *pro* huius *B*) et gratiae arbiter (auctor *pro* arbiter *B*) *CBr*, indulgentiae gratiae disciplinaeque arbiter *Oxon.* et *add. m. 2 in M* 6 et sermo filius *Vonck* 7 retro *om. LPB* inluminatur *LM* deductor *LMPV*, deductor omnipotens *B*, doctor *Cv* (*cf. Tertull. l. c.: illuminator atque deductor generis humani*) humana *C*¹ praedicatur *LPM*¹, praedicabatur *CBM*^v (*cf. Tertull. l. c. 21, 399: ut retro semper praedicabatur*) 8 est *om. B* eius *om. B* gloria] gratia *V* uirgine *B* 9 delabitur *LMPBV = Tertull., dñs inlabitur C*, illabitur *v* carne *C* carnem spiritu sancto cooperante *v* (*cf. Nourrii obseru. ad. h. l. in Lumperi hist. patr. XI. p. 116 sqq.*) cum semper homine *C*¹, *m. 2 corr. in:* semper cum homine 10 deus] dñs *C* hic deus noster *om. B* est Christus *B* qui] hic est qui *B* 11 hominum induitur *C* per quem reducat *B* quod homo ... l. 12 possit *om. B* 12 et *om. CLP* esse possit quod et *M*

- Sciebant et Iudaei Christum esse uenturum: nam hic illis sem- 12
 per prophetis monentibus adnuntiabatur. sed significato duplici
 eius aduentu, uno qui exercitio et exemplo hominis fungeretur,
 altero qui Deum fateretur, non intellegendo primum aduen-
 5 tum, quod in passione praecessit occultus, unum tantum credunt
 qui erit in potestate manifestus. quod autem hoc Iudaeorum
 populus intellegere non potuit, delictorum meritum fuit: sic
 erant sapientiae et intellegentiae caecitate multati, ut qui uita
 indigni essent, haberent uitam ante oculos nec uiderent.
- 10 Itaque cum Christus Iesus secundum a prophetis ante prae- 13
 dicta uerbo et uocis imperio daemonia de hominibus excuteret,
 paralyticos restringeret, leprosos purgaret, inluminaret caecos,
 claudis gressum daret, mortuos rursus animaret, cogeret sibi
 elementa famulari, seruire uentos, maria oboedire, inferos cedere,
 15 Iudaei, qui illum crediderant hominem tantum de humilitate carnis
 et corporis, existimabant magum de licentia potestatis. hinc

1 esse] fuisse *BV* et hic *B*, hoc *CM* 2 admonentibus *v* sed] et
LP significatio eius duplici *C* 3 unum qui non intellegendo *hoc*
loco om. C, ponit post itaque cum Christus *l. 10* uno *B*, unum *CLMPr*
 qui *om. B* exercitio *P* et *Ps. l. m. 2, om. B* 4 alterum *CLMPBr*
 qui *dnm C*, quidem *B* fatentur *B*; uno.... fateretur *suspecta uidentur*
 non] inon *C* intellegentibus aduentum primum *B* 5 quod *LP*, qui
CBv, qui *M* (*d. erasum*) occultus *C* 6 in] et *B* manifestum
C (*cf. Tertull. c. 21, 400*: duobus enim aduentibus eius significatis,
 primo qui iam expunctus est in humilitate conditionis humanae, secundo
 qui concludendo saeculo imminet in sublimitate diuinitatis exsertae, pri-
 mum non intellegendo, secundum quem manifestus praedicatum sperant,
 unum existimauerunt) 8 et intellegentiae erant sapientiae cecitate *C*
 multati *C³ M²* (*cf. Tertull. l. c.*), mulcati *B*, mutati *C'LM'P* ut *om. B*
 uitam *B* 10 iesus *om. CB* a *om. LP* prophetias *P* praedicata *B*,
 praedictum *C'* 11 uerbo *P*, sed o *ex corr.* et daemonia *B* de] ab *V*
 excuterentur *ex* excuterent *C m. 2* 12 et paralyticos *L*, paracliticos *ex*
 paraclitos *C m. 2* leprosus *P* *super* et inluminaret *M m. 2*: semi-
 uinos animaret (*cf. Tertull. l. c.*: mortuos denique uerbo redderet uitae)
 13 claudis *Pv* gressum *C'* 14 aelimenta *M* famulare *C'*
 obaudire *B* inferos cedere *om. B* 15 hominum *C'* 16 existimauerunt *B*,
 existimauerunt *C* magum *CLP*, magum *B*, magum *M* de licentia]
 diligentia *CB* (*cf. Tertull.*: quem igitur solummodo hominem praesump-
 serant de humilitate, sequebatur, ut magum existimarent de potestate)
 hinc *B et Manutius*, hunc *CLMPv*

magistri eorum adque primores, hoc est quos et doctrina ille et sapientia reuincebat, accensa ira et indignatione prouocati, ut postremo detentum Pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, traderent, crucem eius et mortem suffragiis [uiolentis ac] pertinacibus flagitarent.

- 14 Hoc facturos et ipse praedixerat et prophetarum omnium testimonium sic ante praecesserat, oportere illum pati, non ut sentiret mortem sed ut uinceret, et cum passus esset, ad superos denuo regredi, ut uim diuinæ maiestatis ostenderet. fidem itaque rerum cursus inpleuit. nam et crucifixus praeuento carnificis officio spiritum sponte dimisit et die tertio rursus a mortuis sponte surrexit. apparuit discipulis suis talis ut fuerat, agnoscendum se uidentibus praebuit simul iunctis et substantiae corporalis firmitate conspicuus ad dies quadraginta remoratus est, ut de

1 magistris *B et Man.*, magistros *M* primores] primordem *C*, primoribus *B et Man.* hoc est *om. B, expungendum censet Vonck* doctrine *C*¹ illa *B* 2 sapientie *C*¹ accensa *CLMPBV*, accensi *v* prouocati *v*, prouocata *LMP*, reuocata *C*, prouocata est *VB et Man.* ut postremo *LMB*, et postremo *P*, postremo *Cv*, insecuti sunt et postremo scripsit *Baluzius* detentum] deductum *B et Man.* 4 syria *LP* traderent scripsi; tradiderunt *M* sed erunt ex *corr.*, tradiderunt *CLPv*, offerrent *B et Man.* (*Manutius* has omnes scripturas cum *B consentientes ex Veronensi deprompsisse videtur*) 5 uiolentis ac *om. LP* ac *M s. l. m. 2* pertinacibus *M* flagitarent *C¹LMPBr*, flagitantes *C²v* (*cfr. Tertull. l. c.*: Ad doctrinam uero eius, qua reuincebantur magistri primoresque Iudaeorum, ita exasperabantur, — ut postremo oblatum Pontio Pilato, Syriam tunc ex parte Romana procuranti, uiolentia suffragiorum in crucem dedi sibi extorsissent) 6 hoc esse *BM*, hoc eos *v* (*eos om. etiam Tert. l. c.*) facturos] futurum *B* et *om. C* prophetare *B* testimonium *om. B, s. l. m. 2 P* 7 sentiret tantum *Oxon.* 7 mortem ponit post uinceret *B* ut *M s. l. m. 2* esset] fuisset *CBV* superos denuo] patrem deum *B* 9 denuo ad *M* regredi] ascenderet *B* ut *P*, sed ex *corr.*, et *B* diuinam maiestatem (uim *om.*) *B* fidem itaque] idem ita *B* 10 et] ut *BC* carnificis officio] carnificio *LP* 11 obortus spiritum *B* demisit *C¹* tertia *CB* a *M* 12 resurrexit *BC¹* talis ut *LM*, ut *P*, talis ut ante *C*, qualis et *B*, talis qualis et *Baluzius* ad agnoscendum *M*, ut agnoscendum *C*, ad cognoscendum *L* 13 iunctis *V*, iunctus *CLPM*, intus *B*, uinctus *r* (*cfr. Luc. 24, 33: καὶ εὐρον συνηθροισμένους*) et] ut *B* substantia *LMP* 14 conspicuus *om. B* usque ad *B* rememoratus *M* de eo ex deo *M m. 2*, denuo *Cv*, de cetero *B*

eo ad praecepta uitalia instrui possent et discerent, quae docerent. tunc in caelum circumfusa nube sublatus est, ut hominem, quem dilexit, quem induit, quem a morte protegit, ad patrem uictor inponeret, iam uenturus e caelo ad poenam diaboli et ad censuram generis humani ultoris uigore et iudicis potestate: per orbem uero discipuli magistro et Deo monente diffusi praecepta in salutem dare, ab errore tenebrarum ad uiam lucis adducere, caecos et ignaros ad agnitionem ueritatis oculare.

Ac ne esset probatio minus solida et de Christo delicata con-
 10 fessio, per tormenta, per cruces, per multa poenarum genera temptantur. dolor, qui ueritatis testis est, admouetur, ut Christus Dei filius, qui hominibus ad uitam datus creditur, non tantum praeconio uocis sed et passionis testimonio praedicaretur. hunc igitur comitamur, hunc sequimur, hunc habemus itineris
 15 ducem, lucis principem, salutis auctorem, caelum pariter et patrem quaerentibus et credentibus pollicentem. quod est Christus, erimus [christiani], si Christum fuerimus secuti.

1 et discerent quae docerent *om. B* 2 in] ad *B* circumfusa *om. B*
 3 morte] mortuis *C* protegit] produxit *B*, protraxit *coni. Vonck* 4 iam
 poneret et uenturus *C* ad patrem uictorem poneret, iam iam uenturus *coni.*
Vonck p. 76 e] ae *P*, de *C*, a *M* sed *s. l. m. 2* 5 in ultoris uigore *coni.*
Routh 6 magistrato *M'*, non magistro *LV* et] sed *V*, et delendum censet
Routh conlato Tertull. l. c.: diffusi per orbem ex praecepto magistri dei
 paruere; id eos (pro et deo) *coni. Vonck l. c.* 7 in] ad *B*, dei in *C*
 dare *LPVM'*, daret *C*, darent *M'Bv* errorem *C'MB* et tenebra-
 rum *P* uiam] uitam *LP*, ultimum *B* adducere *CLPVM'r*, addu-
 cerent *BM'v* 8 et] ad *C* agnitione (ad *om.*) *LP* oculare *MPVr*,
 ocularet *BC'*, oscularet *C'*, ocularent *v*, *om. L* 9 ne esset ex nasset *C*
m. 2 minus ex munus *C m. 2* deligata *M*, delata ex delicta *C m. 2*,
 declinata *coni. Vonck* 11 temptantur ex temptator *M m. 2*, temptat *C*
 dolor *C*, sed in margine: pro dolor testis *om. C* ui admouetur ex uiuid-
 mouetur *C*, admonetur *B* ut *om. B* ut christus ut *M* 12 datus
om. B 13 praeconia ex praeconio *C m. 2* praedicaretur] probaretur
BV 14 comitamur] imitamur *B* hunc sequimur *om. V* 15 patrem
om. B 16 pollicente *B* christus est *B* 17 christiani *om. LP*, *s. l.*
m. 2 M secuti *LMPr*, imitati *CBv* EXPLICIT QVOD IDOLA DII NON SINT
 MP, QVOD IDOLA DII NON SINT EXPLICAT *L*, DE EO QVOD IDOLA DII NON
 SINT EXP *B*, EXPLICIT EPISTOLA CAECILI CYPRIANI DE IDOLIS QVOD IDOLA
 DII NON SINT *C*

III.
THASCI CAECILI CYPRIANI
AD QVIRINVM
(TESTIMONIORVM LIBRI TRES).

- A** = codex bibliothecae Sessorianae saec. VII. (cfr. Mai bibl. patr. nou. I 2. p. IV) uel potius saec. VIII—IX. (cfr. Reifferscheid bibl. patr. ital. II. p. 129).
- W** = codex Würzburgensis. *desunt in eo libri I cap. 1—15, libri II c. 9—19*; cf. p. 2.
- L** = codex Vindobonensis; cf. p. 18.
- M** = codex Monacensis; cf. p. 2.
- B** = codex Bambergensis; cf. p. 2.
- V** = codex Veronensis; cf. p. 2.
- v** = editiones uel omnes uel aliquot.

THASCI CAECILI CYPRIANI AD QVIRINVM

(TESTIMONIORVM LIBRI TRES).

CYPRIANVS QVIRINO FILIO SALVTEM.

5 **O**btemperandum fuit, fili carissime, desiderio tuo spiritali
inpensissima petitione diuina magisteria poscenti, quibus nos Do-
minus per scripturas sanctas erudire et instruere dignatus est, ut
a tenebris erroris abducti et luce eius pura et candida luminati
uiam uitae per salutaria sacramenta teneamus. et quidem sicut
10 petisti, ita a nobis sermo compositus et libellus compendio bre-
uiante digestus est, ut quae scribebantur non copia latiore dif-

EXPLICIT TESTIMONIORVM (*add. m. 2*: Liber beati augusti contra
donatistas et ydola. Item liber cypriani epi ac martyris de sacramentis
XPI) INCIPIT AD QVIRINVM A, INCIPIT AD QVIRINVM LIBER (LIBER
om. M) PRIMVS LM, Incipit epistula ad Quirinum B; *Augustin. contra
duas epist. Pelag. l. IV, c. 21. p. 480 d*: Cyprianum etiam ipse haeresiarches
istorum Pelagius cum debito honore commemorat, ubi testimoniorum
librum scribens, eum se asserit imitari, 'hoc se' dicens 'facere ad Romanos,
quod ille fecerit ad Quirinum', *et eiusdem libri c. 27*: merito et ad Qui-
rinum de hac re absolutissimam sententiam proponit, cui testimonia
diuina subiungeret; *Hieronym. Dialog. contra Pelag. c. 32*: quumque se
imitatorem, immo expletorem operis beati Cypriani scribentis ad Quirinum
esse fateatur. *inde non inmerito conicias genuinum operis titulum fuisse
AD QVIRINVM; uulgo inscribitur*: testimoniorum libri aduersus Iudaeos.

5 obteperandum A kme MB 6 petitione A 7 scribturas A et
sic fere semper instruere ALMBV, instituere Oxon. 8 abducti et]
adducti ad B lucem B illuminati ex luminati M m. 2 10 cumposi-
tus L 11 utque M scribebantur ex scribantur M

funderem, sed quantum mediocris memoria suggerebat, excerptis capitulis et adnexis necessaria quaeque colligerem, quibus non tam tractasse quam tractantibus materiam praebuisse uideamur. sed et legentibus breuitas eiusmodi plurimum prodest, dum non intellectum legentis et sensum liber longior spargit, sed subtiliore compendio id quod legitur tenax memoria custodit. complexus sum uero libellos duos pari qualitate moderatos: unum quo ostendere enisi sumus, Iudaeos secundum quae fuerant ante praedicta a Deo recessisse et indulgentiam Domini, quae sibi et pridem data et in posterum promissa fuerat, perdidisse, successisse uero in eorum locum Christianos fide Dominum promerentes et de omnibus gentibus ac de toto orbe uenientes. item libellus alius continet Christi sacramentum, quod idem uenerit, qui secundum scripturas adnuntiatus est, et gesserit ac perfecit uniuersa, quibus intellegi et cognosci posse praedictus est: quae legenti interim prosint ad prima fidei liniamenta formanda. plus roboris tibi dabitur et magis ac magis intellectus cordis operabitur scrutanti scripturas ueteres ac nouas plenius et uniuersa librorum spiritalium uolumina perlegenti. nam nos nunc de diuinis fontibus inpleuimus modicum quod tibi interim mit-teremus. bibere uberius et saturari copiosius poteris, si tu quoque ad eosdem diuinae plenitudinis fontes nobiscum pariter potaturus accesseris. opto te, fili carissime, semper bene ualere.

1 sugerebat *L* exceptis *LM* 2 quaeque *A* 4 prodeest *A*
 5 spargeret *V* subtiliore] utiliore *V* 6 custodiret *A* 7 qualitate
ALV, aequalitate *B*, equalitatem *M* 8 enisi *M*, nisi *LB* simus *v*
 enisi... secundum *om. A* quae] que *M*, neque *A* 10 et *AL*, iam *MBv*
 datam *L* fuerant *M* 11 loco *ex locū A m. 2* fidem *M* dominum
A, dn̄i *LB*, dn̄ *M m in rasura* 14 est] esset *M* 15 posse praedictus est] potest, quod ipse sit, qui praedictus est *v* legenti *A*, legenti tibi *B*, legentibus *LMV* 16 prosint *B*, prosunt *ALM* primae *A*
 lineamenta *LMB* 17 roboris] laboris *A* tibi *om. L* 18 scrutantis *B* et *om. B* 20 fontibus *A* inplebimus *A* 21 saturare *L*
 22 potaturus *BL'*, potiturus *A*, poturus *ML'* 23 *kme MB*
 opto... ualere *om. AL* explicit praefatio incipit libellus primus *M*,
 explicit epistula incipit cap̄ libri primi *B*, LIBELLVS PRIMVS *A*, *inscriptionem om. L*

LIBER PRIMVS.

CAPITVLA.

- I. Iudaeos in offensam Dei grauiter deliquisse, quod Dominum reliquerint et idola secuti sint.
- 5 II. Quod prophetis non crediderint et eos interfecerint.
- III. Ante praedictum, quod Dominum neque cognituri neque intellecturi neque recepturi essent.
- 10 IIII. Quod scripturas sanctas intellecturi Iudaei non essent, intellegi autem haberent in nouissimis temporibus, posteaquam Christus uenisset.
- V. Nihil posse Iudaeos intellegere de scripturis, nisi prius crediderint in Christum.
- VI. Quod Hierusalem perdituri essent et terram quam acceperant relicturi.
- 15 VII. Item quod essent amissuri lumen Domini.
- VIII. Quod circumcisio prima carnalis euacuata sit et secunda spiritalis repromissa sit.
- VIII. Quod lex prior quae per Moysen data est cessatura esset.
- X. Quod lex noua dari haberet.
- 20 XI. Quod dispositio alia et testamentum nouum dari haberet.
- XII. Quod baptisma uetus cessaret et nouum inciperet.
- XIII. Quod iugum uetus euacuaretur et iugum nouum daretur.
- XIIII. Quod pastores ueteres cessaturi essent et noui inciperent.
- XV. Quod domus et templum Dei Christus futurus esset et cessasset templum uetus et nouum inciperet.
- 25 XVI. Quod sacrificium uetus euacuaretur et nouum celebraretur.

3 offensa *MB* sed quod *A* 4 reliquerint *AB*, relinquerint *L*, dereliquerunt (unt ex int) *M* saecuti *A* tales litterarum e et ae in *ALMB* confusiones posthac non omnes notauimus sunt *AM* 5 item quod *LMBv* profetis *A* et sic fere semper crediderunt *M*¹ 6 item ante *B*, et sic omnes deinceps tituli in *B* incipiunt ab: Item 15 item om. *A* ammissuri *M* 18 prior eras. in *M* mosen *L* 20 dispositio] si positio *B* 24 domum *M* et (post esset) om. *B* 25 cessaret *Bv* et nouum. . . l. 26 uetus om. *L* inciperet *A*, coepisset *M*, cepisset *B* 26 euacuaretur *L*, uacuaretur *A* celebraretur *A*

- XVII. Quod sacerdotium uetus cessaret et nouus sacerdos ueniret qui in aeternum futurus esset.
- XVIII. Quod propheta alius sicut Moyses promissus sit, scilicet qui testamentum nouum daret et qui magis audiri deberet.
- XVIII. Quod duo populi praedicti sint, maior et minor, id est uetus Iudaeorum et nouus qui esset ex nobis futurus.
- XX. Quod ecclesia quae prius sterilis fuerat plures filios habitura esset ex gentibus, quam quot synagoga ante habuisset.
- XXI. Quod gentes magis in Christum crediturae essent. 10
- XXII. Quod panem et calicem Christi et omnem gratiam eius amissuri essent Iudaei, nos uero accepturi, et quod christianorum nouum nomen benediceretur in terris.
- XXIII. Quod ad regnum caelorum magis gentes quam Iudaei perueniant. 15
- XXIII. Quod solo hoc Iudaei accipere ueniam possint delictorum suorum, si sanguinem Christi occisi baptismo eius abluerint et in ecclesiam transeuntes praeceptis eius obtemperauerint.

IVDAEOS IN OFFENSAM DEI GRAVITER DELIQVISSE, QVOD 20
DOMINVM RELIQUERINT ET IDOLA SECVTI SINT.

1 In Exodo populus ad Aaron: Exurge et fac nobis deos qui nos praecedant: quia Moyses uir hic, qui nos eiecit de

22 Exod. 32. 1.

1 XVII] XVI *L* et ita omnes deinceps titulorum numeri uno minores exhibentur in *L* uenisset *B* 3 propheta alius] profetadius *A* moyses *L* et sic fere semper 5 praedicti ex perdicti *M* m. 2 6 nobis] nouis *M* 7 ste,relis *A* fuerit *AL* 8 quot] quod *AM* sed in *M* deletum m. 2 synagoga *AL*; has litterarum *i* et *y* confusiones in *ALMB* non omnes adnotauimus 10 christo *M* 13 benediceretur ex benedicetur *A* 16 quod] item ad *B* hoc *L* s. l. m. 2 capitula libri primi exp. incip. eorum interpretationes m. rec in *M*, exp. cap incipit liber primus de iudeis et christianis cap I *B*, inscriptionem om. *AL*

20 iudaeo *A* offensa *MB* 21 reliquerint *AL*, dereliquerint *Bv*, relinquerint *M* 22 aron *A*

Aegypto, quid ei acciderit, non scimus. Item illic Moyses ad Dominum: Precor, Domine, deliquit populus hic delictum grande. fecerunt sibi deos aureos et argenteos: et nunc si dimittis eis delictum, dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti. et Dominus dixit ad Moysen: si qui deliquit ante me, deleam eum de libro meo. Item in Deuteronomio: Sacrificauerunt daemoniis et non Deo. Item in libro Iudicum: Et fecerunt filii Israel malignum contra Dominum Deum patrum suorum, qui eiecit eos de terra Aegypti, et secuti sunt deos a gentibus, quae circa illos sunt, et offenderunt Dominum et reliquerunt Deum et seruierunt Baal. Item illic: Et adiecerunt filii Israel iterum facere malignum contra Dominum et seruierunt Baal et diis alienigenarum et reliquerunt Dominum et non seruierunt illi. [Apud Malachiam: Derelictus est Iuda, et abominatio facta est in Israel et in Hierusalem, quoniam profanauit Iudas sancta Domini, in quibus dilexit et affectauit deos alienos. exterminabit Dominus hominem qui facit haec et humilis efficietur in tabernaculis Iacob].

QVOD PROPHETIS NON CREDIDERINT ET EOS INTERFECERINT.

Apud Hieremiam Dominus dicit: Misi ad uos seruos meos prophetas. ante lucem mittebam, et non audiebatis

2 Ex. 32, 31 sq. 6 Deut. 32, 17. 7 Iud. 2, 11 sq. 14 Mal. 2, 11 sq. 20 Hier. 25, 4 sq.

2 dominum] *dm̄ B* precor ait *Mv* domine *om. A* deliquit *A* et sic saepius 3 dimittas *B* 4 eis *AM*, ei *Lv*, illis *B* dimitte *A* 5 dixit dominus *LMBv* quis *MBv* 6 eum *ALB*, illum *Mv* 8 israel *M s. l. m. 2*, israhel *L* (sic fere semper), istrahel *A* (sic fere semper) malignum *A*, ~~mal~~malignum *M*, quod malignum *L*, quod malignum est (erat *v*) *Bv*; τὸ ποιηθὲν *LXX* contra *dm̄ dm̄ ALB*, coram dno dō *Mv*; ἐναντίον κυρίου *LXX* (ἐναντίον κυρίου *cod. Alex.*) 9 qui eiecit] quid eiecit *A* deos *om. M* a gentibus *ALBV*, gentium ritum *M sed* ritum *s. l. m. 2*, gentium *v*; ἐπορεύθησαν ὀπίσω θεῶν ἐτέρων ἀπὸ τῶν θεῶν τῶν ἐθνῶν *LXX*; deos alios a gentibus legendum censet *Pamelius* 10 que *A* quae. .sunt *om. M* sunt *om. A* 11 bahal *AMB* 12 iterum] itē *B*, *om. A* contra] coram *Mv* *dm̄ ALM²*, dō *M¹*, *dm̄ dm̄ B* 13 aliegenarum *A¹* 14 apud Malachiam . . . l. 18 Iacob *om. ALMBV*; *L* in margine signo *A* adposito deesse aliquid indicare uidetur 19 item quod *LBv*, iterum quod *M* crediderunt *MB* interfecerunt *MB* 20 apud *A*, et ita saepius misit *A*

me neque intendebatis auribus uestris, dicens: conuertatur unus-
 quisque a uia sua mala et a nequissimis adfectionibus uestris, et
 habitabit in terra ista quam dedi uobis et patribus uestris a sae-
 culo usque in saeculum. nolite ambulare post deos alienos, ut seruiat-
 is eis, et ne adoraueritis eos et ne incitetis me in operibus ma- 5
 num uestrarum ad disperdendos uos: et non audistis me. Item in
 Regnorum tertio Helias ad Dominum: Aemulando aemu-
 latus sum Domino Deo omnipotenti, quia dereliquerunt te filii
 Israel, altaria tua demolierunt et prophetas tuos interfecerunt
 gladio: et remansi ego solitarius, et quaerunt animam meam 10
 auferre a me. Item in Esdra: Desciuerunt a te et abiecerunt
 legem tuam post corpus suum et prophetas tuos interfecerunt, qui
 obstabantur eos, ut reuertentur ad te.

ANTE PRAEDICTVM, QVOD DOMINVM NEQVE COGNITVRI NEQVE
 INTELLECTVRI NEQVE RECEPTVRI ESSENT. 15

3 Apud Esaiam prophetam: Audi, caelum, et percipe auri-
 bus, terra, quoniam Dominus locutus est: filios genui et exaltaui,
 ipsi autem me spreuerunt. agnuit bos possessorem suum et asinus
 praesepium domini sui: Israel uero me non cognouit et populus me
 non intellexit. uae gens peccatrix, populus plenus peccatis, semen 20

7 I Reg. 19, 10. 11 Nehem. 9, 26. 16 Es. 1, 2 sq.

1 me neque intendebatis] mane quae indebatis *A* (quod mihi corruptum
 uidetur ex: mane, neque intendebatis; cf. LXX) dicentes ex dicens *M*
 conuertatur *L* 2 a (ante nequissimis) om. *B* affectionibus *B* 3 habi-
 tabitis ex habitatis *L* 4 usque *ALBM*², et usque *M*^v saeculum *A*,
 saecula *LMBv* item illic: nolite *M*, et iterum: nolite *v* ampulare *L*
 ut... l. 5 eos om. *B* 5 eos om. *M* 7 regnorum *A*, basilion *LMBv*
 libro tertio *Mv*; libro om. *ALBV* haelias *A*, elias *L* 8 dñm dñm *M*
 9 demolierunt *A* 10 solitarius] solus *MB* 11 a me *AB*, eam a me *M*,
 eam *L* hesdra *ALB* desciderunt *A* 12 corpus *ALB*, dorsum *Mv*;
 δπισω σώματος αὐτῶν LXX post corpus suum legem tuam *B* 15 ne-
 que intellecturi neque cognituri *M* 16 apud] audi *L* ysaiam ex esaiam
M m. 2 ut passim prophetam om. *LMBv* percipe auribus *AMB*, praebe
 aures *LV* 17 et filios *M* genui *AB*, generaui *LMv*; cf. de domin. orat.
 c. 10; de zelo et liuore c. 15 18 spreuerunt *AB*, reprobauerunt *LMv*
 suum om. *LB* asinus dñi *B* 19 praesepem *LV* uero. *A*, autem
LMBv agnuit *LM* post me add. *M*²: meus 20 genti peccatrici
LM populo pleno *LM* peccatis] delictis *B*

pessimum, filii sine lege: dereliquistis Dominum et ad iracundiam pronocastis sanctum Israel. Item apud eundem Dominus dicit: Vade et dic populo isto: aure audietis et non intellegetis et uidentes uidebitis et non uidebitis. incrassauit enim cor populi eius, et auribus grauitur audierunt et oculos suos concluderunt, ne forte uideant oculis et auribus audiant et corde intellegant et reuertantur, et curem illos. Item apud Hieremiam Dominus dicit: Me dereliquerunt fontem aquae uiuae et effoderunt sibi lacus detritos, qui non poterunt aquam portare. Item apud eundem: Ecce sermo Domini factus est eis in maledictum, non uolunt eum. Item apud eundem Dominus dicit: Cognouit tempus suum turtur et hirundo, ruris passerés custodierunt tempora introitus sui, populus autem meus non cognouit iudicium Domini. quomodo dicetis: sapientes sumus et lex Domini nobiscum est? in cassum facta est metatura falsa, scribae confusi sunt, sapientes trepidauerunt et capti sunt, quia uerbum Domini reprobauerunt. Item apud Salomonem. Quaerunt me mali et non inuenient. oderunt enim sapientiam, sermonem autem Domini non receperunt. Item in psalmo XXVII: Redde eis retributionem eorum, quoniam non intellexerunt in operibus Domini.

3 Es. 6, 9 sq. 8 Hier. 2, 13. 10 Hier. 6, 10. 11 Hier. 8, 7 sq. 17 Prouerb. 1, 28 sq. 19 Ps. 27, 4 sq.

1 pessimum *AMB*, nequam *Lv* et *codd. optimi l. c. de domin. orat.* filii sine lege *A* (*viol* ἀνομοι *LXX*), filii scelesti *LMB* et *optimi codd. l. c.* reliquistis *v* ad] in *LMv* iracundiam] indignationem *LMv* 2 pronocastis] misistis *Lv* illum sanctum *Lv* 3 isto *A*; isti *LB*, huic *M* intellegitis *LB* 4 uidentes uidebitis *ALM* incrassauit *AV*, ingrassauit *LB*, ingrassatū ē *M* (ū ē in rasura) 5 eius *A*, huius *LMBv* 6 et corde intellegant *om. L* 8 fontem *A* uiuae] uitae *V*; ὕδατος ζωῆς *LXX* (ἕδατος ζωῆς *cod. Alex.*) et *om. A* (*scribendum fortasse*: et foderunt; *cf. Mai Spicil. Rom. 9 p. 45*) 9 lacus *BM* detritos *om. A* portari *B* 10 dei *L* et non *v* 11 eum *A*, illum *LMBv* cognouit miluus *v* 12 tempus *M* hirundo (*irundo B*) ruris *LMB*, erundorum his *A* passeris *AL* 14 dicetis *L* 15 nobiscum *A* falsa] uestra *MB* 17 salomonem *A* et sic semper quaerent *L*, querent *MB*; ζητήσουσι *LXX* 18 oderunt enim *A*, odio enim habuerunt *LMBv* domini *om. B* 19 recipiunt *AL*, recipiunt *L* item *om. M* XXVII *A*, XXVI *MB*, uicessimo quinto *L* 20 dominum *V*, dñi *L* (*i in ras.*)

Item in psalmo LXXXI: Non cognouerunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Item in euangelio secundum Iohannem: In sua propria uenit, et sui eum non receperunt. quotquot eum receperunt, dedit illis potestatem, ut filii Dei fierent, qui credunt in nomine eius.

QVOD SCRIPTVRAS SANCTAS INTELLECTVRI IYDAEI NON ESSENT, INTELLEGI AVTEM HABERENT IN NOVISSIMIS TEMPORIBVS, POSTEAQVAM CHRISTVS VENISSET.

- 4 Apud Esaiam prophetam: Et erunt uobis hi omnes sermones sicut sermones libri, qui signatus est: quem si dederis homini scienti litteras ad legendum, dicet: non possum legere, signatus est enim. sed in illa die audient surdi sermones libri, et qui in tenebris et qui in nebula sunt, oculi caecorum uidebunt. Item apud Hieremiam: In nouissimo dierum cognoscetis ea. Item apud Daniele[m]: Muni sermones et signa librum usque ad tempus consummationis, quoad discant multi et impleatur agnitio: quoniam cum fiet dispersio, cognoscent omnia haec. Item in epistula Pauli ad Corinthios prima: Nolo enim uos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt. Item ad Corinthios secunda: Obtusi sunt sensus eorum usque in hunc diem hoc eodem uelamento in lectione ueteris testamenti manente, quod non reuelatur, quia in Christo euacuatur: et

1 Ps. 81, 5. 3 Io. 1, 11 sq. 9 Es. 29, 11 et 18. 14 Hier. 23, 20. 15 Dan. 12, 4 et 7. 18 I Cor. 10, 1. 20 II Cor. 3, 14 sq.

1 LXXXI *A*, LXXX *MB*, octuagessimo *L* 2 tenebris *A*, umbra *LMv*, umbram *B*, ambulant *A*, deambulabunt *LMBv*; cf. test. lib. II 6 sec̃ *A*, cata *LMBv* iohannis ex iohannen *M m. 2* 3 in om. *A* sui] sul *A* non receperunt] nonrunt *A* (*corruptum ex* non no- uerunt?) quodquod *AML*² 4 reciperunt *A* filii *M* fierint *A* 6 sc̃is *A* 9 prophetam om. *LMB* hii *ALB* 10 signatum *B* dederis *ex* desideris *M m. 2* 11 dicit *A* non possum legere in *marginē add. in L* signatum *B* 12 surdi] di *A* libri huius *M* 15 danihelum *A* muni] mani *A*, claude *M sed in ras. m. 2* signa] muni *V* 16 impleantur agnitione omnes *B* 17 omnia om. *A* item om. *MB* 18 aepistola *A et sic saepius* in epistula om. *BV* prima om. *M*¹, post pauli add. *M*² 19 fratres om. *A* item in epistula *Bv* 20 obtusi *BV*, obtusi *ALM* 21 testamenti legentes. Mane te *B*

usque in hodiernum, si quando legitur Moyses, uelamen est super cor eorum. mox autem conuersus est ad Dominum, auferetur uelamen. Item in euangelio Dominus post resurrectionem: Isti sunt sermones, quos locutus sum ad uos, cum adhuc essem uobiscum, quia oportet adimpleri omnia scripta in lege Moysi et prophetis et psalmis de me. tunc adaperuit illis sensum, ut intellexerent scripturas, et dixit illis: quia scriptum est Christum pati et resurgere a mortuis tertia die, et praedicari in nomine eius paenitentiam et remissa peccatorum usque in omnes gentes.

10 NIHIL POSSE IYDAEOS INTELLEGERE DE SCRIPTVRIS, NISI PRVS CREDIDERINT IN CHRISTVM.

Apud Esaiam prophetam: Et si non credideritis, neque 5 intellegetis. Item Dominus in euangelio: Si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis uestris. Fide 15 autem stare iustitiam et illic esse uitam praedictum est apud Abacuc: Iustus autem ex fide mea uiuit. Inde Abraham pater gentium credidit. In Genesi: Et credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam. Item apostolus ad Galatas: Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad

4 Luc. 24, 44 sq. 12 Es. 7, 9. 13 Io. 8, 24. 16 Ab. 2, 4. 17 Gen. 15, 6. 19 Gal. 3, 6 sq.

1 in hodiernum *A*, inodiernum *M*¹ uelamen *A*, uelamentum *LMB*
 2 autem *ALBVM*¹, autem ut *M*²*v* conuersus est *ALB*, conu. fuerit *M*
sed fuerit *s. l. m. 2*, conuersi fuerint *v* auferetur *v*, aufertur *LMB*,
 aufer *A* uelamentum *LMB*, tegumentum *V* 3 item *om. LMBv*
 dixit post resurrectionem *V*, post resurrectionem dicit *Mv* 5 oportet
 adimpleri] post et impleri *A* omnia] omnem *B* scripta] scripturam *B*,
 quae scripta sunt *v*; *νάρια τὰ γεγραμμένα Graec.* legem *B* mosy *L*
 6 de me tunc] idem et unde *A* illos *A* intellexeret *A* 7 scriptu-
 ram *B* sic scriptum est et sic oportebat christum *v* 8 tertia *AM*¹*B*,
 tertio *LM*² 9 remissa *ABM*¹, remissam *L*, remissionem *M*² 11 cre-
 derint *A* christo *LB* 12 prophetam *om. LMBv* si *A s. l.* neque]
 non *B* 13 intellegitis *LBM*¹ item] unde *LM* euangelio dicit *MB*
 14 fidei *B* 15 iustitiam] iustum *V* 16 abacuc prophetam *B*, abacuc
*M*², abacum *L*, abacum *A*, ambacum *M*¹ uiuit *ALB* (*cf. testim.*
III 42), uiuet *Mv*; *ζήσεται LXX* 17 in genesi *om. L* et credidit]
 credidit *v*; *καὶ ἐπίστευσεν LXX* 18 deputatum *MB*, deputatus *L*
 illi *A*, ei *LMB* apostolus *A*, paulus *LMBv* 19 galathas *AB* depu-
 tatum *LMBv* illi *A*, ei *LMB* ad] in *ex* ad *L*, in *B*

iustitiam. cognoscitis ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes. igitur qui ex fide sunt, benedicti sunt cum fidei Abraham.

QVOD HIERUSALEM PERDITVRI ESSENT ET TERRAM QVAM
ACCEPERANT RELICTVRI.

- 6 Apud Esaiam prophetam; Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni combustæ: regionem uestram in conspectu uestro alieni comedent eam: et deserta et subuersa a populis alienis derelinquetur filia Sion, sicut casa in uinea et sicut custodia in cucumerario, quasi ciuitas quæ expugnatur. et nisi Dominus sabaoth dereliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuissemus et sicut Gomorra similes essemus. Item in euangelio Dominus dicit: Hierusalem, Hierusalem, quæ interficis prophetas et lapidas missos ad te, quotiens uolui colligere filios tuos sicut gallina pullos sub alas, et noluisti? ecce relinquetur uobis domus uestra deserta.

ITEM QVOD ESSENT AMISSVRI LVMEN DOMINI.

- 7 Apud Esaiam prophetam: Venite, ambulemus in lumine Domini. dimisit enim populum suum domus Israel. Item in euangelio suo: Fuit lumen uerum, quod inluminat omnem

7 Es. 1, 7 sq. 14 Matth. 23, 37 sq. 19 Es. 2, 5 sq. 21 Io. 1, 9 sq.

1 cognoscetis *A*, cognoscite *B* hii *AL* filii *M*¹ 2 habrahe *M* et
l. 3 scriptura diuina *v*; ἡ γραφή *Graec.* 3 benedicerentur *B* te *A*,
illo *LMBv*; ἐν σοὶ *Graec.* 6 acceperunt *A* 7 prophetam *om.* *LMBv*
8 igne ex igni *M* exustæ *LBv*, exustæ *M* 9 alieni] alienigenæ ex
alienigena *M m. 1*, alienigene *B* deserta et] deserta est *A* derelique-
tur *L* 10 custodiarium *LMBv* cucumerario *A*, cucumeraria *LV*
11 et] ut *A* sabaoth *M* 12 reliquisset *LMv* sicut *A*, quasi *LMBv*
13 gomorra *A* similes essemus *A*, simillaremur *Mv*, simillaremur
LB 14 hierusalem alterum *om.* *L* interficis *LMB*; interficis *A*,
occidis *v* 15 missus *A* quotiens *M*, quoties *A* colligera *ALB*, con-
gregare *Ma* gallina] aquila *M* 16 pullos suos *MB* alas suas *Mv*
noluisti] non uolunistis *L*, noluiatis *BV*. relinquetur *AV*, remittetur *LM*,
dimittetur *B* 17 deserta *om.* *BV* 19 prophetam *om.* *LMBv* 20 do-
mus *AM*², domos *M*¹, dñs *B*, domum *Lv*; *cfr. Sabatier biblicorum sacro-
rum uersiones lat. ant. II p. 531* 21 suo] cata iohannem *MBv*, *om. L*

hominem uenientem in hunc mundum. in hoc mundo fuit, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non agnouit. Item illic: Qui non crediderit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unici filii Dei. hoc autem est iudicium, quoniam lux uenit in saeculum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.

QVOD CIRCVMCISIO PRIMA CARNALIS EVACVATA SIT ET SECVNDA SPIRITALIS REPROMISSA SIT.

A pud Hieremiam prophetam: Haec dicit Dominus uiris 8
 10 Iuda et qui inhabitant Hierusalem: renouate inter uos nouitatem et ne seminaueritis in spinis: circumcidite uos Deo uestro et circumcidite praeputium cordis uestri, ne exeat sicut ignis ira mea et exurat et non sit qui extinguat. Item Moyses dicit: In nouissimis diebus circumcidet Deus cor tuum et
 15 cor seminis tui ad Dominum Deum amandum. Item apud Iesum Naue: Et dixit Dominus ad Iesum: fac tibi cultellos petrinos nimis acutos et adside et circumcide secundo filios Israel. Item Paulus ad Colossenses: Circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione carnis sed in circumcisione
 20 Christi. Item quod Adam primus a Deo factus incircumciscus et Abel iustus et Enoch qui Deo placuit et translatus est et Noe qui in terris omnibus ob delicta pereuntibus solus, in quo humanum genus seruaretur, electus est, et Melchisedech sacerdos,
 25 secundum cuius ordinem Christus repromissus est:

3 Io. 3, 18. sq. 9 Hier. 4, 3 sq. 14 Deuteron. 30, 6. 16 Ios. 5, 2. 18 Col. 2, 11.

1 ueniens *MV* 2 agnouit *ALM²BV*, cognouit *M^v* 4 credit *B*
 fili *AB* 5 magis dilexerunt homines *M*, magis dilexerunt *LB*; cf. *test. III 31* 9 prophetam *om. LMBv* 10 in *ante* hierusalem *eras. in L* 11 reminaueritis *A* 14 dicat *M^v* 16 iesu *ALM* iesu *M*, post iesum *eras. ue in L* cultellos cultros *M* 17 adside et *AL*, sede et *M*, adsidens et *B*, adsidens *v* circumcides *B* filios israel secundo *M* 18 colosenses *LMB*, et sic saepius *19 non M s. l. m. 2* manus facta *A* expoliationem *ALB* 21 et (*ante* abel) *L s. l. m. 2* enoc *A* 22 in terris omnibus *ALMBV*, terris hominibusque *v* qui ob *M* 23 delecta *A*

iustitiam. cognoscitis ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. providens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes. igitur qui ex fide sunt, benedicti sunt cum fidei Abraham.

QVOD HIERUSALEM PERDITVRI ESSENT ET TERRAM QVAM
ACCEPERANT RELICTVRI.

- 6 Apud Esaiam prophetam; Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni combustæ: regionem uestram in conspectu uestro alieni comedent eam: et deserta et subuersa a populis alienis derelinquetur filia Sion, sicut casa in uinea et sicut custodia in cucumerario, quasi ciuitas quæ expugnatur. et nisi Dominus sabaoth dereliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuisset et sicut Gomorra similes essemus. Item in euangelio Dominus dicit: Hierusalem, Hierusalem, quæ interficis prophetas et lapidas missos ad te, quotiens uolui colligere filios tuos sicut gallina pullos sub alas, et noluisti? ecce relinquetur uobis domus uestra deserta.

ITEM QVOD ESSENT AMISSVRI LVMEN DOMINI.

- 7 Apud Esaiam prophetam: Venite, ambulemus in lumine Domini. dimisit enim populum suum domus Israel. Item in euangelio suo: Fuit lumen uerum, quod inluminat omnem

7 Es. 1, 7 sq. 14 Matth. 23, 37 sq. 19 Es. 2, 5 sq. 21 Io. 1, 9 sq.

1 cognoscetis *A*, cognoscite *B* hii *AL* filii *M*¹ 2 habrahe *M* et *L* 3 scriptura diuina *v*; ἡ γραφή *Graec.* 3 benedicerentur *B* te *A*, illo *LMBv*; ἐν σοὶ *Graec.* 6 acceperunt *A* 7 prophetam *om.* *LMBv* 8 igne ex igni *M* exustæ *LBv*, exustæ *M* 9 alieni] alienigenæ *ex* alienigena *M m. 1*, alienigene *B* deserta et] deserta est *A* dereliquetur *L* 10 custodiarium *LMBv* cucumerario *A*, cucumeraria *LV* 11 et] ut *A* sabaoth *M* 12 reliquisset *LMv* sicut *A*, quasi *LMBv* 13 gomorra *A* similes essemus *A*, simillaremur *Mv*, simillaremur *LB* 14 hierusalem alterum *om.* *L* interficis *LMB*; interfecis *A*, occidis *v* 15 missus *A* quociens *M*, quoties *A* colligera *ALB*, congregare *Ma* gallina] aquila *M* 16 pullos suos *MB* alas suas *Mv* noluisti] non uoluisti *L*, nolulistis *BV*. relinquetur *AV*, remittetur *LM*, dimittetur *B* 17 deserta *om.* *BV* 19 prophetam *om.* *LMBv* 20 domus *AM*², domos *M*¹, dñs *B*, domum *Lv*; *cfr. Sabatier biblicorum sacrorum uersiones lat. ant. II p. 521* 21 suo] cata iohannem *MBv*, *om.* *L*

hominem uenientem in hunc mundum. in hoc mundo fuit, et mundus per ipsum factus est, et mundus enim non agnouit. Item illic: Qui non crediderit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unici filii Dei. hoc autem est iudicium, quoniam lux uenit in saeculum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.

QVOD CIRCVMCISIO PRIMA CARNALIS EVACVATA SIT ET SECVNDA SPIRITALIS REPROMISSA SIT.

A pud Hieremiam prophetam: Haec dicit Dominus uiris 8
 10 Iuda et qui inhabitant Hierusalem: renouate inter uos nouitatem et ne seminaueritis in spinis: circumcidite uos Deo uestro et circumcidite praeputium cordis uestri, ne exeat sicut ignis ira mea et exurat et non sit qui extinguat. Item Moyses dicit: In nouissimis diebus circumcidet Deus cor tuum et
 15 cor seminis tui ad Dominum Deum amandum. Item apud Iesum Naue: Et dixit Dominus ad Iesum: fac tibi cultellos petrinos nimis acutos et adside et circumcide secundo filios Israel. Item Paulus ad Colossenses: Circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione carnis sed in circumcisione
 20 Christi. Item quod Adam primus a Deo factus incircumciscus et Abel iustus et Enoch qui Deo placuit et translatus est et Noe qui in terris omnibus ob delicta pereuntibus solus, in quo humanum genus seruaretur, electus est, et Melchisedech sacerdos,
 25 secundum cuius ordinem Christus repromissus est:

3 Io. 3, 18. sq. 9 Hier. 4, 3 sq. 14 Deuteron. 30, 6. 16 Ios. 5, 2. 18 Col. 2, 11.

1 ueniens *MV* 2 agnouit *ALM²BV*, cognouit *M^v* 4 credit *B*
 fili *AB* 5 magis dilexerunt homines *M*, magis dilexerunt *LB*; cf. *test. III 31* 9 prophetam *om. LMBv* 10 in *ante hierusalem eras. in L* 11 reminaueritis *A* 14 dicat *M'* 16 iesu *ALM* iesu *M*, post iesum *eras. ue in L* cultellos) cultros *M* 17 adside et *AL*, sede et *M*, adsidens et *B*, adsidens *v* circumcides *B* filios israel secundo *M* 18 colosenses *LMB*, et sic saepius 19 non *M s. l. m. 2* manus facta *A* expoliationem *ALB* 21 et (*ante abel*) *L s. l. m. 2* enoc *A* 22 in terris omnibus *ALMBV*, terris hominibusque *v* qui ob *M* 23 delecta *A*

tunc quod illud signaculum feminis non proficit,
signo autem Domini omnes signantur.

QVOD LEX PRIOR QVAE PER MOYSEN DATA EST CESSATVRA
ESSET.

- 9 Apud Esaïam prophetam: Tunc manifesti erunt qui sig- 5
nant legem, ne discant. et dices: expecto Deum, qui auertit
faciem suam a domo Iacob, et fidens ero in illum. Item in euan-
gelio: Omnes prophetae et lex usque ad Iohannem prophetauerunt.

QVOD LEX NOVA DARI HABERET.

- 10 Apud Micheam prophetam: Quoniam lex de Sion profi- 10
ciscetur et sermo Domini ab Hierusalem. et iudicabit inter plu-
rimos populos et reuincet et deteget ualidas nationes. Item apud
Esaïam prophetam: De Sion enim procedet lex et uerbum
Domini ab Hierusalem et iudicabit in gentes. Item in euan-
gelio secundum Matthaeum: Et ecce uox de nube dicens: 15
hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi: ipsum audite.

QVOD DISPOSITIO ALIA ET TESTAMENTVM NOVVM DARI
HABERET.

- 11 Apud Hieremiam prophetam: Ecce dies ueniunt, dicit 20
Dominus, et consummabo domui Israel et domui Iuda testamen-
tum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus
eorum in die, qua adprehendi manus eorum, ut educerem eos de
terra Aegypti. [quia non permanserunt in testamento meo, et ego

5 Es. 8, 16 sq. 8 Matth. 11, 13. 10 Mich. 4, 2 sq. 13 Es.
2, 3 sq. 15 Matth. 17, 5. 19 Hier. 31, 31 sq.

1 tunc *ALMBV*, tum *v* feminis *AM*, seminis *LBv* profecit *A*
5 prophetam *om. LMBv* 6 dices *MB*, dicis *A*, dicent *V*, dicet *Lv*
deum] *dm̄ A* 7 in illum] *om. B* 8 iohannem *M'* 10 micheam *M'*
prophetam *om. LMBv* proficiscitur *B* 11 sermo] uerbum *V* ab]
de *v* iudicauit *AM* 13 ysaïan *ex esaeïan M*; item apud esaïam *L*,
quibus deletis m. saec. XIV in marg. add.: Micheam prophetam *om.*
LMBv 14 ab] de *v* iudicauit *AM'* euangelium *M* 15 *sec̄ A*, cata
LMBv et *om. A* 16 sensi] *pensi A* 19 prophetam *om. LMBv* ue-
niunt *ex uenient M* 20 domum *LMB* domum *MB* 22 in *om. B*
eos *om. V* 23 quia non — *p. 47 l. 7* memor amplius *om. ALMB*

neglexi eos, dicit Dominus. quia hoc testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus. dans leges meas in sensum illorum scribam illas et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in plebem, et non docebunt unusquisque fratrem suum dicentes: dinosce Dominum, quia omnes scient me a minimo usque ad maximum eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum et peccatorum eorum non ero memor amplius].

QVOD BAPTISMA VETVS CESSARET ET NOVVM INCIPERET.

Apud Esaiam prophetam: Nolite priora meminisse et ¹² antiqua nolite reputare. ecce facio noua, quae nunc orientur, et cognoscetis, et faciam in deserto uiam et flumina in loco inaquoso, adaquare genus meum electum, plebem meam quam adquisiui, ut uirtutes meas exponeret. Item apud eundem: Si sitierint per deserta, adducet illis aquam, de petra producet illis, ¹³ findetur petra et fluet aqua et bibet plebs mea. Item in euangelio secundum Matthaeum Iohannes dicit: Ego quidem uos baptizo in aqua in paenitentiam. qui uenit autem, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare. ipse uos baptizabit in Spiritu sancto et igni. Item secundum Iohannem: ¹⁴ Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei. quod enim natum est de carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est.

9 Es. 43, 18 sq. 13 Es. 48, 21. 16 Matth. 3, 11. 20 Io. 3, 5 sq.

9 prophetam *om.* *LMBv* nolite ergo *Mv* 10 omnia noua *B*
 12 adquisibi *A* 13 ut] et *B* 14 desertam *B* adducam *V* illis
ALMBV, illos *v*; *cf. epist. 63 cap. 8* si sitierint, per deserta adducet
 illos, aquam *ita distinguit v* producet illis *om.* *MB*, producetur (*om.*
 illis) *V* 15 rupis (rupes *M²*) findetur *M* fluet *ex* fluenta *M*
 euangelium *M* *sec̃ A*, cata *LMBv* 16 iohannis *ALB* 17 in
 (ante aqua) *om.* *A* autem *ALMBV*, autem post me *v* 18 dignus]
 idoneus *Lc* calciamenta *LMB* baptizat *LM* 19 in *om.* *B*
 sancto *om.* *V* igne *ex* igni *M* *sec̃ A*, cata *LMBv* iohannem *M*
 20 renatus *A* (*cf. test. III 25*), natus *LMB* *ex*] et *A* 21 natum *ex*
 natus *L*

QVOD IUGVM VETVS EVACVARETVR ET IUGVM NOVVM
DARETVR.

- 13 In psalmo secundo: Quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania? adstiterunt reges terrae et principes conuenerunt in unum aduersus Dominum et aduersus Christum eius. 5 disrumpamus uincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum. Item in euangelio secundum Matthaeum Dominus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. tollite iugum meum super uos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus 10 uestris. iugum enim meum bonum est et onus meum leue est. [Apud Hieremiam: In illa die contribulabo iugum a ceruice illorum et uincula illorum disrumpam: et non operabuntur aliis, sed operabuntur Domino Deo, et Dauid regem suscitabo ipsis.]

QVOD PASTORES VETERES CESSATVRI ESSENT ET NOVI
INCIPERENT. 15

- 14 Apud Ezechielem: Propterea haec dicit Dominus: ecce ego super pastores et inquiram oues meas de manibus eorum et auertam eas, ut non pascant oues meas: et iam non pascent eas, et extraham oues meas de ore eorum et pascam eas cum iudicio. Apud 20 Hieremiam prophetam Dominus dicit: Et dabo uobis pastores secundum cor meum, et pascent uos pascentes cum disci-

3 Ps. 2, 1 sq. 8 Matth. 11, 28 sq. 12 Hier. 30, 8 sq. 17 Ez. 34, 10 sq. 21 Hier. 3, 15.

1 et *om. L* 3 secundo]. I. *LV*; cf. *Sabatier II p. 10* quare *AMB*, ad quid *Lv* fremuerunt *AMB*, tumultuatae sunt *Lv* 4 adsteterunt *AL* conuenerunt *ALB*, congregati sunt *M*, collecti sunt *v* 6 proiciamus *M*, abiiciamus *v* ipsorum *AMBL*¹, eorum *L^v*; cf. *testim. lib. III 119* 7 in euangelio *om. A* sec^o *A*, cata *LMBv* 8 honorati *L*, honorati *AM* 9 reficiam *A*, requiescere faciam *MBv*, requiescam *L* discite] scitote *L* 10 animabus *LBM*²; animis *AM*¹ 11 enim *A s. l.* onus meum *A*, sarcina mea *LMB*, sarcina *v* leue *A*, leuis *LMBv* est, *om. v*; cfr. *test. III 119* 12 Apud Hieremiam -- *l. 14* suscitabo ipsis *om. ALMB* 17 ezechielem *LB*¹, ezechiel *M* propterea] pro ea *A* 18 oues meas] eas *A* 19 etiam *AB* pascent *L* et *om. B* 20 eos *B* cum *om. B* iudicio *M* item apud *V* 21 prophetam *om. LMBv* 22 disciplinam *L*

plina. [Item apud Hieremiam: Audite uerbum Domini, gentes, et nuntiate insulis, quae longe sunt. dicite: qui dispergit Israel, congregabit illum et custodiet sicut pastor gregem suum: quia eruit Dominus Iacob et eruit de manu fortioris illius.]

5 QVOD DOMVS ET TEMPLVM DEI CHRISTVS FVTVRVS ESSET ET
CESSASSET TEMPLVM VETVS ET NOVVM INCIPERET.

In Regnorum secundo: Et fuit uerbum Domini ad Nathan 15
dicens: uade et dic seruo meo Dauid: haec dicit Dominus: non tu
aedificabis mihi domum ad inhabitandum, sed erit, cum inpleti
10 fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen
tuum post te, qui erit de utero tuo, et parabo regnum eius. hic
aedificabit mihi domum nomini meo, et erigam thronum eius in
saecula, et ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium, et fi-
dem consequetur domus eius, et regnum eius usque in saecula in
15 conspectu meo. Item in euangelio Dominus dicit: Non re-
linquetur in templo lapis super lapidem, qui non dissoluatur. Et:
Post triduum aliud excitabitur sine manibus.

QVOD SACRIFICIUM VETVS EVACVARETVR ET NOVVM
CELEBRARETVR.

20 Apud Esaiam prophetam: Quo mihi multitudinem sacri- 16
ficiorum uestrorum? dicit Dominus. plenus sum, holocaustomata
arietum et adipem agnorum et sanguinem taurorum et hircorum
nolo. quis enim exquisiuit ista de manibus uestris? Item in

1 Hier. 31, 10 sq. 7 II Sam. 7, 4 et 5. 12—14 et 16. 15 Matth.
24, 2. 17 Marc. 14, 58. 20 Es. 1, 11 sq.

1 item apud. . . . l. 4 fortioris illius *om. ALMBV* 6 cessaret *v; cf.*
p. 37 l. 25 inciperet] coepisset *LM*, caepisset *B*, caepisse *A* regno-
rum *A*, basilion *LMBVv* libro II. *M* 9 haedificabis *B* repleti *A*
12 aedificauit *AL* nomini *LB*, nomine *AM*, in nomine *v; τῷ ὀνόματι*
μου LXX erigam] statuum *M* 13 ipse] ille *M* 14 consequetur *M*
15 dicit *dns B* 16 dissoluatur *Lv* 18 etur et nouum celebraretur *ab*
his incipit W 19 celebraretur *ex* celebretur *A m. 1* 20 esaiam dicit
WB prophetam *om. WLMBv* quo] quod *L* 21 holocausta *A*
22 et *om. B* adipem *A*, pinguamina *WLMBv* hircorum *ALB*
post nolo *add. W*: ne sic ueniat is uideri mihi; οὐδ' ἂν ἐρχηθε ὀφθῆναι μοι
LXX (cf. Tertull. adv. Iud. cap. 5) 23 exquisiuit *A*

psalmo XLVIII: Numquid manducabó carnes taurorum aut sanguinem hircorum potabo? immola Deo sacrificium laudis et redde Altissimo uota tua. inuoca me in die tribulationis tuae, et eripiam te, et glorificabis me. Item illic: Sacrificium laudis honorificabit me, illic est iter, quo ostendam illi salutarem meum. 5 Item in psalmo IIII: Sacrificate sacrificium iustitiae et sperate in Domino. Item apud Malachiam: Non est mihi uoluntas circa uos, dicit Dominus, et sacrificium acceptum non habeo ex manibus uestris. quoniam a solis ortu et usque in occasum clarificatum est nomen meum apud gentes, et in omni loco odores 10 incensi offeruntur nomini meo et sacrificium mundum, quoniam magnum est nomen meum apud gentes, dicit Dominus.

QVOD SACERDOTIVM VETVS CESSARET ET NOVVS SACERDOS
VENIRET, QVI IN AETERNVM FVTVRVS ESSET.

17 In psalmo CVIII: Ante luciferum genui te. iurauit Dominus, 15 nec paenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Item in Regnorum primo Deus ad Heli sacerdotem: Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui omnia

1 Ps. 49, 13 sq. 4 Ps. 49, 23. 6 Ps. 4, 6. 7 Mal. 1, 10 sq.
15 Ps. 109, 3 sq. 18 I Sam. 2, 35 sq.

1 XLVIII] XLVII *M*, XLVIII *B* numquid. . . . l. 4 illic *om. L*
numquid manducabo *A*, non edam *WMBv* aut] nec *M* 2 potabo
A, bibam *WMBv* immola *A*, sacrificia *WMBv* laudis *ex* laudi
W 3 altissimo] alsimo *W* et inuoca *W* diem *WM'* tribu-
lationis tuae *A*, pressurae *WMBv* 4 eripiam *AWM*, eximam *BV*,
eruum *v* clarificabis *WMv*, magnificabis *B* illic *A*, in psalmo eodem
WMBv 5 honorificabit *A*, clarificabit *LB*, clarificauit *WM* et
illic *WLMB* est iter *A*, uia est *WLMBv* quod *A*, in qua *WLMBv*
salutarem meum *A* (*cf. Mai Spicil. tom. IX. l. c.*), salutare dei *WLMBv*;
καὶ ἐκεῖ ὁδοῦ ἧ δειξῶ αὐτῷ τὸ σωτήριον θεοῦ LXX 6 IIII] III *M'*
7 dominum *MBv* apud *W* sic saepissime 8 uos *ex* nos *L* circa uos] in
uobis *V* acceptum non] accepto non *A*, non accepto *V* 9 et *om. BM*
occasu *L* 10 et *om. LB* 11 offeruntur *W* et *om. M* 12 apud
om. A post dominus *add. L*: et sacrificium acceptum non habeo ex ma-
nibus uestris 14 ueniret num (qui in aeter *om.*) *A* 15 CVIII] cen-
tesimo octauo *L* genui *V* deus *M* 16 nec *A*, et non *WLMB*
penitebis *A*, penitebitur *WLB* cum *om. WLB* 17 melchisedech *W* et
ita in eo saepius y et i confunduntur regē *A*, basilion *WLMBv*
primo *om. MB* eli *M* 18 fidelem] fidum *v* qui] quia *M* (uia *ex*
corr.) qui omnia. . . . p. 51. l. 1 fidelem *om. W*

quae sunt in corde meo faciet, et aedificabo ei domum fidelem, et transibit in conspectu christorum meorum omnibus diebus: et erit, qui remanserit in domo tua, ueniet adorare in obolo pecuniae et in pane uno.

5 QVOD PROPHETA ALIVS SICVT MOYSES PROMISSVS SIT, SCILICET QVI TESTAMENTVM NOVVM DARET ET QVI MAGIS AVDIRI DEBERET.

In Deuteronomio Deus ad Moysen: Et dixit Dominus 18 ad me: prophetam excitabo eis de fratribus eorum sicut te et dabo 10 uerbum meum in ore eius, et loquetur ad eos ea quae praecepero ei. et quisque non audierit quae loquetur propheta ille in nomine meo, ego uindicabo. De quo et Christus in euangelio cata Iohannem: Scrutamini scripturas, in quibus putatis uos uitam aeternam habere. haec sunt quae testimonio sunt de me: et non 15 uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. nolite putare, quia ego uos accuso apud patrem. est, qui uos accuset, Moyses, in quem nos speratis. si enim credidissetis Moysi, crederetis et mihi. de me enim ille scripsit. si autem illius scripturis non creditis, quomodo uerbis meis credetis?

20 QVOD DVO POPVLI PRAEDICTI SINT, MAIOR ET MINOR, ID EST VETVS IVDAEORVM ET NOVVS, QVI ESSET EX NOBIS FVTVRVVS.

In Genesi: Et dixit Dominus Rebeccae: duae gentes in utero 19 tuo sunt et duo populi de uentre tuo diuidentur, et populus popululum superabit et maior seruiet minori. Item apud Osee pro-

8 Deut. 18, 17 sq. 13 Io. 5, 39. 40. 45 sq. 22 Gen. 25, 23.

1 et om. A domum fidelem] thronum meliorem B 2 transiuit M¹ et transibit....meorum om. B meorum] suorum V 3 tua AM, una WLB 4 in om. A 6 audire L¹ 9 me] moysen M prophetaem W et sic saepius e et ae litterae confunduntur in W fratribus] patribus B 10 loqueretur W 11 ei om. A quisque AWLBM¹, quisquis M²v que W, quaecumquae M, quaecumque v loquetur AWLB, locutus fuerit M²v 13 scrutamini W¹ 14 haec M testimonio (...ium M) sunt AWLBVM¹, testimonium perhibent M²v 16 accusabo apud rem est A 17 credidissetis A crederetis A 18 quomodo] quo momo A 19 creditis AW 20 sunt A¹ maiore minor A 21 nouus] alius W 22 duae om. A 23 tuo] suo A duo] adeo A diuidentur W 24 superauit L¹, superbit A oseeae WM, oseeae A prophetam om. WLMBo

phetam: Vocabo non populum meum populum meum et non dilectum dilectum. erit enim, quo loco dicetur non populus meus, illo loco uocabuntur filii Dei uiui.

QVOD ECCLESIA QVAE PRIVS STERILIS FVERAT PLVRES FILIOS HABITVRA ESSET EX GENTIBVS, QVAM QVOT SYNAGOGA ANTE HABVSSSET.

- 20 Apud Esaiam prophetam: Laetare, sterilis, quae non parit, erumpe et exclama, quae non parturis, quia multi filii desertae magis quam eius quae habet uirum. dixit enim Dominus: dilata tabernaculum tuum et aulaeorum tuorum fige palos. ne parcas, prolonga funiculos tuos et palos confirma. adhuc in dexteram tuam et in sinistram extende, et semen tuum gentes possidebit et ciuitates quae desertae erant inhabitabis. ne timeas, quia praeualebis, neque uerearis, quod detestabilis fueris, quoniam confusionem aeternam obliuisceris. Sic et Abrahae cum de ancilla natus esset prior filius, Sarra sterilis diu mansit et sero in senecta de pollicitatione peperit filium Isaac, qui fuit typus Christi. sic et Iacob accepit uxores duas,

1 Os. 2, 25. 1, 10. 7 Es. 54, 1 sq.

1 et uocabo *W* dilectum dilectum *AWBM*², dilectam dilectam *LM*¹*v* 2 erit *add. M*² *in marg.* in quo *WM* dicitur *AB* non *om. L* 3 illo loco] illic *B* filii *M* 4 eclesia *W*¹ *et ita saepius* sterilis *AWM* fuerit *BL*¹ 5 quot] quod *ABM*¹, *om. VM*² ante *om. V* 7 prophetam *om. WLMBv* laetare *A*, iocundare *MB*, iucundare *WLv* sterilis *AWM* 8 clama *AB* filii *W*¹*M*¹ 9 eius] illius *W* dominus] *ds A* dilatabo *W* 10 tabernaculum tuum *A*, locum tabernaculi tui *WLMBv* auleorum tuarum *A*, auletuorum *M* fige palos *A*, et fige *W*¹*L*¹*Bv*, effige *W*²*L*²*M* ne parcas *A*, noli parcere *WLMBv* 11 prolonga *A*, longas fac *WLMBv* funiculos tuos *A*, mensuras et uasa *W*, mensuras tuas *LMv*, mensuras *B* palos tuos *WLMBv* dextram *AB* 12 sinistram *A*, sistram *W* possidebit *A*, possidebunt *WLMB* 13 quae desertae erant *A*, desertas *WLMBv* inhabitabunt *W*, inhabitabit *v* ne timeas *A*, noli timere *WLMBv* quoniam *A* praeualebis *A*, reuincas *WLMv*, reuincis *B*; *cfr. Sabat. II p. 613* 14 reuerearis *LMv* quod detestabilis fueris *A*, quia maledicta es *WLMBv* 16 es et *W*¹ sterilis *AM*, et ita *A* locis proximis permansit *B* 17 isac *AM*, ysaac *B* 18 duas] tuas *B*

maiolem Liam oculis infirmioribus typum synago-
 gae, minorem speciosam Rachel typum ecclesiae, quae
 et sterilis diu mansit et postea peperit Ioseph, qui et
 ipse fuit typus Christi. et in Basilion primo Helcana
 5 habet uxores duas, Fenennam cum filiis et Annam
 sterilem, ex qua nascitur Samuel non secundum ge-
 nerandi ordinem, sed secundum Dei miserationem et
 promissionem, cum illa orasset in templo, et natus
 Samuel typus fuit Christi. Item in Regnorum primo:
 10 Sterilis septem peperit, et quae plurimos habebat, infirmata est.
 Filii autem sunt ecclesiae septem. unde et Paulus
 ecclesiis septem scribit, et Apocalypsis ecclesias
 septem ponit, ut seruetur septenarius numerus, ut
 dies septem, quibus Deus mundum fecit, et angeli
 15 septem, qui adsistunt et conuersantur ante faciem
 Dei, sicut Raphael angelus in Tobia dicit, et lucerna
 septiformis in tabernaculo martyrii et oculi Domini
 septem, qui mundum speculantur, et lapis cum oculis
 septem, ut Zacharias dicit, et spiritus septem et can-
 20 delabra in Apocalypsi septem et columnae septem,
 super quas aedificat domum sapientia apud Sa-
 lomone[m].

10 I Sam. 2, 5.

1 et maiolem *W* lian *M* infirmibus *A* in typum *v* 2 rachel
A in typum *v*, typhum *M* 3 diu *ex* di *W m.* 2 filium ioseph
M, iosep *L* 4 elcana *A*, helchana *WBM* 5 habet *AL*, habebat
WB, habuit *M*; dicitur *H.* habuisse *v* fennenam *MB*, fennanam
WL, gennanam *A* anna *B* 6 nascetur *W* samuehel *M* 7 or-
 dinem generandi *v* miserationem] *miam* *B* 9 typus] *stypus* *M*, *om.* *B*
 reg *A*, basilion *WMBv*, basion *L* primo *om.* *M* 10 habebat filios
WLMB 11 filii *A* septem sunt *LBM*, sunt septem *W* ecclesie
 sunt *M* paulus postea *W* 12 septem ecclesiis *v* scripsit *WLBv*
 ecclesias *ex* ecclesiam *A* 13 septinarius *W* ut] et *A* 14 et] ut *Lv*
 16 dñi s. rafahel *A* tobias dicit] tobi adscit *A* lucerne *M*, lucernas *B*
 17 septiformes *BM* tabernaculum *L* super martyrii *M* scripsit: testi-
 monii 19 ut] *W s. l. m. 2*, *om.* *B*, et *A* cantelabra *W*, candalabra
M 20 apocalypsin *B* columnae] *colomnes* *A* 21 aedificauit
WLMbv sapientiae *A* solomone[m] *AW* et ita fere semper uterque

QVOD GENTES MAGIS IN CHRISTVM CREDITVRAE ESSENT.

- 21 In Genesi: Et dixit Dominus Deus ad Abraham: exi de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui et uade in illam terram quam tibi ostendero. et faciam te in gentem magnam et benedicam te et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus. et benedicam, qui te benedixerit, et maledicam, qui te maledixerit, et benedicentur in te omnes tribus terrae. Item illic: Et benedixit Isaac Iacob: ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus. et det tibi Deus a rore caeli et a fertilitate terrae multitudinem frumenti et uini et olei. et seruient tibi gentes et adorabunt te principes, et eris dominus fratris tui et adorabunt te filii patris tui: et qui maledixerit te, erit maledictus, et qui benedixerit te, benedictus erit. Item illic: Ubi uidit autem Ioseph, quoniam superposuit pater suus manum dexteram super caput Effraim, graue illi uisum est: et adprehendit Ioseph manum patris sui, auferre eam a capite Effraim ad caput Manasse. dixit autem Ioseph ad patrem suum: non sic, pater. hic est primitiuus meus, superpone dexteram tuam super caput eius. ille autem noluit et dixit: scio, fili, scio. et hic erit in populum, et hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior illo erit, et semen eius erit in multitudinem gentium. Item in Genesi: Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tuae super dorsum inimicorum

2 Gen. 12, 1 sq. 7 Gen. 27, 27 sq. 14 Gen. 48, 17 sq. 21 Gen. 49, 8 sq.

1 xp̄o WM 2 ad om. W 7 in te W et L s. l. m. 2 De hoc ipso in genesi WLMBv, item l. 13 et benedixit. . . l. 13 illic om. M', in marg. add. M' 8 isac AML' iacob et dixit B fili AWML 9 benedixit] benexit A dominus] ds A a] de Bv a om. B 11 et adorabunt. . l. 12 patris tui om. B 12 te maledixerit v 13 te benedixerit Wv; te om. L erit benedictus WMB item de hoc ipso B 14 autem uidit Mv Iosep L et sic saepius superposuit] posuit LM suos M' 15 dextram B capud WLM efre[m] AWL, efre[m] B, ephre[m] M est et] esset A 16 a om. W efre[m] A, efre[m] WLMB 17 et dixit B autem om. B 18 primitibus A dextram B tuam om. B 19 n W s. l. 20 eius A, illius WLMB illo] illi A, illius B 21 multitudine WB in genesi om. A 22 laudabunt AMBL', laudant WL' tuae om. Lv; αὐτῶν σου LXX

tuorum. adorabunt te filii patris tui, catulus leonis Iuda. de fructice, fili mi, ascendisti, recubans obdormisti uelut leo et uelut catulus leonis. quis excitabit illum? non deficiet princeps de Iuda et dux de femoribus eius, quoadusque ueniant deposita illi, et ipse
 5 est spes gentium. deligans ad uitem pullum suum et ad cilicium pullum asinae suae. lauabit in uino stolam suam et in sanguine uuae amictum suum. formidolosi oculi eius a uino et candidi dentes eius magis quam lac. Inde in Numeris de populo nostro dictum est: Ecce populus quasi populus leoninus exurget. Item in Deuteronomio: Eritis gentes in caput, incredulus autem populus in caudam. Item in Ezechiel: Audite uocem tubae. et dixerunt: non audiemus. propter hoc audient gentes et qui pascent pecora in eis. Item in psalmo XVII: Constitues me in caput gentium. populus, quem non cognoui, seruiet mihi [in auditu auris obediuit mihi]. Item in Hieremia propheta Dominus dicit: Priusquam te formarem in utero. noui te, et priusquam exires de uulua, sanctificaui te et prophete

9 Num. 23, 24. 10 Deut. 28, 44. 11 Hier. 6, 17 sq. 14 Ps. 17, 44 sq. 16 Hier. 1, 5.

1 patris tui *L s. l. m. 2* catulus . . . filii mi *om. L* de fructice] ad praedam *M m. 2 in ras.* [2 filii mi *M*, mihi filius *A*, mihi filii *B*, mi filii *W* obdormisti *ex* obdormis *W m. 2* et uelut catulus leo *om. W¹, s. l. add. W²* 3 quis *ex* qui *W m. 2* excitauit *BM¹*, excitabit *ex* excibit *A* 4 eius *om. W* que adusquae *A* deposita *AL*, quae reposita (deposita *M*) sunt *WBM* ipse] iste *A* 5 spes] species *A*, aduentor *B* deligans *WMB* uitem *W* uitem *add. m. 2* suum . . . cilicium *om. B* cilicium *M*, helicem *edit. Grauii*, ilicem *coni. Erasmus* 6 lababit *A*, lauauit *M¹* 7 uuae] uua ~ *A (sic)* formidolosi *AWLBV*, formidulosi *M*, formosi *v ex Erasmi coniectura; χαροποιόι LXX* eius *ex* ei *W m. 2* 8 eius *M s. l. m. 2* lacte *B*, lactae *W* inde *om. B* 9 dictum] scriptum *v* et ecce *M* populus quasi *om. B* leonus *A*, leonius *W* 10 item *om. WLMBv* 11 in cauda *ALMB*; *σὺ δὲ ἐστὶν οὐρά LXX (εἰς οὐραν cod. Alex.)* item *om. WLMB* in] apud *WLMB* ezechiel *AWLMB*, hieremiam *v* 12 te audiemus *B* 13 et qui] quia *B* pascent siam *W (ent s. l.)* item *om. WLMBv xvii]* sexto decimo *L, xvi MB* 14 constituens *B* cognouit *L* seruiuit *WLMBv* 15 in auditu . . . mihi *om. AWLMB; cfr. Sabat. II, p. 37* item in hieremia propheta *A*, de hoc (hoc *om. M*) ipso apud hieremiam *WLMBv* 16 priusquam . . . noui te et *om. A* 17 exires *A* sanctificabi *A*

tam in gentibus posui te. Item apud Esaiam prophetam: Ecce testem illum nationibus manifestavi, principem et imperantem gentibus. Item illic: Gentes quae non noverant te invocabunt te, et populi qui ignorabant te ad te confugient. Item illic: Et erit in illa die radix Iesse, qui surget imperare gentibus: in illum gentes sperabunt, et erit requies eius honor. Item illic: Terra Zabulon et terra Neptalim, uia maris et ceteri, qui maritima inhabitatis, et trans Iordanem gentium populus ambulans in tenebris, uidete lumen magnum: qui habitatis in regione umbrae mortis, lumen lucebit super nos. Item illic: Sic dicit 10 Dominus Deus Christo meo Domino: cuius tenui dexteram, ut exaudiant eum gentes: fortitudinem regum dirumpam, aperiam ante illum portas, et ciuitates non cludentur. Item illic: Venio colligere omnes gentes et linguas, et uenient et uidebunt claritatem meam, et dimittam super eos signum et mittam ex his 15 conseruatos in gentes, quae longe sunt, quae non audierunt nomen meum neque uiderunt gloriam meam, et nuntiabunt claritatem meam in gentes. Item illic: Et in omnibus his non sunt conuersi. igitur extollet signum in gentes, quae sunt longe, et adtrahet illos a summo terrae. Item illic: Quibus non est nun- 20

2 Es. 55, 4 sq. 5 Es. 11, 10. 7 Es. 8. 23; 9, 1. 10 Es. 45, 1. 14 Es. 66, 18 sq. 18 Es. 5, 25 sq. 20 Es. 52, 15.

1 gentibus] gentes *L* prophetam *om.* *WLMBv* 2 illum testem *WLM* ecce testem...*l.* 5 illic *om.* *B* 3 illic *A*, apud eundem *WLMv* nouerant *AW*, nouerunt *LMv*; οἰκασί *LXX* (ἡδαιον *cod. Alex.*) 4 ignorabant *A*, *ba s. l.* 5 illic *A*, apud eundem *WLMv* omnibus gentibus *WLMB*, gentes *A* 6 illum] illo *WB* 7 illic *A*, apud eundem *WLMBv* 8 maritimam *M* iordanen *LB*, iordanen galilaeae *M*, iordanem galilaeae *Oxon.* 9 uidit *ex* uidete *M m. 2* 10 lucebit lumen *B* illic *A*, apud eundem *WLMBv* 11 domino] dno cyro *M* (*cf. LXX*), dom̄ *L* tenui] teneo *v* ut] et *W*, *om.* *B* 12 eum] illum *A*, eum *M in ras.* gentes et *MB* fortitudines *W* regum] suam *L* dirumpent *L*, dirumpet *M* 13 illum] ipsum *v* aperiam ante illum portas] et in illum gentes sperabunt *L* non cludentur] concludentur *LMBv*, non claudentur *v*; οὐ συγκλεισθήσονται *LXX* illic *A*, apud eundem *WLMBv* 15 dimittamus *M* his] eis *v* 16 longae *v* nomen... uiderunt *om. B* 18 in] inter *MB* illic *A*, apud eundem *WLMBv* his] hii *A* conuersi non sunt *W* 19 extollet *ex* extolle et *L*, extolletur *B*, extollitur *W* 20 item *om. B* illic *A*, apud eundem *WLMBv*

tatum de eo, uidebunt, et qui non audierunt, intellegent. Item illic: Manifestus factus sum eis, qui me non quaerunt, inuentus sum ab eis, qui me non interrogabant. dixi: ecce sum, genti, quae non inuocauit nomen meum. Item in Actibus apostolorum Paulus: Vobis primum oportuerat indicari uerbum Domini. sed quia expulistis illud nec uos dignos uitae aeternae iudicatis, ecce conuertimus nos ad gentes. sic enim dixit per scripturam Dominus: ecce lucem posui te inter gentes, ita ut sis in saluationem usque ad fines terrae.

19 QVOD PANEM ET CALICEM CHRISTI ET OMNEM GRATIAM EIUS AMISSURI ESSENT IYDAEI, NOS VERO ACCEPTURI, ET QVOD CHRISTIANORVM NOVVM NOMEN BENEDICERETVR IN TERRIS.

Apud Esaiam sic dicit Dominus: Ecce qui seruiunt mihi 22 manducabunt, uos autem esuriatis. ecce qui seruiunt mihi bibent, 13 uos autem sitiatis. ecce qui mihi seruiunt iucundabuntur, uos autem confundemini: uos interficiet Dominus. eis autem, qui seruiunt mihi, nomen nominabitur nouum, quod benedicetur in terra. Item illic: Igitur extollet signum inter gentes quae sunt longe et adtrahet illos a summo terrae. et ecce cito leuiter uenient, non 20 esurient neque sitiatis. Item illic: Ecce itaque dominator Dominus sabaoth auferet a Iudaea et ab Hierusalem ualentem et ua-

2 Es. 65, 1. 5 Act. 13, 46 sq. 13 Es. 65, 13 et 15 sq. 18 Es. 5. 26 sq. 20 Es. 3, 1.

1 uiderunt *B* et *om. B* 2 illic *A*, apud eundem *WLMBv* sum factus *W* querunt *AM* et inuentus *W* 3 dixi *om. W*, et dixi *MB* 4 inuocabat *M*, uocauit *A* item *A*, de hoc ipso *WBLvM*, sed in *M* hoc *s. l. m. 2* actibus *A*, actis *WLMB* 5 indicare *WB* dei *v* 6 nec] ne *B* uitae aeternae dignos *A*, dignos uita aeterna *B* iudicatis *L* 7 sic... *l. 8* gentes *om. W* scripturas *Mv* 8 ita ut sis] ita aut si sint *A* in *om. A* 11 essent *W* es in *ras*. 12 benediceretur] benedicere cor *A* 14 esurietis *A* mihi seruiunt *v* bibent *A*, uiuent *B*, bibunt *M* 15 sitiatis... uos autem *om. B* seruiunt mihi *M* iucundabuntur ex iudicabuntur *L* 16 confundimini *BM'* et interficiet uos *W*, uos autem interficiet *B* seruiunt *B'* 17 benedicitur *B* 18 signum] lig-num *Rigaltius* inter *A*, in *WLMBv* gentes ex dicentes *M m. 2* 19 adtrahit *M*, attrahet *v* illas *W* a summo terrae *om. B*, assumo terre *M* uenient *om. L* 20 et ecce *B* itaque *M s. l.*, *om. B* dominus dominator *W* 21 auferret *W*, auferet *L* a iudaea *A*, a iuda *v* ualentem] ualidum *B* ualidum *v* (ταχύοντα και ταχύουσαν *LXX*)

lidam, ualentiam panis et ualentiam aquae. Item in psalmo XXXIII: Gustate et uidete, quoniam suavis est Dominus. beatus uir, qui sperat in eum. timete Dominum sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. diuites egerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum non deficient omni bono. Item in euangelio secundum Iohannem Dominus dicit: Ego sum panis uitae. qui uenerit ad me non esuriet, et qui in me crediderit non sitiet umquam. Item illic: Si quis sitit, ueniat et bibat, qui credit in me [, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquae uiuae]. Item illic: Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis.

QVOD AD REGNVM CAELORVM MAGIS GENTES QVAM IVDAEI
PERVENIANT.

- 23 In euangelio Dominus dicit: Multi uenient ab oriente et occidente et recumbent cum Abraham et Isaac et Iacob in regno caelorum, filii autem regni exient in tenebras exteriores. illic erit fletus et stridor dentium.

2 Ps. 33, 9 sq. 6 Io. 6, 35. 8 Io. 7, 37 sq. 10 Io. 6, 53.
15 Matth. 8, 11 sq.

1 ualentiam — ualentiam] fortitudinem — fortitudinem *M*, uirtutem — uirtutem *B* 2 tricesimo tertio *L* quoniam] quam *A* fortasse rectius suavis *AM*, dulcis *WLBv* (dñs dulcis est *L*) beatus *AM*, felix *WLBv* 3 est uir *WLBv* est qui (uir *om.*) *M* eum] eo *M* dominum deum omnes *v*; *cfr. LXX* 4 nihil deest *A*, non est inopia eis *WLMBv* timentibus eum *A*, qui eum metuunt (meriunt *W¹*) *WLMBv* egerunt *A*, egerunt *W¹* inquirentes autem *A*, qui autem inquirunt *WLMBv*; *cfr. testim. III c. 20* 5 deficient *A*, indigebunt *WLMBv* bono) modo *B* 6 sec. *A*, cata *WLMBv* 7 post uitae inserit *A*: qui de celo discendi uenit *v* essuriet *A* 8 item... *l. 10* uiuae *om. B* illic ipse *WLMv* quis] qui *L* 9 qui]. Qui *v* (*cf. LXX*) sicut... *l. 10* uiuae *om. AWLM* 10 illic] ipse *WLM* edederitis *W*, edideritis *B*, manducaueritis *A*; *cfr. test. III c. 25* carnem] panem *B* 11 filii *AM¹* eius sanguinem *v*, eius sanguinem eius *W* 16 in regno] et *A* 17 exient *A*, ibunt *WM²*, exibunt *M¹LBv* (expellentur *Cyprianus de domin. orat. c. 9*) 18 fletus *M*, fletus oculorum *A*, ploratio *WLBv*

QVOD SOLO HOC IVDAEI ACCIPERE VENIAM POSSINT DELICTORVM SVORVM, SI SANGVINEM CHRISTI OCCISI BAPTISMO EIVS ABLVERINT ET IN ECCLESIAM TRANSEVNTES PRAECEPTIS EIVS OBTEMPERAVERINT.

5 Apud Esaiam prophetam Dominus dicit: Iam non relaxabo peccata uestra. cum extenderitis manus, auertam faciem a vobis: et si multiplicaueritis preces, non exaudiam uos. manus enim uestrae sanguine plenae sunt. lauamini, mundi estote, auferite nequitias ab animis uestris a conspectu oculorum meorum, cessate a nequitiiis uestris. discite bonum facere, exquirite iudicium, conseruate eum qui iniuriam patitur, iudicate pupillo et iustificate uiduam. et uenite, disputemus, dicit Dominus. et si fuerint peccata uestra quasi phoeniceum, ut niuem dealbabo: et si fuerint quasi coccum, ut lanam candidam efficiam. et si uolueritis et audieritis me, bona terrae edetis: si autem nolueritis et non audieritis me, gladius uos comedet. os enim Domini locutum est ista.

5 Es. 1, 14 sq.

2 sanguine *B* occidi *A* 3 abluerunt *W*¹ ecclesia *B* eius trans-euntes *WLBv* 5 prophetam *om. WLMBv* dicit dñs *B* relaxabo *AL*, elaxabo *W*, laxabo *Mv*, dimittam *B* 6 manus uestras *AM* faciem meam *ABv* 8 sanguinem *AW*, sanguinis *L* sunt *om. L* 9 nequitia *B* a] e *B* 13 quasi *AV*, ut *WLMBv* foenicium *AL*, fenicium *WMB*, russeum *V* ut] et *W* exalbabo *LM*²*v*, exaltabo *M*¹ et si... efficiam *om. L* coccum *AWMBV*, coccinum *v* candidam efficiam *A*, dealbabo *M*, inalbabo *WBv* 15 me audieritis *B*, obaudieritis me *M* 16 obaudieritis *WBM* gladios *M*¹ uos ex suos *M* comedet *A*, comedit *B*, consumet *WLMv*, cf. *test. III 52* loquutum *WL* 17 ipsa *B* ad quirinum liber prior explicat. . . . *W* (*quae secuntur legere non potui*), ad quirinum liber primus explicat incipit eiusdem liber II *M*, caecillii cypriani ad quirinum liber I exp̄ incip̄ cap̄ lib. II *B*, incipit secundus *A*, incipit libellus .II. ad quirinum *L*.

LIBER SECVNDVS.

CAPITVLA.

- I. Christum primogenitum esse et ipsum esse sapientiam Dei, per quem omnia facta sunt.
- II. Quod sapientia Dei Christus, et de sacramento concarnationis eius et passionis et calicis et altaris et apostolorum, qui missi praedicaerunt. 5
- III. Quod Christus idem sit et sermo Dei.
- IIII. Quod Christus idem manus et brachium Dei.
- V. Quod idem angelus et Deus. 10
- VI. Quod Deus Christus.
- VII. Quod Christus Deus uenturus esset inluminator et saluator generis humani.
- VIII. Quod cum a principio filius Dei fuisset, generari denuo haberet secundum carnem. 15
- VIIII. Quod hoc futurum esset signum natiuitatis eius, ut de uirgine nasceretur homo et Deus, hominis et Dei filius.
- X. Quod et homo et Deus Christus ex utroque genere concretus, ut mediator esse inter nos et patrem posset.
- XI. Quod de semine Dauid secundum carnem nasci haberet. 20
- XII. Quod in Bethleem nasceretur.
- XIII. Quod humilis in primo adventu suo ueniret.
- XIIII. Quod ipse sit iustus, quem Iudaei occisuri essent.
- XV. Quod ipse dictus sit ouis et agnus, qui occidi haberet, et de sacramento passionis. 25
- XVI. Quod idem et lapis dictus sit.
- XVII. Quod deinde idem lapis mons fieret et inpleret totam terram.

4 sint *L* 5 sapientiam *LM*¹ christus est *v* incarnationis *MBo*
 7 qui] quid *A* 8 et *om.* *WM* 9 idem sit *v* 10 et deus *W s. l.*
m. 2 11 et christus *B* 12 esse *A* 14 generari autem *M* 16 de]
 a *A* 18 et (*ante* homo) *om.* *WMv* christus] spiritus *A* concreat^{us} *A*
 19 esset *M* possit *W* 20 nasci *ex* *asci* *A m. 2* haberet et *M*, *sed* et
add. m. 2 21 bethlem *A*, bethlehem *M* nasceretur] nasci haberet *W*
 22 in *om.* *W* perueniret *M* 23 est *A* iustus *B*, christus *AWLM*
 occisuri. *A* (*r m. 2* et *d eras.*) 24 sit dictus ouis *A*, sit ouis dictus *M*,
 sit ouis *Oxon.* 25 passionis eius *B* 27 lapis *A* (*is in ras. m. 2*)

- XVIII. Quod in nouissimis temporibus idem mons manifestaretur, super quem gentes uenirent et in quem iusti quique ascenderent.
- XVIII. Quod ipse sit sponsus ecclesiam habens sponsam, de qua filii spiritaliter nascerentur.
- XX. Quod cruci illum fixuri essent Iudaei.
- XXI. Quod in passione crucis et signo uirtus omnis sit et potestas.
- XXII. Quod in hoc signo crucis salus sit omnibus, qui in frontibus notentur.
- XXIII. Quod medio die in passione eius tenebrae futurae essent.
- XXIII. Quod a morte non uinceretur nec apud inferos remansurus esset.
- XXV. Quod ab inferis tertia die resurgeret.
- XXVI. Quod cum resurrexisset, acciperet a patre omnem potestatem, et potestas eius aeterna sit.
- XXVII. Quod perueniri non possit ad Deum patrem nisi per filium eius Iesum Christum.
- XXVIII. Quod ipse iudex uenturus sit.
- XXVIII. Quod ipse sit rex in aeternum regnaturus.
- XXX. Quod ipse sit et iudex et rex.

2 quique *om. v* 4 et ecclesiam *A* 7 uirtutis *WB*¹ omnisit *A*
 et *om. W* qui...notentur *om. B* 10 notantur *WM* 11 tenebras
*W*¹ 12 ammortē *A*¹ 14 tertio *LMBv* resurrexit *A* 15 accipere *B*
 17 XXVII. Quod...*I.* 18 christum *om. L* 19 XXVIII] XXVII *L*
 20 XXVIII] XXVIII *L* 21 XXX] XXVIII *L* et *om. WM* (*ante*
iudex) et rex *om. W* expliciunt capitula . I . *W*, *expl. cap. I. incip.*
 liber II de sacramento christi *B*

CHRISTVM PRIMOGENITVM ESSE ET IPSUM ESSE SAPIENTIAM
DEI, PER QVEM OMNIA FACTA SVNT.

1 Apud Salomonem in Prouerbiis: Dominus condidit me initium uiarum suarum, in opera sua, ante saeculum fundauit me: in principio antequam terram faceret et antequam abyssos constitueret, priusquam procederent fontes aquarum, antequam montes conlocarentur, ante omnes colles genuit me Dominus. fecit regiones et inhabitabilia et fines inhabitabiles sub caelo. cum pararet caelum, aderam illi, et cum secerneret suam sedem: cum super uentos ualidas faceret desuper nubes et cum confirmatos ponebat fontes sub caelo, quando fortia faciebat fundamenta terrae, eram penes illum disponens. ego eram, cui adgaudebat. cottidie autem iucundabar ante faciem eius in omni tempore, cum laetaretur orbe perfecto. Item apud eundem in Ecclesiastico: Ego ex ore Altissimi prodiui ante omnem creaturam. ego in caelis feci, ut oriretur lumen indeficiens, et nebula texi omnem terram. ego in altis habitauit et thronus meus in columna nubis. gyrum caeli circuiui et in profundum abyssi penetraui et in fluctibus maris ambulauit et in omni terra steti et in omni populo et in omni gente primatum habui et omnia excellentium et humilium corda uirtute calcaui. spes omnis in me uitae et uirtutis. transite

3 Prou. 8, 22 sq. 15 Sir. 24, 3—6. 19 (Vulg. 5—11. 25. 26).

1 et ipsum esse *om. W* 2 quem *W s. l. m. 2* sunt] sint *LM*, sunt et quod idem sit sapientia et uirtus dei *W* 3 prouerbiis *A*, proemiis *WM*¹, proemiis *BM*², parhoemis *L*, parabolis *L*² *s. l.* 4 initium) in initio *v* 5 abyssos *A*, abissos *W* 6 et priusquam *W* montes *ex monte W m. 2* 7 conlocarentur *W* omnes *om. B* 8 et (*post regiones om. B* habitabilia *V* finei *A* pararet *A sed alterum a in ras.* 10 validos *B* cum] eam *M* 11 fontes *ex montes M m. 2* 12 eram *ex iam W* 13 iocundabar *B* 14 item *om B* apud] in *W* apud eundem *om. A* 15 prodiui *L* ui *ex corr.* primogenita ante *Baluzius* 16 oreretur *WLM*¹ nebulam *A*, nubila *Oxon.* 17 inhabitauit *W* nubes *M*¹ 18 circuiui *A*, circumiui *M* profundo *A*; *ἐν βάθει. περιπάτησα LXX* penetraui et] penae tradet *A* 19 mari *W*¹ et (*post steti om. AL* 20 gentē *M*, genere *A* et in *M*¹, in *expunctis M*² omnia *A*, omnium *WL*¹ *MBv*, omne *L*² 21 propria uirtute *v* spes omnis in me *AWLM*, in me uia *B*, in me omnis spes *v*

ad me, omnes qui concupiscitis me. Item in psalmo LXXXVIII: Et ego primogenitum ponam illum et excelsum prae regibus terrae. in aeternum seruabo illi misericordiam meam et testamentum meum fidele illi et ponam in saeculum saeculi semen eius et thronum eius sicut dies caeli. si dereliquerint filii eius legem meam et in iudiciis meis non ambulauerint, si iustificationes meas profanauerint et mandata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum et in flagellis peccata eorum: misericordiam autem meam non auertam ab eis. Item secundum Iohannem Dominus dicit: Haec autem est uita aeterna, ut cognoscant te solum uerum Deum et quem misisti Iesum Christum. ego te clarificaui in terra, opus perfecti quod dedisti mihi, ut faciam. et nunc tu clarifica me apud te ipsum claritate quam habui apud te, priusquam mundus fieret. Item Paulus apostolus ad Colossenses: Qui est imago Dei invisibilis et primogenitus totius creaturae. Item illic: Primogenitus a mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens. Item in Apocalypsi: Ego α et ω , initium et finis. ego sitienti dabo de fonte aquae uiuae gratis. Quod idem sit et sapientia et uirtus Dei. Paulus apostolus ad Corinthios prima: Quo-

2 Ps. 88, 28 sq. 10 Io. 17, 3 sq. 15 Col. 1, 15 et 18 18 Apoc. 21, 6 20 I Cor. 1, 22 sq.

1 omnes ad me *L* 2 et *om. B* eum *WLMBv* et excelsum *A*, altissimum *WLMB v* 3 prae regibus *A*, apud reges *WLMBv* et in *A* 4 et *eras. in M* illi *om. B*, ipsi *A* saecula saeculorum *A* 5 et...caeli *om. LMBv* thronum *A*, sedem *W* 6 in *L s. l. m. 2* si] et *B* iustificationes] iustitias *W*, iustitias *M* 7 mandata *A*, praecepta *WLMBv* custodierint *A*, obseruauerint *WLMBv* 8 iniquitates *A*, facinora *WLMBv* peccata *A et s. l. m. 2 W*, delicta *LMBv*; cf. test. II 57 9 auertam *A*, dispergam *WLMBv* item *om. W* secundum *A*, cata *WLMB*, in euangelio cata *v* 10 iohannem *M* est autem *B* 11 et uerum *WLM*, τὸν μόνον ἀληθινόν *Graec.* dnm *W* missisti *A* 12 in terra] super terram *B* opus perfecti] opere consummato *B* 13 clarifica me tu pater apud te ipsum *B* claritatem *M'*, *s. l. m. 2 A* 14 apud te *om. B* fieret] esset *B* 15 apostolus *om. WLMBv* qui ē ex quē *W m. 2* 17 in alterum *om. L* 18 ego sum *v* dabo de fontē *W*, de fonte dabo *M* 19 uiuae *A*, uitae *WLMBv*, cf. test. II 6, II 10 et (post sit) *om. W* sapientiae (et *om.*) *A* 20 apostolus *om. WLMBv* corithyos *W*

CHRISTVM PRIMOGENITVM ESSE ET IPSUM ESSE SAPIENTIAM
DEI, PER QVEM OMNIA FACTA SVNT.

1 Apud Salomonem in Prouerbiis: Dominus condidit me
initium uiarum suarum, in opera sua, ante saeculum fundauit me:
in principio antequam terram faceret et antequam abyssos con- 5
stitueret, priusquam procederent fontes aquarum, antequam mon-
tes conlocarentur, ante omnes colles genuit me Dominus. fecit re-
giones et inhabitabilia et fines inhabitabiles sub caelo. cum para-
ret caelum, aderam illi, et cum secerneret suam sedem: cum su-
per uentos ualidas faceret desuper nubes et cum confirmatos po- 10
nebat fontes sub caelo, quando fortia faciebat fundamenta terrae,
eram penes illum disponens. ego eram, cui adgaudebat. cottidie
autem iucundabar ante faciem eius in omni tempore, cum laeta-
retur orbe perfecto. Item apud eundem in Ecclesiastico:
Ego ex ore Altissimi prodiui ante omnem creaturam. ego in cae- 15
lis feci, ut oriretur lumen indeficiens, et nebula texi omnem ter-
ram. ego in altis habitauit et thronus meus in columna nubis. gy-
rum caeli circuiui et in profundum abyssi penetraui et in flucti-
bus maris ambulauit et in omni terra steti et in omni populo et in
omni gente primatum habui et omnia excellentium et humilium 20
corda uirtute calcaui. spes omnis in me uitae et uirtutis. transite

3 Prou. 8, 22 sq. 15 Sir. 24, 3—6. 19 (Vulg. 5—11. 25. 26).

1 et ipsum esse *om. W* 2 quem *W s. l. m. 2* sunt] sint *LM*, sunt et
quod idem sit sapientia et uirtus dei *W* 3 prouerbiis *A*, paroemiis *WM*¹,
proemiis *BM*², parhoemis *L*, parabolis *L*² *s. l.* 4 initium) in initio *v*
5 abyssos *A*, abissos *W* 6 et priusquam *W* montes *ex monte W*
m. 2 7 conlocarentur *W* omnes *om. B* 8 et (*post* regiones)
om. B inhabitabilia *V* finis *A* pararet *A sed alterum a in ras.*
10 validos *B* cum] eam *M* 11 fontes *ex montes M m. 2* 12 eram
ex iam W 13 iocundabar *B* 14 item *om B* apud] in *W* apud
eundem *om. A* 15 prodiui *L* ui *ex corr.* primogenita ante *Ba-*
luzius 16 oreretur *WLM*¹ nebulam *A*, nubila *Oxon.* 17 inhabi-
taui *W* nubes *M*¹ 18 circuibit *A*, circuiui *M* profundo *A*; *ἐν βάθει. .*
περιπέτρησα LXX penetraui et] penae tradet *A* 19 mari *W*¹ et
(*post steti*) *om. AL* 20 gentē *M*, genere *A* et in *M*¹, in *expuncti M*²
omnia *A*, omnium *WL*¹ *MBv*, omne *L*² 21 propria uirtute *v* spes
omnis in me *AWLM*, in me uia *B*, in me omnis spes *v*

ad me, omnes qui concupiscitis me. Item in psalmo LXXXVIII: Et ego primogenitum ponam illum et excelsum prae regibus terrae. in aeternum seruabo illi misericordiam meam et testamentum meum fidele illi et ponam in saeculum saeculi semen eius et thronum eius sicut dies caeli. si dereliquerint filii eius legem meam et in iudiciis meis non ambulauerint, si iustificationes meas profanauerint et mandata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum et in flagellis peccata eorum: misericordiam autem meam non auertam ab eis. Item secundum Iohannem Dominus dicit: Haec autem est uita aeterna, ut cognoscant te solum uerum Deum et quem misisti Iesum Christum. ego te clarificaui in terra, opus perfecti quod dedisti mihi, ut faciam. et nunc tu clarifica me apud te ipsum claritate quam habui apud te, priusquam mundus fieret. Item Paulus apostolus ad Colossenses: Qui est imago Dei invisibilis et primogenitus totius creaturae. Item illic: Primogenitus a mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens. Item in Apocalypsi: Ego α et ω , initium et finis. ego sitienti dabo de fonte aquae uiuae gratis. Quod idem sit et sapientia et uirtus Dei. Paulus apostolus ad Corinthios prima: Quo-

2 Pa. 88, 28 sq. 10 Io. 17, 3 sq. 15 Col. 1, 15 et 18 18 Apoc. 21, 6 20 I Cor. 1, 22 sq.

1 omnes ad me *L* 2 et *om. B* eum *WLMBv* et excelsum *A*, altissimum *WLMB v* 3 prae regibus *A*, apud reges *WLMBv* et in *A* 4 et *eras. in M* illi *om. B*, ipsi *A* saecula saeculorum *A* 5 et...caeli *om. LMBv* thronum *A*, sedem *W* 6 in *L s. l. m. 2* *si] et B* iustificationes] iustitias *W*, iustitias *M* 7 mandata *A*, praecepta *WLMBv* custodierint *A*, obseruauerint *WLMBv* 8 iniquitates *A*, facinora *WLMBv* peccata *A et s. l. m. 2 W*, delicta *LMBv*; *cf. test. II 57* 9 auertam *A*, dispergam *WLMBv* item *om. W* secundum *A*, cata *WLMB*, in euangelio cata *v* 10 iohannem *M* est autem *B* 11 et uerum *WLM*, τὸν μόνον ἀληθινόν *Graec.* dñm *W* misisti *A* 12 in terra] super terram *B* opus perfecti] opere consummato *B* 13 clarifica me tu pater apud te ipsum *B* claritatem *M'*, *s. l. m. 2* *A* 14 apud te *om. B* fieret] esset *B* 15 apostolus *om. WLMBv* qui ē *ex* quē *W m. 2* 17 in alterum *om. L* 18 ego sum *v* dabo de fonte *W*, de fonte dabo *M* 19 uiuae *A*, uitae *WLMBv*, *cf. test. II 6, II 10* et (*post sit*) *om. W* sapientiae (et *om.*) *A* 20 apostolus *om. WLMBv* corithyos *W*

niam Iudaei signa desiderant et Graeci prudentiam quaerunt, nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis, Iudaeis et Graecis, Christum Dei uirtutem et Dei sapientiam.

QVOD SAPIENTIA DEI CHRISTVS, ET DE SACRAMENTO CONCAR-
NATIONIS EIVS ET PASSIONIS ET CALICIS ET ALTARIS ET APO-
STOLORVM, QVI MISSI PRAEDICAUERUNT.

- 2 Apud Salomonem in Prouerbiis: Sapientia aedificauit sibi domum et subdidit columnas septem. mactauit suam hostiam, miscuit in cratere uinum suum et parauit suam mensam et misit seruos suos conuocans cum excelsa praedicatione ad craterem, dicens: qui est insipiens, declinet ad me. et egentibus sensu dixit: uenite, edite de meis panibus et bibite uinum quod miscui uobis. derelinquite stultitiam et quaerite prudentiam et corrigite scientia intellegentiam.

QVOD CHRISTVS IDEM SIT SERMO DEI.

- 3 In psalmo XLIII: Eructauit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea regi. Item in psalmo XXXII: Verbo Domini caeli firmati sunt et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Item apud Esaiam prophetam: Verbum consummans et breuians in iustitia: quoniam sermonem breuiatum faciet Deus in toto

8 Prou. 9, 1 sq. 17 Ps. 44. 2. 18 Ps. 32, 6. 20 Es. 10, 23.

1 desiderant] petunt *WB* prudentiam *ALBM*², sapientiam *WM*¹
3 ipsis *ex ipsi A* uocatis *ex uocitis L* 5 dei christus sit *M*, sed dei et sit *add. m.* 2 incarnationes *M*, incarnationis *v* 8 apud salomonem *om. A* prouerbiis *A*, paroemiis *WLMB* 9 subdit *M*¹ suas hostias *Mv* 10 cratera *v*, gratera *M* (*m eras.*) parabit *A* suas *om. B* 11 suos seruos *MB* excelsa] excisa *W* graterem *L*¹ 12 quis *LM* 13 et edite *WB*, aedite *M* 14 corrigite *ALM*¹ *B*, corripite *W*, percipite *M*² 15 scientia *L*, scientiam *AWMv*, inscientiam *B* intellegentiam *AL*, et intellegentiam *B*, et in intel...entiam *W*, et intellectum *M*, in intellectu *v*; κατορθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν *LXX* 16 quod christus idem sit *bis exhibet A* et sermo *L* 17 XLIII *ex XLVIII B* eructauit *A* uerbum] sermonem *Lv*; *cf. l.* 16 18 XXXII] XXXI *B*, tricessimo primo *L* uerbo] sermone *LMBv* domini *A et s. l. m. 2 W*, dei *LMBv* 19 firmati *AW*, solidati *LMBv* oris *om. LB* uirtus eorum *W s. l. m. 2* 20 prophetam *om. WLMBv* consummans *AW* 21 iustitiam *WMB*

orbe terrae. Item in psalmo CVI: Misit uerbum suum et curauit eos. Item in euangelio secundum Iohannem: In principio erat uerbum et uerbum erat apud Deum et Deus erat uerbum. hoc erat in principio apud Deum. omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil quod factum est. in eo uita est et uita erat lux hominum: et lux lucet in tenebris et tenebrae eam non comprehenderunt. Item in Apocalypsi: Et uidi caelum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum uocabatur fidelis et uerus, aequum iustumque iudicat et proeliat, et erat coopertus uestem sparsam sanguineam: et dicitur nomen eius sermo Dei.

QVOD CHRISTVS IDEM MANVS ET BRACHIVM DEI.

Apud Esaiam: Numquid non ualet manus Domini, ut saluos faciat, aut grauabit aurem, ut non exaudiat? sed peccata uestra inter uos et Deum separant, et propter peccata uestra auertit faciem a uobis, ne misereatur. manus enim uestrae inquinatae sunt sanguine et digiti uestri in peccatis. labia autem uestra locuta sunt facinus et lingua uestra iniustitiam meditatur. nemo loquitur uera neque est iudicium uerum. fidunt in uanis et lo-

1 Ps. 106, 20. 2 Io. 1, 1 sq. 7 Apoc. 19, 11 et 19. 13 Es. 59, 1 sq.

1 CVI] CV AB, CDCCV M uerbum] sermonem LMBv curauit] sanabit A 2 eos] illos LMBv secundum] cata WLMB 3 erat] fuit LB uerbum] sermo LB utroque loco erat] fuit L 4 uerbum] sermo LB hoc] hic Lv erat] fuit B 5 eo A, illo WLMB est ALMBV, erat W 6 erat] fuit LB et lumen (pro lux) in tenebris lucet A 7 eam A, illam WB, illum LM apocalipsin M et om. W 8 aequus M qui W s. l. m. 2 9 iustum quae AW iudicat A, iudicans WLMB proeliat L, praeliatur AMB, praeliatur Wv, praeliaturus r 10 et erat] eratque v ueste WB consparsam M, consparsa B, adpersa W sanguineam A, sanguinem M, sanguine WLbv; περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι Graec. (cf. test. II 30) 11 sermo] uerbum Cypr. eiusdem libri cap. 30 12 sit manus B, manus M (ē eras.) brachium A dei sit v; cf. p. 60 l. 9 13 domini WM (et Cypr. test. III 47), dei ALBv 14 grauauit LMv; ἐβάρυνε LXX peccata] delicta B 16 faciem suam WLbv; cf. Cypr. l. c. inquinatae] plenae AM; cf. Cypr. l. c. 17 sanguinem plenae sunt A 18 iniustitia B 19 confidunt ex fidunt M m. 2

cuntur inania, qui parturiunt dolorem et pariunt facinus. Item illic: Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Dei cui reuelatum est? Item illic: Sic dicit Dominus: caelum mihi thronus et terra subpedaneum pedum meorum. quam domum aedificabitis mihi aut quis locus ad requiem meam? omnia enim ista fecit manus mea. Item illic: Domine Deus, excelsum est brachium tuum, et nescierunt: cum autem cognouerint, confundentur. Item illic: Reuelabit Deus brachium suum illud sanctum in conspectu omnium gentium. et uidebunt omnes gentes ipsa suprema terrae salutem a Deo. Item illic: Ecce feci te sicut rotas uehiculi tritulantibus nouas in serram tornatas: et triturbabis montes et extenuabis colles et ut puluerem ponas et uentilabis, et uentus occupabit illos et procella disparget. tu autem iucundaberis in sanctis Israel, et exultabunt inopes et egeni. quaerent autem aquam, et non erit. lingua enim illorum a siti siccabit. ego Dominus Deus, ego exaudiam Deus Israel et non derelinquam eos, sed aperiam inter montes flumina et in mediis campis fontes,

2 Es. 53, 1. 3 Es. 66, 1 sq. 6 Es. 26, 11. 8 Es. 52, 10.
10 Es. 41, 15 sq.

1 inania] uana *B* dolore *M* facinus *L* 2 illic] apud eundem *WLMB*; item l. 3, 6 et 8 credit *M*¹ dei] dñi *W* 4 tronum est et *A* subpedaneum] scabellum *M* quam mihi sedem aedificabitis *WLMBv* 5 meam *A*, mihi *WLMBv* omnia *M* in ras. m. 2 6 ista enim *M* item illic. . . l. 7 confundentur *om. M* excelsum *A*, altum *WLBv* 7 et *om. B* nescierunt *A*, nesciebant *W*, non sciebant *Lr*, non sciebam eum *B* cum] qui *B* cognouerint autem *WL* confundantur *B* 8 reuelauit *Mv*; ἀποκαλύψει *LXX* deus] dominus *v* brachium *AM* illum *WLMBv* 9 et *om. v* ipsa *M s. l. m. 2* 10 suprema *WM*, suprema *A* salutem] salutare *WM*¹, salutarem *LM*² a deo] dei *M* illic] apud eundem *WM* item illic. . . p. 67 l. 5 ostendit *om. LBVr*, add. *primus Morellius* ecce] et te *A* feci *om. W* te *om. AW* 11 tritulantibus *M* in serram tornatas *scripsi*, *om. A*, in se fornatas *W*, inseres firmatas *M*, in serram (serras *Oxon.*) formatas *con. Pamelius*, in se retornatas *v*; περιστηροειδείς *LXX* 12 et (ante extenuabis) *om. M* sicut *WM* puluerem *A*, lanuginem *WLM*^v, languinem *M*¹ ponis *AW* 13 illos ex illo *W m. 2* disparget *M*, *om. A* 14 sancto *AM*; ἐν τοῖς ἀγίοις *LXX* 15 autem *A*, enim *Wv*, *om. M* eorum *W* a *om. A* sitim *W* siccabit] aruit *M* in ras. m. 2 17 et in . . . p. 67 l. 1 aquosa *W s. l.*, sed eadem manu

faciam deserta in nemora aquosa et sitientem terram in aqueductus. ponam in inaquosam terram cedrum et buxum et myrtum et cyparissum et ulmum et populum, ut uideant et cognoscant et sciant et credant simul, quia manus Domini fecit ista et sanctus Israel ostendit.

QVOD IDEM ANGELVS ET DEVS.

In Genesi ad Abraham: Et uocauit eum angelus Domini **5** de caelo et dixit illi: Abraham, Abraham. ille autem dixit: ecce ego. et dixit: noli inponere manum tuam super puerum neque **10** feceris illi quicquam. nunc enim cognoui, quoniam times Deum tuum et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me. Item illic ad Iacob: Et dixit mihi angelus Domini in somnis: ego sum Deus, quem uidisti in loco Dei, ubi unxisti mihi titulum lapideum et uouisti mihi uotum. Item in Exodo: Deus autem **15** praeibat eos, die quidem per columnam nubis ostendere illis iter, noctu autem in columna ignis. Item illic: Promouit autem angelus Dei, qui praecedebat exercitum filiorum Israel. Item illic: Ecce ego praemitto angelum meum ante faciem tuam ad custodiendum te in itinere, ut te inducat in terram, quam tibi praeparauit. obserua eum et obaudi eum, ne fueris inobaudiens ei: non enim deerit tibi: nomen enim meum est in illo. Unde ipse in euangelio dicit: Ego ueni in nomine patris mei, et non

7 Gen. 22, 11 sq. 12 Gen. 31, 13. 14 Ex. 13, 21. 16 Ex. 14, 19. 18 Ex. 23, 20 sq. 22 Io. 5, 43.

1 desertam *MW* inaquosam *A* et sitientem *om. A*; in archetypo codicis *A uidetur fuisse*: nemora aquosa et inaquosam terram in aqueductus... terram *M s. l. m. 2* 2 in *om. AWM* cedrum *M*, caediuim *A* myrtam *M¹*, myriam *W*, myrhum *Pamelius* 3 cyparissum] cupidissum *A*, cyprissum *WM* 5 ostendit *om. W* 6 idem sit *B* deus christus *Lv* 7 ad abraham *om. B* 8 alterum abraham *om. AW¹* et ille *B* 9 neque] et nec *M* 10 quaequam *M¹* dnm deum *WMB* 11 dilecto *M* 12 mihi] illi *W* 13 deus *om. L* dei *om. M* 15 in die *M* equidem *W¹* nubes *M¹* illis ex illi *W* 16 nocte *M sed ex corr.* item] et postea *WLBv* promouebit autem illu *W* 19 inducam *M* praeparabi *A* 20 obaudi *M* oberas. et ne *WMB* inobaudiens *B* ei *LMB*, et *AW*, ei et *v* 21 enim *om. v* nomen enim *AM²L*, nomen. Nomen enim *B*, nomen nouum nomen enim *W*, nomen quia nomen *M¹* in illo est *Mv* 22 uenio *W*

recepistis me. cum alius uenerit in nomine suo, illum accipietis. Et iterum in psalmo CXVII: Benedictus est, qui uenit in nomine Domini. Item in Malachiel propheta: Testamentum meum fuit cum uita et pace, et dedi illi timorem timere me, a facie nominis mei proficisci illum. lex ueritatis fuit in ore eius, et iniustitia non est inuenta in labiis eius. in pace corrigens ambulauit nobiscum et multos auertit ab iniustitia. quoniam labia sacerdotis seruabunt scientiam, et legem exquirent ab ore eius, quoniam angelus Domini omnipotentis est.

QVOD DEVS CHRISTVS.

10

- 6 In Genesi: Dixit autem Deus ad Iacob: exurge et ascende in locum Bethel et habita illic et fac illic altare illi Deo, qui tibi apparuit, cum fugeres a facie Esau fratris tui. Item apud Esaiam prophetam: Sic dicit Dominus Deus sabaoth: fatigata est Aegyptus, et negotiatio Aethiopum et Sabaim uiri alti ad te transgredientur et tui erunt serui et post te ambulabunt uincti conpedibus et adorabunt te et in te precabuntur: quoniam in te Deus est, et non est Deus alius praeter te. tu enim es Deus, et non sciebamus, Deus Israel saluator. confundentur et reuerebuntur omnes qui aduersantur tibi et cadent in confusione. Item 20

2 Ps. 117, 26. 3 Mal. 2, 5 sq. 11 Gen. 35, 1. 14 Es 45, 14 sq.

1 recipisti *W*, accepitis *A* alius *M* in *ras.* recipietis *B* 2 psalmo *W* est *om.* *W* 3 item in...l. 9 omnipotentis est *om.* *LB*, *add.* *primus Morellius* item] et *W* propheta *om.* *WMv* malachia *v* 4 cum Leui uitae et pacis *v*; *cf. LXX: ἡ διαθήκη μου ἦν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης* dedi] tedit *W* illi *ex ali M* timere] ut timeret *v*, *om.* *M* me *om.* *W* 6 et *om.* *M* pace linguae *WMv* corrigens] corrigis *W* ambulabit *W* 7 uobiscum *AM* auertet *WM* 8 sacerdotis] eorum *A* et legem...quoniam *om.* *A* 9 domini *om.* *v* omnipotentis sit *A* 10 ante *Manutium* cap. VI cum *V* coniunctum erat et libri II cap. XXVIII numerabantur christi *W*, et christi *L*, et christus *B* 12 bethel] bethleem *W* altarem *A*, altere *W* illi *om.* *M* tibi] ibi *A* 13 'apperuit *W* apud *om.* *A* 14 prophetam *om.* *WLMBv* deus *om.* *B* 15 sabain *AW*, sabann *M*¹, sabam *BM*² uiri *M s. l. m.* 2 alti] excelsi *W* 16 tui *om.* *B* post te] poste *A* 17 praecabuntur] laetabuntur *B* 18 alius *om.* *W* es] et *A* 19 reuerebantur *A* 20 confusionem *IMBv*

illic: Vox clamantis in deserto: parate uiam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. omnis uallis inplebitur et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt omnia tortuosa in directum et aspera in uias planas, et uidebitur claritas Domini, et uidebit omnis caro salutare Dei, quoniam Dominus locutus est. Item apud Hieremiam prophetam: Hic Deus noster, et non deputabitur alius absque illo, qui inuenit omnem uiam prudentiae et dedit eam Iacob puero suo et Israel dilecto suo. post haec in terris uisus est et cum hominibus conuersatus est. Item apud Zachariam prophetam Deus dicit: Et transibunt per mare angustum et percutient in mari fluctus, et arefient omnes altitudines fluminum et confundetur omnis iniuria Assyriorum, et sceptrum Aegypti auferetur, et confortabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine eius gloriabuntur, dicit Dominus. Item apud Osee prophetam Deus dicit: Non faciam iuxta iram indignationis meae, non sinam deleri Efraim, quoniam Deus ego sum, et non homo in te sanctus, et non introibo in ciuitatem, post Dominum ibo. Item in psalmo XLVIII: Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi, uirga recta est uirga regni tui. dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus

1 Es. 40, 3 sq. 6 Baruch 3, 35 sq. 9 Zach. 10, 11 sq. 15 Os. 11, 9 sq. 18 Ps. 44, 7 sq.

1 illic] apud eundem *WLMBv* deserto] heremo *LB* domini] *dn̄o* *LB* 2 omnes *L* uallis *A*, riuus *WLMBv* 3 colles *W* tortuosa] *prana A*; *σκολιά LXX* 4 uias planas] campum *LMBv*; *εις πεδια LXX* (*εις ὁδοὺς λείας cod. Alex.*) et. .domini *om. A* uidebit *L* omnis claritas *WLM* 5 salutarē *A*, *om. L* *dn̄i L* 6 prophetam *om. WLMBv*; *item l. 10 et 15* hic est *WM* hic deus noster *om. B* computabitur *B* 7 illum *AL* prouidentiae *M* 8 d. suo *A*, dilecto sibi *WLMBv* 9 cum *M s. l. m. 2* 10 dominus *WM* mare *om. W* 11 mari *W* (*ri add. m. 2*), mare *A* arefacient *WLMB*; *ξηρανθησεται πάντα τὰ βάθη LXX* omnem altitudinem *M* 12 confundentur *WM* omnes *WM* iniurias *W*, in iniuria *M* 13 aegyptiorum *W* 15 *dn̄s* dicit *MB*, dicit *dn̄s W* 16 indignationes irae *W* efre[m] *ALB*, efre[m] *WM* 17 ego deus *M* in te sanctus] inter sanctos *WB* non *om. A* intribo *W* 18 deum *WLB*; *ὄντω κροῖου LXX* sedes tua *A*, thronus tuus *WLMBv* 19 deus *om. M* saecula saeculorum *WLMBv* recta est *A*, aequitatis *WLMBv* 20 et *om. LB* odisti *A*, odio habuisti *WLMB* iniquitatem *AM*, iniustitiam *WLB* deus deus *A*, *dn̄s* deus *WLMB*

tus oleum laetitiae prae consortibus tuis. Item in psalmo XLV: Vacate et uidete, quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus et exaltabor in terra. Item in psalmo LXXXI: Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Item in psalmo LXVII: Cantate Deo, psallite nomini eius, iter facite ei, qui ascendit ad occasum, Dominus nomen est ei. Item in euangelio secundum Iohannem: In principio erat uerbum et uerbum erat apud Deum et Deus erat uerbum. Item illic Dominus ad Thomam: Inice huc digitum tuum et uide manus meas et noli esse incredulus sed fidelis. et respondit Thomas et dixit illi: Dominus meus et Deus meus. dicit illi Iesus: quia uidisti, credidisti. beati qui non uiderunt et credunt. Item Paulus ad Romanos: Optabam ego ipse anathema esse a Christo propter fratres meos qui sunt cognati secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum adoptio est et claritas et testamentum et legis constitutio et famulatus et promissiones, quorum patres et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Item in Apocalypsi: Ego \mathcal{A} et Ω , initium et finis. ego sitienti dabo de fonte aquae uitae gratis. qui uicerit possidebit ea et eorum hereditatem: et ero eius Deus, et ille erit

2 Ps. 45, 11. 3 Ps. 81, 5. 5 Ps. 67, 5. 7 Io. 1, 1. 9 Io. 20, 27 sq. 13 Rom. 9, 3 sq. 18 Apoc. 21, 6 sq.

1 tuus *om. M* oleum *M*, oleo *L¹Bv* laetitiae *A*, exultationis *WLMBv* prae consortibus tuis *A*, super participes tuos *WLMBv* 2 uidete *AM*, cognoscite *WLBv* quia *A* 3 nescierunt *A*, non cognouerunt *WLMBv*; *cf. test. I 3* 4 tenebris *A*, umbra *WLMBv* deambulabunt *WLMv*, deambulauerunt *B* 5 LXVII] LXVI *MB* dnō *M* iter *A*, uiam *WLMBv* 6 ei] et *W* ad *A*, in *WLMBv* occasu *L* deus *LMBv* est *om. LBv* ei *A*, illi *WLMBv* 7 secundum *A*, cata *WLMB* erat] fuit *LB* uerbum] sermo *LB et ita locis proximis* 8 et uerbum *A s. l. m. 2* illic] in eodem *WLMBv* 9 thoman *WLM* huc ex hoc *L* uidete *A¹* 10 inuidulus *W¹* et *om. WLMBv* 11 illi *om. W* dixit *WM*, et dixit *B* 12 uidisti me *Mv* credisti *W* beati *A*, felices *WLMBv* crediderunt *WLMBv* Palus *W* 13 ipse *om. WMB*, post esse ponit *L* 14 propter fratres meos *A*, pro fratribus *WLMBv* qui sunt cognati *A*, et cognatis meis qui sunt *W*, cognatisque (que *om. LB*) meis qui sunt *LMB*, cognatisque meis *v* 15 adeptio *BL¹* est et *A*, et *LBv*, est *WM* et (ante legis) *om. B* 16 constitutiones *B* et ex] ex *WMv*; *cf. Gr.* 17 christus] sps *A* 18 ego sum *v* 20 ea] eam *B* hereditate *A* et (ante ero) *A s. l. m. 2* erit ille *B*, illi erint *W*

mihī filius. Item in psalmo LXXXI: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernens. Item illic: Ego dixi: dii estis et filii excelsi omnes, uos autem sicut homines moriemini. Quodsi iusti qui fuerint et praeceptis diuinis obtemperauerint, dii dici possunt, quanto magis Christus Deus Dei filius: sicut ipse in euangelio secundum Iohannem: Non est scriptum in lege, quoniam ego dixi: dii estis? si illos dixit deos, et non potest solui, quod pater sanctificauit et misit in saeculum, uos dicitis, quoniam blasphemamat, quia dixi: filius Dei sum. si non facio facta patris, nolite mihi credere: sed si facio et mihi non uultis credere, factis credite et cognoscite, quoniam in me est pater et ego in illo. Item in euangelio secundum Matthaeum: Et uocabitis nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.

15 QVOD CHRISTVS DEVS VENTVRVS ESSET INLVMINATOR ET
SALVATOR GENERIS HVMANI.

Apud Esaiam prophetam: Confortamini, manus resolutae, et genua debilia, exhortamini. qui estis pusillo animo, nolite timere. Deus noster iudicium retribuet, ipse ueniet et saluos faciet nos. tunc aperientur oculi caecorum et aures surdorum audient. tunc saliet clodus sicut ceruus et plana erit lingua mutorum: quia rupta est in deserto aqua et riuus in terra sitiēti.

1 Ps. 81, 1 et 6 sq. 7 Io. 10, 34 sq. 13 Matth. 1, 23. 17 Es. 35, 3 sq.

1 fili *W* 2 deorum] dei *L* autem *om. L* deos *LB*, d̄s *AM*, *om. W* item] et iterum *WLMBv* dixi *A s. l. m. 2* 3 excelsi *AM*, altissimi *WLBo* 4 iusti quis *L*, qui iusti *A* diuini *L* 6 sicut] sic *v* secū *A*, cata *M*, dicit cata *WLB* 7 iohannem dicit *v* nonne scriptum est *Mv* 8 illos *ex illis L* post deos *inserit Pamelius et v*: ad quos sermo dei factus est post solui *add. m. 2 in M*: scriptura quod] scriptura quem *Pamelius* 9 quia *B* blasfemat *A*, phemat *W*, blasphemus *B*, blasphemus *v* 10 si *AL*, quodsi *WMBv* 11 sed si *AL*, et si *MB*, quodsi *v* sed si... credere *om. W* facio et *om. AML* factis] operibus *A* 13 secundum] cata *WLMBv* 17 prophetam *om. WLMBv* confortamini *M* 18 pusillo animo *A*, pusillanimes *WL*, pusillanimes *MBv* nolite timere nolite metuere *AL*, nolite metuere *Mv*; confortamini nolite metuere *legendum censet Pamelius* 20 nos faciet *A* adaperientur *M* 21 clodos *AW*¹, claudos *L*¹

Item illic: Non senior neque angelus sed ipse Dominus libera-
 bit eos, quia diliget eos et parcet eis, ipse redimet eos. Item
 illic: Ego Dominus Deus uocaui te in iustitia, ut teneam manum
 tuam, et confortabo te: et dedi te in testamentum generis mei,
 in lumen gentium, aperire oculos caecorum, producere a uinculis
 uinctos et de domo carceris sedentes in tenebris. ego Dominus
 Deus, hoc mihi nomen est. claritatem meam alii non dabo neque
 uirtutes meas sculptilibus. Item in psalmo XXIII: Vias tuas,
 Domine, notas fac mihi et semitas tuas edoce me. dirige me in
 ueritate tua et doce me, quoniam tu es Deus salutaris meus. Vnde
 in euangelio secundum Iohannem Dominus dicit: Ego sum lumen mundi.
 qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris sed habebit lumen uitae.
 Item secundum Matthaeum Gabriel angelus ad Ioseph: Ioseph fili
 Daud, ne metueris adsumere Mariam coniugem tuam. quod enim
 ex illa natum fuerit, de Spiritu sancto est. pariet autem filium,
 et uocabis nomen eius Iesum. hic enim saluum faciet populum a
 peccatis. Item secundum Lucam: Et Zacharias inpletus est
 Spiritu sancto et prophetabat dicens: benedictus Deus Israel, qui
 fecit redemptionem populo suo et suscitauit nobis cornu salutis in
 domo Daud pueri sui. Item illic angelus ad pastores:

1 Es. 63, 9. 3 Es. 42, 6 sq. 8 Ps. 24, 4 sq. 12 Io. 8, 12.
 14 Matth. 1, 20 sq. 18 Luc. 1, 67 sq.

1 liberauit *W* 2 eos] illos *WLMBv* diligit *MB* et ipse
WMBv 3 ut] et *AL* 4 confortauit *M* 5 producere] procedere *B*
 6 tenebris et in umbra mortis *W* 9 notas fac *A*, ostende *WLMBv* et
om. A semita *W* doce *LMB* dirige *A*, deduc *LM*, et deduc *v*;
 dirige... l. 10 doce me *om. WB* 10 ad ueritatem tuam *LMv* quia *A*
 deus *om. W* salutaris *A*, saluator *WLMBv* 11 secundum] cata
WLMBv; item l. 13 12 sequitur *W* 14 angelos *M*¹ ioseph] ioseph
W 15 metueris *AL* sed in *L* tu in *ras*, timueris *MB*, timeas *W*
 adsumeret *A* coniuge *W*, uxorem *LMBv* 16 fuerat *M*¹, erit *B* est
 sancto *LB*; est *om. W* 17 populum suum *WLMBv* 18 peccatis eorum
WMBv Item... l. 21 pueri sui *om. L* secundum] cata *WBv* cata
 lucam *M*² s. l., angelos ad pastores *M*¹ 19 spo *A* profetabat *A*,
 prophetauit *WMBv* dominus deus *v* 20 fecit *A*, prospexit *WMBv*;
ὅτι ἐνεσκήνωτο καὶ ἐποίησε Gr. suscitabit *A*, excitauit *WMBv*
 nouis *A* cornum *AW*¹*M*¹ 21 illic *W* s. l. m. 2. illic a. a. pastores] cata
 Lucan *M* pastores ait *B*

Ne timueritis. ecce enim adnuntio uobis, quoniam natus est uobis hodie saluator, qui est Christus Iesus, in ciuitate Dauid.

QVOD CVM A PRINCIPIO FILIVS DEI FVISSET, GENERARI
DENVO HABERET SECVNDVM CARNEM.

- 5 In psalmo secundo: Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. pete a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae. Item in euangelio: Et factum est, quomodo audiuit salutationem Mariae Elisabeth, exultauit infans in utero eius: et inpleta est
10 Spiritu sancto et exclamauit uoce magna et dixit: benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus uentris tui. et unde hoc mihi contigit, ut ueniat mater Domini mei ad me? Item Paulus ad Thessalonicenses II.: At ubi uenit adinpletio temporis, misit Deus filium suum natum de muliere. Item in epistula Iohannis: Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse, de Deo est. qui autem negat in carne uenisse, de Deo non est, sed est de antichristi spiritu.

QVOD HOC FUTVRVM ESSET SIGNVM NATIUITATIS EIVS, VT DE VIRGINE NASCERETVR HOMO ET DEVS, HOMINIS ET DEI FILIUS.

- 20 Apud Esaiam prophetam: Et adiecit Dominus loqui ad Achaz dicens: pete tibi signum a Domino Deo tuo in altitudinem

1 Luc. 2, 10 sq. 5 Ps. 2, 7 sq. 8 Luc. 1, 41 sq. 13 Gal. 4, 4.
15 I Io. 4, 2 sq. 20 Es. 7, 10 sq.

1 uobis gaudium magnum *W* 2 est *om. L* 3 cum *om. W* princio
A 5 dominus d. ad me *om. B* 6 generauit *L* pete *AW*, posce *LB*, postula *Mv* 8 euangelio] cata Lucam *add. WM*, lucas primo *L s. l. m. rec.*
quomodo] quando *M*, ut *v* 9 elisabeth *om. L* exultabit *W* 12 contigit
*ALMBW*², contegit *W*¹, contingit *v* 13 thessalonicenses. II. *AML*¹*B*,
thessaloni *W*, galatas *L*²*v* at] ad *AW* uenit] aduenit *v* adinpletio
*ALWM*², impletio *M*¹*v*, plenitudo *B* temporum *B* 14 muliere] uirgine
WMB 15 omni *A*¹ 16 carnem *WB* post de deo est *exhibet W*: qui
medio *urm* stat quem etc. *quae uerba sunt cap. XVIII, interm. om.*
est... *L* 17 de deo *om. A* carnem *B* 17 natus non *M* de antichristi
spiritu] antichristus *M* 18 et quod *M* 19 et (ante dei) *om. A*
20 prophetam *om. LMBv* 21 achaz *A z m. 2 add.*, achoz *B*, ahas *M*
dicens *om. LB* expete *B* ad dno *M* altitudine. *M* (m eras.)

susum et in altitudinem deorsum. et dixit Achaz: non petam nec temptabo Dominum Deum meum. et dixit: audite itaque, domus Dauid. non pusillum uobis certamen cum hominibus, quoniam Deus praestat agonem. propter hoc dabit Deus ipse uobis signum: ecce uirgo in utero accipiet et pariet filium, et uocabis nomen eius Emanuel. butyrum et mel manducabit: priusquam cognoscat aut proferat mala, commutat bonum. Hoc semen praedixerat Deus de muliere procedere, quod calcaret caput diaboli. In Genesi: Tunc dixit Deus ad serpentem: quia tu hoc fecisti, maledictus tu ab omni pecore et ab omni genere bestiarum terrae. pectore tuo et uentre repes, et erit tibi terra cibus in omnibus diebus uitae tuae. et ponam inimicitiam inter te et mulierem et inter semen tuum et semen eius. ipse tuum calcabit caput et tu obseruabis calcaneum eius.

QVOD ET HOMO ET DEVS CHRISTVS EX VTROQVE GENERE CONCRETVS, VT MEDIATOR ESSE INTER NOS ET PATREM POSSET.

- 10 Apud Hieremiam prophetam: Et homo est, et quis cognoscet eum? Item in Numeris: Orietur stella ex Iacob et exurget homo ex Israel. Item illic: Procedet homo de semine eius et dominabitur multarum gentium, et exaltabitur † quam

9 Gen. 3, 14 sq. 17 Hier. 17, 9. 18 Num. 24, 17 et 7 sq.

1 sursum *Lv* susum in altitudine *om. B* altitudine *M* ad Achaz *A* (d et z *add. m. 2*), achas *M* 2 nec] et non *Bv* audite *v* (*ἀκούσατε δὴ LXX*), audi *ALMB* itaque *M* ita *in ras.* 3 dauid] iacob *MB* pussillum *A*, pusillum erit *MB* nobis *A* 5 utero *AMBL*¹, uterum *L²r* uocabis *M*, uocabit *A*, uocabitis *LBv*; *καλέσεις LXX* 6 emanuhel *AL*, iesum *M* buturum *A*¹ 7 aut] ut *v* properat *L*¹, praeferat *v*; *προελέσθαι LXX* commutat *AB*, commutate *L*, commottet *M*, commutato *V* (priusquam sciat reprobare malum et eligere bonum *v*, priusquam cognoscat, ut praeferat mala, commutabit bonum *Oxon.*) 8 procedere *om. A* 9 caput *om. B* 10 pecore et ab omni *om. v* 11 bestiarum. Terra, *M* (e *eras.*) repis *A* 12 in *om. M* 13 tuum et semen] tuum et inter semen *M*, *om. v* ipsa *M* 14 calcavit *AB*, obseruabit *L*, obseruauit *M*; *cf. tamen LXX* 16 concreatus *A* ut] et *M* *in ras. m. 2* 17 hieremiam profetam *A*, hieremiam *Lv*, hieremian dicit *MB* cognoscit *M* 19 surget *M* illic *om. A* procedit *A* 20 et *om. M* multorum *A* quam *ALB*, tanquam gygans *M s. l. m. 2*, tanquam *v*

Gog ipsum regnum, et augebitur regnum eius, et Deus eduxit eum ex Aegypto: quasi claritas unicornis ei, et edet gentes inimicorum suorum et crassitudines eorum emedullabit et balistis suis configet inimicum. recubans requieuit quasi leo et quasi catus leonis. quis suscitabit eum? qui benedicunt te, benedicti sunt, et qui maledicunt te, maledicti sunt. Item a p u d Esaiam: Spiritus Domini super me. propter quod unxit me bene nuntiare pauperibus, misit me curare contribulatos corde, praedicare captiuis remissionem et caecis uisum, uocare annum Domini acceptabilem et diem retributionis. Vnde in euangelio Gabriel ad Mariam: Et respondens angelus dixit ad illam: Spiritus sanctus superueniet in te et uirtus Altissimi obumbrabit te. quapropter quod nascetur sanctum, uocabitur filius Dei. Item in epistula Pauli ad Corinthios prima: Primus homo de terrae limo, secundus homo de caelo. qualis ille de limo, tales et qui de limo, et qualis caelestis, tales et caelestes. quomodo portauimus imaginem eius, qui de limo est, portemus et imaginem eius, qui de caelo est.

QVOD DE SEMINE DAVID SECVNDVM CARNEM NASCI HABERET.

20 In Regnorum secundo: Et fuit uerbum Domini ad Nathan II dicens: uade et dic seruo meo Dauid: haec dicit Dominus: non tu aedificabis mihi domum ad inhabitandum: sed erit, cum impleti fuerint dies tui et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te qui erit de utero tuo, et parabo regnum

7 Es. 61, 12 sq. 11 Luc. 1, 35. 14 I Cor. 15, 47 sq. 20 II Sam. 7, 4. 5. 12—14 et 16.

1 gog] gens B ipsum regnum] regnum ipsius v eduxit deus (et om.) B seduxit A, duxit L 2 claritas A ei] eius M, et B, om. A edet] edei A 3 grassitudines ALM eorum] illorum Mv ballistis L 4 configet L, consiget A, conficiet B, confringet M post ras. secubans A, recumbens Oxon. quasi] sicut M 5 quis] qui A suscitauit M¹ benedicent MB te ex et L benedic-ti M 6 maledicent MB 7 dñi dñi B 9 uisum restituere A dño M 10 in euangelio om. B, in euangelio cata Lucam v, gabriel in euang. M 11 respondit B 12 obumbravit L, inumbrabit M, obumbrae A te om. A quia propter A 13 nascetur ex te M v 14 prima om. B, priore v 15 de (ante limo)] e LB et Ms. l. talis L 17 portabimus A 20 regnorum A, basilion LMBv secunda L¹ natham A

eius. hic fabricabit domum nomini meo, et erigam thronum eius usque in saeculum, et ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium: et fidem consequetur domus eius, et regnum eius usque in saeculum in conspectu meo. Item apud Esaiam: Et exiet uirga de radice Iesse, et flos de radice ascendet: et requiescet ⁵ super eum spiritus Dei, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, implebit eum spiritus timoris Dei. Item in psalmo CXXXI: Iurauit Dominus ipsi Dauid ueritatem et non frustrabitur eum: de fructu uentris tui ponam super sedem meam. Item in euangelio ¹⁰ secundum Lucam: Et dixit angelus ad illam: ne timeas, Maria. inuenisti enim gratiam ante Deum. ecce concipies in utero et paries filium et uocabis nomen eius Iesum. hic erit magnus et filius Altissimi uocabitur, et dabit illi Dominus Deus thronum Dauid patris sui, et regnabit super domum Iacob in saecula, et ¹⁵ regni eius non erit finis. Item in Apocalypsi: Et uidi librum in dextera Dei sedentis super thronum scriptum intus et retro, signatum signis septem: et uidi angelum fortem praedicantem uoce magna: quis dignus est accipere librum et aperire signa eius? nec quisquam poterat neque in caelo neque super terram ²⁰ neque sub terra aperire librum sed neque perspicere eum. et ego flebam multum, quod nemo dignus inuentus esset, qui aperiret librum aut uideret illum. et unus ex senioribus dixit mihi: ne

4 Es. 11, 1 sq. 8 Ps. 131, 11. 11 Luc. 1, 30 sq. 16 Apoc. 5, 1 sq.

1 fabricabit *A*, aedificabit mihi *LBMv* nomine *L*, in nomine *v* 4 et *om. A* exiet *A*, exhibit *Mv*, exiuit *LB* 5 de radice *om. B* iessae *L* radice eius *vM*, sed *add.* eius in *M s. l. m. 2* ascendit *B*, ascendit *A* 6 domini *LBv* 7 fortitudinis et consilii *M'* scientiae ex sapientiae *M* et impleuit *M'v* 8 eum] illum *LMB* domini *Bv* CXXXI] CXXV *B*, CXXX *M* sed *C add. m. 2* 9 deus *LMv* frustrabitur eum *A*, reprobauit eam *LMBv*; οὐ μὴ ἀθρήσει αὐτήν (*αὐτὸν cod. Alex.*) *LXX* 10 sedem meam *A*, thronum meum *MBv*, thronum tuum *Lr* 11 secundum] cata *LMBv* 12 enim *L s. l.* dñm *B* 13 magnum *A* 17 et scriptum *LMB* intus *A* (*s m. 2 add.*) et retro] secreto *A*; super et retro *posuit m. 2 in M*: forris 18 sigillis *B* 20 super terram] in terra *MB* 21 sub terram *BM'* prospicere *M* 22 inuentus *A*, repertus *LMBv*

fleueris, ecce uicit leo de tribu Iuda, radix Daud, aperire librum et septem signacula eius.

QVOD IN BETHLEEM NASCERETVR.

Apud Micheam: Et tu Bethleem domus illius Effrata num- **12**
 5 quid exigua es, ut constituaris in milibus Iuda? ex te mihi pro-
 cedet, ut sit princeps apud Israel, et processiones eius a prin-
 cipio, a diebus saeculi. Item in euangelio: Et cum Iesus
 natus esset in Bethleem Iudaeae in diebus Herodis regis, ecce
 magi ab oriente uenerunt Hierosolymam dicentes: ubi est, qui
 10 natus est rex Iudaeorum? uidimus enim stellam eius in oriente
 et uenimus adorare illum.

QVOD HVMILIS IN PRIMO ADVENTV SVO VENIRET.

Apud Esaiam: Domine, quis credidit auditui nostro, et bra- **13**
 chium Dei cui reuelatum est? adnuntiauius coram ipso sicut
 15 pueri, sicut radix in terra sitiendi. non est figura eius neque cla-
 ritas: et uidimus illum, et non habuit figuram neque speciem,
 sed figura eius sine honore et deficiens praeter ceteros homines.
 homo in plaga positus et sciens ferre inbecillitatem: quia auersa
 est facies eius, inhonoratus est et non est computatus. hic peccata
 20 nostra portat et pro nobis dolet, et nos putauimus esse illum
 in dolore et in plaga et in uexatione: ipse autem uulneratus est
 propter facinora nostra et infirmatus est propter peccata nostra.
 doctrina pacis nostrae super illum, liuore eius nos sanati sumus.

4 Mich. 5, 1. 7 Matth. 2, 1 sq. 13 Es. 53, 1 sq.

2 soluere septem *Bv* signacula] signa *LMv* 3 betlem *A*, bethlem
ML (item *l. 4*), bethlehem idem *B* 4 michean *M* illius *om. Mv*
 ephratha *LMB*, efretanum *A* numquid *MB*, quid *A*, num *L*, non *v*
 5 procedit *A* 6 processionis *AB*, in margine *m. 2* add. in *M* 7 a *om.*
L 8 iudae *B*, iudae *L*, iudae *AM*; cf. test. II 29 herodes *M¹*
 9 uenerunt *M*, aduenerunt *ALB*; cf. *l. c.* hierusolima *A*, ierosolima *B*,
 hierosolymam *M* (ab *eras.*) 11 et ecce *A* uenimus cum muneribus *v*
 14 domini *Lv*; *xp̄tov LXX* adnuntiatum est *B* 18 ferre] terrae *L*
 infirmitatem *B* 19 computatus computatus *A* 20 portauit *ex* portat *M*
m. 2 doleuit *ex* dolet *M m. 2* esse *ex* illum *B* illum esse *v* 22 fati-
 nora *M* 23 doctrine *M* et liuore *v* nos sanati *A* (ῥησις λάθρευ
LXX), omnes sanati *B*, sanati *LMv*

omnes sicut oues errauimus, homo uia sua errauit. et Deus tradidit illum pro peccatis nostris, et ipse propterea, quod uexatus est, non aperuit os suum. Item apud eundem: Non sum contumax neque contradico: dorsum meum posui ad flagella et maxillas meas ad palmas, faciem autem meam non auerti a foeditate sputorum, et fuit Dominus auxiliator meus. Item illic: Non clamabit, neque audiet quisquam in plateis uocem eius. arundinem quassatam non confringet et linum fumigans non extinguet sed in ueritate proferet iudicium. fulgebit et non quassabitur, quoadusque ponat in terra iudicium, et in nomine eius gentes credent. Item in psalmo XXI: Ego autem sum uermis et non homo, obprobrium hominum et abiectio plebis. omnes qui uidebant me subsannabant me et locuti sunt labiis et mouerunt caput: sperauit in Domino. eripiat eum: saluum faciat eum, quoniam uult eum. Item illic: Exaruit uelut testum uirtus mea et lingua mea adhaesit faucibus meis. Item apud Zachariam: Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem illum magnum stantem ante faciem angeli Domini, et diabolus stabat ad dexteram eius aduersari ei. et Iesus erat indutus uestimenta sordida et stabat ante faciem ipsius angeli et respondit et ait ad eos qui stabant ante faciem eius dicens: auferte uestimenta sordida ab eo. et dixit ad eum: ecce abstuli iniquitates tuas. et induite eum poderem et inponite cidarim mundam super caput eius. Item Pau-

3 Es. 50, 5 sq. 6 Es. 42, 2 sq. 11 Ps. 21, 7 sq. 15 Ps. 21, 16. 16 Zach. 3, 1 et 3 sq.

1 omnes *om. B* a uia *MBv* dominus *LMBv* 6 deus *LMB*; *κύριος LXX* illic] apud eundem *LMBv* 7 clamauit *M* quisquam *A*, quis *LMBv* harundinem *MB* 8 linum] lignum *BM¹* fumigantem *AB* 11 credunt *B²* XXI] uicesimo *L* 12 obprobrium *AB*, maledictum *LMv* hominis *Mv* plebis] populi *Lv* me uidebant *LMv* 13 subsannabant *AB*, despiciebant *LMv* et *om. B* in labiis *Lv* 14 eripiet *B*, liberet *M*; eripiat eum *om. L* saluum faciet *B*, saluet *L*; saluum f. eum *om. M* quoniam] quam *A* 15 illic] ille *A* aruit *LMv* tamquam *B* testa *LMv* uirtus] fortitudo *L* 16 adhaesit *AB*, adglutinata est *LMv* 19 auersari *M¹* erat *om. M* sordida**** *M* (ab eo *eras.*) stabant *scripsit Baluzius* et stabat... l. 21 ab eo *om. M¹*, *add. in margine m. rec.* 20 ipsius] eius *M*. stabat *L* 21 uestimenta eius *M* 22 indulte *A* eum *eras. in M* poderem *BL²M²*, poderem *L¹A*, poderem *M¹* 23 in ponite et inponite *A* (e *eras.*) cidarem *A*

lus apostolus ad Philippenses: Qui in figura Dei constitutus non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominis factus, et habitu inuentus ut homo humiliavit se, factus obaudiens usque ad mortem, mortem autem crucis. propter quod et Deus exaltauit illum et donauit illi nomen, ut sit super omne nomen, ut in nomine Iesu omnes genu curuent caelestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris.

10 QVOD IPSE SIT IVSTVS, QVEM IVD AEI OCCISVRI ESSENT.

In Sapientia Salomonis: Circumueniamus iustum, quo- 14
niam inutilis est nobis et contrarius est operibus nostris et exprobrat nobis peccata legis. promittit scientiam Dei se habere et filium Dei se nominat. factus est nobis in traductione cogitationum nostrarum, grauis est nobis etiam ad uidendum: quoniam dissimilis est aliis uita illius, et mutatae sunt uiae eius. tamquam nugaces aestimati sumus ab illo, continet se a uis nostris quasi ab imunditiis et praefert nouissima iustorum et gloriatur patrem Deum. uideamus ergo, si sermones eius ueri sunt, et 20
temptemus, quae euentura sunt illi. contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam illius et probemus patientiam eius. morte turpissima condemnemus eum. haec cogitauerunt et errauerunt: excaecauit enim illos malitia ipsorum et nescierunt sacramenta Dei. Item apud Esaiam: Videte, quomodo iustus perit, et nemo intellegit, et uiri iusti tolluntur, et

1 Phil. 2, 6 sq. 11 Sap. 2, 12—17. 19—22. 24 Es. 57, 1 sq.

1 apostolus *om.* *LMBv* 2 rapina *A* semet ipsum *Lv*; *cf. test.*
III 39 3 inaniuit *MB* similitudinem *MBv* hominum *Lv* 4 ut
L et M s. l. m. 2 obaudiens *A*, obediens *Bv* 6 ut sit **** L*, quod
est *v* 7 omnes *ALBM'*, omne *M'v* genus *A* curuentur *M*, flectatur
v et (*ante terrestrium*) *om. LBv* 8 iesus christus *Bv* 9 dei
patris est *B* 10 iustus *ABM' s. l.*, christus *LM'* 11 solomonis dicit *MB*
12 inutilis *A*, insuauis *LMBv*: *δυσχερήςτος LXX* traductionem *B*
16 uiae *ex uitae L* eius *A*, illius *LMBv* 17 et continet *MBv* 18 pro-
fert *M* 19 habere *M s. l. m. 2 ante* patrem, patrem se habere *Bv*
eius *A*, illius *LMBv* sint *B'* 20 uentura *LBv* tormenta *L'* 21 et
prob. pat. eius *om. M* 22 eius *A*, illius *LBv* 23 et excaecauit *L*

nemo recognoscit. a facie enim iniustitiae sublatus est iustus, erit in pace sepultura eius. De hoc ipso in Exodo ante praedictum: Innocentem et iustum non occides. Item in euangelio: Iudas paenitentia ductus sacerdotibus et senioribus dixit: peccaui tradens sanguinem iustum.

QVOD IPSE DICTVS SIT OVIS ET AGNVS, QVI OCCIDI HABERET,
ET DE SACRAMENTO PASSIONIS.

- 15 Apud Esaiam: Sicut ovis ad uictimam adductus est et sicut agnus coram tondente sine uoce, sic non aperuit os suum. in humilitate iudicium eius sublatus est: natiuitatem autem eius quis enarrabit? quoniam auferetur a terra uita eius, a facinoribus populi mei abductus est ad mortem, et dabo malos pro sepultura eius et ipsos diuites pro morte eius, quia facinus non fecit neque insidias ore suo. propterea ipse consequetur multos et fortium diuidet spolia, propterea quod tradita est ad mortem anima eius, et inter facinerosos deputatus est. et ipse peccata multorum per tulit et propter facinora illorum traditus est. Item apud Hieremiam prophetam: Domine, significa mihi, et cognoscam, tunc uidi meditationes eorum. ego sicut agnus sine malitia per ductus sum ad uictimam: in me cogitauerunt cogitatum dicentes: uenite, mittamus lignum in panem eius et eradamus a terra uitam eius, et nomen eius non erit in memoria amplius. Item in Exodo dixit Dominus Deus ad Moysen: Accipiant sibi singuli ouem per domos tribuum, ouem sine uitio, perfectum, masculum, anniculum erit uobis. ab agnis et haedis

3 Ex. 23, 7. 4 Matth. 27, 3 sq. 8 Es. 53, 7—9 et 12. 18 Hier. 11, 18 sq. 23 Ex. 12, 3 et 5 sq.

1 iustitiae *B* saluatus *L* et erit *Lv*, erit enim *MB* 3 in euangelio *om. B* 4 paenitentia ductus iudas *B* ductus] actus *A* 6 qui *ex* quod *L* 7 passionis eius *B* 8 oues *A* ductus *MB* 9 tondente se *MBv*, tondentem *A* sed *m* *eras* aperit *L*, apperuit *M* in humilitate *add. m. 2* in *M* 10 autem *om. Bv* 11 enarrabit *A*, enarratit *MB* 12 abductus *LM*, *ex* adductus *A m. 1*, adductus *Bv* seppultura *A'* 13 quia] qui *B* 14 insidias ore suo] dolus fuit in ore eius *M* deuidet *A* 17 facinorū *A* 18 prophetam *om. LMBv* 20 ad uictimam *om. B* 21 in panem] pane *A*; *cf. test. II* 20 eradicemus *B*, tollamus *M* a] de *M* terram *L* 22 memoriam *ALM'* 23 dixit dominus *om. LMBv* 24 domos *om. M*, domum *B* tribum *M* 25 anniculus *M'* et *om. L* ab haedis *MBv*

accipietis, et occident illum omne vulgus synagogae filiorum
 Israel ad uesperam et accipient de sanguine et ponent super duos
 postes et super limen in domibus, in quibus eum edent in ipsis:
 et edent carnes ista nocte assatas igni et azyma cum picridibus
 edent. non edetis de eis crudam neque coctam in aqua, nisi assa-
 5 tatas igni, caput cum pedibus et interaneis: nihil derelinquetis ex
 his in mane et ossum non confringetis ab eo. quae autem relicta
 fuerint de eo usque in mane, igni crementur. sic autem come-
 detis eum: lumbi uestri praecincti et caligae uestrae in pedibus
 10 uestris et bacula uestra in manibus uestris: et edetis eum festi-
 nanter. pascha est Domini. Item in Apocalypsi: Et uidi in
 medio throni et quattuor animalium et in medio seniorum agnum
 stantem tamquam occisum, habentem cornua septem et oculos
 septem, qui sunt septem spiritus Dei missi per orbem terrae. et
 15 uenit et accepit librum de dextera Dei sedentis in throno. et cum
 accepisset librum, quattuor animalia et uiginti quattuor seniores
 prostrauerunt se ante agnum habentes singuli aureas citharas et
 pateras aureas plenas odoramentis supplicationum, quae sunt ora-
 tiones sanctorum, et cantauerunt canticum nouum dicentes: dig-
 20 nus es accipere librum et aperire signacula eius, quoniam oc-
 cisus es et emisti nos de sanguine tuo ex omni tribu et lingua et
 populo et natione, et eos regnum Deo nostro sacerdotesque fe-

11 Apoc. 5, 6 sq.

1 omnis *MB* vulgus] *M* 2 uesperum *B* accipiant *M*
 sanguine eius *Mv* pones *A* 3 in quibus *om. B* edent *ex* *dent L*
 in *om. B* 4 istas *A*, ipsas *MB*, ipsa *v* azyma *A* picridibus *L*, amari-
 tudine *MB*, lactucis agrestibus *scripsit Erasmus* 5 edetis] edentis *A*
 eo *ex* eis *M m.* 2 cruda *B*, crudam carnem *M* cocta *B* aquam *M'*
 assatas] assas *A*, assata *LB*, assatam *Mv* 6 interaneis *A* relin-
 quetis *M*, derelinqentes *A* 7 his] eis *Bv* ossum *BM'*, os *ALM'r*
 ab] *ex v* derelicta *M* 8 usque *om. B* comedetis] manducabitis *B*
 9 caligae] calciamenta *MB* uestra *MB* 10 baculi *M* et bacula...
 uestris *om. B* 11 est enim *Bv* in (*post* uidi) *om. AL* 12 et (*ante* in)
om. B 13 tamquam *A*, quasi *LMBv* 14 orbem terrae] omnem ter-
 ram *A* 15 dextra *B* dei] *om. MB*, de *in L eras.* in throno] supra
 thronum *B* 17 aureas *om. Mv* 18 phateras *M* supplicationum *A*
 19 nouum canticum *LMB* 20 es domine *v* accipere] aperire *L* signa-
 cula *A*, signa *LMBv* 21 redemisti *Mv* de] deo *L*, *om. v* 22 eos *AL*,
 fecisti nos *MBv* dnō *A* sacerdotes quae *AL*, et sacerdotes quae *B*,
 et sacerdosque *M*

cisti, et regnabunt super terram. Item in euangelio: Altera die uidit Iohannes Iesum uenientem ad se et ait: ecce agnus Dei, ecce qui auferet peccata mundi.

QVOD IDEM ET LAPIS DICTVS SIT.

16 Apud Esaiam prophetam sic dicit Dominus: Ecce 5
ego inmitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum,
summum, angularem, honoratum: et qui crediderit in eum non
confundetur. Item in psalmo CXVII: Lapidem quem reproba-
uerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. a Domino
factus est hic et est mirabilis in oculis nostris. hic est dies, quem 10
fecit Dominus: exultemus et laetemur in eo. o Domine, saluum
me fac, o Domine, bene prospera. benedictus qui uenit in no-
mine Domini. Item apud Zachariam: Ecce ego adduco pue-
rum meum. ortus nomen est ei: quoniam lapis, quem dedi ante
faciem Iesu, super lapidem ipsum unum septem oculi sunt. Item 15
in Deuteronomio: Et scribes super lapidem omnem legem
hanc manifeste nimis. Item apud Iesum Naue: Et accepit
lapidem magnum et statuit eum illic contra Dominum et ait
Iesus ad populum: ecce lapis iste erit in testimonium, quia iste
audiuit omnia quae dicta sunt a Domino, quanta locutus est ad 20
uos hodie: et erit ipse uobis in testimonium in nouissimo dierum,
quando recesseritis a Deo uestro. Item in Actibus aposto-
lorum Petrus: Principes populi et seniores Israel: ecce nos
hodie interrogamur a uobis super benefacto hominis infirmi, in

1 Io. 1, 29. 5 Es. 28, 16. 8 Ps. 117, 22 sq. 13 Zach. 3, 8 sq.
16 Deut. 27, 8. 17 Ios 24, 26 sq. 23 Act. 4, 8 sq.

2 uidet *L*, uidi *A*¹ iohannis *A* iesu *M*¹ ecce agnus dei
om. A 3 et ecce *v* aufert *Bv*, tollit *M* 5 prophetam *om.*
LMBv 6 sion *om. A* 7 mundum summum *A* 8 lapidem *AB*, lapis
LMv reprobant *L*¹ 10 factum *M* hic] iste *Lv*, istud *M* sed ud
in ras. et est *om. A in ras.* mirabilis *AM*¹, mirabile *M*²*B*, admira-
bilis *Lv* hic est] haec est *AM*, iste *LBv* quam *M* 11 laetemur]
iucundemur *Lv* eo *M*¹*LB*, ea *AM*² saluum... prospera *om. M*
saluum me fac *AB*, salua igitur *Lv* 12 bene prospera *A*¹*B*, bene pro-
sperare *A*², dirige igitur *Lv* benedictus est *LMB* 14 ortus] oriens
Mv ei est *LB* 15 oculis *B* 16 scribe *B* 17 iesu *ALM* 20 audit
AL deo *B* 21 et *om. L* 22 actis *LMB* 23 petrus petrus prin-
ceps *A* israel audite *Mv*

quo iste saluatus est. sit vobis omnibus notum et omni populo
 Israel, quia in nomine Iesu Christi Nazareni, quem uos cruci-
 fixistis, quem Deus suscitauit a mortuis, in illo iste in conspectu
 5 uestro sanus adstat, in alio autem nullo. hic est lapis qui con-
 temptus est a uobis qui aedificabatis, qui factus est in caput an-
 guli. non est enim nomen aliud sub caelo datum hominibus, in
 quo oportet saluari nos. Hic est lapis in Genesi, quem
 ponit Iacob ad caput suum, quia caput uiri Christus,
 et dormiens uidet scalam ad caelum pertingentem,
 10 in qua constitutus erat Dominus, et angeli ascen-
 debant et descendebant: quem lapidem consecrauit et
 unxit sacramento unctionis Christum significans.
 hic est lapis in Exodo, super quem sedit Moyses in ca-
 cumine collis, quando Iesus Naue contra Amalech
 15 dimicabat, et sacramento lapidis et stabilitate ses-
 sionis Amalech superatus est ab Iesu, id est diabolus
 a Christo uictus est. hic est lapis magnus [in Basilion
 primo], super quem posita est arca testamenti, quando
 eam ab allophylis remissam et redditam in plaustro
 20 boues reportauerunt. hic est lapis [in Basilion pri-
 mo], quo Dauid frontem Goliae percussit et occidit,
 significans diabolum et seruos eius inde prosterni
 uictos scilicet ea capitis parte, quam signatam non
 habent: quo signo nos et tuti sumus semper et uiui-
 25 mus. hic est lapis, quem cum alienigenas Israel ui-

1 saluus *B* omnibus uobis notum *A* o *eras*. 2 quia *ex* quique *B*
 nazarei *LMB*, nazorei *A*¹ 3 excitauit *LBM*, *sed ex in ras. in*
M 5 quem aedificabitis *M*, aedificantibus *Bv* factus] positus *MB*
 6 nomen enim *B* caelo] saeculo *L* 7 nos saluos fieri *B* 9 uidit *A*,
 uidens *M* pertingentem *A*, pertinentem *L*¹ 10 constitus *L*
 11 discendebant *A*¹ *L* 13 sedet *M*¹ cacuminem *M*¹ 14 collis] mon-
 tis *B* hiesum nauae *A* 15 dimicauit *v* et (*ante sacr.*) *om. A*
 16 ab... uictus est *om. L* 17 in basilion primo *uncis inclusi* 18 prima
L, libro I. *BM*² quem] quae *A* archa *B* 19 alloflis *A* 20 porta-
 uerunt *B* Item hic *v* lapis item *AL*, ille lapis *B* basilion] regno-
 rum *A* prima *L*, *om. v* 21 et *M s. l. m. 2* et occidit *om. A* 23 uic-
 tos *A*, uicto *LMB*, uicta *v* eam c. partem *BM*¹ et *Oxon.* 24 haberet
MB uirtuti *ex tuti A m. 2* semper sumus *v* 25 cum *ponit post*
istrahel A alienigena *LBM*¹ uicissent *M*

cisset, statuit Samuel et appellauit nomen eius Abenezzer id est lapis auxiliator.

QVOD DEINDE IDEM LAPIS MONS FIERET ET INPLERET
TOTAM TERRAM.

- 17 Apud Danihelem: Et ecce imago nimis magna, et contem-
platio eius imaginis metuenda et elata stabat contra te: cuius
caput fuit ex auro bono, pectus et brachia eius argentea, uenter
et femora aerea, pedes autem ex parte quidem ferrei, ex parte
autem fictiles, quoadusque abscisus est lapis de monte sine man-
ibus concidentium et percussit imaginem super pedes ferreos et 10
fictiles et comminuit eos minutatim, et factum est simul ferrum
et testa et aeramentum et argentum et aurum, facta sunt minuta
quasi palea aut puluis in area aestate, et uentilauit illa uentus,
ita ut nihil remanserit in illis, et lapis qui percussit imaginem
factus est mons magnus et inpleuit totam terram. 15

QVOD IN NOVISSIMIS TEMPORIBVS IDEM MONS MANIFESTA-
RETVR, SVPER QVEM GENTES VENIRENT ET IN QVEM IVSTI
QVIQVE ASCENDERENT.

- 18 Apud Esaiam: Erit in nouissimis temporibus manifestus
mons Domini et domus Dei super uertices montium et exaltabitur 20
super colles, et uenient super illum omnes gentes, et ambula-
bunt multi et dicent: uenite, ascendamus in montem Domini
et in domum Dei Iacob, et nuntiabit nobis uiam eius, etambu-
labimus in illa. de Sion enim prodiet lex et uerbum Domini ab
Hierusalem: et iudicabit inter gentes et redarguet populum mul- 25

5 Dan. 2, 31 sq. 19 Es. 2, 2 sq.

5 danielum *AM*¹, daniel *LB* ecce *M* 6 eius] huius *M*
lata *MB* cuius *A s. l.* 7 bono auro *A* 8 faemora eius *MB* ex
parte] partim *M*, parte *B* et sic loco proximo 9 abscisus *LMB*
10 ferreos et] *om. A*, ferreos *B* 11 comminuet *M* eos *om. B* com-
minutatim *B* factum] fractum *Oxon.* 12 testae *A* et facta *MBv*
13 in aera estate *M*, intrā aestate *B* uentilabit *A* 14 ita *om. A*
remanserint *L* in *A*, *om. B*, ex *Lv* et *s. l. m. 2 M* 18 quisque *L*
ascenderent *M m. 2 ex* acciderent 19 et erit *B* manifestum *L*¹
20 dñi ex dnō *L* 23 nuntiauit *M*¹, annuntiabit *B* eius *om. A* ambu-
lanimus *M*¹ 24 prodiet *A*, procedet *LMBv* 25 iudauit *M* populos *B*

tum, et concident gladios suos in aratra et lanceas suas in falces et iam non discent pugnare. Item in psalmo XXIII: Quis ascendit in montem Domini aut quis stabit in loco sancto eius? innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam nec iuravit proximo suo in dolo. hic accipiet benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo. haec est generatio requirentium illum, quaerentium faciem Dei Iacob.

QVOD IPSE SIT SPONSUS ECCLESIAM HABENS SPONSAM, DE
QVA FILII SPIRITALES NASCERENTVR.

10 Apud Iohel: Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium et 19
indicite curationem, adgregate populum, sanctificate ecclesiam,
excipite maiores natu, colligite paruulos lactantes, procedat spon-
sus de cubiculo suo et sponsa de thalamo suo. Item apud Hie-
remiam: Et auferam de ciuitatibus Iuda et de quadriuis Hieru-
15 salem uocem laetantium et uocem gaudentium, uocem sponsi et
uocem sponsae. Item in psalmo XVIII: Et ipse tamquam spon-
sus procedit de thalamo suo: exultauit ut gigans ad currendam
uiam. a summo caelo egressio eius et occursus eius usque ad
summum eius, nec est qui se abscondat a calore eius. Item
20 in Apocalypsi: Veni, ostendam tibi nouam nuptam uxorem
agni. et duxit me in spiritu in montem magnum et ostendit mihi
ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de caelo, a Deo ha-

2 Ps. 23, 3 sq. 10 Ioel. 2, 15 sq. 14 Hier. 16, 9. 16 Ps.
18, 6 sq. 20 Apoc. 21, 9 sq.

1 lancias *A* 2 etiam *LB* non non *L* pugnare] belligerare *B*
XXIII] XXII *L* 3 adscendet *LBv*; *cfr. test. III 79* aut] et *L*
qui *M* 4 mundus *L* qui] quia *M* 5 nec] et non *LMv* in dolo proximo
suo *MB*, subdole proximo sibi *Lv* hic] iste *LMv* accipiet *A* 6 sa-
lutare *LM* haec est] ista *LMv* generatio] natiuitas *LMv* 7 requiren-
tium illum (eum *B*) querentium *AB*, eorum qui eum quaerunt, qui quaerunt
LMv 8 et ecclesiam *A* post ecclesiam *eras. suam in M* 9 spi-
ritaliter *MB* 10 scite *L* 11 congregare *MB* 12 lactentes *v*
13 cubiculo *AML*², cubi. *L*¹, cubili *Bv* ieremian *M* 14 quadruuis *B*,
quadraum *A* 16 tamquam] uelut *LMv* 17 procedit *A*, procedens *B*,
egrediens *LMv* uelud *LM* gigas *v* ad currendam uiam *AMB*,
uiam currere *Lv* 18 caelo] caeli *Lv* egressio] profectio *L* decur-
sus *M*, decursio *Lv* 19 nec] et non *LM* se abscondat] lateat *LMv*
calorem (a om.) *L*

bentem claritatem Dei. Item in euangelio secundum Iohannem: Vos mihi testes estis, quoniam dixi eis qui missi sunt ab Hierosolymis ad me, quia non sum Christus, sed quoniam missus sum ante ipsum. qui habet enim sponsam sponsus est: amicus autem sponsi est qui stat et audit eum et gaudio gaudet propter uocem sponsi. Huius rei mysterium ostensum est apud Iesum Naue, quando iussus est ex calciare se, quod scilicet sponsus non ipse esset — erat enim in lege, ut quisque nuptias recusaret calciamentum deponeret, calciaretur uero ille qui sponsus futurus esset —: Et factum est, quomodo fuit Iesus in Ierico, circumspexit oculis et uidit hominem stantem ante faciem suam et frameam haerentem in manu eius et dixit: noster es aut aduersariorum? ille autem dixit: ego sum dux uirtutis Domini, nunc adueni. et Iesus cecidit in faciem ad terram et ait illi: Domine, quid imperas famulo tuo? et ait dux uirtutis Domini: solue calciamentum de pedibus tuis. locus enim, in quo stas, terra sancta est. Item in Exodo Moyses iubetur calciamentum deponere, quod nec ipse sponsus esset: Et apparuit ei angelus Domini in flamma ignis de rubo: et uidit, quoniam rubus ardebat igni, rubus autem non cremabatur. et dixit Moyses: transiens uidebo hoc grande uisum, cur utique non crematur rubus. ut uidit autem, quoniam accedit uidere, uocauit eum Dominus Deus de rubo dicens: Moyses, Moyses. qui dixit: quid est? et dixit: ne accesseris huc nisi solueris calciamentum de pedibus tuis. locus enim, in quo stas, terra sancta est. et dixit

2 Io. 3, 28 sq. 11 Ios. 5, 13 sq. 19 Ex. 3, 2 sq.

1 claritatem *M* sed clari in ras. sec̄ *A*, cata *LMBv* et ita semper
 3 hierosolimim *AM*, hierosulimim *L* 4 ipsum] illum *v* enim habet *v*
 7 iesu *ALM* iustus *L* 9 quisquis *v* 11 quomodo *ALBVM*¹ (cf.
 p. 73, 8), quando *M*², cum *v* fuit *ALBV*, uenit *M*, esset *v* hiericho
*ALM*², iericho *B* 12 circum inspexit *A* 13 haerentem] habentem *M*,
 tenentem *v* aut] an *MBv* 14 autem *om. B* 15 tunc *M* adueni. et]
 adueniet *A*, adueniens *MB* procidit *M* 16 imperas] dicis *M* 17 tu
 stas *M* 19 deponere] soluere *M* 20 uidet *LBM*¹ 21 ardebat *AM*²,
 ardet *LM*¹ *B*, arderet *v* 22 quur *L* utique] utroq. *L* 23 accidit *L*
 24 eum *L s. l.* uoce autem expuncta mose mose *L* 25 ne] nec *A*
 hoc *LM*¹ 26 tu stas *M*

ei: ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Iacob. Hoc autem manifestum est in euangelio secundum Iohannem: Et respondit illis Iohannes: ego quidem baptizo in aqua: in medio autem uestrum stat, quem uos ignoratis: ipse est enim, de quo dixi: post me ueniens homo ante me factus est, cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere. Item secundum Lucam: Sint lumbi uestri adcincti et lucernae ardentes et uos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando ueniat a nuptiis, ut cum uenerit et pulsauerit, aperiant illi. beati serui quos adueniens dominus inuenerit uigilantes. Item in Apocalypsi: Regnauit Dominus Deus omnipotens, gaudeamus et exultemus et demus ei claritatem, quoniam uenerunt nuptiae agni et uxor eius se praeparauit.

QVOD CRVCI ILLVM FIXVRI ESSENT IVDAEI.

15 Apud Esaiam: Expandi manus meas tota die ad plebem contumacem et contradicentem mihi, qui ambulant uias non bonas sed post peccata sua. Item apud Hieremiam: Venite, mitamus lignum in panem eius et eradamus a terra uitam eius. Item in Deuteronomio: Et erit pendens uita tua ante oculos tuos, et timebis die et nocte et non credes uitae tuae. Item in psalmo XXI: Effoderunt manus meas et pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. ipsi uero considerauerunt et conspexerunt me,

3 Io. 1, 26 sq. 7 Luc. 12, 35 sq. 11 Apoc. 19, 6 sq. 15 Es. 65, 2. 17 Hier. 11, 19. 19 Deut. 28, 66. 21 Ps. 21, 17 sq.

1 patris tui *LMBv*; cf. *LXX*: ἡ θεὸς τοῦ πατρὸς σου abraham et *LMv* 2 et (ante deus) *om.* *LBv* hac *A* manifestum *AL¹B*, manifestatum *L²Mv* 3 illi *B* iohannis *A* 4 uos baptizo *MB* qui medio uestrum stat et *sqq.* exhibet *W* in (ante medio) *om.* *WM* uestro *L* uos *om.* *L* 5 ignoratis *A*, non nostis *WLMB*, nescitis *v* ueniet ex ueniens *M*. qui ante *WM*, sed qui s. l. m. 2 in *M* 6 corrigiam *om.* *A* calciamenta *AB* 7 lucan *WM* praecinctorum *v* 9 ut] et *W* 10 illi] ei *v* beati] felices *WL* illi *om.* *W* 11 apocalypsis *B* regnabit *W* 12 ei *om.* *B* gloriae claritatem *Wv* 13 nuptiae eius et uxor agni *M* praeparauit se *M*, parauit se *B* 14 illum *om.* *L* 15 tota die expandi m. m. *M* 18 pane *AWL*; cf. *test. II* 15 eradamus] euellamus *M* terram *A* uitam *om.* *A* 20 credis *AWM¹* dies ante uitae eras. in *M* 21 et foderunt *L* pedes meos *WLV* 22 uero] autem *WLMv* considerauerunt *AB*, contemplati sunt *WLMv* conspexerunt *AB*, uiderunt *WLMv*

diuiserunt sibi uestimenta mea et super uestem meam miserunt sortem. tu autem, Domine, ne elongaueris auxilium tuum a me, ad defensionem meam respice. eripe a framea animam meam et de manu canis unicum meam. libera me de ore leonis et a cornibus unicornuorum humilitatem meam. narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae laudabo te. Item in psalmo CXVIII: Confige clavis de metu tuo carnes meas. Item in psalmo CXL: Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. De quo sacrificio Sophonias dixit: Metuite a facie Domini Dei, quoniam prope est dies eius: quia parauit Dominus sacrificium suum, sanctificauit uocatos suos. Item apud Zachariam: Et intuebuntur in me, in quem transfixerunt. Item in psalmo LXXXVII: Et clamaui ad te, Domine Deus meus, tota die, expandi manus meas ad te. Item in Numeris: Non quasi homo Deus suspenditur neque quasi filius hominis minas patitur. Vnde in euangelio Dominus dicit: Sicut Moyses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui crediderit in eum habeat uitam aeternam.

7 Ps 118, 120. 8 Ps. 140, 2. 9 Soph. 1, 7. 12 Zach. 12, 10. 13 Ps. 87, 10. 15 Num. 23, 19. 17 Io. 3, 14 sq.

1 et diuiserunt *Mv* sibi *ponit post* uestim. mea *WLMv* sortem miserunt *WLv* 2 elonginquaueris *WL²* a me *om. WL* 3 ad defensionem meam respice *AB*, in auxilium meum intende (*adtende L*) *WLv*, *om. M* eripe *A*, erue *B*, libera *WLMv* framea *AB*, gladio *WLMv* et de... meam *om. M* 4 meam] natiuitatem meam *W* ui *s. l. m. 2* libera *A*, salua *WLMBv* de *A*, ex *WLMBv* 5 unicornuorum *A*, unicornium *MBv*, *sed in M* um *m. 2 s. l.*, unicornis *W*, unicornius *L* enarrabo *WLMv* 6 media *WMB* ecclesia *WMB*, ecclesiarum *L* 7 clauis *M* metu tuo] meturio *W*, timore tuo *B* carni meae *M* 8 CXL] CXXVIII *B* alleuatio *WLMv* manum *AWM* 9 soffonias *AB*, sofonias *W* 10 faciem (*a om.*) *W* apparuit *v* 11 suum *om. W* uocitos *A*, electos *WLMBv* 12 intuebantur *WM* 13 LXXXVII] LXXXVI *ALB* et clamaui *A*, exclamaui *WLMBv*; *cf. LXX: καὶ ἐξήραξα* 14 deus meus *om. WLMv* expandi *A*, extendi *WLMBv*; *cf. LXX: διετέρασα* ad te manus meas *WLMv* 16 minas *om. B* patiturum *A* deinde *A* 17 heremo] deserto *B* oportet et *L* 18 homines *W* eum *A*, filium *WLMBv*: *cf. Graec.*

QVOD IN PASSIONE CRVCIS ET SIGNO VIRTVS OMNIS SIT
ET POTESTAS.

Apud Abbauc: Texit caelos uirtus eius, et laudis eius ²¹ plena est terra: et splendor eius ut lux erit, cornua in manibus eius erunt. et illic constabilita est uirtus gloriae eius, et constituet dilectionem ualidam. ante faciem suam ibit uerbum et praecedet in campum secundum gressus suos. Item apud Esaiam: Ecce natus est uobis puer, datus est nobis filius, cuius imperium super humeros eius: et uocatum est nomen eius magnae cogitationis nuntius. Hoc signo crucis et Amalech uictus est ab Iesu per Moysen. Item in Exodo dixit Moyses ad Iesum: Elige tibi uiros et exi et constitue cum Amalech in crastinum. et ecce ego stabo in cacumine collis et uirga Dei in manu mea. et factum est, cum leuabat manus Moyses, praeva-¹⁵lebat Israel. ubi autem submiserat manus, inualescebat Amalech. sed manus Moysi graues, et accepto lapide subposuerunt sub eo, et sedebat super eum, et Aaron et Ur sustinebant manus hinc et inde, et factae sunt manus Moysi stabiles usque in occasum solis, et fugauit Iesus Amalech et omnem populum eius. et dixit Do-

3 Ab. 3, 3 sq. 8 Es. 9, 6. 12 Ex. 17, 9 sq.

1 uirtus *LW*², uirtutis *AMB*, sed add. in *B*: aliter uirtus, uirtutes *W*¹ omnis om. *A* sit om. *L* et om. *WLM*, s. l. m. 2 *B* 3 apud] item in *M* abbauc *A*, ambauc *WM*¹, abucac *M*² texit] operuit *M* caelo *B* laudes *L*¹, laudem *W* 4 erit om. *Oxon.* cornua *A*, cornua sunt (erunt om.) *M* 5 et] ei *AL* illic c. e. uirtus om. *B* gloria *A*, et gloria *W* constituit *v*, constitutionem *B*; cf. *LXX*: καὶ ἰσχυρὸν 6 dilectionem *W*, dilectionum *A*, om. *B* iuit *B*¹ procedit *Bv*, exiet *M* 7 campos *WLBv*, campis *M* gressus] gregus *W*, greges *L* 8 nobis *v* et datus *WLMB* 9 magnae cogitationis] magni consilii *M* 11 super *WM*¹ item om. *WLMBv* dixit iesus dñs ad mosen *L* sed dñs s. l. m. 2 12 exiit *L* 13 et (ante ecce) om. *WMBv* dñi *A* 14 manum *A* mea om. *A* leuabit *L*¹ 15 submiserat *WLM* manus moyses *Lv* inualiscebat *A* 16 sed factae sunt *W* moysi *L*, moysi *W* graue *A*, erant graues *Mv*, sed erant add. in *M* m. 2, graues erant *B* et] sed *A* 17 eum om. *A* ur *L*, in ras. *M*, hur *B*, or *AW* sustinebant *A*, tenebant *M* sed te in ras., sustentabant *WLBv* manus *A*, manus eius *WBv* 18 moysi ex moses *L* 19 exfugauit *M*

minus ad Moysen: scribe hoc, ut sit memoriae in libro, et da in aures Iesu, quoniam deletione deleam memoriam Amalech de sub caelo.

QVOD IN HOC SIGNO CRVCIS SALVS SIT OMNIBVS QVI IN
FRONTIBVS NOTENTVR.

5

- 22** Apud Ezechiel dicit Deus: Transi mediam Hierusalem et notabis signum super frontes uirorum qui ingemunt et mae-
rent ob iniquitates quae fiunt in medio ipsorum. Item illic: Vadite et caedite et nolite parcere oculis uestriſ. nolite misereri
seniores aut iuuenes et uirgines et paruulos et mulieres interficite, **10**
ut perdelegantur. omnem autem, super quem signum scriptum
est, ne tetigeritis, et ab ipsis sanctis meis incipite. Item in
Exodo Deus ad Moysen: Et erit sanguis in signo uobis super
domos, in quibus ibi eritis: et uidebo sanguinem et protegam
uos, et non erit in uobis plaga diminutionis, cum percutiam **15**
terram Aegypti. Item in Apocalypsi: Et uidi et ecce agnum
stantem in monte Sion et cum eo centum quadraginta quattuor
milia habentes nomen eius et nomen patris ipsius scriptum in
frontibus. Item illic: Ego *A* et *Ω*, primus et nouissimus, ini-
tium et finis. felices eos qui faciunt praecepta eius, ut sit po- **20**
testas eorum super lignum uitae.

6 Ez. 9, 4 sq. 13 Ex. 12, 13. 16 Apoc. 14, 1. 19 Apoc.
22, 13 sq.

1 ad *W* s. l. m. 2 ut sit om. *M* memoria in libro *WBv*, in
libro in memoria *M* 2 iesu] eius *B* deletionem eius *W* memo-
riam om. *M*, memoriam eius *W* 5 notantur *M* 6 ezechielem *v*
dñs dicit *WB*, dñs dicit *L*, dicit *M* 7 super frontes] in frontibus *M*
uirorum. . l. 8 ipsorum om. *W* merent *ALM*, gement *B* 8 iniqui-
tate. *A r eras*. 9 cedite *AM* 10 seniores *A*, senioribus *W*, seniori *M*, se-
nioris *LBv* aut] et *v* iuuenes *A*, iuuenibus *W*, iuueni *M*, iuuenis *LBv*
interficate *A* 12 tetigeritis eos *M* et ab. . incipite om. *W* a *B* ipsis
sanctis om. *B* incipiam *A* 15 deminutionis *WLBM*¹ 16 uide et ecce
AWM, uidi **** *B*, uidi *Lv* 17 montem *ALM*¹ 18 milia om. *M*
habentes *A*, habebant *WLMB*, et habebant *v*; cf. *Gr.*: ἐχουσαι et
nomen patris ipsius om. *M* ipsius *A*, eius *WLBv* 19 frontibus suis *Bv*
ego sum *v* et (ante *Ω*) om. *A* 21 uitae om. *WM*

QVOD MEDIO DIE IN PASSIONE EIVS TENEBRAE FVTVRAE
ESSENT.

Apud Amos: Et erit in illo die, dicit Dominus, occidet sol **23**
meridie; et obtenebrabitur dies lucis: et conuertam dies festos
uestros in luctum et omnia cantica uestra in lamentationem. Item
apud Hieremiam: Exterrita est quae parit et taeduit anima
eius. subiit sol ei, cum adhuc medius dies esset, confusa est et
maledicta. reliquos eorum in gladium dabo in conspectu inimi-
corum eorum. Item in euangelio: A sexta autem hora tene-
brae factae sunt per totam terram usque in horam nonam.

QVOD A MORTE NON VINCERETVR NEC APVD INFEROS
REMANSVRVS ESSET.

In psalmo XV: Quoniam non derelinques animam meam in **24**
infernum nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Item in
psalmo XXVIII: Domine, eduxisti ab inferis animam meam.
Item in psalmo III: Ego dormiui et quieui et exurrexi,
quoniam Dominus suscipiet me. Item in euangelio secun-

3 Am. 8, 9 sq. 6 Hier. 15, 9. 9 Matth. 27, 45. 13 Ps. 15, 10.
15 Ps. 29, 3. 16 Ps. 3, 6. 18 Io. 10, 18.

3 occidit *AM*¹ 4 die *AL* fortasse rectius; *cf. Sabat. ad h. l. II,*
p. 929; συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς LXX festo A¹ L 5 lamentatione *A,*
lamentationem *W* 6 taedet *M* animae *M*¹ 7 subiit *L*¹, subis *A*
sol ei] solet *AMB* 8 maledicam *W* gladio *WMBv* 9 eorum] meo-
rum *AM*, om. *W*; *cf. LXX: ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν* 10 per] super
LMv in] ad *v* 11 Quod... l. 12 esset om. *L* 13 item in *WL*
XV] XIII *L* quoniam om. *WLMBv* derelinquas *M*¹, derelinquens *L*
14 in infernum *A*, apud inferos *v*, ad inferos *WLMB* neque *WLMBv* do-
mone om. *B* eduxisti *A*, extraxisti *W*, reuocasti *B*, reduxisti *Mv*
inferno *v* in psalmo... meam om. *L*, post remansurus esset l. 12 ponit
Mr, in fine capituli praecedentis posuerat *v* ante Costerium 16 quieui
A, somnum (somnia *M*) cepi (coepi *W*) *WMLv*, soporatus sum *B*; *cf.*
August. in. Ps. 3 col. 8. f.: Ego dormiui et somnum cepi etc. nonnulli
autem codices habent: 'dormiui et soporatus sum', et alii aliter quomodo
interpretari potuerunt quod graece positum est: ἐγὼ δὲ ἐκοιμήθην καὶ
ἐννῶσα esurrexi *A*, surrexi *L*, resurrexi *v* 17 suscipiet (suscepit *WB*)
me *AWB*, auxiliatus (auxiliator *M*) est mihi *LMv*; *cf. August l. c.*
col. 9. a: Hoc magis animaduertendum est, quemadmodum in una sententia
et praeteriti temporis uerbum posuit et futuri: et 'exurrexi' enim dixit, quod
est de praeterito et 'suscepit' quod est de futuro in euangelio om. *Lv*

dum Iohannem: Nemo auferit animam meam a me, sed ego a me pono eam: potestatem habeo ponendi eam et potestatem habeo iterum sumendi eam: hoc enim mandatum accepi a patre meo.

QVOD AB INFERIS TERTIO DIE RESVRGERET. 5

- 25 Apud Osee: Viuificabit nos post biduum die tertio. Item in Exodo: Et dixit Dominus ad Moysen: descende et testificare populum et sanctifica illos hodie et cras, et lauent uestimenta sua et sint parati in perendinum diem. die enim tertio descendet Dominus in montem Sina. Item in euangelio: Progenies nequam et adultera signum quaerit, et signum non dabitur illi nisi signum Ionae prophetae. quomodo enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit et filius hominis tribus diebus et tribus noctibus in corde terrae.

QVOD CVM RESVRREXISSET, ACCIPERET A PATRE OMNEM POTESTATEM ET POTESTAS EIVS AETERNA SIT. 15

- 26 Apud Danihelem: Videbam in uisu nocte: et ecce in nubibus caeli quasi filius hominis ueniens uenit usque ad ueterem dierum et stetit in conspectu eius, et qui adsistebant ei obtulerunt eum: et data est ei potestas regia et omnes reges terrae per genus et omnis claritas seruiens ei, et potestas eius aeterna quae non auferetur et regnum eius non conrumpetur. Item apud Esaiam: Nunc exurgam, dicit Dominus, nunc clarificabor, nunc

4 Os. 6, 2. 5 Ex. 19, 10 sq. 8 Matth. 16, 4. 15 Dan. 7, 13 sq. 21 Es. 33, 10 sq.

1 auferet *WMB* 2 ponam *W* eam a me *B* et potestatem . . .
eam *om. W* 6 uiuificauit *AB*, uiuicabit *L* tertio resurgemus *scripsit Erasmus* 7 discende *A* et *om. W* 8 populo *v* et (*ante sanctifica*)
om. A uestem suam *WLBv* 9 perennum *W* diem *om. B* enim
om. B 10 monte *M* progentes nequa *W* 12 signum *om. B, s. l.*
m. 2 A uentrem *A* coeti *AW* 13 et *ex est A* et (*ante filius*) *om. v, s. l. posuit L* 14 in corde terrae *ponit post* hominis *v* 16 potestas
eius potestas *B* 17 daniel *B*, danielum *M*¹ noctes *L*¹, noctis *B*
18 ueterem] uenerem *A* 19 ei *om. WLMB* 21 seruiant *B* 22 cor-
rumpetur *B*

exaltabor: nunc uidebitis, nunc intellegitis, nunc confundemini, una erit fortitudo spiritus uestri, ignis uos consumet. Item in psalmo CVIII: Dicit Dominus Domino meo: sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. uirgam uirtutis tuae emittet Dominus ex Sion, et dominaberis in medio inimicorum tuorum. Item in Apocalypsi: Et conuersus respexi, ut uiderem uocem quae mecum loquebatur. et uidi septem candelabra aurea et in medio candelaborum similem Filio hominis uestitum poderem et erat praecinctus supra mamillas zonam auream: caput autem eius et capilli erant albi uelut lana aut nix, et oculi eius ut flamma ignis et pedes eius similes aurichalco sicut de fornace ignea et uox eius ut sonus aquarum multarum, et habebat in dextera sua septem stellas et ex ore eius gladius utrimque acutus exiebat et facies eius splendebat ut sol in uirtute sua: et cum uidissem eum, cecidi ad pedes eius tamquam mortuus, et inposuit super me dexteram suam dicens: noli timere, ego sum primus et nouissimus et uiuus qui fueram mortuus et ecce sum uiuens in saecula saeculorum et habeo clauas mortis et inferorum. Item in euangelio Dominus dicit post resurrectionem: Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra: ite ergo et docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia quaecumque praecepi uobis.

3 Ps. 109, 1 sq. 6 Apoc. 1, 12 sq. 20 Matth. 28, 18 sq.

1 nunc *om.* A intellegitis *ALM* non confundemini *W* 3 dixit *WLV* ad *ex a W* 4 donec] quoadusque *LMV* scabillum *A*, subpedaneum *WLV* 5 emittit *A*, mittet *LBV* dñs *ML²* ex] a *Lv* dominaueris *A* 6 medio *ex dio W* conuersus *ex conuersi A m. 2* 7 respexit *L¹* 8 uidi *ex ud W* aureorum (et in m. candelaborum *om.*) *B* simile *W* 9 filium *M¹* poderem *M*, podere *W²B*, phoderem *A²*, pudorem *LA¹*, pudore *W¹* mammas *LMB* 11 lana alba *W* aut nix *ex aux W* similis *L* 12 auricalco *A²M*, aurocalco *A¹*, aurochalco *WI*, igne *B*, ignis *Wv* sicut *M* 13 VII stelas *W* 14 utrimque *WBL²*, utrisque *A*, utrumque *L¹*, ex utraque parte *Mv* exhibat *v* et *om. A* ut] et *W* ut sol *om. M*; sol *om. L* 15 ad] ante *M* 16 et *om. L* posuit *WMB*, exposuit *L* dextram *B* 18 clabes *M¹* 20 post res. discipulis dicit *v* potestas omnis *A* 21 gentes omnes *W* baptizantes] tingentes *B*; tingentes eos *L s. l. m. 2* 22 filii *M* seruare *B* 23 praecepi *W sed eo ex corr.*, mandauit *B*

QVOD PERVENIRI NON POSSIT AD DEVM PATREM NISI PER
FILIVM EIVS IESVM CHRISTVM.

- 27 In euangelio: Ego sum uia et ueritas et uita. nemo uenit ad patrem nisi per me. Item illic: Ego sum ianua: per me si qui introierit, saluabitur. Item illic: Multi prophetae et iusti concupierunt uidere quae uidetis et non uiderunt et audire quae auditis et non audierunt. Item illic: Qui credit in filium habet uitam aeternam: qui non dicto audiens est filio non uidebit uitam, sed ira Dei manebit super eum. Item Paulus apostolus ad Ephesios: Et cum uenisset, adnuntiauit uobis pacem his qui longe et pacem his qui prope, quia per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. Item ad Romanos: Omnes enim peccauerunt et egent claritatem Dei, iustificantur autem dono ipsius et gratia per redemptionem quae est in Christo Iesu. Item in epistula Petrus apostolus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo. Item illic: In hoc enim et mortuis praedicatum est, ut suscitentur. Item in epistula Iohannes apostolus: Qui negat filium neque patrem habet: qui confitetur filium et filium et patrem habet.

QVOD IPSE IVDIX VENTVRVS SIT.

- 28 Apud Malachiam: Ecce dies Domini uenit ardens uelut cli-
banus: eruntque omnes alienigenae et omnes iniqui stipula, et
- 3 Io. 14, 6. 4 Io. 10, 9. 5 Matth. 13, 17. 7 Io. 3, 36. 10 Eph.
2, 17 sq. 12 Rom. 3, 23 sq. 15 I Petr. 3, 18. 17 I Petr. 4, 6.
18 I Io. 2, 32. 22 Mal. 4, 1. (LXX)

1 peruenire *M*¹ 2 iesum *om. A* 3 et (*ante* ueritas) *om. M*
4 ianua] ostium *WLBv* si *om. WB* 5 quis *AMv* siquis per me *M*
6 cupierunt *WMBv* 7 audistis *M* illic *om. B* 8 non dicto *scripsi*,
indicto *ALMB*, dicto non *v*, non *W* audiens est] inobaudiens est *M*,
credit *W* in filium *v* uidebit *A*, habebit *LMB*, habet *Wv* 9 apo-
stolus *om. WLMBv* 10 ad] apud *v* effesios *A*, epheseos *L* his *om. L*,
iis *M*¹ 11 hiis *L*, iis *M*¹ qui *om. L* accessum] pacem *WMB*, *om. L*
13 claritate *WLM²v* iustificatur *W*, iustificati *B* 14 redemptione *L*
christum iesum *B* 15 item *om. M* petrus apostolus *A*, petri
WLMB 16 nostris *om. LM* ut] et *W* ut nos *M s. l. m. 2* 17 item
illic *om. B* 18 apostolus *om. WLMBv* 19 qui... habet *om. B*
22 malachym *W*, malachian *M* 23 alienigenae *AW*

succendet illos adueniens dies, dicit Dominus. Item in psalmo XLVIII: Deus deorum Dominus locutus est et uocauit terram a solis ortu usque ad occasum, ex Sion species decoris eius. Deus manifeste neniēt Deus noster et non silebit. ignis in conspectu eius ardebit et in circuitu eius tempestas ualida. aduocauit caelum susum et terram discernere populum suum. congregate illi iustos eius qui ordinant testamentum eius super sacrificia: et adnuntiabunt caeli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est. Item apud Esaiam: Dominus Deus uirtutum prodibit et comminuet bellum: excitabit certamen et clamabit super inimicos suos cum fortitudine: tacui, numquid semper tacebo? Item in psalmo LXVII: Exurgat Deus, et dissipentur inimici eius et fugiant qui oderunt eum a facie eius. sicut deficit fumus, deficient: sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, et iusti epulentur et exultent in conspectu Dei et delectentur in laetitia. cantate Domino, psalmum dicite nomini eius, iter facite ei qui ascendit ad occasum, Dominus nomen est ei. turbabuntur a facie eius patris orphanorum et iudicis uiduarum. Deus in loco sancto suo, Deus qui habitare facit unanimes in domo, qui educet

2 Ps. 49, 1 sq. 9 Es. 42, 13 sq. 12 Ps. 67, 2 sq.

1 succendent *A* 2 loquutus *W*, loquutus *L* 3 ob ortu (hortu *W*) solis *WLM* ad] in *WL* ex] a *WLM* 4 manifestus *L* in conspectu eius] ante eum *WLMv* 5 tempestas ualida] procella nimia *LMv* uocauit *WLM* 6 sursum *ALv* discernere] ut separet *Mv*, ut separet *WL* congregate] colligite *WLMv* 7 iustos] scōs *A* eos qui *LMv* ordinant] disponunt *WLMv* super sacrificia] in sacrificiis *WLMv* 8 adnuntiauerunt *A* 9 dnē *L* deus *om. W* produiit *ALMB* et *om. L* 10 excitauit *LM* clamaui *M* 11 tacui quidem *M* 12 dissipentur] dispargantur *WL*, dispaergantur *M* 13 eum oderunt *WLM* a facie eius ponit post fugiant *Bv* sicut] quomodo *LM* deficit *AW* sicut] quomodo *WLM* 14 fluit] tabescit *WLMv* a facie dei *M s. l. m. 2* 15 aepulentur *A*, iocundentur *MB*, incundentur *Wlv* et *om. A* delectentur *A*, laetentur *WMBv* laetitia *AB*, iocunditate *WMv* et delectentur. .domino *om. L* 16 deo *WMv* psalmum dicite *AB*, psallite *WLMv*; cf. *testim. II 6* iter] uiam *WLM* ei] et *W* 17 ad] in *WLMv*, super *B* deus *Wlv* est *om. Lv* ei] illi *WLMB* post ei inserunt *AB*: gaudete (et laetamini *B*) in conspectu eius 18 patres *WBM*¹ iudices *WBM*¹ dn̄s *B* 19 inhabitare *LMv* fecit *A* unianimes *AW*, unius moris *B* qui educit *B*, producens *WLMv*

uinctos in fortitudine, similiter eos qui in iram prouocant, qui habitant in sepulchris. Deus, cum egredieris coram populo tuo, dum transgredieris in deserto. Item in psalmo LXXXI: Exurge, Deus, iudica terram, quoniam tu disperdes in omnibus gentibus. Item in euangelio secundum Matthaeum: Quid nobis et tibi, fili Dei? quid huc uenisti ante tempus perdere nos? Item secundum Iohannem: Nihil pater iudicat sed omne iudicium filio dedit, ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. qui non honorificat filium non honorificat patrem qui misit eum. Item Paulus apostolus ad Corinthios secunda: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque sui corporis propria secundum quae egit siue bona siue mala.

QVOD IPSE SIT REX IN AETERNVM REGNATVRVS.

- 29 Apud Zachariam: Dicite filiae Sion: ecce rex tuus uenit tibi iustus et saluans, mitis, sedens super asinum indomitum. Item apud Esaiam: Quis nuntiabit uobis locum illum aeternum? ambulans in iustitia et manus abstinens a muneribus, grauians aures, ut non audiat iudicium sanguinis, et comprimens

4 Ps. 81, 8. 5 Matth. 8, 29. 7 Io. 5, 22 sq. 11 II Cor. 5, 10.
15 Zach. 9, 9. 17 Es. 33, 14 sq.

1 uinctos *W*¹ fortitudine] uirtute *WLMv* qui...prouocant *om.*
WLM ira *A* 2 inhabitant *WLMv* in *om.* *M* sepulchris] monumentis *WLMv* cum] dum *Bv* egredieris] prodires *LMv*, prodieris *W*
coram populo tuo] in conspectu populi tui *WLMv* 3 dum transgredieris
A, in transeundo *WLMv* deserto] eremo *M*, heremum *WL* LXXXI]
LXXX *LM* 4 terra *B* disperdes *A*, exterminabis *LMBv*, hereditabis
W; *cf. August ad h. l.*: Nec praetereundum, quod nonnulli codices
habent: 'quoniam tu hereditabis' omnes gentes *M* 6 tibi iesu *M*
dei *A*, dauid *WLMBv* quod *B*, qui *W* hoc *LBM*¹ perdere *AM*, punire
WLBv 7 omnem iudicium *L*, iudicium omne *v* 8 dedit filio *B*
9 honorificat *A* n *eras* eum misit *WLMBv* 10 item *om.* *B* paulus
apostolus *A*, paulus *B*, in epistula pauli *WLMv* 11 secunda]. II. *L*
s. l. m. 2 ante...reportet *L s. l. m.* 2 12 propria *om.* *A* egit; *cf.*
testim. III 56 15 zachariam *A*, zacharian *WM* 16 supra *B* 17 qui
W quis nuntiauit uobis quia ignis ardet quis nuntiauit *LMB* nisi quod
L nuntiabit *exhibet utroque l.* sanctum aeternum *W* 18 iustitiam
*WLM*¹ 19 sanguis *A*

oculos suos, ne uideat iniustitiam, hic habitabit in alta spelunca
 petrae fortis: panis illi dabitur et aqua eius fidelis. regem cum
 claritate uidebitis. Item apud Malachiam: Rex magnus sum
 ego, dicit Dominus, et nomen meum inlustre est apud gentes.
 5 Item in psalmo secundo: Ego autem constitutus sum rex
 ab eo super Sion montem sanctum eius praedicans praeceptum
 Domini. Item in psalmo XXI: Reminiscentur et conuertentur
 ad Dominum uniuersi fines terrae et adorabunt in conspectu eius
 omnes patriae gentium: quoniam Domini est regnum et ipse do-
 10 minabitur gentium. Item in psalmo XXIII: Tollite portas,
 principes, uestri et eleuamini, portae aeternales, et introibit
 rex gloriae. quis est iste rex gloriae? Dominus fortis et potens,
 Dominus potens in proelio. tollite portas, principes, uestri et
 eleuamini, portae aeternales, et introibit rex gloriae. quis est
 15 iste rex gloriae? Dominus uirtutum ipse est rex gloriae. Item
 in psalmo XLIII: Eructauit cor meum uerbum bonum, dico
 ego opera mea regi. lingua mea calamus scribae uelociter scri-
 bentis. speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in

3 Mal. 1, 14. 5 Ps. 2, 6 sq. 7 Ps. 21, 28 sq. 10 Ps. 23, 7 sq.
 16 Ps. 44, 2 sq.

1 uideant *B* iniustitia *W* hic *om. W* habitauit *W*, inhabitauit
L, inhabitabit *MBv* 3 claritatem *M*¹ apud *om. B* malachian *M*,
 malachiel *B* 4 meum] magnum *M* 5 item *om. M* 6 praedicans prae-
 ceptum *dn̄i A*, adnuntians imperium eius (ipsius *Lv*) *WLMBv* 7 XXI]
 XX *v* reminiscentur *A*, commemorabuntur *WLMBv* 8 deum *W*
 uniuersae fines *A*, omnes termini *WLMBv* eius *A*, tuo *W*² *LMBv*, tu *W*¹
 9 ipse *om. WLMB* 10 omnium gentium *WLMBv* tollite] auferte
LBv 11 principis *BW*² uestri *AWB*, uestrum *L*, uestras *Mv*
 eleuamini *AM*, extollimini *LB*, extollemini *W* aeternae *L* 12 glo-
 ria] claritatis *Lv* istae *W*¹ gloria] claritatis *Lv* potens et for-
 tis *B* dominus... potens *om. M* 13 potens *AB*, fortis *WLMv*
 tollite *AM*, auferte *WLv*; tollite... l. 15 iste rex gloriae *om. B* uestri
AW, uestrum *L*, uestras *Mv* 14 eleuamini *AM*, extollimini *Lv*.
 extollemini *W* aeternales *W*, aeternae *L* gloria] claritatis *Lv*
 quis e. i. r. gloriae *om. LM*, s. l. m. 2 *W nisi quod* iste *om.* 15 gloria]
 claritatis *v* deus *B* gloria] claritatis *LMv* 16 XLIII] XLIII *L*,
 XLIII *B* eructabit *B* uerbum] sermonem *Lv* bonum *om. A* 17 scri-
 bae] scriptoris *Lv* uelociter] acute *Lv* scribens *L* 18 speciosus forma]
 decorus specie *LMv* prae filiis] super filios *LMv* diffusa] diffusa *W*.
 effusa *LMv*

labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum. adcingere gladium tuum circa femur, potentissime specie et pulchritudine tua, et intende et prospere procede et regna propter ueritatem et mansuetudinem et iustitiam. Item in psalmo V: Rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine, mane et exaudies uocem meam, mane adstabo tibi et uidebo. Item in psalmo XCVI: Dominus regnauit, exultet terra, laetentur insulae multae. Item in psalmo XLVIII: Adstitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato, circumamicta uarietatem. audi, filia, et uide et inclina aurem tuam et obliuiscere populum tuum et domum patris tui, quoniam concupiuit rex speciem tuam, quia ipse est Dominus Deus tuus. Item in psalmo LXXIII: Deus autem rex noster ante saecula, operatus est salutem in medio terrae. Item in euangelio secundum Matthaeum: Et cum Iesus natus esset in Bethleem Iudaeae in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente uenerunt Hierosolimam dicentes: ubi est qui natus est rex Iudaeorum? uidimus enim stellam eius in orientem et uenimus adorare eum. Item secundum Iohannem dixit Iesus: Regnum meum non est de isto saeculo: si

4 Ps. 5, 3 sq. 7 Ps. 96, 1. 8 Ps. 44, 10 sq. 12 Ps. 73, 12.
14 Matth. 2, 1 sq. 19 Io. 18, 36 sq.

1 te *om. L* aeternum] saecula *WLMr* 2 gladium tuum] ensenu tuum *WLM*, ense tuo *v* circum *B*, ad *WLMr* specie et (et et *B*) pulchritudine tua *AB*, decori (decoris *M*¹, decore *M*²) et speciei (speciei *WLM*², species *M*¹) tuae (tua *M*²) *WLMr* 3 et prospere procede *B*, procede *A*, et dirige *WLMv* lenitatem et ueritatem *WLM* et mansuetudinem *om. WML* 4 Item in...l. 6 uidebo *om. M* V] IIII *L* 5 mane *om. A* et *om. v* 6 adstabo] adsistam *WLv* uidebo] contemplanor te (te *om. L*) *LWv* 7 XCVI] ~~XXIII~~ *A*, LXXXV *LB* laetentur *A*, iocundentur *WLMbv* 8 adstetit *AL*, adsistit *M* a dextris tuis] ad dexteram tuam *WLMv* uestitu deaurato] ueste inaurata *WLMv* 9 circumamicta *A*, circumornata *B*, amicta est *WMC. om. L* uarietatem *W*, uarietate *AMv*, et uariata *B*, *om. L* 10 populi tui *Lv* domus *Lv* 11 concupiuit] desiderauit *WLMv* 12 deus *om. LMB* LXXIII] LXXII *L* 13 saeculum *LMBv* 15 esset et *W* bethleem *AWL*, bethlehem *B* iudae *Wmv* 16 hierussolimam *W*, hierosolima *AL* 17 uidemus *W*¹ orientem *AWM*¹, oriente *LBM*^{2v} 18 eum] illum *WB* item *om. M* in euangelio cata *WMB*

de isto saeculo esset regnum meum, ministri mei turbarentur ne traderer Iudaeis: nunc autem regnum meum non est hinc. dixit Pilatus: ergo rex es tu? respondit Iesus: tu dicis quoniam rex sum: in hoc natus sum et in hoc ueni in saeculum, ut testimonium dicam ueritati. omnis qui est de ueritate audit uocem meam.

QVOD IPSE SIT ET IVDEX ET REX.

Item in psalmo LXXI: Deus, iudicium tuum regi da et **30**
iustitiam tuam filio regis iudicare populum tuum in tua iustitia.
11 Item in Apocalypsi: Et uidi caelum apertum, et ecce equus
albus, et qui sedebat super eum uocabatur fidelis et uerus,
aequum iustumque iudicat et proeliatur: oculi autem eius erant
tamquam flamma ignis et super caput eius diademata multa et
portabat nomen scriptum nemini alii nisi sibi notum: et erat
12 coopertus uestem sparsam sanguineam et dicitur nomen eius
uerbum Dei: et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum in
equis albis induti byssinum album mundum, et de ore eius exie-
bat gladius acutus, ut ex eo percuteret nationes quas ipse pastur-
us est in uirga ferrea, et ipse calcabit torcular uini irae Dei
20 omnipotentis. habet etiam in ueste et in femore suo nomen scrip-
tum: rex regum et dominus dominorum. Item in euangelio:
Cum uenerit filius hominis in claritate sua et omnes angeli cum

8 Ps. 71, 1 sq. 10 Apoc. 19, 11 sq. 22 Matth. 25, 31 sq.

1 de seculo esset *L*, esset de hoc mundo *W* 2 hinc non est *B*
3 quoniam ego *WMB* 4 in] ego in *v* et] ego *Oxon.* 5 dicam;
perhibeam *v* ueritatis *LB* 7 et post sit *om. MBv* 8 LXXI]
LXX *L* da regi *B* 9 tua *om. LMv*, tuam *W* iustitiam *W*
10 aequus *W* 12 iustum quae *AWL* iudicans *WB*; *cfr. testim.*
II 3 proelior *BA*¹ 14 est nemini *W*² 15 ueste *B* sparsam;
adspersam *v*, conspersa *B* sanguine *WLMBv* 17 aequis *AL*
et induti *LM* mundum *om. A* album *om. L* eius *W m.* 2 in *mar-*
gine exibat *r* 18 utrimque (exutrimque *B*, ex utraque parte *M*) acutus
WMBv percuteres *A* qua *W*; quas...ferrea *om. B* pasciturus
Mc 19 est] et *A*, esset *M* calcavit *MB* torcular *W* 20 et iam
W nestitu *M* faemore *A* 21 regnum *W* dominorum] dominan-
tiam *MBc* 22 et *om. W*.

eo, tunc sedebit in throno claritatis suae et colligentur ante eum omnes gentes: et segregabit illos ab inuicem, quemadmodum pastor segregat oues ab haedis, et statuet oues a dextera sua, haedos autem a sinistra. tunc dicet rex eis qui a dextera sua sunt: uenite, benedicti patris mei, percipite quod uobis paratum est regnum 5 ab origine mundi: esuriui enim et dedistis mihi manducare, sitiui et potastis me, hospes fui et abduxistis me, nudus et texistis me, infirmatus sum et uisitastis me, in carcere fui et uenistis ad me. tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem et pauimus, sitientem et potauimus? quando 10 te uidimus hospitem et abduximus, nudum et uestiuimus? quando autem te uidimus infirmari aut in carcere et uestimus ad te? et respondens rex dicet eis: amen dico uobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. tunc dicet illis qui a sinistra sunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeter- 15 num quem parauit pater meus diabolo et angelis eius. esuriui enim et non dedistis mihi manducare, sitiui et non potastis me, hospes fui et non abduxistis me, nudus et non uestistis me, infirmus et in carcere et non uenistis ad me. tunc respondebunt et ipsi dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem aut 20 sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministrauimus tibi? et respondebit illis: amen dico

1 tunc *W sed t et c ex corr.* 2 segregauit *L* 3 et *om. L*
a *A*, ad *WLMBo* dexteram suam *WMBv* 4 ad sinistram (senes-
stram *A*) *AWMBv* dicit *WB* a *AL*, ad *WMBv* dexteram
suam *WMB*, dexteram eius *v* sunt] erunt *Mv* 5 regnum] *om. M*,
post percipite *ponit Wv* 6 esuri *AW*¹ 7 abduxistis] adduxistis
Mv me *om. AL* nudus et tex. me *om. M* 8 me *om. AL*
infirmus (sum *om.*) *v* carcerem *A* 9 ei] et *ABM*¹, expunxit *M*²
10 et... sitientem *om. A* putabimus *A* quando autem *WMBv* 11 ho-
spitem... *l. 12* te uidimus *om. W* adduximus *Mv* uestituimus *A* quando
... uidimus *om. M* 12 infirmum *v*, infirmari et uisitauimus *WMB* aut]
et *WLB*, *om. M* carcerem *AW* inuenimus *W* 13 respondet *M*
et dicet *M sed et s. l. m. 2*, dicit *AW* amen amen *B* 14 eorum *B*
dicit *WB* eis *M* 15 a] ad *AWLMB* sinistram *WBL*², sinistram
suam *M*, sinistram eius *v* sunt] erunt *v*, *om. LB* 16 praeparauit *L*
sed prae exp. m. 2 eius] eis *B* 18 adduxistis *Mv* 19 carcerem *A*
uenistis ad] uisitastis *Lv* 20 aut sitientem *om. B* 21 carcerem
*ABM*¹ 22 ministrauimus tibi *A*, uisitauimus te *WLMB* respon-
det *M*, respondit *B* illis rex *W*

nobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. et ibunt isti in ignem aeternum, iusti autem in uitam aeternam.

LIBER TERTIVS.

CYPRIANVS QVIRINO FILIO SALVTEM.

Pro fide ac deuotione tua, quam Domino Deo exhibes, fili carissime, petisti, ut ad instruendum te excerperem de scripturis sanctis quaedam capitula ad religiosam sectae nostrae disciplinam pertinentia, lectionis diuinae succinctam diligentiam quaerens, ut animus Deo deditus non longis aut multis librorum uoluminibus fatigaretur, sed eruditus breuiario praeceptorum caelestium habeat ad fouendam memoriam suam salubre et grande conpendium. et quia tibi plenum dilectionis obsequium debeo, feci quod petisti, ut laborarem semel, ne tu semper laborares. quantum potuit itaque mediocritas nostra complecti, collecta sunt a me quaedam praecepta dominica et magisteria diuina quae esse et facilia et utilia legentibus possint, dum in breuiarium pauca digesta et uelociter perleguntur et frequenter iterantur. opto te, fili carissime, semper bene ualere.

1 his] istis *A* 2 abibunt *LMBv* isti] hi *B* ignem aeternum
A, ambustionem aeternam *WLMBv* ad Quirinum de sacramento christi explicit liber II incipit liber III *A*, ad Quirinum liber II explicit *W*, ad Quirinum liber II de sacramento exp. incip. ad eundem liber III. breuiarii de capitulis mandatorum dei ad christianae religionis disciplinam pertinentibus incip. epla XIII *B*, Caecili Cipriani ad Quirinum liber II exp incip ad eundem excerpta capitulorum numero LXX *M*, incipit liber tertius *L*

5 quirino] cyrino *V* 7 excerperem *L* 9 succinctam *A*¹ 12 fouendum *B* 13 feci *ex* fecisti *L* 17 et (*ante* facilia) *om. WMBv* legentibus] gentibus *B* 18 leguntur *B* 19 filii *om. W* *kmi B* exp epistola incip cap CXX *B*

CAPITVLA.

- I. De bono operis et misericordiae.
- II. In opere et eleemosynis, etiamsi per mediocritatem minus fiat, ipsam uoluntatem satis esse.
- III. Agapem et dilectionem fraternam religiose et firmiter exercendam.
- IIII. In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit.
- V. Humilitatem et quietem in omnibus tenendam.
- VI. Bonos quosque et iustos plus laborare sed tolerare debere, quia probantur. 10
- VII. Non contristandum Spiritum sanctum quem accepimus.
- VIII. Iracundiam uincendam esse, ne cogat delinquere.
- VIIII. Inuicem se fratres sustinere debere.
- X. In Deum solum fidendum et in ipso gloriandum. 15
- XI. Eum qui fidem consecutus est exposito priore homine caelestia tantum et spiritalia cogitare debere nec attendere ad saeculum, cui iam renuntiauit.
- XII. Non iurandum.
- XIII. Non maledicendum. 20
- XIIII. Numquam mussitandum, sed circa omnia quae accidunt benedicendum Deum.
- XV. Ad hoc temptari homines a Deo, ut explorentur.
- XVI. De bono martyrii.
- XVII. Minora esse quae in saeculo patimur quam sit praemium quod promissum est. 25
- XVIII. Dilectioni Dei et Christi nihil praeponendum.
- XVIII. Voluntati non nostrae sed Dei obtemperandum.
- XX. Fundamentum et firmamentum spei et fidei esse timorem.

3 aelemosynis *AW*, elemosinis *LM* 5 agapem *B* 6 exercenda *W*
 7 inullo *A* sint *W* 8 et *om. W* 9 quoque *AW¹M* sed tolerare
om. W 10 deberem *W¹* 13 ne] non *L*, ut non *B* 15 deo *B*
 glorificandum *A* 16 expositio *B* 18 renuntiauimus *WLMB*
 21 numq. mussit. *om. W* circa] ad *V* 22 accedunt *A*, accidant *L*
 benecendum *W* 23 dno *W* a deo homines *L* ut *om. W* exploren-
 tur *A*; *cf. h. l. c. 15*, probentur *WLMBv* 27 et] ac *W* perperonen-
 dum *W* (*u corr. m. 2*) 28 uoluntate dei non nostrae *A*

XXI. Non temere de altero iudicandum.

XXII. Accepta iniuria remittendum et ignoscendum.

XXIII. Vicem malis non reddendam.

XXIII. Non posse ad patrem ueniri nisi per Christum.

XXV. Ad regnum Dei, nisi baptizatus et renatus quis fuerit, peruenire non posse.

XXVI. Parum esse baptizari et eucharistiam accipere, nisi quis factis et opere proficiat.

XXVII. Baptizatum quoque gratiam perdere quam consecutus sit, nisi innocentiam seruet.

XXVIII. Non posse in ecclesia remitti ei qui in Deum delinquerit.

XXVIII. De odio nominis ante praedictum.

XXX. Quod quis Deo uouerit cito reddendum.

XXXI. Eum qui non crediderit iam iudicatum esse.

XXXII. De bono uirginitatis et continentiae.

XXXIII. Nihil patrem iudicare sed filium et patrem ab eo non honorificari, a quo non honorificetur filius.

XXXIII. Fidelem gentiliter uiuere non oportere.

XXXV. Deum ad hoc patientem esse, ut nos paeniteat peccati nostri et reformemur.

XXXVI. Mulierem ornari saeculariter non debere.

XXXVII. Fidelem non oportere ob alia delicta nisi ob nomen solum puniri.

XXXVIII. Seruum Dei innocentem esse debere, ne incidat in poenam saecularem.

XXXVIII. Datum nobis esse exemplum uiuendi in Christo.

XL. Non iactanter nec tumultuose operandum.

XLI. Inepte et scurriliter non loquendum.

1 timere *AW* 2 dimittendum *A*, praetermittendum *V* 3 reddendam] referendam *AVLB* 4 uenire *WLMB*, perueniri *v* 5 et quis *L*, qui *M*¹ 7 eucharisteam *A* 8 opera *A*, operibus *B* 11 ecclesiam *W* ei] et *W s. l. m.* 2 dño *WM*, deo *B* delinquerit *W* 13 ante praedictum] at terra edictum *W* 14 quis] quia *W* 17 patre *B* iudicari *W* patre *W*¹ 18 honorificatur *B*, honorificaetur *W* 19 gent. uiuere] gentiliuere *W* oportere] debere *W* 20 peccatis nostris *B* 22 saeculariter ornari *W* 23 oportere] debere *W* delecta *AW*¹ nisi] sed *B* 24 puniri] occidi *V* 25 innocente *W* incedat *A* 26 poenam *W* sed *am s. l. m.* 27 esse *om. W* christum *B* 28 tumultuse *W* 29 scurriliter *L*

- XLII. Fidem in totum prodesse et tantum nos posse quantum credimus.
- XLIII. Posse eum statim consequi qui uere crediderit.
- XLIII. Fideles inter se disceptantes non debere gentilem indicem experiri. 5
- XLV. Spem futurorum esse et ideo fidem circa ea quae promissa sunt patientem esse debere.
- XLVI. Mulierem in ecclesia tacere debere.
- XLVII. Delicto et merito nostro fieri, ut laboremus nec Dei opem in omnibus sentiamus. 10
- XLVIII. Non faenerandum.
- XLVIII. Inimicos quoque diligendos.
- L. Sacramentum fidei non esse profanandum.
- LI. Quod nemo in opere suo extolli debeat.
- LII. Credendi uel non credendi libertatem in arbitrio 15 positam.
- LIII. Dei arcana perspicere non posse et idcirco fidem nostram simplicem esse debere.
- LIII. Neminem sine sorde et sine peccato esse.
- LV. Non hominibus sed Deo placendum. 20
- LVI. Deum nihil latere ex his quae geruntur.
- LVII. Fidelem emendari et reseruari.
- LVIII. Neminem contristari morte debere, cum sit in uiuendo labor et periculum, in moriendo pax et resurgendi securitas. 25
- LVIII. De idolis quae gentiles deos putant.
- LX. Ciborum nimiam concupiscentiam non adpetendam.
- LXI. Possidendi concupiscentiam et pecuniam non adpetendam.
- LXII. Matrimonium cum gentilibus non iungendum. 30
- LXIII. Grauius delictum esse fornicationis.

.1 fide *B* in *om. AWLB* prodesse *A* nos] non *L* 6 fidelem *W* eam quae *L*, eaq. *A* 8 deberem *W* 9 non uere dilecto *W*¹. delicto *W*² 14 operae *W* 17 archana *LBM*² idcirco] ideo *M* 19 esse et si peccato *W* 21 gerentur *B*, gerantur *M*¹ 22 fideles *M* *m eras*. 23 nemini *B* mortem *WB* uidendo *M*¹ 24 in *om. W* resurgendo *L*¹ 26 putent *L* 30 cum gentibus *WB*, gentibus *A* ***iungendum *M* (con *erasum*) 31 grauem *W*, graue *Bv* fornicationem *W*

LXIII. Quae sint carnalia quae mortem pariant et quae spiritalia quae ad uitam ducant.

LXV. Omnia delicta in baptismo deponi.

LXVI. Disciplinam Dei in ecclesiasticis praeceptis obseruandam.

LXVII. Praedictum quod disciplinam sanam aspernaturi essent.

LXVIII. Recedendum ab eo qui inordinate et contra disciplinam uiuat.

LXVIII. Non in sapientia mundi nec in eloquentia esse regnum Dei sed in fide crucis et uirtute conuersionis.

LXX. Parentibus obsequendum.

LXXI. Patres quoque asperos esse circa filios non oportere.

LXXII. Seruos, cum crediderint, plus dominis carnalibus seruire debere.

LXXIII. Item dominos mitiores esse debere.

LXXIII. Viduas probatas quasque honorandas.

LXXV. Suorum et maxime fidelium curam plus unumquemque habere debere.

LXXVI. Maiorem natu non temere accusandum.

LXXVII. Peccantem publice obiurgandum.

LXXVIII. Cum haereticis non loquendum.

LXXVIII. Innocentem fidenter petere et inpetrare.

LXXX. Nihil licere diabolo in hominem, nisi Deus permiserit.

LXXXI. Mercedem mercenario cito reddendam.

LXXXII. Non augurandum.

LXXXIII. Cirrum non habendum.

LXXXIII. Non uellendum.

2 ducunt *L* 8 et *om. W* 9 uiuant *W* 10 insipientia *A* in (*ante eloq.*) *om. M* 14 esse *om. L* circa filios asperos esse *A* oportet *ALv* 15 LXXII] LXXIII *W* 17 LXXIII... debere *om. W* item *om. B* 18 quas *W* 19 LXXV] LXX *W* 20 debere habere *AW* 22 peccandum *W* 24 innocentiam *LMBW^{2v}*, innocentia *W*¹ inpetrare] interpretare *W* 25 diaboli *A* homine *WMB* 27 mercenarii *A* 28 oigorandum *A*, agurandum *W*¹, auguriandum *B* 29 circum *A* non *AWVLB*, in capite non *Mv* 30 uallendum *A*

- LXXXV. Surgendum, cum episcopus aut presbyter ueniat.
 LXXXVI. Schisma non faciendum, etiamsi in una fide et in eadem traditione permaneat qui recedit.
 LXXXVII. Fideles simplices cum prudentia esse debere.
 LXXXVIII. Fratrem non circumueniendum. 5
 LXXXVIII. Subito uenire finem mundi.
 XC. Vxorem a uiro non recedere aut, si recesserit, in-nuptam manere.
 XCI. Tantum unumquemque temptari quantum potest sustinere. 10
 XCII. Non quicquid licet esse faciendum.
 XCIII. Praedictum quod haereses futurae essent.
 XCIII. Cum timore et cum honore eucharistiam acci-piendam.
 XCV. Bonis conuiendum, malos autem uitandos. 15
 XCVI. Factis, non uerbis operandum.
 XCVII. Ad fidem et ad consecutionem properandum esse.
 XCVIII. Catechumenum peccare iam non debere.
 XCVIII. Iudicium secundum tempora futurum uel aequi-tatis ante legem uel legis post Moysen. 20
 C. Gratiam Dei gratuitam esse debere.
 CI. Spiritum sanctum in igne frequenter apparuisse.
 CII. Correctionem bonos quosque libenter audire debere.
 CIII. A multiloquentia temperandum.
 CIII. Non mentiendum. 25
 CV. Frequenter emendandos qui delinquent in dome-stico ministerio.
 CVI. Iniuria accepta patientiam tenendam et ultionem Deo relinquendam.

1 episcopus *M*¹ presbyter *M* (is *erasum*) 2 scisma *AW*, scismatha *M* 3 eandem *A* recedit] credit *W* 5 frater *W* circumueniun-dum *L* 6 fine *A* 7 inuptam *A*¹ 9 temptare *WM*¹ 12 heresis *LBM*, heres *A* 13 cum (*ante* honore) *om. MBv* eucharistia accipiendam *W* 15 conuiendum *AWVLMB*, conueniendum *v* 17 et ad *LM* et consecutionem et *A* esse *om. M* 18 catechumenum *A*, cathecuminum *L*, cathicuminum *W* iam *om. M* 19 tempore *W*¹ uel *om. v* aequi-tate *W* 21 *C]* *om. M* gratuita *W* 22 igni *L*, ignem *W*¹ frequen-tem *A* 25 metiendum *L* 27 mynisterio *ex* mysterio *L* 28 iniuriam acceptam *WM*¹ ***patientiam *M* (per *erasum*)

CVII. Non detrahendum.

CVIII. Non esse proximo insidiandum.

CVIII. Infirmos uisitandos.

CX. Susurriones maledictos esse.

CXI. Sacrificia malorum acceptabilia non esse.

CXII. Grauius indicari de his qui in saeculo plus haberint potestatis.

CXIII. Viduam et pupillos protegi oportere.

CXIII. Dum in carne est quis, exomologesim facere debere.

CXV. Adulationem perniciosam esse.

CXVI. Plus ab eo diligi Deum, cui in baptismo plura peccata dimittuntur.

CXVII. Fortem congressionem esse aduersus diabolum et ideo fortiter nos stare debere, ut possimus uincere.

CXVIII. De antichristo quod in homine ueniat.

CXVIII. Graue fuisse iugum legis quod a nobis abiectum est et leue esse iugum Domini quod a nobis susceptum est.

CXX. Orationibus insistendum.

1 detrahendam *A* 2 infidiandum *A* 4 susurriones et bilingues *A*
 5 accepta uilia deo *A* 6 iudicare *M* de his saeculo *A* 8 uiduas v
 pusillos *A* oporteret *W* 9 cum *B* est] esset *B* exomologesin
LM, exomologesin *A* 10 adulationem *AL* 11 ab eo] a dō ex adeo *A*
m. 2 12 dimittantur *W* 15 antichristo *A* hominem *M¹B* excerpta
 capitula Rome explicant incipit liber III *W*, Caecili Cypriani ad Quirinum
 excerpta capitulorum libri secundi explicit incipit ad Quirinum liber tertius
 - *AXHM* - *M*, exp. cap. incipit liber III *B*, incipit liber tertius ad Qui-
 rinum *L*

- LXXXV. Surgendum, cum episcopus aut presbyter ueniat.
 LXXXVI. Schisma non faciendum, etiamsi in una fide et in eadem traditione permaneat qui recedit.
 LXXXVII. Fideles simplices cum prudentia esse debere.
 LXXXVIII. Fratrem non circumueniendum. 5
 LXXXVIII. Subito uenire finem mundi.
 XC. Vxorem a uiro non recedere aut, si recesserit, in-nuptam manere.
 XCI. Tantum unumquemque temptari quantum potest sustinere. 10
 XCII. Non quicquid licet esse faciendum.
 XCIII. Praedictum quod haereses futurae essent.
 XCIII. Cum timore et cum honore eucharistiam acci-piendam.
 XCV. Bonis conuiuendum, malos autem uitandos. 15
 XCVI. Factis, non uerbis operandum.
 XCVII. Ad fidem et ad consecutionem properandum esse.
 XCVIII. Catechumenum peccare iam non debere.
 XCVIII. Iudicium secundum tempora futurum uel aequi-tatis ante legem uel legis post Moysen. 20
 C. Gratiam Dei gratuitam esse debere.
 CI. Spiritum sanctum in igne frequenter apparuisse.
 CII. Correptionem bonos quosque libenter audire debere.
 CIII. A multiloquentia temperandum.
 CIII. Non mentiendum. 25
 CV. Frequenter emendandos qui delinquant in dome-stico ministerio.
 CVI. Iniuria accepta patientiam tenendam et ultionem Deo relinquendam.

1 episcopis *M*¹ presbyter^{oo} *M* (is *erasum*) 2 scisma *AW*, scismatha *M* 3 eandem *A* recedit] credit *W* 5 frater *W* circumueniun-dum *L* 6 fine *A* 7 inuptam *A*¹ 9 temptare *WM*¹ 12 heresis *LBM*, heres *A* 13 cum (*ante* honore) *om. MBv* eucharistia accipiendam *W* 15 conuiuendum *AWVLMB*, conueniendum *v* 17 et ad *LM* et consecutionem et *A* esse *om. M* 18 catechuminum *A*, cathecuminum *L*, cathicuminum *W* iam *om. M* 19 tempore *W*¹ uel *om. v* aequi-tate *W* 21 *C]* *om. M* gratuita *W* 22 igni *L*, ignem *W*¹ frequen-tem *A* 25 metiendum *L* 27 mynisterio *ex* mysterio *L* 28 iniuriam acceptam *WM*¹ ^{oo}patientiam *M* (per *erasum*)

- CVII. Non detrahendum.
 CVIII. Non esse proximo insidiandum.
 CVIII. Infirmos uisitandos.
 CX. Susurriones maledictos esse.
 3 CXI. Sacrificia malorum acceptabilia non esse.
 CXII. Grauius iudicari de his qui in saeculo plus habuerint potestatis.
 CXIII. Viduam et pupillos protegi oportere.
 CXIII. Dum in carne est quis, exomologesim facere debere.
 10 CXV. Adulationem perniciosam esse.
 CXVI. Plus ab eo diligi Deum, cui in baptismo plura peccata dimittuntur.
 CXVII. Fortem congressionem esse aduersus diabolum et ideo fortiter nos stare debere, ut possimus uincere.
 17 CXVIII. De antichristo quod in homine ueniat.
 CXVIII. Graue fuisse iugum legis quod a nobis abiectum est et leue esse iugum Domini quod a nobis susceptum est.
 CXX. Orationibus insistendum.

1 detrahendam *A* 2 insidiandum *A* 4 susurriones et bilingues *A*
 5 acceptabilia deo *A* 6 iudicare *M* de his saeculo *A* 8 uiduas *v*
 pupillos *A* oporteret *W* 9 cum *B* est| esset *B* exomologesim
LM, exomologesim *A* 10 adulationem *AL* 11 ab eo| a dō *ex* a deo *A*
m. 2 12 dimittantur *W* 15 antichristo *A* hominem *M¹B* excerpta
 capitula Rome explicantur incipit liber III *W*, Caecili Cypriani ad Quirinum
 excerpta capitulorum libri secundi explicit incipit ad Quirinum liber tertius
 - *AXHM* - *M*, exp. cap. incipit liber III *B*, incipit liber tertius ad Quirinum *L*

DE BONO OPERIS ET MISERICORDIAE.

1 Apud Esaiam: Exclama in fortitudine et noli parcere, sicut tuba exalta uocem tuam, adnuntia plebi meae peccata ipsorum et domui Iacob facinora eorum. me de die in diem quaerunt et cognoscere uias meas concupiscunt, quasi plebs quae iustitiam 5 fecerit et iudicium Dei non deseruerit. postulant a me nunc iudicium iustum et adpropinquare Deo concupiscunt dicentes: quid quia ieiunauimus, et non uidisti, humiliuimus animas nostras, et non cognouisti? in diebus enim ieiunii inueniuntur uoluntates uestrae. aut enim subiectos uobis conpungitis aut ad iudicia et 10 lites ieiunatis aut proximos caeditis pugnis. ut quid mihi ieiunatis, ut hodie audiatur uox uestra in clamore? non hoc ieiunium quod ego elegi et diem humiliare hominem animam suam. tametsi contorseris quasi circulum collum tuum et saccum et cinerem substraueris, nec sic uocabis ieiunium acceptum. non 15 tale ieiunium elegi, dicit Dominus: sed solue omnem nodum iniustitiae, resolu suffocationes inpotentium commerciorum, dimitte quassatos in requiem et omnem consignationem iniustam dissipa. frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto induc in domum tuam. si uideris nudum, uesti et domesticos seminis 20 tui non despicias. tunc erumpet temporaneum lumen tuum et uestimenta tua cito orientur. et praeibit ante te iustitia et claritas Dei circumdabit te. tunc exclamabis, et Deus exaudiet te. dum adhuc loqueris, dicit: ecce adsum. Item in Iob: Conser-

2 Es. 58, 1 sq. 24 Iob. 29, 12 et 13. 15 et 16.

2 exclama inquit *WMBv* 3 exalta *W s. l. m. 2* et annuntia *B*
 4 de die in diem] die de die *L* 5 cupiunt *B* 6 et om. *A* deseruerit]
 dereliquerit *B* a me *AM²*, me *WLBM¹v* 8 uidisti] audisti *A*
 9 enim om. *W* ieiunii uestri *W* uoluptates *WM* 10 subiectos] sub-
 ditos *B* subpungitis *WLMBv* ad ex a *M m. 2* 11 ceditis *AM*
 pugnis *A* 13 quod om. *Mv* et (in *W*) diem humiliare hominem *AWLB*,
 nisi humiliet homo *Mv*; cf. *LXX* 14 tametsi *ALB*, nam et si *W*, et si
Mv 15 substraueris tibi *A* sic ex si *W* uocabit' *W*, uocabitur *MBv*
 16 elegi] accepi *W* omne *WL* 17 in potentiam *A* 19 tectu *AW*
 21 dispicias *AWL*; cf. h. l. cap. 75 erumpent *L'* temporanum *AL*
 23 dns *A* 24 dicit *LMBv* item *A*, de hoc ipso *WLMB*; tales discre-
 pantias posthac omisi in *A*, apud *WLMBv*

uani egenum de manu potentis et pupillo cui non erat adiutor auxiliatus sum. os uiduae benedixit me, cum essem oculus caecorum, pes quoque clodorum ego essem et inualidorum pater. Item in Tobia: Et dixi Tobiae filio meo: uade et adduc quemcumque pauperem inueneris ex fratribus nostris, qui tamen in mente habeat Deum ex toto corde suo. hunc adduc et manducabit pariter meum prandium hoc: ecce sustineo te, fili, donec uenias. Item illic: Omnibus diebus uitae tuae, fili, Deum in mente habeto et noli praeterire praecepta eius. iustitiam fac omnibus diebus uitae tuae et noli ambulare uiam iniquitatis: quoniam agente te ex ueritate erit respectus operum tuorum. ex substantia tua fac eleemosynam et noli auertere faciem tuam ab ullo paupere. ita fiet, ut nec a te auertatur facies Dei. quomodo habueris, fili, sic fac: si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac eleemosynam: si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo communica. et ne timueris, cum facis eleemosynam: praemium bonum repones tibi in diem necessitatis: quoniam eleemosyna a morte liberat et non patitur ire in tenebras. munus bonum est eleemosyna omnibus qui faciunt eam coram summo Deo. Item in Sapientia Salomonis: Qui pauperum miseretur, Deo faenerat. Item illic: Qui dat pauperibus, non egebit: qui autem auertit oculum suum, in magna inopia erit. Item illic: Eleemosynis et fide peccata purgantur. Item illic: Si esurit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. hoc enim fa-

4 Tob. 2, 2. 8 Tob. 4, 5 sq. 20 Prou. 19, 17. 21 Prou. 28, 27.
23 Prov. 16, 6. 23 Prou. 25, 21 sq.

2 sum *om. WB* os] hos *W¹*, *om. A* uiduae *W¹* oculos *AW¹*
caecarum *A* 3 et inu. pater *om. B* 4 apud tobiam *WLMB* dixit *MB*
tobias *M* adduc] adhuc *L* 5 quem *W* 6 habeat *A*, habet *WMB*,
habent *L* ex *om. A* et] ut *B* manducet *B* 7 meum] mecum *LB*
te] et *A* 9 habe *WLMv* praeterire *W s. l. m. 2* 10 noli] non *A*
11 ex ueritate ex ueritate *A* 12 elemosinas *B* tuam *om. Lv* 13 nec]
ne. *W* et habueris *AL* 14 fili *om. A* 15 si enim *M* hoc *om. A*
communica *A¹* 17 reponis *WLBv* 18 irae *AW¹* 20 apud solomonem
in paroemiis *WMB* paupero *W*, pauperem *L* miseretur *A¹* 21 dñi
AL non augebit *A*, numquam indigebit *WLMbv* 22 auertet *A*
suum *om. WB* magna inopia *A*, multa penuria *WLMbv* 23 peccata]
delicta *MB* esurierit *WBv* 24 cibae *M*, pasce *B*, pasces *L* illum]
eum *LMBv* et si *WLBv*, sed in *W* si *s. l. m. 2* sitiuerit *WLMbv*
potum da illi *A*, pota eum *W*, potabis eum *LMBv*

ciens carbones ignis superfundes capiti eius. Item illic: Sicut aqua extinguet ignem, sic eleemosyna extinguet peccatum. Item in Prouerbiis: Ne dixeris: uade et reuertere, cras ego dabo, cum possis statim bene facere. non enim scis quid contingat sequenti die. Item illic: Qui obturat aurem ne audiat inbecillum, et ipse inuocabit Deum et non erit qui exaudiat eum. Item illic: Qui conuersatur sine uituperatione in iustitia, beatos filios relinquet. Item in Ecclesiastico: Fili, si habes, bene fac tecum et Deo dignas oblationes offeres, memorare, quoniam mors non tardat. Item illic: Conclude eleemosynam in corde pauperis, et haec pro te exorabit ab omni malo. Item in psalmo XXXVI misericordiam et posteris prodesse: Iuuenior fui et senui et non uidi iustum derelictum nec semen eius quaerens panem. tota die miseretur et faenerat, et semen eius in benedictione erit. Item in psalmo XL: Beatus qui intellegit super egenum et pauperem, in die malo liberabit eum Dominus. Item in psalmo CXI: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in saeculum saeculi. Item in Osee: Misericordiam malo quam sacrificium, et agnitionem Dei quam holocaustata. Item in euangelio secundum Mat-

1 Sir. 3, 30. 3 Prou. 3, 28. 5 Prou. 21, 13. 7 Prou. 20, 7.
8 Sir. 14, 11 sq. 10 Sir. 29, 12. 13 Ps. 36, 25 sq. 15 Ps. 40, 2.
17 Ps. 111, 9. 19 Os. 6, 6.

1 ignis *AW*, uiuos *LMBv* superfundens *M¹B¹* capiti] in caput *Mv* 2 extinguit *WBv* sic et *M* extinguit *WLBv*, *om. A* apud eundem in paroemiis *WLMB* 3 uade *A*, abi *WLMBv* reuertere cras. Ego *B* 4 statim *A*, continuo *WLMBv* 5 obturat *A* aures *WLM*. aures suas *Bv* inbecille *A* 6 inuocabit] inuobit *W* 8 relinquit *LMW²v* 9 et] ut *A* dignans *W*, donas *L* offers *AM¹*, offer *LBv* 10 elemosina *B* 11 orabit *Bv* 12 XXXVI] XXXI *M* misericordiam. . prodesse *om. B* postero *M* prodesse *A* 13 iunior *AL²v* etenim senui *v* 14 neque *WLMB* 15 erit *A*, est *WLMBv* beatus] felix *L* 16 egentem *L* mala *WB* liberavit *A* 17 eum] illum *WLMv* deus *LMv* item *om. B* CXI] centesimo undecimo *L* un *add. m. 2* dispersit *WLB*, distribuit *Mv* 18 manebit *Lv* saeculum saeculi] aeternum *WM* 19 osseae *A*, oscae . I. *L* mallo *L*, magis uolo *WM sed* magis in *Ms. l. m. 2*, uolo magis *v* adagnitionem *L* dei plus *v* 20 holocaustata *L*

thaeum: Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Item illic: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Item illic: Thesaurizate uobis thesauros in caelo, ubi neque tinea neque comestura exterminat et ubi fures non effodiunt. ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum. Item illic: Simile est regnum caelorum homini negotianti quaerenti bonas margaritas: ubi autem inuenerit pretiosam margaritam, uadit et uendit omnia quae habuit et emit illam. Etiam modicum opus prodesse. Item illic: Et qui potauerit unum ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli, amen dico uobis, non peribit merces eius. Nemini negandam eleemosynam. Item illic: Omni petenti te da et ab eo qui uoluerit mutuari ne te auertas. Item illic: Si uis in uitam uenire, serua mandata. dicit ille: quae? ait illi Iesus: non occides, non moechaberis, non falsum testimonium dices, honora patrem et matrem et diliges proximum tuum tamquam te. dicit illi iuuenis: omnia ista obseruauit. quid adhuc mihi deest? dicit illi Iesus: si uis perfectus esse, uade et uende bona tua et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo et ueni sequere me. Item illic: Cum uenerit filius hominis in claritate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno cla-

1 Matth. 5, 6 sq. 3 Matth. 6, 20 sq. 6 Matth. 13, 45 sq. 9 Matth. 10, 42. 12 Matth. 5, 42. 14 Matth. 19, 17 sq. 20 Matth. 25, 31 sq.

1 beati... 2 item illic *om. B* beati] felices *L* qui esuriunt (essuriunt *A*) et sitiunt *AM*, sitientes et esurientes *WL* 2 beati] felices *LB* quoniam] quia *M* 3 thesaurizate *A* thesauros *A*, thesaurum *M* 4 neque ante commistura *om. W* et *om. B* 5 effodiunt et furantur *Mv* enim *om. A* thesaurus *AM* 6 simile] fili me *A* 7 bonam margaritam *M* inuenit *WLB* 8 uadit *A*, abiit *WLMBv* uendit *A*, uendidit *WLMBv* 9 etiam... prodesse *om. W* opus *om. B* 10 aq. *M* tantum *om. WLMBv* 11 mercis *AW* 12 negandum *A* 13 potenti *A*, poscenti *WMBv*, poscente *L* te *om. L* mutuare *W* te auertas *A*, auersatus fueris (ab eo *add. L*) *WLBv*, auersus fueris *M* 14 in] ad *Mv* ille *M* et *erasum* 15 ait *A*, dicit *WLMBv* occidis *W* moecharis *W* 16 diligis *W* 17 tuum *A*, tibi *WLMBv* illi *om. A* 18 dixit *A* 19 bona] omnia *MBv* pauperibus] egenis *LB* thesaurum *A* 20 Item illic... *p. 113 l. 1* uitam aeternam *om. A* 21 claritate *WL*, maiestate *MBv*

ritatis suae et colligentur ante eum omnes gentes. et segregabit illos ab inuicem, quemadmodum pastor segregat oves ab haedis. et statuet oves a dextera sua, haedos autem a sinistra. tunc dicet rex eis qui a dextera sua sunt: uenite, benedicti patris mei, percipite quod uobis paratum est regnum ab origine mundi: esuriui enim et dedistis mihi manducare, sitiui et potastis me, hospes fui et abduxistis me, nudus et texistis me, infirmatus sum et uisitastis me, in carcere fui et uenistis ad me. tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem et pauius, sitientem et potauimus? quando te uidimus hospitem et abduximus, nudum et uestiuimus? quando autem te uidimus infirmari aut in carcere et uenimus ad te? et respondens rex dicet eis: amen dico uobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. tunc dicet illis qui a sinistra sunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeternum quem parauit pater meus diabolo et angelis eius. esuriui enim et non dedistis mihi manducare, sitiui et non potastis me, hospes fui et non abduxistis me, nudus fui et non uestistis me, infirmus et in carcere et non uenistis ad me. tunc respondebunt et ipsi dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministrauimus tibi? et respondebit illis: amen dico uobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. et ibunt isti in ambustionem aeternam. iusti autem in

2 segregat pastor *WM* haedis et statuet oves *in M m. 2 add. in margine* 3 a] ad *WLMBv* dexteram suam (suam *om. v*) *WL²MBv*; cf. *test. II 30* ad sinistram *WMBv* 4 dicit *W* a] ad *WLMBv* dexteram suam *WMBv* 5 regnum *ponit post* percipite *Mv* 6 potastis me] dedistis mihi potum *WB* 7 hospis *W* adduxistis *Mv* me *om. L* nudus et texistis me *om. M* me *om. L* 8 me (*post uisitastis*) *om. v* 9 ei] et *B*, ei et *W* quando te uidimus *om. V* esurientem... *l. 10* uidimus *om. v* 10 pauimus te *B* potauimus] dedimus tibi potum *B* 11 abduximus *WVB*, adduximus *LMv* quando... uidimus *om. B* 12 infirmari] infirmum *Mv* aut *M*, et *WLB* et *om. M* respondit *B* 13 eis et dicit *B*, eis dicit *W*, et dicit *M* 14 minimis *om. WB* et mihi *Mv* dicit *WB* ad sinistram *WMB*, a sinistris *v* 15 sunt *om. LB*, eius sunt *v* 16 praeparauit *v* esuribi *M* 18 adduxistis *LMv* fui *om. L* uestitis *W* 19 uenistis ad] uisitastis *LMv* 21 carcerem *B* 22 administrauimus *LB* 24 abibunt *LMBv* isti ex iusti *L* ambustionem *L¹*

uitam aeternam. Item in euangelio secundum Lucam: Vendite quae possidetis et date eleemosynam. Item illic: Qui fecit quod est intus, fecit et quod foris est. uerum date eleemosynam, et ecce uobis omnia munda. Item illic: Ecce dimidium ex substantia mea do pauperibus et si cui quid fraudauit quadruplum reddo. dixit autem Iesus: quia salus hodie domui huic facta est, quoniam et ipse filius est Abrahae. Item Paulus apostolus ad Corinthios secunda: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia uestrae inopiae sit supplementum et sit aequalitas, sicut scriptum est: qui multum habuit non abundauit et qui modicum non indiguit. Item illic: Qui parce seminat parce et metet: et qui seminat in benedictione de benedictione et metet. unusquisque autem sicut corde proposuit, non quasi ex tristitia uel ex necessitate. hilarem enim datorem diligit Deus. Item illic: Sicut scriptum est: distribuit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in aeternum. Item illic: Qui administrat semen seminanti, et panem ad edendum tribuet et multiplicabit seminationem uestram et augebit incrementa frugum iustitiae uestrae, ut in omnibus locupletemini. Item illic: Administratio huius officii non tantum supplebit ea quae sanctis desunt, sed abundabit per multam gratiarum actionem in Deum. Item in epistula Iohannis: Qui habuerit substantiam mundi et uiderit fratrem suum desiderantem et cluserit uiscera

1 Luc. 12, 33. 2 Luc. 11, 40 sq. 4 Luc. 19, 8 sq. 8 II Cor. 8, 14 sq. 11 II Cor. 9, 6—7 et 9—12. 22 I Io. 3, 17.

1 in euangelio *om. A* 2 uendite quae possidetis *A*, res uestras uendite *WLMBv* 3 et *om. B* uerum tamen *v* elemosina *B* 24 uobis] uocabis *M* munda omnia *WLB* 5 pauperibus *A*, egenis *WLMBv* si cui] sicut *W* 6 iesus *om. B* 7 quoniam] nam *A* iste *A* est *om. A* 9 et ut *M* uestra *M*¹ inopiae sit *ex inopia* est *A m. 2* 10 et] ut *MBv* 12 benedictionem *LBM*¹ de benedictione *A s. l. m. 2*, in benedictione *B* 13 et *om. M* 16 qui autem *v* 17 ad] et ad *M* tribuit *A*, praestabit *WLMBv* et mult. s. u. *om. B*; et mult. . . 1. 20 officii *om. A* 18 multiplicauit *L*¹ *M*¹ seminationem uestram *WVLM*, semen uestrum *v* 20 supplicuit *LMv* 21 sed et *LMB* habundauit *WLMBv* multa *W*, multarum *M* 22 abuerit *W* 23 desiderantem aliquid *V* cluserit *ALM*² *v*

sua, quomodo caritas Dei manet in illo? Item in euangelio secundum Lucam: Cum facis prandium aut cenam, noli uocare amicos tuos aut fratres neque uicinos neque diuites, ne forte et illi reinuident te: et erit retributio tibi. sed cum facis prandium aut cenam, uoca mendicos, debiles, caecos, clodos, et beatus eris, quoniam non habent unde retribuere tibi: restituetur autem tibi in resurrectione iustorum.

IN OPERE ET ELEEMOSYNIS, ETIAMSI PER MEDIOCRITATEM
MINVS FIAT, IPSAM VOLVNTATEM SATIS ESSE.

- 2 In epistula Pauli ad Corinthios secunda: Si uoluntas prompta est, secundum quodcumque habuerit, acceptabilis est, non secundum quod non habuerit: neque ut aliis refrigerium, uobis pressura sit.

AGAPEM ET DILECTIONEM FRATERNAM RELIGIOSE ET
FIRMITER EXERCENDAM.

- 3 Apud Malachiam: Nonne Deus unus condidit nos? nonne pater unus est omnium nostrum? quid utique dereliquistis unusquisque fratrem suum? Item in euangelio secundum Iohannem: Pacem meam do uobis, pacem meam demitto uobis. Item illic: Hoc est mandatum meum ut diligatis inuicem, quemadmodum dilexi uos. maiorem hac caritatem nemo habet,

2 Luc. 14, 12 sq. 10 II Cor. 8, 12 sq. 16 Mal. 2, 10. 19 Io. 14, 27 20 Io. 15, 12.

1 sua ab eo *WLv* caritas] agape *V*, *L m.* 2 super dilectio in euangelio *om. A* 3 aut *A*, neque *WLMBv* ne] neque *M'* 4 reinuident *L* erit *A*, fiet *WMB*, fiet *L*, fiat *v* tibi retributio *v* facies *LMB* prandium aut cenam *A*, epulum *WLMBv* 5 conuoca *W* mendicos] pauperes *Mv* et claudos *v* 6 beatus] felix *WLB* unde *om. WLMBv* restituetur] retribuetur *MBv* 7 resurrectionem *W*, retributione *B* iustorum] eius *W* 9 uoluntate *W* esse] fiat *B* 11 acceptabilis *A*, acceptabile *WLMBv* 12 ut aliis *AL*, uitalis *B*, ut sit aliis *WM* sed in *M* ut s. l., sit aliis *v* 13 uobis autem *Wv* sit *om. Wv* 14 agapen *Lv*, caritatem *A*; sed cfr. p. 102 l. 1 fratrum *A* religiosa *A* et] est *A* 16 unus *om. W* 17 pater unus] paternus *A* est unus *M* est. . . dereliquistis unus *om. A* quod *W* 19 pacem uobis remitto (dimitto *W*), pacem meam do uobis *WLMBv* 21 hanc *ALW'* *M'*.

quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Item illic: Beati
 pacifici, quoniam ipsi filii Dei uocabuntur. Item illic: Dico
 uobis, quoniam si duobus ex uobis conuenerit in terra, de omni
 re quamcumque petieritis continget uobis a patre meo qui in
 5 caelis est. ubicumque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine
 meo, ego cum eis sum. Item ad Corinthios prima: Et ego
 quidem, fratres, non potui uobis loqui quasi spiritalibus sed
 quasi carnalibus, quasi infantibus in Christo. lacte uos potaui,
 non cibo. nondum enim poteratis, sed neque nunc potestis: ad-
 10 huc enim estis carnales. ubi enim in uobis aemulatio et contentio
 et dissensiones, nonne carnales estis et secundum hominem am-
 bulatis? Item illic: Et si habuero omnem fidem ita ut montes
 transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. et si in
 cibos distribuero omnia mea et si tradidero corpus meum ut ar-
 15 deam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. caritas ma-
 gnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, caritas
 non agit perperam, non inflatur, non iritatur, non cogitat ma-
 lum, non gaudet super iniustitiam, conlaetatur autem in uerita-
 20 tate. omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.
 caritas numquam excidit. Item ad Galatas: Diliges proximum
 tuum tamquam te. si autem mordetis et incusatis inuicem,

1 Matth. 5, 9. 2 Matth. 18, 19. 6 I Cor. 3, 1 sq. 12 I Cor.
 13, 2 sq. 20 Gal. 5, 14 sq.

1 quis ponat *Wv*, ponat quis *B*, ponam *M* beati] felices *LB*
 2 ipsi *om. B* amen dico *Mv* 3 duo *B* et ex duobus *M m. 2* conue-
 nerit *M² m. 2* 4 contingit *M¹* 6 *super* prima posuit *L²*: secunda
 et *om. B* 8 tamquam infantibus *B* lacte (lac *W*) uos (uobis *B*) potaui
AWVLLB, lac uobis potum dedi *Mv* 9 cibo *WVLLB*, escam *Mv*; non cibo
om. A nondum enim *AVL*, dum enim *W*, nec dum enim *B*, dum enim
 adhuc pusilli eratis, non *v* nec *B* nunc] nun *W*, dum quidem *B*
 10 ubi] cum *W* et contentio *om. M* 11 dissensio *B*, disensiones *A*
 nonne *ex non L m. 2* 12 omnem *om. M* 13 caritatem] agapen *BL¹*,
 dilectionem *L²* haberem *L¹* sum] proficio *M* si *om. A* 14 in cybo *A*,
om. M cibos pauperum *L²* meus *W* ardeat *V* 15 caritatem] aga-
 pem *VBL* proficio] sum *B* caritas] agape *LB*, et ita constanter
 magnaanima *L*, magna enim *A* 16 caritas ben. est *om. A* 17 flatur
W¹ non iritatur *om. A* 18 ueritatem *AB* 20 excidit *M¹*, excidet
WLo diligit *W* 21 tuum] tibi *Mv* incussatis *A*

uidete ne consumamini ab inuicem. Item in epistula Iohannis: In hoc apparent filii Dei et filii diaboli. omnis qui non est iustus non est de Deo et qui non diligit fratrem suum. Item illic: Qui fratrem suum odit homicida est: et scitis quia omnis homicida non habet in se uitam manentem. Item illic: Si qui dixerit quoniam diligit Deum et fratrem suum odit, mendax est. qui enim non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet non potest diligere. Item in Actibus apostolorum: Turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant nec fuit inter illos discrimen ullum nec quicquam suum indicabant ex bonis quae eis erant, sed fuerunt omnia communia. Item in euangelio secundum Matthaeum: Si obtuleris munus tuum ad altare et illic recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersus te, relinque illic munus tuum ante altare et uade prius, reconciliare fratri tuo et tunc ueniens offeres munus tuum ad altare. Item Iohannes apostolus: Deus caritas est, et qui manet in caritate in Deo manet et Deus in illo manet. Item illic: Qui dicit se in luce esse et fratrem suum odit in tenebris est usque adhuc.

IN NVLLO GLORIANDV̄M, QV̄ANDO NOSTRV̄M NIHIL SIT. 20

4 In euangelio secundum Iohannem: Nemo potest quicquam accipere, nisi datum fuerit illi de caelo. Item in epistula Pauli ad Corinthios prima: Quid enim habes,

2 I Io. 3, 10 et 15. 6 I Io. 4, 20. 9 Act. 4, 32. 12 Matth. 5
23 sq. 16 I Io. 4, 16. 18 I Io. 2, 9. 21 Io. 3, 27. 23 I Cor. 4, 7.

1 consumemini *M*^a inuice *L* 2 omnis] *ex* omni *A m. 2*, *ex* omnes *W* 3 fratrem suum] patrem suum aut matrem suam *M* item illic *om. Mv* 4 qui enim *Mv* item illic q. f. suum *W s. l. m. 2* quia] quoniam *W* 5 uitam aeternam *Mv* in se manentem *v, om. M* 6 quis *AMBv* 7 quem uidet *om. LM* 8 non] quomodo *WMv* actis *WLMB* 11 eis] eius *B* erat *L* fuerat illis *WLMBv* 12 in euangelio *om. WLB* 14 aduersum *WB* aliquid *ponit W ante* habet, *A post* te 15 prius et *M* reconciliari *WM^aB^v* ueniens] ueni et *LBv* offer *LBv*, offers *W^a* 16 ad] ante *B* in epistula iohannis *WLMBv* dñs *ex di A m. 2* 17 caritas] agape *LB* et *om. A* caritate] agape *LB* 18 illo] eo *v* manet *om. Wlv* 19 odit] odit homicida est et *M*, odit mendax est et *v* est] ambulat *Mv* adhuc *L s. l. m. 2* 22 ququam *W*, quidquam *MB* illi fuerit *W* 23 prima *om. W*

quod non acceperis? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Item in Regnorum primo: Nolite gloriari neque loquamini elata, et non procedat magniloquentia ex ore uestro, quia Deus scientiarum dominus. Item illic: Inualidus factus est arcus potentium, et infirmi accincti sunt uirtute. Item in Machabaeis: Iustum est subditum Deo esse et mortalem non paria Deo sentire. Item illic: Et uerba uiri peccatoris ne timueris, quia gloria eius in stercora erit et in uermes. hodie extolletur et cras non inuenietur: quoniam conuersus est in terram suam et cogitatio eius peribit.

HUMILITATEM ET QUIETEM IN OMNIBVS TENENDAM.

Apud Esaiam sic dicit Dominus Deus: Caelum mihi thronus et terra subpedaneum pedum meorum. quam mihi sedem aedificabitis aut quis locus ad quietem mihi? omnia enim ista fecit manus mea et sunt mea omnia ista. et super quem aspiciam alium nisi super humilem et quietum et trementem uerba mea? Item in euangelio secundum Matthaeum: Beati mites, quoniam ipsi hereditabunt terram. Item secundum Lucam: Qui minimus est in omnibus uobis hic erit magnus. Item illic: Qui se exaltat humiliabitur et qui se humiliat exaltabitur. Item ad Romanos: Noli altum sapere sed time. si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Item in

2 I Sam. 2, 3 sq. 6 II Macc. 9, 12. 7 I Macc. 2, 62 sq. 12 Es. 66, 1 sq. 17 Matth. 5, 5. 19 Luc. 9, 48. 20 Matth. 14, 11. 21 Rom. 11, 20 sq.

1 acciperis *WA*¹ si autem] quodsi *B* 2 acciperis *A* regnorum *A*, basilion *WLMBv* primo] *om. B*, prima *L*, libro . I . *M* 3 elata *om. A*, ex ilatae *W m.* 4 dominus est *W* 5 Item in machabeorum . . . sentire *ponit post peribit l.* 10 *A* 6 in machabaeis *om. W* subditum deo esse *om. B* 8 timueritis *M^{2v}* stercore *WMB* in *om. B* 10 perit *v* 12 caelorum *A* 13 thronus] sedis *W* et] est *A* subpedaneum *AWLBV*, scabellum *Mv* 15 et s. m. o. ista *om. B* omnia mea (ista *om.*) *M* aspiciam ad *A* 16 quietem *M* trementem] timentem *M* uerba mea *A*, sermones meos *WLMBv* 17 in euangelio *om. A* beati] felices *LB* 19 est *A*, erit *WLBv*, fuerit *M* 20 exaltat *A*, extollit *WLMBv* se humiliat *A*, humiliauerit se *WL²*, se humiliauerit *MBL^{1v}* item in apostolo *A*, de hoc ipso *WLMBv* 21 time. si] times *W*

psalmo XXXIII: Et humiles spiritu saluabit. Item ad Romanos: Reddite omnibus quae debentur, cui tributum, tributum, cui uectigal, uectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem uos diligatis. Item in euangelio secundum Matthaeum: Diligunt primum recumbendi locum in cenis et primam sessionem in synagogis et salutationem in foro et uocari ab hominibus Rabbi. uos autem ne uocemini Rabbi: unus est enim uobis magister. Item in euangelio secundum Iohannem: Non est seruus maior domino suo neque apostolus maior eo qui misit eum. haec scientes beati eritis, si ea feceritis. Item in psalmo LXXXI: Humilem et pauperem iustificate.

BONOS QVOSQVE ET IYSTOS PLVS LABORARE, SED TOLERARE DEBERE, QVIA PROBANTVR.

- 6 Apud Salomonem: Vasa figuli probat fornax et homines iustos temptatio tribulationis. Item in psalmo L: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Item in psalmo XXXIII: Prope est Dominus omnibus tribulatis corde et humiles spiritu saluabit. Item illic: Multae tribulationes iustorum, sed de his omnibus liberabit eos Dominus. Item in Iob: Nudus exiui de matris utero,

1 Ps. 33, 19. 2 Rom. 13, 7 sq. 6 Matth. 23, 6 sq. 9 Io. 13, 16 sq. 12 Ps. 81, 3. 15 Sir. 27, 5. 16 Ps. 50, 19. 18 Ps. 33, 19 sq. 21 Iob. 1, 21 sq.

1 humilem *L* saluauit *LM* 3 cui uectigal uectigal *om. W* timorem *W s. l. m.* 2 alterum honorem *om. W* 4 uos *om. LMBv* 7 salutationes *WLMv*, salutationibus *B* hominibus] omnibus *A* 8 ne uocemini *A*, nolite uocari *B*, ne uocaueritis *WLMv* 11 misit eum *A*, illum misit *W*, se misit *LMBv* beati] felices *WLB* 12 LXXXI] LXXI *MB* 13 quoque *AM'* iustus *A* 14 debere *om. A* 15 uas *M* propat *W* 16 et tribulationes *B* item *om. L* 18 spernit *AB*, despiciet *W*, despiciet *Lv* prope *A*, proximus *WLMBv* 19 omnibus *om. WLMBv* tribulatis *A*, contribulatis *WVLMB*, contritis *v* spūs *L* 20 multa *M* tribulationes *AW*, flagella *M*, pressurae *LBv* sed et *M* de *A*, ex *WLMBv* his omnibus *A*, omnibus illis *WLMBv* eos] illos *W* 21 dominus *om. LB* item in *A*, de hoc ipso apud *WLMBv* utero matris meae *Mv*

nudus etiam ibo in terram. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino uisum est, ita factum est. sit nomen Domini benedictum. in his omnibus quae contigerunt ei nihil peccauit Iob labiis suis in conspectu Domini. Item in euangelio secundum Matthaeum: Beati qui lugunt, quoniam ipsi consolabuntur. Item secundum Iohannem: Haec locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in saeculo autem pressuram: sed fidite, quoniam ego uici saeculum. Item apostolus ad Corinthios secunda: Datus est mihi stimulus carnis meae angelus satanae qui me colaphizet, ut non extollar. propter quod ter Dominum rogaui, ut discederet a me, et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea. nam uirtus in infirmitate perficitur. Item ad Romanos: Gloriamur in spe claritatis Dei: non solum autem, sed et gloriamur in pressuris scientes quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio autem spem. spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa est cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Item in euangelio secundum Matthaeum: Quam lata et spatiosa uia est quae ducit ad interitum, et multi sunt qui introeunt per eam. quam arcta et angusta uia est quae ducit ad uitam, et pauci sunt qui inueniunt eam. Item in Tobia: Vbi sunt iustitiae tuae? ecce quae pateris. Item in Sapientia Salomonis: In locis im-

5 Matth 5, 4. 6 Io. 16, 33. 9 II Cor. 12, 7 sq. 13 Rom. 5, 2 sq. 18 Matth. 7, 13 sq. 21 Tob. 2, 14 (22, 23. v. lat.). 22 Prou. 28, 28.

1 in] sub *MBv* terra *L* dominus dedit *om. A* dedit et *LM* abstulit *W* 2 uisum est] placuit *Mv* 3 contingerunt *B* 5 beati] felices *LB* qui lugunt *A*, lugentes *W*, plangentes *LMBv* consolabuntur *A* 7 saeculum *B* pressuram habebitis *v* fidete *AWLBM*¹, confidite *M*² 8 saeculum] mundum *Mv* item apostolus *A*, de hoc ipso *WLMBv* 9 sathanae *B* 10 colaphizet *AW* ut *om. A* extollar *A* ter *om. B* deum *B* 11 sufficiat *V* 12 mea *om. W* in *M s. l. m.* 2 in infirmitate *om. B* 13 caritatis *A* et *om. B* 14 tolerantiam] patientiam *W* 15 tolerantiam] patientiam *W* probationem autem *M*¹ probationem prob. autem *om. B* 16 confundit *B* diffusa *W* in cordibus *WMBv* 17 in euangelio *om. WLMBv* 18 quam *WM*, quia *A*, quid *VLB* 19 introeunt] introeant *LV*, intrant *Mv* per *om. A* quam] qui *A*, quid *LVB* 20 uia est et angusta *A* 21 eam inueniunt *WLMBv* tobiam *B*, tobian *M* ubi *A*

piorum gemunt iusti: in illorum autem perditione abundabunt iusti.

NON CONTRISTANDVM SPIRITVM SANCTVM QVEM ACCEPIMVS.

- 7 Paulus apostolus ad Ephesios: Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. ⁵ omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferentur a vobis.

IRACVNDIAM VINCENDAM ESSE NE COGAT DELINQVERE.

- 8 Apud Salomonem in Prouerbiis: Melior est uir patiens quam fortis. qui enim iracundiam continet melior est quam qui ciuitatem capit. Item illic: Inprudens eadem die enuntiat iram suam, abscondit autem inhonorationem suam astutus. Item apostolus ad Ephesios: Irascimini et nolite peccare. sol non occidat super iracundiam uestram. Item in euangelio secundum Matthaeum: Audistis quoniam dictum est antiquis: ¹⁵ non occides, qui autem occiderit reus erit iudicio. ego autem dico uobis quia omnis qui irascitur fratri suo sine causa reus erit iudicio.

INVICEM SE FRATRES SVSTINERE DEBERE.

- 9 Paulus apostolus ad Galatas: Considerans te ipsum, ²⁰ ne et tu tempteris. alter alterius onera sustinete et sic inplebitis legem Christi.

4 Eph. 4, 30. sq. 9 Prou. 16, 32. 11 Prou. 12, 16. 13 Eph. 4, 26. 15 Matth. 5, 21 sq. 20 Gal. 6, 1 sq.

1 perditionem *WLBM*¹ v 4 paulus apostolus *om. WLMB*; apostolus *om. V* ad] apud *WLM* 5 die *Mv* 6 omnis *om. M* blasphemiae *M* 7 auferatur *WB* uobis cum omni malitia *B* 8 uincenda *W* ne] ut non *B* 9 paroemiis *WMLB* est *om. B* 10 quam sortis *A*, forti *WLMBv* continet] contempnit *WB*, contempnit *M* 11 ciuitatem *A*, urbem *LMv*, orbem *WB* die *om. A*, diem *B* dinuntiat *A*, nuntiat *LB* 12 inorationem *W*¹ suam *om. B* 13 apostolus *om. WLMBv* irascimini *W* peccare] delinquere *LB* 15 quoniam] quia *Mv* 16 iudicio *om. B* 17 sine causa *erasum in L* 20 paulus apostolus *om. WLMBv* calathas *A* considerans te ipsum *A*, in contemplatione (...em *MB*) habentes unusquisque *WLMBv* 21 tu tempteris *A*, uos temptemini *WLMBv*; *cf. Gr.*: σκοπῶν σεαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς; alter alterius *A*, alter alterutrum *B*, alterutrum *WMBv* onera ura *W* adinplebitis *WLMBv*; *cf. epist. 52 c. 16*

IN DEVM SOLVM FIDENDVM ET IN IPSO GLORIANDVM.

In Hieremia: Non gloriatur sapiens in sapientia sua nec 10
 gloriatur fortis in fortitudine sua nec gloriatur diues in diui-
 tiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur intellegere et
 5 nosse quoniam ego sum Dominus, qui facio misericordiam et
 iudicium et iustitiam super terram, quoniam in his est uo-
 luntas mea, dicit Dominus. Item in psalmo LV: In Do-
 mino sperabo: non timebo quid faciat mihi homo. Item in
 psalmo LXI: Non nisi solo Deo subiecta est anima mea.
 10 Item in psalmo CXVII: Non timebo quid faciat mihi homo:
 Dominus mihi adiutor est. Item illic: Bonum est confidere in
 Domino quam confidere in homine. bonum est sperare in Do-
 mino quam sperare in principibus. Item in Danihele: Respon-
 derunt autem Sidrac, Misac, Abdenago et dixerunt regi Nabu-
 15 chodonosor: rex, non opus est nobis de hoc uerbo respondere tibi.
 est enim Deus, cui nos seruimus, potens eripere nos de camino
 ignis ardentis et de manibus tuis, rex, liberabit nos. et si non,
 notum sit tibi quoniam diis tuis non seruimus et imaginem
 auream quam statuisti non adoramus. Item apud Hieremiam:
 20 Maledictus homo qui spem habet in hominem: et benedictus
 homo qui fidit in Deum, et erit in Domino spes eius. Item in
 Deuteronomio: Dominum Deum tuum adorabis et illi solo

2 Hier. 9, 22 sq. 7 Ps. 55, 12. 9 Ps. 61, 2. 10 Ps. 117, 6 sq.
 13 Dan. 3, 16 sq. 20 Hier. 17, 5 et 7. 22 Deut. 6, 13.

1 deo solo *W* esse et *M* gloriandum esse *v* 2 apud Hieremiam
WLMBv neque gloriaetur *W*, *om. M* 3 et fortis in fort. sua *ponit*
post in diuitias suas *M* nec] ne *W*, neque *v* 6 est *om. W* 7 LIV
WMv deum *LWM* 8 speraui *WLMBv* mihi *L s. l. m. 2*; mihi
 faciat *WB* in psalmo LXI *A*, illic *WLMBv* 9 soli *WLMBv*
 dei *L* subiecta] subdita *M* 10 timebo *A*, metuam *WLMBv* mihi faciat
WL 11 adiutor *A*, auxiliator *WLMBv* est alterum *W s. l. m. 2*
 fidere *LMB* 12 deum *WLM* fidere *WLMBv* homines *LB*, hominem
M deum *WM* 13 principes *LB* item in danihele *A*, de hoc ipso
 apud danihelem (danielum *M'*) *WLMBv* 14 sedrac *AM'*, sedrach *B*
 misach *B*, misac et *Wv* nabucodonosor *AW* 15 uerbo] sermone *M*
 17 rex *om. M* liberauit *W'LB*, liberare *M* si non *om. W* 18 tibi
 sit rex *M* quia *WLMBv* deseruimus *LB* et] nec *L* 19 quam *ex*
 quem *W m. 2* 20 homine *Lv* 21 fidet *WLMB* deum] domino *v*
 erit spes *A* deo *WMBv* 22 illi] ipsi *W* soli *LMBv*

seruies. Item apostolus ad Romanos: Et coluerunt et ser-
uierunt creaturae relicto creatore. propter quod et tradidit illos
Deus in passiones ignominiae. Item apud Iohannem: Maior
est qui in uobis est quam qui in hoc mundo.

EVM QVI FIDEM CONSECVTVS EST EXPOSITO PRIORE HOMINE 5
CAELESTIA TANTVM ET SPIRITALIA COGITARE DEBERE NEC
ADTENDERE AD SAECVLVM, CVI IAM RENVNTIAVIT.

- 11 Apud Esaiam: Quaerite Dominum et mox inueneritis, in-
uocate eum. cum autem adpropinquauerit uobis, relinquat im-
pius uias suas et uir iniquus cogitationes suas et conuertatur ad 10
Dominum et misericordiam consequetur, quia relinquet multum
peccata uestra. Item apud Salomonem: Vidi uniuersa opera
quae facta sunt sub sole, et ecce omnia uanitas. Item in Exodo:
Sic autem comedetis eum. lumbi uestri praecincti et caligae ue-
strae in pedibus uestris et bacula uestra in manibus uestris et 15
edetis eum festinanter. pascha est Domini. Item in euangelio
secundum Matthaeum: Nolite cogitare dicentes: quid ede-
mus aut quid bibemus aut quid uestiemur? haec enim nationes
quaerunt. scit enim pater uester quia horum omnium indigetis.
quaerite primum regnum et iustitiam Dei, et haec omnia adpo- 20
nentur uobis. Item illic: Nolite cogitare de crastino. crastinus
enim dies ipse cogitabit pro se. sufficit diei malitia sua. Item

1 Rom. 1, 25 sq. 3 I Io. 4, 4. 8 Es. 55, 6 sq. 12 Eccl. 1, 14.
14 Ex. 12, 11. 17 Matth. 6, 31 sq.

1 apostolus *om.* *WLMB* 2 tradidi *W*¹ 3 deus *om.* *W* 7 ad
om. *B* 8 deum *LB* mox *A*, cum *WLMBv* inneneritis... *B* eum
erasum 9 derelinquat *A*, relinquat uerit *W*¹ 10 iniquis *A*, facinerosus
LM, facinerosus *Wv* cogitationes suas] consilia sua *B* conuertantur *A*
11 deum *B* consequentur *A* quia] qui *M* relinquet multum *A*, mul-
tum (multa *M*², in multum *LBv*) remittet *WLMBv* 12 apud *om.* *A*
14 comedetis *A*, comeditis *B* eum] cum *W* uestri uestri *A* caligae
uestrae *AWVLMB*, calciamenta uestra *v*; *cfr. test. II* 15 et bacula...
uestris *om.* *AB* uestra *om.* *L* 16 est enim *Wv* in euangelio
om. *L* 19 quaerunt] inquirunt *v* scit *W s. l. m.* 2 enim *A*, autem
WLMBv 20 primo *VB* et iustitiam dei *AWVLMB*, dei et iusti-
tiam eius *v* haec omnia *A*, omnia ista *WLMBv* 21 de crastino *A*,
in crastinum *WLMBv* 22 dies *om.* *L* cogitauit *M* pro se *A*, sibi
WMBv, om. *L* sufficiat *V*

illic: Nemo inponens manum suam in aratro respiciens retro aptus est regno Dei. Item illic: Aspicite uolatilia caeli, quoniam non seminant neque metunt neque colligunt in horrea, et pater uester caelestis pascit illa. nonne uos plus estis illis? Item secundum Lucam: Sint lumbi uestri adincti et lucernae ardentes et uos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando ueniat a nuptiis, ut cum uenerit et pulsauerit, aperiatis illi. beati serui illi quos adueniens dominus inuenerit uigilantes. Item secundum Matthaeum: Vulpes cubilia habent et uolucres caeli diuersoria, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet. Item illic: Qui non renuntiat omnibus quae sunt eius, non potest meus discipulus esse. Item apostolus ad Corinthios prima: Non estis uestri. empti enim estis pretio magno. clarificate et portate Deum in corpore uestro. Item illic: Tempus collectum est. reliquum est ergo ut et qui habent uxores quasi non habentes sint, et qui flent quasi non flentes, et qui gaudent quasi non gaudentes, et qui emunt quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur quasi non utantur. praeterit enim figura huius mundi. Item illic: Primus homo de terrae limo, secundus homo de caelo. qualis ille e limo, tales et qui de limo, et qualis caelestis, tales et caelestes. quomodo portauimus imaginem eius qui de limo est, portemus et

1 Luc. 9, 62. 2 Matth. 6, 26. 5 Luc. 12, 35 sq. 9 Matth. 8, 20. 11 Luc. 14, 33. 13 I Cor. 6, 19 sq. 15 I Cor. 7, 29 sq. 19 I Cor. 15, 47 sq.

1 inponens m. s. i. a. r. retro *A*, retro adtendens et superponens manum suam (suam *om. B*) super aratrum *WLMBv*; cf. *Graec.* 3 seminant ex senant *W m. 2* 4 pascet *A*, alit *WVLMB* plus *A*, plures *WL¹M¹*, pluris *BL²M²* illis (illi *B*) estis *WLB* 7 ut] et *LM* uenerit a nubtiis *B* et pulsauerit *om. A* aperiant *WLMBv* 8 beati] felices *WLMB* 9 in euangelio sec̄ *A*, cata *LB*, apud *WMv* uolpes *A¹* cubilia *AWVLB*, foueas *Mv* 10 diuersoria *L¹M¹* filios *W¹* 11 suum *om. WLB* inclinet *LMBv* 12 eius] illis *B* discipulus meus *A* item apostolus *A*, de hoc ipso *WLMBv* 13 prima] secunda *M* pretio] *om. WLB*, s. l. m. 2 *M* 15 est *om. M¹v* reliquum est *A*, superest *WLMBv* 16 flent] plangent *M*, plangunt *v* flentes] plangentes *Mv* 17 emit *B* quasi non] *add. Mv*: ementes et qui possident quasi non et *om. A* 18 praeteribit *MB* 20 ille *om. B* talis *W* 21 de] e *B* talis et caelestis *W*

imaginem eius qui de caelo est. Item ad Philippenses: Omnes sua quaerunt et non quae sunt Christi: quorum finis est interitus, quorum Deus uenter est, et gloria in confusionem eorum qui terrena sapiunt. nostra autem conuersatio in caelis est: unde et saluatorem expectamus Dominum Iesum ⁵ Christum qui transformabit corpus humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae. Item ad Galatas: Mihi autem absit gloriari nisi in crucem Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo. Item ad Timotheum: Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus, ¹⁰ ut possit placere ei qui se probauit. sed et si certabit quis, non coronabitur, nisi legitime pugauerit. Item ad Colossenses: Si mortui estis cum Christo ab elementis eius mundi, quid tamquam uiuentes in hoc mundo uana sectamini? Item de hoc ipso: Si conresurrexistis in Christo, quae susum sunt quaerite, ¹⁵ ubi Christus est in dextera Dei sedens: quae susum sunt sapite non quae terrena sunt. mortui enim estis et uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. cum autem Christus apparuerit uita uestra, tunc et uos apparebitis in gloria. Item ad Ephesios: Exponite prioris conuersationis ueterem hominem qui conrum- ²⁰ pitur secundum concupiscentias deceptionis. innouamini autem spiritu sensus uestri et induite nouum hominem, eum qui secundum Deum constitutus est in iustitia et sanctitate et ueritate. De hoc ipso in epistula Petri: Quasi hospites et peregrini

2 Phil. 2, 21 et 3, 19 sq. 7 Gal. 6, 14. 10 II Tim. 2, 4 sq.
 13 Col. 2, 20. 15 Col. 3, 1 sq. 20 Eph. 4, 22 sq. 24 I Petr. 2, 11 sq.

2 querunt *W*, quaerent *A* iesu christi *B* 3 est uenter *WLB*
 confusione *WB* 5 expectamus *om. A* dominum nostrum *Mv* 6 trans-
 formauit *AWMB* corpori. *M s erasum* 7 galatas *W* 8 cruce
MBv 10 implicat *A*, obligat *WLMBv* negotiis *AB*, molestiis
WLMv 11 ei *om. B* qui *AL*, cui *WMBv*; *cf. ad Fortun. c. 8*
 prouabit *A* certauerit *Mv*, certauit *B* 12 pugauerit] certauerit *W*
 item *AV*, de hoc ipso *WLMBv* 13 eius *A*, huius *L*, *om. WMBv*
 qui *B* 14 in *om. B* hoc *om. WLMBv* de hoc ipso] illic *V* 15 con-
 surrexistis *WLMv* in] cum *WB*, *om. L* sursum *WLBv*; item *l. 16*
 17 et] sed *B* 19 uos cum eo *WMv* 20 qui. *M d eras* 21 concupis-
 centiam *B* 22 eum *om. WM* 23 et (*ante sanct.*) *om. L*

abstinate uos a carnalibus desideriis quae militant aduersus animam, conuersationem habentes inter gentiles bonam, ut dum retractant de uobis quasi de malignis, bona opera uestra aspicientes magnificent Dominum. Item in epistula Iohannis:
 5 Qui dicit se in Christo manere debet, quomodo ille ambulauit, et ipse ambulare. Item illic: Nolite diligere mundum neque ea quae in mundo sunt. si qui dilexerit mundum, non est caritas patris in illo: quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi quae non
 10 est a Patre sed ex concupiscentia saeculi: et mundus transibit et concupiscentia eius. qui autem fecerit uoluntatem Dei manebit in aeternum, quomodo et ipse manet in aeternum. Item apostolus ad Corinthios prima: Expurgate uetus fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut estis azymi. nam et pascha nostrum
 15 immolatus est Christus. itaque festa celebremus non in fermento ueteri neque in fermento malitiae et nequitiae sed in azymis sinceritatis et ueritatis.

NON IURANDVM.

Apud Salomonem: Vir multum iurans inplebitur iniquitate
 20 et non discedet a domo eius plaga: et si uane iurauerit, non iustificabitur. Item in euangelio secundum Matthaeum: Dico uobis non iurare in totum. sit autem sermo uester: est est,

5 I Io. 2, 6 et 15 sq. 13 I Cor. 5, 7 sq. 19 Sir. 23, 11.
 22 Matth. 5, 34 et 37.

2 conuersationem autem *Mv* gentiles] gentes *WMv* bonum *A*
 3 retractant *AL*, uniuersa retractant *M*, detractant *WB*, uniuersi detractant *scripsit Erasmus* de (*ante mal.*) *om. L*] 4 deum *WMBv*
 5 in *om. A* 6 huc mundum *A* 7 hoc mundo *A* quis *AMBv* hunc mundum *A* 8 hoc mundum *A* 10 ex *ex* eius *Wm. 2* 11 manet *WLMBv* 12 et ipse *AW*, ipse *LB*, et deus *M*, deus *v* quomodo... aeternum *L s. l. m. 2* apostolus *A*, in epistula pauli *WLMBv* 14 conspersio *v* azyma *V* pascha *W* 15 feste *W¹* celebremus *W* 16 ueteri *n.* in fermento *om. A* et nequitiae *om. B* 19 salomon *B* uir *om. LM* replebitur *Lv* 20 post iustificabitur *Oxon. addit*: et si frustra iurauerit, dupliciter punietur 21 item in euangelio *señ A*, de hoc ipso *cata WLMBv* *Baluzius e 2 codd. integrum Matthaei locum v. 33—37 excrpsit* 22 in totum] omnino *v*

non non. Item in Exodo: Non accipies nomen Domini Dei tui in uano.

NON MALEDICENDVM.

13 In Exodo: Non maledices neque principi populi tui detraxeris. Item in psalmo XXXIII: Quis est homo qui uult uitam et cupit uidere dies bonos? cohibe linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur dolum. Item in Leuitico: Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: produc eum qui maledixerit foras extra castra, et inponent omnes qui audierunt manus suas super caput eius et lapidabunt eum omnis synagoga filiorum Israel. Item apostolus ad Ephesios: Omnis sermo malus de ore uestro non procedat, sed si quis bonus est ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Item ad Romanos: Benedicite et nolite maledicere. Item in euangelio secundum Matthaeum: Qui dixerit fratri suo: fatue, reus erit gehennae ignis. Item secundum Lucam: Dico autem uobis, quia omne uerbum uacuum quod locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die iudicii. de sermonibus enim tuis iustificaberis et de sermonibus tuis condemnaberis.

1 Ex. 20, 7. 4 Ex. 22, 27. 5 Ps. 33, 13 sq. 7 Leuit. 24, 13 sq.
11 Eph. 4, 29. 14 Rom. 12, 14. 15 Matth. 5, 22. 17 Matth. 12, 36 sq.

1 exodo XX L² dei om. WL, dei tui om. B 2 uanum Mv
4 exodo XXII L² maledicis W principem M¹ 5 Item om. WM
6 cupit] amat WLBv bonos] optimos W, optimos LB cohibe A,
contine WLMBv 7 dolum] insidiose VLB 8 producet A foras
qui M maledixit A 9 foras om. M audierint MB 10 suas
om. B lapidabt W¹, lapidabit W²v 11 item apostolus A, item
paulus B, de hoc ipso in epistula pauli WLMv 12 prodeat LB
si quis bonus est A, bonus WLMBv 13 grā B item AB, de
hoc ipso WLMv; item l. 14 14 benedicentes et non maledicentes
WLMBv 16 fatuae AM gehennae AW, in gehenna LB, in
gehennam Mv de hoc ipso cata eundem v lucanum W, mat-
thaeum v 17 uacuum] otiosum v 18 pro eo rationem] procura-
tionem A 19 enim om. B iustificaueris A de sermonibus] ex
uerbis A damnaberis LBM

NVMQVAM MVSSITANDVM, SED CIRCA OMNIA QVÆ ACCIDVNT
BENEDICENDVM DEVM.

Apud Iob: Dic verbum aliquod in Dominum et morere. at 14
ille intuitus eam dixit: tamquam una ex ineptis mulieribus lo-
5 cuta es. si bona excepimus de manu Domini, mala non tolera-
bimus? in his omnibus quæ acciderunt ei nihil peccavit Iob
labiis suis in conspectu Domini. Item illic: Animadvertisti
puerum meum Iob? non enim est similis illi quisquam in terris,
homo sine querella, uerus Dei cultor, abstinens se ab omni malo.
10 Item in psalmo XXXIII: Benedicam Dominum in omni tem-
pore, semper laus eius in ore meo. Item in Numeris: Desinat
murmuratio eorum a me, et non morientur. Item in Actibus
apostolorum: Circa mediam autem noctem Paulus et Silias
orantes gratias agebant Deo. audiebant autem eos uincti. Item
15 Paulus apostolus ad Philippenses: Omnia autem pro
dilectione facite sine murmurationibus et reputationibus, ut
sitis sine querella et immaculati filii Dei.

AD HOC TEMPTARI HOMINES A DEO VT EXPLORENTVR.

In Genesi: Et temptauit Deus Abraham et dixit ad illum: 15
20 accipe filium tuum illum unicum quem dilexisti Isaac et uade in
terram altam et inpones illum hostiam in uno ex montibus, de
quo tibi dixerō. Item in Deuteronomio: Temptat Dominus

3 Iob. 2, 9 sq. 7 Iob. 1, 8. 10 Ps. 33, 2. 11 Num. 17, 10.
13 Act. 16, 25. 15 Phil. 2, 14 sq. 19 Gen. 22, 1 sq. 22 Deut. 13, 4.

1 musitandum *WM* sed] se *W* accedunt *A* 3 aliquid *A*
domino *WM* morere] memore *A* at] ad *A*, et *W* 4 induitus *W* unam
A 5 excipimus *WM* cur non *Mv* tolerauimus *M*¹ 6 accederunt *A*
8 puerum] in puerum *MB*, ad puerum *v* est homo *W* similis est *MB*
quicquam *B* 9 quaerila *W*¹, querela *W*²*v* et ita *l.* 17 10 item *AB*, de
hoc ipso *WLV*, *om. M*; item *l.* 11 et 12 deum *L* 11 semper] in sempiter-
num *L* item . . . *l.* 12 morientur *om. L* 12 murmuratio *W* actis
WLMB 13 silas *M*²*v* 14 agentes dño *B* 15 paulus apostolus *A*,
paulus *B*, in epistula pauli *WLMv* 16 dilectione] delectatione *LMB*
facite] facientes *v* murmurationem *B* ut *ex* in *Wm.* 2 17 filii dei]
fidei *B* 18 a deo] *om. W*, deo *L* explorentur] probentur *WMBv*
19 ad *om. B* 20 illum] *om. MBv*, post dilexisti ponit *W* diligis *MBv*
illum isac *L* 21 altam] *om. M*, aliam *W* et inponens *WM*¹, imponens *v*
hostiam] ibi in holocaustum hostiam *M*¹*v* unum *Mv* temptat uos *W*

Deus uester nos ut sciat, si diligitis Dominum Deum uestrum ex toto corde uestro et ex tota anima uestra. Item in Sapientia Salomonis: Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est: et in paucis uexati in multis bene disponentur, quoniam Deus temptauit illos et inuenit illos ⁵ dignos se. tamquam aurum in fornace probauit illos et quasi holocaustam hostiam accepit illos. et in tempore erit respectus illorum, iudicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum. Item in Machabaeis: Abraham nonne in temptatione inuentus est fidelis et deputatum est ¹⁰ ei ad iustitiam?

DE BONO MARTYRII.

16 In Sapientia Salomonis: Liberat de malis animam martyr fidelis. Item illic: Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustauerunt et qui labores eorum ¹⁵ diripuerunt. uidentes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, paenitentiam habentes et per angustiam spiritus gementes: hi sunt quos habuimus aliquando in risum et in similitudinem inproperii. nos insensati uitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum ²⁰ sine honore. quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? ergo errauimus a uia ueritatis et iusti-

3 Sap. 3, 4 sq. 9 I Macc. 2, 52. 13 Prou. 14, 25. 14 Sap. 5, 1 sq.

1 nos *om.* *W* deum *om.* *A* 2 uestra et ex tota uirtute uestra *A*
3 et *om.* *B* 5 dominus *A* 6 et tamquam *B* probabit *A* holocaustum
W, holocausta *Mv* 7 hostiae *M²v*; *ὀλοκάρπωμα θυσίας LXX*
illorum] *om.* *L*, eorum *W*, qui *addit*: fulgebunt tamquam scintille in
arundineto discurrunt 8 regnauit *M* 9 illorum *B* 10 temptationem
M² 13 sapientia] prouerbiis *v* animam suam *W* martyri *A*, mar-
tyris *LM*, testis *W* 14 tunc stabunt iusti *B* in *rasura* 15 angustia-
uerunt *WLv* qui *M s. l. m. 2* labores eorum diripuerunt] abstulerunt
labores eorum *v* 16 turbabunt *A* 17 inspirate *AL* dicent *L*
18 hii *AWLB* aliquando habuimus *WBv* 19 risu *L*, derisum *v* in
om. *B* similitudine *AL*; *ἔσχομέν ποτε εἰς γέλωτα καὶ παραβολήν*
LXX; *cf. ad Fortun. c. 12* 20 uita *W* et *ex* in *A m. 2* 22 est *A*
s. l. m. 2 iniustitie *W*

tiae lumen non luxit nobis et sol non est ortus nobis. lassati sumus in iniquitatis uia et perditionis et ambulauimus solitudines difficiles, uiam autem Domini ignorauimus. quid nobis profuit superbia aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? 5 transierunt omnia illa tamquam umbra. Item in psalmo CXV: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Item in psalmo CXXV: Qui seminant in lacrimis in gaudio metent. euntes ibant et flebant mittentes semina sua, uenientes autem uenient in exultatione portantes manipulos suos. 10 Item in euangelio secundum Iohannem: Qui amat animam suam perdet illam et qui odit animam suam in isto saeculo in uitam aeternam conseruabit illam. Item illic: Veniet hora, ut omnis qui uos occiderit putet se officium Deo facere. sed hoc facient, quoniam non cognouerunt patrem neque me. 15 Item secundum Matthaeum: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Item illic: Cum autem uos tradiderint, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Item illic: Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, magis autem timete

6 Ps. 115, 15. 7 Ps. 125, 5 sq. 10 Io. 12, 25. 12 Io. 16, 2 sq. 15 Matth. 5, 10. 17 Matth. 10, 19 sq. 20 Matth. 10, 28.

1 hortus *W* 2 in *om. WLB* iniquitatibus *M* uiae *W*, in uia *M* et *om. WM* ambulabimus *A* 5 transierunt omnia *om. W* illa] ista *M* 6 CXV] CXXV *MB* item... sanctorum eius *om. W* sanctorum] iustorum *L* 7 in psalmo CXXV] illic *M* gaudio] exultatione *Lv* 8 metent et *M* euntes] ambulantes *LMBv* ibant] ambulabant *LMv* flebant] plorabant *LM'v*, plorabunt *M'* 9 exultationem *B* portantes] tolentes *LMv* manipulos suos] gremia sua *LM'v* 11 perdit *B* suam *A s. l.* 12 conseruabit *AWVLB*, inueniet *Mv* post illam praecipit *Matthaei locum 10, 19. 20 Mv* 13 uos o. putet] interficit uos arbitretur *v* officium se *v* facere] placere *W* 14 sed et *Mv* quia *A* 15 in euangelio cata *M* beati] felices *LB* persecutiones *B* passi sunt *LB*, p. fuerint *Mv* 16 propter i.] causa iustitiae *WLB* quoniam] quorum *A* 17 tradiderint uos *v* 18 dabitur... loquamini *om. WLMBv* 19 qui loquemini *W d. eras.* uestri est *W* loquetur *W* 21 timete *A*, metuite *WLMBv*

eum qui potest animam et corpus occidere in gehennam. Item illic: Quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et ego confitebor illum coram patre meo qui est in caelis. qui autem me negauerit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui est in caelis. qui autem sustinuerit usque ad finem, hic saluus erit. Item secundum Lucam: Beati eritis, cum uos oderint homines et separauerint uos et expulerint et maledixerint nomini uestro quasi nequam propter filium hominis. gaudete in illa die et exultate. ecce enim merces uestra multa est in caelis. Item illic: Amen dico uobis, nemo est qui reliquerit domum 10 aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem uenturo uitam aeternam. Item in Apocalypsi: Et cum aperuisset quintum signum, uidi sub ara Dei animas occisorum propter uerbum Dei et martyrium suum, et clamauerunt magna uoce di- 15 centes: quousque, Domine sanctus et uerus, non iudicas et uindicas sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant? et data est eis singulis stola alba et dictum est eis ut requiescerent breui adhuc tempore, donec impleatur numerus conseruorum et fratrum eorum quiue postea occidentur exemplo ipsorum. Item 20 illic: Post haec uidi turbam multam quam dinumerare nemo poterat ex omni gente et ex omni tribu et populo et lingua stantes in conspectu throni et agni et erant amicti stolas albas et palmae

2 Matth. 10, 32. 33. 22. 6 Luc. 6, 22 sq. 10 Luc. 18, 29 sq.
13 Apoc. 6, 7 sq. 21 Apoc. 7, 9 et 10. 13—17.

1 et corpus et animam *B* gehenna *WL* 2 me confessus fuerit *Mv*, confusus (confessus *L*) fuerit in me *WL* 3 illum] eum *B*, in ipso *L*, om. *W* qui om. *L* in caelis est *WMBv*, in caelis *L*; item l. 5
5 qui est om. *L* sustinuerit] perseuerauerit *B* ad] in *MBv* saluus erit] saluabitur *WL* 7 oderint uos *WLM* expulsaerint *W*, expulserint *A* 9 merces *AW* est om. *LB* 10 relinquat *WLMBv* 12 uenturo] futuro *v* 13 aperuissem *M* 15 uoce magna *B* 16 quousque] usque *B* et uindicas om. *B* 17 habitant *B* et data...alba om. *A* datae *Mv* 18 est] sunt *WMv* singulae *M* stola albae *WMv* adhuc breui *M* 20 ipsorum sicut et ipsi *B* 21 denumerare *M* ex his nemo *WLMv* 22 gente] genere *A* ex om. *LB* ex omni om. *A* tribu *W* et ex omni *Mv* populi *A* et lingua et populo *V* 23 et agni] om. *B*, et in conspectu agni *WLMv* stolis albis *M*

erant in manibus eorum et magno clamore dicebant: salus Deo nostro sedenti super thronum et agno. et respondit unus ex senioribus dicens mihi: qui amicti sunt stolas albas, qui sunt et unde uenerunt? et dixi ei: Domine, tu scis. et ait mihi: hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione et lauerunt stolas suas et candidas eas fecerunt in sanguine agni. propter hoc sunt in conspectu throni Dei et seruiunt ei diebus et noctibus in templo eius, et is qui sedet in throno inhabitabit super eos. neque esurient neque sitient umquam, sed neque sol super eos cadet neque ullum aestum patientur: quia agnus qui in medio throni est teget eos et deducet eos ad fontes uitae aquarum, et absterget Deus omnem lacrimam ex oculis eorum. Item illic: Qui uincit, dabo illi edere de ligno uitae quod est in paradiso Dei mei. Item illic: Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam uitae. felices eos qui uigilabunt et seruabunt uestimenta sua ne nudi ambulent et uideant turpitudinem suam. Item apostolus ad Timotheum secunda: Ego iam immolor et tempus adsumptionis meae instat. bonum agonem certavi, cursum consummaui, fidem seruaui. iam superest mihi corona iustitiae quam mihi reddet Dominus in illa die ille iudex iustus, non solum autem

12 Apoc. 2, 7. 14 Apoc. 2, 10 et 16, 5. 17 II Tim. 4, 6 sq.

1 fuerunt *WLMBv* salus] laus *B* 2 respondens *WM* 3 mihi ante unus ponit *B* dixit ex dicens *M m. 2* stolis albis *v* 4 ei] illi *B, om. A* domine mi *v* hii *AWLB* 5 de tribulatione magna *B* 6 sanguinem *B* propter hoc] ideo *MBv* in consp. thr.] ante sedem *B* 7 die ac nocte *B* eius] ipsius *B* 8 is] his *AW¹, om. B* in throno] supra sedem *B* inhabitauit *L*, habitabit *BM²*, habitauit *M¹* eos] illos *B*, neque] non *B* 9 neque sitient *om. B* umquam] amplius *B* sed *om. B* cadet super illos sol *B* 10 ullum] omnis *B* aestus *B* patientur] *om. B*, patiuntur *W* quoniam *WLMv* qui in m. th. est] quem inter media sedem *B* reget *WMB* 11 eos] illos *B* ducet *L*, ducit *M* eos] illos *B* uite fontes aquarum *B*, fontem aquae uiuae *M* absterget] delebit *B* 12 omnem deus *B* ex] de *WB* uincet *LMBv* 13 illi] ei *B* de] ex *WMB* dei *om. B* 15 felices eos] beati erunt *Mv* 16 apostolus *A*, paulus *L, om. WMB* 17 in secunda *Bv* immolor *A*, delibor *BM^{2v}*, libor *WLM¹* 18 meae resolutionis instat *W*, instat meae (meae *om. LM*) adsumptionis *LMBv* consummaui *A*, perfecti *WLMBv* 19 iam *om. BM¹* iustitiae coronam *BM¹* 20 illo *W* ille *om. WMBv* iustus iudex *Wv*

mibi, sed et omnibus qui diligunt aduentum eius. Item ad Romanos: Sumus filii Dei. si autem filii, et heredes, coheredes autem Christi: siquidem conpatiamur, ut et conmagnificemur. Item in psalmo CXVIII: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini. beati qui perscrutantur testimonia eius.

MINORA ESSE QVAE IN SAECVLO PATIMVR QVAM SIT
PRAEMIVM QVOD PROMISSVM EST.

- 17 Paulus apostolus ad Romanos: Non sunt condignae passiones huius temporis ad superuenturam claritatem quae reuelabitur in nobis. [De hoc ipso in Machabaeis: Domine, qui sanctam habes scientiam, manifestum est, quia cum possem a morte liberari, durissimos dolores corporis tolero flagellis uapulans, animo autem propter tui ipsius metum libenter haec patior. Item illic: Tu quidem, impotens, ex hac praesenti uita nos perdis. sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in aeternam uitae resurrectionem suscitabit. Item illic: Potius est ab hominibus morti datos expectare spem a Deo iterum ab ipso suscitandos. tibi enim resurrectio in uitam non erit. Item illic: Potestatem inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod uis. noli autem putare genus nostrum a Deo esse derelictum. sustine et uide, magna potestas eius qualiter te et semen tuum torquet. Item illic: Noli frustra errare, nos enim propter nosmet ipsos haec patimur peccantes in Deum nostrum. tu autem ne te existimes impunitum futurum aggressus pugnare cum Deo].

2 Rom. 8, 16 sq. 4 Ps. 118, 1 sq. 8 Rom. 8, 18. 10 II Macc. 6, 30. 14 II Macc. 7, 9 et 14. 16—19.

1 mihi reddet *B* dilexerunt *B*, dilexerint *LMv* 2 heredes dei *WLMBv* coheredes *W* sed es *add. m.* 3 conpatimur *A* ut *om. B*, s. l. m. 2 *M* cummagnificemur *L* 4 CXVIII] CXVII *AM* beati] felices *LB* qui immaculati sunt *LMBv* in uia *om. W*, in lege *B* 5 et qui *LMBv* ambulabant *L* lege] uia *L*, uis *M* beati] felices *LB* testimonia *AW*, martyria *LMBv* 8 paulus apostolus *A*, in epistula pauli *WLMBv* 9 passionis *L* temporis] saeculi *B* 10 De hoc ipso . . . l. 26 cum deo *om. AWLMB* 11 possim morte *V* 13 tui *om. V* 17 suscitari *V* 24 futurum *om. V*

DILECTIONI DEI ET CHRISTI NIHIL PRAEPO-
NENDVM.

In Deuteronomio: Diliges Dominum Deum tuum de toto **18**
corde tuo et de tota anima tua et de tota uirtute tua. Item in
euangelio secundum Matthaeum: Qui amat patrem aut
5 matrem super me non est me dignus, et qui amat filium aut filiam
super me non est me dignus: et qui non accipit crucem suam et
sequitur me non est meus discipulus. Item Paulus apo-
stolus ad Romanos: Quis nos separabit a caritate Christi,
pressura an angustia an persecutio an fames an nuditas an pericu-
lum an gladius? sicut scriptum est: quoniam propter te morti-
ficamur tota die, aestimati sumus ut oues occisionis. sed in his
10 omnibus supervincimus pro eo qui dilexit nos.

VOLUNTATI NON NOSTRAE SED DEI OBTEMPERANDVM.

In euangelio secundum Iohannem: Non descendi de **19**
15 caelo ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui
me misit. Item secundum Matthaeum: Pater, si fieri
potest, transeat a me calix iste: uerum tamen non quod ego uolo,
sed quod tu. Item in prece cottidiana: Fiat uoluntas tua
in caelo et in terra. Item secundum Matthaeum: Non omnis
20 qui mihi dicit: Domine Domine, introibit in regnum caelorum,
sed is qui facit uoluntatem patris mei qui in caelis est, ipse in-
troibit in regnum caelorum. Item secundum Lucam: Ille
autem seruus qui cognoscit uoluntatem domini sui et non pa-
ruerit uoluntati eius uapulabit multas. Item in epistula Io-

2 Deut. 6, 5. 4 Matth. 10, 37 sq. 8 Rom. 8, 35 sq. 14 Io. 6, 38.
16 Matth. 26, 39. 18 Matth. 6, 10. 19 Matth. 7, 21. 22 Luc. 12, 47.

2 diligis *W* 3 de tota uirtute et anima tua *M* item *om.* *WLMB*
(item *l. 7*) 4 aut matrem *om.* *WL* 5 super] plus quam *B* et] aut *B*
6 accipit *A*¹ 7 meus discipulus] me dignus *B* paulus apostolus *A*, in
epistula (. . . is *L*) pauli *WLMBv* 8 caritate] agape *L*, sed *s. l. m. 2*:
dilectione 9 angustiae *L* famis *AW* 10 propter te] causa tui
WLMBv mortificamur *A*, occidimur *WLMBv* 11 aestimati *A*, de-
putati *WLMBv* sicut *B* occisionis *A*, uictimae *WLMBv* 12 pro
eo] propter eum *W* qui] quod *MLB* 14 discendi *AL* 18 cottidiana
*A*¹ tua sicut *v* 19 in euangelio secundum *A*, cata *WLMBv*
20 dicit mihi *M* regno *B*¹ 21 is] his *AW*¹ *B* et ipse *L* introiuit *A*
22 item *om.* *LM* 23 cognoscit *A*, cognosceat *B* 24 uapulauit *A*
multis *v* item *om.* *WMBv*

hannis: Qui autem fecerit uoluntatem Dei manet in aeternum, quomodo et ipse manet in aeternum.

FVNDAVENTVM ET FIRMAMENTVM SPEI ET FIDEI ESSE TIMOREM.

- 20 In psalmo CX: Initium sapientiae timor Domini. Item in Sapientia Salomonis: Initium sapientiae metuere Deum. 5 Item in Prouerbiis: Beatus homo qui metuit omnia per timorem. Item apud Esaiam: Et super quem alium respiciam, nisi super humilem et quietum et trementem uerba mea? Item in Genesi: Et uocauit eum angelus Domini de caelo et dixit illi: Abraham Abraham. ille autem dixit: ecce ego. et dixit: 10 noli inponere manum tuam super puerum neque feceris illi quicquam. nunc enim cognoui quoniam times Deum tuum et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me. Item in psalmo secundo: Seruite Domino in timore et exultate ei cum tremore. [Item in Deuteronomio Dei uox ad Moysen: Conuoca 15 ad me populum, et audiant uerba mea ut discant amare me omnes dies quos ipsi uiuent super terram. Item in Hieremia: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, et consummabo in domum Israel et in domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposueram patribus eorum in die cum ad- 20 prehendi manum illorum educere illos de terra Aegypti, quia

1 I Io. 2, 17. 4 Ps. 110, 11. 6 Prou. 28, 14. 7 Es. 66, 2, 9 Gen. 22, 11 sq. 14 Ps. 2, 11. 15 Deut. 4, 10. 18 Hier. 38 31—34. 37 et 39, 37—41.

3 timorem dei *A*, in timore *M* 4 CX] CVIII *M* sapientiae] patientiae *B* dei *LB* 5 metuere] timere *ex* timore *W* *m.* 2 dominum *M* 6 item *om.* *WLMB* paroemiis eius *W*, parhoemiis eiusdem *LMv*, parrhoemiis *B* homo est *WLMBv* metuit *A*, ueretur *WLMBv* timorem *A*, metum *WLMBv* 7 apud *W* s. l. *m.* 2 8 quietem *M'*, mansuetum *B*. uerba mea *A*, sermones meos *WLMBv*; *cfr. test. III* 5 9 eum] illum *W* 10 alterum abraham *om.* *M* 11 inponere] inicere *M* super] in *M* 12 dnm dñm *W* et *om.* *L* 14 ei] *om.* *LMB*, i *W* cum *AW*, in *LMBv* tremore *A* sed re *add. m.* 2 15 item . . . *p.* 138 l. 21 nominis mei quae e duobus *codd.* primus recepit *Baluzius* solus exhibet *W* 16 amare *W*, timere *v*; *φοβείσθαι* *LXX* 17 omnibus diebus *v* in *W*, apud *v* hieremiam *Wv* 18 consumabo *W* in domum — in domum *W*, super domum — in domo *v* 21 illos] eos *v* quia] qui *W*

non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eorum, dicit Dominus, quia hoc testamentum quod disponam domui Israel. post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in sensum illorum et in corda illorum scribam illas, et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in plebem, et non docebunt unusquisque fratrem suum dicentes: cognosce Dominum, quia omnes me scient a minimo usque ad maximum illorum, quia propitius ero iniquitatibus illorum et peccatorum eorum non ero memor amplius. si exaltatum fuerit caelum in sublime, dicit Dominus, et si humiliata fuerit terra deorsum, at ego non reprobabo genus Israel, dicit Dominus, pro omnibus quae fecerunt. ecce ego congregabo eos ex omni terra qua dispersi illos in ira et in furore meo et in exacerbatione magna et conteram illos in locum istum et relinquam eos in pauore, et erunt mihi in plebem, et ego ero illis in Deum, et dabo illis uiam alteram et cor aliud ut timeant me omnibus diebus in bonum illis cum filiis suis, et consummabo eis testamentum aeternum quod non auertam post illos, et timorem meum dabo in cor illorum ut non discedant a me et uisitabo super illos benefacere illis et plantare eos in terra sua in fide et in omni corde et in omni animo. Item in Apocalypsi: Et uiginti quattuor seniores in conspectu Dei sedentes in thronis suis ceciderunt supra facies suas et adorauerunt Deum dicentes: gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens, qui es et qui fuisti, quod accepisti potestatem tuam magnam et regnasti, et gentes iratae sunt, et uenit ira tua et tempus quo de mortuis iudicetur et detur merces seruis tuis prophetis et sanctis et timentibus nomen tuum pusillis et magnis et disperdere eos qui corruerunt terram.

20 Apoc. 11, 16 sq.

1 non om. W	2 quod disponam om. W	3 legem meam in sensu eorum scribam illam v	5 non om. W	6 scient me v minore v
7 eorum v proprius W	8 eorum v	10 at] ante W	12 dispersi v	
13 exacerbatio W	14 eos] illos v	ego om. v	16 bonum illis W, bono v; cf. LXX	18 meum om. v eorum v ut ex et W
19 eos] illos v	20 omni corde . . . animo m. 2	add. in W	item] et W	21 dei om. v
sedentis W	26 mercis W	et (ante tim.) om. v	27 pusillis W	

hannis: Qui autem fecerit uoluntatem Dei manet in aeternum, quomodo et ipse manet in aeternum.

FVNDAMENTVM ET FIRMAMENTVM SPEI ET FIDEI ESSE TITOREM.

- 20 In psalmo CX: Initium sapientiae timor Domini. Item in Sapientia Salomonis: Initium sapientiae metuere Deum. 5 Item in Prouerbiis: Beatus homo qui metuit omnia per timorem. Item apud Esaiam: Et super quem alium respiciam, nisi super humilem et quietum et tremementem uerba mea? Item in Genesi: Et uocauit eum angelus Domini de caelo et dixit illi: Abraham Abraham. ille autem dixit: ecce ego. et dixit: 10 noli inponere manum tuam super puerum neque feceris illi quicquam. nunc enim cognoui quoniam times Deum tuum et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me. Item in psalmo secundo: Seruite Domino in timore et exultate ei cum tremore. [Item in Deuteronomio Dei uox ad Moysen: Conuoca 15 ad me populum, et audiant uerba mea ut discant amare me omnes dies quos ipsi uiuent super terram. Item in Hieremia: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, et consummabo in domum Israel et in domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposueram patribus eorum in die cum ad- 20 prehendi manum illorum educere illos de terra Aegypti, quia

1 I Io. 2, 17. 4 Ps. 110, 11. 6 Prou. 28, 14. 7 Es. 66, 2,
9 Gen. 22, 11 sq. 14 Ps. 2, 11. 15 Deut. 4, 10. 18 Hier. 38
31—34. 37 et 39, 37—41.

3 timorem dei *A*, in timore *M* 4 CX] CVIII *M* sapientiae] patientiae *B* dei *LB* 5 metuere] timere *ex* timore *W* *m.* 2 dominum *M* 6 item *om.* *WLMB* paroemiis eius *W*, parhoemiis eiusdem *LMv*, parrhoemiis *B* homo est *WLMBv* metuit *A*, ueretur *WLMBv* timorem *A*, metum *WLMBv* 7 apud *W* *s. l. m.* 2 8 quietem *M'*, mansuetum *B*. uerba mea *A*, sermones meos *WLMBv*; *cfr. test. III* 5 9 eum] illum *W* 10 *alterum* abraham *om.* *M* 11 inponere] inicere *M* super] in *M* 12 *dnm dnm* *W* et *om.* *L* 14 ei] *om.* *LMB*, i *W* cum *AW*, in *LMBv* tremore *A* *sed* *re add. m.* 2 15 item... *p. 138 l. 21* nominis mei *quae e duobus codd. primus recepit Balusius solus exhibet W* 16 amare *W*, timere *v*; *φοβείσθαι LXX* 17 omnibus diebus *v* in *W*, apud *v* hieremiam *Wv* 18 consummabo *W* in domum — in domum *W*, super domum — in domo *v* 21 illos] eos *v* quia] qui *W*

non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eorum, dicit Dominus, quia hoc testamentum quod disponam domui Israel. post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in sensum illorum et in corda illorum scribam illas, et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in plebem, et non docebunt unusquisque fratrem suum dicentes: cognosce Dominum, quia omnes me scient a minimo usque ad maximum illorum, quia propitius ero iniquitatibus illorum et peccatorum eorum non ero memor amplius. si exaltatum fuerit caelum in sublime, dicit Dominus, et si humiliata fuerit terra deorsum, at ego non reprobabo genus Israel, dicit Dominus, pro omnibus quae fecerunt. ecce ego congregabo eos ex omni terra qua dispersi illos in ira et in furore meo et in exacerbatione magna et conteram illos in locum istum et relinquam eos in pauore, et erunt mihi in plebem, et ego ero illis in Deum, et dabo illis uiam alteram et cor aliud ut timeant me omnibus diebus in bonum illis cum filiis suis, et consummabo eis testamentum aeternum quod non auertam post illos, et timorem meum dabo in cor illorum ut non discedant a me et uisitabo super illos benefacere illis et plantare eos in terra sua in fide et in omni corde et in omni animo. Item in Apocalypsi: Et uiginti quattuor seniores in conspectu Dei sedentes in thronis suis ceciderunt supra facies suas et adorauerunt Deum dicentes: gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens, qui es et qui fuisti, quod accepisti potestatem tuam magnam et regnasti, et gentes iratae sunt, et uenit ira tua et tempus quo de mortuis iudicetur et detur merces seruis tuis prophetis et sanctis et timentibus nomen tuum pusillis et magnis et disperdere eos qui corruerunt terram.

20 Apoc. 11, 16 sq.

1 non *om.* *W* 2 quod disponam *om.* *W* 3 legem meam in sensu eorum scribam illam *v* 5 non *om.* *W* 6 scient me *v* minore *v*
7 eorum *v* proprius *W* 8 eorum' *v* 10 at] ante *W* 12 dispersi *v*
13 exacerbatio *W* 14 eos] illos *v* ego *om.* *v* 16 bonum illis *W*,
bono *v*; *cf.* *LXX* 18 meum *om.* *v* eorum *v* ut *ex* et *W* 19 eos]
illos *v* 20 omni corde... animo *m. 2 add. in W* item] et *W* 21 dei
om. *v* sedentis *W* 26 mercis *W* et (*ante tim.*) *om.* *v* 27 pus-
illis *W*

Item illic: Et uidi alium angelum uolantem medio caelo habentem euangelium perenne euangelizare sedentibus super terram et in omnes nationes et tribus et linguas et populos dicentem uoce magna: timete Deum et date ei honorem, quoniam uenit hora iudicii eius, et adorare eum qui fecit caelum et terram et mare et fontes aquarum. Item illic: Et uidi quasi mare uitreum mixtum igni, et uictores bestiae et imaginis eius, et numerus nominis eius CXLVIII stantes supra mare uitreum habentes citharas Dei et cantantes canticum Moysi serui Dei et canticum agni dicentes: magna et mirabilia opera tua, Domine Deus omnipotens, iustae et uerae uiae tuae sunt, rex gentium. quis non timeat et det honorem nomini tuo, quia solus pius et quoniam omnes nationes uenient et adorabunt in conspectu tuo, quoniam iustitiae tuae manifestatae sunt. Item in Daniele: Fuit uir habitans in Babylone, cui nomen erat Ioachim, et accepit uxorem nomine Susannam filiam Helchiae formosam ualde et timentem Dominum: et erant parentes eius iusti et docuerunt filiam suam secundum legem Moysi. Item in Daniele: Et sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra, et non est hoc tempore princeps neque propheta neque potestas neque dux neque holocausta neque hostia neque oblatio neque thus neque locus sacrificare coram te hodie et inuenire misericordiam a te, sed in anima et spiritu humilitatis acceptos nos habe ut holocaustos uictimas arietum et taurorum et quasi multa milia agnorum qui sunt pinguiissimi. sic fiat hostia nostra coram te hodie, et consummetur potestas haec, quoniam non erubescunt qui confidunt in te. et nunc sequimur te ex toto corde nostro et timemus te et quaerimus faciem tuam. ne nos in obprobrium tradas, sed fac nobis-

1 Apoc. 14, 6 sq. 6 Apoc. 15, 2 sq. 15 Susanna 1—3. 18 Preces Asar. 13 sq.

1 illic] ibi *W* per medium caelum *v* 3 dicens in uoce *W* 6 illic] ibi *W* 7 uictores] pascentes *v* et imaginis] cum agnis *v* 9 cantant *v* canticum moysi serui dī *W* s. l. m. 2 14 manifeste *W*¹ item] et *W* danielum *W* 15 babylonia *v* 16 celchiae *W* 17 deum *v* 18 danielo *W* 20 prophetes *v* neque potestas *om. v* 21 neque oblatio neque hostia *v* 22 hodiae *W, om. v* sed] et *v* 23 habere *W* holocausti *v* 25 consummetur *W* 26 haec] illorum *v* 27 te ex *om. v* te *om. v* 28 tuam uidere *W*

cum secundum tranquillitatem tuam et secundum amplitudinem misericordiae tuae. Et iterum: Et rex uehementer gaudisus est et iussit Danielem de lacu leonum eici, et nihil illi nocuerunt leones, quia confidebat et credebat Deo suo. et iussit rex: et duxerunt illos homines qui accusauerant Danielem et miserunt illos in lacu leonum et uxores eorum et natos eorum. et antequam peruenirent in pauimentum lacus, adprehensi sunt a leonibus et omnia ossa eorum conminuerunt. tunc Darius rex scripsit: omnibus gentibus, tribubus, linguis, qui sunt in regno meo: pax sit uobiscum a facie mea. censeo ego ut omnes qui sunt in regno meo sint timentes et trementes Deum summum cui seruit Daniel, quia ipse est Deus uiuus et permanet in saecula, et regnum eius non transibit, et dominatio eius in perpetuum ambulabit, et saluos faciet et facit signa et prodigia et mirabilia in caelo et in terra, qui eripuit Danielem de lacu leonum. Item in Michaea: In quo adsequar Dominum et adprehendam Deum meum sublimem. si adprehendam illum in sacrificiis, in holocaustomatibus, in uitalis anniculis, si accepto fauet Dominus in milibus arietum aut in decem milibus caprarum pinguium, aut dabo primitiua mea impietatis fructum uentris mei, peccatum animae meae. renuntiatum est tibi, homo, quod bonum aut quid Dominus exquirat aliud nisi ut facias iudicium et iustitiam et diligas misericordiam et paratus sis ut eas cum Domino Deo tuo. uox Domini in ciuitate inuocabitur, et timentes nomen eius saluabit. Item in Michaea: Pasce populum tuum in uirga tua, oues

2 Dan. 6, 24—28. 16 Mich. 6, 5—9. 25 Mich. 7, 14—18.

1 tranquillitatem] misericordiam *W* amplitudinem] multitudinem *v* 2 tuae libera nos *v* et iterum] item illic *v* 3 danihelum *W* ei *v* 4 crediderat in *v* perduxerunt *v* 5 accusauer̃ danihelum *W* 6 lacu *W*² 9 tribus *W*¹ et linguis quae *v*; *cfr.* LXX 10 ego] et ago *v* hi omnes *v* 11 summum deum *v* 12 dominus *v* permanens *v* 13 ambulabit scripsi, ambulabat *W*, ambulat *v* 14 saluos faciet et] solus *v* et (*ante mir.*) *om.* *W* 15 danihelum *W* micheam *W* 16 deum... 17 adprehendam *om.* *v* 19 arietum... milibus *om.* *v* 21 tibi est *v* quid] quod *v* 22 exquirat *v* 24 saluabit] *add.* *W*: in oratione ambacum: dn̄s exaudiui auditu tuum et timui: consideravi opera tua et expaui in medio duorum animalium (*Hab. 3, 2*) 25 micheam *W* tuum *om.* *W*

hereditatis tuae, inhabitantes conuallē in medio Carmelo. parabant Basanitin et Galaditin secundum dies saeculi et secundum dies profectiois eorum a terra Aegypti ostendam illis mirabilia. uidebunt gentes et confundentur ex omni fortitudine sua, et superponent manus in os suum. aures eorum exsurdabuntur, et lingent puluerem quomodo serpentes trahentes terram, conturbabuntur in conclusione sua, ad Dominum Deum suum expauescent et timebunt abs te. quis Deus quomodo tu eleuans iniustitiam et transgrediens impietates? Et in Nahum: Montes commoti sunt ab eo et colles contremuerunt et denudata est terra ante faciem eius et omnes qui inhabitant illam. a facie irae eius quis sustinebit et quis resistit in ira animi ipsius? animatio ipsius fluere facit principatus et petrae dissolutae sunt ab illo. bonus Dominus illis qui eum sustinent in die pressurae et cognoscens illos qui eum timent. Item in Aggaeo: Et audiuit Zorobabel filius Salathiel de tribu Iuda et Iesus filius Iosedech sacerdos magnus et omnes qui superfuerunt de populo uocis Domini Dei sui et uerbum Aggaei prophetae, quoniam misit illum Dominus ad illos, et timuit plebs a facie Dei. Item in Malachiel: Testamentum meum fuit cum uita et pace, et dedi illis timorem timere me a facie nominis mei]. Item in psalmo XXXIII: Timeete Dominum, sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. Item in psalmo XVIII: Timor Domini sanctus permanens in saeculum saeculi.

9 Nah. 1, 5 sq. 15 Agg. 1, 12. 19 Mal. 2, 5. 21 Ps 33, 10. 23 Ps. 18, 10.

1 et habitantes separatim *v* conuallē *scripsi*, conuelle *v*, ^{oo} ^u nielli *W* *co* et *u* *m*. 2; *cf.* LXX. κατασκηρῶντας καθ' ἑαυτοῦς θρουμὸν ἐν μέσῳ τοῦ καρμῆλου 2 basanin et galadim *v* 3 et mirabilia *W* 5 eorum] illorum *v* 6 conturbabuntur et lingent puluerem *v* 7 expauescent *W* 8 leuans *W*¹ 9 naum *W* 11 illa *W* qui *W* 12 animatio ipsius *W* *s. l. m.* 2 14 cognoscent *W* 15 item] et *W* 16 salathiel filius *W* ius iosedech (filius *om.*) *W* 17 uoces *v* 18 et *u. a.* prophetae *om. v* 19 item *om. W* 20 meum *om. v* uitate pace *W* dedit *W* 21 item *om. W* 22 deum *A* omnes sancti *Bv* nihil deest *A*, non est inopia (inopiā *B*) *WLMBv* timentibus eum *AB*, eis qui eum metuunt (metuunt eum *W*) *WLMv* 23 dei *B* sanctus permanens *A*, castus perseuerans *WLMBv* 24 saecula saeculorum *LMBv*

NON TEMERE DE ALTERO IUDICANDVM.

In euangelio secundum Lucam: Nolite iudicare ne **21**
 iudicemini: nolite condemnare ne condemnemini. Item ad
 Romanos: Tu quis es qui iudices alienum seruum? domino
 suo stat aut cadit. stabit autem: potens est enim Deus iterum
 statuere eum. Item illic: Quare inexcusabilis es, o homo. in
 quo enim de alio iudicas, te ipsum condemnas: eadem enim
 agis qui iudicas. speras autem tu qui iudicas eos qui talia agunt
 et eadem facis, quia ipse effugies iudicium Dei? Item ad Co-
 rinthios prima: Et qui se putat stare uideat ne cadat. Item
 illic: Si quis se putat scire aliquid, nondum scit, quemadmo-
 dum oporteat eum scire.

ACCEPTA INIVRIA REMITTENDVM ET IGNOSCENDVM.

In euangelio in prece cottidiana: Remitte nobis debita **22**
 nostra, sicuti et nos remittimus debitoribus nostris. Item in
 euangelio secundum Marcum: Et cum steteritis ad oratio-
 nem, remittite si quid habetis aduersus aliquem, ut et pater
 uester qui in caelis est remittat peccata uobis. si autem uos non
 remisistis, neque pater uester qui in caelis est remittet uobis pec-

2 Luc. 6, 37. 4 Rom. 14, 4. 6 Rom. 2, 1 et 3. 10 I Cor.
 10, 12. 11 I Cor. 8, 2. 14 Matth. 6, 12. 16 Marc. 11, 25 sq.

1 timere *A* 2 *super lucan posuit matheum in M m. 2* 3 *iudice-*
mini L 4 *quis] qui LMv iudicas LMBv* 5 *cadet B iterum om.*
WLMBv 6 *illum B item illic AB, et iterum WLMv inexcusa-*
bilis A, excusationem habes (es om.) M, sine excusatione WBv, sine causa-
tione L o om. W homo omnis qui iudicas v 7 *de alio iudicas A,*
iudicas alium WLMBv enim om. B 8 *qui AW, quae LMBv*
qui (post tu) M s. l. m. 2 talia AW, mala LMBv 9 *facis] agis W, et*
tu agis B fugies B item in epistula pauli (pauli om. M) WLMv
 10 *se putat] sperat M gadat M item illic AB, et iterum WLMv*
 11 *qui B se om. L* 12 *oporteat] debeat B eum om. LMB*
 14 *debita et peccata A* 15 *sicut WMBv dimittimus WB item om.*
LM 16 *in euangelio om. WLMBv marcum] math. A et cum sum*
aliquem (steteritis . . . aduer om.) A 17 *si quid] quae B* 18 *uestra*
peccata nobis v, uobis peccata uestra M si autem . . . p. 140 l. 1 uestra
om. M 19 *dimiseritis v remittit L, dimittet v peccata uobis (uestra*
om.) B

cata uestra. Item illic: In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur uobis.

VICEM MALIS NON REDDENDAM.

- 23 In epistula Pauli apostoli ad Romanos: Nemini malum pro malo reddentes. Item illic: Noli uinci a malo, sed uince in bono malum. Item in Apocalypsi: Et dixit mihi: ne signaueris uerba prophetiae libri huius, quia iam tempus in proximo est. et hi qui perseuerant nocere noceant et qui in sordibus est sordescat adhuc, iustus autem iustiora faciat adhuc, similiter et sanctus sanctiora. ecce uenio cito, et merces mea mecum 10 reddere unicuique secundum facta sua.

NON POSSE AD PATREM VENIRI NISI PER CHRISTVM.

- 24 In euangelio secundum Iohannem: Ego sum uia et ueritas et uita. nemo uenit ad patrem nisi per me. Item illic: Ego sum ianua. per me si quis introierit, saluabitur. 15

AD REGNUM DEI, NISI BAPTIZATVS ET RENATVS QVIS FVERIT, PERVENIRE NON POSSE.

- 25 In euangelio secundum Iohannem: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei. quod enim natum est de carne caro est, et quod natum est de spiritu est spiritus est. Item illic: Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis.

1 Marc. 4, 24. 4 Rom. 12, 17 et 21. 6 Apoc. 22, 10 sq. 13 Io. 14, 6. 15 Io. 10, 9. 18 Io. 3, 5 sq. 21 Io. 6, 53.

1 mensura mensura *A* mensi eritis *L*, metieritis *B* eadem *WB*
 2 remetietur] remediatur *A*, metietur *L* 4 apostoli *om. WLMBv*
 5 noli] non *Lo* uince *A¹* 6 bonum *M¹* 7 tempus iam *B* 8 hii
AWL perseuerauerant *A* in *W s. l. m. 2* 9 sordiscat *W*, sordescas *A* adhuc (*post sord.*) *om. M* adhuc (*post faciat*) *om. B*, ante iustiora *ponit MLv* 10 et ecce *B* mercis *AW* meam *A* mecum est *WLMBv* 11 facta] opera *A* 12 uenire *AWLMB*, perueniri *v* filium eius iesum christum *Mv* 13 et *om. MBv* 14 uita] uia *M* 15 ianua *AM*, ostium *LBv*, hostium *W* qui *L¹* 17 non posse peruenire *ponit post dei l. 16 W* perueniri *L* 20 natus *WL* 21 ederetis *A*, edideritis *W* 22 sanguinem eius biberitis *AB*; *cf. test. I 22*

PARVUM ESSE BAPTIZARI ET EVCHARISTIAM ACCIPERE, NISI
QVIS FACTIS ET OPERE PROFICIAT.

In epistula apostoli Pauli ad Corinthios prima: **26**
Nescitis quia qui in stadio currunt omnes quidem currunt, unus
tamen accipit coronam? sic currite, ut omnes comprehendatis.
et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem
in corruptam. Item in euangelio secundum Matthaeum:
Omnis arbor non faciens fructum bonum excidetur et in ignem
mittetur. Item illic: Multi mihi dicent in illa die: Domine,
10 Domine, nonne in tuo nomine prophetauimus et in tuo nomine
daemonia exclusimus et in tuo nomine uirtutes multas fecimus?
et tunc dicam illis: non uos noui, recedite a me, operarii ini-
quitatis. Item illic: Luceat lux uestra coram hominibus, ut
uideant bona opera uestra et clarificent patrem uestrum qui est
15 in caelis. Item Paulus apostolus ad Philippenses: Lu-
cete sicut luminaria in mundo.

BAPTIZATVM QVOQVE GRATIAM PERDERE QVAM CONSECVTVS
SIT, NISI INNOCENTIAM SERuet.

In euangelio secundum Iohannem: Ecce sanus factus **27**
20 es: iam noli peccare ne quid tibi deterius fiat. Item Paulus

4 I Cor. 9, 24 sq. 8 Matth. 3, 10. 9 Matth. 7, 22 sq.
13 Matth. 5, 16. 15 Phil. 2, 15. 19 Io. 5, 14.

2 operibus perficiat *B* 3 in epistola a. pauli *om. B* apostoli *om.*
WLMv prima *om. LB* 4 qui] duo *A, om. W* omnes quidem currunt
bis exh. B 5 tamen] quidem *B* coronam *A*, palmam *WLMbv* om-
nes conpraehendatis *A*, occupetis *WLMbv* 6 autem] tamen *B*, uero *v*
7 item *om. WLMv* in euangelio *om. B* 8 igne *L* 9 mittitur *L*
10 nomine tuo *Bv* profetabimus *A* nomine tuo *Wv* 11 excludemus
A', eiecimus *W* nomine tuo *LM* multas *AB*, magnas *WLMv*
12 non *AB*, numquam *WLMv* noui uos *B* noui] cognoui *WL*, uidi
M sed s. l. m. 2: noui operarii *A*, qui operamini *WLMbv* iniquitatem
WLMbv 13 lux uestra *A*, lumen uestrum *WLMbv* 14 bonas operas
uestras *B*, opera uestra bona. *W* (*m eras.*) 15 in caelis est *WLMbv*
apostolus *om. WLMbv* 16 immundo *M* 17 baptizatos *A* perdere
gratiam *W* consecuti sint *A sed con s. l. m. 2* 18 seruent *A*; *cfr. p. 103*
l. 8 20 item *om. WLM* paulus apostolus *B*, paulus *B*, in epistula
(epistulis *L*) pauli *WLMv*

apostolus ad Corinthios prima: Nescitis quia templum Dei estis et spiritus Dei habitat in uobis? si quis templum Dei uiolauerit, uiolabit illum Deus. Item in Paralipomenon: Deus uobiscum est, dum estis uos cum ipso. si dereliqueritis eum, derelinquet uos.

NON POSSE IN ECCLESIA REMITTI EI QVI IN DEVM
DELIQVERIT.

- 28 In euangelio secundum Matthæum: Qui dixerit uerbum aduersus filium hominis remittetur illi: qui autem dixerit aduersus Spiritum sanctum non remittetur illi neque in isto saeculo neque in futuro. Item secundum Marcum: Omnia peccata remittentur filiis hominum et blasphemiae. qui autem blasphemauerit Spiritum sanctum non habet remissionem, sed reus erit aeterni peccati. Item in Regnorum primo: Si delinquendo peccet uir aduersus uirum, orabunt pro eo Dominum: si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo?

DE ODIIO NOMINIS ANTE PRAEDICTVM.

- 29 In euangelio secundum Lucam: Et eritis odibiles omnibus propter nomen meum. Item secundum Iohannem: Si saeculum uos odit, scitote quoniam me primo odit. si de saeculo essetis, saeculum quod suum esset amaret: sed quia de saeculo non estis et ego elegi uos de saeculo, propterea odit uos saeculum. mementote sermonis quem dixi uobis: non est maior

1 I Cor. 3, 16 sq. 4 II Paral. 15, 2. 8 Matth. 12, 32. 11 Marc. 3, 28 sq. 14 I Sam. 2, 25. 18 Luc. 21, 17. 20 Io. 15, 18 sq.

1 prima om. ALB dei templum B 2 qui L 3 uiolabit] disperdet Wv 4 est dum om. W dum] quamdiu B ipso] illo W derelinquaeritis A 5 eum] illum B ecclesiam B 9 et 10 aduersum B redemittetur A dixerit om. A 10 saeculum W 11 futurum A item om. WM 12 demittentur A plasmauerit B¹ 13 in spiritum LMBv habet remissa (remissam L) LB, remittetur illi Mv sed] et B 14 regn A, basilion WLMBv primo om. A, prima L 15 peccat uir B, peccatur W, peccetur M aduersum B uirum orabunt pro eo] murmura bunt prosacerdos eo A 16 in A s. l. m. 2 deo B exorabit M 18 omnibus hominibus Mv 19 item om. WLM 20 odiit LM¹, odiuit M² de saecula A 21 sed et L 22 non A s. l. m. 2 et] sed B elego uos A, uos elegi B 23 sermonem WM quem] que A

seruus domino suo. si me persecuti sunt, et uos persequentur. [Item in Baruch: Veniet enim tempus, et quaeritis me et uos et qui post uos uenerint, audire uerbum sapientiae et intellectus, et non inuenietis. nationes autem cupient uidere sapientem praedicantem, et non obtinget eis: non quia deerit aut deficiet sapientia huius saeculi terrae, sed neque deerit sermo legis saeculo. erit enim sapientia in paucis uigilantibus et taciturnis et quietis, sibi confabulantes et in cordibus suis meditantes, quoniam quidam eos horrebunt et timebunt ut malos: alii autem nec credunt uerbo legis altissimi: alii autem ore stupentes non credent et credentibus erunt contrarii et inpedientes spiritum ueritatis. alii autem erunt sapientes ad spiritum erroris et pronuntiantes sicut altissimi et fortis edicta. alii autem personales fidei. alii capaces et fortes in fide altissimi et odibiles alieno.]

15 QVOD QVIS DEO UOVERIT CITO REDDENDVM.

Apud Salomonem: Prout uoueris uotum Deo, ne moram 30 feceris reddere illud. Item in Deuteronomio: Si autem uoueris uotum Domino Deo tuo, non tardabis reddere illud: quia inquirens requiret illud Dominus Deus tuus a te, et erit in peccatum. ea quae egredientur per labia tua obseruabis et facies donum quod locutus es ore tuo. Item in psalmo XLVIII: Immola Deo sacrificium laudis et redde altissimo uota tua. inuoca me in die tribulationis tuae et eripiam te et glorificabis me.

1 Bar. ?? 16 Eccl. 5, 3. 17 Deut. 23, 22 et 24. 21 Ps. 49, 14 sq.

1 seruus maior *B* dño suo seruis *M* 2 item...l. 14 alieno solus exhibet *W*; ea nec inueniuntur in scripturae sanctae archetypo nec in uersione graeca barach *W* 3 uenerint] fuerint *v* 4 praedicantem *om. v* 5 continget *v* 8 et in cordibus suis meditantes *om. v* 9 ut] ut mebunt ut *W* 10 credent] credunt *W* credentibus] credent et contradicentes *v* 12 erant *W*¹ 15 uouerit deo *M* cito] totum *A* 16 deo uotum *WB* mora *B* 17 item *ABM*, de hoc ipso *WL* si] sic *A* 18 domino *om. AB* 19 inquirens *W*¹ requiret *A*, quaeret *WLMBv* erunt *A*, erint *W* (*legendum fortasse*: et erunt in peccatum ea quae etc.) tibi in *W* 20 ea quae] et a que *W* 21 es. *L* ex ore *M*, de ore *B* XLVIII *AWL*², XLVIII *MBL*¹ immola *A*, sacrifica *WLMBv* 22 laudis *om. A* altissimi *W* 23 tribulationis tuae *A*, pressurae *WLMBv* eripiam *A*, eximam *WLMBv* te *om. B* clarificabis *WLMBv*

Item in Actibus apostolorum: Inpleuit Satanas cor tuum, mentiri te apud Spiritum sanctum, cum esset fundus in tua potestate? non hominibus mentitus es sed Deo. Item in Hieremia: Maledictus qui facit opera Dei neglenter.

EVM QVI NON CREDIDERIT IAM IVDICATVM ESSE.

- 31 In euangelio secundum Iohannem: Qui non crediderit iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unici filii Dei. hoc autem est iudicium, quoniam lux uenit in saeculum, et magis dilexerunt tenebras quam lucem. Item in psalmo I: Propterea non resurgunt impii in iudicio neque peccatores in consilio iustorum.

DE BONO VIRGINITATIS ET CONTINENTIAE.

- 32 In Genesi: Multiplicans multiplicabo tristitias tuas et gemitus tuos: in tristitia paries filios, et conuersio tua ad uirum tuum, et ipse tui dominabitur. Item in euangelio secundum Matthaeum: Non omnes capiunt uerbum istud, sed illi quibus datum est. sunt enim spadones qui ex utero matris nati sunt sic, et sunt spadones qui coacti sunt ab hominibus, et sunt spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum caelorum. qui potest capere capiat. Item secundum Lucam: Filii saeculi huius generant et generantur. qui autem habuerint dignationem saeculi illius et resurrectionis a mortuis, non nubunt neque nu-

1 Act. 5, 3 sq. 4 Hier. 48, 10. 6 Io. 3, 18 sq. 10 Ps. 1, 5.
13 Gen. 3, 16. 16 Matth. 19, 11 sq. 20 Luc. 20, 34 sq.

1 actis *WLMB* cur impleuit *Mv* 2 mentire *A* apud spiritum sanctum *AVLB*, spiritui sancto *WMv* post fundus *add. M²* uenditus cum . . . potestate] nonne manebat et fundus in tua erat potestate *W*, cum esset fundus uenditus in tua erat potestate *Oxon.* 3 es hominibus mentitus *W* item *om. WLM* apud hieremiam *WLMBv* apud . . . neglenter *W s. l. m.* 2 5 crediderint *M¹* esse] est *B* 7 crediderit *L*, credit *WB* filii *AW¹* 8 saeculo *W* 9 dilexerunt homines *Mv*; *cfr. test. I* 7 10 resurgent *LMv* iudicium *L* 13 si multiplicans *A* gemitos *B* 14 tuus *L* et in tristitia *WLMBv* et] et erit *Mv* 16 capiunt] capit uno *A* istud *om. WLMBv* illis *AM¹* 18 nati sunt sic *ALB*, suae sic nati sunt *W*, nati sunt *Mv* 21 huius *om. A* generant et generantur *A* habuerit *W¹LM*, habuerunt *v* 22 nubent neque nubentur *M*

buntur: neque enim incipient mori: aequales enim sunt angelis Dei, cum sint filii resurrectionis. resurgere autem mortuos Moyses significat, quomodo dicit in rubo Dominum Deum Abraham et Deum Isaac et Deum Iacob. Deus non est mortuorum sed uiuorum. omnes enim illi uiuunt. Item in epistula Pauli apostoli ad Corinthios prima: Bonum est homini mulierem non tangere. propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat et unaquaeque suum uirum habeat. uxori uir debitum reddat, similiter et uxor uiro. uxor corporis sui potestatem non habet sed uir. similiter et uir corporis sui potestatem non habet sed uxor. nolite fraudare inuicem nisi forte ex consensu ad tempus ut uacetis orationi: et iterum ad id ipsum reuertimini, ne uos temptet Satanus propter incontinentiam uestram. hoc dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. nam uolo omnes homines sic esse ut me. sed unusquisque proprium habet donum a Deo, alius sic, alius autem sic. Item illic: Caeleps cogitat ea quae sunt Domini, quomodo placeat Deo. qui autem matrimonium coniunxit, cogitat ea quae sunt huius mundi, quomodo placeat uxori. sic et mulier et uirgo innupta cogitat ea quae sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu. quae autem nupsit cogitat de his quae sunt mundi, quomodo placeat uiro.

6 I Cor. 7, 1—7. 32—34.

1 incipiant *M*¹ sunt] erunt *W* 3 significat] scripsit *W* quomodo] cum *v* in] uidi in *W* dominus deus-deus-deus *LMBv* 4 non est deus *MBv* 5 in... apostoli *om. B* apostoli *om. WLMv* 6 prima *om. A* hominem *M* contingere *WLMBv* 7 fornicationes *LB*, incontinentiam *W* suam uxorem *B* habeat suam *M* 8 uirum suum *LMBv* 10 sui corporis *W* 11 uxor] mulier *B* forte *om. WLMBv* consensu *AW*, conuentione *LMBv* et ad *LB*, ut ad *W* 12 ut *om. W* id *om. W* reuertemini *A*, redite *W*, *om. LMB* 13 temptet uos *LMBv* continentiam *A* uestram *om. LMB* hoc autem *W* 14 indulgentiam *AW*, ueniam *LBv*, consilium *VM* imperium] iussum *VLB* nam uolo *A*, uolo autem *WLMBv* 15 sic esse ut me *A*, esse sicut et me *WLMBv* 16 donum] karisma *B*, charisma *M*, charissima *L* 17 ea *om. WMB* 18 matrimonio *W* coniunxit *A*, coniunctus est *W*, contraxit *LMBv* ea] *om. B*, de his *L*, sed *s. l.*: ea huius *om. B* mundi huius *WLMv* 19 sicut et *B* innupta *om. A* taceat *A*, sed *s. l. m. 2*: cogitat ea *om. A* 20 quae sunt... *l.* 21 de his *W m. 2 in marg.* et *om. M* et corpore *om. A* 21 nubis *M*, nupta est *W* his] iis *Lv* mundi huius *WLMv*

Item in Exodo cum praecepisset Deus Moysi, ut sanctificaret populum in diem tertium, sanctificauit ille et adiecit: Estote parati tribus diebus: non accedatis ad mulieres. Item in Regnorum primo: Et respondit sacerdos ad Dauid et dixit: non sunt panes profani in manu mea, nisi panis sanctus unus. si obseruati sunt pueri a muliere, manducabunt. Item in Apocalypsi: Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinauerunt: uirgines enim permanserunt. hi sunt qui secuntur Agnum, quocumque uadit.

NIHIL PATREM IUDICARE SED FILIUM ET PATREM AB EO
NON HONORIFICARI, A QVO NON HONORIFICETVR FILIUS. 10

- 33 In euangelio secundum Iohannem: Nihil pater iudicat, sed iudicium omne filio dedit, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. qui non honorificat filium non honorificat patrem qui misit eum. Item in Genesi: Et Dominus pluit super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem de caelo a Domino. Item in psalmo LXXI: Deus iudicium tuum regi da et iustitiam tuam filio regis, iudicare populum tuum in tua iustitia. 15

FIDELIEM GENTILITER VIVERE NON OPORTERE.

- 34 Apud Hieremiam: Haec dicit Dominus: secundum uias gentium ne ambulaueritis. De hoc ipso quod segregare 20

3 Ex. 19, 15. 4 I Sam. 21, 5. 7 Apoc. 14, 4. 12 Io. 5, 22 sq.
15 Gen. 19, 24. 17 Ps. 71, 1 sq. 20 Hier. 10, 2.

1 dominus *Mv* 2 die tertio *B* sanctificabitur illae *A* 3 et *om. B*
adiecit dicens *B* in diem tertium *B* acceditis *B*, adcedentes *M*
4 regn *A*, basilion *WLMbv* prima *L* 5 profani] nisi panes propositionis *W*
mea manu *L*, ma mea *W* 6 nisi panis *om. W* scis *A*, sc̄i *W*
unus *om. W* si] et *W* mulieribus *W* et manducabunt *WL* 7 item]
et *W*, *om. LM* hii *AWL* 8 inquinauerunt *L*¹ permanserint *L*
hii *AWL* 9 quodcumque *A* uadit] it *L*, ierit *v* 10 patre *B*
ab eo *ex* habeo *A m. 2* 11 honorificatur *WLMv* et filius *WM* 13 iudicio *B*
sicut... *l. 14* filium *om. A* 14 honorificent *B* honorificant *W*
honorificant *W*² 15 eum misit *WLMbv*; *cfr. test. II 28*
item... *l. 16* domino *ponit v post* iustitia *l. 18* item *om. WLM* pluit
dominus *Mv* 16 sodoma *A* gomurra *A* sulphor *A*, sulphur *M*
de] ae *A*, e *L* de caelo *om. B* a domino *om. M* 17 LXXI] septuagesimo *L*
18 iudicare... iustitia *om. B* tuum *om. M*, suum *L* tua *om. WLBv*,
tuam *M*² iustitiam *M*² 19 oportere] debere *W* 20 uiam *MBv*
21 gentium] gentilium *LMv* ambulaueritis] abieritis *B*

se quis debeat a gentibus ne sit socius culpae et fiat particeps plagae item in Apocalypsi: Et audiui aliam uocem de caelo dicentem: exi de ea, populus meus, ne particeps sis delictorum eius et ne perstringaris plagis eius: quoniam delicta eius usque ad caelum peruenerunt et meminit Dominus Deus iniquitates eius. ideo reddet ei dupla, et in quo poculo miscuit, duplum remixtum est ei: et in quantum se clarificauit et deliciarum habuit, in tantum dabitur ei cruciatus et luctus. quoniam in corde suo dicit: regina sum et uidua non sum nec luctum uisura sum, propterea una hora plagae eius aduenient, mors, luctus et fames, et igni cremabitur, quia fortis Dominus Deus qui eam iudicabit. et flebunt et plangent se in ea reges terrae qui cum ea fornicati sunt et in deliciis conuersati sunt. Item apud Esaiam: Exite de medio eorum, qui portatis uasa Domini.

DEVM AD HOC PATIENTEM ESSE VT NOS PAENITEAT PECCATI NOSTRI ET REFORMEMVR.

Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne dixeris: peccauit, et quid accidit mihi triste? est enim altissimus patiens redditor. Item apostolus ad Romanos: An numquid opulentiam bonitatis eius et sustinentiam et patientiam contemnis ignorans quia bonitas Dei in paenitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam et cor inpaenitens thesaurizas tibi iram

2 Apoc. 18, 4 sq. 14 Es. 52, 11. 18 Sir. 5, 4. 20 Rom. 2, 4 sq.

1 se] si *A* gentilibus *LMBv* 2 plagae eorum *Wv* item *om.* *WLMBv* 4 particeps sis] participes *A* delectorum *W* praestringaris *M*, perfringaris *A* a plagis *B* 5 deus dominus *L*, dominus *B* 6 iniquitatis *LM*, iniquitatum *v* reddit *L*, reddite *W*, reddidit *v* duppla *A* et *om.* *B* 7 mixtum *B* ei *om.* *W* et in *m.* 2 *add.* in *W* 8 delicias *B* datur *WLMB*, datus est *v* ei] ei et *LMv* 9 non sum *A*, esse non possum *WLMBv* 10 nec...sum *om.* *B* plaga *M* aduenit *M* 11 et luctus et *B* famis *ALM* igne *B*, in igni *L* quoniam *v* fortis est *WLMBv* 12 iudicauit *L* se *om.* *A* 13 deliciis *AM*², delictis *LBM*^v et in *d. c.* sunt *om.* *W* 14 portatis *A*, fertis *WLMBv* 16 ut] at *A* 17 et sic *B* 19 accedit *AW* 20 apostolus *A*, paulus *WL*^v, *om.* *MBL*¹ an] at *B* 21 et patientiam *om.* *B* contemnis] contestinis *L* 22 ignoras *L*² quoniam *B* in] ad *WB* 23 inpaenitens] inpatiens *L* thesaurizas *AM*

in die irae et reuelationis iusti iudicii Dei qui reddet unicuique secundum opera sua.

MVLIEREM ORNARI SAECVLARITER NON DEBERE.

- 36** In Apocalypsi: Et venit unus ex septem angelis habentibus phialas et adgressus est me dicens: ueni, ostendam tibi 5
damnationem meretricis magnae sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terrae. et uidi mulierem sedentem super bestiam. et mulier illa amicta erat pallium purpureum et coccineum et adornata erat auro et lapidibus pretiosis et margaritis tenens poculum aureum in manu sua ple- 10
num exsecrationum et immunditiae et fornicationis totius terrae. Item ad Timotheum: Sint mulieres uestrae cum uerecundia et pudicitia, componentes se non in tortis crinibus neque auro neque margaritis aut ueste pretiosa, sed ut decet mulieres promittentes castitatem per bonam conuersationem. 15
Item Petrus apostolus ad Ponticos: Sit in muliere non exterior ornamenti aut auri aut uestis cultus sed cultus cordis. Item in Genesi: Thamar cooperuit se pallio et adornauit, et cum adspexisset eam Iudas, uisum est ei meretricem esse. 20

FIDELIEM NON OPORTERE OB ALIA DELICTA NISI OB NOMEN SOLVM PVNIRI.

- 37** Petrus apostolus ad Ponticos: Nec quisquam uestrum tamquam fur aut homicida patiatur aut tamquam maleficus aut curas alienas agens, sed tamquam christianus. 25

4 Apoc. 17, 1 sq. 12 I Tim. 2, 9 sq. 16 I Petr. 3, 3 sq. 18 Gen. 38, 14 sq. 23 I Petr. 4, 15 sq.

1 diem *L* 2 operam suam *B* 5 fialas *AWL* 8 purpureum *M* 9 coccinum *WB* 10 manum suam *B* 13 pudicitia *W* tortis] ornatis *B* 15 conuersationem per bonam castitatem *B* 17 scultus *A* 19 cum adspexisset] conspexit *B* eam] illa *B* iudas ex iudicas *A m. 2* 21 delicta nisi ob] delectans iob *A* 22 puniri] pati *W* 23 in epistula petri ad *WLMBv* quicquam *B* 24 tamquam ter *A*, item bis in seqq. pateatur *B* maledicus *W*

SERVVM DEI INNOCENTEM ESSE DEBERE NE INCIDAT IN
POENAM SAECVLAREM.

Paulus apostolus ad Romanos: Vis non timere pote-³⁸
statem? quod bonum est fac, et habebis laudem ex ea.

⁵ DATVM NOBIS ESSE EXEMPLVM VIVENDI IN CHRISTO.

In epistula Petri apostoli ad Ponticos: Christus pas-³⁹
sus est pro nobis relinquens vobis exemplum, ut sequamini uestigia eius qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: qui cum malediceretur, non remaledixit, cum patere-
¹⁰ tur, non minabatur, tradebat autem se iudici iudicanti iniuste. Item Paulus apostolus ad Philippenses: Qui in figura Dei constitutus non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominis factus et habitu inuentus ut homo. humiliavit se factus
¹⁵ oboediens usque ad mortem, mortem autem crucis. propter quod Deus exaltauit illum et donauit illi nomen, ut sit super omne nomen, ut in nomine Iesu omnes genu curuent caelestium et terrestrium et inferorum et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Item in euangelio secun-
²⁰ dum Iohannem: Si ego laui pedes uestros magister et dominus, et uos debetis aliorum pedes lauare, exemplum enim dedi vobis, ut sicut ego feci et uos aliis faciatis.

3 Rom. 13, 3. 6 I Petr. 2, 21 sq. 11 Phil. 2, 6 sq. 20 Io. 13, 14 sq.

1 incedat *A*¹ 3 in epistula pauli ad *WLMBv* 4 quod bonum est *A*, bonum *WLMBv* habebit *A* ex] ab *WLM* ea] illa *v* ex ea *om. B* 5 nobis esse *Mv*, est nobis *W*, nobis *AWLB* exempla *B* 6 apostoli *om. WLMBv* christus enim *v* 7 pro nobis *WML'v* nobis] nobis *L* sequamur *M* 9 maledixit *MB* 10 autem *om. B* iudici *om. WLMBv* iucanti *A* 11 apostolus *om. WLMBv* in figura dei] cum in forma dei esset *W* 12 rapina *W* 13 semet ipsum *W* inaniuit *LMB* similitudinem *Wv* 14 ut *om. L*, est *MB* factus *A s. l. m. 2* 15 obaudiens *WLM* 16 et deus *MBv* ut sit] quod est *A* 17 omne *WBv* curuetur *v*, flectant *A*; cf. test. II 13 et *om. v* 19 iesus christus *Bv* dei *om. B* patris est *B* 21 aliorum] alterutrum *W* 22 et] sic et *A*

NON IACTANTER NEC TVMVLTVOSE OPERANDVM.

- 40 In euangelio secundum Matthaeum: Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito, et pater tuus qui uidet in absconso reddet tibi. Item illic: Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt in uicis et synagogis, ut clarificentur ab hominibus. amen dico uobis, perceperunt mercedem suam.

INEPTE ET SCVRRILITER NON LOQVENDVM.

- 41 Paulus apostolus ad Ephesios: Stultiloquium et scurrilitas quae ad rem non pertinet nec nominetur in uobis. 10

FIDEM TOTVM PRODESSE, ET TANTVM NOS POSSE QVANTVM CREDIMVS.

- 42 In Genesi: Et credidit Abraham Deo, et deputatum est illi ad iustitiam. Item apud Esaiam: Et si non crederitis, neque intellegitis. Item in euangelio secundum Matthaeum: Modicae fidei, ad quid dubitasti? Item illic: Si habueritis fidem tamquam granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit uobis. Item secundum Marcum: Omnia quaecumque oratis et petitis credite quia accipietis, et erunt uobis. Item 20

2 Matth. 6, 3. 4 Matth. 6, 2. 9 Eph. 5, 3 sq. 13 Gen. 15, 6.
14 Es. 7, 9. 16 Matth. 14, 31. 16 Matth. 17, 20. 19 Marc. 11, 24.

3 tua *om. WB*, in *A* et *L* *add. m. 2* quid *ex* tua *B m. 2* scondito *W*, absconso *M* 4 absconso] abscondito *LBv* tibi in palam *W*, tibi palam *B* illic] de hoc *L*, de hoc ipso *W* 5 facies *M* tuba canere *AB*, tubicenare *W*, bucinare *Lv*, tumultuari *M*, tumultuare *V* sicut *A*, quomodo *WLMBv* 6 et] et in *B* ab *om. A* 7 perciperunt *A*, compensauerunt *WLBV*, compleuerunt *Mv* 8 scurriliter *A'WL* eloquendum *B* non loquendum. .i. 10 scurrilitas *W s. l. m. 2* 9 in epistula pauli ad *WLBv* 10 quae] quem *B* pertinent *LM'v* nec] ne *LB* nominentur *LM'v* quidem in *LMBv* nobis *A* 11 in totum *v*, tantum *W*, *om. B* et *om. A* 13 Et] *om. B* deputatum *W sed* de *add. m. 2*, reputatum *B* 14 illi] ei *Mv* ad] in *L* 15 intellegitis *L* item *om. WLMB* 16 modice *A* ad quid *L*, ut quid *AW*, quare *MBv*, *εἰς τὴν ἐδίστασας Graec.* item illic] et iterum *WLM* 17 tamquam *A*, sicut *B*, ut *W*, quasi *LMv* 18 illoc *L'*, illo *Bv* transiit *A* 19 erit] esset *A* 20 item illic] et iterum *M*, item rursum *LB*, item in eodem *W*

illic: Omnia possibile credenti. Item apud Abbauc: Iustus autem ex fide mea uiuit. Item in Daniele Ananias, Azarias, Misahel credentes liberati sunt de flamma.

POSSE EVM STATIM CONSEQVI QVI VERE CREDIDERIT.

5 In Actibus apostolorum: Ecce aqua: quid est quod me 43 impediat tingui? tunc dixit Philippus: si credis ex toto corde tuo, licet.

FIDELES INTER SE DISCEPTANTES NON DEBERE GENTILEM IUDICEM EXPERIRI.

10 Paulus apostolus ad Corinthios prima: Audet quis- 44 quam uestrum aduersus alterum negotium habens disceptare apud iniustos et non apud sanctos? nescitis quia sancti mundum iudicabunt? Item illic: Iam quidem in totum delictum in uobis est, quia iudicia habetis inuicem. quare non magis iniuriam 15 sustinetis? quare non magis fraudem patimini? sed uos iniuriam facitis et fraudatis et hoc fratribus. aut nescitis quoniam iniusti regnum Dei non consequuntur?

SPERM FUTVRORVM ESSE, ET IDEO FIDEM CIRCA EA QVAE PROMISSA SVNT PATIENTEM ESSE DEBERE.

20 Paulus apostolus ad Romanos: Spe saluati sumus. spes 45 autem quae uidetur non est spes. quod enim uidet quis, quid

1 Marc. 9, 23. 2 Ab. 2, 4. 5 Act. 8, 36 sq. 10 I Cor. 6, 1. 2. 7—9. 20 Rom. 8, 24 sq.

1 item *om. v* abbaucum *A*, ambacum *WLM*¹ 2 mea *om. B* uiue *L* item *om. LM* danielo *WML*², machabeis *ABL*¹ annanias *AWL* 3 credentibus *B*, credentes deo *LMv* flamma ignis *v*, flamma ignis ardentis *W* 5 actis *WLM* 6 impediat *ALV*, impedit *Mv*, prohibet *W*, prohibet me *B* tingui *LV*, ingui *A*, baptizari *WMBv* 7 tuo corde *B* licet] dicet *A* 9 iudicem gentilem *B* 10 in epistula (...lis *L*) pauli ad *WLMBv*; item *l. 20, p. 151 l. 4* audet] habet *A* 11 aduersos alium *A* disceptare] iudicari *W* 12 an nescitis *v* hunc mundum *Mv* 13 item illic *A*, et iterum *WLMBv* delectum *A* est uobis (in *om.*) *W* 14 cum inuicem *MBv*, aduersus inuicem *L* 15 sustinetis *A*, patemini *W*, patimini *LMBv* aut quare *v*, et quare *M* fraudem patimini (patemini *WA*¹) *AWLB*, fraudamini *Mv* 16 fratribus] fr̄s *LB* aut] an *Wv* 17 non consequuntur *om. W* consequuntur *L*, possidebunt *B* 18 fidem nostram *v* 20 saluati ex saluti *LM*

sperat? si autem quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus.

MVLIEREM IN ECCLESIA TACERE DEBERE.

- 46 Paulus apostolus ad Corinthios prima: Mulieres uestrae in ecclesiis taceant. si quae autem quid discere uolunt, 5 domi uiros suos interrogent. Item ad Timotheum: Mulier cum silentio discat in omni subiectione. docere autem mulieri non permittitur neque dominari uiro suo [sed esse in silentio]. Adam enim primus formatus est, deinde Eua: et Adam seductus non est, mulier autem seducta est. 10

DELICTO ET MERITO NOSTRO FIERI, VT LABOREMVS NEC DEI OPEM IN OMNIBVS SENTIAMVS.

- 47 Apud Osee: Audite sermonem Domini, filii Israel: quia iudicium est Domino aduersus incolas terrae, quod neque miseri- 15 cordia neque ueritas neque agnitio Dei sit super terram: exsecratio et mendacium et caedes et furtum et adulterium diffusum est super terram: sanguinem sanguini permiscant. idcirco terra lugebit cum uniuersis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terrae, cum uolatilibus caeli, et deficient pisces maris, ut nemo indicet, nemo reuincat. Item apud Esaiam prophetam: 20 Numquid non ualet manus Domini ut saluos faciat, aut grauabit aurem ut non exaudiat? sed peccata uestra inter uos et Deum separant, et propter peccata uestra auertit faciem a uobis ne mi-

4 I Cor. 14, 34 sq. 6 I Tim 2, 11 sq. 13 Os. 4, 1 sq. 21 Es. 59, 1 sq.

1 patientiam expectamus *AWB*, expectationem (spectationem *M*) speramus *LMV* 3 mulieres *A* 5 uestrae *om. v* ecclesia *WMBv* taceat *W¹* quae] quid *W*, *om. M* quid] quae *B*, *om. A* discere] dicere *A* 7 subiectione] submissione *LB*, humilitate *V* doceri *B* mulierem *v* 8 permitto *WLMBv* dominari *AW*, praepositam (...ta *L*) esse *LMBv* in uiro *W* suo *om. WLMBv* sed esse in silentio *om. A WLMB* 9 primo *B* eua *A*, eua *W* 10 non est seductus *M* 13 domini *om. A* 14 domino] dñi *AL*, sed *L m. 2 ex* domi 15 dei *L s. l. m. 2* sed exsecratio *Wv* 16 caedis *A* 17 et idcirco *M* 18 agri et *M* 19 uolatilibus *A*, uolucris *WLMBv* 20 sit qui indicet *B* nemo] nemo qui *B*, neque *W* prophetam *om. WLMB* 21 non *W s. l. m. 2* dei *WL* saluos faciat] saluet *A*; *cfr. test. II 4* grauauit *LMv* 23 separant *ponit l. 22 post uestra A* peccata] delicta *v* uertit *B*

sereatur. manus enim uestrae inquinatae sunt sanguine et digiti uestri in peccatis: labia autem uestra locuta sunt facinus, et lingua uestra iniustitiam meditatur. nemo loquitur uera, neque est iudicium uerum. fidunt in uanis et locuntur inania, qui parturiunt dolorem et pariunt facinus. Item apud Sophoniam: Defectione deficiat a facie terrae, dicit Dominus. deficiat homo et pecudes, deficiant uolucres caeli et pisces maris, et auferam iniquos a facie terrae.

NON FAENERANDVM.

10 In psalmo XIII: Qui pecuniam non dedit ad usuram et 48 munera super innocentes non accepit: qui facit haec non mouebitur in aeternum. Item apud Ezechielem: Homo autem qui erit iustus hominem non opprimet et pignus debitoris reddet et rapinam non rapiet: panem suum esurienti dabit et nudum 15 operiet et pecuniam suam in usuram non dabit. Item in Deuteronomio: Non faenerabis fratri tuo usuram pecuniae et usuram ciborum.

INIMICOS QVOQVE DILIGENDOS.

In euangelio secundum Lucam: Si diligitis qui uos 49 diligunt, quae est uobis gratia? et peccatores enim diligunt eos qui se diligunt. Item in euangelio secundum Matthaeum: Diligite inimicos uestros et orate pro his qui uos persecuntur,

6 Soph. 1, 2 sq. 10 Ps. 14, 5. 12 Ez. 18, 7 sq. 16 Deut. 23, 20. 19 Luc. 6, 32. 22 Matth. 5, 44 sq.

1 inquinatae] coinquinatae *A*, plenae *M* sanguini *L*, sanguinem *B* (sang. coinq. sunt *A*) 3 nemo] nequi *A* 4 uanum *B* 5 dolorem] dolum *A* parient *M* 6 deficiant *B* dominus] deus meus *B* 8 iniquos] inimicos *W* 10 in *om.* *W* XIII] XIII *WL* qui *om.* *LB* pecunia *W* suam non *WMBv* ad usuram *AW*, faenori *L*, faenore *M*, in foenore *Bv* 11 facit haec *AW*, ista fecerit *LMBv* commouebitur *LMv* 12 ezechiel *M*, ezechiam *B* autem *om.* *WB* 13 hominem] homo *A*, homines *B* non *om.* *B* opprimit *M* debitori] *L* 14 rapiet] faciet *v* et panem *Wv* 15 usuras *WLM* 16 ad (in *B*) usuram *WB*, usura *v*; *cfr.* *LXX*: οὐκ ἐτροκειῖς τῷ ἀδελφῷ σου τόκον ἀργυρίου καὶ τόκον βρωμάτων usura *v* 19 eos qui *W* 20 uobis gratia est *M* et] *om.* *B*, nonne et *W* enim *om.* *W* 21 se digunt *W* in euangelio secundum *A*, cata *WLMBv* 22 his] eis *A*

sperat? si autem quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus.

MVLIEREM IN ECCLESIA TACERE DEBERE.

- 46 Paulus apostolus ad Corinthios prima: Mulieres uestrae in ecclesiis taceant. si quae autem quid discere uolunt, 5 domi uiros suos interrogent. Item ad Timotheum: Mulier cum silentio discat in omni subiectione. docere autem mulieri non permittitur neque dominari uiro suo [sed esse in silentio]. Adam enim primus formatus est, deinde Eua: et Adam seductus non est, mulier autem seducta est. 10

DELICTO ET MERITO NOSTRO FIERI, VT LABOREMVS NEC DEI OPEM IN OMNIBVS SENTIAMVS.

- 47 Apud Osee: Audite sermonem Domini, filii Israel: quia iudicium est Domino aduersus incolas terrae, quod neque misericordia neque ueritas neque agnitio Dei sit super terram: exsecratio et mendacium et caedes et furtum et adulterium diffusum est super terram: sanguinem sanguini permiscant. idcirco terra lugebit cum uniuersis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terrae, cum uolatilibus caeli, et deficient pisces maris, ut nemo iudicet, nemo reuincat. Item apud Esaiam prophetam: 20 Numquid non ualet manus Domini ut saluos faciat, aut grauabit aurem ut non exaudiat? sed peccata uestra inter uos et Deum separant, et propter peccata uestra auertit faciem a nobis ne mi-

4 I Cor. 14, 34 sq. 6 I Tim 2, 11 sq. 13 Os. 4, 1 sq. 21 Es. 59, 1 sq.

1 patientiam expectamus *AWB*, expectationem (spectationem *M*) speramus *LMV* 3 mulieres *A* 5 uestrae *om. v* ecclesia *WMBv* taceat *W¹* quae] quid *W*, *om. M* quid] quae *B*, *om. A* discere] dicere *A* 7 subiectione] submissione *LB*, humilitate *V* doceri *B* mulierem *v* 8 permitto *WLMBv* dominari *AW*, praepositam (...ta *L*) esse *LMBv* in uiro *W* suo *om. WLMBv* sed esse in silentio *om. A WLMB* 9 primo *B* eua *A*, eua *W* 10 non est seductus *M* 13 domini *om. A* 14 domino] dñi *AL*, sed *L m. 2* ex domi 15 dei *L s. l. m. 2* sed exsecratio *Wv* 16 caedis *A* 17 et idcirco *M* 18 agri et *M* 19 uolatilibus *A*, uolucris *WLMBv* 20 sit qui iudicet *B* nemo] nemo qui *B*, neque *W* prophetam *om. WLMB* 21 non *W s. l. m. 2* dei *WL* saluos faciat] saluet *A*; *cfr. test. II 4* grauauit *LMv* 23 separant *ponit l. 22* post uestra *A* peccata] delicta *v* uertit *B*

sereatur. manus enim uestrae inquinatae sunt sanguine et digiti uestri in peccatis: labia autem uestra locuta sunt facinus, et lingua uestra iniustitiam meditatur. nemo loquitur uera, neque est iudicium uerum. fidunt in uanis et locuntur inania, qui parturiunt dolorem et pariunt facinus. Item apud Sophoniam: Defectione deficiat a facie terrae, dicit Dominus. deficiat homo et pecudes, deficiant uolucres caeli et pisces maris, et auferam iniquos a facie terrae.

NON FAENERANDVM.

10 In psalmo XIII: Qui pecuniam non dedit ad usuram et 48 munera super innocentes non accepit: qui facit haec non mouebitur in aeternum. Item apud Ezechielem: Homo autem qui erit iustus hominem non opprimet et pignus debitoris reddet et rapinam non rapiet: panem suum esurienti dabit et nudum 15 operiet et pecuniam suam in usuram non dabit. Item in Deuteronomio: Non faenerabis fratri tuo usuram pecuniae et usuram ciborum.

INIMICOS QVOQVE DILIGENDOS.

In euangelio secundum Lucam: Si diligitis qui uos 49 diligunt, quae est uobis gratia? et peccatores enim diligunt eos qui se diligunt. Item in euangelio secundum Matthaeum: Diligite inimicos uestros et orate pro his qui uos persecuntur,

6 Soph. 1, 2 sq. 10 Ps. 14, 5. 12 Ez. 18, 7 sq. 16 Deut. 23, 20. 19 Luc. 6, 32. 22 Matth. 5, 44 sq.

1 inquinatae] coinquinatae *A*, plenae *M* sanguini *L*, sanguinem *B* (sang. coinq. sunt *A*) 3 nemo] nequi *A* 4 uanum *B* 5 dolorem] dolum *A* parient *M* 6 deficiant *B* dominus] deus meus *B* 8 iniquos] inimicos *W* 10 in *om. W* XIII] XIII *WL* qui *om. LB* pecunia *W* suam non *WMBv* ad usuram *AW*, faenori *L*, faenore *M*, in foemore *Bv* 11 facit haec *AW*, ista fecerit *LMBv* commouebitur *LMv* 12 ezechiel *M*, ezechiam *B* autem *om. WB* 13 hominem] homo *A*, homines *B* non *om. B* opprimit *M* debitoris *L* 14 rapiet] faciet *v* et panem *Wv* 15 usuras *WLM* 16 ad (in *B*) usuram *WB*, usura *v*; *cfr. LXX: οὐκ ἐκτοκίεις τῷ ἀδελφῷ σου τόκον ἀργυρίου καὶ τόκον βρωμάτων* usura *v* 19 eos qui *W* 20 uobis gratia est *M* et] *om. B*, nonne *et W* enim *om. W* 21 se digunt *W* in euangelio secundum *A*, cata *WLMBv* 22 his] eis *A*

ut sitis filii patris uestri qui est in caelis, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos.

SACRAMENTVM FIDEI NON ESSE PROFANANDVM.

- 50 Apud Salomonem in Prouerbiis: In aures imprudentis noli quicquam dicere, ne quando audierit, inrideat sensatos sermones tuos. Item in euangelio secundum Matthaeum: Ne dederitis sanctum canibus neque miseritis margaritas uestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis et conuersi elidant uos.

QVOD NEMO IN OPERE SVO EXTOLLI DEBEAT. 10

- 51 Apud Salomonem in Ecclesiastico: Noli te extollere in faciendo opere tuo. Item in euangelio secundum Lucam: Quis uestrum habens seruum arantem aut pastorem uenienti de agro dicit: continuo transi, recumbe? sed dicit illi: para aliquid quod cenem et adcingere et ministra mihi, donec manducem et bibam, et postea tu manducabis et bibes. numquid habet gratiam seruo illi, quia fecit quae ei imperata sunt? sic itaque et nos, cum feceritis quae uobis imperata sunt, dicite: serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus.

CREDENDI VEL NON CREDENDI LIBERTATEM IN ARBITRIO POSITAM. 20

- 52 In Deuteronomio: Ecce dedi ante faciem tuam uitam et mortem, bonum et malum. elige uitam ut uiuas. Item apud Esaïam: Et si uolueritis et audieritis me, bona terrae edetis:

4 Prou. 23, 9. 7 Matth. 7, 6. 11 Sir. 10, 26. 13 Luc. 17, 7 sq. 22 Deut. 30, 19. 24 Es. 1, 19 sq.

1 in caelis est *WLMBv* 2 pluit *M* et iniustos *W s. l. m. 2*
 4 paroemiis *WLMB*, parabolis *V* 5 quando] cum *W* inrideat] sub-
 sannet *L* sensatus *L* 7 ne dederis *B*, nolite dare *W* canibus *om. A*
 8 forte *om. B* conculcet *M*, inculcent *LBv* eas] ea *Bv* 9 elidant]
 dirumpant *W* 11 te *om. A* extollere *ex* extolle *W m. 2* 12 in euan-
 gelio *om. B* 13 qui *W* est uestrum *A* orantem *A* pastorem] oues
 pascentem *W* et uenienti *Mv* 14 transi et *WB* 15 cenam *W*
 16 manducas *W* bibis *WM* 17 habet] agit *W* gratias *W* ei *om.*
AL imperata sunt ei (illi *B*) *MB* 18 perfeceritis *v* imperata sunt
 uobis *B* 19 seruis *M'* inutiles *AW*, superuacui *LMBv* debuimus]
 habuimus *M'v* 21 posita *B* 22 uitam tibi *v* 23 ut] et *M* 24 obau-
 dieritis *B* et audieritis... p. 155 l. 1 me *W s. l. m. 2* editis *A*

si autem nolueritis et non audieritis me, gladius uos comedet. os enim Domini locutum est ista. Item in euangelio secundum Lucam: Regnum Dei intra uos est.

DEI ARCANA PERSPICICI NON POSSE, ET IDEO FIDEM NOSTRAM
SIMPLICEM ESSE DEBERE.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Videmus nunc **53**
per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum. Item apud Salomonem in Sapientia: Et in simplicitate
10 cordis quaerite Deum. Item apud eundem: Qui ambulat simpliciter ambulat confidenter. Item illic: Noli esse sapiens multum et noli argumentari plus quam oportet. Item apud eundem: Altiora te ne quaesieris et fortiora te ne perscrutaueris. Item apud Esaiam: Vae qui arguti sunt in semet
15 ipsis. Item in Machabaeis: Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum. Item Paulus apostolus ad Romanos: O altitudo diuitiarum et sapientiae et scientiae Dei! quam inexcutable sunt iudicia eius et inuestigabiles uiae eius! quis enim cognouit sensum Domini aut quis consiliarius eius fuit aut
20 quis prior dedit ei, et retribuetur illi? quoniam ex ipso et per

3 Luc. 17, 21. 6 I Cor. 13, 12. 9 Sap. 1, 1. 10 Prou. 10, 9.
11 Eccl. 7, 17. 13 Sir. 3, 21. 14 Es. 3, 9. 15 I Macc. 2, 60.
17 Rom. 11, 33 sq.

1 nolueris *L*¹ obaudieritis *B* comedet *A*, consumet *WLMBv*; cf. *test. I 24* 2 ista *om. B* 4 arcana *ex* arca *W m. 2* non *om. W* 6 in epistula pauli *WLMv, om. B* prima *om. W* 7 per] in *B* in] per *B* aenigmatae *W*, enigmata *B* nunc *B* facie] faciem *WL'M'B* 8 scio] cognosco *W* autem *om. A* cognoscar *B* sicuti (et *om.*) *LM* ego cognitus *LMBv* 9 in sapientia solomonis *W* simplicitatem *W*, simplicitatem a te *A* 10 deum] illum *v, dnm B* 11 fidenter *WLMBv* Item illic. . . oportet] *ponit Mv post* perscrutaueris *l. 14, om. L* item *om. M* illic *A*, apud eundem *W*, in salomone *LMBv* sapiens multum *AWB*, multum iustus *Mv* 13 altior a te *A* requaesieris *L*, quaesieris *WMBv* fortior a te *A* scrutaueris *W*, scrutatus sis *LMB*, scrutatus fueris *v* 14 esaiam] eundem *M* qui *om. A* 15 ipsos *B* 16 leonis *A* item *om. WM* in epistula (epistulis *L*²) pauli *WL'M, om. B* 17 et (*ante* sap.) *om. Wbv* sapientia *A* 18 inscrutable *M*, scrutabilia *A*, incomprehensibilia *v* et] et quam *LMBv* sunt uiae *B* 19 dei *WLB* aut *A*, uel *WLMBv* 20 illi] ei *A*

ipsum et in ipso omnia: ipsi gloria in saecula saeculorum. Item ad Timotheum: Stultas autem et ineruditas quaestiones deuita sciens quia lites generant. seruum autem Domini non oportet litigare sed mitem esse ad omnes.

NEMINEM SINE SORDE ET SINE PECCATO ESSE.

- 54 Apud Iob: Quis enim mundus a sordibus? nec unus, etiam si unius diei sit uita eius in terra. Item in psalmo L: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in delictis peperit me mater mea. Item Iohannes apostolus: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et ueritas in nobis non est.

NON HOMINIBVS SED DEO PLACENDVM.

- 55 In psalmo LII: Qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus nihil fecit illos. Item Paulus apostolus ad Galatas: Si hominibus placere uellem, Christi seruus non essem.

DEVM NIHIL LATERE EX HIS QVAE GERUNTVR.

- 56 In Sapientia Salomonis: In omni loco speculantur oculi Dei bonos et malos. Item in Hieremia: Ego Deus adproximans et non Deus de longinquo. si absconditus fuerit homo in

2 II Tim. 2, 23 sq. 6 Iob 14, 4 sq. 7 Ps. 50, 7. 9 I Io. 1, 8. 13 Ps. 52, 6. 15 Gal. 1, 10. 17 Prou. 15, 3. 18 Hier. 23, 23 sq.

1 sunt omnia *WLMBv* gloria *A*, claritas *WLMBv* 2 autem *om. M* eruditas *W* euita *WL* 3 seruo *A* dei *WLMBv* 4 litigare non oportet *A* 5 sine sorde *om. W* 6 a sorde *M*, sine sordibus *V* unius et iam sit super terram (unius... eius *om.*) *W* unus etiam *om. Hieronymus contra Pelag. c. 32* 7 item *om. WB et Hier.* *L]*. *I. W* ecce enim *om. WLBV*; enim *om. Hier.* 8 iniquitatibus] facinore *LBV* delictis *AM*, peccatis *WLBV et Hier.*] peperit *A*, concepit *WMv et Hier.*, aluit *LBV* mater mea me in utero aluit *V*, aluit me in utero (in utero aluit me *B*) mater mea *LB* 9 in epistula iohannis *WLMBv et Hier.* 10 nosmet *Hier.* decipimus *A* 12 placendum sed deo *A* 13 in psalmo LIII] in hieremia pf *A* LIII] LI *L'M* quia *v* 14 item *om. W* paulus apostolus *A*, paulus *B*, in epistula pauli *WLMv* 15 placere uellem] placerem *WB* 16 deum] domino *LM* latere ex latere *A m. 2* gerantur *L* 18 domini *A* apud hieremiam *WLMBv* 19 absconditis *B*

abscondito, ergo ego non uidebo eum? nonne caelum et terram
 ego impleo, dicit Dominus? Item in Regnorum primo:
 Homo uidet in facie, Deus autem in corde. Item in Apoca-
 lypsi: Et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis
 5 et cordis, et dabo unicuique uestrum secundum opera uestra.
 Item in psalmo XVIII: Delicta quis intellegit? ab occultis
 meis munda me, Domine. Item Paulus apostolus ad Co-
 rinthios secunda: Omnes nos manifestari oportet ante tri-
 bunal Christi, ut reportet unusquisque sui corporis propria secun-
 10 dum quae egit, siue bona siue mala.

FIDELEM EMENDARI ET RESERVARI.

In psalmo CXVII: Castigans castigauit me Dominus et morti 57
 non tradidit me. Item in psalmo LXXXVIII: Visitabo in
 uirga iniquitates eorum et in flagellis peccata eorum. misericor-
 15 diam autem meam non auertam ab eis. Item apud Mala-
 chiam: Et sedebit conflans et expurgans sicut aurum et argen-
 tum et emundabit filios Leui. Item in euangelio: Non exies
 20 inde, donec reddas nouissimum quadrantem.

2 I Sam. 16, 7. 3 Apoc. 2, 23. 5 Ps. 18, 13. 7 II Cor. 5, 10.
 11 Ps. 117, 18. 12 Ps. 88, 33 sq. 15 Mal. 3, 3. 16 Matth. 5, 26.

1 ego ergo *WL*², ego *M* terra *B* 2 inplebo *M* dicit domi-
 nus *om. B* regn *A*, basilion *WLMBv* prima *L* 3 uidit *W*
 faciem *LWM*² *B* cor *LB* 4 quoniam *W* 5 uestrum *om. LM*;
 uestrum secundum *om. W* uestra] sua *MBv* 6 item *om. M*
 ab occultis] a secretis *LB* 7 emunda *WL* paulus apostolus *A*,
om. B, in epistula pauli *WLMv* 8 secunda] . I. *B* manifestare *B*
 9 reportet] recipiat *A*; *cf. test. II 28* corporis sui *W* propriae
A, proprie *M* 10 quod *W* egit] gessit *AB*; *cf. l. c.* siue (*ante*
bona) *om. A* 11 seruari *B* 12 CXVII] CXVI *BM* castigans casti-
 gavit *AW*, emundans emundauit (... bit *B*) *LMBv* et] sed *W* 13 me non
 tradidit *LM* 14 iniquitates *A*, facinora *WLMBv* flagellis] uerberi-
 bus *W* peccata *A*, delicta *WLMBv* 15 auertam *A*, auferam *M*,
 dispargam *L*, dispargam *WBv*; *cf. test II 1* 16 sedit *WLMB* con-
 flans] flagellans *B* 17 et *om. B* emundauit *M*, mundabit *W* leui *A*
 exibus *LMBv* 18 reddas *AW*, soluas *LMB*, exsoluas *v* nouissimum
W in marg. m. 2

NEMINEM CONTRISTARI MORTE DEBERE, CVM SIT IN VIVENDO
LABOR ET PERICVLVM, IN MORIENDO PAX ET RESVRGENDI
SECVRITAS.

58 In Genesi: Tunc dixit Deus ad Adam: quia exaudisti uocem
mulieris tuae et manducasti ex illa arbore, de qua sola praeece- 5
peram tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus ope-
ribus tuis. in tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus uitae
tuae. spinas et tribulos eiciet tibi, et edes pabulum agri in su-
dore uultus tui. edes panem tuum, donec reuertaris in terram,
de qua sumptus es: quoniam terra es et in terram ibis. Item 10
illic: Et conplacuit Enoch Deo, et non est inuentus postmodum,
quia Deus illum transtulit. Item apud Esaiam: Omnis caro
faenum et omnis claritas eius ut flos faeni. aruit faenum et flos
decidit. uerbum autem Domini manet in aeternum. Item apud
Ezechielem: Dicunt: arida facta sunt ossa nostra, periit spes 15
nostra, expirauimus, propterea propheta et dic: haec dicit Do-
minus: ecce ego aperio monumenta uestra et educam uos de mo-
numentis uestris et inducam uos in terram Israel. dabo spiritum
meum in uos, et uiuetis. et ponam uos in terra uestra, et cog-
noscetis quoniam ego Dominus locutus sum et faciam, dicit 20
Dominus. Item in Sapientia Salomonis: Raptus est, ne
malitia mutaret intellectum illius. placita enim erat Deo anima
illius. Item in psalmo LXXXIII: Quam amabilia sunt taber-

3 Gen. 3, 17 sq. 11 Gen. 5, 24. 12 Es. 40, 6 et 8. 15 Ez.
37, 11 sq. 21 Sap. 4, 11 et 14. 23 Ps. 83, 2 sq.

1 mortem *WL*¹*B*¹ uiuendo *ex uendo* *W m. 2* 2 resurgenti *A*¹
4 dominus *v* ad *L s. l. m. 2* audisti *W* 5 mulieris] uxor *v*
ex illa... manducares *W s. l. m. 2* sole *A* 6 et ea maledicta *W* 7 tuis
ex tu *W m. 2* 8 paulum *A*¹ agri tui *MB* 9 edis *M* 10 de] *ex B* qua
et *Lv* adsumtus *W* es *W s. l. m. 2* quia *v* 12 illuc *post* transtulit
erasum in M item] *om. M*, et *v* 13 caritas *L* ut] sicut *WLM*
14 uerbum *AW*, sermo *LMBv* autem dei *M*, domini uero *B* mane-
bit *L* item *om. v* 15 ezechielum *M*¹, ezechihel *B* ipsi dicunt *v*
perit *WLM*¹ 16 expirauimus] interiuimus *M* prophetiza *Bv*
17 uestrae *A* monumenti *W*¹ 18 et dabo *MBv* 19 terram uestram
*MBW*²*v* 20 ego sum *B* 22 intellectus *M* domino *W* 23 amabilia
s. t. tua] dilectissimae (dilectae *W*) habitationes tuae *WLv*

nacula tua, Domine uirtutum. concupiscit et deficit anima mea
 in atria Domini. Item Paulus apostolus ad Thessaloni-
 censes: Nolumus uos ignorare, fratres, de dormientibus, ne
 contristemini sicut et ceteri qui non habent spem. si enim credi-
 mus quia Iesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos qui
 dormierunt in Iesu adducet cum eo. Item ad Corinthios
 prima: Stulte, tu quod seminas, non uiuificatur, nisi mortuum
 fuerit. Item illic: Stella ab stella differt in claritate, ita et
 resurrectio. seminatur corpus in corruptione, surgit sine corrup-
 10 tela: seminatur in ignominia, resurgit in gloria: seminatur in
 infirmitate, resurgit in uirtute: seminatur corpus animale, sur-
 git spiritale. Item illic: Oportet enim corruptiuum istud in-
 duere incorruptionem et mortale hoc induere immortalitatem.
 [cum autem corruptiuum hoc induerit immortalitatem et mor-
 15 tale hoc induerit incorruptionem,] tunc fiet uerbum quod scrip-
 tum est: absorpta est mors in contentionem. ubi est, mors, acu-
 leus tuus? ubi est, mors, contentio tua? Item in euangelio
 secundum Iohannem: Pater, quos mihi dedisti, uolo ut
 ubi ego fuero et ipsi sint mecum et uideant claritatem meam

3 I Thess. 4, 13 sq. 7 I Cor. 15, 36. 41—44. 53—55. 18 Io.
 17, 24.

1 domine u. c. et deficit *AB*, deus u. desiderat et properat *WLMv*
 2 in] ad *WLMv* atria] aulas *B* dei *WLMv* in epistula (...lis *L*)
 pauli ad *WLMBv* 3 nolumus autem *LMBv* ignorare uos *WLM* (fratres
 ignorare uos *B*) ne] ut non *B* 4 spem non habent *v* 6 per iesum *B*
 adducit *W* 7 non] numquid *M* nisi] si non *L*, nisi prius *WMv*
 mortuum fuerit] moriatur *W* 8 item illic *A*, et iterum *WLMBv*
 a stella *LM'v*, stellae *WM'* differit *M* claritate sua *WB* ita *A*, sic
WLMBv 9 resurrectio mortuorum *WLMB* corruptiones *A*, corruptio-
 nem *M'B* resurgit *WLMv*, resurget *B* sine...l. 10 resurgit *W s. l.*
m. 2 10 in (ante ign.) *M s. l. m. 2, om. B* resurget ex resurgit *L m. 2*
 in (ante inf.) *M s. l. m. 2* 11 resurget *B* resurgit *WL'MBv*, resurget
L' 12 in spiritale *M* item illic *AB*, et iterum *WLMv* enim *om. W*
 corruptiuum *W* 13 incorruptionem *W*, immortalitatem *B* hoc] istud *B*
 14 cum autem ...l. 15 incorruptionem *om. AWLB* 15 incorruptionem *v*,
 immortalitatem *M* uerbum] sermo *W* qui scriptus *W* 16 absorpta est
MB, absumpta est *L*, ubi est *W, om. A* contentione *AM*, contentio tua
 (in *om.*) *W*; cf. *Gr. κατεπόθη ἡ θάνατος εἰς νίκης* aculeus tuus ubi est
 mors *M* in *margin* *m. 2* add. 18 dedisti mihi *v*

quam mihi dedisti ante constitutionem mundi. Item secundum Lucam: Nunc dimittis serum tuum, Domine, secundum uerbum tuum in pace, quia uiderunt oculi mei salutare tuum. Item secundum Iohannem: Si me dilexissetis, gauderetis quoniam eo ad patrem, quia pater maior me est.

DE IDOLIS QVAE GENTILES DEOS PVTANT.

59 In Sapia Salomonis: Omnia idola nationum aestimauerunt deos, quibus neque oculorum uisus est ad uidendum neque nares ad percipiendum spiritum neque aures ad audiendum nec digiti in manibus ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. homo enim fecit illos, et qui spiritum mutuatus est is finxit illos. nemo autem sibi similem homo poterit deum fingere. cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. melior est autem ipse his quos colit: quoniam ipse quidem uixit, illi numquam. Item illic: Neque operibus adtendentes agnouerunt quis esset artifex, sed aut ignem aut spiritum aut citatum aerem aut gyrum stellarum aut nimiam aquam aut solem aut lunam rectores orbis terrae deos putauerunt: quorum si propter speciem hoc aestimauerunt, sciant quanto his Dominus sit speciosior: aut si uirtutes et opera eorum mirati sunt, intelligent ab ipsis quoniam qui haec constituit fortia fortior est illis. Item in psalmo CXXXIII: Simulacra gentium argentum et

2 Luc. 2, 29 sq. 4 Io. 14, 28. 7 Sap. 15. 15 sq. 15 Sap. 13, 1 sq. 22 Ps. 134, 15 sq.

1 mundi constitutionem *WLMB* 2 dimitte *A²W*, demitte *A¹*
 3 quoniam *A* 4 dilexissetis *ex* dixissetis *A m. 2*, diligeritis *W* gauderitis quia *W* 5 eo *A*, uado *WLMBv* 6 quae] qui *A*, quos *B* 8 deos aestimauerunt *W* uisus *AW*, usus *LMBv*; *χεῖρας LXX* 9 nares *ex* nares *W* neque *v* 10 in manibus *A*, in manu *M*, manuum *W*, manum *L*, manus *B* contrectandum *v* 11 feci *L¹* 12 is *L*, his *AB*, *om. WM* poterit *om. B* 13 finget *LM* 14 his] is *M¹*, iis *v* quidem ipse *A* 15 illi autem *AB* de hoc ipso apud solomonem *W* operibus *A*, opera *WLe*, operam *B*, operata *M* cognouerunt *v* 16 et (*pro* aut) spiritum *B* 17 aut (*ante girum*) *om. B* 18 aut] et *LMBv* putauerunt] aestimauerunt *A* quorum... aestimauerunt *om. B* 19 hoc] h *W* 21 fortia *W s. l. m. 2* 22 item *om. B* CXXXIII] CXIII *B* simulacra *A*, idola *WLMBv* argomtum *A*

aurum, opera manuum hominum. os habent et non loquentur, oculos habent et non uidebunt, aures habent et non audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum. similes illis fiant omnes qui faciunt ea [et omnes qui confidunt in illis]. Item in psalmo XCV: Quoniam omnes dii gentium daemonia: Dominus uero caelos fecit. Item in Exodo: Non facietis uobis deos aureos neque deos argenteos. Et rursus: Non facies tibi idolum nec cuiusquam similitudinem. [Item in Hieremia: Haec dicit Dominus: secundum uias gentium nolite incedere et a signis caeli ne timueritis, quia timent illa in personis suis, quia legitima gentium uacua sunt. lignum de saltu excisum, opus fabri, et conflatum aurum et argentum speciose composita sunt, in malleis et in clauis confirmauerunt illa et non mouebuntur, quia confixibilia sunt. argentum adpositum est a Tharsis. uenit aurum Moab. opera artificum omnia. hyacinthum et purpuram uestiunt ea. tollentes tollunt illa, quia non prodient. nolite timere ea, quia malum non facient et bonum non est in illis. sic dicite: dii qui caelum et terram non fecerunt pereant a terra et de sub caelo isto. exhorruit caelum in hoc et obhorruit multo magis uehementer, dicit Dominus. haec maligna fecit plebs mea. dereliquerunt me fontem aquae uiuae, et foderunt sibi lacus contritos qui non poterant aquam continere. uerberauit te derelictio tua

5 Ps. 95, 5. 6 Ex. 20, 23. 7 Ex. 20, 4. 8 Hier. 10, 2—5. 9-11 et 2, 12. 13. 19. 20. 27.

1 opera *A*, opus *WLMBv* manu *A*¹, manum *L* hos *B* loquuntur *LBv* 2 uident *LMBv* audiunt] *LBV*; addit *W*: nares habent et non odorabunt, manus abent et non palpabunt, pedes habent et non ambulabunt, non clamabunt in guttore suo 3 enim *om. W* ipsorum *A*, eorum *WLMBv* illis fiant *A*, sint illis (illi *B*) *WB*, fiant illis *Mv*, illis *L* omnes *om. Mv* 4 et... illis *om. AWLB* item *om. B* 5 XCV] CXIII *WL*, LXXXIII *M* quoniam *om. WLMBv* 6 uero *A*, autem *WLMB* uobis ipsis *B* 7 aureos neque deos (deos *om. M*) argenteos *AM*, argenteos neque (et *B*) deos aureos *WLB* rursus *A*, iterum *Mv* 8 item ...p. 162 l. 26 ascendet solus exhibet *W* hieremiam *W* 9 et a s. c. n. timueritis *om. v* 11 salto *W* 12 malleis] martulis *v* 15 iachintum *W* purpura *W* uestient *v* 16 tollent ea *v* 17 faciunt *v* sic dicite *om. W* 18 terram et mare *W* pereant] intereunt *v* 19 abhorruit multum *v* 20 facit *W* 21 me *om. v* effoderunt *v* detritos *v* 22 derelictio] dilectio *v*

et nequitia tua accusabit te. et scito et uide quoniam amarum tibi erit quod dereliqueris me, dicit Dominus Deus tuus, et non speraueris in me, dicit Dominus Deus tuus, quia in saeculum contribulasti iugum tuum et dirupisti uincula tua, et dixisti: non seruiam, sed ibo super omnem montem excelsum et super omnem collem altum et super omne lignum umbrosum. ibi confundar in fornicatione. ligno dixerunt quia pater meus es tu, et lapidi: tu genuisti me. et conuerterunt ad me dorsum et non faciem suam. In Esaia: Cecidit Bel, dissolutus est draco. facta sunt sculptilia eorum ut bestiae et pecora. auferetis illa conligata quasi sarcinam laborantes et esurientes et non ualentes. Et iterum: Soluti simul non poterunt saluari de bello. ipsi autem captiui ducti sunt tecum. Et iterum: Cui me adsimilastis? uidete, conicite quia erratis corde qui committitis aurum de sacculo et argentum in statera ponderatis in pondera conducentes artificem. fecerunt manufacta et inclinantes se adorauerunt illud: ferunt illa umeris et sic ambulant. si autem posuerint illa, loco manebunt et non mouebuntur: et si qui clamauerint ad illa, non audient et a malis non saluabunt eos. Item in Hieremia: Dominus qui fecit caelum et terram in uirtute correxit orbem in sua prudentia et sua sapientia extendit caelum et multitudinem aquarum in caelo, perduxit nubes ab extremo terrae, fulgura in pluuiam fecit. et eiecit uentos de thesauris suis. infatuatus est omnis homo ab scientia sua, confusus est omnis artifex in sculptilibus suis, quia falsum conflauit. non est spiritus in illis. uacua

9 Es. 46, 1. 2. 5—7. 19 Hier. 28, 15—18.

1 quia *v* 4 cumtribulasti *W* tuum] meum *v* 6 post altum falso repetit *W*: et super omnem montem excelsum et super omnem collem omnem *W* lignum] libanum *W* 7 fornicationem *W* ligno] ligno et lapidi *v* 9 et in esaia *W* Bel] uel *v*; cf. Sabatier II p. 595 ad h. l. sculptilia *W*¹ 10 ut] et *W* besteis *W* conligata] collo ligata *v* sarcina *W* 11 soluti] collecti *v* 13 conicite] et intelligite *v* 15 pondere *W* conducentes. Artifices *v* 16 ferunt] et leuauerunt *v* illa] in *v* 17 ambulabant *v* 18 si *om. v* 19 et *om. v* hieremiam *W* 20 qui *om. W* orbem terrae *v* 21 et sua sapientia *om. v* 22 fulgura *W* 23 pluuiam fecit scripsi, pluuia infecit *W*, nubibus *v* 24 sculptilibus *W* 25 uacuata *v*

sunt opera inlusa, in tempore conspectionis illorum peribunt. Et in Apocalypsi: Et sextus angelus tuba cecinit. et audiui unum ex quattuor angulis arcae aureae quae est in conspectu Dei dicentem sexto angelo qui habebat tubam: solue quattuor ange-
 5 los ligatos super flumen magnum Euphratem. et soluti sunt quattuor angeli qui erant parati in horam et diem et mensem et annum, ut occiderent tertiam partem hominum. et numerus exercituum equestrium dismiriades myriadon: audiui numerum eorum. et sic uidi equos in uisu et sedentes super eos habentes loricas
 10 igneas et hyacinthinas et sulphureas, et capita equorum †, et ex ore eorum exiit ignis et fumus et sulphur. a tribus plagis istis occisa est tertia pars hominum ex igne et fumo et sulphure quod exiit de ore eorum: nam uis equorum in ore eorum est et in caudis eorum. caudae enim eorum similes anguibus, habentes
 15 capita, et in eis nocent. et reliqui hominum qui non sunt occisi in istis plagis nec paenitentiam egerunt opera factorum manuum suarum, ut non adorent daemonia et idola id est simulacra aurea et argentea et aerea et lapidea et lignea, quae neque uidere possunt neque ambulare: et non egerunt paenitentiam homicidiorum suorum neque fornicationis suae neque factorum suorum. Item illic: Et tertius angelus secutus est eos dicens in uoce magna: si quis adorat bestiam et simulacrum eius, et accepit inscriptionem in fronte sua aut super manum suam, is bibet de uino irae eius et punietur igne et sulphure sub oculis
 20 angelorum sanctorum et sub oculis agni, et fumus tormentorum eorum in saecula saeculorum ascendet].

2 Apoc. 9, 13—21 et 14, 9—11.

1 inlusa] inclusa v; cf. LXX 2 et om. W 3 angelis W
 4 habet W 5 supra W efraten W 7 exercituum W 8 dismiriaden
 W 9 aequos ex equos W m. 2 in... eos om. W loricas W 10 iacin-
 thinas W sulphureas W et capita... exiit om. W 11 a] ex W 12 sul-
 phure quod exiit W 13 nam... eorum om. v 14 anguillis v habentes
 enim v 16 penitentiam W 17 ut] et W post daemonia repetit W:
 ut non adorent daemonia 20 neque f. s. n. f. suorum om. v 21 sequen-
 tus W 22 uocem W 23 is ex his W, hic v 24 bibet... eius et
 om. W 26 ascendit W

CIBORVM NIMIAM CONCVPISCENTIAM NON ADPETENDAM.

- 60 Apud Esaiam: Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. non remittetur uobis peccatum istud, quoadusque moriamini. Item in Exodo: Et consedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Item Paulus apostolus ad Corinthios prima: Esca nos non commendat Deo: neque si manducauerimus, abundabimus, neque si non manducauerimus, egebimus. Item illic: Cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium conueniatis. Item ad Romanos: Non est regnum Dei esca et potus, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu sancto. Item in euangelio secundum Iohannem: Ego cibum habeo manducare quem uos non nostis. meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui me misit et perficiam opus eius.

POSSIDENDI CONCVPISCENTIAM ET PECVNIAM NON
ADPETENDAM.

- 61 Apud Salomonem in Ecclesiastico: Qui diligit argentum non satiabitur argento. Item in Prouerbiis: Captans annonam maledictus in plebe est. benedictio autem in eius capite est qui communicat. Item in Esaia: Vae qui coniunguntur

2 Es. 22, 13 sq. 4 Ex. 32, 6. 6 I Cor. 8, 8. 8 I Cor. 11, 33 sq.
10 Rom. 14, 17. 12 Io. 4, 32 et 34. 17 Eccl. 5, 9. 18 Prou. 11, 26.
20 Es. 5, 8.

2 manducemus *AW*, edamus *LMBv* moriamur *W*, morimur *L*; cf. *LXX*: ἀποθνήσκειμεν 3 remittet *W*¹ pec. ist.] hoc peccatum *B*
4 item *om. B* et *om. AL¹M* consedit] cūsedit *W*, sedis *A* 5 biuere
A exsurrexit *LM* item *om. LMo* paulus apostolus *A*, paulus *W*,
in epistula pauli *LM*, *om. B* ad *A s. l. m. 2* 6 prima *om. W* esca
AW, cibus *LMBv* commendet *M* neque] ** que *A*, 7 abundauimus
AW non *W s. l. m. 2* mand.] ederimus *LMB* 8 egebimus] aegiuimus
A, deerit nobis *W* item illic *A*, et iterum *WLMBv* conueneritis *M*,
uenitis *W* 9 expectantes *W* si quis] qui *W* manducit *A* ut] et
W in] ad *Wlv* 10 romanus *A* 11 in *om. A* 12 item *om. v*
cybum *AW*, panem *M* 13 manducare *om. WLMBv* uos *om. M*
non n.] ignoratis *B* meus c.] mea esca *W* 14 et] ut *M* et... eius
om. B 18 item *om. B* parocemiis *WLMB* 19 in] a *B* capite eius
M 20 item *om. WLM* apud esaiam *WLMB*

domum ad domum et agrum agro continuant, ut auferant proximo aliquid. numquid habitabitis soli super terram? Item apud Sophoniam: Aedificabunt domos et non inhabitabunt, et instituent uineas et non bibent unum earum, quia prope est dies Domini. Item in euangelio secundum Lucam: Quid enim prodest homini, si totum orbem lucretur et animae suae detrimentum patiat? Item illic: Dixit autem illi Deus: stulte, hac nocte expostulatur anima tua. quae ergo parasti, cuius erunt? Item illic: Commemorare quoniam percepisti bona in uita tua, Lazarus autem mala. nunc hic consolatur, tu autem cruciaris. Item in Actibus apostolorum: Dixit autem Petrus ad eum: argentum quidem et aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do. in nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula. et adprehensa manu eius dextera eleuauit eum. Item ad Timotheum prima: Nihil intulimus in hunc mundum, uerum nec auferre possumus. habentes itaque uictum et uestitum his contenti simus. qui autem uolunt diuites fieri incidunt in temptationem et laqueum diaboli et desideria multa et nocentia quae mergunt hominem in perditionem et in interitum. radix

3 Soph. 1, 13 sq. 5 Luc. 9, 25. 7 Luc. 12, 20. 9 Luc. 16, 25.
11 Act. 3, 6. 15 I Tim. 6, 7 sq.

1 ad domum et uillam ad uillam B agro] ad agrum v auerant W, auferant *ponit post* aliquid B proximo suo (sui W) WMBv, proximi sui L¹, proximis suis L² 2 soli habitabitis WB 3 domus M inhabitabunt in ea A 4 bibunt M¹ 5 item om. MB in euangelio om. A 6 prodeest A si totum orbem (mundum B) lucretur AB, lucrifacere (lucrare W) totum mundum WLMv et an. s. d. patiat A, se autem ipsum perdere (perdat B) WLMB, se ipsum autem p. v 7 item illic A, illic B, et iterum WLMv; item l. 9 dominus LMv deus stulte om. B 8 hac] ac A tua a te B cui ex cuius B 9 rememorare W 10 eleazar WL, et lazarus Mv autem] similiter Mv nunc uero Mv consolatur AW, rogatur LMBv 11 cruciaris AW, doles LMBv item A, et LBv, om. WM actis WLMB 12 quidem om. W 13 do tibi WB nazarei LMBW², nazorei A 14 et (ante amb.) om. B apphensens manum eius dextram B eleuauit A, erexit W, excitauit LMBv illum B item om. B 15 prima om. W 16 nec] quia nec A auferre quid v possumus M uictum A, exhibitionem WLMBv uestitum A, tegumentum WLMBv 17 diuites uolunt fieri M fieri A s. l. m. 2 incedunt A¹ 18 laquaecum diaboli A, muscipula WLVB, muscipulam Mv 19 dimergunt A in perditionem et om. A in om. L

enim omnium malorum est cupiditas quam quidam adpetentes naufragauerunt a fide et inseruerunt se doloribus multis.

MATRIMONIVM CVM GENTILIBVS NON IVNGENDVM.

- 62 Apud Tobiam: Uxorem accipe ex semine parentum tuorum et noli sumere alienam uxorem quae non est ex tribu parentum tuorum. Item in Genesi mittit puerum suum Abraham, ut de semine suo accipiatur Rebecca filio eius Isaac. Item in Esdra satis non fuit Deo, cum uasterentur Iudaei, nisi alienigenas uxores cum filiis quoque, quos ex illis procreauerant, dereliquissent. Item apostolus Paulus ad Corinthios prima: Mulier alligata est, quamdiu uiuit uir eius. si autem dormierit, liberata est: cui uult nubat, tantum in Domino. beatior autem erit, si sic permanserit. Item ad Corinthios prima: Nescitis quia corpora uestra membra Christi sunt? auferens membra Christi faciam membra meretricis? [absit.] aut nescitis quia qui coniungit se meretrici unum corpus est? erunt enim duo in carne una. qui autem coniungit se Domino unus spiritus est. Item ad Corinthios secunda: Nolite coniungi cum infidelibus. quae autem participatio est iustitiae et iniquitati? aut quae commu-

4 Tob. 4, 12. 11 I Cor. 7, 39 sq. 14 I Cor. 6, 15 sq. 19 II Cor. 6, 14.

1 malorum omnium *B* 2 naufrauerunt *A*¹, errauerunt *B* 3 gentium non iungedum *W* 4 accipere *M*¹ accipet ibi uxorem *W* 5 alienigenam mulierem *W*, uxorem alienam *M* 6 item *om. WB* 7 accipiat rebecca *Mv* 8 satus *A* fit *WLB* deus *B* 9 alienigenas *A* 10 reliquissent *WLMBv* 11 item a. p. *A*, in epistula pauli *WML*, *om. B* prima *om. AB* 12 alligata *A*, uincta *WLMBv* est legi *W* [dormierit] mortuus fuerit *W* 13 ut cui *Mv* uolet *L*, uoluerit *B* beatior *AW*, felicior *LMBv* 14 quoniam *v* 15 sunt christi *B* sunt a. m. christi *om. A* auferes *M* 16 faciens *M* meretricis *A*, fornicariae *LMBv*, fornicationis *W* absit *om. AWLB* qui *om. L* iungit se *W*, conglutinatur *LMv*, conglutinatur *B* 17 meretrici *AW*, fornicariae *LMBv* est *A*, sunt *LMBv*, facit *W* duo] ambo *B* unam carnem *B*, una carne *v* 18 se coniungit *W*, se coniunxerit (...int *L*) *LMBv* deo *A* est] sunt *LB*; *addit B in margine*: uel unum corpus sunt item *om. B* 19 iungi *A* 20 participio *M*¹ iniquitate *W*, iniquitatis *B* communicatio est *LMB*, est communicatio *v*

nicatio est lumini ad tenebras? Item de Salomone in Basilion
tertio: Et auerterunt uxores alienigenae cor eius post deos suos.

GRAVIVS DELICTVM ESSE FORNICATIONIS.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Omne delic- 63
tum quodcumque fecerit homo extra corpus est. qui autem forni-
catur in corpus suum peccat. [non estis uestri: emti enim estis
pretio magno. clarificate et portate Dominum in corpore uestro].

QVAE SINT CARNALIA QVAE MORTEM PARIANT ET QVAE
SPIRITALIA QVAE AD VITAM DVCANT.

10 Paulus apostolus ad Galatas: Caro enim concupiscit 64
aduersus spiritum et spiritus aduersus carnem. haec enim inui-
cem aduersantur sibi, ut non quae uultis ipsa faciatis. manifesta
autem sunt facta carnis, quae sunt adulteria fornicationes, in-
munditiae, spurcitiae, idololatria, ueneficia, homicidia, inimi-
15 citiae, contentiones, aemulationes, animositates, prouocationes,
simultates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comis-
sationes et his similia: qui talia agunt regnum Dei non possi-
debunt. fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, ma-
gnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas.
20 qui enim Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum uitii et
concupiscentiis.

OMNIA DELICTA IN BAPTISMO DEPONI.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Neque forni- 65
carii neque idolis seruientes neque adulteri neque molles neque

2 I Reg. 11, 4. 4 I Cor. 6, 18. sq. 10 Gal. 5, 17 et 19 sq.
25 I Cor. 6, 9 sq.

1 lumini] luci v de] in M salomonem LM in om. M basilion]
genesi A 2 tertio om. W 3 graue Bv 4 paulus apostolus A, item M,
in epistula pauli WLv, om. B, item l. 10 et 23 prima]. II. W 6 corpus
suum] carne sua M non estis... l. 7 uestri om. AWLB 7 magno om.
M 8 sunt v 10 enim om. WLMBv 11 et om. W 12 sibi aduer-
santur A ipsa faciatis W s. l. m. 2; ipsa om. B 13 sunt autem v
14 idolatria ALB, idolatriae WM beneficiae M 15 animositas LB
16 heresis MBL comisationes A'LM', comesationes WA' 17 qui]
quae praedico quia qui v, quia qui M 18 caritas] agape LB, agapes V
19 mansuetudo W 20 sunt Christi WLMBv suam om. LB 22 pab-
tismo W 23 fornicatores ex fornicauerit W m. 2 24 post molles repetit
L: neque idolis seruientes

masculorum concubitores neque fures neque fraudulentum neque ebriosi neque maledici neque raptores regnum Dei consequentur. et haec quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu nostri Christi et in spiritu Dei nostri.

DISCIPLINAM DEI IN ECCLESIASTICIS PRAECEPTIS
OBSERVANDAM.

- 66 Apud Hieremiam: Et dabo uobis pastores secundum cor meum, et pascent uos pascentes cum disciplina. Item apud Salomonem in Prouerbiis: Fili, ne neglexeris disciplinam Dei neque defeceris ab eo correptus. quem enim diligit Deus, corripit. Item in psalmo II: Adprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus et pereatis a uia iusta: cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. Item in psalmo XLVIII: Peccatori autem dicit Deus: Quare tu enarras iustitias meas et sumes testamentum meum per os tuum? tu uero odisti disciplinam et proiecisti sermones meos post te. Item apud Salomonem: Disciplinam qui abicit infelix est.

8 Hier. 3, 15. 10 Prou. 3, 11 sq. 12 Ps. 2, 12. 15 Ps. 49, 16 sq. 18 Sap. 3, 11.

1 concubitores *A*, adpetitores *WLMBv* neque fures *ponit post fraudulentum M* fraudulentum *W*, fraudatores *v* 2 neque raptores *om. B* consequentur] possidebunt *B* 3 sed] et *B* (*ante sanct.*) sed iustificati estis *om. WMBv* 4 iustificati] uiuificati *L* in om̄ *A* n̄ri iesu *MB* in *om. B* 6 disciplina *B* praeceptis... 8 pastores *W s. l. m. 2* 7 obseruandum *A* 8 pastorem *B* 9 uos] oues *Bv* uos... 10 salomonem *add. m. 2 in W* disciplinam *B* item *om. B* 10 paroemiis *WLMB* ne *om. B* neglexeris *B*, neglexiris *M* 11 deus diligit *v* 12 item *om. B* adprehendite *A*, continete *WLMBv* 13 quando *AB*, forte *WLMv* a] de *B* iusta *AB*, recta *WLMv* 14 in breui *AB*, breui *W*, cito *LMv* eius super uos *LMBv* beati] felices *LB* confidunt in eum *WM*, in eum conf. *LB* item *om. B* 15 dixit *B* quare tu *A*, ad quid *WMLBv* enarras *A*, exponis *WLBv*, apponis *M* 16 iustitias *A*, iustificationes *WLMv*, iustificationem *B* meam *B* adsumes *M*, adsumis *WLBv* uero *A*, autem *WLMBv* 17 abiecisti *WLMBv* meos *W s. l. m. 2* post te *WM*, retro *LBv*, *om. A* item *om. B* 18 in sapientia (salomonis *add. Mv*) *WLMBv* auicit *A*, habicit *W*, abicit *M* sed cit ex corr.

PRAEDICTVM QVOD DISCIPLINAM SANAM ASPERNATVRI
ESSENT.

Paulus apostolus ad Timotheum secunda: Erit tem-
pus, quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum
sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes in audiendo
[scalpentes aures]. et a ueritate quidem auditum auertent, ad
fabulas autem conuertentur.

RECEDENDVM AB EO QVI INORDINATE ET CONTRA
DISCIPLINAM VIVAT.

Paulus apostolus ad Thessalonicenses: Praecipimus
autem uobis in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut discedatis ab
omnibus fratribus ambulanti- bus inordinate et non secundum tra-
ditionem quam acceperunt a nobis. Item in psalmo XLVIII :
Si uidebas furem, simul cum eo concurrebas et cum adulteris
portionem tuam ponebas.

NON IN SAPIENTIA MVNDI NEC IN ELOQVENTIA ESSE REGNVM
DEI SED IN FIDE CRVCIS ET VIRTUTE CONVERSATIONIS.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Misit me
Christus adnuntiare, non in sermonis sapientia, ne inanis fiat
crux Christi. uerbum enim crucis stultitia est his qui pereunt,
his autem qui saluantur uirtus Dei est. scriptum est enim:
perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium repro-
babo. ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor saeculi huius?

3 II Tim. 4. 3 sq. 10 II Thess. 3, 6. 13 Ps. 49, 18. 18 I Cor.
1, 17 sq.

2 esse *L* 3 apostolus *om.* *WLMBv* 4 quando] cum *W* doctrinam]
disciplinam *M* 5 desideria sua *B* 6 scalpentes aures *om.* *A*, *cfr.* *Gr.*
auditui *W* 8 ab eo *ex* *aleo* *A m. 2* 9 uiuit *WL²* 10 paulus apo-
stolus *A*, paulus *B*, in epistula (epistulis *L*) pauli *WLM* praecepimus
AMB 11 domini nostri *om.* *LM* recedatis *B* 12 fratribus *om.* *B*
13 traditionem] rationem *B* quem *L¹* acceperunt *A* item *om.* *B*
XLVIII *B* 14 uideras *L* simul *om.* *L* concurrebas (currebas *W*)
cum eo (cum illo *B*, ei *L*) *WLMB* cum] inter *L*, *om.* *A* adult. port.]
moechos particulam *L* 16 in (ante eloq.) *om.* *M* et in *Mv* 18 pau-
lus apostolus *A*, *om.* *B*, in epistula (epistulis *L*) pauli *WLMv* prima]. II.
M 19 sapientiae *A*, sapientiam *B* inane *B* 20 his] eis *B*, iis *v* 21 his]
iis *v* et scriptum *M* 22 inprudenciam *L¹* 23 sapiens *W¹*, sapientes
A huius saeculi *WBv*

nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? quoniam quidem in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, conplacuit Deo per stultitiam praedicationis saluare credentes: quoniam Iudaei signa desiderant et Graeci prudentiam quaerunt. nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis Iudaeis et Graecis Christum Dei uirtutem et Dei sapientiam. Item illic: Nemo se decipiat. si quis putat sapientem se esse in uobis, saeculo huic stultus fiat ut sit sapiens. sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum. scriptum est enim: comprehensens sapientes in astutia ipsorum. Item illic: Dominus cognouit cogitationes sapientium, quia uanae sunt.

PARENTIBVS OBSEQVENDVM.

- 70 Paulus apostolus ad Ephesios: Filii, obsequentes estote parentibus uestris. hoc enim est iustum. honora patrem tuum et matrem, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi et sis longaeuus super terram.

PATRES QVOQVE ASPEROS ESSE CIRCA FILIOS NON OPORTERE.

- 71 Paulus apostolus ad Ephesios: Et uos, patres, nolite ad iracundiam prouocare filios uestros, sed nutrite eos in disciplina et correptione Domini.

8 I Cor. 3, 18 sq. 14 Eph. 6. 1—3. 19 Eph. 6, 4.

1 stultam (stultum *A*) fecit *AW*, infatuabit *B*, infatuauit *LMv* huius mundi] saeculi *W* 2 in *om. W*, *erasum in L* sapientiam *L* deum] deo *B*, dñi *LM* 3 placuit *W* 4 desiderant] petunt *W* 6 ipsi *B* 7 item illic *AB*, et iterum *WLMv*; *item l. 11* 8 qui *WL* se sapientem *MB* sapientem... *l. 9* sapiens *W s. l. m. 2* 9 saeculo] mundo *Bv* sit] fiat *LMB* 10 mundi huius *B* conpraehendes *A*, adpraehendens *W*, repraehendens *M'B*, repraehendam *M²*, reprehendes *Lv* 11 astudia eorum *A* 12 quoniam *A* uanae sunt *A*, stulte sunt *W*, sunt stultae *LMBv* 14 in epistula (epistulis *L*) pauli *WLMBv* 16 matrem tuam *Mv* 17 tibi sit *W* longaeuus sis *M* 18 circa filios esse *WLM* 19 paulus a. a. efesios *A*, item illic *W*, et iterum *B*, *om. LM*; *variantes lectiones id genus posthac non adnotaui* et *om. B* uos *om. WLMB* patres] parentes *M* 20 ad *AB*, in *WLMv* iracundia *B* prouocare *A*, mittere *WLMBv* 21 correptionem *A*, correctione *LM*

SERVOS CVM CREDIDERINT PLVS DOMINIS CARNALIBVS
SERVIRE DEBERE.

Paulus ad Ephesios: Serui, obaudite dominis carnalibus **72**
cum timore et tremore, in simplicitate cordis uestri sicut Christo,
non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed quasi
serui Christi.

ITEM DOMINOS MITIORES ESSE DEBERE.

Paulus apostolus ad Ephesios: Et uos, domini, eadem
facite ad eos remittentes minas, scientes quia et uester et ipso-
10 rum dominus est in caelis, et personarum acceptio non est apud
illum.

VIDVAS PROBATUS QVASQVE HONORANDAS.

Paulus apostolus ad Timotheum prima: Viduas ho- **74**
nora, quae uere uiduae sunt. quae autem in deliciis est, uiuens
15 mortua est. Item illic: Adulescentiores autem uiduas deuita.
cum enim deliciatae fuerint in Christo, nubere uolunt habentes
damnationem, quoniam primam fidem reprobauerunt.

SVORVM ET MAXIME FIDELIYM CVRAM PLVS VNVMQVEMQVE
HABERE DEBERE.

20 Paulus apostolus ad Timotheum prima: Si quis **75**
autem suorum et maxime domesticorum non agit curam, fidem
denegat et est deterior infideli. Item apud Esaiam: Si
uideris nudum, uesti et domesticos seminis tui non despexeris.

3 Eph. 6, 5 sq. 8 Eph. 6, 9. 13 I Tim. 5, 3. 6 et 11. 20 I Tim.
5, 8. 22 Es. 58, 7.

1 plus crediderint *M* 3 dominis uestris *M* 4 timore *A*, metu
WLMBv in] et in *WBv* 5 homini *L* quasi hominibus placentes
om. A 6 christi] dei *Lv* 7 item *om. AB* 9 remittentes minas
A, laxantes iracundiam *WLMBv* uestrum *WLM* et *om. M*
ipsorum] illorum *A* 10 in caelis est *B* exceptio (acceptio *W*) perso-
narum *WLMBv* aput illum *A*, in illo *WLMBv* 12 quosq; *A*
13 prima]. II. *B* honoras *M*¹ 14 uere *AW*¹*M*, uerae *W*¹, re uera *LB*
sunt uiduae *LBv* in deliciis *A*, delicata *WLMBv* est uidua *Mv* ui-
uens *om. B*, uia *L* 15 adulescentiores *A*, iuniores *WLMBv* euita *W*,
praeteri *LMv* 16 delicatae *B*, indelicatae *L*, indelicatae *V*, in deliciis *W*,
in deliciis *****M* fuerunt *A*¹ 17 damnationem *A*, iudicium *WLMBv*
quia *A* probauerunt *B* 22 negat *A* infideli deterior *A* 23 despi-
cies *MB*, despicias *v*; cf. test III 1 p. 108

De quibus domesticis in euangelio dictum est: Si patremfamilias dixerunt Beelzebul, quanto magis domesticos eius.

MAIOREM NATV NON TEMERE ACCVSANDVM.

- 76 Paulus apostolus ad Timotheum prima: Aduersus 5
maiolem natu accusationem noli recipere.

PECCANTEM PVBLICE OBIVRGANDVM.

- 77 Paulus apostolus ad Timotheum prima: Peccantem
coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant.

CVM HAERETICIS NON LOQVENDVM.

- 78 Paulus apostolus ad Titum: Haeticum hominem post
primam correptionem deuita sciens quoniam peruersus est huius-
modi et peccat et est a semet ipso damnatus. Item Iohannes
apostolus: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si
enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Item 15
ad Timotheum secunda: Sermo eorum ut cancer serpit.

INNOCENTEM FIDENTER PETERE ET IMPETRARE.

- 79 Iohannes apostolus: Si cor nostrum nos non reprehendat,
fiduciam habemus ad Deum et quodcumque petierimus accipiemus
ab eo. Item in euangelio secundum Matthaeum: Beati 20
puro corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Item in psalmo

1 Matth. 10, 25. 5 I Tim. 5, 19 et 20. 11 Tit. 3, 10 sq.
14 I Io. 2, 19. 16 II Tim. 2, 17. 18 I Io. 3, 21. 20 Matth. 5, 8.

2 patrem familiae *M* belzezul *B* (beelzebul dixerunt *W*) 4 timere
A, demere *W* 5 prima *om. B* aduersum *WM* 6 maiorem natu] pres-
biterum *W* noli recipere *A*, ne receperis *WLMBv* 8 ad Timotheum
om. WLB prima *om. AWLB* peccantes *LMv* 9 argue *AW*, cor-
ripi *LMBv* ut et *LMv* timorem *A*, metum *WLMBv* 10 conloquen-
dum *W* 11 titum *A*, colosenses *WLMB* 12 primam *A*, unam
WLMBv euita *WB*, euita *L* 13 peccat et] peccator *M* sed or ex
corr. iohannis *A*, item *l. 18* 15 mansissent *LMBv* utique *om. L*
nouiscum utique mansissent *M* item *om. B* 17 innocentiam *WLMBv*
18 non nos *WLM* reprehendit *WLMB* 19 accipiamus *M* 20 ab eo]
habeo *A* item *om. B* beati] felices *LB* 21 puro *A*, mundo *WMv*,
mundi *LB* item *om. MB*

XXIII: Quis ascendit in montem Domini aut quis stabit in loco sancto eius? innocens manibus et mundo corde.

NIHIL LICERE DIABOLO IN HOMINEM, NISI DEVS PERMISERIT.

In euangelio secundum Iohannem dixit Iesus: Nul- **80**
5 lam haberes aduersus me potestatem, nisi data esset tibi desuper.
 Item in Regnorum tertio: Et excitauit Dominus satanam
 ipsi Salomoni. Item in Iob prius Deus permisit, et sic
 diabolo licuit. Item in euangelio Dominus ante per-
10 mittit dicendo Iudae: Quod facis fac citius. Item apud
 Salomonem in Prouerbiis: Cor regis in manu Dei.

MERCEDEM MERCENNARIO CITO REDDENDAM.

In Leuitico: Non dormiet merces mercennarii tui apud te us- **81**
 que in mane.

NON AVGVRANDVM.

15 In Deuteronomio: Non ominemini neque auguremini. **82**

CIRRVVM NON HABENDVM.

In Leuitico: Non facietis cirrum ex coma capitis uestri. **83**

NON VELLENDVM.

In Leuitico: Non corrumpetis effigiem barbae uestrae. **84**

1 Ps. 23, 3 sq. 4 Io. 19, 11. 6 I Reg. 11, 23. 9 Io. 13, 27.
 10 Prou. 21, 1. 12 Leu. 19, 13. 15 Deut. 18, 10. 17 Leu. 19, 26. 27.

1 et quis *M* adscendet *MBv* qui *A* 2 innocens... corde *om.* *B*
 mundus *L* 3 homine *WLB* 5 potestatem aduersus me *WLMBv*
 tibi esset *v* 6 item *om.* *B* *reg *A*, basilion *WLMBv* satanan *AW*,
 satanin *M*, satan *B* 7 iobus *W¹* sic *A*, tunc *WLMBv* 8 diabuli
W item *AW*, et *LMBv* in euangelio *om.* *A* deus *A* permisit
WLMB ante permisit dominus *M* dicendo permisit *B* 9 citius *A*,
 uelocius *L*, uelociter *B*, celerius *WMv* item *om.* *B* 10 prouerbiis *A*,
 paroemiis *WLMB* 11 merces *B* mercenario *WMv* 12 leuitico *A*
ita semper mercis *A* 13 in *om.* *WL* mane hoc *W* 14 Item non
WLM item non... *l.* 15 auguremini *W m. 2 in margine* oigorandum
A, augurandum *B* in deuteronomio *Mv*, in leuitico *A*, *om.* *WLB*
 hominemini *L¹*, menemini *W* auguriemini *B* 16 Item cirrum *WLM*,
 circum *A* in capite non *LMv* 17 in leuitico *om.* *WMB* circum *A*
 uestris *A* 18 Item non *WLM* 19 in leuitico *om.* *WLMBv* *testim. 84*
cum 83 coniungit L

SVRGENDVM, CVM EPISCOPVS AVT PRESBYTER VENIAT.

- 85 In Leuitico: A facie senioris exurges et honorabis personam presbyteri.

SCHISMA NON FACIENDVM, ETIAMS I IN VNA FIDE ET IN
EAEDEM TRADITIONE PERMANEAT QVI RECEDIT.

- 86 Apud Salomonem in Ecclesiastico: Scindens ligna periclitabitur in eis, si exciderit ferrum. Item in Exodo: In domo una comedetur, non eicietis de domo carnem foras. Item in psalmo CXXXII: Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. Item in euangelio secundum Matthaëum: Qui non est mecum aduersus me est, et qui non colligit mecum spargit. Item Paulus apostolus ad Corinthios prima: Obsecro autem uos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes et non sint in uobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia. Item in psalmo LXVII: Deus qui habitare facit unanimes in domo.

FIDELES SIMPLICES CVM PRVDENTIA ESSE DEBERE.

- 87 In euangelio secundum Matthaëum: Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae. Item illic: Vos estis sal terrae. si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur?

2 Leu. 19, 32. 6 Eccl. 10, 9. 7 Ex. 12, 46. 9 Ps. 13, 21.
11 Matth. 12, 30. 13 I Cor. 1, 10. 16 Ps. 67, 7. 19 Matth. 10, 16.
20 Matth. 5, 13.

1 aut] et *Lv* 2 in leuitico] apud salomonem *B*, om. *WL* exsur-
gis *W* personam presbyteri om. *B* 5 maneat *W* secedit *A* 6 eccle-
siaste *L*, ecclesiasten *W* 7 et 8 item om. *B* 8 eicitis *A* 9 CXXXII]
CXXII *ALB* ecce quam] ecce quid *LB*, ut quid *V* quam om. *LBV*
iocundum *W*, uoluptabile est (est om. *B*) *LBV* 10 ut habitent *LBV*
item om. *LMB* 11 aduersus *B* non mecum colligit *WLMB* 12 di-
spargit *WL*, sparcit *A* item om. *MB* 13 prima om. *AB* 14 nostri
om. *W* dicatis] iudicatis *L* 14 sit *B* 15 perfecti *A*, compositi *LMBv*,
n̄ po. siti *W* eadem sententia] eodem consilio *V* 16 item om. *B* LXVII]
LXVI *MB* inhabitare *WLMB* ¶ unanimes *A* 18 cum prudencia
simplices *W* 19 in euangelio om. *WLMB* 21 infatuatus *L*

in nihilum ualet, nisi ut proiciatur foras et conculcetur ab hominibus.

FRATREM NON CIRCVMVENIENDVM.

Paulus apostolus ad Thessalonicenses prima: Non **88**
 5 circumuenire in negotio fratrem suum, quia ultor est Deus de his omnibus.

SVBITO VENIRE FINEM MVNDI.

Paulus apostolus ad Thessalonicenses prima: Dies **89**
 Domini sicut fur in nocte ita adueniet. cum dixerint: pax et secu-
 10 ritas, tunc illis subitaneus ueniet interitus. Item in Actibus apostolorum: Nemo potest cognoscere tempus aut tempora quae pater posuit in sua potestate.

VXOREM A VIRO NON RECEDERE AVT, SI RECESSERIT,
 INNVPTAM MANERE.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: His autem **90**
 quae nupserunt praecipio, non ego sed Dominus, uxorem a uiro non recedere, si autem recesserit, manere innuptam aut reconciliari uiro, et uir uxorem ne dimittat.

TANTVM VNVMQVEMQVE TEMPTARI QVANTVM POTEST
 SVSTINERE.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Temptatio **91**
 uos non occupabit nisi humana. fidelis autem, Deus qui non pa-

4 I Thess. 4, 6. 8 I Thess. 5, 2 sq. 11 Act. 1, 7. 15 I Cor.
 7, 10 sq. 21 I Cor. 10, 13.

1 in *A*, ad *WLMBv* nihil *LMv* ut proiciatur] proici *L*, proicia-
 tur *B* foris *W* conculcari *L* 3 frater *A* 4 ad] apud *L*
 5 de his omnibus *om. AB* 8 paulus a. a. Th. prima *A*, in euangelio *B*, in
 quit apostolus *Mv, om. WL* 9 fur ueniet *B* in *om. LB, s. l. m. 2 M*
 ueniet *v* et cum *B* dixerit *WB* securitas *AW*, firmitas *LMBv*
 10 subitaneus *A*, repentinus *WLMBv* adueniet *WLMv* ueniet illis
 repentinus *B* item *om. B* actis *WLMB* 11 tempora] momenta *W*
 14 innupta *LB* (manere innuptam *W*) 15 his] iis *v* 16 qui nubserunt
W 17 recedere *A*, discedere *W*, separari *LMBv* post autem *repetit*
W: qui nubser̄ innupta *B* cetera conciliari uiro *A*, uiro reconciliari
W 18 uir *AW*, uirum *LMBv* ne *A*, non *WLMBv* demittat *A*, di-
 mittere *LMBv* 19 quantum *A* 22 occupauit *B*, adpraehendat *W*
 qui *om. WB*

tietur uos temptari super quod potestis, sed faciet cum temptatione etiam euadendi facultatem, ut possitis tolerare.

NON QUIDQVOD LICET ESSE FACIENDVM.

- 92 Paulus apostolus ad Corinthios prima: Omnia licent, sed non omnia expediunt. omnia licent, sed non omnia aedificant. 5

PRAEDICTVM QVOD HAERESSES FVTVRAE ESSENT.

- 93 Paulus apostolus: Oportet et haereses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant in uobis.

CVM TIMORE ET HONORE EVCHARISTIAM ACCIPIENDAM.

- 94 In Leuitico: Anima autem quaecumque manducauerit ex 10 carne sacrificii salutaris quod est Domini et immunditia eius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo. Item ad Corinthios prima: Quicumque manducauerit panem et biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini. 15

BONIS CONVIVENDVM, MALOS AVTEM VITANDOS.

- 95 Apud Salomonem in Prouerbiis: Ne adduxeris impium in habitaculum iustorum. Item in Ecclesiastico: Viri iusti sint tibi conuiuiae. Item illic: Amicus fidelis medicamentum uitae et immortalitatis. Item illic: Longe abesto ab homine 20 potestatem habente occidendi [et non suspicaberis timorem]. Item illic: Felix qui inuenit amicum uerum et qui enarrat

4 I Cor. 10, 23. 7 I Cor. 11, 19. 10 Leu. 7, 20. 13 I Cor. 11, 27. 17 Prou. 24, 15. 18 Sir. 9, 16. 19 Sir. 6, 16. 20 Sir. 9, 13. 22 Sir. 25, 9.

1 illud quod *A*, id quod *WM*, sed in *M* id add. *m. 2* ferre potestis *A* sed] et *WLM* cum temptatione] contemplationem *B* 2 euadendi facultatem] prouentum facultatis *W* positus *W* 3 Item non *LM* 4 prima *om. A* 6 Item praedictum *LM* heresis *LM* 7 et *om. B* esse] se *A* ut ut *L* et qui probati sunt *A*, probati *WLMBv* 8 fiant *A*, sint *WLMBv* 9 eucharistia *B* 11 dominus *B* eius] ipsius *v* 12 est] et *W* 13 prima]. II. *A* qui *B* manducauerit *A*, comederit *B*, ederit *WLMv* et *A*, aut *WLMBv* 16 conueniendum *v* malus *A* 17 aduxeris *A* 18 habitaculo *W* item apud eundem *v* uiri... conuiuiae. Item illic *ponit W post* item illic *l. 20* 20 est uitae *W* et *om. WB* mortalitas *B* 21 habentem *ALB*, s. *l. m. 2 W* et... timorem *om. AWLB* 22 felix] beatus *Mv* uerum amicum *WLMB* et *om. B*

iustitiam auri audienti. Item illic: Saepi aures tuas spinis et noli audire linguam nequam. Item in psalmo XVII: Cum sancto sanctus eris et cum uiro innocente innocens eris et cum peruerso subuerteris. Item Paulus apostolus ad Corinthios prima: Conrumpunt mores bonos conloquia mala.

FACTIS NON VERBIS OPERANDVM.

Apud Salomonem in Ecclesiastico: Noli citatus esse **96** in lingua tua et inutilis et remissus in operibus tuis. Item apostolus ad Corinthios prima: Non in sermone est regnum **10** Dei sed in uirtute. Item ad Romanos: Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Item in euangelio secundum Iohannem: Qui fecerit et sic docuerit magnus uocabitur in regno caelorum. Item secundum **15** Matthaeum: Omnis qui audit uerba mea et facit ea similabo eum uiro sapienti, qui aedificauit domum suam supra petram. descendit pluuia, uenerunt flumina, flauerunt uenti et inpegerunt in domum illam, et non cecidit. fundata enim erat super petram. et omnis qui audit uerba mea et non facit ea similabo **20** eum uiro stulto, qui aedificabit domum suam super harenam. descendit pluuia, uenerunt flumina, flauerunt uenti et inpegerunt in domum illam, et cecidit et facta est ruina domus illius magna.

1 Sir. 28, 24. 2 Ps. 17, 26 sq. 5 I Cor. 15, 33. 7 Sir. 4, 29.
9 I Cor. 4, 20. 10 Rom. 2, 13. 12 Matth. 5, 19. 14 Matth. 7, 24 sq.

1 aure *A*, in aures *W* audientibus *W* 2 item *om. MB* XXVIII
M 3 sancto *AW*, iusto *LMBv* sanctus eris *AW*, iustificaberis
LMBv uiro *om. B* eris] erit *M*, eris et peruerse *W*¹, eris et cum electo
electus eris *B* 4 subuerteris *AW*, peruersus eris *LMBv* 5 prima]. II.
B mores bonos *AW*, ingenia bona *LMBv* conloquia mala *AW*, con-
fabulationes pessimae *LMBv* 9 in *om. A* 10 non *ex nonne M m. 2*
11 sunt *om. L*; iusti sunt *om. B* item *om. B* 12 iohannem] mattheum
L v sic et *B* 13 maximus *WLMBv* in euangelio sec[un]d[um] Mattheum *A*,
cata mattheum *WLMB*, illic *v* 15 uiri *L* 16 aduenerunt *M* flauerunt]
uenerunt *L*, aduenerunt *M* et *om. B* inpigerunt *A* 17 in *om. B*
erat *A*, fuit *WLMBv* 18 faciat *Oxon.* 19 stulto] insipienti *M*
harenam sine fundamento *A* 20 uenerunt flumina *om. W* flumina...
inpegerunt *om. L*; flumina flauerunt *om. A* et *om. B* 21 domus illius
A, eius *WLMBv*

AD FIDEM ET AD CONSECVTIONEM PROPERANDVM.

- 97 Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne tardes conuerti ad Dominum et ne differas de die in diem. subito enim uenit ira illius.

CATECHVMENVM PECCARE IAM NON DEBERE.

- 98 Paulus apostolus ad Romanos: Faciamus mala, dum ueniunt bona: quorum damnatio iusta est.

IUDICIUM SECVNDVM TEMPORA FUTVRVM VEL AEQVITATIS ANTE LEGEM VEL LEGIS POST MOYSEN.

- 99 Paulus apostolus ad Romanos: Quotquot inique peccauerunt, inique peribunt. et quotquot in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

GRATIAM DEI GRATVITAM ESSE DEBERE.

- 100 In Actibus apostolorum: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti gratiam Dei per pecuniam possideri. Item in euangelio: Gratis accepistis, gratis date. Item illic: Domum patris mei domum negotiationis fecistis [et domum orationis uos fecistis speluncam latronum]. Item apud Esaiam: Qui sititis ite ad aquam et quotquot non habetis pecuniam euntes emite et bibite sine pecunia. Item in Apocalypsi: Ego α et ω , initium et finis. ego sitienti dabo de fonte

2 Sir. 5, 7. 6 Rom. 3, 8. 10 Rom. 2, 12. 14 Act. 8, 20.
16 Matth. 10, 8. 17 Io. 2, 16. = Matth. 21, 13. 19 Es. 55, 1.
21 Apoc. 21, 6 sq.

1 et ad fidem *LM* persequutio *W* 3 deum *WLMBv* de die] diem *LB* enim *W s. l. m.* 2 4 illius et in tempore uindictae disperdit te *A* 5 iam *om.* *MB* 7 condemnatio *LMB* iusto *A* 10 quodquod *AW'L*, quotquot enim *M* inique] sine lege *Mv* et loco *proximo* 11 et peribunt *WM* quodquod *AW'L* 12 et indicabuntur *LMBv* 14 actis *WLMB* sit] ϵ *M* perditione *LMBv* 15 pecunia (per *om.*) *W* possidere *M* 16 item *om.* *WLB* gratias—gratias *L* 17 facitis negotiationis *WLMB* et d. orationis *om.* *B*; et... latronum *om.* *AWLM* 19 sitis *W* ite] uadite *WLV* aquas *B* quodquod *AL*, quomodo *W* 20 et bibite *A*, et edite *WBM*, edite *L*; καὶ πρίετε *LXX* (*πρίετε cod. Alex.*) 21 et (*ante* ω) *om.* *A*

aquae uiuae gratis. qui uicerit possidebit ea et eorum hereditatem, et ero eius Deus, et ille erit mihi filius.

SPIRITVM SANCTVM IN IGNE FREQVENTER APPARVISSE.

In Exodo: Et mons Sina fumabat totus, quoniam descen- 101
 5 derat Deus in eum in igne. Item in Actibus apostolorum:
 Et factus est subito de caelo sonus, quasi ferretur flatus uehe-
 mens, et inpleuit totum locum illum, in quo erant sedentes. et
 uisae sunt illis linguae diuisae quasi ignis, qui et insedit in unum-
 quemque illorum: et inpleti sunt omnes Spiritu sancto. Item in
 10 sacrificiis quaecumque accepto habebat Deus de-
 scendebat ignis de caelo qui sacrificia consumeret.
 Item in Exodo: In flamma ignis adparuit angelus Domini
 de rubo.

CORREPTIONEM BONOS QVOSQVE LIBENTER AVDIRE DEBERE.

15 In Prouerbiis Salomonis: Qui corripit impium odietur 102
 ab eo. corripe sapientem, et diliget te.

A MVLTILOQVENTIA TEMPERANDVM.

In Prouerbiis Salomonis: Ex multiloquio non effugies 103
 peccatum, parcens autem labiis sapiens eris.

30 NON MENTIENDVM.

In Prouerbiis Salomonis: Abominatio est Domino labia 104
 mendacia.

4 Ex. 19, 18. 6 Act. 2, 2 sq. 12 Ex. 3, 2. 15 Prou. 9, 8.
 18 Prou. 10, 19. 21 Prou. 12, 22.

1 uiuae *AB*, uitae *WLMv*; cf. test. II 1, II 6 et om. *A* 2 ille
 om. *B* filii *W* 3 sanctum spiritum *W* 4 descendebat *W* 5 igni
LB, ignem *W*¹ actus *A*, actis *WLMB* 6 sonus] thronus *B* 7 illum
 locum *v* 8 fiseae *W* 10 quicumq; *W*, quae *B* accepta *Mv* habe-
 bant *B* 11 sacrificata *LMv* 12 item om. *Bv* 14 correptiones *M*
 quoque bonas (bonos *B*) *MB* 16 diligit *LMB* diligit et adiciae cordis
 sitae *A* (*corruptum ut uidetur ex*: et adiciet odisse te) 17 a] item illic
 a *L* et ita proximi tituli in *L* incipiunt ab Item uel Item illic mul-
 tiloquio *WL*¹ 18 multiloquentia *L*² *MBv* 19 parces *W*¹, pergens *A*
 autem] enim *B* sapiens *A*, sensatus *WLMBv* 21 abhominatio *W*
 22 mendacia] *add. B*: item illic: noli uelle mentiri omne mendacium ad-
 siduitas illius non bona

FREQVENTER EMENDANDOS QUI DELINQVUNT IN DOMESTICO
MINISTERIO.

- 105 In Prouerbiis Salomonis: Qui parcit baculo suo odit
filium suum. Item illic: Ne destiteris paruulum emendare.

INIVRIA ACCEPTA PATIENTIAM TENENDAM ET VLTIONEM DEO 5
RELINQVENDAM.

- 106 In Prouerbiis Salomonis: Ne dixeris: ulciscar me de
inimico meo; sed expecta Dominum, ut tibi auxilio sit. [Item
alibi: Mihi uindictam, ego retribuam, dicit Dominus.] Item
apud Sophoniam: Expecta me, dicit Dominus, in die resur- 10
rectionis meae in testimonium: quoniam iudicium meum ad con-
gregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos
iram meam.

NON DETRAHENDVM.

- 107 Apud Salomonem in Prouerbiis: Noli diligere detra- 15
here ne eradicaris. Item in psalmo XLVIII: Sedens aduersus
fratrem tuum detrahebas et aduersus filium matris tuae po-
nebas scandalum. Item Paulus apostolus ad Romanos:
Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.
Item ad Colossenses: De nullo male loqui nec litigiosos 20
esse.

3 Prou. 13, 24. 4 Prou. 23, 13. 7 Deut. 32, 35. 9 Rom.
12, 19. 10 Soph. 3, 8. 15 Prou. 20, 13. 16 Ps. 49, 20. 19 Rom.
9, 3. 20 Tit. 3, 2.

1 delinquent *M*¹ 3 in prou. sal. *M*, item in sapientia solomonis *A*,
item illic *BW*, om. *L* suo om. *WMv* 4 suum om. *Lv* filium suum
odit *B* destiteris *L*¹ *B*, cessaueris *W* paruo lumen mendare *A*, par-
uulum emendando *WLMBv* 5 et om. *W* 7 in prou. sal. *A*, apud solo-
monem in paroemiis *W*, om. *LMBv* de om. *A* 8 inimicis meis *M*
sed om. *M* expecta *A*, sustine *WLMBv* deum *WLM* item...do-
minus om. *A* 10 diem *A* 11 meae... congregationes om. *B* congre-
gationem *WM* 16 eradicaris *AM*, extollaris *WLBv* item om. *B*
XLVIII] XLVIII *B* aduersum *B* 18 item...l. 19 meis om. *WLMv*,
post litigiosos esse l. 21 ponit *B* 19 obtabam enim *B* pro fr. meis
om. *B* 20 in epistula pauli ad *WLMv* mali *L* litigiosos *A*, litio-
sus *W*, litigiosus *B*

NON ESSE PROXIMO INSIDIANDVM.

Apud Salomonem in Prouerbiis: Qui fodit foueam pro- 108
ximo suo incidet in eam ipse.

INFIRMOS VISITANDOS.

- 5 Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne pigriteris uisi- 109
tare infirmum. ex his enim in dilectione firmaberis. Item in
euan'gelio: Infirmus fui, et uisitastis me: in carcere fui, et
uenistis ad me.

SVSVRRONES MALEDICTOS ESSE.

- 10 In Ecclesiastico: Susurrio et bilinguis maledictus, mul- 110
tos enim turbauit pacem habentes.

SACRIFICIA MALORVM ACCEPTA NON ESSE.

In Ecclesiastico: Dona iniquorum non probat altissimus. 111

GRAVIUS IVDICARI DE HIS QVI IN SAECVLO PLVS HABVERINT

- 15 POTESTATIS.

In Ecclesiastico: Iudicium durissimum in his qui prae- 112
sunt fiet. exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem
potenter tormenta patientur. Item in psalmo secundo: Et
nunc, reges, intellegite, erudimini qui iudicatis terram.

- 20 VIDVAM ET PVPILOS PROTEGI OPORTERE.

Apud Salomonem: Esto pupillis misericors ut pater et pro 113
uiro matri illorum: et eris uelut filius altissimi, si obaudieris.
Item in Exodo: Omnem uiduam et orphanum non uexabitis.

2 Prou. 26, 27. 5 Sir. 7, 35. 7 Matth. 25, 36. 10 Sir. 23, 13.
13 Sir. 31, 23. 16 Sap. 6, 6 sq. 18 Ps. 2, 10. 21 Sir. 4, 10. 23 Ex.
22, 21 sq.

3 ipse incidet in eam v 4 uisitandos se A 5 apud salomonem
om. A 6 firmaueris AB 7 carcerem A et om. B 10 susurrio
WLM, usurrio A, susurro Bv; cf. Mai Glossarium in Spic. IX p. 68
malectus W, maledictus in plebe B 11 turbabit WLMv; cfr. LXX
12 acceptabilia v 13 non probat] reprobatur V 14 iudicare M ha-
buerunt v 16 in eccl. A, item illic WB, om. LM, apud salomonem v
17 concedetur B 18 item om. MB secundo] primo LM 19 erudi-
mini A WB, emendamini LMv 20 pupillam L protegere ex protege
M m. 2 21 apud sal. om. L, dicit add. W esto** L ut] et W
22 eorum WLMB et] ut W uelut f. alt. om. W si] et A, om. WL
obaudiens W 23 uexabis B

si autem uexabitis eos et uociferantes exclamauerint ad me, exaudiam exclamationes eorum et irascar animo et occidam uos gladio: et erunt uxores uestrae uiduae et filii nestri orphani. Item apud Esaiam: Iudicate pupillo et iustificate uiduam: et uenite, disputemus, dicit Dominus. Item apud Iob: Conseruau i egenum 5 de manu potentis et pupillo cui non erat adiutor auxiliatus sum: os uiduae benedixit me. Item in psalmo LXVII: Patris orphanorum et iudicis uiduarum.

DVM IN CARNE EST QVIS, EXOMOLOGESIN FACERE DEBERE.

- 114 In psalmo VI: Apud inferos autem quis confitebitur tibi. 10
Item in psalmo XXVIII: Numquid exomologesin faciet tibi puluis? Item alibi exomologesin faciendam: Paenitentiam peccatoris malo quam mortem. Item apud Hieremiam: Haec dicit Dominus: numquid qui cadit non resurget aut qui auertitur non conuertetur? 15

ADVLATIONEM PERNICIOSAM ESSE.

- 115 Apud Esaiam: Qui uos felices dicunt in errorem uos mittunt et semitam pedum uestrorum conturbant.

PLVS AB EO DILIGI DEVM, CUI IN BAPTISMO PLVRA PECCATA DIMITTUNTUR. 20

- 116 In euangelio secundum Lucam: Cui [plus dimittitur plus diligit, et cui] pusillum remittitur, modicum diligit.

5 Es. 1, 17 sq. 6 Iob 29, 12 sq. 7 Ps. 67, 6. 10 Ps. 6, 6. 11 Ps. 29, 10. 12 Ez. 33, 11. 14 Hier. 8, 4. 17 Es. 3, 12. 21 Luc. 7, 47.

1 uexaueritis *Mv* audiam *LM* 2 animo in uobis *Mv* occidam *A*, perimam *WLMBv* 3 uxores *A*, coniuges *WLMBv* filii] pueri *LB* 4 pupillo *A*, ut pupillo *L*, pupillos *W* 5 conseruabis *B* 6 non *W* s. l. m. 2 7 uiduae *W* item *om. B* LXVII] LXVI *B* patres *WMB*; 8 iudices *WMB* 9 exomologesin *A*, exomologesim *WB* 10 VI] quinto *B* in infernum *A* autem *om. B* 11 item *om. B* XXVIII] XXVIII *AWMB* exom. faciet] confitebitur *W* numquid... alibi *om. A* faciendum *WLM*, *om. V* 12 malo peccatoris paenitentiam *WLMB*, exomologesin malo peccatoris et paenitentiam *V* 14 cadet *A* resurgit *B*, surgit *WLM*, surget *v* quid *W*¹ 15 conuertitur *LM* 16 adulationem *A*, adulatiosam *W* 17 uos felices dicunt] beatificant uos *W* errore *A* 18 semitas *Wv* turbant *LBv* 19 ab eo] habeo *A*, *om. B* 21 plus... cui *om. AWLBv* pusillum *AWLBv*, minus *Mv* dimittitur *WLMBv* 22 diligi *V*

FORTEM CONGRESSIONEM ESSE ADVERSVS DIABOLVM ET IDEO
FORTITER NOS STARE DEBERE VT POSSIMVS VINCERE.

Paulus apostolus ad Ephesios: Non est nobis conlu- 117
ctatio aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates et
5 principes huius mundi et harum tenebrarum, aduersus spiritalia
nequitiae in caelestibus. propter hoc induite tota arma Dei, ut
possitis resistere in die nequissimo, ut cum omnia perfeceritis,
stetis adincti lumbos uestros in ueritate, induentes lorica
iustitiae et calciati pedes in praeparatione euangelii pacis, in
10 omnibus adsumentes scutum fidei, in quo possitis omnia candentia
iacula nequissimi extinguere et galeam salutis et gladium
spiritus qui est sermo Dei.

DE ANTICHRISTO QVOD IN HOMINE VENIAT.

Apud Esaiam: Hic homo, qui concitat terram, commouet 118
15 reges, qui ponit orbem terrae totum desertum.

GRAVE FVISSE IVGVM LEGIS QVOD A NOBIS ABIECTVM EST
ET LEVE ESSE IVGVM DOMINI QVOD A NOBIS SVSCEPTVM EST.

In psalmo secundo: Quare fremuerunt gentes et populi 119
meditati sunt inania? adstiterunt reges terrae et principes con-
20 uenerunt in unum aduersus Dominum et aduersus Christum eius.
disrumpamus uincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum.
Item in euangelio secundum Matthaeum: Venite ad

3 Eph. 6, 12 sq. 14 Es. 14, 16 sq. 18 Ps. 2, 1 sq. 22 Matth.
11, 28 sq.

3 nobis *WLMv* 5 harum *om. W* aduersus] ad *LMB* spiritalis
L 6 nequitia *WB* tota arma *WLBV*, armatura *A*, arma *Mv* dei
om. WL, iustitiae *B* 7 nequissimo] nouissimo *B* ut] et *A* perficeritis *W*, perficeretis *A* 8 stetis... ueritate *om. WLM* stetis]
sitis *B* ueritate euangelii *v* et induentes *B* lorica *W*, lorica *M*
9 praeparationem *AW* pacis *om. V* 10 omnia *om. B* candentia *A*,
ignita *WLBV*, ignea *Mv* 11 saluationis *LB*, salutis assumere *v*
et gladium *om. B* 12 sermo] uerbum *v* domini *A* 13 item de
ALMv antichristi aduentu *A* hominem *v* 14 concita *A* et com-
mouet *M* 16 adiectum *L*, abtectum *W* 18 item in *A* quare *AW*,
ad quid *LMBv*; cf. test. I 13 fremuerunt *AW*, tumultuatae sunt
LMBv 19 conuenerunt *AW*, collecti sunt *LB*, congregati sunt *Mv*
20 in unum *om. B* et aduersum *B* 21 abiciamus *WLV* eorum
WLv 22 item *om. B*

si autem uerabitis eos et uociferantes exclamauerint ad me, exaudiam exclamationes eorum et irascar animo et occidam uos gladio: et erunt uxores uestrae uiduae et filii uestri orphani. Item apud Esaiam: Iudicate pupillo et iustificate uiduam: et uenite, disputemus, dicit Dominus. Item apud Iob: Conseruau i egeum 5 de manu potentis et pupillo cui non erat adiutor auxiliatus sum: os uiduae benedixit me. Item in psalmo LXVII: Patris orphanorum et iudicis uiduarum.

DVM IN CARNE EST QVIS, EXOMOLOGESIN FACERE DEBERE.

- 114 In psalmo VI: Apud inferos autem quis confitebitur tibi. 10
Item in psalmo XXVIII: Numquid exomologesin faciet tibi puluis? Item alibi exomologesin faciendam: Paenitentiam peccatoris malo quam mortem. Item apud Hieremiam: Haec dicit Dominus: numquid qui cadit non resurget aut qui auertitur non conuertetur? 15

ADVLATIONEM PERNICIOSAM ESSE.

- 115 Apud Esaiam: Qui uos felices dicunt in errorem uos mittunt et semitam pedum uestrorum conturbant.

PLVS AB EO DILIGI DEVM, CVI IN BAPTISMO PLVRA PECCATA DIMITTUNTVR. 20

- 116 In euangelio secundum Lucam: Cui [plus dimittitur plus diligit, et cui] pusillum remittitur, modicum diligit.

5 Es. 1, 17 sq. 6 Iob 29, 12 sq. 7 Ps. 67, 6. 10 Ps. 6, 6. 11 Ps. 29, 10. 12 Ez. 33, 11. 14 Hier. 8, 4. 17 Es. 3, 12. 21 Luc. 7, 47.

1 ueraueritis *Mv* audiam *LM* 2 animo in uobis *Mv* occidam *A*, perimam *WLMBv* 3 uxores *A*, coniuges *WLMBv* filii] pueri *LB* 4 pupillo *A*, ut pupillo *L*, pupillos *W* 5 conseruabis *B* 6 non *W s. l. m. 2* 7 uidae *W* item *om. B* LXVII] LXVI *B* patres *WMB* 8 iudices *WMB* 9 exomologesin *A*, exomologesim *WB* 10 VI] quinto *B* in infernum *A* autem *om. B* 11 item *om. B* XXVIII] XXVIII *AWMB* exom. faciet] confitebitur *W* numquid... alibi *om. A* faciendum *WLM*, *om. V* 12 malo peccatoris paenitentiam *WLMB*, exomologesin malo peccatoris et paenitentiam *V* 14 cadet *A* resurgit *B*, surgit *WLM*, surget *v* quid *W*¹ 15 conuertitur *LM* 16 adulationem *A*, adulationem *W* 17 uos felices dicunt] beatificant uos *W* errore *A* 18 semitas *Wv* turbant *LBv* 19 ab eo] habeo *A*, *om. B* 21 plus... cui *om. AWLBv* pusillum *AWLBv*, minus *Mv* dimittitur *WLMBVv* 22 diligi *V*

FORTEM CONGRESSIONEM ESSE ADVERSVS DIABOLVM ET IDEO
FORTITER NOS STARE DEBERE VT POSSIMVS VINCERE.

Paulus apostolus ad Ephesios: Non est uobis conlu- 117
ctatio aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates et
5 principes huius mundi et harum tenebrarum, aduersus spiritalia
nequitiae in caelestibus. propter hoc induite tota arma Dei, ut
possitis resistere in die nequissimo, ut cum omnia perfeceritis,
stetis adcincti lumbos uestros in ueritate, induentes lorica
iustitiae et calciati pedes in praeparatione euangelii pacis, in
10 omnibus adsumentes scutum fidei, in quo possitis omnia candentia
iacula nequissimi extinguere et galeam salutis et gladium
spiritus qui est sermo Dei.

DE ANTICHRISTO QVOD IN HOMINE VENIAT.

Apud Esaiam: Hic homo, qui concitat terram, commouet 118
15 reges, qui ponit orbem terrae totum desertum.

GRAVE FVISSE IVGVM LEGIS QVOD A NOBIS ABIECTVM EST
ET LEVE ESSE IVGVM DOMINI QVOD A NOBIS SVSCEPTVM EST.

In psalmo secundo: Quare fremuerunt gentes et populi 119
meditati sunt inania? adstiterunt reges terrae et principes con-
20 uenerunt in unum aduersus Dominum et aduersus Christum eius.
dirumpamus uincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum.
Item in euangelio secundum Matthaeum: Venite ad

3 Eph. 6, 12 sq. 14 Es. 14, 16 sq. 18 Ps. 2, 1 sq. 22 Matth.
11, 28 sq.

3 nobis *WLMv* 5 harum *om. W* aduersus] ad *LMB* spiritalis
L 6 nequitia *WB* tota arma *WLBV*, armatura *A*, arma *Mv* dei
om. WL, iustitiae *B* 7 nequissimo] nouissimo *B* ut] et *A* perficeritis *W*, perficere *A* 8 stetis... ueritate *om. WLM* stetis]
sitis *B* ueritate euangelii *v* et induentes *B* lorica *W*, lorica *M*
9 praeparationem *AW* pacis *om. V* 10 omnia *om. B* candentia *A*,
ignita *WLBV*, ignea *Mv* 11 saluationis *LB*, salutis assumere *v*
et gladium *om. B* 12 sermo] uerbum *v* domini *A* 13 item de
ALMv antichristi aduentu *A* hominem *v* 14 concita *A* et com-
mouet *M* 16 adiectum *L*, abiectum *W* 18 item in *A* quare *AW*,
ad quid *LMBv*; cf. *test. I* 13 fremuerunt *AW*, tumultuatae sunt
LMBv 19 conuenerunt *AW*, collecti sunt *LB*, congregati sunt *Mv*
20 in unum *om. B* et aduersum *B* 21 abiciamus *WLV* eorum
WLv 22 item *om. B*

me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. tollite iugum meum super uos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus uestris. iugum enim meum bonum est et onus meum leue est. Item in Actibus apostolorum: Visum est sancto Spiritui et nobis nullam uobis inponere sarcinam, quam ista quae ex necessitate sunt, abstinere uos ab idololatriis et sanguine et fornicatione. et quaecumque uobis fieri non uultis, alii ne feceritis.

ORATIONIBVS INSISTENDVM.

120 Paulus ad Colossenses: Instate orationi uigilantes in ea. 10
Item in psalmo primo: Sed in lege Domini uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte.

5 Act. 15, 28 sq. 10 Col. 4, 2. 11 Ps. 1, 2.

1 honorati *W'*, honerati *W*B* reficiam *AW*, requiescere faciam *LMv*, uiuere faciam *B* 3 humiles corde. deo gratias. amen *A reliqua desunt* inuenetis *W* 4 bonum] suaue *W*; cf. test. I 13 onus meum] sarcina mea *LBV* item om. *B* actis *WLMB* 6 istam *LM*, illa *B* ut abstineatis *W* 7 idolatriis *WB*, idolatris *M*, idolatris quod est idolothytis *V* sanguine *WLBV*, sanguinis effusione *Mv* quaecumque *W* 8 alii *WL*, alio *B*, aliis *Mv* ne *W s. l. m. 2* 10 paulus *B*, in epistula pauli *WMLv* orationibus *B* eas *B* 11 item om. *WMB* 12 ac] et *L Oxon. add.*: Item apud Salomonem: ne impediatis orare semper et non cesses usque ad mortem iustificari, quoniam merces domini manet in aeternum (*Sir. 18, 22*) AD QUIRINVM NVMER LIB. III. EX *L*, AD QUIRINVM LIBER. III. EXPLICIT *WM*, Caecilii Cypriani ad Quirinum breuiarium cum excerptis capitulorum libri. III. explicit *B*.

III.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE HABITV VIRGINVM.

S = codex Seguerianus; cf. p. 2.

W = codex Würzburgensis; cf. p. 2.

D = codex Sangermanensis (841), nunc Parisinus 13047 saec. IX.

V = codex Veronensis; cf. p. 2.

DE HABITV VIRGINVM.

Disciplina custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonae indolis, magistra uirtutis, facit in Christo manere semper ac iugiter Deo uiuere, ad promissa caelestia et diuina praemia peruenire. hanc et sectari salubre est et auersari ac negligere letale. in psalmis loquitur Spiritus sanctus: continete disciplinam ne forte irascatur Dominus et pereatis a uia recta, cum exarserit cito ira eius super uos. et iterum: peccatori autem dicit Deus: ad quid exponis iustificationes meas et adsumis testamentum meum per os tuum? tu autem odisti disciplinam et abiiecisti sermones meos retro. et denuo legimus: disciplinam qui abicit infelix est. et de Salomone mandata sapientiae monentis accepimus: fili, ne neglexeris disciplinam Dei nec defeceris ab eo correptus: quem enim diligit Deus corripit. si autem Deus quem diligit corripit et corripit ut emendet, fratres quo-

7 Ps. 2, 12. 9 Ps. 49, 16 sq. 13 Sap. 3, 11. 14 Prou. 3, 11 sq.

INCIPIIT DE HABITV VIRGINVM FELICITER *S*, INCIPIIT DE HABITV VIRGINVM *WD*, DE DISCIPLINA ET HABITV FAEMINARVM *V*; 'liber de habitu uirginum' *Augustinus de doctrina christ. IV, 21, 48. tom. III. I p. 85*; de disciplina et habitu uirginum *v* 3 indolens *S* 4 uiuere et *v* 5 ad diuina *v* 6 ac *om. D* loetale *W* sanctus dicens *V* 7 continete uos *D*¹, contine *S* *dnm D* 8 recta] iusta *D* 9 uos] nos *W* dixit *v* *dns S* 10 ad] ut *v* tu exponis *W* iustificationis *D*; *saepissime permutantur in SD litterae e et i, ut in SWD e et ae, ae et oe, i et y; has permutationes non omnes adnotaui* 14 solomone *SD*, et ita fere semper *S* accipimus *WD* super ne *W m. 2*: noli 15 negligere *W* (ne neglexeris *recepit Krabinger*) domini *v* nec] ne *D* 16 *dns W* corripit *D* si *om. S* 17 *dns D* et corripit *om. S*, et ad hoc corripit *v*

que et maxime sacerdotes non oderunt sed diligunt eos quos corripunt ut emendent, quando et Deus per Hieremiam ante praedixerit et tempora nostra significauerit dicens: et dabo uobis pastores secundum cor meum, et pascent uos pascentes cum disciplina. 5

2 Quodsi in scripturis sanctis frequenter et ubique disciplina praecipitur et fundamentum omne religionis ac fidei de obseruatione ac timore proficiscitur, quid cupidius adpetere, quid magis uelle ac tenere nos conuenit, quam ut radicibus fortius fixis et domiciliis nostris super petram robusta mole solidatis inconcussi 10 ad procellas et turbines saeculi stemus, ad Dei munera per diuina praecepta ueniamus, considerantes pariter ac scientes quod templa Dei sint membra nostra ab omni faece contagionis antiquae lauacri uitalis sanctificatione purgata nec uiolari ea aut pollui fas sit, quando qui uiolat et ipse uioletur? eorum nos templorum 15 cultores et antistites sumus: seruiamus illi, cuius esse iam coepimus. Paulus in epistulis suis dicit, quibus nos ad curricula uiuendi per diuina magisteria formauit: non estis uestri: empti enim estis magno [pretio]. clarificate et portate Deum in corpore uestro. clarificemus et portemus 20 Deum puro et mundo corpore et obseruatione meliore, et qui per sanguinem Christi redempti sumus per omnia seruitutis obsequia redemptoris imperio pareamus demusque operam, ne quid immundum et profanum templo Dei inferatur, ne offensus sedem quam inhabitat derelinquat. sospitantis Domini uerba sunt et do- 25 centis, curantis pariter et monentis: ecce, inquit, sanus factus es: iam noli peccare ne quid tibi deterius fiat.

3 Hier. 3, 15. 18 I Cor. 6, 19 sq. 26 Io. 5, 14.

2 ut] et corripunt ut *coni. Vahlen* ieremian *S*, hieremian *D* 4 uos] eos *S* 6 sanctis *SWDV*, sanctis tam ueteribus quam etiam nouis *v* 9 tenere *ex nere D m. 2* nos *om.* *W* 10 nostris *W s. l. m. 2* robustam *D* 11 ut ad *Vv* domini *V*, christi *v* 13 sint *W s. l. m. 2* fece *W*, face *S* lauacro *D* 15 sit] est *D* nos** *D* 17 nos] nos successimus *W* 19 enim *om. V* magno praetio *S*, pretio magno *v*, magno *WDV* clarificate *WV*, glarificate *S*, glorificate *v*, claritate *D* 20 dom *S* clarificemus *WDV*, glarificemus *S*, glor. *v* et portemus *om. S* 22 christi domini nostri *v* 23 pariamus *D* 24 sede quem *S* 26 monen ecce *S* inquit *SD ita saepissime*

dat uiuendi timorem, dat innocentiae legem, postquam contulit
sanitatem, nec habens liberis et solutis uagari postmodum pati-
tur, sed ipsis potius quibus sanatus fuerat mancipato grauius
comminatur, quod sit scilicet minor culpa deliquisse ante, cum
5 necdum nosset disciplinam Dei, nulla sit uenia ultra delinquere,
postquam Deum nosse coepisti. et quidem hoc tam uiri quam
mulieres, tam pueri quam puellae, sexus omnis adque omnis
aetas obseruet et curet pro religione et fide quam Deo debet, ne
quod sanctum et purum de Domini dignatione percipitur minus
10 sollicito timore teneatur.

Nunc nobis ad uirgines sermo est, quarum quo sublimior gloria
est maior et cura est. flos est ille ecclesiastici germinis, decus
adque ornamentum gratiae spiritalis, laeta indoles, laudis et ho-
noris opus integrum adque incorruptum, Dei imago respondens
15 ad sanctimoniam Domini, inlustrior portio gregis Christi. gaudet
per illas adque in illis largiter floret ecclesiae matris gloriosa
fecunditas, quantoque plus copiosa uirginitas numero suo addit,
gaudium matris augetur. ad has loquimur, has adhortamur ad-
fectu potius quam potestate nec quo extremi et minimi et humi-
20 litatis nostrae admodum conscius aliquid ad censuram licentiae uin-
dicemus, sed quod ad sollicitudinem magis cauti plus de diaboli
infestatione timeamus.

Neque inanis haec cautio est et uana formido quae ad salutis
uiam consulit, quae dominica et uitalia praecepta custodit, ut
25 quae se Christo dicauerint et a carnali concupiscentia recedentes

1 uiuendi timorem *WD*, uiuenditi morem *S*, uiuendi mores *V*, u. mo-
rem *v*, u. tenorem *ex 1 cod. rec. Baluzius* 2 et solutis] resolutum *W*
6 dom *S* 7 adque *S¹D* (et ita fere semper *DS* uel *S¹*), atque *WS²*
omnis aetas *bis exhibet S* 10 teneatur] *add. Pamelius*: quia scriptum
est: qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit 11 ad *om. D*
12 est (post cura) *om. Augustinus de doctrina christ. IV, 21, 27* illa *S*
hae sunt *eccl. g. flores Oxon.* 14 adque *om. S* 15 ad] per *W* sancti-
monia *WD* 16 illas] ipsas *August. l. c.* ecclesiae *SW*; sic saepissime
uterque m. 1 17 quanto plus *S* copiosa *ex gloriosa S m. 2, gloriosa*
August. 18 tanto plus gaudium *ex uulgata Augustini recepit Pamelius*
adfectu *S*, adfectione *WDv* 19 nec quo *SW*, nec quod *D*, non quod *v*
20 conscis *S* 21 quo *D* magis pertinet *V* 22 intestatione *D*
23 neque enim *v* quae salutis *ex* qui ad satis *W m. 2* 24 et dominica
W utque *D* 25 recedent istam carnem quam menti *S*

tam carne quam mente se Deo uouerint, consumment opus suum magno praemio destinatum nec ornari aut placere cuiquam nisi domino suo studeant, a quo et mercedem uirginitatis expectant dicente ipso: non omnes capiunt uerbum sed illi quibus datum est: sunt enim spadones qui ex utero matris nati sunt sic et sunt spadones qui coacti sunt ab hominibus et sunt spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum caelorum. denuo quoque per hanc angeli uocem continentiae munus ostenditur, uirginitas praedicatur: hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinauerunt: uirgines enim permanserunt. hi sunt qui secuntur agnum, quocumque ierit. neque enim tantum masculis continentiae gratiam Dominus repromittit et feminas praeterit, sed quoniam uiri portio est femina et ex eo sumpta adque formata est, in scripturis fere omnibus ad protoplastum Deus loquitur, quia sunt duo in carne una et in masculo simul significatur et femina.

- 5 Quodsi Christum continentia sequitur et regno Dei uirginitas destinatur, quid istae cum terreno cultu et cum ornamentis, quibus dum hominibus placere gestiunt, Deum offendunt non cogitantes esse praedictum: qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus nihil fecit illos, et Paulo quoque gloriose et sublimiter praedicante: si hominibus placerem, seruus Christi non essem? continentia uero et pudicitia non in sola carnis integritate consistit sed etiam in cultus et ornatus honore pariter ac pudore, ut secundum apostolum quae innupta est sancta sit et corpore et spiritu. instruit Paulus

4 Matth. 19, 11 sq. 10 Apoc. 14, 4. 21 Ps. 52, 6. 23 Gal. 1, 10.

1 consument *W* 2 ornari iam *v* aut *ex* ut *W m.* 2 4 dicente ipso] dicentis *W* uerbum domini *V*, hoc uerbum *v* illis *D* 6 nati sunt sic *SD*, nati sunt *Wv*, sic nati sunt *v* 9 angeli] euangelii *W* 10 sunt inquit *V* 12 quocumque] quoq. *S fortasse recte* it *WV* 14 preterit *S*, praefert *D* femina uiri portio est *WDv* 15 per omnia *S* ad protoplastum *S*, *om. W* 18 quodsi *ex* quod sic *W* 19 istae *S*, est illis *WDv* cum (*ante orn.*) *om. S* 22 paulum — praedicasse (praedicantem *V*) *WDVv* 23 placere uellem *v* 24 christi seruus *v*, christi *D* 27 et (*ante corpore*) *om. S* instruit nos *v* paulus *om. W*

et dicit: caeleps cogitat ea quae sunt Domini, quomodo placeat Deo: qui autem matrimonium contraxit cogitat ea quae sunt mundi huius, quomodo placeat uxori. sic et mulier et uirgo innupta cogitat ea quae sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu. uirgo non esse tantum sed et intellegi debet et credi: nemo cum uirginem uiderit, dubitet an uirgo sit. parem se integritas in omnibus praestet nec bonum corporis cultus infamet. quid ornata, quid compta procedit, quasi maritum aut habeat aut quaerat? timeat potius placere, si uirgo est, nec periculum sui adpetat quae ad meliora et diuina se seruat. quae uirum non habet, cui placere se simulet, integre et pure non tantum corporaliter sed et spiritaliter perseueret. neque enim uirginem fas est ad speciem formae suae comi aut de carne et de eius pulchritudine gloriari, cum nulla sit illis magis quam aduersus carnem conluctatio et uincendi corporis ac domandi obstinata certatio.

Paulus forti ac sublimi uoce proclamat: mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo: et uirgo in ecclesia de specie carnis ac de corporis pulchritudine gloriatur. addit Paulus et dicit: qui enim sunt Christi carnem crucifixerunt cum uitiis et concupiscentiis. et quae se concupiscentiis carnis et uitiis renuntiasse profitetur, in isdem quibus renuntiauerat inuenitur. deprehenderis, uirgo, detegeris: aliud te esse iactas et aliud adfectas. maculis te con-

1 I Cor. 7, 32 sq. 17 Gal. 6, 14. 21 Gal. 5, 24.

1 dicit] docet dicens *Wv* celeps *SW* 3 huius *om. v* quomodo *ex quo W m.* 2 4 uirgo et mulier *v* cogitat ea *Ws. l. m.* 2 5 ea *om. D* sint sanctae *W* 6 et (*post sed*) *om. W* 7 ut nemo *v* uiderit *S*, uidet *W¹ D*, uidit *W²* parem] talem *S* 8 nec] ne *W* bonum] bonum mentis *scripsit Baluzius*, bonum sui *Gravius*; bonum cordis *uel* bonum suum (*cf. Tertull. de uirg. uel. c. 14, 90. c. 15, 96*) *malim sed nihil mutandum* 12 habet *SW¹*, habent *DW²v* simulant *WD*, simulent *v* integrae et purae *WDv* corpore sed etiam spiritu *v* 13 perseuerent *SWDv* fas est uirginem *v* 14 de carne et *om. D* pulchritudine *SWD* 15 illi *scripsit Baluzius* 16 ac] et *W* 17 declamat *W* 18 crucem *S* mei *S*, nri *WD* ihm *S* 21 addidit *D* 22 carnem suam *D²v* 23 renunciasse *D*; *saepissime ti et ci permutantur in D* 25 aliud *S* *saepissime ut passim* apud illud esse te *Dv*

cupiscentiae carnalis aspergis, cum integritatis candidata sis et pudoris. clama, inquit Esaiæ Deus, omnis caro faenum et omnis claritas eius ut flos faeni. aruit faenum et flos decidit. sermo autem Domini manet in aeternum. neminem Christianum decet et maxime uirginem non decet claritatem ullam computare carnis et honorem, sed solum adpetere sermonem Dei, bona in aeternum mansura complecti. aut si carne sit gloriandum, tunc plane quando in nominis confessione cruciatur, quando fortior femina uiris torquentibus inuenitur, quando ignes aut cruces aut ferrum aut bestias patitur ut coronetur. illa sunt carnis pretiosa monilia, illa corporis ornamenta meliora.

7 Sed sunt aliquæ diuites et facultatum ubertate locupletes, quæ opes suas praeferant et se bonis suis uti debere contendunt. sciant primo illam diuitem esse quæ Deo diues est, illam esse locupletem quæ locuples in Christo est, bona esse illa quæ sint spiritalia, diuina, caelestia, quæ nos ad Deum ducant, quæ nobiscum apud Deum perpetua possessione permaneant. ceterum quaecumque terrena sunt in saeculo accepta et hic cum saeculo remansura, tam contemni debent, quam mundus ipse contemnitur, cuius pompis et deliciis iam tum renuntiamus, cum meliore transgressu ad Deum uenimus. Iohannes nos excitat et hortatur spiritali et caelesti uoce contestans: nolite, ait, diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. si qui dilexerit mundum, non est caritas patris in illo: quoniam omne quod in mundo est concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio sae-

2 Es. 40, 6 sq. 22 I Io. 2, 15 sq.

1 candida v 2 pudoris] pudica S clamat ex clama Sm. 2 esciae S dominus v 4 dei W, dei nostri scripsit Krabinger manebit S 5 et] uel W 6 computare W, copolare D 7 in carne Dv 8 nominis SWDV, nominis domini v 10 ignis W uel bestias v ut ex aut W m. 2 12 ubertate] libertate W 14 in deo v; cf. p. 195, 3 15 illa esse WD sunt v 16 dom S 17 dominum V possessione] uisione W, mansione v 19 condempni W, contempni D condempnitur W, contempnitur D 20 iam tunc v, tantum D 21 ad deum] a dmo S hinc iohannes v 22 contestans] corroborans v ait om. W 23 si quis Wv 24 claritas D quō W s.l. m. 2 25 est in mundo S est carnis est D

culi quae non sunt a patre sed ex concupiscentia saeculi. et mundus transibit et concupiscentia eius, qui autem fecerit uoluntatem Dei, manebit in aeternum, quomodo et Deus manebit in aeternum. aeterna igitur et diuina sectanda sunt et omnia de Dei uoluntate facienda sunt, ut Domini nostri uestigia et magisteria sectemur qui monuit et dixit: non descendi de caelo, ut faciam uoluntatem meam sed uoluntatem eius qui me misit. quodsi non est maior domino suo seruus et liberatori debet obsequium liberatus, qui esse cupimus christiani debemus quod Christus dixit imitari. scriptum est et legitur et auditur et in exemplum nostri ecclesiae ore celebratur: qui dicit se in Christo manere debet quomodo ille ambulauit et ipse ambulare. ambulandum est uestigiis paribus, aemula ingressione nitendum. tunc respondebit ad fidem nominis sectatio ueritatis et credenti praemium datur, si quod creditur et geratur.

Locupletem te dicis et diuitem. sed diuitiis tuis Paulus occurrit et ad cultum adque ornatum tuum iusto fine moderandum sua uoce praescribit. sint, inquit, mulieres cum uerecundia et pudicitia componentes se, non in tortis crinibus neque auro neque margaritis aut ueste pretiosa, sed ut decet mulieres promittentes castitatem per bonam conuersationem. item Petrus ad haec eadem praecepta consentit et dicit: sit in muliere non exterior ornamenti aut auri aut uestis cultus sed cultus cordis. quodsi ille mulieres quoque admonet coercendas et ad ecclesiasticam disciplinam religiosa obseruatione moderandas quae excusare cultus

7 Io. 6, 38. 12 I Io. 2, 6. 20 I Tim. 2, 9 sq. 25 I Petr. 3, 3 sq.

1 sunt *S*, est *D*, om. *W* ex] a *W* concupiscentia saeculi *SW*, mundo *D*, conc. mundi *V* 4 manet *Dv* 6 magisteria *SWDV*, mag. diuina *v* 8 meam *W s. l. m. 2* 9 si *D s. l. m. 2* domine suo maior *W* 11 dixit] fecit uel dixit et fecit uel fecit et docuit *v* 14 est igitur *v* 15 nitendum est *WD* respondit *D*, respondet *v* 16 creditur *S* 20 uericundia *S*, uirecundia *D* 21 pudicitia *D* in om. *S* 22 praetiosa *SWD*; ita in hac uoce constanter 25 sit ex sint *W m. 2* 27 illi — admonet *v* 28 religiosam *S* cultos *D*

suos soleant per maritum, quanto id magis obseruare uirginem fas est, cui nulla ornatus sui competat uenia nec deriuari in alterum possit mendacium culpae, sed sola ipsa remaneat in crimine.

- 9 Locupletem te dicis et diuitem. sed non omne quod potest debet et fieri nec desideria prolixa et de saeculi ambitione nascencia ultra honorem ac pudorem uirginitatis extendi, cum scriptum sit: omnia licent, sed non omnia expediunt. omnia licent, sed non omnia aedificant. ceterum si tu te sumptuosius comas et per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis inlicias, suspiria adulescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, sperandi fomenta succendas, ut etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas et uelut gladium te et uenum uidentibus praebes, excusari non potes, quasi mente casta sis et pudica. redarguit te cultus improbus et inpudicus ornatus, nec computari iam potes inter puellas et uirgines Christi quae sic uiuis, ut possis adamari.
- 10 Locupletem te dicis et diuitem. sed iactare diuitias suas uirginem non decet, cum dicat scriptura diuina: quid nobis profuit superbia aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra, et apostolus rursus moneat et dicat: et qui emunt sic sint quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur quasi non utantur. praeterit enim figura huius mundi. Petrus etiam, cui oues suas Dominus pascendas tuendasque commendat, super quem posuit et fundauit ecclesiam, aurum quidem sibi esse et argentum negat, sed esse se dicit Christi gratia diuitem, esse fide eius et uirtute locupletem, quibus multa ma-

8 I Cor. 10. 23. 19 Sap. 5, 8 sq. 22 I Cor. 7, 30 sq.

1 magis om. S uirgine S¹ 2 nec ex ne W m. 2 diriuari S
5 dicis S 6 prolixa S 10 publicum W¹ saepius 11 iuuenum Aldhel-
mus de laudibus uirg. inlicias S adulescentium S 12 sperandi
SWDV, spirandi r, spirandi Aldhelmus fomitem V succedas et
sipsa S 14 praebes] exhibeas Aldhelmus quasi] quia si D 16 nec
ex ne W m. 2 computari D 17 ut ex et W m. 2, ut om. D 18 uir-
ginem W s. l. m. 2 19 non om. D nobis W s. l. m. 2 22 et ac D
23 quasi non] adiecit Baluzius e 2 codd.: ementes et qui possident quasi
non; cf. test. III 11 p. 123 27 diuitem ponit ante dicit W gratiam S

gualia cum miraculo faceret, quibus ad gratiam gloriae bonis spiritalibus abundaret. has opes, has diuitias possidere non potest quae se diuitem saeculo mauult esse quam Christo.

Locupletem te dicis et diuitem et utendum putas his quae 11
 5 possidere te Deus uoluit. utere sed ad res salutare et bonas
 artes: utere ad illa quae Deus praecepit, quae Dominus ostendit.
 diuitem te sentiant pauperes, locupletem te sentiant indigentes,
 patrimonio tuo Deum faenera, Christum ciba: ut uirginitatis
 perferre gloriam liceat, ut ad Domini praemia uenire contingat,
 10 multorum precibus exora: commenda illic thesauros tuos, ubi
 fur nullus effodiat, quo nullus insidians grassator inrumpat:
 possessiones tibi sed caelestes magis conpara, ubi fructus tuos
 iuges ac perennes et ab omni contactu iniuriae saecularis immunes
 nec rubigo adterat nec grandio caedat nec sol urat nec pluuia cor-
 15 rumpat. nam delinquis et hoc ipso in Deum, si ad hoc tibi ab
 illo diuitias datas credis, ut illis non salubriter perfruaris. nam
 et uocem Deus homini dedit, et tamen non sunt amatoria can-
 tanda nec turpia, et ferrum esse ad culturam terrae Deus uoluit,
 nec homicidia sunt idcirco facienda: aut quia tura et merum et
 20 ignem Dominus instituit, sacrificandum est inde idolis, uel
 quia abundant pecudum greges in agris tuis, uictimas et hostias
 immolare debetis? adquin temptatio est patrimonium grande,
 nisi ad usus bonos census operetur, ut patrimonio suo unusquis-
 que locupletior magis redimere debeat quam augere delicta.
 25 Ornamentorum ac uestium insignia et lenocinia formarum non 12
 nisi prostitutis et inpudicis feminis congruunt et nullarum fere
 pretiosior cultus est quam quarum pudor uilis est. sic in scrip-
 turis sanctis, quibus nos instrui Dominus uoluit et moneri, de-

2 et 5 possidere SD 3 magis uult D christi D 4 dicis esse S¹,
 esse dicis v his] iis v 5 et] utere sed ad v 6 ad illa sed W, sed ad
 illa v praecipit V 7 te diuitem W te om. W 8 patrimonio tuo
 deum SWDV, patrimonium tuum deo v; cfr. Gronou. obs. p. 559 uir-
 ginitas D¹ 9 peruenire W 10 exor D thesauros S 14 cedat W
 15 dom S 16 credes S, credas v ut illis ut D 17 sunt SWDV, sunt
 idcirco v amaturia D 19 et—et] aut—aut W 20 deus Wv institit
 W est om. S 21 quia] qui SW¹ pecudum W¹ 22 diis immo-
 lare v debes D adquin SD, atqui W, alioqui v 24 locupletior fac-
 tus V 25 enim ac Aldhelmus et lenocinia om. S formarum SWDV,
 furorum v 28 describetur D

scribitur ciuitas meretrix compta pulchrius et ornata et cum ornamentis suis ac propter ipsa potius ornamenta peritura. et uenit, inquit, unus ex septem angelis habentibus phialas et adgressus est me dicens: ueni, ostendam tibi damnationem meretricis magnae sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terrae. et duxit me in spiritu et uidi mulierem sedentem super bestiam: et mulier illa amicta erat pallium purpureum et coccineum et adornata erat auro et lapidibus pretiosis et margaritis, tenens poculum aureum in manu sua plenum exsecrationum et immunditiae et fornicationis totius terrae. fugiant castae uirgines et pudicae incestarum cultus, habitus inpudicorum, lupanarum insignia, ornamenta meretricum.

- 13 Clamat etiam Spiritu sancto plenus Esaias et filias Sion auro et ueste corruptas increpat et obiurgat perniciosis opibus affluentes et a Deo per saeculi delicias recedentes. exaltatae sunt, inquit, filiae Sion et ambulauerunt alto collo et nutu oculorum et incessu pedum trahentes tunicas et pedibus simul ludentes. et humiliabit Deus principes filias Sion et reuelabit Dominus habitum earum: et auferet Dominus gloriam uestis illarum et ornamenta earum et crines et cincinnos et lunulas et discrimen et armillas et botronatum et dextralia et anulos et inaures et serica contexta cum auro et

2 Apoc. 17, 1 sq. 17 Es. 3, 16 sq.

3 habent ** *D* (is *eras.*) 4 fialas *S*, phialas *W*, phialas septem *v*
 5 tibi *W s. l. m.* 2 sedentes *S* 9 pallium (palleum *S*) purpureum et
 coccineum *SWDV*, pallio purpureo et coccineo *v* et *om. W* 12 omnis
 immunditiae *V* fugiant fugiant *V* 13 caste uirginis *S* 14 lupanarium *v*, lupanarum *Aldhelmus* 15 spirito *S* esaias *S* et] ad *WD*
 16 et ueste *SD*, et argento *W*, et argento ac ueste *v* corruptas] comptas
coni. Erasmus affluentes *Wv* 17 exaltatae *W*¹ inquit *S*, ait *WD*
 18 alto collo] alta ceruice *D* 19 incestu *W*¹ 20 lucentes *W*¹ humili-
 auit *SW* 21 reuelauit *SW*; ταπεινώσει — ἀνακαλύψει *LXX*
 23 earum] illarum *S* 24 discrimen *SWDV*, discriminalia *v*; cf. *Gronou.*
obs. p. 321 botronatum *D* dextralia *SWDV*, specula *v* 25 et anulos
W s. l. m. 2

hyacintho. et erit pro odore suauitatis puluis et pro
cingulo reste cingeris et pro ornamento capitis
aureo caluitium habebis. hoc Deus culpatur, hoc denotatur:
hinc corruptas esse, hinc a cultu uero adque diuino desciuisse
pronuntiat. exaltatae ceciderunt, compta turpitudinem foedita-
temque meruerunt. sericum et purpuram indutae Christum in-
duere non possunt, auro et margaritis et monilibus adornatae
ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt. quis non id exsecretur
et fugiat quod alii fuerit exitio? quis id adpetat et adsumat quod
ad necem alterius pro gladio fuerit et telo? si hausto poculo mo-
reretur ille qui biberat, uenenum scires esse quod ille potauit:
si accepto cibo qui acceperat interiret, scires esse letale quod
acceptum potuit occidere nec ederes inde nec biberes, unde inte-
risse alios ante conspiceres. nunc quanta ignorantia ueri est, animi
quanta dementia id uelle quod et nocuerit semper et noceat, et
putare quod inde ipsa non pereas, unde alios perisse cognoscas!

Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit aut her-
barum sucis et conchyliis tingere et colorare lanas docuit nec
distinctis auro lapillis aut margaritis contexta serie et numerosa
compage digestis monilia instituit, quibus ceruicem quam fecit
absconderet, ut operiatur illud quod Deus in homine formauit et
conspiciatur id desuper quod diabolus inuenit. an uulnera inferri
auribus Deus uoluit, quibus innocens adhuc infantia et mali sae-
cularis ignara crucietur, ut postea de aurium cicatricibus et ca-
uernis pretiosa grana dependeant, grauias etsi non suo pondere,
mercium tamen quantitate? quae omnia peccatores et apostatae
angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia de-
uoluti a caelesti uigore recesserunt. illi et oculos circumducto

1 yachinto *S*, iacintho *W* erint *S* 2 cingulos restes *D* prae-
cingeris *S* 3 deo *W* cupatur *D* 4 esse uirgines *v* 5 exaltatae inquit
V turpitudinis *S* 8 ac] et *S* id *om. W* 9 alii *W*¹ fuerunt *S*
10 exausto *W* moriretur *W* 11 biberet *W*¹ esse] esse letale *S* 12 si
accepto cibo *om. W* 13 ne biberes inde *W*¹ 14 uiri *D* 15 nocuerit *ex* do-
cuerit *S m. 2* 18 conchyliis *S* 19 lapillis] capillis *scripsit Baluzius* aut
S, et *WDv* serie *SV*, serica *D*, serie *W* 21 absconderet *SWDV*, ab-
sconderes *v* ut *S* (~ *m. 2*) hominem *W* 22 adinuenit *v* 24 cru-
cietur *D* crucietur... dependeant *om. W*¹, *add. in margine W*² 25 suo
om. V 26 tamen *om. DW* apostate *S*¹ 27 angelis *W*, ange *D* 28 a] de
W cesserunt *SV*; *cf. p. 23 l. 13* illic *W*, ille *D* circumductos *S*

nigrore fucare et genas mendacio ruboris inficere et mutare adulterinis coloribus crinem et expugnare omnem oris et capitis ueritatem corruptelae suae inpugnatione docuerunt.

- 15 Et quidem isto in loco pro timore quem nobis fides suggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non uirgines tantum aut uiduas sed et nuptas puto et omnes omnino feminas admonendas, quod opus Dei et factura eius et plastica adulterari nullo modo debeat adhibito flauo colore uel nigro puluere uel rubore aut quolibet denique liniamenta natiua conrumpente medicamine. dicit Deus: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et audet quisquam mutare et conuertere quod Deus fecit! manus Deo inferunt, quando id quod ille formauit reformare et transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur, diaboli quodcumque mutatur. si quis pingendi artifex uultum alicuius et speciem et corporis qualitatem aemulo colore signasset et signato iam consummatoque simulacro manus alius adferret, iam formata, iam picta quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria et iusta indignatio uideretur: tu te existimas inpune laturam tam improbae temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? ut inpudica circa homines et incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis uiolatisque quae Dei sunt peior adultera detineris. quod ornari te putas, quod putas comi, inpugnatio est ista diuini operis, praeuaricatio est ueritatis.
- 16 Monentis apostoli nox est: expurgate uetus fermentum, ut sitis noua consparsio, sicut estis azymi: nam et

10 Gen. 1, 26. 25 I Cor. 5, 7.

1 fugare *SD* ruboris *ex* colores *Sm.* 2 adulteris *DV* 2 ueritate *D* 3 inpugnatione] impigatione *coni. Erasmus* 8 nigro puluere] nigrore pulueris *W* robore *S* 9 conrumpent *S* 11 quisquam *ex* quis *W m.* 2 12 ille id quod *W sed id s. l.* 13 quia] quod *D* 16 aemolum *S* 17 adferret] inferret *ut v et Augustinus l. c.* iam picta *add. in W m.* 2 19 exaestimas *D* latura *S* improba *S* 20 ut si *W*, ut enim *v et August.* inpudicam *S* 21 homines] omnes *S* incestas fugis *D* 22 deteneris *S* 23 quod putes *W¹* inpugnatio] indignatio *D* 25 monentis a. u. est *om. W* 26 consparsio *SWDV*, conspersio *v* estis] est *V, om. D* azymi *SWD*, azyma *V* nam] etenim *August.*

pascha nostrum inmolatus est Christus. itaque festa celebremus non in fermento ueteri neque in fermento malitiae et nequitiae sed in azymis sinceritatis et ueritatis. num sinceritas perseuerat et ueritas, quando quae sincera sunt polluuntur colorum adulteriis, medicaminum fucis in mendacium uera mutantur? Dominus tuus dicit: non potes facere capillum unum album aut nigrum: et tu ad uincendam Domini tui uocem uis te esse potiozem, audaci conatu et sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo praesagio futurorum capillos iam tibi flammeos auspicaris et peccas pro nefas capite id est corporis parte meliore! et cum scriptum sit de Domino: caput autem eius et capilli erant albi uelut lana aut nix, tu execraris canitiem, detestaris alborum, qui sit ad Domini caput similis!

Non metuis, oro, quae talis es, ne cum resurrectionis dies uenerit, artifex tuus te non recognoscat, ad sua praemia et promissa uenientem remoueat et excludat et increpans uigore censoris et iudicis dicat: 'opus hoc meum non est nec imago haec nostra est.' cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, uultus alienus est. Deum uidere non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit sed quos diabolus infecit. illum tu sectata es, rutilos adque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter arsura. haec, oro, non cogitanda sunt Dei seruis, non die semper ac nocte metuenda? uide-

7 Matth. 5, 36. 12 Apoc. 1, 14.

1 pascha] phasca <i>S</i>	itaque itaque <i>D</i>	2 ueteri... fermento <i>om.</i>
<i>D</i> 3 azymis <i>SWD</i>	4 perseueret <i>W</i> ¹	5 colorum <i>W</i> , et colorum <i>Augustinus l. c.</i>
	adulteriis <i>DW</i> ² , adulteris <i>SW</i> ¹ , adulterinis <i>August.</i>	et medicaminum <i>v</i> , et adulterinis medicaminum <i>Baluzius</i>
6 deus <i>S</i>	7 aut <i>ex</i> et <i>D m. 2</i>	8 tu <i>add. W m. 2</i>
<i>om. W</i>	audacie <i>S</i>	9 crinis <i>W</i> ¹
<i>om. W</i>	13 caniciem <i>W</i> , canitiae <i>D</i>	14 qui sit] quis ita <i>D</i>
domini <i>W</i>	16 recognat <i>D</i>	et ad <i>v</i>
17 et (<i>ante excl.</i>) <i>om. D</i>	excludens <i>W</i> ¹	et increpans <i>SV</i> , increpans <i>WDv</i>
haec <i>om. Baluzius</i>	21 est (<i>post alienus</i>) <i>om. W</i>	18 naec <i>W</i>
tui scripsit <i>Baluzius</i>	sint <i>WD</i>	deus tibi <i>S</i>
tata <i>S</i>	24 et arsura <i>Dv</i>	cogitanda non sunt <i>v</i>
		22 tibi] inficit <i>W</i>
		23 emi-

rint quid sibi nuptae per placendi studium de coniugum solacio blandiantur, quos dum in excusationem suam proferunt, ad societatem criminosa consensionis adsciscunt. uirgines certe, quibus hic sermo non consulit, quae se eiusmodi artibus compserint, inter uirgines non putem debere numerari sed tamquam contactas oues et morbidas pecudes a sancto et puro grege uirginitatis arceri, ne contagio suo ceteras polluant, dum simul degunt, ne perdant alias quaecumque perierunt.

18 Et quoniam continentiae bonum quaerimus, perniciose quaeque et infesta uitemus. nec illa praetereo, quae dum negligentia in usum ueniunt, contra pudicos et sobrios mores licentiam sibi de usurpatione fecerunt. quasdam non pudet nubentibus interesse et in illa lasciuientium libertate sermonum conloquia incesta miscere, audire quod non decet, quod non licet dicere, obseruare et esse praesentes inter uerba turpia et temulenta conuiuia, quibus libidinum fomes accenditur, sponsa ad patientiam stupri, ad audaciam sponsus animatur. quis illi in nuptiis locus est cui animus ad nuptias non est, aut uoluptaria illic et laeta esse quae possunt, ubi et studia et uota diuersa sunt? quid illic discitur, quid uidetur? quantum a proposito suo uirgo deficit! quantum impudicior, quae uenerat pudica, discedit! corpore licet uirgo ac mente permaneat, oculis, auribus, lingua minuit illa quod habebat.

19 Quid uero quae promiscuas balneas adeunt quaeque oculis ad libidinem curiosis pudori ac pudicitiae corpora dicata prostituunt? quae cum uiris adque uiros nudae uident turpiter ac ui-

1 nuptae sibi *D* 2 excusatione sua *W* 4 non *SW*, nunc *Dv* compserit *S* 5 uirginis *S* putent *V* 7 ne] nec *D* dum] cum *W* 10 uitamus *W* dum] cum *S* 12 non *D s. l. m. 2* 13 illa lasciuientium *D*, illasciuientium *S* (inter illam lasciuientem libertatem *v*) 14 audere *D* decet et *V* non *om. S* obseruare *S*, obseruari *WD*, obuersari *Manutius*; cf. *Gronou. obseru. p. 322* 15 et (ante esse) *expunctit Krabinger* 16 sponsam *S* 17 illi] illis *SWD* nuptis *D* 18 uoluntaria *S* 19 et (ante studia) *om. W* 20 defecit *SD* quantum *SWDV*, quando uel quanto *v* 21 impudicior — pudica *SV*, impudicior — impudica *W*, impudicior — impudica *D*, pudica — impudicior (uel impudica) *v* 22 quod] quae *v* 23 quaeq. *S*, quae *WDv* 24 dicata] dica *S*, inlata *D* 25 quae cum] quaecumq. *S* uiris adq. uiros *S*, uiros atque a uiris *WDv nisi quod atq. in W s. l. m. 2* uidentur] ~~uidentur~~ *D* (pud eras.)

dentur, nonne ipsae inlecebram uitii praestant? non ad corruptelam et iniuriam suam desideria praesentium sollicitant et inuitant? uiderit, inquis, qua illuc mente quis ueniat, mihi tantum reficiendi corpusculi cura est et lauandi. non te purgat ista defensio nec lasciuiae et petulantiae crimen excusat. sordidat lauatio ista, non abluit, nec emundat membra sed maculat. impudice tu neminem conspicis, sed ipsa conspiceris impudice: oculos tuos turpi oblectatione non polluis, sed dum oblectas alios, ipsa pollueris. spectaculum de lauacro facis, theatro sunt foediora quo conuenis. uerecundia illic omnis exiit, simul cum amictu uestis honor corporis ac pudor ponitur, denotanda et contrectanda uirginitas reuelatur. iam nunc considera an cum uestita est uerecunda sit inter uiros talis quae ad inuerecundiam profecit audacia nuditatis.

15 Sic ergo frequenter ecclesia uirgines suas plangit, sic ad infames earum ac detestabiles fabulas ingemescit: sic flos uirginum extinguitur, honor continentiae ac pudor caeditur, gloria omnis ac dignitas profanatur. sic se expugnator inimicus per artes suas inserit: sic insidiis per occulta fallentibus diabolus obrepit: sic dum ornari cultius, dum liberius euagari uirgines uolunt, esse uirgines desinunt, furtiuo dedecore corruptae, uiduae antequam nuptae, non mariti sed Christi adulterae, quam fuerant praemiis ingentibus uirgines destinatae, tam magna supplicia pro amissa uirginitate sensurae.

25 Audite itaque uirgines, ut parentem: audite quaeso uos timentem pariter ac monentem: audite utilitatibus et commodis uestris fideliter consulentem. estote tales quales uos Deus artifex fecit, estote tales quales uos manus patris instituit: maneat in uobis

1 ipse *S*, ipsam *W* inlecebra *S* nonne ad *v* 2 inuitat *S* 3 uiderit *SD*, uiderint *W*; cf. p. 15 l. 5 4 corpusculi *D* 5 nec ex ne *S m. 2* sordida *S* lauatio] lasciuia *D* 6 mentionem membra *S* impudicae *D* 7 conspicis *S* conspiceris *S*¹ 8 pollues *S* 9 pollueris *D* facies theatra *D* 10 uerecundia *S*, ueracundia *W* 11 pudoris *S* ponitur *S*, caeditur *maluit Balusius* et contrectanda *om. W*¹ 13 est] es *v* uerecundia *W* sis *v* tales *D* quae *WD*, que *S*, cui *Manutius* inuerecundiam *S* proficit *W D v* 16 ingemescit *S* 17 ac *W s. l. m. 2* 18 per artes ex peratis *S m. 2* 19 inserit] infiserit *D* per *om. D* 20 uagari *S* 24 uirginita *D* 25 itaque me *v* timentem] docentem *v* 26 audi *W*¹ 28 esto talis *D* patris manus ex *d̄s* aris manus *S m. 1*

facies incorrupta, ceruix pura, forma sincera: non inferantur auribus uulnera, nec brachia includat aut colla de armillis et monilibus catena pretiosa: sint a compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deo digni. celebrentur lauacra cum feminis, quarum in uos pudica lauatio est. nuptiarum festa improba et conuiuia lasciuia uitentur, quorum periculosa contagio est. uince uestem quae uirgo es, uince aurum quae carnem uincis et saeculum. non est eiusdem non posse a maioribus uinci et inparem minoribus inueniri. arta et angusta est uia quae ducit ad uitam, durus et arduus limes qui tendit ad gloriam. per hunc uiae limitem martyres pergunt, eunt uirgines, iusti quique gradiuntur. lata et spatiosa itinera uitate: letales illic inlecebrae et mortiferae uoluptates: illic diabolus blanditur ut fallat, adridet ut noceat, illicit ut occidat. primus cum centeno martyrum fructus est, secundus sexagenarius uester est. ut aput martyras non est carnis et saeculi cogitatio nec parua et leuis et delicata congressio, sic et in uobis, quarum ad gratiam merces secunda est, sit et uirtus ad tolerantiam proxima. non est ad magna facilis ascensus. quem sudorem perpetimur, quem laborem, dum conamur ascendere colles et uertices montium? quid ut ascendamus ad caelum? si praemium pollicitationis adendas, minus est quod laboras. immortalitas perseueranti datur, perpetua uita promittitur, regnum Dominus pollicetur.

22 Seruate, uirgines, seruate quod esse coepistis. seruate quod eritis. magna uos merces habet, praemium grande uirtutis, munus maximum castitatis. uultis scire quo malo careat et quid boni teneat continentiae uirtus? multiplicabo, inquit mulieri

28 Gen. 3, 16.

3 post praetiosa add. D¹: tantum maneat eadur et sola et inlaesa uirginitas, expunxit m. 2 4 fugati D 5 in uos] om. V, inter uos conu. Pamelius; quas inter uobis conu. Goldhorn 6 conuiuia lasciuia] temulenta conuiuia V 7 uirgo es] add. v: quae deo seruis 8 uinces D 9 arcta v 10 arduus est v 13 illinc inlecebres S mortifere uoluptates S 14 illicit S primum V 15 cum centesimo V, enim centenarius Pamelius; cf. Gronou. p. 571 sexagenarius S 16 ut ex et W m. 2 martyres v, martyrem Oxon. cogitatio] ex contagio W m. 2, ex conluctatio V m. 2 17 deligata D 18 ad gratiam om. S merces D sit] sic S 20 cum WD 26 habet S, manet W D v

Deus, tristitias tuas et gemitus tuos, et in tristitia paries filios, et conuersio tua ad uirum tuum et ipse tui dominabitur. uos ab hac sententia liberae estis, uos mulierum tristitias et gemitus non timetis, nullus uobis de partu
 5 circa filios metus est: nec maritus dominus, dominus uester et caput Christus est ad instar et uicem masculi, sors uobis et condicio communis est. Domini uox est illa dicentis: filii saeculi huius generant et generantur: qui autem habuerint
 10 dignationem saeculi illius et resurrectionis a mortuis, non nubunt neque matrimonium faciunt: neque enim incipiunt mori. aequales enim sunt angelis Dei, cum sint filii resurrectionis. quod futuri sumus, iam uos esse coepistis. uos resurrectionis gloriam in isto saeculo iam tenetis, per saeculum sine saeculi contagione trans-
 15 itis: cum castae perseueratis et uirgines, angelis Dei estis aequales. tantum maneat et duret solida et inlaesa uirginitas et ut coepit fortiter, iugiter perseueret nec monilium aut uestium quaerat ornamenta sed morum. Deum spectet et caelum neque oculos ad sublime porrectos ad carnis et mundi concupiscentiam
 20 deprimat, ad terrena deponat.

Prima sententia crescere et multiplicari praecepit, secunda et 23 continentiam suavit. dum adhuc rudis mundus et inanis est, copiam fecunditate generantes propagamur et crescimus ad humani generis augmentum: cum iam refertus est orbis et mundus in-
 25 pletus, qui capere continentiam possunt spadonum more uiuentes castrantur ad regnum. nec hoc iubet Dominus sed hortatur, nec iugum necessitatis inponit, quando maneat uoluntatis

7 Luc. 20, 34 sq.

1 in tristitias *S*, cum tristitia *V* 3 hanc sententiam *S* 4 sentristitias
*S*¹ de *om.* *D* 5 maritus est *Wv* alterum dominus *om.* *S*, sed (?) deus
V, sed dominus *Pamelius* 7 dicens *D* sed *ns* ex *corr.* filii *SD* 8 illius
 ex huius *S m.* 1 habuerit *W* 10 nubuntur *S* facient *D* 11 inci-
 pient *W²Dv* 12 filii *D* 13 gloria *D* 14 transsit *W* 20 deprimat]
add. et uel aut *v* 21 multiplicare *S*, generare *WDv*; αὐξάνεσθε καὶ πλη-
 θύνεσθε *Gen.* 1, 28 deus praecepit *D* et *om.* *v* 22 continentias *S*
 dum *S*, cum *WDv* esset *v* ad copiam fecunditatis *V* 23 cresca-
 mus *W* 24 at cum *V* reffectus *W* 26 hoc *om.* *W*

arbitrium liberum. sed cum habitationes multas apud patrem suum dicat, melioris habitaculi hospitia demonstrat. habitacula ista meliora uos petitis, carnis desideria castrantes maioris gratiae praemium in caelestibus obtinetis. omnes quidem qui ad diuinum munus et patrium baptismi sanctificatione perueniunt 5 hominem illic ueterem gratia lauacri salutaris exponunt et inuati Spiritu sancto a sordibus contagionis antiquae iterata natiuitate purgantur. sed natiuitatis iteratae uobis maior sanctitas et ueritas competit, quibus desideria iam carnis et corporis nulla sunt. sola in uobis quae sunt uirtutis et spiritus ad gloriam 10 remanserunt. apostoli uox est quem Dominus uas electionis suae dixit, quem ad promenda mandata caelestia Deus misit. primus homo, inquit, e terrae limo, secundus e caelo: qualis ille e limo, tales et qui de limo, et qualis caelestis, tales et caelestes. quomodo portauimus imaginem 15 eius qui de limo est, portemus et imaginem eius qui de caelo est. hanc imaginem uirginitas portat, portat integritas, sanctitas portat et ueritas, portant disciplinae Dei memores, iustitiam cum religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad sustinen- 20 dam iniuriam mites, ad faciendam misericordiam faciles, fraterna pace unanimes adque concordēs.

24 Quae uos singula, o bonae uirgines, obseruare, diligere, implere debetis quae Deo et Christo uacantes ad Dominum, cui uos dicastis, et maiore et meliore parte praeceditis. prouectae annis, 25

12 I Cor. 15, 47 sq.

1 habitationis *D* 2 demonstratis *D* 3 castrantis *SD* 4 qui ad *S*,
 5 ad *W*, ad *D* 5 munus et patrium *SWD*, lauacrum *scripsit Balu-*
sus, munus et patrimonium *v* 5 baptismum *S* 6 lauacri *om. D*
 7 iteratae *D* 8 sanctitatis *D* 9 et corporis *om. W* 12 *dm̄s S*
 13 de terrae *D* homo de caelo *v* 14 ille de *v* talis *S¹ W* 15 talis
D 16 sic portemus *August. l. c.* 17 portat *om. S* 18 portant *om.*
S, portat *W¹*, portat *DW²* disciplinae *om. S* 19 tenentes *W*
 20 humiles *int D* sustinendas iniurias *August. l. c.* 22 unanimes *S*
 23 singulae *ex singula W m. 2*, singulo *S (o om.)* et implere et dile-
 gere *S* 24 deum *D* 25 dicatis *D* et (*ante maiore om. August.*
 praecedetis *S* prouecte *S*, prouectae *W¹*

iunioribus facite magisterium: minores natu, praebete comparibus incitamentum. hortamentis uos mutuis excitate, aemulis de uirtute documentis ad gloriam prouocate. durate fortiter, spiritaliter pergite, peruenite feliciter. tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in uobis uirginitas honorari.

1 minoris *D* praebete] maioribus ministerium *add. v et August. uulgata* comparibus... 1. 2 excitate *om. W¹, add. in margine W²* 2 de uirtute *S*, de utrisque *W*, uirtute *D* 4 tantum] tñ *W*, sed in margine *corr. tantum W²* DE HABITU VIRGINVM EXPLICIT *SW*, *om. D*

V.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE CATHOLICAE ECCLESIAE VNITATE.

- S* = codex Seguerianus; exhibet c. 1 — c. 5 et fragmentum c. 17.
W = codex Würzburgensis.
R = codex Reginensis lat. 116 saec. IX.
G = codex Sangallensis 89 saec. IX.
M = codex Monacensis.
V = codex Veronensis.

DE CATHOLICAE ECCLESIAE VNITATE.

Cum moneat Dominus et dicat: uos estis sal terrae I
cumque esse nos iubeat ad innocentiam simplices et tamen cum,
simplicitate prudentes, quid aliud, fratres dilectissimi, quam
5 prouidere nos conuenit et sollicito corde uigilantes subdoli hostis
insidias intellegere pariter et cauere, ne qui Christum sapien-
tiam Dei patris induimus minus sapere in tuenda salute uidea-
mur? neque enim persecutio sola metuenda est et ea quae sub-
ruendis ac deiciendis seruis Dei aperta inpugnatione grassantur.
10 facilius cautio est ubi manifesta formido est, et ad certamen
animus ante praestruitur, quando se aduersarius confitetur. plus
timendus est et cauendus inimicus, cum latenter obrepat, cum
per pacis imaginem fallens occultis accessibus serpit, unde et

2 Matth. 5, 13.

INCIPIT DE CATHOLICAE ECCLESIAE VNITATE *S*, INCIPIT DE CATHOLICAE
AECLESIAE VNITATE *W*, INCIPIT DE ECCLESIAE CATHOLICAE VNITATE *M*,
INCIPIT EIVSDEM CIPRIANI DE ECCLESIAE VNITATE *G*, INCIPIT DE VNITATE
ECCLESIAE *R*; *Cypr. epist. 51, c. 4*: sed et catholicae ecclesiae
unitatem quantum potuit expressit nostra mediocritas; *Fulgentius de*
remiss. pecc. I, 21: huius arcae mysterium beatissimus martyr Cyprianus
scribens in libro de simplicitate praelatorum uel potius secun-
dum uetusta exemplaria de unitate ecclesiae catholicae exposuit;
de simplicitate praelatorum uel de unitate ecclesiae *inscriptio uulgata*.
4 dilectissimi *S*, karissimi *G* 5 et] ut *S* 7 dñi *R* induimus *SV*, in-
duimur *WGMR* de intuenda *M* sed de *super ras. 2. litt. m. 2* 8 ei
et *M* eaq. *SR* subuertendis *R* 9 dei seruis v inpugnatione] indi-
gnatione *M* grassantur *SGM²R¹*, grassatur *WVM¹*, crassatur *R²*
10 manifesta] manesa *S* 11 praestruitur *G* (sti? *eras.*) quā ex quando *R*
m. 2 profitetur *M* 12 timendus] metuendus v et cauendus est *G*
quam per ex cum per *R m. 2* 13 serpit] serpentis *S*

III.

14

nomen serpentis accepit. ea est eius semper astutia, ea est circumueniendi hominis caeca et latebrosa fallacia. sic ab initio statim mundi fefellit et uerbis mendacibus blandiens rudem animam incauta credulitate decepit: sic dominum ipsum temptare conatus, quasi obreperet rursus et falleret, latenter accessit: intellectus tamen est et retusus et ideo prostratus quia agnitus adque detectus.

- 2 Vnde nobis exemplum datum est ueteris hominis uiam fugere, uestigijs Christi uincens insistere, ne denuo incauti in mortis laqueum reuoluamur sed ad periculum prouidi accepta immortalitate potiamur. immortalitatem autem potiri quomodo possumus, nisi ea quibus mors expugnatur et uincitur Christi mandata seruemus ipso monente et dicente: si uis ad uitam uenire, serua mandata, et iterum: si feceritis quod mando uobis, iam non dico uos seruos sed amicos. hos denique fortes dicit et stabiles, hos super petram robusta mole fundatos, hos contra omnes tempestates et turbines saeculi immobili et inconcussa firmitate solidatos. qui audit, inquit, uerba mea et facit ea, similabo eum uiro sapienti, qui aedificauit domum suam super petram. descendit pluuia, aduenerunt flumina, uenerunt uenti et inpegerunt in domum illam: et non cecidit. fundata enim fuit super petram. uerbis igitur eius insistere, quaecumque et docuit et fecit discere et facere debemus. ceterum credere se in Christo quomodo dicit, qui non facit quod Christus

13 Matth. 19, 17. 14 Io. 15, 14 sq. 18 Matth. 7, 24 sq.

1 semper eius *M* est *om.* *R* eius circumueniendis *G* 2 hominib. *ex* hominis *Gm.* 2 3 statim *ex* statum *Gm.* 2 rude anima *S*, rudes anima *M*¹, rudes animas *WGM*²*Rv* 4 credelitate *G*¹, crudelitate *SM*, crudelitas *R* decipit *G*¹, decoepit *M* 5 obriperet *SR* 6 agnitus est *R* 9 uincens] uiuentis *scripsit Balusius* ne] nec *G* 11 immortalitatem *SV*, immortalitate *WGM*²*Rv* possumus *W* sed *u corr.* 13 peruenire *R* 14 feceritis inquit *M* quod *WGMVR*, quoad *S*, quae *v* 15 dicam *v* denique] denuo *R* 16 et stabiles dicit *M* supra *G* 19 illum *R* 20 aedificabit *S*, etificat *W* suam *M s. l. m.* 2 supra *Wv* 21 aduenerunt *SWGMRV*, uenerunt *v* uenerunt *SWMVR*, flauerunt *Gv* inpigerunt *S* 23 supra *W* eius igitur *R* 24 et (*ante* docuit) *om. M* 25 christum *Wv*

facere praecipit? aut unde perueniet ad praemium fidei qui fidem non uult seruare mandati? nutet necesse est et uagetur et spiritus erroris abreptus uelut puluis quem uentus excutit uentiletur nec ambulando proficiet ad salutem qui salutaris uiae non tenet ueritatem.

Cauenda sunt autem non solum quae sunt aperta adque manifesta sed et astutae fraudis subtilitate fallentia. quid uero astutius quidue subtilius, quam ut Christi aduentu detectus ac prostratus inimicus, postquam lux gentibus uenit et sospitandis hominibus salutare lumen effulsit, ut surdi auditum gratiae spiritualis admitterent, aperirent ad Dominum oculos caeci, infirmi aeterna sanitate reualescerent, clodi ad ecclesiam currebant, muti claris uocibus et precibus orarent, uidens ille idola derelicta et per nimium credentium populum sedes suas et templa deserta excogitauerit nouam fraudem, ut sub ipso christiani nominis titulo fallat incautos? haereses inuenit et schismata, quibus subuerteret fidem, ueritatem corrumperet, scinderet unitatem. quos detinere non potest in uiae ueteris caecitate circumscribit et decipit noui itineris errore. rapit de ipsa ecclesia homines et, dum sibi adpropinquasse iam lumini adque euasisse saeculi noctem uidentur, alias nescientibus tenebras rursus infundit, ut cum euangelio Christi et cum obseruatione eius et lege non stantes christianos se uocent et ambulantes in tenebris habere se lumen existiment blandiente aduersario adque fallente, qui secundum apostoli uocem transfiguratur se uelut angelum lucis et ministros subornat suos uelut ministros iustitiae adserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei, per-

1 facere] fieri VR 2 seruare. Mandat G nutet super ut et M m. 2
 3 errores S areptus M excuti G uentuletur S 6 autem fratres dilectissimi v quae sunt] que eunt R 7 et M s. l. m. 2 a. astute G
 8 prostratus ex promptus R m. 2 10 effulsit W, infulsit M ad ante auditum G s. l. m. 2 11 aperirent om. R deum Gv oculos suos WGMv 12 claudi Wv current S 14 et S, ac WGMrv 15 excogitauerat G, excogitauit M² 16 heresis SW¹R et ex aut G m. 2 scismata SW, ita saepius 17 quos ex q** M m. 2 18 ueteris] teteris S 19 cum S 20 adpropinquanti M lumine M, lumina G, lumen R 21 rurrus G infudit MG² ut] et S 22 et cum] ut cum W 23 seuocant M 24 existimant G 25 angelus M 26 suos subornat G, suos ornat M si uelut S 27 diem S salutem S obtentum G¹

fidiam sub praetexto fidei, antichristum sub uocabulo Christi, ut dum uerisimilia mentiuntur, ueritatem subtilitate frustrantur. hoc eo fit, fratres dilectissimi, dum ad ueritatis originem non reditur nec caput quaeritur nec magisterii caelestis doctrina seruatur.

- 4 Quae si quis consideret et examinet, tractatu longo adque argumentis opus non est. probatio est ad fidem facilis compendio ueritatis. loquitur Dominus ad Petrum: ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non uincunt¹⁰ eam. dabo tibi clauas regni caelorum: et quae ligaueris super terram erunt ligata et in caelis, et quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. super unum aedificat ecclesiam, et quamuis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: sicut¹⁵ misit me pater et ego mitto uos. accipite Spiritum sanctum: si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur, tamen ut unita-

8 Matth. 16, 18 sq. 15 Io. 20, 21 sq.

1 praetecto *S*, praetextu *W²v* antichristi tum *S* 2 ut] et *MR* subtili arte ex subtiabiatebe *R m. 2* 3 ueritates *M*, unitatis *comi*. *Baluisius* originem] ordinem *G* 4 nec (*ante mag.*) *om. R* magisterii *MV*, magisteri *S*, magistri *WRGv* 6 quis non *G* consideratur *S* (*a in e corr. m. 1*) tractu *M'R*, tracto *S* longo *om. G* 7 compendium *G²* 8 dico tibi *MR* inquit *om. G* 9 istam] hanc *v* 11 dabo tibi *S*, tibi dabo *WGMVR*, et tibi dabo *v* legaueris — legata *M* 12 et (*ante in*) *om. S* 13 super] in *S* post in caelis *add. Mv*: et idem (et iterum eidem *v*) post resurrectionem suam dicit: pasce oues meas (*Io. 21, 16 sq.*), uerba *om. SWGVR* 14 unum *SWGMRV*, illum unum *M²v* ecclesiam suam *v*; *continuo add. Mv*: et illi pascendas oues mandat (mandat oues *v*) suas; *his adiungit M solus*: et quamuis apostolis omnibus parem tribuat potestatem, unam tamen cathedram constituit et unitatis originem atque (atque *deletum m. 2*) orationis suae auctoritate disposuit. hoc erant p̄t̄ique et ceteri quod Petrus, sed primatus Petro datur ut (*ex et m. 2*) una ecclesia et cathedra una monstretur. et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. hanc et Pauli unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? qui cathedram Petri super quam fundata ecclesia est deserit, in ecclesia se esse confidit? super unum aedificauit ecclesiam 16 accipe *S* 17 si cui *R²v*, sicut *R¹*; *item l. 18* remittuntur *R* 18 illis *M*, *om. G*

tem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia Christi una mon-
 5 stretur. quam unam ecclesiam etiam in cantico canticorum Spiritus sanctus ex persona Domini designat et dicit: una est columba mea, perfecta mea, una est matris suae, electa generatrici suae. hanc ecclesiae unitatem qui non tenet tenere se fidem credit? qui ecclesiae renititur et resistit in eccle-
 10 sia se esse confidit? quando et beatus apostolus Paulus hoc idem doceat et sacramentum unitatis ostendat dicens: unum corpus et unus spiritus, una spes uocationis uestrae, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus.

Quam unitatem tenere firmiter et uindicare debemus, maxime
 15 episcopi qui in ecclesia praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum adque indiuisum probemus. nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidem ueritatis perfida praeuaricatione

6 Cant. 6, 8. 11 Eph. 4, 4 sq.

1 manifestet *R* unitatis *SWGMRV*, unam cathedram constituit et unitatis *Manutius* eius *R* ab uno incipientem] atque originem *V teste Ri-*
galtio 2 et *om. R* 3 fuit et *G* 4 proficiscitur] *add. v post Manutium in-*
uitis SWGMVR: et primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia et ca-
 thedra una monstretur. et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui
 ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. *adnotat uir doctus, cui*
variantes lectiones in exemplari Goettingensi debemus: 'haec uerba sunt
addita ex uno codice manuscr. Virosii (sic! sed corruptum ex Vianesii,
fuit enim ille liber Vianesii de Alberгатis; cf. Latin. bibl. sacr. p. 179)
Bononiensis, qui est in bibliotheca Vaticana, a P. Gabriele paenitentiario
consentiente magistro sacri palatii'. hoc additamentum defendit anony-
mus in libello inscripto lettre d'un sçavant d' A. pour reclamer un pas-
sage important de St. Cyprien. Mémoires de Trevoux. 1726 p. 1877 sq.;
cf. tamen theologische Quartalschrift 1823 p. 510 sq. ut R s. l. m. 2
 Christi *om. V* mostretur *S* 5 etiam *om. S* 6 designat et] de
 ecclesia *G* dicat *S* 7 electa est *M*, *om. S* 8 generatrici *v* tenet
om. R 9 resistit] *add. v. post Pamelium*: qui cathedram Petri, super
 quam (quem *Baluzius*) fundata est ecclesia, deserit 12 unum spm *R*
 uestrae] nostrae *G* 14 firmiter tenere *v* 15 ecclesiam *G*¹ 16 in-
 diuisum *WM*¹ 17 fidem ueritatis *S*, fidei ueritatem *WGMRV* perfida]
 perfidiae *V*, per fidei *M* praeuaricationem *M*

corrumpat. episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. ecclesia una est quae in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii sed lumen unum, et rami arboris multi sed robor unum tenaci radice fundatum, et cum de fonte uno riuu plurimi defluunt, numerositas licet diffusa uideatur exundantis copiae largitate, unitas tamen seruatur in origine. auelle radium solis a corpore, diuisionem lucis unitas non capit: ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit: a fonte praecide riuum, praecisus arescit. sic et ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit: unum tamen lumen est quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. ramos suos in uniuersam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter riuos latius pandit: unum tamen caput est et origo una et una mater fecunditatis successibus copiosa: illius fetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu eius animamur.

- 6 Adulterari non potest sponsa Christi, incorrupta est et pudica. unam domum nouit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. haec nos Deo seruat, haec filios regno quos generauit adsignat. quisque ab ecclesia segregatus adulterae iungitur a promissis ecclesiae separatur, nec perueniet ad Christi praemia qui reliquit ecclesiam Christi. alienus est, profanus est, hostis est. habere non potest Deum patrem qui ecclesiam non habet matrem. si potuit euadere quisque extra arcam Noe fuit, et qui extra ecclesiam foris fuerit euadit. monet Dominus et dicit: qui

25 Matth. 12, 30.

1 a singulis *super sanguinis M m.* 2 insolitum *S* 2 ecclesia quoque *Mv* est *om. G* multitudine *G* incrementum *R* 3 funditatis *G* sol in multis radiis *G* sed et *M* 4 robor *SW* 6 licet] scilicet *G* diffusa *G*, effusa *S* copia *R* largitatem *G* 7 originem *R* 8 tamen non *M* 9 arescet *v* 10 et] et in *M*, *om. S* 12 separatur ramos] *desinit cod. S fol. 34 b, fol. 35 mutilato continetur nonnisi fragmentum cap. 17* 13 riuos suos *M* pandit *WG²M¹*, spandit *G¹*, expandit *RM²v* 15 copiosa] gloriosa *V* spiritu quoque *M* 17 sponsa] ecclesia *M* 18 cubili *W* 19 dño *R* generat *R* 20 quisquis *v* segregatur *M* adulterae... separatur *om. M* 21 ueniet *M* christi *om. G* 22 relinquit *WM²R* ecclesia *R* 23 iam non *M* 24 si] sic *V* quisquis *v*, quisquam qui *M*, quisque si *R* arca *R* tunc fuit *V* 25 fuerit foris *G*

non est mecum aduersus me est, et qui non mecum colligit spargit. qui pacem Christi et concordiam rumpit aduersus Christum facit: qui alibi praeter ecclesiam colligit Christi ecclesiam spargit. dicit Dominus: ego et pater unum sumus. et iterum de Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est: et tres unum sunt. et quisquam credit hanc unitatem de diuina firmitate uenientem, sacramentis caelestibus cohaerentem scindi in ecclesia posse et uoluntatum confidentium diuortio separari? hanc unitatem qui non tenet, non tenet Dei legem, non tenet Patris et Filii fidem, uitam non tenet et salutem.

Hoc unitatis sacramentum, hoc unculum concordiae inseparabiliter cohaerentis ostenditur, quando in euangelio tunica Domini Iesu Christi non diuiditur omnino nec scinditur, sed sortientibus de ueste Christi, quis Christum potius indueret, integra uestis accipitur et incorrupta adque indiuidua tunica possidetur. loquitur ac dicit scriptura diuina: de tunica autem, quia de superiore parte non consutilis sed per totum textilis fuerat, dixerunt ad inuicem: non scindamus illam sed sortiamur de ea, cuius sit. unitatem ille portabat de superiore parte uenientem id est de caelo et a patre uenientem quae ab accipiente ac possidente scindi omnino non poterat, sed totam semel et solidam firmitatem inseparabiliter obtinebat. possidere non potest indumentum Christi qui scindit et diuidit ecclesiam Christi. contra denique cum Salomone moriente

4 Io. 10, 30. 6 I Io. 5, 7. 16 Io. 19, 23 sq.

1 aduersum *MW*¹ 2 dispargit *R* 3 ecclesiam christi *G* 5 sancto *M s. l. m.* 2 6 hi tres *v*, tres inquit *M* 8 et scindi *M* uoluntatem *W*, uoluntate *G* 9 non tenet dei legem *GMR*, dei legem non tenet *v*, dei legem *W* 10 fidem] dei *R* uitam *GR*, unitatem *WM* 11 unitas *G* sacramentum *om. G*¹ 12 cohaerens *R*, coherentes *M* ostendit *M* dñi nr̄i *GM* 14 qui *M*¹ potius christum *G*, christum *Baluzius*, ipsam potius *v* induceret *R* uestes *ex ueste M m. 2* 15 adque] et *R* indiuisa *GMVRv* 16 et dicit *R*, adicit *G*¹ de *om. R* 17 superiora *G* consutilis *R*, consutilis erat *M* 19 ille] illa *W*^{2v} 20 superior *M* ueniente *R* 21 ac] et *W* 22 sed totam sed totam *G* semel] simul *v* et *om. R* solida firmitate *G* 23 poterit *R* qui... christi *om. R* 24 solomone morientem *G*¹

regnum eius et populus scinderetur, Achias propheta Hieroboam regi obuius factus in campo in duodecim scissuras uestimentum suum discidit dicens: sume tibi decem scissuras, quia haec dicit Dominus: ecce scindo regnum de manu Salomonis et dabo tibi decem sceptras, et duo sceptras erunt ei propter seruum meum Dauid et propter Hierusalem ciuitatem quam elegi, ut ponam nomen meum illic. cum duodecim tribus Israel scinderentur, uestimentum suum propheta Achias discidit. at uero quia Christi populus non potest scindi, tunica eius per totum textilis et cohaerens diuisa a possidentibus non est: indiuidua, copulata, conexa ostendit populi nostri qui Christum induimus concordiam cohaerentem. sacramento uestis et signo declarauit ecclesiae unitatem.

- 8 Quis ergo sic sceleratus et perfidus, quis sic discordiae furore uesanus, ut aut credat scindi posse aut audeat scindere unitatem Dei, uestem Domini, ecclesiam Christi? monet ipse in euangelio suo et docet dicens: et erunt unus grex et unus pastor. et esse posse uno in loco aliquis existimat aut multos pastores aut greges plures? apostolus item Paulus hanc eandem nobis insinuans unitatem obsecrat et hortatur et dicit: obsecro, inquit, uos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes et non sint in uobis schismata: sitis autem compositi in eodem sensu et in eadem sententia. et iterum dicit: sustinentes in-

3 I Reg. 11, 31, 32, 36. 18 Io. 10, 16. 21 I Cor. 1, 10. 25 Eph. 4, 2 sq.

1 populum *R* a^hia *M*, aczas *ex* acazias *R* iheroboam *G* 2 obuiam *GM* 3 discidit *R*, scindit *M* tibi^{.....} *W* 5 sceptras decem *R*, x tribus *M* et duo sc. e.] Porro una tribus remanebit *M* sed *m. 2* in ras. 6 ei *W* et *M* s. l. m. 2 propter propter dauid seruum meum *G* 7 iherusalem *G* ponat *R* 8 cum...israel *om. R* tribus *om. W* scinderetur *R* 9 achaias *R*¹, ahia *M* scindit *M* 11 coherentes *G*¹ indiuiduam copulatam connexam *V* 13 coherentes *R* declarauit *W*¹ 15 sic est *v* 17 domini] dominicam *G* 18 et (*ante* docet) *om. R* erit *GMRv* 19 posse] se *R* in uno *M* exestimet *G* 20 plures greges *v* idem *M* 21 et *om. M* et dicit] dicens *v* 22 per] propter *W* 23 id *M* s. l. m. 2 ipsut *R* 25 sustinetis *W*¹

uicem in dilectione, satis agentes seruare unitatem spiritus in coniunctione pacis. stare tu et uiuere putas posse de ecclesia recedentem, sedes sibi alias et diuersa domicilia condentem? cum dictum sit ad Rhaab, in qua praeformabatur ecclesia: patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et erit omnis qui exierit ostium domus tuae foras, reus sibi erit, item sacramentum Paschae nihil aliud in Exodi lege contineat quam ut agnus qui in figura Christi occiditur in domo una edatur. loquitur Deus dicens: in domo una comedetur, non eicietis de domo carnem foras. caro Christi et sanctum Domini eici foras non potest nec alia ulla credentibus praeter unam ecclesiam domus est. hanc domum, hoc unanimiſſimae hospitalitatis designat et denuntiat Spiritus sanctus in psalmis dicens: Deus qui inhabitare facit unanimes in domo. in domo Dei, in ecclesia Christi unanimes habitant, concordantes et simplices perseuerant.

Idcirco et in columba uenit Spiritus sanctus: simplex animal et laetum est, non felle amarum, non morsibus saeuum, non unguium laceratione uiolentum, hospitalia humana diligere, unius domus consortium nosse, cum generant simul filios edere, cum commeant uolatibus inuicem cohaerere, communi conuersatione uitam suam degere, oris osculo concordiam pacis agnoscere, legem circa omnia unanimiſſimae implere. haec est in ecclesia noscenda simplicitas, haec caritas obtinenda, ut columbas dilectio fraternitatis imitetur, ut mansuetudo et lenitas agnis et ouibus aequetur. quid facit in pectore christiano luporum feritas et ca-

5 Ios. 2, 18 sq. 11 Ex. 12, 46. 15 Ps. 67, 7.

2 tu] te *R*, om. *G* 3 sedet *R* 4 condentes *R* raab *WGM* 5 et (ante frat.) om. *R* 6 ad] et *M* ipsum *G*¹ in *W s. l. m. 2* 7 erit om. *Balsius* 9 contineatur *M* 10 dñs *M* 11 et non *M* eicitis *G*, eicietur *M* carnem de domo *R*, caro de domo *M* 14 domum hanc *W* nuntiat *M* 15 spiritus... psalmis om. *R* 16 in domo om. *R* 17 unanimes *RG*¹ inhabitant *M*, habitent *G* 18 columbam *V* 19 est om. *v* 21 super edere *M m. 2*: alere cum (ante commeant) *W s. l. m. 2*, om. *G* 22 commeunt *W* uolatilibus *MW*¹ 23 agnoscere *M* 25 dilectione *G*¹ 27 aequetur *G*

num rabies et uenenum letale serpentum et cruenta saeuitia bestiarum? gratulandum est, cum tales de ecclesia separantur, ne columbas, ne oves Christi saeua sua et uenenata contagione praedentur. cohaerere et coniungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. nemo existimet bonos de ecclesia posse discedere: triticum non rapit uentus nec arborem solida radice fundatam procella subuertit: inanes paleae tempestate iactantur, inualidae arbores turbinis incursione uertuntur. hos execratur et percutit Iohannes apostolus dicens: ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum.

- 10 Hinc haereses et factae sunt frequenter et fiunt, dum peruersa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem. fieri uero haec Dominus permittit et patitur manente propriae libertatis arbitrio, ut dum corda et mentes nostras ueritatis discrimen examinat, probatorum fides integra manifesta luce clarescat. per apostolum praemonet Spiritus sanctus et dicit: oportet et haereses esse, ut probati manifesti sint in uobis. sic probantur fideles, sic perfidi deteguntur, sic et ante iudicii diem hic quoque iam iustorum adque iniustorum animae diuiduntur et a frumento paleae separantur. hinc sunt qui se ultro aput temerarios conuenas sine diuina dispositione praeficiunt, qui se praepositos sine ulla ordinationis lege constituunt, qui nemine episcopatum dante episcopi sibi nomen adsument: quos designat in psalmis Spiritus sanctus sedentes in pe-

11 I Io. 2, 19. 20 I Cor. 11, 19.

1 rabies canum *G* rabies et uenenum *om. R* 3 sua *om. M* 7 extimet *R* 8 cum rapit *WG*, non *sup. scr. m. 2* 9 subuerti *R* tempestates *R* 10 et inualidae *V* turbines *R* incussione *G fort. recte* euertuntur *v* et percutit *om. M* 11 apostolus iohannes *M* aierunt *G* (e *eras.*) 13 nobiscum utique mansissent *M*, mans. utique nob. *v* 14 heresis *WGMR* 16 hoc *R* 17 ut dum corda *om. G* corda nostra *v* 20 esse et schismata *V* 23 hinc *WG*, hic *M¹*, hi *RM^v* 24 se *om. G* conuenias *R*, conuentus *M in ras.* disputatione *R* 25 se praeficiunt *G* 27 pestilentiae in *M*

stilentiae cathedra, pestes et lues fidei, serpentis ore fallentes
 et corrumpendae ueritatis artifices, uenena letalia linguis pesti-
 feris euomentes: quorum sermo ut cancer serpit, quorum tractatus
 pectoribus et cordibus singulorum mortale uirus infundit.
 5 Contra eiusmodi clamat Dominus, ab his refrenat et reuocat **11**
 errantem plebem suam dicens: nolite audire sermones
 pseudoprophetarum, quoniam uisiones cordis eorum
 frustrantur eos. locuntur sed non ab ore Domini.
 dicunt eis qui abiciunt uerbum Dei: pax erit uobis
 10 et omnibus ambulatibus in uoluntatibus suis,
 omnis qui ambulat errore cordis sui non uenient
 super te mala. non locutus sum ad eos, et ipsi pro-
 phetauerunt. si stetissent in substantia mea et
 andissent uerba mea et si docuissent populum meum,
 15 conuertissem eos a malis cogitationibus eorum. hos
 eosdem denuo Dominus designat et denotat dicens: me dereli-
 querunt fontem aquae uitae et effoderunt sibi lacus
 detritos qui non possunt aquam portare. quando aliud
 baptisma praeter unum esse non possit, baptizare se opinan-
 20 tur: uitae fonte deserto uitalis et salutaris aquae gratiam pol-
 licentur. non abluuntur illic homines sed potius sordidantur, nec
 purgantur delicta sed immo cumulantur. non Deo natiuitas illa
 sed diabolo filios generat. per mendacium nati ueritatis promissa
 non capiunt: de perfidia procreati fidei gratiam perdunt. ad pacis

6 Hier. 23, 16—17, 21—22. 16 Hier. 2, 13.

1 cathedram *W*¹ serpentes *G*¹ super fallentes *M* m. 2: patrantes
 3 tractatus *WGMRV*, tractus uel tactus *v* 4 infundit contra uirus infun-
 dit *R* 5 eiusmodi *R* et] ei *R* 6 plebem suam errantem *M* 8 loquun-
 tur enim *M* 9 eis ex eius *W* m. 2 adiciunt *W*¹ dñi *GR* uobis uo-
 bis *G* 11 omnis *WG*, omni *VRM*¹, omnibus *M*² in errore *GRv*
 12 te *WGRV*, eos *M* in ras., eum *v* sum locutus *G* et] sed *R*
 13 subst. m. et] substantiam exeant *R* 15 conuertissent *WR*, conuer-
 tisse *M*¹ (m. 2 corr. con in a) eorum *G*¹ in ras. 16 dñs denuo *M*
 dereliquerunt *WG* 17 uitae *MGV*, uiuae *RM* offoderunt *G*¹ 19 se
W, posse se *Gv*, posse *R*, se posse *Mv*; cf. p. 222, 3 21 non... sordidantur
 om. *G* abluuntur] lauuntur *R* illis *v* 22 immo om. *M* maculantur,
WM deo] dñi *R* 23 diaboli *R* 24 perdidit *M*

praemium uenire non possunt qui pacem Domini discordiae furore ruperunt.

- 12 Nec se quidam uana interpretatione decipiant, quod dixerit Dominus: ubicumque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum. corruptores euangelii ad- 5 que interpretes falsi extrema ponunt et superiora praetereunt, partis memores et partem subdole comprimentes: ut ipsi ab ecclesia scissi sunt, ita capituli unius sententiam scindunt. Dominus enim cum discipulis suis unanimatem suaderet et pacem: dico, inquit, uobis quoniam si duobus ex uobis con- 10 uenerit in terra, de omni re, quamcumque petieritis, continget uobis a patre meo qui in caelis est. ubicumque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum, ostendens non multitudi- 15 sed unanimitati deprecantium plurimum tribui. si duobus, inquit, ex uobis conuenerit in terra: unanimatem prius posuit, concordiam pacis ante praemisit: ut conueniat nobis, fideliter et firmiter docuit. quomodo autem potest ei cum aliquo conuenire, cui cum corpore ipsius ecclesiae et cum uniuersa fraternitate non conuenit? quomodo possunt duo aut tres in nomine 20 Christi colligi quos constet a Christo et ab eius euangelio separari? non enim nos ab illis, sed illi a nobis recesserunt et cum haereses et schismata postmodum nata sint, dum conuenticula sibi diuersa constituunt, ueritatis caput adque originem reliquerunt. Dominus autem de ecclesia sua loquitur et ad hos qui sunt 25 in ecclesia loquitur, ut si ipsi concordēs fuerint, si secundum

4 Matth. 18, 20. 10 Matth. 18, 19.

1 qui] quia *M* 7 partis *WM*¹ *R*, partim *GM*² partem *GM*¹*R*, partim *WM*² 8 excisi ex excussi *M m. 2* 9 suaderet] suam deseret *R* 10 uobis inquit *R* quoniam *om. G*, quia *M* duo. *M* (b. *eras.*) conuenerint *M* 11 in terra ex intra *W* quacumque *G* 12 est in caelis *M* 13 fuerint *W s. l. m. 2* 14 ostendit *M* 15 unianimitate *R*, unanimitate *G*¹ 16 unianimitatem *R ut passim* 19 cui] qui *MR* 20 non conuenit *om. R* quomodo autem *M* 21 constat *G*¹*v* 23 heresis *WGMR* sunt *RM*¹ cum *W* conuenticulus s. diuersas *W* 24 reliquerint *G*, relinquerunt *R* 25 dominus . . . *p. 221 l. 1* collecti *R in ras.* loquitur ut si ipsi et ad eos qui ecclesia sunt loquitur concordēs *R* 26 ut *ex et G m. 2*

quod mandauit et monuit duo aut tres licet collecti unanimiter orauerint, duo aut tres licet sint, inpetrare possint de Dei maiestate quod postulant. ubicumque fuerint duo aut tres, ego, inquit, cum eis sum, cum simplicibus scilicet adque pacatis, cum Deum timentibus et Dei praecepta seruantibus. cum his duobus uel tribus licet esse se dixit, quomodo et cum tribus pueris in camino ignis fuit et quia in Deum simplices adque inter se unanimes permanebant, flammis ambientibus medios spiritu roris animauit, quomodo apostolis duobus in custodia clausis, quia simplices, quia unanimes erant, ipse adfuit, ipse resolutis carceris claustris, ut uerbum quod fideliter praedicabant multitudini traderent, ad forum rursus inposuit. quando ergo in praeceptis suis ponit et dicit: ubi fuerint duo aut tres, ego cum eis sum, non homines ab ecclesia diuidit qui instituit et fecit ecclesiam, sed exprobrans discordiam perfidis et fidelibus pacem sua uoce commendans ostendit magis esse se cum duobus aut tribus unanimiter orantibus quam cum dissidentibus plurimis plusque inpetrari posse paucorum concordi prece quam discordiosa oratione multorum.

Ideo et cum orandi legem daret, addidit dicens: et cum steteritis ad orationem, remittite si quid habetis aduersus aliquem, ut et pater uester qui in caelis est remittat peccata uobis. et ad sacrificium cum dissensione uenientem renocat ab altari et iubet prius concordare cum fratre, tunc cum pace redeuntem Deo munus offerre, quia nec ad Cain munera respexit Deus: neque enim habere pacatum Deum po-

20 Marc. 11, 25.

1 licet sint *M* sed sint *add. m. 2* 2 de dñi magestate *M*, ad dñm maiestatis *R* 3 enim fuerint *M* tres collecti *M*¹, tres collecti in nomine meo *M*² *v* 4 inquit *om. M* 5 pacatis] pacificis *V* 6 licet *eras. in M* se *W s. l. m. 2* 7 dñm *R*, domino *V* 8 perseuerabant *V* medio *GR* 13 duo inquit aut tres fuerint *M* 14 tres *W GMRV*, tres collecti in nomine meo *v* 15 discordiam exprobrans *M* 16 suam *G* se *M s. l. m. 2* 17 unianimiter *ex unamiter W m. 2* 18 pluribus *MV* paucorum] pacificorum *R* concordiae *R*, concordiam *M*¹ prece *ex pacem M m. 2* 19 discordiae orationem *R* 23 remittet *W* uobis peccata *Mv* 24 iubet hunc *M* recordare *R* 25 deo *W in ras.*, domino *v* ad *M s. l. m. 2* 26 pacatum habere *v* dominum *V*

terat qui cum fratre pacem per zeli discordiam non habebat. quam sibi igitur pacem promittunt inimici fratrum? quae sacrificia celebrare se credunt aemuli sacerdotum? secum esse Christum, cum collecti fuerint, opinantur qui extra Christi ecclesiam colliguntur?

- 14 Tales etiam si occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur: inexplabilis et grauis culpa discordiae nec passione purgatur. esse martyr non potest qui in ecclesia non est: ad regnum peruenire non poterit qui eam quae regnatura est dereliquit. pacem nobis Christus dedit, concordēs adque unanimes esse praecepit, dilectionis et caritatis foedera incorrupta adque inuiolata mandauit: exhibere se non potest martyrem qui fraternam non tenuit caritatem. docet hoc et contestatur Paulus apostolus dicens: et si habuero fidem ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum: 15 et si in cibos distribuero omnia mea et si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, non inflatur, non iritatur, non agit perperam, non cogitat malum, omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. caritas numquam excidet. numquam, inquit, excidet caritas. haec enim semper in regno erit, haec in aeternum fraternitatis sibi cohaerentis unitate durabit. ad regnum caelorum non potest peruenire discordia, ad praemium 25 Christi qui dixit: hoc est mandatum meum ut diligatis

14 I Cor. 13, 2—5, 7 sq. 26 Io. 15, 12.

1 celi *G* 2 fratrum *G* 3 aemulii *R* secum *WGMRV*, an secum *v* 4 colligunt *R* 6 ante nominis *add. M²*: christi 8 post ecclesia *add. M²*: dei 9 quae *ex* qui *G m. 2* 10 derelinquit *GMv*, reliquit *R* nobis pacem *R* christus nobis *M* 12 seruari mandauit *v* 13 tenet *RM²* hoc *om. R* contestatur] hortatur *R* 16 cibis *M*, cibos pauperum *v* 17 ita ut *V* ardeat *R* 18 magnissima *R¹* est *om. G* 19 inflatur] inflammatur *V* 20 non iritatur *om. R* non agit perperam] *om. R*, ante non inflatur *ponit v* 21 malum] *add. VR*: non gaudet super (super *om. R*) iniustitiam 22 excidit *G^{1v}*, excidit *M¹* 23 excidet *WGMRV*, excidit *v* 24 et in *MR* durauit *W¹* 25 nec ad *RM*, sed in *M add. m. 2* nec; *cf. cap. 23 p. 231 l. 10* praemia *v* 26 qui dicit] dicentis *R* meum] dei *R*

inuicem, quemadmodum dilexi uos, pertinere non poterit qui dilectionem Christi perfida dissensione uiolauit. qui caritatem non habet Deum non habet. Iohannis beati apostoli uox est: Deus, inquit, dilectio est et qui manet in dilectione in Deo manet et Deus in illo manet. cum Deo manere non possunt qui esse in ecclesia Dei unanimes noluerunt. ardeant licet flammis et ignibus traditi uel obiecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona sed poena perfidiae nec religiosae uirtutis exitus gloriosus sed desperationis interitus. occidi talis potest, coronari non potest. sic se christianum esse profitetur, quomodo et Christum diabolus saepe mentitur ipso Domino praemonente et dicente: multi uenient in nomine meo dicentes: ego sum Christus, et multos fallent. sicut ille Christus non est, quamuis fallat in nomine, ita nec christianus uideri potest qui non permanet in euangelio eius et fidei ueritate.

Nam et prophetare et daemonia excludere et uirtutes magnas in terris facere sublimis utique et admirabilis res est, non tamen regnum caeleste consequitur quisque in his omnibus inuenitur, nisi recti et iusti itineris obseruatione gradiatur. denuntiat Dominus et dicit: multi mihi dicent in illo die: Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetauimus et in tuo nomine daemonia exclusimus et in nomine tuo uirtutes magnas fecimus? et tunc dicam illis: numquam uos cognoui, recedite a me qui operamini iniquitatem. iustitia opus est, ut promereri quis possit Deum iudicem: praeceptis eius et monitis obtemperandum est, ut acci-

4 I Io. 4, 16. 12 Marc. 13, 6. 21 Matth. 7, 22 sq.

1 ad deum pertinere *R* poterit (potuit *W*) ad praemium christi *WM*, poterit ad christum *v* 3 iohannes *R* beati *om. G* 4 in deo in dilectione *WGMR* 5 et deus. . manet *om. V* 7 uel obiecti *M² add. in margine* 11 diabolus *R* 13 fallent] seducent *M* 14 christi *R* nomine illius *v* 15 nec hic *V* euangelii *MW²v* 17 primum et *om. M* 19 quisque enim *M*, quisquis *v* his *G s. l. m. 2* 20 itineris inuenitur et *M sed* inuenitur *exp. m. ~* denuntiat quoque *M¹* 21 illa *M¹* domine *om. G* 22 nomine tuo *GM* 23 tuo nomine *W* 24 magnas uirtutes *W* 25 noui *M* omnes qui *V* iniquitatem *W*, iniustitiam *RMV* 26 iustitia prius *M* dnm possit *R* 27 quia praeceptis *M* est *W s. l. m. 2*

piant merita nostra mercedem. Dominus in euangelio cum spei et fidei nostrae uiam compendio breuiante dirigeret, Dominus Deus tuus, inquit, Dominus unus est, et: diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota uirtute tua. hoc primum et secundum simile huic: diliges proximum tuum tamquam te. in his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae. unitatem simul et dilectionem magisterio suo docuit, prophetas omnes et legem praeceptis duobus inclusit. quam uero unitatem seruat, quam dilectionem custodit aut cogitat qui discordiae furore uesanus ecclesiam scindit, fidem destruit, pacem turbat, caritatem dissipat, sacramentum profanat?

16 Malum hoc, fidelissimi fratres, iam pridem coeperat, sed nunc creuit eiusdem mali infesta clades et surgere ac pullulare plus coepit haereticae peruersitatis et schismatum uenenata perniciis, quia et sic in occasu mundi oportebat praenuntiante per apostolum nobis et praemonente Spiritu sancto: in nouissimis, inquit, diebus aderunt tempora molesta, erunt homines sibi placentes, superbi, tumidi, cupidi, blasphemii. parentibus in dicto non audientes, ingrati, impii, sine adfectu, sine foedere, delatores, incontinentes, inmites, bonum non amantes, proditores, procaces, stupore inflati, uoluptates magis quam Deum diligentes, habentes deformationem religionis, uirtutem autem eius abnegantes. ex his sunt qui repunt in domos et praedantur mulierculas

2 Marc. 12, 29 sq. 17 II Tim. 3, 1 sq.

1 euangelio suo *V* cum spei] dicit cum ipse *R* 2 compendii breuitate *M* post dirigeret *add.* ait *M*² 3 inquit *om.* *MR* dominus] deus *v* unus est *W s. l. m.* 2 5 et de tota uirtute tua *om.* *R* hoc est *M*²*v* primum mandatum *v* 6 tuum *om.* *G* 10 custodiat *R*¹ 11 quis *W* 13 hoc *om.* *R* fidelissimi] dilectissimi *RV* 14 exsurgere *Rv* pullulare *W* 15 schismatum *G* 16 et sic *WG*, sic et *R*, sic *M* fieri oportebat *v*, oportebat fieri *M sed* fieri *s. l. m.* 2 18 et erunt *v* 19 cupidi *om.* *G* 20 in dicto non (non *om.* *R*) audientes (obaud. *M*) *WGR*¹*M*, non obedientes *R*²*v*, in dicto inaudientes *Gronou. p. 629* 21 super sine affectione *M m. 2 ponit*: sine *m̃ia* 22 non *W s. l. m.* 2 23 super inflati *M m. 2 ponit*: ambitiosi 25 his] iis *v*

oneratas peccatis quae ducuntur uariis desideriiis, semper discentes et numquam ad scientiam ueritatis peruenientes. et quomodo Iannes et Mambres restiterunt Moysi, sic et hi resistunt ueritati, sed non proficient plurimum. imperitia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. adimplentur quaecumque praedicta sunt et adpropinquante iam saeculi fine hominum pariter ac temporum probatione uenerunt. magis ac magis aduersario saeuiente error fallit, extollit stupor, liuor incendit, cupiditas excaecat, deprauat impietas, superbia inflat, discordia exasperat, ira praecipitat.

Non tamen nos moueat aut turbet multorum nimia et abrupta **17** perfidia, sed potius fidem nostram praenuntiatae rei ueritate corroboret. ut quidam tales esse coeperunt, quia haec ante praedicta **15** sunt, ita ceteri fratres ab eiusmodi caueant, quia et haec ante praedicta sunt instruente Domino et dicente: uos autem caueete, ecce praedixi uobis omnia. uitate quaeso nos eiusmodi homines et a latere adque auribus uestris pernicioosa colloquia uelut contagium mortis arcete, sicut scriptum est: saepi **10** aures tuas spinis et noli audire linguam nequam. et iterum: conrumpunt ingenia bona confabulationes pessimae. docet Dominus et admonet a talibus recedendum: caeci sunt, inquit, duces caecorum. caecus autem caecum ducens simul in foueam cadent. auersandus **20** est talis adque fugiendus quisque fuerit ab ecclesia separatus.

16 Marc. 13, 23. 19 Sir. 28, 24. 21 I Cor. 15, 33. 23 Matth. 15, 14.

3 iannes *WMV*, iannes *RGv* 4 mosi *W* hi] isti *R* resistant *W*, resisterunt *M* ueritati] *add. M^{2v}*: homines corrupti sensu, reprobi circa fidem sed ita *V* 5 proficiunt *WM* 6 et *om. W* 7 dicta *M¹* 8 probationes *V* 10 excaecat] excedat *G* 12 arrupta *R* 13 nostram *M s. l. m. 2* praenuntiata *R*, praenuntiante *M^{2v}*, praenuitas *V teste Rigaltio* 14 post ut *add. M²*: quō et haec *M* 15 ita...*l. 16* sunt *om. W* et *om. R* 16 et dicente dñō *M* 17 uitate *ex uita W m. 2* uos fratres quaeso *M sed fratres s. l. m. 2*, uos fratres *v* huiusmodi *M* 18 ab auribus *MV* 19 saepi inquit *M* 21 iterum dicit *M* ingenia bona] mores bonos *M* 22 et *R s. l. m. 2* esse recedendum *V* 23 inquit] autem *R* 24 cadunt *v* aduersandus *M* 25 quisquis *Gv*

peruersus est huiusmodi et peccat et est a semet ipso damnatus. an esse sibi cum Christo uidetur qui aduersum sacerdotes Christi facit, qui se a cleri eius et plebis societate secernit? arma ille contra ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat. hostis altaris, aduersus sacrificium Christi rebellis, pro fide per-
 fidus, pro religione sacrilegus, inobsequens seruus, filius impius, frater inimicus contemptis episcopis et Dei sacerdotibus derelictis constituere audet aliud altare, precem alteram inlicitis uocibus facere, dominicae hostiae ueritatem per falsa sacrificia profanare, nec scire quoniam qui contra ordinationem Dei nititur
 10 ob temeritatis audaciam diuina animaduersione punitur.

- 18 Sic Core et Dathan et Abiron qui sibi contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam uindicare conati sunt poenas statim pro suis conatibus pependerit. terra conpagibus ruptis in profundum sinus patuit, stantes adque uiuentes recedentis soli
 15 hiatus absorbit, nec tantum eos qui auctores fuerant Dei indignantis ira percussit, sed et ceteros ducentos quinquaginta participes eiusdem furoris et comites qui coagulati cum isdem simul ad audaciam fuerant exiens a Domino ignis properata ultione consumpsit, admonens scilicet et ostendens contra Deum fieri
 20 quicquid inprobi fuerint ad destruendam ordinationem Dei humana uoluntate conati. sic et Ozias rex cum turibulum ferens et contra legem Dei sacrificium sibi uiolenter adsumens resistente sibi Azaria sacerdote obtemperare nollet et cedere, diuina indignatione confusus et leprae uarietate in fronte maculatus est, ea
 25

1 huiusmodi est *M* et (ante peccat) *om. G* 2 aduersus *RM* dotes christi] ab his incipit fragmentum exiguum cod. *S* fol. 35 3 ab ecclesia eius et plebe *V* teste *Baluzio* 4 disputationem *MR*¹ 5 christi sacrificium *R* rebelis *G*, facit *M* 7 derelictis ex delictis *W* m. 2 8 audeat *G* 9 dominice hostiam *G* 10 nec] *add. ex coniectura Manitius*: dignatur quoniam *om. G* dñi *R* 11 audacia *R* 12 chore *W* habiron *G* 13 sacerdotes *WR* licentiam ex diligentiam *M* m. 2 poenam *M* 14 pro suis statim *v* rependerit *RM*¹, et penderit *G*, penderit *M*² abruptis *M* 15 sinum *W* *G* *v* cedentes *R* solii *R*, solis *W* 16 hiatus] fatus *R* adsorbuit *R* actores *M*¹ fuerunt *E*, fuerant eius dementiae *V* 17 ceteros] illos *R* 18 eiusdem] eorum *M* 19 erigens *G* 20 admonet *R* 22 et *om. R* thuribulum *G* 23 dei legem *M* sibi *om. G* resistanti illi azariae sacerdote *ex* resistens ibi azarias sacerdote *R* m. 2 24 cedere] credere *W*, ceteri *R* sed m. 2 expunctum 25 leprae *W*

parte corporis notatus offenso Domino ubi signantur qui Dominum promerentur. et filii Aaron, qui inposuerunt altari ignem alienum quem non praeceperat Dominus, in conspectu statim Domini uindicantis extincti sunt.

5 Quos imitantur scilicet adque sectantur qui Dei traditione con- 19
tempta alienas doctrinas adpetunt et magisteria humanae insti-
tutionis inducunt: quos increpat Dominus et obiurgat in euan-
gelio suo dicens: reicitis mandatum Dei, ut traditionem
uestram statuatis. peius hoc crimen est quam quod ad-
10 misisse lapsi uidentur, qui tamen in paenitentia criminis consti-
tuti Deum plenis satisfactionibus deprecantur. hic ecclesia quaer-
ritur et rogatur, illic ecclesiae repugnatur: hic potest necessitas
fuisse, illic uoluntas tenetur in scelere: hic qui lapsus est sibi
tantum nocuit, illic qui haeresin uel schisma facere conatus est
15 multos secum trahendo decepit: hic animae unius est damnum,
illic periculum plurimorum. certe peccasse se hic et intellegit et
lamentatur et plangit, ille tumens in peccato suo et in ipsis sibi
delictis placens a matre filios segregat, oues a pastore sollicitat,
Dei sacramenta disturbat. et cum lapsus semel peccauerit, ille
20 cottidie peccat. postremo lapsus martyrium postmodum conse-
cutus potest regni promissa percipere: ille si extra ecclesiam
fuerit occisus, ad ecclesiae non potest praemia peruenire.

Nec quisquam miretur, dilectissimi fratres, etiam de confes- 20
sionibus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam

8 Marc. 7, 9.

1 corporis scilicet *V* notatus est *M* signantur] signa *R* dño *M*
2 altaria *R*¹ 3 dñi statim *G* 5 contempto *S* 7 inducant *G* 8 rei-
citis inquit *M*, reicistis *R* 9 uestram *om. W* amisisse *R* 10 qui ta-
desinit fragmentum cod. S paenitentiam *R* 11 dominum *V* hic]
illic *M* ecclesia dei *M*^a 12 illic] hic *M* ecclesia *R* hic] illic *M*
13 illic] hic *M* qui lapsus est] lapsum *R* 14 heresim *M* scisma
WGR 15 secum quoque *M* decipit *G* illic—hic *M* 16 ille—
hic *M* 17 peccato] pectore *Baluzius* sibi] suis *v* 18 placens *ex* plan-
gens *W m. 2* filium *ex* filio *R m. 2* segregato *R*¹ oues *ex* uel *R*
m. 2 19 sacramentum *R* ille] hic *M* 21 potest *ex* post *W m. 2*,
item l. 22 illic *M*¹ *R*¹ 22 primia *G* praemium non potest *M*
23 etiam] et *V* 24 ad istam *M*¹, ad instar *ex* adstar *G m. 2* procedere]
prosilire *V* inde q. aliquos *add. m. 2 in R*

nefanda, tam grauiā peccare. neque enim confessio immunem facit ab insidiis diaboli aut contra temptationes et pericula et incursus adque impetus saeculares adhuc in saeculo positum perpetua securitate defendit: ceterum numquam in confessoribus fraudes et stupra et adulteria postmodum uideremus quae nunc in quibusdam uidentes ingemescimus et dolemus. quisque ille confessor est Salomone maior aut melior aut Deo carior non est: qui tamen quamdiu in uis Domini ambulauit, tamdiu gratiam quam de Domino fuerat consecutus obtinuit, postquam dereliquit Domini uiam, perdidit et gratiam Domini. et ideo scriptum est: tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. quod utique Dominus non minaretur auferri posse coronam iustitiae, nisi quia recedente iustitia recedat necesse est et corona.

- 21 Confessio exordium gloriae est, non meritum iam coronae, nec perficit laudem sed initiat dignitatem, cumque scriptum sit: qui perseuerauerit usque in finem hic saluus erit, quicquid ante finem fuerit gradus est quo ad fastigium salutis ascenditur, non terminus quo iam culminis summa teneatur. confessor est: sed post confessionem periculum maius est, quia plus aduersarius prouocatus est. confessor est: hoc magis stare debet cum Domini euangelio per euangelium gloriam consecutus a Domino. cui multum datur, multum quaeritur ab eo: et cui plus dignitatis adscribitur, plus de illo

11 Apoc. 3, 11. 17 Matth. 10, 22. 23 Luc. 12, 48.

1 inefanda *M*¹, nefaria *V* tamque *V*, quam *v* 2 facit *ex* fassit *R m. 2* ut *ex* aut *R m. 2* 4 securitatis *R*¹ nonnumquam *M*¹ 5 uiderimusque *G* 6 et *ex* ut *G* quisquis *GM*^{2v} 7 et ante salom. *add. R*² dño *R, om. v* 8 quamdiu] tamdiu *G* 9 derelinquit *GR* 10 dñi uiam *ex* diu fama *R m. 2* perdit *M* et ideo scriptum est] *om. G*, sicut scriptum est: et excitauit dominus Satanam ipsi Salomoni. et ideo in Apocalypsi dominus ad Ioannem grauiter comminatur *V unde Manutius teste Rigaltio recepit* 12 auferre *M* posset *R*¹ 13 quia *ex* qui *W m. 2* recedat *ex* redat *G m. 2* 15 iam] nam *M in ras.* 16 sed *ex* et *W m. 2* initiat et *R* 17 inquit usque *M* in] ad *GR* hic] is *W* 18 quo fastigium *M* 19 escenditur *maluit Balusius* summa tenetur *M s. l. m. 2* 21 plus *ex* pius *R m. 2* 23 a domino] adñi *R* cui] ait enim dominus cui *v* queretur *WR* 24 et *om. M*

exigitur seruitutis. nemo per confessoris exemplum pereat, nemo iniustitiam, nemo insolentiam, nemo perfidiam de confessoris moribus discat. confessor est: sit humilis et quietus, sit in actu suo cum disciplina modestus, ut qui Christi confessor dicitur Christum quem confitetur imitetur. nam cum dicat ille: qui se extollit humiliabitur, et qui humiliat se exaltabitur, et ipse a patre exaltatus sit, quia se in terris sermo et uirtus et sapientia Dei patris humiliavit, quomodo potest extollentiam diligere qui et nobis humilitatem sua lege mandauit et ipse a patre amplissimum nomen praemio humilitatis accepit? confessor est Christi: sed si non postea blasphemetur per ipsum maiestas et dignitas Christi. lingua Christum confessa non sit maledica, non turbulenta, non conuiciis et litibus perstrepsens audiatur, non contra fratres et Dei sacerdotes post uerba laudis serpentis uenena iaculetur. ceterum si culpabilis et detestabilis postmodum fuerit, si confessionem suam mala conuersatione prodegerit, si uitam suam turpi foeditate maculauerit, si ecclesiam denique ubi confessor factus est derelinquens et unitatis concordiam scindens fidem primam perfidia posteriore mutauerit, blandiri sibi per confessionem non potest quasi electus ad gloriae praemium, quando ex hoc ipso magis creuerint merita poenarum.

Nam et Iudam inter apostolos Dominus elegit, et tamen Dominum Iudas postmodum tradidit. non tamen idcirco apostolorum firmitas et fides cecidit, quia proditor Iudas ab eorum societate defecit. sic et hic non statim confessorum sanctitas et dignitas conminuta est, quia quorundam fides fracta est. beatus

6 Luc. 18, 14.

2 confessoribus *GM*¹ 3 est sit] est christi si *R* 4 dicat *G* 5 imitaturum *R*¹ cum *R s. l. m. 2* 6 et qui] qui autem *M* se *om. M* 9 humilitate *G* 13 sit turbulenta *v* 15 laudis et confessionis *V* culpabilis ex cuius *M m. 2* et detestabilis *om. V*, et detestabilis uita *M*² 16 confessionis suae *M* malam conuersationem *MR*¹ 17 prodegerit *VG*¹, prodigerit *G*², protegerit *W*, prodiderit *M* (*idi in ras.*), *om. R* 18 denique ipsam *V* 20 quasi sit *v* 21 premium ex primum *G m. 2* 23 iudan *W sed n s. l.* 24 postmodum iudas *M* tradidit *WM*², prodidit *RM*¹, prodit *G* 25 fides et firmitas *Rv* decidit *M* 27 dignitas et sanctitas *G* conminuta est ex conminutas *R m. 2*

apostolus loquitur in epistula sua dicens: quid enim si ex-
 ciderunt a fide quidam illorum, numquid infideli-
 tas illorum fidem Dei euacuauit? absit: est enim
 Deus uerax, omnis autem homo mendax. stat confes-
 sorum pars maior et melior in fidei suae robore et in legis ac di-
 sciplinae dominicae ueritate, nec ab ecclesiae pace discedunt qui
 se in ecclesia gratiam consecutos de Dei dignatione meminerunt,
 adque hoc ipso ampliorem consecuntur fidei suae laudem, quod
 ab eorum perfidia segregati qui iuncti confessionis consortio fue-
 runt a contagio criminis recesserunt: uero inluminati euangelii
 lumine, pura et candida Domini luce radiati tam sunt in con-
 seruanda Christi pace laudabiles quam fuerunt in diaboli congress-
 sione uictores.

23 Opto equidem, dilectissimi fratres, et consulo pariter et
 suadeo, ut si fieri potest nemo de fratribus pereat et consentientis
 populi corpus unum gremio suo gaudens mater includat. si
 tamen quosdam schismatum duces et dissensionis auctores in
 caeca et obstinata dementia permanentes non potuerit ad salutis
 uiam consilium salubre reuocare, ceteri tamen uel simplicitate
 capti uel errore inducti uel aliqua fallentis astutiae calliditate
 decepti a fallaciae uos laqueis soluite, uagantes gressus ab erro-
 ribus liberate, iter rectum uiae caelestis adgnoscite. contestantis
 apostoli uox est: praecipimus uobis in nomine Domini
 Iesu Christi ut recedatis ab omnibus fratribus am-
 bulantibus inordinate et non secundum traditio- 25

1 Rom. 3, 3 sq. 23 II Thess. 3, 6.

1 apostolus paulus *V*, paul. apost. *v* in epistola sua loquitur *v*
 si] sic *R* 2 a fide *W s. l. m.* 2 3 euacuabit *WG* absit *om. G*
 5 maior et] maiora *G* in (*ante legis om. VM*² disciplinam *G* 6 ue-
 ritate] *memores M* 7 ecclesiam *GM*¹ 8 adque *WGM**R*, atqui *v*
 maiorem consecuntur f. s. l. immo ampliorem *V teste Rigaltio* 9 segregat
W quibus *V* iunctis *G* 10 contagione *R* hi uero *R*² 11 tam
M in ras. sunt *M s. l. m.* 2 12 pace] luce *G* fuerant *R* 14 opto]
 hortor *V* 15 consentienti *R*¹ 16 sinum (*pro unum*) gremio suo *M*¹,
 sinu gremii sui *M*² 19 consilio salubri *M*² reuocari *R*¹ 20 fallentia
R astutia calliditatis *G* 23 uobis inquit *RGv*, inquit uobis *M*
 domini nostri *Mv*, domini dei *R* 24 fratribus *om. W* 25 et *om. M*
 non *om. R*

nem quam acceperunt a nobis. et iterum dicit: nemo nos decipiat inanibus uerbis: propterea enim uenit ira Dei super filios contumaciae. nolite ergo esse participes eorum. recedendum est a delinquentibus uel immo
 5 fugiendum, ne dum quis male ambulantis iungitur et per itinera erroris et criminis graditur, a uia ueri itineris exerrans pari crimine et ipse teneatur. unus Deus est et Christus unus et una ecclesia eius et fides una et plebs una in solidam corporis unitatem concordiae glutino copulata. scindi unitas non potest
 10 nec corpus unum discidio conpaginis separari, diuulsis laceratione uisceribus in frustra discerpi. quicquid a matrice discesserit seorsum uiuere et spirare non poterit, substantiam salutis amittit.

Monet nos Spiritus sanctus et dicit: quis est homo qui 24
 uult uitam et amat uidere dies optimos? contine
 15 linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur insidiose. declina a malo et fac bonum, quaere pacem et sequere eam. pacem quaerere debet et sequi filius pacis, a dissensionis malo continere linguam suam debet qui nouit et diligit uinculum caritatis. inter sua diuina mandata et
 20 magisteria salutaria passioni iam proximus Dominus addidit dicens: pacem uobis dimitto, pacem meam do uobis. hanc nobis hereditatem dedit, dona omnia suae pollicitationis et praemia in pacis conseruatione promisit. si heredes Christi sumus, in Christi pace maneamus: si filii Dei sumus, pacifici
 25 esse debemus. beati, inquit, pacifici, quoniam ipsi filii Dei uocabuntur. pacificos esse oportet Dei filios, corde mites,

1 Eph. 5, 6 sq. 13 Ps. 33, 13 sq. 21 Io. 14, 27. 25 Matth. 5, 9.

1 accepistis *G* 4 uel immo ne *M* (uel et ne *eras*.) 5 ne dum *M s. l.*
m. 2 6 iter *M* a *om. R* uia ueritatis itineris *M sed* itineris *exp. m. 2*
 7 deus unus *v* unus et christus una *M* 8 plebs una *VW*, plebs *WGRv*
 9 unitatem] firmitatem *V* glutinae *R* 10 nec diuulsis *RVM²* 11 frustra *W¹ G* 13 sp̄s sc̄s monet *M*, monet nos in psalmis s. s. *V* 14 amat] cupit *M* 15 insidiosae *R*, desidione *G*, dolum *M* 16 declina] deuerte *M¹*, diuerte *M²* inquire *M* 17 et sequere] consequere *V* filius est *G* 19 diuina] denique *V* 20 passionis *M¹* 21 dimitto uobis *v* 23 et *M s. l. m. 2* coheredes *M²v* 24 si *om. G* pacifi *R* 25 quia *M* 26 uocantur *W¹* nos oportet *M*

sermone simplices, adfectione concordēs, fideliter sibi unanimi-
tatis nexibus cohaerentes.

- 25** Haec unanimitas sub apostolis olim fuit: sic nouus credentium
populus Domini mandata custodiens caritatem suam tenuit. pro-
bat scriptura quae dicit: turba autem eorum qui credide- 5
rant anima ac mente una agebant. et iterum: et erant
perseuerantes omnes unanimes in oratione cum mu-
lieribus et Maria quae fuerat mater Iesu et fratri-
bus eius. et ideo efficacibus precibus orabant, ideo impe-
trare cum fiducia poterant quodcumque de Dei misericordia 10
postulabant.
- 26** In nobis uero sic unanimitas deminuta est, ut et largitas opera-
tionis infracta est. domos tunc et fundos uenundabant et the-
sauros sibi in caelo reponentes distribuenda in usus indigentium
pretia apostolis offerebant. at nunc de patrimonio nec decimas 15
damus et cum uendere iubeat Dominus, emimus potius et auge-
mus. sic in nobis emarcuit uigor fidei, sic credentium robur
elanguit. et idcirco Dominus tempora nostra respiciens in euan-
gelio suo dicit: filius hominis cum uenerit, putas in-
ueniet fidem in terra? uidemus fieri quod ille praedixit. in 20
Dei timore, in lege iustitiae, in dilectione, in opere fides nulla
est. nemo futurorum metum cogitat, diem Domini et iram Dei
et incredulis uentura supplicia et statuta perfidis aeterna tor-
menta nemo considerat. quicquid metueret conscientia nostra,
si crederet, quia non credit, omnino nec metuit. si autem cre- 25
deret, et caueret: si caueret, et euaderet.
- 27** Excitemus nos quantum possumus, dilectissimi fratres, et
somno inertiae ueteris abrupto ad obseruanda et gerenda Domini

5 Act. 4, 32. 6 Act. 1, 14. 19 Luc. 18, 8.

1 sermone simplices *om. G* 4 dei *R* 5 scriptura diuina *VM*
6 ac] et *Rv* et (*ante erant*) *om. G* 8 fuit *v* 9 et ideo quia *Baluzius*
precibus] uerbis *R* et ideo *R* 10 domini *v* 12 diminuta *Mv*, do-
mini *R* ut et] et ut *R*, ut *V* 13 est *om VM¹*, sit *add. M²* thensauros
W 15 at] et *R* 17 rubor *G* 18 et languit *G* 19 hominis inquit *M*
20 fieri etiam *M* praedixit *M s. l. m. 2*, praecipit *M¹* 21 dni *R*
22 metu *GMR²* 24 quicquid *WR*, quo id *G*, quod quid *ē M sed ē add.*
m. 2, quae *V*, quod *v* 25 si *ex* sic quoque si *M m. 2* creditit *W*
26 si autem *M* et euaderet *GMRV*, euaderet *Wv*

praecepta uigilemus. simus tales quales esse nos ipse praecepit
 dicens: sint lumbi uestri adcincti et lucernae ar-
 dentes et uos similes hominibus expectantibus do-
 minum suum, quando ueniat a nuptiis, ut cum ue-
 nerit et pulsauerit, aperiant ei. beati serui illi
 quos adueniens Dominus inuenerit uigilantes. ad-
 cinctos nos esse oportet, ne cum expeditionis dies uenerit, inpe-
 ditos et implicitos adprehendat. luceat in bonis operibus nostrum
 lumen et fulgeat, ut ipsum nos ad lucem claritatis aeternae de
 10 hac saeculi nocte perducat. expectemus solliciti semper et cauti
 aduentum Domini repentinum, ut quando ille pulsauerit, eui-
 gilet fides nostra uigilantiae praemium de Domino receptura. si
 haec mandata seruentur, si haec monita et praecepta teneantur,
 opprimi dormientes diabolo fallente non possumus, serui uigiles
 15 Christo dominante regnabimus.

2 Luc. 12, 35 sq.

1 ipse nos esse *V* 2 sin *G* ardentis in manibus uestris *M*² 3 nos
 ex tuos *G* m. 2 4 ut] et *M* 5 illi om. *M* 6 accitos *R* 7 impeditos
 nos *v* 8 nos apprehendat *V* 9 ipsut *R* 10 et expectemus *M* 11 uigilet
MR 12 et fides *W* 13 seruantur *G* et *W* s. l. m. 2 teneantur
 om. *G* 14 non eras. in *G* DE CATHOLICE ECCLESIAE VNITATE EXPLICIT *W*,
 DE VNITATE ECCLESIAE EXPLICIT *R*, CAECILII CYPRIANI DE ECCLESIAE CA-
 THOLICE VNITAT EXPLT *M*, EXPLICIT EPL CAECILII CYPRIANI DE ABCCLE-
 SIAE VNITATE *G*

VI.
THASCI CAECILI CYPRIANI
DE LAP SIS.

S = codex Seguerianus.
W = codex Würzburgensis.
R = codex Reginensis.
V = codex Veronensis.

DE LAP S I S.

Pax ecce, dilectissimi fratres, ecclesiae reddita est et quod 1
 difficile nuper incredulis ac perfidis impossibile uidebatur, ope
 adque ultione diuina securitas nostra reparata est. in laetitiam
 5 mentes redeunt et tempestate pressurae ac nube discussa tran-
 quillitas ac serenitas refulserunt. dandae laudes Deo et beneficia
 eius ac munera cum gratiarum actione celebranda, quamuis agere
 gratias nostra uox nec in persecutione cessauerit: neque enim
 tantum licere inimico potest, ut non qui Deum corde toto et
 10 anima et uirtute diligimus benedictiones eius et laudes semper
 et ubique cum gloria praedicemus. exoptatus uotis omnibus dies
 uenit et post longae noctis horribilem taetramque caliginem Do-
 mini luce radiatus mundus eluxit.

Confessores praeconio boni nominis claros et uirtutis ac fidei 2
 15 laudibus gloriosos laetis conspectibus intuemur, sanctis oculis
 adhaerentes desideratos diuina et inexplebili cupiditate complec-
 timur. adest militum Christi cors candida, qui persecutionis
 urgentis ferociam turbulentam stabili congressione fregerunt, pa-
 rati ad patientiam carceris, armati ad tolerantiam mortis. repu-
 20 gnastis fortiter saeculo, spectaculum gloriosum praeuistis Deo,
 secuturis fratribus fuistis exemplo. religiosa uox Christum locuta

INCIPIT DE LAP S I S FELICITER *S*, INCIPIT DE LAB S I S *WR* 3 ac *W*
m. 2 post ras. ope] opera *R* 4 laetitia *SR* 5 mentis *S*^a nube]
 nube et caligine *v* 8 persecutione *R* (ut solet qui pro cu) 9 inimico
 licere *WRv* deum *SWV*, dominum *Rv* toto corde *Rv* 10 et (ante uir-
 tute) *add. m. 2 in W* 11 omnibus *SR*, omnium *Wv* diebus *R*
 12 taetranq. *S* 14 uirtutibus *W* 15 oculis] oculis *R* 16 diuina
 et *S*, diu *WRv* 17 coors *W*¹, cohors *W*²*Rv* 18 urgentis *R* ut solet
 20 dno *W*

est, in quem se semel credidisse confessa est: inlustres manus quae non nisi diuinis operibus adsueuerant sacrificiis sacrilegis restiterunt: sanctificata ora caelestibus cibis post corpus et sanguinem Domini profana contagia et idolorum reliquias respuerunt: ab inpio sceleratoque uelamine quo illic uelabantur sacrificantium capita captiua caput uestrum liberum mansit: frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronae se Domini reseruauit. quam uos laeto sinu excipit mater ecclesia de proelio reuertentes! quam beata, quam gaudens portas suas aperit, ut adunatis agminibus intretis de hoste prostrato tropaea¹⁰ referentes! cum triumphantibus uiris et feminae ueniunt quae cum saeculo sexum quoque uicerunt. ueniunt et geminata militiae suae gloria uirgines et pueri annos suos uirtutibus transeuntes. nec non et cetera stantium multitudo uestram gloriam sequitur, proximis et paene coniunctis laudis insignibus uestigia¹⁵ uestra comitatur. eadem et in illis sinceritas cordis, eadem fidei tenacis integritas. inconcussis praeceptorum caelestium radicibus nixos et euangelicis traditionibus roboratos non praescripta exsilia, non destinata tormenta, non rei familiaris et corporis supplicia terruerunt. explorandae fidei praefiniebantur dies: sed qui²⁰ saeculo renuntiasset se meminit nullum saeculi diem nouit, nec tempora terrena iam computat qui aeternitatem de Deo sperat.

3 Nemo, fratres, nemo hanc gloriam mutilet, nemo incorruptam stantium firmitatem maligna obrectatione debilitet. cum dies negantibus praestitutus excessit, quisque professus intra diem non²⁵ est Christianum se esse confessus est. primus est uictoriae titulus gentilium manibus adprehensum Dominum confiteri: secundus ad

1 in quem se *ex* in qua *S m. 2* 5 sceleratioque *R* 8 laetos *SR*, laete *v* in sinum suum *R* exceptit *S*¹ 10 aperit *W s. l. m. 2*, aperit *R* agminis *R* tropaea *SW* 11 triumphantib. *SW* quaecumq. *S* (*sed q. exp. m. 2*) 12 saeculo dimicantes *v* geminatae *R* 13 cum gloria *R* continentiae uirtutibus *W* 14 circumstantium *S*; *cf. p. 239 l. 10* 15 proxumis *W*¹ laudis *W*, *sed in marg. corr.*: laudibus 16 eademmetim illis *S*¹ eadem *ex* earundem *S. m. 2* 18 roboratus *R*¹ 19 testinata *W* familiaris] *damna add. ex aliquot codd. Erasmus, ablatio Krabinger* et] non *v* 20 inexplorandae *R* 21 se *om. W* 22 qui *ex* quia *S m. 2* 23 fratres dilectissimi *v* 24 istam stantium *S* 25 quisquis *Rv* 27 deum *W* confiteris *R*

gloriam gradus est cauta secessione subtractum iam Deo reseruari. illa publica, haec priuata confessio est: ille iudicem saeculi uincit, hic contentus Deo suo iudice conscientiam puram cordis integritate custodit: illic fortitudo promptior, hic sollicitudo se-
 5 curior. ille adpropinquante hora sua iam maturus inuentus est, hic fortasse dilatus est qui patrimonio derelicto idcirco secesserit, quia non erat negaturus: confiteretur utique, si fuisset et ipse detentus.

Has martyrum caelestes coronas, has confessorum glorias spi- 4
 10 ritales, has stantium fratrum maximas eximiasque uirtutes maestitia una contristat, quod auulsam nostrorum uiscerum partem uiolentus inimicus populationis suae strage deiecit. quid hoc loco faciam, dilectissimi fratres, fluctuans uario mentis aestu quid aut quomodo dicam? lacrimis magis quam uerbis opus est ad ex-
 15 primendum dolorem, quo corporis nostri plaga deflenda est, quo populi aliquando numerosi multiplex lamentanda iactura est. quis enim sic durus ac ferreus, quis sic fraternae caritatis oblitus qui inter suorum multiformes ruinas et lugubres ac multo squa-
 20 lore deformes reliquias constitutus siccos oculos tenere praeualeat nec erumpente statim fletu prius gemitus suos lacrimis quam uoce depromat? doleo, fratres, doleo uobiscum nec mihi ad leniendos dolores meos integritas propria et sanitas priuata blanditur, quando plus pastor in gregis sui uulnere uulneretur. cum
 25 singulis pectus meum copulo, maeroris et funeris pondera lucuosa participo. cum plangentibus plango, cum deflentibus defleo, cum iacentibus iacere me credo. iaculis illis grassantis inimici mea simul membra percussa sunt, saeuientes gladii per mea uiscera transierunt. immunis et liber a persecutionis incurso

1 subtractum se *ex* subtractus *S m. 2* iam *om. WR* dño *WR*
 reseruare *S²*, se seruari *W¹* 2 publica *W* haec] ac *R* 3 uincet *W*
 puramcordis *S¹* 5 ille *ex* illic *S m. 2* 6 secessit *WRv* 10 circumstantium *S* 11 unua *S¹* 12 deiecit *W* *sed in marg.*: uel tetegit
 13 uarios *R* quid] qui *R* 15 quo *ex* quē *S m. 2* 16 aliquando *om. R*
 numero simul triplex *R* 17 ac] aut *Rv* oblitus est *W* 19 reliquia *S¹*,
 ac reliquias *R* 21 fratres dilectissimi *R* 23 uulneris *R* 24 maeroris
ex memoris *S m. 2*, merore *R* 25 pagentib. *S¹* 27 mea simul *S² W*,
 mei simul *S¹* (*sed simul s. l.*), simul mea *R* saeuientis *S¹* 28 a *om. W*

fuisse non potest animus: in prostratis fratribus et me prostravit adfectus.

- 5 Habenda tamen est, fratres dilectissimi, ratio ueritatis nec sic mentem debet et sensum persecutionis infestae tenebrosa caligo caecasse, ut nihil remanserit luminis et lucis, unde diuina praecepta perspici possint. si cladis causa cognoscitur, et medella uulneris inuenitur. Dominus probari familiam suam uoluit et quia traditam nobis diuinitus disciplinam pax longa corruerat, iacentem fidem et paene dixerim dormientem censura caelestis erexit, cumque nos peccatis nostris amplius mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, ut hoc omne quod gestum est exploratio potius quam persecutio uideretur.
- 6 Studebant augendo patrimonio singuli et obliti quid credentes aut sub apostolis ante fecissent aut semper facere deberent insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. non in sacerdotibus religio deuota, non in ministeriis fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. corrupta barba in uiris, in feminis forma fucata: adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. ad decipienda corda simplicium callidae fraudes, circumueniendis fratribus subdolae uoluntates. iungere cum infidelibus uinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi. non iurare tantum temere sed adhuc et peierare, praepositos superbo tumore contemnere, ueneno sibi ore maledicere, odiis pertinacibus inuicem dissidere. episcopi plurimi quos et hortamento esse oportet ceteris et exemplo diuina procuracione contempta procuratores regum saecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta per alienas pro-

4 debet mentem *S* infesta et *R* 5 lucis et luminis *WRv* unde *S*¹ 6 possunt *W*¹ medela *v* 8 in nobis *S*¹ 9 paene ut ita scripsit *Baluzius* 10 amplius pati scripsit *Erasmus* 12 uideretur *WR*, duceretur ex diceretur *S m. 2* 15 cupidita facultatibus *W*¹ 16 sacerdotiis *W* ministeriis *RW*², ministeris *W*¹, ministris *Sv*; cf. *Gron. obs. p. 612* fidei *R* 18 fugata *R* 19 dei *W s. l. m. 2* deicienda *R* 20 simplicium *v*; cf. *de hab. uirg. p. 196 l. 14* subdole uoluntatis *S*¹ 23 adhuc *W s. l. m. 2* et *S*, etiam *WRv* propositos *S*¹ 24 uenerato *R* dissedere *S* 25 ornamento *August. contra Cresconium lib. III c. 36* et *om. R* 26 regum *SW*, rerum *Rv* et *m. rec. in W* 27 derelicta ex delicta *W m. 2*

uincias oberrantes negotiationis quaetuosae nundinas aucupari,
 esurientibus in ecclesia fratribus habere argentum largiter uelle,
 fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus faenus
 augere. quid non perpeti tales pro peccatis eiusmodi mere-
 5 remur, cum iam pridem praemonuerit ac dixerit censura diuina:
 si dereliquerint legem meam et in iudiciis meis non
 ambulauerint, si iustificationes meas profanaue-
 rint et praecepta mea non obseruauerint, uisi-
 tabo in uirga facinora eorum et in flagellis delicta
 10 eorum.

Praenuntiata sunt ista nobis et ante praedicta. sed nos datae 7
 legis et obseruationis inmemores id egimus per nostra peccata,
 ut dum Domini mandata contemnimus ad correptionem delicti
 et probationem fidei remediis seuerioribus ueniremus, nec saltim
 15 uel sero conuersi ad Domini timorem sumus, ut hanc correptionem
 nostram probationemque diuinam patienter et fortiter subiremus.
 ad prima statim uerba minantis inimici maximus fratrum nu-
 merus fidem suam prodidit nec prostratus est persecutionis in-
 petu, sed uoluntario lapsu se ipse prostrauit. quid oro inauditum,
 20 quid nouum uenerat, ut uelut incognitis adque inopinatis rebus
 extortis Christi sacramentum temeritate praecipiti solueretur?
 nonne haec et prophetae ante et apostoli postmodum nuntiaue-
 runt? nonne iustorum pressuras et gentilium semper iniurias
 pleni sancto Spiritu praedicauerunt? nonne fidem nostram sem-
 25 per armans et Dei seruos caelesti uoce corroborans dicit scriptura
 diuina: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli
 seruias? nonne iram diuinae indignationis ostendens et poenae

6 Ps. 88, 31 sq. 26 Deut. 6, 13.

1 negotiationes *S*¹ quaestuose *S*¹, quaestudiosos *R* 2 fratribus
 non subuenire *ex 1. cod. recepit Pamelius* 3 inuidiosis *S* 4 huius
 modi *R* merremur *W*¹ 6 dereliquerint *WRV*, seruauerint *v* 11 data eligis *R*
 8 mea *om. W* obseruauerint *SWRV*, seruauerint *v* 14 probationem]prouocationem *S*
 13 correptionem *SR*, correctionem *Wv* 15 uel *om. WRv*; *cf. de bono pat. c. 4* correctionem *W*
 17 primas *S*¹ 18 nec persecutionis *R* 19 se *W s. l. m. 2* 20 ueluti *W*,
 uelut *ex* uel *S m. 2* 21 extortis *R* praecipitem *S*¹ 24 nonne] non *R*
 25 dei] ad dei *R* 26 illi] ipsi *V* 27 poenae metu *S*¹, paene tum *R*

metum praemonens denuo dicit: adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curuatus est homo et humiliatus est uir, et non laxabo illis? et iterum Deus loquitur dicens: sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli. in euangelio quoque postmodum Dominus in uerbis doctor et consummator in factis docens quid fieret et faciens quodcumque docuisset, quicquid nunc geritur et geretur non ante praemonuit? nonne et negantibus aeterna supplicia et salutaria confitentibus praemia ante constituit?

- 8 Exciderunt quibusdam pro nefas omnia et de memoria recesserunt. non expectauerunt saltem ut ascenderent adprehensi, ut interrogati negarent. ante aciem multi uicti, sine congressione prostrati nec hoc sibi reliquerunt ut sacrificare idolis uiderentur inuiti. ultro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam quam libenter optassent. quot illic a magistratibus uespera urgente dilati sunt, quot ne eorum differretur interitus et rogauerunt! quam uim potest talis obtendere, qua crimen suum purget, cum uim magis ipse fecerit ut periret? nonne quando ad Capitolium sponte uentum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labauit gressus, caligauit aspectus, tremuerunt uiscera, membra conciderunt? non sensus obstipuit, lingua haesit, sermo defecit? stare illic potuit Dei seruus et loqui et renuntiare Christo qui iam diabolo renuntiauerat et saeculo? non ara illa,

1 Es. 2, 8 sq. 4 Ex. 22, 20.

1 proponens *ex* praepones *S m. 2*; cf. p. 244 l. 24 adorauerunt eos *ex* adornauerunt deos *S m. 2* 2 digitti *R* 3 dñs *W* 4 alienis radicabitur *S*, sed alienis *exp. m. 1* 5 dñs *W s. l. m. 2* 6 primum et om. *W* facies *S*¹ 7 non *SW*¹, nonne *W²Rv* 8 et (*ante sal.*) *W s. l. m. 2* 11 spectauerunt *S*¹, spectauerunt *W*¹ ut asc. adp. ut (aut *V*) interrogati (*ex* interrogationem *W m. 2*) negarent] *SWV*, ut (aut *R*) interrogati (interroganti *R*) negarent ut ascenderent (thus accenderent *v*) adprehensi *Rv* 13 relinquerunt *R* 15 occasionem *S* 16 libenter *SWRV*, semper *v* quod *SWR* magistratib. *S* 17 quod ne *WR*, quod etiam nec *S* differretur *SW*¹ et] etiam *v* 18 potes *S*¹ talis *S s. l.* optendere *ex* obt. *S m. 2*, ostendere *R* 20 ad *W s. l. m. 2* diri *R* 21 est *W s. l. m. 2* lababit *S*¹, lauit *R*, lababat *ex* lauabit *W m. 2* 22 membra *S*, brachia *WRv* non] nonne *v* obstupuit *v* 23 deficit *W*¹ 24 qui] quia *S* renuntiarat *RW*² non] nonne *v*

quo moriturus accesserat, rogos illi fuit? non diaboli altare quod factore taetro fumare ac redolere conspexerat uelut funus et bustum uitae suae horrere ac fugere debebat? quid hostiam tecum, miser, quid uictimam supplicaturus inportas? ipse ad aras hostia, uictima ipse uenisti, immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam funestis illic ignibus concremasti.

Ac multis propius interitus satis non fuit: hortamentis mutuis in exitium populus impulsus est, mors inuicem letali poculo propinata est. ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus inpositi uel adtracti amiserunt paruuli quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consecuti. nonne illi, cum iudicii dies uenerit, dicent: 'nos nihil fecimus nec derelicto cibo et poculo Domini ad profana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas: illi nobis ecclesiam matrem, illi patrem Deum negauerunt, ut dum parui et inprouidi et tanti facinoris ignari per alios ad consortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur'?

Nec est pro dolor iusta aliqua et grauis causa quae tantum facinus excuset. relinquenda erat patria et patrimonii facienda iactura. cui enim non nascenti adque morienti relinquenda quandoque patria et patrimonii sui facienda iactura est? Christus non relinquatur, salutis ac sedis aeternae iactura timeatur. clamat ecce per prophetam Spiritus sanctus: discedite, discedite,

24 Es. 52, 11.

1 accesserat *S*, accessit *WRv* ***fuit *W* (iam? *eras*.) non] nonne *v*
 2 fetore *SR* redolere *W* *corr. in marg., in contextu* redore 3 ac
 ne *R* 4 supplicaturus *SWVR*, immolaturus uel immolaturus uel suppli-
 caturus *v* inportas *S*, inponis *WRv* haras *W*¹, aram scripsit *Balu-*
cius 5 ipse uictima *S* salutem tuam *om. R* spem tuam *om. S*
 6 illis *Wv* 7 ac *om. S* ortamentis *WS*², hortamentum *S*¹ 8 exitum
*S*¹ *W*¹ populis *W*¹ 10 parentium *W* inpositi *SRV* et *Augustin.*
epist. 98 c. 3, uel inpositi *Wv* adtractati *R*, adtrectati *August.* par-
 uoli *W* 12 illi *om. R* nihil mali scripsit *Baluzius* 13 cibo *W s. l.*
m. 2 14 sensibus *R* 15 dominum *August.* 16 ut dum *ex ud W m. 2*
 17 capimur *R* 21 factura *R* non] ante nascenti *exhibet SWRV*, post
 morienti *v* nascentia atque morientia *R* relinquenda erat *W* quandoq.
ex quanq. W m. 2 22 est *W s. l. m. 2* ut christus *Oxon.* 23 salutis] salu-
 nis *R* aeternae *W s. l. m. 2* timeamur *W* 24 profetā *ex profetas S m. 2*

exite inde et inmundum nolite tangere: exite de medio eius, separamini qui fertis uasa Domini. et qui uasa sunt Domini ac templum Dei ne inmundum tangere et feralibus cibus pollui uiolarique cogantur, non exeunt de medio nec recedunt? alibi quoque uox auditur e caelo praemonens quid Dei seruos facere oporteret et dicens: exi de ea, populus meus, ne particeps sis delictorum eius et ne perstringaris plagis eius. qui exit et cedit delicti particeps non fit, plagis uero et ipse perstringitur qui socius criminis inuenitur. et ideo Dominus in persecutione secedere et fugere mandauit adque ut id fieret et docuit et fecit. nam cum corona de Dei dignatione descendat nec possit accipi nisi fuerit hora sumendi, quisque in Christo manens interim cedit non fidem denegat sed tempus expectat: qui autem cum non secederet cecidit, negaturus remansit.

- 11 Dissimulanda, fratres, ueritas non est nec uulneris nostri materia et causa reticenda. decepit multos patrimonii sui amor caecus, nec ad recedendum parati aut expediti esse potuerunt quos facultates suae uelut conpedes ligauerunt. illa fuerunt remanentibus uinacula, illae catenae quibus et uirtus retardata est et fides pressa et mens uincta et anima praeclusa, ut serpenti terram secundum Dei sententiam deuoranti praeda et cibus fierent qui terrestribus inhaerent. et idcirco Dominus bonorum magister et praemonens in futurum, si uis, inquit, perfectus esse, uende omnia tua et da pauperibus et habebis the-

6 Apoc. 18, 4. 24 Matth. 19, 21.

2 separamini *SRVW*², seperamini *W*¹, mundamini *v* 5 praemonens *om. R* quid *ex* qui *Wm. 2* 6 oporteret et *S*, conueniat *WRt* *exi...* *W* (te? *eras.*) 7 dilectorum *S* praestringaris *R* 8 dilecti participes *S* 9 perstringitur *SWV*, praestringitur *R*, constringitur *v* 10 recedere *S* 11 ut id fieret] uti defleret *R* *primum* et *om. S* et fecit *W s. l. m. 2* 12 discendat *SW* 13 quisquis *v* caedit *R* negat *scripsit Baluzius* 14 secederet] recedit *ex* recedet *Sm. 2* 16 fratres carissimi *S*, fr. dilectissimi *Baluzius* 17 patrimonii *S* sui *om. R* 18 parati aut expediti *SW*, expediti aut succincti *R* 19 remanentibus] trementibus *R* 21 uincta *W*, uincta *SR* terra *R* 22 terrestribus cupiditatibus *Pamelius* 24 praeprensens *S*¹ si uis *ex* et quis *Sm. 2* 25 uende uende *v* thesaurum *S* *item p. 245, 2 et 4*, thesaurum *W* *item p. 245, 2*

saorum in caelis: et ueni, sequere me. si hoc diuites facerent, per diuitias non perirent, thesaurum in caelo reponentes hostem nunc et expugnatorem domesticum non haberent: esset in caelo cor et animus et sensus, si thesaurus esset in caelo, nec uinci a saeculo posset qui unde uinceretur in saeculo non haberet. sequeretur Dominum solutus et liber, ut apostoli et sub apostolis multi et nonnulli saepe fecerunt qui et rebus suis et parentibus derelictis indiuiduis Christi nexibus adhaeserunt.

Sequi autem Christum quomodo possunt qui patrimonii uinculo ¹² detinentur? aut quomodo caelum petunt et ad sublimia et alta conscendunt qui terrenis cupiditatibus degrauantur? possidere se credunt qui potius possidentur, census sui serui nec ad pecuniam domini sed magis pecuniae mancipati. hoc tempus, hos homines apostolus denotat dicens: qui autem uolunt diuites fieri ¹⁵ incidunt in temptationem et muscipula et desideria multa et nocentia quae mergunt hominem in perditionem et in interitum. radix enim omnium malorum est cupiditas quam quidam adpetentes errauerunt a fide et inseruerunt se doloribus multis. Dominus autem quibus nos praemiis ad contemptum rei familiaris ²⁰ inuitat? parua haec et exigua huius temporis damna quibus mercedibus pensat? nemo est, inquit, qui relinquat domum aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei et non recipiat septies ²⁵ tantum in isto tempore, in saeculo autem uenturo uitam aeternam. quibus cognitis et de Dei pollicentis ueritate

14 I Tim. 6, 9 sq. 22 Marc. 10, 29 sq.

1 caelo *R* et sequere *R* 2 diuitias suas *Rv* 4 cor et] curet *R* animas *S*¹ 5 a om. *S* uinceretur con. Gronou. obs. p. 574 6 dominum suum *S*, cf. l. 9 et 13, 254, 6 7 et (ante rebus) om. *S* 8 indiuiduis *S*¹, indiuidui *R* christo *v* adhaeserant *R* 9 patrimonii sui *S* 10 et ad] ad *W* 12 ad om. *W*¹ pecuniam *SRVW*, pecuniam suam *v* 13 domini *m*. 2 add. in *W* pecuniae suae *S* 15 muscipula *S*¹ *R*, muscipulas *W*, muscipulam *S*² *v* 16 multa inutilia *v* 17 enim om. *W* 18 errauerunt] naufragauerunt *Cyprianus test. III 61, de dom. orat. c. 19, de opere et el. c. 10* 23 aut fratres om. *S* 24 septies] centies *v* 26 uita aeterna *R* domini *Rv*, dño *W*

conperts non tantum timenda non est eiusmodi sed et optanda iactura est ipso denuo Domino praedicante et monente: beati eritis, cum persecuti uos fuerint et separauerint uos et expulerint et maledixerint nomini uestro ut nequam propter filium hominis. gaudete in illa die et exultate: ecce enim merces uestra multa in caelis.

- 13** Sed tormenta postmodum uenerant et cruciatus graues reluctantibus iminebant. queri de tormentis potest qui per tormenta superatus est, excusationem doloris obtendere qui uictus est in dolore. potest rogare talis et dicere: 'certare quidem fortiter uolui et sacramenti mei memor deuotionis ac fidei arma suscepi, sed me in congressione pugnantem cruciamenta uaria et supplicia longa uicerunt. stetit mens stabilis et fides fortis et cum torquentibus poenis immobilis diu anima luctata est. sed cum durissimi iudicis recrudescente saeuitia iam fatigatum nunc flagella adhuc scinderent, nunc contunderent fustes, nunc eculus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret, caro me in conluctatione deseruit, infirmitas uiscerum cessit, nec animus sed corpus in dolore defecit.' potest cito proficere ad ueniam causa talis, potest eiusmodi excusatio esse miserabilis. sic hic Casto et Aemilio aliquando Dominus ignouit, sic in prima congressione deuictos uictores in secundo proelio reddidit, ut fortiores ignibus fierent qui ignibus ante cessissent et unde superati essent inde superarent. deprecabantur illi non lacrimarum miseratione sed

2 Luc. 6, 22 sq.

1 non est *om. S* et *om. WR* adoptanda *W* 2 est *SRV*, *om. Wv* denuo] denique *R* dno et do nro *R* monente] dicente *R* 3 cum p. u. fuerint] quum odio uos habuerint homines *R* separauerit *ex* perseuerauerit *S m. 2* 4 maledixerit *S¹* 5 ut] quasi *R* 6 multa *S*, multa est *R*, *om. W* 8 uenerant *SWRV*, uentura erant *v* 9 quaeri *SWR* de tormentis] tormentis *S* 10 potest excusationem *v* dolorem *S¹R* 11 certare] tamen *add. S¹, exp. S²* quidam *R* 12 mei *om. R* deuotionis *om. S* suscipi *R* 13 pugnantem *S¹W* 14 stabiles *S¹* fortes *S¹* tormentibus *R* 15 poenis...durissimi *om. R* 16 iudices *W¹* iam fatigatum iam lassum *v* adhuc *om. v* adhuc...fustes *om. R* 17 aculeus *R* extenderent *W¹* 18 nunc f. torreret *om. R* 20 deficit *W* 25 illis *R* miserationem *R*

uulnerum, nec sola lamentabili uoce sed laceratione corporis et dolore: manabat pro fletibus sanguis et pro lacrimis cruor semiustulatis uisceribus defluebat.

Nunc uero quæ uulnera ostendere uicti possunt, quas plagas ¹⁴ hiantium uiscerum, quæ tormenta membrorum, ubi non fides congressa cecidit, sed congressionem perfidia præuenit? nec excusat oppressum necessitas criminis, ubi crimen est uoluntatis. nec hoc eo dico, ut fratrum causas onerem, sed ut magis fratres ad precem satisfactionis instigem. nam cum scriptum sit: qui ¹⁰ uos felices dicunt in errorem uos mittunt et semitam pedum uestrorum turbant, qui peccantem blandimentis adulantibus palpat peccandi fomitem subministrat nec comprimit delicta ille sed nutrit. at qui consiliis fortioribus redarguit simul adque instruit fratrem promouet ad salutem. quos ¹⁵ diligo, inquit Dominus, redarguo et castigo. sic oportet et Domini sacerdotem non obsequiis decipientibus fallere sed remediis salutaribus prouidere. inperitus est medicus qui tumentes uulnerum sinus manu parcente contrectat et altis recessibus uiscerum uirus inclusum dum seruat exaggerat. aperiendum ²⁰ uulnus est et secandum et putraminibus amputatis medella fortiore curandum. uociferetur et clamet licet et conqueratur aeger inpatiens per dolorem, gratias agat postmodum cum senserit sanitatem.

Emersit enim, fratres dilectissimi, nouum genus cladis et ¹⁵ quasi parum persecutionis procella saeuierit, accessit ad cumulum sub misericordiae titulo malum fallens et blanda pernicies. contra euangelii uigorem, contra Domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, inrita et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipientibus profutura. non quaerunt

9 Es. 3, 12. -14 Apoc. 3, 19.

2 manarat *S*¹ semustulatis *S*², semiustulatis *W*, semiusti lati *R*
 4 quam uim quas plagas *S* 6 excusato pressum *R* 8 eo *WR*, ego
S, ideo *v* 9 satisfactiones *S*¹ est ex sit *S m. 2* 10 errore *S*¹ semi-
 tas *v* 12 sumministrat *WS*² 13 ille *om. R* adqui *S*, atque *R*
 redarguitur *W* 14 ad *W s. l. m. 2* 16 et *om. W* dñi *SWV*, dñs *R*,
 dei *v* 17 tumentis *S*¹ 18 et] et in *WRv* 21 conquiratur *R* 22 agit
*WS*¹ 25 adcessit *S* 27 euangelio *S*¹ lege *S*¹ 28 inrita et ex
 iritat *S m. 2*

sanitatis patientiam nec ueram de satisfactione medicinam : paenitentia de pectoribus exclusa est, grauissimi extremique delicti memoria sublata est. operiuntur morientium uulnera et plaga letalis altis et profundis uisceribus infixi dissimulato dolore contegitur. a diaboli aris reuertentes ad sanctum Domini sordidis et infectis nidore manibus accedunt, mortiferos idolorum cibos adhuc paene ructantes exhalantibus etiam nunc scelus suum faucibus et contagia funesta redolentibus Domini corpus inuadunt, quando occurrat scriptura diuina et clamet et dicat: omnis mundus manducabit carnem, et anima quaecumque manducauerit ex carne sacrificii salutaris quod est Domini, et inmunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo, apostolus item testetur et dicat: non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum: non potestis mensae Domini conmiscere et mensae daemoniorum, idem contumacibus et peruiacibus conminetur et denuntiet dicens: quicumque ederit panem et biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini.

16 Spretis his omnibus adque contemptis ante expiata delicta, ante exomologesim factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis Domini et minantis uis infertur corpori eius et sanguini et plus modo in Dominum manibus adque ore delinquant quam cum Dominum negauerunt. pacem putant esse quam quidam uerbis fallentibus uenditant. non est pax illa sed bellum, nec ecclesiae iungitur qui ab euangelio separatur. quid iniuriam beneficium uo-

9 Leuit. 7, 20. 14 I Cor. 10, 21. 17 I Cor. 11, 27.

1 patientiam] paenitentiam *R* 2 peccatoribus *S*¹*W*¹*R*¹ exclusa *SR*, excussa *Wv* 3 morientium] mortium *S* 4 et *om. W* profundis *W* 5 diaboli *R* $\widetilde{\text{dñm}}$ *R* 6 nidorem *S*¹ 7 poena eructantes *R* 10 manducauit *R* animam *R* 11 ex carne *SWR*, carnem *V* 12 est *om. W* perhibet *W*¹ 13 testatur et dicit *v* 16 diaboli daemoniorum *R* et peruiacibus *om. S* 17 conminatur et denuntiat *v* 17 ediderit *R* 18 et *S*, aut *WRv* 21 exomologesim *WRv* facta *R* criminis ante purgatam *om. R* 22 manus *R* ante offensam. . . l. 25 negauerunt *inter* contemptis et ante l. 20 *interponit v* placatam *om. R* 23 $\widetilde{\text{dño}}$ *R* 24 delinquant *S*¹ 25 fallentibus *S*, fallacibus *WRv*

cant? quid impietatem uocabulo pietatis adpellant? quid eis qui
 flere iugiter et rogare Dominum suum debent intercepta paeni-
 tentiae lamentatione communicare se simulant? hoc sunt eius-
 modi lapsis quod grando frugibus, quod turbidum sidus arbori-
 5 bus, quod armentis pestilens uastitas, quod nauigiis saeua tem-
 pestas. solacium spei adimunt, a radice subuertunt, sermone
 morbido ad letale contagium serpunt, nauem scopulis ne in por-
 tum perueniat inlidunt. non concedit pacem facilitas ista sed
 tollit, nec communicationem tribuit sed inedit ad salutem. per-
 10 secutio est haec alia et alia temptatio, per quam subtilis inimicus
 impugnandis adhuc lapsis occulta populatione grassatur, ut la-
 mentatio conquiescat, ut dolor sileat, ut delicti memoria uane-
 scat, comprimatur pectoris gemitus, statuatur fletus oculorum
 nec Dominum grauiter offensum longa et plena paenitentia de-
 15 preceatur, cum scriptum sit: memento unde cecideris et
 age paenitentiam.

Nemo se fallat, nemo decipiat. solus Dominus misereri potest. 17
 ueniam peccatis quae in ipsum commissa sunt solus potest ille
 largiri qui peccata nostra portauit, qui pro nobis doluit, quem
 20 Deus tradidit pro peccatis nostris. homo Deo maior non potest esse,
 nec remittere aut donare indulgentia sua seruus potest quod in
 Dominum delicto grauiore commissum est, ne adhuc lapso et hoc
 accedat ad crimen, si nesciat esse praedictum: maledictus
 homo qui spem habet in hominem. Dominus orandus est,
 25 Dominus nostra satisfactione placandus est qui negantem negare
 se dixit, qui omne iudicium de patre solus accepit. credimus
 quidem posse aput iudicem plurimum martyrum merita et opera

15 Apoc 2, 5. 23 Hier. 17, 5.

1 uocabulo *S* 2 debet *S*¹ 4 lapsi *W* 5 magis nauigiis *R* 6 spei
SWRV, aeternae spei *v* arborem a radice *v* subuertunt *ex* subtrahunt
S m. 2 7 ad] ut *V* importum *W* 8 concidit *S*¹ facilitas *S*
 10 quem *S*¹ subtilis *W* 11 poculatione *S*¹ 12 euanescat ut *v*
 13 pectorum *WRv* statur *R* 14 grauiter] rogauit *R* paenitentia]
 patientia *W* 17 fallant *R*¹ se decipiat *v* 18 ipsum] illum *R*
 20 nostris *ex* nos *S m. 2* esse non potest maior *WRv* 21 dimittere *R*
 23 accidat *S*¹ crimen] criminis cumulum *V* (*cf. p. 243, 9*), cumulum *V*
teste Rigaltio (*cf. p. 247, 25*) 24 spem suam *V* habet *W s. l. m. 2*,
 ponit *V* hominem *SWRV*, homine *v*; τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον
LXX 25 est *om. R* 26 de] a *R*

- iustorum, sed cum iudicii dies uenerit, cum post occasum saeculi huius et mundi ante tribunal Christi populus eius adstiterit.
- 18 Ceterum si quis praepropera festinatione temerarius remissionem peccatorum dare se cunctis putat posse aut audet Domini praecepta rescindere, non tantum nihil prodest sed et obest lapsis. 5 prouocasse est iram non seruasse sententiam nec misericordiam prius Domini deprecandam putare, sed contempto Domino de sua facilitate praesumere. sub ara Dei animae occisorum martyrum clamant magna uoce dicentes: quousque, Domine sanctus et uerus, non iudicas et uindicas sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant? et requiescere ac patientiam tenere adhuc iubentur. et quemquam posse aliquis existimat remittendis passim donandisque peccatis bonum fieri contra iudicem uelle aut prius quam uindicetur ipse alios posse defendere? mandant aliquid martyres fieri: si iusta, si licita, 15 si non contra ipsum Dominum a Dei sacerdote facienda: sit obtemperantis facilis et prona consensus, si petentis fuerit religiosa moderatio. mandant aliquid martyres fieri: si scripta non sunt in Domini lege quae mandant, ante est ut sciamus illos de Domino inpetrasse quod postulant, tunc facere quod mandant. neque 20 enim statim uideri potest diuina maiestate concessum quod fuerit humana pollicitatione promissum.
- 19 Nam et Moyses pro peccatis populi petit nec tamen peccantibus ueniam cum petisset accepit. precor, ait, Domine, deliquit populus hic delictum grande: et nunc si di-

9 Apoc. 6, 10. 24 Ex. 32, 31 sq.

1 occasum *S* 2 eius *ex eis W m. 2* 3 ceterum] ueterum *W*
 praeproperae *R* festinatione *om. R* 4 cunctis] cuiquam *Oxon.* et
 audet *ex ait audit S m. 2* dei *S* 5 et *S s. l. m. 1* 7 dei *v* deprec.
 p. s. c. domino *om. R* 8 facilitate] facultate *v* *dm̄i S* animas *R*
 11 habitant *S* 12 patientia *S* quenquam *W* 13 bonum] dignum *v*
 15 feri *S* sed si *v* 16 deum *W* ac dei sacerdotem *R* facienda
 sunt *v* sit *SWVR*, si uel *om. v*; facienda sit obtemperantis *interpunc-*
tione sublata Rigaltius 17 comensio *R* petentes *S¹* 18 sed si *Rv*
 sint *v* 19 illi *R* de *om. R* domino *SV*, deo *WR* 21 de diuina *v*
 23 peccatis] delictis *R* petiit *S²W²v* 25 grandem *S¹*, grande et fece-
 runt sibi deos aureos *v* si dimittis *R*, si delictum remittes *S*, dimittes
W sed in margine: dimittens

mittis eis delictum, dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti. et dixit Dominus ad Moysen: si qui deliquit ante me, deleam eum de libro meo. ille amicus Dei, ille facie ad faciem locutus saepe cum Domino
 5 quod petit inpetrare non potuit nec Dei indignantis offensam sua deprecatione placavit. Hieremiam Deus laudat et praedicat dicens: priusquam te formarem in utero, novi te, et priusquam exires de uulva, sanctificaui te et prophetam in gentes posui te, et eidem pro peccatis populi deprecanti
 10 frequenter et oranti noli, inquit, orare pro populo hoc et noli postulare pro eis in prece et oratione, quia non exaudiam in tempore quo inuocabunt me, in tempore adflictationis suae. quid uero iustius Noe, qui cum repleta esset terra peccatis, solus inuentus est iustus in
 15 terris? quid gloriosius Danihele? quid ad facienda martyria in fidei firmitate robustius, in Dei dignatione felicius, qui totiens et cum configeret uicit et cum uinceret superuixit? quid Iob in operibus promptius, in temptationibus fortius, in dolore patientius, in timore summissius, in fide uerius? nec hi tamen si ro-
 20 garent, concessurum se Deus dixit. cum propheta Ezechiel pro delicto populi deprecaretur, terra, inquit, quaecumque peccauerit mihi ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam et obteram stabilimentum panis et inmittam in eam famem et auferam ab ea

7 Hier. 1, 5. 10 Hier. 11, 14 (cf. 7, 16). 21 Ex. 14, 13 sq.

1 eis del. dimitte *om. S* sin] in *S* 2 libro tuo *R* 3 quis *Sv* deliquerit *v* 4 facie *ex* faciem *Sm. 2* 5 petit *S'R'W'*, petiit *S'R'W' v* 6 praecatione *S* placavit *S et R ex* placuit, pacavit *W* ieremiam *S* dns *W* 7 in utero *W s. l. m. 2* 8 profeta *S'R'* 9 in gentes (gente *S'*) *S, s. l. m. 2 W*, in gentibus *Rv* idem *RW'* precanti *R* 10 frequenter *S*, frequentius *WRv* inquit *S*, ait *WRv* 11 postulare] ait orare postulare *W (sed orare deletum)* 12 exaudiam *W (te? eras.)*, exaudiam eos *V* quo *SWV*, in quo *Rv* in tempore *om. S* 13 adflictationis *S*, adflictationis *WRv* 15 daniel et *R* quid *S et in marg. W'*, qui *WR*, quid illo *v* ad facienda *ex* affacienda *S m. 2* 16 robustius dignatione *S* quid in dei *V* 17 quid *ex* quod *W m. 2* 18 in t. fortius *om. S* 19 hi *S*, his *Rv* si rogarent *om. V* 20 ezechiel *WR*, ezeziel *S* 24 mittam *S*

hominem et pecora. et si fuerint tres uiri hi in medio eius Noe et Danihel et Iob, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salui erunt. adeo non omne quod petitur in praëiudicio petentis sed in dantis arbitrio est, nec quicquam sibi usurpat et uindicat humana sententia, nisi ad-
nuat et censura diuina.

- 20 In euangelio Dominus loquitur dicens: qui confessus me fuerit coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo qui est in caelis: qui autem me negauerit, et ego negabo eum. si negantem non negat, nec confitentem confitetur. non potest euangelium in parte consistere et in parte nutare. aut utrumque oportet ualeat aut utrumque uim ueritatis amittat. si negantes rei criminis non erunt, nec confitentes praemium uirtutis accipiunt. porro si fides quae uicerit coronatur, necesse est et uicta perfidia puniatur. ita martyres aut nihil possunt, si euangelium solui potest, aut si euangelium solui non potest, contra euangelium facere non possunt qui de euangelio martyres fiunt. nemo, fratres dilectissimi, nemo infamet martyrum dignitatem, nemo eorum glorias destruat et coronas. manet incorruptae fidei robur incolume, nec dicere aliquid aut facere contra Christum potest cuius et spes et fides et uirtus et gloria omnis in Christo est: ut ab episcopis contra mandatum Dei fiat, auctores esse non possunt qui ipsi Dei mandata fecerunt. an quisquam maior Deo aut diuina bonitate clementior qui aut infectum uelit quod passus est Deus fieri aut quasi illi minus potestatis ad protegendam ecclesiam suam fuerit, auxilio nos suo putet posse seruari?

7 Luc. 12, 8 sq.

1 homines *R* pecura *S*¹ fuerit *R*¹ hii *R*, hi iusti *V* 2 noe et *om.* *R*, sed in marg. add. *m.* 1 et noe 3 sed ipsi *v* 8 et 10 et ego *om.* *R* eum] illum *R* 9 in caelis est *WRv* 11 parte—parte] patre—patre *S* 12 aut. . . ualeat *om.* *R* oportet] necesse est *S s. l. m.* 2 13 negantis *S*¹ erunt] sunt *V* 14 accipiunt *SWRV*, accipient *v* 15 et *SWRV*, ut *v* 17 non potest solui *v*, solui contra potest *S* sed contra *deletum m.* 2 19 gloriam *Sv* 20 incorrupte *S*¹, incorruptum *R* 21 cuius. . . *l. 22* est *om.* *S* 23 dei fiat *ex* deus fiat *S m.* 2 24 diuina bonitate] diuina]ore *S* (diuino *corr. m.* 2); fortasse diuino fauore 25 infectum] non factum *V* 26 ad] est ad *R* nos *om.* *R* suo *ex* suos *S m.* 2

Nisi si haec Deo ignorante gesta sunt aut non permittente ipso **21**
 omnia ista uenerunt: doceat indocibiles et admoneat inmemores
 scriptura diuina quae loquitur dicens: quis dedit in direp-
 tionem Iacob et Israhel eis qui praedabantur illum?
 5 nonne Deus cui peccauerunt et noluerunt in uis eius
 ambulare neque audire legem eius? et superduxit
 super eos iram animationis suae. et alibi testatur ac
 dicit: numquid non uolet manus Dei ut saluos faciat
 aut grauauit aurem ut non exaudiat? sed peccata
 10 uestra inter uos et Deum separant et propter pec-
 cata uestra auertit faciem a uobis ne misereatur.
 delicta nostra reputemus, actus nostri et animi secreta uolentes
 conscientiae merita ponderemus. redeat in cor nostrum non am-
 bulasse nos in uis Domini, abiecisse legem Dei, praecepta eius
 15 et monita salutaria numquam seruare uoluisse.

Quid de eo boni sentias, quem timorem fuisse aput eum, quam **22**
 fidem credas, quem corrigere nec metus potuit, quem perse-
 cutio ipsa non reformauit? alta et recta ceruix nec quia cecidit
 inflexa est: tumens animus et superbus nec quia uictus est frac-
 20 tus est. iacens stantibus et integris uulneratus minatur et quod
 non statim Domini corpus inquinatis manibus accipiat aut ore
 polluto Domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus iras-
 citur. adque — o tuam nimiam, furiose, dementiam! — irasceris
 ei qui abs te iram Dei auertere nititur, ei minaris qui pro te Do-

3 Es. 42, 24 sq. 8 Es. 59, 1 sq.

1 si *om. S* deo ignorante *S*, ignaro deo *WRv* permittente *ex* per-
 mittenoum *S m. 2* ipso *S*, illo *WRv* 2 cum doceat *v* indocebiles
*S*¹, indociles *S*²*WRv* 3 quae *om. R* direptione *W* 4 iacob et
om. S israhel eis *WS*², istracheles *S*¹, israhel *R* 5 noluerunt *SV*,
 nolebant *WR* 7 animationis suae *om. S* ac] et *S* 8 nunquid *SW*
 9 grauabit *W* 10 deum] dom *S* peccata *S*, delicta *WRv*; *cf. test. III*
 47 p. 152 11 uertit *W* 12 delicta potius *Rv* dereputemus *S*¹
 nostri *SW*, nostra *Rv*; *cf. indicem s. u. nostri* reuolentes *S*²*v*, auol-
 uentes *S*¹ 14 domini] et dñi *ex nostris S m. 2* abiecisse *SRV*, et abiecisse
Wv 15 reuoluisse *S*¹ 16 boni] bo *R* 17 credam credas *R* 18 erecta
*S*²*R*; *cf. Gronou. obs. p. 570* 20 uulneratis *S*¹ 21 aut ore *SW*¹, ut
 ore *W*¹, auctore *R* 22 irascatur *S*¹ 23 adque o] at quo *R* 24 auer-
 tere iram dei *WRv* ei] et *SR*

mini misericordiam deprecatur, qui uulnus tuum sentit quod ipse non sentis, qui pro te lacrimas fundit quas ipse forsitan non fundis. oneras adhuc crimen et cumulas et cum ipse sis implacabilis ad antistites et sacerdotes Dei, putas circa te Dominum posse placari?

- 23** Accipe potius et admitte quae loquimur. quid surdae aures salutaria praecepta non audiunt quae monemus? quid caeci oculi paenitentiae iter non uident quod obtendimus? quid praeclosa et alienata mens remedia uitalia non conspicit quae de scripturis caelestibus et discimus et docemus? aut si incredulis quibusdam minor fides est futurorum, uel praesentibus terreantur. ecce eorum qui negauerunt quae supplicia conspiciamus, quos eorum tristes exitus flemus! nec hic esse sine poena possunt, quamuis necdum [poenae] dies uenerit. plectuntur interim quidam, quoceteri dirigantur. exempla sunt omnium tormenta paucorum.
- 24** Vnus ex his qui sponte Capitolium negaturus ascendit postquam Christum negauit obmutuit. poena inde coepit unde coepit et crimen, ut nec rogare iam posset qui uerba ad precum misericordiam non haberet. alia in balneis constituta — hoc enim crimini eius et malis deerat, ut et ad balneas statim pergeret quae lauacri uitalis gratiam perdidisset — sed illic ab immundo spiritu immunda correpta lanauit dentibus linguam quae fuerat uel pasta inpie uel locuta. postquam sceleratus cibus sumptus est, in perniciem suam rabies oris armata est. ipsa sui carnifex extitit nec diu superesse postmodum potuit, dolore uentris et uiscerum cruciata defecit.

2 forsitan ipse *WRv* 3 sis ipse *Wv* implacabilis irascaris *Oxon.*
 4 antestites *R* deum *S* 5 cito posse *V* (cf. p. 262, 20) 6 aures tuae *S*
 8 obtendimus *S*¹, ostendimus *W*¹, ostendimus *S*²*W*²*Rv* praeclosa *S*, perclusa *W*, perculsa *v*, percussa *R* 9 alienata] aliena tamen *R* conspicit *S*, percipit *WRv* 10 discimus *ex* dicimus *Wm. 2* si *om. R* 11 est *W s. l. m. 2* praesentium *R* 13 tristis *S*¹ 14 poenae *WR*, post uenerit *ponit v*, iudicii *S s. l. m. 2*; *uncis inclusi* 15 dirigantur *SWRV*, corrigantur *v* 16 sponte *ex* exopte *Sm. 2* ad capitolium *S* 17 poenam *S*¹ 18 possit *S*¹, posset *W* set *in ras.* precum ad *R*, ad praecandam *v* 19 alias *R* 20 ut et *S*² *WR*, et ut *S*¹, ut *v* balnea *R* lauacri *S* 21 sed *om. Rv* 22 correpta cecidit *Erasmus* lanauit *om. S* quae *S*¹*R*, qua *S*¹*Wv* 25 dolore *S*, doloribus *WRv* cruciatur *malim*

Praesente ac teste me ipso accipite quid euenerit. parentes **25**
 forte fugientes dum trepidi minus consulunt, sub nutricis ali-
 mento paruulam filiam reliquerunt. relictam nutrix detulit ad
 magistratus. illic ei aput idolum quo populus confluebat, quod
 5 carnem necdum posset edere per aetatem, panem mero mixtum,
 quod tamen et ipsum de immolatione pereuntium supererat, tra-
 diderunt. recepit filiam postmodum mater. sed facinus puella
 commissum tam loqui et indicare non potuit quam nec intelle-
 gere prius potuit nec arcere. ignoratione igitur obreptum est, ut
 10 sacrificantibus nobis eam secum mater inferret. sed enim puella
 mixta cum sanctis precis nostrae et orationis inpatiens nunc plo-
 ratu concuti, nunc mentis aestu fluctuabunda iactari, uelut tor-
 tore cogente quibus poterat iudiciis conscientiam facti in simpli-
 cibus adhuc annis rudis anima fatebatur. ubi uero sollemnibus
 15 adinpletis calicem diaconus offerre praesentibus coepit et acci-
 pientibus ceteris locus eius aduenit, faciem suam paruula in-
 stinctu diuinae maiestatis auertere, os labiis obdurantibus pre-
 mtere, calicem recusare. perstitit tamen diaconus et reluctanti
 licet de sacramento calicis infudit. tunc sequitur singultus et uo-
 20 mitus. in corpore adque ore uiolato eucharistia permanere non
 potuit, sanctificatus in Domini sanguine potus de pollutis ui-
 sceribus erupit. tanta est potestas Domini, tanta maiestas: se-
 creta tenebrarum sub eius luce detecta sunt, sacerdotem Dei nec
 occulta crimina fefellerunt.
 25 Hoc circa infantem quae ad loquendum alienum circa se crimen **26**
 necdum habuit aetatem. at uero ea quae aetate prouecta et in
 annis adultioribus constituta sacrificantibus latenter obrepsit non

1 accipite *S* 2 fugentes *W* minus sibi *coni. Cauchius*, minus suis
Ozon. 3 relictam *R* 4 magistratū *S* (~ *m. 2*) illic ei *scripsi*, illi ei *Wv*,
 illic *SR* idolum *R* quod] quo *W* 6 quod *S*, quo *R*, illud *W* immola-
 tione *S* tradidere coepit *R* 7 sed] et *W* 8 nec i. p. potuit *om. S*
 11 precis *ex praeces SW m. 2*, precibus *R* nostrae *om. R* orationes *W¹*,
 orationibus *R* 12 aestu coepit *v* iactari et *v* uelut tortore] uel ulto-
 rem *R* 15 zaconus *S¹* 16 paruulam *RS¹* 17 auertere] a uere *S*
 obturantibus *v* 21 sanguinem *R* pollutis *om. S* 22 est *om. W*
 23 tenebrum *S¹* *dm̄i S* 24 fefellerunt *ex fellerent S m. 2* 25 alige-
 num *W sed g deletum m. 2* 26 ad *S¹* eaq. *R* 27 ultioribus *R*
 sacrificantibus nobis *v*

cibum sed gladium sibi sumens et uelut quaedam uenena letalia intra fauces et pectus admittens angi et anima exaestuante concludi postmodum coepit et pressuram non iam persecutionis sed delicti sui passa palpitans et tremens concidit. inpunitum diu non fuit nec occultum dissimulatae conscientiae crimen. quae 5 fefellerat hominem Deum sensit ultorem. et cum quaedam arcam suam in quo Domini sanctum fuit manibus immundis temptasset aperire, igne inde surgente deterrita est ne auderet attingere. et alius qui et ipse maculatus sacrificio a sacerdote celebrato partem cum ceteris ausus est latenter accipere, sanctum 10 Domini edere et contrectare non potuit, cinerem ferre se apertis manibus inuenit. documento unius ostensum est Dominum recedere cum negatur nec inmerenti ad salutem prodesse quod sumitur, quando gratia salutaris in cinerem sancto fugiente mutetur. quam multi cottidie immundis spiritibus adimplentur, quam multi 15 usque ad insaniam mentis excordes dementiae furore quatiuntur! nec necesse est ire per exitus singulorum, cum per orbis multiformes ruinas tam delictorum poena sit uaria quam delinquentium multitudo numerosa. unusquisque consideret non quid alius passus sit sed quid pati et ipse mereatur, nec euasisse se credat, 20 si eum interim poena distulerit, cum timere plus debeat quem sibi Dei iudicis ira seruauit.

- 27 Nec sibi quo minus agant paenitentiam blandiantur qui etsi nefandis sacrificiis manus non contaminauerunt, libellis tamen conscientiam miscuerunt. et illa professio est denegantis, contestatio 25

2 inter *v* pectus sanguinem *v* 3 praessura *S*¹ 4 et *om. S* 5 nec *ex ne S m. 2* 6 fefellerat *S*¹ dominum *R* sentit *W*¹ 7 sanctum domini *R* immundis *S*¹, indignis *S*² *WR*, inquinatis *V* 8 ignem — surgentem *S*¹ 9 et alius qui *Manutius*, et qui alius *SW*, atque et alius *R*, et quidam alius quia *Baluzius*, et quia alius *Krabinger* 10 latenter] libenter *S* 11 se ferre *R* 13 inmerentibus *WRv* 14 in cinere *ex* incidere *S m. 2* sancto *ex* sanctum *S*, sanctitate *WRv* mutatur *v* 15 cottidie] *add. Rv*: poenitentiam non agentes nec delicti sui conscientiam confitentes implentur *R* quam multi usque] quousque *R* 17 multiformes] singulorum *S* 19 unusq. *W*¹ 21 plus timere *W*, timere pius *R* quem] quia eum *ex* quam *S m. 2* 22 ira *SWRV*, censura *v* seruabit *R* 23 agant] agendam *R* blandiatur *R* qui *ex* quam *S m. 2* nefandi sacrificii *R* 25 miscuerunt *S*, polluerunt *WRv* est *om. Rv*

est christiani quod fuerat abnuentis. fecisse se dixit quidquid alius faciendo commisit, cumque scriptum sit: non potestis duobus dominis seruire, seruiuit saeculari domino, obtemperauit eius edicto, magis obaudiuit humano imperio quam Deo. uiderit an minore uel dedecore uel crimine apud homines publicauerit quod admisit: Deum tamen iudicem fugere et uitare non poterit, cum dicat Spiritus sanctus in psalmis: quod est imperfectum meum uiderunt oculi tui et in libro tuo omnes scribentur, et iterum: homo uidet in faciem, Deus in cor, ipse quoque Dominus praemoneat et praestruat dicens: et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis. perspicit ille abdita et secreta adque occulta considerat, nec Dei oculos euadere potest aliquis dicentis: ego Deus adproximans et non Deus de longinquo. si absconditus fuerit homo in absconditis, ego ergo non uidebo eum? uidet ille corda et pectora singulorum, et iudicaturus non tantum de factis sed et de uerbis et de cogitationibus nostris omnium mentes uoluntatesque conceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intuetur.

Denique quanto et fide maiore et timore meliore sunt qui quamuis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc uel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes exomologesim conscientiae faciant, animi sui pondus exponant, salutarem medellam paruis licet et modicis uulneribus exquirant scientes scriptum esse:

2 Matth. 6, 24. 7 Ps. 138, 16. 9 I Sam. 16, 7. 11 Apoc. 2, 23.
14 Hier. 23, 23 sq.

1 fuerant *S*¹ adnuentis *W* 2 faciendo...scriptum sit *add. R*² in ras. 3 domino qui *v* 4 dicto *R* oboediuit *R* 5 uel et uel crimine *om. S* 6 amisit *WS*¹ dominum *V* fugere *SWRV*, subterfugere *v* 8 in *om. R* 9 faciem *SWRV*, facie *v* 10 deus *SRV*, deus autem *Wv* cor *SWV*, corde *Rv* 12 cordis et renis *W* 13 nec] neco *S*¹ potest (post *R*) aliquis euadere *WRv* 15 quodsi *R* absconditis] abditis *W* 16 post eum *add. v*: nonne coelum et terram ego impleo; *om. uerba SWRV* uidet] perspicit *R* 17 iudicaturus est *v* 20 maiores—meliores *v* 21 libelli] belli *R* 22 apud sacerdotes] et sacerdotibus *R* 23 faciunt *WRv* 24 exponunt *WRv* 25 et *om. W* exquirunt *WRv*, excedam *S*; fortasse corruptum ex expetant

Deus non deridetur. derideri et circumueniri Deus non potest nec astutia aliqua fallente deludi. plus immo delinquit qui secundum hominem Deum cogitans euadere se poenam criminis credit, si non palam crimen admisit. Christus in praeceptis suis dicit: qui confusus me fuerit, confundet eum filius hominis: et Christianum se putat qui Christianus esse aut confunditur aut ueretur? quomodo potest esse cum Christo qui ad Christum pertinere aut erubescit aut metuit? minus plane peccauerit non uidendo idola nec sub oculis circumstantis adque insultantis populi sanctitatem fidei profanando, non polluendo manus suas funestis sacrificiis nec sceleratis cibus ora maculando. hoc eo proficit ut sit minor culpa, non ut innocens conscientia. facilius potest ad ueniam criminis peruenire, non est tamen immunis a crimine: nec cesset in agenda paenitentia adque in Domini misericordia deprecanda, ne quod minus esse in qualitate delicti uidetur in neglecta satisfactione cumuletur.

- 29 Confiteantur singuli quaeso uos, fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in saeculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et remissio [facta] per sacerdotes aput Dominum grata est. conuertamur ad Dominum mente tota et paenitentiam criminis ueris doloribus exprimentes Dei misericordiam deprecemur. illi se anima prosternat, illi maestitia satisfaciat, illi spes omnis incumbat. rogare qualiter debeamus dicit ipse. reuertimini, inquit, ad me ex toto corde uestro simulque et ieiunio et fletu et planctu et discindite

1 Gal. 6, 7. 5 Marc. 8, 38. 24 Ioel 2, 12 sq.

1 deridatur *S* 2 astutia aliqua *ex* adstuti aliqua *S m. 2* delinquit *S*¹ 3 cogitatur *W* (*n eras.*) se *W in ras. m. 2* poenam *ex* poenam *S m. 2* 7 esse *W s. l. m. 2* 8 pertinere] peruenire *R* plane] tamen *S* 10 fidei] dei *S* non profanando *S* 11 suas *om. R* 12 non ut] non *R* 13 est *om. W* 14 nec cesset *R*, necesse est *SW* agendam paenitentiam *R* misericordiam deprecandam *R*¹ 16 neglecta] lecta *R* 17 quaeso uos fratres confiteatur unusquisque *V teste Baluzio* fratres dilectissimi *v* dilectum *S*¹ 18 delinquit *WR* dum adhuc *S* admittit *W*¹, mitti *S*¹ 19 facta *om. S* aput ad *S* 20 gratia *W* paenitentia *R*² 23 illic *W* omnes spes *S* incumbat *S*¹ 24 reuertimini *S*¹ 25 et ieiunio] in ieiunio *R* et fletu *om. R* discingite *W*, scindite *v*

corda uestra et non uestimenta uestra. ad Dominum toto corde redeamus, iram et offensam eius ieiuniis, fletibus, planctibus sicut monet ipse placemus.

Lamentari eum putamus ex toto corde, ieiuniis, fletibus, planctibus Dominum deprecari qui ex primo criminis die lauacra cottidie celebrat, qui epulis affluentibus pastus et sagina largiore distentus cruditates suas postridie ructat nec cibos et potus suos cum pauperum necessitate communicat? qui hilaris ac laetus procedit quomodo mortem suam deflet, cumque scriptum sit: non corrupetis effigiem barbae uestrae, barbam uellit et faciem suam comit? et placere nunc cuiquam studet qui Deo displicet? an illa ingemescit et plangit cui uacat cultum pretiosae uestis induere nec indumentum Christi quod perdidit cogitare, accipere pretiosa ornamenta et monilia laborata, nec diuini et caelestis ornatus damna deflere? tu licet indumenta peregrina et uestes sericas induas, nuda es: auro te licet et margaritis gemmisque condecores, sine Christi decore deformis es. et quae capillos tuos inficis uel nunc in doloribus desine, et quae nigri pulueris ductu oculorum liniamenta depingis uel nunc lacrimis oculos tuos ablue. si quem de tuis carum mortalitatis exitu perdidisses, ingemesceres dolenter et fleres, facie inculta, ueste mutata, neglecto capillo, uultu nubilo, ore deiecto indicia mearoris ostenderes. animam tuam, misera, perdidisti, spiritualiter mortua superuiuere hic tibi et ipsa ambulans funus tuum portare coepisti: et non acriter plangis, non ingiter ingemescis, non te uel pudore criminis uel continuatione lamentationis abscondis?

10 Leuit. 19, 27.

1 alterum uestra om. W 2 corde simul R 3 dum sicut S sed dum deletum m. 2 ammonet W, admonet Rv placeamus WR¹ 4 planctibus om. R 5 cottidie SWRV, quotidie cum feminis v 6 celebrant S¹ affluentibus Wv 7 crudelitates S¹ posttridie S, quotidie R eructat W 8 ac] et S 9 incedit WRv 11 uelli R 12 displicet S¹ ingemescit S 14 et m. laborata om. R elaborata S²v 15 et om. R caelestes S ornatum dampna R 17 condecores] componas R 19 nigro WV linamenti R 20 exitum R, om. S 22 mearores S¹ 23 ostenderis S miseram RS¹ 24 ambulas WS¹ 25 planges S¹ 26 puadores R continuatione W¹ abscondes S¹, abscondas R

ecce peiora adhuc peccandi vulnera, ecce maiora delicta peccasse nec satisfacere, deliquisse nec delicta deflere.

- 31 Ananias, Azarias et Misahel illustres ac nobiles pueri quominus exomologesim Deo faciant nec inter flammam et camini exaestuantis incendia quieverunt. bene sibi [licet] consilii et Dominum fidei ac timoris obsequio saepe promeriti humilitatem tamen tenere et Deo satisfacere nec inter ipsa gloriosa uirtutum suarum martyria destiterunt. loquitur scriptura diuina, stans, inquit, Azarias precatus est et aperuit os suum et exomologesim faciebat Deo simul cum sodalibus suis in medio igni. Daniel quoque post fidei adque innocentiae suae multiplicem gratiam, post dignationem Domini circa uirtutes ac laudes suas saepe repetitam ieiuniis adhuc promereri Deum nititur, in sacco ac cinere uolutatur exomologesim faciens dolenter et dicens: Domine Deus magnus et fortis et metuendus qui seruas testamentum et miserationem eis qui te diligunt et conseruant inperia tua, peccauimus, facinus admisimus, inpii fuimus, transgressi sumus ac deseruimus praecepta tua et iudicia tua, non audiuius puerorum tuorum prophetarum quae locuti sunt in nomine tuo super reges nostros et omnes gentes et super omnem terram. tibi, Domine, tibi iustitia, nobis autem confusio.
- 32 Haec mites, haec simplices, haec innocentes in promerenda Dei maiestate fecerunt: et nunc satisfacere Domino ac precari

8 Dan. 3, 25 (Prec. Az. u. 1.). 15 Dan. 9, 4 sq.

1 peccasse se *W* 2 dereliquisse *S*¹ flere *W*¹ 3 annanias *W* et om. *Wv* 4 exomologesim *W* et ita semper facerent *Rv* 5 aestuantis *S* sibi licet *W*, licet sibi *R*, sibi *S*; licet *uncis inclusi* deum *W* 6 sepe *W*, se *R* 7 dñō *WRv* ante satisfacere 5 *litt. eras.* (tamen?) in *W* 10 simul] si *R m. 2* sotalibus *ex solibus W m. 2* 11 ignis *Rv* 12 gratia *R* a dñi *S sed a deletum* 13 repetita *RS*¹ 14 ac] et *R*, et in *v* 15 dominus *v* fortis et magnus *W*, magnus fortis *R* et metuendus om. *V* 16 tuum et miserationes *v* 17 conseruas *R* 18 transgressi *ex transsi S m. 2* 20 uerba puerorum *v* 21 quae] qui *R* 22 super] per *S* 23 tibi iustitia *SW*, iustitia *VR*, gloria, tibi iustitia *v* confusio faciei *V* 24 promeranda *S*, promerendo *R* 25 dñi *S* dño ac *S* et dñm *W*, et deum *Rv* praecari *S*, rogare *WRv*

detrectant qui Dominum negauerunt! quaeso uos, fratres, ad-
 quiescite salutaribus remediis, consiliis oboedite melioribus, cum
 lacrimis nostris uestras lacrimas iungite, cum nostro gemitu
 uestros gemitus copulate. rogamus uos ut pro uobis Dominum
 5 rogare possimus, preces ipsas ad uos prius uertimus quibus Deum
 pro uobis ut misereatur oramus. agite paenitentiam plenam, do-
 lentis ac lamentantis animi probate maestitiam!

Nec uos quorundam moueat aut error inprouidus aut stupor 33
 uanus, qui cum teneantur in tam graui crimine percussi sunt
 10 animi caecitate, ut nec intellegant delicta nec plangent. indi-
 gnantis Dei maior haec plaga est sicut scriptum est: et dedit
 illis Deus spiritum transpunctionis, et iterum: di-
 lectum ueritatis non receperunt ut salui fierent.
 ac propterea mittit illis Deus operationem erroris
 15 ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non
 crediderunt ueritati, sed sibi placent in iniustitia.
 iniuste sibi placentes et transpunctae mentis alienatione dementes
 Domini praecepta contemnunt, medellam uulneris neclegunt,
 agere paenitentiam nolunt. ante admissum facinus inprouidi,
 20 post facinus obstinati, nec prius stabiles nec postmodum sup-
 plices, quando debuerant stare, iacuerunt, quando iacere et
 prosternere se Deo debent, stare se opinantur. pacem sibi ultro
 nemine dante sumpserunt, falsa pollicitatione seducti et apostatis
 ac perfidis iuncti errorem pro ueritate suscipiunt, communica-

11 Es. 29, 10. 12 II Thess. 2, 10 sq.

1 deum *R* adquiescite *W* 2 salubribus *WRv* oboediente *R*, obi-
 dite *S* 3 tris uestras lacrimas iungite *S s. l. m. 1* cum nostro gemitu
 uestros gemitus copulate *S²*, nostros gemitus tristis uestras lacrimas iun-
 gite *S¹*, quae uitiosa eadem *m. 1* correxerat in: nostros gemitus uestros
 gemitus copulate 4 dominum *SV*, deum *WRv* 5 dominum *V* 6 do-
 lentis *W* 8 terror *W* 9 teneatur *R* graui *SWRV*, grandi *v*
 sunt *ex* sint *S m. 2* 10 a caecitate *R* 11 dmi *S* 12 spm̄ ds *S* trans-
 punctionis *S¹* delictum *W* 14 mittit *S* (πέμπει *LXX*), mittet *WRv*
 operatione *R*, orationem *S* erroris *ex* maeroris *S m. 2* 16 sed] et *W*
 placentibus *R* in *om. RW¹* 17 iniusti *W* mentes *W* 18 necle-
 cunt *S* 19 post inprouidi exhibet *S*: post facinus inprouidi, *exp. m. 2*
 inprouidi post facinus *om. R* 22 prostere se *S* deo *om. R* 23 nemi-
 nem *RS¹* dantes praesumpserunt *R* seducti *W¹*, seducunt *R* apostata-
 ticiis *R* 24 errore pro ueritatem *S¹* suscipiunt et *R*

tionem non communicantium ratam ducunt, hominibus contra Deum credunt qui contra homines Deo non crediderunt.

- 34** Eiusmodi homines quantum potestis effugite, perniciosis contactibus adhaerentes salubri cautione uitate. sermo eorum sicut cancer serpit, conloquium uelut contagium transilit, noxia et uenenata persuasio persecutione ipsa peius interficit. illic superest paenitentia quae satisfaciat. qui autem paenitentiam criminis tollunt satisfactionis uiam cludunt. ita fit ut dum temeritate quorundam uel promittitur salus falsa uel creditur, spes uerae salutis adimatur. 10
- 35** Vos uero, fratres, quorum timor Domini pronus est et in ruina licet animus constitutus mali sui memor est, paenitentes ac dolentes peccata uestra perspicite, grauissimum conscientiae crimen agnoscite, ad intelligentiam delicti uestri oculos cordis aperite, nec desperantes misericordiam Domini nec tamen iam ueniam uindicantes. Deus quantum patris pietate indulgens semper et bonus est, tantum iudicis maiestate metuendus est. quam magna deliquimus, tam granditer defleamus. alto uulneri diligens et longa medicina non desit, paenitentia crimine minor non sit. putasne tu Deum cito posse placari quem uerbis perfidis abnuisti, cui patrimonium praeponere maluisti, cuius templum sacrilega contagione uiolasti? putas facile eum misereri tui quem tuum non esse dixisti? orare oportet inpensius et rogare, diem luctu transigere, uigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrimosis lamentationibus occupare, stratos solo adhaerere cineri, in cilicio et sordibus uolutari, post indumentum Christi perditum nullum iam uelle uestimentum, post diaboli cibum malle ieiunium, iustis operibus incumbere quibus peccata purgantur, 15

1 hominem *S* 2 dom̄ *SR* deum *S* non *om. W* 5 conloquium *ex* loquium *W m. 2* 6 illic *om. R*, solla illic *S*, illic sola *Pamelius* 7 deo satisfaciat *V* 8 claudunt *SR* cum *S* 9 quorundam *S¹* 10 uera *R*, uere *S¹* adimatur *S²W*, admiratur *S¹R* 11 uero *om. R* fratres dilectissimi *v* dom̄ *S*, in deum *WRv* 12 memor est *ex* merores et *S m. 2* dolentes *ex* nolenter *S m. 2* 14 cordes *S¹* 16 patris *om. R* 17 iudicii *S¹R* 18 delinquimus *R* 19 sit] desit *R* 20 dominum *Wv* abnuisti] abnegasti 22 eum et cito *S sed et s. l. m. 2* 24 nocte *R* 25 strato solo *S*, strato suo *R* in cinere *ex* cinerum *S m. 2*, et cinere *R* (in cinere cilicio *v*) 26 uolutare *S¹* 27 uestitum *Rv* 28 incubare *S¹*

eleemosynis frequenter insistere quibus a morte animae liberantur. quod aduersarius auferebat Christus accipiat, nec teneri iam nec amari patrimonium debet quo quis et deceptus et uictus est. pro hoste uitanda res, pro latrone fugienda, pro gladio metuenda
 5 possidentibus et ueneno. ad hoc tantum profuerit quod remansit, ut inde crimen et culpa redimatur. incunctanter et largiter fiat operatio, census omnis in medellam uulneris erogetur, opibus et facultatibus nostris qui de nobis iudicaturus est Dominus faeneretur. sic sub apostolis fides uiguit, sic primus credentium populus Christi mandata seruauit: prompti erant, largi erant.
 10 distribuendum per apostolos totum dabant et non talia delicta redimebant.

Si precem toto corde quis faciat, si ueris paenitentiae lamentis
 et lacrimis ingemescat, si ad ueniam delicti sui Dominum iustis
 15 et continuis operibus inflectat, misereri talium potest qui et misericordiam suam protulit dicens: cum conuersus fueris et gemueris, tunc saluaberis et scies ubi fueris, et iterum: nolo mortem morientis, dicit Dominus, quantum ut reuertatur et uiuat. et Iohel propheta pietatem
 20 Domini Domino ipso monente declarat, reuertimini, inquit, ad Dominum Deum uestrum, quoniam misericors et pius est et patiens et multae miserationis et qui sententiam flectat aduersus malitiam inrogatam. potest ille indulgentiam dare, sententiam suam potest ille deflectere. paenitenti, operanti, roganti potest clementer ignoscere, potest in acceptum referre quidquid pro talibus et petierint martyres et fecerint sacerdotes. uel si quis eum plus suis satis-

16 Es. 30, 15. 18 Ez. 33, 11. 20 Ioel 2, 13.

1 liberantur *W sed a corr.* 3 amare *R* 4 res est *R* 5 et] ut *R*
 ueneno *SWRV*, uendenda *v* 8 dñs faeneretur *SR*, dño feneretur *W*; cf.
indicem 9 primis *S*¹, prius *R* delicta *add. W*² 13 ueris] ueris *R*
 lamentationibus *Rv* 15 inflectant *R* 16 fueris et *om. WRv* 17 in-
 gemueris *v* saluaueris *R* scibus *S* fueris] queris *R* 18 morte *RS*
 dicit dominus *om. R* 19 ut *om. W* uiuat] mutat *W* 20 reuertemini
*S*¹ 23 sententiam suam *S*, sententias *R* malitias *WR sed tias in R*
in ras. inrogatas *WR*, sed *in R in ras.*, et *corr. W m. 2 in margine:* in-
 rogatam 24 ille (*ante defl.*) ipse *W in ras.* 26 ferre *S* 27 plus
 eum *WRv*

factionibus mouerit, si eius iram, si indignationis offensam iusta deprecatione placauerit, dat ille et arma rursum quibus uictus armetur, reparat et conroborat uires quibus fides instaurata uegetetur. repetet certamen suum miles, iterabit aciem, prouocabit hostem et quidem factus ad proelium fortior per dolorem. qui sic Deo satisfecerit, qui paenitentia facti sui, qui pudore delicti plus et uirtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus et adiutus a Domino, quam contristauerat nuper laetam faciet ecclesiam nec solam iam Dei ueniam merebitur sed coronam.

1 indignantis *WRv* 3 uegetur *W*¹ 4 iterauit *W* prouocauit *S*¹*W*¹ 6 domino *V* pudorem *S*¹ delicti *add. W m. 2* 7 et uirtutis *ex et utis S m. 2* exauditus *ex et auditus W m. 2*, auditus *S* 8 quem *S*¹ 9 iam solam *WRv* sed et *Baluzius* coronam amen *R* CAECILII CYPRIANI DE LAPSIIS EXPLICIT *S*, DE LAPSIIS EXPLICIT *WR*

VII.
THASCI CAECILI CYPRIANI
DE DOMINICA ORATIONE.

S = codex Seguerianus; c. 1—4 p. 269, 5 deest.
W = codex Würzburgensis.
G = codex Sangallensis.
V = codex Veronensis.

DE DOMINICA ORATIONE.

Euangelica praecepta, fratres dilectissimi, nihil sunt aliud
quam magisteria diuina, fundamenta aedificandae spei, firma-
menta conrobmandae fidei, nutrimenta fouendi cordis, guberna-
cula dirigendi itineris, praesidia obtinendae salutis, quae dum do-
cibiles credentium mentes in terris instruunt, ad caelestia regna
perducunt. multa et per prophetas seruos suos dici Deus uoluit
et audiri: sed quanto maiora sunt quae filius loquitur, quae Dei
sermo qui in prophetis fuit propria uoce testatur non iam man-
dans ut paretur uenienti uia sed ipse ueniens et uiam nobis ape-
riens et ostendens, ut qui in tenebris mortis errantes inprouidi
et caeci prius fuimus luce gratiae luminati iter uitae duce et
rectore Domino teneremus.

Qui inter cetera salutaria sua monita et praecepta diuina qui-
bus populo suo consulit ad salutem etiam orandi ipse formam
dedit, ipse quid precaremur monuit et instruxit. qui fecit uiuere
docuit et orare, benignitate ea scilicet qua et cetera dare et con-
ferre dignatus est, ut dum prece et oratione quam filius docuit
apud patrem loquimur, facilius audiamur. iam praedixerat ho-
ram uenire, quando ueri adoratores adorarent patrem in spiritu
et ueritate, et impleuit quod ante promisit, ut qui spiritum et
ueritatem de eius sanctificatione percepimus de traditione quo-

INCIPIT DE DOMINICA ORATIONE *W*, INCIPIT LIBER SC̃I CYPRIANI EP̃I DE
ORATIONE DOMINICA *G*; *Augustinus de dono perseu. c. 3, 4: legite... in*
beati Cypriani martyris libro... cuius est titulus de dominica oratione.
2 aliud sunt *v* 5 docibiles *G*, dociles *Wv* 6 in terris *W s. l. m. 2*
7 deus *W*, de se *G* 8 sunt *om. Baluzius* quam dei *ex* quae dei *G m. 2*
14 cetera *om. G* 15 consuluit *v* etiam *W s. l. m. 2* 21 spiritu et ueri-
tate *W* 22 sanctificationem *G*, satisfactione *Oxon.*

... spiritale et spiritualiter adoremus. quae enim potest esse spiritalis oratio quam quae a Christo nobis data est, a quo nobis et Spiritus sanctus missus est, quae uera aput patrem precatio quam quae a filio qui est ueritas de eius ore prolata est? ut scilicet orare quam docuit non ignorantia sola sit sed et culpa, quando ipse posuerit et dixerit: reicitis mandatum Dei, ut traditionem uestram statuatis.

- 3 Oremus itaque, fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. amica et familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures eius ascendere Christi orationem. agnoscat pater filii sui uerba, cum 10 precem facimus: qui habitat intus in pectore ipse sit et in uoce, et cum ipsum habeamus aput patrem aduocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, aduocati nostri uerba promamus. nam cum dicat: quia quodcumque petierimus a patre in nomine eius dabit nobis, 15 quanto efficacius impetramus quod petimus Christi nomine, si petamus ipsius oratione?
- 4 Sit autem orantibus sermo et precatio cum disciplina quietem continens et pudorem. cogitemus nos sub conspectu Dei stare. placendum est diuinis oculis et habitu corporis et modo uocis. 20 nam ut inpudentis est clamoribus strepere, ita contra congruit uerecundo modestis precibus orare. denique magisterio suo Dominus secreta orare nos praecepit, in abditis et semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis conuenit fidei, ut sciamus Deum ubique esse praesentem, audire omnes et uidere et maiestatis 25 suae plenitudine in abdita quoque et occulta penetrare, sicut scriptum est: ego Deus adproximans et non Deus de longinquo. si absconditus fuerit homo in absconditis, ego ergo non uidebo eum? nonne caelum et terram ego inpleo? et iterum: in omni loco oculi Dei 30

6 Matth. 15, 6 (cf. Marc. 7, 8). 14 Io. 16, 23. 27 Hier. 23, 23 sq. 30 Prou. 15, 3.

1 specialiter *G* spiritualis esse *W*, esse magis spiritualis *v* 3 scs
 sps *G* uera est *G*, uera magis *v* 4 ore *W*, opere *G* 8 dominus
Krabinger 9 dominum *V* eius eius *G*¹ 10 oratione *v* agnoscit *ex*
 agnoscit *G m. 2* 16 impetrabimus *rec. Krabinger* in christi *v*
 20 modu *W* 21 contra *W s. l. m. 2*, e contra *G* 23 secreto *v* semotis
G, secretis *W* 26 in *om. G* 27 est *om. W*

speculantur bonos et malos. et quando in unum cum fratribus conuenimus et sacrificia diuina cum Dei sacerdote celebramus, uerecundiae et disciplinae memores esse debemus, non passim uentilare preces nostras inconditis uocibus nec petitionem
 5 commendandam modeste Deo tumultuosa loquacitate iactare, quia Deus non uocis sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus qui cogitationes uidet probante Domino et dicente: quid cogitatis nequam in cordibus uestris? et alio loco: et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis.
 10

Quod Anna in primo Regnorum libro ecclesiae typum portans
 5 custodit et seruat, quae Deum non clamosa petitione sed tacite et modeste intra ipsas pectoris latebras precabatur. loquebatur prece occulta sed manifesta fide, loquebatur non uoce sed corde,
 15 quia sic Dominum sciebat audire, et. inpetrauit efficaciter quod petit, quia fideliter postulauit. declarat scriptura diuina quae dicit: loquebatur in corde suo et labia eius mouebantur et uox eius non audiebatur, et exaudiuit eam Dominus. item legimus in psalmis: dicite in cordibus uestris et in cubilibus uestris compungimini. per Hieremiam quoque haec eadem Spiritus sanctus suggerit et docet
 20 dicens: in sensu autem tibi debet adorari, Domine.

Adorans autem, fratres dilectissimi, nec illud ignoret, quem
 6 admodum in templo cum pharisaeo publicanus orauerit. non aduenatis in caelum impudenter oculis nec manibus insolenter
 25

8 Matth. 9, 4. 9 Apoc. 2, 23. 17 I Reg. 1, 13. 19 Ps. 4, 5.
 22 Hierm. Ep. 5 (= Baruch 6.).

5 te deo tumultuosa ab his incipit S 6 est (ante clam.) om. WG sed G in ras. 7 cogitationes hominum v 9 et scient] sciens S 12 dominum WGv 14 prece... loquebatur om. SWG 15 deum Wv 16 petiit Gv 17 non mouebantur S, mouebantur G mo in ras. 19 deus WGv spalmis G 20 uestris om. v et om. V cubilibus S, stratis WGVv compungimini S, et transpungimini (. . emini W) WGv 21 ieremian S sanctus om. S 22 tibi debet adorari dñe (dñs W, deus v) SW, tibi (corr. in te G²) debemus adorare dñe G, esse debet adoratio domini V teste libro Goettingensi, tibi debet esse adoratio domine V teste Latinio bibl. sacr. p. 179 23 adoremus G illut S ignoremus G 24 publicanos W 25 impudenter in caelum W

erectis, pectus suum pulsans et peccata intus inclusa contestans diuinae misericordiae inplorabat auxilium, et cum sibi pharisaeus placeret, sanctificari hic magis meruit qui sic rogauit, qui spem salutis non in fiducia innocentiae suae posuit, cum innocens nemo sit, sed peccata confessus humiliter orauit, et exaudiuit orantem qui humilibus ignoscit. quae Dominus in euangelio suo ponit et dicit: homines duo ascenderunt in templum adorare, unus pharisaeus et unus publicanus. pharisaeus cum stetisset, talia aput se precabatur: Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines iniusti, raptores, adulteri, quomodo et publicanus iste. ieiuno bis in sabbato, decimas de omnium quaecumque possideo. publicanus autem de longinquo stabat et neque oculos suos leuabat ad caelum sed percutiebat pectus suum dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. dico uobis, descendit hic iustificatus in domum suam magis quam ille pharisaeus: quia omnis qui se extollit humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.

- 7 Quae nos, fratres dilectissimi, de diuina lectione discentes postquam cognouimus ad orationem qualiter accedere debeamus, cognoscamus docente Domino et quid oremus. sic, inquit, orate: pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua in caelo et in terra, panem nostrum cottidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra, sicut

7 Luc. 18, 10 sq. 22 Matth. 6, 9 sq.

1 sed pectus *Wv* inclausa contemptans *S* 3 orauit *WG* 4 non fiduciam *Gronou. obs. p. 628* 5 et exaudi (*sic*)...agnoscit *Gm. rec. in marg. add.* 6 semper humilibus *v* deus *G* suo ponit] monuit *S* 7 orare *v* 8 et unus] et alter *V* et cum stetisset pharisaeus *G* 12 sabato *G* de omnium *W*, de omnibus *V* 13 quaecumque] quae *G* 14 oculos uolebat ad caelum leuare *Wv*; οὐκ ἤθελεν οὐδέ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάρει *Graec.* 17 magis in domum suam *WG* 18 extollit] exaltat *G* 19 humiliat *V* 21 qualiter ad orationem *v* 24 sicut in caelo *Wv*; cf. *August. de dono perseu. c. 3*: 'in caelo et in terra' uel quod in plerisque, codicibus legitur magisque ab orantibus frequentatur 'sicut in caelo et in terra' 26 remitte *v*

et nos remittimus debitoribus nostris, et ne patiaris nos induci in temptationem, sed libera nos a malo.

Ante omnia pacis doctor adque unitatis magister singillatim 8
 noluit et priuatim precem fieri, ut quis cum precatur pro se
 tantum precetur. non dicimus: pater meus, qui es in caelis
 nec: panem meum da mihi hodie, nec dimitti sibi tantum
 unusquisque debitum postulat aut ut in temptationem non indu-
 catur adque a malo liberetur pro se solo rogat. publica est nobis
 et communis oratio, et quando oramus, non pro uno sed pro
 populo toto oramus, quia totus populus unum sumus. Deus pa-
 cis et concordiae magister qui docuit unitatem, sic orare unum
 pro omnibus uoluit, quomodo in uno omnes ipse portauit. hanc
 orationis legem seruauerunt tres pueri in camino ignis inclusi
 consonantes in prece et spiritus consensione concordēs: declarat
 scripturae diuinæ fides et dum docet quomodo orauerint tales,
 dat exemplum quod imitari in precibus debeamus, ut tales esse
 possimus. tunc inquit, illi tres tamquam ex uno ore
 hymnum canebant et benedicebant Deum. loquebantur
 quasi ex uno ore, et nondum illos Christus docuerat orare. et
 idcirco orantibus fuit impetrabilis et efficax sermo, quia pro-
 merebatur Dominum pacifica et simplex et spiritalis oratio. sic.
 et apostolos cum discipulis post ascensum Domini inuenimus
 orasse. erant, inquit, perseuerantes omnes unanimes

18 Dan. 3, 51 (Prec. Az. 27). 24 Act. 1, 14.

1 dimittimus *Gv* passus fueris *V* 2 induci nos *GW nisi quod nos in*
W s. l. m. 2 temptatione *S* 3 malo *SWGv*, malo amen *v* 5 praece
S non pro *Baluzius* 6 non enim *v* in caelis es *G* 8 debita *WG*
 aut ut *ex* ut *W m. 2* temptatione *S* ducatur *W* 10 et quando] si
 quando *W* uno] nobis solis *V* 11 toto populo *v* rogamus *S*, oramus
WGv 12 et *om. G* qui *W s. l. m. 2* 13 in uno *om. S* et ipse *G*
 15 *spu S* consensio *W* declarat *SWGv*, quod declarat *v* 16 scrip-
 tura diuina efides *W* cum *WG* 17 in *W s. l. m. 2* 18 illi tres
 inquit *v* tanquam *S*, quasi *WGv* 19 cantabant *V* dominum *Gv*,
om. W 21 fuit orantibus *G* 22 deum *WG* et (*ante simplex*) *om. G*
 23 discipulos *S* ascensam *maluit Baluzius* 24 et erant *V* omnes
om. WG unanimes *S*

in oratione cum mulieribus et Maria quae fuerat mater Iesu et fratribus eius. perseuerabant in oratione unanimes orationis suae et instantia simul et concordia declarantes, quia Deus qui inhabitare facit unanimes in domo non admittit in diuinam et aeternam domum nisi apud quos est unanimes oratio.

- 9 Qualia autem sunt, fratres dilectissimi, orationis dominicae sacramenta, quam multa, quam magna, breuiter in sermone collecta sed in uirtute spiritaliter copiosa, ut nihil omnino praetermissum sit quod non in precibus adque orationibus nostris caelestis doctrinae compendio comprehendatur! sic, ait, adorate: pater noster, qui es in caelis. homo nouus, renatus et Deo suo per eius gratiam restitutus pater primo in loco dicit, quia filius esse iam coepit. in sua, inquit, propria uenit et sui eum non receperunt. quotquot eum receperunt, dedit illis potestatem ut filii Dei fierent, qui credunt in nomine eius. qui ergo credidit in nomine eius et factus est Dei filius, hinc debet incipere, ut et gratias agat et profiteatur se Dei filium, dum nominat patrem sibi esse in caelis Deum, contestetur quoque inter prima statim natiuitatis suae uerba renuntiasse se terreno et carnali patri et patrem solum nosse se et habere coepisse qui sit in caelis, sicut scriptum est: qui dicunt patri et matri: non noui te, et filios suos non agnouerunt, hi custodierunt praecepta tua et testamentum tuum seruauerunt. item Dominus in euangelio suo praecepit ne uocemus nobis patrem in terra, quod scilicet nobis unus pater qui est in caelis. et discipulo qui mentionem defuncti patris fecerat respondit: sine mortui

14 Io. 1, 11 sq. 23 Deut. 33, 9. 28 Matth. 23, 9. 28 Matth. 8, 22.

3 et om. *GV* instantia *S*, instantiam *WGv* simul et concordiam *SW*, et concordiam simul *G*; cf. *Walker in Miscell. obseruat. III 1 p. 53* 5 nisi eos *v* 7 sint *WG* 9 specialiter *G* 10 nostris *W s. l. m. 2* 11 orate *WGv* 13 gratiam eius *v* primo in loco pater *G* dicit *W s. l. m. 2* 15 quodquod *S*, quotquot autem *Gv* eum *G s. l. m. 2* 16 his qui *v* 17 credit *G*, crediderunt *W* 19 filium dei *G* 20 dnm *G* quodq. *W* natiuitatis *ex natis W m. 2* 21 se om. *V* 24 hii *WG* 26 precipit *G* terris *V* 27 scilicet sit *G*, sit scilicet *Wv*

mortuos suos sepeliant. dixerat enim patrem suum mortuum, cum sit credentium pater uiuus.

Nec hoc solum, fratres dilectissimi, animaduertere et intelligere debemus, quod appellemus patrem qui sit in caelis, sed coniungimus et dicimus pater noster, id est eorum qui credunt, eorum qui per eum sanctificati et gratiae spiritualis natiuitate reparati filii Dei esse coeperunt. quae uox Iudaeos etiam perstringit et percutit, quia Christum sibi per prophetas adnuntiatum et ad se prius missum non tantum spreuerunt infideliter sed et crudeliter necauerunt: qui iam non possunt patrem Dominum uocare, cum Dominus eos confundat et redarguat dicens: uos de diabolo patre nati estis et concupiscentias patris uestri facere uultis. ille enim homicida fuit ab initio et in ueritate non stetit, quia ueritas non est in illo. et per Esaiam prophetam Deus clamat indignans: filios generauit et exaltaui, ipsi autem me spreuerunt. agnouit bos possessorem suum et asinus praeseptum domini sui: Israel autem me non cognouit et populus me non intellexit. uae genti peccatrici, populo pleno peccatis, semen nequam, filii scelesti. dereliquistis Dominum et in indignationem misistis illum sanctum Israel. in quorum exprobrationem christiani quando oramus pater noster dicimus, quia noster esse iam coepit et Iudaeorum qui eum dereliquerunt esse desiuit. nec peccator populus potest esse filius, sed quibus remissa

11 Io. 8, 44. 16 Es. 1, 2 sq.

3 hoc om. S 4 appellamus G 5 id est W s. l. m. 2 eorum qui credunt om. G 7 filii S etiam iudaeos v, iudeos G 8 quia S, qui WGv sibi om. G 9 inf. spreu. v et om. v 10 deum Wv 11 arguat S 12 diabolo S concupiscentiam G 14 in om. G 15 in om. G esaiam S et indignans S 16 generauit] genui W 17 bus S suum eras. in W, om. G 18 praeseptum SG, presepe W istr S agnouit W 19 populus meus Gv gens peccatrix populus plenus Wv et Cyprianus test. I 3 p. 40. 20 nequam] pessimum test. l. c. filii S 21 scelesti] sine lege test. l. c.; cf. Gronou. obs. p. 322 22 illum om. G istrachel S et sic saepius exprobratione G 23 christiani om. G patrem nostrum G 24 iam om. WGv dereliquerunt SG¹, reliquerunt WG²v desiit WGv

factionibus mouerit, si eius iram, si indignationis offensam iusta deprecatione placauerit, dat ille et arma rursus quibus uictus armetur, reparat et conroborat uires quibus fides instaurata uegetetur. repetet certamen suum miles, iterabit aciem, prouocabit hostem et quidem factus ad proelium fortior per dolorem. qui sic Deo satisfecerit, qui paenitentia facti sui, qui pudore delicti plus et uirtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus et adiutus a Domino, quam contristauerat nuper laetam faciet ecclesiam nec solam iam Dei ueniam merebitur sed coronam.

1 indignantis *WRv* 3 uegetur *W¹* 4 iterauit *W* prouocauit *S¹W¹* 6 domino *V* pudorem *S¹* delicti *add. W m. 2* 7 et uirtutis *ex et utis S m. 2* exauditus *ex et auditus W m. 2*, auditus *S* 8 quem *S¹* 9 iam solam *WRv* sed et *Baluzius* coronam amen *R* CAECILII CYPRIANI DE LAPSIIS EXPLICIT *S*, DE LAPSIIS EXPLICIT *WR*

VII.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE DOMINICA ORATIONE.

S = codex Seguerianus; c. 1—4 p. 269, 5 deest.
W = codex Würzburgensis.
G = codex Sangallensis.
V = codex Veronensis.

DE DOMINICA ORATIONE.

Euangelica praecepta, fratres dilectissimi, nihil sunt aliud **1**
quam magisteria diuina, fundamenta aedificandae spei, firma-
menta conroboraendae fidei, nutrimenta fouendi cordis, governa-
cula dirigendi itineris, praesidia obtinendae salutis, quae dum do-
cibiles credentium mentes in terris instruunt, ad caelestia regna
perducunt. multa et per prophetas seruos suos dici Deus uoluit
et audiri: sed quanto maiora sunt quae filius loquitur, quae Dei
sermo qui in prophetis fuit propria uoce testatur non iam man-
10 dans ut paretur uenienti uia sed ipse ueniens et uiam nobis ape-
riens et ostendens, ut qui in tenebris mortis errantes insprouidi
et caeci prius fuimus luce gratiae luminati iter uitae duce et
rectore Domino teneremus.

Qui inter cetera salutaria sua monita et praecepta diuina qui- **2**
15 bus populo suo consulit ad salutem etiam orandi ipse formam
dedit, ipse quid precaremur monuit et instruxit. qui fecit uiuere
docuit et orare, benignitate ea scilicet qua et cetera dare et con-
ferre dignatus est, ut dum prece et oratione quam filius docuit
apud patrem loquimur, facilius audiamur. iam praedixerat ho-
20 ram uenire, quando ueri adoratores adorarent patrem in spiritu
et ueritate, et impleuit quod ante promisit, ut qui spiritum et
ueritatem de eius sanctificatione percepimus de traditione quo-

INCIPIT DE DOMINICA ORATIONE *W*, INCIPIT LIBER SANCI CYPRIANI EPI DE
ORATIONE DOMINICA *G*; *Augustinus de dono perseu. c. 3, 4: legite... in*
beati Cypriani martyris libro... cuius est titulus de dominica oratione.
2 aliud sunt v 5 docibiles G, dociles Wv 6 in terris W s. l. m. 2
7 deus W, de se G 8 sunt om. Balusius quam dei ex quae dei G m. 2
14 cetera om. G^a 15 consuluit v etiam W s. l. m. 2 21 spiritu et ueri-
tate W 22 sanctificationem G, satisfactione Oxon.

que eius uere et spiritaliter adoremus. quae enim potest esse spiritalis oratio quam quae a Christo nobis data est, a quo nobis et Spiritus sanctus missus est, quae uera aput patrem precatio quam quae a filio qui est ueritas de eius ore prolata est? ut aliter orare quam docuit non ignorantia sola sit sed et culpa, quando ipse posuerit et dixerit: reicitis mandatum Dei, ut traditionem uestram statuatis.

3 Oremus itaque, fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. amica et familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures eius ascendere Christi orationem. agnoscat pater filii sui uerba, cum precem facimus: qui habitat intus in pectore ipse sit et in uoce, et cum ipsum habeamus aput patrem aduocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, aduocati nostri uerba promamus. nam cum dicat: quia quodcumque petierimus a patre in nomine eius dabit nobis, quanto efficacius impetramus quod petimus Christi nomine, si petamus ipsius oratione?

4 Sit autem orantibus sermo et precatio cum disciplina quietem continens et pudorem. cogitemus nos sub conspectu Dei stare. placendum est diuinis oculis et habitu corporis et modo uocis. nam ut inpuentis est clamoribus strepere, ita contra congruit uerecundo modestis precibus orare. denique magisterio suo Dominus secreta orare nos praecepit, in abditis et semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis conuenit fidei, ut sciamus Deum ubique esse praesentem, audire omnes et uidere et maiestatis suae plenitudine in abdita quoque et occulta penetrare, sicut scriptum est: ego Deus adproximans et non Deus de longinquo. si absconditus fuerit homo in absconditis, ego ergo non uidebo eum? nonne caelum et terram ego inpleo? et iterum: in omni loco oculi Dei

6 Matth. 15, 6 (cf. Marc. 7, 8). 14 Io. 16, 23. 27 Hier. 23, 23 sq.
30 Prou. 15, 3.

1 specialiter *G* spiritalis esse *W*, esse magis spiritalis *v* 3 scs
sps *G* uera est *G*, uera magis *v* 4 ore *W*, opere *G* 8 dominus
Krabinger 9 dominum *V* eius eius *G*¹ 10 oratione *v* agnoscit *ex*
agnoscat *G* m. 2 16 inpetrabimus *rec. Krabinger* in christi *v*
20 modu *W* 21 contra *W* s. l. m. 2, e contra *G* 23 secreto *v* semotis
G, secretis *W* 26 in om. *G* 27 est om. *W*

speculantur bonos et malos. et quando in unum cum fratribus conuenimus et sacrificia diuina cum Dei sacerdote celebramus, uerecundiae et disciplinae memores esse debemus, non passim uentilare preces nostras inconditis uocibus nec petitionem
 5 commendandam modeste Deo tumultuosa loquacitate iactare, quia Deus non uocis sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus qui cogitationes uidet probante Domino et dicente: quid cogitatis nequam in cordibus uestris? et alio
 10 loco: et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis.

Quod Anna in primo Regnorum libro ecclesiae typum portans
 5 custodit et seruat, quae Deum non clamosa petitione sed tacite et modeste intra ipsas pectoris latebras precabatur. loquebatur prece occulta sed manifesta fide, loquebatur non uoce sed corde,
 15 quia sic Dominum sciebat audire, et. inpetrauit efficaciter quod petit, quia fideliter postulauit. declarat scriptura diuina quae dicit: loquebatur in corde suo et labia eius mouebantur et uox eius non audiebatur, et exaudiuit eam Dominus. item legimus in psalmis: dicite in cordibus
 20 uestris et in cubilibus uestris compungimini. per Hieremiam quoque haec eadem Spiritus sanctus suggerit et docet dicens: in sensu autem tibi debet adorari, Domine.

Adorans autem, fratres dilectissimi, nec illud ignoret, quem
 25 admodum in templo cum pharisaeo publicanus orauerit. non adlenatis in caelum inpudenter oculis nec manibus insolenter

8 Matth. 9, 4. 9 Apoc. 2, 23. 17 I Reg. 1, 13. 19 Ps. 4, 5.
 22 Hierm. Ep. 5 (= Baruch 6.).

5 te deo tumultuosa ab his incipit S 6 est (ante clam.) om. WG sed G in ras. 7 cogitationes hominum v 9 et scient] sciens S 12 dominum WGv 14 prece... loquebatur om. SWG 15 deum Wv 16 petiit Gv 17 non mouebantur S, mouebantur G mo in ras. 19 deus WGv spalmis G 20 uestris om. v et om. V cubilibus S, stratis WGVv compungimini S, et transpungimini (. emini W) WGv 21 ieremian S sanctus om. S 22 tibi debet adorari dne (dñs W, deus v) SW, tibi (corr. in te G²) debemus adorare dne G, esse debet adoratio domini V teste libro Goettingensi, tibi debet esse adoratio domine V teste Latinio bibl. sacr. p. 179 23 adoremus G illut S ignoremus G 24 puplicanos W 25 inpudenter in caelum W

erectis, pectus suum pulsans et peccata intus inclusa contestans diuinae misericordiae inplorabat auxilium, et cum sibi pharisaeus placeret, sanctificari hic magis meruit qui sic rogauit, qui spem salutis non in fiducia innocentiae suae posuit, cum innocens nemo sit, sed peccata confessus humiliter orauit, et exaudiuit orantem qui humilibus ignoscit. quae Dominus in euangelio suo ponit et dicit: homines duo ascenderunt in templum adorare, unus pharisaeus et unus publicanus. pharisaeus cum stetisset, talia a se precabatur: Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines iniusti, raptores, adulteri, quomodo et publicanus iste. ieiuno bis in sabbato, decimas de omnium quaecumque possideo. publicanus autem de longinquo stabat et neque oculos suos leuabat ad caelum sed percutiebat pectus suum dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. dico uobis, descendit hic iustificatus in domum suam magis quam ille pharisaeus: quia omnis qui se extollit humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.

7 Quae nos, fratres dilectissimi, de diuina lectione discentes postquam cognouimus ad orationem qualiter accedere debeamus, cognoscamus docente Domino et quid oremus. sic, inquit, orate: pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua in caelo et in terra, panem nostrum cottidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra, sicut

7 Luc. 18, 10 sq. 22 Matth. 6, 9 sq.

1 sed pectus *Wv* in clausa contemptans *S* 3 orauit *WG* 4 non fiduciam *Gronou. obs. p. 628* 5 et exaudi (*sic*) . . . agnoscit *Gm. rec. in marg. add.* 6 semper humilibus *v* deus *G* suo ponit] monuit *S* 7 orare *v* 8 et unus] et alter *V* et cum stetisset pharisaeus *G* 12 sabato *G* de omnium *W*, de omnibus *V* 13 quaecumque] quae *G* 14 oculos uolebat ad caelum leuare *Wv*; οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάραι *Graec.* 17 magis in domum suam *WG* 18 extollit] exaltat *G* 19 humiliat *V* 21 qualiter ad orationem *v* 24 sicut in caelo *Wv*; *cf. August. de dono perseu. c. 3*: 'in caelo et in terra' uel quod in plerisque, codicibus legitur magisque ab orantibus frequentatur 'sicut in caelo et in terra' 26 remitte *v*

et nos remittimus debitoribus nostris, et ne patiaris nos induci in temptationem, sed libera nos a malo.

Ante omnia pacis doctor adque unitatis magister singillatim 8 noluit et priuatim precem fieri, ut quis cum precatur pro se tantum precetur. non dicimus: pater meus, qui es in caelis nec: panem meum da mihi hodie, nec dimitti sibi tantum unusquisque debitum postulat aut ut in temptationem non inducatur adque a malo liberetur pro se solo rogat. publica est nobis 10 et communis oratio, et quando oramus, non pro uno sed pro populo toto oramus, quia totus populus unum sumus. Deus pacis et concordiae magister qui docuit unitatem, sic orare unum pro omnibus uoluit, quomodo in uno omnes ipse portauit. hanc orationis legem seruauerunt tres pueri in camino ignis inclusi 15 consonantes in prece et spiritus consensione concordēs: declarat scripturae diuinæ fides et dum docet quomodo orauerint tales, dat exemplum quod imitari in precibus debeamus, ut tales esse possimus. tunc inquit, illi tres tamquam ex uno ore hymnum canebant et benedicebant Deum. loquebantur 20 quasi ex uno ore, et nondum illos Christus docuerat orare. et idcirco orantibus fuit impetrabilis et efficax sermo, quia promerebatur Dominum pacifica et simplex et spiritalis oratio. sic. et apostolos cum discipulis post ascensum Domini inuenimus orasse. erant, inquit, perseuerantes omnes unanimes

18 Dan. 3, 51 (Prec. Az. 27). 24 Act. 1, 14.

1 dimittimus *Gv* passus fueris *V* 2 induci nos *GW nisi quod nos in W s. l. m. 2* temptatione *S* 3 malo *SWGv*, malo amen *v* 5 praece *S* non pro *Baluzius* 6 non enim *v* in caelis es *G* 8 debita *WG* aut ut *ex ut W m. 2* temptatione *S* ducatur *W* 10 et quando] si quando *W* uno] nobis solis *V* 11 toto populo *v* rogamus *S*, oramus *WGv* 12 et *om. G* qui *W s. l. m. 2* 13 in uno *om. S* et ipse *G* 15 *spu S* consensio *W¹* declarat *SWGv*, quod declarat *v* 16 scriptura diuina efides *W* cum *WG* 17 in *W s. l. m. 2* 18 illi tres inquit *v* tanquam *S*, quasi *WGv* 19 cantabant *V* dominum *Gv*, *om. W* 21 fuit orantibus *G* 22 deum *WG* et (*ante simplex*) *om. G* 23 discipulos *S¹* ascensam *maluit Baluzius* 24 et erant *V* omnes *om. WG* unanimes *S*

in oratione cum mulieribus et Maria quae fuerat mater Iesu et fratribus eius. persenerabant in oratione unanimes orationis suae et instantia simul et concordia declarantes, quia Deus qui inhabitare facit unanimes in domo non admittit in diuinam et aeternam domum nisi apud quos est unanimes oratio.

- 9 Qualia autem sunt, fratres dilectissimi, orationis dominicae sacramenta, quam multa, quam magna, breuiter in sermone collecta sed in uirtute spiritaliter copiosa, ut nihil omnino praetermissum sit quod non in precibus adque orationibus nostris caelestis doctrinae compendio comprehendatur! sic, ait, adorate: pater noster, qui es in caelis. homo nouus, renatus et Deo suo per eius gratiam restitutus pater primo in loco dicit, quia filius esse iam coepit. in sua, inquit, propria uenit et sui eum non receperunt. quotquot eum receperunt, dedit illis potestatem ut filii Dei fierent, qui credunt in nomine eius. qui ergo credidit in nomine eius et factus est Dei filius, hinc debet incipere, ut et gratias agat et profiteatur se Dei filium, dum nominat patrem sibi esse in caelis Deum, contestetur quoque inter prima statim natiuitatis suae uerba renuntiasse se terreno et carnali patri et patrem solum nosse se et habere coepisse qui sit in caelis, sicut scriptum est: qui dicunt patri et matri: non noui te, et filios suos non agnouerunt, hi custodierunt praecepta tua et testamentum tuum seruauerunt. item Dominus in euangelio suo praecepit ne uocemus nobis patrem in terra, quod scilicet nobis unus pater qui est in caelis. et discipulo qui mentionem defuncti patris fecerat respondit: sine mortui

14 Io. 1, 11 sq. 23 Deut. 33, 9. 28 Matth. 23, 9. 28 Matth. 8, 22.

3 et om. *GV* instantia *S*, instantiam *WGv* simul et concordiam *SW*, et concordiam simul *G*; cf. *Walker in Miscell. obseruati. III 1 p. 53* 5 nisi eos *v* 7 sint *WG* 9 specialiter *G* 10 nostris *W s. l. m. 2* 11 orate *WGv* 13 gratiam eius *v* primo in loco pater *G* dicit *W s. l. m. 2* 15 quodquod *S*, quotquot autem *Gv* eum *G s. l. m. 2* 16 his qui *v* 17 credit *G*, crediderunt *W* 19 filium dei *G* 20 dnm *G* quodq. *W* natiuitatis ex natis *W m. 2* 21 se om. *V* 24 hii *WG'* 26 precipit *G* terris *V* 27 scilicet sit *G*, sit scilicet *Wv*

mortuos suos sepeliant. dixerat enim patrem suum mortuum, cum sit credentium pater uiuus.

Nec hoc solum, fratres dilectissimi, animaduertere et intelligere debemus, quod appellemus patrem qui sit in caelis, sed coniungimus et dicimus pater noster, id est eorum qui credunt, eorum qui per eum sanctificati et gratiae spiritualis natiuitate reparati filii Dei esse coeperunt. quae uox Iudaeos etiam perstringit et percutit, quia Christum sibi per prophetas adnuntiatum et ad se prius missum non tantum spreuerunt infideliter sed et crudeliter necauerunt: qui iam non possunt patrem Dominum uocare, cum Dominus eos confundat et redarguat dicens: uos de diabolo patre nati estis et concupiscentias patris nostri facere uultis. ille enim homicida fuit ab initio et in ueritate non stetit, quia ueritas non est in illo. et per Esaiam prophetam Deus clamat indignans: filios generaui et exaltaui, ipsi autem me spreuerunt. agnouit bos possessorem suum et asinus praesepium domini sui: Israel autem me non cognouit et populus me non intellexit. uae genti peccatrici, populo pleno peccatis, semen nequam, filii scelesti. dereliquistis Dominum et in indignationem misistis illum sanctum Israel. in quorum exprobrationem christiani quando oramus pater noster dicimus, quia noster esse iam coepit et Iudaeorum qui eum dereliquerunt esse desiuit. nec peccator populus potest esse filius, sed quibus remissa

11 Io. 8, 44. 16 Es. 1, 2 sq.

3 hoc om. S 4 appellamus G 5 id est W s. l. m. 2 eorum qui credunt om. G 7 filii S etiam iudaeos v, iudeos G 8 quia S, qui W G v sibi om. G 9 inf. spreu. v et om. v 10 deum W v 11 arguat S 12 diabulo S concupiscentiam G 14 in om. G 15 in om. G esaiam S et indignans S 16 generaui] genui W 17 bus S suum eras. in W, om. G 18 praesepium SG, presepe W istr S agnouit W 19 populus meus G v gens peccatrix populus plenus W v et Cyprianus test. I 3 p. 40. 20 nequam] pessimum test. l. c. filii S 21 scelesti] sine lege test. l. c.; cf. Gronou. obs. p. 322 22 illum om. G istrachel S et sic saepius exprobratione G 23 christiani om. G patrem nostrum G 24 iam om. W G v dereliquerunt SG¹, reliquerunt WG² v desiit W G v

peccatorum datur, eis filiorum nomen adscribitur, eis et aeternitas repromittitur Domino ipso dicente: omnis qui facit peccatum seruus est. seruus autem non manet in domo in aeternum, filius manet in aeternum.

11 Quanta autem Domini indulgentia, quanta circa nos dignationis eius et bonitatis ubertas, ut sic nos uoluerit orationem celebrare in conspectu Dei, ut Dominum patrem uocemus et ut est Christus Dei filius sic et nos Dei filii nuncupemur: quod nomen nemo nostrum in oratione auderet adtingere, nisi ipse nobis sic permisisset orare. meminisse itaque, fratres dilectissimi, et scire debemus quia quando patrem Deum dicimus quasi filii Dei agere debemus, ut quomodo nos nobis placemus de Deo patre, sic sibi placeat et ille de nobis. conuersemur quasi Dei templa, ut Dominum in nobis constet habitare. nec sit degener actus noster ab spiritu, ut qui spirituales et caelestes esse coepimus non nisi spiritualia et caelestia cogitemus et agamus, quia et ipse Dominus Deus dixit: eos qui clarificant me clarificabo: et qui me spernent spernentur, beatus quoque apostolus in epistula sua posuit: non estis uestri, empti enim estis pretio magno. clarificate et portate Deum in corpore uestro.

12 Post hoc dicimus: sanctificetur nomen tuum, non quod optemus Deo ut sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus a Domino ut nomen eius sanctificetur in nobis. ceterum a quo Deus sanctificatur qui ipse sanctificat? sed quia ipse dixit: 25

2 Io. 8, 34 sq. 17 I Reg. 2, 30. 19 I Cor. 6, 19 sq.

1 dantur *G*¹ eis et *SWG*², eis *G*¹, et eis *v* 3 seruus est peccati *v* = *LXX* 4 aeterno *S* filius autem *v* 6 eius *om. S* ut *SWG*², et *G*¹, qui *v* 7 deum *Wv* ut *G s. l. m. 2, om. S* 8 filios nuncupemus *v* 10 orrare *G* 11 *dnm G* 13 *dno G* conuertamur *S* quasi ex qua *W m. 2* 14 deum *Wv* sit] sic *S* 15 ab *spu SG*, ac *spus W sed s. fn. ex corr.* cael. et spir. *v* 17 deus *om. G* 18 spernet *W*, spernit *Gv* spernetur *W Gv*; cf. de zelo et liuore c. 15 19 apostolus quoque *G* ponit *G* 20 magno *om. W* glorificate ex clarificate *G m. 2* 21 dom *S* 24 a deo *W et August. de corrept. et gr. c. 6, 10., ab eo v et August. contra duas epist. Pel. IV, 9, 25., de dono perseu. c. 2, 4* 25 ipse (ante dixit) *om. G*

sancti estote, quoniam et ego sanctus sum, id petimus et rogamus, ut qui in baptismo sanctificati sumus in eo quod esse coepimus perseueremus. et hoc cottidie deprecamur. opus est enim nobis cottidiana sanctificatio, ut qui cottidie delinquimus delicta nostra sanctificatione adsidua repurgemus. quae autem sit sanctificatio quae nobis de Dei dignatione confertur apostolus praedicat dicens: neque fornicarii neque idolis seruientes neque adulteri neque molles neque masculorum adpetitores neque fures neque fraudulentum neque ebriosi neque maledici neque raptores regnum Dei consequentur. et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed iustificati estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Iesu Christi et in spiritu Dei nostri. sanctificatos nos dicit in nomine Domini Iesu Christi et in spiritu Dei nostri. haec sanctificatio ut in nobis permaneat oramus, et quia Dominus et iudex noster sanato a se et uiuificato comminatur iam non delinquere, ne quid ei deterius fiat, hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus ac noctibus postulamus ut sanctificatio et uiuificatio quae de Dei gratia sumitur ipsius protectione seruetur.

Sequitur in oratione: adueniat regnum tuum. regnum etiam Dei repraesentari nobis petimus, sicuti et nomen eius ut in nobis sanctificetur postulamus. nam Deus quando non regnat, aut apud eum quando incipit quod et semper fuit et esse non desinit? nostrum regnum petimus aduenire a Deo nobis repromissum, Christi sanguine et passione quaesitum, ut qui in saeculo ante seruiuimus postmodum Christo dominante regnemus, sicut ipse pollicetur et dicit: uenite, benedicti patris mei, per-

1 Leu. 11, 44 (cf. 20, 7.) 7 I Cor. 6, 9 sq. 28 Matth. 25, 34.

1 quoniam] quomodo *codd. August.* et *om. v et codd. August.*
 sum *om. W* id *SWV*, ideo *G* 2 et *W s. l. m. 2* 4 sanctificatione
Go et August. l. c. IV, 10, 27 6 dignitate *G* 7 neque enim *W*
 8 masculorum *S* 11 consecuntur *W* quidam *WV* (*καὶ τὰ πάντα τὰς ἡμέρας*
Graec.; cf. *test. III 65*) 12 sed sanctificati estis *om. G* 13 domini nostri
Go in *om. W* 14 domini] dñi nr̄i *G* 15 in *W s. l. m. 2* haec *W*
s. l. m. 2 16 oremus *ex oramus G m. 2* 17 uiuificato] iustificato *v*
 iam *om. August. l. c. de dono perseu.* non *W s. l. m. 2* derelinquere
G 18 faciamus *GW* 19 postulemus *G* 20 de dei] dñi *S* 20 ipsi *S*

cipite regnum quod uobis paratum est ab origine
 mundi. potest uero, fratres dilectissimi, et ipse Christus esse
 regnum Dei quem uenire cottidie cupimus, cuius aduentus ut
 cito nobis repraesentetur optamus. nam cum resurrectio ipse sit,
 quia in ipso resurgimus, sic et regnum Dei potest ipse intellegi,
 quia in illo regnaturi sumus. bene autem regnum Dei petimus
 id est regnum caeleste, quia est et terrestre regnum. sed qui
 renuntiauit iam saeculo maior est et honoribus eius et regno. et
 ideo qui se Deo et Christo dicat non terrena sed caelestia regna
 desiderat. continua autem oratione et prece opus est, ne excida-
 10 mus de regno caelesti, sicut Iudaei quibus hoc primum promissum
 fuerat exciderunt Domino manifestante et probante. multi
 inquit, uenient ab oriente et occidente et recumbent
 cum Abraham et Isaac et Iacob in regno caelorum.
 filii autem regni expellentur in tenebras exteriores:
 15 illic erit ploratio et stridor dentium. ostendit quia ante
 filii regni Iudaei erant, quando et filii Dei esse perseuerabant,
 postquam cessauit circa illos nomen paternum, cessauit et re-
 gnum. et ideo christiani qui in oratione appellare patrem Deum
 coepimus nos et ut regnum Dei nobis ueniat oramus. 20

- 14 Addimus quoque et dicimus: fiat uoluntas tua in caelo
 et in terra, non ut Deus faciat quod uult, sed ut nos facere
 possimus quod Deus uult. nam Deo quis obsistit quominus quod
 uelit faciat? sed quia nobis a diabolo obsistitur quominus per
 omnia noster animus adque actus Deo obsequatur, oramus et
 25 petimus ut fiat in nobis uoluntas Dei: quae ut fiat in nobis, opus
 est Dei uoluntate id est ope eius et protectione, quia nemo suis

12 Matth. 8, 11 sq.

1 regnum dei G 4 ipse SWGV, ipse nostra v 7 regnum ter-
 restre G 8 saeculo saeculo malim 9 dedicat v 10 excedamus S
 11 de S, a WGo primum S, prius WGo 13 accumbent W 14 et
 (ante isaac) om. G 15 regni W s. l. m. 2 expelluntur G 16 quia ex
 qui W m. 2 17 et om. G 19 deum patrem W, patrem dnm G
 20 nos om. G, delendum censet Walkerus l. c., nostrum malim nos et
 expunxit Krabinger eueniat G 21 in caelo SWG¹V (et August. contra
 duas epist. Pel. IV, 9, 25), sicut in caelo G²v 23 absistit G 24 uellit
 W fiat G 25 animus W s. l. m. 2 26 opus est ex opustet W m. 2
 27 dei est S et protectione S s. l. quia... fortis est om. S

niribus fortis est sed Dei indulgentia et misericordia tutus est. denique et Dominus infirmitatem hominis quem portabat ostendens ait: pater, si fieri potest, transeat a me calix iste, et exemplum discipulis suis distribuens, ut non uoluntatem suam sed Dei faciant, addidit dicens: uerumtamen non quod ego uolo sed quod tu uis. et alio loco dicit: non descendi de caelo, ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. quodsi filius obaudiuit ut faceret patris uoluntatem, quanto magis seruus obaudire debet ut faciat domini uoluntatem, sicut in epistula sua Iohannes quoque ad faciendam uoluntatem Dei hortatur et instruit dicens: nolite diligere mundum neque ea quae in mundo sunt. si qui dilexerit mundum, non est caritas patris in illo, quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi quae non est a patre sed ex concupiscentia mundi. et mundus transibit et concupiscentia eius: qui autem fecerit Dei uoluntatem manet in aeternum, quomodo et Deus manet in aeternum. qui in aeternum manere uolumus Dei qui aeternus est uoluntatem facere debemus.

Voluntas autem Dei est quam Christus et fecit et docuit. hu-
 militas in conuersatione, stabilitas in fide, uerecundia in uerbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Dominum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omnino .

3 Matth. 26, 39. 6 Io. 6, 38. 12 I Io. 2, 15 sq.

1 sed] deus sed *S* sed deus *exp. m. 2* 2 dominus *SWGv*, deus *v* infirmitate *SW* 3 iste calix a me *G* 4 et *om. S* tribuens *WGv* 6 uis *om. Wv* dicit *om. W* 8 me misit *WG* 9 uoluntatem patris *W* 10 iohannis *S* 11 dei uoluntatem *Wv* 13 quis *Gv* caritas] dilectio *W* 15 carnis. .concupiscentia *om. S* est *om. G* 17 mundi] saeculi *W* transit *G* 18 uoluntatem dei *WGv* 19 et *om. G* 20 deus *G¹* 22 est] et *W* et *om. G* docuit et fecit *W* 24 in factis *W s. l. m. 2* 25 nosse] posse *W* posse *om. G* 26 dominum *SV*, deum *WGv* 27 omnino nihil *G*

praeponere, quia nec nobis quicquam ille praeposuit, caritati eius inseparabiliter adhaerere, cruci eius fortiter ac fidenter assistere, quando de eius nomine et honore certamen est, exhibere in sermone constantiam qua confitemur, in quaestione fiduciam qua congregimur, in morte patientiam qua coronamur: hoc est coheredem Christi uelle esse, hoc est praeceptum Dei facere, hoc est uoluntatem patris implere.

- 16 Fieri autem petimus uoluntatem Dei in caelo et in terra: quod utrumque ad consummationem nostrae incolumitatis pertinet et salutis. nam cum corpus e terra et spiritum possideamus e caelo, ipsi terra et caelum sumus et in utroque id est et corpore et spiritu ut Dei uoluntas fiat oramus. est enim inter carnem et spiritum conluctatio et discordantibus aduersum se inuicem cottidiana congressio, ut non quae uolumus ipsa faciamus, dum spiritus caelestia et diuina quaerit, caro terrena et saecularia concupiscit. et ideo petimus inter duo ista ope et auxilio Dei concordiam fieri, ut dum et in spiritu et in carne uoluntas Dei geritur, quae per eum renata est anima seruetur. quod aperte adque manifeste apostolus Paulus sua uoce declarat, caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum et spiritus aduersus carnem. haec enim inuicem aduersantur sibi, ut non quae uultis ipsa faciatis. manifesta autem sunt facta carnis quae sunt adulteria, fornicationes, inmunditiae, spurciciae, idololatriae, ueneficia, homicidia,

19 Gal. 5, 17 sq.

1 praeponere omnino *W* ille quicquam *W* caritate *G*¹ 2 fidenter ads.] libenter insistere *V* 4 constantia *S* quam *SG* fiducia *SW* 5 patientia *SW* 6 esse uelle *v* 7 adimplere *v* 8 petimus] uolumus *G* 9 incolomitatis *WG* 11 utruq. *W*, utraq. *S* sed a corr. id est et *W* s. l. m. 2 in (*pro* et) corpore *August. contra duas epist. Pel. l. c. et contra Iulian. Pelag. II, 3, 6* et spu *W* s. l. m. 2 12 in carne et spu *W* 13 discordantes *S* (antes uidetur m. 2 correctum) aduersus *Sv* 14 congressione *G* ne *add. m. 2* ut dum *G*, dei *S* (*corr. m. 2*) spu *S* 16 petimus *SG* et *August. utroque loco*, petimus inpense *Wv* inter om. *W* 17 ut ex et *S* m. 2 et om. *G* in—in om. *W* geritur] creditur *S* 18 reseruetur *V*, reparetur *cod. Vatic. August. c. d. epist. Pel. l. c.* adq. manifeste om. *G* 19 sua *W* s. l. m. 2 22 ipsa *August. l. c.*, illa altero l. facta] opera *Wv* 23 fornicationis *S* 24 idolatriae *W*, idolatria *G*

inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, prouocationes, simultates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comisationes et his similia: qui talia agunt regnum Dei non possidebunt.
 5 fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. et idcirco cottidianis immo continuis orationibus hoc precamur et in caelo et in terra uoluntatem circa nos Dei fieri: quia haec est uoluntas Dei ut terrena caelestibus cedant,
 10 spiritualia et diuina praeualeant.

Potest et sic intellegi, fratres dilectissimi, ut quoniam man- 17
 dat et monet Dominus etiam inimicos diligere et pro his quoque
 qui nos persecuntur orare, petamus et pro illis qui adhuc terra
 sunt et necdum caelestes esse coeperunt, ut et circa illos uolun-
 15 tas Dei fiat quam Christus hominem conseruando et redintegrando
 perfecit. nam cum discipuli ab eo iam non terra appellentur sed
 sal terrae et apostolus primum hominem uocet de terrae limo,
 secundum uero de caelo, merito et nos qui esse debemus patri
 Deo similes, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et
 20 pluit super iustos et iniustos, sic Christo monente oramus et pe-
 titimus, ut precem pro omnium salute faciamus, ut quomodo in
 caelo id est in nobis per fidem nostram uoluntas Dei facta est ut
 essemus e caelo, ita et in terra hoc est in illis credere nolentibus

1 animositas *SW* 2 heresis *SW* 3 comisationes *G*, comessa-
 tiones *v* similia] similia quae praedico uobis sicut praedixi quoniam *v*
 5 fructum *G*¹ et spiritus *W* est agapes gaudium pax magnanimitas
 suauitas benignitas *V teste Rigaltio* 8 precamur in *G* terra et in
 caelo *W* uoluntatem... haec est *om. S* 9 uoluntats *S* 11 et *om. G*
 12 monet] docet *August. l. c.* iis *v* quomque *W*¹ 13 terra *G* et
August. l. c., terreni *W*, terena *S* 14 coeperunt] potuerunt *G* et *om.*
W 15 dei uoluntas *W* 16 perfecit *WG*¹ non iam *WGv* in terra *S*,
 terreni *W* appellantur *W* 17 terra e *W* 18 deo patri *G* 19 simili-
 21 ut q.] et quomodo *SG* 22 uoluntas... *p. 280, 1* fiat *om. G*
 23 credere nolentibus *scripsi*, credentibus *SWG*, nondum credentibus
scripsit Grauius, non credentibus *Morellius*; *cf. Augustinum De praedest.*
sanct. c. 8, 15: sic etiam uoluit intellegi s. Cyprianus quod dicimus: 'fiat
 uoluntas tua sicut in caelo et in terra,' hoc est sicut in eis qui iam credi-
 derunt et tamquam coelum sunt, ita et in eis, qui non credunt et ob hoc
 adhuc terra sunt. quid ergo oramus pro nolentibus credere, nisi ut deus in
 illis operetur et uelle.

fiat uoluntas Dei, ut qui adhuc sunt prima natiuitate terreni incipiant esse caelestes ex aqua et spiritu nati.

18 Procedente oratione postulamus et dicimus: panem nostrum cottidianum da nobis hodie. quod potest et spiritaliter et simpliciter intellegi, quia et uterque intellectus utilitate diuina 5 proficit ad salutem. nam panis uitae Christus est et panis hic omnium non est, sed noster est. et quomodo dicimus pater noster, quia intellegentium et credentium pater est, sic et panem nostrum uocamus, quia Christus eorum qui corpus eius contingimus panis est. hunc autem panem dari nobis cottidie 10 postulamus, ne qui in Christo sumus et eucharistiam eius cottidie ad cibum salutis accipimus intercedente aliquo grauiore delicto, dum abstenti et non communicantes a caelesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur ipso praedicante et dicente: ego sum panis uitae qui de caelo descendi. si quis 15 ederit de meo pane, uiuet in aeternum. panem autem quem ego dederero caro mea est pro saeculi uita. quando ergo dicit in aeternum uiuere si qui ederit de eius pane, ut manifestum est eos uiuere qui corpus eius adtingunt et eucharistiam iure communicationis accipiunt, ita contra timen- 20 dum est et orandum, ne dum quis abstentus separatur a Christi corpore remaneat a salute comminante ipso et dicente: nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis. et ideo panem nostrum id est Christum dari nobis cottidie petimus, ut qui in 25

15 Io. 6, 51. 22 Io. 6, 53.

1 ut qui] fit ita hi qui *G* 2 renati *G* 4 quid *W* et (*ante spir.*)
om. WG 6 profecit *S*, proficiat *W*¹ christus *om. G* 9 uocamus
christum quia is *Walkerus legendum censet l. c.* eorum] noster *v*
10 contingunt *v* 11 eius *om. WGv et August. c. duas epist. Pel. IV,*
9, 25 12 ad] *ac fort.* iure communicationis accipimus *V* 13 absentes
ex absenti G m. 2 prohibeamur *G* 14 dicente] monente *Wv* 15 uitae]
uiuus *V* si quis *Wv* 16 uiuit *S* panis *SGv* 17 enim *ex* autem *G*
m. 2 18 uiuire *S* quis *v* de *W s. l. m. 2* 19 panem *S*¹ ut *om. W*
est] sit *S* 21 et orandum *exp. Krabinger* 22 remaneat *S*¹ *W*, extraneus
remaneat *S*², procul rem. *v*, alienos rem. *G* salutem *S*¹ 23 carnem]
panem *S* 24 habetis *S*

Christo manemus et uiuimus a sanctificatione eius et corpore non recedamus.

Potest uero et sic intellegi, ut qui saeculo renuntiauimus et 19
diuitias eius et pompas fide gratiae spiritualis abiecimus cibum
5 nobis tantum petamus et uictum, quando instruat Dominus et
dicat: qui non renuntiat omnibus quae sunt eius,
non potest meus discipulus esse. qui autem Christi
coepit esse discipulus secundum magistri sui uocem renuntians
omnibus, diurnum debet cibum petere nec in longum desideria
10 petitionis extendere ipso iterum Domino praescribente et dicente:
nolite in crastinum cogitare: crastinus enim dies
ipse cogitabit sibi. sufficit diei malitia sua. merito
ergo Christi discipulus uictum sibi in diem postulat qui de cra-
stino cogitare prohibetur, quia et contrarium sibi fit et repu-
15 gnans, ut quaeramus in saeculo diu uiuere qui petimus regnum
Dei uelociter aduenire. sic et beatus apostolus monet formans et
corroborans spei nostrae ac fidei firmitatem. nihil, inquit, in-
tulimus in hunc mundum, uerum nec auferre pos-
sumus. habentes itaque exhibitionem et tegumen-
20 tum his contenti sumus. qui autem uolunt diuites
fieri incidunt in temptationem et muscipulas et
desideria multa et nocentia quae mergunt homi-
nem in perditionem et in interitum. radix enim om-
nium malorum est cupiditas quam quidam adpe-
25 tentes naufragauerunt a fide et inseruerunt se do-
loribus multis.

6 Luc. 14, 33. 11 Matth. 6, 34. 17 I Tim. 6, 7 sq.

1 et corpore eius *W* 5 petamus et uictum *om. S* 6 renuntiauerit
W quae] qui *W* 8 esse coepit *W* uocem magistri sui *W* 10 ea ten-
dere *W* dicente *ex docente S m. 1* 11 dies *om. Baluzius* 12 cogi-
tauit *G^a* sufficiat *S* 14 quia et] an non *G* tibi *G* fit *ex sit S*
m. 1, uidetur *G* 16 uenire *G* firmans *G* 17 ac fidei nostrae *S*
inquit *om. G* 18 neque *W*, quia nec *S* ferre *S* possumus] simus *S*
19 exhibitionem] nutrimentum *W* et tegumentum *S, om. W* 20 simus
Wv 21 muscipulam *Gv* 22 homines *G* 23 et in interitum *W*
sed in s. l. m. 2, om. SG; cf. test. III 61 p. 165, de lapsis c. 12, de opere
et el. c. 10

- 20 Docet non tantum contemnendas sed et periculosas esse diuitias, illic esse radicem malorum blandientium, caecitatem mentis humanae occulta deceptione fallentium. unde et diuitem stultum saeculares copias cogitantem et se exuberantium fructuum largitate iactantem redarguit Deus dicens: stulte, hac nocte expostulatur anima tua. quae ergo parasti cuius erunt? laetabatur stultus in fructibus nocte moriturus et cui uita iam deerat uictus abundantiam cogitabat. contra autem Dominus perfectum et consummatum docet fieri qui omnibus suis uenditis adque in usum pauperum distributis thesaurum sibi condat in caelo. eum dicit posse se sequi et gloriam dominicae passionis imitari qui expeditus et succinctus nullis laqueis rei familiaris inuoluitur, sed solutus ac liber facultates suas ad Dominum ante praemissas ipse quoque comitatur. ad quod ut possit unusquisque nostrum parare se, sic discit orare et de orationis lege qualis esse debeat noscere.
- 21 Neque enim deesse cottidianus cibus potest iusto, cum scriptum sit: non occidet Dominus fame animam iustam, et iterum: iuuenior fui et senui et non uidi iustum derelictum neque semen eius quaerens panem, item Dominus promittat et dicat: nolite cogitare dicentes: quid edemus aut quid bibemus aut quid uestiemur? haec enim nationes quaerunt. scit autem pater uester quia horum omnium indigetis. quaerite primo regnum et iustitiam Dei, et haec omnia adponentur uobis. quaerentibus regnum et iustitiam Dei omnia promittit adponi. nam cum Dei sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si

5 Luc. 12, 20. 18 Pro. 10, 3. 19 Ps. 36, 25. 21 Matth. 6, 31 sq.

1 nos non *G* 2 radicem esse *W* 3 deceptione *W* 4 fructum *S* 5 dñs *W* 7 ipsa nocte *v* 10 distribuitis *S* thesaurum *ex* thesauri *S*, thesauros *V* 11 caelis *V* se *om.* *W* gloriae *S* 13 deum *v* 15 nostrum *om.* *v* sic *om.* *S* discat *v*, didicit *ex* dicit *G m. 2* de *om.* *W* 18 fame dñs *W* 19 iunior *Sv* 20 nec *W* 21 dominus *om.* *G* repromittat *W* digentes *W*¹ 22 bibamus *S* uestiamur *S* 23 enim *W s. l. m. 2* quaerent *S* autem] enim *G* 24 indegetis *S* querite primum *G* 25 regnum dei et iust. eius *v* 27 sint dei *W* dom *S* si *ex* sine *G m. 2*

Deo ipse non desit. sic Danieli in leonum lacum iussu regis in-
 cluso prandium diuinitus procuratur et inter feras esurientes et
 parentes homo Dei pascitur. sic alitur Helias in fuga et solitu-
 dine coruis ministrantibus et uolucris cibum sibi adportantibus
 5 in persecutione nutritur. adque — o humanae malitiae dete-
 standae crudelitas! — ferae parcunt, aues pascunt, et homines
 insidiantur et saeuunt!

Post haec et pro peccatis nostris precamur dicentes: et re- 22
 mitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus
 10 debitoribus nostris. post subsidium cibi petitur et uenia
 delicti, ut qui a Deo pascitur in Deo uiuat nec tantum praesenti
 et temporali uitae sed aeternae consulatur, ad quam ueniri po-
 test, si peccata donentur quae debita Dominus appellat, sicut in
 15 euangelio suo dicit: dimisi tibi omne debitum, quia me
 rogasti. quam necessario autem, quam prouidenter et salubri-
 ter admonemur quod peccatores sumus qui pro peccatis rogare
 compellimur, ut dum indulgentia de Deo petitur, conscientiae
 suae animus recordetur! ne quis sibi quasi innocens placeat et se
 extollendo plus pereat, instruitur et docetur peccare se cottidie,
 20 dum cottidie pro peccatis iubetur orare. sic denique et Iohannes
 in epistula sua monet dicens: si dixerimus quia peccatum
 non habemus, nos ipsos decipimus et ueritas in no-
 bis non est. si autem confessi fuerimus peccata no-
 stra, fidelis et iustus est Dominus qui nobis pec-
 25 cata dimittat. in epistula sua utrumque complexus est, quod
 et rogare pro peccatis debeamus et inpetremus indulgentiam cum

14 Matth. 18, 32. 21 I Io. 1, 8 sq.

1 desit] erit *G* daniel *W* lacu *Gv* 2 apparatus *V*; cf. de opere
 et el. c. 11 3 et helias *V* in solitudine *Gv* 5 o] et *W* humane *SG*
 6 fere *S* 8 deprecamur *Wv* dimitte *VGv* 9 sicuti *W* dimittimus
Vv 12 sed et *v* consolatur *S* non potest nisi ex potest si *G m. 2*
 14 suo om. *G* omnem *SW*¹ qui a me *W* 15 salubriter *SWG* et
August. (contra d. epist. Pel. IV, 10, 27., de dono perseu. c. 5, 8.), saluta-
 riter *v* 16 quod peccatores] ut prouidentes *G* simus *GV* 17 a dno *G*
 18 placeat] *add. v:* cum innocens nemo sit et se ext. p. pereat *add. in W*
m. 2 20 et om. *G* 21 monet] ponit *G* 22 decipimus *W*¹ 24 domi-
 nus om. *August. contra d. epist. P. l. c.* 26 indulgentia *W*

rogamus. ideo et fidelem dixit Dominum ad dimittenda peccata fidem pollicitationis suae reseruantem, quia qui orare nos pro debitis et peccatis docuit paternam misericordiam promisit et ueniam secururam.

- 23 Adiunxit plane et addidit legem certa nos condicione et spon-
sione constringens, ut sic nobis dimitti debita postulemus secun-
dum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus, scientes inpe-
trari non posse quod pro peccatis petimus, nisi et ipsi circa pec-
catores nostros paria fecerimus. idcirco et alio in loco dicit: in
qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur uobis. 10
et qui seruus post dimissum sibi a domino omne debitum conser-
uatio suo noluit ipse dimittere in carcerem religatur. quia indul-
gere conseruatio noluit, quod sibi a Domino indultum fuerat amisit.
quae adhuc fortius Christus in praeceptis suis maiore censurae
suae uigore proponit. cum steteritis, inquit, ad oratio- 15
nem, remittite si quid habetis aduersus aliquem,
ut et pater uester qui in caelis est remittat pec-
cata uobis. si autem uos non remisieritis, neque pa-
ter uester qui in caelis est remittet uobis peccata
uestra. excusatio tibi nulla in die iudicii superest, cum secun- 20
dum tuam sententiam iudicaris et quod feceris hoc et ipse pa-
tiaris. pacificos enim et concordantes adque unanimes esse in domo
sua Deus praecepit et quales nos fecit secunda natiuitate tales
uult renatos perseuerare, ut qui filii Dei sumus in Dei pace ma-
neamus, et quibus spiritus unus est unus sit et animus et sensus. 25

9 Matth. 7, 2. 15 Marc. 11, 25 sq.

1 et ideo *G* deum *W*¹ 3 paterna misericordia *G* 5 prius et *W* s. l.
m. 2 7 et om. *S* 8 peccatis] nostris *add. m. 2 in G* peccatores *WGV*,
om. *S*, debitores *v* 9 et om. *G* 10 fueritis *G*, ueritis *S*, eritis *W*
in ea om. *G* rementietur *W*¹, remittietur *S* 11 quis seruus *S*, seruus
qui *G* omnem *S* 12 carcer *S*, carcere *G* et quia *G* sed et m. 2
13 conseruatio suo *v* 14 in om. *W* maiori *G* 15 proponit] praedixit
W ad oratione *S* 18 uestra uobis *v* 19 peccata uobis *WG* 20 uestra
om. *WG* nulla est *S* diem *W* super est *G* sed est s. l. m. 2 21 et
quod... patiaris om. *G* hoc om. *S* 22 esse post deus ponit *G* 23 praeci-
puit *v* et] ut *W* 24 natos *S* sumus *S*, esse coepimus *WGV* dei]
eius *V* 25 et q.] in quibus *G* unus sit om. *W* et (ante an.) om. *G*

sic nec sacrificium Deus recipit dissidentis et ab altari reuertentem prius fratri reconciliari iubet, ut pacificis precibus et Deus possit esse pacatus. sacrificium Deo maius est pax nostra et fraterna concordia et de unitate Patris et Filii et Spiritus sancti
5 plebs adunata.

Neque enim in sacrificiis quae Abel et Cain primi optulerunt **24**
munera eorum Deus, sed corda intuebatur, ut ille placeret in munere qui placebat in corde. Abel pacificus et iustus, dum Deo sacrificat innocenter, docuit et ceteros, quando ad altare munus
10 offerunt, sic uenire cum Dei timore, cum simplici corde, cum lege iustitiae, cum concordiae pace. merito ille dum in sacrificio Dei talis est, ipse postmodum sacrificium Deo factus est, ut martyrium primus ostendens initiaret sanguinis sui gloria dominicam
15 passionem qui et iustitiam Domini habuerat et pacem. tales denique a Domino coronantur, tales in die iudicii cum Domino uindicabuntur. ceterum discordans et dissidens et pacem cum fratribus non habens, secundum quod beatus apostolus et scriptura sancta testatur, nec si pro nomine occisus fuerit, crimen
20 dissensionis fraternae poterit euadere, quia sicut scriptum est qui fratrem suum odit homicida est, nec ad regnum [caelorum] peruenit aut cum Deo uiuit homicida. non potest esse cum Christo qui imitator Iudae maluit esse quam Christi. quale delictum est quod nec baptismo sanguinis potest abluī, quale crimen est quod martyrio non potest expiari!

25 Illud quoque necessarie monet Dominus ut in oratione dicamus: **25**
et ne patiaris nos induci in temptationem. qua in parte ostenditur nihil contra nos aduersarium posse, nisi Deus

20 I Io. 3, 15.

1 ad sacr. d. respicit *V* dissidentis *S* altare *S* 2 reconc. fratri *G* 3 pacatus *G* 4 filii *S* 6 in om. *S* 7 induebatur *S* 11 cum om. *S* 11 concordia et *G* 12 dmo *S* 13 gloriam *W* dominica *S* 14 dei *W* 15 iudici *SW*, dñi *G* 16 uindicabuntur *WG*, uindicabunt *S*, iudicabunt *v*; cf. tamen *epist.* 81 c. 2: iudicatueros uos et regnaturos cum Christo Domino ***cum *G* 17 secundum] secum *S* beatos apostolos *G*¹ 18 nomine *SW*, nomine eius *V*, ih̄u nomine *G*, nomine christi *v* 21 caelorum om. *S*; cf. p. 294, 12 aut] ut *G* uiuat *G* 22 imitatur *S* 23 baptissimo *S* 25 **monet *S*, admonet *Wv* 26 et om. *G* patiaris (passus fueris *V*) induci nos *GV*, nos patiaris induci *v*

ante permiserit, ut omnis timor noster et deuotio adque obseruatio ad Deum conuertatur, quando in temptationibus nihil malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. probat scriptura quae dicit: uenit Nabuchodonosor rex Babyloniae in Hierusalem et expugnabat eam, et dedit eam Dominus in manu eius. datur autem potestas aduersum nos malo secundum nostra peccata, sicut scriptum est: quis dedit in direptionem Iacob et Israel eis qui praedabantur illum? nonne Deus cui peccauerunt et nolebant in uisibus eius ambulare neque audire legem eius, et superduxit super eos iram animationis suae? et iterum Salomone peccante et a praeceptis adque a uisibus Domini recedente positum est: et excitauit Dominus Satanam ipsi Salomoni.

- 26** Potestas uero dupliciter aduersum nos datur, uel ad poenam cum delinquimus uel ad gloriam cum probamur: sicuti de Iob factum uidemus manifestante Deo et dicente: ecce omnia quaecumque habet in tuas manus do: sed ipsum caue ne tangas. et Dominus in euangelio loquitur tempore passionis: nullam haberes potestatem aduersum me, nisi data esset tibi desuper. quando autem rogamus ne in temptationem ueniamus, admonemur infirmitatis et inbecillitatis nostrae dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe adque adroganter aliquid adsumat, ne quis aut confessionis aut passionis gloriam suam ducat, cum Dominus ipse humilitatem docens dixerit: uigilate et orate, ne ue-

4 II Reg. 24, 11 (= Dan. 1, 1 sq.) 7 Es. 42, 25 sq. 13 I Reg. 11, 23. 17 Iob. 1, 12. 20 Io. 19, 11. 26 Matth. 26, 41.

1 praemiserit *W* 2 dñm *WG* temptationibus nostris *WGv*
 3 scriptura diuina *WGv* 4 nabucod. *S*, naboch. *W* iherusalem *G*
 6 manum *Wv* aduersus *v* nos *G s. l. m. 2* 8 praedabantur *SGV*, praedantur *Wv* illum] eum *G* 9 noluerunt *V* 13 et *om. S* satan *G*
 ipsi *om. G* 15 aduersum *WGv* adu. nos dupliciter *W* 16 de] in *G*
 17 dño *G* 18 manus tuas *v* 19 euangelio suo *v* 20 habere se *S*, haberes inquit *W* aduersum] in *V* adu. me potest. *v* 21 tibi data esset *WG*
 22 ueniamus *SG et August. c. duas epist. Pel. IV, 9, 25.*, incidamus *W*
 23 oramus *G* 24 quis aut] quis sibi aut *v* 25 dicat *SV*
 26 docens humilitatem *S*

niatis in temptationem: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, ut dum praecedit humilis et summissa confessio et datur totum Deo. quidquid suppliciter cum timore et honore Dei petitur ipsius pietate praestetur.

5 Post ista omnia in consummatione orationis uenit clausula uni-²⁷
uersas petitiones et preces nostras collecta breuitate concludens.
in nouissimo enim ponimus: sed libera nos a malo, compre-
hendentes aduersa cuncta quae contra nos in hoc mundo molitur
inimicus, a quibus potest esse firma et fida tutela, si nos Deus
10 liberet, si deprecantibus adque inplorantibus opem suam prae-
stet. quando autem dicimus libera nos a malo, nihil rema-
net quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectio-
nem Dei aduersus malum petamus, qua inpetrata contra omnia
quae diabolus et mundus operantur securi stamus et tuti. quis
15 enim uel de saeculo metus est cui in saeculo Deus tutor est?

Quid mirum, fratres dilectissimi, si oratio talis est quam Deus ²⁸
docuit, qui magisterio suo omnem precem nostram salutari ser-
mone breuiavit? hoc iam per Esaiam prophetam fuerat ante
praedictum, cum plenus Spiritu sancto de Dei maiestate ac pie-
tate loqueretur. uerbum consummans, inquit, et breuians
20 in iustitia, quoniam sermonem breuiatum faciet
Deus in toto orbe terrae. nam cum Dei sermo Dominus
noster Iesus Christus omnibus uenerit et colligens doctos pariter
et indoctos omni sexu adque aetati praecepta salutis ediderit,
25 praeceptorum suorum fecit grande compendium, ut in disciplina
caelesti discentium memoria non laboraret, sed quod esset sim-
plici fidei necessarium uelociter disceret. sic cum doceret quid

20 Es. 10, 22 sq.

2 ut] et S 3 quicquid ex quid W m. 2 suppliciter W 4 et] et cum
V 5 consumatione W ut solet 9 potest esse] potestate G non potest—
nisi Oxon.; cf. p. 283, 13 fida et firma W G v si om. G 10 liberat G
11 malo**** G 12 protectione W 13 aduersum G 14 operatur W¹,
operatur G 15 uel S, ei W G v in saeculo om. G 17 suo G s. l.
m. 2 omnem precem nostram S G V, omne praeceptum nostrum W
18 esaiam S G 19 ac pietate om. G 20 et breuians ante et breuians eras.
in G 21 iustitiam W 22 dñi nri ihu xpi W 23 iesus christus
om. G 24 sexu S, sexui W G v at quae W at in ras. aetate W¹
26 set S 27 sic ex si G m. 2

sit uita aeterna, sacramentum uitae magna et diuina breuitate complexus est dicens: haec est autem uita aeterna ut cognoscant te solum et uerum Deum et quem misisti Iesum Christum. item cum de lege et prophetis praecpta prima et maiora decerperet, audi, inquit, Israel: Dominus Deus tuus Dominus unus est, et: diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota uirtute tua. hoc primum, et secundum simile huic: diliges proximum tuum tamquam te. in his duobus praecptis tota lex pendet et prophetae. et iterum: quaecumque uolueritis ut faciant uobis homines bona, ita et uos facite illis. haec est enim lex et prophetae.

29 Nec uerbis tantum sed et factis Deus orare nos docuit ipse orans frequenter et deprecans et quid nos facere oporteret exempli sui contestatione demonstrans, sicut scriptum est: ipse autem fuit secedens in solitudines et adorans, et iterum: exiuit in montem orare et fuit pernoctans in orationem Dei. quodsi ille orabat qui sine peccato erat, quanto magis peccatores oportet orare, et si ille per totam noctem iugiter uigilans continuis precibus orabat, quanto nos magis in frequentanda oratione debemus nocte uigilare!

30 Orabat autem Dominus et rogabat non pro se — quid enim pro se innocens precaretur? — sed pro delictis nostris, sicut et ipse declarat cum dicit ad Petrum: ecce satanas postulat ut uos uexaret quomodo triticum. ego autem rogauit pro te, ne deficiat fides tua. et postmodum pro omnibus patrem deprecatur dicens: non pro his autem rogo solis sed et pro illis qui credituri sunt per uerbum

2 Io. 17, 3. 5 Marc. 12, 29 sq. 6 Matth. 22, 40. 11 Matth. 7, 12. 16 Luc. 5, 16. 18 Luc. 6, 12. 25 Luc. 22, 31. 28 Io. 17, 20 sq.

2 autem *W s. l. m.* 2 3 solum uerum *G* 6 dominus] deus *v* 8 primum] est primum mandatum *v* 9 simile est *v* tuum *SW*, tibi *VGV*
10 te ipsum *v* 12 hominis *S* 14 *dn̄s WGV* 15 facere nos *v* oportet *W*¹ 16 ipse autem. . . iterum *om. S* 17 solitudinem *v* 18 oratione *Gv*
23 *dn̄s W* 24 et *om. SG* 25 postulauit *WGV*, expetiuit *v* 27 pro te rogauit *G* 28 patrem *W s. l. m.* 2 *p̄catur W* patrem depr. p. omnibus *S* autem *ex tantum S m. 1* 29 solis] solum *G*

ipsorum in me, ut omnes unum sint, sicut et tu pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis sint. magna Dei propter salutem nostram benignitas pariter et pietas, ut non contentus quod nos sanguine suo redimeret adhuc pro nobis amplius et rogaret. rogantis autem desiderium uidete quod fuerit, ut quomodo unum sunt pater et filius, sic et nos in ipsa unitate maneamus: ut hinc quoque possit intellegi quantum delinquat qui unitatem scindit et pacem, cum pro hoc et rogauerit Dominus uolens scilicet plebem suam uiuere, cum sciret ad regnum Dei discordiam non uenire.

Quando autem stamus ad orationem, fratres dilectissimi, inuigilare et incumbere ad preces toto corde debemus. cogitatio omnis carnalis et saecularis abscedat nec quicquam animus quam id solum cogitet quod precatur. ideo et sacerdos ante orationem praefatione praemissa parat fratrum mentes dicendo: susum corda, ut dum respondet plebs: habemus ad Dominum, admoneatur nihil aliud se quam Dominum cogitare debere. claudatur contra aduersarium pectus et soli Deo pateat nec ad se adire hostem Dei tempore orationis patiatur. obrepit enim frequenter et penetrat et subtiliter fallens preces nostras a Deo auocat, ut aliud habeamus in corde, aliud in uoce, quando intentione sincera Dominum non uocis sonus sed animus et sensus debeat orare. quae autem segnitia est abalienari et capi ineptis cogitationibus et profanis, cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare quam quod cum Deo loqueris.

1 et om. *WGv* 2 ut et] et ut *G* unum sint *v* 3 dñi *WGv*
 4 redimeret *S* 6 sunt om. *S*, sit *G* 7 hinc ex hic *W m. 2* 8 scindat *G* et (ante rog.) om. *G* 9 plebem suam uiuere *SWG*, pl. s. unire *maluit Walkerus l. c. p. 54*, pl. s. (sic pl. s. *Pamelius*) saluam fieri et in pace uiuere *Morellius et v post Pamelium*, pl. s. unanimiter uiuere *coni. Grauius* 11 uigilare *v* 13 quicquam tunc *WGv* 14 quod cogitet et quod precatur *W* 15 praefationem *S*, om. *G* praemissam *G* fratrum] frum *S* sursum *Gv* 16 ut] et *W* respondit *SW*, respondent *G* plebs om. *G* 17 admoniatur *S*, admoneantur *G* claudatur *Gv* 18 soli deo] sub dño *G* 19 adire om. *W*, post orationis *habet Gv* obripit *SW* frequenter ex frequentat *S m. 1* 21 corde et *WG* intentione *G*, intemptatione *S* 22 deum *G* 23 debeat ante non uocis *WGv* est et *G* alienari *WGv* capi] rapi *v* 24 prophanis *WGv* 25 debeat excogitare *S*, cogitare debeamus *G*

quomodo audiri te a Deo postulas, cum te ipse non audias? uis esse Dominum memorem tui cum rogas, quando tui memor ipse non sis? hoc est ab hoste in totum non cauere, hoc est, quando oras Deum, maiestatem Dei neglegentia orationis offendere, hoc est uigilare oculis et corde dormire, cum debeat christianus et cum dormit oculis corde uigilare, sicut scriptum est ex persona ecclesiae loquentis in Cantico cantiorum: ego dormio et cor meum uigilat. quapropter sollicite et caute apostolus admonet dicens: instate orationi uigilantes in ea, docens scilicet et ostendens eos inpetrare quod postulant de Deo posse, 10 quos Deus uideat in oratione uigilare.

32 Orantes autem non infructuosus nec nudis precibus ad Deum ueniant. inefficax petitio est, cum precatur Deum sterilis oratio. nam cum omnis arbor non faciens fructum excidatur et in ignem mittatur, utique et sermo non habens fructum promereri Deum 15 non potest, quia nulla operatione fecundus est. et ideo scriptura diuina instruit dicens: bona est oratio cum ieiunio et eleemosyna. nam qui in die iudicii praemium pro operibus et eleemosynis redditurus est hodie quoque ad orationem cum operatione uenienti benignus auditor est. sic denique Cornelius centurio cum oraret, meruit audiri. fuit faciens multas eleemosynas in plebem et semper orans Deum. huic circa horam nonam oranti adstitit angelus testimonium reddens sui operis et dicens: Corneli, orationes tuae et eleemosynae tuae ascenderunt ad memoriam coram Deo. 20

33 Cito orationes ad Deum ascendunt quas ad Deum merita nostri operis inponunt. sic et Raphael angelus Tobiae oranti semper et

7 Cant. 5, 2. 9 Col. 4, 2. 17 Tob. 12, 8. 23 Act. 10, 4 sq.

1 audire te *W*, te audiri *v* 2 deum *v* dum *S* tu ipse tui memor *WG*, tu ipse memor tui *v* 3 in toto *W* (in *add. m. 2*) 4 dom *S* 5 debes *S* 7 ecclesiae *om. G* cantica *G* 10 dom *S* 11 deus *om. S* 12 infructuosus *S* dom *S* 13 dom *S* sterelis *W* 14 fructum bonum *G* igne *S* 15 mereri dom *S* 16 quia] qui *S* est oper. foec. *v* 17 instruit*** *G* (it in *ras.*) 18 eleemosyna *SW et l. 19, 21* 20 cordelius *S'* 21 fuit enim *Vv* 22 plebe *WV* dom *S* 23 reddens *om. G* suis operibus *V* et dicens] edicens *G* 26 dom *S* quae *W* dom *SG* 27 raphael *SG*

semper operanti adstitit dicens: opera Dei reuelare et confiteri honorificum est. nam quando orabas tu et Sarra, ego optuli memoriam orationis uestrae in conspectu claritatis Dei: et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et quia non es cunctatus exurgere et derelinquere prandium tuum, sed abisti et condidisti mortuum, et missus sum temptare te: et iterum me misit Deus curare te et Sarram nurum tuam. ego enim sum Raphael, unus ex septem angelis iustis qui adsistimus et conuersamur ante claritatem Dei. per Esaiam quoque Dominus admonet et docet similia contestans, solue, inquit, omnem nodum iniustitiae, resolue suffocationes inpotentium commerciorum: dimitte quassatos in requiem et omnem consignationem iniustam dissipa: frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto induc in domum tuam: si uideris nudum, uesti et domesticos seminis tui non despicias. tunc erumpet temporaneum lumen tuum et uestimenta tua cito orientur et praeibit ante te iustitia et claritas Dei circumdabit te. tunc exclamabis, et Deus exaudiet te: dum adhuc loqueris, dicit: ecce adsum. adesse se repromittit et audire ac protegere se eos dicit qui iniustitiae nodos de corde soluentes et eleemosynas circa domesticos Dei secundum eius praecepta facientes, dum audiunt quod Deus praecipit fieri, ipsi quoque a Deo merentur audiri. beatus apostolus Paulus in necessitate pressurae adiutus a fratribus opera quae fiunt sacrificia Deo dixit esse. saturatus sum, inquit, recipiens ab Epaphrodito ea quae a uobis missa sunt, odores suauitatis,

1 Tob. 12, 11 sq. 12 Es. 58, 6 sq. 28 Phil. 4, 18.

1 operanti *ex* oranti *W m. 2* adstitit *S*, testis fuit *WGv* releuare *S* 6 relinquere *S*; *cf. p. 303, 10* condidisti *SW*, sepelisti *G* 7 et missus *SW*, missus *Gv* 8 te *W s. l. m. 2* nurum] uxorem *G* 10 iustis *om. G* 11 esaiam *S* 12 omnem *om. S* 14 reque *S* 18 temporanum *W* 20 te *om. S* iustitia tua *G²* 21 et dum *v* 22 dicit *SG¹*, dico *W*, dicit *G^{2v}* adesse se] et sese *W* repromittet *W*, promittit *G* et *W s. l. m. 2* 25 praecipit *S* 27 operae *S*, opera bona *v* dei *WGv* 28 epafrodito *SWG* 29 odores *S*, odore *W*, odorem *Gv*

sacrificium acceptum et placitum Deo. nam quando qui miseretur pauperi, Deo faenerat et qui dat minimis Deo donat, spiritaliter Deo suauitatis odores sacrificat.

34 In orationibus uero celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes et in captiuitate uictores horam 5 tertiam sextam nonam sacramento scilicet trinitatis quae in nouissimis temporibus manifestari habebat. nam et prima hora in tertiam ueniens consummatum numerum trinitatis ostendit, itemque ad sextam quarta procedens declarat alteram trinitatem, et quando a septima nona completur, per ternas horas trinitas perfecta numeratur. quae horarum spatia iam pridem spiritaliter determinantes adoratores Dei statutis et legitimis ad precem temporibus seruiebant. et manifestata postmodum res est sacramenta olim fuisse, quod ante sic iusti precabantur. nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus qui gratiam dominicae promissionis inpleuit. item Petrus hora sexta in tectum superius ascendens signo pariter et uoce Dei monentis instructus est, ut omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis gentibus ante dubitaret. et Dominus hora sexta crucifixus ad nonam peccata nostra sanguine suo abluit et ut redimere et uiuificare nos posset, tunc uictoriam sua passione perfecit.

35 Sed nobis, fratres dilectissimi, praeter horas antiquitus obseruatas orandi nunc et spatia et sacramenta creuerunt. nam et mane orandum est, ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur. quod olim Spiritus sanctus designabat in psalmis 25 dicens: rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine, mane: et exaudies uocem meam, mane ad-

26 Ps. 5, 3 sq.

1 placentem *W* 2 quis *v* pauperis *Wv* deum foenerat *v* 3 odores *G*, odore *SW*, odorem *v* 4 danihele *W²G²*, daniel *W¹G¹*, daniel *S* 5 et tres *S* et *om. S* hora tertia *W* 6 sacramentum *V* 8 uenies *S* 9 ad] a *S* quartam praecedens *G* 11 determinata. Adoratores *G* 12 deo *fort.* statutis] statis *maluit Krabinger* et] sed *W* 13 seruabant *G* 15 descendit *SW* 16 repromissionis *v* inplebit *W* 17 *dm̄i S* 19 gentibus *SV*, gentilibus *WGv* 20 uiuicare *W¹* 21 suam *WGv* perficit *W¹* 22 obseruandas *W* 26 adorabo *V* 27 mane *om. S* et *om. Wv* adstabo tibi et uidebo *S*, adstam tibi et contemplabor *WGv*; cf. *test. II 29 p. 98*

stabo tibi et uidebo te. et iterum per prophetam loquitur Dominus: diluculo uigilabunt ad me dicentes: eamus et reuertamur ad Dominum Deum nostrum. recedente item sole ac die cessante necessario rursus orandum est. nam quia Christus sol uerus est et dies uerus, sole ac die saeculi recedente quando oramus et petimus ut super nos lux denuo ueniat, Christi precamur aduentum lucis aeternae gratiam praebiturum. Christum autem diem dictum declarat in psalmis Spiritus sanctus. lapis, inquit, quem reprobauerunt aedificantes hic factus est in caput anguli. a Domino factus est iste et est mirabilis in oculis nostris. hic est dies quem fecit Dominus: laetemur et epulemur in eum. item quod sol appellatus sit Malachin propheta testatur dicens: uobis autem qui timetis nomen Domini orietur sol iustitiae, et in alis eius curatio est. quodsi in scripturis sanctis sol uerus et dies uerus est Christus, nulla hora excipitur christianis, quominus frequenter ac semper Deus debeat adorari, ut qui in Christo hoc est in sole et in die uero sumus instemus per totum diem precibus et oramus: et quando mundi lege decurrens uicibus alternis nox reuoluta succedit, nullum de nocturnis tenebris esse orantibus dampnum potest, quia filiis lucis et in noctibus dies est. quando enim sine lumine est cui lumen in corde est? aut quando sol ei et dies non est cui sol et dies Christus est?

25 Qui autem in Christo hoc est in lumine semper sumus nec noctibus ab oratione cessemus. sic Anna uidua sine intermissione 36

2 Osee 6, 1. 9 Ps. 117, 22 sq. 14 Mal. 4, 2.

1 loquitur dñe *W*, dñs loquitur dicens *G* 2 deluculo *S* 5 est *om. W*
sol uerus est christus *G* 9 lapidem *test. II 16 p. 82* 11 factum *G*
est *om. W* iste *om. G* est] hic est *S* admirabilis *Gv* 12 hic *S*,
iste *WG* laetemur *S*, exultemus *V*, ambulemus *WGv* aepulemur in eum
S, iucundemur (*ioc. G*) in eo *WGVv* 13 malacin *S*, malachiel *VG¹*,
malachias *G^{2v}* 15 aliis *SW¹* 17 hora nulla christianis (a chr. *v*) exci-
pitur *WGv* quominus f. a. s. d. d. adorari] quia deus non debeat adorari *G*
18 hoc *G s. l. m. 2* 19 in *W s. l. m. 2* et insistamus *W*, insistamus *Gv*
20 et *W s. l. m. 2* legem *W* resoluta *W* 21 succedit succedit *G¹*
dampnum orantibus *G* 22 in *om. WGV* 26 ab] ad *W* oratione, *W*
(*m eras.*)

rogans semper et uigilans perseuerabat in promerendo Deo, sicut in euangelio scriptum est: non recedebat de templo ieiuniis et orationibus seruiens nocte et die. uiderint uel gentiles qui necdum inluminati sunt uel Iudaei qui deserti lumine in tenebris remanserunt: nos, fratres dilectissimi, qui in Domini luce semper sumus, qui meminimus et tenemus quid esse accepta gratia coeperimus, computemus noctem pro die. ambulare nos credamus semper in lumine, non impediamur a tenebris quas euasimus, nulla sint horis nocturnis precum damna, nulla orationum pigra et ignaua dispendia. per Dei indulgentiam recreati spiritaliter et renati imitemur quod futuri sumus: habituri in regno sine interuentu noctis solum diem sic nocte quasi in luce uigilemus, oraturi semper et acturi gratias Deo hic quoque orare et gratias agere non desinamus.

2 Luc. 2, 37.

1 perseuerabat] pernoctabat *G* 2 recedebat inquit *W G v* 3 orationibus] obsecrationibus *G* et] ac *v* 4 gentes *G* deserto *v* 5 tenebras *W*¹ 6 dei *G* 7 nocte *S* 8 a *W s. l. m. 2* 11 recreatis *G* renatis *G* imite,ur *W* (*t eras.*) 12 regno dei *V*; *cf. p. 289, 9* sic] si in *V*, hic *fort.* 13 lucem *S*, lumine *W v* et acturi *W s. l. m. 2* CAECILII CYPRIANI DE DOMINICA ORATIONE EXPLICIT *S*, DE ORATIONE DOMINICA EXPLICIT *W*, EXPLICIT DE DOMINICA ORATIONE *G*

VIII.

THASCI CAECILI CYPRIANI

DE MORTALITATE.

S = codex Seguerianus.

O = codex Floriacensis, nunc Aurelianensis 131 saec. VII.

W = codex Würzburgensis.

G = codex Sangallensis.

V = codex Veronensis.

DE MORTALITATE.

Etsi apud plurimos uestrum, fratres dilectissimi, mens so- 1
 lida est et fides firma et anima deuota quae ad praesentis morta-
 litatis copiam non mouetur, sed tamquam petra fortis et stabilis
 5 turbidos impetus mundi et uiolentos saeculi fluctus frangit potius
 ipsa nec frangitur, et temptationibus non uincitur sed probatur,
 tamen quia animaduerto in plebe quosdam uel inbecillitate animi
 uel fidei paruitate uel dulcedine saecularis uitae uel sexus mol-
 litie uel, quod magis est, ueritatis errore minus stare fortiter
 10 nec pectoris sui diuinum adque inuictum robur exerere, dissi-
 mulanda res non fuit nec tacenda, quominus quantum nostra
 mediocritas sufficit uigore pleno et sermone de dominica lectione
 concepto delicatae mentis ignauia conprimatur et qui homo Dei
 et Christi esse iam coepit Deo et Christo dignus habeatur.
 15 Agnoscere enim se debet, fratres dilectissimi, qui Deo mili-
 tat, qui positus in caelestibus castris diuina iam sperat, ut ad
 procillas et turbines mundi trepidatio nulla sit nobis, nulla tur-
 batio, quando haec uentura praedixerit Dominus prouidae uocis
 hortatu instruens et docens et praeparans adque corroborans
 20 ecclesiae suae populum ad omnem tolerantiam futurorum: bella
 et fames et terrae motus et pestilentias per loca singula exurgere

INCIPIT (INCIPIT *om. S*) DE MORTALITATE *SW*, INCIPIT CAECILI CY-
 PRIANI DE MORTALITATE *OG* 2 plurimom *G*¹ 3 est *om. G* mort.
 cop. praes. *G* 4 set *S*, et *G* stab. et fort. *W* 5 uiolentus *O*, uolentis
*W*¹ 7 quia *ex* qui *W m. 2*, quoniam *V* animuerto *W*¹ inbecillita-
 tem *O* 8 dulcedine *SO* mollitiae *SGO* 9 magis] maius *v* 10 case-
 rere *S* 13 delicate mentes *S* 15 adgnoscere *W ut solet*, agnuscire *O*
 16 sperat *SO*, spirat *WV*, adspirat *G* 17 turbinis *O* in nobis *v* tur-
 batio *SOWGV*, cunctatio *v* 18 euentura *OWGV* prouide *O*
 19 hortatur *G*, hortatusn *O*¹ 21 terre *O ita saepius e pro ae*

praenuntiauit et cecinit, et ne inopinatus nos et nouus rerum infestantium metus quateret, magis ac magis in nouissimis temporibus aduersa crebrescere ante praemonuit. fiunt ecce quae dicta sunt, et quando fiunt quae ante praedicta sunt sequentur et quaecumque promissa sunt Domino ipso pollicente et dicente: cum autem uideritis haec omnia fieri, scitote quoniam in proximo est regnum Dei. regnum Dei, fratres dilectissimi, esse coepit in proximo: praemium uitae et gaudium salutis aeternae et perpetua laetitia et possessio paradisi nuper amissa mundo transeunte iam ueniunt: iam terrenis caelestia et magna paruus et caducis aeterna succedunt. quis hic anxietatis et sollicitudinis locus est? quis inter haec trepidus et maestus est nisi cui spes et fides deest? eius est enim mortem timere qui ad Christum nolit ire. eius est ad Christum nolle ire qui se non credat cum Christo incipere regnare.

3 Scriptum est: iustum fide uiuere. si iustus es et fide uiuis, si uere [in Deum] credis, cur non cum Christo futurus et de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum uoceris amplecteris et quod diabolo careas gratularis? Simeon denique ille iustus qui uere iustus fuit, qui fide plena Dei praecepta seruauit, cum ei diuinitus responsum fuisset quod non ante moreretur quam Christum uidisset et Christus infans in templum cum matre uenisset, agnouit in spiritu natum esse iam Christum, de quo sibi fuerat ante praedictum: quo uiso sciuit se cito esse moriturum. laetus itaque de morte iam proxima et de uicina arces-

6 Luc. 21, 31. 16 Rom. 1, 17.

1 cecinit *SOWGV*, docuit *v* 2 quatet *W*¹ sed corr. *m. 2* in marg. excuteret *ex* exquateret *G m. 2* 6 uideretis *O* 7 est r. dñi *G* 9 laetitia *SOWG* et *August. contra duas epist. Pelag. IV, 8, 22.*, securitas *Baluzius* 10 admissa *G* transeuntem *O* uenit *O* iam] cum *O*, et *W* 11 succedunt *W*¹ *G*¹ 13 est *om. W* enim est *SG* sed in *G* est *s. l. m. 2* 14 nollit *W*, nollet *S*¹ eius... ire *om. S*, cuius (*pro eius*)... ire *W s. l. m. 2* 15 credit *ex* credat *W m. 2* incipere] in perpetuo *Gronou. obs. p. 627* 16 est *SOWGV*, est enim *v* si *om. W* 17 si] in *dom* si *S* in deum *OWG*, *om. S*, in christum *v* 18 de *om. S* uocaris *G* 19 gratularis *G*² symeon *SOG* 20 qui u. iustus *om. S* 22 quam] nisi *G* cum matre in templum *G* 25 que de morte iam *S s. l. m. 2* uicina] diuina *GW*² arcesitione *S*, accersitione *WO*, accersione *G*

sitione securus accepit in manus puerum et benedicens Deum exclamauit et dixit: nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum uerbum tuum in pace, quoniam uiderunt oculi mei salutarem tuum, probans scilicet
 5 adque contestans tunc esse seruis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti sedis et securitatis aeternae portum petiuimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem uenimus. illa est enim nostra pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas.
 10 Ceterum quid aliud in mundo quam pugna aduersus diabolum 4 cotidie geritur, quam aduersus iacula eius et tela conflictationibus adsiduis dimicatur? cum auaritia nobis, cum inpudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est, cum carnalibus uitiiis, cum inlecebris saecularibus adsidua et molesta luctatio. obsessa
 15 mens hominis et undique diaboli infestatione uallata uix occurrit singulis, uix resistit: si auaritia prostrata est, exurgit libido: si libido compressa est, succedit ambitio: si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, uinolentia inuitat, inuidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscedit. cogere male-
 20 dicere quod diuina lex prohibet, compelleris iurare quod non licet.

Tot persecutiones cotidie animus patitur, tot periculis pectus 5 urgetur: et delectat hic inter diaboli gladios diu stare? cum magis concupiscendum sit et optandum ad Christum subueniente
 25 uelocius morte properare ipso instruente nos et dicente: amen amen dico uobis quoniam uos plorabitis et plange-
 tis, saeculum autem gaudebit: uos tristes eritis,

2 Luc. 2, 29 sq. 25 Io. 16, 20.

1 manum *G* dominum *Gv* 2 exclamauit... domine *om. G* di-
 mittes *S*, dimittas *W* 4 salutare *OWGv* 5 adque] at *G sed t in ras.*
m. 2 7 petimus *OWGv* 8 immortalitate *O* nostra] uera *Baluzius*
 10 diabolium *SO ita saepius* 11 geritur] quaeritur *S* 12 inpudi-
 titia *O* 14 conluctatio; est *G*, luctatio est *OWv et August. l. c. IV,*
9, 27. et contra Iulianum Pelagianum II, 8, 25 15 undique] utique *S*
 16 prostrata contempta *G* 18 uinolentia *W* inuitat] irritat *coni.*
Routh 19 abscedit *v* 22 persecutionis *S* animus cotidie *WGv et*
August l. c. 23 urgetur *GO* gladios] laqueos *aliquot codd. August.*
 26 uos *W s. l. m. 2* plangebitis *G* 27 tristes *O*

sed tristitia uestra in laetitiam ueniet. quis non tristitia carere optet, quis non ad laetitiam uenire festinet? quando autem in laetitiam ueniat nostra tristitia Dominus denuo ipse declarat dicens: iterum uidebo uos, et gaudebit cor uestrum et gaudium uestrum nemo auferet a uobis. 5 cum ergo Christum uidere gaudere sit nec possit esse gaudium nostrum nisi quis uiderit Christum, quae caecitas animi quaeue dementia est amare pressuras et poenas et lacrimas mundi et non festinare potius ad gaudium quod numquam possit auferri.

6 Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia nemo credit esse uera quae promittit Deus qui uerax est, cuius sermo credentibus aeternus et firmus est. si tibi uir grauis et laudabilis aliquid polliceretur, haberes pollicenti fidem nec te falli aut decipi ab eo crederes quem stare in sermonibus adque in actibus suis scires. Deus tecum loquitur, et tu mente incredula 15 perfidus fluctuaris? Deus de hoc mundo recedenti immortalitatem adque aeternitatem pollicetur, et dubitas? hoc est Deum omnino non nosse, hoc est Christum credendi magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est in ecclesia constitutum fidem in domo fidei non habere. 20

7 Quantum prosit exire de saeculo Christus ipse salutis adque utilitatis nostrae magister ostendit: qui cum discipuli eius contristarentur, quod se iam diceret recessurum, locutus est ad eos dicens: si me dilexissetis, gauderetis quoniam uado ad patrem, docens et ostendens, cum cari quos diligimus de saeculo exeunt, gaudendum potius quam dolendum. 25

4 Io. 16, 22. 24 Io. 14, 28.

1 laetitia *O* 2 optat *W* 3 in *W s. l. m. 2*, ad *S* laetitia *W*
 5 auferat *S*, aufert *WO* 6 gaudire *O* 7 quis uiderit *SOWV*, uidere
G, cum uiderimus *v* 10 fit *W s. l. m. 2*, *om. G* 11 esse uera *SV*, uera
 esse *OWG*, futura esse *v* 13 haberes *SOWGV*, haberes utique *v*
 14 decepi *O* quem *ex* quae *G m. 2* adque] aut *S* 15 deus *SOWGV*,
 nunc deus *v* 16 fluctuas *OWGv* deus tibi *v* recedendi *S'*
 17 adq. aet. poll.] aeternitatemque promittit *G* et *SOWGV*, et tu *v*
 hoc...nosse *om. S* 18 credendi *SOW²G²V*, credenti *W¹G¹*, creden-
 tium *v* magistrum *SOWGV*, dominum et magistrum *v* impec-
 cato *G* 19 domo fidei] dñi fide *G* 24 gauderetis utique *v* 25 docens
 scilicet *v* 26 potius est *G*

cuius rei memor beatus apostolus Paulus in epistula sua ponit et dicit: mihi uiuere Christus est et mori lucrum, lucrum maximum computans iam saeculi laqueis non teneri, iam nullis peccatis et uitiiis carnis obnoxium fieri, exemptum pressuris agentibus et uenenatis diaboli faucibus liberatum ad laetitiam salutis aeternae Christo uocante proficisci.

At enim quosdam mouet quod aequaliter cum gentilibus nostros morbi istius ualitudo corripiat: quasi ad hoc crediderit christianus, ut immunis a contactu malorum mundo et saeculo feliciter perfruatur et non hic omnia aduersa perpessus ad futuram laetitiam reseruetur. mouet quosdam quod sit nobis cum ceteris mortalitas ista communis. quid enim nobis in hoc mundo non commune cum ceteris, quamdiu adhuc secundum legem primae natiuitatis manet caro ista communis? quoadusque istic in mundo sumus, cum genere humano carnis aequalitate coniungimur, spiritu separamur. itaque donec corruptiuum istud induat incorruptionem, et mortale hoc accipiat immortalitatem, et spiritus nos perducatur ad Deum patrem, quaecumque sunt carnis incommoda sunt nobis cum humano genere communia. sic cum fetu sterili terra ieiuna est, neminem fames separat: sic cum inruptione hostili ciuitas aliqua possessa est, omnes simul captiuitas uastat, et quando imbrem nubila serena suspendunt, omnibus siccitas una est, et cum nauem scopulosa saxa confringunt, nauigantibus naufragium sine exceptione commune est, et oculorum dolor et impetus febrium et omnium ualitudo membrorum cum ceteris communis est nobis, quamdiu portatur in saeculo caro ista communis.

2 Phil. 1, 21.

3 saecularibus *August. l. c.* 4 carnalibus *V* praessuris agentibus *S* 6 salutis] lucis *G* 7 ad *OG*¹ gentilibus nostros] gentibus nos *G* 8 ualetudo *S* *saepius* 10 fruatur *S* omnia hic *OWGV* perpessos *S* futura *W* 11 laetitiam *W s. l. m. 2* 13 quamdiu] quando *G* 14 quodusque *W*¹, quousque *G* 15 coniungimus *G* 16 corruptum istut *S* 17 spiritus] christus *Baluzius* 18 dom *S* incommodo *G*¹ 20 fetu *ex* fletu *G m. 2* terra *W s. l. m. 2* iaiuna *S* famis *G* 21 inruptione *G*, inroptione *O* 23 constringunt *v* 24 nauigantibus *om. G* 26 quamdiu] quāduo *O*

- 9 Quin immo si qua condicione, qua lege crediderit christia-
nus noscat et teneat, sciet plus sibi quam ceteris in saeculo labo-
randum, cui magis sit cum diaboli inpugnatione luctandum.
docet et praemonet scriptura diuina dicens: fili, accedens
ad seruitutem Dei sta in iustitia et timore et prae-
para animam tuam ad temptationem, et iterum: in
dolore sustine et in humilitate tua patientiam habe,
quoniam in igne probatur aurum et argentum.
- 10 Sic Iob post rerum damna, post pignerum funera uulneribus
quoque et uermibus grauiter adflictus non uictus est sed proba-
tus, qui in ipsis conflictationibus et doloribus suis patientiam reli-
giosae mentis ostendens ait: nudus exiui de matris utero,
nudus etiam ibo sub terram. Dominus dedit et Do-
minus abstulit: sicut Domino uisum est, ita factum
est. sit nomen Domini benedictum. et cum eum uxor¹⁵
quoque compelleret, ut ui doloris inpatiens aliquid aduersus
Deum querula et inuidiosa uoce loqueretur, respondit et dixit:
tamquam una ex insipientibus mulieribus locuta
es. si bona excepius de manu Domini, mala non
tolerabimus? in his omnibus quae contigerunt ei²⁰
nihil peccauit Iob labiis suis in conspectu Domini.
itaque illi Dominus Deus perhibet testimonium dicens: ani-
maduertisti puerum meum Iob? non enim est simi-
lis illi quisquam in terris, homo sine querella,
uerus Dei cultor. et Tobias post opera magna, post mi-
sericordiae suae multa et gloriosa praeconia caecitatem luminum
passus timens et benedicens in aduersis Deum per ipsam corporis
sui cladem creuit ad laudem, quem et ipsum uxor sua deprauare

4 Sir. 2, 1. 4. 5. 12 Iob 1, 21. 18 Iob 2, 10. et 1, 22.
22 Iob 1, 8.

1 condicione *WG* 2 sibi plus *G* quam ceteris *om. O* 4 dicens]
quae dicit *V* 5 timore *ex more W m. 2* 8 argentum] *add. v:* homines
uero receptibiles in camino humiliationis 9 pignorum *WOv* 10 non
uictus *om. G* 12 utero matris *Ov* 13 sub terram ibo *O* et *W s. l.*
m. 2, om. r 14 uisum est] placuit *V* 16 quoque sua *v* 17 *dnm G*
quaerella *O* 18 insipientibus *S*, ineptis *OWGr* 19 excepius *SWV*,
excipimus *O*, suscepimus *v*, exsuscepimus *G* cur non *Ov* 20 tolera-
mus *S* 22 *dns ds* illi *G* test. perh. *W* 24 homo *om. S* querela *Wv*

temptauit dicens: ubi sunt iustitiae tuae? ecce quae
 pateris. at ille circa timorem Dei stabilis et firmus et ad om-
 nem tolerantiam passionis fide religionis armatus temptationi
 uxoris inualidae in dolore non cessit, sed magis Deum patientia
 5 maiore promeruit, quem postmodum Raphael angelus conlaudat
 et dicit: opera Dei reuelare et confiteri honorificum
 est. nam quando orabas tu et Sarra ego optuli me-
 moriam orationis uestrae in conspectu claritatis
 Dei: et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et
 10 quia non es cunctatus exurgere et derelinquere
 prandium tuum et abisti et condidisti mortuum,
 et missus sum temptare te: et iterum me misit Deus
 curare te et Sarram nurum tuam: ego enim sum
 Raphael, unus ex septem angelis sanctis qui adsi-
 15 stimus et conuersamur ante claritatem Dei.

Hanc tolerantiam iusti semper habuerunt, hanc apostoli disci- 11
 plinam de Domini lege tenuerunt non mussitare in aduersis sed
 quaecumque in saeculo accidunt fortiter et patienter excipere,
 cum Iudaeorum populus hinc semper offenderit, quod aduersus
 20 Deum frequentius murmuraret, sicut testatur in Numeris Do-
 minus Deus dicens: desinat murmuratio eorum a me,
 et non morientur. murmurandum non est in aduersis, fra-
 tres dilectissimi, sed patienter et fortiter quidquid acciderit
 sustinendum, cum scriptum sit: sacrificium Deo spiritus
 25 contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus
 non despicit. in Deuteronomio quoque monet per Moysen Spi-

1 Tob. 2, 14. 6 Tob. 12, 11 sq. 21 Num. 17, 25. 24 Ps. 50, 19.

2 ad S illi O 3 tollerantiam O et fide G timptatione O
 4 dominum V 5 maiore om. V 6 releuare S et confiteri om. G
 7 sarra SOWGV, sarra nurus tua v 9 sepelieres S, sepellires O
 simpliciter] similiter con. Rigaltius; cf. p. 291, 5 10 quia] quando G
 11 abiste O condisti SOWG¹ 12 et om. Gv sum G s. l. m. 2
 dñs G 13 te W m. 2 14 raphaelus O sanctus S 17 in aduersis
 non musitantes O 18 accidunt] aderunt O accipere v 19 offen-
 deret S 20 murmurarent W, murmoraret O ita l. 21, 22 23 fortiter]
 firmiter O quicquid W, si quid G accederit O 25 contritum] contri-
 bulatum S 26 despiciet W (non despicit deus G) moneat OW Gv
 spiritus sanctus om. G

ritus sanctus et dicit: Dominus Deus tuus uexabit te et famem iniciet tibi, et cognoscetur in corde tuo si bene custodieris praecepta eius siue non, et iterum: temptat Dominus Deus uester nos ut sciat si diligitis Dominum Deum uestrum ex toto corde uestro et ex tota anima uestra.

- 12 Sic Abraham Deo placuit, quia ut placeret Deo nec amittere filium timuit nec gerere parricidium recusauit. qui filium non potes lege et sortem ortalitatis amittere, quid faceres, si filium iuberis occidere? ad omnia te paratum facere timor Dei et fides debet. sit licet rei familiaris amissio, sit de infestantibus morbis adsidua membrorum et cruenta uexatio, sit de uxore, de liberis, de excedentibus caris funebris et tristis auulsio: non sint tibi offendicula ista sed proelia, nec debilitent aut frangant christiani fidem, sed potius ostendant in conluctatione uirtutem, cum contemnenda sit omnis iniuria malorum praesentium fiducia futurorum bonorum. nisi praecesserit pugna, non potest esse uictoria, cum fuerit in pugnae congressione uictoria, tunc datur uincentibus et corona. gubernator in tempestate dinoscitur, in acie miles probatur. delicata iactatio est, cum periculum non est: cum est conflictatio in aduersis, probatio est ueritatis. arbor quae alta radice fundata est uentis incumbentibus non mouetur et nauis quae forti conpage solidata est pulsatur fluctibus nec foratur, et quando area fruges terit, uentos grana fortia et robusta contemnunt inanes paleae flatu portante rapiuntur.
- 13 Sic et apostolus Paulus post naufragia, post flagella, post carnis et corporis multa et grauia tormenta non uexari sed emen-

1 Deut. 8, 2. 4 Deut. 13, 4.

1 dicat *OWGv* uexauit *SG*¹ 2 cognoscetur *W*¹, cognuscitur *O*
 3 siue non *om. G* 4 nos *om. S*, post temptat *ponit v* diligitis *O*
 5 dñ *W s. l. m. 2* 7 quia *SG*, qui *OWv* 8 qui *S* 9 quid ex quod
W m. 2 faceris *O* 10 iuberis *W*¹ 13 carnis *G* funeris *O*
 14 sit *W*¹ offendicula *S*, scandala *OWGv* nec| ne *G* debilitet *S*
 frangat *S* 15 christianam *recepit Routh* ostendat *S* conluctatio-
 nem *O* 16 contemnen|sit *S* 18 uictori *W*¹ 19 nauis gubernator
Baluzius, nam gub. *v* dinoscitur *O* 20 periculum non *om. S* 21 cum
 est *om. SOWGv*, add. *Vahlen* ueritatis] uirtutis *v* 23 cumpagae *O*
 solida *v* 24 fortiora *G* 27 multa grauia *S*

dari se dicit aduersis, ut dum grauius adffigitur uerius probaretur. datus est mihi, inquit, stimulus carnis meae, angelus satanae qui me colafizet ut non extollar. propter quod ter Dominum rogauit ut discederet a me, et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea. uirtus enim in infirmitate perficitur. quando ergo infirmitas et inbecillitas et uastitas aliqua grassatur, tunc uirtus nostra perficitur, tunc fides si temptata perstiterit coronatur, sicut scriptum est: uasa figuli probat fornax et homines iustos temptatio tribulationis. hoc denique inter nos et ceteros interest qui Deum nesciunt, quod illi in aduersis queruntur et murmurant, nos aduersa non auocant a uirtutis et fidei ueritate, sed conprobant in dolore.

Hoc quod nunc corporis uires solutus in fluxum uenter eius scerat, quod in faucium uulnera conceptus medullitus ignis exaestuatur, quod adsiduo uomitu intestina quatiantur, quod oculi uis sanguinis inardescunt, quod quorundam uel pedes uel aliquae membrorum partes contagio morbidae putredinis amputantur, quod per iacturas et damna corporum prorumpente languore uel debilitatur incessus uel auditus obstruitur uel caecatur aspectus, ad documentum proficit fidei. contra tot inpetus uastitatis et mortis inconcussis animi uirtutibus congregari quanta pectoris magnitudo est, quanta sublimitas in ruinis humani generis stare rectum nec cum eis quibus spes in Deum nulla est iacere prostratum et gratulari magis et temporis munus amplecti, quod dum nostram fidem firmiter promimus et labore tolerato ad

2 II Cor. 12, 7 sq. 9 Sir. 27, 5.

1 in aduersis *G*, aduersus *O*¹ comprobetur *v* 2 inquit mihi *G*
 3 colaphicet *v* 4 dñm *O* rogauit *W s. l. m. 2* 5 nam uirtus *OWGv*
 6 perficitur *O* 7 et inbecillitas *om. S* 8 temptata si *G* persteterit
 coronabitur *O* 13 conprobant] corroborant *v* 14 uires *S* ** in *G*
 (et *eras.*) fluxu *S* 15 uulnere *O* 16 oculis *O* 18 morbide putredinis
 19 iactura *S* corporumpente *O*¹ (po *eras. m. 2*) 20 obruitur
S, obstituitur *O* aspectus *G* 21 uastitas *O*, uastationis *v*
 22 inconcussi *v* concedi *OG*¹ 23 est et *WG* in ruinis *S*, inter ruinas
OWGv generis humani *v* 24 rectum *SOWGV*, erectum *v* spes *ez*
sps G m. 2 25 et *S, om. OWGv* magis oportet *v* 26 cum *S*
 firmiter] fortiter *v* promimus *O*

Christum per angustam Christi uiam pergitur, praemium uiae eius et fidei ipso iudicante capiamus. mori plane timeat, sed qui ex aqua et spiritu non renatus gehennae ignibus mancipatur. mori timeat qui non Christi cruce et passione censetur. mori timeat qui ad secundam mortem de hac morte transibit. mori timeat quem de saeculo recedentem perennibus poenis aeterna flamma torquebit. mori timeat cui hoc mora longiore confertur, ut cruciatus eius et gemitus interim differatur.

- 15 Multi ex nostris in hac mortalitate moriuntur, hoc est multi ex nostris de saeculo liberantur. mortalitas ista Iudaeis et gentibus et Christi hostibus pestis est, Dei seruis salutaris excessus est. hoc quod sine ullo discrimine generis humani cum iniustis moriuntur et iusti, non est quod putetis malis et bonis interitum esse communem. ad refrigerium iusti uocantur, ad supplicium rapiuntur iniusti: datur uelocius tutela fidentibus, perfidis poena. inprouidi et ingrati sumus, fratres dilectissimi, ad beneficia diuina nec quid nobis conferatur agnoscimus. excedunt ecce in pace tutae cum gloria sua uirgines uenientes antichristi minas et corruptelas et lupanaria non timentes. pueri periculum lubricae aetatis euadunt, ad continentiae adque innocentiae praemium feliciter ueniunt. tormenta iam non timet delicata matrona metum persecutionis et manus cruciatusque carnificis moriendi celeritate lucrata. pauore mortalitatis et temporis accenduntur trepidi, constringuntur remissi, excitantur ignaui, desertores compelluntur ut redeant, gentiles coguntur ut credant, uetus fidelium populus ad quietem uocatur, ad aciem recens et copiosus exercitus robore

1 niae SGO, uitae Wv 2 eius om. W 5 hac] ac S mortem O
 6 recedente S 7 torqueret S conferatur G 8 differantur G 10 de
 saeculo om. O ista ut v gentilibus WGV 11 et] id est fort.
 hostilibus G¹ dei SOWGV, ita dei v 12 discrimen O iniustis ex
 iustis G m. 2 13 putatis G bonis et malis Gv 14 ad (ante suppli-
 cium) W s. l. m. 2 15 perfides O 16 diuina beneficia v 17 nec quid]
 nequid G agnoscimus O 18 tutae] astutae S s. l. sua om. O
 uenientes SUG¹, preuenientes G², uenientis Wv antechristi O, om. S
 ad minas S 20 continentiae adque om. G adque innocentiae om. S
 21 ueniunt SOWGV, perueniunt v delicata O, deligata G metu S
 22 celeritate G 23 et delendum uel temporis in terroribus mutandum cen-
 set Routh trepidi SV, tepidi OWGV 24 ignaui W s. l. m. 2 25 redeant]
 reat S fidelium] credentium O 26 uocatur om. G robore] labore O

fortiore colligitur pugnaturus sine metu mortis, cum proelium uenerit, qui ad militiam tempore mortalitatis accedit.

Quid deinde illud, fratres dilectissimi, quale est, quam per- 16
tinens, quam necessarium, quod pestis ista et lues quae horri-
bilis et feralis uidetur explorat iustitiam singulorum et mentes
humani generis examinat, an infirmis seruiant sani, an propinqui
cognatos pie diligant, an misereantur seruorum languentium
domini, an deprecantes aegros non deserant medici, an feroces
uiolentiam suam comprimant, an rapaces auaritiae furentis insa-
10 siabilem semper ardorem uel metu mortis extinguant, an cerui-
cem flectant superbi, an audaciam leniant inprobi, an pereun-
tibus caris uel sic aliquid diuites largiantur et donent sine herede
morituri. ut nihil aliud mortalitas ista contulerit, hoc chris-
tianis et Dei seruis plurimum praestitit quod martyrium coepi-
15 mus libenter adpetere, dum mortem discimus non timere. exer-
citia sunt nobis ista, non funera: dant animo fortitudinis glo-
riam, contemptu mortis praeparant ad coronam.

Sed fortasse aliquis opponat et dicat: 'hoc me ergo in prae- 17
senti mortalitate contristat quod qui paratus ad confessionem
20 fueram et ad tolerantiam passionis toto me corde et plena uirtute
deuoueram martyrio meo prius, dum morte praeuenior'. primo
in loco non est in tua potestate sed in Dei dignatione martyrium,
nec potes te dicere perdidisse quod nescis an merearis accipere.
tunc deinde Deus scrutator est renis et cordis et occultorum con-
25 templator et cognitor, uidet et conlaudat te et conprobat et qui
perspicit aput te paratam fuisse uirtutem reddit pro uirtute mer-
cedem. numquid Cain cum Deo munus offerret iam peremerat
fratrem? et tamen parricidium mente conceptum Deus prouidus
ante damnauit. ut illic cogitatio mala et pernicioosa conceptio Deo

3 illud *om.* O 4 illa O 5 et feralis *om.* W explorati S men-
tis O 6 examinant S an prius *om.* S 7 pie *om.* G miserantur O
8 deferant G¹ 9 furentes S 10 extinguunt S¹, extingunt G¹ 12 diuites
indigentibus *Baluzius* 14 prestat G 16 ista nobis G 21 martyrio G
sed in marg.: de martyrio 23 potest SW¹ te *om.* S 24 dein W¹
scrutatur O est *om.* v et cordis *om.* O contemplator est WO
25 et *om.* O et conlaudat te S, te et laudat OWGv 26 reddit WO
(*legi nequit in S*), reddet Gv 27 perimerat WG¹ 28 conceptum G
29 pernicioosa OWG, periculosa S

providente prospecta est, ita et in Dei seruis, aput quos confessio cogitatur et martyrium mente concipitur, animus ad bonum deditus Deo iudice coronatur. aliud est martyrio animum deesse, aliud animo defuisse martyrium. qualem te inuenit Dominus cum uocat talem pariter et indicat, quando ipse testetur et dicat: ⁵ et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis. nec enim sanguinem Deus nostrum sed fidem quaerit. nam nec Abraham nec Isaac nec Iacob occisi sunt, sed tamen fidei ac iustitiae meritis honorati inter patriarchas primi esse meruerunt: ad quorum conuiuium congregatur quisque fidelis ¹⁰ et iustus et laudabilis inuenitur.

18 Meminisse debemus uoluntatem nos non nostram sed Dei facere debere secundum quod nos Dominus cottidie iussit orare. quam praeposterum est quamque peruersum, ut cum Dei uoluntatem fieri postulemus, quando euocat nos et arcessit de hoc mundo ¹⁵ Deus, non statim uoluntatis eius imperio pareamus! obnitimur et reluctamur et peruicacium more seruorum ad conspectum Domini cum tristitia et maerore perducimur exeuntes istinc necessitatis uinculo, non obsequio uoluntatis: et uolumus ab eo praemiis caelestibus honorari ad quem uenimus inuiti. quid ergo ²⁰ oramus et petimus ut adueniat regnum caelorum, si captiuitas terrena delectat? quid precibus frequenter iteratis rogamus et poscimus ut adceleret dies regni, si maiora desideria et uota potiora sunt seruire istic diabolo quam regnare cum Christo?

19 Denique ut manifestius diuinae prouidentiae indicia clarescerent quod Dominus praescius futurorum suis consulat ad ueram salutem, cum quidam de collegis et consacerdotibus nostris infir-

6 Apoc. 2, 23.

1 praenidente *OG* prospecta *OWG* (in *Syllaba* pro *euanuit*), perspecta *Goldhorn* 2 mente bene *G* 3 est enim *v* martyrium *O* deesse] defuisse *V* 4 inuenerit *V* deus *W* 5 talem *Ws. l. m. 2* iudicit *O* quando... dicat *om. O* testatur *WG* dicit *G* 7 deus sanguinem *v* 7 quaerit sed fidem *v*, desiderat sed fidem quaerit *Baluzius* 8 sed *SO*, et *WGV* 10 quisq. *OW*, quisquis *Gv*, quisquis *S* 12 dei *om. S* 13 cottidie] quotidie facere debere *S* 14 cum *Ws. l. m. 2* 15 postulamus *G* accersit *WG* 16 non] nos *S* uoluntati eius et *O* obnitimus *O* 17 dei *G* 18 merore *SWG* euntes *G* 19 uolumus *v* 22 et poscimus. *om. G* 23 celestia *W* desideraria *S* 26 consolatur *O*

mitate defessus et de adpropinquante morte sollicitus commeatum sibi precaretur, adstitit deprecanti et iam paene morienti iuuenis honore et maiestate uenerabilis, statu celsus et clarus aspectu et quem adsistentem sibi uix possit humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem uidere iam poterat de saeculo recessurus. adque ille non sine quadam animi et uocis indignatione infremuit et dixit: 'pati timetis, exire non uultis, quid faciam uobis?' increpantis uox et monentis, qui de persecutione sollicitus, de arcessitione securus non consentit ad praesens desiderium sed consulit in futurum. audiuit frater noster et collega moriturus quod ceteris diceret. nam qui moriturus audiuit, ad hoc audiuit ut diceret: audiuit non sibi ille sed nobis. nam quid disceret iam recessurus? didicit immo remanentibus, ut dum sacerdotem qui commeatum petebat increpitem esse conperimus, quid cunctis expediat nosceremus.

Nobis quoque ipsis minimis et extremis quotiens reuelatum est, quam frequenter adque manifeste de Dei dignatione praecipitum est, ut contestarer adsidue, ut publice praedicarem fratres nostros non esse lugendos arcessitione dominica de saeculo liberatos, cum sciamus non amitti sed praemitti, recedentes praecedere, ut proficiscentes, ut nauigantes solent, desiderari eos debere, non plangi nec accipiendas esse hic atras uestes, quando illi ibi indumenta alba iam sumpserint, occasionem dandam non esse gentilibus, ut nos merito ac iure reprehendant, quod quos uiuere apud Deum dicimus ut extinctos et perditos lugeamus et fidem quam sermone et uoce depromimus cordis et pectoris testimonio non probemus. spei nostrae et fidei praeuari-

1 de om. S morte SOWGV, iam morte v 2 deprecaretur S etiam W, et O moriente O 3 uenerabiles S 4 posset v 8 uox est v sollicitis v 9 accersitione OW, accersione G securis v 12 alterum audiuit om. S recte si correxeris diceret in disceret 13 discere O, sibi disceret v immo SOWGV, imo nobis v manentibus W 15 expeteat O agnosceremus v 16 et om. G 17 adque O de dei] dedi O 18 est om. O ut publice SOWGV, et p. v 19 accersitione WGV 20 non SWG¹VO, eos non G², non eos v 21 et (pro ut) nauigantes S desiderare G¹ 23 ibi om. S occasionem SG¹O 24 iam non G 25 extenctos S et ex ut G m. 2 26 luceamus O per fidem O uocie O et cordis et G 27 testimonium O et] ac v

catores sumus, si simulata, si ficta, si fucata uidentur esse quae dicimus. nihil prodest uerbis praeferre uirtutem et factis destruere ueritatem.

- 21 Inprobat denique apostolus Paulus et obiurgat et culpat, si qui contristentur excessu suorum. nolumus, inquit, ignorare ⁵ uos, fratres, de dormientibus, ne contristemini sicut et ceteri qui non habent spem. si enim credimus quia Iesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos qui dormierunt in Iesu adducet cum eo. eos contristari dicit in excessu suorum qui spem non habent. qui autem ¹⁰ spe uiuimus et in Deum credimus et Christum passum esse pro nobis et resurrexisse confidimus in Christo manentes et per ipsum adque in ipso resurgentes quid aut ipsi recedere istinc de saeculo nolumus aut nostros recedentes quasi perditos lugemus et dolemus? ipso Christo Domino et Deo nostro monente et dicente: ¹⁵ ego sum resurrectio. qui credit in me, licet moriatur, uiuet et omnis qui uiuit et credit in me non morietur in aeternum. si in Christo credimus, fidem uerbis et promissis eius habeamus: ut non morituri in aeternum ad Christum, cum quo et uicturi et regnaturi semper sumus, laeta ²⁰ securitate ueniamus.
- 22 Quod interim morimur, ad immortalitatem morte transgredimur nec potest uita aeterna succedere, nisi hinc contigerit exire. non est exitus iste sed transitus et temporali itinere decurso ad aeterna transgressus. quis non ad meliora festinet? quis non mu- ²⁵

5 I Thess. 4, 13 sq. 16 Io. 11, 25 sq.

1 si simulata *G*, simulata *OSWv* si ficta si *S*, ficta *OWG'v*, et ficta ac *G²* fugata *O* 2 proferre *WO* 3 destruere *WO* 4 inprobat] increpat *Baluisius*, impropert *coni. Oxon.* 5 quis contristatur *G* excessu *SOWGV*, in excessu *v* nolimus *W²* 6 uos *om. G* ne *SOWGV*, ut non *v* 7 et *om. S* spem non habent *v* 8 ihs mortuus est *OWG*, mortuus est *dm̄s S*; cf. *test. III 58* deus eos *expunctum* in *G* 9 dormient *G* adducet] resurgent *G* eo] illo *v* contristare *O* 10 in *om. V* habeant *G²O* 12 per] sic statim per *O* 13 quid] qui *S* stinc *S* 14 nolimus *W* lugemus et *S*, plangimus ac *OWGv* 15 monentem et dicentem *O* et] ac *v* 16 resurrectio et uita *v* 17 uiuit *GV* omnes *O* 18 moritur *O* christum *OWv* si fidem *Baluisius* 19 eius et promissis *G* ut *O*, et *SWGv* moriemur *Wv* 20 et (*ante uicturi*) *om. WG* 23 contingit *SW* 24 itineri *S*, itinere *O* decurso *O* 25 uenire festinet *S*

tari et reformari ad Christi speciem et ad caelestis gratiae dignitatem citius exoptet? Paulo apostolo praedicante, nostra autem conuersatio, inquit, in caelis est, unde et Dominum expectamus Iesum Christum qui transformabit corpus humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae. tales nos futuros et Christus Dominus pollicetur, quando ut cum illo simus et cum illo in aeternis sedibus adque in regnis caelestibus gaudeamus patrem pro nobis precatur dicens: pater, quos mihi dedisti uolo ut ubi ego sum et ipsi sint mecum et uideant claritatem quam mihi dedisti priusquam mundus fieret. uenturus ad Christi sedem, ad regnorum caelestium claritatem lugere non debet et plangere sed potius secundum pollicitationem Domini, secundum fidem ueri in profectioe hac sua et translatione gaudere.

Sic denique inuenimus et Enoch translatum esse qui Deo placuit, sicut in Genesi testatur et loquitur scriptura diuina: et placuit Enoch Deo et non est inuentus postmodum, quia Deus illum transtulit. hoc fuit placuisse in conspectu Dei de hoc contagio saeculi meruisse transferri. sed et per Salomonem docet Spiritus sanctus eos qui Deo placeant maturius istinc eximi et citius liberari, ne dum in isto mundo diutius inmorantur mundi contactibus polluantur: raptus est [inquit] ne malitia mutaret intellectum illius. placita enim erat Deo anima eius. propter hoc properauit educere eum de media iniquitate. sic et in psalmis ad Deum

2 Phil. 3, 20 sq. 9 Io. 17, 24. 17 Gen. 5, 24. 23 Sap. 4, 11, 14.

1 transformari *Baluisius* gratiae] gloriae v 2 citius *SOWGV*, uenire citius v praedicante et dicente v 3 in caelis est] caelestis G 4 transformauit *SWG O* 5 conformatum S, configuratum v 6 futuros om. G pollicetur O 7 ut] et G sumus SG cum] cum in G sedibus *SWG V*, sedibus uiuamus *O v* adq. in r. cael. om. G 9 sum S, fuero *OW G v* 10 et ipsi sint ex ipsint *W m. 2* 13 et] nec v 14 ueri] ueritatis v, uerbi *aliquot codices*, uerbi ueritatis *reponendum censet Routh* professione S hac om. S translationem gauderes O 20 sed] sic *Krabinger* 21 salamonem O placent G¹ 22 stinc S inmorantur *W s. l. m. 2* 23 contagionibus W inquit om. *SWG O* 25 eius] illius S 26 de media iniquitate educere illum O dominum S¹v

properat spiritali fide Deo suo anima deuota, sicut scriptum est: quam dilectissimae habitationes tuae, Deus uirtutum. desiderat et properat anima mea ad atria Dei.

24 Eius est in mundo diu uelle remanere quem mundus oblectat, quem saeculum blandiens adque decipiens inlecebris terrenae uoluptatis inuitat. porro cum mundus oderit christianum, quid amas eum qui te odit et non magis sequeris Christum qui te et redemit et diligit? Iohannes in epistula sua clamat et loquitur et ne carnalia desideria sectantes mundum diligamus hortatur. nolite, inquit, diligere mundum neque ea quae in mundo sunt. si qui dilexerit mundum, non est caritas patris in illo: quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi quae non est a patre sed ex concupiscentia mundi. et mundus transibit et concupiscentia eius: qui autem fecerit uoluntatem Dei manet in aeternum, quomodo et Deus manet in aeternum. potius, fratres dilectissimi, mente integra, fide firma, uirtute robusta parati ad omnem uoluntatem Dei simus, pauore mortis exclusi immortalitatem quae sequitur cogitemus. hoc nos ostendamus esse quod credimus, ut nec carorum lugeamus excidium et cum accessionis propriae dies uenerit incunctanter et libenter ad Dominum ipso uocante ueniamus.

25 Quod cum semper faciendum fuerit Dei seruis, nunc fieri multo magis debet corruente iam mundo et malorum infestantium turbinibus obsesso, ut qui cernimus coepisse iam grauia et scimus imminere grauiora lucrum maximum computemus, si istinc ue-

2 Ps. 83, 2 sq. 10 I Io. 2, 15 sq.

1 de deo *G* sicut scriptum est] dicens *v* 3 atria] altaria *G*
 dñi *O* 4 manere *G* 5 uoluntatis *S* 8 iohannis *O* 11 si quis *GOv*
 12 in *om. W* 13 concupiscentia c. e. et *om. S* 14 saeculi *S*, mundi
WGO quae...mundi *om. O* ex] et *G* 15 mundi est *S* 17 manebit *OW*
 quomodo...aeternum *om. S* et dñs m. in aeternum *ponit inter*
 dilectissimi et mente *O* 18 et fide *W* 19 dei uoluntatem dei *W*
 sumus *S* 20 pauore dñi *S* exclusi *S*, exclusio *O*, excluso *WGV*
 21 hoc *W s. l. m. 2* credemus *S* neque *v* 22 excidium *S*, excessum
OWGV accersionis *W*, accersionis *G* proprie *W²* 23 et libenter
om. S 27 stinc *S*, de saeculo *O* uelocius *OWGV*

lociter recedamus. si in habitaculo tuo parietes uetustate nutarent, tecta desuper tremerent, domus iam fatigata, iam lassa aedificiis senectute labentibus ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate migrares? si nauigante te turbida et procellosa tempestas fluctibus uiolentius excitatis praenuntiaret futura naufragia, nonne portum uelocius peteres? mundus ecce nutat et labitur et ruinam sui non iam senectute rerum sed fine testatur: et tu non Deo gratias agis, non tibi gratularis quod exitu maturiore subtractus ruinis et naufragiis et plagis imminētib⁹us exuaris?

Considerandum est, fratres dilectissimi, et identidem cogitandum renuntiasse nos mundo et tamquam hospites et peregrinos hic interim degere. amplectamur diem qui adsignat singulos domicilio suo, qui nos istinc ereptos et laqueis saecularibus exsolutos paradiso restituit et regno. quis non peregre constitutus properet in patriam regredi? quis non ad suos nauigare festinans uentum prosperum cupidius optet, ut uelociter caros liceat amplecti? patriam nos nostram paradysum computamus, parentes patriarchas habere iam coepimus: quid non properamus et currimus, ut patriam nostram uidere, ut parentes salutare possimus? magnus illic nos carorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos et copiosa turba desiderat iam de sua incolumitate segura, adhuc de nostra salute sollicita. ad horum conspectum et complexum uenire quanta et illis et nobis in commune laetitia est, qualis illic caelestium regnorum uoluptas sine timore moriendi et cum aeternitate uiuendi quam summa et perpetua felicitas! illic apostolorum gloriosus chorus, illic prophete

1 suo *O* parietis *S* nutent *W* 4 te *om.* *W* 6 uelocius *SV*,
 uelociter *OWGv* 7 sed] quam *G* 8 deo non *G* gratulares *O*¹ ma-
 turore *S* 9 et ruinis et *G* plagus *O* 10 exuaris] eximaris *recepit*
Routh; *cf. p. 328, 10* exutus 11 identidem] idem *S* 13 hic] istic *v*
 tegere *W* diem qui] diemq. *S* 14 istinc] string *S* 15 regno
SOWG et August. (contra duas epist. Pel. IV, 8, 22), regno coelorum *v*
 16 properaret *OWv* 17 optaret *OWv* ut] et *O* liceret *Gv*, liceret *O*
 18 nos *om.* *OGv* computemus *O* 20 ut parentes *OWG*¹, et *p. SG*² 21 illic
om. *O* 22 incolumitate segura *SOWGV et August. (de praedest. sanctorum*
c. 14, 28), immortalitate segura et *v* 24 nobis et illis *O* 25 uoluntas
SGO 26 aeternitatem *S* summam *S*¹ 27 illic...chorus *om.* *O*

tarum exultantium numerus, illic martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis gloriam et uictoriam coronatus, triumphantes uirgines quae concupiscentiam carnis et corporis continentiae robore subegerunt, remunerati misericordes qui alimentis et largitionibus pauperum iustitiae opera fecerunt, qui dominica praecepta seruantes ad caelestes thesauros terrena patrimonium transtulerunt. ad hos, fratres dilectissimi, auida cupiditate properemus, ut cum his cito esse, ut cito ad Christum uenire contingat optemus. hanc cogitationem nostram Deus uideat, hoc propositum mentis et fidei Christus aspiciat daturus eis caritatis suae ampliora praemia quorum circa se fuerint desideria maiora.

1 numerus gloriosus *S*; *malim igitur* num. copiosus 2 gloriam et *om*
OWGv 3 uirgines *SOWGV*, illic uirgines *v* quae *W s. l. m. 2*
 continentiam *G* 4 roboris subigerunt *S* alimentis] lamentis *W*
 5 et *om. S* iustitiae] iusta *W* 6 thesauros *SW*, thesaurus *O*
 7 hos] hoc *S* 8 esse possimus *G* 9 optamus *G*¹ nostram *om. O*
 10 dominus christus *Ov* claritatis *W*, gloriae *v* CAECILII CYPRIANI
 DE MORTALITATE EXPLICIT (EXPLECIT *O*) *SWO*, EXPLICIT EPISTL CAECILII
 CIPRIANI DE MORTALITATE *G*

VIII.

THASCI CAECILI CYPRIANI

AD FORTVNATVM

(DE EXHORTATIONE MARTYRII).

S = codex Seguerianus; deest in eo praefatio et c. 1—4 p. 325, 4.

W = codex Würzburgensis.

R = codex Reginensis.

M = codex Monacensis.

B = codex Bambergensis.

V = codex Veronensis.

Codices *MB* ad recensenda ea quae in *S* desunt adhibui.

AD FORTVNATVM.

Desiderasti, Fortunate carissime, ut quoniam pressurarum 1
 et persecutionum pondus incumbit et in fine adque in consumma-
 5 pit, ad praeparandas et corroborandas fratrum mentes de diuinis
 scripturis hortamenta conponerem quibus milites Christi ad
 spiritale et caeleste certamen animarem. obtemperandum fuit
 desiderio tuo tam necessario, ut quantum sufficit mediocritas
 10 nostra auxilio diuinæ inspirationis instructa quasi arma ac mu-
 nimenta quaedam pugnaturis fratribus de praeceptis dominicis
 promerentur. parum est enim quod Dei plebem classico nostrae
 uocis erigimus, nisi credentium fidem et dicatam Deo deuotam-
 que uirtutem diuina lectione firmemus.

Quid autem potius aut maius curæ nostræ ac sollicitudini con- 2
 15 gruit quam commissum nobis diuinitus populum et exercitum in
 castris caelestibus constitutum aduersus diaboli tela et iacula
 exhortationibus adsiduis praeparare? neque enim idoneus potest
 esse miles ad bellum qui non exercitatus in campo prius fuerit,
 aut qui agonisticam coronam quaerit adipisci in stadio corona-
 20 bitur, nisi usum et peritiam uirium ante meditetur. aduersarius
 uetus est et hostis antiquus cum quo proelium gerimus. sex
 milia annorum iam paene complentur, ex quo hominem diabolus
 impugnat. omnia genera temptandi et artes adque insidias dei-

INCIPIT AD FORTVNATVM (DE EXHORTATIONE MARTYRVN *add. B*, AMEN
add. R) *WRMB*, AD FORTVNATVM DE EXHORTATIONE MARTYRII *v* 2 desi-
 derasti *f. char. nobis ut quō R s. l. m. rec.* pressure *B* (persecutionum et
 pressurarum *v*) 3 consummationem *R* 4 iam] nunc *v* 6 componere *RB*
 7 coeleste et spiritale *v* animarum *R* 9 instructa] in instincta *R* monu-
 10 menta *M* 15 quam] ut *B*, quam] ut *v* 17 praeparemus *Wv* 18 prius in
 19 campo *v* 21 anticus *R* proelium] bellum *B* cottidie gerimus *M*²
 22 poene *W*

ciendi usu ipso uetustatis edidicit. si inparatum inuenerit Christi militem, si rudem, si non sollicito ac toto corde uigilantem, circumuenit nescium, fallit incautum, decipit inperitum. si uero quis dominica praecepta custodiens et fortiter Christo adhaerens contra eum steterit, uincatur necesse est, quia Christus quem confitemur inuictus est.

- 3 Ac ne in longum sermonem meum extenderem, frater carissime, et audientem uel legentem stili latioris copia fatigare, compendium feci, ut propositis titulis quos quis et nosse debeat et tenere capitula dominica subnecterem et id quod proposueram diuinae lectionis auctoritate solidarem, ut non tam tractatum meum uidear tibi misisse quam materiam tractantibus praebuisse. quae res in usum singulis proficit utilitate maiore. nam si confectam et paratam iam uestem darem, uestis esset mea qua alius uteretur et forsitan non pro habitudine staturae et corporis res alteri facta minus congruens haberetur: nunc uero de agno per quem redempti ac uiuificati sumus lanam ipsam et purpuram misi, quam cum acceperis tunicam tibi pro uoluntate conficies et plus ut in domestica tua adque in propria ueste laetaberis et ceteris quoque, ut conficere et ipsi pro arbitrio suo possint, quod misimus exhibebis, ut uetere illa nuditate contacta perferant omnes indumenta Christi caelestis gratiae sanctificatione uestiti.
- 4 Nec non et illud consilium, frater carissime, utile et salubre prospexi in exhortatione tam necessaria quae martyras faciat amputandas esse uerborum nostrorum moras et tarditates adque ambages sermonis humani subtrahendas, ponenda illa sola quae Deus loquitur, quibus seruos suos ad martyrium Christus hortatur. praecepta ipsa diuina uelut arma pugnantibus suggerenda sunt. illa sint militaris tubae hortamenta, illa pugnantibus clas-

1 christi milite *B*, militem christi *v* 2 si non] nisi non *R* sollicito *WMRBV*, sollicitum *v* 4 christi uestigiis *v* 5 uincatur] hostis *add. M²*, uindicatur *W¹* quia *ex* qua *R* 6 confitetur *Bv* 7 frs km̄ *R* 11 tractum *R* 14 darem] misissem *V* qua] quam *R* 15 *primum* et *om. R* res] *cf. p. 13, 2* 16 alteris *B* 18 uoluntatem *R* conficiens *B* 19 ut *W s. l. m. 2* laetaueris *W* 21 missimus *W saepius* ut ueteri *ex* et uetere *M m. 2* praeferant *fort.*; *cf. indicem* 22 caelesti *W* 23 et *om. R* frs km̄ *R* 24 in] ut *R* tam] iam *B* martyres *r* 26 sola illa *v* 27 christi *R* 28 ipsa *M s. l. m. 2* 29 sunt] sint *M¹*

sica. inde aures erigantur, inde instruantur mentes, inde et animi et corporis vires ad omnem passionis tolerantiam roborentur. nos tantum qui Domino permittente primum baptisma credentibus dedimus ad aliud quoque singulòs praeparemus insinuantes et docentes hoc esse baptisma in gratia maius, in potestate sublimius, in honore pretiosius, baptisma in quo angeli baptizant, baptisma in quo Deus et Christus eius exultant, baptisma post quod nemo iam peccat, baptisma quod fidei nostrae incrementa consummat, baptisma quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat. in aquae baptismo accipiuntur peccatorum remissa, in sanguinis corona uirtutum. amplectenda res est et optanda et omnibus postulationum nostrarum precibus expetenda, ut qui serui Dei fuimus simus et amici.

In exhortandis itaque ac parandis fratribus nostris et uirtutis ac fidei firmitate ad praeconium dominicae confessionis adque ad proelium persecutionis et passionis armandis primo in loco dicendum est:

I. Idola deos non esse quae homo sibi faciat — neque enim quae fiunt factore suo et fabricatore maiora sunt, aut protegere et seruare quemquam possunt quae ipsa de templis suis pereunt, nisi ab homine seruentur — sed nec elementa colenda esse quae homini secundum dispositionem et praeceptum Dei seruiunt.

II. Destructis idolis et elementorum ratione monstrata ostendendum Deum solum colendum esse.

III. Tunc addendum quae comminatio Dei sit aduersus eos qui idolis sacrificant.

1 bistruantur mente. R 4 insinuantes] instruentes V 7 dns R
 8 iam nemo M 10 aquae] quae R accipitur MRv 11 sanguinis]
 baptismo add. M² et Baluzius est om. MRB 12 expectenda RB
 13 fuimus WMRBV, sumus v 14 parandis WM²RBV, praeparandis
 M²v uirtutis] ueritatis M, sed s. l. m. 2: unitatis 15 firmitatem M
 ad preconium ex preconio M m. 2 ad proelium ex proelio M m. 2
 16 secutionis R et om. M passionis M s. l. m. 2 in om. R
 18 facit v 19 quae] que M s. l. m. 2 fabricatorem R 20 et] aut v
 22 esse] esse uice deorum R et Oxon. 23 dei et praeceptum deser-
 uiunt B 24 rationem R 26 addendum esse M 27 sacrificans R

- III. Praeterea docendum non facile ignoscere Deum idololatriis.
- V. Et quod sic idololatriae indignetur Deus, ut praeeperit etiam eos interfici qui sacrificare et seruire idolis suaserint.
- VI. Subiungendum post haec quod redempti et uiuificati Christi sanguine nihil Christo praeponere debeamus, quia nec ille quicquam nobis praeponerit et ille propter nos mala bonis praetulerit, paupertatem diuitiis, seruitutem dominationi, mortem immortalitati, nos contra in passionibus nostris paupertati saeculari paradisi diuitias et delicias praeferamus, dominatum et regnum aeternum temporariae seruituti, immortalitatem morti, Deum et Christum diabolo et antichristo.
- VII. Insinuandum quoque ne erepti de faucibus diaboli et laqueis saeculi liberati, si in angustiis et pressuris esse coeperint, regredi denuo ad saeculum uelint et perdant quod euaserint.
- VIII. Insistendum potius esse et perseuerandum in fide et uirtute et caelestis ac spiritalis gratiae consummatione, ut ad palmam et coronam possit perueniri.
- VIII. Ad hoc enim pressuras et persecutiones fieri ut probemur.
- X. Nec timendas esse iniurias et poenas persecutionum, quia maior est Dominus ad protegendum quam diabolus ad inpugnandum.
- XI. Ac ne expauescat quis et conturbetur ad pressuras et persecutiones quas patimur in isto mundo, probandum ante praedictum esse quod nos mundus odio habiturus esset et quod persecutiones aduersum nos excitaret, ut

1 idolatriae *B*, idolatria *R* 3 quod sic] quos *R* idolatriae *W M R B*
 5 suaserint *W* 6 subiungendum etiam *V* et] ac *v* 8 nobis quicquam *B* illic *B* 10 dominationis *B* immortalitatis *M*¹, immortali *B*
 nos] non *B* 11 nostris *W s. l. m. 2* dilicias et diuitias *W* 12 praeponamus *V* 14 antichristum *B* 16 de laqueis *R M v* si] sit *R* 17 ad s. denuo *M* 19 in] et in *B* 20 et *W s. l. m. 2* spiritaliter *R* consummationem *R* 22 enim *om. M* probemur] prohibemur *M* 24 quia] qua *R*¹ 27 ad persecutiones *W* 29 quod *R s. l.* excitaret ut] excitaretur *R*

ex hoc ipso quod haec fiant manifesta sit fides diuinae pollicitationis in mercedibus et praemiis postmodum secuturis, nec nouum quid accidat christianis, quando ab initio mundi boni laborauerint et oppressi adque occisi sint iusti ab iniustis.

XII. In nouissima parte ponendum quae spes et quae merces maneat iustos et martyras post conflictationes huius temporis et passiones.

XIII. Et quod plus accepturi simus in passionis remuneratione quam quod hic sustinemus in ipsa passione.

QVOD IDOLA DII NON SINT ET QVOD NEC ELEMENTA VICE
DEORVM COLENDI SINT.

In psalmo CXXXIII: idola gentium argentum et aurum, opus manuum hominum. os habent et non loquuntur, oculos habent et non uident, aures habent et non audiunt: neque enim est spiritus in ore eorum.

13 Ps. 134, 15 sq.

1 haec *W s. l. m.* 2 diuina *R* 2 pollicitationibus *R* securis *R*¹
4 boni *om. W* 5 iusti *om. Wv* 6 ponendum est *v* quae (*ante merces*)
om. RB 7 iustis *M* martyres *Bv*, martyribus *M* 9 XIII *om. Bv*
sumus *RB* 10 ipsa *om. R* 11 deidola *R* elementa mundi *M*
12 sint] ostenditur *add. v*, habes *Costerius* 13 CXXXIII] CXXXIII
WB, CXIII v; *cf. Ps. 113, 12* 14 opus *WMRBV*, opera *v* manu *M*¹
loquuntur *M* 16 audient *M*, audiunt nares habent et non odorabunt manus habent et non palpabunt non clamabunt in guttore suo neque in ore eorum *B* eorum] ipsorum *v*

similes sint illis omnes qui faciunt ea. item in Sapientia Salomonis: omnia idola nationum aestimauerunt deos, quibus neque oculorum uisus est ad uidendum neque nares ad percipiendum spiritum neque aures ad audiendum nec digiti in manibus ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. homo enim fecit illos et qui spiritum mutuatus est is finxit illos. nemo autem sibi similem homo poterit deum fingere: cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. melior est autem ipse his quos colit, quoniam ipse quidem uixit, illi numquam. item in Exodo: non facies tibi idolum nec cuiusquam similitudinem. item apud Salomonem [de elementis]: neque opera adtendentes agnouerunt quis esset artifex, sed aut ignem aut spiritum aut citatum aerem aut gyrum stellarum aut nimiam aquam aut solem aut lunam deos putauerunt: quorum si propter speciem hoc aestimauerunt, sciant quanto his Dominus sit speciosior: aut si uirtutes et opera eorum mirati sunt, intellegant ab ipsis quoniam qui haec constituit fortia fortior est illis.

QVOD DEVS SOLVS COLENDVS SIT.

- 2 Sicut scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli seruias. item in Deuteronomio: non erunt tibi dii alii absque me. item illic: uidete, uidete quoniam ego sum, et non est Deus praeter me. ego in-

2 Sap. 15, 15 sq. 12 Ex. 20, 4. 13 Sap. 13, 1 sq. 23 Deut. 6, 13.
24 Ex. 20, 3. 25 Deut. 32, 39.

1 sint illis *WBV*, illis sint *R*, illis fiant *Mv* omnes *W*, hi *M*.
om. RBv 3 nec *W* osculorum *R*¹ uisus *V*, usus *WMRBv* 4 spir-
ritum] spem *R*, *om. B* 5 neque *v* 7 is *om. v* 9 finget *M* 10 ipse
om. B his] iis *v* 11 illi autem *v* 13 item] iterato *R* de elementis
om. MR 15 sed et *R* 16 aut l.] et lunam *W*; *cf. test. III 59*
17 deos] rectores orbis terrae deos *Cypr. l. c.* 18 his] iis *v* dñi sit *R*, sit
dñs *B* 19 et] aut *M* minati *R* 20 ipsis] his *R* 22 solus *M s. l.*
m. 2 23 est] in deuteronomio *add. v* 24 illi] ipsi *MR* item *om. M*
deuteronomio] exodo *v* 25 item illic dñs *M*, item in deuteronomio
Oxon. quia *Rv* 26 alius deus *R* interimam] occidam *M*

terimam et uiuere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est qui eripiat de manibus meis. item in Apocalypsi: et uidi alium angelum uolantem medio caelo, habentem euangelium aeternum, ut adnuntiaret super terram per omnes nationes et tribus et linguas et populos, dicentem uoce magna: metuite potius Deum et date illi claritatem, quoniam uenit hora iudicii eius, et adorare eum qui fecit caelum et terram et mare et omnia quae in eis sunt. sic et Dominus in euangelio commemorationem facit primi et secundi praecepti dicens: audi, Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est, et: diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota uirtute tua. hoc primum et secundum simile huic: diliges proximum tuum tamquam te. in his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae. et iterum: haec est autem uita aeterna ut cognoscant te solum et uerum Deum et quem misisti Iesum Christum.

20 QVAE COMMUNICATIO DEI SIT ADVERSUS EOS QUI IDOLIS
SACRIFICANT.

In Exodo: sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli. item in Deuteronomio: sacrificauerunt demoniis et non Deo. item apud Esaiam: adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curuatus est homo et humiliatus est uir, et non laxabo illis. et iterum: illis fudistis libamina et illis inposuistis sacrificia. super haec non indignabor? dicit Domi-

3 Apoc. 14, 6 sq. 11 Marc. 12, 29. 12 Matth. 22, 37 sq. 17 Io. 17, 3. 22 Ex. 22, 19. 23 Deut. 32, 17. 24 Es. 2, 8. 27 Es. 57, 6.

3 in medio *W¹M^v* 5 per *W¹M¹R¹B^vV*, et super *v* 6 et populos *W s. l. m. 2* magna et uitae potius *R* 7 dnm *M*, dñi *R* 9 et (*ante mare*) *om. B* 11 deus unus *B^v* 12 deum *om. W^v* 13 de] ex *R* 15 tuum] tibi *W* te ipsum *B* 20 idola *W* 22 in] legitur in *v* diis *M s. l. m. 2* 23 item *om. M* demonis *W¹* 24 esaiam *R saepius ut hieremian* 27 iterum dicit *M* 28 haec *add. m. 2 in W*, haec ergo *v*

nus. item apud Hieremiam: nolite ambulare post deos alienos ut seruiatis eis, et ne adoraueritis eos et ne incitetis me in operibus manuum uestrarum ad disperdendos uos. item in Apocalypsi: si quis adorat bestiam et imaginem eius et accipit notam in fronte sua et in manu, bibet et ipse de uino irae Dei mixto in poculo irae eius et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni. et fumus de tormentis eorum in saecula saeculorum ascendet: nec habebunt requiem die et nocte qui-¹⁰ cumque adorant bestiam et imaginem eius.

NON FACILE IGNOSCERE DEVM IDOLOLATRIS.

- 4 Moyses in Exodo pro populo rogat nec impetrat: precor, ait, Domine, deliquit populus hic delictum grande, fecerunt sibi deos aureos et argenteos. et nunc si¹⁵ dimittis eis delictum, dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti. et dixit Dominus ad Moysen: si qui deliquit ante me, deleam eum de libro meo. item cum Hieremias pro populo deprecaretur, Dominus ad eum loquitur dicens: et tu noli orare pro populo hoc²⁰ et noli postulare pro ipsis in prece et oratione, quia non exaudiam in tempore quo inuocabunt me, in tempore adflictionis suae. Ezechiel quoque hanc eandem denuntiat indignationem Dei eis qui in Deum delinquant, et fuit, inquit, uerbum Domini ad me dicens: filii ho-²⁵ minis, terra quaecumque peccauerit mihi ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam

1 Hier. 25, 6. 4 Apoc. 14, 9 sq. 13 Ex. 32, 31 sq. 20 Hier. 11, 14. 24 Ez. 14, 12—14. 16.

1 item] et *M* 2 eos *om. W* 3 manum *R* 4 disperdendum *M*, disperdos *W* 5 nota *R* 6 et in] aut in *v* uino] manu *M* 10 ascendit *R* ascendet in saecula s. *B* et] ac *RBv* 11 adorat *R* et *M s. l. m. 2* 12 deum ignoscere *R* idolatris *MB*, idololatriis *WR* 13 moysen *R* imperat *R* 14 grande *om. V* 15 et argenteos *om. WBv*; cf. test. *I 1* 16 eis] illis *WBv* sin] sine *B* 18 quis *Bv* deliquerit *M* me *om. W* 22 in] eos in *M*, item in *W* in quo *W* inuocauerunt *R* 24 eis] his *v* in] ad *B* delinquant *M* et *om. B* 25 filii *R* 26 quicumque *R* 27 ectendam *W*¹, et extendam *B*

et obteram stabilitamentum panis et inmittam in eam famem et auferam de ea hominem et pecora. et si fuerint tres uiri hi in medio eius Noe et Danihel et Iob, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salui erunt. item in Regnorum. I.: si delinquendo uir peccet aduersus uirum, orabunt pro eo Dominum: si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo?

QVOD SIC IDOLOLATRIAE INDIGNETVR DEVS VT PRAECEPERIT ETIAM EOS INTERFICI QVI SACRIFICARE ET SERVIRE IDOLIS SVASERINT.

10 In Deuteronomio: quodsi rogauerit te frater tuus aut 5 filius tuus aut filia tua aut uxor tua quae est in sinu tuo aut amicus tuus qui aequalis est animae tuae latenter dicens 'eamus et seruiamus diis aliis, 15 diis gentium', non consenties ei et non exaudies eum et non parces oculus tuus super eum et non celabis eum, adnuntians adnuntiabis de illo. manus tua erit super eum in primis interficere eum et manus omnis populi postremo: et lapidabunt eum, et 20 morietur, quoniam quaesiuit auertere te a Domino Deo tuo. et iterum loquitur Dominus et dicit nec ciuitati parcendum, etiamsi uniuersa consenserit ad idololatriam: aut si audieris in una ex ciuitatibus quas Dominus Deus tuus dabit tibi inhabitare te illic dicentes 'eamus et 25 seruiamus diis aliis quos non nostis', interficiens necabis omnes qui sunt in ciuitate caede gladii et incendes ciuitatem igni, et erit sine habitaculo in aeternum. non reaedificabitur etiam nunc, ut auer-

5 I Sam. 2, 25. 11 Dent. 13, 6—10. 22 Deut. 13, 12—18.

2 de] ab R 3 hii RB, hi W s. l. m. 2, hi iusti V et om. Mv 4 que filias ab his incipit S sed ipsi M 5 erunt] fiunt B in] in libro v .I. W s. l. m. 2 peccet uir WRv 6 orabant R¹ 7 in deum om. W, ad deum R 8 idolatria R 10 suasserint W 14 alienis v 15 diis] aliis add. S¹, exp. S² 16 prius et om. S alterum non om. R 18 imprimis W 21 nec] ne R 22 uniuersam R idolatriam S, idolatria R 23 audierit S 24 te om. W 25 nosti v; add. Oxon.: quaeres sollicitate et si inueneris certum esse, quod dicitur 26 ciuitate... incendes om. R 27 erint S

tatur Dominus ab indignatione irae suae. et dabit tibi misericordiam et miserebitur tui et multiplicabit te, si audieris uocem Domini Dei tui et obseruaueris praecepta eius. cuius praecepti et uigoris memor Mathathias interfecit eum qui ad aram sacrificaturus accesserat. quodsi ante aduentum Christi circa Deum colendum et idola spernenda haec praecepta seruata sunt, quanto magis post aduentum Christi seruanda sunt, quando ille ueniens non uerbis nos hortatus sit sed et factis, post omnes iniurias et contumelias passus quoque et crucifixus, ut nos pati et mori exemplo suo doceret, ut nulla sit homini excusatio pro se non patienti, cum passus sit ille pro nobis, et cum ille passus sit pro alienis peccatis, multo magis pro peccatis suis pati unumquemque debere. et ideo comminatur in euangelio et dicit: quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo qui est in caelis. qui autem me negauerit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui est in caelis. item apostolus Paulus, si enim commorimur, inquit, et conuiuemus: si toleramus, et conregnabimus: si negamus, et ipse negabit nos. item Iohannes: qui negat filium neque patrem habet: qui confitetur filium et filium et patrem habet. unde nos ad contemptum mortis hortatur Dominus et corroborat dicens: nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt:

14 Matth. 10, 32 sq. 19 II Tim. 2, 11 sq. 21 I Io. 2, 23.
24 Matth. 10, 28.

3 exaudieris *WRv* 5 mathathias *R*, matthias *S*¹, mathias *W*¹
interficet *R* accessit *ex* erat cessit *S m. 2* 6 ante *W s. l. m. 2* circa d.
colendum *om. R* 7 spernda *S* 8 christi] circa deum colendum *add. S*¹,
*exp. S*² sint *S* quando] quanto *R* uerbis *SWRV*, uerbis tantum *r*
10 docuerit *R* 11 patienti] pati *R et Baluzius* 12 ille *S s. l. m. 2*
pro... passus sit *om. S* 14 in euangelio comminatur *WRv* dixit *S*¹
quicumque *ex* qui *W m. 2* 15 fuerit in me *W*, in me fuerit *R* 16 eum] in
ipso *W* in caelis est *Rv*; *cf. test. III 16 p. 130* qui autem... *l. 18* caelis
om. S, *add. in marg. m. rec.* 17 negauerit me *Sv* negabo et ego *S*
18 eum] illum *W* in caelis est *WRv* 20 tolerabimus *W*¹ et conr.
om. R negauerimus *v* 21 negauit *R* 24 et *om. R* corroborans *S*¹
25 et anima *R*

occidere. magis autem metuite eum qui potest et animam et corpus occidere in gehenna. et iterum: qui amat animam suam perdet illam, et qui odit animam suam in isto saeculo in uitam aeternam conseruabit illam.

QVOD REDEMPTI ET VIVIFICATI CHRISTI SANGVINE NIHIL
CHRISTO PRAEPONERE DEBEAMVS.

In euangelio Dominus loquitur et dicit: qui diligit patrem aut matrem super me non est me dignus, et
10 qui diligit filium aut filiam super me non est me dignus, et qui non accipit crucem suam et sequitur me non est meus discipulus. sicut in Deuteronomio scriptum est: qui dicunt patri et matri 'non noui te' et filios suos non agnouerunt, hi custodierunt prae-
15 cepta tua et testamentum tuum seruauerunt. item apostolus Paulus, quis nos, inquit, separabit a caritate Christi, pressura an angustia an persecutio an fames an nuditas an periculum an gladius? sicut scriptum est: quia propter te occidimur tota die, aestimati sumus ut oues uictimae. sed in his omnibus
20 superamus pro eo qui dilexit nos. et iterum: non estis uestri: empti enim estis [pretio] magno. clarificate et portate Deum in corpore uestro. et iterum: pro omnibus mortuus est, ut et qui uiuunt iam non sibi
25 uiuant sed illi qui pro eis mortuus est et resurrexit.

2 Io. 12, 25. 8 Matth. 10, 37. 13 Deut. 33, 9. 16 Rom. 8, 35 sq. 21 I Cor. 6, 19 sq. 23 II Cor. 5, 15.

1 autem *om. W* et *om. WRv* 2 gehennam *Rv*; *cf. test. l. c.*
3 illam *SWRV*, eam *v* 4 uita aeterna *W* 5 seruabit *S*; *cf. test. III 16 p. 129* 8 dixit *S¹* 9 et qui...*l. 12* discipulus *om. v* 12 meus discipulus] me dignus *v* sicut] sic et *v* 14 hii *WR* 15 tua *ex sua S m. 2*
16 separauit *R* 17 an (*ante* persecutio) *om. R* famis *R* 18 gladius *S¹* 19 toto *WR* 20 in *om. S* omnibus *Ws. l. m. 2* 21 superuincimus *V* pro eo *SWRV*, propter eum *v* qui] quod *W* et iterum...*l. 23*
uestro *om. S* 22 pretio *om. WV* clarificate *WV*, glorificate *Rr*
23 et portate *W s. l. m. 2* 24 est] est christus *v* ut et *S²*, ut *WR*, et *S¹* 25 illi *S*, ei *WRv* eis *S*, ipsis *WRv*

EREPTOS DE FAUCIBVS DIABOLI ET DE LAQVEIS SAECVLI
LIBERATOS NON DEBERE DENVO AD SAECVLVM REVERTI
NE PERDANT QVOD EVASERINT.

- 7 In Exodo Iudaicus populus ad umbram nostri et imaginem praefiguratus, cum Deo tutore et uindice euasisset Pharaonis, adque Aegypti id est diaboli et saeculi durissimam seruitutem, circa Deum perfidus et ingratus et aduersum Moysen mussitat respiciens solitudinis et laboris incommoda et non intellegens libertatis ac salutis beneficia diuina, et reuerti quaerit ad Aegypti hoc est ad saeculi seruitudinem, unde fuerat exutus, cum magis fidere in Deum deberet et credere, quoniam qui a diabolo et saeculo liberat populum suum protegit liberatum. quid hoc nobis, inquiunt, fecisti eiciendo nos de Aegypto? melius erat nobis seruire Aegyptiis quam obire in solitudine hac. et dixit Moyses ad populum: fidite, state et cernite salutem quae a Domino est, quam nobis faciet hodie. Dominus pro uobis pugnabit et uos tacebitis. quod nos admonens in euangelio suo Dominus ne ad diabolum rursus et ad saeculum quibus renuntiauimus et unde euasimus reuertamur dicit: nemo retro adtendens et ponens manum suam super aratrum aptus est regno Dei. et iterum: et qui in agro est non reuertatur retro. memores estote uxoris Loth. ac ne quis aliqua uel cupiditate rerum uel suorum dulcedine retardetur quo-

12 Ex. 14, 11. 13 sq.

20 Luc. 9, 62.

22 Luc. 17, 31 sq.

2 reuertij] regredi V 3 euaserunt S² 4 exhodo S² ita semper m. 2 iudaicus S 5 et S s. l. m. 2 euasissent W¹ 7 et aduersum S, aduersus WRv musitat WR 8 ac (pro et) laboris Rv 9 et om. Rv quaerens S aegyptum R 10 seruitudinem S¹, seruitem W, seruitutem S²Rv exutus] abstractus v 11 deberet in deum v et om. R a om. S¹ et S s. l. et saeculo om. V 12 suum W s. l. m. 2 13 in eiciendo Rv, in eiciendo W 14 erat S, est WRv obire SWV, mori Rv solitudine] deserto R 15 ad ex et R fidete S¹, fidite et v 17 uobis Sv facit R dominus ipse v pro uos pugnabit S, pro nobis p. R, pugn. p. u. Wv 18 admonens ex ad moysen S m. 2, admonens et docens R dominus et docens v 19 rursus WRv 21 superponens WRv 22 conuertatur WRv; cf. test. III 11

minus Christum sequatur, addidit et dicit: qui non renun-
tiet omnibus quae sunt eius, non potest discipulus
meus esse.

INSISTENDVM ESSE ET PERSEVERANDVM IN FIDE ET VIRTUTE
5 ET CAELESTIS AC SPIRITALIS GRATIAE CONSUMMATIONE VT
AD PALMAM ET AD CORONAM POSSIT PERVENIRI.

In Paralipomenon: Dominus uobiscum est, quamdiu 8
estis uos cum ipso. si autem dereliqueritis eum,
derelinquet uos. item apud Ezechiel: iustitia iusti non
10 liberabit eum in quacumque die exerrauerit. item in
euangelio Dominus loquitur et dicit: qui perseuerauerit
usque in finem hic saluus erit. et iterum: si perman-
seritis in uerbo meo, uere discipuli mei estis et
15 cognoscetis ueritatem et ueritas liberabit uos. prae-
monens quoque nos paratos semper esse debere et expeditos in
procinctu firmiter stare adiecit et dicit: sint lumbi uestri
accincti et lucernae ardentes et uos similes homi-
nibus expectantibus dominum suum, quando ueniat
a nuptiis, ut cum uenerit et pulsauerit aperiant ei.
20 felices serui illi quos adueniens dominus inuenerit
uigilantes. item beatus apostolus Paulus, ut fides nostra pro-
ficiat et crescat et ad summum perueniat, hortatur et dicit: ne-
scitis quia qui in stadio currunt omnes quidem cur-

1 Luc. 14, 33. 7 II Paral. 15, 2. 9 Ez. 33, 12. 11 Matth. 10, 22.
12 Io. 8, 31 sq. 16 Luc. 12, 35 sq. 22 I Cor. 9, 24 sq.

1 addidit *S*, addit *WRv*; cf. l. 16 non ex re *R* 2 meus discipulus
esse *WR*, m. e. d. v 5 ut] sut *S*¹ 6 ad (*ante cor.*) *om. Rv* perue-
nire *S* 7 paralipomenon. I. *S*, paralipomenoni *R* et quamdiu *R*¹
8 et uos estis v dereliqueritis *R* 9 ezechiel *S*, ezechiel *R* 10 libe-
rauit *R* quocūq. *W* exerrauerit] *add. R*: et iniquitas iniqui non
affliget eum in quacumque die reuersus fuerit ab iniquitatibus suis 11 do-
minus *om. W* 12 in] ad *R* saluus erit] saluabitur *R* 13 eritis *Wv*
14 cognoscetis *S*¹ liberauit *R* 15 et *W s. l. m. 2* 16 procinctu *S*¹,
procinctum *R*, praecinctu *W* adiecit *S*, adiecit *W*, addit *Rv* 17 prae-
cincti v 18 deum *W* ueniat *SWRV*, reuertatur v 20 felices]
beati v quod *W*¹ 22 et (*ante ad*) *S* et *W s. l. m. 2* summa *WRv*
et dicit *S*, dicens *WR* 23 quia *SWRV*, quoniam v

runt, unus tamen accipit palmam? sic currite ut occupetis: et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, uos autem incorruptam. et iterum: nemo militans Deo obligat se negotiis saecularibus, ut possit placere ei qui se probauit. sed et si certauerit quis, non coronabitur, nisi legitime pugnauerit. et iterum: oro ergo uos, fratres, per misericordiam Dei ut constituatis corpora uestra hostiam uiuam, sanctam, placentem Deo: nec configuremini saeculo huic, sed transformemini in renouatione sensus ad probandum quae sit uoluntas Dei bona et placens et perfecta. et iterum: sumus filii Dei: si autem filii, et heredes, coheredes autem Christi, siquidem conpatimur, ut et commagnificemur. et in Apocalypsi eadem loquitur diuinae praedicationis hortatio dicens: tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. quod exemplum perseuerandi et permanendi designatur in Exodo, ubi Moyses ad superandum Amalech qui figuram portabat diaboli in signo et sacramento crucis adleuabat supinas manus, nec uincere aduersarium potuit, nisi postquam stabilis et in signo adleuatis iugiter manibus perseuerauit. et factum est, inquit, cum leuabat manus Moyses, praeualebat Israel: ubi autem submiserat manus, inualescebat Amalech. et accepto lapide subposuerunt sub eo, et sedebat

3 II Tim. 2, 4 sq. 7 Rom. 12, 1 sq. 12 Rom. 8, 16 sq.
15 Apoc. 3, 11. 21 Ex. 17, 11 sq.

1 tamen] autem *S*; cf. test. III 26 p. 141 2 occupetis] *add. v*: omnis enim qui agonizat in omnibus continens est 4 obligat *SWRV*, implicat *v*; cf. test. III 11 p. 124 se negotiis *S*, se molestiis *Wv*, semoti estis *R*
5 ei qui *WR*, qui *S*, cui *v*; cf. l. c. probauerit *S* certabit *R* 6 pugnauerit *S*¹ 7 ergo *SWRV*, autem *v* 8 uiuam *SWRV*, uiuentem *r*
9 deo] *add. R*: rationale ministerium uestrum 10 transformamini *r* sensus *SWRV*, spiritus *v* 11 probandum nobis *V* et *om. R* 13 haeredes *S*, haeredes dei *WR*, haeredes, haeredes quidem dei *v*; cf. test. III 16 p. 132 conpatiamur *S*²*Rv* 14 ut *S s. l. m.* 2 commagnificemur *S*
15 tene inquit *R* 18 amalec *S*¹ *item l. prox.* 19 adleuabant *S*¹, adleuauat *R* 20 et *om. WRv* 22 moyses manus *Rv* 23 inualescebat *S* amalech] *add. V*: sed manus moysi graues erant; cf. test. II 21 24 eum *S*, eo *WRv*

super eum. et Aaron et Ur sustinebant manus eius hinc et inde: et factae sunt manus Moysi stabiles usque in occasum solis. et fugauit Iesus Amalech et omnem populum eius. et dixit Dominus ad Moysen: ⁵ scribe hoc, ut sit memoriale in libro, et da in aures Iesu, quoniam deletione deleam memoriam Amalech de sub caelo.

AD HOC PRESSVRAS ET PERSECVTIONES FIERI VT PROBEMVR.

In Deuteronomio: Temptat Dominus Deus uester uos ⁹ ¹⁰ ut sciat si diligitis Dominum Deum uestrum ex toto corde uestro et ex tota anima uestra et ex tota uirtute uestra. et iterum apud Salomonem: uasa figuli probat fornax et homines iustos temptatio tribulationis. Paulus quoque paria testatur ac loquitur dicens: gloria- ¹⁵ mur in spe claritatis Dei. non solum autem sed et gloriamur in pressuris scientes quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probatio- nem, probatio autem spes: spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa est cordibus nostris ²⁰ per Spiritum sanctum qui datus est nobis. et Petrus in epistula sua ponit et dicit: carissimi, nolite mirari ardorem accidentem uobis qui ad temptationem uestram fit, nec excidatis, tamquam nouum uobis contingat. sed quotienscumque communicatis Christi ²⁵ passionibus, per omnia gaudete, ut et in reuelatione facta claritatis eius gaudentes exultetis. si inproperatur uobis in nomine Christi, beati estis,

9 Deut. 13, 3. 12 Sir. 27, 5. 14 Rom. 5, 2 sq. 21 I Pet. 4, 12 sq.

1 et (ante aaron) om. S or V, or* et S sustentabant v retrorsum portabat (pro et ur sust.) W 2 et (ante factae) om. W stabiles...solis om. R 3 in] ad S hiesus W, moyses S 4 eius] add. V: in ore gladii; cf. LXX 5 memoriale S, memoriae WRV, memoria v 6 iesus quo S 7 de] sed R. in sempiternum de v 9 tempte W uos ante dominus ponit v 12 solomonem S 13 furnax S tribulationes S¹ 14 testatur ac] testac R 16 scrientes W 19 diffusa v in cordibus Rv 20 sanctum om. W in nobis R 22 accedentem S¹ 23 fit ex sit S m. 2 nouum aliquid v

quia maiestatis et uirtutis Domini nomen in uobis
requiescit, quod quidem secundum illos blasphematur,
secundum nos autem honoratur.

TIMENDAS NON ESSE INIURIAS ET POENAS PERSECUTIONVM
QVIA MAIOR SIT DOMINVS AD PROTEGENDVM QVAM DIABOLVS
AD INPVGNANDVM.

- 10 Iohannes in epistula sua probat dicens: maior est qui in
uobis est quam qui in isto mundo. item in psalmo CXVII:
non metuum quid mihi faciat homo: Dominus mihi
auxiliator est. et iterum: isti in curribus et isti in
equis, nos uero in nomine Dei nostri magnificabi-
mur. illi copulati sunt pedes et ceciderunt, nos
autem exsurreximus et erecti sumus. et adhuc fortius
docens et ostendens Spiritus sanctus castra diaboli non timenda
et si bellum nobis hostis indixerit, in ipso magis bello spem
nostram consistere et congressionem illam iustorum ad diuinæ
sedis et salutis aeternæ præmium peruenire in psalmo XXVI
ponit et dicit: si directa fuerint in me castra, non time-
bit cor meum: et si exsurrexerit super me bellum,
in illud ego spero. unum petii a Domino, hoc exqui-
ram, ut habitem in domo Domini per omnes dies
uitæ meae. item in Exodo declarat scriptura diuina pressuris
multiplicari nos potius et augeri dicens: quantoque eos de-

7 I Io. 4, 4. 9 Ps. 117, 6 sq. 10 Ps. 19, 8 sq. 18 Ps. 26, 3 sq.
23 Ex. 1, 12.

2 requiescet S¹ blasphematur S 4 timendum W 5 sit] est W^v
7 probat S 8 CXVII] CVIIX S 10 auxiliator S¹ et iterum] item in
psalmo XVIII R istis S turribus S¹ istis S 11 uero S, autem
WRv dei S, dñi dei WRv; *κρητων θεου LXX* (*κρητων om. cod. Alex.*)
magnificabimur (. . us v) Sv, inuocabimus RV, inuocauimus W 12 illi
S¹, illis S² WR, ipsis V, ipsi v copulati SWRV, obligati v pedes
om. v; *αυτοι συνεποδοθησαν LXX* 13 autem om. W exsurreximus
SWRV, surreximus v 15 spe nostra consistere et consistere R 16 congres-
sione illa iustos WRv 17 peruenire W XXVI] XXV S 18 dixit S¹
dilecta W¹ 19 et si] si v super] in W 20 illum R spero WRV,
sperabo Sv unum SWRV, unam v peti a S¹, prae te ea W hoc SWRV,
hanc v exquiram SRV, exquirat W, requiram v 21 inhabitem v
dei S per] etiam W 23 potius om. W depromebat S¹

primebant, tanto plures fiebant et inualescebant magis. et in Apocalypsi protectio diuina promittitur in passionibus nostris. nihil, inquit, eorum timeas quae passurus es. nec alius securitatem nobis et protectionem pollicetur quam qui et per Esaiam prophetam loquitur dicens: noli timere, quia te redemi et uocaui te nomine tuo: meus es tu. et si transieris per aquam, tecum sum et flumina te non inundabunt. et si transieris per ignem, non conbureris, flamma te non conburet, quoniam ego Dominus Deus tuus sanctus Israel qui te saluum facio. qui et in euangelio promittit auxilium diuinum Dei seruis in persecutionibus non defuturum dicens: cum autem uos tradiderint, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. et iterum: ponite in cordibus uestris non praemeditari excusare. ego enim dabo uobis os et sapientiam, cui non possint resistere [aduersarii uestri]. sicut in Exodo ad Moysen cunctantem et ad populum ire trepidantem [Deus] loquitur dicens: quis dedit os homini et quis fecit mogilalum et surdum et uidentem et caecum? nonne ego Dominus Deus? et nunc perge, et ego aperiam os tuum et instruam te quid loquaris. nec difficile est Deo aperire os hominis deuoti sibi et confessori suo inspirare constantiam

3 Apoc. 2, 10. 5 Es. 43, 1 sq. 12 Matth. 10, 19. 17 Luc. 21, 14 sq. 21 Ex. 4, 11 sq.

1 inualescebat *S*¹ 2 magis] nimis *R* in *om.* *R* in *om.* *Rv* 5 esaiam profetam *S* 8 si *om.* *W* per ignem transieris *S* 9 non (nec *WR*) conbureris *SWRV*, *om.* *v* et flamma *Wv* 10 tuus] uester *S* istrachel *S* 11 diuinum *om.* *S* 12 persecutionem *W* 13 uostra dederint *R* quomodo aut *om.* *R* 15 loquemini *S* 17 praemeditari] pro me dari *R*, prae me dari *ex* praedari *S m. 2* 19 possunt *R*, poterunt *v* adu. uestri *om.* *S* 20 deus *om.* *S* 21 os *S s. l. m. 2* hominis *R* fecit] dedit *W* mogilalum *SWV*, mogilabrum *R*, mutum *v* 22 surdum *SWRV*, quis surdum *v* et quis uidentem *v*, quis uidentem *V* 23 deus tuus *S* 24 aperi hos *R* 25 homini *S*¹ spirare *R*

et fiduciam loquendi qui in Numeris aduersus Balaam prophetam etiam asinam fecerit loqui. quare in persecutionibus nemo cogitet quod periculum diabolus inportet, sed immo consideret quod auxilium Deus praestet, nec mentem labefactet humana infestatio, sed corroboret fidem diuina protectio, quando unusquisque secundum dominica promissa et fidei suae merita tantum accipiat de Dei ope quantum se credat accipere, nec sit quod omnipotens praestare non possit, nisi si accipientis fides caduca defecerit.

ANTE PRAEDICTVM ESSE QVOD NOS MVNDVS ODIQ HABITVRVS
 ESSET ET QVOD PERSECVTIONES ADVERSVM NOS EXCITARET
 ET QVOD NIHIL NOVVM CHRISTIANIS ACCIDAT, QVANDO AB
 INITIO MVNDI BONI LABORAVERINT ET OPPRESSI ADQVE
 OCCISI SINT IVSTI AB INIVSTIS.

- 11 Dominus in euangelio praemonet et praenuntiat dicens: si mundus uos odit, scitote quoniam me primo odit. si de mundo essetis, mundus quod suum esset amaret: sed quia de mundo non estis et ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. mementote sermonem quem dixi uobis: 'non est seruus maior domino suo.' si me persecuti sunt, et uos persequentur. et iterum: ueniet hora, ut omnis qui uos occiderit putet se officium Deo facere: sed hoc facient, quoniam non cognouerunt patrem neque me. haec autem locutus sum uobis, ut cum uenerit hora eorum memores sitis, quia ego dixi uobis. et iterum: amen amen dico uobis quoniam uos plorabitis et plangetis, saeculum autem gaudebit: uos tristes

15 Io. 15, 18 sq. 22 Io. 16, 2—4. 20. 33.

1 balam *W*, alam *S*¹ profetam *S*, piam fetam *R* 2 fecit *R* cogitet] et *add.* *R*² 3 periculum] perit cum *R* 4 mente *R* labet fac et *R* humane infectatio *R* 6 dominica] diuina *W* 7 se c. accipere] secreta scire *R* 8 accipientes *S*¹ fide *R* 11 persecutionem *W* 12 et quod...l. 14 iniustis *om.* *W* 13 mundo *R*¹ et boni *S* 14 sunt *R* 16 primo odit *v* 18 estis] essetis *R* et *om.* *W* 20 sermonis *WRv* 21 si] qui *S* persequuntur *S*; *cf. test. III 29* 25 ora *S*¹ 27 ploratis *W* 28 plangebitis *S* et uos *W* tristis *S*¹

eritis, sed tristitia uestra in laetitiam ueniet. et iterum: haec locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in saeculo autem pressuram: sed fidite quoniam ego uici mundum. et cum a discipulis suis interrogaretur de signo aduentus sui et consummationis mundi, respondit et dixit: caute ne qui uos fallat. multi enim uenient in nomine meo dicentes 'ego sum Christus' et multos fallent. incipietis autem audire bella et auditus bellorum. uidete, nolite tumultuari: oportet enim fieri: sed nondum est finis. exurget autem gens super gentem et regnum super regnum, et erunt fames et terrae motus et pestilentiae per singula loca. omnia autem ista initia parturitionum sunt. tunc tradent uos in pressuram et interficient uos, et eritis odibiles omnibus gentibus propter nomen meum. et tunc scandalizabuntur multi et inuicem tradent et odient inuicem. et multi pseudoprophetae exurgent et seducent multos, et eo quod facinus abundet refrigescet caritas multorum. qui autem tolerauerit usque ad finem hic saluus erit. et praedicabitur euangelium istud regni per totum orbem terrae in testimonium omnibus gentibus, et tunc ueniet finis. cum ergo uideritis abominationem uastationis quae dicta est per Danielem prophetam stantem in loco sancto—qui legit intellegat—, tunc qui in Iudaea sunt fugiant in montes, et qui in tecto est non descendat tollere quicquam de domo, et qui in agro est non conuertatur retro auferre uestimentum suum. uae autem praegnantibus et nutricanti-

6 Matth. 24, 4—31.

1 estis *W* tristitia *S* laetitia *R* 3 fidete *S*¹ quia *R* 4 mundum *S*,
 saeculum *WRv* 6 quis *WRv* fallat] seducat *V* 8 incipientes *W*
 autem *om.* *R* 10 haec fieri *v* autem] enim *Rv* 12 pestilentia *R*
 13 autem *om.* *R* parturitionum *S* sunt *om.* *WR* 15 odebilis *S*¹
 16 multis *W* 17 trahent *R* 18 exsurgunt *S*, et surgent *W* et *om.* *R*
 seducunt *S* et *om.* *S* 20 tolerauit *S* ad] in *Wv* saluus erit] saluabitur
R 21 istut *S*¹ *R* 23 ergo *W s. l. m. 2* abominationem *W* 24 daniel
S 25 legat *R*¹ intellegit *S*¹ 27 descendant *R* 29 nutrientibus *WRv*

bus in illis diebus. adorate ne fiat fuga uestra
hieme neque sabbato. erit enim tunc pressura magna
qualis non est facta ab initio mundi usque nunc,
sed neque fiet: et nisi breuiati fuissent dies illi,
non liberaretur omnis caro: propter electos autem 5
breuiabuntur illi dies. tunc si qui dixerit uobis
'ecce hic Christus' aut 'ecce illic', nolite credere.
surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae et
dabunt signa magna et portenta ad errorem facien-
dum, si fieri potest, et electis. uos autem caute. 10
ecce praedixi uobis omnia. si ergo dixerint uobis
'ecce in solitudine est', nolite exire, 'ecce in cubicu-
lis', nolite credere. sicut enim coruscatio quae exit
ab oriente et apparet usque ad occidentem, ita erit
et aduentus filii hominis. ubi fuerit cadauer, illuc 15
congregabuntur aquilae. continuo autem post pres-
suram dierum illorum sol tenebricabit et luna non
dabit lumen suum et stellae cadent de caelo et uir-
tutes caelorum commouebuntur. et tunc apparebit si-
gnum filii hominis in caelo, et lamentabunt se omnes 20
tribus terrae et uidebunt filium hominis uenientem
in nubibus caeli cum uirtute magna et claritate. et
mittet angelos suos cum tuba magna. et colligent
electos eius a quattuor uentis, a summis caelorum
usque ad summitates eorum. 25

Nec noua aut repentina haec sunt quae nunc accidunt christianis,
cum boni semper et iusti Deo innocentiae lege ac uerae reli-
gionis timore deuoti per pressuras et iniurias et graues ac multi-

1 orate autem *v* 3 est facta *SWRV*, fuit *v* 4 essent *WRv*
5 liberaretur *SWRV*, esset salua *v* 6 quis *Sv* uobis dixerit *W*
7 hic *SWV*, inc *R*, hic est *v* aut *om. R* ecce illic] hic *V*, *om. R*
9 portenta *WRV*. porienia *S* (n s. l. m. 2), prodigia *v* 10 et *S*. etiam
Wv, *om. R* electi *R* 12 exire... nolite *om. SR* 13 quae *om. v*
14 orientem *R*, orignte *W* 15 fili *S'R* cadauer *SWRV*. corpus *v*
illic *W* 16 congregabuntur *S*, colligentur *Wv*, colliguntur *R* 17 tene-
bricabit *SRV*, tenebabit *W*, tenebrescet *v* 19 mouebuntur *WRv*
20 fili *S* 1. se] lamentabuntur *WRv* 22 in] cum *W* post magna
praecipit *S'* et colligent electos, *exp. S'* 24 uentis coeli *V* 27 deo *S*,
et deo *W*, et dei *V*, de *R* 28 et iniurias *om. S*

formes infestantium poenas angusti itineris difficultate gradiantur. sic in origine statim mundi Abel iustus a fratre primus occiditur et Iacob fugatur et Ioseph uenundatur et David misericordem Saul rex persequitur et Heliam maiestatem Dei constanter ac fortiter adserentem rex Achab opprimere conatur. Zacharias sacerdos interficitur in medio templi et altaris, ut illic hostia ipse fiat, ubi Deo hostias immolabat. tot denique martyria iustorum saepe celebrata, tot edita in posterum fidei et uirtutis exempla. tres pueri, Ananias, Azarias, Misahel, aetate conpares, dilectione concordēs, fide stabiles, uirtute constantes, flammis ac poenis urgentibus fortiores soli se Deo seruire, solum nosse, solum colere proclamant dicentes: Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc uerbo respondere tibi. est enim Deus cui nos seruimus potens eripere nos de camino ignis ardentis: et de manibus tuis, rex, liberabit nos. et si non, notum sit tibi quia diis tuis non seruimus et imaginem auream quam statuisti non adoramus. et Daniel Deo deuotus et sancto Spiritu plenus exclamat et dicit: nihil colo ego nisi Dominum Deum meum qui condidit caelum et terram. Tobias quoque sub regali licet ac tyrannica seruitute, sensu tamen ac spiritu liber confessionem suam Deo seruat et uirtutem maiestatemque diuinam sublimiter praedicat dicens: ego in terra captiuitatis meae confiteor illi et ostendo uirtutem eius in natione peccatrice.

Quid uero in Machabaeis septem fratres et natalium pariter et uirtutum sorte consimiles septenarium numerum sacramento perfectae consummationis implentes? sic septem fratres martyrio

12 Dan. 3, 16 sq. 19 Dan. 14, 4. 23 Tob. 13, 6.

1 infestandum *R*, infestationum *v* gradiuntur *W* 2 prius *R*
 4 helian *SW* 5 oppraemere *S*^a zacharias *SR* 6 hostia... deo
om. R 7 fiet *W*¹ 9 pueri in camino ignis *R* misael *S* 10 fidei *W*
 12 proclamabant *S* nabuchodonosor *S*, nabuchodonosor *R* 14 nos est
 eripere *R*, nos eripere *v* 16 liberauit *WR* 17 imaginem *SWRV*, statuam *v*
 18 adorabimus *W* 19 et clamat *W* nil *R* nisi ego *R*
 22 seruat *W* (a corr.) se uirtutem *S*^a, uirtutem *R* 24 confiteor
 —ostendo *SWRV*, ... ebor... dam *v* 25 peccatricem *R* 26 machabaeis *S*
 27 numerum *om. R* 28 in martyrio *WRv*

cohaerentes, ut primi in dispositione diuina septem dies annorum septem milia continentes, ut septem spiritus et angeli septem qui adsistunt et conuersantur ante faciem Dei et lucerna septiformis in tabernaculo martyrii et in Apocalypsi septem candelabra aurea et aput Salomonem columnae septem, super quas aedificat domum sapientia, ita et istic septem fratrum numerus ecclesias septem numeri sui quantitate complexus, secundum quod in primo Regnorum legimus sterilem septem peperisse. et aput Esaiam septem mulieres unum hominem adprehendunt, cuius inuocari super se nomen exposcunt. et apostolus Paulus qui huius numeri legitimi et certi meminit ad septem ecclesias scribit. et in Apocalypsi Dominus mandata sua diuina et praecepta caelestia ad septem ecclesias et earum angelos dirigit. qui nunc istic numerus in fratribus inuenitur, ut consummatio legitima compleatur. cum septem liberis plane copulatur et mater origo et radix quae ecclesias septem postmodum peperit, ipsa prima et una super petram Domini uoce fundata. nec uacat quod in passionibus sola cum liberis mater est. martyres enim qui se Dei filios in passione testantur iam non nisi Deo patre censentur, sicut in euangelio Dominus docet dicens: ne uocaueritis uobis patrem super terram. unus est enim pater uester qui in caelis est.

Quae uero ediderunt confessionum praeconia, quam praeclara, quam magna documenta fidei praebuerunt! rex Antiochus infestus, immo in Antiocho antichristus expressus ora martyrum gloriosa et spiritu confessionis inuicta contagio suillae carnis maculare quaerebat et cum flagellis grauiter uerberasset ac nihil

20 Matth. 23. 9.

1 septem septe *S*¹ 2 et *W*, ut *SR*, aut *V*; cf. *test. I* 20 3 lucernas *R* 4 tabernaculi *S*¹ super martyrii in *S m. rec.*: moysi apocalypsis *R* 5 solomonem *S* 6 aedificauit *Rv*; cf. *test. I. c.* sapientiae *W* septem] septenarius *v* 8 regnorum libro *v* 9 adprehenderunt *S* 12 in *S s. l. m.* 2 dñi *R* 13 ad] et *R* stic *S*¹ 14 septem fratribus *v* compleatur] inueniatur *W* 15 copulatur] computatur *R* 17 petram *S*¹, petrum *S*² *WRV*(?) uoce dñi *W* 18 est *om. S* 19 nisi] ut *R* dño *W* cessentur *W* 20 docet] loquitur *R* 24 quam] tam *W* documenta] menta *R in ras.* antiochus *S*¹ bis, antiochus *R* 26 suillae] sum illae *R*

promouere potuisset, sartagine iussit igniri: quibus ignitis et accensis eum qui primus locutus fuerat et magis regem uirtutis et fidei constantia pronocauerat admoueri praecepit et frigi producta et exsecta prius lingua quae confessa Deum fuerat: quod
 5 martyri gloriosius contigit. lingua enim confessa nomen Dei prior ad Deum debuit ipsa proficisci. post in secundo excogitatis acrioribus poenis, antequam cetera membra torqueret, cutem capiti cum capillis detraxit, odio scilicet certe eo: nam cum caput uiri Christus sit et caput Christi Deus, qui caput laniabat in
 10 martyre Deum et Christum persequebatur in capite. at ille in martyrio suo fidens et resurrectionis sibi praemium de Dei remuneratione promittens exclamauit et dixit: tu quidem, impotens, ex hac praesenti uita nos perdis: sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in aeternam
 15 uitae resurrectionem suscitabit. tertius linguam postulatus cito protulit. nam poenam linguae exsecandae iam didicerat a fratre contemnere. manus quoque amputandas constanter extendit multum beatus genere isto supplicii, cui contigit extensis ad poenam manibus passionis dominicae instar imitari. nec non
 20 et quartus pari uirtute tormenta contemnens et ad retundendum regem caelesti uoce respondens exclamauit et dixit: potius est ab hominibus morti datos expectare spem a Deo iterum ab eo suscitatos. tibi enim resurrectio ad uitam non erit. quintus praeter quod carnificinam regis et
 25 duros uariosque cruciatus fidei uigore calcabat, ad praescientiam quoque et notitiam futurorum spiritu diuinitatis animatus prophetauit regi indignationem Dei et ultionem uelociter secuturam. potestatem, inquit, inter homines habens, cum sis

12 II Macc. 7, 9. 21 II Macc. 7, 14. 28 II Macc. 7, 16 sq.

2 primo *W* 3 et] ac *W* constantiam *R* admoneri *R* 5 con-
 tingit *S*¹ quae confessa n. d. fuerat *Wv* 6 ipsa *om. W* 7 men-
 bra *R* 8 capitis *WRv* capillo *W* certo *S*¹, certo *S*² *WRv* 10 mar-
 tyrem *R* ad *S*¹ 11 muneracione *R* 12 repromittens *S* 13 ex]
 de *R* perdes *S*¹ 15 resurrectionis *W* 16 linguae *W s. l. m. 2*
 exsecrandae *R* 17 a *om. R* quoque ille *S* 20 ad *S s. l. m. 2*
 22 mortis *R* 23 ab eo] a deo *S* suscitandos *S*², suscitatos *S*¹ *WR*,
 suscitari *V*; in uitam aeternam *add. v*; *cf. test. III 17* resurrectio
 enim *S* 24 carnificii nam *R* et *om. S*

corruptibilis, facis quod uis. noli autem putare genus nostrum a Deo derelictum esse. sustine et uide magna potestas eius qualiter te et semen tuum torquebit. quale illud leuamentum fuit martyri, quam magnum, quam grande solacium in cruciatibus suis non tormenta propria cogitare sed tortoris sui supplicia praedicare! in sexto uero non uirtus sola sed et humilitas praedicanda est, nihil sibi martyrem uindicasse nec confessionis suae honorem superbis uocibus uentilasse, peccatis potius suis adscripsisse quod persecutionem a rege pateretur, Deo uero dedisse quod postmodum uindicaretur. docuit esse martyras uerecundos, de ultione fidere et nihil in passione iactare. noli, inquit, frustra errare. nos enim propter nosmet ipsos haec patimur peccantes in Deum nostrum. tu autem ne te existimes impunitum futurum adgressus pugnare cum Deo. admirabilis quoque mater quae nec sexus infirmitate fracta nec multiplici orbitate commota morientes liberos spectauit libenter nec poenas illas pignerum sed glorias computauit, tam grande martyrium Deo praebens uirtute oculorum suorum quam praebuerant filii eius tormentis et passione membrorum. cum sex punitis et occisis superesset unus ex fratribus, cui rex diuitias et potentatus et multa pollicebatur ut crudelitas eius ac feritas uel unius subacti solacio foueretur, et peteret ut ad filium deiciendum secum deprecaretur et mater, deprecata est illa, sed ut decebat martyrum matrem, ut decebat legis et Dei memorem, ut decebat filios suos non delicate sed fortiter diligentem. deprecata est enim, sed ut Deum confiteretur. deprecata est ne a fratribus suis frater in consortio laudis et gloriae separaretur, tunc se septem filiorum computans matrem, si sibi contingeret filios septem Deo potius

12 II Macc. 7, 18 sq.

2 esse derelictum *W* 3 magna potestas *WRV*, magnam potestatem *Sv* 4 martyri *SW¹R*, martyrii *W²v* quam magnum *om. v* 6 sui *om. R* praedicare *ex cogitare S m. 2*, praedicere *R* 7 et *om. W* 8 nec] ne *S* 9 uenditasse *malim* suis] sibi *R* 11 martyres *Rv* 14 impunitum *SWRV*, impune *v* 16 quoque et *R* 17 expectauit *W* 18 pignorum *WRv* 19 fili *S¹* 23 peteret *S* dei eiciendum *R*; *cf. 346, 18* 25 et] set *W* 26 deligatae *R* 27 dñm *W* 29 et filios *W*

peperisse, non saeculo. armans itaque eum et corroborans et feliciore tunc partu filium generans, fili, inquit, miserere mei quae te in utero mensibus decem portavi et lac triennio dedi et alui et in aetatem istam produxi. 5 oro, fili, aspicias in caelum et terram et omnibus quae in eis sunt aspectis intellegas quia ex nihilo fecit illa Deus et hominum genus ita fit. nec timeas carnificem istum, sed dignus fratribus effectus excipias mortem, ut in illa miseratione cum fratribus 10 te recipiam. magna laus matris in exhortatione uirtutis, sed maior in Dei timore et in fidei ueritate, quod nihil sibi aut filio de sex martyrum honore promisit nec fratrum precem profuturam credidit ad negantis salutem, persuasit potius participem passionis fieri, ut in iudicii die posset cum fratribus inueniri. post 15 haec liberis suis commoritur et mater: neque enim iam aliud decebat quam ut quae martyras et pepererat et effecerat in consortio illis gloriae iungeretur et quos ad Deum praemiserat ipsa quoque sequeretur.

Ac ne qui uel libelli uel alicuius rei oblata sibi occasione qua 50 fallat amplectatur decipientium malum munus, nec Eleazar tacendus est. qui cum sibi a ministris regis offerretur facultas, ut accepta carne qua liceret ei uesci ad circumueniendum regem simularet se illa edere quae de sacrificiis adque illicitis cibus ingerebantur, consentire ad hanc fallaciam noluit dicens nec aetati 55 suae nec nobilitati conuenire id fingere, quo ceteri scandalizaren-

2 II Macc. 7, 27 sq.

1 itaque] non itaq. *R* feliciore *S*² 3 decem *SRV*, nouem *v* (*X* mensibus *W*) 4 istam aetatem *R* perduxit *WRv* 5 in *SWRV*, *om. v* in terram et in *W* 7 post genus distinguit *v* ita fit *SWR*, ita fiet *V*, itaque fili *v* nec] ne *Vv*; και τὸ τῶν ἀνδρῶπων γένος οὕτως γεγένηται (*γίνεται cod. Alex.*) μη φοβηθῆς κτλ. 8 istum *ex stum S m. 2* 10 te] tuis te *Vv* recipiamus *W* exoratione *S*¹ 14 posset et *S*¹ 15 cum liberis *V* suis] solutis *W* aliut iam *WRv* 16 licebat *R* quae *om. R* martyres *Rv* et (*ante pep.*) *om. WRv* effecerat *S*, fecerat *WRv* 19 quis *Wv* occasionem *S* quam *W* 20 malum malum *S* eliezer *SV*, eleazarus *v* 21 offerretur *W* 22 ei *SWRV*, sibi *v* 23 ille *ex elle la S* de *om. W* ingerebatur *R* 24 aetatis *S*¹ 25 nobilitatis *S*¹, nobilitate *W*¹ id] hoc *ex hic S m. 2*

tur et in errorem inducerentur existimantes Eleazarum nonaginta annos natum ad alienigenarum morem relicta et prodita Dei lege transisse, nec tanti esse lucrari breuia uitae tormenta, ut offenso Deo incurreret aeternae supplicia. adque ille excruciatu diu et in extremo iam constitutus, cum inter uerbera et tormenta more-
retur, ingemescens ait: Domine, qui sanctam habes scientiam, manifestum est quia cum possim morte liberari durissimos dolores corporis tolero flagellis uapulans, animo autem propter ipsius metum libenter haec patior. sincera prorsus fides et uirtus integra ac
satis pura non regem Antiochum cogitasse sed Deum iudicem et scisse proficere sibi ad salutem non posse, si hominem derideret ac falleret, quando Deus qui conscientiae nostrae iudex est et solus timendus nec derideri possit omnino nec falli.

Si igitur et nos dicati ac deuoti Deo uiuimus, si supra ipsa iustorum antiqua et sancta uestigia iter facimus, per eadem documenta poenarum, per eadem passionum martyria pergamus, hoc ampliorem gloriam computantes temporis nostri, quod cum uetera exempla numerentur, exuberante postmodum copia uirtutis ac fidei numerari non possunt martyres christiani testante Apocalypsi et dicente: post haec uidi turbam multam quam dinumerare nemo poterat ex omni gente et ex omni tribu et populo et lingua stantes in conspectu throni et agni: et erant amicti stolas albas et palmae fuerunt in manibus eorum et magno clamore dicebant: salus Deo nostro sedenti super thronum et agno. et respondens unus ex senioribus dicit mihi: qui amicti sunt stolas albas qui sunt et

6 II Macc. 6, 30. 21 Apoc. 7, 9. 10. 13 sq.

1 eliezerum *S* 2 alienigenarum *W* deo *S*¹ 3 tormenta *S*,
momenta *WRv* 4 adque] at *v* 6 habet *S*¹ 7 possem *Rv* a morte
Wv, mortem *R* 8 doloris *S*¹ 9 tui ipsius *v* 10 haec *ex* haec
S m. 2 14 timendus est *WRv* 15 deo ac deuoti *Wv* si *W s. l.*, ut
si *R* ipsa *om. Rv* 16 faciemus *S*¹ 19 exuberentur *S*¹ 21 turba *R*
multam *SWRV*, magnam *v* 22 potest *R* 23 linguas *R* conspec-
tum *S* 26 dno *S*¹ sedentis *R* 27 respondit *Rv* dicens *WRv*
28 qui] isti qui *R*, hi qui *v* stolas albas *SWRV*, stolis albis *v*

unde uenerunt? et dixi ei: Domine, tu scis. et ait mihi: hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione et lauerunt stolas suas et candidas eas fecerunt in sanguine agni. propter hoc sunt in conspectu honoris Dei [et seruiunt ei in templo eius]. quodsi tantus ostenditur et probatur christianorum martyrum populus, nemo difficile uel arduum putet esse martyrem fieri, quando uideat martyrum populum non posse numerari.

10 QVAE SPES ET MERCES MANEAT IUSTOS ET MARTYRAS POST CONFLICTATIONES HUIUS TEMPORIS ET PASSIONES.

Per Salomonem Spiritus sanctus ostendit et praecanit dicens: 12 et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est: et in paucis uexati in multis bene disponentur, quoniam Deus temptauit illos et inuenit illos dignos se. tamquam aurum in fornace probauit illos et quasi holocaustam hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. iudicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum. 15 item apud eundem uindicta nostra describitur et persequentium nos adque infestantium paenitentia praedicatur. tunc stabunt, inquit, iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustauerunt et qui abstulerunt labores eorum:

12 Sap. 3, 4 sq. 21 Sap. 5, 1 sq.

1 dixit *R* dñe *SWRV*, dñe mi *v* tu *om.* *S* ait] dixit *R*
 2 hii *R* 3 fecerunt eas *S* 4 hoc *W s. l. m.* 2 conspectum *S* honoris *S*, throni *WRv* 5 et *om.* *W* et seruiunt... eius *om.* *S* ei *WRV*, ei die ac nocte *v* templo] conspectu *W*; cf. ad totum locum test. III 16
 7 martyre *R*, martyras *W* quando] cum *ex* quam qui *S m.* 2; quandoquidem *fort.* 10 passionis *S* 11 solomonem *S* et] et dicit *S*¹
 praecinit uel praecauit *v* 13 immortalitatem *S*¹ et *om.* *SR* 14 multi *R* temptauit *S* 16 fornacem *R* illos *om.* *S* holocaustam *V*, holocausta *SWRV* hostiam *SWV*, hostia *R*, hostiae *v* 18 illorum] *add.* *W* et *Baluzius*: fulgebunt et (et *om.* *W*) tamquam scintillae in arundineto discurrunt (...runt *W*) 19 regnauit *S*¹: cf. ad totum locum test. III 15 p. 128 21 infestantium] insequentium nos *adq.* infestantium *S* sed nos *exp.* et *adq.* *corr.* in et *m.* 2 22 iusti inquit *R* 23 angustauerunt *Wv*

uidentes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, paenitentiam habentes et per angustiam spiritus gementes: 'hi sunt quos habuimus aliquando in risu et in similitudine inproperii. nos insensati uitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum sine honore. quomodo computati sunt inter filios Dei et inter sanctos sors illorum est? ergo errauimus a uia ueritatis et iustitiae lumen non luxit nobis et sol non est ortus nobis. lassati sumus iniquitatis uia et perditionis et ambulauimus solitudines difficiles, uiam autem Domini ignorauimus. quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transierunt omnia ista tamquam umbra. item in psalmo CXV pretium et merces passionis ostenditur. pretiosa est, inquit, in conspectu Dei mors iustorum eius. item in psalmo CXXV tristitia conflictationis et laetitia retributionis exprimitur. qui seminant, inquit, in lacrimis in gaudio metent. ambulantes ambulabant et plorabant mittentes semina sua: uenientes autem uenient in exultatione tollentes gremia sua. et iterum in psalmo CXVIII: beati immaculati in uia, qui ambulant in luce Domini. beati qui perscrutantur martyria eius, in toto corde inquirunt eum. item Dominus in euangelio, ultor ipse persecu-

16 Ps. 115, 15. 18 Ps. 125, 5 sq. 22 Ps. 118, 1 sq.

2 subitationes *R* dicentis *S*¹, dicent² *W* 3 per *SWV*, prae *Rv* angustiam *SWRV*, angustia *v* 4 hii *WR* aliq. habuimus *v* 5 risu *SWV*, risum *R*, derisum *v* similitudine *SWRV*, similitudinem *v* 6 insaniam... illorum *om.* *W* 7 quomodo *SWRV*, quomodo ergo *v* 10 lassati] calcati *R* 11 in iniquitatis *Wv* 12 dei *S* 15 ista *S*, illa *WRv*; *cf. test. III 16, ad Demetr. c. 24* 17 dñi *Wv* iustorum *SWRV*, sanctorum *v*; *cf. test. III 16* tristia *S* 19 lacriminis *S* metent *S* *en corr.* 20 plorabant *SWRV*, flebant *v* 21 tollentes] portantes *v*; *cf. test. III 16 p. 129* 22 et *om.* *S* CXVIII *R*¹ qui immaculati sunt *WRv* 23 luce *S*, uia *WR*, lege *v*; *cf. test. III 16* 24 perscrutantur in uia *V* inquirunt *SWRV*, exquirunt *v* 25 ultor] ultro *R*

tionis nostrae et munerator passionis, beati, inquit, qui persecutionem passi fuerint propter iustitiam, quia ipsorum est regnum caelorum. et iterum: beati eritis, cum odio uos habuerint homines et separauerint uos et expulerint et maledixerint nomini uestro quasi nequam propter filium hominis. gaudete in illa die et exultate. ecce enim merces uestra multa in caelis. et iterum: qui perdit animam suam propter me hic saluabit illam. nec solos animaduersos et interfectos diuinae pollicitationis manent praemia, sed etiam si passio fidelibus desit, fides tamen integra adque inuicta perstiterit et contemptis ac relictis suis omnibus Christum se sequi christianus ostenderit, ipse quoque a Christo inter martyras honoratur pollicente ipso et dicente: nemo est qui relinquat domum aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem uenturo uitam aeternam. item in Apocalypsi hoc idem loquitur, et uidi, inquit, animas occisorum propter nomen Iesu et sermonem Dei. et cum primo in loco posuisset occisos, addidit dicens: et quicumque imaginem bestiae non adorauerunt nec acceperunt inscriptionem in fronte aut in manu sua. quos uniuersos a se in eodem loco simul nisos coniungit ac dicit: et uixerunt et regnauerunt cum Christo. uiuere omnes dicit et regnare cum Christo, non tantum qui occisi fuerint, sed quique in fidei suae firmitate et Dei

1 Matth. 5, 10. 3 Luc. 6, 22 sq. 8 Luc. 9, 24. 14 Luc. 18, 29 sq. 18 Apoc. 20, 4.

1 noster *S*¹ munerator *SWRV*, remunerator *v* 3 est *S s. l. m. 2* caelorum] *add. R*: Et iterum nolite timere eos qui occidunt corpus animam autem non possunt occidere, magis autem metuite eum qui potest et animam et corpus occidere in gehenna (*Matth. 10, 28*); *cf. test. III 16* 8 in caelis *WV*, in c. est *S*, est in c. *Rv* perdidit *v* 10 passio *SWRV*, ipsa passio *v* 12 suis *om. W* 13 martyres *Rv* 14 derelinquat *W* 16 propter regnum dei *om. WR* 18 apocalypsis (in *om.*) *R* 19 nomen dei et testimonium iesu *V* 21 non ador. im. bestiae *R* 22 adorauerint *S*¹ notam et inscriptionem *V* 24 et dicit *v*, accidit *R* 25 omnis *S*¹ 26 fuerunt *S*¹ sed et *v* quique] quicumque *v*

timore perstantes imaginem bestiae non adorauerint neque ad funesta eius et sacrilega edicta consenserint.

PLVS NOS ACCIPERE IN PASSIONIS MERCEDE QVAM QVOD HIC SVSTINEMVS IN IPSA PASSIONE.

- 13 Probat beatus apostolus Paulus qui dignatione diuina usque in 5 tertium caelum adque in paradysum raptus audisse se inenarrabilia testatur, qui oculata fide Iesum Christum uidisse se gloriatur, qui id quod et didicit et uidit maioris conscientiae ueritate profitetur. non sunt, inquit, condignae passionibus huius temporis ad superuenturam claritudinem quae 10 reuelabitur in nobis. quis ergo non omnibus modis elaboret ad claritatem tantam peruenire, ut amicus Dei fiat, ut cum Christo statim gaudeat, ut post tormenta et supplicia terrena praemia diuina percipiat? si militibus saecularibus gloriosum est ut hoste deuicto redeant in patriam triumphantes, quanto 15 potior et maior est gloria uicto diabolo ad paradysum triumphantem redire et unde Adam peccator eiectus est illuc prostrato eo qui ante deceperat trophaea uicticia reportare, offerre Domino acceptissimum munus incorruptam fidem, uirtutem mentis incolumem, laudem deuotionis inlustrem, comitari eum cum uenire coeperit uindictam de inimicis recepturus, lateri eius adistere cum sederit iudicaturus, coheredem Christi fieri, angelis coaequari, cum patriarchis, cum apostolis, cum prophetis caelestis regni possessione laetari. has cogitationes quae persecutio potest uincere, quae possunt tormenta superare? durat fortis et 20 stabilis religiosus meditationibus fundata mens et aduersus om-

9 Rom. 8, 18.

2 dicta *R* consenserunt *R*, consenserit *S*¹ 3 cap. numerum XIII
add. S m. rec. mercedem *S*¹ 5 apostolos *S*¹ 6 se *om. R* inenarrabilia
 uerba *v*, inerrabilia *u. R* 7 qui] quia *W* oculata *SWRV*, occulta *v*
 iesum christum] *dm R* 8 qui id *ex* quid *S m. 2* dicit *S¹WR*
 maiori *v* 9 passionis *S* 10 claritatem *WRv* 11 modis *S*, uiribus
WRv 12 claritatem dei tantam *S*, tantam claritatem *v* fiat dei *S*
 15 est] et *R* triumphantem *R* 16 potior et *om. S* triumphantes *S sed s*
s. l. m. 2 17 est eiectus *R* illud *S*¹ 18 deiecerat *v* trophaea *SR*, tro-
 fea *W* deo *Rv* 19 fidem et *v* uirtute *S*¹ 20 laude *scripsit*
Goldhorn commate post inlustrem *sublato* 23 adaequari *WRv* 24 pos-
 sessionis *S*¹ 26 meditationi *S*¹

nes diaboli terrores et minas mundi animus immobilis perstat quem futurorum fides certa et solida corroborat. cluduntur in persecutionibus terrae, sed patet caelum: minatur antichristus, sed Christus tuetur: mors infertur, sed immortalitas sequitur: 5 occiso mundus eripitur, sed restituito paradisu exhibetur: uita temporalis extinguitur, sed aeternitas repraesentatur. quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc laetum, exire inter pressuras et angustias gloriosum, cludere in momento oculos, quibus homines uidebantur et mundus, aperire eosdem statim, ut 10 Deus uideatur et Christus. tam feliciter migrandi quanta uelocitas. terris repente subtraheris, ut in regnis caelestibus repararis. haec oportet mente et cogitatione conplecti, haec die ac nocte meditari. si talem persecutio inuenerit Dei militem, uinci non poterit uirtus ad proelium prompta. uel si arcessitio ante 15 praeuenerit, sine praemio non erit fides quae erat ad martyrium praeparata: sine damno temporis merces Deo iudice redditur: in persecutione militia, in pace conscientia coronatur.

2 cluduntur *SWRV*, clauduntur oculi *v* 4 sed] et *W* (*l. priore*) 5 erigitur *W* restituitur *W* 6 aeternitas *S*, aeterna *Wv*, aeternam *R* repraesentatur *S*, reparatur *WRv* (rep. aeterna *W*) 8 cludere *v* 9 et aperire *WRv* 10 tam f. m. q. uelocitas *W*, sed s. l. m. 2: tanto felicius migrans quanto uelocius; *malim* t. uelociter m. q. felicitas 11 ut] et *W* 13 talem ex tamen *Sm*. 2 persecutionis dies *Wv* 14 prumta *W* arcessitio *W*, accersitio *v* 15 erat] erit *R* 16 praeparatae *S*¹, praeparatas *R* damnoc temporis *R* iudice deo *WRv* 17 coronatur amen *R* CAECILI CYPRIANI AD FORTVNATVM EXPLICIT *SR*, AD FORTVNATVM DE EXHORTATIONE MARTYRII EXPLICIT *W*

X.

THASCI CAECILI CYPRIANI

AD DEMETRIANVM.

S = codex Seguierianus; desunt c. 1 — c. 2 et c. 17 — c. 26.

W = codex Würzburgensis.

R = codex Reginensis.

M = codex Monacensis.

B = codex Bambergensis.

V = codex Veronensis.

MB ad recensenda ea quæ in *S* desunt adhibui.

AD DEMETRIANVM.

Oblatrantem te et aduersus Deum qui unus et uerus est ore I
sacrilego et uerbis impiis obstrepentem frequenter, Demetriane,
contempseram uerecundius et melius existimans errantis inperi-
5 tiam silentio spernere quam loquendo dementis insaniam prouo-
care. nec hoc sine magisterii diuini auctoritate faciebam, cum
scriptum sit: in aures imprudentis noli quicquam di-
cere, ne quando audierit inrideat sensatos sermo-
nes tuos, et iterum: noli respondere imprudenti ad
10 imprudentiam eius ne similis fias illi, et sanctum quo-
que iubeamur intra conscientiam nostram tenere nec inculcandum
porcis et canibus exponere loquente Domino et dicente: ne de-
deritis sanctum canibus neque miseritis margaritas
uestras ante porcos, ne inculcent eas pedibus suis.
15 nam cum ad me saepe studio magis contradicendi quam uoto
discendi uenires et clamoris uocibus personans malle tua inpu-
denter ingerere quam nostra patienter audire, ineptum uidebatur
congrredi tecum, quando facilius esset et leuius turbulenti maris

7 Prou. 23, 9. 9 Prou. 26, 4. 12 Matth. 7, 6.

INCIPIIT AD DEMETRIANVM (AMEN *add. R*) *WRMB*; AD DEMETRIANVM
Lactantius instit. V c. 4, ADVERSUS DEMETRIANVM Hieronymus ad Ma-
gnum epist. 83 2 et *W s. l. m. 2, om. M* 3 obstrepentem te *M*
4 contempsi *ex* contempere *B m. 2* et] ac *v* 5 silentius *M'* 6 hoc
M s. l. m. 2 magisterio *RM* diuinae auctoritatis *M*, diuini et nominis
auctoritate *v* 7 scriptum sit *ex* scripsit *W m. 2* 8 insensatos *B*
9 iterum dicit *M* 10 imprudentiam *B* illi fias *W* 14 inculcent
RMBV, conculcent *W* pedibus suis *WRMBV*, pedibus et conuersi eli-
dant uos *v* 16 personans] perstrepens *V* imprudenter *B* 17 gerere
W 18 esse *R* turbulentis *R*

concitos fluctus clamoribus retundere quam tuam rabiem tractatibus coercere. certe et labor inritus et nullus effectus offerre lumen caeco, sermonem surdo, sapientiam bruto, cum nec sentire brutus possit nec caecus lumen admittere nec surdus audire.

2 Haec considerans saepe conticui et inpatientem patientia uici, cum nec docere indocilem possem nec impium religione comprimere nec furentem lenitate cohibere. sed enim cum dicas plurimos conqueri et quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames saeuiant, quodque imbres et pluuias serena longa suspendant nobis imputari, tacere ultra non oportet, ne iam non uerecundiae, sed diffidentiae esse incipiat quod tacemus, et dum criminationes falsas contemnimus refutare, uideamur crimen agnoscere. respondeo igitur et tibi, Demetriane, pariter et ceteris quos tu forsitan concitasti et aduersum nos odia tuis maledicis uocibus seminando comites tibi plures radicis adque originis tui pullulatione fecisti: quos tamen sermonis nostri admittere credo rationem. nam qui ad malum motus est mendacio fallente multo magis ad bonum mouebitur ueritate.

3 Dixisti per nos fieri et quod nobis debeant imputari omnia ista quibus nunc mundus quatitur et urguetur, quod dii uestri a nobis non colantur. qua in parte qui ignarus diuiniae cognitionis et ueritatis alienus es illud primo in loco scire debes sensuisse iam saeculum, non illis uiribus stare quibus prius steterat nec uigore et robore ipso ualere quo antea praeualebat. hoc etiam nobis tacentibus et nulla de scripturis sanctis praedicationibusque diuinis documenta promentibus mundus ipse iam loquitur et occasum sui rerum labentium probatione testatur. non hieme nutriendis seminibus tanta imbrum copia est, non frugibus aestate

1 fluctos *R*¹ 2 affectus *W*¹ efferre *W* 4 posset *W*¹*B* (possit brutus *M*) lumen adm.] uidere *M* 5 patientiam *M*¹*R* 6 comprimere — cohiberem *W* 8 et *om. Mv* 9 seuiunt *W* quotq. imbres *B*, imbres quoque *M* pluuias *M* 12 refutare] reputare *expunctum in R* 14 forsitam *B* tuis] suis *R* 15 radices *R* adque] et *M* 16 tui *M*, tuae *WRBo*; cf. l. 27 et de mortal. c. 25 17 ratione *R* qui ad ab his incipit *S* 18 fallentem *R* ueritate cogente *v* 19 et *W s. l. m. 2* 21 qui *SR*, quia *v*, qui sic ex quasi *W m. 2* 23 saeculum *S*, mundum *WRo* 24 ipso] eo *v* ante *WR* 25 praedicationibus quae *SE* 26 iam non *W*¹ 27 sui ex ui *W m. 2*

torrendis solita flagrantia est nec sic uerna de temperie sua laeta
sunt nec adeo arboreis fetibus autumnia fecunda sunt. minus de
ecfossis et fatigatis montibus eruuntur marmorum crustae, mi-
nus argenti et auri opes suggerunt exhausta iam metalla et pau-
5 peres uenae breuiantur in dies singulos. et decrescit ac deficit in
aruis agricola, in mari nauta, miles in castris, innocentia in
foro, iustitia in iudicio, in amicitis concordia, in artibus peritia,
in moribus disciplina. putasne tu tantam posse substantiam rei
senescentis existere, quantum prius potuit nouella adhuc et
10 uegeta inuenta pollere? minuatur necesse est quicquid fine iam
proximo in occidua et extrema deurgit. sic sol in occasu suo
radios minus claro et igneo splendore iaculatur, sic declinante
iam cursu exoletis cornibus luna tenuatur, et arbor quae fuerat
ante uiridis et fertilis arescentibus ramis fit postmodum sterilis,
15 senectute deformis, et fons qui exundantibus prius uenis largiter
profluebat senectute deficiens uix modico sudore destillat. haec
sententia mundo data est, haec Dei lex est ut omnia orta occi-
dant et aucta senescant et infirmentur fortia et magna minuantur
et cum infirmata et deminuta fuerint finiantur.

20 Christianis inputas quod minuantur singula mundo senescente. 4
quid si et senes inputent christianis quod minus ualeant in senec-
tute, quod non perinde ut prius uigeant auditu aurium, cursu
pedum, oculorum acie, uirium robore, suco uiscerum, mole
membrorum, et cum olim ultra octingentos et nongentos annos
25 nita hominum longaeua procederet, uix nunc possit ad cente-

1 torrentis *S*, torpendis *W*¹ solita *WR*, soli² *S* (*litterae euanuerunt*),
solis tanta *v* fragrantia *W* uerna de *SWRV*, uernante *Baluzius* ex
4 *codd. recepit* sua *WRV*, ² || a *S* (*litterae in fine lineae euanuerunt*),
sata uel sua sata *v*; *cf. Gronou. obs. p. 324* 3 effosis *R* fruuntur *W*
5 uenae *W*, uenae *R* breuiantur et *W*¹ in d. singulos *om. R* et
delendum fort. decrescunt *S*, decrescunt *v* ac *om. v* deficit *S*
6 aruis *SWRV*, agris *v* agricola *S* in m. nauta *om. W* 7 concor-
diam *R* 8 posse substantiam posse substantiam *S* 10 inuentute *v*
pollere] polliceri *W* (*ex...ere*) quidquit *S* 11 demergit *R*¹ 12 ra-
dio *S* claros *R* sic *ex si W m. 2* 13 exoletis *S* 14 antea *W*
uirides *S* sterili *v* 15 exabundantibus *S*; *cf. de bono pat. c. 20*
16 distillat *Rv* 17 sententiam *R* occiduntur *R*; *cf. Sallust. Iug. c. 2*
19 diminuta *WRv* 21 inputant *S*, inputet *R* 24 nungentos *SR*
25 nunc] non *R*

narium numerum peruenire. canos uidemus in pueris, capilli deficiunt antequam crescunt, nec aetas in senectutem desinit, sed incipit a senectute. sic in ortu adhuc suo ad finem natiuitas prosperat, sic quodcumque nunc nascitur mundi ipsius senectute degenerat, ut nemo mirari debeat singula in mundo deficere coepisse, cum ipse iam mundus totus in defectione sit et in fine.

- 5 Quod autem crebrius bella continuant, quod sterilitas et fames sollicitudinem cumulant, quod saeuientibus morbis ualutudo frangitur, quod humanum genus luis populatione uastatur, et hoc scias esse praedictum in nouissimis temporibus multiplicari mala et aduersa uariari et adpropinquante iam iudicii die magis ac magis in plagas generis humani censuram Dei indignantis accendi. non enim, sicut tua falsa querimonia et inperitia ueritatis ignara iactat et clamitat, ista accidunt, quod dii uestri a nobis non colantur, sed quod a uobis non colatur Deus. nam cum ipse sit mundi dominus et rector et cuncta arbitrio eius et nutu gerantur nec quicquam fieri possit nisi quod aut fecerit aut fieri ipse permiserit, utique quando ea fiunt quae iram Dei indignantis ostendunt non propter nos fiunt a quibus Deus colitur, sed delictis et meritis uestris inrogantur, a quibus Deus omnino nec quaeritur nec timetur nec relictis uanis superstitionibus religio uera cognoscitur, ut qui Deus unus est omnibus unus colatur ab omnibus et rogetur.
- 6 Ipsum denique audi loquentem, ipsum uoce diuina instruentem nos et monentem: Dominum Deum tuum [inquit] adora-

26 Deut. 6, 13.

1 perueniri *W* 2 crescant *Rv* senectute *Rv* 3 incepit *W*¹ natiuitas ipsa *W* 4 nunc *om. W* 5 mirari *ex* minari *S m. 2* 6 coepisse deficere *WRv* quando totus ipse iam mundus *WRv* sit et] citet *R* 7 finem *SR* 8 contineant *W*¹ 9 ~~cumulant~~ *W* (et *eras.*) 12 uariari] uaria grassari *fort.* diem *R* 13 indignandis *R*, indignantis *W*¹ 15 iactat *ponit* post querimonia *R* 16 colatur] colitur *fort.* 17 arbitrii *R* 18 gerantura *S*¹ 20 a *add. W*² 21 uestris et meritis inrogatur *R* 22 queritur *WR*, colitur *S*; *cf. p. 359, 23* religio *ex* relicto *R* 26 et] et mo nos et *S*, pariter ac *v* inquit adorabis *S*, adorabis inquit *WRv*

bis et illi soli seruiēs, et iterum: non erunt tibi dii alii absque me, et iterum: nolite ambulare post deos alienos ut seruiatis eis et ne adoraueritis eos: et ne incitetis me in operibus manuum uestrarum ad
 5 disperdendos uos. propheta item sancto Spiritu plenus contestatur et denuntiat iram Dei dicens: haec dicit dominus omnipotens: eo quod domus mea deserta est, uos autem sectamini unusquisque in domum suam, propterea abstinebit caelum a rore et terra subtrahet
 10 procreationes suas, et inducam gladium super terram et super frumentum et super uinum et super oleum et super homines et super pecora et super omnes labores manuum eorum. item propheta alius repetit et dicit: et pluam super unam ciuitatem et super
 15 unam non pluam. pars una compluetur et pars super quam non pluerit arefiet. et congregabuntur duae et tres ciuitates in unam ciuitatem potandae aquae causa nec sic satiabuntur: et non conuertimini ad me, dicit Dominus.
 20 Indignatur ecce Dominus et irascitur et quod ad eum non 7 conuertamini comminatur: et tu miraris aut quereris in hac obstinatione et contemptu uestro, si rara desuper pluuia descendat, si terra situ pulueris squalcat, si uix ieiunas et pallidas herbas sterilis gleba producat, si uineam debilitet grando caedens, si
 25 oleam detruncet turbo subuertens, si fontem siccitas statuatur, aerem pestilens aura corrumpat, hominem morbida ualitudo consumat, cum omnia ista peccatis prouocantibus ueniant et plus exacerbetur Deus quando nihil talia et tanta proficiant. fieri enim ista uel ad disciplinam contumacium uel ad poenam malo-

1 Ex. 20, 3. 2 Hier. 25, 6. 6 Agg. 1, 9 sq. 14 Amos 4, 7 sq.

1 illo *R*¹, ipsi *W* dii tibi *W*¹ 2 absque] praeter *R* 3 alienos *W*¹
 4 manum *S* 5 spiritu sancto *v* contestatur *S*¹ 9 abstinebit *R s. l. m. 2*,
 abetebit *S* 13 eorum] uestrarum *S* profetalius *S*¹ 15 unam non] aliam
 non *v* 17 in unam ciuitatem *om. R* 18 nec] et non *R* sic *om. WRv*
 conuertimini *S* 21 quaereris *SWR* obtinatione *S*¹ 22 contemptum *S*
 uestro *W s. l. m. 2* 23 situ] situ pluuiae *R* 24 gleua *S* cedens
*W*¹ *R* 25 statuatur] incitat *R* 26 inpestilens *R* 27 peccata is *R*
 et] ut *R*

rum, declarat in scripturis sanctis idem Deus dicens: sine causa percussi filios uestros, disciplinam non exceperunt. et propheta denotus ac dicatus Deo ad haec eadem respondit et dicit: uerberasti eos nec doluerunt: flagellasti eos nec uoluerunt accipere disciplinam. ecce inrogantur diuinitus plagae et nullus Dei metus est: ecce uerba desuper et flagella non desunt et trepidatio nulla, nulla formido est. quid si non intercederet rebus humanis uel ista censura? quanto adhuc maior in hominibus esset audacia facinorum impunitate secura? 10

8 Quereris quod minus nunc tibi uberes fontes et aerae salubres et frequens pluuia et fertilis terra obsequium praebent, quod non ita utilitatibus tuis et uoluptatibus elementa deseruiant. tu enim Deo seruis per quem tibi cuncta deseruiunt: famularis illi cuius nutu tibi uniuersa famulantur. ipse de seruo tuo exigit seruilitatem et homo hominem parere tibi et oboedire compellis, et cum sit uobis eadem sors nascendi, condicio una moriendi, corporum materia consimilis, animarum ratio communis, aequali iure et pari lege uel ueniat in istum mundum uel de mundo postmodum recedatur, tamen nisi tibi pro arbitrio tuo seruiatur, nisi ad uoluntatis obsequium pareatur, imperiosus et nimius seruitutis exactor flagellas, uerberas, fame, siti, nuditate et ferro frequenter et carcere adfligis et crucias. et non agnoscis Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse dominatum?

9 Merito ergo incursantibus plagis non desunt Dei flagella nec uerba. quae cum nihil istic promoueant nec ad Deum singulos tanto cladium terrore conuertant, manet postmodum carcer aeternus et iugis flamma et poena perpetua, nec audietur illic rogan-

1 Hier. 2, 30. 4 Hier. 5, 3.

4 respondet v 6 est om. S et ecce S 7 est nulla formido W
 8 ista W s. l. m. 2 9 omnibus S¹ 11 quaeris ex quaeres S m. 2
 minus S s. l. m. 2 nunc minus tibi iuberes fortes R 14 seruis]
 non seruis v cuncta W s. l. m. 2 tu famularis uel non fam. v
 15 exegis S 16 compelles S 19 et pari om. R 20 seruiantur R
 21 nimium WR 22 et ferro] ferro etiam v 23 adfligis W agnoscis
 miser v 24 tuum om. WR ipse] in homine add. Mamutius 26 cum
 W s. l. m. 2 isti R¹ dom S singulos post terrore ponit S 27 cla-
 dum WRV; cf. 357, 13 conuertat R manet] nam et W

tium gemitus, quia nec hic Dei indignantis terror auditus est qui per prophetam clamat et dicit: audite sermonem Domini, filii Israel, quia iudicium est Domini aduersus incolas terrae, quod neque misericordia neque ueritas neque agnitio Dei sit super terram: execratio et mendacium et caedes et furtum et adulterium diffusum est super terram, sanguinem sanguini supermiscent. idcirco terra lugebit cum uniuersis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terrae, cum uolucris caeli, et deficient pisces maris, ut nemo iudicet, nemo reuincat. indignari se Deus dicit quod agnitio Dei non sit in terris, et Deus non agnoscitur nec timetur. delicta mendaciorum, libidinum, fraudum, crudelitatis, impietatis, furoris Deus increpat et incusat, et ad innocentiam nemo conuertitur. fiunt ecce quae uerbis Dei ante praedicta sunt, nec quisquam fide praesentium ut in futurum consulat admonetur. inter ipsa aduersa quibus uix coartata et conclusa anima respirat uacat malos esse et in periculis tantis non de se magis sed de altero iudicare. indignamini indignari Deum, quasi aliquid boni male uiuendo mereamini, quasi non omnia ista quae accidunt minora adhuc sint et leuiora peccatis uestris.

Qui alios iudicas aliquando esto et tui iudex, conscientiae tuae latebras intueri, immo, quia nullus iam delinquendi uel pudor est et sic peccatur quasi magis per ipsa peccata placeatur, qui perspicuus et nudus a cunctis uideris et ipse te respice. aut enim superbia inflatus es aut auaritia rapax es aut iracundia saeuus aut alea prodigus aut uinolentia temulentus aut liuore inuidus

2 Os. 4, 1 sq.

1 auditus S¹ 2 sermones V 3 filii Israel S 4 quod] eo quod v, quia W 5 supra W sed execratio Wv 7 est] set S supra W sanguinis R 8 cum R s. l. m. 2 9 bestiis S agri et W 12 dicit] et irasci add. v 13 fraudum WR 15 nemo ex nomo R 19 de se] desse S de S s. l. m. 2 20 dom S 23 aliquos W¹ esto et] et tu esto v tuis W 24 latebras intueri] latebra sint; uere R metus uel pudor v 25 magis om. V 26 uideris a cunctis v, ac uictis uideris R (ti ex u corr. m. 2) 27 es (post rapax) om. v, est W 28 prodigus] prodigus ex saeuus S m. 2 uinolentia SW libore S

aut libidine incestus aut crudelitate uiolentus: et miraris in poenas generis humani iram Dei crescere, cum crescat cottidie quod puniatur? hostem quereris exurgere, quasi etsi hostis desit esse pax inter ipsas togas possit [hostem quereris exurgere], quasi non, etsi externa de barbaris arma et pericula conprimantur, ferocius intus et grauius de calumniis et iniuriis potentium ciuium domesticae inpugnationis tela grassentur: de sterilitate ac fame quereris, quasi famem maiorem siccitas quam rapacitas faciat, quasi non de captatis annonarum incrementis et pretiorum cumulis flagrantius inopiae ardor excrescat: quereris cludi imbribus caelum, cum sic horrea cludantur in terris: quereris minus nasci, quasi quae nata sunt indigentibus praebentur: pestem et luem criminariis, cum peste ipsa et lue uel detecta sint uel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia et defunctis auaritia inhiat ac rapina. idem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarii, fugientes morientium funera et adpetentes spolia mortuorum, ut appareat in aegritudine sua miseros ad hoc forsitan et derelictos esse ne possent dum curantur euadere: nam perire aegrum uoluit qui censum pereuntis inuadit.

11 Tantus cladum terror dare non potest innocentiae disciplinam et inter populum frequenti strage morientem nemo considerat et se esse mortalem. passim discurritur, rapitur, occupatur: praedandi dissimulatio nulla, nulla cunctatio: quasi liceat, quasi oporteat, quasi ille qui non rapit damnum et dispendium proprium sentiat, sic unusquisque rapere festinat. in latronibus est utcumque aliqua scelerum uerecundia, auias fauces et desertas solitudines diligunt, et sic illic delinquitur, ut tamen delinquentium facinus tenebris et nocte ueletur. auaritia palam saeuit et ipsa audacia sua tuta in fori luce abruptae cupiditatis arma pro-

1 poenas] plagas V; cf. 354, 13 4 hostem q. exurgere om. S 7 ac] et v 8 siccitas] sterilitas V 9 praetiosum R 10 flagrantius scripsi, fragrantis S, flagrantium W, flagrantior Rv sed or in R corr. 11 nunc minus v 12 sint S 13 pestis ipsa et lues R sint] si R 15 inhiant R 16 temerari SW¹ R 17 appareat S¹ suam S 18 forsitam S et om. v possent SRV, possint Wv 20 tantum R gladium ex gladium Rm. 2 21 alterum et om. v 23 simulatio v nulla om. W¹ est cunctatio S, cunctatio nulla formido est v 26 uerecundia S 27 solitudines diligunt] ualetudines delines delinquent S 28 uelletur W¹ 29 lucem R¹ abruptae S

stituit. inde falsarii, nefefici inde, inde in media ciuitate sicarii
 tam ad peccandum praecipites quam inpune peccantes. a nocente
 crimen admittitur, nec innocens qui uindicet inuenitur. de accu-
 satore uel iudice metus nullus: impunitatem consecuntur mali,
 5 dum modesti tacent, timent conscii, ueneunt iudicaturi. et
 ideirco per prophetam diuino spiritu et instinctu rei ueritas pro-
 mitur, certa et manifesta ratio monstratur Dominum posse ad-
 uersa prohibere sed ne ille subueniat merita peccantium facere.
 num quid, ait, non ualet manus Dei, ut saluos faciat,
 10 aut grauabit aurem ut non exaudiat? sed peccata
 uestra inter uos et Deum separant, et propter de-
 licta uestra auertit faciem a uobis ne misereatur.
 peccata itaque et delicta reputentur, conscientiae uulnera cogi-
 tentur, et desinat unusquisque de Deo uel de nobis conqueri, si
 15 quod patitur intellegat se mereri.

Et ecce id ipsum quale est unde nobis cum maxime sermo est, 12
 quod nos infestatis innocios, quod in contumeliam Dei impu-
 gnatis adque opprimitis Dei seruos? parum est quod furentium
 uarietate uitiorum, quod iniquitate feralium criminum, quod
 20 cruentarum compendio rapinarum uita uestra maculatur, quod
 superstitionibus falsis religio uera subuertitur, quod Deus om-
 nino nec quaeritur nec timetur: adhuc insuper Dei seruos et
 maiestati ac numini eius dicatos iniustis persecutionibus flagi-
 tatis. satis non est quod ipse tu Deum non colis: adhuc insuper
 25 eos qui colunt sacrilega infestatione persequeris. Deum nec colis

9 Es. 59, 1 sq.

1 falsari *S*, falsarius *R* nefefici inde *R*¹, inde uenefici *R*^{2v}, uenefici
SW in *Ss. l. m. 2* sicari *R* 4 uel] de *W*; cf. *p. 12, 9* dum impunitatem
R 5 dum *W* in *ras.* ueniunt *SR* iudicaturi *R* 6 rei ex res *W m. 2*,
 rei *R* sed i super *ras.* ueritatis *W* 7 certa... monstratur *om. R*
 ratione *v* monstratur *W* sed monstra in *ras.* deum *Wv* 9 ait ex
 aut *R* domini *v* saluos *SWRV*, saluos uos *v*; cf. *test. II 4, III 47*
 10 grauabit *S*, grauauit *WRv* aurem suam *S* audiat *R* pecca *W*
 11 dom *S* 12 uertit *W* faciem suam *v* 14 desinat *S*, desinit *WR*
 si *om. R* 16 et *om. WRv* nobiscum uel nobis nobiscum *v*; cf. *Gron.*
obs. p. 627 19 ferarum *R* 22 nec q.] non queritur *WR* 23 nomini
Rv dicatos iniustis persecutionibus bis exhibet *S* flagitas *R*, fatigatis
V, agitatis *v*; cf. *Gron. l. c.* 24 dom ex dñ *S m. 2* 25 dom *S*

nec coli omnino permittis, et cum ceteri qui non tantum ista inepta idola et manu hominis facta simulacra sed et portenta quaedam et monstra uenerantur tibi placeant, solus displicet Dei cultor. fumant ubique in templis uestris hostiarum busta et rogi pecorum, et Dei altaria uel nulla sunt uel occulta. crocodili et cynocephali et lapides et serpentes coluntur, et Deus solus in terris aut non colitur aut non est inpune quod colitur. innocios, iustos, Deo caros domo priuas, patrimonio spoliis, catenis premis [carcere includis], bestiis, gladio, ignibus punis. nec saltim contentus es dolorum nostrorum compendio et simplici ac ueloci breuitate poenarum: admoues laniandis corporibus longa tormenta, multiplicas lacerandis uisceribus numerosa supplicia, nec feritas adque immanitas tua usitatis potest contenta esse tormentis: excogitat nouas poenas ingeniosa crudelitas.

- 13 Quae haec est insatiabilis carnificinae rabies, quae inexplibilis libido saeuitiae? quin potius elege tibi alterum de duobus: christianum esse aut est crimen aut non est. si crimen est, quid non interficis confitentem? si crimen non est, quid persequeris innocentem? torqueri enim debui, si negarem. si poenam tuam metuens id quod prius fueram et quod deos tuos non colueram mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuisset, tunc ad confessionem criminis cum ui doloris adigendus, sicut in quaestionibus ceteris torquentur rei qui se negant crimine quo accusantur teneri, ut facinoris ueritas quae indice uoce non promitur dolore corporis exprimatur. nunc uero cum sponte confitear et clamem et crebris ac repetitis identidem uocibus christianum me esse contester, quid tormenta admoues confitenti et deos tuos non in abditis et secretis locis sed palam, sed publice, sed in foro ipso magistra-

2 facta] non tantum facta R 3 monstra R uenerantur W
placent R¹ solus tibi v 4 fumant...l. 7 quod colitur om. S 5 nulla] noua R crocodilli W¹R, corcodrilli W² 6 cyrocephali R a uobis coluntur v 8 deo caros deo caros R 9 carcere includis om. S; cf. de bono pat. c. 12: subeundus carcer portandae catenae 9 gladio bestiis v saltem Sv 12 lacerandis] laniandis W suplicia R 15 quae haec om. R insaniabilis S¹ carnificinae] ne R inplebilis R 16 elige Rv 17 esse ex es W m. 2 20 fuerat S¹ 21 celarem] negarem W 22 cum ui S¹, ui² R, ui S² Wv 23 caeteris quaestionibus r rei] et R accusatur W¹ teneri] generi R 24 ut om. S 25 clamem] damen R 27 non om. W aditis W¹ 28 locus R¹

tibus et praesidibus audientibus destruenti? ut et si parum fuerat quod in me prius criminaberis, creuerit quod et odisse et punire plus debeas. quid dum me christianum celebri loco et populo circumstante pronuntio et uos et deos uestros clara et publica praedicatione confundo, quid te ad infirmitatem corporis uertis, quid cum terrēnae carnis inbecillitate contendis? cum animi uigore congregere, uirtutem mentis infringe, fidem destrue, disceptatione si potes uince, uince ratione.

Vel si quid diis tuis numinis et potestatis est, ipsi in ultionem suam surgant, ipsi se sua maiestate defendant. at quid praestare colentibus possunt qui se de non colentibus uindicare non possunt? nam si eo qui uindicatur pluris est ille qui uindicat, tu diis tuis maior es. si ergo his quos colis maior es, non tu eos colere, sed ab illis coli debes. sic illos laesos ultio uestra defendit, quomodo et clausos ne pereant tutela uestra custodit. pudeat te eos colere quos ipse defendis, pudeat tutelam de iis sperare quos tu tueris.

O si audire eos uelis et uidere, quando adiurantur a nobis, torquentur spiritalibus flagris et uerborum tormentis de obsessis corporibus eiciuntur, quando eiulantes et gementes uoce humana et potestate diuina flagella et uerbera sentientes uenturum iudicium confitentur. ueni et cognosce uera esse quae dicimus: et quia sic deos colere te dicis, uel ipsis crede quos colis. aut si uolueris et tibi credere, de te ipso loquetur audiente te qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiae nocte caecauit. uidebis nos rogari ab eis quos tu rogas, timeri ab eis

1 destruendi *R* post destruenti non distinguit *v* etsi *v* 2 me prius *ex* ebrius *R* creuit *W* 3 debeas. quid *scripsi*, debeas, quod *SWRv* 5 praedicatione *v* post confundo *cap. 14 incipit v* 7 destrue *S* disceptationem *R* 8 rationem *R* 9 nominis *R*¹ 10 ipsi *R s. l. m. 2* ad *S*, aut *WRv*; at *coniecerat Latinius et Ant. de Rooy spicil. crit. p. 32* 11 se colentibus *v* uindicare *S* 12 plus *S* 13 es *add. W*² ergo *S*, autem *WRv* his] iis *v* eos *S*, illos *WRv* 14 illis] ipsis potius *v* debes] *add. v*: et timeri ut dominus defendet *S* 15 pereant] praetereant *R* 16 colere *R* defendes *S* eis *WR* 17 tu] tu ipse *v* 18 uelles *v* a nobis adiurantur *WRv* et torquentur *v* 19 fragilis *W* 20 eiulantes *SWR* et gementes *om. R*; *cf. p. 25, 5 sq.* 23 quos colis crede *WRv* 24 tibi *S* loquentur *R* 25 nunc *om. W* 26 rogasti, meri *W* timeri ab eis] *add. v*: quos tu times

quos tu adoras: uidebis sub manu nostra stare uinctos et tremere captiuos quos tu suspicis et ueneraris ut dominos. certe uel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, quando conspexeris et audieris deos tuos quid sint interrogatione nostra statim prodere et praesentibus licet uobis praestigias illas et fallacias suas non posse celare.

- 16 Quae ergo mentis ignauia est, immo quae desipientium caeca et stulta dementia ad lucem de tenebris non uenire et mortis aeternae laqueis uinctos spem nolle immortalitatis excipere, non metuere Deum conminantem et dicentem: sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli. et iterum: adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curuatus est homo et humiliatus est uir, et non laxabo illis? quid te ad falsos deos humilias et inclinas, quid ante inepta simulacra et figmenta terrena captiuum corpus incuruas? rectum te Deus fecit et cum cetera animalia prona et ad terram situ uergente depressa sint, tibi sublimis status et ad caelum adque ad Dominum susum uultus erectus est. illuc intuere, illuc oculos tuos dirige, in supernis Deum quaere. ut carere inferis possis, ad alta et caelestia suspensum pectus adtolle. quid te in lapsum mortis cum serpente quem colis sternis? quid in ruinam diaboli per ipsum et cum ipso cadis? sublimitatem serua qua natus es. perseuera talis qualis a Deo factus es. cum statu oris et corporis animum tuum statue. ut cognoscere Deum possis, te ante cognosce. relinque idola quae humanus error inuenit. ad Deum conuertere: quem si inploraueris, subuenit. Christo crede quem uiuificandis ac reparandis nobis pater misit. laedere seruos Dei et Christi persecutionibus tuis desine quos laesos ultio diuina defendit.

- 17 Inde est enim quod nemo nostrum quando adprehenditur reluctatur nec se aduersus iniustam uiolentiam uestram quamuis

10 Ex. 22, 20. 11 Es. 2, 8 sq.

4 interrogationes R 5 licet ex hic et R prestigias W illas
om. S 6 celerare S 7 menti R¹ 8 non] nolle v 10 dom S
12 incuruatus v 15 captiua v corpore R 18 deum Rv susum
scripsi, suum SRW¹, tuum W² 19 erige WRv dom S 22 ipsam
R 24 ut] et S cognoscas R 27 pater filium v 30 enim om. v
et nemo W 31 iniustam om. V

nimius et copiosus noster populus ulciscitur. patientes facit de
 secutura ultione securitas. innocentes nocentibus cedunt, inson-
 tes poenis et cruciatibus acquiescunt certi et fidentes quod inul-
 tum non remaneat quodcumque perpetimur quantoque maior
 5 fuerit persecutionis iniuria tanto iustior fiat et grauior pro per-
 secutione uindicta. nec umquam impiorum scelere in nostrum
 nomen exurgitur, ut non statim diuinitus uindicta comitetur.
 ut memorias taceamus antiquas et ultiones pro cultoribus Dei
 saepe repetitas nullo uocis praeconio reuoluamus, documentum
 10 recentis rei satis est quod sic celeriter quodque in tanta celerita-
 tate sic granditer nuper secuta defensio est ruinis rerum, iacturis
 opum, dispendio militum, deminutione castrorum. nec hoc casu
 accidisse aliquis existimet aut fuisse fortuitum putet, cum iam
 pridem scriptura diuina posuerit et dixerit: mihi uindictam,
 15 ego retribuam, dicit Dominus, et iterum Spiritus sanctus
 praemoneat et dicat: ne dixeris: ulciscar me de inimico
 meo, sed expecta Dominum ut tibi auxilio sit. unde
 clarum est adque manifestum quia non per nos sed pro nobis
 accidunt cuncta ista quae de Dei indignatione descendunt.
 20 Nec ideo quis putet christianos his quae accidunt non uindi- 18
 cari, quod et ipsi uideantur accidentium incursione perstringi.
 poenam de aduersis mundi ille sentit cui et laetitia et gloria
 omnis in mundo est. ille maeret et deflet, si sibi male sit in
 saeculo, cui bene non potest esse post saeculum, cuius uiuendi
 25 fructus omnis hic capitur, cuius hic solacium omne finitur, cuius
 caduca et breuis uita hic aliquam dulcedinem computat et uo-

14 Rom. 12, 19 (cf. Deut. 32, 35). 16 Prou. 20, 22.

1 noster sic *V*, noster sit *v* 4 remanet *W* maiore *R* 5 et iustior *Rv*
 fiet *W* 7 exurgitur *om. R* non] nos *R* uindicta nostra *R* cometetur *S*
 8 memorias ta *desinit S* 9 repetita *W* uocis] doces *R* 10 quodque]
 quoque *MR* 11 rerum *WMBV*, aerum *R* (a *in ras.*), regum *v* 12 di-
 minutione *B*, dñ notione *R* 13 fortuitum] postremum *R* iam] tam *R*
 14 uindicta *W* 16 praemonet *M*¹ dicit *M*¹ dixeris] dicas *M*
 ulciscor *R* me *M s. l. m. 2* 17 dñ *R* auxiliior sit *R*, auxi-
 lietur *M* 19 dignatione *MB* 20 christianis *W* his] iis *v* acce-
 dunt *M*¹ 21 et *om. M* incursatione *v* 22 sentiet *R* 23 male sit]
 malent *R* 24 esse *W s. l. m. 2* 26 breuis uita] orem uita *R* et] ad
 fort. uoluptate *B*

luptatem, quando istinc excesserit poena iam sola superest ad dolorem. ceterum nullus his dolor est de incursatione malorum praesentium quibus fiducia est futurorum bonorum. denique nec consternamur aduersis nec frangimur nec dolemus neque in ulla aut rerum clade aut corporum ualitudine mussitamus. spiritu 5 magis quam carne uiuentes firmitate animi infirmitatem corporis uincimus. per ipsa quae uos cruciant et fatigant probari et corroborari nos scimus et fidimus.

- 19 Putatis nos aduersa uobiscum aequaliter perpeti, quando eadem aduersa uideatis a nobis et uobis non aequaliter sustineri? 10 aput uos inpatientia clamosa semper et querula est, aput nos fortis et religiosa patientia quieta semper et semper in Deum grata est, nec quicquam istic laetum aut prosperum sibi uindicat, sed mitis et lenis et contra omnes fluctuantis mundi turbines stabilis diuinae pollicitationis tempus expectat. quamdiu 15 enim corpus hoc permanet commune cum ceteris, sit necesse est et corporalis condicio communis nec separari generi humano ab inuicem datur, nisi istinc de saeculo recedatur. intra unam domum boni et mali interim continemur. quicquid intra domum uenerit pari sorte perpetimur, donec aevi temporalis fine com- 20 pleto ad aeternae uel mortis uel immortalitatis hospitia diuidamur. non ergo idcirco compares uobis et aequales sumus, quia in isto adhuc mundo et carne hac constituti mundi et carnis incommoda uobiscum pariter incurrimus. nam cum in sensu doloris

1 istinc] hinc *M* excesserint *M*¹ sola iam *RM* 2 his] iis *uel*
 hic *v* incursione *Mv* 4 consternimur *MB* aduersis omnino *B*
 frangimus *R* ullam *R*, nulla *B* 5 aut (*ante rerum*) *om. B* musi-
 tamus *WRMB* spiritus *W* 6 uiuent *W*¹ firmitatem *RM*¹ infirmi-
 tate *B* 7 uos] nos *v* comprobari *B* et *om. R* 8 scimus *om. R* fide-
 mus *WM*¹ 9 quando] cum *v* 10 nobis et a uobis *B*, uobis et nobis *R*
 11 est] et *B* 12 dnm *W*, dō *M* 13 est *W s. l. m. 2* et nec *W*
 quisquam *ex* quicquam *M m. 2* stic *R* 14 fluctuantes *RBM*¹
 15 pollicitationes *M*¹ tempus *add. M*² semper expectans *M sed* *ns*
in ras. 16 hoc] hic *v* *ante* commune *distinguit v* sit... communis
om. W 17 seperari *W* 18 nisi si *v* postmodum recedatur *V*
 20 enenerit *Mv* repetimur *B* 21 aeterna *W*¹ diuidamur] *add. W*:
 loquitur et hortatur 23 constituti *ex* a constitutione *M m. 2* 24 in *W*
s. l. m. 2 sensum *M*¹

sit omne quod punit, manifestum est eum non esse participem poenae tuae quem uideas tecum non dolere.

Viget apud nos spei robur et firmitas fidei et inter ipsas saeculi 20
labentis ruinas erecta mens est et immobilis uirtus et numquam
5 non laeta patientia et de Deo suo semper anima secunda, sicut per
prophetam Spiritus sanctus loquitur et hortatur spei ac fidei
nostrae firmitatem caelesti uoce corroborans. ficus, inquit, non
adferet fructum et non erunt nascentia in uineis.
mentietur opus oliuae et campi non praestabunt
10 cibum. deficient a pabulo oues et non erunt in
praeseptibus boues. ego autem in Domino exultabo,
gaudebo in Deo salutari meo. Dei hominem et cultorem
Dei subnixum spei ueritate et fidei stabilitate fundatum negat
15 fallat et olea decipiat et herbis siccitate morientibus aestuans
campus arescat, quid hoc ad christianos, quid ad Dei seruos
quos paradus inuitat, quos gratia omnis et copia regni caelestis
exspectat? exultant semper in Domino et laetantur et gaudent
in Deo suo et mala adque aduersa mundi fortiter tolerant, dum
20 bona et prospera futura prospectant. nam qui exposita natiuitate
terrena spiritu recreati et renati sumus nec iam mundo sed Deo
uiuimus, non nisi cum ad Deum uenerimus. Dei munera et pro-
missa capiemus. et tamen pro arcendis hostibus et imbribus im-
petrandis et uel auferendis uel temperandis aduersis rogamus

7 Hab. 3, 17 sq.

1 sit] situm sit *coni. de Rooy l. c. p. 33* punitur *fort.* 2 poenae tuae
ponit ante manifestum *M* tecum uideas aequaliter *v*, tecum non uideas *Pa-*
melius, tecum non uideas condolere *coni. de Rooy* dolore *B* 3 et (*ante*
inter) *om. v* 4 est *om. W*, esset *R* 7 corroborans] commemorat *B* inquit]
ait *M* 8 adfert *R*, afferent *V* fructus *W* erunt nascentia] erit genera-
tio *v* 10 cibum] frumentum *v* pabulo] populo *W*, stabulo *v* in praes.]
ad praesepia *R* sed *d. s. l.* 12 et gaudebo *RM B v* saluatore *RV* dei]
dñ *M* dei culturae *M*, cultorem christi *B* 13 spe *R* stabilitatem *R*
14 huius mundi *M* 15 siccitatem *R* 16 ad—ad] a—a *R* 18 exul-
tat *M* *dñm* *R* laetatur et gaudet *M* 19 tolerat *M* 20 bona]
dona *v* futura *M s. l. m. 2* expectat *M (m. 2 corr. at in ant)* 21 cre-
ati *W* 22 cum *W s. l. m. 2* 23 pro imbribus *M* 24 pro auferendis
M sed pro *s. l. m. 2* adtemperandis *M*

semper et preces fundimus et pro pace ac salute uestra propitiantes et placantes Deum diebus ac noctibus iugiter adque instanter oramus.

- 21** Nemo sibi itaque blandiatur quod nobis et profanis, Dei cultoribus et Deo aduersantibus sit interim per aequalitatem carnis et corporis laborum saecularium condicio communis, ut ex hoc opinetur non omnia ista quae accidunt nobis inrogari, cum Dei ipsius praedicatione et prophetica contestatione ante praedictum sit uenturam super iniustos iram Dei, persecutiones quae nos humanitus laederent non defuturas, sed et ultiones quae laesos diuinitus defenderent secuturas.
- 22** Et quanta sunt quae istic pro nobis interim fiunt. in exemplum aliquid datur, ut Dei iudicis ira noscatur. ceterum retro est iudicii dies quem scriptura sancta denuntiat dicens: ululate. proximus est enim dies Domini, et obtritio a Deo aderit. ecce enim dies Domini uenit insanabilis indignationis et irae ponere orbem terrae desertum et peccatores perdere ex eo. et iterum: ecce dies Domini uenit ardens uelut clibanus, eruntque omnes alienigenae et omnes iniqui stipula, et succendet illos adueniens dies, dicit Dominus. succendi et cremari alienigenas praecinit Dominus id est alienos a diuino genere et profanos, spiritaliter non renatos nec Dei filios factos. euadere enim solos posse qui renati et signo Christi signati fuerint alio in loco Deus loquitur, quando ad uastationem mundi et interitum generis humani angelos suos mittens grauius in ultimo comminatur dicens: uadite et caedite et nolite par-

14 Es. 13, 6. 9. 18 Mal. 4, 1. 27 Ez. 9, 5 sq.

1 precem *B* 2 et placentes *M*, ac placantes *v* 4 itaque sibi *RBv*
 a nobis *B* nobis dei cultoribus et profanis *Oxon.* profanis dei cultoribus coniungit *v* 7 non *om.* *M* nobis *M* inrogant *R* 9 et persecutiones *MBv* 12 istinc *B*, est hic *R* interim pro nobis *B* exemplo *M* 13 ceterum ceterum *R* 14 iudicii *post* dies *M s. l. m. 2* 16 insanabilis et *M* 18 iterum dicit *M* 20 aligeniene *W*¹ alien. et omnes *om. R* sicut stipula *M* 21 cremari] tremori *E* 22 aligenas *W*¹ praecinit *Mv* dns id est alienos *W s. l. m. 2* 23 non] nos *R* 24 eos solos *v* 25 uastationes—interitus *R* 26 emittens *W* 27 uadite] ite *v*

cere oculis uestris. nolite misereri seniores aut
 iuuenes et uirgines et mulieres et paruulos inter-
 ficite ut perdelegantur. omnem autem super quem
 signum inscriptum est ne tetigeritis. quod autem sit
 5 hoc signum et qua in parte corporis positum manifestat alio in
 loco Deus dicens: transi mediam Hierusalem et nota-
 bis signum super frontes uirorum qui ingemunt et
 maerent ob iniquitates quae fiunt in medio ipsorum.
 et quod ad passionem et sanguinem Christi pertineat hoc signum
 10 et ille saluus adque incolumis reseruetur quisque in hoc signo
 inuenitur, item Dei testimonio conprobatur dicentis: et erit
 sanguis in signo uobis super domos in quibus ibi
 eritis, et uidebo sanguinem et protegam uos, et
 non erit in uobis plaga deminutionis, cum percu-
 15 tiam terram Aegypti. quod ante occiso agno praecedat in
 imagine impletur in Christo secuta postmodum ueritate. ut illic
 percussa Aegypto Iudaicus populus euadere non nisi sanguine et
 signo agni potuit, ita et cum uastari coeperit mundus et per-
 cuti quisque in sanguine et signo Christi inuentus fuerit solus
 20 euadit.

Respicite itaque dum tempus est ad ueram et aeternam salu- 23
 tem, et quia iam mundi finis in proximo est ad Deum mentes
 uestras Dei timore conuertite. nec uos delectet in saeculo inter
 iustos et mites inpotens ista et uana dominatio, quando et in
 25 agro inter cultas et fertiles segetes lolium et auena dominetur,

6 Ez. 9, 4. 11 Ex. 12, 13.

1 senioris *WB*, seniori *M* 2 iuuenis *WB*, iuueni *M* aut (*pro* et)
 uirginis *W*; *cf. test. II 22* et paruulos et mulieres *v* 3 perdelegantur
WMRBV, delegantur *v* 4 scriptum *MBv* 5 qua in] quali *R* in
om. W 6 media *R*, per mediam *WBM²v* (*cf. test. II 22*); *add. M*:
samariam et, *exp. m. 2* herusalem *W¹*, ierusalem *B* notabis] *+++dabis*
R (*non eras.*) 7 super] in *M* frontem *R* 8 ob] propter *v* 9 et (*ante*
 quod) *om. W* 10 quisquis *M²v*, quis *M¹* 11 dicentis *ex de te entis*
W m. 2 12 ibi *WRM¹V*, *om. BM²*, nos uel nos ibi *v* 13 abieritis *B*
 14 diminutionis *WRv* 16 suppletur *W* postm. secuta *M* 18 signo et
 sanguine *M* nunc cum *B* 19 quisquis *M²v* 20 euadet *v* 21 re-
 spicite *W¹*, respiscite *cons. Oxon.* 22 et *W s. l. m. 2* 23 timorem *B*
 24 sta *R* quando *etc.*; *cf. Vergili Georg. I 154*

nec dicatis mala accidere, quia dii uestri a nobis non colantur, sed sciatis esse hanc iram Dei, *Dei* hanc esse censuram ut qui beneficiis non intellegitur uel plagis intellegatur. Deum uel sero quaerite, quia iam pridem per prophetam Deus praemonens hortatur et dicit: quaerite Deum, et uiuet anima uestra. 5 Deum uel sero cognoscite, quia et Christus adueniens hoc admonet et docet dicens: haec est autem uita aeterna ut cognoscant te solum et uerum Deum et quem misisti Iesum Christum. credite illi qui omnino non fallit. credite illi qui haec omnia futura praedixit. credite illi qui cre- 10 dentibus praemium uitae aeternae dabit. credite illi qui incredulis aeterna supplicia gehennae ardoribus inrogabit.

- 24 Quae tunc erit fidei gloria, quae poena perfidiae, cum iudicii dies uenerit, quae laetitia credentium, quae maestitia perfidorum noluisse istic prius credere et ut credant iam redire non 15 posse. cremabit addictos ardens semper gehenna et uiuacibus flammis uorax poena, nec erit unde habere tormenta uel requiem possint aliquando uel finem. seruabuntur cum corporibus suis animae infinitis cruciatibus ad dolorem. spectabitur illic a nobis semper qui hic nos spectauit ad tempus, et in persecutionibus 20 factis oculorum crudelium breuis fructus perpetua uisione pensabitur secundum scripturae sanctae fidem dicentis: uermis eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur, et erunt ad uisionem uniuersae carni. et iterum: tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus 25

5 Amos 5, 6. 7 Io. 17, 3. 22 Es. 66, 24. 25 Sap. 5, 1 sq.

1 coluntur *RB* 2 esse hanc *WR*, hanc esse *VM*¹, hanc *M*²*B* dei hanc esse *scripsi*, hanc esse *B*, esse *WRV* et s. l. m. 2 *M* (hanc iram, dei esse cens. uel esse hanc irae dei censuram *v*, hanc irae dei esse censuram *Baluzius*, esse hanc iram dei, dei esse censuram *coni. Krabinger*) qui *corr. M*² in quia 3 beneficii *M*¹ 4 quia *ex* qua *R* m. 2, qui *W* praemonet *RB* 6 et *om. v* 8 et uerum] uerum *v* 10 credite... dabit *om. W* 12 inrogauit *M*¹ 15 noluisse se *M*² iam *R* in *ras*. 16 cremauit *M*¹ 17 *super* erit *M* m. 2: excipit seruantur *WRB* 19 spectabuntur *VM*² nos] nobis *B* 20 spectauerunt *V*, expectabit *BM*¹, expectauit *M*² 21 factis] falsis *W* breuis *super* crebres *M* m. 2 recõpensabuntur *M* sed recõ s. l. m. 2 25 inquit iusti *M*; cf. ad totum locum test. III 16 p. 128, ad *Fortun. c. 12*

eos qui se angustauerunt et qui abstulerunt labores eorum. uidentes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, paenitentiam habentes et per angustiam spiritus gementes: 'hi sunt quos habuimus aliquando in risu et in similitudine inproperii. nos insensati uitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum sine honore. quomodo computati sunt inter filios Dei et inter sanctos sors illorum est? ergo errauimus a uia ueritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis et sol non est ortus nobis. lassati sumus iniquitatis uia et perditionis et ambulauimus solitudines difficiles, uiam autem Domini ignorauimus. quid nobis profuit superbia aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra. erit tunc sine fructu paenitentiae dolor poenae, inanis ploratio et inefficax deprecatio. in aeternam poenam sero credunt qui in uitam aeternam credere noluerunt.

20 Securitati igitur et uitae dum licet prouidete. offerimus uobis 25 animi et consilii nostri salutare munus. et quia odisse non licet nobis et sic Deo plus placemus, dum nullam pro iniuria uicem reddimus, hortamur, dum facultas adest, dum adhuc aliquid de saeculo superest, Deo satisfacere et ad uerae religionis candidam lucem de profundo tenebrosae superstitionis emergere. non inuidemus commodis uestris nec beneficia diuina celamus. odiis uestris beniuolentiam reddimus et pro tormentis ac suppli-

1 angustiauerunt *WBv* 2 eorum] illorum *B* timore] terrore *W*
 3 inspiratae *WB* 4 dicent *Bv* habentes] agentes *MB* per (*p B*)
 angustiam *WMRBV*, prae angustia *v* 5 hii *W'RB* 6 risum *MR*,
 derisum *v* in *om. W* similitudinem *MRv* 7 illius estimauimus *W*
 8 illius *W*, eorum *B* 9 inter sanctos] in scō *W* illorum *M*, eorum
WRBv 11 et sol... nobis *om. B* ortus est *v* 12 in iniquitatis *v*
 uiae *B* et (*ante amb.*) *om. v* 16 tunc erit *M*, erit enim *V* paenit.
 fructu *B* 17 uel dolor uel *M* et inanis *B* deprecatio in aeternum;
 poenam *W* 18 credent *v* 20 licet] tempus est *V* 22 iniuriam *R*,
 iniuriae *W* 23 hortamur uos *B* 24 dño *M* ad ueram *M*, aduersae *R*,
 uerae *W* 25 de] et *M*¹, et de *M*² tenebrosa *B* (profunda et tenebrosa
 nocte *Pamelius*) 26 uestris *om. M*

ciis quae nobis inferuntur salutis itinera monstramus. credite et uiuite et qui nos ad tempus persequimini in aeternum gaude-
 nobiscum. quando istinc recessum fuerit, nullus iam paeniten-
 tiae locus est, nullus satisfactionis effectus. hic uita aut amit-
 titur aut tenetur: hic saluti aeternae cultu Dei et fructu fidei 5
 prouidetur. nec quisquam aut peccatis retardetur aut annis quo-
 minus ueniat ad consequendam salutem. in isto adhuc mundo
 manenti paenitentia nulla sera est. patet ad indulgentiam Dei
 aditus et quaerentibus adque intellegentibus ueritatem facilis
 accessus est. tu sub ipso licet exitu et uitae temporalis occasu 10
 pro delictis roges et Deum qui unus et uerus est confessione et
 fide agnitionis eius inploras, uenia confitenti datur et credenti
 indulgentia salutaris de diuina pietate conceditur et ad immorta-
 litatem sub ipsa morte transitur.

- 26 Hanc gratiam Christus inperitit, hoc munus misericordiae suae 15
 tribuit subigendo mortem trophaeo crucis, redimendo credentem
 pretio sui sanguinis, reconciliando hominem Deo patri... , uiuifi-
 cando mortalem regeneratione caelesti. hunc si fieri potest sequa-
 mur omnes, huius sacramento et signo censeamur. hic nobis
 uiam uitae aperit, hic ad paradysum reduces facit, hic ad caelo- 20
 rum regna perducit. cum ipso semper uiuemus facti per ipsum
 filii Dei: cum ipso exultabimus semper ipsius cruore reparati.
 erimus christiani cum Christo simul gloriosi, de Deo patre beati,
 de perpetua uoluptate laetantes semper in conspectu Dei et agen-
 tes Deo gratias semper. neque enim poterit nisi et laetus esse 25
 semper et gratus qui cum morti fuisset obnoxius, factus est in-
 mortalitate securus.

2 uidete et uiuite *ex* uiuete *M* *m.* 2 3 recessum *WRMBV*, exces-
 sum *v* 4 est *om.* *R* aut *R* ammittitur *W*¹ 5 salutis *M*¹*B* et
 cultu *M* 6 nec... retardetur *om.* *R* quicquam *W* aut *om.* *B* 10 est
om. *R* exitum uitae *B* 12 ueniam *R* confitendi *W* credentibus *W*
 15 suae *W* *s. l. m.* 2 16 tribuet *W*¹ 17 p. sanguinis sui *v* praecio...
 sanguinis *M* (*sus eras.*) reconciliantem *B* patri et *M*; lacunam indi-
 caui; *cf. p. 394, 8* 18 regenera tunc *R* 20 reducens *B* 21 regno *R*
 uiuimus *M*¹ 22 semper exultabimus *v* 24 uoluntate *RB* 25 deo *om.*
R semper gratias deo *M* et *om.* *Rv* 26 de immortalitate *v* CAECILII
 CYPRIANI AD DEMETRIANVM EXPLICIT *RB*, AD DEMETRIANVM EXPLICIT *WM*

XI.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE OPERE ET ELEEMOSYNIS.

ciis quae nobis inferuntur salutis itinera monstramus. credite et uiuite et qui nos ad tempus persequimini in aeternum gaude-
 nobiscum. quando istinc recessum fuerit, nullus iam paeniten-
 tia^e locus est, nullus satisfactionis effectus. hic uita aut amit-
 titur aut tenetur: hic saluti aeternae cultu Dei et fructu fidei ⁵
 prouidetur. nec quisquam aut peccatis retardetur aut annis quo-
 minus ueniat ad consequendam salutem. in isto adhuc mundo
 manenti paenitentia nulla sera est. patet ad indulgentiam Dei
 aditus et quaerentibus adque intellegendibus ueritatem facilis
 accessus est. tu sub ipso licet exitu et uitae temporalis occasu ¹⁰
 pro delictis roges et Deum qui unus et uerus est confessione et
 fide agnitionis eius inploras, uenia confitenti datur et credenti
 indulgentia salutaris de diuina pietate conceditur et ad inmorta-
 litatem sub ipsa morte transitur.

26 Hanc gratiam Christus inperit, hoc munus misericordiae suae ¹⁵
 tribuit subigendo mortem trophaeo crucis, redimendo credentem
 pretio sui sanguinis, reconciliando hominem Deo patri***, uiuifi-
 cando mortalem regeneratione caelesti. hunc si fieri potest sequa-
 mur omnes, huius sacramento et signo censeamur. hic nobis
 uiam uitae aperit, hic ad paradysum reduces facit, hic ad caelo- ²⁰
 rum regna perducit. cum ipso semper uiuemus facti per ipsum
 filii Dei: cum ipso exultabimus semper ipsius cruore reparati.
 erimus christiani cum Christo simul gloriosi, de Deo patre beati,
 de perpetua uoluptate laetantes semper in conspectu Dei et agen-
 tes Deo gratias semper. neque enim poterit nisi et laetus esse ²⁵
 semper et gratus qui cum morti fuisset obnoxius, factus est in-
 mortalitate securus.

2 uidete et uiuite *ex uiuete M m. 2* 3 recessum *WRMBV*, exces-
 sum *v* 4 est *om. R* aut *R* ammittitur *W¹* 5 salutis *M¹B* et
 cultu *M* 6 nec...retardetur *om. R* quicquam *W* aut *om. B* 10 est
om. R exitum uitae *B* 12 ueniam *R* confitendi *W* credentibus *W*
 15 suae *W s. l. m. 2* 16 tribuet *W¹* 17 p. sanguinis sui *v* praecio***
 sanguinis *M* (sus *eras.*) reconciliantem *B* patri et *M*; lacunam *indi-*
caui; cf. p. 394, 8 18 regenera tunc *R* 20 reducens *B* 21 regno *R*
 uiuimus *M¹* 22 semper exultabimus *v* 24 uoluntate *RB* 25 deo *om.*
R semper gratias deo *M* et *om. Rv* 26 de immortalitate *v* CAECILII
 CYPRIANI AD DEMETRIANVM EXPLICIT *RB*, AD DEMETRIANVM EXPLICIT *WM*

XI.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE OPERE ET ELEEMOSYNIS.

S = codex Seguerianus; deest in eo c. 16 p. 386, 4—c. 26.

F = fragmenta Taurinensia codicis Bobiensis 47 saec. VI; cf. Peyron
Ciceronis orationum fragmenta p. 163.

W = codex Würzburgensis.

G = codex Sangallensis.

V = codex Veronensis.

DE OPERE ET ELEEMOSYNIS.

Multa et magna sunt, fratres carissimi, beneficia diuina |
quibus in salutem nostram Dei patris et Christi larga et copiosa
clementia et operata sit et semper operetur, quod conseruandis
5 ac uiuificandis nobis pater filium misit ut reparare nos posset
quodque filius missus esse et hominis filius uocari uoluit ut nos
Dei filios faceret: humiliavit se ut populum qui prius iacebat
erigeret, uulneratus est ut uulnera nostra curaret, seruiuit ut
ad libertatem seruientes extraheret. mori sustinuit ut immorta-
10 litatem mortalibus exhiberet. multa haec sunt et magna diuinae
misericordiae munera. sed adhuc qualis prouidentia illa et quanta
clementia est, quod nobis salutari ratione prospicitur, ut homini
qui redemptus est reseruando plenius consulatur. nam cum Do-
minus adueniens sanasset illa quae Adam portauerat uulnera et
15 uenena serpentis antiqua curasset, legem dedit sano et praecepit
ne ultra iam peccaret, ne quid peccanti grauius eueniret. coar-
tati eramus et in angustum innocentiae praescriptione conclusi.
nec haberet quid fragilitatis humanae infirmitas adque inbecilli-
tas faceret, nisi iterum pietas diuina subueniens iustitiae et mi-
20 sericordiae operibus ostensis uiam quandam tuendae salutis ape-

INCIPIT DE OPERE ET ELEEMOSYNIS (ELYMOSINIS *W*) *SW*, INCIPIT EIVS-
DEM DE OPERE ET ELIMOSINIS *G* 2 carissimi] dilectissimi *GV* 4 ser-
uandis *G* 5 filium suum pater *G* suum misit *v* 6 esse et] esse *G*,
dici se et *V*, esset *Oxon.*, est et *Marius Mercator p. 180 ed. Baluz.*
filium *V* uocari *F*, om. *SWG V*, dici *Oxon.*, fieri *Baluzius*, esse *Mar.*
Merc. 8 curaret *SFWGV* et *Mar. Merc.*, sanaret *v* 11 prouiden-
tiae *S* 12 ut] et *F* hominis *F* 13 reseruato *F* consolatur *F*
15 antiqua *FWG* et *Augustinus contra duas epist. Pelag. IV, 8, 21.* an-
tiquae *S*, antiqui *v* 16 peccandi *S*¹ 17 proscriptione *G* 18 nec] ne *G*
20 tuendae] tenende *G*

riret, ut sordes postmodum quascumque contrahimus eleemosynis abluamus.

2 Loquitur in scripturis Spiritus sanctus et dicit: eleemosynis et fide delicta purgantur. non utique illa delicta quae fuerant ante contracta: nam illa Christi sanguine et sanctificatione purgantur. item denuo dicit: sicut aqua ignem extinguet, sic eleemosyna extinguet peccatum. hic quoque ostenditur et probatur quia sicut lauacro aquae salutaris gehennae ignis extinguitur, ita eleemosynis adque operationibus iustis delictorum flamma sopitur. et quia semel in baptismo remissa peccatorum datur, adsidua et iugis operatio baptismi instar imitata Dei rursus indulgentiam largiatur. hoc et Dominus in euangelio docet. nam cum denotarentur discipuli eius quod ederent nec prius manus abluissent, respondit et dixit: qui fecit quod est intus fecit et quod foris est. uerum date eleemosynam, et ecce uobis munda omnia, docens scilicet et ostendens non manus lauandas esse sed pectus et sordes intrinsecus potius quam extrinsecus detrahendas, uerum qui purgauerit quod est intus eum quoque id quod foris est repurgasse et emundata mente cute quoque et corpore mundum esse coepisse. porro autem monens et ostendens unde mundi et purgati esse possimus, addidit eleemosynas esse faciendas. misericors monet misericordiam fieri, et quia seruare quaerit quos magno redemit post gratiam baptismi sordidatos docet denuo posse purgari.

25

3 Prou. 16, 6 (=15, 27). 6 Sir. 3, 30. 14 Luc. 11, 40 sq.

1 protrahimus *F* eleemosynis *SW* fere semper, aelymosinis *G* sapius 3 scripturis diuinis *v* 4 delecta *S* 6 purgata sunt *G* ignem extinguet *S*, extinguit ignem *FWGv*; cf. test. III 1 p. 110 7 sic et *FG* extinguit *FWGv* 8 aquae *G* (aq. eras.) 9 ita et *Baluzius* operationibus] operibus *G* 11 asidua *G* 12 imitatae *S* dei] deum *coni. Routh* largitur *Gv* 13 in euangelio dominus *v* ederent] erent *S* 14 lauissent *GV* respondens dixit *G* 15 intus est *Fv* est (post foris) *om. G* 17 scilicet *om. G* 18 detrahendas] diluendas *v* 21 purgati et mundi *G* 22 possumus *S* addit *G* eleemosynis *S*¹ 23 monet] docet et monet *v*, docet (sed post misericordiam) *G* misericordias esse faciendas *S* 24 magno pretio *Fv* redimit *S*, redemit praecio *G* baptismi gratiam *v*

Agnoscamus itaque, fratres dilectissimi, diuinæ indulgentiæ 3
 salubre munus [et] emundandis purgandisque peccatis nostris, qui
 sine aliquo conscientiae uulnere esse non possumus medellis spiri-
 talibus uulnera nostra curemus. nec quisquam sic sibi de puro
 5 adque immaculato pectore blandiatur, ut innocentia sua fretus
 medicinam non putet adhibendam esse uulneribus, cum scriptum
 sit: quis gloriabitur castum se habere cor aut quis
 gloriabitur mundum se esse a peccatis? et iterum in
 epistula sua Iohannes ponat et dicat: si dixerimus quia
 10 peccatum non habemus, nos ipsos decipimus et ue-
 ritas in nobis non est. si autem nemo esse sine peccato po-
 test et quisque se inculpatum dixerit aut superbus aut stultus
 est, quam necessaria, quam benigna est diuina clementia, quæ
 cum sciat non deesse sanatis quædam postmodum uulnera,
 15 dedit curandis denuo sanandisque uulneribus remedia salutaria.

Numquam denique, fratres dilectissimi, admonitio diuina 4
 cessauit et tacuit quominus in scripturis sanctis tam ueteribus
 quam nouis semper et ubique ad misericordiae opera Dei populus
 prouocaretur et canente adque exhortante Spiritu sancto quisque
 20 ad spem regni caelestis instruitur facere eleemosynas iuberetur.
 mandat et praecipit Esaiae Deus: exclama, inquit, in forti-
 tudine et noli parcere. sicut tuba exalta uocem

7 Prou. 20, 9. 9 I Io. 1, 8. . 21 Es. 58, 1.

1 dilectissimi *SG et Augustin. l. c. IV, 10, 27.*, carissimi *FWv*
 2 munus salubre *v* et] ut *v Augustini, om. G*, et quia *S*; munus emun-
 dandis—nostris et qui *coni. Vahlen* emundandis *S* 4 nec] ne *W et*
August. contra Iulian. Pel. II 25 sic *om. W* 5 atque de *August. l. c.*
contra d. epist. Pel. pectore] corde *v* 8 mundum se] mundus *FW*
 9 iohannes in epistola sua dicit si *G* quoniam *F* 10 decepimus *W*
 11 non est *SFWGV et August.*, non est. si autem confessi fuerimus pec-
 cata nostra, fidelis et iustus est dominus, qui nobis peccata dimittat *v*
 12 quisquis *v* se] ex te *W m. 2, om. v* post quisque se *deest totum*
folium in F se esse dixerit *v*, esse dixerit *August. l. c. contra Iul. P.*
 stultus est aut superbus *G* 13 quam necessaria... quæ *om. v Augustini*
l. c. contra duas epist. Pel. 15 denuo curandis *G* 17 et] numquam *v*
 tam u. q. nouis *om. W*; *cf. p. 188, 6* 18 et] ut *G* 19 exhortante] pro-
 uocante *G* quisquis *v* 20 iubeatur *G*, iubetur *v* 21 praecipit *G*¹
 deus essiae dicens *S* 22 turba *G*¹

tuam, adnuntia plebi meae peccata ipsorum et domui Iacob facinora eorum. et cum peccata eis sua exprobrari praecepisset cumque eorum facinora pleno indignationis impetu protulisset dixissetque eos nec si orationibus et precibus et ieiuniis uterentur, satisfacere pro delictis posse, nec si in cilicio et cinere uoluerentur, iram Dei posse lenire, in nouissima tamen parte demonstrans solis eleemosynis Deum posse placari addidit dicens: frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto induc in domum tuam. si uideris nudum, uesti et domesticos seminis tui non despicias. tunc erumpet temporaneum lumen tuum et uestimenta tua cito orientur, et praeibit ante te iustitia et claritas Dei circumdabit te. tunc exclamabis, et Deus exaudiet te. dum adhuc loqueris, dicet: ecce adsum.

5 Remedia propitiando Deo ipsius Dei uerbis data sunt, quid deberent facere peccantes magisteria diuina docuerunt, operationibus iustis Deo satisfieri, misericordiae meritis peccata purgari. et apud Salomonem legimus: concludere eleemosynam in corde pauperis, et haec pro te exorabit ab omni malo. et iterum: qui obturat aures ne audiat inbecillum, et ipse inuocabit Deum et non erit qui exaudiat eum. neque enim mereri Dei misericordiam poterit qui misericors ipse non fuerit aut inpetrabit de diuina pietate aliquid in precibus qui ad precem pauperis non fuerit humanus. quod item in psalmis Spiritus sanctus declarat et probat dicens: beatus qui intellegit super egenum et pauperem. in

8 Es. 58, 7 sq. 19 Sir. 29, 12. 21 Prou. 21, 13. 26 Ps. 40, 2.

1 adnuntia *WVG*, et adnuntia *Sv*; *cf. test. III 1 p. 108* peccata] delicta *G* 3 praecipisset *S* indignationes *G* 4 impetum *W*¹ 6 cinere et cilicio uoluerentur *V* leniri *S* 10 uesti *SWG*¹, uesti eum *v* domesticum *S* dispicias *S* (*cf. 108, 21*), despicias *v* 12 oriuntur *W* praeibit *W*¹ 14 dum] cum *G* dicit *V* 16 propitiante *G*², propiando *S* 19 in cor in corde *G*¹ 20 exorabunt *W* ab omni malo] in die malo *V* 21 obdurat *W* inbecillum *G* 23 promereri *v* misericordiam dei *v*, dñi *S* (*cf. 382, 10*) 26 et probat *om. G* 27 egentem *WGV*,

die malo liberabit eum Dominus. quorum praeceptorum
 memor Daniel cum rex Nabuchodonosor aduerso somnio terri-
 tus aestuaret, auertendis malis a diuina ope inpetranda reme-
 dium dedit dicens: propterea, rex, consilium meum
 5 placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime et
 iniustitias tuas miserationibus pauperum, et erit
 Deus patiens peccatis tuis. cui rex non obtemperans ad-
 uersa quae uiderat et infesta perpessus est: quae euadere et ui-
 tare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset. Raphael
 10 quoque angelus paria testatur et ut eleemosyna libenter ac lar-
 giter fiat hortatur dicens: bona est oratio cum ieiunio
 et eleemosyna, quia eleemosyna a morte liberat et
 ipsa purgat peccata. ostendit orationes nostras ac ieiunia
 minus posse, nisi eleemosynis adiuuentur, deprecationes solas
 15 parum ad inpetrandum ualere, ni factorum et operum accessione
 satientur. reuelat angelus et manifestat et firmat eleemosynis
 petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis uitam de periculis
 redimi, eleemosynis a morte animas liberari.

Nec sic, fratres dilectissimi, ista proferimus, ut non quod
 20 Raphael angelus dixit ueritatis testimonio conprobemus. in Actis
 apostolorum facti fides posita est, et quod eleemosynis non tan-
 tum a secunda sed a prima morte animae liberentur, gestae et
 impletae rei probatione conpertum est. Tabitha operationibus
 iustis et eleemosynis praestandis plurimum dedita cum infirmata

4 Dan. 4, 24. 11 Tob. 12, 8 sq.

1 malo *SWV*, mala *Gv* liberanit *W'G'* illum deus *SWGv*, eum
 dominus *v*; cf. test. III 1 p. 110 2 nabocodonosor *W* territus *om. G*
 3 aestuaret et *S* auertendis *SWGv*, pro au. *v* a] ac *SFG*, ad *Wv*,
 de *V* diuina ope inpetranda *SFWGv*, diuinam opem impetrandam *v*
 5 et (ante peccata) *om. G* 7 patiens] parcens *v* 9 sua *om. G* redi-
 misset *SG* 12 quoniam *G* quia eleemosyna *om. W* et elemosyna *S*
 et *om. G* 13 a peccatis *V* 15 ni *F*, nisi *Wgv*, si *S* satisfactorum *G*
 16 satientur *SFWGv*, farciantur *v* ex coniectura *Gravii*, fulciantur
coni. Goulartius, sociantur *exhibent aliquot codices* 17 petitiones...
 eleemosynis *om. G* 18 eleemosynis *om. G* animas a morte *Gv*
 19 dilectissimi *SG*, carissimi *FWv* 20 actis *SWG*, actibus *Fr*
 22 sed et *FG* 23 impleta *S* conpertum] testatum *G* dedita *S*, ta-
 bita *G* operationibus] orationibus *G* 24 plurimis *G*

esset et mortua, ad cadauer exanimae Petrus accitus est. qui cum impigre pro apostolica humanitate uenisset, circumsteterunt eum uiduae flentes et rogantes, pallia et tunicas et omnia illa quae prius sumperant indumenta monstrantes nec pro defuncta suis uocibus sed ipsius operibus deprecantes. sensit Petrus impetrari posse quod sic petebatur nec defuturum Christi auxilium uiduis deprecantibus, quando esset in uiduis ipse uestitus. cum itaque genibus nixus orasset et uiduarum ac pauperum idoneus aduocatus legatas sibi preces ad Dominum pertulisset, conuersus ad corpus quod in tabula iam lotum iacebat, Tabitha, inquit, exurge in nomine Iesu Christi. nec defuit Petro quominus statim perferret auxilium qui in euangelio dari dixerat quicquid fuisset eius nomine postulatam. mors itaque suspenditur et spiritus redditur et mirantibus ac stupentibus cunctis ad hanc mundi denuo lucem rediuuium corpus animatur. tantum potuerunt misericordiae merita, tantum opera iusta ualuerunt. quae laborantibus uiduis largita fuerat subsidia uiuendi meruit ad uitam uiduarum petitione reuocari.

- 7 Itaque in euangelio Dominus doctor uitae nostrae et magister salutis aeternae uiuificans credentium populum et uiuificatis consulens in aeternum inter sua mandata diuina et praecepta caelestia nihil crebrius mandat et praecipit quam ut insistamus eleemosynis dandis nec terrenis possessionibus incubemus sed caelestes thesauros potius recondamus. uendite, inquit, res uestras et date eleemosynam, et iterum: nolite uobis condere thesauros super terram, ubi tinea et come-stura exterminat et ubi fures effodiunt et furan-

10 Act. 9, 40. 24 Luc. 12, 33. 25 Matth. 6, 19 sq.

1 esset *ex est G m. 2 exanimae SW¹, exanime FW² Gv acci-
tus G, accersitus F 3 palea W 5 suis om. F 8 genuis G
nixus V et om. v 9 protulisset G 10 tabulam S dabitha W
11 nomine dñi S iesu om. G 12 perferret F, ferret SWGv euan-
gelio suo G 14 hac S 16 operae iustae F 17 fuerant F adj in
hanc F 20 credentium populum et uiuificatis] et S fort. *rectius* 21 et
diuina G 22 praecepit W¹ sistamus S 24 thesauros SW², the-
sauros W¹, ita l. *segg. uterque nisi quod W¹ thesaur.* 25 datae S
aelimosinas G 26 super terram] in terra G tinea S 27 exterminant
Vv et (ante ubi) *add. W²**

tur. thesaurizate autem uobis thesauros in caelo, ubi neque tinea neque comestura exterminat et ubi fures non effodiunt. ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum. et cum obseruata lege perfectum et consummatum uellet ostendere, si uis, inquit, perfectus esse, uade et uende omnia tua et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo, et ueni sequere me. item alio loco negotiatorem caelestis gratiae et comparatorem salutis aeternae distractis omnibus rebus suis pretiosam margaritam hoc est uitam aeternam Christi cruore pretiosam de quantitate patrimonii sui dicit debere mercari. simile est, inquit, regnum caelorum homini negotianti quaerenti bonas margaritas. ubi autem inuenit pretiosam margaritam, abiit et uendidit omnia quae habuit et emit illam.

Eos denique et Abrahae filios dicit quos in iuandis alendisque pauperibus operarios cernit. nam cum Zachaeus dixisset: ecce dimidium ex substantia mea do egenis et si cui quid fraudauit quadruplum reddo, respondit Iesus: quia salus hodie domui huic facta est, quoniam et hic filius est Abrahae. nam si Abraham credidit Deo et reputatum est ei ad iustitiam, utique qui secundum praeceptum Dei eleemosynas facit Deo credit: et qui habet fidei ueritatem seruat Dei timorem: qui autem Dei timorem seruat in miserationibus pauperum Deum cogitat. operatur enim, in Deo quia credit, quia scit uera esse quae praedicta sunt uerbis Dei nec scripturam [sanc-

5 Matth. 19, 21. 11 Matth. 13, 45 sq. 17 Luc. 19, 8 sq.

1 thesaurizate... 1. 3 effodiunt *om. G* autem *om. W*; *cf. test. III 1 p. 111* 2 tineae *S* 3 effodiunt nec furantur *v* 4 illic] *istic V*, ibi *v* 5 uellet *post lege ponit G* 6 pauperibus *F*, egenis *SWGv*; *cf. test. III 1 p. 111* 9 suis *om. G* 10 cruorem *S* 11 de] *da G* 12 negotiatori *v* 16 habrahe *WG saepius* in *om. S* iuuandis *W* 17 zaccheus *S*, zacheus *WG* 18 cui *om. G* 19 respondens *G* iesus] iesus et dixit *v* 20 huic domui *v* 21 abraam *S*, habraham *G* deputatum *WGv* 22 ei] illi *S* dñi *W* 24 qui a. d. t. seruat] quia *S fort. rectius*; *cf. p. 378, 20* miseratione *G* 25 enim *W in ras.* in deo *S*, ideo *FGv*, ideo *W in ras. corr.* 26 praedicta] praecepta *G sanctam om. S*

tam] posse mentiri, arbores infructuosas id est steriles homines excidi et in ignem mitti, misericordes ad regnum uocari. qui et alio in loco operarios et fructuosos fideles appellat, infructuosis uero et sterilibus fidem derogat dicens: si in iniusto mammona fideles non fuistis, quod est uerum quis credit uobis? et si in alieno fideles non fuistis, uestrum quis dabit uobis?

- 9 Sed uereris et metuis ne si operari plurimum coeperis patri-
monio tuo larga operatione finito ad penuriam forte redigaris,
esto in hac parte intrepidus, esto securus. finiri non potest unde
in usus Christi impenditur, unde opus caeleste celebratur. nec
hoc tibi de meo spondeo sed de sanctarum scripturarum fide et
diuinae pollicitationis auctoritate promitto. loquitur per Salo-
monem Spiritus sanctus et dicit: qui dat pauperibus num-
quam egebit: qui autem auertit oculum suum in
magna penuria erit, ostendens misericordes adque operan-
tes egere non posse, magis parcos et steriles ad inopiam post-
modum deuenire. item beatus apostolus Paulus dominicae inspi-
rationis gratia plenus, qui administrat, inquit, semen
seminanti et panem ad edendum praestabit et mul-
tiplicabit seminationem uestram et augebit incre-
menta frugum iustitiae uestrae, ut in omnibus lo-
cupletemini. et iterum: administratio huius officii
non tantum supplebit ea quae sanctis desunt, sed
et abundabit per multam gratiarum actionem in
Domino: quoniam dum gratiarum actio ad Deum pro eleemo-

4 Luc. 16, 11 sq. 14 Prou. 28, 27. 19 II Cor. 9, 10 sq.

1 arbores es *S*¹ stereles *S* 2 misericordes *SFWGV*, mis. autem *r*
3 fidelis *S* item *l. 5 et 6* 4 et sterilibus *om. W* in *om. SG* mam-
mona *v*, mammonae *G* 5 est uestrum *F*, uestrum est *G* (sed est *s. l.*
m. 2) credit *S*, dabit *G* 6 uestrum *SWG*, quod uestrum est *F*,
quod est uestrum *v* 8 sed] si *v* 9 finiatur *F* 11 usum *G* 12 de
meo *ex* debeo *S m. 2* sanctarum] singularum *W* et] et de *W* 14 et
dicit *om. G* 16 magnam *S* ostendit *G* 20 ad edendum *add. W m. 2*
21 uestram *ex* eius *S* 22 locupletemini *S* (*corr. m. 2 a in i*) 24 sup-
pleuit *G*, implebit *W* eam *S*¹ 25 et *om. W* abundauit *G* multas
g. actiones G in *om. F*¹ 26 dmo *SGV*, dñi *F*¹, dñ *WF*²*v*; *cf. test. III*
1 p. 113 cum *G* per aelemosinas nras (adq. oper. *om.*) *G*

synis adque operationibus nostris pauperum oratione dirigitur, census operantis Dei retributione cumulatur. et Dominus in euangelio iam tum eiusmodi hominum corda considerans et perfidis adque incredulis praescia uoce denuntians contestatur et dicit: nolite cogitare dicentes: quid edemus aut quid bibemus aut quid uestiemur? haec enim nationes quaerunt. scit enim pater uester quia horum omnium indigetis. quaerite primo regnum et iustitiam Dei, et omnia ista adponentur uobis. eis omnia adponi dicit et tradi qui regnum et iustitiam Dei quaerunt: eos [enim] Dominus, cum iudicii dies uenerit, ad percipiendum regnum dicit admitti qui fuerint in ecclesia eius operati.

Metuis ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo **10**
15 largiter coeperis, et nescis miser quia dum times ne res familiaris deficiat uita ipsa et salus deficiat, et dum ne quid de rebus tuis minuatur adtendis, non respicis quod ipse minuaris amator magis mamonae quam animae tuae, et dum times ne pro te patrimonium perdas, ipse pro patrimonio pereas. et ideo bene apostolus **20**
25 clamat et dicit: nihil intulimus in hunc mundum, uerum nec auferre possumus. habentes itaque exhibitionem et tegumentum his contenti simus. qui autem uolunt diuites fieri incidunt in temptationem et muscipula et desideria multa et nocentia quae mergunt hominem in perditionem et in interi-

5 Matth. 6, 31 sq. 20 I Tim. 6, 7 sq.

1 oratione] operatione *S* dirigitur *S* 3 tunc *WGv* 6 bibimus *S*
 7 enim] autem *FWv* uester caelestis *S* omnium horum *v* 8 indigetis *S*, indietis *G*¹ primum *Gv* et iustitiam *om. G* dei et iustitiam eius *v* 9 ista *om. S*; *cf. ad totum l. test. III 11 p. 122* 10 dicit omnia apponi *G* dei et iustitiam *G* 11 enim *om. S*; *cf. p. 384, 19*
 14 metuens *S*; *cf. p. 382, 4 et 9* 15 familiares *S* 16 salus deficit *WGv*
 nequit *F* 17 ipse *W s. l. m. 2* 18 et] ut *Fv* Dum times (et *om.*)
V pro te] propter *S* patrimonium *SFWGV*, patr. tuum *v* 19 ipse] id agis ut ipse *V*; operam das ut ipse *fort.* patrimonio *FWV*, patr. tuo *SGv* et *om. G* apostolus paulus *F* 20 dicit *S* nihil *etc.*; *cf. p. 165, 15. 245, 14* 21 auferre quid *v* 22 simus *W s. l. m. 2*, sumus *SG*¹
 24 et] et in *Fv* muscipula *S*, muscipulas *W*, muscipulam *FGv* multa nocentia *S* 25 homines *S* et in] et *SG*¹ *V*

tum. radix enim omnium malorum est cupiditas quam quidam adpetentes naufragauerunt a fide et inseruerunt se doloribus multis.

- 11 Metuis ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter coeperis? quando enim factum est ut iusto possent deesse subsidia? cum scriptum sit: non occidet fame Dominus animam iustam. Helias in solitudine coruis ministrantibus pascitur et Danieli in lacum [ad] leonum [praedam] iussu regis incluso prandium diuinitus apparatur: et tu metuis ne operanti et Dominum promerenti desit alimentum, quando ipse in euangelio ad exprobrationem eorum quibus mens dubia est et fides parua contestetur et dicat: aspiciate uolatilia caeli quoniam non seminant neque metunt neque colligunt in horrea, et pater uester caelestis alit illa. nonne uos pluris estis illis. uolucres Deus pascit et passeribus alimenta diurna praestantur et quibus nullus diuinae rei sensus est eis nec potus nec cibus deest: tu christiano, tu Dei seruo, tu operibus bonis dedito, tu domino suo caro aliquid existimas defuturum?
- 12 Nisi si putas quia qui Christum pascit a Christo ipse non pascitur aut eis terrena deerunt quibus caelestia et diuina tribuuntur. unde haec incredula cogitatio, unde impia et sacrilega ista meditatio? quid facit in domo fidei perfidum pectus? quid qui Christo omnino non credit appellatur et dicitur christianus? Pharisei tibi magis congruit nomen. nam cum Dominus in euangelio de eleemosynis disputaret et ut nobis amicos de terrestribus lucris prouida operatione faceremus qui nos postmodum in taber-

6 Prou. 10, 3. 12 Matth. 6, 26.

3 inserunt *F* 4 metuens *S* ex om. *S* 5 possent *W* (sed ent corr.), possint *G* 6 subsidia uitae *v*, substantia *V* dñs fame *G* 7 fugae solitudine *V* 8 daniel *SW*, danihel *WG* lacu *F* *GVV* ad om. *SGV* praeda *V*, om. *G* ad et praedam inclusi; cf. de dom. orat. p. 283, 1 9 metues *S* 10 operanti tibi *v* dñm *G*, dō *F* 11 exprobrationem *SG* quibus] quorum *G* dubia] dura *S* 12 contestetur et om. *G* dicit *G* 15 plures *SW* *G*; cf. test. III 11 p. 123 illis estis *W* 18 tu...caro om. *G* dōm ex dño *W* m. 2 20 ipse om. *G* 22 ista] illa *F* 26 et om. *G* 27 prouide *G*, propria *S* oratione *W*, ratione *S* qui* *G*

macula aeterna suscipere[n]t fideliter ac salubriter praemoneret, addidit post haec scriptura dicens: audiebant autem haec omnia Pharisaei qui erant cupidissimi et iridebant. quales nunc in ecclesia quosdam uidemus quorum praeclosae aures et corda caecata nullum de spiritalibus ac salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus mirari non oportet quod contemnant in tractatibus seruum, quando a talibus ipsum Dominum uideamus esse contemptum.

Quid tibi cum istis ineptis et stultis cogitationibus plaudis, **13**
10 quasi metu et sollicitudine futurorum ab operibus retarderis? quid umbras et praestigias quasdam uanae excusationis obtendis? confitere immo quae uera sunt et quia scientes non potes fallere, secreta et abdita mentis exprome. obsederunt animum tuum sterilitatis tenebrae et recedente inde lumine ueritatis carnale
15 pectus alta et profunda auaritiae caligo caecauit. pecuniae tuae captiuus et seruus es, catenis cupiditatis et unculis alligatus es et quem iam soluerat Christus denuo uinctus es. seruas pecuniam quae te seruata non seruat, patrimonium cumulas quod te pondere suo onerat, nec meministi quid Deus responderit diuiti
20 exuberantium fructuum copiam stulta exultatione iactanti. stulte, inquit, hac nocte expostulatur anima tua. quae ergo parasti cuius erunt? quid diuitiis tuis solus incubas, quid in poenam tuam patrimonii pondus exaggeras, ut quo locupletior saeculo fueris pauperior Deo fias? redditus tuos
25 diuide cum Deo tuo, fructus tuos partire cum Christo, fac tibi possessionum terrestrium Christum participem, ut et ille te sibi faciat regnorum caelestium coheredem.

2 Luc. 16, 14. 21 Luc. 12, 20.

1 succiperet *S*, suscipere. int *G*¹ 2 addit *G* dicens] diuina *G*
autem *om. W* 3 iridebant *SFWGV*, iridebant eum *v* 4 quosdam
in ecclesia *Gv* 7 contempnat *G*¹ tractibus *F* 8 dñm *SG* 9 cum *F*,
in *WG*, *om. S*; cf. p. 190, 19 plaudes *F* 11 uanas *S* 12 potest
SG 13 obsiderunt *G* 14 sterelitatis *WG* 15 auaritia *W* 18 te]
a te *G* 19 grauius onerat *v* quid. diuiti *om. S* 20 copia stulta
se *V* exaltatione *G* 21 tua a te *v* 22 cui *V* tuis *om. S* 23 in-
cumbas *F* patrimonii *SFWGV*, patr. tui *v* 24 redditus *G*¹ 25 di-
uide. . . tuos *om. S* deo *FWV*, dno *G*, domino deo *v* 26 ex poss. terr.
pronentu *v* participem christum *G*

14 Erras et falleris quisque te in saeculo diuitem credis. audi in Apocalypsi Domini tui uocem eiusmodi homines iustis obiurgationibus increpantem. dicis, inquit, diues sum et ditatus sum et nullius rei egeo: et nescis quoniam tu es miser et pauper et caecus et nudus. suadeo tibi emere a me aurum ignitum de igni ut sis diues, et uestem albam ut uestiaris et non appareat in te foeditas nuditatis tuae, et collyrio inungue oculos tuos ut uideas. qui ergo locuples et diues es eme tibi a Christo aurum ignitum, ut sordibus tuis tamquam igne decoctis esse aurum mundum possis, si eleemosynis et iusta operatione purgeris. eme tibi albam uestem, ut qui secundum Adam nudus fueras et horrebas ante deformis, indumento Christi candido uestiaris. et quae matrona locuples et diues es ungue oculos tuos non stibio diaboli sed collyrio Christi, ut peruenire ad uidentium Deum possis, dum Deum et moribus et operibus promereris.

15 Ceterum quae talis es nec operari in ecclesia potes: egentem [enim] et pauperem non uident oculi superfusi nigrore, tenebris et nocte contacti. locuples et diues dominicum celebrare te credis quae corban omnino non respicis, quae in dominicum sine sacrificio uenis, quae partem de sacrificio quod pauper obtulit sumis? intuere in euangelio uiduam praecceptorum caelestium memorem, inter ipsas pressuras et angustias egestatis operantem, in gazophylacium duo quae sola sibi erant minuta mit-

3 Apoc. 3, 17 sq.

1 falleres *S* quisquis *v* 3 sum *om. GV* 5 miser et miserabilis *v* 6 a me *W s. l. m. 2* de igne *W, om. G* 7 uestem a. ut uestiaris] uestiaris ueste alba *G* ut] et *S* et] ut *F* 8 ungue *G²*, ungue *WG¹* 10 christo] me *F* decoctis *S* 14 matrona] *add. v*: in ecclesia christi inunge *FWv* 16 dum deum et] et dominum *ex* dum et *Fm. 2* operibus et moribus *FWV*, operibus *G*, operibus bonis et m. *v* bonis ornaris *ex* promereris *Fm. 2* 18 talis non *F²* ecclesiam *S* potest *G* 19 enim *om. S*; *cf. p. 381, 10* oculi tui *Sv* perfusi *G*, superfusioni *F* nigroris *WGV*, cruoris *F* 20 diues] es *add. G*, es et *add. v* credes *S* 21 corbam *S* respices *S* dominico *F* 22 sine sacrificium *S* 23 in euangelio] euangelicam *G* 24 operari *S* 25 caizophylacio *S* erant *S*, fuerant *FWGv* area minuta *F* (*corruptum pro aeram.*)

tentem, quam cum animaduerneret Dominus et uideret, non de patrimonio sed de animo opus eius examinans et considerans, non quantum sed ex quanto dedisset, respondit et dixit: amen dico uobis quoniam uidua ista omnibus plus misit
 5 in dona Dei. omnes enim isti ex eo quod abundauit illis miserunt in dona Dei. haec autem de inopia sua omnem quemcumque habuit uictum misit. multum beata mulier et gloriosa quae etiam ante diem iudicii meruit iudicis uoce laudari. pudeat diuites sterilitatis adque infelicitatis
 10 suae. uidua et inops [uidua] in opere inuenitur, cumque uniuersa quae dantur pupillis et uiduis conferantur, dat illa quam oportebat accipere, ut sciamus quae poena sterilem diuitem maneat, quando hoc documento operari etiam pauperes debeant. adque ut intellegamus haec opera Deo dari et eum quisque haec
 15 faciat Deum promereri, Christus illud dona Dei appellat et in dona Dei uiduam duos quadrantes misisse significat, ut magis ac magis possit esse manifestum quia qui miseretur pauperis Deo faenerat.

Sed nec illa res, fratres carissimi, a bonis operibus et iustis
 20 refrenet et renocet christianum quod excusari se posse aliquis existimet beneficio filiorum, quando in impensis spiritalibus Christum cogitare qui accipere se professus est debeamus nec conseruos liberis nostris, sed Dominum praeferamus ipso instruente et monente: qui diligit, inquit, patrem aut matrem
 25 super me non est me dignus, et qui diligit filium aut filiam super me non est me dignus. item

3 Luc. 21, 3 sq. 24 Matth. 10, 37.

2 exanminans S¹ 4 plus omnibus FGv 5 omnes... autem de om. S ex eo] de eo W, deo G 7 omne G¹ quodcumq. SG¹ 9 infelicitatis SFWGV, infidelitatis v 10 inops uidua FWG, inops S, inops rebus diues scripsit Balusius, inops uidua larga Manutius, inops non inops fort. in uniuersa W 11 illa W a in ras. 12 sterili diuiti G² 13 hoc ipso v 14 eum om. G quisquis v haec cum quisq. G 15 dō S illuc ex illud W dei dona v dona dei appellat et in om. F¹, dei munus appellat et in add. F² 17 posset SG pauperi G 18 dñm W, dno F 19 res om. W 20 excusare SG 21 in om. S 23 dno S 24 monente] dicente S 25 et qui... dignus om. G 26 super me S m. 2 in ras.

in Deuteronomio ad corroborationem fidei et dilectionem Dei paria conscripta sunt. qui dicunt, inquit, patri et matri: non noui te, et filios suos non agnouerunt, hi custodierunt praecepta tua et testamentum tuum seruauerunt. nam si Deum toto corde diligimus, nec parentes nec filios Deo praeferre debemus. quod et Iohannes in epistula sua ponit caritatem Dei apud eos non esse quos uideamus operari in pauperem nolle. qui habuerit, inquit, substantiam mundi et uiderit fratrem suum desiderantem et cluserit uiscera sua, quomodo caritas Dei manet in illo? si enim Deus eleemosynis pauperum faeneratur et cum datur minimis Christo datur, non est quod quis terrena caelestibus praeferat nec diuinis humana praeponat.

- 17 Sic uidua illa in tertio Regnorum libro cum in siccitate et fame consumptis omnibus de modico farre et oleo quod super- fuerat fecisset cinericium panem quo assumpto moritura cum liberis esset, superuenit Helias et petit sibi prius ad edendum dari, tunc quod superfuisset inde illam cum filiis suis uesci. nec obtemperare illa dubitauit aut Heliae filios mater in fame et egestate praeposuit. fit immo in conspectu Dei quod Deo placeat, prompte ac libenter quod petebatur obfertur nec de abundantia portio sed de modico totum datur, et esurientibus liberis alter prius pascitur, neque in penuria et fame cibus ante quam misericordia cogitatur, ut dum in opere salutari carnaliter uita contemnitur spiritaliter anima seruetur. Helias itaque typum Christi gerens et quod ille pro misericordia uicem singulis reddat ostendens respondit et dixit: haec dicit Dominus: fidelia far-

2 Deut. 33, 9. 8 I Io. 3, 17. 27 I Reg. 17, 14.

2 dicunt *ex diligunt S* et m.] aut matri *v*, *om. S* 3 nouerunt *G* hii *FG*, hic *S* 4 custodiunt *F*, custodie || *reliqua desunt in S* 5 seruauerunt *F* diligimus *W* 6 pretere *G* 7 ponit et dicit *G* 8 pauperes *Gv* habuerint—uiderint *F* 9 desiderantem aliquid *V* 10 cluserit u. sua ab eo *v* dei *om. F* 11 illum *F* quomodo poterit caritas dei manere in illo *V* 16 cinericium *F'WGV*, subcinericium *v* adsumpto (to *ex ta*) *G* 17 liberis] filiis *F* petiit *v* 18 tunc *add. W²* suis *om. G* 19 aut... 20 placeat *om. G* 20 fit] sit *F* 21 quo *F* 23 et] ac *G* 24 ut] et *W* salutari] spali *G* condempnitur *G* 26 redat *G* 27 dicit *W* dñs *G s. l. m. 2* fidelia] ydria *G* farinae *F*

ris non deficiet et capsaces olei non minuet usque
 in diem quo dabit Dominus imbrem super terram.
 secundum diuinæ pollicitationis fidem multiplicata sunt uiduæ
 et cumulata quæ præstitit et operibus iustis ac misericordiae
 5 meritis augmenta et incrementa sumentibus farris et olei uasa
 completa sunt. nec filiis abstulit mater quod Heliae dedit, sed
 magis contulit filiis quod benigne et pie fecit. et illa nondum
 Christum sciebat, nondum praecepta eius audierat, non cruce
 et passione eius redempta cibum et potum pro sanguine repende-
 10 bat, ut ex hoc appareat quantum in ecclesia peccet qui se et
 filios Christo anteponens diuitias suas seruat nec patrimonium
 copiosum cum indigentium paupertate communicat.

Sed enim multi sunt in domo liberi et retardat te numerositas 18
 filiorum quominus largiter bonis operibus insistas. adqui hoc ipso
 15 operari amplius debes, quo multorum pignorum pater es. plures
 sunt pro quibus Dominum deprecæris, multorum delicta redi-
 menda sunt, multorum purgandæ conscientiae, multorum ani-
 mae liberandæ. ut in hac uita saeculari alendis sustinendisque
 pignoribus quo maior est numerus hoc maior et sumptus est, ita
 20 et in uita spiritali adque caelesti quo amplior fuerit pignorum
 copia esse et operum debet maior impensa. sic Iob sacrificia nu-
 merosa pro liberis obferebat, quantusque erat in domo pignorum
 numerus tantus dabatur Deo et numerus hostiarum. et quoniam
 cotidie deesse non potest quod peccetur in conspectu Dei, sacri-
 25 ficia cotidiana non deerant quibus possent peccata tergi. probat
 scriptura dicens: Iob homo uerus et iustus habuit
 filios septem et filias tres et emundabat illos offe-
 rens pro eis hostias Deo secundum numerum illo-
 rum et pro peccatis eorum uitulum unum. si ergo

26 Iob 1, 2. 3. 5.

1 deiciet *G*¹ et capsaces olei *WG*, nec in uas oleum *F* minuetur
Gv 5 farris *G* 6 heliae *G*¹ 11 ante praeponens *F* 14 adqui
*WF*¹, atquin *F*², atque *G* post ipso *erasum* largiter in *W* 15 am-
 plius] plurimum *V* quo] quod *malim* pignerum *G* 18 saecularia
*W*¹ sustentandisq. *G* 19 hoc] eo *G* est *om.* *G* 21 et *om.* *G*
 sic et *v* 25 possunt *G*, possint *F* tergi *F* et *August. l. c. IV, 10, 27.*,
 tergeri *WGv* 26 scriptura diuina *v*

nerere filios tuos diligis, si eis exhibes plenam et paternam dulcedinem caritatis, operari magis debes ut filios tuos Deo iusta operatione commendes.

- 19 Nec eum liberis tuis cogites patrem qui et temporarius et infirmus est, sed illum pares qui aeternus et firmus filiorum spiritualium pater est. illi adsigna facultates tuas quas heredibus seruas: ille sit liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes iniurias saeculares diuina maiestate protector. patrimonium Deo creditum nec respublica eripit nec fiscus inuadit nec calumnia aliqua forensis euertit. in tuto hereditas ponitur quae Deo custode seruatur. hoc est caris pignoribus in posterum prouidere, hoc est futuris heredibus paterna pietate consulere secundum fidem scripturae sanctae dicentis: iuuenior fui et senui et non uidi iustum derelictum neque semen eius quaerens panem. tota die miseretur et faenerat et semen eius in benedictione erit. et iterum: qui conuersatur sine uituperatione in iustitia beatos filios relinquet. praeuaricator itaque et proditor pater es, nisi filiis tuis fideliter consulas, nisi conseruandis eis religiosa et uera pietate prospicias. quid studes terreno magis quam caelesti patrimonio, filios tuos diabolo mauis commendare quam Christo? bis delinquis et geminum ac duplex crimen admittis et quod non praeparas filiis tuis Dei patris auxilium et quod doces filios patrimonium plus amare quam Christum.
- 20 Esto potius liberis tuis pater talis qualis Tobias extitit. da utilia et salutaria praecepta pignoribus qualia ille filio dedit, manda filiis tuis quod et ille mandauit dicens: et nunc, filii, mando uobis, seruite Deo in ueritate et facite co-

13 Ps. 36, 25 sq. 16 Prou. 20, 7. 27 Tob. 14, 10 sq.

1 plenam] ueram G 2 debes magis G 4 eum] te Gv 5 es G pares om. G, patrem pares Oxon. 9 credito G (o in ras.); add. ex 1 cod. Krabinger: nec fur rapit; cf. Gron. obs. p. 324 eripit] eruit idem 10 in. .ponitur om. G 13 iunior v non] numquam F 14 quaerentem F, egens v 15 faenerat] commodat Fv 16 erit] est Wv; cf. test. III 1 p. 110 17 beatos post se v 20 quid F, qui W Gv 21 mauis W, magis F Gv christo, bis sic distinguit v 22 praeparas] properas Krabinger ex 1 cod. recepit 27 mandauit FWGV, filio mandauit v 28 uobis serui te FWGV, tibi serui v et om. W fac v

ram illo quod illi placet, et filiis uestris mandate ut faciant iustitiam et eleemosynas et sint memores Dei et benedicant nomen eius omni tempore. et iterum: omnibus diebus uitae tuae, fili, Deum in mente habe et noli praeterire praecepta eius. iustitiam fac omnibus diebus uitae tuae et noli ambulare uiam iniquitatis, quoniam agente te ex ueritate erit respectus operum tuorum. ex substantia tua fac eleemosynam et noli auertere faciem tuam ab ullo paupere. ita fiet ut nec a te auertatur facies Dei. prout habueris, fili, sic fac: si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac eleemosynam. si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo communica. et ne timueris, cum facis eleemosynam: praemium bonum reponis tibi in diem necessitatis, quia eleemosyna a morte liberat et non patitur ire in tenebras. munus bonum est eleemosyna omnibus qui faciunt eam coram summo Deo.

Quale munus est, fratres carissimi, cuius editio Deo spectante celebratur. si in gentilium munere grande et gloriosum uidetur proconsules uel imperatores habere praesentes, et apparatus ac sumptus aput munerarios maior est ut possint placere maioribus, quanto inlustrior muneris et maior est gloria Deum et Christum spectatores habere, quanto istic et apparatus uberius et sumptus largior exhibendus est, ubi ad spectaculum conueniunt caelorum uirtutes, conueniunt angeli omnes, ubi munerario non quadriga uel consulatus petitur, sed uita aeterna praestatur, nec captatur inanis et temporarius fauor uulgi, sed perpetuum praemium regni caelestis accipitur.

4 Tob. 4, 5 sq.

1 illi] ei *V* placeat *F* et om. *F* uestris mandate *FWGV*, tuis manda *v* 2 ut] et *F* 4 fili *FWGV*, fili dilectissime *v* fili...l. 6 tuae add. in *G m. rec. in margine* 7 ex ueritate] ueritatem *G* . 10 fiat *WG*; cf. test. III I p. 109 facies ex a facie *W m.* 2 13 ex hoc ipso ex hoc ipso communia *G* 14 praemium enim *v* 15 die *G* 17 tenebras *FWGV*, gehennam *v* 19 spectanti *G* 23 inlustria *W* 24 sumptu *W*

22 Adque ut pigros et steriles et cupiditate nummaria nihil circa fructum salutis operantes magis pudeat, ut plus conscientiam sordidam dedecoris ac turpitudinis suae rubor caedat, ponat unusquisque ante oculos suos diabolum cum seruis suis id est cum populo perdicionis ac mortis in medium prosilire, plebem Christi praesente et iudicante ipso comparationis examine prouocare dicentem: 'ego pro istis quos mecum uides nec alapas accepi nec flagella sustinui nec crucem pertuli nec sanguinem fudi nec familiam meam pretio passionis et cruoris redemi, sed nec regnum illis caeleste promitto nec ad paradysum restituta immortalitate denuo reuoco: et munera mihi quam pretiosa, quam grandia, quam nimio et longo labore quaesita sumptuosissimis apparatibus comparant rebus suis uel obligatis in muneris comparationem uel uenditis: ac nisi editio honesta successerit, conuiciis ac sibilis eiciuntur et furore populari nonnumquam paene lapidantur. tuos tales munerarios, Christe, demonstra, illos diuites, illos copiosis opibus afluentes, an in ecclesia praesidente et spectante te eiusmodi munus edant obpigneratis uel distractis rebus suis, immo ad caelestes thesauros mutata in melius possessione translatis. in istis muneribus meis caducis adque terrenis nemo pascitur, nemo uestitur, nemo cibi alicuius aut potus solacio sustinetur. cuncta inter furorem edentis et spectantis errorem prodiga et stulta uoluptatum frustrantium uanitate depereunt. illic in pauperibus tuis tu uestiris et pasceres, tu aeternam uitam operantibus polliceris: et uix tui meis perdentibus adaequantur qui a te diuinis mercedibus et praemiis caelestibus honorantur.'

1 numeraria *G* 2 operantes *W* tes *corr.* 3 robur *F* 4 ante oculos suos *W s. l. m. 2* suis seruis *WG et August. contra duas epist. Pel. IV, 8, 21* 5 plebe aliquot *codd. August.* 6 ipsum *W* 9 redimi *G*¹ sed *om. G* 11 mihi *W s. l. m. 2* 13 comparatione *Gv*, obligatione *W* 14 accerit *G* 16 lapidentur *G*¹ demonstra] *add. Manutius (ex V?)*: praeceptis tuis monitos et pro terrenis caelestia recepturos 17 illos *G s. l. m. 2* affluentes *Wv* an] *G* 18 te] ut *G* oppignoratis *v* 19 thesauros *W*² 20 translatis *G* 22 sustentetur *G*¹ 23 frustrantium] prostrantium *F* 25 perdentibus *F*¹ *WGV*, pereuntibus *F*² *v*

Quid ad haec respondemus, fratres carissimi? sacrilegas sterilitates et quadam tenebrarum nocte coopertas diuitum mentes qua ratione defendimus, qua excusatione purgamus? qui diaboli seruis minores sumus, ut Christo pro pretio passionis et sanguinis uicem nec in modicis rependamus. praecepta ille nobis dedit, quid facere seruos eius oporteret instruxit, operantibus praemium pollicitus et supplicium sterilibus comminatus sententiam suam protulit, quid iudicaturus sit ante praedixit. quae potest excusatio esse cessanti, quae defensio sterili? nisi quod non faciente seruo quod praecipitur Dominus faciet quod minatur. qui et dicit: cum uenerit filius hominis in claritate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suae et colligentur ante eum omnes gentes, et segregabit eos ab inuicem quemadmodum pastor segregat oues ab haedis, et statuet oues a dextera sua, haedos autem a sinistra. tunc dicet rex eis qui a dextera sua sunt: uenite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. esuriui enim et dedistis mihi manducare, sitiui et potastis me, hospes fui et abduxistis me, nudus et texistis me, infirmatus sum et uisitastis me, in carcere fui et uenistis ad me. tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem et pauimus, sitientem et potauimus? quando te uidimus hospitem et abduximus,

11 Matth. 25, 31 sq.

1 fratres dilectissimi V sacrilegas sterilitates FWV, sacrilegas sterilitate G, sacrilega sterilitate v 2 quasdam W 3 qui] qua F 5 modicum F 6 eius] suos v 7 pollicetur G et om. WG comminatur WG sentiam G' 8 et ante v 9 potest esse G excusatio... quae om. G 11 dixit G cum uenerit] cf. test. II 30 p. 99, III 1 p. 111 claritate FWGV, maiestate v; item l. 13 14 eas V quemadmodum W 15 edis G a] ad FWGv 16 dexteram suam FGv ad sinistram Fv, ad sinistris G dicit F 17 iis v ad dexteram FGv suam FG, eius v sunt FWGV, erunt v; post sunt falso repetit G: haedos autem ad sinistris tunc dicet rex eis 18 accipite W regnum ponit post paratum est G est om. W 19 esurii F 20 adduxistis v; item l. 25 21 me om. WG texistis] uestistis G me om. WG infirmus v 22 fui om. G

nudum et uestiuimus? quando autem te uidimus infirmari aut in carcere et uenimus ad te? tunc respondens rex dicet eis: amen dico uobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. tunc dicet illis qui a sinistra sunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeternum quem parauit pater meus diabolo et angelis eius. esuriui enim et non dedistis mihi manducare, sitiui et non potastis me, hospes fui et non abduxistis me, nudus et non uestistis me, infirmus et in carcere et non uenistis ad me. tunc respondebunt et ipsi dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministrauimus tibi? et respondebit illis: amen dico uobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. et abibunt isti in ignem aeternum, iusti autem in uitam aeternam. quid potuit nobis maius Christus edicere? quomodo magis potuit iustitiae ac misericordiae nostrae opera prouocare? quam quod praestari dixit sibi quicquid egenti praestatur et pauperi, et se dixit offendi nisi egenti praestatur et pauperi, ut qui respectu fratris in ecclesia non mouetur uel Christi contemplatione moueatur et qui non cogitat in labore adque in egestate conseruum uel Dominum cogitet in ipso illo quem despicit constitutum.

- 24 Et idcirco, fratres carissimi, quibus metus in Deum pronus est et spreto calcatoque iam mundo ad superna et diuina animus erectus est, fide plena, mente deuota, operatione continua promerendo Domino obsequium praebeamus. demus Christo uesti-

2 infirmari *FWGV*, infirmum *v* aut *F*, et *WG*, et uisitauimus te aut *V* carcerem *F* 3 dicit *FG* 5 dicit *F*, dicet et *v* ad sinistram *FGv* sunt *FGV*, *om. W*, eius erunt *v* 9 adduxistis *v*, suscepistis *F* 10 uestistis] cooperuistis *F* infirmus et non uisitastis me in carcerem *F* 11 uenistis ad *F*, uisitastis *WGv* 17 ambibunt *W*¹ ignem aeternum *F*, ambustionem aeternam *WGv* 19 mais *G*¹ ac] et *W* 20 praestare *W*¹ quidquid *Fv* 21 praestetur *v* 22 fratris] pauperis *V* 24 illo ipso *G* 26 promptus *ex* pronius *F m. 2* 28 est *ex* et *W m. 2* 29 demus *ex* debemus *W m. 2*

menta terrena indumenta caelestia recepturi. demus cibum et potum saecularem cum Abraham et Isaac et Iacob ad conuiuium caeleste uenturi. ne parum metamus plurimum seminemus. securitati ac saluti aeternae dum tempus est consulamus Paulo apostolo admonente et dicente: ergo dum tempus habemus, operemur quod bonum est ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus.

Cogitemus, fratres dilectissimi, quid sub apostolis fecerit cre- 25
 10 dentium populus, quando inter ipsa primordia maioribus uirtutibus mens uigebat, quando credentium fides nouo adhuc fidei calore feruebat. domicilia tunc et praedia uenundabant et dispensandam pauperibus quantitatem libenter ac largiter apostolis obferebant, terreno patrimonio uendito adque distracto fundos illuc
 15 transferentes ubi fructus caperent possessionis aeternae, illic comparantes domos ubi inciperent semper habitare. talis tunc fuit in operationibus cumulus qualis in dilectione consensus, sicut legimus in Actis apostolorum: turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant nec
 20 fuit inter illos discrimen ullum nec quicquam suum indicabant ex bonis quae eis erant, sed fuerunt illis omnia communia. hoc est natiuitate spiritali uere Dei filium fieri, hoc est lege caelesti aequitatem Dei patris imitari. quodcumque enim Dei est in nostra usurpatione commune est, nec
 25 quisquam a beneficiis eius et muneribus arcetur quominus omne humanum genus bonitate ac largitate diuina aequaliter perfruat. sic aequaliter dies lumnat, sol radiat, imber rigat, uentus adspirat, et dormientibus somnus unus est, et stellarum splendor ac lunae communis est. quo aequalitatis exemplo qui pos-
 30 sessor in terris redditus ac fructus suos cum fraternitate partitur,

5 Gal. 6, 10. 9. 18 Act. 4, 32.

2 et (ante isaac) om. WG 5 monente G 8 metemus] add. F²: non fatigati 14 atque distracto fundos Ws. l. m. 2 15 fructus fructus G 21 uindicabant V fuerint G¹ 22 filios v 23 imitare G¹ 25 eius et] ac G 27 lumnat F¹WV, inlumnat Gv rigat] irrorat V 28 prius et om. G 29 est om. G quo] eo G aequitatis Wv 30 in terris W s. l. m. 2, in terris est G²

dum largitionibus gratuitis communis ac iustus est. Dei patris imitator est.

26 Quae illa erit, fratres carissimi, operantium gloria, quam grandis et summa laetitia, cum populum suum Dominus coeperit recensere et meritis adque operibus nostris praemia promissa contribuens pro terrenis caelestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna praestare, obferre nos patri cui nos sua sanctificatione restituit, aeternitatem nobis immortalitatemque largiri ad quam nos sanguinis sui uiuificatione reparauit, reduces ad paradisum denuo facere, regna caelorum fide et ueritate suae pollicitationis aperire. haec haereant firmiter sensibus nostris, haec intellegantur plena fide, haec corde toto diligantur, haec indesinentium operum magnanimitate redimantur. praeclara et diuina res, fratres carissimi, salutaris operatio, solacium grande credentium, securitatis nostrae salubre praesidium, munimentum spei, tutela fidei, medella peccati, res posita in potestate facientis, res et grandis et facilis, sine periculo persecutionis corona pacis, uerum Dei munus et maximum, infirmis necessarium, fortibus gloriosum, quo christianus adiutus perfert gratiam spiritalem, promeretur Christum iudicem, Deum computat debitorem. ad hanc operum salutarium palmam libenter ac prompte certemus, omnes in agone iustitiae Deo et Christo spectante curramus et qui saeculo et mundo maiores esse iam coepimus cursum nostrum nulla saeculi et mundi cupiditate tardemus. si expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes dies nos uel redditionis uel persecutionis inuenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad praemium deerit, in pace uincens coronam candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit.

7 nos patri *Ws. l. m. 2* 9 que *Ws. l. m. 2* sui *om. W* 11 creant
G 14 res est *scripsit Routh* fratres dilectissimi *W* operatio]
 oratio *F* 16 monumentum *G* res *ex re G m. 2* 17 facientes *W*
 20 perferet *G*, perferri *F*, praefert *coni. Morellius* christi *W* 23 expectante *G*
 25 celerius *F* 26 redditionis *V*, redditiones *G* inueniat *F*
 numquam *V* 27 dnm *W* 29 geminauit *G*, geminabit *W*
s. l. m. 2 CAECILII CYPRIANI DE OPERE ET ELEMOSYNIS EXPLICIT *F*.
 DE OPERE ET ELEMOSYNIS EXPLICIT *W*. EXPLICIT DE OPERE ET ALEMOSYNE
G (*litterae ET A crasae*).

XII.

THASCI CAECILI CYPRIANI

DE BONO PATIENTIAE.

S = codex Seguerianus; deest c. 1 — c. 6 et c. 20 — c. 24.
W = codex Würzburgensis.
G = codex Sangallensis.
V = codex Veronensis.

DE BONO PATIENTIAE.

De patientia locuturus, fratres dilectissimi, et utilitates eius 1
et commoda praedicaturus unde potius incipiam, quam quod
nunc quoque ad audientiam uestram patientiam uideo esse neces-
sariam, ut nec hoc ipsum quod auditis et discitis sine patientia
5 facere possitis? tunc enim demum sermo et ratio salutaris effica-
citer discitur, si patienter quod dicitur audiatur. nec inuenio,
fratres dilectissimi, inter ceteras disciplinae caelestis uias qui-
bus ad consequenda diuinitus praemia spei ac fidei nostrae secta
10 dirigitur quid magis sit uel utilius ad uitam uel maius ad glo-
riam quam ut qui praeceptis dominicis obsequio timoris ac deu-
otionis innititur patientiam maxime tota obseruatione tueamur.

Hanc se sectari philosophi quoque profitentur, sed tam illic 2
patientia falsa est quam et falsa sapientia est. unde enim uel
15 sapiens esse uel patiens possit qui nec sapientiam nec patientiam
Dei nouit? quando ipse de his qui sibi sapere in mundo uidentur
moneat et dicat: perdam sapientiam sapientium et
prudentiam prudentium reprobabo, item beatus apo-
stolus Paulus plenus Spiritu sancto et uocandis formandisque
20 gentibus missus contestetur et instruat dicens: uidete ne qui

17 Es. 29, 14. 20 Col. 2, 8 sq.

INCIPIT DE PATIA *W*, INCIPIT DE PATIENTIA *LGG* VITA IN *XPO* *G*;
cf. Cypr. epist. 73 c. 26: propter hoc etiam libellum nunc de bono pa-
tientiae quantum ualuit nostra mediocritas... conscripsimus 4 auden-
tiam *W* esse *om. V* 5 hoc *om. W* 7 inueni o *W* 8 coelestis disci-
plinae v 10 utilius *W* 13 quoque] quique *V* 14 est (*post sapientia*)
om. G 16 ipse *W*, ipse *dn̄s G*, *om. v* his] iis v 17 ipse *om.*
neat v hominum sapientium *V* 20 contestatur et instruit *G*¹
quis *Gv*

nos depraedetur per philosophiam et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi et non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. et alio loco, nemo se, inquit, decipiat. si qui putat sapientem se esse in uobis, mundo huic stultus fiat ut fiat sapiens. sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum. scriptum est enim: reprehendens sapientes in astutia ipsorum. et iterum: cognouit Deus cogitationes sapientium quia sunt stultae.¹⁰ quare si sapientia illic uera non est, esse non potest et uera patientia. nam si patiens ille est qui est humilis et mitis, philosophos autem nec humiles uidemus esse nec mites sed sibi multum placentes et hoc ipso quod sibi placeant Deo displicentes, apparet illic non esse patientiam, ubi sit insolens adfectatae¹⁵ libertatis audacia et exerti ac seminudi pectoris inuerecunda iactantia.

- 3 Nos autem, fratres dilectissimi, qui philosophi non uerbis sed factis sumus, nec uestitu sapientiam sed ueritate praeferrimus, qui uirtutum conscientiam magis quam iactantiam nouimus, qui²⁰ non loquimur magna sed uiuimus, quasi serui et cultores Dei patientiam quam magisteriis caelestibus discimus obsequiis spiritalibus praebeamus. est enim nobis cum Deo uirtus ista communis. inde patientia incipit, inde claritas eius et dignitas caput sumit. origo et magnitudo patientiae Deo auctore procedit. diligenda²⁵ res homini quae Deo cara est: bonum quod amat maiestas diuina commendat. si dominus nobis et pater Deus est, secte-

9 I Cor. 3, 18 sq.

4 inhabitat *W*²*v* 5 quis *Gv* se put. sapientem *Gv* 6 huic mundo *G* 7 fiat] sit *Gv* mundi huius *v* 8 reprehendes *G*, reprehendam *v*; cf. test. III 69 p. 170 10 ds *WGV*, dominus *v* hominum sapientium *V* 11 quare? si *W* 12 patiens] sapiens *v* est et humilis *malim* 13 esse uidemus *W* multum] tantum *V* 15 non] ueram non *v* 19 facti *G*¹ nos non habitu sapientiam sed mente praeferrimus, non eloquimur magna sed uiuimus *Minucius Felix Oct. c. 38, 6* 21 quasi *W*, qua *V*, ut *G* post dei puncto *distinxit Erasmus* 23 est enim] cf. *August. contra duas epist. Pel. IV, 9, 25* 26 ac bonum *W*

mur patientiam domini pariter et patris, quia et seruos esse oportet obsequentes et filios non decet esse degeneres.

Qualis uero in Deo et quanta patientia, quod in contumeliam 4
suae maiestatis et honoris instituta ab hominibus profana templa
5 et terrena figmenta et sacra sacrilega patientissime sustinens
super bonos et malos aequaliter facit diem nasci et lumen solis
oboriri, et cum imbribus terras rigat, nemo a beneficiis eius ex-
cluditur quominus iustis similiter et iniustus indiscretas pluuias
largiatur. uidemus inseparabili aequalitate patientiae nocentibus
10 et innoxiiis, religiosis et impiis, gratias agentibus et ingratis Dei
nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare uentos, fontes
fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere uinearum,
exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. et
cum crebris immo continuis exacerbetur offensis Deus, indigna-
15 tionem suam temperat et praestitutum semel retributionis diem
patienter expectat, cumque habeat in potestate uindictam, ma-
nult diu tenere patientiam sustinens scilicet clementer et diffe-
rens, ut si fieri potest multum malitia protracta aliquando mu-
tetur et homo in errorum et scelerum contagio uolutatus uel sero
20 ad Deum conuertatur ipso monente et dicente: nolo mortem
morientis, quantum ut reuertatur et uiuat. [et ite-
rum: reuertimini ad me, dicit Dominus.] et iterum:
reuertimini ad Dominum Deum uestrum, quoniam
misericors et pius est et patiens et multae misera-
25 tionis et qui sententiam flectat aduersus malitias
inrogatas. quod beatus apostolus Paulus commemorans et pec-
catorem ad paenitentiam reuocans proponit et dicit: an num-
quid opulentiam bonitatis eius et sustinentiam et

20 Ezech. 18, 32. 22 Mal. 3, 7. 23 Ioel 2, 13. 27 Rom. 2, 4 sq.

2 oportet esse v 4 prophana WG 10 religiosis W 12 grandescere|
candescere Morellius mitescere] maturescere v 13 arbusta W¹
19 contagio WGV, contagione v 21 quantum ut] tantum W et ite-
rum. . dominus om. WGV 24 et pius est om. G patiens est G
25 malitias inrogatas WV, maliciam inrogatam Gv; cf. de lapsis p. 263
26 quod item v, quod et malim paulus om. G peccatorum G¹
27 paenitentiam] patientiam W numquid] inquit v 28 sustinentiam
et patientiam (eius add. V) WGV, sustinentiae et longanimitatis uel su-
stentionis et longanimitatis v; cf. test. III 35

patientiam contempnis ignorans quoniam patientia et bonitas Dei ad paenitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam et cor inpaenitens thesaurizas tibi iram in die irae et reuelationis iusti iudicii Dei qui reddet unicuique secundum 5 opera sua. iustum iudicium Dei dixit esse, quia serum est, quia diu multumque differtur ut homini ad uitam longa Dei patientia consulatur. tunc repraesentatur poena impio et peccatori, quando iam non potest paenitentia prodesse peccati.

5 Adque ut plenius intellegere possimus, fratres dilectissimi, 10 quia patientia Dei res est et quisque lenis patiens et mitis est Dei patris imitator est, cum in euangelio suo Dominus praecpta in salutem daret et diuina monita depromens ad perfectum discipulos erudiret, posuit et dixit: audistis quia dictum est: diliges proximum tibi et odio habebis inimi- 15 cum tibi. ego autem dico uobis: diligite inimicos uestros et orate pro eis qui uos persecuntur, ut sitis filii patris uestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. si enim dilexeritis eos qui 20 uos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani sic faciunt? et si salutaueritis fratres uestros tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici id ipsum faciunt? eritis itaque uos perfecti, quomodo pater uester caelestis perfectus est. 25 sic perfectos dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit et docuit caelesti natiuitate reparatos, si patientia Dei patris ma-

14 Matth. 5, 43 sq.

1 condempnis *G* ignoras *G* 3 paenitens *W* 4 diem *V* 5 red-
dit *G* 6 quia serum est *om. G* 7 difertur *G* 8 consolatur *W*
9 peccati *WV*, peccanti *Gv* 10 possimus *ex posse W m. 2*, possemus *G*
11 res] lenis *editio Dauentriensis* quisque *G m. 2 add. in marg.*,
quisquis *v* ~~lenis~~ *G* et patiens *v*, pacienter *G* 15 tibi *WV*,
tuum *G*; *item l. 16* odio habebis] odies *V*; *cf. de zelo et liuore c. 15*
18 ~~patris~~ *G* 21 habetis *W* 22 sic et publicani *v*, et sic p. *V* 23 fa-
cietis *v* et *om. G* 24 eritis *WGV*, estote *v* 25 quomodo *WGV*,
sicut *v*

neat in nobis, si similitudo diuina quam peccato Adam perdidit manifestetur et luceat in actibus nostris. quae gloria est similem Deo fieri, qualis et quanta felicitas habere in uirtutibus quod diuinis laudibus possit aequari.

- 5 Nec hoc, fratres dilectissimi, Iesus Christus Dominus et Deus noster tantum uerbis docuit, sed impleuit et factis. et qui ad hoc descendisse se dixerat ut uoluntatem patris faceret inter cetera mirabilia uirtutum quibus indicia diuinae maiestatis expressit paternam quoque patientiam tolerantiae tenore seruauit.
- 10 omnis denique actus eius ab ipso statim aduentu patientia comite signatur, quod primum de [illa] sublimitate caelesti ad terrena descendens non aspernatur Dei filius carnem hominis induere et cum peccator ipse non esset aliena peccata portare. immortalitate interim posita fieri se mortalem patitur ut innocens pro nocentium salute perimatur. Dominus baptizatur a seruo et remissam peccatorum daturus ipse non dedignatur lauacro regenerationis corpus abluere. diebus quadraginta ieiunat per quem ceteri saginantur: esurit et famem sensit ut qui in fame sermonis et gratiae fuerant caelesti pane saturarentur. cum diabolo temptante con-
- 15 greditur et inimicum tantum uicisse contentus nihil ultra uerba conatur. discipulis non ut seruis dominica potestate praefuit, sed benignus et mitis fraterna eos caritate dilexit, dignatus etiam pedes apostolorum lauare, ut dum circa seruos talis est dominus, exemplo suo doceret qualis circa conpares et aequales debeat esse conseruus. nec mirandum quod circa obaudientes talis ex-
- 25 titerit qui Iudam potuit usque ad extremum longa patientia sustinere, cibum cum inimico capere, hostem domesticum scire

1 in nobis] si consummari. . . natiuitate repetit *G*¹, exp. *G*² si om. *G* peccando *G* 5 ne *G*¹ et deus *W s. l. m.* 2 deus et dominus uel et dominus deus *v* 6 pleuit et quia ab his incipit *S* qui] quia *v* 7 descendisse se *S*¹ *W*¹, descendi sese *G* dei patris *S* 8 admirabilia *W*, ammirabilia *G*, magnalia *V*, magnalia et mirabilia scripsit *Krabinger* uirtutum suarum uel suarum uirtutum *v* 9 seruauit tenore *G* 10 omnes *v* patientiae *G* 11 signantur *v* illa om. *S* 13 portaret *S*¹ *G* 14 seposita *S*² et mortalem *W v* 15 perematur *W* remissa *S*¹ 16 designatur *W*¹ 17 sagiantur *S*¹ 18 famem *G* sentit—saturentur *W G v* 19 diabulo *SW* 20 uerba om. *G* 22 dignatus est *v* 24 aequales ex quales *S m. 2* 25 oboedientes *WG*, compares obaudientes *Baluzius* tales *S* 27 capere *SWG V*, sumere *v*

nec palam ostendere, traditoris osculum non recusare. in Iudaeis uero tolerandis aequanimitas quanta et quanta patientia incredulos ad fidem suadendo flectere, obsequio ingratos fouere, contradicentibus respondere leniter, superbos sustinere clementer, humiliter persequentibus cedere, prophetarum interfectores et aduersus Deum semper rebelles usque ad crucis et passionis horam uelle colligere.

7 Sub ipsa autem passione et cruce, priusquam ad crudelitatem necis et effusionem sanguinis ueniretur, quae conuiciorum probra patienter audita, quae contumeliarum tolerata ludibria, ut insultantium sputamina exciperet qui sputo suo caeci oculos paulo ante formasset et cuius nomine a seruis eius nunc diabolus cum angelis suis flagellatur flagella ipse pateretur, coronaretur spinis qui martyras floribus coronat aeternis, palmis in faciem uerberaretur qui palmas ueras uincetibus tribuit, spoliaretur ueste terrena qui indumento immortalitatis ceteros uestit, cibaretur felle qui cibum caelestem dedit, aceto potaretur qui salubri poculo propinauit. ille innocens, ille iustus, immo innocentia ipse et ipse iustitia inter facinorosos deputatur et testimoniis falsis ueritas premitur, iudicatur iudicaturus et Dei sermo ad crucem tacens ducitur. et cum ad crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contremescat terra, nox diem cludat, sol ne Iudaeorum facinus aspicere cogatur et radios et oculos suos subtrahat, ille non loquitur nec mouetur nec maiestatem suam sub ipsa saltem passione profitetur: usque ad finem perseueranter ac iugiter tolerantur omnia ut consummetur in Christo plena et perfecta patientia.

2 aequanimitas *S*¹ quanta[!] et *G* 6 aduersum *v* *dom* *S*
 7 collegere *S*¹ 10 ut] aut *W* 11 sputamina *G* exciperet
SWGv, patienter exciperet *v* 12 in cuius *v* et *W* corr. in mar-
 gine nunc eius *WGv* 14 marturas *W*, martyres *Gv* coronaret
*S*¹ 17 putaretur *S*¹ salubri *S*, salutari *WV*, salutare *Gv* poculo
SWV, poculum *Gv* 18 ipsa et ipsa *v* 19 facinerosos *W* 21 et
W s. l. m. 2 crucem *S*, uictimam *WGv*; cf. p. 414, 11., test. II 15
 p. 80 confundatur *S* 22 nox] non *S* 23 ne] et ne *S* (et s. l.
m. 2) 25 saltem *Sv* perseuerantur *G*¹ 26 consumetur *W*, consum-
 matur *S*²

Et post ista adhuc interfectores suos, si conuersi ad eum ue- 8
nerint, suscipit et patientia salutari ad conseruandum benignus
ecclesiam suam nemini cludit. illos aduersarios, illos blasphemos,
illos nominis sui semper inimicos, si paenitentiam delicti agant,
5 si admissum facinus agnoscant, non solum ad indulgentiam cri-
minis sed ad praemium regni caelestis admittit. quid potest pa-
tientius, quid benignius dici? uiuificatur Christi sanguine etiam
qui fudit sanguinem Christi. talis est Christi ac tanta patientia:
quae nisi talis et tanta existeret, Paulum quoque apostolum
10 ecclesia non haberet.

Quodsi et nos, fratres dilectissimi, in Christo sumus, si 9
ipsum induimus, si ipse est salutis nostrae uia, qui Christum
uestigiis salutaribus sequimur per Christi exempla gradiamur,
sicut Iohannes apostolus instruit dicens: qui dicit se in
15 Christo manere debet quomodo ille ambulauit et
ipse ambulare. item Petrus super quem ecclesia Domini di-
gnatione fundata est in epistula sua ponit et dicit: Christus
passus est pro uobis relinqens uobis exemplum, ut
sequamini uestigia eius qui peccatum non fecit,
20 nec dolus inuentus est in ore eius, qui cum male-
diceretur non remaledixit, cum pateretur non mi-
nabatur, tradebat autem se iudicanti iniuste.

Inuenimus denique et patriarchas et prophetas et iustos omnes 10
qui figuram Christi imagine praeeunte portabant nihil magis
25 custodisse in laude uirtutum suarum quam quod patientiam forti
et stabili aequanimitate tenuerunt. sic Abel originem martyrii
et passionem iusti initians primus et dedicans aduersus fratrem

14 I Io. 2, 6. 17 I Petr. 2, 21 sq.

1 ista omnia v uenerint] fuerint v . 2 benignus SWGV, benignus
et patiens v 3 illos blasphemos om. S 4 nominis] dominis S 6 sed
et Gv 8 qui om. S est christus W ac tanta] sca G 9 tanta ac
talis WGV 10 ecclesia G (et eras.) 11 si (ante ipsum) W s. l. m. 2
12 si ipsum induimus post uia ponit S; fort. delendum 14 instruet S¹
18 uobis WGV, nobis S; cf. test. III 39. de zelo et liuore c. 11 uobis]
nobis S¹ 20 est om. W 21 remaledixit SW²GV, remaledicebat W¹v
minabatur SWGV, comminabatur v 22 tradebant S iniuste ex iuste
sit S m. 2, se iniuste v 23 et om. S patriarchas WG 27 iusti SWGV,
iusti hominis v aduersus W s. l. m. 2

parricidam non resistit nec reluctatur, sed humilis et mitis pa-
 tienter occiditur. sic Abraham Deo credens et radicem ac funda-
 mentum fidei primus instituens temptatus in filio non dubitat
 neque cunctatur, sed praeceptis Dei tota patientia deuotionis
 obsequitur. et Isaac ad hostiae dominicae similitudinem praefi- 5
 guratus quando a patre immolandus offertur, patiens inuenitur.
 et Iacob fugatus a fratre de terra sua patienter excedit et maiore
 patientia postmodum supplex adhuc magis impium et persecu-
 torem muneribus pacificis ad concordiam redigit. Ioseph uenun-
 datus a fratribus et relegatus non tantum patienter ignoscit, sed 10
 et gratuita uenientibus frumenta largiter et clementer impertit.
 Moyses ab ingrato et a perfido populo contemnitur frequenter et
 paene lapidatur, et tamen lenis et patiens pro eisdem Dominum
 deprecatur. in Daudid uero, ex quo secundum carnem Christi na-
 tiuitas oritur, quam magna et mira et christiana patientia ha- 15
 buisse in manu saepe ut Saul regem persequentem se et inter-
 ficere concupiscentem posset occidere et tamen subditum sibi et
 traditum maluisse seruare nec rependisse inimico uicem, sed oc-
 cisum adhuc insuper et uindicasse. tot denique prophetae inter-
 fecti, tot martyres gloriosis mortibus honorati, qui omnes ad 20
 caelestes coronas patientiae laude uenerunt. neque enim potest
 accipi dolorum et passionum corona, nisi praecedat in dolore et
 passione patientia.

- II** Quam sit autem patientia utilis et necessaria, fratres dilec-
 tissimi, ut manifestius possit et plenius nosci, Dei sententia 25
 cogitetur quam in origine statim mundi et generis humani
 Adam praecepti inmemor et datae legis transgressor accepit.
 tunc sciemus quam patientes esse in isto saeculo debeamus, qui
 sic nascimur, ut pressuris istic et conflictationibus laboremus.

1 fratricidam v; cf. p. 307, 28., de zelo et l. c. 5., Quintil. inst. VIII,
 6, 35 5 isac S 7 fratre suo S maiora G 8 secutorem W¹ 9 redi-
 git] reducit G 10 religatus SG agnoscit S 11 et om. G frumenta
 uenientibus W G v 12 a om. W G v 13 isdem W 14 natiuitatis G¹
 15 patientia] patia S 17 cupientem G et om. S sibi ex tibi S
 19 interfecti W s. l. m. 2 20 tot] hoc S martyris S gloriosos W¹
 21 patiae W¹ 24 patientiam quam S 25 dinosci G 27 et om. S
 leges S 29 in pressuris G istinc W¹, isthic August. contra duas
 epist. Pel. IV, 8, 22

quia audisti, inquit, uocem mulieris tuae et manducasti ex illa arbore, de qua sola praeceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis, in tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus uitae tuae. spinas et tribulos eiciet tibi et edes pabulum agri. in sudore uultus tui edes panem tuum, donec reuertaris in terram de qua sumptus es: quoniam terra es et in terram ibis. huius sententiae uinculo conligati omnes et constricti sumus, donec morte expuncta de isto saeculo recedamus. in tristitia et gemitu simus necesse est omnibus diebus uitae nostrae, edamus panem necesse est cum sudore et labore.

Vnde unusquisque cum nascitur et hospitio mundi huius excipitur, initium sumit a lacrimis et quamuis adhuc omnium nescius et ignarus nihil aliud nouit in illa ipsa prima natiuitate quam flere. prouidentia naturali lamentatur uitae mortalis anxietates et labores et procellas mundi quas ingreditur in exordio statim suo ploratu et gemitu rudis anima testatur. sudatur enim quamdiu istic uiuitur et laboratur. nec sudantibus et laborantibus possunt alia magis quam patientiae subuenire solacia: quae cum apta sint et necessaria in isto mundo uniuersis, tum magis nobis qui diabolo impugnante plus quatimur, qui in acie cotidie stantes inueterati et exercitati hostis conluctationibus fatigamur, quibus praeter uarias et adsiduas temptationum pugnas in persecutionum quoque certamine patrimonia relinquenda sunt, subeundus carcer, portandae catenae, animae inpendendae, gladius, bestiae, ignes, cruces, omnia denique tormentorum ac poenarum genera fide et uirtute patientiae perferenda Domino ipso

1 Gen. 3, 17 sq.

2 de om. S 3 manducaris S omnibus om. S 4 tristitia S 5 et spinas S 6 in] et in W sudorem S 7 terra S 8 sumptus G et August l. c., adsumptus S, et sumptus W; cf. test. III 58 quoniam] quia v terram] terra S 10 expuncta morte v 11 sumus W 12 labore et sudore W 13 unusque W¹, unusquisque nostrum v 14 quamuis ex quamquis G m. 2 16 lamentetur S mortalis] temporalis V 17 procelles G in om. W 19 stic S sudantibus et om. G 20 subuenire W¹, sublinire S; cf. de zelo et l. c. 9 21 sit GV tunc WG 24 persecutionem G¹ 27 bestia et omnes cruces G denique S

instruente et dicente: haec locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in saeculo autem pressuram: sed fideite, quoniam ego uici mundum. si autem qui diabolo et mundo renuntiauimus pressuras et infestationes diaboli et mundi crebrius ac uiolentius patimur, quanto magis patientiam tenere debemus qua adiutrice et comite omnia infesta tolleremus.

- 13 Domini et magistri nostri salutare praecipuum est: qui tolerauerit usque ad finem hic saluus erit. et iterum: si permanseritis in uerbo meo, uere discipuli mei estis: et cognoscetis ueritatem, et ueritas liberabit uos. tolerandum est et perseuerandum, fratres dilectissimi, ut ad spem ueritatis et libertatis admissi ad ueritatem et libertatem ipsam peruenire possimus, quia hoc ipsum quod christiani sumus fidei et spei res est. ut autem peruenire spes et fides ad fructum possint sui patientia opus est. non enim praesentem gloriam sequimur sed futuram secundum quod et Paulus apostolus monet dicens: spe saluati sumus. spes autem quae uidetur non est spes. quod enim uidet quis, quid sperat? si autem quod non uidemus speramus per expectationem sustinemus. expectatio et patientia necessaria est, ut id quod esse coepimus impleamus et quod speramus et credimus Deo repraesentante capiamus. de-

1 Io. 16, 33. 8 Matth. 10, 22. 9 Io. 8, 31 sq. 18 Rom. 8, 24 sq.

1 hoc *W*¹ 2 saeculo *S*, mundo *WGv* pressuram *SWV*, pressuram habebitis *Gv*; cf. *test. III* 6 p. 119., ad *Fortun. c. 11* p. 335 5 patimur] quatinur *S*; *malim igitur* per pressuras—quatinur patiam *W*¹ 6 et comite *W s. l. m.* 2 infeste *G*, festa *W*¹ 8 salutare] saluatoris *G* tolerauerit inquit *Gv* 9 ad] in *G* et *om. W*¹ 10 manseritis *G*, permanseritis inquit *v* discipuli *om. S* 11 estis *SWGv*, eritis *v* cognoscitis *G* liberauit *W* 12 et perseuerandum est *Wv* 13 ueritatis et *om. S* 14 possemus *S* 15 peruenire *post* possint *ponit v* 16 possint sui] posita sui *S*, sui possint *v* 17 secundum] sed *uel om. v* et *SWGv*, *om. v* 18 p. apostolos *S*, apostolus paulus *W* 19 uident *S*¹ 21 expectationem *SWGv*, patientiam *v* sustenemus *S*, speramus *WGV*, expectamus *v*; cf. *test. III* 45 expectatio *SWV*, expectatio**** *G*, propterea expectatio *v* 22 esse iam *Krabinger ex 1 cod. recepit* 23 credimus et speramus *v* repraesentante *SWGv*, praestante *v et W* in *margin*

nique alio in loco idem apostolus iustos et operantes et de diuini faenoris incremento caelestes sibi thesauros recondentes ut patientes quoque sint instruit et docet dicens: ergo dum tempus habemus, operemur quod bonum est ad omnes, 5 maxime uero ad domesticos fidei. bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemur. admonet ne quis inpatiens in operatione deficiat, ne quis temptationibus aut auocatus aut uictus in medio laudis et gloriae itinere desistat et pereant praeterita, dum quae coeperant desinunt esse perfecta, sicut scriptum est: iustitia iusti non liberabit eum in quocumque die exerrauerit, et iterum: tene quod habes ne alius accipiat coronam tuam. quae uox adhortatur patienter et fortiter perseuerare, ut qui ad coronam laude iam proxima nititur durante patientia 10 coronetur.

Patientia autem, fratres dilectissimi, non tantum bona custodit, sed et repellit aduersa. Spiritui sancto fauens et caelestibus ac diuinis cohaerens contra facta carnis et corporis quibus anima expugnatur et capitur uirtutum suarum propugnaculo reluctatur. 14 inspicimus denique pauca de multis, ut de paucis intellegantur et cetera. adulterium, fraus, homicidium mortale crimen est. sit fortis et stabilis in corde patientia, nec adulterio sanctificatum corpus et Dei templum polluitur nec iustitiae dicata innocentia contagio fraudis inficitur nec post gestatam eucharistiam 20 manus gladio et cruore maculatur.

Caritas fraternitatis uinculum est, fundamentum pacis, tenacitas ac firmitas unitatis, quae et spe et fide maior est, quae et 15

3 Gal. 6, 10. 9. 10 Ezech. 33, 12. 12 Apoc. 3, 11.

1 iustus *S* iustos et *om.* *G* de *om.* *WGv* diuine *G* 2 sibi thesauros *S*, thes. sibi *WGv* reponentes *V* ut patientes *om.* *S* 3 instruet *S* docet] monet *S*; cf. p. 409, 5 6 deficiamus *S* 9 ceperant *S*, acceperant *W*¹ 11 quacunq[ue] *v* errauerit *G*, peccauerit *V* 13 hortatur *G* 20 inspicimus *W*¹ 21 homicidium *W*¹ 22 sed (*pro* sit) forti*** || et stabili manente in corde *G* et nec *W*²*r*, et *W*¹ sc̄ificato *W*¹ 24 contagio *SWGv*, contagione *v* gestatam *WGv*, gustata *S* 26 est] et *G* 27 et (*ante* spe) *om.* *S*

opera et martyria praecedit, quae nobiscum semper aeterna in regnis caelestibus permanebit. tolle illi patientiam, et desolata non durat, tolle sustinendi tolerandique substantiam, et nullis radicibus ac uiribus perseuerat. apostolus denique cum de caritate loqueretur, tolerantiam illi et patientiam iunxit. caritas, inquit, magnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, non inflatur, non inritatur, non cogitat malum, omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. ostendit inde illam perseuerare tenaciter posse, quod nouerit omnia sustinere. et alio loco, sustinentes, inquit, inuicem in dilectione, satis agentes seruare unitatem spiritus in coniunctione pacis. probauit nec unitatem seruari posse nec pacem, nisi se inuicem fratres mutua tolerantia foueant et concordiae uinculum patientia intercedente custodiant.

- 16 Quid deinde, ut non iures neque maledicas, ut tua ablata non repetas, ut accepta alapa et alteram maxillam uerberanti praebeas, ut fratri in te peccanti non tantum septuagies septies sed omnia omnino peccata dimittas, ut diligas inimicos tuos, ut pro aduersariis et persecutoribus precem facias, poterisne ista perferre nisi patientiae et tolerantiae firmitate? quod factum uidemus in Stephano, qui cum a Iudaeis ui et lapidibus necaretur, non sibi uindictam sed interfecto-²⁰ribus ueniam postulabat dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. sic esse oportuit primum martyrem Christi qui martyras secuturos gloriosa²⁵ morte praecurrens non tantum praedicator esset dominicae passionis sed et patientissimae lenitatis imitator. quid dicam de ira,

5 1 Cor. 13, 4. 5. 7. 10 Eph. 4, 2 sq. 24 Act. 7, 60.

1 opera] fides opera *S* semper aeterna *SWG*V, s. aeterna apud deum *v*, exp. *Krabinger* 4 non perseuerat *coni. Vahlen*; an peruersa est? 5 subiunxit *W* caritas *S* 6 benigna est caritas *om. S* 10 norit *W* *G* *v* et] item *V* in loco sustinentis *S* 11 inquit *om. V* dilectionem *S* agentis *S* 17 prebeas uerberanti *G* 18 septuagies septies] *LXX* et *VII* *W*, septies sed septuagies septies *v* 19 et omnia *v* 20 aduersarios *S* perferre *S*, perficere *v* 21 patientia *W* firmitate] teneas firmitatem *v* 22 stefano *S* a *ex* ac a *G* *m. 2* negaretur *S* 25 martyres *G* *v* secutores *S* 26 dominicae passionis praedicator esset *v*, predicator esse dominice meruit passionis *G* 27 et *om. S* patientissimae] sapientissime *W*

de discordia, de similitate, quae in christiano esse non debent? sit patientia in corde, et haec illic locum habere non possunt, aut si adire temptauerint, cito exclusa discedunt, ut domicilium pacificum perseueret in corde, ubi Deum pacis delectet habitare. 5 admonet denique apostolus et docet dicens: nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo signati estis in diem redemptionis. omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferatur a uobis. si enim christianus a furore et contentione carnali tamquam de maris turbinibus excessit et tranquillus ac lenis in portu Christi esse iam coepit, nec iram nec discordiam debet intra pectus admittere cui nec malum pro malo reddere liceat nec odisse.

Nec non ad uaria quoque carnis incommoda et crebros cor- 17
15 poris durosque cruciatus quibus humanum genus cottidie fatigatur et quatitur patientia necessaria est. nam cum in illa prima transgressione praecepti firmitas corporis cum immortalitate discesserit et cum morte infirmitas uenerit nec possit firmitas recipi nisi cum recepta et immortalitas fuerit, oportet in hac fragilitate adque infirmitate corporea luctari semper et congregi, quae 20 luctatio et congressio non nisi patientiae potest uiribus sustineri. examinandis autem nobis adque explorandis diuersi inportantur dolores et multiplex temptationum qualitas inrogatur de iacturis facultatum, de ardoribus febrium, de cruciatibus uulnerum, de amissione carorum. nec aliud magis iniustos discernit et iustos quam quod in aduersis per impatientiam queritur et blasphematur iniustus, patientia iustus probatur, sicut scriptum est: in dolore sustine et in humilitate tua pa-

5 Eph. 4, 30 sq. 27 Sir. 2, 4 sq.

2 corde *S*, pectore *WGo* et *om. S* 4 *dom S* 5 apostolus paulus *V* docet] monet *S* contristari *SW*¹ 7 die *WG* et (*ante ind.*) *om. S* 8 auferantur *G*, auferentur *W*; *cf. test. III 5* 9 contemp-
tione *S* 12 pro *om. G* 17 immortalitatem *S* 18 firmitas] infirmitas *S* 20 corporea] corporis *August. l. c. IV, 8, 22* luctare *S*¹ 21 uiribus potest *v* susteneri *S* 22 explorandis] probandis *V* 25 ammissione *W* et *alias* magis inter *v* iustos disc. et iniustos *W* 26 quaeritur *SG* 27 blasphematur iniustos *SG* iustus *S*¹

tientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum.

18 Sic Iob examinatus est et probatus et ad summum fastigium laudis patientiae uirtute prouectus. quanta aduersus eum diaboli iacula emissa, quanta admota tormenta. iactura rei familiaris infligitur, numerosae subolis orbitas inrogatur: diues in censu dominus et in liberis pater ditior nec dominus repente nec pater est. accedit uulnerum uastitas et tabescentes ac fluentes artus uermium quoque edax poena consumit. ac ne quid omnino remaneret quod non Iob in suis temptationibus experiretur, armat¹⁰ diabolus et uxorem illo antiquo nequitiae suae usus ingenio, quasi omnes per mulierem decipere posset et fallere, quod fecit in origine. nec tamen Iob grauibus et densis conflictationibus frangitur quominus inter illas angustias et pressuras Dei benedictio uictrice patientia praedicetur. Tobias quoque post iustitiae¹⁵ et misericordiae suae opera magna luminum amissione temptatus in quantum patienter caecitatem pertulit in tantum granditer Deum patientiae laude promeruit.

19 Adque ut magis, fratres dilectissimi, patientiae bonum luceat, quid mali e contrario inpatientia inportet consideremus.²⁰ nam ut patientia bonum Christi est, ita contra inpatientia malum diaboli est, et sicut in quo habitat et manet Christus patientis inuenitur, ita inpatientis semper existit cuius mentem diaboli nequitia possidet. exordia ipsa denique uideamus. diabolus hominem ad imaginem Dei factum inpatienter tulit: inde et²⁵ perit primus et perdidit. Adam contra caeleste praeceptum cibi letalis inpatientis in mortem cecidit nec acceptam diuinitus gra-

1 ignem *S* 3 examinatus et *G* 5 missa *W*¹ 6 sobolis *WG*
 inrogatur] inicitur *G* 7 in *om.* *G* 9 edax quoque uermium poena *v*
 10 expediretur *S* 11 et *om.* *G* 12 decepere *S* possit *WG* quod... ori-
 gine *suspectum uidetur* 13 mundi origine *v*; *cf. p. 404, 26* et] ac *v*
 14 pressuras *WGV*, pressuras suas *Sv* dmi *S* 16 sua *W* ammis-
 sione *WG*¹ 18 dō *W*¹ 20 et quid *G* 21 nam *W s. l. m. 2* ita
SWGv, sic e uel sic *v* malum diaboli est *S*, diaboli malum *WGv*
 24 possidet *W*² *GV*, possidet *W*¹, possidit *S* ipsa denique *S*, denique
 ipsa *WGv* 25 et *W s. l. m. 2* 26 periit *Gv* primum *G* perdidit
W s. l. m. 2 caelestē *S*

tiam patientia custode seruauit, et ut fratrem Cain perimeret sacrificii eius et muneris inpatientis fuit, et quod Esau de maioribus ad minora descendit, primatus suos per inpatientiam lentis amisit. quid Iudaicus populus circa beneficia diuina perfidus et
 5 ingratus nonne quod a Deo primum recessit inpatientiae crimen fuit? dum Moysi cum Deo conloquentis moras non potest ferre, profanos deos ausus est postulare, ut itineris sui duces nuncuparet caput bubulum et terrestre figmentum, nec umquam ab eadem inpatientia destitit quominus semper docilitatis et diuinae
 10 administrationis impatiens prophetas suos et iustos quosque perimendo ad crucem quoque et ad sanguinem Domini prosiliret. inpatientia etiam in ecclesia haereticos facit et ad Iudaeorum similitudinem contra Christi pacem et caritatem rebelles ad hostilia et furiosa odia compellit. et ne longum sit singula recensere, omnia omnino quae patientia operibus suis aedificat ad
 15 gloriam inpatientia destruit ad ruinam.

Quare, fratres dilectissimi, et bonis patientiae et inpatientiae 20 malis diligenter expensis patientiam per quam in Christo manemus et uenire cum Christo ad Deum possumus, plena obseruatione teneamus: quae copiosa et multiplex non angusto fine concluditur uel breuibis terminis coercetur. late patet patientiae uirtus et ubertas eius et largitas de unius quidem nominis fonte proficiscitur, sed exundantibus uenis per multa gloriarum itinera diffunditur, nec proficere aliquid in actibus nostris potest ad
 25 consummandam laudem, nisi inde consummationis accipiat firmitatem. patientia est quae nos Deo et commendat et seruat: ipsa est quae iram temperat, quae linguam frenat, quae mentem

1 patientia *W s. l. m. 2* custode custode *W*¹ perimeret *SW*
 2 sacrificiis *S* 3 suus *G*¹ lentis] entis *S* 4 iudaicus *S* 6 dum] cum *S* loquentis *Wv*, conloquenti *ex loquenti G m. 2* 7 est *om. v*
 8 caput *W s. l. m. 2* terrestrem *S* 9 eodem *S* docibilitatis *G*²
 10 administrationis *S*, ammonitionis *W*, admonitionis *Gv* quosque *W*, quoque *SG* 11 alterum ad *om. WG* domini *om. G* 12 ad *W s. l. m. 2* 13 et caritatem *om. W* 14 et (*ante fur.*) *om. W* sit *W s. l. m. 2*
 15 omnia omnino] non omnia *S* 19 et] ut *v* dom *S* possumus *Sv*
 21 uel *S*, nec *WGv* 23 exundantibus *W*; cf. ad *Demetr. p. 353, 15*
 24 nec prius *G* profecere *S* 25 consummandam *W*; item *p. 412, 9*
 27 quae (*ante mentem*) *om. v*

gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris uolentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in uirginibus beatam integritatem, in uiduis laboriosam castitatem, in coniunctis et maritatis indiuiduam caritatem. 5 facit humiles in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias et contumelias mites. docet delinquentibus cito ignoscere, si ipse delinquas, diu et multum rogare. temptationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones et martyria consummat. ipsa est quae fidei nostrae fundamenta firmiter munit. ipsa est quae in- 10 crementa spei sublimer prouehit. ipsa actum dirigit, ut tenere possimus uiam Christi, dum per eius tolerantiam gradimur. ipsa efficit ut perseueremus filii Dei, dum patientiam patris imitamur.

- 21 Et quoniam plurimos scio, fratres dilectissimi, uel pondere iniuriarum angentium uel dolore de eis qui aduersum se grassan- 15 tur et saeuunt uindicari uelociter cupere, nec illud in extrema parte reticendum est, ut in istis fluctuantis mundi turbinibus et Iudaeorum siue gentilium et haereticorum quoque persecutionibus constituti patienter expectemus ultionis diem nec ad uindictam doloris nostri querula festinatione properemus, cum scrip- 20 tum sit: expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in testimonium, quoniam iudicium meum ad congregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos iram meam. expectare nos iubet Dominus et futurae ultionis diem forti patientia sustinere. 25 qui et in Apocalypsi loquitur dicens: ne signaueris uerba prophetiae libri huius, quia iam tempus in proximo est: et hi qui perseuerant nocere, noceant, et qui in sordibus est sordescat adhuc, iustus autem ad-

21 Soph. 3, 8. 26 Apoc. 22, 10 sq.

2 tomoris S 4 uirgibus S in uiduis l. castitatem om. W laboriosam] desinit S 13 filii W¹ imitatur G 14 et] sed v quoniam] quam G 15 eis W, his G crassantur G 16 nec...reticendum est] nec in illum extremi iudicii diem malorum retributionem differre: nobiscum hortor interim amplectimini patientiae bonum v post Morellium 20 querula et inuidiosa v scriptum om. W¹ 21 dns W s. l. m. 2 diem W 25 sustineri W 28 et hi] ut et ii v; cf. test. III 23

huc iustiora faciat, similiter et sanctus sanc-
 tiora. ecce uenio cito, et merces mea mecum est red-
 dere unicuique secundum facta sua. unde et claman-
 tes martyres et ad uindictam suam dolore erumpente properantes
 5 expectare adhuc iubentur et temporibus consummandis implen-
 disque martyribus praebere patientiam. et cum aperuisset,
 inquit, quintum signum, uidi sub ara Dei animas
 occisorum propter uerbum Dei et martyrium suum,
 et clamauerunt magna uoce dicentes: quousque,
 10 Domine sanctus et uerus, non iudicas et uindicas
 sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant?
 et data est eis singulis stola alba et dictum est ut
 requiescerent breui adhuc tempore, donec implea-
 tur numerus conseruorum et fratrum eorum quique
 15 postea occidentur exemplo ipsorum.

Quando autem ueniat sanguinis iusti diuina uindicta declarat 22
 per Malachin prophetam Spiritus sanctus dicens: ecce dies
 Domini uenit ardens uelut clibanus, eruntque om-
 nes alienigenae et omnes iniqui stipula, et suc-
 20 cendet illos adueniens dies, dicit Dominus. quod
 item legimus in psalmis, ubi Dei iudicis praedicatur aduentus
 censurae suae maiestate uenerandus: Deus manifestus ue-
 niet Deus noster et non silebit. ignis ante eum ar-
 debit et in circuitu eius procella nimia. uocabit
 25 caelum susum et terram ut separet populum suum.
 colligite illi iustos eius, eos qui disponunt testa-
 mentum eius in sacrificiis. et nuntiabunt caeli iu-

6 Apoc. 6, 9 sq. 17 Mal. 4, 1. 22 Ps. 49, 3 sq.

1 iustiora faciat] iustior fiat V sanctus WGV, qui sanctus est v
 sanctior V 2 est W s. l. m. 2 3 et] etiam v 4 et om. G 7 si-
 gnum WGV, sigillum v; cf. test. III 16 aram G¹ 9 uoce magna v
 11 his] iis v 12 datae sunt eis singulae stolae albae v est WGV, est
 eis v 14 quique] qui v 17 malachin WG, malachian v prophetam
 om. V dicens ex docens W m. 2 19 et (ante succ.) om. W; cf. test.
 II 28 20 dies om. W 21 iudicii G 22 uenerandus WGV, ueren-
 dus v 24 uocauit WG, uocabit V, aduocabit v; cf. test. II 28 25 su-
 sum WV, sursum Gv terram deorsum v 27 annuntiabunt v

stitiam eius, quoniam Deus iudex est. et Esaias eadem praenuntiat dicens: ecce enim Dominus sicut ignis ueniet, et sicut procella currus eius retribuere in ira uindictam. in igne enim Domini iudicabuntur et in gladio eius uulnerabuntur. et iterum: Dominus Deus uirtutum prodibit et comminuet bellum, excitabit certamen et clamabit super inimicos suos cum fortitudine: tacui, numquid semper tacebo?

- 23 Quis autem est hic qui tacuisse se prius dicit et non semper tacebit? utique ille qui sicut ouis ad uictimam ductus et sicut agnus coram tondente sine uoce non aperuit os suum. utique ille qui non clamauit neque in plateis uox eius audita est. utique ille qui non fuit contumax neque contradixit, cum dorsum suum poneret ad flagella et maxillas ad palmas, faciem autem suam non auerteret a foeditate sputorum. utique ille qui cum accusaretur a sacerdotibus et senioribus nihil respondit et mirante Pilato patientissimum silentium tenuit. hic est qui cum in passione tacuerit in ultione postmodum non tacebit. hic est Deus noster id est non omnium sed fidelium et credentium Deus, qui cum in secundo aduentu manifestus uenerit non silebit. nam cum in humilitate prius fuerit occultus, ueniet in potestate manifestus.

- 24 Hunc expectemus, fratres dilectissimi, iudicem et uindicem nostrum ecclesiae suae populum et ab initio mundi iustorum omnium numerum secum pariter uindicaturum. qui ad uindictam suam nimium festinat et properat, consideret quia necdum uindicatus est ipse qui uindicat. [pater Deus praecepit filium suum

2 Es. 66, 15 sq. 5 Es. 42, 13 sq.

2 pronuntiat *W* 6 produit *G* comminuet *G* 7 excitauit *G* clamauit *G* 11 ductus est *v*; *cf. test. II 15 p. 80* 12 tondente se *Gv*, tondentibus *V teste Rigaltio* 13 ~~est~~ *W* (ea eras.) 15 maxillas suas *V*; *cf. test. II 13 p. 78, 5* 16 auertit *v* 17 admirante *Gv* 19 prius tacuerit *V* 22 cum] qui *W* 25 et *om. W*¹ mundi initio *W* 28 est *W s. l. m. 2* uindicat] indicat *W* pater... *p. 415, 5 et om. WG*; *diuerso ordine uerba ita collocat V*: qui uindicat. in apocalypsi angelus—adora. et apostolus paulus diuini praecepti memor—infernorum. pater deus iesum filium praecepit adorari. qualis iesu domini et quanta *etc.*

adorari et apostolus Paulus diuini praecepti memor ponit et dicit: Deus exaltauit illum et donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omnes genu curuent caelestium, terrestrium et inferno-
 5 rum. et] in Apocalypsi angelus Iohanni uolenti adorare se resistit et dicit: uide ne feceris, quia conseruus tuus sum et fratrum tuorum. Iesum Dominum adora. qualis Iesus Dominus et quanta patientia ut qui in caelis adoratur necdum uindictetur in terris. huius patientiam, fratres di-
 10 lectissimi, in persecutionibus et passionibus nostris cogitemus. huius aduentui plenum expectationis obsequium praebemus nec defendi ante Dominum serui inreligiosa et inuerecunda festinatione properemus. insistamus potius et elaboremus et toto corde uigilantes adque ad omnem tolerantiam stabiles dominica prae-
 15 cepta seruemus, ut cum ille irae et uindictae dies uenerit non cum impiis et peccatoribus puniamur, sed cum iustis et Deum timentibus honoremur.

2 Phil. 2, 9 sq. 6 Apoc. 22, 9.

2 quod est] ad hoc ut sit *V*, ut sit *Cyprianus test. II 13, III 39*
 3 omnes *V*, omne *v* 4 curuent *V teste Rigaltio*, flectant *V teste libro Goetting.*, flectatur *v* 5 uolenti iohanni *G* se adorare *V* 8 iesus
 dns *W*, hic dns *G*, iesu domini *V* patientia eius *v* 13 autem po-
 14 adque *om. W* 15 euenerit *G*¹ DE BONO
 PATIENTIAE EXPLICIT *W*, CECILI CIPRIANI DE PATIENTIA EXPLICIT *G*

XIII.
THASCI CAECILI CYPRIANI
DE ZELO ET LIVORE.

W = codex Würzburgensis.
D = codex Parisinus 13047; cf. p. 186.
M = codex Monacensis.
B = codex Bambergensis.
V = codex Veronensis.

DE ZELO ET LIVORE.

Zelare quod bonum uideas et inuidere melioribus leue aput
quosdam et modicum crimen uidetur, fratres dilectissimi, dum-
que existimatur leue esse et modicum non timetur, dum non
5 timetur contemnitur, dum contemnitur non facile uitatur, et fit
caeca et occulta perniciēs quae dum minus perspicitur ut caueri
a prouidentibus possit, inprouidas mentes latenter adfligit. porro
autem Dominus prudentes esse nos iussit et cauta sollicitudine
uigilare praecepit, ne aduersarius uigilans semper ipse et semper
10 insidians ubi in pectus obrepsit de scintillis conflēt incendia, de
paruis maxima exaggeret et dum remissis et incautis leniore
aura et flatu molliore blanditur, procellis ac turbinibus excitatis
ruinas fidei et salutis ac uitae naufragia molitur. excubandum
est itaque, fratres dilectissimi, adque omnibus uiribus elaboran-
15 dum, ut inimico saeuienti et iacula sua in omnes corporis partes
quibus percuti et uulnerari possumus dirigenti sollicita et plena
uigilantia repugnemus secundum quod Petrus apostolus in epi-
stula sua praemonet et docet dicens: sobrii estote, uigilate,
quia aduersarius noster diabolus tamquam leo ru-
20 giens aliquid deuorare quaerens circuit.

18 I Petr. 5, 8.

INCIPIT DE ZELO ET LIVORE (LIBORE D) *WDMB* 2 inuideri *W* leue
et modicum apud q. v 7 adfligit] adfligit *D* 8 nos esse *M*, nos *B* 9 sem-
per ipse *om. D*; ipse *om. v* 10 obrepsit *WMBVD*¹, obreperit *D*²v
11 exaggerat *B* et (*ante dum*) *D s. l. m. 2*, ut *M* 12 et] aut *M*
14 elaborandum est *D* 15 mittenti iacula *M*² omnis *D* 16 possi-
mus *M* dirigenti] diligenti ac *M sed ac s. l. m. 2* 18 praemonet in
aepistula sua *M* et uigilate *M*²*D*²*Bv* 20 aliquid *WDMBV*, et ali-
quid *uel* aliquem *v* circuit *post* rugiens *ponit v*

W = codex Würzburgensis.
D = codex Parisinus 13047; cf. p. 186.
M = codex Monacensis.
B = codex Bambergensis.
V = codex Veronensis.

DE ZELO ET LIVORE.

Zelare quod bonum uideas et inuidere melioribus leue apud quosdam et modicum crimen uidetur, fratres dilectissimi, dumque existimatur leue esse et modicum non timetur, dum non timetur contemnitur, dum contemnitur non facile uitatur, et fit caeca et occulta perniciēs quae dum minus perspicitur ut cauēri a prouidentibus possit, inprouidas mentes latenter adfligit. porro autem Dominus prudentes esse nos iussit et cauta sollicitudine uigilare praecepit, ne aduersarius uigilans semper ipse et semper insidians ubi in pectus obrepsit de scintillis conflēt incendia, de paruis maxima exaggeret et dum remissis et incautis leniore aura et flatu molliore blanditur, procellis ac turbinibus excitatis ruinas fidei et salutis ac uitae naufragia moliatur. excubandum est itaque, fratres dilectissimi, adque omnibus uiribus elaborandum, ut inimico saeuienti et iacula sua in omnes corporis partes quibus percuti et uulnerari possumus dirigenti sollicita et plena uigilantia repugnemus secundum quod Petrus apostolus in epistula sua praemonet et docet dicens: sobrii estote, uigilate, quia aduersarius noster diabolus tamquam leo rugiens aliquid deuorare quaerens circuit.

18 I Petr. 5, 8.

INCIPIIT DE ZELO ET LIVORE (LIBORE D) *WDMB* 2 inuideri *W* leue et modicum apud q. *v* 7 adfligit] adflcit *D* 8 nos esse *M*, nos *B* 9 semper ipse *om. D*; ipse *om. v* 10 obrepsit *WMBVD*¹, obrepserit *D*²*v* 11 exaggerat *B* et (*ante* dum) *D s. l. m. 2*, ut *M* 12 et] aut *M* 14 elaborandum est *D* 15 mittenti iacula *M*² omnis *D* 16 possumus *M* dirigenti] diligenti ac *M sed* ac *s. l. m. 2* 18 praemonet in epistula sua *M* et uigilate *M*²*D*²*Bv* 20 aliquid *WDMBV*, et aliquid uel aliquem *v* circuit *post* rugiens *ponit v*

- 2 Circuit ille nos singulos et tamquam hostis clausos obsidens muros explorat et temptat an sit pars aliqua membrorum minus stabilis et minus fida, cuius aditu ad interiora penetretur. offert oculis formas inlices et faciles uoluptates, ut uisu destruat castitatem. aures per canora musica temptat, ut soni dulcioris 5 auditu soluat et molliat christianum uigorem. linguam conuicio prouocat, manum iniuriis lacessentibus ad petulantiam caedis instigat. ut fraudatorem faciat lucra opponit iniusta: ut animam pecunia capiat ingerit perniciose compendia: honores terrenos promittit ut caelestes adimat: ostentat falsa ut uera subripiat, 10 et cum latenter non potest fallere, exerte adque aperte minatur, terrorem turbidae persecutionis intentans, ad debellandos seruos Dei inquietus semper et semper infestus, in pace subdolus, in persecutione uiolentus.
- 3 Quamobrem, fratres dilectissimi, contra omnes diaboli uel 15 fallaces insidias uel apertas minas stare debet instructus animus et armatus, tam paratus semper ad repugnandum quam est ad inpugnandum semper paratus inimicus. et quoniam frequentiora sunt tela eius quae latenter obrepunt magisque occulta et clandestina iaculatio quo minus perspicitur hoc et grauius et cre- 20 brius in uulnera nostra grassatur, ad haec quoque intellegenda et depellenda uigilemus. ex quibus est zeli et liuoris malum. quod si qui penitus inspiciat, inueniet nihil magis christiano cauendum, nihil cautius prouidendum, quam ne quis inuidia et

2 membrorum] murorum *ex 2. codd. recepit Baluzius* 3 et *om. M*
 aditus *B* inferiora *W* 4 uoluntates *WD* 5 canoram musicam *ex*
 canorem musica *M m. 2* sonitu *D* 6 resoluat *M'* conuitio *MB*, ad
 conuicium *D*²; conuicio ad conuicia *coni. Vahlen* 7 prouocat ad petu-
 lantiam *coni. Routh* manum *om. D* ad inpetulantiam *D*, ad uiolen-
 tiam *coni. Routh* 8 fraude capiat (faciat. . . pecunia *om.*) *D* 9 ingerit]
 ostendit *D* 10 permittit *D'* ostendit *ex* ostendat *D m. 2* 12 tur-
 bide *D* debellandum *W* dei seruos *v* 13 inquietos *B* et semper
om. D' 15 diaboli uel minas uel fallacias et insidias uel apertas minas
D sed uel ap. minas *exp. m. 2* uel *exp. Baluzius* 17 quam est ad
 inpugnandum *om. B* 19 obrepunt *W* magis magisque *M* occulta
 est *D* 21 crassatur *B*, grassantur *ex* grasatur *M m. 2* quoque] quae-
 que *malim* 22 ex] et *D* liboris *D ita saepissime, rarius W*
 23 quis *M' Bv* inueniat *D* magis *om. D* 24 nequis *ex* neque uis *M*
m. 2 inuidiae liuore *M*

liuore capiatur, ne quis fallentis inimici caecis laqueis implicatus, dum zelo frater in fratris odia conuertitur, gladio suo nescius ipse perimatur. quod ut colligere plenius et manifestius perspicere possimus, ad caput eius adque ad originem recurramus. uideamus unde zelus et quando et quomodo coeperit. facilius enim a nobis malum tam perniciosum uitabitur, si eiusdem mali et origo et magnitudo noscatur.

Hinc diabolus inter initia statim mundi et perit primus et 4 perdidit. ille angelica maiestate subnixus, ille Deo acceptus et 10 carus postquam hominem ad imaginem Dei factum conspexit, in zelum maliuolo liuore prorupit, non prius alterum deiiciens instinctu zeli quam ipse zelo ante deiectus, captiuus ante quam capiens, perditus ante quam perdens, dum stimulante liuore homini gratiam datae immortalitatis eripit, ipse quoque id quod 15 prius fuerat amisit. quale malum est, fratres dilectissimi, quo angelus cecidit, quo circumueniri et subuerti alta illa et praeclara sublimitas potuit, quo deceptus est ipse qui decepit. exinde inuidia grassatur in terris, dum liuore periturus magistro perditionis obsequitur, dum diabolum qui zelat imitatur, sicut 20 scriptum est: inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum. imitantur ergo illum qui sunt ex parte eius.

Hinc denique nouae fraternitatis prima odia, hinc parricidia 5 nefanda coeperunt, dum Abel iustum Cain zelat iniustus, dum 25 bonum malus inuidia et liuore persequitur. tantum ualuit ad consummationem facinoris aemulationis furor, ut nec caritas fratris nec sceleris immanitas nec timor Dei nec poena delicti

20 Sap. 2, 24.

1 fallentibus *D*¹ 2 dum se *B* frater i. f. odia] nescius in fratre *D*
 3 perematur *W* 4 ad (post adq.) *om. Mv* 5 zelum *D* 8 statim
om. D et *om. B* periit *Mv* 9 ille dudum ang. v dno *D* 10 in *D*
s. l. m. 2 13 ipse perditus *M*² 14 datam immortalitatis gratiam *D*
 eripiat *D*² 15 quo ex quod *Wm. 2* 16 circum inueniri *W*¹ 17 quo ex
 quod *Mm. 2* decipit *W*¹*M*² exinde ex ex *Wm. 2* 18 magistrum
*D*² 20 autem *om. Augustin. de bapt. contra Don. IV, 8, 11* introi-
 bit *M* 21 orbe *B* illum] eum *V* 22 eius *WB*, illius *DV*, illius
 iustorum autem animae in manu dei sunt *M* 23 odia prima *M* parricidia
 ne *add. m. 2 in W* 24 iniuste *M* 25 bonus *B* 27 dilecti *W*¹

cogitaretur. iniuste oppressus est qui iustitiam primus ostenderat, odia perpressus est qui odisse non nouerat, occisus est impie qui moriens non repugnabat. et quod Esau fratri suo Iacob inimicus extitit zelus fuit: nam quia ille benedictionem patris acceperat, hic in odium persecutionis facibus liuoris exarsit. et quod Ioseph fratres sui uendiderunt, causa uendendi de aemulatione descendit: postquam id quod sibi in uisionibus prosperum fuerat ostensum simpliciter ut fratribus frater exposuit, in inuidiam maliuolus animus erupit. Saul quoque rex ut David odisset, ut persecutionibus saepe repetitis innocentem, misericordem, miti lenitate patientem necare cuperet, quid aliud quam zeli stimulus pronocauit? quia Goliath interfecto et ope ac dignatione diuina tanto hoste deleto populus admirans in laudes David praedicationis suffragio prosiliit, Saul simultatis adque insectationis furias de liuore concepit. et ne longum faciam singulos recensendo, pereuntis semel populi adtendamus interitum. Iudaei nonne inde perierunt, dum Christo malunt inuidere quam credere? obtrectantes magnalibus quae ille faciebat zelo excaecante decepti sunt nec ad diuina noscenda cordis oculos aperire potuerunt.

- 6 Quae nunc considerantes, fratres dilectissimi, contra tantam mali perniciem uigilanter et fortiter dicata Deo pectora muniamus. aliorum mors proficiat ad nostram salutem, inprudantium poena prouidentibus conferat sanitatem. non est autem quod aliquis existimet malum istud una specie contineri aut breuibus terminis et angusto fine concludi. late patet zeli multiplex et fecunda perniciēs. radix est malorum omnium, fons cladium, seminarium delictorum, materia culparum. inde odium surgit,

3 suo *D s. l. m. 2* 5 hic ex hinc *M m. 2* faucibus *M* 6 uendiderunt] uinderunt *D* 8 in *M s. l. m. 2*, om. *D* inuidia *M*¹ 11 mitem *v* lenitatem *M*¹ necare ex negaret *D m. 2* cuperent *M*¹ 12 golian *B*, golia *M*, goliad *v* dei ope *W* 14 prosiliuit *B* 15 concepit et pertulit *W* et om. *W*¹ 16 singula *D* recensendum *D*¹, regenerando *B*, accensendo *Oxon.* semel *WMB*, simul *D et in margine W*²; cf. p. 215, 22 18 quam ex quod *D m. 2* 19 nec] ne *M* 21 nunc] nos *Wv* 22 et] ac *M* dño *D* pectora] et uegetata pectora nostra *v* 24 prudentibus *V* 25 istum *D* breuius *D* 27 facunda *B* est enim *B* omnium malorum *v* gladium *DM*

animositas inde procedit. auaritiam zelus inflammat, dum quis suo non potest esse contentus uidens alterum ditio-
 5 mentis arcana redigente Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, iudicii dies non prouidetur. inflat superbia, exacerbat saeuitia, perfidia praeuaricatur, impatientia concutit, furit discordia, ira feruescit, nec se iam potest cohibere uel regere qui factus est potestatis alienae. hinc dominicae pacis uinculum
 10 rumpitur, hinc caritas fraterna uiolatur, hinc adulteratur ueritas, unitas scinditur, ad haereses adque ad schismata prosilitur, dum obtrectatur sacerdotibus, dum episcopis inuidetur, dum quis aut queritur non se potius ordinatum aut dedignatur alterum ferre praepositum. hinc recalcitrat, hinc rebellat de
 15 zelo superbus, de aemulatione peruersus, animositate et liuore non hominis sed honoris inimicus.

Qualis uero est animae tinea, quae cogitationum tabes, pec-
 20 toris quanta rubigo zelare in altero uel uirtutem eius uel felicitatem id est odisse in eo uel merita propria uel beneficia diuina, in malum proprium bona aliena conuertere, inlustrium prosperitate torqueri, aliorum gloriam facere suam poenam, uelut quosdam pectori suo admouere carnifices, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta maliuolentiae unguis pulsent. non cibus talibus
 25 laetus, non potus potest esse iocundus. suspiratur semper et ingemescitur et doletur, dumque ab inuidis numquam liuor exponitur, diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur. mala cetera habent terminum et quodcumque delin-

1 auaritiae *M* 2 suo non potest] non uult suo *D* 3 auctiorem] al-
 tiorem *v*, auctorem *D* 4 zeli *D* 5 redigentem *WD*
 6 inflatur s. exacerbatur *WMB*; cf. *de mort. p. 299, 18* 8 peruescit *D*
 se iam ex etiam *D m. 1* potest iam *v*, iam non potest *W¹* cohibere
 se *D¹* uel] nec *v* 9 potestati *B* 10 hinc (*ante car.*) *om. B* 11 hae-
 resis *D* 14 pferre *B* recalcitrat *W* 16 inimicus est *D* 17 est]
 et *D* tinea quae *B*, tinaniaq. *D*, iniquae *M in ras.* pectoris ex pec-
 catoris *M m. 2* 18 robigo *M¹B*, est robigo animae *M²* 19 beneficia *D*
 21 et uelut *D²v* 22 cogitationi *W¹* 23 cruciatibus *D* 25 potest po-
 tus *B* iucundus *Bv* 26 inuidiis *B* 27 obsessum pectus *D*

quitur delicti consummatione finitur. in adultero cessat facinus perpetrato stupro, in latrone conquiescit scelus homicidio admissis et praedoni rapacitatem statuit possessa praeda et falsario modum ponit impleta fallacia. zelus terminum non habet, permanens iugiter malum et sine fine peccatum, quantoque ille cui inuidetur successu meliore profecerit tanto inuidus in maius incendium liuoris ignibus inardescit.

8 Hinc uultus minax, toruus aspectus, pallor in facie, in labiis tremor, stridor in dentibus, uerba rabida, effrenata conuicia, manus ad caedis uiolentiam prompta, etiamsi a gladio interim uacua, odio tamen furatae mentis armata. et idcirco Spiritus sanctus dicit in psalmis: noli zelare bene ambulantem in uia sua. et iterum: obseruabit peccator iustum et stridet ad eum dentes suos. Deus autem inridebit eum, quoniam prouidet quia ueniet dies eius. hos beatus apostolus Paulus designat et denotat dicens: uenenum aspidum sub labiis eorum et os eorum maledicto et amaritudine plenum est. ueloces ad effundendum sanguinem pedes eorum, contritio et calamitas in uis eorum, qui uiam pacis non agnouerunt, nec est timor Dei ante oculos eorum.

9 Multo malum leuius et periculum minus est cum membra gladio uulnerantur. facilis cura est ubi plaga perspicua est, et cito ad sanitatem medella subueniente perducitur quod uidetur. zeli uulnera abstrusa sunt et occulta, nec remedium curae me-

12 Ps. 36, 7. 12. 13. 16 Rom. 3, 13 sq.

3 praedonis *MBD*², praedones *D*¹ praeda possessa *v* 4 zelus autem *D*² et permanens *D* 6 in *W s. l. m. 2* 9 rapida *M* et infrenata *ez* et frenata *M m. 2* 10 caedes et ad *M sed* et ad *s. l. m. 2* promptae *DM*¹ etsi *B a om. M* 11 uacuae *D* furiosae mentes armatae *D* 12 dicit *sp̄ sc̄s M* ambulantes *M (s. l. m. 2)* 13 obseruauit *M* 14 stridet *WDMBV*, stridebit *v* dentes suos *WDMV*, dentibus suis *Bv* 16 et notat *D, om. M* 17 aspidum *om. B* et os eorum] quorum os *DM* maledicto *WBV*, maledictione *DMv* 19 pedes eorum ad effundendum sanguinem *DM* contribulatio *BV* calamitas] infelicitas *DM* in *M s. l. m. 2* 20 qui *W*, quia *DB*, et *M* cognouerunt *M* nec] non *M* est] et *W* 23 facilius *M* 24 perducitur *WDMBV*, perducitur uulnus *v* 25 zeli autem *D*² occulta *D* medentes *D*¹

dentis admittunt quae se intra conscientiae latebram caeco dolore cluserunt. quicumque es inuidus et malignus, uideris quam sis eis quos odisti insidiosus, perniciosus, infestus. nullius magis quam tuae salutis inimicus es. quisque ille est quem zelo persequeris subterfugere et uitare te poterit. tu te non potes fugere. ubicumque fueris, aduersarius tuus tecum est, hostis semper in pectore est, pernicies intus inclusa est, ineluctabili catenarum nexu ligatus et uinctus es, zelo dominante captiuus es, nec solacia tibi ulla subueniunt. perseuerans malum est hominem persequi ad Dei gratiam pertinentem, calamitas sine remedio est odisse felicem.

Et idcirco, fratres dilectissimi, huic periculo consulens Dominus 10
 minus ne quis zelo fratris in laqueum mortis incurreret, cum eum discipuli interrogarent quis inter illos maior esset, qui fuerit, 15
 inquit, minimus in omnibus uobis hic erit magnus. amputauit omnem aemulationem responso suo, omnem causam et materiam mordacis inuidiae eruit et abscidit. discipulo Christi zelare non licet, non licet inuidere. exaltationis aput nos non potest esse contentio. de humilitate ad summa crescimus, didicimus unde placeamus. denique et apostolus Paulus instruens et monens, ut qui inluminati Christi lumine tenebras nocturnae conuersationis euasimus in factis adque in operibus luminis ambulemus, scribit et dicit: nox transiuit, dies autem adpropinquauit. abiciamus ergo opera tenebrarum et induamus arma lucis. tamquam in die decenter ambulemus, non in comisationibus et ebrietatibus,

14 Luc. 9, 48. 23 Rom. 13, 12 sq.

1 latebras *DMv* 2 cluserunt *M^v* quam sis *corr. in quasi M m. 2*
 3 in eos *D* perniciosus *om. D* et infestus *D* 4 quisquis *v* 5 tu te
 autem *D²* fugere et uitare *M* 7 pectore *WDMV*, pectore tuo *Bv*
 8 legatus *M¹* 9 peruerans *D¹* 14 inter illos] eorum *B* esset respon-
 dit *D* 15 in *om. D*; in omnibus uobis *om. V* 17 inuidiae mordacis *M*
 18 exaltationis *M* 19 contemptio *B* dicimus *W¹* 20 et *om. DM*
 21 christi sumus *M²* 22 operimus *W¹* 23 nox inquit *M* transi-
 bit *D* autem *om. D* adpropinquabit *DM²* 24 ergo] a nobis *D*, ergo
 a nobis *M* 25 diem *W* decenter honeste *B* 26 comisationibus
DM¹V, comessationibus *WM²Bv* et] et in *WB*

non in concupiscentiis et impudicitiis, non in certaminibus et zelo. si recesserunt de pectore tuo tenebrae, si nox inde discussa est, si caligo deteresa est, si luminavit sensus tuos splendor diei, si homo lucis esse coepisti, quae sunt Christi gere, quia lux et dies Christus est.

11 Quid in zeli tenebras ruis, quid te nubilo liuoris inuoluis, quid inuidiae caecitate omne pacis et caritatis lumen extinguis, quid ad diabolum cui renuntiaueras redis, quid Cain similis existis? homicidii namque facinore constringi eum quisque zelauerit et odio habuerit fratrem suum declarat Iohannes apostolus 10 in epistula sua dicens: qui fratrem suum odit homicida est: et scitis quia omnis homicida non habet in se uitam manentem. et iterum: qui dicit se in luce esse et fratrem suum odit in tenebris est usque adhuc et in tenebris ambulat et non scit quo eat, quo- 15 niam tenebrae excaecauerunt oculos eius. qui odit, inquit, fratrem suum in tenebris ambulat et non scit quo eat. it enim nescius in gehennam, ignarus et caecus praecipitatur in poenam, recedens scilicet a Christi lumine monentis et dicentis: ego sum lumen mundi. qui me secutus fuerit non 20 ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. sequitur autem Christum qui praeceptis eius insistit, qui per magisterii eius uiam graditur, qui uestigia eius adque itinera sectatur, qui id quod Christus et docuit et fecit imitatur secundum quod Petrus quoque hortatur et monet dicens: Christus 25 passus est pro uobis relinquens uobis exemplum, ut sequamini uestigia eius.

11 Io. 3, 15. 13 Io. 2, 9. 11. 20 Io. 8, 12. 25 I Petr. 2, 21.

1 et in pudicitia *D s. l. m. 2* 3 alterum est *om. B* illuminauit
D¹ M² v 6 te *ex de W m. 2* 8 quid c. s. existis *om. D* 9 homicidi
D¹ B facinoris *D* quisquis *M² v*, qui *Dv* 11 odit *om. B* 12 scietis
D 13 manentem] aeternam *M*, aeternam in se manentem *B* lucem *B*
14 odit] *add. M*: homicida est et usque adhuc est *M* 15 tenebris
est *D¹* nescit *B* 18 *super* iit enim *W m. 2* itineris in gehennam
nescius *M* in poenam *ex poena D m. 2* 20 lumen] lux *D*; *cf. test. II 7*
p. 72 21 ambulauit *DM¹* 24 qui quod *DM¹*, quid quod *M¹* et
christus *D¹* et (*ante doc.*) *om. M* fecit et docuit *v* 26 uobis *WDMBV*,
nobis *v*; *cf. test. III 39, de bono pat. c. 9* uobis] nobis *v*

Meminisse debemus quo uocabulo plebem suam Christus ap-¹² pellet, quo titulo gregem suum nuncupet. oues nominat, ut innocentia christiana ouibus aequetur: agnos uocat, ut agnorum naturam simplicem simplicitas mentis imitetur. quid sub uestitu
⁵ ouium lupo latitat, quid gregem Christi qui christianum se mentitur infamat? Christi nomen induere et non per Christi uiam pergere quid aliud quam praeuaricatio est diuini nominis, quam desertio itineris salutaris? quando ipse doceat et dicat eum ad uitam uenire qui mandata seruauerit et eum esse sapientem
¹⁰ qui uerba eius audierit et fecerit, doctorem quoque eum maximum in regno caelorum uocari qui docuerit et sic fecerit, tunc praedicanti profuturum quod bene adque utiliter praedicatum fuerit, si id quod ore promittitur factis sequentibus impleatur. quid uero insinuauit crebrius discipulis suis Dominus, quid inter
¹⁵ monita salutaria et praecepta caelestia custodiendum magis seruandumque mandauit quam ut eadem dilectione qua discipulos ipse dilexit nos quoque inuicem diligamus? quomodo autem uel pacem Domini uel caritatem tenet qui intercedente zelo nec pacificus potest esse nec carus?
²⁰ Ideo et apostolus Paulus cum pacis et caritatis merita depro-¹³ meret cumque adseueraret firmiter et doceret nec fidem sibi nec eleemosynas nec passionem quoque ipsam confessoris et martyris profuturam, nisi caritatis foedera integra adque inuiolata seruasset, adiecit et dixit: caritas magnanima est, caritas
²⁵ benigna est, caritas non zelat, docens scilicet et ostendens eum posse caritatem tenere quisque magnanimus fuerit et benignus et zeli ac liuoris alienus. item alio loco cum moneret ut homo iam sancto Spiritu plenus et natiuitate caelesti Dei

24 I Cor. 13, 4.

2 nominet *W*¹ 4 simplitas *W* uestito *D* 5 quid] qui *M*¹ se christianum *v*, ch. se esse *B* 6 christi... pergere *om. D* 10 eum *om. W* 11 fecerit et sic docuerit *WDMB: em. Vahlen* 12 praedicanti tunc *B* 13 quodquod *D*¹ 15 salutaria monita *v* seruandum quae *WD* 17 nos quoque nos *W*, nos *D* 18 intercedente *D*¹ 20 et *om. M* caritatis et pacis *M* 21 adseueret *D*¹ 22 elimosinas *D* confessionis *D* martyrii *D*, martyrii *B* 24 adiecit et dicit *D* magnanimis *B* caritas benigna est *om. B* 25 zelat] aemuletur *D* 26 quisquis *v* magnanimis *B* 27 ac] et *D* a zelo ac liuore *v*

filius factus non nisi spiritalia et diuina sectetur, ponit et dicit: et ego quidem, fratres, non potui uobis loqui quasi spiritalibus sed quasi carnalibus, quasi infantibus in Christo. lacte uos potaui, non cibo. nondum enim poteratis, sed neque nunc potestis. adhuc enim estis carnales. ubi enim in uobis zelus et contentio et dissensiones, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis?

- 14 Obterenda sunt, fratres dilectissimi, uitia et peccata carnalia et terreni corporis infesta labes spiritali uigore calcanda, ne dum iterum ad ueteris hominis conuersationem reuoluimur letalibus laqueis implicemur, apostolo hoc idem prouidenter et salubriter praemonente. itaque, inquit, fratres, non secundum carnem uiuamus. si enim secundum carnem uiuimus, incipietis mori: si autem spiritu opera carnis mortificatis, uiuetis. quotquot enim spiritu Dei aguntur hi sunt filii Dei. si filii Dei sumus, si templa eius esse iam coepimus, si accepto Spiritu sancto sancte et spiritaliter uiuimus, si de terris oculos ad caelum sustulimus, si ad superna et diuina plenum Deo et Christo pectus ereximus, non nisi quae sunt Deo et Christo digna faciamus, sicut apostolus excitat et hortatur. si consurrexistis, inquit, Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quae sursum sunt sapite, non quae terrena sunt. mortui enim estis, et uita uestra ab-

2 I Cor. 3, 1 sq. 13 Rom. 8, 12 sq. 22 Col. 3, 1 sq.

3 infantibus] instantibus *B* 4 lacte uobis *B*, lac uobis *v* potum dedi non escam (cibum *v*) *Mv*; cf. test. III 3 p. 115 5 nunc quidem *M* 6 ubi] cum *D* in uobis] sit inter uos *D* contemptio *B* 7 dissensiones sunt *v* 9 obterenda] obseruanda *D*, temperanda *M*, obtemperanda *Morellius* peccata *om. D*¹ 10 et...de terreni *M* infesta labe ex infestas labes *M m. 2* necdum *M*¹ 12 inplecemur *D* apostolus *M* idem] quidem *D* prouidente *B* 13 praemonet *M* fratres *om. B* 14 uiuimus *WDV*, uiuatis *B*, uixeritis *v* 15 mortificatis *WBV*,...cetis *D*, ...caueritis *v* 16 quodquod *D* 17 hii *WB* filii dei sunt *v* eius] dei *D*¹ 18 et *M s. l. m. 2* 19 uiuamus *D*¹ si ad] si at *D* 20 et ereximus *D* 21 sicut et *v* 22 christo *WD*¹*V*, cum christo *MD*²*Bv*; cf. test. III 11 p. 124 24 sedet *D* susum *W*¹ 25 terrena sunt *WDMBV*, super terram *v*

scondita est cum Christo in Deo. cum Christus apparuerit uita uestra, tunc et uos apparebitis [cum eo] in gloria. qui ergo in baptismo secundum hominis antiqui peccata carnalia et mortui et sepulti sumus, qui regeneratione caelesti Christo consurreximus, quae sunt Christi et cogitemus pariter et geramus, sicut idem apostolus docet rursus et monet dicens: primus homo de terrae limo, secundus homo de caelo. qualis ille e limo, tales et qui de limo: et qualis caelestis, tales et caelestes. quomodo portauimus imaginem eius qui de limo est, portemus et imaginem eius qui de caelo est. imaginem autem caelestem portare non possumus, nisi in eo quod esse nunc coepimus Christi similitudinem praebeamus.

Hoc est enim mutasse quod fueras et coepisse esse quod non ¹⁵ eras, ut in te diuina natiuitas luceat, ut ad patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore et laude uiuendi Deus in homine clarescat ipso exhortante et monente et eis qui se clarificant uicem mutuam pollicente. eos, inquit, qui clarificant me clarificabo, et qui spernit me spernetur. ad quam ²⁰ clarificationem formans nos ac praeparans Dominus et filius Dei similitudinem Dei patris insinuans in euangelio suo dicit: audistis quia dictum est: diliges proximum tibi et odibis inimicum tibi. ego autem dico uobis: diligite inimicos uestros et orate pro his qui uos per-

7 I Cor. 15, 47 sq. 18 I Sam. 2, 30. 22 Matth. 5, 43 sq.

1 in deo *om. D* cum autem *MBv* 2 apparebitis cum eo (ipso *v*)
WDVv, cum eo app. *MB*; *cf. test. l. c.* 3 gloria sempiterna *M*²
 in *om. M*¹ 4 et mortui] emortui *W* regenerationi *D* 5 et *W*,
 haec *D*, *om. MB* 6 idem *om. M* rursus monet et docet *M*
 7 dicens *ex docens W* terra e limo *D*, terra terrenus *M* 8 e caelo *D*,
 de caelo caelestis *M* ille *om. M* e limo *WDB*, de l. *v*, terrenus *M*; *cf.*
test. III 11 p. 123 talis *D* qui de limo] terreni *M* 9 talis *D*
 10 de] e *D* ita portemus *D* 11 de] e *D* 12 nunc] iam *Mv* 15 ad
om. D 17 hortante *D* clarificent *MB* 18 uicem] lucem *M* polli-
 centem *DMB* 19 spernitur *D*; *cf. de dom. orat. c. 11* 20 praeparans]
 corroborans *W* filiis *D* 21 dei (*ante patris om. B* 22 Audistis
W diligis *D* 23 odibis *WB*, odies *ex odiis M*, odio habebis *Dv*; *cf.*
de bono pat. c. 5 24 his] eis *M* persequuntur *M*¹

secuntur, ut sitis similes patris uestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. si hominibus laetum est et gloriosum filios habere consimiles et tunc magis generasse delectat, si ad patrem liniamentis paribus suboles subsiciua respondeat, quanto maior in Deo patre laetitia est, cum quis sic spiritaliter nascitur, ut in actibus eius et laudibus diuina generositas praedicetur. quae iustitiae palma est, quae corona esse te talem, de quo Deus non dicat: filios generavi et exaltaui, ipsi autem me spreuerunt. conlaudat te potius Christus et inuitet ad praemium dicens: uenite, benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi.

- 16 His meditationibus conroborandus est animus, fratres dilectissimi, eiusmodi exercitationibus contra omnia diaboli iacula firmandus. sit in manibus diuina lectio, in sensibus dominica cogitatio, oratio iugis omnino non cesset, salutaris operatio perseueret. spiritalibus semper actibus occupemur, ut quotiescumque inimicus accesserit, quotiens adire temptauerit, et clausum aduersum se pectus inueniat et armatum. non enim christiani hominis corona una est quae tempore persecutionis accipitur. habet et pax coronas suas, quibus de uaria et multiplici congressione uictores prostrato et subacto aduersario coronamur. libidinem subegisse continentiae palma est. contra iram, contra iniuriam repugnasse corona patientiae est. de auaritia triumphus

9 Es. 1, 2. 11 Matth. 25, 34.

1 simelis *D*, filii *v*; cf. *test. III 49* patri u^o *M* 2 supra *D*
 5 patrum *M*² paria *M* soboles *Wv*, soboli *M* subseciua *M*², sub-
 cisiua uel successiua *v* 6 respondeant *M* 7 quis sic] qui. si *D*, quis
M 8 iustitia et *B* 9 corona est *MB* te *WD*, se *Baluzius*, om.
MB genui *D* 10 spreuerunt me *v* sed collaudet *v* 11 et inuitet
 christus *D* 12 patres *D* percipite] possidete *D* 15 et eiusmodi *M*
 exercitationibus] generationibus *D* 16 in manibus] in animo *M*, ante
 oculos *v* lectio] *add. v*: in manibus bona operatio dominica] di-
 uina *M* 18 actibus semper *D* quotiescumque—quoties *Wv* 19 et]
 ut *D*, om. *M* 20 aduersum] contra *B* 21 homines *D* sola corona
 est *M* sed sola s. l. m. 2 23 coronantur *Baluzius* 24 libidine *D*
 est om. *D*

est pecuniam spernere. laus est fidei fiducia futurorum mundi aduersa tolerare. et qui superbus in prosperis non est gloriam de humilitate consequitur. et qui ad pauperum fouendorum misericordiam pronus est retributionem thesauri caelestis adipiscitur. et qui zelare non nouit quique unanimis et mitis fratres suos diligit dilectionis et pacis praemio honoratur. in hoc uirtutum stadio cotidie currimus, ad has iustitiae palmas et coronas sine intermissione temporis peruenimus.

Ad quas ut peruenire tu etiam possis qui fueras zelo et liuore **17**
 10 possessus, omnem illam malitiam qua prius tenebaris abice, ad uiam uitae aeternae uestigiis salutaribus reformare. euelle de pectore tuo spinas et tribulos, ut te dominicum semen fertili fruge locupletet, ut diuina et spiritalis seges in copiam fecundae messis exuberet. uenena fellis euome, discordiarum uirus ex-
 15 clude, purgetur mens quam serpentinus liuor infecerat, amaritudo omnis quae intus insederat Christi dulcedine leniatur. de sacramento crucis et cibum sumis et potum, lignum quod aput Merrham profecit in imagine ad saporis dulcedinem tibi in ueritate proficiat ad mulcendi pectoris lenitatem, nec ad medellam
 20 prosperandae ualitudinis laborabis. unde uulneratus fueras inde curare. ama eos quos ante oderas, dilige illos quibus iniustus obtreccionibus inuidebas. bonos imitare, si sectari potes: si sectari non potes, conlaetare certe et gratulare melioribus. fac te illis adunata dilectione participem, fac te consortio caritatis et
 25 fraternitatis uinculo coheredem. dimittentur tibi debita, quando ipse dimiseris: accipientur sacrificia tua, cum pacificus ad Deum

1 et pecunias *D* fidei *om. M*; fidei fiducia est *D s. l.* futurorum bonorum *B* 2 qui] quisquis *D* 3 misericordia *WD* 5 et *om. D* unanimes et mites *DM* 7 has *om. D* 9 tu etiam *om. D* 14 praecordiarum *M* 16 sederat *W*, infecerat *D* dulcedine *D* de *DMBV*, si de *Wv* 18 merram *WDV*, myrram *M*, mirram *uel* mara *v* profecit *MB* imaginem *B* saporis dulcedine *D* ueritatem *D* 19 mulcendi *M* 20 ualitudinis *Mv* labores *D*, laboris *W sed in margine* laborabis 21 illos] eos *WD* 22 si sectari potes *om. D*, sectare si potes *M* si sectari non *WDBV*, si autem sectari non *v*, si non *M* 23 gratulare *WDMBV*, congr. *v* 24 adunandi *D* te] te eis *M* et *om. D* 25 coheredem] cohaerentem *v* demittentur *D* debita] delicta *V* 26 et ipse *DBv*, tu ipse *v* demiseris *D* accipiuntur *B* dominum *V*

ueneris. sensus adque actus tui diuinitus dirigentur, quando ea quae diuina et iusta sunt cogitaueris, sicut scriptum est: cor uiri cogitet iusta, ut a Deo dirigantur gressus eius.

- 18 Habes autem multa quae cogites. paradysum cogita, quo Cain 5 non redit qui zelo fratrem peremit. cogita caeleste regnum, ad quod non nisi concordēs adque unanimes Dominus admittit. cogita quod filii Dei hi soli possint nocari qui sint pacifici, qui natiuitate et lege diuina ad similitudinem Dei patris et Christi respondeant adunati. cogita sub oculis nos Dei stare, spectante 10 ac iudicante ipso conuersationis ac uitae nostrae curricula decurrere, peruenire nos tunc demum posse, ut eum uidere contingat, si ipsum nunc uidentem delectemus actibus nostris, si nos dignos gratiae eius et indulgentiae praebeamus, si placituri semper in regno in hoc mundo ante placeamus. 15

3 Pron. 16, 1.

1 dirigantur *B* 2 sunt et iusta *D* 3 cogitat *B* dño *v* 5 in quo *D* 6 redit] ingreditur *Baluzius* fratrem zelo *D* 7 non *om. W* concordēs adque *om. B* 8 filii *W¹D¹* hii *MB* uocari] esse *D* qui sunt *M*, *om. D* pacifici *D* natiuitate caelesti *Dv* 10 oculos *B* dei nos stare *Mv*, dei stare nos *B* (stare *expungendum uidetur*) 13 prius si *om. D* 14 gratia *DBv* et indulgentiae *M s. l. m. 2*, et indulgentia *DBv* praebeamus *D¹* si *corr. in* sic *M m. 2* 15 si in hoc *M²*
DE ZELO ET LIVORE EXPLICIT *W*, EXPLICIT DE ZELO ET LIBORE *C*, CAECILII CYPRIANI DE ZELO ET LIVORE EXPLC *MB*

XIII.

SENTENTIAE EPISCOPORVM
NUMERO LXXXVII

DE

HAERETICIS BAPTIZANDIS

(CONCILIVM CARTHAGINENSE SVB CYPRIANO SEPTIMVM ANNO
P. CHR. N. CCLVI HABITVM).

- S* = codex Seguerianus; deest sententia 53—67.
L = codex Laureshamensis; cf. p. 18.
T = codex Reginensis 118 saec. X.
V = codex Veronensis; de quo nisi quae Rigaltius protulit ad hunc
librum nihil potui edere.
M = codex Monacensis, quem ad s. 53—67 adhibui.
A = Augustinus de baptismo contra Donatistas lib. VI et VII, tom. IX
p. 162—199.

SENTENTIAE EPISCOPORVM

NVMERO LXXXVII

DE

HAERETICIS BAPTIZANDIS.

3 Cum in unum Cartaginem conuenissent kalendis Septembribus
episcopi plurimi ex prouincia Africa Numidia Mauritania cum
presbyteris et diaconibus, praesentibus etiam plebis maxima
parte, et lectae essent litterae Iubaiani ad Cyprianum factae,
item Cypriani ad Iubaianum rescriptae de haereticis baptizandis
10 quidque postmodum Cypriano Iubaianus idem rescripserit, Cy-
prianus dixit: audistis, collegae dilectissimi, quid mihi Iubaianus
coepiscopus noster scripserit consulens mediocritatem nostram
de illicito et profano haereticorum baptismo quidque ego ei
rescripserim, censens scilicet quod semel adque iterum et saepe
15 censuimus haereticos ad ecclesiam uenientes ecclesiae baptismo
baptizari et sanctificari oportere. item lectae sunt uobis et aliae
Iubaiani litterae quibus pro sua sincera et religiosa deuotione ad
epistolam nostram rescribens non tantum consensit, sed etiam
instructum se esse confessus gratias egit. superest ut de hac ipsa

INCIPIT SENTENTIAE EPISCOPORVM NVMERO LXXXVII *ST*, INCIPIT SEN-
TENTIAE EPISCOPORVM *L*, SENTENTIAE EPISCOPORVM *V* 5 cartaginem *S*,
carthagine *V*, chartagini *T* (conu. kartagini *L*) kal. *STV*, kalendas *L*
septembribus *LV*, sept. *S*, septembris *Tv* 6 mauretania *LT*¹ 7 prae-
sentibus *S*, praesente *LTv* 8 iubazani *T* ita semper 9 rescriptis *S*
10 quiq. *S* iubaianus *S*, iubainus *L* 11 dixit *om.* *ST*¹ 12 con-
scripserit *T* nostram] meam *V* 13 quidque] et quid *v A* (*sed idem*
lib. III. c. 3, 4 quidque) 14 censes *S* 15 conseuimus *S*, censemus *L* *sed s.*
e scr. ui m. 1 16 baptizari et sanctificari] sanctizari *S* 17 iuuaiiani *L*
sencera *S* 18 etiam] *et A* 19 confessus *om. TAv* agit *S* hac *L s. l. m. 2*

re singuli quid sentiamus proferamus neminem iudicantes aut a iure communicationis aliquem si diuersum senserit amouentes. neque enim quisquam nostrum episcopum se episcoporum constituit aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium tamque iudicari ab alio non possit, quam nec ipse possit alterum iudicare. sed expectemus uniuersi iudicium Domini nostri Iesu Christi qui unus et solus habet potestatem et praeponendi nos in ecclesiae suae gubernatione et de actu nostro iudicandi.

10

Caecilius a Biltha dixit:

I Ego unum baptismum in ecclesia sola scio et extra ecclesiam nullum. hic erit unum, ubi spes uera est et fides certa. sic enim scriptum est: una fides, una spes, unum baptismum, non apud haereticos, ubi spes nulla est et fides falsa, ubi omnia per mendacium geruntur, ubi exorcizat daemones

14. Eph. 4. 5.

1 quid singuli *A lib. IIII. c.* 2 communionis *A* alique *S* 3 se
SLTVA, se esse *v* 4 errore *S* sequendi *S* 5 adigit *T* 6 tam-
quam *L* 7 possint *T* quam] cum *ex* quam *T m. 2* ipse possit] ipse
potest *Ar* alterum *om. v*, bis *exhibet T* 9 nos] uos *S* suae *om. V*
11 bilta *Ar* dixit *om. ST* 12 baptismum *v* sola *ex* sua *S*, solum *r*
et *om. T* extra ecclesiam] ex ecclesia sola *S*; *cf. 457, 14* 13 ubi spes
nera] ibisuera *S* 14 baptismum *LT* 16 ubi] ibi *S* gerantur]
aguntur *Ar* exorcizant *SV* daemones *S*

sacramentum interrogat, cuius os et uerba cancerem mittunt, fidem dat infidelis, ueniam delictorum tribuit sceleratus, et in nomine Christi tinguit antichristus, benedicit a Deo maledictus, uitam pollicetur mortuus, pacem dat inpacificus, Deum inuocat blasphemus, sacerdotium administrat profanus, ponit altare sacrilegus, ad haec omnia accedit etiam illud malum ut antistes, diaboli audeat eucharistiam facere. aut qui illis adsistunt dicant haec omnia falsa esse de haereticis. ecce ad qualia igitur ecclesia consentire et sine baptismo et uenia delictorum communicare
 10 compellitur. quam rem, fratres, fugere [ac uitare] debemus et a tanto scelere nos separare et unum baptismum tenere quod soli ecclesiae a Domino concessum est.

Primus a Misgirpa dixit:

Censeo omnem hominem ab haeresi uenientem baptizandum. 2
 15 frustra enim illic putat se esse baptizatum, cum non sit baptisma nisi in ecclesia unum et uerum, quia et Deus unus et fides una et ecclesia una est, in qua stat unum baptisma et sanctitas et cetera. nam quae foris exercentur nullum habent salutis effectum.

Polycarpus ab Hadrumeto dixit:

Qui haereticorum baptismum probat nostrum euacuat. 3

1 interrogat] *add. Baluzius sacrilegus os et L s. l. m. 2 uera S cancerem LT, carcerem S, cancer Av emittunt Av 2 dilectorum T 3 tingit LTv antichristi L, antichristum T 4 pollicetur S mortuus mortuus L iuocat S 6 accedit S etiam] et Av antistes AT², antestites L, antistetis S, antistites T¹ 7 audeant v : aut] et ex in T m. 2 dicant haec] cant haec S 8 omnia om. *codd. August.* ecce] esse S igitur, SLT, cogitur Av; adigitur fort. 9 sine] si S, et] ac v ueniam L 10 ac deuitare L, om. S 11 baptisma Av teneri S 12 a deo LT, om. A 13 primus felix A ex *coniectura Erasmi* miscirpa L, migiripa v, migirpa Av dixit om. ST¹ 14 hominem ab om. S heresim S 16 unus est S 17 una et ecclesia om. S baptismum LT 18 namq. SLT 19 affectum T 20 hadrimeto S, hadrumeto L, adrimetu T¹, adrumeto Av dixit om. ST¹ 21 baptisma v probat SV, probant LTA v euacuat S, euacuant LTA v, improbat V, haereticis communicant *Erasmus**

Nonatus a Thamogade dixit:

- 4 Licet sciamus omnes scripturas sibi testimonium reddere de salutari baptismo: debemus ergo fidem nostram exprimere ut haereticos et schismaticos ad ecclesiam uenientes qui pseudobaptizati uidentur debere eos in fonte perenni baptizari, et ideo secundum testimonium scripturarum et secundum decretum collegarum nostrorum sanctissimae memoriae uirorum omnes schismaticos et haereticos qui ad ecclesiam conuersi sunt baptizauit, sed et eos qui ordinati uidebantur laicos recipi.

10

Nemesianus a Thubunas dixit:

- 5 Baptisma quod dant haeretici et schismatici non esse uerum ubique in scripturis sanctis declaratum est, quoniam ipsi praepositi eorum falsi Christi sunt et falsi prophetae dicente Domino per Salomonem: qui fidens est falsis hic pascitur uentos, idem autem ipse sequitur aues uolantes. deseruit enim uias uineae suae, semitas uero agelli sui errauit. ingreditur autem per auia loca adque arida et terram destinatum in sitim, contrahit autem manibus infructuosa. et iterum: ab aqua autem 20 aliena abstine nec de fonte extraneo biberis, ut

15 Prou. 9, 12. 20 Prou. 9, 18.

1 thomagade *ST*, thamocade *L*, thamugade *Av* dixit *om. S*
 2 omnem scripturam *v* 3 ergo] tamen *v*; cf. 441, 10 expremere *S*
 4 ut *LT*, ut ab *S*, *om. Av*; cf. 458, 2 5 debere] uidere *T sed s. l.* non
 uidentur perenne *SLT*¹ 9 baptizauit *LT et Zonaras*, baptizari
Sv et *om. TL*¹ inter laicos *v* 10 recipi *L et Zonaras*, recipi *Tv*,
om. S 11 thubunis *Av* dixit *om. ST*¹ 12 quod] quo *S* 14 christiani
Baluzius 15 solomonem *S* in falsis *LTAv* 16 uentus *S* idem
 autem *T in ras.* 17 deserit *Av* enim *S LT*, autem *S¹ A* semitas
*SLT*¹, et a semitis *T²*, et a semita *A* (τοὺς δὲ ἄξονας-πεπλήνηται)
 uero *exp. T²* 18 errat *A* ingredimur *T¹*, et ingreditur *A* auia]
 denia *T*, abdita *S* 19 in siti *LT*, siti *A* contrahit *T*, consequitur *A*
 20 autem *exp. T* infructuosam *S*, infructuosae *T* autem *om. v*
 21 alia *LT* abstinete *LT* nec] te et *v* extraneo] alieno *v* ne bi-
 beris *v*

longum uiuas tempus, adiciantur etiam tibi anni
 uitae. et in euangelio diuina sua uoce Dominus noster Christus
 locutus est dicens: nisi si quis renatus fuerit ex aqua
 et spiritu, non potest introire in regnum Dei. hic
 5 est Spiritus qui ab initio ferebatur super aquam. neque enim
 Spiritus sine aqua *separatim operari* potest nec aqua sine Spiritu.
 male ergo sibi quidam interpretantur ut dicant, quod per manus
 impositionem Spiritum sanctum accipiant et sic recipiantur, cum
 manifestum sit utroque sacramento debere eos renasci in ecclesia
 10 catholica. tunc poterunt filii Dei esse dicente apostolo: curan-
 tes seruare unitatem spiritus in coniunctione pa-
 cis, unum corpus et unus spiritus, sicut uocati
 estis in una spe uocationis uestrae, unus Dominus,
 una fides, unum baptisma. haec omnia ecclesia catholica
 15 loquitur. et iterum in euangelio dicit Dominus: quod natum
 est de carne caro est, et quod natum est de spiritu
 spiritus est, quia Deus spiritus est, et ex Deo na-
 tus est. ergo omnes haeretici et schismatici omnia quaecum-
 que faciunt carnalia sunt dicente apostolo: manifesta sunt
 20 enim opera carnis, quae sunt fornicationes, immun-
 ditiae, incestum, idololatriae seruitus, uenefi-
 cia, inimicitiae, certamina, zelus, ira, diuisiones,
 haereses et his similia: de quibus praedixi uo-
 bis, sicut praedico, quoniam quicumque haec fa-
 25 ciunt regnum Dei non hereditabunt. condemnat ita-

3 Io. 3, 5. 10 Eph. 4, 3 sq. 15 Io. 3, 6. 19 Gal. 5, 19 sq.

1 diciantur *S* 2 iesus christus *v* 3 si *om. LTv* 4 spū s̄co *T*
 5 sp̄s sc̄s *L¹* aquas *v* 6 *separatim operari scripsi, separari SLT, operari*
Av neque *v* 7 quidam sibi *S* quod *om. LT* manus *add. in marg. L*
 8 interpositionem *S* et sic recipiantur *exp. T* 10 et tunc *T*, tunc
 quippe *v* potuerunt *S*, poterint *L*, posse *ex* poterunt *T* filii *ST¹*, filios
T² 11 coniunctionem *ST¹* 13 unam *S* spe. *T*, spem *S* quia
 unus *T* 14 baptisma] unus deus *add. v* in ecclesia *TL* 17 ex] de *v*
 18 omnis *S* 19 manifestae *S* 20 enim sunt *Av* operae *S* fornicationis
ST¹ inmunditiae *S* 21 incestus *T¹* idolatria *L* seruitus
om. v; cf. test. III 64 beneficia *T¹* 22 inimitiae *S* certamina *om.*
L 23 heresis *SLT* 25 condemnat *T*, condemnat *S*

que apostolus cum omnibus malis et qui diuisionem faciunt hoc est schismaticos et haereticos. nisi ergo acceperint baptismum salutare in ecclesia catholica quae est una, salui esse non possunt, sed cum carnalibus in iudicio Domini Christi damnari.

5

Ianuarius a Lambese dixit:

- 6 Secundum scripturarum sanctarum auctoritatem decerno haereticos omnes baptizandos et sic in ecclesiam sanctam admittendos.

Lucius a Castra Galbae dixit:

10

- 7 Cum Dominus in euangelio suo dixerit: uos estis sal terrae. quodsi autem sal fatuus fuerit, in quo condietur? ex eo ad nihilum ualebit, nisi ut proiciatur foras et conculcetur ab hominibus, et iterum post resurrectionem suam mittens apostolos suos, mandat dicens: data 15 est mihi omnis potestas in caelo et in terra. ite ergo et docete gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. cum ergo manifestum sit haereticos id est hostes Christi non integram sacramenti habere confessionem, item schismaticos non posse condire sapientia 20 spiritali, cum ipsi ab ecclesia quae una est recedendo infatuati

11 Matth. 5, 13. 15 Matth. 28, 18 sq.

1 eos qui *Av* 2 est *ex* et *L m. 2* et haereticos *om. S* acciperint
L baptisma *v* 3 una est *v* 5 damnabuntur *v*; *cf. p. 450, 13*
 6 a lambes *S*, salambese *L*, a lambaese *codd. Aug.* dixit *om. S*, dicit *T*
 7 auctoritatem *om. S* 8 sanctam *om. S* 10 castro *A* galbae *A*, galba
LT, quando *S* dixit *om. S*, dicit *T* 12 quodsi *S*, si *LTv* sal *L s. l.*
m. 2 fatuus *S²*, fatuum *ex factum L m. 2*, infatu* *T*, infatuus *S¹*, infa-
 tuatum *v* in quod *L¹*, iniquo *T¹*, id quod *A* condietur *S*, salietur *TA*,
 saluetur *L*; *cf. test. III 87* 13 nihil *LT* ualebit] ultra *s. l. add. T*
 14 et foras *T¹* hominibus] omnibus *S* 15 suos *om. L* mandauerit *v*
 16 ergo *om. v* 17 omnes gentes *v* eos *om. S* 19 hostis *L* 20 con-
 fessionem habere *v* sapientiam *S* 21 infatuam contrari *S*

contrarii facti sint, fiat sicut scriptum est: domus contrariorum legis debent emundationem, et consequens eos qui a contrariis baptizati inquinati sunt primo purgari et tunc demum baptizari.

Crescens a Cirta dixit:

Tanto coetu sanctissimorum consacerdotum lectis litteris Cypriani dilectissimi nostri ad Iubaianum itemque ad Stephanum, quae tantum in se sanctissimorum testimoniorum descendentium ex scripturis deificis continent, ut merito omnes per Dei gratiam adunati consentire debeamus, censeo ergo omnes haereticos et schismaticos qui ad catholicam ecclesiam uoluerint uenire non ante ingredi, nisi exorcizati et baptizati prius fuerint, exceptis his sane qui in ecclesia [catholica] fuerint ante baptizati: ii tamen per manus inpositionem in paenitentia ecclesiae reconcilientur.

Nicomedes a Segermis dixit:

Mea sententia haec est ut haeretici ad ecclesiam uenientes baptizentur eo quod nullam foris apud peccatores remissionem peccatorum consequentur.

1 Prou. 14, 9.

1 sunt *ST*¹ contrariorum *om. S* 2 debet *v* emundatione purgari *T* consequentes *L*¹ eos] et eos *S*²*L*²*T*², est eos *Av* 3 contrariis baptizatis *S* inquinati] in aqua nati *S* 5 certens *T* dicit *T* 6 in tanto *LTA**v* sacerdotum *S* 7 idemq. *T* 8 sanct. test. *scripsi*, testimoniorum *SLT*, sanctissimorum *A* descendentium] discentium *S*, *om. codd. Aug.* 9 deificis] dei magnificis *S* 10 debemus *L*¹ ergo *om. Lc*; cf. p. 438, 3 11 et] siue *A* chismaticos *L* 12 uenire noluerint *A* et baptizati *om. S* prius *om. A* 13 catholica *om. S* ante *L s. l. m.* 2 14 ii tamen *scripsi*, ita tamen *SLT*¹, ita tamen ut *T*²*Av* paenitentiam *Av* 15 reconcilietur *L*¹*T*¹ 16 nicomedis *S* secermis *S* dicit *T* 18 nullum *S*, ullam *L* peccatoris *S*, peccatorem *T* 19 consequantur *LTA**v*

Monnullus a Girba dixit:

- 10 Ecclesiae [catholicae] matris nostrae ueritas [semper] apud nos, fratres, et mansit et manet, eo quod in baptismo est trinitas Domino nostro dicente: ite et baptizate gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. cum ergo manifesto sciamus haereticos non habere nec Patrem nec Filium nec Spiritum sanctum, debent uenientes ad ecclesiam matrem nostram uenire, renasci et baptizari, ut cancer quod habebant et damnationis iram et erroris effecturam per sanctum et caeleste lauacrum sanctificetur.

10

Secundinus a Cedias dixit:

- 11 Cum Dominus noster Christus dicat: qui mecum non est aduersum me est, et Iohannes apostolus eos qui ab ecclesia exeunt antichristos dicat, indubitanter hostes Christi quique antichristi nominati sunt gratiam baptismi salutaris ministrare non possunt. et ideo censeo eos qui de insidiis haereticorum confugiunt ad ecclesiam baptizandos esse a nobis qui amici appellati sumus Dei de eius dignatione.

4 Matth. 28, 19. 12 Matth. 12, 30.

1 monnullus *L*, monnullus *T*, munnulus *v*, mommillus *Concil.* girba *S*, gibar *T* dicit *T* ('in cod. *V* omnes fere deinceps episcopi sententiis suis hanc formulam praemittunt IN PACE' Rigaltius) 2 catholicae om. *S* ueritatis *L* semper om. *S*, post fratres ponit *A* 3 prius et om. *A* eo quod *S*, et uel *Lv*, uel *AT*¹ (*eras. m. 2*) in *S*, maxime in *LTA**v* baptismati est trinitas *S*, baptismatis (baptismi *A*) trinitate *LTA**v* 4 item et *T*¹, ite *A* 5 cum in *ras. T*² 6 manifeste *LTV* scimus *T*¹ 8 uenire] uere *Av* nasci *LT* 9 habeant *L*¹ ira* *T*, ira *Av* et om. *T* effectura* *T*, effectura uel offensa *codd. Aug.* effectura *v* 10 caelestem *ST*, caelestae *L* sanctificetur *S* 11 accedias *T*, acedius *L*, a chezas *Conc.*, a quida *coni. Harduinus* 12 non est mecum *Lv* 13 aduersus *v* apostolos *S*¹ 15 gratia *S* 16 et om. *S* 18 dei om. *ST* et *codd. Aug.* de om. *T* eius *corr. in dei T*

Felix a Bagai dixit:

Sicut caecus caecum ducens sic in foueam cadent, ita haere- 12
ticus haereticum baptizans simul in mortem cadent. et ideo hae-
reticus baptizandus est et uiuificandus, ne nos uiui mortuis com-
municemus. 5

Polianus a Mileo dixit:

Iustum est haereticum baptizari in ecclesia sancta. 13

Theogenes ab Hippone regio dixit:

Secundum sacramentum Dei gratiae caelestis quod accepimus 14
unum baptismum quod est in ecclesia sancta credimus. 10

Datius a Vadis dixit:

Nos quantum in nobis est haeretico non communicamus, 15
nisi baptizatus in ecclesia fuerit et remissam peccatorum acce-
perit.

Successus ab Abbir Germaniciana dixit:

Haereticis aut nihil licet aut tectum licet. si possunt ba- 16
ptizare, possunt et sanctum Spiritum dare: si autem sanctum
Spiritum dare non possunt, quia non habent Spiritum sanctum,
nec baptizare spiritaliter possunt. propterea censemus haereti-
cos baptizandos esse. 20

1 a om. L bacai S, altagai ex altai L m. 2, bigai Conc. 2 sic
S, simul LTA fouea S cadunt ATv sed in T unt corr. 4 uiui-
ficandus] iustificandus v, innouandus Oxon. 7 haereticum L s. l. m. 2
baptizare T (in ecclesia s. baptizari L) ecclesiam sanctam S 8 re-
gione T 9 et gratiae T accipimus S 10 baptismum LTA
11 a uadis S, abbadis T, a badis LAv 12 est] et S haereticis v
13 baptizati v fuerint v remissa S, remissionem Av acceperint v
15 abbir] abbis L sed bis s. l. m. 2 germanicipiana T 17 dare et
spiritum sanctum v 18 spiritum dare... spiritum sanctum om. S.
spiritum sanctum dare v, om. L¹, post non possunt add. L²: scm spm
dare baptizari S 20 baptizandos esse] baptizari A

Fortunatus a Thuccabori dixit:

17. Iesus Christus Dominus et Deus noster Dei patris et creatoris filius super Petrum aedificauit ecclesiam, non super haeresim, et potestatem baptizandi episcopis dedit, non haereticis. quare qui extra ecclesiam sunt et contra Christum stantes oves eius et gregem spargunt baptizare foris non possunt.

Sedatus a Thubarbo dixit:

18. In quantum aqua sacerdotis prece in ecclesia sanctificata abluit delicta, in tantum haeretico sermone uelut cancer infecta cumulat peccata. quare omnibus pacificis quidem uiribus nitendum est, ne qui haeretico errore infectus et intinctus singulare et uerum ecclesiae baptismum retractet accipere, quo quisquis non fuerit baptizatus regno caelorum fiet alienus.

Prinatianus a Sufetula dixit:

19. Qui haeticos potestatem baptizandi habere dicit, dicat prius quis haeresim condiderit. si enim haeresis a Deo est, habere et indulgentiam diuinam potest: si uero a Deo non est, quomodo gratiam Dei aut habere aut conferre alicui potest?

Prinatius a Sufibus dixit:

20. Qui haeticorum baptismum probat quid aliud quam haeticis communicat?

1 thuccabori SA, dhuccabori L₄T, tuchabori r 3 petrum SLTVA, petram v ecclesiam] suam add. v, suum V heresin SL 4 habere dedit V 5 sunt] non super heresin quare qui S 7 thubarbo Av 8 prece * T 9 cancer SLTV, cancere Ar conulat S 10 pacis T uiris V 11 quis Av est et T intinctus S, tinctus LTA v 12 ecclesiae baptismum] baptisma A detractet v quis SL 13 a regno T 14 a sufetolanus T 15 baptizandi om. L 16 quis om. L haeresin SL est] et T et eras. in T 17 simodo (uero...quo om.) S 20 qui om. S probant A quam] quae S 21 communicant SA

Hortensianus a Laribus dixit:

Viderint aut praesumptores aut fautores haereticorum: nos **21**
 unum baptisma quod non nisi in ecclesia nouimus ecclesiae uin-
 dicamus. aut quomodo possunt in nomine Christi aliquem ba-
 ptizare quos ipse Christus dicit aduersarios suos esse?

Cassius a Macomadibus dixit:

Cum baptismata duo esse non possint, qui haereticis bap- **22**
 tismum concedit sibi tollit. censeo itaque fiebiles et tabidos haere-
 ticos baptizandos esse, cum ad ecclesiam uenire coeperint, et
 10 sacra et diuina lauacione lotos et in lumine uitae inluminatos
 non hostes sed pacificos, non alienos sed fidei Domini domesti-
 cos, non adulteros sed Dei filios, non erroris sed salutis effectos
 in ecclesiam recipi, absque his qui de ecclesia fideles supplantati
 ad haeresis tenebras transierant, sed eos per manus inpositionem
 15 restituendos.

Alius Ianuarius a Vico Caesaris dixit:

Si non obtemperat error ueritati, multo magis ueritas non **23**
 consentit errori. et ideo nos ecclesiae adsistimus, in qua praesi-
 demus, ut baptismum eius ipsi soli uindicantes eos quos ecclesia
 20 non baptizauit baptizemus.

Alius Secundinus a Carpos dixit:

Haeretici christiani sunt an non? si christiani sunt, cur in **24**
 ecclesia Dei non sunt? si christiani non sunt, fiant. aut quo

2 uiderint *SLTV et codd. Aug.*, quot sint baptismi uiderint *Av*
 prosumptore *S* 3 ante quod *T s. l.* tenere nouimus] est et id nobis et
 ex nouis *T* 5 dixit *T* 6 castus *L* macomanibus *S'* 7 baptisma *T*
 possunt *S* baptisma *v* 8 itaque *in ras. T* et tabidos] sectabiles
S; et desperabiles *fort.* 9 coeperunt *S* et sacra *om. L* 10 *in om.*
LTAv 11 pacificus *S'* 12 effectus *S* 13 absque his] sp̄s quae his
 qui *S*, absque eos *ex adqueis T* de] in *A sed idem § 55* de fide-
 lis *S* 14 sed eos *exp. in T* 18 quam *T* praesedemus *S* 21 carpos
SLV, carpus *T*, carpis *Av* 23 dei *om. T* si ch. non sunt *L s. l.*
 fiant *LTV A et Zonaras*, fiunt *S*, quomodo christianos faciunt *r* aut quod
S, ad quos *ex* aut quo *T*

pertinet sermo Domini dicentis: qui non est mecum aduersum me est, et qui non mecum colligit spargit? unde constat super filios alienos et suboles antichristi Spiritum sanctum per manus inpositionem non tantummodo non posse descendere, cum manifestum sit haereticos baptisma non habere.

Victoricus a Thabraca dixit:

- 25** Si licet haereticis baptizare et remissam peccatorum dare, quid illos infamamus et haereticos illos appellamus?

Alius Felix ab Vthina dixit:

10

- 26** Nemini dubium est, sanctissimi consacerdotes, non in tantum posse humanam praesumptionem, quantum Domini nostri Christi adorandam et uenerabilem maiestatem. memores ergo periculi hoc quoque non tantum obseruare debemus, uerum etiam ab omnibus nobis confirmare, ut omnes haeretici qui ad sinum matris ecclesiae adcurrunt baptizentur, ut mens haeretica quae diuturna tabe polluta est sanctificatione lauacri purgata in melius reformetur.

Quietus a Buruc dixit:

- 27** Qui fide uiuimus obsequi his quae instruendis nobis ante praedicta sunt credula obseruatione debemus. nam scriptum est apud Salomonem: qui baptizatur a mortuo quid proficit

22 Sir. 34, 30.

1 pertinebit *VAv*, pertineat *ex* pertinent *L m. 2* dei dñi *S* aduersus *Av* 2 collegit *T^a* 3 subules *S*, soboles *Lv* antichristi *om. S* 4 sanctum *om. T* non *om. Av* (*ante tantummodo*) 5 discendere *S* haeticum *ex* haeretico *T* 8 remissa *S* 9 et *S*, ut *LTA* illos *om. Lv* appellemus *LTA* 11 in *om. v* 12 humana *S* quantum *SA*, quam *LT* 13 iesu christi *Av* 14 debemus *om. Erasmus* 15 confirmare debemus *Erasmus*, confirmari oportet *Baluzius* 17 pulluta *S* sanctificationem lauacri *S* 19 confessor quietus *V* a buruc *ST*, a burug *V*, ab urbe *L*, a buruch *v* 20 iis *v* instruendis] stuendis *S* praedicata *T* 21 credulat *S* 22 solomonem *S*, salam. *L* mortuo *SLTA*, mortuo et iterum tangit mortuum *v*

lauatione eius? quod utique de his qui ab haereticis intinguuntur et de tinguentibus loquitur. si enim qui aput illos baptizantur per remissionem peccatorum uitam aeternam consequuntur, cur ad ecclesiam ueniunt? si uero a mortuo salutis nihil accipitur, ac propterea cognito errore pristino ad ueritatem cum paenitentia reuertuntur, uno uitali baptisate quod in catholica ecclesia est et sanctificari debere manifestum.

Castus a Sicca dixit:

10 Qui contempta ueritate praesumit consuetudinem sequi aut 28 circa fratres inuidus est et malignus quibus ueritas reuelatur aut circa Deum ingratus cuius inspiratione ecclesia eius instruitur.

Eueratius a Thenis dixit:

15 Fidem nostram et baptismatis gratiam et legis ecclesiasticae 29 regulam Dominus et Deus noster Iesus Christus suo ore apostolos docens perimpleuit dicens: ite et docete gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. falsum ergo haereticorum baptisma et iniquum a nobis pellen- dum est et omni contestatione refutandum, de quorum ore uirus, non uita, nec gratia caelestis, sed blasphemia trinitatis exprimitur. et ideo uenientes ad ecclesiam haereticos integro et catholico baptisate baptizari debere manifestum est, ut a blas-

17 Matth. 28, 19.

1 lauatio *TA*v ab] ad *J*. intinguuntur *S*, tinguntur *LTA*v; cf. p. 444, 11 3 remissione *S* 4 consequitur *ST*¹ cor *L*¹ uenient *T*¹ morto *S*¹ 5 cognito *S*, agnito *v* 6 reuertantur *S* 7 baptismo *T* ecclesia catholica *A*v et om. *LTA*v debere manifestum *S*, debebunt *LTA*v 9 caustus *S* 12 ingratus est *A*v spiratione *S* 14 euchararius *L*, euchararius *v* thanis *T*¹ 15 nostram et] n. a *S* 16 regulae *S* deus et dominus *TA*v, dñs dño *L* apostolus *SL* 17 et om. *LTA* omnes gentes *A*v 18 eas *LT* filii *S* 19 iniquum *SL* 20 contestatione *SLTVA*, detestatione *v* ore] more *S* 21 uita nec *A*, uitari et *SL*¹*T*¹, uita non *T*², uita et *L*² 22 had ecclesia *S* 23 baptismatae baptizare *S* a om. *L* blasphemia *SLTA*v, blasphemiae *v*

phema sua praesumptione purificati possint Spiritus sancti gloria reformari.

Libosus a Vaga dixit:

- 30** In euangelio Dominus, ego sum, inquit, ueritas. non dixit: ego sum consuetudo. itaque ueritate manifestata cedat consuetudo ueritati, ut etsi in praeteritum quis in ecclesia haereticos non baptizabat, nunc baptizare incipiat.

Leucius a Thebeste dixit:

- 31** Haereticos blasphemos adque iniquos uerbis uanis decerpentes sancta et adorabilia scripturarum uerba exsecrandos censeo et ideo exorcizandos et baptizandos.

Eugenius ab Ammedera dixit:

- 32** Et ego hoc idem censeo haereticos baptizandos esse.

Item alius Felix a Bamaccora dixit:

- 33** Ecce secutus diuinarum scripturarum auctoritatem baptizandos haereticos esse censeo, sed et eos qui schismaticos baptizatos se esse contendunt. si enim secundum cautum Christi priuatus fons noster est, intellegant cuncti ecclesiae nostrae aduer-

4 Io. 14, 6.

1 suae (sua *L*) praesumptionis *LA*. suae praesumptione *r* possunt *S* gloria *LT* et *codd. Aug.*, gloriam *S*, gratia *Ar* 3 libosus] confessor et martyr in nouis areis positus libosus *V* uaga] gaua *T* 5 ueritas est ut (man. c. c. ueritati *om.*) *V* manifestata *ST²A* (cf. *Aug. lib. III, 6, 9*), manifesta *LT^r*. consuetudo ueritati] mansuetudo itaque ueritate manifestata cedat *S* 6 ut] iustae *T* etsi *ex* est *L m. 2* 7 baptizat *T*, baptizant *S* incipient *S* 8 leucius *SLT* et *codd. Aug.*, lucius *v*, confessor et martyr in fausti positus leucius *V* theueste *LV*. thaneste *T* 9 iniquo uerbo *S* uanis] uariis *Ar* 11 exorcizandos *S*; resipiscentes *s. l. add. T m. 2* baptizandos esse *Tv* 13 haereticos uidelicet *T* 14 ab amaccora *L*, abbamaccora *T*. ab amaccura *Ar*: cf. *Morcelli Afric. christ. I p. 95* 15 ecce *S*. et ipse *LTr*. et ego ipse *Baluzius* 16 qui se *A* schismaticos *S*, apud sch. *LTA*: cf. *sent. 72* baptizando *L* 17 se *om. SLT²A*

sarii quia alienus esse non potest. nec duobus populis salutarem aquam tribuere potest ille qui unius gregis pastor est. et ideo manifestum est nec haereticos nec schismaticos aliquid caeleste posse suscipere, qui a peccatoribus hominibus ab ecclesia extraneis audeant accipere. quando danti locus non est, utique nec accipienti prodest.

Item alius Ianuarius Muzulensis dixit:

Miror quod cum omnes confiteantur unum esse baptismum, **34** non omnes intellegant eiusdem baptismi unitatem. ecclesia enim **10** et haeresis duae et diuersae res sunt. si haeretici habent baptismum, nos non habemus: si autem nos habemus, haeretici habere non possunt. dubium autem non est ecclesiam solam baptismum Christi possidere quae sola possideat et gratiam Christi et ueritatem.

15 Adelpius a Thasualthe dixit:

Sine causa quidam falso et inuidioso uerbo impugnant ueritatem **35** ut rebaptizare nos dicant, quando ecclesia haereticos non rebaptizet, sed baptizet.

Demetrius a Leptiminus dixit:

20 Vnum baptismum nos custodimus, quia ecclesiae soli rem suam **36** uindicamus. qui autem dicunt quia haeretici uere et legitime

1 quia] qui *S* alienis *v* qui (quia *Oxon.*) alieni sunt nobiscum esse non possunt (potest *Oxon.*) *Erasmus et Oxon.* 2 aqua *S* graegis *S*, graecis *T*¹ 3 nec schismaticos *om. S* 4 a *om. S* peccantibus *A* ab] et ab *Av* extraneant *S* 5 audent *A*, baptismum audeant *T* et quando *T* danti *T* (*sed ti in ras.*), tanti *S*, danti dandi *coni. Routh* 7 muzulensis *S* 8 non omnes *S* baptismum *v* 9 non omnes *om. S* intellegent *S* eiusdem] baptismum non eiusdem *S* baptismatis *v* 11 si autem nos habemus *L s. l. m. 2, om. S* 12 solum *L*, sola *S* baptismum] possit et gratiam *S* 13 possideant *ST*² post christi *exp.* possider *in S* 15 thasualte *Av*, thasuate *T* 16 quidem *A* et *ex est L* ueritate *S* 18 rebaptizent *S*¹ 20 quia *corr. in et T.* quae in *S* ecclesiae catholicae *Av* suam *om. S* 21 qui ab haereticis *L sed s. s. l.*

baptizant, ipsi sunt qui non duo sed multa baptismata faciunt. nam cum haereses multae sint, pro earum numero et baptismata computabantur.

Vincentius a Thibari dixit:

- 37** Haereticos scimus esse peiores quam ethnicos. si conuersi ad ⁵ Dominum uenire uoluerint, habent utique regulam ueritatis quam Dominus praecepto diuino mandauit apostolis dicens: ite, in nomine meo manum inponite, daemonia expel- lite. et alio loco: ite et docete gentes tingentes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. ergo ¹⁰ primo per manus inpositionem in exorcismo, secundo per baptismi regenerationem, tunc possunt ad Christi pollicitationem peruenire: alias autem non debere.

Marcus a Maethari dixit:

- 38** Mirandum non est, si haeretici hostes adque inpugnatores ¹⁵ ueritatis rem sibi uindicant potestatis et dignationis alienae. illud mirandum est quod quidam nostri praeuaricatores ueritatis haereticis suffragantur et christianis aduersantur. propterea de- creuimus haereticos baptizandos esse.

Sattius a Sicilibba dixit:

20

- 39** Si haereticis in baptismo suo peccata donantur, sine causa ad ecclesiam ueniunt. nam cum in die iudicii peccata sint quae

7 Marc. 16, 17. (?) 9 Matth. 28, 19.

1 duo] unum *v* faciant *T* 2 cum *ex co T* haeresis *SLT*¹
sunt *S* numero] nomine *S* 4 dhibari *T* 5 esse] illos esse *LT*¹
si] si ergo *v* a dno *L* 6 uoluerunt *ST*¹ habemus *v* 9 et (*post ite*)
om. T tingentes] baptizantes *v et s. l. m. 2 L* eos *v* 10 fili *S*
11 primum *ex primus T* 12 tunc *exp. in T* 13 uenire *Av* autem]
feri censeo *add. Av*, fieri *add. LT et codd. Aug.*; *cf. 440, 5* 14 mac-
tari *Av*, machari *T* 16 sibi rem *A* potestati *S* alienae *om. T in*
ras. 17 illud] sed illud *v*, illud autem *T* 18 quapropter *T* decer-
nimus *Av* 20 satius *A* sicilibra *T* 21 sua *v* donantur] sunt quae
puniuntur donantur *S*

puniuntur, nihil est quod timere possint haeretici de iudicio Christi, si sunt remissionem peccatorum consecuti.

Victor a Gorduba dixit:

Cum peccata non nisi in ecclesiae baptismo remittantur, qui **40** haeticum ad communicationem sine baptismo admittit utrumque contra rationem facit, nec haeticos purgat et christianos inquinat.

Aurelius ab Utica dixit:

Cum dicat apostolus non communicandum peccatis alienis, **41** quid aliud quam peccatis alienis communicat qui haeticis sine ecclesiae baptismo communicat? et ideo censeo baptizandos esse haeticos, ut accipiant remissionem peccatorum et sic illis communicetur.

Iambus a Germaniciana dixit:

Qui haeticorum baptismum probant nostrum improbant, ut **42** extra ecclesiam non dicam lotos, sed sordidatos negent in ecclesia baptizari oportere.

Lucianus a Rucuma dixit:

Scriptum est: et uidit Deus lucem quia bona est, **43** et diuisit inter lucem et tenebras. si potest luci et tenebris conuenire, potest nobis et haeticis aliquid esse commune. propterea censeo haeticos baptizandos esse.

19 Gen. 1, 4.

1 non possunt *S* 2 remissione *S* 3 gorduba *SV*, gor *LTA* *v* 4 baptismo *L* 5 haeticorum *S* communicatione *S* sine bapt. ad commun. *A* 7 inquirat *T*¹ 8 ab utica] abutte *T* 9 apostulus *S* alia alienis *L*¹ 10 quid... alienis *S s. l.* sine *ex* si in *T* 11 ecclesia *S* 12 remissione *S*, remissam *Av* 14 iambus *S*, confessor Iambus *Erasmus* germaniana *S*, germaniciana *T sed ana in ras.* 15 baptisma *v* probat *S* exprobat *S* 16 ecclesia *S* negant *ST*¹ 17 oportet *T*¹ 18 lucilianus *L* rucuma *S*, rucima *L* 19 et ut *S* 20 inter *ex* in *L m. 2* non potest *T*, item *l. 21 sed non s. l. utroque loco* 22 et propterea *T sed et s. l.*

Pelagianus a Luperciana dixit:

- 44 Scriptum est: aut enim Deus Deus est aut Baal Deus est. ita et nunc aut ecclesia ecclesia est aut haeresis ecclesia est. porro si haeresis ecclesia non est, quomodo esse apud haereticos baptismum ecclesiae potest? 5

Iader a Midili dixit:

- 45 Scimus non esse nisi unum baptismum in ecclesia catholica, et ideo non debemus admittere haereticum, nisi baptizatus apud nos fuerit, ne se putet extra ecclesiam catholicam baptizatum esse. 10

Item alius Felix a Marazana dixit:

- 46 Vna fides, unum baptismum, sed ecclesiae catholicae cui soli licet baptizare.

Paulus ab Obba dixit:

- 47 Me non mouet, si aliquis ecclesiae fidem et ueritatem non uindicat, quando apostolus dicat: quid enim si exciderunt a fide quidam illorum? numquid infidelitas eorum fidem Dei euacuauit? absit. est enim Deus uerax, omnis autem homo mendax. si autem Deus uerax est, quomodo esse apud haereticos baptismi ueritas potest apud quos 20 Deus non est?

2 I Reg. 18, 21. 16 Rom. 3, 3 sq.

1 pelagianus *S* 2 enim *om. A* deus deus *SL*, deus *T*, dominus deus *A*, dominus tuus deus *v* 3 est *om. T* ecclesia ecclesia est *A*, ecclesia est *S*, ecclesia *LT* 5 ecclesia *S* 6 confessor et martyr Iader *Erasmus*; item in *Erasmi* editione titulus confessor praefigitur episcopo 47. 48. 49. 52. 54. 58. 61. 62. 68. 79. 82., titulus martyr episcopo 72. 76. 80. midili *ST*, midili *L*, midila *Av* 7 baptismum *LTA* 8 apud] a *S* fuerit apud nos *A* 11 alius *om. codd. Aug.* marazana *T* 12 baptismum *LAv* sole *S* 14 ab obba *SL*, a bobba *TAv* 15 uindicat *T* 16 si] quia *A* 17 eorum] illorum *A* 18 euacuabit *T* 19 autem *ex* artem *T* 20 quomodo autem *S*¹ esse post ueritas *A* baptismi...p. 453, 2 haereticos *om. S*

Pomponius a Dionysiana dixit:

Manifestum est haereticos non posse baptizare et remissam 48
peccatorum dare qui potestatem non habent ut aut soluere aut
ligare aliquid in terris possint.

5 **Venantius a Thinisa dixit:**

Si maritus peregre proficiscens amico suo commendasset uxo- 49
rem suam custodiendam, commendatam sibi ille quanta posset
diligentia seruaret, ne ab aliquo castitas eius et sanctitas adul-
teraretur. Christus Dominus et Deus noster ad patrem profici-
10 scens sponsam suam nobis commendauit. utrumne eam incorrup-
tam et inuiolatam custodimus an integritatem eius et castitatem
moechis et corruptoribus prodimus? qui enim baptismum eccle-
siae commune cum haereticis facit sponsam Christi adulteris
prodit.

15 **Ahymnus ab Ausuaga dixit:**

Nos unum baptismum accepimus, et ipsum exercemus. qui 50
autem dicit quia haereticis licet baptizare, ipse duos baptismos
facit.

Saturninus a Victoriana dixit:

20 Si licet haereticis baptizare, excusati sunt et defensi inlicita 51
facientes, nec uideo quare eos aut Christus aduersarios suos aut
apostolus antichristos appellauerit.

2 remissa *S*, remissionem *Av* 4 aliquis *S* potest *S*, possit *T*¹
5 uenantibus *L* thinnisa *L*, thinusa *T*, tinisa *Av* 7 et commen-
datam *T* 8 conseruaret *LTA**v* adulteretur *L* 11 inuiolatam] inu-
natam *L* custodibimus *L*¹, custodiemus *v* 12 moecis *ST*¹ pro-
demus *v* 15 ahymnus *SL* et *codd. Aug.*, ahymnus *Tv* ausuago *S*,
ausuagga *L*, adausuagga *T* dixit *om. S* 16 baptismum *Av* tenemus
et exercemus *v* 17 quia et *Av* duo baptismata *v* 19 uictorina *S*
20 licita *coni. Marshal* 21 christi *T*¹ 22 antichristus *S*

Alius Saturninus a Tuoca dixit:

- 52 Gentiles quamuis idola colant, tamen summum Deum patrem creatorem cognoscunt et confitentur. in hunc Marcion blasphemat: et quidam non erubescunt Marcionis baptismum probare. quomodo tales sacerdotes sacerdotium Dei aut seruant aut uindicant qui hostes Dei non baptizant et sic illis communicant?

Marcellus a Zama dixit:

- 53 Cum peccata non nisi in ecclesiae baptismo remittantur, qui haereticum non baptizat peccatori communicat. 10

Irenaeus ab Ululis dixit:

- 54 Si ideo ecclesia haereticum non baptizat, quod dicatur iam baptizatus esse, haeresis maior est.

Donatus a Cibaliana dixit:

- 55 Ego unam ecclesiam et unum baptismum eius noui. si est qui dicat esse apud haereticos baptismi gratiam, ante est ut ostendat et probet esse illic ecclesiam.

Zosimus a Tharassa dixit:

- 56 Reuelatione facta ueritatis cedat error ueritati, quia et Petrus qui prius circumcidebat cessit Paulo ueritatem praedicanti. 20

1 alius *om. v* a tuoca *S*, attuoca *T*, a thucca *v* 3 marcion—baptismum] marcionis baptismum eius noui sic est qui dicat esse apud haereticos baptismi gratiam ante est ut ostendat *S* 5 et quomodo *T* sacerdotes... qui *om. T* seruat *S* 6 hostis *S* 8 a *ex an S* 9 in *om. v* 10 baptizat *T* peccatori commu || *post haec deest totum folium in S* 11 ululis] ululis *coni. Harduinus* 15 aecclesia *T* baptisma *v* noui si est] nobis uindico etsi est *T sed etsi s. l. et uindico in marg.* 16 ante *om. T in ras.* 20 circum cedebat *M* ueritate *M*

Iulianus a Thelepte dixit:

Scriptum est: nemo potest aliquid accipere, nisi datum fuerit illi de caelo. si haeresis de caelo est, potest et baptismum dare.

Faustus a Timida regia dixit:

Non sibi blandiantur qui haereticis patrocinantur. qui pro haereticis ecclesiastico baptismo intercedit illos christianos et nos haereticos facit.

Geminus a Furnis dixit:

Quidam de collegis haereticos praeponere sibi possunt, nobis non possunt. et ideo quod semel decreuimus tenemus ut haereticos uenientes baptizemus.

Rogatianus a Noua dixit:

Ecclesiam Christus instituit, haeresim diabolus. quomodo potest habere baptismum Christi synagoga Satanae?

Therapius a Bulla dixit:

Qui haereticis ecclesiae baptismum concedit et prodit quid aliud quam sponsae Christi Iudas extitit?

Item alius Lucius a Membresa dixit:

Scriptum est: Deus peccatorem non audit. haereticus qui peccator est quomodo audiri in baptismo potest?

2 Io. 3, 27. 20 Io. 9, 31.

1 telepte *Av* 3 et *om. A* 5 thimida *L* 6 patroncinantur *L*
 7 baptismati *Mv* et nos *om. T*, et non *L*¹ 9 gemminus *T*, geminus *M*
 10 nobis n. possunt *om. T* 11 tenemus] maneat uidelicet *T s. l.* haereticos *LT*, ab haereticis *MAv* 14 christi *L* haeresin *LM*, haeresim autem *T sed* autem *s. l.* et quomodo *T sed* et *s. l.*
 15 synagoge *T*¹ 16 ab illa *ex* ab ulla *M m. 2* 17 baptismum *v*
 18 sponsa *ex* sponse *T* iudas sponsae christi *v* 19 membressa *L*, membrossa *M* 20 hereticos *M*, et hereticus *T, om. A*

Item alius Felix a Buslacenis dixit:

- 63** In haereticis sine ecclesiae baptismo admittendis nemo consuetudinem rationi et ueritati praeponat, quia consuetudinem ratio et ueritas semper excludit.

Alius Saturninus ab Auitinis dixit:

5

- 64** Si potest antichristus dare alicui gratiam Christi, possunt et haeretici baptizare qui appellati sunt antichristi.

Quintus ab Aggya dixit:

- 65** Ille potest dare aliquid qui aliquid habet. haeretici autem quid possunt dare, quos constat nihil habere? 10

Alius Iulianus a Marcelliana dixit:

- 66** Si potest homo duobus dominis seruire, Deo et mamonae, potest et baptisma duobus seruire, christiano et haeretico.

Tenax ab Horreis Caeliae dixit:

- 67** Scriptum est quia Deus unus et Christus unus et ecclesia una 15
et baptisma unum. quomodo illic baptizari aliquis potest, ubi
Deus et Christus et ecclesia non est.

Alius Victor ab Assuras dixit:

- 68** Baptisma unum est, sed et ecclesiae. ubi ecclesia non est, baptisma illic esse non potest. 20

1 a buslacenis *A* (cf. tamen lib. III c. 8, 11), a bustiacensis *L*, abustlaccens *T*, abusti lacceni *M*, a byzacene con. *Fellus* 3 praeponit *LT*¹
5 abitinis *A*, auitinisi *T*, uitinis *L*¹ 8 aggya *A*, acbia *MT*, acdia *L*
9 habent *M*, haberet *T*¹, habuerit *v* 11 ad marcellianam *L*¹ 12 deo
scilicet *T sed* scilicet *s. l.* 13 seruire id est *T sed* id est *s. l.* 15 scrip-
tum est...*l.* 17 non est proximo *Victori eiusque sententiam Tenaci adsi-*
gnat Av christus] spiritus *Erasmus et Concil.* 16 quomodo ergo
T^v aliquid *L*¹ 17 christi *L* ecclesia una *v* 18 assuris *Av* 19 sed]
incipit S et om. *TA v*, fort. id et ubi *T sed* et *s. l.* ecclesia] eccle-
siae ubi ecclesia *S*

Donatulus a Capse dixit:

Et ego semper hoc sensi, ut haeretici qui nihil foris possunt **69** consequi, quando ad ecclesiam conuertuntur, baptizentur.

Verulus a Rusicade dixit:

⁵ Homo haeticus dare non potest quod non habet: multo magis schismaticus quod habuit amisit. **70**

Pudentianus a Cuiculi dixit:

Nouitas episcopatus effecit, fratres dilectissimi, ut sustinerem **71** quid maiores iudicarent. nam haereses nihil habere nec posse manifestum est. adque ita si qui ex eis uenerint, baptizare aequissime iudicatum est. **72**

Petrus ab Hippone diarrhyto dixit:

Cum baptisma unum sit in catholica ecclesia, manifestum est **72** non posse extra ecclesiam baptizari. et ideo in haeresi intinctos siue in schismate ad ecclesiam uenientes censeo baptizari oportere. **73**

Item alius Lucius ab Ausafa dixit:

Secundum motum animi mei et Spiritus sancti, cum sit unus **73** Deus pater Domini Iesu Christi et unus Christus et una spes,

1 gapse *T*, capsede *S* 3 consequi possunt *LT*, sunt consequi *S*, consecuti sunt *A* 4 martyr de schismaticis Verulus *Erasmus* rusicade *L*, rusicade *T*, succade *S* 5 et multo *T* sed et *s. l.* 6 quod] qui quod *Av* 8 sustinere quod *S* 9 heresis *SLT* nec posse *om. S* 10 quis *ST* eis] *T* baptizari *T²Av* 11 aequissimae *ST* iudicatum *S*, statutum *L²TA^v*, statum *L¹* 12 ippone *T* diarrito *LA*, diarrito *T*, diarrhytorum *v*, *om. S* dixit orito dixit *S* 14 extra] ex *S* haeresin tinctus *S*, haeresi tinctos *LTA^v* 15 in *om. T* uenientes (uentes *L*) ad ecclesiam *LTA^v* 17 ausafa] ausura *S* 18 cum sit *A*, qui iussit *S*, cui sit *LT*; *uerba grauius corrupta uidentur* 19 domini nostri *Av*, dns nr *LT¹* ihs xps *LT¹* spes et *v*

unus Spiritus in ecclesia, unum habet esse et baptisma. et ideo dico ut si quid apud haereticos motum aut factum fuerit, rescindi debere, et eos qui inde ueniunt in ecclesia baptizandos esse.

Item alius Felix a Gargitibus dixit:

74 Ego censeo, ut secundum sanctarum scripturarum praecepta baptizatos ab haereticis illicite extra ecclesiam, si ad ecclesiam confugere uoluerint, gratiam baptismi ubi licite datur consequantur.

Fusillus a Lamasba dixit:

75 Ego credo baptisma salutare non esse nisi in ecclesia catholica. quidquid absque catholica fuerit simulatio est.

Saluianus a Garsaufala dixit:

76 Haereticos nihil habere constat, et ideo ad nos ueniunt, ut possint accipere quod non habent.

Honoratus a Thucca dixit:

77 Cum Christus ueritas sit, magis ueritatem quam consuetudinem sequi debemus, ut haereticos qui ideo ad nos ueniunt, quia foris nihil accipere potuerunt, ecclesiae baptismo sanctificemus.

1 in *S*, una *LTA*, et una *v* habet *S*, debet *LTA* esse et] esse *A*
 2 ut si *SL*, et si *A*, ~~si~~ *T*, si *v*; cf. 438, 4 ab haereticis *v* aut *om. S*
 rescindere *S* 3 exinde *A* 5 item alius *om. A* 7 baptizatos *SLT*, baptizati *A* illicitis *S* si] cum *v* si ad ecclesiam *om. S* 8 uoluerit *r*
 gratia *S* licet et *ex* licete *T* consequantur *SLTA*, consequatur *v*; cf. 438, 4 10 lamasba *LTA*, labama *S*, lambese *v* 11 in e. catholica] ecclesiae catholicae *T* 12 et quidquid *T* *sup.* catholica *scr.* baptismo ecclesie *T* simiatio *T* 13 garsaufala *S*, garsaufalia *LT* 14 cum constat *ex* constat *T* et *om. T* conueniunt. *T* 17 christi *T* 18 qui] quia *S* 19 sanctificemus *T*, *om. S*

Victor ab Octaun dixit:

Quod et ipsi scitis, non olim sum episcopus constitu-⁷⁸
tus, et ideo expectabam praecessorum consilium. hoc itaque
existimo ut qui, cum ex haeresi sint, ueniunt sine dubio ba-
ptizentur.

Clarus a Mascula dixit:

Manifesta est sententia Domini nostri Iesu Christi apostolos ⁷⁹
suos mittentis et ipsis solis potestatem a patre sibi datam per-
mittentis, quibus nos successimus eadem potestate ecclesiam
¹⁰ Domini gubernantes et credentium fidem baptizantes. et ideo
haeretici qui nec potestatem foris nec ecclesiam Christi habent
neminem baptizare baptismo eius possunt.

Secundianus a Thambis dixit:

Non debemus haereticos nostra praesumptione decipere, ut in ⁸⁰
¹⁵ ecclesia Domini nostri Iesu Christi non baptizati ac per hoc re-
missionem peccatorum non consecuti, cum iudicii dies uenerit,
nobis imputent quod per nos non sint baptizati et indulgentiam
diuinae gratiae consecuti. propter quod, cum sit una in ecclesia
et unum baptisma, quando ad nos conuertuntur, simul cum
²⁰ ecclesia et ecclesiae baptismum consequantur.

Item alius Aurelius a Chullabi dixit:

Iohannes apostolus in epistula sua posuit: si quis ad uos ⁸¹
uenit et doctrinam Christi non habet, nolite eum

22 II Io. 1, 10. 11.

1 octauno *Av* 2 et *om. S* 4 quicum *S*, quicumque *LTA^v*
haeresint *S*, haeresi *LTA^v* ueniunt *S*, uenerit *L¹*, uenerint *L²TA^v*
6 massula *S* 7 dño nr̄o ih̄u xp̄o *L¹* 8 mittens *S* patrem *S*
permittendis *S* 9 potestate] potestatem a patrem dei nisi datam permit-
tentes quib. nos successimus eadem potestatem *S* 13 secundinus *S*
thambis *LT*, thanbis *S*, thambeis *Av* 14 decepere *S* 15 dñs nr̄ ih̄s xp̄s
T¹ 17 imputet *S* 18 non sint consecuti *Baluzius* una in *S*,
una *LTA^v* 21 chullabi *T* 22 posuit dicens *v* uos] eos *A*

admittere in domum uestram et aue illi ne dixeritis. qui enim dixerit illi aue communicat factis eius malis. quomodo admitti tales temere in domum Dei possunt qui in domum uestram priuatam admitti prohibentur? aut quomodo cum eis sine ecclesiae baptismo communicare possumus, quibus si aue tantum dixerimus factis eorum malis communicamus?

Litteus a Gemellis dixit:

- 82** Caecus caecum si ducat, ambo in foueam cadent. cum ergo haereticos constet non posse inluminare quemque utpote caecos, ¹⁰ baptisma eorum non ualet.

Natalis ab Oëa dixit:

- 83-85** Tam ego praesens, quam Pompeius Sabratensis, quam etiam Dioga Leptimagnensis, qui mihi mandauerunt corpore quidem absentes, spiritu praesentes, censemus quod et collegae nostri, ¹⁵ quod haeretici communicationem habere nobiscum non possunt, nisi ecclesiastico baptismo baptizati fuerint.

Iunius a Neapoli dixit:

- 86** Ab eo quod semel censuimus non recedo, ut haereticos uenientes ad ecclesiam baptizemus. 20

1 haue *SL*, habe *T*¹; *item locis proximis* dixeris *S* 2 qui enim dixerit *om. S* communica *S* 3 et quomodo *T* (et *s. l.*) ales *T* temere *corr. in* temerarii *T*, debere *S* domo *T* 4 uestram *S*, nostram *LTA* 5 communicat *T*¹ 6 factis] tantis *S* 8 litteus *T* 9 si coecum *v* deducat *LT* cadunt *A* 10 ut pote] ut putet *S* 12 Oëa] oë *T* dicit *T*¹, *item l. 18* 13 tam... *T* (en *eras.*) pompetus *S* sabrathensis *T*, abrathensis *L*, gabrathensis *S* 14 leptimagnensis *LT* 15 praesentis *S* quod et] cum *ex* quodas *T* collegis nostris *ex* college nostri *T* 16 nobiscum *om. S* possint *LT* 18 niopali *S*, neapoli *T*¹ 19 ab eo] habeo *S*

Cyprianus a Cartagine dixit :

Meam sententiam plenissime exprimit epistula quae ad Iubaia-87
 num collegam nostrum scripta est, haereticos secundum euan-
 gelicam et apostolicam contestationem aduersarios Christi et
 5 antichristos appellatos, quando ad ecclesiam uenerint, unico
 ecclesiae baptismo baptizandos esse, ut possint fieri de aduer-
 sariis amici, de antichristis christiani.

1 confessor et martyr Cyprianus *Erasmus* dicit *T* 2 sententiam | scien-
 tiam *T* iubanum *L* 3 collega *S* nostram *T* euuangelica *S*
 4 apostolica contestatione *S* et aduersarios *Baluzius* 5 anticyristos *L*
 7 amici et *LTA* anticyristis cyristiani *L* SENTENTIAE EPISCOPORVM
 (NUMERO LXXXVII *add. T*) DE HAERETICIS BAPTIZANDIS EXPLICIT *ST*,
 SENTENTIAE EPISCOPORVM EXPLICANT *L*

TYPIS CAROLI GEROLD FILII.

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESARAE
VINDOBONENSIS

VOL. III. PARS II.
S. THASCI CAECILI CYPRIANI OPERA OMNIA
EX RECENSIONE G. HARTELI

VINDOBONAE
APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXXI.

**S. THASCI CAECILI CYPRIANI
OPERA OMNIA**

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

G VILELMVS HARTEL

VINDOBONAE

APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCLXXI.

THASCI CAECILI CYPRIANI
EPISTVLAE.

- B* = codex Bambergensis 476, saec. XI.
C = codex (Sangermanensis 720) Parisinus 12126, saec. VIII.
c = alterum epistolae 70 apographum quod *C* exhibet.
E = codex (Compendiensis 68) Parisinus 17349, saec. X.
e = alterum epistolae XII. apographum quod *E* exhibet.
F = fragmenta codicis Bobiensis saec. VI. partim Taurinensia (cf. Peyron Ciceronis orationum fragmenta p. 156 sq.) partim Ambrosiana (cod. D. 519).
G = codex Sangallensis 454, saec. VIII.
H = codex (Sorbon. 207) Parisinus 15242, saec. XI–XII.
I = codex (S. Victor. 101) Parisinus 14461, saec. XII.
L = codex Lareshamensis nunc Vindobonensis 962, saec. VIII.
M = codex Monacensis 208, saec. VIII; cf. cod. *Q*.
m = alterum epistolae XII. apographum, quod *M* exhibet.
N = codex Casinas 204, saec. X.
O = codex Floriacensis nunc Aurelianensis 131, saec. VII.
P = codex Parisinus 1647 A, saec. VIII–X.
Q = codex Trecensis 581, saec. VIII–VIII (cf. Catalogue générale des manuscrits des bibliothèques de départements publics II 249). cum codd. *Q* et *M* ex eodem libro archetypo descripti sint, ubi easdem exhibent lectiones, Trecensis libri signo *Q* eas comprehendi nolui.
q = alterum apographum epistolae 12 quod exhibet *Q*.
R = codex Reginensis 116, saec. VIII.
S = codex Seguerianus nunc Parisinus 10592, saec. VI–VII.
T = codex Reginensis 118, saec. X.
V = codex Veronensis saec. VII; cf. p. 2.
W = codex Wirceburgensis 56, saec. VIII (?).
Z = codex Parisinus 1658, saec. XIII.
z = alterum aliquot epistularum apographum quod exhibet *Z*.
g = codex Baluzianus nunc Parisinus 1650, saec. XIII–XV.
h = codex Vossianus lat. 7, saec. X.
i = codex (S. Victor. 77) Parisinus 14460, saec. XIII.
o = codex (Orat. 9) Parisinus 17350, saec. XII.
r = codex Remensis 218, 311; saec. XV.
w = codex Vindobonensis 798, saec. XV.
β = codex Trecensis 442, saec. XIII.
μ = codex Monacensis 18203, saec. XV.
ν = alterum aliquot epistularum apographum quod exhibet *μ*.
ρ = codex Parisinus 1659, saec. XII–XIII.
φ = codex Vaticanus 199, saec. XV.
ω = codex Parisinus 1656, saec. XII.
v = editiones uel omnes uel aliquot.

EPISTVLA I.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET PLEBI FVRNIS
CONSISTENTIBVS S.

Grauit̄er conmoti sumus ego et collegae mei qui praesentes
5 aderant et conpresbyteri nostri qui nobis adsidebant, fratres
carissimi, cum cognouissemus quod Geminus Victor frater noster
de saeculo excedens Geminium Faustinum presbyterum tutorem
testamento suo nominauerit, cum iam pridem in concilio episco-
porum statutum sit ne quis de clericis et Dei ministris tutorem
10 uel curatorem testamento suo constituat, quando singuli diuino
sacerdotio honorati et in clerico ministerio constituti non nisi
altari et sacrificiis deseruere et precibus adque orationibus uacare
debeant. scriptum est enim: nemo militans Deo obligat se
15 molestiis saecularibus, ut possit placere ei cui se
probauit. quod cum de omnibus dictum sit, quanto magis mo-
lestiis et laqueis saecularibus obligari non debent qui diuinis
rebus et spiritalibus occupati ab ecclesia recedere et ad terrenos
et saeculares actus uacare non possunt. cuius ordinationis et reli-

13 II Tim. 2, 4.

Epist. I. — Incipit ad clerum et plebem (ad clerum et plebem *om. F*,
furnitanorum *add. C*) de Victore qui Faustinum presbyterum tutorem
nominauit *CFLNPQV*. — 2 diaconis *C*¹ 5 et presbyteri *L*
nobiscum *CP* 6 cum cognouissemus quod *om. L*¹ 7 geminum *C*
8 cum] eum *N* 9 clericis et] aecclesiae *C* dei] de *V* 11 et in] ex-
tincti *C* clericorum ministerio *ex* clerico monasterio *L m. 2*, clerici ab
ministerio *C* 12 alteri *L* 13 deo nemo *C sed* nemo *exp. m. 2* 14 cui
CF, qui *LNPQ* 15 probabit *L*¹ 17 ecclesiae *C*¹ ad] in *C* 18 cu-
ius] eius *C*

III.

30

gionis formam leuitae prius in lege tenuerunt, ut cum terram diuiderent et possessiones partirentur undecim tribus, leuitica tribus, quae templo et altari et ministeriis diuinis uocabant, nihil de illa diuisionis portione perciperet, sed aliis terram colentibus illa tantum Deum coleret et ad uictum adque alimentum suum, ab undecim tribubus de fructibus qui nascebantur decimas reciperet. quod totum fiebat de auctoritate et dispositione diuina, ut qui operationibus diuinis insistebant in nulla re auocarentur nec cogitare aut agere saecularia cogarentur. quae nunc ratio et forma in clero tenetur, ut qui in ecclesia Domini ordinatione clerica promouentur in nullo ab administratione diuina auocentur, ne molestiis et negotiis saecularibus adligentur, sed in honore sportulantium fratrum tamquam decimas ex fructibus accipientes ab altari et sacrificiis non recedant et die ac nocte caelestibus rebus et spiritalibus seruiant.

- 2 Quod episcopi antecessores nostri religiose considerantes et salubriter prouidentes censuerunt ne quis frater excedens ad tutelam uel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur. neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece qui ab altari sacerdotes et ministros uoluit auocari. et ideo Victor cum contra formam nuper in concilio a sacerdotibus

1 leuitae *PQ saepius* ut] et *P* 2 diuiderunt *L*, uiderunt *F* leuitica tribus *om. N*, ad leuitas tribus *ex* leuitici a quibus *corr. C* 3 altari et] altaris *C* ministerio *C* sed *io s. l.* diuinis] diaconus *C* sed *exp. m. 2* uocabat *v* 4 perciperent *P*, pertineret *C* 5 illi *C²P* coleret *CP* suum *om. Vv* 6 tribubus] tribus *C¹LNPQ* reciperent *P*, perciperent *C*, perciperet *FQv* 7 totum *ex* tantum *C* 8 re *om. LNP* reuocarentur *FLNP* 9 cogitare *ex* cogitatione *C* ratio] oratio *F* 10 ut *om. Q* quis *C* ordinationem clericam *FLQ¹M*, ad ordinationem clericam *Q²V*, ad ordinationem clericalem *C*; *fort.* ordinationem clericam promeretur 11 in nullo] nullo modo *C* ab *om. L* uocentur *P¹* ne] nec *CVv* 12 *super* sportulantium *Cm. 2* et solatio 13 accipientem *L* 14 altariis *LP*, altaribus *N* recedebant *C¹* et] sed *v* 16 et antecessores *F* 17 tutelam *ex* uitae iam *C* 18 hoc *om. F* 19 offerretur *C¹Q¹* (offerretur *M*) 20 meretur *C* 21 prete *C* altare *C* ministros suos leuita^{aa} uocare *C* auocare *LNPQv* 22 a *om. F*

datam Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere, non est quod pro dormitione eius apud nos fiat oblatio aut deprecatio aliqua nomine eius in ecclesia frequentetur, ut sacerdotum decretum religiose et necessarie factum seruetur a nobis, simul et ceteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes et ministros Dei altari eius et ecclesiae uacantes ad saecularem molestiam deuocet. obseruari enim de cetero poterit ne ultra hoc fiat circa personam clericorum, si quod nunc factum est fuerit iudicatum. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA II.

CYPRIANVS EVCRATIO FRATRI S.

Pro dilectione tua et uerecundia mutua consulendum me existimasti, frater carissime, quid mihi uideatur de histrione quodam, qui apud nos constitutus in eiusdem adhuc artis suae dedecore perseuerat et magister et doctor non erudiendorum sed perdendorum puerorum id quod male didicit ceteris quoque insinuat, an talis debeat communicare nobiscum, quod puto ego nec maiestati di-

1 tutorem] auctorem *C* 2 non] et non *C*¹ quo *Q* fiat] fatiat *M* (fiat *Q*) 3 aut deprecatio *om. P*, aut delegatio *C* in nomine *F* frequentetur *om. P* 4 sacerdotium *C*¹ necessarium *C*¹ 6 alteri *L*, altare *C* eius *om. C* euacantes *N*, uocantes *C*¹ saeculares molestias *LNPQv* 7 euocet *F* 8 fiat] faciat *FQ* circa] erga *ex* terra *C* quod] quidquid *ex* quid *C* 9 opto ... ualere *om. LN*¹ uos] te *PQ* frater *PQ* carissime *Q*, karissimi in dno *C*. — Ad clerum et plebem (plebem et clerum *N*) de Victore qui Faustinum presbyterum tutorem nominauit explicit *FLNPQ* (*nisi quod P exh.*: Explicit ad clerum *etc.*), Explicit *C*. —

Epist. II. — Incipit ad Eucratium (eucracium *P*, eugratium *Q* et *sup.* eucratium *M m. 2*) de histrione (istrione feliciter *C*) *CLNPQR*. — 12 eugratio *Q*, et eucratio *C*, eucratio *v* 13 tua] mutua *v* mutua] tua *v* 14 quod] *C*¹ uidetur *C* istrione *CL* quomdam *L*, quondam *CR* 15 qui *om. C* 17 quod *om. C* didicit] dicunt *C* insinuant *CR* an] si *Cs. l. m. 2* 18 quod *om. v*

uinae nec euangelicae disciplinae congruere, ut pudor et honor ecclesiae tam turpi et infami contagione foedetur. nam cum in lege prohibeantur uiri induere muliebrem uestem et maledicti eiusmodi iudicentur, quanto maioris est criminis non tantum muliebria indumenta accipere sed et gestu quoque turpes et molles et muliebres magisterio impudicae artis exprimere?

- 2 Nec excuset se quisquam si a theatro ipse cessauerit, cum tamen hoc ceteros doceat. non potest enim uideri cessasse qui uicarios substituit et qui pro se uno plures succidaneos suggerit contra institutionem Dei erudiens et docens quemadmodum masculus frangatur in feminam et sexus arte mutetur et diabolo diuinum plasma maculanti per corrupti adque eneruati corporis delicta placeatur. quod si paenuriam talis et necessitatem paupertatis optendit, potest inter ceteros qui ecclesiae alimentis sustententur huius quoque necessitas adiuuari, si tamen contentus sit frugalioribus et innocentibus cibus nec putet salario se esse redimendum ut a peccatis cesset, quando hoc non nobis sed sibi praestet. ceterum quantum uult inde quaerat, qualis quaestus est qui de conuiuio Abraham et Isaac et Iacob homines rapit et male ac perniciose in saeculo saginatos ad aeternae famis ac sitis supplicia deducit. et ideo quantum potes ab hac eum prauitate et dedecore ad uiam innocentiae adque ad spem uitae suae reuoca, ut sit contentus ecclesiae sumptibus parcioribus quidem sed salutaribus. quod si illic ecclesia non sufficit ut laborantibus praestet

1 nec euangelice disciplinae *M m. 2 add. in margine* 2 in *om. C*
 3 mulierem *QR* 4 maiores *L¹*, maior *NPQ* 5 muliebri *R* sed] it *R* gestus *CRv* 6 mulieres *N* impudice *LQ* 8 uidere *N*
 9 uicario *R*, carios *C* substituit] substrauit *C* et *om. M (exh. Q)*
 se uno] secundo *L*, uno *C* succedaneos *PQR*, succedant eos *C* 10 masculum *C* 11 et d.] ex d. *C* 12 maculati *PQ* correpti *C¹* enceruati *C¹*
 13 poenoria *C* 14 obstendit *L*, ostendit *P* potest] potest qui *Q*
 alimentis ecclesiae *CR* sustententur *P* 16 et] sed *N* salario *L* sed
 ri *corr.*, saluti *ex* salatio *C* salario ... cesset *om. R* se *exp. C* redimentum *C¹P¹*, remedium *C²* 17 a *P s. l. m. 2* peccatis] spectatis *C*
 18 uult] uelit *CR* inde quaerat] adquirat *CR* 19 abraham *P* et
 (ante isaac) *om. C* 20 saginitos *R¹*, signatos *C* 21 supplicia *L*
 potest *CM*, potes *Q* eum] cum *C* 22 suae] aeternae *v* reuocet *ex*
 reuocauit *C* 23 ut *om. C*, si *P* pacioribus *C* quidam *Q* 24 illi *C*

alimenta, poterit se ad nos transferre et hic quod sibi ad uictum adque ad uestitum necessarium fuerit accipere, nec alios extra ecclesiam mortalia docere, sed ipse salutaria in ecclesia discere. opto te, fili carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA III.

CYPRIANVS ROGATIANO FRATRI S.

Grauitet et dolentet connoti sumus ego et collegae qui praesentes aderant, frater carissime, lectis litteris tuis, quibus de diacono tuo conquestus es quod inmemor sacerdotalis loci tui et officii ac ministerii sui oblitus contumeliis et iniuriis suis te exacerbauerit. et tu quidem honorifice circa nos et pro solita tua humilitate fecisti, ut malles de eo nobis conqueri, cum pro episcopatus uigore et cathedrae auctoritate haberes potestatem qua posses de illo statim uindicari, certus quod collegae tui omnes gratum haberemus quodcumque circa diaconum tuum contumeliosum sacerdotali potestate fecisses, habens circa eiusmodi homines praeepta diuina, cum Dominus Deus in Deuteronomio dicat: et homo quicumque fecerit in superbia ut non exaudiat sacerdotem aut iudicem et quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit, et non agent impie

18 Deut. 17, 12. 13.

1 ad nostras ferre *C* 2 adq. uestitum *P s. l. m. 2* ad] ac *N* uestimentum *L* 3 ipsa *P* 4 opto ... ualere *om. C* te *om. M (exh. Q)* filii] frater *v.* — Ad eucratium (eugratium *Q*) de histrione explicat (explicit *L*) *LNQB*, explicat (*ex incipit corr. C*) ad eucratium de istrione *CP*. —

Epist. III. — Incipit ad Rogatianum de diacono (qui contra episcopum contendit *add. P*) *BLPQT*. — 6 fratri *om. L* 7 collegae mei *BQTv* 8 lectis] elictis *T* 9 quod] qui *B* 11 exaceruauerit *QT*, exacerbare *V* solita] solita *T* 13 cathedra *Q* quam *B*, quia *M*, quae *Q*, quas *T* 15 ratum *Erasmus* circa] contra *in ras. Q sed in margine* circa (circa *M*) tuum *om. Q* 16 huiusmodi *v* hominis *T* 18 in *om. Q* 19 et *om. Bv* quicum *M* (quicumque *Q*)

etiam nunc. et ut sciamus hanc Dei uocem cum uera et summa maiestate eius processisse ad honorandos ac uindicandos sacerdotes suos, cum aduersus Aaron sacerdotem tres de ministeriis Chore Dathan et Abiron ausi sunt superbisse et ceruicem suam extollere et sacerdoti praeposito se adaequare, hiatu terrae absorpti ac deuorati paenas statim sacrilegae audaciae persoluerunt. nec soli illi, sed et ceteri ducenti quinquaginta qui eis comites ad audaciam fuerunt prorumpente a Domino igne consumpti sunt, ut probaretur sacerdotes Dei ab eo qui sacerdotes facit uindicari. in libro quoque regnorum cum Samuel sacerdos a Iudaeorum populo ob senectutem, sicut tu modo, contemneretur, exclamauit iratus Dominus et dixit: non te spreuerunt, sed me spreuerunt. et ut hoc ulcisceretur, excitauit eis Saul regem, qui eos iniuriis grauibus adfligeret et per omnes contumelias et paenas superbum populum calcaret et premeret, ut contemptus sacerdos de superbo populo ultione diuina uindicaretur.

2 Sed et Salomon in spiritu sancto constitutus testatur et docet quae sit sacerdotalis auctoritas et potestas dicens: ex tota anima tua time Deum, et sacerdotes eius sanctifica. et iterum: honora Deum ex tota anima tua et honorifica sacerdotes eius. quorum praeceptorum memor beatus apostolus, secundum quod in actis apostolorum legimus, cum ei diceretur: sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo, respondit et dixit: nesciebam, fratres, quia pontifex est. scriptum est enim: principem plebis tuae non male-

12 I Sam. 8, 7. 18 Sir. 7, 29. 20 Sir. 7, 31. 23 Act. 23, 4. 5.

1 uocem] sententiam V cum om. B| 2 horandos T, adorandos B ac ex hac Q 3 ministris BLv 4 core LPT et dathan v habiron L superbisse V, superbisse Q, superbi esse BLMP 5 absorpti BLQT 6 ac om. B 7 illi om. T es L, eius B 8 fuerint T 9 probarentur BQT sacerdos Q ab eo qui sacerdotes dei P s. l. m. 2 sacerdotes dei LP uindicare L 10 sacerdotes indeorum samuhel B 11 ob ex ab L, a P senectute BP tu om. P 12 iratus om. LP alterum spreuerunt om. V 13 hoc om. T ei T sal P¹ 14 effligerit T 16 de] a P superbo om. P 17 sed et om. L solomon LPQ 21 apostolus Paulus BQv 22 actibus v cum] et cum T 23 dni B 25 plebis tui T, populi tui Qv maledicens T

dices. Dominus etiam noster ipse Iesus Christus rex et iudex et Deus noster usque ad passionis diem seruauit honorem pontificibus et sacerdotibus, quamuis illi nec timorem Dei nec agnitionem Christi seruassent. nam cum leprosum emundasset, dixit illi: uade et monstra te sacerdoti et offer donum. humilitate ea qua nos quoque esse humiles docuit sacerdotem adhuc appellabat quem sciebat esse sacrilegum. item sub ictu passionis cum alapam accepisset et ei diceretur: sic respondes pontifici, nihil ille contumeliose locutus est in personam pontificis, sed magis innocentiam suam tuitus est dicens: si male locutus sum, exprobra de malo: si autem bene, quid me caedis? quae omnia ab eo ideo facta sunt humiliter adque patienter ut nos humilitatis ac patientiae haberemus exemplum. docuit sacerdotes ueros legitime et plene honorari, dum circa falsos sacerdotes ipse talis existit.

Meminisse autem diaconi debent quoniam apostolos id est episcopos et praepositos Dominus elegit, diaconos autem post ascensum Domini in caelos apostoli sibi constituerunt episcopatus sui et ecclesiae ministros. quod si nos aliquid audere contra Deum possumus qui episcopos facit, possunt et contra nos audere diaconi a quibus fiunt. et ideo oportet diaconum de quo scribis agere audaciae suae paenitentiam, ut honorem sacerdotis agnoscat et episcopo praeposito suo plena humilitate satisfacere. haec sunt enim initia haeticorum et ortus adque conatus schismaticorum

5 Matth. 8, 4. 8 Io. 18, 23.

1 ipse *om. B* 2 dñs *B* 3 adignationem *T* 5 demonstra *V*
offers *BMQ*¹, offeres *Q*² 6 esse *om. B* adhoc *BLPQT* 7 sub ictu]
subditus *B* passioni *B* 8 alapa. *T* respondis *ex* respondit *L m. 2*,
respondes *P sed es corr.* 9 ille] esse *T* 10 sed sic *B* tuitus *BLPQT*² *V*,
tutus *T*¹, tutatus *v* 11 exproba *T* 12 quae *Q sed ac corr.*, qui *M*
13 ut] cum *L* ac] hac *B*, et *L* patientiae] paenitentiae *L* 14 docuit
enim *BQTv* uero *PQ* 15 exstitit *v* 16 apostolus *T* episcopus *T*
17 ascensam *Q*² (ascensum *MQ*¹) 18 caelo *B* 19 nos si *T* 20 possunt]
possum *T* et *BQ sed t Q corr.*, ei *LMT* audere] addere *LP*
diacones *L* 21 cassium diaconum *B* 22 ut scripsi, et *BLPQTv*
sacerdotii *B* adagnoscat *L*, adignoscat *T*, agnoscere *v* 23 praeposito
ex praeposo Q m. 2, praetioso *M*, ptio *T* 24 initia *om. LP*

male cogitantium, ut sibi placeant, ut praepositum superbo tumore contemnant. sic de ecclesia receditur, sic altare profanum foris conlocatur, sic contra pacem Christi et ordinationem adque unitatem Dei rebellatur. quod si ultra te contumeliis suis exacerbauerit et pronocauerit, fungeris contra eum potestatem honoris tui, ut eum nel deponas nel abstineas. nam si apostolus Paulus ad Timotheum scribens dixit: iuuentutem tuam nemo despiciat, quanto magis tibi a collegis tuis dicendum est: senectutem tuam nemo despiciat. et quoniam scripsisti quendam cum eodem diacono tuo se miscuisse et superbiae eius adque 10 audaciae participem esse, hunc quoque et si qui alii tales extiterint et contra sacerdotem Dei fecerint nel coercere poteris nel abstinere. nisi quod hortamur et monemus ut peccasse se potius intellegant et satisfaciant et nos propositum nostrum tenere patiantur. magis enim optamus et cupimus contumelias et iniurias 15 singulorum clementi patientia uincere quam sacerdotali licentia uindicare. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA IIII.

CYPRIANVS, CAECILIVS, VICTOR, SEDATVS, TERTVLLVS
CVM PRESBYTERIS QVI PRAESENTES ADERANT POMPONIO 20
FRATRI S.

- I Legimus litteras tuas, frater carissime, quas per Paconium fratrem nostrum misisti postulans et desiderans ut tibi rescribe-

7 I Tim. 4, 12.

1 sibi] sic *P* superno *T* 2 contemnunt *T* regreditur *B* 3 foris
ex fors *L* *m.* 2 4 si. *L* 5 prouocauerit] proclamanerit *L*, probauerit *T* fungeris ille *L*, fungaris *Q*² (fungeris *MQ*¹) contra] circa *QV*, circum *T* potestatem *BV*, potestate *LPQTv* 6 eum] eum potestate *T*
7 despiciat *T* (*item.* 1. 9) 8 quando *T* tua tibi *T* 10 tuo
om. *B*, *in ras.* *P m.* 2 miscomisset *T* 11 alia. *P* extiterunt *L*
12 dī *P s. l. m.* 2 certe coercere *T* potueris *L* 14 praepositum *LQ*
15 et iniuriam *QT*, *om.* *B* 17 opto ... ualere *om.* *L*, opto te bene ualere *B*. — Ad (Caecilii Cypriani ad *B*) Rogatianum de diacono exp *BMT*, exp ad Rogatianum de diacono *P*, ad Rogatianum exp *Q*, *om.* *L*. —

Epist. IIII. — Incipit ad Pomponium (Pompeium *Q¹M*) de uirginibus *BLMQRW*. — 19 tertulus *Q*, tertalus *W* 20 cum presbyteris] conpresbiteri *R* 23 scriberemus *B*

remus quid nobis de his uirginibus uideatur quae cum semel
 statum suum continenter et firmiter tenere decreuerint, detectae
 sint postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis, ex
 quibus unum diaconum esse [dicis]: plane easdem quae se cum
 5 uiris dormisse confessae sint adseuerare integras esse. circa quam
 rem quoniam consilium nostrum desiderasti, scias nos ab euan-
 gelicis et apostolicis traditionibus non recedere quo minus fra-
 tribus et sororibus nostris constanter et fortiter consulatur et per
 omnes utilitatis et salutis uias ecclesiastica disciplina seruetur,
 10 cum Dominus loquatur et dicat: et dabo uobis pastores
 secundum cor meum, et pascent uos pascentes cum
 disciplina. et iterum scriptum est: disciplinam qui abicit
 infelix est, et in psalmis quoque spiritus sanctus instruit di-
 cens: continete disciplinam, ne forte irascatur Do-
 15 minus, et pereatis a uia recta, cum exarserit cito
 ira eius super uos.

Primo igitur in loco, frater carissime, et praepositis et plebi 2
 nihil aliud elaborandum est quam ut qui Deum timemus cum
 omni obseruatione disciplinae diuina praecepta teneamus nec pa-
 20 tiamur errare fratres nostros et pro arbitrio et ructu suo uiuere,
 sed ad uitam singulis fideliter consulere, nec pati uirgines cum
 masculis habitare, non dico simul dormire sed nec simul uiuere,

10 Hier. 3, 15. 12 Sap. 3, 11. 14 Ps. 2, 12.

1 his] iis v cum] se R semel om. V 2 statum s. c. et] in statu
 suo esse et continentiam Vv, instituisse et continentiam R continen-
 tes W decreuerunt R 3 sunt R eadem Q 4 dicis esse LW
 se cum om. W 5 sunt R integras se R, se integras Qv 6 sciens R
 7 quominibus L¹ 8 nostris] non R et fortiter om. W consuleretur
 LQ, consolaremur B, consolamus W et om. BLW 9 omnis W
 utilitates B et salutis om. R uias om. BQW aeclesiasticae W
 disciplinae BW seruetur om. BW 12 scriptum est] cum scriptum
 sit Q 13 psalmo Q instruet B, admonet et instruit R, admonet et
 instruat Lv 15 recta] iusta L cito] in breui R 17 frs km̄i R
 18 est om. B 19 diuinae BW, ueneramur diuina R 20 ructu V,
 fructu LQRW, fluctu B; cf. Pontii uitam Cypr. c. 15: absit—ut de tam
 beatissimo martyre ructus hominis iudicaret uiuentes B 21 sed et Q
 ad om. BW patitur W 22 dico] tantum R cum dormire W¹
 nec] nec debere R

quando et sexus infirmus et aetas adhuc lubrica per omnia frenari a nobis et regi debeat, ne diabolo insidianti et saeuire cupienti ad nocendum detur occasio, quando et apostolus dicat: nolite locum dare diabolo. liberanda est uigilanter de periculosis locis nauis, ne inter scopulos et saxa frangatur. exuenda est uelociter de incendio sarcina prius quam flammis superuenientibus concremetur. nemo diu tutus est periculo proximus. nec euadere diabolium seruus Dei poterit qui se diaboli laqueis implicauit. intercedendum est cito talibus [ut separentur] dum adhuc separari innocentes possunt, quia diuidi postmodum nostra inter-¹⁰ cessione non poterunt [postea quam conscientia grauissima cohaeserunt]. denique quam graues multorum ruinas hinc fieri uidemus et per huiusmodi inlicitas et periculosas coniunctiones corrumpi plurimas uirgines cum summo animi nostri dolore conspiciamus. quod si se ex fide Christo dicauerunt, pudicae et castae¹⁵ sine ulla fabula perseuerent, ita fortes ac stabiles praemium uirginitatis expectent: si autem perseuerare nolunt uel non possunt, melius nubant quam in ignem delictis suis cadant. certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant, cum scriptum sit: si cibus scandalizat fratrem, non manducabo carnem in saeculo ne fratrem scandalizem.

3 Nec aliqua putet se [posse] hac excusatione defendi quod inspicere et probari possit an uirgo sit, cum et manus obstetricum et

3 Eph. 4, 27. 20 I Cor. 8, 13.

1 et sexus] est sexus *B* et *om.* *L* 2 a *om.* *W* debeant *MW*, debeat et *R* zabulo *R* ut solet 5 scopulos *B* eruenda *W* 7 proximis *L* 9 intercedendum *L*¹, intercidendum *R* ut separentur *om.* *V* 10 possint *B* 11 postea . . . cohaeserunt *om.* *V* conscientia * *Q*, conscientiae *M*, glutino conscientiae *R*, conscientiam *B* grauissimam *B*, *om.* *R* cohaeserint *R*, admiserunt *B* 12 qua *B* hinc fieri uidemus *om.* *B* 13 eiusmodi *R* 15 ex fide se *v*; se *om.* *BR* pudice et caste et *R* 16 ita] et ita *v*, et *RV* ac] et *Rv* 17 expectant *BW* autem] praemium uirginitatis *add.* *B* 18 melius] melius est *W*, melius est ut *v*; *cf.* *August. de uirginibus c. 34*: melius nubent quam urerentur quam] quamquam *W* in *om.* *B* delicti sui *R* nullum certe *B* 19 scandalum *ex* scandum *L* 21 saeculum *Bv*, aeternum *W* 22 putet] potest *Q* se posse] posse se *R*, se *V* hac] ac *B* posse defendi *R*¹ *sed m. 2* posse *exp.* quod et *Rv* 23 obstetricum *BLMQ*¹

oculus saepe fallatur, ut et si incorrupta inuenta fuerit uirgo ea parte qua mulier potest esse, potuerit tamen et ex alia corporis parte peccasse quae corrumpi potest et tamen inspicere non potest. certe ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio et osculatio et coniacentium duorum turpis et foeda dormitio quantum dedecoris et criminis confitetur? si superueniens maritus sponsam suam iacentem cum altero uideat, nonne indignatur et fremit et per zeli dolorem fortassis et gladium in manus sumit? quid Christus Dominus et iudex noster cum uirginem suam sibi dicatam et sanctitati suae destinatam iacere cum altero cernit, quam indignatur et irascitur et quas paenas incestis eiusmodi coniunctionibus comminatur, cuius ut gladium spiritalem et uenturum iudicii diem unusquisque fratrum possit euadere omni consilio prouidere et elaborare debemus. et cum omnes omnino disciplinae tenere oporteat, multo magis praepositos et diaconos curare hoc fas est, qui exemplum et documentum ceteris de conuersatione et moribus suis praebent. quomodo enim possunt integritati et continentiae praeesse, si ex ipsis incipiant corruptelae et uitiorum magisteria procedere?

Et idcirco consulte et cum uigore fecisti, frater carissime, abstinendo diaconum qui cum uirgine saepe mansit, sed et ceteros qui cum uirginibus dormire consueuerant. quod si paenitentiam huius illiciti concubitus sui egerint et ab se inuicem recesserint, inspiciantur interim uirgines ab obstetricibus diligenter, et si

1 oculos *QW*, oculi. *v* fallatur ut *scripsi*, fallat ut *W*, fallatur *BMR*, fallantur *Lv*, fallant. *Q* ea] ex ea *Q²R* 2 parte *BLMQ¹RVW*, parte sua *Q²*, parte sui *v* quam *L*, *om.* *Q* potuit ex potuerit *Q* et ex *BL*, ex *RWv*, et *Q* 3 corrumpi] uiolari *RV* 4 concubitus *Q* inosculatio *v* 5 turpissim et feda *B¹ sed* im et feda *exp. m. 2* 7 nonne] non *W* 8 dolorem] liuorem *RV* fortasses *Q*, portans *B* et *om.* *B* in *om.* *R* manus *scripsi*, manu *BLQR*, manum *Wv* sumit] sua et *B* quid *R*, quia *BLQ* 9 christus et *Wv* 11 huiusmodi *W* 12 ut] et *LW* 13 frater *L* 14 et] ut *L* et] ut *R* omnis *Q* 18 si] si sic *L* exemplis *ante* ipsis *eras. in W* incipiunt *R* corruptile *M* 19 procedere] prodire *R* 20 cum uigore et consulte *R* 21 uirginem *LQ* saepe *om.* *B* 22 cum uirgn *L* consueuerunt *B* 23 sui *om.* *W* egerunt *BQW* ab] a *v* recesserunt *BQRW* 24 obstetricibus *BQ*, obstetricio *W* diligentes *W*

uirgines inuentae fuerint, accepta communicatione ad ecclesiam admittantur hac tamen interminatione, ut si ad eosdem masculos postmodum reuersae fuerint aut si cum isdem in una domo et sub eodem tecto simul habitauerint, grauiore censura eiciantur nec in ecclesiam postmodum tales facile recipiantur. si autem de eis aliqua corrupta fuerit deprehensa, agat paenitentiam plenam, quia quae hoc crimen admisit non mariti sed Christi adultera est, et ideo aestimato iusto tempore postea exomologesi facta ad ecclesiam redeat. quod si obstinate perseuerant nec se ab inuicem separant, sciant se cum hac sua inpudica obstinatione numquam a nobis admitti in ecclesiam posse, ne exemplum ceteris ad ruinas delictis suis facere incipiant. nec putent sibi uitae aut salutis constare rationem, si episcopis et sacerdotibus obtemperare noluerint, cum in Deuteronomio Dominus Deus dicat: et homo quicumque fecerit superbiam, ut non exaudiat sacerdotem aut iudicem, quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit et non agit impie etiam nunc. interfici Deus iussit sacerdotibus suis non obtemperantes, iudicii sui tempus constituit non oboedientibus. et tunc quidem gladio occidebantur,

14 Deut. 17, 12. 13.

1 in accepta *B* communicationem *Q*, communione *R* 2 haec *B* interim ratione *W* ut *eras. B* si *om. B'LEW* 3 si postmodum *BRW*, postmodum *Q* reuerae fuerint *M* hisdem *BW*, eisdem *Rv* 4 tecto] lecto *R* grauiori *B* censu reiciantur *W* 5 tales *om. BRW* facile *om. W* 6 eis] his *R* aliquae *QR* corruptae *R*, contumaces *Q* sed *s. l. m. 2*: corrupte fuerint *Q* deprehensa *L*, et deprehensa *B*, deprehensae *QR* agant *Q* 7 quia quae *Q*, quaeque *LW*, quae *B*, quia qui *R* crimine ut *B* 8 aestimato iusto] existi *W* post *W* exomologesin *BLQEW* ecclesia *Q* 9 redeant *LR* si *om. L* obstinatae *L* ab inuicem se *B*; se *om. W* 10 obstinationum quam *Q* 11 in] ad *R* ne] nec *QW* ruinam *LWv* 12 delicti sui *R* ant] ac *R* 13 si] qui *W* noluerunt *LW* 14 dominus *om. R* deus *om. W* et *om. B* 15 in superbia *Rv* 16 in *om. W* 18 agent *Rv* 19 iussit deus *W* obtemperantes] incipit *F*, obtemperante *B*, obtemperantes et *v* iudicii sui *W*, iudicii suisi *F*, iudiciis suis si *B*, iudiciibus a se *LQRv* tempus constituit *FW*, templum constituit *B*, ad tempus constitutis *LQRv* 20 oboedientibus *BFLW*, oboedientes *QRv* et] sed *FV*

quando adhuc et circumcisio carnalis manebat: nunc autem quia circumcisio spiritalis esse ad fideles seruos Dei coepit, spiritali gladio superbi et contumaces necantur, dum de ecclesia eiciuntur. neque enim uiuere foris possunt, cum domus Dei una sit et ne-
 5 mini salus esse nisi in ecclesia possit. indisciplinatos autem pe-
 rire, dum non audiunt nec obtemperant salubribus praeceptis, testatur scriptura diuina quae dicit: non diligit indiscipli-
 natus castigantem se. qui autem oderunt correptiones, consumuntur turpiter.

10 Ergo ne indisciplinati consumantur et pereant da operam, frater 5
 carissime, ut quantum potes consiliis salubribus fraternitatem
 regas et singulis ad salutem suam consulas. arcta et angusta est
 uia per quam ingredimur ad uitam, sed summus et magnus est
 fructus cum peruenimus ad gloriam. qui se semel castrauerunt
 15 propter regnum caelorum, per omnia Deo placeant nec sacerdotes
 Dei ** aut per ecclesiam scandalo se et fratribus offerant. et
 ad praesens si a nobis contristari uideantur, nos tamen salubri
 persuasione moneamus scientes et apostolum dixisse: ergo ego
 inimicus factus sum uerum praedicans uobis? quod
 20 si obtemperauerint, nobis gratissimum est. stantes eos ad salutem

7 Prou. 15, 12. 10. 18 Gal. 4, 16.

2 ad] apud *RVv* 3 sic superbi *QR* 4 unus *L* et . . . possit *om. B*
 6 obtemperare *L*, obaudiunt *W* 9 consumuntur. Turpiter ergo ne
 disciplinati *F* 10 consumuntur *F*, consumuntur *R* 11 *km̄ L*
 quantos *B* salutaribus *BQv* 12 in singulis *Q* consolas *Q* arcta *v*
 13 uia est *BB* gradimur *RV*, ingrediuntur *F* 14 qui et semel se *B*
 15 ut per omnia *dn̄o R* sacerdotibus *W* 16 *post dei intercidit*
offendant uel tale quid aut per *BFLW*, aut *Qv*, ad *R* ecclesiam]
dn̄i add. Qv, xp̄i add. B scandalo se et *scripsi*, scandalos et *BFL*,
 scandalo se *QW*, scandalo *RVv* fratribus offerant] suae prauitatis offen-
 dant *RVv* 17 ad praesens si *scripsi*, ad praesentia *F*, ad praesens *BLW*,
 si praesens *R*, si ad praesens *Qv* a *om. F* nobis] quidam ex fratribus
 nostris *add. v* uideantur *BW*, uideatur *FL*, uidentur *QRv* nos] no-
 nos *F* in salubri *Qv* 18 persuasione] per sua sine *Q* maneamus *Qv*
 et apostolum scientes *W* et *om. R* ego *om. RW* 19 uobis factus *RQ*,
 factus uobis *v* praedicans *F*, dicens *BRQW*, *om. L* 20 nobis] uobis
*RW*¹ gratissimum est stantes eos] lucrati sumus fratres et (et *om. L*)
 eos *LRv*

dignatione nostri sermonis firmauimus. si autem quidam de peruersis obtemperare noluerint, secundum eundem apostolum dicentem: si hominibus placerem, Christi seruus non essem, si quibusdam suadere non possumus ut eos Christo placere faciamus, nos certe quod nostrum est Christo Domino et Deo nostro praecepta eius seruantes placeamus. opto te, frater carissime ac desiderantissime, in Domino semper bene ualere.

EPISTVLA V.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS CARISSIMIS S.

10

1 Saluto uos incolumis per Dei gratiam, fratres carissimi, laetus quod circa incolumitatem quoque uestram omnia integra esse cognouerim. et quoniam mihi interesse nunc non permittit loci condicio, peto uos pro fide et religione uestra fungamini illic et uestris partibus et meis, ut nihil uel ad disciplinam uel ad diligenti-¹⁵am desit. quantum ad sumptos suggerendos, siue illis qui gloriosa uoce Dominum confessi in carcere sunt constituti, siue his

3 Gal. 1, 10.

1 dignatione nostri sermonis *FW*, pariter dignatione (dignitate *L*) nostri sermonis *BLQ*, pariter et dignitatem (dignationem *R*) nostro sermone *Rv* firmauimus *LR*, formauius *BFQWv* quidam *om. R* 2 secundum] sequamur *Rv* eundem *om. FW* dicent *W* 3 seruus christi *W* 5 xp̄o et dño nr̄o *R*, xp̄i dñi et dī nr̄i *BFLQW* 6 seruando *Rv* opto ... ualere *om. L* optamus *R* 7 ac desiderantissime *FW*, *om. BLRQ* in dñm *F*, *om. BRQW* semper *om. BRQv* --- Ad Stephanum xp̄m *F*, ad Pomponium de uirginibus xp̄m *BLRQW*, Explicit ad Pompeium de uirginibus *M*. —

Epist. V. — Incipit ad clerum sicut supra *NT*, Incipit ad clerum propter curam pauperum *Z*, Ad clerum propter curam pauperum et peregrinorum incipit *μ*. — 9 diaconis *Z* carissimis *om. Zμ* 11 incolumes *Z* 12 quod] quo *T* 14 fundamini *Zμ* 15 et uestris] uestris *Z* nichil *NZ* uel ad d. u. a. d. desit] indigentia et ad humilitatem uel ad humanitatem uel ad disciplinam. sit *Z* 16 quantum autem *v* sumptos *NT* illis] iis *v* 17 dño *μ* siue] sibi *Z* hiis *Z*, iis *v*

qui pauperes et indigentes laborant et tamen in Domino perseverant, peto nihil desit, cum summula omnis quae redacta est illic sit apud clericos distributa propter eiusmodi casus, ut haberent plures unde ad necessitates et pressuras singulorum operari possint.

Peto quoque ut ad procurandam quietem solertia et sollicitudo uestra non desit. nam etsi fratres pro dilectione sua cupidi sunt ad conueniendum et uisitandum confessores bonos quos inlustrauit iam gloriosis initiis diuina dignatio, tamen caute hoc et non glomeratim nec per multitudinem semel iunctam puto esse faciendum, ne ex hoc ipso inuidia concitetur et introeundi aditus denegetur et dum insatiabiles multum uolumus, totum perdamus. consulite ergo et prouidete ut cum temperamento fieri hoc tutius possit, ita ut presbyteri quoque qui illic apud confessores offerunt singuli cum singulis diaconis per uices alternent, quia et mutatio personarum et uicissitudo conuenientium minuit inuidiam. circa omnia enim mites et humiles, ut seruis Dei congruit, temporibus seruire et quieti prospicere et plebi prouidere debemus. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem uniuersam salutate. salutat uos diaconus et qui mecum sunt salutant. ualete.

1 dnm Z 2 summala T', summa Z μ 3 propter] per μ ut h. plures] unde haberent pauperes Z 4 ad] an Z necessitatem μ et pressuras] expssa μ 5 possent μ 6 solertia N 7 desit N, sit T, desinat Z μ nam om. Z μ sint μ 8 lustrauit μ 9 gloriosis initiis] gloriosos intus Z μ 10 semel] simul v uinctum Z 12 degeneretur Z et om. Z insatialis T, instabiles N multum] totum Zv 13 consulete T fieri hoc T, fieri N, hoc Z μ , hoc agi v 14 totius NTZ possit impleri μ ita] itaque N 15 diaconibus Z μ et quia μ 17 humiles T congruum sit μ , congruit sit sed Z 18 quietem μ 19 ac desiderantissimi NTV, om. Z μ 20 et nostri ... ualete om. Z μ fraternitatem uestram N salutate om. NT salutant Nv 21 salutant om. v. — Ad clerum ut (sicut T) supra explicit NT, Ad clerum propter curam pauperum explicit Z, om. μ . —

EPISTVLA VI.

CYPRIANVS SERGIO ET ROGATIANO ET CETERIS CONFESSORIBVS
IN DEO PERPETVAM S.

I Saluto uos, fratres carissimi, optans ipse quoque conspectu
uestro frui, si me ad uos peruenire loci condicio permetteret. 5
quid enim mihi optatius et laetius posset accidere quam nunc
uobis inhaerere, ut conplecteremini me manibus illis quae purae
et innocentes et dominicam fidem seruantes sacrilega obsequia
respuerunt? quid iocundius et sublimius quam osculari nunc ora
uestra quae gloriosa uoce Dominum confessa sunt, conspici etiam 10
praesentem ab oculis uestris qui despecto saeculo conspiciendo
Deo digni extiterunt? sed quoniam huic laetitiae interesse facultas
non datur, has pro me ad aures et ad oculos uestros uicarias
litteras mitto, quibus gratulor pariter et exhortor ut in confes-
sione caelestis gloriae fortes et stabiles perseueretis et ingressi 15
uiam dominicae dignationis ad accipiendam coronam spiritali
uirtute pergatis, habentes Dominum protectorem et ducem qui
dixit: et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus us-
que ad consummationem mundi. o beatum carcerem
quem inlustrauit uestra praesentia. o beatum carcerem qui ho- 20

18 Matth. 28, 20.

Epist. VI. — Incipit ad Rogatianum (iuniorem *add. C²QT*) et ceteros
(ceteris *N, om. C²QT*) confessores (confessoribus *N*) *C²NQRT*, Incipit ad
Rogationem *C¹*, Incipit ad confessores *LP*. — 2 cyrianus *T* seagio et *C¹*,
om. LNPT rogatiano iuniori *CR* 3 domino *CRTv* 4 carissimi ac
beatissimi *v* optas *R* (*as in ras.*), ortans *C¹* ipse] ** se *R* 6 possit
CQ, posse *M* *** quam *L* (per *eras*) 7 ut *om. R¹* conplecteremini *R*
sed mini *in ras.*, conplecteret *C* me *om. C* 8 in obsequia *R* 9 re-
spuere *R*, res fuerunt *C¹* 10 gloriose uocem *C* dñi *C²R*, dño *C¹LT*
etiam] et tam *R*, me *T in ras.* 11 despectu *L* conspiciendo] conspiciam-
us indeque *C* 12 dño *CRV* letiae *C* 13 et ad] et *C* 14 et ex-
hortor] et moneo *T s. l.* ut in] uti *LPT¹* confessionem *C¹T¹* 15 cae-
lesti gloria *C¹* et fortes et *C* 16 ad *om. LR* 17 dño *L* profec-
torem *Q* (protectorem *M*) 18 et *om. T²v* diebus diebus *R* 19 mundi]
saeculi *CRV* 20 qui *om. R*

mines Dei mittit ad caelum. o tenebras lucidiores sole ipso et luce hac mundi clariores, ubi modo constituta sunt Dei templa et sanctificata diuinis confessionibus membra uestra.

Nec quicquam nunc uersetur in cordibus et mentibus uestris ² quam diuina praecepta et mandata caelestia, quibus nos ad tolerantiam passionis spiritus sanctus semper animauit. nemo mortem cogitet sed immortalitatem nec temporariam poenam sed gloriam sempiternam, cum scriptum sit: pretiosa est in conspectu Dei mors iustorum eius. et iterum: sacrificium ¹⁰ Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit. et iterum ubi loquitur scriptura diuina de tormentis quae martyras Dei consecrant et ipsa passionis probatione sanctificant: et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena ¹⁵ est. et in paucis uexati in multis bene disponentur, quoniam Deus temptauit illos et inuenit illos dignosse. tamquam aurum in fornace probauit illos et quasi holocaustam hostiam accepit illos. et in tempore erit respectus illorum. iudicabunt nationes ²⁰ et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum. quando ergo indicaturos uos et regnaturos cum Christo Domino cogitatis, exultetis necesse est et futurorum gaudio praesentia supplicia calcetis, scientes ab initio mundi sic institutum ut laboret istie in saeculari conflictatione iustitia, quando

8 Ps. 115, 15. 9 Ps. 50, 19. 13 Sap. 3, 4—8.

1 dei mittit] dimittit C o ex quo T 2 hac] ac RT sed exp. T
 3 sanctificanda Tv 4 uersatur C 5 quam] nisi C nos] non R, uos
 Nv 7 nec N corr. temporalem C 8 est om. C 9 dñi Cv iustorum] sanctorum Q
 11 despiciet CR 12 martyres CNTv in ipsa CQv
 13 sanctificat R 14 eorum] illorum CR immortalitatem R, immortalitatis C
 17 portabit C'R 18 quasi] ut Q holocausta CV, holocaustum Q, holocausti RT sed i corr. hostia CR 19 illorum] add. CRv: fulgebunt iusti (iusti om. R) et tamquam scintillae in harundineto discurrunt; om. hoc additamentum reliqui codd. et V 20 populi Q (populis M) regnauit Q eorum dominus v 21 perpetuum] aeternum Q
 22 et] ut C 23 sic] huius C 24 labore |||| sic T, labore iusait C
 in] cum TQ iustitiam L

in origine statim prima Abel iustus occiditur et exinde iusti quique et prophetae et apostoli missi. quibus omnibus Dominus quoque in se ipso constituit exemplum, docens ad suum regnum non nisi eos qui se per suam uiam secuti sint peruenire dicens: qui amat animam suam in isto saeculo, perdet illam; et qui odit animam suam in isto saeculo, in uitam aeternam conseruabit illam. et iterum: nolite timere eos qui occidunt corpus, animam uero non possunt occidere. magis autem metuite eum qui potest et animam et corpus occidere in gehennam. Paulus etiam nos adhortatur ut qui ad Domini promissa uenire cupimus imitari Dominum in omnibus debeamus. sumus, inquit, filii Dei: si autem filii, et heredes Dei, coheredes autem Christi, siquidem compatiamur ut et conmagificemur. addidit etiam comparationem praesentis temporis et futurae claritatis dicens: non sunt condignae passionibus huius temporis ad superuenturam claritatem quae reuelabitur in nobis. cuius claritatis gloriam cogitantes pressuras omnes et persecutiones tolerare nos conuenit, quia etsi sunt multae pressurae iustorum, ex omnibus tamen liberantur qui in Deum fidunt.

- 3 Beatas etiam feminas quae uobiscum sunt in eadem confessionis gloria constitutae, quae dominicam fidem tenentes et sexu suo fortiores non solum ipsae ad coronam proximae sunt, sed et ce-

4 Io. 12, 25. 7 Matth. 10, 28. 12 Rom. 8, 16. 17. 16 Rom. 8, 18.

1 originem *T*¹ *Q* primo *CR*, mundi prima *Q* 2 qui *CR* $\widetilde{\text{dno}}$ *C*
 3 ducens *ex* docens *C* 4 uiam suam *CRv* sunt *MT* (sint *Q*) 6 uita
 aeterna *Q* 7 conseruauit *QR* 8 uero] autem *Q* 9 metuit *N*¹, metuite *R*
in ras. et animam] animam *C* 10 et cor || *reliquam huius epistulae*
partem et initium proximae (Ad Antonianum) om. P gehenna *C*
 11 adortat *C* $\widetilde{\text{dnm}}$ *R*¹ *T*¹, $\widetilde{\text{di}}$ *nr*¹ *Q* 12 $\widetilde{\text{dno}}$ *LR*, $\widetilde{\text{dm}}$ *Q* 13 et heredes
CLQTV, dei et heredes *N*, et heredes heredes quidem *Rv* 14 et]
sic C commagificemur *C*² *in marg.*, conglorificemur *C*¹ *in conf.*
 15 addit *CV* 16 ducens *T*¹ passionis *C*¹ *T*¹ *Q* 18 claritatem *C*¹ gloria
R 19 persecutionem *C* tolerare] colet probare *C* etsi] ut si *L*
 20 liberantibus *C* 21 $\widetilde{\text{dnm}}$ *V*, $\widetilde{\text{dno}}$ *CR* confidunt *C* 22 beatos *C*
 22 gloriam *C*¹ 24 gloriae coronam *v* proxime *CQ* (proximae *M*)

teris quoque feminis exemplum de sua constantia prae-buerunt. ac ne quid deesset ad gloriam numeri uestri, ut omnis uobiscum et sexus et aetas esset in honore, pueros etiam uobis gloriosa confessione sociauit diuina dignatio, repraesentans nobis tale aliquid
 5 quale Ananias Azarias Misael inlustres pueri aliquando fecerunt, quibus inclusis in caminum cesserunt ignes et refrigerium flammae dederunt praesente cum illis Domino et probante, quod in confessores et martyras eius nihil posset gehennae ardor operari, sed quod qui in Deum crederent incolumes semper et tuti in
 10 omnibus perseuerarent. et consideretis diligentius peto pro uestra religione quae apud illos pueros fides fuerit, quae promereri plenius Deum potuit. ad omnia enim parati, sicuti omnes esse debemus, aiunt regi: Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc uerbo respondere tibi. est enim Deus
 15 cui nos seruimus potens eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, rex, liberabit nos. et si non, notum tibi sit quoniam diis tuis non seruimus et imaginem auream quam statuisti non adoramus. cum se et crederent et pro fide sua scirent posse etiam
 20 de praesenti supplicio liberari, iactare hoc tamen et uindicare sibi noluerunt dicentes et si non, ne minor esset confessionis uirtus sine testimonio passionis. addiderunt posse omnia Deum fa-

13 Dan. 3, 16—18.

2 ac] an C numer] muneris V omnes C, omnibus N 3 prius et om. L, est M (et Q) et] et C gloriosam L¹ T¹ Q confessionem T¹ Q
 4 representes R aliquid T 5 annanias CLT¹, annanios R et misael CLRv 6 inclusum C¹ cessauerunt R refrigerium CQRV, refrigerii locum LNT 8 martyres CTv nihil eius T sed eius exp. possit ex posse T arbor R 9 quod om. CR incolomes CRT¹ Q semper] essent T et tuti om. C 10 perseuerent LNT² Q et] et ut CR 11 illos om. v 12 dominum plenius CRv omni C sicut L, secuti C esse] se C 13 nabucodonosor R, nabugodonosor C 14 hoc uerbo super ac re C m. 2 uerbo] sermone Q 15 potest R 16 ardenti L tuis manibus Q rex om. NQv liberabit Q, libera^{re} M, liberauit T 17 sit tibi LN quoniam] rex quia Q 19 se et] se Qv 20 liberi Q iactarent C 21 dicentes] licet Q et si non ne] ut non eis C, non Q confessionis ex contemionis R

cere, sed tamen non in hoc fidere ut liberari in praesentia uellent, sed illam libertatis et securitatis aeternae gloriam cogitent.

- 4 Quam fidem nos quoque retinentes et die ac nocte meditantes toto corde ad Deum prompti contemptu praesentium futura tantummodo cogitemus, fructum regni aeterni, complexum et osculum Domini, conspectum Dei: ut sequamini in omnibus Rogatianum presbyterum gloriosum senem uiam uobis ad gloriam temporis nostri religiosa uirtute et diuina dignatione facientem, qui cum Felicissimo fratre nostro quieto semper et sobrio excipiens ferocientis populi impetum primum hospitium uobis in carcere praeparauit et metator quodammodo uester nunc quoque uos antecedit: quod ut consummetur in uobis adsiduus orationibus Dominum deprecamur, ut initiis ad summa pergentibus quos confiteri fecit faciat et coronari. opto uos, fratres carissimi ac beatissimi, in Domino semper bene ualere et ad coronae caelestis gloriam peruenire.

EPISTVLA VII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS CARIS-
SDMIS S.

- I Saluto uos, fratres carissimi, per Dei gratiam incolumis, optans cito ad uos uenire, ut desiderio tam meo quam uestro et

1 sed] se Q 2 et securitatis om. T aeternam Q 3 nos] uos NRv
et die a. n. meditantes om. C 4 prumpti LT, prompti et C ** futura B
(et eras.) 5 cogitatis ut ad v complexu Q, complexi L, et ad complexum v
6 dñi et ** R (sed i corr.), dño et L, et C, domini et v conspectum] uenire
possitis add. v sup. ut scr. T: oramus autem; et fort. 8 religiosa] gloriosa
CR 10 ferocientis] furentis C 12 consumetur CR dño LM (dnm Q)
13 summam C 14 faciat om. C opto ... peruenire om. C
15 dnm TQ (dño M) bene om. N coronam c. gloriae LRv 16 per-
uenire] ex codice Remigiano add. v: Victor diaconus et qui mecum sunt
uos salutant. — Ad Rogatianum (rogationum T) iuniorem et confessores
explicit LNTQ, Explicit ad Rogatianum et ceteros confessores B, Ex-
plicit C. —

Epist. VII. — Incipit ad clerum de cura pauperum EMT, Ad clerum ut
curam pauperum et peregrinorum diligentiore habeant Nm. 2 add. —
18 presbyteris bb N 20 carissimi om. N incolomis E'M gratioptans T

omnium fratrum satisfiat. oportet nos tamen paci communi con-
 sulere et interdum quamuis cum taedio animi nostri deesse uobis,
 ne praesentia nostri inuidiam et uolentiam gentilium prouocet
 et simus auctores rumpendae pacis, qui nos magis quieti omnium
 5 consulere debemus. quando ergo uos scripseritis rebus compositis
 me uenire debere aut si ante dignatus fuerit Dominus ostendere,
 tunc ad uos ueniam. ubi enim mihi aut melius possit esse aut
 laetius quam illic ubi me Deus et credere uoluit et crescere? ui-
 duarum et infirmorum et omnium pauperum curam peto diligenter
 10 habeatis. sed et peregrinis si qui indigentes fuerint sumptus sug-
 geratis de quantitate mea propria quam apud Rogatianum com-
 presbyterum nostrum dimisi. quae quantitas ne forte iam uni-
 uersa erogata sit, nisi eidem per Naricum acoluthum aliam por-
 tionem, ut largius et promptius circa laborantes fiat operatio.
 15 opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere [et nostri memi-
 nisse. fraternitatem uestram meo nomine salutate et ut nostri
 memores sint admonete.]

EPISTULA VIII.

Didicimus secessisse benedictum Papatem Cyprianum a Cremen- 1
 20 tio subdiacono, qui a uobis ad nos uenit certa ex causa, quod uti-

1 fratrum *** *T*, fratrum *E*¹ 2 a uobis *V* 3 nostri *M*, nostra
ENTv gentium *V* 4 et] ut *V* nos *om. Ev* quiete *MN* 6 si]
 sit *T* ante uenire *E* dominus *om. E* ostenderet *T* 7 ueniant *N*;
 mihi aut *om. N* aut et melius *E* 8 laetius ... uiduarum et *om. E*
 deus *NV*, *dns TM* prius et *om. M* dominus esse decreuit *Manu-*
tius 10 sumptos *N* 11 propia *MT* cumpresbiterum *T* 12 de-
 misi *T* 13 acoluthum *T*, acolitum *N*, accolytum *E* 14 prumptius *M*
 15 et nostri ... admonete *om. EMNT*. — Ad clerum propter curam pau-
 perum explicat *EMT*, *om. N*. —

Epist. VIII. — Incipit rescribens Celerino Luciano *T*, Epistola confes-
 sorum de erigendis lapsis et ad penitentiam prouocandis *φ*, Celerini respon-
 sio ad Lucianum de cura pastoris et ad obuiandum idolatriam. Celerinus
 Luciano salutem *w*, Alia rescripta *μ*. — 19 dicimus *φ* papam *v*, *om. w*¹
 a *om. μ* cremenio *μ* 20 diacono *φw* ex *om. μ* quod] quos *T* ..

que recte fecerit, propterea cum sit persona insignis † et imminente agone quem permisit Deus in saeculo colluctandi causa aduersarium simul cum seruis suis, uolens etiam angelis et hominibus certamen hoc manifestare, ut qui uicerit coronetur, uictus uero reportauerit in se sententiam quae nobis manifestata est. et cum incumbat nobis qui uidemur praepositi esse et uice pastorum custodire gregem, si neglegentes inueniamur, dicetur nobis quod et antecessoribus nostris dictum est, qui tam neglegentes praepositi erant, quoniam perditum non requisuimus et errantem non correximus et claudum non colligauimus et lactem eorum edebamus et lanis eorum operiebamur. denique et ipse Dominus implens quae erant scripta in lege et prophetis docet dicens: ego sum pastor bonus, qui pono animam meam pro ouibus meis. mercennarius autem et cuius non sunt propriae oues, cum uiderit lupum uenientem, relinquit et fugit, et lupus dispargite eas. sed et Simoni sic dicit: diligis me? respondit diligo. ait ei: pasce oues meas. hoc uerbum factum ex actu ipso quo cessit cognoscimus, et ceteri discipuli similiter fecerunt.

- 2 Nolumus ergo, fratres dilectissimi, mercennarios inueniri, sed bonos pastores, cum sciatis tum non minimum periculum incumbere, si non hortati fueritis fratres nostros stare in fide immobiles, ne praiceps euntes ad idololatriam funditus eradicetur fraternitas. nec enim hoc solum uerbis uos hortamur, sed discere poteritis a

12 Io. 10, 11. 12. 17 Io. 21, 15.

1 p̄terea μ cum] quod φ imminenti μ 2 dñs μ cum aduersario v 3 seruo suo T 5 portauerit φω manifesta φμω cum om. μ 6 incumbant Tφ, incumbit μ pastorem T, pastoris φv 7 custodirem T inueniantur φω 8 neglegenter φμ 10 clodum μ colligauimus T, collegimus μ et om. φ lac φωv, lactantem μ 11 operabamur T, operiemur μ 12 scripta erant w docet om. μw dixit μ 15 oues proprie φω uidet φ relinquet T 16 et dixit fugit w eas] oues φw 17 sic om. μ 18 factum est φ acto Tφμω quo gestum μ 20 uos fratres dilectissimi w, f. d. uos v mercennarii μ inuenire v 21 boni μ tum om. φμ 22 fuerimus μ uestros Oxon. fidem T 23 in praiceps μv euntes] iens Oxon. ydolatriam φw, idolatria Tμ 24 solum haec μ uerbis om. w hortamur uos φ

pluribus a nobis ad uos uenientibus quoniam ea omnia nos Deo adiuuante et fecimus et facimus cum omni sollicitudine et periculo saeculari ante oculos plus habentes timorem Dei et paenas perpetuas quam timorem hominum et breuem iniuriam, non deserentes fraternitatem et hortantes eos stare in fide et paratos esse debere ire cum Domino. sed et ascendentes ad hoc quod compellebantur reuocauimus. ecclesia stat fortiter in fide, licet quidam terrore ipso compulsi, siue quod essent insignes personae siue adprehensi timore hominum, ruerunt: quos quidem separatos a nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus et hortamur agere paenitentiam, si quo modo indulgentiam poterint recipere ab eo qui potest praestare, ne si relictī fuerint a nobis, peiores efficiantur.

1 Videtis ergo, fratres, quoniam et uos hoc facere debetis, ut 3
 15 etiam illi qui ceciderunt, hortatu uestro corrigentes animos eorum, si adprehensi fuerint iterato confiteantur, ut possint priorem errorem corrigere, et alia quae incumbunt uobis, quae et ipsa subdidimus, ut si hi qui in hanc temptationem inciderunt coeperint adprehendi infirmitate et agant paenitentiam facti sui et 20 desiderent communionem, utique subueniri eis debet: siue uiduae siue thlibomeni qui se exhibere non possunt siue hi qui in carce-

1 plures *T* a] ex *w* ad nos *Tw*, a dō uos μ uenientes *T*, conueniente μ ea] mea *T* 2 iuuante μ 3 plus *om.* $\varphi\mu w$ 4 magis quam μ , quem *w* 5 eos stare] extare μ 6 debere *om.* $\varphi w w$ sed et] sedent *T*, sed $\varphi\mu$, sed et te *w* ascendentes] accedentes μ , dentes *w* ad *om.* *w*, ab μ 7 compellebatur φ , compellabantur *T* ecclesia stat *T*, ecclesia ista φ , et ecclesiam istam *w*, ecclesias ut μ fortiter *om.* *v* in fidem φ , starent in fide μ , in fide roborauimus *w* 8 terrori $T\mu$ persona *T* 9 timore apprehensi φ ruerunt] uererentur $\varphi w w$ separatos φ 10 derelinquimus $\varphi\mu w$ sed et μ et cohortamur μ , *om.* φ 11 si] sed φ poterint $T\mu$, petierint *w*, poterunt φv ; cf. *Lachm. in Gaium I, 146 n. 15* 12 recipierint *T*, consequi (*sed ante* poterint) μ ne si] nisi *Tw* delicti φ 13 peiores se *T*, priores *w* 15 etiam] et tam φ hortato *T* nostro μ 16 si] iam μ ut μ , *om.* $T\varphi w$ priore errore *T* 17 corripere μ alios μ qui μ incumbant φ quae *om.* *w*; quae etiam *om.* φ et *om.* μ 18 si ii *w*, sibi $T\mu$, si φv hac temptatione $T\varphi w$ inciderent μ coeperunt $T\varphi\mu w$ 19 apprehensi φ infirmitati *T*, affirmitati φ agent μ 20 eis *om.* μ 21 thlibomeni *coni.* *Bosquetus*, thlibomeni μ , clidomeni *T*, chlidomeni φw , clinomeni *coni.* *Pamelius* hii φ

ribus sunt siue exclusi de sedibus suis utique habere debent qui eis ministrent: sed et catecumini adprehensi infirmitate decepti esse non debebunt, ut eis subueniatur. et quod maximum est, corpora martyrum aut ceterorum si non sepeliantur, grande periculum imminet eis quibus incumbit hoc opus. cuiuscumque ergo uestrum quacumque occasione fuerit effectum hoc opus, certissimum eum bonum seruum aestimari, ut qui in minimo fidelis fuit constituatur super decem ciuitates. faciat autem Deus, qui omnia praestat sperantibus in se, ut omnes nos in his operibus inueniamur. salutant uos fratres qui sunt in uinculis et presbyteri et tota ecclesia, quae et ipsa cum summa sollicitudine excubat pro omnibus qui inuocant nomen Domini. sed et nos petimus mutua uice memores sitis nostri. sciatis autem Bassianum peruenisse ad nos: et petimus nos, qui habetis zelum Dei, harum litterarum exemplum apud quoscumque poteritis transmittere per idoneas occasiones, uel uestras faciatis, siue nuntium mittatis, ut stent fortes et immobiles in fide. optamus uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA VIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

1 Cum de excessu boni uiri collegae mei rumor apud nos incertus esset, fratres carissimi, et opinio dubia nutaret, accepi

1 excudi *w*, expulsi μ de] a *w*: 2 catecumini *T*, catecumini $\varphi\mu\omega$ in infirmitate μ 3 debebunt] habebunt μ quid φ 4 grandis periculis *T* 5 imminet μ eis] his μ cuiusque μ ; cuiuscumque . . . hoc opus *om.* $\varphi\omega$ 6 effectum fuerit μ 7 existimari μ minimo *om.* φ 8 fuit] erit μ super *om.* *w* . decem] XI *w* facit μ 11 cum *ex* con *T* 12 omnes *T* nos] uos *v* 13 autem] at eum μ bassianum *T\mu* 15 exempla μ apud] ad $\mu\omega$ potueritis μ 16 uestra μ mutatis *w* 17 et *om.* *w* in fide *om.* *w* fratres *om.* *w* 18 semper *om.* *w* — Scribens Celerinus Luciano explicit *T*, *om.* $\varphi\mu\omega$.

Epist. VIII. — Ad clerum de excessu episcopi eorum *V*, Incipit (epistula Cypriani *add. IT*) scribentis (scribens *o*) Romae clero (ad clerum *T*) de redicione (de redditione *IT*, *om.* *M*) episcopi urbici (urbicini *o*) *EIMoT*, *om.* *w*. — 23 esse *M* notaret *T*

a vobis litteras ad me missas per Crementium hypodiamonem,
 quibus plenissime de glorioso eius exitu instrueret, et exultauit
 satis quod pro integritate administrationis eius consummatio
 quoque honesta processerit. in quo vobis quoque plurimum gra-
 5 tulator quod eius memoriam tam celebri et illustri testimonio pro-
 sequamini, ut per vos innotesceret nobis quod et vobis esset circa
 praepositi memoriam gloriosum et nobis quoque fidei ac virtutis
 praeberet exemplum. nam quantum pernicioosa res est ad se-
 quentium lapsum ruina praepositi, in tantum contra utile est et
 10 salutare cum se episcopus per firmamentum fidei fratribus prae-
 bet imitandum.

Legi etiam litteras, in quibus nec qui scripserint nec ad quos
 scriptum sit significanter expressum est. et quoniam me in
 isdem litteris et scriptura et sensus et chartae ipsae quoque mo-
 15 uerunt ne quid ex uero uel subtractum sit uel inmutatum, ean-
 dem ad uos epistolam authenticam remisi, ut recognoscatis an
 ipsa sit quam Crementio hypodiamono perferendam dedistis. per-
 quam etenim graue est, si epistolae clericae ueritas mendacio
 aliquo et fraude corrupta est. hoc igitur ut scire possimus, et
 20 scripturam et subscriptionem an uestra sit recognoscite et nobis
 quid sit in uero rescribite. opto uos, fratres carissimi, semper
 bene ualere.

1 a uobis accepi ω Crementium *EIMo* 2 instrueret M^1 , in-
 struer T 4 quoque uobis *o sed* quoque *s. l. m.* 2 7 propositi $T^1 \omega$
 a nobis $E^1 \omega$ 8 quanto ω sequentiam T , consequentium V
 9 est et] et $\omega \omega$ 12 litteras alias T , alias litteras *EIMo* nec] ne M
 scripserit quis (qui ω) $E^1 \omega$, qui (quis Io) scripserit *MTIo* quos] uos T
 14 hisdem $E^1 MoT \omega$, iisdem Io carthae *ET* ipse *ETM* 15 ne]
 nec T subtractum T^1 uel] uellit T mutatum T 16 authenticam I
 ut] ut cum T recognouiscatis T 17 ipse E 18 graues T
 19 et] uel V 20 subscriptione T uestra manu V 22 ualere bene
 ualete T , bene ualere ualete M — Epistula Cypriani rescribentis (scri-
 bens *EM*) Romae clero de redditione episcopi urbis (urbis T) explicit
EMT, om. Io, Explicit de redditione urbis episcopi *o.* —

EPISTVLA X.

CYPRIANVS MARTYRIBVS ET CONFESSORIBVS IESV CHRISTI
DOMINI NOSTRI IN DEO PATRE PERPETVAM S.

1 Exulto laetus et gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cog-
nita fide et uirtute uestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, 5
gloriata et nuper quidem cum confessione perstanti suscepta
paena est quae confessores Christi fecit extorres. confessio tamen
praesens quantum in passione fortior, tantum clarior et maior in
honore est. creuit pugna, creuit et pugnantium gloria. nec re-
tardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis ma- 10
gis estis ad aciem prouocati, fortes et stabiles ad maximi certa-
minis proelium prompta deuotione prodistis. ex quibus quosdam
iam conperi coronatos, quosdam uero ad coronam uictoriae pro-
ximos, uniuersos autem quos agmine glorioso carcer inclusit pari
et simili calore uirtutis ad gerendum certamen animatos, sicut 15
esse oportet in diuinis castris milites Christi, ut incorruptam fidei
firmitatem non blanditiae decipiant, non minae terreant, non
cruciatu ac tormenta deuincant, quia maior est qui est in nobis
quam qui est in hoc mundo, nec plus ad deiciendum potest ter-
rena paena quam ad erigendum tutela diuina. probata res est 20
certamine fratrum glorioso, qui ad tormenta uincenda ceteris du-

Epist. X. — Incipit (thibari *add. L*) ad martyras et confessores
(feliciter *add. R*) *CLQR*, Incipit ad martyras *P*, Incipit epistula
Cypriani ad Siluauum et Regianum martyres in metallo constitutos *N* —
2 iesu christi] in christo *Pv* 3 dno (dni *R*) nro *PRv* in] et in *Pv*
deo] dno *NR* patre *om. CLM* (*exh. Q*) 5 et] ac *v* gloriatur]
gratulatur *P* 6 gloriata *corr. in* glorificata *M m. 2*, gloriata es *R*,
gloriata est *v, om. P* et *om. R* cum confessione quidem *P* per-
stante *N*, perstantes *P*, per tantos *C*, perstantibus *M* (perstanti *Q*)
7 quae confessores] qui confessione *C* 8 quanto *PRv* in passione
CLR tanto *PRv* 9 honorest *R*, honore *P* 10 acie] icie *R* magis ac
magis *v* 11 ad a.] ab a. *L* 12 proelium] praecium *C* prodidistis
CN, redistis *v* 13 iam *om. CNR* iamiamque proximos *Pv* 14 au-
tem quos] uero *P* agmine] cognomine *C* 15 et] ac *v* regendum
PR 16 oportuit *P* fidem fidei firmitate *P sed te add. m. 2*
17 non m. terreant *om. N* 18 qui *om. R* pest in nobis *C*, in no-
bis est *Pv* 19 est *om. P* 21 gloriosum *N*

ces facti exemplum uirtutis et fidei praebuerunt congressi in acie, donec acies succumberet uicta.

Quibus ergo uos laudibus praedicem, fortissimi fratres? robor 2
 pectoris uestri et perseuerantiam fidei quo praeconio uocis ex-
 5 ornem? tolerastis usque ad consummationem gloriae durissimam
 quaestionem, nec cessistis suppliciiis, sed uobis potius supplicia
 cesserunt. finem doloribus quem tormenta non dabant coronae
 dederunt. laniena grauior ad hoc diu perseuerauit, non ut stan-
 tem fidem deiceret, sed ut homines Dei ad Dominum uelocius
 10 mitteret. uidit admirans praesentium multitudo caeleste certa-
 men Dei et spiritale, proelium Christi, stetisse seruos eius uoce
 libera, mente incorrupta, uirtute diuina, telis quidem saecula-
 ribus nudos, sed armis fidei credentes armatos. steterunt torti
 torquentibus fortiores et pulsantes ac laniantes unguas pulsata
 15 ac laniata membra uicerunt. inexpugnabilem fidem superare
 non potuit saeuens diu plaga repetita, quamuis rupta conpage
 uiscerum torquerentur in seruis Dei iam non membra sed uul-
 nera. fluebat sanguis qui incendium persecutionis extingueret,
 qui flammam et ignem gehennae glorioso cruore sopiret. o quale
 20 illud fuit spectaculum Domini, quam sublime, quam magnum,
 quam Dei oculis sacramento ac deuotione militis eius acceptum,
 sicut scriptum est in psalmis spiritu sancto loquente ad nos pa-

1 fidei et uirtutis *N* et] ac *Pv* aciem *CR'*, aciae *Q* 2 suc-
 cumberetis *R* uicta *om. R* 3 for praedicent *R* 4 quo] qui *C*
 exornati *ex* exornae *C* 5 toleratis *C* usque] utique *P* 8 laniena
LR (*sed e corr. L*), lanienda *Q*, laniendea *N*, lamentia *C*, quaestio *v*,
om. P grauiora *LQ* perseuerauerit *C'* 9 fidem] finem *R* ut
om. P ad deum *C*, a dno *L* uelociter *NQ* 10 admirata *P*
 11 dei] certamen dei certamen *Nv* et *om. NRv*, qui *C* spiritali
ex spiritalem *Cm. 2* praelio *ex* praelium *Cm. 2*, premium *N* seruo *N*
 12 telis] tales *P*, talis *C'* 13 fidei] fideles *N* credentis *C'LRQ*
 armati *C* torti] fortiter *P* 14 pulsantibus *C* ac laniantibus *C*,
om. R unguis *P* 15 ac] et *Q* ac laniata *om. R* expugna-
 bilem *P* superare non] superant *N* 16 diu p. repetita] diu placere
 petita *LN*, dupla repetit ac *C* ruptam *N* 17 torquentur *P* 18 qui]
 cui *N* 19 ignem *C* gloriosae *R* (*a eras.*) 20 domino *v*, dō *CR*
 sublimen *N* 21 quam] quod *P* di *R sed i corr.*, deo *N* ac
 deuotione *om. P* milites eius accepto *P* 22 sancto *om. P* ad ...
 monente *om. N*

EPISTVLA X.

CYPRIANVS MARTYRIBVS ET CONFESSORIBVS IESV CHRISTI
DOMINI NOSTRI IN DEO PATRE PERPETVAM S.

I Exulto laetus et gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cognita fide et uirtute uestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, gloriata et nuper quidem cum confessione perstanti suscepta paena est quae confessores Christi fecit extorres. confessio tamen praesens quantum in passione fortior, tantum clarior et maior in honore est. creuit pugna, creuit et pugnantium gloria. nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem prouocati, fortes et stabiles ad maximi certaminis proelium prompta deuotione prodistis. ex quibus quosdam iam conperi coronatos, quosdam uero ad coronam uictoriae proximis, uniuersos autem quos agmine glorioso carcer inclusit pari et simili calore uirtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in diuinis castris milites Christi, ut incorruptam fidei firmitatem non blanditiae decipiant, non minae terreant, non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior est qui est in nobis quam qui est in hoc mundo, nec plus ad deiciendum potest terrena paena quam ad erigendum tutela diuina. probata res est certamine fratrum glorioso, qui ad tormenta uincenda ceteris du-

Epist. X. — Incipit (thibari *add. L*) ad martyras et confessores (feliciter *add. R*) *CLQR*, Incipit ad martyras *P*, Incipit epistula Cypriani ad Siluanum et Regianum martyres in metallo constitutos *N* — 2 iesu christi] in christo *Pv* 3 dno (dni *R*) nro *PRv* in] et in *Pv* deo] dno *NR* patre *om.* *CLM* (*exh. Q*) 5 et] ac *v* gloriatur] gratulatur *P* 6 gloriata *corr.* in glorificata *M m.* 2, gloriata es *R*, gloriata est *v, om. P* et *om. R* cum confes- quidem *P* perstante *N*, perstantes *P*, per tantos *C*, perstanti] perstanti *Q*) 7 quae confessores] qui confessione *C* 8 quae in passione *CLR* tanto *PRv* 9 honorest *R*, honore *P* 10 magis *v* 11 ad a.] ab a. *L* 12 proelium *CN*, redistis *v* *om. CNR* in] tem quos] uero *I* [cognomine] cognomine] *PR* 16 oportet] fidem fidei] 17 non m. terra] *N* 18] bis est *Pv* *P* 2

ces facti exemplum uirtutis et fidei praebuerunt congressi in acie.
Donec acies succumberet uicta.

Quibus ergo uos laudibus praedicem, fortissimi fratres? robur
pectoris uestri et perseuerantiam fidei quo praeconio uobis ex-
ornem? tolerastis usque ad consummationem gloriae durissimam
quaestionem, nec cessistis suppliciis, sed uobis potius supplicia
cesserunt. finem doloribus quem tormenta non dabant corporae
dederunt. laniena grauior ad hoc diu perseuerauit, non ut stan-
tem fidem deiceret, sed ut homines Dei ad Dominum uelocius
mitteret. uidit admirans praesentium multitudo caeleste certa-
men Dei et spiritale, proelium Christi, stetisse seruos eius uice
libera, mente incorrupta, uirtute diuina. telis quidem saecula-
ribus nudos, sed armis fidei credentes armatos. steterant tori
torquentibus fortiores et pulsantes ac laniantes unguis palata
ac laniata membra uicerunt. inexpugnabilem fidem superare
non potuit saeniens diu plaga repetita, quamuis rupta conuulsa
uiscerum torquerentur in seruis Dei iam non membra sed uni-
uera. fluebat sanguis qui incendium persecutionis extingueret.
qui flammam et ignem gehennae glorioso cruore sequebatur. o qualem
illud fuit spectaculum Domini, quam sublime, quam magnam,
quam Dei oculis sacramento ac deuotione militis eius acceptam.
sicut scriptum est in psalmis spiritu sancto loquente ad dei pa-

1 fidei et uirtutis N et] ac Pr aciem CR. aciae Q 2 suc-
cumberetis R uicta om. R 3 for praedictum B 4 qui] qui C
exornati ex exornae C 5 tolerastis C 6 saepe] usque P 7 laniena
LR (sed e corr. L), lanienda Q. lanienda N. lanienda C. quaestio v.
om. P grauiora LQ perseuerauerit C 9 diem, fidem B 11
om. P ad istam C, a deo L uelociter NQ 12 admirata P
11 dei] certamen dei certamen N et om. NB. qui C spirituali
ex spiritualibus C. 2 praesentia ex praesentibus C. 2 praesentia N seruis N
12 telis] telis P. talis C 13 fidei] fidei N credentes C LEQ
armis C 14 ac laniantibus C
ac laniata om. R expugnabile
16 in p. repetita] dix. plures
N 17 uoluerunt P 18 qu
om. 19 deum e. S. C.
E B sed i corr. deo N
P 22 sacro om. P ai

riter et monente: pretiosa est in conspectu Dei mors iustorum eius. pretiosa mors haec est quae emit immortalitatem pretio sui sanguinis, quae accepit coronam Dei consummatione uirtutis.

- 3 Quam laetus illic Christus fuit, quam libens in talibus seruis suis et pugnavit et uicit protector fidei et dans credentibus tantum quantum se credit capere qui sumit. certamini suo adfuit, proeliatos adque adsertores sui nominis erexit corroborauit animauit. et qui pro nobis mortem semel uicit semper uincit in nobis. cum uos, inquit, tradiderint, nolite cogitare¹⁰ quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis.
- 4 Documentum rei praesens proelium praebuit. uox plena spiritu sancto de martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos proconsuli diceret: uidebis cras agonem. et quod ille cum uirtutis ac fidei testimonio dixit Dominus inpleuit. agon caelestis exhibitus et Dei seruus in agonis promissi certamine coronatus est. hic est agon quem propheta Esaias ante praedixit dicens: non pusillum uobis certamen cum hominibus, quoniam Deus praestat agonem. et ut ostenderet quis hic agon futurus esset, addidit di-

1 Ps. 115, 15. 10 Matth. 10, 19. 20. 20 Es. 7, 13. 14.

1 et] ac C monente] meminisse P est om. P dei C²NQ
 2 iustorum] sanctorum Q; cf. p. 344, 16; 129, 6 quae] qui R emit]
 eximit C 3 pretiosa uis sanguis C quae] qui P accipit LM
 (accepit Q) dei] de CPRv, fidei N 4 uirtutis] ueritatis C 5 illic]
 in illis P 6 protecta C et om. CR 7 capere] accipere NV
 qui] quo C sumit] sumat N certaminis sui C adfuit N 8 adque
 adsertores om. R 9 semel uicit om. N, semel mihi R uicit R
 10 traderint N 11 dabitur ... loquamini om. P 12 loquamini L
 sed a in i corr. m. 2, loquimini N 14 documenta C sps sci N
 15 prorumpit C¹, praerupit R 16 inter] in N cruciatus Q, cru-
 ciatu C¹ suo C¹N cras] trans N 17 dominus] deo N 18 con-
 pleuit C acon C, agonem N et] est P 19 praemissi P cer-
 tamen C coronatur (est om.) P 20 esaias ante PQ, se testante N
 praedixit] promisit P 22 hic om. P esset futurus P

cens: ecce uirgo in utero accipiet et pariet filium
 et uocabitis nomen eius Emmanuel. hic est agon fidei
 nostrae qua congregimur, qua uincimus, qua coronamur. hic est
 agon quem nobis ostendit et beatus apostolus Paulus, in quo oportet
 nos currere et ad coronae gloriam peruenire. nescitis, in-
 quit, quia qui in stadio currunt omnes quidem cur-
 runt, unus tamen accipit palmam. sic currite ut
 occupetis. et illi quidem ut corruptibilem coronam
 accipiant, nos autem incorruptam. item suum cer-
 tamen ostendens et hostiam se Domino cito futurum esse promit-
 tens ait: ego iam libor, et tempus instat assumptionis.
 bonum agonem certavi, cursum perfeci, fidem
 seruavi. iam superest mihi corona iustitiae quam
 mihi reddet Dominus in illa die ille iudex iustus,
 non solum autem mihi, sed et omnibus qui dilexe-
 runt aduentum eius. hunc igitur agonem per prophetas
 ante praedictum, per Dominum commissum, per apostolos gestum
 Mappalicus suo et collegarum suorum nomine proconsuli repro-
 misit. nec fefellit in promisso suo uox fidelis. pugnam quam
 sponddit exhibuit et palmam quam meruit accepit. istum nunc
 beatissimum martyrem et alios participes eiusdem congressionis
 et comites in fide stabiles, in dolore patientes, in quaestione uic-

5 I Cor. 9, 24. 25. 11 II Tim. 4, 7. 8.

1 uterum *NRVv* et pariet *om. P* 2 uocabitur *C* emmanuel
LNR 3 uincimur *C* est *om. N* 4 et *om. Pv* paulus aposto-
 lus *v*, apostolus *N* 5 ad *om. N* gloriam coronae *P*, coronam gloriae *v*
 dicens nescitis *Q* 6 stadio currit *P* 7 ut *ex* et *C* 8 omnes occu-
 petis *P*, occupetis omnis autem qui agonizatur in omnibus (nominibus *R*)
 continens est *CR* et] ut *CN* ut *om. N* 9 nos] uos *Q* in-
 corruptibilem *Q* 10 ostendens *om. P* dñi *LRv*, dño et *C* futuram
CRP 11 delibor *C*, imolor *Q* adsumptionis meae *Pv* 12 ago-
 nem *super* certamen *scr. Cm. 2* fide *R* 14 reddet dñs mihi *Q* illo
 die *R*, illum diem *C* ille *om. C²P* iustus iudex *Pv* 15 qui
om. R dilexerint *N*, diligunt *Qv* 17 apostolum *P* 18 mappal-
 icus suo *R* nomen *N* 19 promissu *C²NR¹*, promisso *P* (u *eras*)
 suo *om. P* 20 expopndit *N* et] ex *R* palma *R²* nunc]
 hunc *P* 21 congressionis] consensionis *P* 22 et] eius et *N*,
 milites et *v*

tores ut ceteri quoque sectemini et opto pariter et exhortor, ut quos uinculum confessionis et hospitium carceris simul iunxit iungat etiam consummatio uirtutis et corona caelestis, ut lacrimas matris ecclesiae quae plangit ruinas et funera plurimorum uos uestra laetitia tergeatis et ceterorum quoque stantium firmitatem uestri exempli prouocatione solidetis. si uos acies uocauerit, si certaminis uestri dies uenerit, militate fortiter, dimiccate constanter, scientes uos sub oculis praesentis Domini dimicare, confessione nominis eius ad ipsius gloriam peruenire, qui non sic est ut seruos suos tantum spectet, sed ipse luctatur in nobis, ipse concreditur, ipse in certamine agonis nostri et coronat pariter et coronatur.

5 Quod si ante diem certaminis uestri de indulgentia Domini pax superuenerit, uobis tamen manet uoluntas integra et conscientia gloriosa. nec contristetur aliquis ex uobis quasi¹⁵ illis minor qui ante uos tormenta perpassi uicto et calcato saeculo ad Dominum glorioso itinere uenerunt. Dominus scrutator est renis et cordis, arcana perspicit et intuetur occulta. ad coronam de eo promerendam sufficit ipsius testimonium solum qui iudicaturus est. ergo utraque res, fratres carissimi, sublimis²⁰ pariter et inlustris: illa securior ad Dominum uictoriae consummatione properare, haec laetior accepto post gloriam comiteatu in ecclesiae laude florere. o beatam ecclesiam nostram quam sic honor diuinae dignationis inluminat, quam temporibus nostris

1 ut] et C hortor P 2 consensionis P iunxit CN 3 etiam et P consumationis C¹ coronae P lacrimam C, ad lacrimas N
 5 uestram laetitiam Q tergeatis C² 6 exemplum C, exemplis N prouocauerit CRV 7 certamini L 8 dno N 9 qui ex quia C
 10 ut ex et C tantum spectet om. R sed et NPv, se R 11 ipse om. R congregit N et coronat ... l. 13 uestri om. C 12 coronatus L 13 si ante] stante N indulgentie C dei P, dnm N, domo C 14 maneat v, monet C, om. P et om. P 15 tristetur L¹ aliqui P¹ 16 minor sit Nv quia ante R¹, quia nec C perpassi estis C sed estis add. m. 2 17 peruenerunt CNR 18 est] et L, est ** R cordis et renis Q archana NR¹ Q et om. N intuemini C 19 de eo] domini V, dnm N, dei P¹ sed suam s. l. m. 2
 20 utraque] ueraque C sed que exp. m. 2 carissim] dilectissimi P
 21 securiora N deum L, dnm nr̄i P consummationem Q 22 properasse CR haec] hic Q letitior N, letiora C 23 ecclesia P laudem C o om. P quam sic] quas hic C 24 quam] qua C

gloriosus martyrum sanguis inlustrat. erat ante in operibus fratrum candida: nunc facta est in martyrum cruore purpurea. floribus eius nec lilia nec rosae desunt. certent nunc singuli ad utriusque honoris amplissimam dignitatem. accipiant coronas uel de opere candidas uel de passione purpureas. in caelestibus castris et pax et acies habent flores suos quibus miles Christi ob gloriam coronetur. opto uos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper in Domino bene ualere et nostri meminisse. ualete.

EPISTULA XI.

10 CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Quamquam sciam, fratres carissimi, pro timore quem singuli debemus Deo uos quoque illic adsiduis orationibus et enixis precibus instanter incumbere, admoneo tamen etiam ipse religiosam sollicitudinem uestram ut ad placandum adque exorandum Deum non uoce sola, sed et ieiuniis et lacrimis et omni genere deprecationis ingemescamus. intellegendum est enim et confitendum pressurae istius tam turbidam uastitatem quae gregem nostrum maxima ex parte populata est et adhuc usque populatur secundum peccata nostra uenisse, dum uiam Domini non tenemus nec data

1 gloriosis P¹R, gloriosos C sanguinis N¹ 2 purpurea CQ, item l. 5 3 nec rosae nec lilia NP singulari N 4 honoris ex horis L accipiunt P uel C 5 operibus CR 6 milites P ob gloriam] gloria N 7 coronantur P, coronetur amen N opto ... ualete om. P; opto ... meminisse C in marg. add. fortissimi a. b. f.] frs kmi N 8 dnm Q (dno M) nostri meminisse] nm esse R ualete om. NP — Ad martyras et confessores (et confessores om. P) explicit LPQ, Explicit (epistola Cipriani add. C) ad martyres et confessores CR, b martyribus eiusdem explicit N. —

Epist. XI. — Incipit ad clerum de deprecando (precando P¹) deo pro peccatis nostris (pro p. nostris om. R) CLNPQR — 10 presbyterorum et de diaconorum L, ppbb et dd M, prbris et dilectissimis Q fratribus exp. in C, fratres Q¹, ff M 13 etiam] et Pv religiosa sollicitudine uestra R 14 adque ad CR dominum CRv 15 sed et] sed C 17 pressuram N am in ras. istius iam C, iusticiae et ex iusticiam N turbidam R castitatem C 18 maxime C 19 tenemus] temus R

que recte fecerit, propterea cum sit persona insignis † et imminente agone quem permisit Deus in saeculo colluctandi causa aduersarium simul cum seruis suis, uolens etiam angelis et hominibus certamen hoc manifestare, ut qui uicerit coronetur, uictus uero reportauerit in se sententiam quae nobis manifestata est. et cum incumbat nobis qui uidemur praepositi esse et uice pastorum custodire gregem, si neglegentes inueniamur, dicetur nobis quod et antecessoribus nostris dictum est, qui tam neglegentes praepositi erant, quoniam perditum non requisuimus et errantem non correximus et claudum non colligauimus et lactem eorum edebamus et lanis eorum operiebamur. denique et ipse Dominus implens quae erant scripta in lege et prophetis docet dicens: ego sum pastor bonus, qui pono animam meam pro ouibus meis. mercennarius autem et cuius non sunt propriae oues, cum uiderit lupum uenientem, relinquit et fugit, et lupus dispargit eas. sed et Simoni sic dicit: diligis me? respondit diligo. ait ei: pasce oues meas. hoc uerbum factum ex actu ipso quo cessit cognoscimus, et ceteri discipuli similiter fecerunt.

- 2 Nolumus ergo, fratres dilectissimi, mercenarios inueniri, sed bonos pastores, cum sciatis tum non minimum periculum incumbere, si non hortati fueritis fratres nostros stare in fide immobiles, ne praeceps euntes ad idololatriam funditus eradicetur fraternitas. nec enim hoc solum uerbis uos hortamur, sed discere poteritis a

12 Io. 10, 11. 12. 17 Io. 21, 15.

1 p̄teera μ cum] quod v imminenti μ 2 dñs μ cum aduersario v 3 seruo suo T 5 portauerit φω manifesta φμω cum om. μ 6 incumbant Tφ, incumbit μ pastorem T, pastoris φv 7 custodirem T inueniantur φω 8 neglegenter φμ 10 clodum μ colligauimus T, collegimus μ et om. φ lac φωv, lactantem μ 11 operabamur T, operiemur μ 12 scripta erant w docet om. μw dixit μ 15 oues proprie φw uidet φ relinquet T 16 et dixit fugit w eas] oues φw 17 sic om. μ 18 factum est φ acto Tφμω quo gestum μ 20 uos fratres dilectissimi w, f. d. uos v mercenarii μ inuenire v 21 boni μ tum om. φμ 22 fuerimus μ uestros Oxon. fidem T 23 in praeceps μv euntes] iens Oxon. ydolatriam φw, idolatria Tμ 24 solum haec μ uerbis om. w hortamur uos φ

pluribus a nobis ad uos uenientibus quoniam ea omnia nos Deo
adiuuante et fecimus et facimus cum omni sollicitudine et peri-
culo saeculari ante oculos plus habentes timorem Dei et paenas
perpetuas quam timorem hominum et breuem iniuriam, non de-
serentes fraternitatem et hortantes eos stare in fide et paratos
esse debere ire cum Domino. sed et ascendentes ad hoc quod
compellebantur reuocauimus. ecclesia stat fortiter in fide, licet
quidam terrore ipso compulsi, siue quod essent insignes personae
siue adprehensi timore hominum, ruerunt: quos quidem sepa-
ratos a nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus et hor-
tamur agere paenitentiam, si quo modo indulgentiam poterint
recipere ab eo qui potest praestare, ne si relictī fuerint a nobis,
peiores efficiantur.

1 Videtis ergo, fratres, quoniam et uos hoc facere debetis, ut 3
2 etiam illi qui ceciderunt, hortatu uestro corrigentes animos eorum,
si adprehensi fuerint iterato confiteantur, ut possint priorem erro-
rem corrigere, et alia quae incumbunt uobis, quae etiam et ipsa
subdidimus, ut si hi qui in hanc temptationem inciderunt coepe-
rint adprehendi infirmitate et agant paenitentiam facti sui et
3 desiderent communionem, utique subueniri eis debet: siue uiduae
siue thlibomeni qui se exhibere non possunt siue hi qui in carce-

1 plures *T* a] ex *w* ad nos *Tw*, a dō uos μ uenientes *T*, con-
ueniente μ ea] mea *T* 2 iuuante μ 3 plus *om.* $\varphi\mu w$ 4 magis
quam μ , quem *w* 5 eos stare] extare μ 6 debere *om.* $\varphi w w$ sed et]
sedent *T*, sed $\varphi\mu$, sed et te *w* ascendentes] accedentes μ , dentes *w*
ad *om.* *w*, ab μ 7 compellebatur φ , compellabantur *T* ecclesia stat *T*,
ecclesia ista φ , et ecclesiam istam *w*, ecclesias ut μ fortiter *om.* *v*
in fidem φ , starent in fide μ , in fide roborauimus *w* 8 terrori *T\mu* per-
sona *T* 9 timore apprehensi φ ruerunt] uererentur $\varphi w w$ sepa-
tos φ 10 derelinquimus $\varphi\mu w$ sed et μ et cohortamur μ , *om.* φ
11 si] sed φ poterint *T\mu*, petierint *w*, poterunt φv ; cf. *Lachm. in*
Galium I, 146 n. 15 12 recipierint *T*, consequi (*sed ante* poterint) μ
ne si] nisi *Tw* delicti φ 13 peiores se *T*, priores *w* 15 etiam] et
tam φ hortato *T* nostro μ 16 si] iam μ ut μ , *om.* *T\varphi w* priore
errore *T* 17 corripere μ alios μ qui μ incumbant φ quae
om. *w*; quae etiam *om.* φ et *om.* μ 18 si ii *w*, sibi *T\mu*, si φv hac
temptatione *T\varphi w* inciderent μ coeperunt *T\varphi\mu w* 19 apprehensi φ
infirmitati *T*, affirmitati φ agent μ 20 eis *om.* μ 21 thlibomeni
coni. Bosquetus, thlibomeni μ , clidomeni *T*, chlidomeni φw , clinomeni
coni. Pamelius hii φ

ribus sunt siue exclusi de sedibus suis utique habere debent qui eis ministrent: sed et catecumini adprehensi infirmitate decepti esse non debebunt, ut eis subueniatur. et quod maximum est, corpora martyrum aut ceterorum si non sepeliantur, grande periculum imminet eis quibus incumbit hoc opus. cuiuscumque ergo uestrum quacumque occasione fuerit effectum hoc opus, certissimum eum bonum seruum aestimari, ut qui in minimo fidelis fuit constituatur super decem ciuitates. faciat autem Deus, qui omnia praestat sperantibus in se, ut omnes nos in his operibus inueniamur. salutant uos fratres qui sunt in uinculis et presbyteri et tota ecclesia, quae et ipsa cum summa sollicitudine excubat pro omnibus qui inuocant nomen Domini. sed et nos petimus mutua uice memores sitis nostri. sciatis autem Bassianum peruenisse ad nos: et petimus uos, qui habetis zelum Dei, harum litterarum exemplum apud quoscumque poteritis transmittere per idoneas occasiones, uel uestras faciatis, siue nuntium mittatis, ut stent fortes et immobiles in fide. optamus uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA VIIIIL.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

1 Cum de excessu boni uiri collegae mei rumor apud nos incertus esset, fratres carissimi, et opinio dubia nutaret, accepi

1 excudi *w*, expulsi μ de] a *w*: 2 catecumini *T*, catecumini $\varphi\mu w$ in infirmitate μ 3 debebunt] habebunt μ quid φ 4 grandis periculis *T* 5 imminet μ eis] his μ cuiusque μ ; cuiuscumque . . . hoc opus *om.* φw 6 effectum fuerit μ 7 existimari μ minimo *om.* φ 8 fuit] erit μ super *om.* *w* decem] XI *w* facit μ 11 cum *ex* con *T* 12 omnes *T* nos] nos *v* 13 autem] at eum μ bassianum *T* 15 exempla μ apud] ad μw potueritis μ 16 uestra μ mutatis *w* 17 et *om.* *w* in fide *om.* *w* fratres *om.* *w* 18 semper *om.* *w* — Scribens Celerinus Luciano explicit *T*, *om.* $\varphi\mu w$.

Epist. VIIIIL. — Ad clerum de excessu episcopi eorum *V*, Incipit (epistula Cypriani *add. IT*) scribentis (scribens *o*) Romae clero (ad clerum *T*) de redicione (de redditione *IT*, *om.* *M*) episcopi urbici (urbicini *o*) *EIMoT*, *om.* *w*. — 23 esse *M* notaret *T*

a vobis litteras ad me missas per Crementium hypodiatonum, quibus plenissime de glorioso eius exitu instrueret, et exultauit satis quod pro integritate administrationis eius consummatio quoque honesta processerit. in quo vobis quoque plurimum gratulor quod eius memoriam tam celebri et illustri testimonio prosequamini, ut per vos innotesceret nobis quod et vobis esset circa praepositi memoriam gloriosum et nobis quoque fidei ac uirtutis praebere exemplum. nam quantum perniciosa res est ad sequentium lapsum ruina praepositi, in tantum contra utile est et salutare cum se episcopus per firmamentum fidei fratribus praebet imitandum.

Legi etiam litteras, in quibus nec qui scripserint nec ad quos scriptum sit significanter expressum est. et quoniam me in isdem litteris et scriptura et sensus et chartae ipsae quoque mouerunt ne quid ex uero uel subtractum sit uel inmutatum, eandem ad uos epistolam authenticam remisi, ut recognoscatis an ipsa sit quam Crementio hypodiatono perferendam dedistis. perquam etenim graue est, si epistolae clericae ueritas mendacio aliquo et fraude corrupta est. hoc igitur ut scire possimus, et scripturam et subscriptionem an uestra sit recognoscite et nobis quid sit in uero rescribite. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

1 a nobis accepi ω Crementium *EIMo* 2 instrueret M^1 , instruer T 4 quoque uobis *o sed* quoque *s. l. m.* 2 7 propositi $T^1 \omega$ a nobis $E^1 \omega$ 8 quanto ω sequentiam T , consequentium V 9 est et] et $\omega \omega$ 12 litteras alias T , alias litteras *EIMo* nec] ne M scripserit quis (qui ω) $E^1 \omega$, qui (quis Io) scripserit *MTIo* quos] uos T 14 hisdem $E^1 Mo T \omega$, iisdem Io carthae *ET* ipse *ETM* 15 ne] nec T subtractum T^1 uel] uellit T mutatum T 16 authenticam I ut] ut cum T recognoscatis T 17 ipse E 18 graues T 19 et] uel V 20 subscriptione T uestra manu V 22 ualere bene ualete T , bene ualere ualete M — Epistula Cypriani rescribentis (scribens *EM*) Romae clero de redditione episcopi urbis (urbis T) explicit *EMT, om. Io*, Explicit de redditione urbis episcopi *o.* —

EPISTVLA X.

CYPRIANVS MARTYRIBVS ET CONFESSORIBVS IESV CHRISTI
DOMINI NOSTRI IN DEO PATRE PERPETVAM S.

1 Exulto laetus et gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cognita fide et uirtute uestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, 5 gloriata et nuper quidem cum confessione perstanti suscepta paena est quae confessores Christi fecit extorres. confessio tamen praesens quantum in passione fortior, tantum clarior et maior in honore est. creuit pugna, creuit et pugnantium gloria. nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis ma- 10 gis estis ad aciem prouocati, fortes et stabiles ad maximi certaminis proelium prompta deuotione prodistis. ex quibus quosdam iam conperi coronatos, quosdam uero ad coronam uictoriae proximos, uniuersos autem quos agmine glorioso carcer inclusit pari 15 et simili calore uirtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in diuinis castris milites Christi, ut incorruptam fidei firmitatem non blanditiae decipiant, non minae terreant, non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior est qui est in nobis quam qui est in hoc mundo, nec plus ad deiciendum potest terrena paena quam ad erigendum tutela diuina. probata res est 20 certamine fratrum glorioso, qui ad tormenta uincenda ceteris du-

Epist. X. — Incipit (thibari *add. L*) ad martyras et confessores (feliciter *add. R*) *CLQR*, Incipit ad martyras *P*, Incipit epistula Cypriani ad Siluanum et Regianum martyres in metallo constitutos *N* — 2 iesu christi] in christo *Pv* 3 dno (dni *R*) nro *PRv* in] et in *Pv* deo] dno *NR* patre *om. CLM* (*ech. Q*) 5 et] ac *v* gloriatur] gratulatur *P* 6 gloriata *corr. in* glorificata *M m. 2*, gloriata es *R*, gloriata est *v, om. P* et *om. R* cum confessione quidem *P* perstante *N*, perstantes *P*, per tantos *C*, perstantibus *M* (perstanti *Q*) 7 quae confessores] qui confessione *C* 8 quanto *PRv* in passione *CLR* tanto *PRv* 9 honorest *R*, honore *P* 10 acie] icie *R* magis ac magis *v* 11 ad a.] ab a. *L* 12 proelium] praecium *C* prodidistis *CN*, redistis *v* 13 iam *om. CNR* iamiamque proximos *Pv* 14 autem quos] uero *P* agmine] cognomine *C* 15 et] ac *v* regendum *PR* 16 oportuit *P* fidem fidei firmitate *P sed te add. m. 2* 17 non m. terreant *om. N* 18 qui *om. R* pest in nobis *C*, in nobis est *Pv* 19 est *om. P* 21 gloriosum *N*

ces facti exemplum uirtutis et fidei praebuerunt congressi in acie, donec acies succumberet uicta.

Quibus ergo nos laudibus praedicem, fortissimi fratres? robor 2
 pectoris uestri et perseuerantiam fidei quo praeconio uocis ex-
 5 ornem? tolerastis usque ad consummationem gloriae durissimam
 quaestionem, nec cessistis suppliciis, sed uobis potius supplicia
 cesserunt. finem doloribus quem tormenta non dabant coronae
 dederunt. laniena grauior ad hoc diu perseuerauit, non ut stan-
 tem fidem deiceret, sed ut homines Dei ad Dominum uelocius
 10 mitteret. uidit admirans praesentium multitudo caeleste certamen
 Dei et spiritale, proelium Christi, stetisse seruos eius uoce
 libera, mente incorrupta, uirtute diuina, telis quidem saecularibus
 nudos, sed armis fidei credentes armatos. steterunt torti
 torquentibus fortiores et pulsantes ac laniantes ungulas pulsata
 15 ac laniata membra uicerunt. inexpugnabilem fidem superare
 non potuit saeuens diu plaga repetita, quamuis rupta conpage
 uiscerum torquerentur in seruis Dei iam non membra sed uul-
 nera. fluebat sanguis qui incendium persecutionis extingueret,
 qui flammam et ignem gehennae glorioso cruore sopiret. o quale
 20 illud fuit spectaculum Domini, quam sublime, quam magnum,
 quam Dei oculis sacramento ac deuotione militis eius acceptum,
 sicut scriptum est in psalmis spiritu sancto loquente ad nos pa-

1 fidei et uirtutis *N* et] ac *Pv* aciem *CR*¹, aciae *Q* 2 succumberetis *R* uicta *om. R* 3 for praedicent *R* 4 quo] qui *C*
 exornati *ex* exornae *C* 5 toleratis *C* usque] utique *P* 8 laniena
LR (*sed e corr. L*), lanienda *Q*, laniendea *N*, lamentia *C*, quaestio *v*,
om. P grauiora *LQ* perseuerauerit *C*¹ 9 fidem] finem *R* ut
om. P ad deum *C*, a dno *L* uelociter *NQ* 10 admirata *P*
 11 dei] certamen dei certamen *Nv* et *om. NRv*, qui *C* spiritali
ex spiritalem *Cm. 2* praelio *ex* praelium *Cm. 2*, premium *N* seruo *N*
 12 telis] tales *P*, talis *C*¹ 13 fidei] fideles *N* credentis *C*¹ *LRQ*
 armati *C* torti] fortiter *P* 14 pulsantibus *C* ac laniantibus *C*,
om. R ungulis *P* 15 ac] et *Q* ac laniata *om. R* expugna-
 bilem *P* superare non] superant *N* 16 diu p. repetita] diu placere
 petita *LN*, dupla repetit ac *C* ruptam *N* 17 torquentur *P* 18 qui]
 cui *N* 19 ignem *C* gloriosae *R* (*a eras.*) 20 domino *v*, dō *CR*
 sublimen *N* 21 quam] quod *P* dī *R sed i corr.*, deo *N* ac
 deuotione *om. P* milites eius accepto *P* 22 sancto *om. P* ad ...
 monente *om. N*

riter et monente: pretiosa est in conspectu Dei mors iustorum eius. pretiosa mors haec est quae emit immortalitatem pretio sui sanguinis, quae accepit coronam Dei consummatione uirtutis.

- 3 Quam laetus illic Christus fuit, quam libens in talibus seruis suis et pugnauit et uicit protector fidei et dans credentibus tantum quantum se credit capere qui sumit. certamini suo adfuit, proeliatore adque adsertore sui nominis erexit corroborauit animauit. et qui pro nobis mortem semel uicit semper uincit in nobis. cum uos, inquit, tradiderint, nolite cogitare¹⁰ quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis.
- 4 Documentum rei praesens proelium praebuit. uox plena spiritu sancto de martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos proconsuli diceret: uidebis cras agonem. et quod ille cum uirtutis ac fidei testimonio dixit Dominus inpleuit. agon caelestis exhibitus et Dei seruus in agonis promissi certamine coronatus est. hic est agon quem propheta Esaias ante praedixit dicens: non pusillum uobis certamen cum hominibus, quoniam Deus praestat agonem. et ut ostenderet quis hic agon futurus esset, addidit di-

1 Ps. 115, 15. 10 Matth. 10, 19, 20. 20 Es. 7, 13, 14.

1 et] ac C monente] meminisse P est om. P dei C¹NQ
 2 iustorum] sanctorum Q; cf. p. 344, 16; 129, 6 quae] qui R emit] eximit C
 3 praetiosa uis sanguis C quae] qui P accipit LM (accepit Q) dei] de CPRo, fidei N 4 uirtutis] ueritatis C 5 illic] in illis P 6 protecta C et om. CR 7 capere] accipere NV
 qui] quo C sumit] sumat N certaminis sui C afuit N 8 adque adsertores om. R 9 semel uicit om. N, semel mihi R uicit R
 10 traderint N 11 dabitur ... loquamini om. P 12 loquamini L sed a in i corr. m. 2, loquimini N 14 documenta C sps sci N
 15 prorumpit C¹, praerupit R 16 inter] in N cruciatus Q, cruciatu C¹ suo C¹N cras] trans N 17 dominus] deo N 18 conpleuit C acon C, agonem N et] est P 19 praemissi P certamen C coronatur (est om.) P 20 esaias ante PQ, se testante N praedixit] promisit P 22 hic om. P esset futurus P

cens: ecce uirgo in utero accipiet et pariet filium
 et uocabitis nomen eius Emmanuel. hic est agon fidei
 nostrae qua congregimur, qua uincimus, qua coronamur. hic est
 agon quem nobis ostendit et beatus apostolus Paulus, in quo oportet
 nos currere et ad coronae gloriam peruenire. nescitis, inquit,
 quia qui in stadio currunt omnes quidem currunt, unus tamen accipit palmam.
 sic currite ut occupetis. et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant,
 nos autem incorruptam. item suum certamen ostendens et hostiam se Domino cito futurum esse
 promittens ait: ego iam libor, et tempus instat assumptionis. bonum agonem certavi,
 cursum perfecti, fidem seruauit. iam superest mihi corona iustitiae quam mihi reddet
 Dominus in illa die ille iudex iustus, non solum autem mihi, sed et omnibus qui dilexerunt
 aduentum eius. hunc igitur agonem per prophetas ante praedictum, per Dominum commissum,
 per apostolos gestum Mappalicus suo et collegarum suorum nomine proconsuli repro-
 misit. nec fefellit in promisso suo uox fidelis. pugnam quam spon-
 dit exhibuit et palmam quam meruit accepit. istum nunc beatissimum martyrem
 et alios participes eiusdem congressionis et comites in fide stabiles, in dolore patientes,
 in quaestione uic-

5 I Cor. 9, 24. 25. 11 II Tim. 4, 7. 8.

1 uterum *NRV* et pariet *om. P* 2 uocabitur *C* emmanuel
LNR 3 uincimur *C* est *om. N* 4 et *om. Pv* paulus aposto-
 lus *v*, apostolus *N* 5 ad *om. N* gloriam coronae *P*, coronam gloriae *v*
 dicens nescitis *Q* 6 stadio currit *P* 7 ut *ex* et *C* 8 omnes occu-
 petis *P*, occupetis omnis autem qui agonizatur in omnibus (nominibus *R*)
 continens est *CR* et] ut *CN* ut *om. N* 9 nos] uos *Q* in-
 corruptibilem *Q* 10 ostendens *om. P* dñi *LRv*, dño et *C* futuram
CRP 11 delibor *C*, imolor *Q* adsumptionis meae *Pv* 12 ago-
 nem *super* certamen *scr. Cm. 2* fide *R* 14 reddet dñs mihi *Q* illo
 die *R*, illum diem *C* ille *om. C²P* iustus iudex *Pv* 15 qui
om. R dilexerint *N*, diligunt *Qv* 17 apostolum *P* 18 mappali-
 cus suo *R* nomen *N* 19 promissu *C²NR¹*, promisso *P* (u *eras.*)
 suo *om. P* 20 expondit *N* et] ex *R* palma *R²* nunc]
 hunc *P* 21 congressionis] consensionis *P* 22 et] eius et *N*,
 milites et *v*

tores ut ceteri quoque sectemini et opto pariter et exhortor, ut quos uinculum confessionis et hospitium carceris simul iunxit iungat etiam consummatio uirtutis et corona caelestis, ut lacrimas matris ecclesiae quae plangit ruinas et funera plurimorum uos uestra laetitia tergeatis et ceterorum quoque stantium firmitatem uestri exempli prouocatione solidetis. si uos acies uocauerit, si certaminis uestri dies uenerit, militate fortiter, dimiccate constanter, scientes nos sub oculis praesentis Domini dimicare, confessione nominis eius ad ipsius gloriam peruenire, qui non sic est ut seruos suos tantum spectet, sed ipse luctatur in nobis, ipse congregitur, ipse in certamine agonis nostri et coronatur pariter et coronatur.

- 5 Quod si ante diem certaminis uestri de indulgentia Domini pax superuenerit, uobis tamen manet uoluntas integra et conscientia gloriosa. nec contristetur aliquis ex uobis quasi illis minor qui ante uos tormenta perpassi uicto et calcato saeculo ad Dominum glorioso itinere uenerunt. Dominus scrutator est renis et cordis, arcana perspicit et intuetur occulta. ad coronam de eo promerendam sufficit ipsius testimonium solum qui iudicaturus est. ergo utraque res, fratres carissimi, sublimis pariter et inlustris: illa securior ad Dominum uictoriae consummatione properare, haec laetior accepto post gloriam comiteatu in ecclesiae laude florere. o beatam ecclesiam nostram quam sic honor diuinae dignationis inluminat, quam temporibus nostris

1 ut] et C hortor P 2 consensionis P iunxit CN 3 etiam et P consumationis C¹ coronae P lacrimam C, ad lacrimas N 5 uestram laetitiam Q tergeatis C² 6 exemplum C, exemplis N prouocauerit CRV 7 certamini L 8 dno N 9 qui ex quia C 10 ut ex et C tantum spectet om. R sed et NPv, se R 11 ipse om. R congregit N et coronat ... l. 13 uestri om. C 12 coronatus L 13 si ante] stante N indulgentie C dei P, dnm N, domo C 14 maneat v, monet C, om. P et om. P 15 tristetur L¹ aliqui P¹ 16 minor sit Nv quia ante R¹, quia nec C perpassi estis C sed estis add. m. 2 17 peruenerunt CNB 18 est] et L, est R cordis et renis Q archana NR¹ Q et om. N intuemini C 19 de eo] domini V, dnm N, dei P¹ sed suam s. l. m. 2 20 utraque] ueraque C sed que exp. m. 2 carissimi] dilectissimi P 21 securiora N deum L, dnm nr̄i P consummationem Q 22 properasse CR haec] hic Q letitior N, letiora C 23 ecclesia P laudem C o om. P quam sic] quas hic C 24 quam] qua C

gloriosus martyrum sanguis inlustrat. erat ante in operibus fratrum candida: nunc facta est in martyrum cruore purpurea. floribus eius nec lilia nec rosae desunt. certent nunc singuli ad utriusque honoris amplissimam dignitatem. accipiant coronas uel de opere candidas uel de passione purpureas. in caelestibus castris et pax et acies habent flores suos quibus miles Christi ob gloriam coronetur. opto uos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper in Domino bene ualere et nostri meminisse. ualete.

EPISTVLA XI.

10 CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Quamquam sciam, fratres carissimi, pro timore quem singuli debemus Deo uos quoque illic adsiduis orationibus et enixis precibus instanter incumbere, admoneo tamen etiam ipse religiosam sollicitudinem uestram ut ad placandum adque exorandum Deum non uoce sola, sed et ieiuniis et lacrimis et omni genere deprecationis ingemescamus. intellegendum est enim et confitendum pressurae istius tam turbidam uastitatem quae gregem nostrum maxima ex parte populata est et adhuc usque populatur secundum peccata nostra uenisse, dum uiam Domini non tenemus nec data

1 gloriosis *P¹R*, gloriosos *C* sanguinis *N¹* 2 purpurea *CQ*,
item l. 5 3 nec rosae nec lilia *NP* singulari *N* 4 honoris ex
 horis *L* accipiunt *P* uel *C* 5 operibus *CR* 6 milites *P*
 ob gloriam] gloria *N* 7 coronantur *P*, coronetur amen *N* opto ...
 ualete *om. P*; opto ... meminisse *C in marg. add.* fortissimi a. b. f.]
 fr̄s k̄mi *N* 8 d̄nm *Q* (d̄no *M*) nostri meminisse] n̄m esse *R* ualete
om. NP — Ad martyras et confessores (et confessores *om. P*) explicat *LPQ*,
 Explicat (epistola Cipriani *add. C*) ad martyres et confessores *CR*, b mar-
 tyribus eiusdem explicat *N*. —

Epist. XI. — Incipit ad clerum de deprecando (precando *P¹*) deo pro peccatis nostris (pro p. nostris *om. R*) *CLNPQR* — 10 presbyterorum et de diaconorum *L*, pp̄bb et d̄d *M*, pr̄br̄is et dilectissimis *Q* fratribus *exp. in C*, fratres *Q¹*, fr̄ *M* 13 etiam] et *Pv* religiosa sollicitudine uestra *R* 14 adque ad *CR* dominum *CRv* 15 sed et] sed *C* 17 pressuram *N* am in *ras.* istius iam *C*, iusticiae et ex iusticiam *N* turbidam *R* castitatem *C* 18 maxime *C* 19 tenemus] temus *R*

nobis ad salutem caelestia mandata seruamus. fecit Dominus noster uoluntatem patris, et nos non facimus Dei uoluntatem patrimonio et lucro studentes, superbiam sectantes, aemulationi et dissensioni uacantes, simplicitatis et fidei neglegentes, saeculo uerbis solis et non factis renuntiantes, unusquisque sibi placentes, et omnibus displicentes. uapulamus itaque ut meremur, cum scriptum sit: seruus autem ille qui cognoscit uoluntatem domini sui et non paruerit uoluntati eius, uapulabit multas. quas autem plagas, quae uerba non meremur, quando nec confessores qui exemplo ceteris ad bonos mores esse debuerant teneant disciplinam? itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suae tumida et inuerecunda iactatio, tormenta uenerunt, et tormenta sine fine torporis, sine exitu damnationis, sine solacio mortis, tormenta quae ad coronam non facile dimittant sed tamdiu torqueant quamdiu deiciant, nisi si aliquis diuina dignatione subtractus inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam non termino supplicii sed uelocitate moriendi.

- 2 Haec patimur delicto et merito nostro, sicut praemonuit diuina censura dicens: si dereliquerint legem meam et in iudiciis meis non ambulauerint, si iustificationes meas profanauerint et praecepta mea non obseruauerint, uisitabo in uirga facinora eorum et in flagellis delicta eorum. uirgas igitur et flagella sentimus qui Deo nec bonis factis placemus nec pro peccatis satisfacimus. ro²⁵

7 Luc. 12, 47. 20 Ps. 88, 31—33.

1 facit *P* 2 patris ... uoluntatem *om. R* domini *Cv* 3 superbiam sectantes *om. C* 4 uagantes *Q*, uitantes *C* simplicitatem *Q*, simplicitatis *ex* unusquisque *C* fidem *Q* 5 solis *L s. l. m. 2* tibi *L¹* 6 uapulare *C* ut *om. C* 7 cognouit *C* 9 uapulauit *MR* (uapulabit *Q*) multis *v* 10 ceteros *P* 12 insolentes *C* tumida] timor *C* iactantia in *C* 13 uenerunt *ex* uerentur *M m. 2* (uenerunt *Q*), uerterunt *C* et *om. C* et tormenta *eras. in N* 15 demittant *Q* 16 defecerit *Oxon.* 17 ad tempus gloria. *Q* (adeptus gloriam *M*) 19 praemoneo *C* 20 derelinquerint *C* in *om. L¹N* 21 si iustificationes ... obseruauerint *om. C¹* 24 uirgas eorum *R* 25 dno *C¹R* nec] non *LP*, de *R*

gemus de intimo corde et de tota mente misericordiam Dei, quia et ipse addidit dicens: misericordiam autem meam non dispargam ab eis. petamus, et accipimus: et si accipiendi mora et tarditas fuerit, quoniam grauiter offendimus, pulsemus, quia et pulsanti aperitur, si modo pulsent ostium preces et gemitus et lacrimae nostrae quibus insistere et inmorari oportet, et si sit unanims oratio.

Nam quod magis suasit et compulit ut has ad uos litteras scriberem, scire debetis, sicut Dominus ostendere et reuelare dignatur, dictum esse in uisione: petite et inpetratis, tunc deinde praeceptum plebi adsistenti ut pro quibusdam personis designatis sibi peterent, in petendo autem fuisse dissonas uoces et dispares uoluntates et uehementer hoc displicuisse illi qui dixerat: petite et inpetratis, quod plebis inaequalitas discreparet nec esset fratrum consensio una et simplex et iuncta concordia, cum scriptum sit: Deus qui inhabitare facit unanimes in domo, et in actis apostolorum legamus: turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant, et Dominus sua uoce mandauerit dicens: hoc est mandatum meum, ut diligatis inuicem, et iterum: dico autem uobis quoniam si duobus ex uobis conuenerit in terra de

2 Ps. 88, 34. 10 cf. Matth. 18, 19. 16 Ps. 67, 7. 17 Act. 4, 32. 19 Io. 15, 17. 20 Matth. 18, 19.

1 intimo] toto *C* ^mia di *N* 3 accipiemus *CNRv*, accipiamus *Q*
 in accipiendo *CR* 4 more *C*¹ grauiter] *add.* fuerit *C*¹, *exp. m.* 2
 5 et *om.* *Q* aperietur *CRQv* et gemitus] gemitus *v* 6 et si sit]
 si sit *CQR*, ^{et} si sit *N* 7 unanims *LQ* 8 quis m. suasit *R*
 scriberemus *CR* 9 scire] scribere *R* ostendere et *om.* *CR* dignatus
 est *Cv* 10 esse *corr. in* 8 *Q m.* 2 (esse *M*) inpetrabit *C*, inpe-
 ratis *R*¹, inpetratis *Q* (inpetratis *M*) 11 adsistent enim *C* 12 pete-
 rent] penetrent *corr. in* inpetrent *C* fuerunt dissones *C* (es *corr. in*
 ae *m.* 2) uoce *L*¹ 13 dixerit *ex* dixerunt *C* 14 inpetratis *R*,
 inpetrabit *C* 15 fratruum *L* confessio *C* et] in *Q* (et *M*)
 concordias *R* 16 habitare *CR* unanimes *CLN ut saepius* 17 legi-
 mus *CQ* turbae *P*², turba turba *R* quae *ex* qui *P m.* 2 18 animi *R*
 1 duo *C* conuenerint *C*

omni re quamcumque petieritis continget uobis a patre meo qui in caelis est. quod si duo unanimes tantum possunt, quid si unanimitas apud omnes esset? quod si secundum pacem quam Dominus nobis dedit uniuersis fratribus conueniret, iam pridem de diuina misericordia inpetrassemus quod petimus nec tamdiu in hoc salutis et fidei nostrae periculo fluctuaremus: immo uero nec uenissent fratribus haec mala, si in unum fraternitas fuisset animata.

- 4 Nam et illud ostensum est quod sederet paterfamilias sedente sibi ad dexteram iuene, qui iuuenis anxius et cum quadam indignatione subtristis maxillam manu tenens maesto uultu sedebat. alius uero in sinistra parte consistens rete portabat, quod se mittere ut circumstantem populum caperet minabatur. et cum miraretur quid hoc esset ille qui uidit, dictum est ei iuuenem qui ad dexteram sic sederet contristari et dolere quod praecepta sua non obseruarentur, illum uero in sinistra exultare quod sibi daretur occasio ut a paterfamilias potestatem sumeret saeuendi. hoc prius longe ostensum est quam tempestas uastitatis huius oriretur. et uidemus inpletum quod fuerat ostensum, ut dum Domini praecepta contempnimus, dum datae legis mandata salutaria non tenemus, facultatem nocendi inimicus acciperet, minus armatos et ad repugnandum minus cautos iactu retis operiret.
- 5 Oremus instanter et adsiduis precibus ingemescamus. nam et hoc nobis non olim per uisionem, fratres carissimi, exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus nec uigilanter oremus. et

1 re quacumque *Q*, reliquacumque *R*, re quaecumque *C* 2 est in caelis *R*, est in caelo *C* quod *corr. in* quid *C* unanimes *P* 3 quid ex quod *C* esset ex *et C* quod] quid *CP¹QR* 4 nobis dominus *Nv* 5 impetrassemus *L¹*, imperasemus *R¹*, impetremus *C* quod-quod *B* 6 fructuaremus *R* 7 fratribus *om. N* mala] maria *L* 11 subtristi *P* tenens] sustinens *V* mestu *C* 12 sinistra *R¹* retem *PQ¹* (rete *M*) 13 ut] testabatur ut *Q* capere *LN* 14 quod *C* est] esse *P* 16 obseruaret *C*, obseruaretur *R₁* 18 oriretur *CNP* (*sed in NP i in ras. corr.*), oreretur *QR*, opereretur *L* 19 uidimus *v* impetum *C* ut] est quam tempestas ut *R* dum *ex dnm C* 20 contempnimus *LP* data *P¹* 21 tenemur *B* acciperet *Q* (acciperet *M*) armatus *C¹*, armator *R* 22 et ad] ad *QR* (et ad *M*) cautus *C¹* iactu retis] iactaret et *CR* 24 non] iam scripsit *Erasmus* 25 scimus *N* nec] ut et *C* et] ut *C*

Deus utique, qui quem corripit diligit, quando corripit, ad hoc corripit ut emendet, ad hoc emendat ut seruet. excutiamus itaque et abruptamus somni uinacula et instanter ac uigilanter oremus, sicut Paulus apostolus praecipit dicens: instate orationi uigilantes in ea. nam et apostoli orare diebus ac noctibus non destiterunt, et Dominus quoque ipse disciplinae magister et exempli nostri uia frequenter et uigilanter orauit, sicut in euangelio legimus: exiit in montem orare et fuit pernoctans in oratione Dei. et utique quod orabat orabat ille pro nobis, cum peccator ipse non esset, sed nostra peccata portaret. adeo autem pro nobis ille deprecabatur, ut legimus alio loco: dixit autem Dominus ad Petrum: ecce satanas postulauit ut nos uexaret quomodo triticum. ego autem rogavi pro te ne deficiat fides tua. quod si pro nobis ac pro delictis nostris ille et laborat et uigilat et precatur, quanto nos magis insistere precibus et orare et primo ipsum Dominum rogare, tunc deinde per ipsum Deo patri satisfacere debemus? habemus aduocatum et deprecatorem pro peccatis nostris Iesum Christum Dominum et Deum nostrum, si modo nos in praeteritum peccasse paeniteat, et confitentes adque intellegentes delicta nostra quibus nunc Dominum offendimus, uel de cetero nos ambulare in uis eius et praecepta eius metuere spondeamus. pater nos et corrigit et tuetur, stantes tamen in fide et pressuris adque angustiis licet Christo eius firmiter adhaerentes, sicut scriptum est: quis nos separabit a dilectione

4 Col. 4, 2. 8 Luc. 6, 12. 12 Luc. 22, 31. 25 Rom. 8, 35.

1 qui *om.* CLPQR diligit q. corripit *om.* C corripit C
 2 emendat *corr.* in emendat C 3 somnii MPR, omni L¹ Q, omnia L², sompnus C¹ uigilantes C 4 apostolus paulus Q instaten oratio R 6 alterum et *om.* LR 9 quod *exp.* C alterum orabat *om.* C
 10 sed] ut *add.* M² nostra] aliena Vv 11 depraeatur C legamus LNv 14 quodsi. C 15 laborabat et uigilabat Rv precantur R, precabatur v 16 magis nos R, magis C 17 dominum ... ipsum *om.* R tunc] tum v dno L 18 depraeationem C¹ 19 iesum *om.* V et *om.* C dno L, deum MR (dnm Q) 23 nos *om.* R et corrigit] corrigit Nv 24 in pressuris Q in angustiis P, angustis R licet] scilicet v, et Oxon. eius] praeceptis *add.* M m. 2 25 separauit R delectione Q

Christi, pressura an angustia an persecutio an fames an nuditas an periculum an gladius? nihil horum potest separare credentes, nihil potest auellere corpori eius et sanguini cohaerentes. persecutio ista examinatio est adque exploratio peccati nostri. excuti nos Deus uoluit et probari, sicut suos semper probauit, nec tamen in probationibus eius aliquando auxilium credentibus defuit.

- 6 Denique ad minimum famulum suum et in delictis licet plurimis constitutum et dignatione eius indignum tamen ille pro sua circa nos bonitate mandare dignatus est. dic illi, inquit, securus sit, quia pax uentura est, sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui qui probentur. sed et de uictu parco et sobrio potu diuinis dignationibus admonemur, scilicet ne uigore caelesti sublime iam pectus inlecebra saecularis eneruet, uel ne largioribus epulis mens grauata minus ad preces orationis euigilet.
- 7 Dissimulare haec singula et apud conscientiam meam solus occultare non debui, quibus unusquisque nostrum et instrui et regi possit. nec ipsi denique apud uos hanc epistolam teneatis occultam, sed legendam fratribus suggeratis. intercipere enim quibus nos Dominus admonere et instruere dignatur eius est qui admoneri et instrui fratrem suum nolit. probari nos a Domino nostro sciant, nec a fide qua in eum semel credidimus praesentis pressurae conflictatione deficient delicta sua singuli recognoscentes uel modo conuersationem ueteris hominis exponant. nemo enim retro adtendens et superponens manum suam super aratrum

25 cf. Luc. 9, 62.

2 an nuditas *om. N* 3 auellere corporis *C* 4 sanguis *C* exploratio est *C*¹ 5 pro peccatis nostris *QM*¹, corporis nri *M* a. l. m. 2, pectoris *V*, pectoris nostri *v* suos] et uos *CB* 8 plurimum *C*
 10 dic *ex* dicit *L* m. 2, dic *eo* *Q* (dic *M*) 12 adhuc *om. CB* 14 inlecebraseculas *corr. in* inlecebroso poculo se *C* m. 2 15 nimis *R*
 orationibus *B* 18 nostrum *CLNPQRV*, uestrum *v* 19 haec epistola teneatis occulta *B* 20 patribus *C* 21 deus *C* eius *exp. C*
 22 nollit *P* probare *B* 23 nec] nec umquam *Vv* 24 conflictationem *C* deficient ... conuersationem *om. C* cognoscentes *Q* (recognoscentes *M*) 26 tendens *C* super aratrum] aratro *C*

aptus est regno Dei. denique uxor Lot, quae liberata contra praeceptum retro respexit, quod euaserat perdidit. attendamus non posteriora quo diabolus reuocat, sed priora quo Christus uocat. oculos erigamus ad caelum, ne oblectamentis et inlecebris nos
 5 suis terra decipiat. unusquisque oret Deum, non pro se tantum, sed pro omnibus fratribus, sicut Dominus orare nos docuit, ubi non singulis priuatam precem mandat, sed oratione communi et
 10 concordi prece orantes pro omnibus iussit orare. si nos Dominus humiles et quietos, si nobis inuicem copulatos, si circa iram suam timidos, si praesenti tribulatione correctos emendatosque con-
 spexerit, tutos ab inimici infestationibus exhibebit. praecessit disciplina, sequetur et uenia.

Nos tantum sine cessatione poscendi et cum fide accipiendi
 8 simplices et unanimes Dominum deprecemur, cum gemitu pariter et fletu deprecantes, sicut deprecari oportet eos qui sint positi
 15 inter plangentium ruinas et timentium reliquias, inter numerosam languentium stragem et exignam stantium firmitatem. rogemus pacem maturius reddi, cito latebris nostris et periculis subueniri, impleri quae famulis suis Dominus dignatur ostendere, redinte-
 20 grationem ecclesiae suae, securitatem salutis nostrae, post pluias serenitatem, post tenebras lucem, post procellas et turbines placidam lenitatem, pia paternae dilectionis auxilia, diuinae maiestatis solita magnalia, quibus et persequentium blasphemia retundatur et lapsorum paenitentia reformatur et fortis et stabilis

1 denique et *Vv* uxor loth que *R*, uxori atque *C*¹, uxor *C*²
 2 attendamus] accedamus *C*, ut tendamus *R* 3 ad posteriora *C* sed
 ad *s. l. m. 2* ad priora *CM* sed ad *s. l. m. 2* 4 nos] non *C*
 5 dnm *Q* 6 sed et *P* dns iesus *P* 7 mandauit *CQR* 8 iussit
 orare] sitore *C* 9 nobis] nos *C*²*P* iram] oram *C* 11 tutos] ut has
 ex ut hos *C* inimicis *C* exhibebis *N*, exhiberit *C* praeces si di-
 12 sequitur et ueniam *C* 13 et ~~et~~ cum fide *R*, tecum
 finem *C* accipiendis *R* 14 dno *L* 15 sunt *C* positi *om. C*
 16 ruinas ... languentium *om. R* 17 firmitatem *LV*, paucitatem
CNPQR 18 seddi *R* latebris] inlecebris *C* sed in *s. l.* 19 in
 plerisque *CR*, implerique quod *M*¹ (impleri quae *Q*) dominus *om. CR*
 dignanter *C* integrationem *N* 20 suae *om. v* 22 paterna *C*¹
 deiectionis *P* 23 solida *C*¹

perseverantiam fidei gloriatur. opto vos. fratres carissimi. semper bene valere et nostri meminisse. fraternitatem meo nomine salutate et si nostri meminerint admonete. valete.

EPISTULA XII

CYPRIANI PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S. 5

I Quamquam sciam vos. fratres carissimi. litteris meis frequenter admonitos esse ut gloriosa voce Dominum confessis et in carcere constitutis omnis diligentia praebatur. tamen identidem vobis incumbo, ne quid ad curam desit his quibus ad gloriam nihil deest. adque utinam loci et gradus mei condicio permitteret¹⁰ ut ipse nunc praesens esse possem: promptus et libens sollemni ministerio cuncta circa fortissimos fratres nostros dilectionis obsequia complem. sed officium meum uestra diligentia repraesentet et faciat omnia quae fieri oportet circa eos quos in talibus meritis fidei ac uirtutis suae inlustrauit diuina dignatio. corporibus etiam omnium. qui etsi torti non sunt. in carcere tamen glorioso exitu mortis excedunt, impertiat¹⁵ur et uigilantia et cura propensior. neque enim uirtus eorum aut honor minor est quo minus ipsi quoque inter beatos martyras adgregentur. quod in

1 *opto* — L 3 *ualete om. CPQ* 2 *et nostri ... ualete om. LN.* — Ad clerum de deprecando deo (pro peccatis nostris *add. LNPQ*) explicit *CLNPQR*, nisi quod explicit ante ad clerum ponit *CP*. —

Epist. XII. — Incipit eiusdem (Incipit ad presbyteros et diaconos [diaconibus *T*] *LNT*, Incipit eiusdem tertia *E*) ut his confessoribus qui in carcere sunt constituti humanitas omnis (omnium *T*) praebatur *ELMNQT*, Incipit ad clerum eo quod non posset temere carthagine (cartagine *e*², carthagin *m*) uenire propter confessorum corpora qui in carcere reddiderunt *emq.* — 6 *sciam nos*] *sciamus T* 7 *admonitos uos T sed uos s. l. dno ETQ* 8 *carcerem E'LQT* 9 *ne qui M (ne quid Q) iis v* 10 *post mei ras. 6 litt. in T* 11 *possim q* promptus] fateor *s. l. add. T* 12 *cuncta N* 13 *uestra] quaeso add. v et s. l. T* repraesentent *L* 14 *et om. NTq* faciet *E'e*, faciatque *T sed que s. l. in cras. in T* 15 *uirtutis] ueritatis T* 16 *non om. eq* *carcerem LQT* 18 *neque ... adgregentur om. eq* 19 *beatas L* martyres *eqr*

illis est tolerauerunt quidquid tolerare parati et prompti fuerunt. qui se tormentis et morti sub oculis Dei optulit passus est quidquid pati uoluit. non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi defuerunt. qui in me confessus fuerit coram hominibus, et ego in illo confitebor coram patre meo dicit Dominus. confessi sunt. qui tolerauerit usque ad finem hic saluabitur, dicit Dominus. tolerauerunt et ad finem usque incorrupta et immaculata uirtutum suarum merita pertulerunt. et iterum scriptum est: esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam uitae. usque ad mortem fideles et stabiles et inexpugnabiles peruenerunt. cum uoluntati et confessioni nostrae in carcere et uinculis accedit et moriendi terminus, consummata martyrii gloria est.

Denique et dies eorum quibus excedunt adnotate, ut commemoraciones eorum inter memorias martyrum celebrare possimus: quamquam Tertullus fidelissimus ac deuotissimus frater noster inter cetera sollicitudine et cura sua quam fratribus in omni obsequio operationis inpartit, qui nec illic circa curam corporum deest, scripserit et scribat ac significet mihi dies quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosae mortis exitu transeunt, et celebrentur hic a nobis oblationes et sacrificia

4 Matth. 10, 32. 6 Matth. 10, 22. 9 Apoc. 2, 10.

1 quidquid *m* (quicquid *q*) tolerare . . . *l*. 2 quidquid *om. eq* fuerant *ETQ* 2 quis et tormentis *LQ* (quis et tormentis *M*) et morti in subdiderunt et qui se morti *corr. T* 3 ipsi tormentis sed tormenta ipsis *eq*² (ipse t. s. t. ipsi *mq*¹) 5 meo] qui in caelis est *add. EQv* 6 tolerauerunt confessi sunt *eq* ad] in *EQ* (ad *M*), ad in *q* 7 hic] is *L* saluus erit *ETv* dicit dominus *om. Q*; post haec falso repetit *T*: confessi sunt . . . dicit *dns* ad] ad in *q* (ad *m*) 9 et *om. LN* 11 peruenerunt] perseuerarunt *eq*; perseuerauerunt et inexpugnabiles *N* uoluntate *LNTQ* 12 nostrae] nominis *Lv* in uinculis *Tv* accidit *ELNQ*² et *exp. E* 13 terminos *QT* consummat *T*, consummat *M* (consummata *Q*) martyris *ELeqv*, martyriis *Q*, martyria *T* 14 et *om. N* excidunt *E²Q* adnotat *m* (adnotate *q*) commemoracionis *eq*. 16 tertulus *Mm* (tertullus *Qq*) ac] et *L²v* 17 inter] ro *Veqv, om. T* cetera] certa *V* quam] cum *ELNQ²T* 18 illic] illis *L* 19 ac] hac *Q* 20 carcerem *LQT* 21 transeunte *L* celebretur *LNT*

ob commemorationes eorum, quae cito uobiscum Domino protegente celebrabimus. pauperibus quoque, ut saepe iam scripsi, cura ac diligentia uestra non desit, his tamen qui in fide stantes et nobiscum fortiter militantes Christi castra non reliquerunt: quibus quidem nunc maior a nobis et dilectio et cura praestanda est, quod nec paupertate adacti nec persecutionis tempestate prostrati, dum Domino fideliter seruiunt, ceteris quoque pauperibus exemplum fidei praebuerunt. opto nos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem meo nomine salutata. [ualete.] 10

EPISTVLA XIII.

CYPRIANVS ROGATIANO PRESBYTERO ET CETERIS CONFESSORIBVS FRATRIBVS S.

1 Et iam pridem uobis, fratres carissimi ac fortissimi, litteras miseram quibus fidei et uirtuti uestrae uerbis exultantibus gratularer, et nunc non aliud in primis uox nostra complectitur quam ut laeto animo frequenter ac semper gloriam uestri nominis praedicemus. quid enim uel maius in uotis meis potest esse uel melius quam cum uideo confessionis uestrae honore inluminatum gregem Christi? nam cum gaudere in hoc omnes fratres 20

2 celebrauimus *LQqT* 3 ut cura *q* . ac] et *eq* desit] sit *T*
 iis *v* quae *L* 4 reliquerunt *QT*, dereliquerunt *eq* 5 quidem
om. eq et dilectio] dilectio *Q* 6 quid *Q* adacti] uicti *eq* (uitii *m*)
 tempestatem prostrati *T* 7 dum] cum *NTv* 8 opto ... *l.* 10 ualete
om. Lemq; opto ... meminisse *add. m. 2 N* *kme* (ac *om.*) *M* (*kmi*
 ac *Q*) 9 fraternitatem ... ualete *om. N* 10 ualete *om. EQT*. — Ad
 presbyteros et diaconos (Ad Romanos epistula tertia *EMQ*) ut his con-
 fessoribus (his confessoribus *om. T*) qui in carcere (carcerem *QT*) sunt
 constituti humanitas omnis (omnium *T*) praebeatur explicit *ELMNQT*,
 Ad clerum eo quod non posset temere carthagine uenire propter confessorum
 corpora qui in carcere reddiderunt (explicit *add. m*) *mq*, Explicit *e*. —

Epist. XIII. — Incipit ad Rogatianum et ceteros de obseruanda disciplina *LNPQS*, Incipit ad Rogatianum et ceteros confessores *R*. —
 12 confessoribus fratribus] confratribus *L* 15 uirtutis *S*, uirtute *Q¹R¹*
 (uirtuti *M*) 16 nostra *ex* uestra *S* 19 confessioni *LM*, confes-
 sione *Q* uestra et *Q¹* (uestrae *MQ²*) honorem *R*

oportet, tunc in gaudio communi maior est episcopi portio. ecclesiae enim gloria praepositi gloria est. quantum dolemus ex illis quos tempestas inimica prostrauit, tantum laetamur ex uobis quos diabolus superare non potuit.

5 Hortamur tamen per communem fidem, per pectoris nostri 2 ueram circa uos et simplicem caritatem, ut qui aduersarium prima hac congressione uicistis gloriam uestram forti et perseueranti uirtute teneatis. adhuc in saeculo sumus, adhuc in acie constituti, de uita nostra cottidie dimicamus. danda opera 10 est, ut post haec initia ad incrementa quoque ueniat et consummetur in uobis quod iam rudimentis felicibus esse coepistis. parum est adipisci aliquid potuisse. plus est quod adeptus esse posse seruare, sicut et fides ipsa et natiuitas salutaris non accepta sed custodita uiuificat. nec statim consecutio, sed con- 15 summatio hominem Deo seruat. Dominus hoc magisterio suo docuit dicens: ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat. puta hoc illum et confessori suo dicere: ecce confessor factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat. Salomon denique et Saul et ceteri multi 20 quamdiu in uis Domini non ambulauerunt, datam sibi gratiam tenere non potuerunt: recedente ab his disciplina dominica recessit et gratia.

Perseuerandum nobis est in arto et in angusto itinere laudis 3 et gloriae, et cum quies et humilitas et bonorum morum tran-

16 Io. 5, 14.

1 oporteat *Rv* tum *v* 2 praepositi gloria *om. LNP* 3 ex] et *L* letemur *L* 4 quos *super* ut *Q* (quos *M*) diabolus *L* 5 tamen] autem *R* pectoris] peccatoris *L* 7 haec congressione *R* uestram uestram *S* forti et] fortiter *N* 8 in acie] acie *S* 9 debita *Q'* (de uita *MQ'*) opera est] operae *R* 12 parum est] parum *S* es] est *LPQS* 13 potuisse *M* (posse *Q*) ipsa et] ipsa e *I. sed e s. l. m. 2* 14 consecutio] constitui *M* (consecutio *Q*) 15 hoc] enim *R* 17 quit *Q*, quitquit *S* puto *R*, putabo *N* 19 solomon *PQR'S* 20 in *om. S* non *om. Rv* data *R* 21 detinere *S* non *om. Rv* recedente] recedet et *L*, recessit et *N* ab *ex* ad *R* iis *v* 22 et gratia] gratia *P* 23 in *om. R* 24 cum quies *et Q*, qui cum quiesset *M* (*sed qui eras. m. 2*), cum quies est *P* bonorum] honorum et *P*

quillitas christianis omnibus congruat secundum Dei uocem quā neminem alium respicit nisi humilem et quietum et trementem sermones suos, tunc magis hoc obseruare et implere confessores oportet, qui exemplum facti estis ceteris fratribus, ad quorum mores omnium uita et actus debeat prouocari. nam sicut Iudaei a Deo alienati sunt, propter quos nomen Dei blasphematur in gentibus, ita contra Deo cari sunt, per quorum disciplinam nomen Domini laudabili testimonio praedicatur, sicut scriptum est Domino praemonente et dicente: luceat lumen uestrum coram hominibus, ut uideant bona opera uestra et clarificent patrem uestrum qui in caelis est. et Paulus Apostolus dicit: lucete sicut luminaria in mundo. et Petrus similiter hortatur, sicut hospites, inquit, et peregrini abstinete uos a carnalibus desideriis, quae militant aduersus animam, conuersionem habentes inter gentiles bonam, ut dum retractant de uobis quasi de malignis, bona opera uestra aspicientes magnificent Dominum. quod quidem maxima pars uestrum cum meo gaudio curat et confessionis ipsius honore melior facta tranquillis et bonis moribus gloriam suam custodit et seruat.

- 4 Sed quosdam audio inficere numerum uestrum et laudem praecipui nominis praua sua conuersatione destruere, quos etiam uos ipsi ut pote amatores et conseruatores laudis uestri obiuigare et comprimere et emendare debetis. cum quanto enim

9 Matth. 5, 16. . 12 Phil. 2, 15. 13 I Petr. 2, 11. 12.

1 christianis *om.* LNP concruat S domini *v* 3 tum *v*
hoc *om.* L 4 estis] est L 6 sicut MR (sicut Q) dno R
blasphematur S 7 deo *corr. in* deum R 8 disciplina LNS¹ 10 ut]
et S bonam operam uestram S, opera uestra bona *v* 11 qui] si qui R
12 est in caelis Q 13 hoc mundo P ortatur P, oratur R¹ 14 in-
quid LPS, qui R 15 animas uestras R 16 gentes *ex* iectes R
17 detractant PR 18 dno Q quod S 20 honorem P 22 in-
fecere L 23 destruere R¹Q etiam et S 24 pote] poste R¹Q¹
(pote M) conuersatores NPQS uestri S, uestrae LNPQR^v; *cf. in-*
dicem 25 quando SQ² (quanto MQ¹)

nominis uestri pudore delinquitur, quando aliquis temulentus
 et lasciuens demoratur, alius in eam patriam unde extorris
 factus est regreditur, ut deprehensus non iam quasi christianus
 sed quasi nocens pereat? inflari aliquos et tumere audio, cum
 5 scriptum sit: noli altum sapere, sed time. si enim
 Dominus naturalibus ramis non pepercit, ne forte
 nec tibi parcat. Dominus noster sicut ouis ad uictimam
 adductus est et sicut agnus coram tondente sine uoce sic
 non aperuit os suum. non sum, inquit, contumax, neque
 10 contradico. dersum meum posui ad flagella et ma-
 xillas meas ad palmas. faciem autem meam non
 auerti a foeditate sputorum. et quisquam per ipsum
 nunc adque in ipso uiuens extollere se audet et superbire, in-
 memor et factorum quae ille gessit et mandatorum quae nobis
 15 uel per se uel per apostolos suos tradidit? quod si non est
 maior domino suo seruus, qui Dominum secuntur humiles et
 quieti et taciturni uestigia eius imitentur, quando quisque in-
 ferior fuerit sublimior fiat dicente Domino: qui minimus
 fuerit in uobis, hic erit magnus.
 20 Quid deinde illud, quam uobis execrandum debet uideri, 5
 quod cum summo animi nostri gemitu et dolore cognouimus,
 non deesse qui Dei templa et post confessionem sanctificata et
 inlustrata plus membra turpi et infami concubitu suo macu-

5 Rom. 11, 20. 21. 9 Es. 50, 5. 6. 18 Luc. 9, 48.

1 delingitur *L*¹ aliquis *S*, alius aliquis *LNPQ*, unus ab aquis *R*,
 alius ab aquis *Rigaltius* timulentus *S* 2 demoratur] denotatur *cod.*
Vaticanus, demoratur (*ut sit: insaniat*) *Gouartius* extorrens *S*¹, ex-
 torrens *Q*, exorris *R*¹ 3 ut] unde *SQ*, inde *LNP* praehensus *LNPS*,
 rephensus *Q* non] est non *Q* (non *M*) quasi] qua *S* cristianus *L*
 4 innocens *R* 5 sit] est *R* 6 ne] ne. *MQ* (*c. eras.*) 7 parcit *Q*
kdms S; *cf. p. 506, 18* 8 ductus *LRv* agnos *R* tondente se *v*
 9 apperuit *R* 10 at flagella *S* et *om. P* 13 adque] autem *N* in
om. P audeat *LNP* 14 et factorum] factorum *N*; et *corr. in* est *Q m. 2*
 (et *M*) 15 alterum per *om. R*¹ trandidit *R* 17 imittentur *L*¹,
 emitentur *S*¹ 18 fiat *corr. in* fiet *Q* (fiat *M*) dicete *S*¹ mini-
 mis *L*¹ 22 sanctificatam *PQ* 23 iam lustratam *S*, inlustratam *Q*
 plus *om. Rv* turpi et infami] ture et intami *S* concubito *P*¹, concu-
 cupido *S* plus maculent *v*

lent, cubilia cum feminis promiscua iungentes. quando etsi stuprum conscientiae eorum desit, hoc ipsum grande crimen est, quod illorum cum scandalo in aliorum ruinas exempla nascantur. contentiones quoque et aemulationes inter uos nullas esse oportet, cum pacem suam nobis dimiserit Dominus et scriptum sit: diliges proximum tuum tamquam te. si autem mordetis et incusatis inuicem, uidete ne consumamini ab inuicem. conuiciis etiam et maledictis quaeso uos abstinete: quia neque maledici regnum Dei consequentur et lingua quae Christum confessa est incolumis et pura cum suo honore seruanda est. nam qui pacifica et bona et iusta secundum praeceptum Christi loquitur Christum cotidie confitetur. saeculo renuntiaueramus cum baptizati sumus: sed nunc uero renuntiamus saeculo quando temptati et probati a Deo nostra omnia relinquentes Dominum secuti sumus et fide ac timore eius stamus et uiuimus.

- 6 Corrobores nos exhortationibus mutuis et magis ac magis proficiamus in Domino, ut cum pro sua misericordia pacem fecerit quam se facturum repromittit, noui et paene mutati ad ecclesiam reuertamur, et excipiant siue fratres nostri siue gentiles circa omnia correctos adque in melius reformatos et qui

6 Gal. 5, 14. 15.

1 cubilia sua *L*o femineis *B* promiscua *L*¹ *PQR* etsi] si et *B*
 2 ipso *RV* 3 cum *om.* *QR*o 4 nascuntur *RV*o, noscantur *QS* con-
 tentionis *L* aemulationis *S* nulla *P* 6 te] te ipsum *R* 7 et
 incusatis *om.* *S* 8 consummamini *SQ* a conuiciis *PQV*o (a *om.* *M*)
 maledictis *S*, maledictis *L*¹ a maledictis etiam et conuiciis *R* 9 neque
om. *P* non consequentur *PS*, consequentur *L*¹, consequuntur *v* 10 et]
 ne *R* christi *S* 13 cum *om.* *P* 14 set *S* uere *QR*o renun-
 tiauimus *LNPR*o 15 a dño nro *R*, a dom̄ *S* nostra ... dominum
om. *S* deum *R* 16 et] ut *R* ac] hac *Q*; *item l.* 17 uiuamus *S*
 18 proficiamus *R*, proficiant *S*, proficiam *L* dñm *LNP* ut] et *M*
 (ut *Q*) cum *om.* *LN*, qui *P* 19 qui fecerit *P*, faciat *N* noui]
 nobis *Q* mutuati *Q* 20 et *om.* *B* excipiant nos *Ro* nostris *M*
 (nostri *Q*) 21 reformatos] reportatos *L*

admirati fuerant prius in uirtutibus gloriam nunc admirentur in moribus disciplinam. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTULA XIII.

5 CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS S.

Optaueram quidem, fratres carissimi, ut uniuersum clerum 1 nostrum integrum et incolumem meis litteris salutarem. sed quoniam infesta tempestas quae plebem nostram ex maxima parte prostrauit hinc quoque addidit nostris doloribus cumulum ut
10 etiam cleri portionem sua strage perstringeret, oramus Dominum ut uos quos et in fide et in uirtute stare cognouimus tutos quoque in posterum per diuinam misericordiam salutemus. et quamquam causa compelleret ut ipse ad uos properare et uenire de-

1 admirati *S* 2 moris *S* disciplinam] *codex Remensis r haec addit quae in textum a Balusio sunt recepta*: Et quamquam clero nostro et nuper cum adhuc essetis in carcere constituti, sed nunc quoque denuo plenissime scripserim, ut si quid uel ad uestitum uestrum uel ad uictum necessarium fuerit, suggeratur: tamen etiam ipse de sumptibus propriis quos mecum ferebam misi uobis CCL. sed et alia CCL. proxime miseram. Victor quoque ex lectore zaonus qui mecum est misit uobis CLXXV. gaudeo autem quando cognosco plurimos fratres nostros pro sua dilectione certatim concurrere et necessitates uestras suis conlationibus adiuuare. 2 opto... meminisse *om. R* optamus uos fratres carissimi *LNP* semper bene ualere explicit *add. m. rec. S* 3 ualere] et nostri meminisse *add. v.* — Ad Rogatianum et ceteros (confessores *add. R*, de obseruanda disciplina *add. NLP*) explicit *LNPQR nisi quod P*: Explicit ad Rogatianum *etc.* —

Epist. XIII. — Incipit ad presbyteros et diacones (diaconos *R*) *CRio*, Incipit ad Rogatianum et ceteros confessores *T*, Incipit ad ||||| et cc con *N*. — 5 presbyteros *C*¹, presbyteris *bb N* diaconibus *C²Tio*, diacones *C¹* 6 ut] et *T* 7 incolumem *T* salutare *RT²* 8 infestat *NT* tempesta *R* ex] et *C¹T* maximam partem *NT* 9 hinc] hunc *No sed in o u corr.* 10 perstringere * *T t eras.* deum *R* 11 uos] uos saltem *R*, uos salutem *N* quos] quosque *N* et in] in constantia et i fide et] fidei *Cio* in uirtute] uirtute *CRio* tutos] ut hos *NT*, tantos *C*; fort. tutatos 12 diuina misericordia *T²* et] ut *R* 13 compellerit *o¹*, compellat *T e eras.* prosperare *T*

berem, primo cupiditate et desiderio uestri, quae res in uotis meis summa est, tunc deinde ut ea quae circa ecclesiae gubernacula utilitas communis exposcit tractare simul et plurimorum consilio examinata limare possemus: tamen potius uisum est adhuc interim latebram et quietem tenere respectu utilitatum aliarum quae ad pacem omnium nostrum pertinent et salutem, quarum uobis a Tertullo fratre nostro carissimo ratio reddetur: qui pro cetera cura sua quam inpense diuinis operibus impertit etiam huius consilii auctor fuit, ut cautus et moderatus existerem nec me in conspectum publicum et maxime eius loci ubi totiens flagitatus et quaesitus fuissem temere committerem.

- 2 Fretus ergo et dilectione et religione uestra quam satis noui his litteris et hortor et mando ut uos, quorum minime illic inuidiosa et non adeo periculosa praesentia est, uice mea fungamini circa gerenda ea quae administratio religiosa deposcit. habeatur interim quantum potest et quomodo potest pauperum cura, si qui tamen inconcussa fide stantes gregem Christi non reliquerunt, ut his ad tolerandam paenuriam sumptus per uestram diligentiam suggeratur, ne quod circa fidentes tempestas non fecit circa laborantes necessitas faciat. confessoribus etiam gloriosis impertiatur cura propensior. et quamquam sciam plurimos ex his fratrum uoto et dilectione susceptos, tamen si qui sunt qui uel uestitu uel sumptu indigeant, sicut etiam pridem uobis scripseram cum adhuc essent in carcere constituti, subministrentur eis quaecumque

2 tum *v* ut] et *C* gubernaculum *Cio* 3 utilitati *T* (*sed* *ti ex*
te) et] *ex R* 4 examinatum *R*, exanimata *N* delimare *CRio*
possimus *Cio* adhuc *T* 5 tenerem *NT* respecto *NT* utilita-
tium *NT* 6 nostrum *NRTV*, nostrorum *Cio* pertinet *NRT*
quorum *C* 7 redderetur *NT* 8 sua cura *Cio*, sua *T* inpensa *T*
et etiam *N* 9 consilii auctor] consiliator *NT* nec *om. R* me ...
maxime *om. Rio* 10 conspectu *T* eius loci] eis locis *io*, ei loco *c̄ C*
sed add. m. 2 in marg. ubi *om. C*, in quibus *io* fragitatus hanc *R*
11 me temere *Cio* 12 et dilectione] dilectione *Cio* relegione *ex* legione
C m. 2 nouis *R* 13 illic *i s. l. m. 2* 14 uice *ex* uite *CT* 15 abea-
tur *N*, habet aut *R* 16 si] se *C¹*, *sed C²io* 17 stantis *NT*
christus *R* relinquerunt *C* 20 fatiet *C¹* 21 propensior] prosperior
NT 22 susceptos] suspectos *CR* uestitum uel sumptus *R* 23 etiam
om. N scribere *C* adhuc] huc *C, om. V* 24 carcerem *C* qui-
cumque *C¹*

necessaria, modo ut sciant ex uobis et instruantur et discant quid
secundum scripturarum magisterium ecclesiastica disciplina de-
poscat, humiles et modestos et quietos esse debere, ut honorem
sui nominis seruent, ut qui gloriosi uoce fuerint sint et moribus
5 gloriosi, faciant se dignos ut in omnibus Dominum promerentes
ad caelestem coronam laudis suae consummatione perueniant.
plus enim superest quam quod transactum uidetur, cum scriptum
sit: ante mortem ne laudes hominem quemquam, et
iterum: esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi
10 coronam uitae, et Dominus quoque dicat: qui tolerauerit
usque ad finem hic saluabitur. imitentur Dominum qui
sub ipso tempore passionis non superbior sed humilior fuit. tunc
enim discipulorum suorum pedes lauit dicens: si ego laui
pedes uestros magister et dominus, et uos debetis
15 aliorum pedes lauare. exemplum enim dedi uobis
ut sicut ego feci et uos aliis faciatis. item Pauli apo-
stoli documenta sectentur, qui post carcerem saepe repetitum,
post flagella, post bestias, circa omnia mitis et humilis perseuera-
uit, nec post tertium caelum et paradisum quicquam sibi insolent-
20 ter adsumpsit dicens: neque gratis panem manducaui-
mus ab aliquo, sed in labore et fatigatione nocte
et die operantes, ne quem uestrum grauaremus.

8 Eccles. 11, 30. 9 Apoc. 2, 10. 10 Matth. 10, 22. 13 Io.
13, 14. 15. 20 II Thess. 3, 8.

1 sunt necessaria CRT^o, necessaria sunt i; sunt om. N modo]
modicum C^{io} nobis i' instruat^r NT et] ut C discant] sciant N
quod ex qui C 2 ecclesiasticam disciplinam C¹N 3 humilis C¹,
humiles esse NT modestes R et quietos et modestos o 4 nominis
sui o ut CNTV^{io}, et Rv uoci NT fuerunt T^{io} moribus]
timoribus R 5 domino R 6 perueniat NR¹T 8 laudem ex laudi-
bus C 11 ad] in o imitemur C¹ dominus R 12 humilior R
13 discipulorum] apostolorum NT suorum] istorum N ego] ergo C
16 aliis om. Vov 17 sectantur ex petrantur C, testantur io quo T
18 bestiis C¹ perserant T 19 nec] ne C quicquam N 20 neque
enim i panem gratis o, satis panem C 21 aliquo] uestrum add. Vv
22 ut ne C^{io} quem] quid T grauaremur T

- 3 Haec singula, oro uos, insinuate fratribus nostris. et quia exaltabitur qui se humiliauerit, nunc est ut magis insidiantem aduersarium metuant, qui fortiozem quemque magis aggreditur et acrior factus hoc ipso quo uictus est superantem superare conatur. dominus faciet ut et ego illos uidere et salutari exhortatione componere mentes eorum ad seruandam gloriam suam possim. doleo enim quando audio quosdam improbe et insolenter discurrere, ad ineptias uel ad discordias uacare, Christi membra et iam Christum confessa per concubitus illicitos inquinare, nec a diaconis aut presbyteris regi posse, sed id agere¹⁰ ut per paucorum prauos et malos mores multorum et bonorum confessorum gloria honesta maculetur: quos uereri debent, ne ipsorum testimonio et iudicio condemnati ab eorum societate priuentur. is enim demum confessor inlustris et uerus est de quo postmodum non erubescit ecclesia sed gloriatur.¹⁵
- 4 Ad id uero quod scripserunt mihi compresbyteri nostri Donatus et Fortunatus et Nouatus et Gordius, solus rescribere nihil potui, quando a primordio episcopatus mei statuerim nihil sine consilio uestro et sine consensu plebis mea priuatim sententia gerere. sed cum ad uos per Dei gratiam uenero, tunc de his²⁰ quae uel gesta sunt uel gerenda, sicut honor mutuus poscit, in commune tractabimus. opto uos, fratres carissimi ac desi-

1 uestris *C* quia] qui *C* sed ui in ras., quia his *NR*, quia is *io*²
 exaltabit *C*, exaltantibus *R* 2 qui *om.* *C* humiliauerint *T* 3 quem-
 que] quem *T* 4 quo *C²NR²TV*, qui *C*¹, quia *io* 5 dominum *NT*
 faciat *io* et *om.* *N* illos] illos martyres *N*, illos matures *T*, illos
 maturius *V*, martyres illos *R*, martirum illos *C*, iterum illos *io*, iterum
 illos mature *v* salutare *C* exortatione *o*, exhortatione nec *N*, et (et
om. *C*) exercitatione *CR* 8 discurrere et *v* 9 membra *io* con-
 cubitos *C*¹ inquinari *io* 10 a] ad *T* presbiteris aut diaconis *o*
 regi *om.* *N*, regio *T* sed] se *N* id *om.* *N*, it *T* 11 prauos] par-
 uos *N* [multorum] mortuorum *R* sed u s. l. 12 debeant *CR* 13 iudicio
 et testimonio *o* 14 puentur *C¹RT* is] his *CR* 16 scripserint *T*
 17 et] *o* *N* et fortunatus *om.* *CRio* et nouatus] et notus *o*, *o* noua-
 tus *N*, nouatus *v* et] *o* et *N* gurdius *Cio* rescriberent *N*¹ nil
Cio, nichil *N* 18 a] ad *R* mei] me *R* nichil *Ni* 20 sed *om.*
NT iis *v* 21 prius uel i. s. l. m. 2 gerenda] generanda *T* 22 trac-
 tauius *T* opto . . . ualete *om.* *Cio* ac] et *N*

derantissimi, semper bene ualere et mei meminisse. fraternitatem si qua uobiscum est multum a me salutate et ut nostri meminerint admonete. ualete.

EPISTVLA XV.

5 CYPRIANVS MARTYRIBVS ET CONFESSORIBVS CARISSIMIS
FRATRIBVS S.

Sollicitudo loci nostri et timor Dei compellit, fortissimi ac
beatissimi martyres, admonere uos litteris nostris ut a quibus
tam deuote et fortiter seruatur fides Domini ab isdem lex quo-
10 que et disciplina Domini reseruetur. nam cum omnes milites
Christi custodire oporteat praecepta imperatoris sui, tunc uos
magis praeceptis eius obtemperare plus conuenit, qui exemplum
ceteris facti estis et uirtutis et timoris Dei. et credideram qui-
dem presbyteros et diaconos qui illic praesentes sunt monere
15 uos et instruere plenissime circa euangelii legem, sicut in prae-
teritis semper sub antecessoribus nostris factum est, ut diaconi
ad carcerem commeantes martyrum desideria consiliis suis et
scripturarum praeceptis gubernarent. sed nunc cum maximo

1 mei *om. N* 2 si quam *R*, quae *v* 3 meminerit *Nv* uale *T*,
om. R. — Explicit ad presbyteros et diacones (diaconis *R*) *CR*, Explicit
ad diacones et presbyteros *o*, Ad Rogatianum et ceteros confessores *NT*,
om. i.

Epist. XV. — Incipit ad martyres et confessores *C'R*, Incipit ad mar-
tyres (martyras *Q*) et confessores qui lapsis petierunt pacem dari (*add.*
CT: et corripit pr qui pacem dederunt eis qui poenitentiam non egerunt)
C'QT. — 5 et confessoribus *om. QR* 7 domini *v* ac *om. MR* (*exh. Q*)
8 beatissimi *om. R* martyres] fratres *CRv* 9 tam] *dam Q* dno *C*
eisdem *C*, hisdem *TQ* quoque lex et *Q* 10 dno] *C* omnes] hone-
stos *V*, omnes si *M* (omnes *Q*) 11 imperatores *R* tum *Rv* 13 cete-
ris et *C'* estis et] estis ex *R* crediderim *R* quidem] quid *TQ*
14 diac *C* 15 euangelium *QT* lego *R*, legis *QT* praeteritum *CRv*
16 factum ut et *R* sed *in ras.*, factum ut (ut *ex et*) *C* diaconis *C* is
corr. in es m. 2 17 commemorantes *R*, commemorantes *ex* commemora-
tis *C*, conuenientes *V* teste *Oxon.* martyres *V t. Ox.*

animi dolore cognosco non tantum illic non suggeri diuina praecepta, sed adhuc potius impediri, ut ea quae a uobis ipsis et circa Deum caute et circa sacerdotem Dei honorifice fiunt a quibusdam presbyteris resoluantur, qui nec timorem Dei nec episcopi honorem cogitantes, cum uos ad me litteras direxeritis, quibus examinari desideria uestra et quibusdam lapsis pacem dari postulastis, cum persecutione finita conuenire in unum cum clero et recolligi coeperimus, illic contra euangelii legem, contra uestram quoque honorificam petitionem, ante actam paenitentiam, ante exomologesim grauissimi adque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in paenitentiam inpositam, offerre pro illis et eucharistiam [dare] id est sanctum Domini corpus profanare audeant, cum scriptum sit: qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini. 15

2 Et lapsis quidem potest in hoc uenia concedi. quis non mortuus uiuificari properet? quis non ad salutem suam uenire festinet? sed praepositorum est praeceptum tenere et uel properantes uel ignorantes instruere, ne qui ouium pastores esse debent lanii fiant. ea enim concedere quae in perniciem uertant decipere est: nec erigitur sic lapsus, sed per Dei offensam magis impellitur ad ruinam. uel ex uobis itaque discant, quando docere

13 I Cor. 11, 27.

1 animo Q dolere T illic] illic uobis v suggere T 2 impediri RTQV, inueniri C et circa dnm caute C, om. T 7 persecutionem finitam uenire et C 8 et om. CR cepimus C¹ illic. T, illi C²Rv contra uestram] uestram Q 10 exomologesim grauissimam Q dilecti R facta C, facitam. TQ 11 manu Q ab episcopo] epi ex epm C m. 2 cleri in C ri corr. in exp. penitentia C², paenitentiae Q² (paenitentiam Q¹M) inposita C² 12 dare om. V 14 bibere C¹ 15 corpus C¹ 16 potest] potentes C es corr. ueniam TQ concedere C sed re s. l. quis] quis enim v mortuos C 17 uiuificare R properet] optet CR festinet] sustinet Qv; festinet... tenere om. C 18 tenere] inuenire R 19 ne qui] neq. C debet R 20 lanii] uani CR fiant exp. C, flante Q (fiant M) eae C¹, a Q (ea M) concordere C¹ pernitiam C 21 sic] si R per... T 22 quando] quod CRv

debuerant. petitiones et desideria uestra episcopo seruent, ad pacem uobis petentibus dandam maturum et pacatum tempus expectent. ante est ut a Domino pacem mater prior sumat, tunc secundum uestra desideria de filiorum pace tractetur.

5 Et quoniam audio, fortissimi et carissimi fratres, inpudentia 3 nos quorundam premi et uerecundiam uestram uim pati, oro nos quibus possum precibus ut euangelii memores et considerantes quae et qualia in praeteritum antecessores uestri martyres concesserint, quam solliciti in omnibus fuerint, uos quoque 10 sollicite et caute petentium desideria ponderetis, ut pote amici Domini et cum illo postmodum iudicaturi inspiciatis et actum et opera et merita singulorum, ipsorum quoque delictorum genera et qualitates cogitetis, ne si quid abrupte et indigne uel a uobis promissum uel a uobis factum fuerit, apud gentiles quo- 15 que ipsos ecclesia nostra erubescere incipiat. uisitatur enim et castigamur frequenter et ut Domini mandata incorrupta et inuiolata permaneant admonemur. quod quidem nec illic apud uos cessare cognosco quo minus plurimos quoque ex uobis instruat ad ecclesiae disciplinam diuina censura. hoc autem totum 20 potest fieri, si ea quae a uobis petuntur religiosa contemplatione moderemini, intellegentes et conprimentes eos qui personas accipientes in beneficiis uestris aut gratificantur aut illicitae negotiationis nundinas aucupantur.

1 dubuerant *T* (ue in *ras.*) seruet *R'*, seruent et *v* 2 nobis *V*
 3 expectant ante est ut *T*, expectantest *** ut *Q* (expectante est ut *M*), expectant est at ut *R*, expectent *Oxon.* *dm̄* *R* i in *ras.* 4 tractabitur *V*
 5 quoniam] quod *C* 6 uos *om. CR* corundam *C* ab inpudentibus quibusdam uos *V* premi *Q* (praemia *M*) et *exp. C* uim pati *om. CR* pati oro] patior *TQ* 9 solliciti et cauti *RQ* in omnibus ... caute *om. Q* uos] nunc nos *V*, tunc *T* 10 petentium] penitentium *R'* ponderetis *C* ut pote *T* o in *ras.*, ut postea *CR*
 11 iudicaturi] dicaturi *Q* 13 qualitatis *Q* uel a u. promissum *T s. l.*
 14 nobis ipsis *M* ipsa *s. l. m. 2* (nobis *Q*) 15 ipsas ecclesiae *C'*
 16 ut] uti uobis *R*, ut in nobis *C* *dm̄* *C* 17 uiolata *Q* permaneat *TQ* quo *T* nec *om. Q* 18 quod minus *C* sed minus *exp.* 20 ea- que *T* petentur *T'*; *add. CR*: non facile tribuantur (tribuantur *R*) religiosa ... *p. 516, 2* mandauit *om. CR* 21 moderamini *T* eas *TQ*
 22 gratificantur *TQ* in illicite *T*, illicite *Q* (illicite *M*) cogitationes nundinas *Q*, cogitationes mundanas *T* 23 aucupantur *T*

4 De hoc et ad clerum et ad plebem litteras feci, quas utrasque vobis legi mandavi. sed et illud ad diligentiam uestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos quibus pacem dari desideratis. audio enim quibusdam sic libellos fieri ut dicatur 'communicet ille cum suis' quod numquam omnino a martyribus factum est, ut incerta et caeca petitio inuidiam nobis postmodum cumulet. late enim patet quando dicitur 'ille cum suis' et possunt nobis et uiceni et triceni et amplius offerri qui propinqui et adfines et liberti ac domestici esse adseuerentur eius qui accepit libellum. et ideo peto ut eos quos ipsi uidetis, quos nostis, quorum paenitentiam satisfactioni proximam conspiciatis, designetis nominatim libello et sic ad nos fidei ac disciplinae congruentes litteras dirigatis. opto uos, fortissimi ac dilectissimi fratres, in Domino semper bene ualere et nostri meminisse. ualete.

15

1 hoc et] hoc Q 2 uobis legi uobis T et] ut TQ diligentia R¹ uestra R¹, urm C 3 et C s. l. m. 2 desinetis Q, desinitos T
 4 quibusdam corr. in quosdam C libello C 5 fieri corr. in inseri C
 6 ut incerta om. C caeca] certa Q, copta R (fort. corruptum ex coperta); 7 quomulet C¹ 8 nobis T s. l. et uiceni Q¹ (et uiceni M), ut uiceni T, ut uiceni B, uiceni ex ueni C m. 2 trigeni Q¹ (triceni M), treceni C¹ 9 ac ex ae C, hac Q 10 adseuerarentur TQ, asserentur B, adseruntur C accoepit Q, accoipit T 11 ipsi quos uidetis nostis Q noctis C satisfactionis C¹T, om. V 12 proximam om. V libellos CR 13 ac ex ad C opto ... ualete om. C
 14 dilectissimi] fidelissimi RV semper] saluos V 'atque ita alias saepe' liber Gotting. 15 ualete om. RQ (exh. M). — Ad martyres et confessores explicit CR, Epistula Cypriani (om. Q) ad martyres (martyras Q) et confessores qui lapsis petierunt pacem dari (add. T: et corripet ppbb qui pacem dederunt eis qui poenitentiam non egerunt) explicit TQ. —

EPISTVLA XV.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS S.

- Diu patientiam meam tenui, fratres carissimi, quasi uere-
 cundum silentium nostrum proficeret ad quietem. sed cum quo-
 5 rundam inmoderata et abrupta praesumptio temeritate sua et
 honorem martyrum et confessorum pudorem et plebis uniuersae
 tranquillitatem turbare conetur, tacere ultra non oportet, ne ad
 periculum et plebis pariter et nostrum taciturnitas nimia pro-
 cedat. quod enim non periculum metuere debemus de offensa
 10 Domini, quando aliqui de presbyteris nec euangelii nec loci sui
 memores, sed neque futurum Domini iudicium neque nunc sibi
 praepositum episcopum cogitantes, quod numquam omnino sub
 antecessoribus factum est, cum contumelia et contemptu prae-
 positi totum sibi uindicerent?
- 15 Atque utinam non prostrata fratrum nostrorum salute sibi
 omnia uindicarent? contumelias episcopatus nostri dissimulare
 et ferre possem, sicut dissimulaui semper et pertuli. sed dis-
 simulandi nunc locus non est, quando decipiatur fraternitas
 nostra a quibusdam uestrum: qui dum sine ratione restituendae

Epist. XVI. — Incipit ad presbyteros et diaconos *B*, Incipit ad clerum
 (Incipit ad presb̄ et diacon̄ feliciter incipit ad clerum *C*) de quibusdam
 ppbb qui temere pacem lapsis dederunt necdum sedata persec (per se *C*,
 pars *T*, persec ^{erunt} *Q*) et (et *om. C*) citra conc̄ (consilium *C*, conscientia *Q*)
 episcoporum (coepiscoporum *C*) *CTQ*. — 2 diaconibus *C²Tv* 3 diu *ex*
 da *C* quasi ueracundum *C* i s. l. 4 proficeret *C* sed] at *ex* ad *C*
 5 adrupta *TQ* temeritate] tamen merita *R* suae *T* 6 confes-
 sorem *CTQ* uniuersa et *T*, uniuersae et *C¹* 7 tranquillitate *R*
 conentur *TQ* oportere *ex* oportet *Q* (oportet *M*) 8 et plebis] ple-
 bis *C* procedit *C¹*, precedat *Q* (procedat *M*) 10 deum *T* aliqui
om. C de *om. C* presbiteris *C* 11 memeres *R* 12 episcopo-
 rum *Q* orum *in ras.* (epm *M*) quod *C* s. l. m. 2 13 est *om. C*
 contemptum *T* 14 indicerent *T¹*; uindicerent ... omnia *om. CR* 15 pro-
 strata] contra *Oxon.* salutem *Q Oxon.*, salute *T* 16 contumeliam
CRv 17 possum *C Oxon.* sed *om. C* dissimulari *ex* dissimula-
 cridi *C* 18 decipiatur *Q* (decipiatur *M*), decipitur *v* 19 a *om. C*

salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obsunt. summum enim delictum esse quod persecutio committi coegit sciunt ipsi etiam qui commiserunt, cum dixerit Dominus et iudex noster: qui in me confessus fuerit coram hominibus, et ego in illo confitebor coram patre meo qui in caelis est: qui autem me negauerit et ego illum negabo, et iterum dixerit: omnia peccata remittentur filiis hominum et blasphemiae. qui autem blasphemauerit spiritum sanctum, non habet remissam, sed reus est aeterni peccati, item beatus apostolus dixerit: non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum. non potestis mensae Domini communicare et mensae daemoniorum. haec qui subtrahit fratribus nostris decipit miseros: ut qui possunt agentes paenitentiam ueram Deo qua patri et misericordiae iam precibus et operibus suis satisfacere, seducantur, ut magis pereant et qui erigere se possunt plus cadant. nam cum in minoribus peccatis agant peccatores paenitentiam iusto tempore, et secundum disciplinae ordinem ad exomologesin ueniant, et per manus inpositionem episcopi et cleri ius communicationis accipiant, nunc crudo tempore per-

4 Matth. 10, 32. 33. 7 Marc. 3, 28. 29. 10 I Cor. 10, 21.

1 esse se *C* 2 persecutio] per se *C* coegit] coepit *CR* sciunt *C* 3 noster] nst *C* 4 in om. *CQv* (*exh. M*) 5 in illo] illum *C^v* sed post confitebor *C* confitebor om. *R* 6 qui] quicumque *C* que s. l.; item l. 8 7 dicit *Q* remittuntur *T* 8 et om. *Q* autem om. *C* in spiritum *CRVv* 9 habebit *Cv* est om. *R*, erit *C* 10 apostolus paulus *CR* dixit *CRQ²* (dixerit *MQ²*) 11 domini b. et calicem om. *R* 12 communicare *C s. l. m. 2* 13 decepit *C¹*, despicit *R* 14 ut corr. in et *C* deo qua *MQ¹V*, deo quam *T*, deoque *Q^v*, deo *CR* 15 misericordiae iam scripsi, misericordiam *CQ*, misericordia *T*, misericordiae *Rv*, ad misericordiam *Manutius* precibus] optinere *add. C s. l. m. 2* et operibus om. *V* 16 seducuntur *CRQ* (seducantur *M*) erigi *R*, mergi *C sed m s. l.* se om. *CRT* possent *v* 17 cadunt *ex* cadent *O* minoribus] *add. R*: suis satisfacere seducuntur ut magis pereant 18 iusto] in isto *C²R*, ista *C¹* et om. *C* disciplinam eorum *V* ad] et ad *ex* ead *C* 19 exomologesim *Q* 20 cleri ius] clericis *T¹*, clericorum *ex* clericus *C* communicationibus *QT¹*, communicatione *C sed nō sup. ras.* accipiunt *Q* (accipiant *M*) rudo *R*, crudi *C i ex o*

secutione adhuc perseuerante, nondum restituta ecclesiae ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomine eorum, et nondum paenitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo et clero inposita, eucharistia illis datur, cum scriptum sit: qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini.

Sed nunc illi rei non sunt qui minus scripturae legem tenuerunt. erunt autem rei qui praesunt et haec fratribus non suggerunt ut instructi a praepositis faciant omnia cum Dei timore et cum data ab eo et praescripta obseruatione. exponunt deinde inuidiae beatos martyras, et gloriosos seruos Dei cum Dei sacerdote committunt, ut, cum illi memores loci nostri ad me litteras direxerint et petierint tunc desideria sua examinari et pacem dari quando ipsa ante mater nostra pacem de misericordia Domini prior sumpserit et nos diuina protectio reduces ad ecclesiam suam fecerit, hi sublato honore quem nobis beati martyres cum confessoribus seruant, contempta Domini lege et obseruatione quam idem martyres et confessores tenendam mandant, ante extinctum persecutionis metum, ante reditum nostrum, ante ipsum paene martyrum excessum, communicent cum lapsis et offerant et eucharistiam tradant, quando etiam si

5 I Cor. 11, 27.

1 perseuerantem *T* restitutae *R*, restituit *Q* 2 pacem *Q* ad
ex et *C* offeruntur *C* untur *in ras.* nomina *C*, nomen *Qv* 3 et
om. CR nondum p. acta *om. C* exhomologisim *Q* facta] finita
CR 4 manum *Q* eius *C*¹ et] et in *T*, ut in *Q* inpositae *R*
7 sanguinis dei *R*, sanguinis *T* 8 tenent *Tv*, nouerunt *CR* 9 erunt
autem rei *om. Q* praesunt] reisunt *Q* haec fratribus] confratri-
bus *C* 12 martyres *CTv* 13 loci] longi *MQ*¹, longis *Q*², legis *cod.*
Angl. nri *corr. in nre Q m. 2* (nri *MQ*¹) 14 direxerit *R*, dixe-
runt *CQ* et petierint *om. CR* tunc] cum tunc debeant *CR* sua]
singulorum *CR* pax *CR* 15 dare *T* nostra] ecclesia *add. v*
dei misericordia *CR* 16 sumerit *R* nos *ex non C* protec-
tio** *T*, protectione *C*, protectio *R* 18 cum contempta *R* lege et]
lege *QR* 19 tenenda *QT* 20 mandat *T*, manda *R*¹, mandata *QR*²
redditum *T* 21 ipsorum *CR* communient *C* ent *corr. in cant*
22 offerunt *C*² et *om. C*¹*QR* tradunt *C*² si] nisi *Q*

martyres per calorem gloriae minus scripturam contemplantes contra legem Domini plus aliquid cuperent, a presbyteris et diaconis suggerentibus admoneri deberent, sicut semper in praeteritum factum est.

- 4 Castigare nos itaque diuina censura nec noctibus desinit nec diebus. praeter nocturnas uisiones per dies quoque impletur apud nos spiritu sancto puerorum innocens aetas, quae in ecstasy uidet oculis et audit et loquitur ea quibus nos Dominus monere et instruere dignatur. et audietis omnia quando me ad uos reducem fecerit Dominus, qui ut secederem iussit. interim¹⁰ temerarii et incauti et tumidi quidam inter uos, qui hominem non cogitant, uel Deum timeant, scientes quoniam si ultra in isdem perseuerauerint, utar ea admonitione qua me uti Dominus iubet, ut interim prohibeantur offerre, acturi et apud nos et apud confessores ipsos et apud plebem uniuersam causam¹⁵ suam, cum Domino permittente in sinum matris ecclesiae recolligi coeperimus. de hoc ad martyras et confessores et ad plebem litteras feci quas utrasque legi uobis mandauit. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, in Domino semper bene ualere et nostri meminisse. ualete. ²⁰

1 minus glo:iae C scripturam minus v, minus scripturam minus Q
 2 contra legem domini om. Vv 3 diaconibus T preteritis C
 5 censura C 6 nocturnas enim v 7 apud nos impletur CR, impletur
 apud nos Q quae] quia C in om. C¹R extasi CQRT 8 in
 oculis Q audiet T (et om.) 9 auditis R, audiet C 10 reduce T,
 reducet R ad uos reducem me v dominus fecerit CRv iunxit C¹
 11 morarii M (temerarii Q) quidem C¹R 12 dominum TQ (dño M)
 13 hisdem CR perseuerauerint R utar C admonitionem T
 quam CQR me] e C, om. M (exh. Q) uti] ut Q 14 ut om. CB
 15 istos C 16 cum om. Q pertimente C in] cum in Q² (in MQ¹)
 sinu Q 17 colligi Q, collegio T ad] et ad CQ martyreas C¹,
 martyres CTv et om. C, ipsos et Q ad] apud Q 18 uobis legi v
 opto . . . ualete om. C 20 ualete om. R. — Caecili Cypriani (om. R) ad
 presbyteros et diaconos explicit CR, Ad clerum de quibusdam presbyteris
 qui temere pacem lapsis dederunt necdum sedata pres (pars T) et citra
 (contra T) conc (concupiscentiam Q) episcoporum explicit (explicit om. M,
 exh. Q) TQ. —

EPISTVLA XVII.

CYPRIANVS FRATRIBVS IN PLEBE CONSISTENTIBVS S.

Ingemescere uos et dolere ruinas fratrum nostrorum ex me
 scio, fratres carissimi, qui et ipse uobiscum pro singulis in-
 gemesco pariter et doleo et patior ac sentio quod beatus apo-
 stolus dicit: quis infirmatur, inquit, et ego non infir-
 mor? quis scandalizatur, et non ego uror? et iterum
 posuit in epistula sua dicens: si patitur membrum unum,
 conpatiuntur et cetera membra: et si laetatur mem-
 brum unum, conlaetantur cetera membra. conpatior
 ego, condoleo fratribus nostris, qui lapsi et persecutionis in-
 festatione prostrati partem nostrorum uiscerum secum trahen-
 tes parem dolorem nobis suis uulneribus intulerunt: quibus
 potens est diuina misericordia medellam dare. properandum
 tamen non puto nec incaute aliquid et festinanter gerendum,
 ne dum temere pax usurpatur diuinae indignationis offensa
 grauius prouocetur. fecerunt ad nos de quibusdam beati mar-
 tyres litteras petentes examinari desideria sua. cum pace nobis

6 II Cor. 11, 29. 8 I Cor. 12, 26.

Epist. XVII. — Incipit ad plebem facta significans quid (qui Q) ad
 eum martyres (martyras Q) de lapsis petierint (petier̄ E, petierunt Q)
 ETQo. Ad plebem ut non facile aliquis communicet ex eis qui curati sunt
 nisi pent legitime egerit μ, om. ω. — 3 ingemescere Eμ², intremiscere μ¹
 dolore T ex me scio] mereor ω 4 fratres . . . ingemesco om. Eow
 5 sentior μ apostolus beatos T¹ 6 dixit μν inquit om. ω 7 qui E
 ego non μov 8 conpatitur ω unum membrum To 9 membra
 om. μ 10 unum membrum o et conlaetantur EQ, et collaetantur
 et o, collaetantur et μov 11 ego Tμ, ergo EQow condoleor T, et
 condoleo Eow de fratribus μν lapsis Q, om. μ 12 prostrati ω
 13 parem] rem E¹Q, acrem E²o 14 properam dum TQ, properamus
 dum E¹ω, dum E², om. o 15 puto in putem corr. Q m. 2 (puto M),
 putē ω, pute E¹, putent propere E²; putent propere tamen o et E
 s. l. m. 2, om. ω 16 ne dum om. M, nesi dum Q sed nesi s. l. m. 2, ne si
 Eow usurpetur EQow 18 nobiscum T

omnibus a Domino prius data ad ecclesiam regredi coeperimus, examinabuntur singula praesentibus et iudicantibus vobis.

2 Audio quosdam tamen de presbyteris nec euangelii memores nec quid ad nos martyres scripserint cogitantes nec episcopo honorem sacerdotii sui et cathedrae reseruantes iam cum lapsis communicare coepisse et offerre pro illis et eucharistiam dare, quando oporteat ad haec per ordinem perueniri. nam cum in minoribus delictis quae non in Deum committuntur paenitentia agatur iusto tempore et exomologesis fiat inspecta uita eius qui agit paenitentiam, nec ad communicationem uenire quis possit nisi prius illi ab episcopo et clero manus fuerit inposita, quo magis in his grauissimis et extremis delictis caute omnia et moderate secundum disciplinam Domini obseruari oportet. quod quidem nostros presbyteri et diaconi monere debuerant, ut commendatas sibi oues fouerent et diuino magisterio ad uiam deprecandae salutis instruerent. ego plebis nostrae et quietem noui pariter et timorem: in satisfactione Dei et deprecatione uigilarent, nisi illos quidam de presbyteris gratificantes decepissent.

3 Vel uos itaque singulos regite et consilio ac moderatione uestra secundum diuina praecepta lapsorum animos temperate. nemo inportuno adhuc tempore acerba poma decerpit. nemo nauem suam quassatam et perforatam fluctibus priusquam diligenter eam refecerit in altum denuo committat. nemo tunicam scissam accipere et induere properet, nisi eam et ab artifice

2 tunc examinabuntur μv 3 tamen quosdam $o\mu$, quosdam T sed
dam s. l. 4 episcopi $E^1 Q T \omega$; episcopi honorem nec uigorem *malim*
5 sacerdoti sui $E^1 Q$, sacerdotis sui ω , sacerdotes. ui T seruantes o
6 coepisse et] coepisset M , coepisse $E^1 Q \omega \omega$ 7 peruenire μ cum om .
 $E^1 T Q$, ω cum μ 8 dno T , dnm μ 9 iusto . . . paenitentiam om . μ^1
inspecta $\tilde{u}ita$] inspectauit $Q T$ 12 quo scripsi, quod $E^1 T Q$, quanto $E^1 \omega v$,
hoc ω , quo μ sed ue in ras. m. 2 13 disciplina T obseruare μ^1
14 quod] nos *Latinus* nostros] nostri $\mu^1 v$; nostri eos *fort.* diacones
 $E Q \omega \omega$ 16 ego] ergo ω 17 in] qui in μv deprecationem Q
18 uigilare $E \omega \omega$ presbyteris] praepositis μ 20 et] e μ 21 uestra
et μ animas Q (animos M) 22 ut nemo $V \mu^2$, ut ne μ^1 inpor-
tuno adhuc $T V \mu$, adhuc inportuno $E Q \omega \omega v$ 23 nauem T sed n s. l.,
a nauem Q fructibus Q 24 eam om . μv 25 properet] potest
 $E Q \omega \omega$ et ab] ab $E Q \omega \omega$

perito sartam uiderit et a fullone curatam receperit. audiant
 quaeso patienter consilium nostrum, expectent regressionem
 nostram, ut cum ad uos per Dei misericordiam uenerimus, con-
 uocatis coepiscopis plures secundum Domini disciplinam et con-
 fessorum praesentiam et uestram quoque sententiam beatorum
 5 martyrum litteras et desideria examinare possimus. de hoc et
 ad clerum et ad martyras et confessores litteras feci quas utras-
 que legi uobis mandauit. opto uos, fratres carissimi ac desi-
 derantissimi, in Domino semper bene ualere et nostri memi-
 10 nisse. ualete.

EPISTVLA XVIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Miror uos, fratres carissimi, ad multas epistulas meas quas
 ad uos frequenter misi nihil rescripsisse, cum fraternitatis nostrae
 15 uel utilitas uel necessitas sic utique gubernetur, si a uobis in-
 structi rerum gerendarum consilium limare possimus. quoniam
 tamen uideo facultatem ueniendi ad uos nondum esse et iam
 aetatem coepisse, quod tempus infirmitatibus adsiduis et graui-
 bus infestat, occurrendum puto fratribus nostris, ut qui libellos

1 peritori *T*, om. μ persartam μ a om. *T* 2 nostrum] meum ω
 3 ueneremus *TQ*, ueniremus *M* conuocati *Eoow* 4 coepi *EMQ'ow*
 (coepis *Q'*), epis μ pluribus μ 5 et uestram q. sententiam om
EQow 6 et desideria . . . litteras om. ω ; desideraria *T* possumus
E' TQ hoc et] hoc *EQow* 7 martyres *Eoow* 8 uos *M* (uobis *Q*)
 ac d. i. domino om. μ 9 et n. m. ualete om. μ meminisse] memores
 esse *V* 10 ualete om. ω . — Epistula (Explicit epistola o, om. *E' Q*,
 epistula ad plebem facta *T*) significans quid ad eum martyres (martyras *Q*)
 de lapsis petierunt explicit (om. o) *ETQo*, om. $\mu\omega$. —

Epist. XVIII. — Incipit ad clerum (aepnae add. *T*) propter lapsos (lap-
 sis *QT*) et cathecuminos (cathecuminis *T*, cathecuminis *Q*) ne uacui exirent
EQTo, Ad plebem facta significans μ , om. ω . — 14 ad uos] uobis *EQow*
 nichil *Eow*, nihil mihi *v*, numquam mihi *V* nostra ω 15 sic utiq.
 quae *Q* sed quae exp., sicut quae *M* 16 .erum *T* limare] iuuare ω
 17 etiam ex ita μ m. 2 18 in infirmitatibus *E' \omega* grauius *T*
 19 infestatur *Vv*, infestationibus μ'

a martyribus acceperunt et praerogatiua eorum apud Deum adiuari possunt, si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata praesentia nostra apud presbyterum quemcumque praesentem, uel si presbyter repertus non fuerit et urgere exitus coeperit, apud diaconum quoque exomologesin facere delicti sui possint, ut manu eis in paenitentiam inposita ueniant ad Dominum cum pace quam dari martyres litteris ad nos factis desiderauerunt.

2 Ceteram quoque partem plebis quae lapsa est praesentia uestri fouete et ut a fide et misericordia Domini non deficient uestro solacio focillata. neque enim deserentur ab ope et auxilio Domini qui mites et humiles et paenitentiam uere agentes in bonis opinionibus perseuerauerint, quo minus illis quoque diuino remedio consulatur. audientibus etiam, si qui fuerint periculo praeventi et in exitu constituti, uigilantia uestra non desit, inplorantibus diuinam gratiam misericordia Domini non denegetur. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem uniuersam meo nomine salutate et ut nostri meminerit admonete. ualete.

1 et ... possunt *om. Eow* rogatiua *T* 2 possint μ et] aut ω
 3 expectent E^2ow , expectat E^1 , expectetur μ praesenti Q , praesentiam
 E^2o , praesentiae $E^1\omega$ nostram E^2o , nostrae ω 4 quemcumquem Q
 si] sibi T 5 exhomologesis E^1QT 6 possunt μ^1 eius μ in
om. EQw paenitentia $QT\mu$, poenitentiae ω 7 inpositae T in-
 posita in poenitentiam o uenient E^1Q pacem QT 9 ceteram
om. μ^1 partem quoque partibus μ sed partibus *exp. m. 2* plebis]
 leuis $EQow$ (*exp. o et post quae add.*) est lapsa T uestri] uestra v ,
 nri *ex nrae* μ 10 ut a] una $QT\mu^1$ et *om. μ^1* non] ne μ
 11 focillate $EQT^2\mu^1\omega$ 12 hi qui v mites *ex milites* E et *om. μ*
 et humiles ... agentes *om. ω* opinionibus] operibus μv 14 con-
 solatur E^1Q 15 constituti Q ut inplorantibus T 16 misericor-
 diam QT 17 semper] in dno μ fraternitatem ... admonete *om. μ*
 19 admonete T , *om. E^1Q* , rogare E^2o , exorate ω , admonete et rogare v
 ualete *om. ω* . — Ad clerum (Epistula ad clerum T) propter lapsos (lapsis
 QT) et catechuminos (catechuminis QT) ne uacui exirent (exierent M ,
 exierent Q) explicat EQT , Explicat de lapsis et catechuminis o , *om. $\mu\omega$* . —

EPISTVLA XVIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Legi litteras uestras, fratres carissimi, quibus scripsistis salubre
 consilium uestrum non deesse fratribus nostris, ut temeraria
 5 festinatione deposita religiosam patientiam Deo praebeant, ut
 quando in unum per eius misericordiam uenerimus, de omnibus
 speciebus secundum ecclesiasticam disciplinam tractare possimus,
 maxime cum scriptum sit: memento unde cecideris et
 age paenitentiam. paenitentiam autem ille agit qui diuini
 10 praecepti memor mitis et patiens et sacerdotibus Dei obtem-
 perans obsequiis suis et operibus iustis Dominum promeretur.

Quoniam tamen significastis quosdam inmoderatos esse et ad
 communicationem accipiendam festinanter urguere, et desidera-
 stis in hanc rem formam uobis a me dari, satis plene scrip-
 15 sisse me ad hanc rem proximis litteris ad uos factis credo, ut
 qui libellum a martyribus acceperunt et auxilio eorum adiu-
 uari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infir-
 mitate aliqua et periculo coeperint, exomologesi facta et manu
 eis a uobis in paenitentiam inposita cum pace a martyribus
 20 sibi promissa ad Dominum remittantur. ceteri uero qui nullo

8 Apoc. 2, 5.

Epist. XVIII. — Incipit in qua rescribit (res scripsit *T*) clero de
 his qui ad pacem festinant *EQTo*, om. *ω*. — 2 diaconibus] *ad Q*
 5 disposita *E¹QT* ut om. *E¹Qω* 6 quando] cum *v* eius om. *ω*,
 eius in *T* ueniremus *QT* 8 memento** *T* 9 ait *T* diuinis
 praeceptis *E²o* 10 memor om. *EQToω* obtemperantias *T*
 11 dño *E¹Q* (dñm *M*) 12 quosdam ... desideratis om. *ω* et ad *M*,
 ** ad *Q*, ad *Eo*, et *Tωv*; cf. ep. 55 c. 3 13 desiderati *T* ti in ras.
 14 hac re *v* formandam *E* a me uobis *v* satis *MQ¹T*, sciatis
EQ²ω, ut sciatis *o* 15 ad uos om. *ω* factis. Credo ita distinguit
EoQ (factis credo *M*) 18 aliqua infirmitate *o* exhomologisin *Q*,
 exhomologesin *ETo* 19 inposita a uobis in poenitentiam *o* paeni-
 tentia *T* 20 sibi] si *T* ad om. *E¹QT* remittentur *o* in
 nullo *o*

libello a martyribus accepto inuidiam faciunt, quoniam non paucorum nec ecclesiae unius aut unius provinciae sed totius orbis haec causa est. expectent ante de Domini protectione ecclesiae ipsius publicam pacem. hoc enim et uerecundiae et disciplinae et uitae ipsi omnium nostrum conuenit, ut praepositi cum clero conuenientes praesente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide et timore suo honor habendus est, disponere omnia consilii communis religione possimus. ceterum quam inreligiosum est et ipsis quoque festinantibus perniciosum ut cum extorres facti et patria pulsati ac bonis suis omnibus 10 spoliati nondum ad ecclesiam redierint, quidam de lapsis confessores ipsos praenire et ante ad ecclesiam introire festinent. qui si nimium properant, habent in sua potestate quod postulant tempore ipso sibi plus quam quod postulant largiente. acies adhuc geritur et agon cotidie celebratur. si commissi uere 15 et firmiter paenitent et fidei calor praenalet, qui differri non potest potest coronari. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere et nostri meminisse, fraternitatem uniuersam meo nomine salutate et ut nostri memores sint admonete. ualete.

3 ante *om.* *v* de *om.* *ETow* $\widetilde{\text{dnm}} M^1 Q^1 T$ ($\widetilde{\text{dni}} Q^2$, $\widetilde{\text{dno}} M^2$)
 protectione] *reliqua om.* *Q*, in quo sequitur continuo legimus litteras etc.
 quae sunt epistulae 70. 4 uerecundae *E* 5 nruru *M* conuenit ...
 clero *om.* *EMow* 6 plebe stantium *o* 7 est] et *T* 8 communi
EMo¹w 9 quam *om.* *T* 11 redierunt *T¹* 12 ante] ante eos *ow*
 13 qui si nimium ... *l.* 17 potest coronari *adfert Cyprianus epist. 55*
c. 3 minimum *o* habeant *E¹MTw* 14 tempore ... postulant *om.*
EMow quam quod *T* et *Cypr. l. c.*, quam *v* largienter *EMTo^w*
 15 commisci *T* 16 infirmiter *T* poenitet *v* praenalet] per-
 manet *o* differri *T* non *om.* *o* 17 bene semper *o* 18 uni-
 uersa *M* meo] eo *T* 19 salute *M¹* memor *MT*. — Epistula in
 qua rescribit (rescripsit *T*) clero de his (eis *T*) qui ad pacem festinant
 explicat *EMTo* nisi quod explicat praemittit *o*, *om.* *o*. —

EPISTVLA XX.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

Quoniam conperi, fratres carissimi, minus simpliciter et minus
 5 fideliter uobis renuntiari quae hic a nobis et gesta sunt et
 geruntur, necessarium duxi has ad uos litteras facere, quibus
 uobis actus nostri et disciplinae et diligentiae ratio redderetur.
 nam sicut Domini mandata instruunt, orto statim turbationis
 impetu primo, cum me clamore uiolento frequenter populus
 10 flagitasset, non tam meam salutem quam quietem fratrum
 publicam cogitans interim secessi, ne per inuerecundam prae-
 sentiam nostram seditio quae coeperat plus prouocaretur. ab-
 sens tamen corpore nec spiritu nec actu nec monitis meis de-
 fui quo minus secundum Domini praecepta fratribus nostris in
 15 quibus possem mea mediocritate consulerem.

Et quid egerim locuntur uobis epistulae pro temporibus 2
 emissae numero tredecim, quas ad uos transmisi, in quibus
 nec clero consilium nec confessoribus exhortatio nec extorribus
 quando oportuit obiurgatio nec uniuersae fraternitati ad depre-
 20 candam Dei misericordiam adlocutio et persuasio nostra defuit,
 quantum secundum legem fidei et timorem Dei Domino sugge-
 rente nostra mediocritas potuit eniti. postea quam uero et tor-
 menta uenerunt, siue iam tortis fratribus nostris siue adhuc
 ut torquerentur inclusis, ad corroborandos et confortandos eos
 25 noster sermo penetrauit. item cum conperissem eos qui sacri-

Epist. XX. — Incipit ad clerum Romae *F*, Incipit ad Romanos *LN*,
 Incipit eiusdem secunda *Q*. — 4 comperit *L* 5 et gesta] gesta *Q*
 6 necessarius *L*¹ 8 instruuntur *Q* (instruuntur et *M*) orto *om. Q*,
 hortos *N* 9 uiolento *Q* (uiolentior *M*) 10 fratrum *Q* 11 inuere-
 cundiam *Q* 12 quae *Q* sed q s. l. (uae *M*) 13 enim tamen *L* sed
 enim *exp.* monitis] molestis *F* defui *Q*, decuit *FLN* 16 quod *F*
 17 missae *NQ* 18 consilium meum *Q* confessionibus *F* exor-
 tatio nec *L*, exhortationes *N* 19 fraternitatis *N* 22 initi *Q* et
om. F 23 tortis] tormentis *F* 24 confortandos *FLNQV*, confir-
 mandos *v* 25 comperisse *N*

legis contactibus manus suas adque ora maculassent uel nefandis libellis nihilominus conscientiam polluissent exambire ad martyras passim, confessores quoque inportuna et gratiosa deprecatione conrumpere ut sine ullo discrimine adque examine singulorum darentur cotidie libellorum milia contra euangelii legem, litteras feci quibus martyras et confessores consilio meo quantum possem ad dominica praecepta reuocarem. item presbyteris et diaconibus non defuit sacerdotii uigor ut quidam minus disciplinae memores et temeraria festinatione praecipites, qui cum lapsis communicare iam coeperant, conprimerentur intercedentibus nobis. plebi quoque ipsi quantum potuimus animum conposuimus et ut ecclesiastica disciplina seruaretur instruximus.

- 3 Postmodum uero cum quidam de lapsis siue sua sponte siue alio incitatore audaci flagitatione prouerent ut pacem sibi a martyribus et confessoribus promissam extorquere uiolento impetu niterentur, de hoc etiam bis ad clerum litteras feci et legi eis mandauit, ut ad illorum uiolentiam interim quoque genere mitigandam, si qui libello a martyribus accepto de saeculo excederent, exomologesi facta et manu eis in paenitentia inposita cum pace sibi a martyribus promissa ad Dominum remitterentur. nec in hoc legem dedi aut me auctorem temere constitui. sed cum uideretur et honor martyribus habendus et eorum qui omnia turbare cupiebant impetus comprimendus, et praeterea uestra scripta legissem quae ad clerum nostrum per Crementium hypodiaconum nuper feceratis, ut his qui post lapsum infirmitate adprehensi essent et paenitentes communicationem desiderarent subueniretur, standum putauit et cum uestra

2 nihil hominibus *N* 3 martyres *LNv* passim] ut possent *V*
 6 martyres *Nv* 7 posse *L* reuocare *M* (reuocarem *Q*) 8 sacerdo *L* 10 coeperint *L* 11 quantis *F* animos *Vv* 12 conposuimus *M* (comp. *Q*) 15 alio *F*, aliquo *LNQv* audacia *F*
 flagitione *N* prouerint *F*, prorumperent *Vv* a ex cum *N*
 16 uiolenti *M* (uiolento *Q*) 18 quoquo *Nv* 20 exhomologesis
FLNQ manus ei *F* paenitentiam *v* 21 ad dno *LNQ*¹ (ad dnm *M*)
 24 comprimendum *F* 25 quae *F*, quae hoc *LN*, quae hos *Q*, quae huc *v* 26 clementium *v* his] iis *v* 28 subueniretur *L*

sententia, ne actus noster qui adunatus esse et consentire circa omnia debet in aliquo discreparet. plane ceterorum causas quamuis libello a martyribus accepto differri mandavi et in nostram praesentiam reseruari, ut cum pace a Domino nobis data plures praepositi conuenire in unum coeperimus, communicato etiam nobiscum consilio disponere singula uel reformare possimus. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA XXI.

CELERINVS LVCIANO.

10 Haec cum tibi scriberem, Domine frater, gaudens et tristis
eram, gaudens eo quod audierim te pro nomine Domini nostri
Iesu Christi saluatoris nostri tentum uel illius nomen penes
magistratus huius mundi confessum, tristis autem in eo quod ab
eo ex quo te deduxi numquam litteras tuas accipere potui. uel
15 nunc modo duplex mihi tristitia incubuit quod Montanum fra-
trem nostrum communem abs te de carcere ad me esse uenturum
sciebas et de salute tua uel quid penes te agatur mihi non signi-
ficaueris. sed hoc solet contingere seruis Dei, maxime eis qui in
confessione Christi sunt constituti. scio enim quoniam unusquis-
20 que iam quae sunt saeculi non attendit, quoniam coronam caele-

1 sententiam *Q* consentiret *Q* 2 quamuis] quam *N* 3 acce-
pito *Q* et] ut *F* nostra praesentia *FQ* 4 ut ex et *Q* (ut *M*)
pace] a pace *L* 5 praepositis *Q* in unum conuenire *N* 6 con-
siliu[m] *Q* uel *F*, et *LNQv* 7 optamus *F*. — Ad clerum Romae expli-
cit *F*, Ad Romanos (II. *add.* *Q*) explicat (explicat *L*) *LNQ*. —

Epist. XXI. — Incipit epistola Celerini ad Lucianum petens pro nomine Numeriae et Candidae ut eas in mente habereat quae Numeriae ut dicit praemium dedit ne sacrificarent *T*, Epistola Celerini ad Lucianum conf. pro lapsis orationem et suffragium deprecantes φ , Celerini ad Lucianum ut scribat ei et subueniat Numeriae et Candide lapsis *w*. — 9 Luciano salutem *v* 10 tibi cum φ 12 tenitum *T* uel] et *wv* penes magistratos *T*, magistratus poenes φ 13 ab eo] habeo *T* 14 uel] et *v*; *cf. p. 530,9* 15 inconcumbit *w* quod] quod cum *v* montanus frater noster communis *T* 17 sciebam *T*, scribas *Oxon.* et de] et *T*, de *v* 18 sed] et *Oxon.* in *om.* φ 19 confessionem *T*

stem sperat. ego enim dixi fortasse oblitum te esse mihi scribere. nam, ut tibi quoque de infimo tuus uel frater dicar, si fuero dignus Celerinus audire, tamen cum essem et ego in tam florida confessione, fratres meos uetustissimos memorabar, et eos litteris meis memorauit caritatem pristinam eorum penes me meosque nunc esse. peto tamen, carissime, a Domino ut ante cruce illo sancto laueris [si prius passus fueris] pro nomine Domini nostri Iesu Christi quam litterae meae te in hoc mundo adprehendant: uel nunc si adprehenderit, mihi ad haec rescribas. sic coronet te cuius nomen confessus es. credo enim quoniam, etsi in hoc mundo nos non uiderimus, in futuro tamen nos coram Christo complectamur. pete ut sim dignus et ego coronari cum numero uestro.

- 2 In magna tamen tribulatione me constitutum scias, et ac si sis mecum praesens, sic caritatis pristinae reminiscor die ac nocte. Deus solus scit. et ideo peto ut annuas desiderio meo et mecum doleas in morte sororis meae quae cecidit in hac uastatione Christo. sacrificauit enim et exacerbauit Dominum nostrum, quod nobis manifestum uidetur. pro cuius facto ego in die laetitiae Paschae flens die ac nocte, in cilicio et cinere lacrimabundus dies exegi et exigo usque in hodiernum, donec auxilium Domini nostri Iesu Christi et pietas per te uel per eos dominos meos qui coronati fuerint, a quibus postulaturus es, subuenit tam nefando naufragio. memoratus sum enim caritatis tuae pristinae, quod

2 nam *om. w* tibi *om. T*, tu *φw* tuo *Tφ*, *om. w* fratre *φw*
dicam *Tφw* 3 audiretur *φ*, audiret *T*, audires *w* et *om. w* flori-
dam confessionem *T* 4 memorabar *Tw*, memorabor *φ*, memorabam *v*
5 eorum pristinam *φ* me *om. Tφw* meos quae *T* 6 carissimi *T*
ante *ex* anti *T*, si ante *v*, a me *φw* cruce *T* illos *T* 7 si p. p.
fueris *om. T*; *uncis inclusi* 8 quem *w*, quantae *T* te] et *T* 9 ad-
prehenderit] apprehenda *φ* sic] si *w* 11 uideamus *w* nos ta-
men *w* coram] cum *φ* 12 complectamur *T*, amplectemur *φ*, complec-
temur *w* 13 nostro *w* 14 me *om. T* 15 caritati *T* 18 a christo
w, ca christo *φ* exacerbabit *T*, exercebat *φ* 19 facta *T*, factis *v*
hac die *φw* laetitiae *φw*, in laetitiae *Oxon.* 20 paschae] pace *φw*
deflens *w* lacrimabundus *φ* 21 exegit *T* hoc diernum done *w*
22 christi] subueniat *add. v* eis dominis meis *T* 23 postulaturus
est *T*, postulandum (um *ex os φ*) est *φw* subuenit tam *φ*, ut uenerit
tam *T*, subueniri tam *w*, ut ueniam habeant *v* nefanda naufragia *v*

cum omnes doleas pro sorore nostra *** quas et tu bene nosti, id est, Numeriam et Candidam: pro quarum peccato, quia nos fratres habent, debeamus excubare. credo enim Christum secundum illarum paenitentiam et operas quas penes collegas nostros fecerunt extorres qui a vobis venerunt, a quibus ipsis de operibus eorum audies, iam Christum eis vobis martyribus suis petentibus indulturum credo.

Audiui enim te floridiorum ministerium percepisse. o te felicem! suscipe vota tua quae semper desiderasti uel in terra dormiens. optasti pro nomine illius in carcerem mitti, quod nunc tibi contingit, sicut scriptum est: det tibi Dominus secundum cor tuum. et nunc super ipsos factus antistes Dei recognouit † idem minister. rogo itaque, Domine, et peto per Dominum nostrum Iesum Christum ut ceteris collegis tuis fratribus tuis meis dominis referas et ab eis petas ut quicumque prior uestrum coronatus fuerit, istis sororibus nostris Numeriae et Candidae tale peccatum remittant. nam hanc ipsam Etecusam semper appellauit, testis est nobis Deus, quia pro se dona numerauit ne sacrificaret: sed tantum ascendisse uidetur usque ad Tria fata et inde descendisse. hanc ergo non sacrificasse ego scio. quarum iam causa audita praeceperunt eas praepositi tantisper sic esse, donec episcopus constituatur. sed quatenus per uestras

11 Ps. 19, 5.

1 omnes *Tφ*, omnibus *w* sorore nostra *T*, sororibus nostris *φw*; *post ea intercidisse nonnulla puto* 2 numeria et candida *v* peccatum *T* quia] qui *Tφw* 3 debemus *w* excubere *Tφ* 4 illorum *φ*, earum *w* opera quae *w* 5 facit extorres *T* nobis *w* uenerint *φ*, uiderunt *T* 6 audiens *T* christo *T*, *om. φ* uobis *T s. l.*, nobis *w* 7 credo *om. v* 8 audiui enim] audiemini *w* floride *w*, floridierum *φ*, floridorum *Rigaltius* 9 suscipere *w* quequid *w* desideras tu *T* uel nel *w* 10 nomen *T* 11 contigit *v* sicut *om. φw* 12 antestites *T* recognoui *Tφw* 13 idem] id est *Tw*, enim *φ* 14 collegis *w* 15 tuis *om. φw* 17 talem *T* tale peccatum remittant numeriae et candidae *φ* hanc] et *w*, *om. φ* ettecusam *Tφ*, et recusam *w*, aëcusam *coni. Dodwell*, excusatam *fort.* 18 nobis est *φ* se dona] sedunta *Tφ*, seducta *w*; se deducta *fort.* numerauit *w* 20 fata *T*, facta *φw* hanc] has *w* 21 audita causa *φ* pereperunt *w* 22 epatus *w* per uestras] peruersa *T*

sanctas orationes et petitiones, in quas nos fidimus, quoniam estis amici sed et testes Christi, qui omnia indulgeatis.

- 4 Peto ergo, Domine carissime Luciane, memor sis mei et petitioni meae annuas. sic Christus coronam illam sanctam quam tibi non tantum in confessione sed et in sanctimonio tradidit, in qua semper cucurristi et exemplum sanctorum semper et testis fuisti, ut omnibus dominis meis fratribus tuis confessoribus referas de hoc facto, ut a uobis auxilium recipiant. nam hoc, Domine frater, scire debes me non solum hoc pro eis petere, sed et Statium et Seuerianum et omnes confessores qui inde huc a uobis uenerunt, ad quos ipsae in portum descenderunt, et in urbem leuauerunt, quod sexaginta quinque ministrauerunt et usque in hodiernum in omnibus fouerunt. sunt enim penes illas omnes. plus autem grauare cor illud sanctum tuum non debui, cum sciam te prona uoluntate operari. salutant te Macarius cum sororibus suis Cornelia et Emerita, qui laetatur de confessione tua florida, sed et omnium fratrum, et Saturninus, qui et ipse luctatus est cum diabolo, qui et Christi nomen est fortiter confessus, qui et ibi in poena ungarum fortiter est confessus, qui et hic nimis rogat et petit. salutant te fratres tui Calpurnius et Maria et omnes sancti fratres. nam et hoc scire debes me et dominis meis fratribus tuis scripsisse, quas peto illis eas legere digneris.

1 nos] nobis φ fidemus *T*, infidimus φ 2 qui] quod $\varphi\psi$ 4 illam *T s. l.* 5 et *om. w* 6 et *om. $\varphi\psi\psi$* sanctorum s. e. t. fuisti *om. w*
 et testis semper φ , semper et este *T* 7 confessoribus *om. w* conferas *w*
 8 nobis *w* 9 non solum hoc me *w* eas *T* sed et] sed $\varphi\psi$
 10 et *om. $T\varphi\psi$* hoc *T* 11 ipse *T\varphi* descenderunt] *add. φ* : ad
 quos ipse in portum 12 quod] que *w* hoc diernum *w* 13 autam]
 enim φ 15 macharius $\varphi\psi$ suis] tuis φ 16 quae laetantur *w*
 de] in *w*, *om. φ* 17 saturinus *w* et ipse *om. φ* ; ipse *om. w* 18 qui
om. w qui et . . . est confessus *om. w* 19 hic] hoc *w\psi* 20 calpurnius
 φ , calpurnius *w* 21 fratres nos φ me] me tibi *w* fratribus
 tuis dominis meis $\varphi\psi$ 22 litteras scripsisse *v* illi eas φ , pro illis sic
Oxon., litteras eis *fort.* digneris] *add. w*: ualere te oro et mei semper
 memoriam facere. — Epistola Celerini ad Lucianum petens pro nomine
 Numeriae et Candidae ut eas in mente haberet quae Numeria ut dicit prae-
 mium dedit ne sacrificaret explicit *T*, *om. $\varphi\psi$* . —

EPISTVLA XXII.

LVCIANVS CELERINO DOMINO SI DIGNVS FVERO VOCARI COL-
LEGA IN CHRISTO S.

Accepi litteras tuas, Domine frater dilectissime, in quibus me
s tantum grauasti, ut propter tuam grauationem tantum gaudium
paene exciderit, ut litteras quas et ego optabam post tantum
temporis legere, in quibus mei dignatus es memorare, beneficio
tantae tuae humilitatis legere exultaui, qui scribens mihi diceres
'si dignus fuero frater nominari tuus,' hominis qui apud pusillio-
10 res nomen Dei cum timore confessus sum. nam tu Deo uolente
ipsum anguem maiorem, metatorem antichristi, non tantum con-
fessus deterruisti uocibus illis et uerbis deificis quibus scio † quasi
amatores fidei et zelotypi disciplinae Christi, in qua te noui
uiuacitate uersari et gaudeo, uicisti. nunc modo, carissime, iam
15 inter martyres deputande, uoluisti nos litteris tuis grauare, in
quibus significasti de sororibus nostris, pro quibus utinam fieri

Epist. XXII. — Incipit epistola Luciani rescribentis Celerino super
nomine Numeriae et Candidae et nomine Pauli et Mappallice et ceterorum
signif sibi eos mandasse ut penitentibus daret pacem T, Luciani rescribentis
Celerino de recipiendis ad pacem Numeria et Candida item de Paula et
Mappallice qui Paulum ipsum significat moriturum sibi mandasse ut peniten-
tibus daret pacem w, Epistola Luciani ad Celerinum responsiue q, Alia re-
scripta (Luciani *add. m. 2*) μ. — 2 Lucianus om. Tφμ domino om. φ
5 per tuam μ, perpetua T grauatione T tanto gaudio v 6 ex-
ciderit w, excideram φμ, excidera T, exciderim v litteras tuas φ et
om. μ 7 meis dignatus w, dignatus mei φ es om. Tμ memo-
rari μ 8 tuae humilitatis μ, humilitatis tuae φ exultaui w
dicens T, diligens μ 9 tuus nominari μ 10 timorem T, amore w
confessum (sum om.) T¹φ, confessus T² nam] na T tu om. μ
11 ipsam T¹, ante ipsam μ metatorem] et atrociorē φw anti-
christo μ confessus esse Tμ 12 uocibus] duobus φw et] etiam w
uiuificis deificis φ 13 et om. μ disciplina Tφw qua te]
quati μ te noui] tenoris Oxon. 14 uicacitate T uersari] uer-
satoris Tφ, uersatus es μ, uersatum w et om. Tφ, te v gaudio
Tφμ, in gaudio w uixisti Tφw, iunxisti μ nunc modo] nunc v,
uerum modo w 15 martyribus T deputandos φw uoluisti post
grauare φw

posset ut sine tanto scelere commisso memoriam faceremus. non profecto tantis lacrimis incumberemus ut nunc.

2 Scire debuisti quid circa nos actum sit. cum benedictus martyr Paulus adhuc in corpore esset, uocauit me et dixit mihi: Luciane, coram Christo tibi dico ut si quis post arcessitionem⁵ meam abs te pacem petierit, da in nomine meo. sed et omnes quos Dominus in tanta tribulatione arcessire dignatus est, uniuersi litteras ex compacto uniuersis pacem dimisimus. uide ergo, frater, quoniam partim quod mihi Paulus praecepit quam uniuersis quod censuimus, ex quibus iam cum ante hanc tribulationem, cum iussi sumus secundum praeceptum imperatoris fame et siti necari, et reclusi sumus in duabus cellis, ita ut † non efficiebat fame et siti. sed et ignis ab opere pressurae nostrae tam intolerabilis erat quem nemo portare posset. sed nunc in ipsam claritatem sumus constituti. et ideo, frater carissime,¹⁵ saluta Numeriam et Candidam, quas *** secundum Pauli praeceptum et ceterorum martyrum, quorum nomina subicio, Bassi in petrario, Mappalici in quaestione, Fortunionis in carcere: Paulus a quaestione, Fortunata, Victorinus, Victor, Herennius, Credula, Hereda, Donatus, Firmus, Venustus, Fructus, Iulia, Martialis et²⁰

1 scelere] scire μ commissio w , commissam μ non] quam $T\varphi$, quem μ , ad quem w ; fort. quarum pro facto ne 2 tanto T , sancto μ ut $om. w$, et μ 3 debuistis μ uos w , nobis T 4 me et $om. \varphi$ 5 christum T dico tibi φ arcessionem w , arcessionem φ 7 quos] ad μ accersire w es μ uniuersis $\varphi\mu$ 8 litteris μ $Oxon.$ uides $\varphi\mu w$, uideas $Oxon.$ 9 partem $\varphi\mu$, partim eius w quod $om. w$ $Oxon.$, quam μ quam] pro w $Oxon.$ 10 quod $om. w$, quoque $Oxon.$ ex quibus *corruptum* iam cum ante] eramus in v hac tribulatione Tv 11 cum] con w iussi sumus μ , iussi fuimus φ , iussimus Tw praeceptorum praeceptum φ 12 necari] negare T reclusimus T duobus celles T , duamus et in illis μ ita ut] itaq. w non] nos v 13 afficerent v , effugiebat μ ignem $T\mu$, igne φw ab opere] a sapore μ , uapore $Oxon.$ 14 tamen tolerabilis $T\varphi$, tam tollerauimus μ quem] quidem μ in $om. \varphi w$ 15 constituti] consecuti w 16 numerariam μ quas] quae v ; *lacunam indicauit* 17 basso φw , baptissimi μ 18 in petrario *coni. Rigaltius*, in pignerario T , in pignerarium μ , imperario φw , in peierario *Morellius* 18 mapalaci φ , appasci μ fortunonis φ carcerem $T\varphi\mu$ 19 a $om. \mu$ fortunatae uictorini uictoris v herenius T , heremius w , herennii v credulae v , cordula w 20 hereda $om. w$, hederat μ , herenae v donati firmi uenasti fructi v iulianus w , iuliae v

Ariston, qui Deo uolente in carcere fame necati sunt: quorum et nos socios futuros intra dies audietis. iam enim ut iterato reclusi sumus sunt dies octo in die quo tibi litteras scripsi. nam et ante dies octo per dies quinque medios modicum panis accepimus et
 5 aquam ad mensuram. et ideo, frater, peto ut sicut hic, cum Dominus coeperit ipsi ecclesiae pacem dare, secundum praeceptum Pauli et nostrum tractatum exposita causa apud episcopum et facta exomologesi habeant pacem, non tantum hae, sed et quas scis ad animum nostrum pertinere.

10 Salutant uos collegae mei uniuersi. uos salutate confessores 3 Domini qui ibi uobiscum sunt, quorum nomina significasti inter quos et Saturninus cum comitibus suis, sed et collega meus et Maris, Collecta et Emerita, Calpurnius et Maria, Sabina, Spesina, et sorores Ianuaria, Datiua, Donata. salutamus cum suis
 15 Saturum, Bassianum et uniuersum clerum, Vranium, Alexium, Quintianum, Colonicam et uniuersos peto, quorum nomina non scripsi, quia tam lassus eram. ideo ignoscere debent. opto uos, Alexium et Getulicum et argentarios et sorores bene ualere. salutant uos sorores meae Ianuaria et Sophia quas uobis commendo.

1 aristonis *v*, ario μ $\widetilde{\text{dno}} \mu$ carcerem famem *T*, carcere *w*
 2 diem μ ut] ex quo $\varphi w v$ ut id erat ore clusi μ 4 panem φw
 5 aqua ad mensura *T* sicut] sit μ ; sicut hic *corruptum* 7 d pauli φ
 ut exposita cā ante $\widetilde{\text{epm}} \mu$ 8 habeam μ haec φ , hanc μ quas]
 q̄ μ 9 animam μ , anum φ nostram μ pertinere] peruenire *w*
 11 ibi] ubique φ significastis μ inter *om. T w \mu* 12 quos] uos μ
 saturninum μ cum *om. \varphi* comitibus] motibus *T*, omnibus *Oxon.*
 sed et] se et φ , sed *w* collegam μ meus] enim μ , eius *Oxon.*
 13 maris] macarii μ collecto merita *w*, collegae merita μ cal-
 purnium *T \varphi w*, carpunius μ mariam φw , marias μ sabinam φw ,
 alumnas μ spesinam φw , pessinas μ 14 a ianuaria *T \varphi*, ianuaria
 iam uario μ datiua *w*, datiua et μ donatam *w* 15 saturninum
w alexium *T*, alexicum *w*, alexicum φ , alexum μ 16 collonicam
 φw , colonicum μ peto *om. v* 17 tam] iam *v* eram] iram *T*
 cognoscere φ debeat μ 18 alexium] sexum μ argentarium μ
 bene ualere *om. T \varphi \mu*, post opto uos *ponit v* 19 ianuario μ sofiana φ
 commendo ualete *w*. — Epistola Luciani rescribentis Celerino super nomine
 Numeriae et Candidae et nomine Pauli et Mappalicae et ceterorum significat
 sibi quos mandasse ut petentibus daret pacem explicat *T, om. \varphi w \mu*. —

EPISTVLA XXIII.

VNIVERSI CONFESSORES CYPRIANO PAPATI S.

Scias nos uniuersos quibus ad te ratio constiterit quid post commissum egerint dedisse pacem, et hanc formam per te et aliis episcopis innotescere uolumus. optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. praesente de clero et exorcista et lectore Lucianus scripsit.

EPISTVLA XXIIII.

CYPRIANO ET COMPRESBYTERIS CARTHAGINI CONSISTENTIBVS CALDONIVS S.

10

Necessitas temporis facit ut non temere pacem demus. sed quoniam oportebat uobis scribere ut quoniam hi qui posteaquam sacrificauerunt iterato temptati extorres sunt facti: uidentur ergo mihi abluisse prius delictum, dum possessiones et domos dimit-

Epist. XXIII. — Incipit (*om. φω*) epistola uniuersorum confessorum ad Cyprianum de pace data (de pace et forma publicanda *ω*) *Tφω*, Alia rescripta *μ*. — 2 cypriano uniuersi confessores *μ* papae *φωω* 3 uniuersos *TV*, uniuersis *φωμν* de quibus *v* ad *TVμ*, a *φω*, apud *v*; cf. *epist. 26* 4 dedissem *ω* et *om. μφ* haec formam *T*, *om. φ* et *om. v* 5 uolumus *φωω* 6 praesente *φμ*, praeter *T*, preterea *ω*, presbyter *V* clero et exorcista *T* lector *V* 7 scripsit] *add. ω*: oramus te semper bene ualere, *add. μ²*: epistolam. — Explicit epistola uniuersorum confessorum ad Cyprianum de pace data *T*, *om. φωμ*. —

Epist. XXIIII. — Incipit (*om. φ*) epistola Caldonii (Cypriano et clero *add. T*) de eis (his *φ*) qui sacrificauerunt (sacrificia *T*) et postea exhorrentes (extores *φ*) facti sunt et pacem postulauerunt *Tφ*, Caldonii ad Cyprianum significat de illis qui sacrificauerunt et postea extorres facti pacem postulauerunt *ω*, Alia rescripta *μ*, *om. τ*. — 9 cartagine *μ*, kmis cartagini *ω*, kmis *T* 10 calidonius *φω* 11 temporum *ρωμν* 12 quoniam *om. v* nobis *ρωμ* ut quoniam] quoniam *v*; cf. *epist. 26*: ut dum—permittunt; *epist. 53*: quod nos—facisse; *epist. 57 c. 6*: ut quia; *Sententiae episc. p. 438,4*; *p. 458,2*; cf. *Liu. V, 15, 11* hi] ii *ρωμ*, aliqui *maluit Goldhorn* 13 temptati] tenti *ρω* extorrentes *Tμ¹τ* ergo] cf. *Sent. episc. p. 438,2*; *441,10* 14 priorem *T¹* demittunt *T*

tunt et paenitentiam agentes Christum secuntur. ergo Felix qui presbyterium subministrabat sub Decimo proximus mihi uinculis (plenius cognoui eundem Felicem) et Victoria coniux eius et Lucius fideles extorres facti reliquerunt possessiones quas nunc fiscus tenet. sed et sub persecutione † eadem mulier nomine Bona quae tracta est a marito ad sacrificandum, quae conscientiam non commiscuit sed tenentes manus eius sic ipsi sacrificauerunt, sic ipsa coepit dicere contra 'non feci, uos fecistis,' sic et ipsa extorris facta est. cum a me ergo uniuersi pacem peterent dicentes 'recuperauimus fidem quam amiseramus, paenitentiam agentes Christum publice sumus confessi,' quamuis mihi uideatur ut debeant pacem accipere, sed ad consultum uestrum eos dimisi, ne quid uidear temere aliquid praesumere. si quid ergo ex communi consilio placuerit scribite mihi. salutate nostros. uos nostri.

15 opto uos felicissimos bene ualere.

2 pbr̄m r̄wμ decimo proximis r, proximis decimo w uinculis] uicinus v 3 plene w et om. v coniux T 4 fidelis μr extorres Tμ'r, extorrefactos V facti ex facit T, facit φ relinquerunt w nunc] unus μr 5 fiscus tenet μr, eis tenet T, eis constat φ, eis constat w sed et sub persecutione † eadem scripsi, sed et sub ^{quotione} per se opere eodem T (cf. inscriptionem epist. 16, ubi persecutione abbreviatum scribitur perse), sed et super se opere eadem μr, sed et super se aut eodem φ, sed et super est se aut eodem w, sed et seu per se aut per eosdem Morellius, sed et v bona ex bono T, in bono μ, i bono r 6 conscientiam non commiscuit scripsi, conscia non commisit φw, conscientiam non commisit μr, conscientia non commisi T^a, conscientia non commisi T^ov; cf. Cypr. p. 256,25 et de bono pudic. c. 8: conscientiam non miscuit 7 sed] sed quia v manu μr eius sic] eius φw 8 sic ipsa om. v incepit w sic contra w ipsa ex ipse T 9 extorrens μ^a a me om. rμ, me T 10 recuperauimus TV, recuperabimus μr agentes om. φ, agentes et v 11 christo rμ publice] supplices φw uideantur debere v 12 sed] tamen v consultum] consilium v nostrum φw eos demisi T, eos mai w, eosdem misi φ, eosdem si rμ 13 quid om. v uideatur φ aliquid temere v 14 concilio r uestros coni. Oxon. nos] uos w; uos nostri om. rμ 15 felicissimos] fratres semper rμ, fratres carissimi semper v. — Epistola Caldonii ad Ciprianum de eis qui sacrificauerunt et postea extorres facti sunt et pacem postulauerunt explicit T, om. φr̄wμ. —

EPISTVLA XXV.

CYPRIANVS CALDONIO FRATRI S.

Accepimus litteras tuas, frater carissime, satis sobrias et integritatis ac fidei plenas. nec miramur si exercitatus et in scripturis dominicis peritus caute omnia et consulte geras. recte autem sensisti circa inertiendam fratribus nostris pacem quam sibi ipsi uera paenitentia et dominicae confessionis gloria reddiderunt sermonibus suis iustificati, quibus se ante damnauerant. cum ergo abluerint omne delictum et maculam primam adsistente sibi Domino posteriore uirtute deleuerint, iacere ultra sub diabolo quasi prostrati non debent, qui extorres facti et bonis suis omnibus spoliati erexerunt se et cum Christo stare coeperunt. atque utinam sic et ceteri post lapsum paenitentes in statum pristinum reformatur: quos nunc urgentes et pacem temere atque inportune extorquentes quomodo disposuerimus ut scires, 15 librum tibi cum epistulis numero quinque misi quas ad clerum et ad plebem et ad martyres quoque et confessores feci: quae epistulae etiam plurimis collegis nostris missae placuerunt, et rescripserunt se quoque nobiscum in eodem consilio secundum catholicam fidem stare. quod ipsum tu etiam ad collegas nostros 20 quos potueris transmittes, ut apud omnes unus actus et una consensus secundum Domini praecepta teneatur. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

Epist. XXV. — Incipit epistola Cypriani (epistula om. Io, cypriani om. o) ad Caldonium *EITo*, om. *o*, Secunda ad eundem incipit μ (epist. 41 praemissa). — 3 accepi μ 7 ipsi ex ipsa *T* paenitentiam *T* confessionis *T* 8 iustificatis *E¹T^o* ante om. μ damnauerunt μ 9 abluerent μ^1 primam] pristinam μv 10 posteriore] postiore *T*, potiore *Vv* deleuerint *V* 11 facti et factis μ^1 12 cum christo om. μ se stare *o* 13 sic et] si *T*, et *o* 14 quas *E¹* urgentes om. *T* 15 scire *T* 16 tibi librum μ 17 martyras μ et] et ad *o* 18 etiam] iam *T¹v* 20 tua etiam *T*, etiam tu μv 21 transmittere μ^1 , transmittite *v* consensus] confessio μ 22 domini om. μ te frater] uos fratres *T¹ μ* . — Epistola Cypriani ad Caldonium explicat *ET*, Explicit ad Caldonium *o*, om. μo . —

EPISTVLA XXVI.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Dominus loquitur et dicit: super quem respiciam nisi
 super humilem et quietum et trementem sermones
 5 meos? hoc cum debeamus omnes esse, tunc magis huiusmodi illi
 esse debent quibus laborandum est ut post grauem lapsum uera
 paenitentia et humilitate tota promereri Dominum possint. legi
 autem et uniuersorum confessorum litteras quas uoluerunt per me
 collegis omnibus innotescere et ad eos pacem a se datam peruenire,
 10 'quibus apud nos ratio constiterit quid post commissum egerint.'
 quae res cum omnium nostrum consilium et sententiam spectet,
 praediuicare ego et solum mihi rem communem uindicare non
 audeo. et ideo instetur interim epistulis quas ad uos proximis
 feceram, quarum exemplum collegis quoque multis iam misi:
 15 qui perscripserunt placere sibi quod statuimus nec ad uos recedendum
 esse, donec pace nobis a Domino reddita in unum conuenire
 et singulorum causas examinare possimus. sed et quid mihi
 Caldonius collega meus scripserit quidque ego ei rescripse-

3 Es. 66, 2.

Epist. XXVI. — Incipit epistola Cypriani (Incipit *EMo*, Item Cypriani *I*)
 ad clerum non temere pacem dandam ubi et (ei *M*) dicit (dicit et *T*) se
 solum idoneum non esse *EIMTo*, Ad clerum non temere pacem dandam μ ,
om. a. — 3 et *om. T* 4 quietem *E'MT* trementes *T* 5 tunc
 magis modo μ , tunc modo *Vv*, *om. EIMo* 6 est *om. T* 7 dno *M*
 8 uniuersa earum μ confessorum litteras *om. \mu* quas] que μ
s. l. m. 2 per ex pro *M* 9 perueniri *T* 10 de quibus *lv*, quibus-
 dam *MT*, quibus dum *Eom*; cf. *epist. 23* constiterint *T* admissum
EIm, missum *Mo* elegerint μ 11 omnibus *T* nro *M* con-
 silium nostrum ω expectet *Vv*, spectet et *M* 12 et *om. \mu* soli
o'v, solus non debui μ 13 audeo et ideo stetur μ *s. l. m. 2* ad uos
 proximis *T\mu*, adproxime *EIo'*, ad uos proxime *Mov* 14 quoque multis
 iam *om. \mu* multis *om. EIo* 15 rescripserunt *Vv* ad uos] ab
 eo *\mu v* 16 pacem *EMo* a *om. EMTo* redditam *EMo* • 17 causa *M*
 possumus *E'* sed et *T\mu*, sed *EIMo* quid μ *s. l. m. 2* 18 ego
om. EIo

rim ut sciretis, utriusque epistolae exemplum litteris meis iunxi. quod totum peto fratribus nostris legatis, ut magis ac magis ad patientiam componantur nec delicto priori adiciant adhuc aliud delictum, ut dum nobis nec euangelio seruire nec secundum uniuersorum confessorum litteras causas suas examinari permittunt. ⁵ opto uos, fratres carissimi, bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem uniuersam salutate.

EPISTVLA XXVII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S. 10

I Factis ad uos litteris, fratres carissimi, quibus actus noster expositus et disciplinae ac diligentiae quantulaecumque ratio declarata est, aliud accessit quod nec ipsum latere uos debuit. nam frater noster Lucianus et ipse unus de confessoribus, fide

1 exempla μ 2 ac magis *om. \omega* 3 patientiam] paenitentiam
EIo\omega priori] proprio *Iv* 4 ut dum *E'MT*, dum *E'Iou\omega\omega*; *cf. p.*
536,12 nobis] nec nobis *I\mu v*; *cf. Gronou. obseru. p. 145* seruire]
uolunt seruire μv 5 confessorum *om. \mu* causam suam μ , *om. E'MT\omega*
examinare *Mo\mu\omega* 6 carissimi *om. T*, carissimi semper *Mo\mu* et nostri...
salutate *om. \mu* 7 salutem *T*, salutate ualete *IM*. — Epistola Cypriani
(Explicit *o*, *om. EM*) ad clerum non temere pacem dandam ubi et (ei *M*,
om. o) dicit se solum idoneum non esse explicit (*om. o*) *EMTo*, *om.*
I\mu\omega. —

Epist. XXVII. — Incipit (epistola Cypriani *add. T*) ad clerum urbis (ad clero urbico *T*) de multis confessoribus (*om. T*) et de Luciani inuercundia (uerecundiam *T*) et de (*om. s*) Celerini confessoris modestia *Tr* (*fol. 204 a*), Incipit de lapsis penitentibus et ad prbr̄os et ad diaconos Rome consistentibus et de Luciani falsitate et de nomine Pauli *Z* (*fol. 164 a*), Epistola Cypriani ad clerum Romanum de Luciano inordinate scribente et de cleri confessione et confessoris modestia φ , Ad eodem μ (*praemittitur epist. 9* ad prbr̄os et diaconos Romae consistentes), *om. r*. — 9 consistentibus fratribus] confessoribus *s*, consistentibus *V* 11 post factas ad uos litteras μr , factas autem ad uos litteras *Z*, factas litteras ad uos *s* actus *om. r* 12 quantumcumque *Z\mu r*, quantum iam cumque *s*, quantulacumque *v* 13 declaratest *Tr* nec] ne μ ipsud *T*, istud *Z*, illud *s* 14 nam] quo nam *Z* et ipse] ipse μr , esset *Z* de] ex *s*

quidem calidus et uirtute robustus sed bene minus dominica
 lectione fundatus, quaedam conatus est inperite, iam pridem se
 auctorem constituens, ut manu eius scripti libelli gregatim mul-
 5 tis nomine Pauli darentur, cum Mappalicus martyr cautus et
 uerecundus, legis ac disciplinae memor, nullas contra euangelium
 litteras fecerit, sed tantum domestica pietate commotus matri et
 sorori suae quae lapsae fuerant mandauerit pacem dari, Satur-
 ninus quoque post tormenta adhuc in carcere constitutus nullas
 eiusmodi litteras emisit. Lucianus uero non tantum Paulo ad-
 10 huc in carcere posito nomine eius libellos manu sua scriptos
 passim dedit, sed et post eius excessum eadem facere sub eius
 nomine perseuerauit, dicens hoc sibi ab illo esse mandatum et
 nesciens Domino magis quam conseruo obtemperandum. Aureli
 quoque adolescentis tormenta perpassi nomine libelli multi dati
 15 sunt eiusdem Luciani manu scripti, quod litteras ille non nosset.

Cui rei ut aliquantum posset obsisti, litteras ad eos feci quas
 ad nos sub epistola priore transmisi, quibus petere et suadere
 non destiti ut dominicae legis et euangelii ratio teneretur. post

1 quidem *om. s.*, qui et *r* callidus *TZ* bene *om. Zsuro* 2 lec-
 tionem *T*, dilectione *s* quadam *s*, quia de eo μ , qui de eo *r*, qui contra
 dnm *Z* inperite *TVq*, inperitate *s*, imperitia μr , imperitia *Z* iam]
 sua *Z*, *om. r* pridem *om. Vr* se *VZsq*, se vulgi μr , *om. T*
 3 auctores *T*, auctore *Z* libellus scriptus *s*, libelli scrupulo *Z* mul-
 tis] rustis *Z*, ructis μ sed tinctis *m. 2 in marg.*, cunctis *r* 4 in
 nomine *Z* daretur *Zs* cautus] coactus *Z* 5 ac] et *s* 6 sed
om. s et sorori *om. Zsuro* 7 elapsa *s*, lapsa *Zuro* fuerunt φ ,
 fuerat *Zsuro* mandauerat μ 8 quoque *om. s* adhuc in *om. Z*
 carcerem *Tq*, carceris *Z* nullus *Zr* 9 huiusmodi μr , eius *s* emi-
 serint *T*, emisit μr , miserit *s* 10 carcerem *Z* in nomine *Z* eius]
 illius *Zsuro* libelli μr sua *om. \mu r* subscriptos *Z*, rescriptas μr
 11 passim] pacem *Z* 12 nomine] modi occasione μr perseuerabit *T*,
 perseuerauerit *r* esse *om. v* et *om. suro* 13 dominum *TZ*
 quam conseruo] seruo *Z* aut relique que *Z* 14 adulescis nomine *Z*
 perpassos *Z*, professi *s* nomine] nonne φ pro multis μ sed pro
s. l. m. 2, multis *r* 15 eiusdem] eiusmoi μr , eius *Z* manu sub-
 scripti *Z*, minus scripsi *T* non] ne *Z* 16 aliquantulum φ , aliqua-
 tenus *Zsuro* 17 priore] ad nos φ 18 ut] sic ν et *om. \varphi* euuan-
 gelice tradicionis disciplina *Z* post quam *Zur*, at post quam ad eos *s*,
 post quam uero ad eos ϑ

quas litteras quasi moderatius aliquid et temperantius fieret, uniuersorum confessorum nomine Lucianus epistolam scripsit, qua paene omne uinculum fidei et timor Dei et mandatum Domini et euangelii sanctitas et firmitas solueretur. scripsit enim omnium nomine uniuersos eos pacem dedisse et hanc formam per me aliis episcopis innotescere uelle, cuius epistolae exemplum ad uos transmissi. additum est plane 'quibus ratio constiterit quid post commissum egerint.' quae res maiorem nobis conflat inuidiam, ut nos cum singulorum causas audire et excutere coeperimus, uideamur multis negare quod se nunc omnes iactant a martyribus et confessoribus accepisse.

- 3 Denique huius seditionis origo iam coepit. namque in prouincia nostra per aliquot ciuitates in praepositos impetus per multitudinem factus est, et pacem quam semel cunctis a martyribus et confessoribus datam clamitabant confestim sibi repraesentari coegerunt, territis et subactis praepositis suis qui ad resistendum minus uirtute animi et robore fidei praeualebant. apud nos etiam quidam turbulenti, qui uix a nobis in praeteritum regebantur et in nostram praesentiam differebantur, per hanc epistolam uelut quibusdam facibus accensi plus exardescere et pacem sibi datam extorquere coeperunt. de quibus quales ad clerum

1 litteras] *add. Zpv*: misi ut, *add. r*: misi et, *add. s*: misi aliquid
om. Z temperatius *r*, temeratius *T* fieret] iret μ 2 idem Lucia-
 nus *surv* (*sed idem ex id est μ*) id est lucianus suo nomine *Z* epi-
 stolam *om. Z* 3 quae *T* omnem *T*, ab homine *V*, sancte *s* timo-
 rem *TZ*, timoris *s* 4 et euangelii] euangelii quoque *s* firmitas]
 fraternitas ϕ 5 enim] etiam *s* omnium *om. r* nomine] moti
 hec *Z μ* , hec *r* uniuersos eos *T*, uniuersis eos *Z μ prv*: *cf. p. 534,5*
sqq. dedisset *T*, *om. μ* formam hanc *Z* 6 uelle *om. T $Z μ pr$* ;
cf. epist. 23 7 additum] aut *Z*, actum *μ r* est mihi ϕ de qui-
 bus *v*, cuius *Z* 8 ommissum ϕ egerunt *Z μ r* nobis maiorem ϕ
 9 ut] et *Z* discutere *Zs* 10 uideamus *μ r* quod se *om. Z* nunc]
 non *Z* nunc omnes se *s* 13 nostra] fecerant quod *add. μ r* ali-
 quod *T*, aliquas *Zs*, *om. μ r* per multitudinem] multitudinum *s*
 14 quam] quam uis *V*, quam uix *Latinus* et confessoribus *om. μ r*
 15 datum μ sibi *om. Z* pntari ceperunt *s* 16 propositis *T*
 17 minus *om. μ r* 18 regebantur] reuelantur *s* 19 praesentiam] sen-
 tentiam *Z μ pr* 20 uelut] ut *s* exardescere *Z* et *om. μ*
 21 tibi *Z* quales *om. Z* clerum nostrum *Z μ r*

litteras fecerim exemplum uobis misi. sed et quid mihi Caldonius
 collega pro integritate et fide sua scripserit quidque ego ei
 rescripserim, utrumque ad uos legendum transmissi. exempla
 quoque epistolae Celerini boni et robusti confessoris, quam ad
 5 Lucianum eundem confessorem scripserit, item quid Lucianus ei
 rescripserit, misi uobis, ut sciretis elaborare circa omnia diligen-
 tiam nostram et ueritate ipsa disceretis, Celerinus confessor
 quam sit moderatus et cautus et humilitate ac timore sectae
 nostrae uerecundus, Lucianus uero circa intellegentiam domini-
 10 cae lectionis ut dixi minus peritus et circa inuidiam uerecundiae
 nostrae relinquendam facilitate sua immodestus. nam cum Domi-
 nus dixerit in nomine patris et filii et spiritus sancti gentes fin-
 gui et in baptismo praeterita peccata dimitti, hic praeepti et
 legis ignarus mandat pacem dari et peccata dimitti in Pauli
 15 nomine et hoc sibi ab illo dicit esse mandatum, sicut in litteris
 eiusdem Luciani ad Celerinum factis animaduertitis, quibus
 minus considerauit quod non martyres euangelium faciant, sed
 per euangelium martyres fiant, quando et Paulus apostolus quem
 Dominus uas electionis suae dixit posuerit in epistola sua dicens:
 20 miror quod sic tam cito demutamini ab eo qui uos

11 cf. Matth. 28, 19. 20 Gal. 1, 6.

1 uobis <i>om. Zμr</i>	sed et] ecce <i>Z</i> , ecce et μ	callidonius $r\phi$
2 collega <i>om. Zμr</i>	et fide <i>om. Zξ</i>	scripserit] <i>add. s</i> : item quid
lucianus ei rescripserit	ei] et <i>Tξ</i> , eis et <i>Z</i>	3 utrumque ... <i>l. 6</i>
rescripserit <i>om. s</i>	4 boni <i>om. Z</i>	robustini confessores <i>Z</i>
5 quid-	6 scripserit <i>Z</i>	et laborare μr , et labore <i>Z</i> ,
quid <i>Z</i>	ei] eidem ϕ	7 uestram
laborem <i>s</i> , et laborem ν	et diligentiam <i>sv</i> , et diligentia <i>Z</i>	8 uestram
<i>T</i> ¹ , nostra <i>Z</i>	ueritatem ipsam <i>sv</i>	disceretis] discretius ϕ
9 quam sit] quam <i>T</i> , et mitis et <i>Z</i> , quem misi <i>Vμr</i>	10 domine <i>T</i>	10 dixi-
minus <i>Z$\mu$$\phi$r</i>	minus peritus] imperitus <i>sμr</i> , minus <i>Z</i>	et] sed <i>Z</i>
11 derelinquendam ϕ	immodestus <i>s</i> , modestus <i>Tϕ</i> , molestus <i>Z$\mu$$\nu$v</i>	
13 in <i>om. sμr</i>	baptismo] hic <i>s</i>	hic ... dimitti <i>om. s</i>
et] μ pcipit ut μr , proficit ut <i>Z</i>	14 ignarum <i>T</i>	et mandat <i>Zμr</i>
dare <i>T</i>	demitti <i>T</i>	in <i>om. Z</i>
15 nomine scribit <i>s</i>	15 nomine scribit <i>s</i>	dicit ab
illo <i>sv</i> , ab illo μ	sicuti ϕ	16 animaduertitis ϕ , animum aduertitis
de <i>Z</i>	17 minime <i>sv</i>	18 per ... fiant <i>om. Z</i>
et <i>Z</i>	20 sic] si <i>s</i>	iam cito <i>T</i> , tacito <i>r</i> , cito ϕ
		transmutamini <i>s</i>

uocauit in gratiam ad aliud euangelium, quod non est aliud: nisi si sunt aliqui qui uos turbant et uolunt conuertere euangelium Christi. sed licet nos aut angelus de caelo aliter adnuntiet praeterquam quod adnuntiauimus uobis, anathema sit, sicut praediximus, et nunc iterum dico: si quis uobis adnuntiauerit praeterquam quod accepistis, anathema sit.

- 4 Opportune uero superuenerunt litterae uestrae quas accepi ad clerum factas, item quas beati confessores Moyses, Maximus, 10 Nicostratus et ceteri Saturnino et Aurelio et ceteris miserunt, in quibus euangelii plenus uigor et disciplina robusta legis dominicae continetur. laborantes hic nos et contra inuidiae impetum totis fidei uiribus renitentes multum sermo uester adiuuit ut diuinitus conpendium fieret, et prius quam uenerint ad nos litterae 15 quas uobis proxime misi, declararetis nobis quod secundum euangelii legem stet nobiscum fortiter atque unanimiter etiam uestra sententia. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere.

1 in] ad Z alium Z quod n. e. aliud *om. s* non *om. T*
 2 si *om. TZφ* aliqui] alii Z conturbant *s* 3 sed licet] licet ut *μ*,
 licet *r* 4 nos *corr. in* nobis *μ m. 2* angelus] per euangelium *μr*
 de caelo aliud *φ*, aliud *s* praeter quod *Tμφr*, praeter quam *Zs* 5 ad-
 nuntiamus *Tμr* 6 sicut . . . l. 8 anathema sit *om. Zs* nobis praediximus *T*
 9 uere *T* ad] a *T* 10 beatis confessoribus *Z*, confesso-
 res beati *s* et maximus *Zsμrv* 11 et nicostratus et *s* 12 plenus *om. Z*
Zs discipline robuste leges *s* 13 continentur *sv* inuidiam
 et impetum *Z, om. s* 14 resistentes *rsμv* noster *Z* adiuuet *T*
 15 fieret] *add. μr*: et pro ipsis quam *om. φ* uenerint *om. φ*, ueni-
 rent *sv*, fierent *φ* nos *φ* 16 misi ut *μrv*, misi et *Z* declaratis *sμ*
 uobis *s*, nobiscum *Z*, nos *Tφ* quod . . . nobiscum *om. Z* 17 stet] misi
 et *sμr, om. v* uobiscum *Z* atque] et *Zsμ* 18 nostra *Z*, e nostra *φ*
 sententia] *add. Zsμrv*: concurrat opto . . . ualere *om. μr* ac desi-
 derantissimi *om. φ*, ac sanctissimi *s* 19 ualere amen *s*. — Epistola
 Cypriani ad clero urbico de (Ad clerum de *s*) multis (confessoribus *add. s*)
 et (*om. s*) de Luciani inuercundia (uercundia *T*) et Celerini confessoris
 modestia explicit *Ts*, Ad prbr̃os et diaconos Rome consistentes explicit *Z*,
om. μφr. —

EPISTVLA XXVIII.

CYPRIVS MOYSI ET MAXIMO PRESBYTERIS ET CETERIS
CONFESSORIBVS DILECTISSIMIS FRATRIBVS S.

Gloriam fidei et uirtutis uestrae, fortissimi ac beatissimi fra-
1 tres, iam pridem de opinione cognoueram, laetatus satis et pluri-
mum gratulatus quod uos confessione sui nominis parauerit ad
coronam Domini nostri praecipua dignatio. uos enim primores et
duces ad nostri temporis proelium facti caelestis militiae signa
mouistis. uos spiritale certamen quod nunc geri Deus uoluit
10 uestris uirtutibus inuistis. uos surgentis belli inpetus primos
inmobili robore adque inconcussa stabilitate fregistis. inde initia
felicia pugnandi orta sunt. inde uincendi auspicia coeperunt. con-
tingit hic per tormenta consummari martyria: sed qui in con-
gressionem praecedens exemplum uirtutis fratribus factus est, cum
15 martyribus in honore communis est. coronas uestra manu sertas
inde huc tradidistis et de poculo salutari fratribus propinastis.

Accessit ad confessionis exordia gloriosa et militiae uicticis 2
auspicia disciplinae tenor quem de epistulae uestrae uigore per-
speximus, quam modo ad collegas uestros in confessione uobiscum
30 Domini copulatos sollicita admonitione misistis, ut euangelii
sancta praecepta et tradita nobis semel mandata uitalia forti et
stabili obseruatione teneantur. ecce alius gloriae uestrae sublimis
gradus, ecce iterum cum confessione geminatus promerendi Dei

Epist. XXVIII. — Incipit ad Moysen et Maximum (presbyteros *add. P*)
et ceteros confessores *CPR*, Incipit Moysi et Maximo presbyteris (*pr̄ N*,
presbyterorum *L*) et ceteris confessoribus *LNQ*. — 2 moysi et *LNQ*, moysi
et *C s. l.*, admisiemia *R* presbyterorum *L*¹, presbytero *C*¹*L*² et
ceteris *om. R* 4 et *om. C* 5 laetus *CN* 6 confessionem *C*
parauerit] illustrauerit *V* 7 nostri] iesu christi *add. Nv* priores *CR*
10 uos] *add. R*: spiritale certamen quod nunc surgentes *C* 11 in
initia *R*, uincencia *C* 12 auspicia] ospitia *C* 13 consummari *V*, con-
sumari *R*, consummare *LNPQ*, consummare *C* quid *C* 15 corona *C*
sertas] uestras *C*, sutas *con. Rigaltius* 16 huc] hoc *LPQ* 18 disci-
plina *C*¹ quam *ex quae C* 20 dño *CRv* misistis] fecistis *V*
euangeliiis *PR* 21 uitalia mandata *C* 22 ecce] c ecce *R*, e c *C*
aliis *R*

titulus, stare firmo gradu et in hac acie quae euangelium conatur
 inrumpere, et praeceptis Domini subruendis manus inpias infe-
 rentes fidei robore submouere, praeuisse ante initia uirtutum,
 nunc et morum magisteria praebere. Dominus post resurrectionem
 mittens apostolos mandat et dicit: data est mihi omnis
 potestas in caelo et in terra. ite ergo et docete gen-
 tes omnes, tingentes eos in nomine patris et filii
 et spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia
 quaecumque praecepi uobis. et Iohannes apostolus man-
 dati memor in epistula sua postmodum ponit. in hoc, inquit,
 intellegimus quia cognouimus eum, si praecepta
 eius custodiamus. qui dicit quoniam cognouit eum
 et mandata eius non seruat, mendax est, et ueritas
 in illo non est. haec praecepta custodienda suggeritis, diuina
 et caelestia mandata seruatis. hoc est esse confessorem Domini,
 hoc est esse martyrem Christi, seruare uocis suae inuiolatam
 circa omnia et solidam firmitatem, nec per Dominum martyrem
 fieri et praecepta Domini destruere conari. uti aduersus illum
 dignatione quam tibi dederit, armis ab illo acceptis rebellem
 quodammodo fieri, hoc est Christum confiteri uelle et euangelium
 Christi negare. laetor igitur ex uobis, fortissimi ac fidelissimi
 fratres, et quantum gratulor martyribus istic honoratis ob uirium

5 Matth. 28, 18—20. 10 I Io. 2, 3. 4.

1 titulos *C et s. l.* gradus firmos *P* quae] quem *N*, qui *v*, *om. C*
 in euangelium *P*, in euangelio *V teste Oxon.* conantur *v*, *om. Q (exh. M)*,
 coronatur *PV* 2 et] sed *Q (et M)* dñs *CR*¹ 3 rubor fidei *CR*
 summouere *LNRQ* praeuissem *C* in initia *R* 4 morum]
 memorum *C*¹, modum *R* dñm *C*¹, dñi *R* 7 eas *CR* 8 eas *C*
 9 quaecumque] quae *CR* huius mandati *R* 10 ponit et dicit *Q*, dicit
CR inquit *om. V* 12 quid *R* quia *CR* cognoui *Q*, nouit *V*
 14 cum custodienda *v*; cum *om. CLNPQEV* si geritis *CQ*² (suggeritis
*Q*¹*M*) 15 seruastis *P* esse est confessores *C* dño *CR*¹
 16 martyres *C* eiuiolatam *C*¹ 17 nec per] nec pro *M*² (nec per *M*²*Q*),
 nec propter *Oxon.*, nam uelle praeter *v* dño *LM* (dñm *Q*), dñi *R*
 18 dñm *C* uti] et *CR* illam *C* 19 dignationem *CQ* 20 christi *L*,
 christus *R* et *om. C* 21 laetor *om. C*, lator *R* ac fidelissimi
*om. L*¹, ac dilectissimi *CR* 22 honoratis istic *CR* ob uirium] utrium-
 phum *C*

gloriam, tantum gratulor pariter et uobis ob dominicae etiam
disciplinae coronam. dignationem suam Dominus multiplici
genere largitatis infudit, bonorum militum laudes et glorias
spiritaes copiosa uarietate distribuit. honores uestri participes et
5 nos sumus, gloriam uestram nostram gloriam computamus, quo-
rum tempora inlustrauit tanta felicitas ut aetate nostra uidere
contingeret probatos seruos Dei et Christi milites coronatos. opto
uos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper bene ualere et nostri
meminisse.

EPISTULA XXVIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Ne quid conscientiam uestram lateret, fratres carissimi, quid
mihi scriptum sit quidque ego rescripserim, utriusque epistolae
15 exemplum uobis misi: et credo uobis id quod rescripsi non displicere. sed et illud ad nos perferre litteris meis debui urgente
causa clero in urbe consistenti litteras me misisse. et quoniam
oportuit me per clericos scribere, scio autem nostros plurimos

1 gloriae *ex* gloriam *C* 2 quam dignationem suam *N*, dignationis
suae *Q* dñi *L* 3 laude *P* gloriam spiritalem *N* 4 copiosas *C*
5 gloria uestra *C* nostra *P* 6 aetatem nostram *Pv* 7 contingere
LQ et probatos *Q* coronamus *R* opto . . . meminisse *om. C*
8 fratres *om. Q* in dño semper *L* et nostri meminisse *om. P*, et n̄
esse *R* 9 meminisse] *add. MQ*: emendauit iustinus romae. — Mosi
(moysi *P*) et Maximo presbyteris (p̄r *N*, presbyterorum *L*) et ceteris con-
fessoribus explicit *LNPQ*, Explicit epistola Cypriani (Exp. e. Cypriani
om. R) ad Moysen et (ad *C*) Maximum et ceteros confessores (explicit
add. R) *CR*. —

Epist. XXVIII. — Incipit (epistula Cypriani *add. MT*) ad clerum in-
sinuans quod ut Rome litteras mittere (*om. EM*) fecisse se Optatum
(optato *M*) hypodiaconum (hypodiacono *MT*) et Saturum lectorem *EMT*,
Incipit ad clerum insinuans quod utrasque litteras rome fecisse Optatum
Saturum et ipodiaconum fecisse lectorem *o*, De redditione ep̄i ur̄bici descri-
bentis Romae ad clerum *μ*, *om. ω*. — 12 uos uel conscientiam uestram *μ*
latere *T* 13 quidque ego rescripserim *om. Eow* 14 uobis exem-
plum *v* 15 litteris meis perferre *ω* 16 me misisse] meminisse *MTμ*¹
17 clerico *M* autem] enim *ω*

absentes esse, paucos uero qui illic sunt uix ad ministerium cotidianum operis sufficere, necesse fuit nouos aliquos constituere qui mitterentur. fecisse me autem sciatis lectorem Saturum et hypodiaconum Optatum confessorem, quos iam pridem communi consilio clero proximos feceramus, quando aut Saturo die Paschae semel atque iterum lectionem dedimus aut modo cum presbyteris doctoribus lectores diligenter probaremus, Optatum inter lectores doctorum audientium constituimus, examinantes an congruerent illis omnia quae esse deberent in his qui ad clerum parabantur. nihil ergo a me absentibus uobis nouum factum est, sed quod iam pridem communi consilio omnium nostrum coeperat necessitate urgente promotum est. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem salutate. ualete.

1 absentes *M sed prius s s. l.*, habentes *Eow* esse *om. μ* quoti-
diani *μv* 2 operis *om. ω* 3 mitterentur] ministrent *ω* autem me
Eow; autem me sciatis *μ sed me sciatis m. 2 add.* saturum *ω* 4 et
optatum *EMTow* 5 proximos *T*, proximo *EMOμω*, cum proxime *V*
6 dedimus *corr. ex* de diuinis *μ m. 2 in marg.* modo] quando *v*
7 dictoribus *EMow*, doctoris *V* lectoribus *Eow*, lectorem *μ* dili-
genter . . . lectores *om. EMow* probaremus] properemus *T* lectores
ex lectos *μ m. 2* 8 doctorem *v* constituimus *o s. l. m. 2* congrue-
rent *ex* constiterent *μ m. 2* 9 esse—qui *om. ω* debent *v*, deberetur *μ*¹
iis *v* qui *ex* quae *Em. 2*, quae *μo* parabantur *T* 10 ergo nihil *μ*
factum est *om. μ* actum *M* quo *ω* 12 opto . . . ualete *om.*
EMow 13 ualete *om. μ*. — Epistola Cypriani ad clerum insinuans quod
ultra me litteras mitteret fecisse se Optatum hypodiaconum et lectorem
Saturum explicit *T*, Ad clerum (ad clerum *om. M*) insinuans quod utrasque
(utrasque *M*) Romae litteras misisset cum optatum hypodiacono et lectorem
Saturum explicit *EM*, Explicit ad clerum epistola *o, om. μω*. —

EPISTVLA XXX.

CYPRIANO PAPAE PRESBYTERI ET DIACONI ROMAE CONSISTENTES S.

Quamquam bene sibi conscius animus et euangelicae discipli-
 5 nae uigore subnixus et uerus sibi in decretis caelestibus testis
 effectus soleat se solo Deo iudice esse contentus nec alterius aut
 laudes petere aut accusationes pertimescere, tamen geminata sunt
 laude condigni qui cum conscientiam sciant Deo soli debere se
 iudici, actus tamen suos desiderant etiam ab ipsis suis fratribus
 10 conprobari. quod te, frater Cypriane, facere non mirum est, qui
 pro tua uerecundia et ingenita industria consiliorum tuorum nos
 non tam iudices uoluisti quam participes inueniri, ut in tuis
 rebus gestis laudem tecum dum illas probamus inueniremus et
 tuorum consiliorum bonorum coheredes quia et adfirmatores esse
 15 possemus. idem enim omnes credemur operati, in quo deprehen-
 dimur omnes eadem censurae et disciplinae consensione sociati.

Quid enim magis aut in pace tam aptum aut in bello perse-
 20 cutionis tam necessarium quam debitam seueritatem diuini
 uigoris tenere? quam qui remiserit instabili rerum cursu erret
 30 semper necesse est et huc adque illuc uariis et incertis nego-
 tiorum tempestatibus dissipetur et quasi extorto de manibus

Epist. XXX. — Incipit Cypriano papae p̄rr̄ (p̄bris N) et diaconi
 (diac N) Romae consistentes FLN, Incipit ad Romn T, Incipit ad Cypria-
 num epistola cleri et plebis Romanorum B, om. H. — 2 Cyprianus presby-
 teris T diacones H, diaconibus N²T consistentibus T 5 uigore]
 rigore FT 6 se om. Tv dño B corr. 7 patere B 8 dei HV
 solius se debere iudicio V, solo debere se iudicio T 9 suis om. H
 10 facere om. B 11 ingenita om. BH tuorum . . . l. 14 consiliorum
 om. B 12 non om. L inuenire T ut] et F 13 uenere-
 mus T² et om. FT 14 heredes B 15 possumus BTv, possumus F
 credimus T, crederemur LN, crederemus BH² deprehendemur L,
 deprehenderemur N 16 eadem omnes Nv confessione T, con-
 fessione F sociati] solaci FT 17 pacem LT tam aptum]
 tantum H bellis BHLNT 18 tam] iam T quam] qua N debitam]
 debet ad B 19 rigoris H erret] eruet B 20 prius et om. H
 21 extoto B

consiliorum gubernaculo nauem ecclesiasticae salutis inlidat in scopulos, ut adpareat non aliter saluti ecclesiasticae consuli posse, nisi si qui et contra ipsam faciunt quasi quidam aduersi fluctus repellantur et disciplinae ipsius semper custodita ratio quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate seruetur. nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est nec haec apud nos aduersus improbos modo superuenerunt repentina subsidia, sed antiqua haec apud nos seueritas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua, quoniam nec tantas de nobis laudes apostolus protulit dicendo: quia fides uestra praedicatur in toto mundo, nisi iam exinde uigor iste radices fidei de temporibus illis mutatus fuisset, quarum laudum et gloriae degenerem fuisse maximum crimen est. minus est enim dedecoris numquam ad praeconium laudis accessisse quam de fastigio laudis ruisse. minus est criminis honoratum bono testimonio non fuisse quam honorem bonorum testimoniorum perdidisse. minus est sine praeiudicio uirtutum ignobilem sine laude iacuisse quam exheredem fidei factum laudes proprias perdidisse. ea enim quae in alicuius gloriam proferuntur, nisi anxio et sollicito labore seruentur, in inuidiam maximi criminis intumescunt.

- 3 Hoc nos non falso dicere superiores nostrae litterae probauerunt, in quibus uobis sententiam nostram dilucida expositione protulimus aduersus eos qui se ipsos infideles inlicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quasi hoc euasuri inretientes

10 Rom. 1, 8.

1 gubernaculorum *F* nauim *v* ecclesiasticae salutis *om. H'*
 salutis] disciplinae *B* inlidant *BHLT* 2 salutis *L* 3 si *om. BN*,
 et hii *H* ipsa *B* quidem *B* 6 hoc] hos *T* nunc *om. BH'N*
 est *H s. l.* 7 aduersus ... subsidia *add. H in marg.* 8 haec ... anti-
 qua *om. H* 9 protulisset *LNv* 10 dicendo] deligendo *T* 11 radi-
 cis *T* in illis *T* 12 laudem *T*, laudes *F* degenerere *B* fuissem *F*,
 fuissent *B* 13 minus enim dedecoris est *H*, enim dedecoris *B*
 15 fuisse] defuisse *L* 16 praeiudicione *F*, praedicatione *BHLNTv*
 17 iacuisse *T* 18 laudes] clauas *B* 20 maximis *T s sup. ras.*
 22 dilucidam *B*, delucidam *T* expositionem *T* 23 et aduersus
BHLNv eos *om. B* 24 hoc *om. NHv sed in ras. H* inretientis *L*,
 inretinendis *B*, irretinentes *H*

illos diaboli laqueos uiderentur, quo non minus quam si ad nefarias aras accessissent hoc ipso quod ipsum contestati fuerant tenerentur, sed etiam aduersus illos qui accepta fecissent, licet praesentes cum fierent non adfuissent, cum praesentiam suam utique ut sic scriberentur mandando fecissent. non est enim in-
 5 munis a scelere qui ut fieret inpetrauit, nec est alienus a crimine cuius consensu licet non admissum crimen tamen publice legitur: et cum totum fidei sacramentum in confessione Christi nominis intellegatur esse digestum, qui fallaces in excusationem praestigias quaerit negauit, et qui uult uideri propositis aduersus euangelium uel edictis uel legibus satisfacisse, hoc ipso iam
 10 paruut quo uideri paruuisse se uoluit. necnon etiam contra illos quoque qui illicitis sacrificiis manus suas adque ora polluerant pollutis ante mentibus propriis, unde etiam sunt ipsae manus
 15 adque ora polluta, fidem nostram consensumque monstrauius. absit enim ab ecclesia Romana uigorem suum tam profana facilitate dimittere et neruos seueritatis euersa fidei maiestate dissoluere, ut cum adhuc non tantum iaceant, sed et cadant euersorum fratrum ruinae, properata nimis remedia communicationum
 20 utique non profutura praestentur et noua per misericordiam falsam uulnera ueteribus transgressionis uulneribus imprimantur, ut miseris ad euersionem maiorem eripiatur et paenitentia. ubi enim poterit indulgentiae medicina procedere, si etiam ipse medicus intercepta paenitentia indulget periculis, si tantummodo operit
 25 uulnus nec sinit necessaria temporis remedia obducere cicatricem? hoc non est curare, sed si dicere uerum uolumus occidere.

1 quod *H* quo . . . l. 3 tenerentur *om. H* 2 farias aras accessissent *T* 3 accepta *BFT*, acta *HLNv* 4 fierent] fuerint *B* 5 mandata *B* 6 ab scelere *B* imperauit *v* 7 non] non a se *v* 9 qui] quia *B* excusatione *FNv*, excusationes *B* 10 qui *om. B* praepositis *BT* 11 uel legibus] legibus *H* 12 quod *BLTv* se *om. BH* 13 qui *om. B* 14 pollutus *H'*, pullutis *T* propiis *T* 15 pollut *L* consensum que *B* 16 profana] *fort. prona* facultate *B* 17 et] ei *F* auersa *H'* dissolueret *T* 18 euersorum] et uniuersorum *B* 19 fratrum *L* properant animis *B* 20 praestarentur *L* et] ut *B* falsa *B* 21 transgressionibus *T* 22 uersionem *B* eripiantur *H'T* paenitentiam *B* 23 indulgentiae] penitentiae *N* procedere] prodere *B*, proficere *v* 24 indulge *T* 25 uultus *T'* sinit] sint *H* conducere *BHLNT* 26 uerius *B*

- 4 Quamquam confessorum quoque, quos hic adhuc in carcerem dignitas suae confessionis inclusit et ad certamen euangelicum sua fides in confessione iam gloriose semel coronauit, litteras habeas conspirantes cum litteris nostris, quibus seueritatem euangelicae disciplinae protulerunt et illicitas petitiones ab ecclesiae pudore reuocarunt, ne si hoc facile fecissent, disciplinae euangelicae ruinas non facile sarcirent, praesertim cum nulli magis tam congruens esset tenore euangelici uigoris inlibatam dignitatem seruare quam qui se excrucianos et excarnificandos pro euangelio furentibus tradidissent, ne martyrii honorem 10 merito perderent, si in occasione martyrii praeuaricatores euangelii esse uoluissent. nam qui id quod habet non custodit in eo ex quo illud possidet, dum id ex quo possidet uiolat, amittit illud quod possidebat.
- 5 In quo loco maximas tibi adque uberes gratias referre debemus 15 et reddimus quod illorum carceris tenebras litteris tuis illuminasti, quod ad illos uenisti quomodo introire potuisti, quod illorum animos sua fide et confessione robustos tuis adlocutionibus litterisque recreasti, quod felicitates eorum condignis laudibus prosecutus accendisti ad multo ardentiorum caelestis gloriae 20 cupiditatem, quod pronos inpulisti, quod ut credimus et optamus uictores futuros uiribus tui sermonis animasti: ut quamquam hoc totum de fide confidentium et de diuina indulgentia uenire

1 quamquam] quam *B* carcere *BHN* 2 dignitatis *H*^a confessiones *T* 3 fide *B* gloriosae *T*, gloriosa *v* 5 ab] ad *H*
6 pudorem *H* reuocabunt *B* ne si *FH*, nisi *BLNTv* facile *om. v*
7 ruinae *Bv* sarcirentur *v* 8 esse *H* tenore *scripsi*, tenorem *FHLNT*, tenor *B* uigorem *H* illibatam *v* 9 dignitatemque *v*
se *om. N* excrucianos] excusandos *B* 10 martyrum *H*^a 11 si occisione *B* 12 esse uoluissent euangelii *H*, esse euang. u. *B* quo *T*^a
id *om. BT* custodi in eos *T* 13 possidet] *add. H*: uideat amitti dum id ex quo possidet *om. N* id] hic *B* possedit *H* amittit *om. FHT*, uiolat *Oxon. fort. recte* 15 loco quo *B* tibi *om. B* 16 et] ut *B* illo *L* carceres *T* tenebris *B* 18 animas *H* elocutionibus *T* 19 creati *B* felicitatis *BT* indignis *B* 20 prosecutos *NT* ascendisti *B* ardentiore caelesti *B* 21 cupiditate *B* pronos] in nos *FHT*, pronositi *B* impulsisti *L*, polisti *T*, intellectu *B* ut] ue *F* 23 confidentium *BN* de *om. B*

uideatur, tamen in martyrio suo tibi ex aliquo debitores facti esse uideantur. sed ut ad id unde digressus sermo uidebatur esse rursus reuertatur, quales litteras in Siciliam quoque miserimus subiectas habebis. quamquam nobis differendae huius rei necessitas maior incumbat, quibus post excessum nobilissimae memoriae uiri Fabiani nondum est episcopus propter rerum et temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur et eorum qui lapsi sunt possit cum auctoritate et consilio habere rationem. quamquam nobis in tam ingenti negotio placeat quod et tu ipse tractasti, prius ecclesiae pacem sustinendam, deinde sic consolatione consiliorum cum episcopis presbyteris diaconis confessoribus pariter ac stantibus laicis facta lapsorum tractare rationem. perquam enim nobis et inuidiosum et onerosum uideatur non per multos examinare quod per multos commissum uideatur fuisse et in unum sententiam dicere, cum tam grande crimen per multos diffusum notetur exisse, quoniam nec firmum decretum potest esse quod non plurimorum uidebitur habuisse consensum. aspice totum orbem paene uastatum et ubique iacere deiectorum reliquias et ruinas, et idecirco tam grande expeti consilium quam late propagatum uidetur esse delictum. non sit minor medicina quam uulnus est, non sint minora remedia quam funera, ut quomodo qui ruerunt hoc ruerunt quod caeca temeritate nimis incauti fuerunt, ita qui hoc disponere nituntur, omni consiliorum moderamine utantur, ne quid non ut oportet factum tamquam inritum ab omnibus iudicetur.

1 uidear *FT* sibi *B* deiectores *B* factis *L* 2 id unde] eundem *B* et sermo *B* osse ... litteras *om. T* 3 reuertatur] reuersatum *B* sicilia *BHLNT* 4 habetis *H*, haberebis *L*
5 incumbit *B* 6 fauiani *N* esset *T* 7 ista *om. T* maedere-
tur *B* 8 sint *L* et] et cum *BLN* 9 in tam] istam *B* pla-
ceant *B* 10 prius esse *Cypr. epist. 55 c. 5* consolatione *H* 11 epi-
scopis] plurimis *T* et diaconibus *T* 12 pariter... *H, om. T* ac st.]
adstantibus *BH* 13 ratione *H* inuiosus *L* 14 permissum uide-
tur *T* 15 et in unam *T*, et unam *B*, et unum *LNv* 16 diffusum per
multos *T* quoniam n. f. d. p. esse *om. FHT* firmum] primum *B*
17 uidetur *H* 19 alterum et *T s. l.* 21 est *om. v* non sint ...
funera *om. T* sit minor *L* 22 funera] uulnera *maluit Balusius*
ruerunt] fuerunt *B* ob hoc *v* ruerunt *om. H* 23 nititur *B*
24 nitantur *B* 25 hominibus *B*

6 Vno igitur eodemque consilio, isdem precibus et fletibus tam nos qui usque adhuc uidemur temporis istius ruinas subterfugisse, quam illi qui in has temporis uidentur clades incidisse, diuinam maiestatem deprecantes pacem ecclesiastico nomini postulemus. mutuis uotis nos inuicem foueamus, custodiamus, armemus. oremus pro lapsis ut erigantur, oremus pro stantibus ut non ad ruinas usque temptentur, oremus ut qui cecidisse referuntur delicti sui magnitudinem agnoscentes intellegant non momentaneam neque praeproperam desiderare medicinam. oremus ut effectus indulgentiae lapsorum subsequatur et paenitentiam, ut intellecto suo crimine uelint nobis interim praestare patientiam, nec adhuc fluctuantem turbent ecclesiae statum, ne interiorum nobis persecutionem ipsi incidisse uideantur et accedat ad criminum cumulum quod etiam inquieti fuerunt. maxime enim illis congruit uerecundia quorum in delictis damnatur mens inuerecunda. pulsent sane fores, sed non utique confringant. adeant ad limen ecclesiae, sed non utique transiliant. castrorum caelestium excubent portis, sed armati modestia qua intellegant se desertores fuisse. resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant. arment se quidem modestiae telis et quem negando mortis metu fidei dimiserant clipeum resumant, sed ut contra hostem diabolum uel nunc armati, non contra ecclesiam quae illorum dolet casus, armatos esse se credant. multum illis proficiet petitio modesta, postulatio uerecunda, humilitas necessaria,

1 hisdem *N*, idem *B* praecipibus *T* 2 adhoc *BT* 3 his *B*
temporibus *T* clades] gladiis *B* 4 nomine *B*, nominis *L* postula-
mus *H*¹ 8 delictis magnitudine *B* 9 praepropera *B* considerare *N*
10 indulgentiam *B* et] ut *B* poenitentia *v* 11 uelit nobis *LN*,
uellit nouit *B* interim *om. T* praestare] prae *N* patientiam *N*²,
paenitentiam *FHLN*¹ *T*, paenitentia *B* 12 adhuc *om. L* fluctuante
eturbante *L*, fluctuent et conturbent *N* nec *N*¹ interiorum] interi-
mere *B* 13 persecutione ipsi incidisse uidentur *B* accendat *T*¹
15 inuerecundia *LT*¹ 16 foras *B*, foris *T* sed *om. N* confrangant
T adeant *om. T* 17 lumen *L* exiliant *B* 18 se *om. B*
19 resumerant *T* libellicum *H* 20 clangant *T*, plangent *BLN*
modestiam *B* quem] quae *B* negando *F*, negatio *H*, negotio *BLNT*
21 remiserant *B* 23 casus] cesos *H* armatus *B* credent *B*
24 uerecundia *L*

patientia non otiosa. mittant legatos pro suis doloribus lacrimas, aduocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus dolorem probantes commissi criminis et pudorem.

Immo si dedecoris admissi magnitudinem perhorrescunt, si 7
 5 pectoris et conscientiae suae letalem plagam et sinuosi ulneris
 altos recessus uere medica manu tractant, erubescant et petere:
 nisi quia maioris est rursus et periculi et pudoris auxilium pacis
 non petisse. sed hoc totum in sacramento, sed in ipsius postula-
 tionis lege temporis facto temperamento, sed postulatione demissa,
 10 sed prece subdita: quoniam et qui petitur flecti debet, non in-
 citari, et sicut respici debet diuina clementia, sic respici debet et
 diuina censura, et ut scriptum est: donauit tibi omne de-
 bitum, quia me rogasti, sic scriptum est: qui me nega-
 uerit coram hominibus, negabo et ego eum coram
 15 patre meo et coram angelis eius. Deus enim ut est in-
 dulgens, ita est praeceptorum suorum exactor et quidem diligens,
 et sicut ad conuiuia uocat, sic habitum nuptiarum non habentem
 manibus et pedibus extra sanctorum coetum foras iactat. parauit
 caelum, sed parauit et tartarum. parauit refrigeria, sed parauit
 20 etiam aeterna supplicia. parauit inaccessibilem lucem, sed parauit
 etiam perpetuae noctis uastam aeternamque caliginem.

Cuius temperamenti moderamen nos hic tenere quaerentes diu 8
 et quidem multi et quidem cum quibusdam episcopis uicinis

12 Matth. 18, 32. 13 Matth. 10, 33 (cf. Luc. 12, 9).

1 patientia] paenitentia *B* lacrimarum *H* 2 aduocationem *B*
 fugantur *T* ex] et *N* prolati] ploratus *H* gemitus] demi *B*
 3 pudore *B* 4 dedecores *T* magnitudine *T*, magnitudinis *B* si
om. B 5 peccatoris *L* conscientiam *B* suae *om. N* et sinuosi]
 nesciunt immo sui *B* 6 altos] auctos *B* uere] suere *H* . medicina
BT tractante *T* et petere] appetere *H* 7 maior *B* et pudoris]
 pudoris *BL* 8 postulationes *B* 9 lege ... sed *om. B* dimissa *BT*,
 dimissa *F*, submissa *H* 10 et *om. B* citari *B* 12 ut *F*, sicut
BHLNTv 13 sic] sicut *F*; fort. sic et 15 coram *om. N* 16 ita
 est *om. B*, ita et *N* praeceptore *B* 17 ad conuiuium *BT*, con-
 uiuium *v* aduocat *B* habitu *FLT* habentium *F* 18 manibus]
 ligatis manibus *Bv* caetum *BN*, coetu *F* foris *F* 19 sed *om. B*
 20 lucem] lumen *L* sed et parabit *F* 22 moderatione hic *B* diu
om. T 23 et q.] aequidem *B* multi et quidem *om. B*

nobis et adpropinquantibus et quos ex aliis prouinciis longe positus persecutionis istius ardor deiecerat, ante constitutionem episcopi nihil innouandum putauimus, sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credidimus, ut interim dum episcopus dari a Deo nobis sustinetur in suspenso eorum qui moras possunt dilationis sustinere causa teneatur, eorum autem quorum uitae suae finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta paenitentia et professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrimis, si gemitibus, si fletibus dolentes ac uere paenitentes animi signa prodiderunt, cum spes uiuendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicite subueniri, Deo ipso sciente quid de talibus faciat et qualiter iudicii sui examinet pondera, nobis tamen anxie curantibus ut nec pronam nostram inprobi homines laudent facilitatem nec uere paenitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem. optamus te, beatissime ac gloriosissime papa, semper in Domino bene ualere et nostri meminisse.

2 persecutionibus *B* eiecerat *H*, eiecerat *BLNv* 4 credimus *v*
 7 fine *BHLN* dilatione *T* 9 si fletibus *om. H* dolentis *v*
 paenitentis *LNv*, poenitentia *T* 10 prodiderint *BLNv* 11 sub-
 stiterit *in* subierit *corr. N* subuenire *T* 12 ipsi scienti *T*
 quod *B*, qui *H* iudiciis suis *B* 13 anxie *BN*¹ curauimus *B*
 14 laudant *LT* 15 opto uos fratres beatissimi ac gloriosissimi semper
 bene *etc. T* 16 in domino semper *v*, semper *B* et nostri meminisse
om. B. — Cypriano papae ppr et dd Romae consistentes (consistentibus *N*)
 explicit *FLN*, Ad Cyprianum cleri et plebis Romanorum epistola explicit *B*,
 Explicit ad Romanos *T, om. H.* —

EPISTVLA XXXI.

CYPRIANO PAPAE MOYSES ET MAXIMVS
PRESBYTERI ET NICOSRATVS ET RVFINVS ET CETERI QVI CVM
EIS CONFESSORES S.

5 Inter uarios et multiplices, frater, dolores nobis constitutis
propter praesentes multorum per totum paene orbem ruinas
hoc praecipuum nobis solacium superuenit quod acceptis litteris
tuis erecti sumus et dolentis animi maeroribus fomenta susce-
pimus. unde intellegere iam possumus gratiam diuinæ pro-
10 uidentiae forsitan non ob aliam causam nos tam diu clausos
uinculis carceris reseruare uoluisse nisi ut instructi et robu-
stius animati litteris tuis uoto prouiore ad coronam destinatam
possemus peruenire. inluserunt enim nobis litterae tuae ut in
tempestate quadam serenitas, ut in turbido mari exoptata tran-
15 quillitas, ut in laboribus requies, ut in periculis et doloribus
sanitas, ut in densissimis tenebris candida lux et refulgens.
ita illas animo sitiante perbibimus et uoto esuriente suscepi-
mus, ut ad certamen inimici ex illis nos satis pastos et sagi-
natos gaudeamus. reddet tibi Dominus pro ista tua caritate
20 mercedem et huius tam boni operis repraesentabit debitam

Epist. XXXI. — Incipit (incipit *om. H*) Cypriano papae Moyses et (et
om. T) Maximus p̄b̄b̄ (presbyteri *H*, et ceteri confessores μ) *HT* μ (fol. 166^b),
Rescriptum Moysi et Maximi presbyteri ceterorum *g*, Rescripta confes-
sorum ν (fol. 190^a), Incipit *F*, *om. β* . — 2 Caecilio cypriano episcopo eccle-
siae carthaginiensium Moyses *Baluzius ex uetustissimo quem dicit codice*
sancti Remigii Remensis 3 rufinus] diaconi *add. T $\mu\nu$* qui cum eis
FT, cum eis ν , qui cum eis sunt *Hg β μ , om. ν* 4 confessores] *add.*
Baluzius ex eodem codice: in fide ueritatis perseuerantes in deo patre et
in filio eius iesu christo domino nostro et in spiritu sancto 5 frater]
super *g* in nobis constitutos ν 6 multorum fratrum ν 8 dolent-
es *H* suscipimus *T* 9 gratiae d. prouidentiae forsitam ν 10 ob]
ab *T* nos] nos non *FT* tam] tantum *T* clausis *T* 11 reser-
uari *g* instructis *T*, instructius *Manutius* 13 posse *H* litteris
tuis ν 14 ut] et ν exoptata *om. V* 15 ut in l.] et in l. ν
doloribus] laboribus ν 16 fulgens *Hg β* 17 illa ν 18 nos *om. T μ*
satis *om. g* pasti μ , cibatos *g* saginati μ 19 esse gaudeamus *g*
20 operis *om. g* repraesentauit *T* debitam] ad ν

frugem. non minus enim coronae mercede condignus est qui hortatus est quam qui et passus est, non magis laude condignus est qui fecit quam qui et docuit. non minus honorandus est qui monuit quam qui et exhortatori paruit, nisi quoniam nonnumquam magis gloriae cumulus redundat ad eum qui instituit quam ad eum qui se docibilem discipulum subministravit. hic enim fortassis hoc quod exercuit non habuisset, nisi ille docuisset.

2 Percepimus igitur, iterum dicemus, frater Cypriane, magna gaudia, magna solacia, magna fomenta, maxime quod et gloriosas martyrum non dicam mortes sed immortalitates gloriosas et condignis laudibus prosecutus es. tales enim excessus talibus uocibus personandi fuerunt, ut quae referebantur sic dicerentur qualiter facta sunt. ex tuis ergo litteris uidimus gloriosos illos martyrum triumphos et oculis nostris quodammodo 15 caelum illos petentes persecuti sumus et inter angelos ac potestates dominationesque caelestes constitutos quasi contemplati sumus. sed et Dominum apud patrem suum testimonium illis promissum perhibentem auribus nostris quodammodo sensimus. hoc est ergo quod et nobis animum in dies erigit et ad con- 20 sequendos gradus tantae dignationis incendit.

1 enim minus *Hv* mercedem *Tμ*¹ dignus *v* qui ... condignus
om. β 2 qui et] et qui *g* magis *scripsi*, minus *FHTgμv* 3 est
om. Tβμv fecit quam qui et docuit *FTgβμv*, docuit q. q. et docuit *H*
 docuit q. q. et fecit *v* 4 minuit *T*, uoluit *v* et exhortatori paruit
scripsi, et exortauit *F*, et hortauit *T*, exhortauit *μ* (*sed in marg. m. 2*:
 exhortationi paruit), exhortatus est *v*, monitus est et exortauit (exortatus *β*,
 exhortatur *g*) *Hβg*, dimicauit *v* 5 redundat] redimat *μ* 6 institui *T*
 suum ministravit *H*, ministravit *g* 7 hic] sic *Hβ* fortasse *Tμv*
 hoc] id *v* 9 et iterum *g* dicimus *Hgβv*, *om. μ* pater *μ* 11 in-
 mortalitatem *T* 12 dignis *μ* prosecutus *v* es] est *v* talis *v*,
 tale *H* excessu *H* 13 personandi] prosequendi *v* 14 uidemus *μ*
 15 quodammodam *T* 16 illum *μv* persecuti *μ* ac] et *g*
 17 quasi *om. v* 18 *dn̄i* *v* testimonium suum *HTβμv*, testimonium *g*
 illic *β* 19 perhibentem reddens *FHT*, perhibentem recens *β*, prohi-
 bentem redentem *μ* 20 animum inde *F*, in dies animum *g*
 21 accendit *g*

Quid enim gloriosius quidue felicius ulli hominum poterit ³
 ex diuina dignatione contingere quam inter ipsos carnifices in-
 territum confiteri Dominum Deum, quam inter saeuientis sae-
 cularis potestatis uaria et exquisita tormenta etiam extorto et
 5 excruciato et excarnificato corpore Christum Dei filium etsi
 recedente sed tamen libero spiritu confiteri, quam relicto mundo
 caelum petisse, quam desertis hominibus inter angelos stare,
 quam impedimentis omnibus saecularibus ruptis in conspectu
 Dei iam se liberum sistere, quam caeleste regnum sine ulla
 10 cunctatione retinere, quam collegam passionis cum Christo in
 Christi nomine factum fuisse, quam iudicis sui diuina digna-
 tione iudicem factum fuisse, quam immaculatam conscientiam
 de confessione nominis reportasse, quam humanis et sacrilegis
 legibus contra fidem non oboedisse, quam ueritatem uoce publica
 15 contestatum fuisse, quam ipsam quae ab omnibus metuatur
 moriendo mortem subegisse, quam per ipsam mortem immor-
 talitatem consecutum fuisse, quam omnibus saeuitiae instru-
 mentis excarnificatum et extortum ipsis tormentis tormenta
 superasse, quam omnibus dilaniati corporis doloribus robore
 20 animi reluctatum fuisse, quam sanguinem suum profluentem
 non horruisse, quam supplicia sua post fidem amare coepisse,
 quam detrimentum uitae suae putare uixisse?

Ad hoc enim proelium quasi quadam tuba euangelii sui nos ⁴
 excitat Dominus dicendo: qui plus diligit patrem aut

24 Matth. 10, 37. 38.

1 felicius] facilius *Fμν* 2 inter *om. Tμ* ipso carnificis *Tμ*
 interritum *F*, interitum *ν*, interitu *Tμ*, in terris *Hgβ*, inter ictus *coni.*
Dionysius Petauius, in ipso interitu *ν* saeuientes *Fμ*, seudentes *T*,
 saeuientia *Hgv* saeculares potestates *Tμ*, popularis potestatis *ν*
 4 per uaria *H* extoto *μ* et *om. V*; et excruciato *om. μν* 5 et
om. V etsi recedente] et sine caedente *V* 9 dñi *gμν* iam se
om. g se liberum] celerem *V* 10 contactione *μ* tenere *ν* 11 quam
 iudicis ... fuisse *om. Hgβ* 14 legibus] regibus *g* 15 ipse *T* homini-
 bus *μν* metuitur *g* 17 cum omnibus *Hgβ* 19 laniati *T*
 20 luctatum *Tμ* quam *ex* quare *ν m. 2* 22 detrimenta *ν* uixisse]
 non exisse *ν*, non uixisse *V teste Rigaltio*, uicisse *V test. Oxon.* 23 ad-
 huc *FHT* quaedam *H* 24 excitat nos *T* dicens *βν* plus *post*
 matrem *g*

matrem quam me non est me dignus, et qui plus diligit animam suam quam me non est me dignus, et qui non tollit crucem suam et sequitur me non est me dignus. et iterum: beati qui persecutionem passi fuerint propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. beati estis cum uos persecuti fuerint et odio habuerint. gaudete et exultate. sic enim et prophetas persecuti sunt, qui ante uos fuerunt. et: quoniam ante reges et praesides stabitis, et tradet frater fratrem ad mortem, et pater filium et qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. et: uincenti dabo sedere super thronum meum, sicut et ego uici et sedi super thronum patris mei. sed et apostolus: quis nos separabit a caritate Christi? pressura an angustia an persecutio an fames an nuditas an periculum an gladius? sicut scriptum est: quia propter te interficimur tota die, aestimati sumus ut oues occisionis, sed in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit.

- 5 Haec et huiusmodi cum in euangelio conlata perlegimus, et quasi faces quasdam ad inflammandam fidem dominicis uocibus subpositas nobis sentiamus: hostes ueritatis iam non tantum non perhorrescimus, sed et prouocamus, et inimicos Dei iam hoc ipso

4 Matth. 5, 10—12. 9 Matth. 10, 18. 21. 22. 12 Apoc. 3, 21.
14 Rom. 8, 35—37.

1 dignus me *T* plus post suam *g* 3 et qui] qui β suam crucem *H* sequatur *T* 5 iustitiam] me *T* quoniam ipsorum est *Fg*, ipsorum est enim *HT\beta\gamma\mu\nu*; cf. p. 129, 15 6 eritis *Tv* persecuti uos *g* 7 habuerint homines *H* 8 enim et] etenim et *T*, et *H\beta* qui a. u. fuerunt *om.* *T\mu* fuerunt] patres eorum *add. v* 9 et] et iterum *v* praesides] potestates *v* 10 ad] in *F* 11 in] ad *HT\mu\nu* 12 supra *Hg* 13 et ego] ego μ 14 separauit *T*, inquit separabit *F* 15 an persecutio] persecutio *Hg* famis *T* 18 ut] uelut *Hv* occisionis] uictimae *H\betagv*, iugulationis μ iis *v* 19 superauimus *v*, superuincimus *v* propter eum] pro eo *T\mu v* dilexit nos *g* 20 eiusmodi *T\mu* cum et *T\mu*, cum \bar{e} *v* conlata] collecta μ perlegamus βv 21 quasi *om. v* 22 sentimus *V* tantum non] tantum *T* 23 sed et] sed \bar{e} *v* inimicus *T*

quod non cessimus uicimus, et nefarias contra ueritatem leges subegimus. et si nondum nostrum sanguinem fudimus, sed fudisse parati sumus, nemo hanc dilationis nostrae moram clementiam iudicet, quae nobis officit, quae impedimentum gloriae facit, quae caelum differt, quae gloriosum Dei conspectum in-
 5 huiusmodi enim certamine et in huiusmodi ubi decertat fides proelio moram martyres non distulisse uera clementia est. pete ergo, Cypriane carissime, ut nos gratia sua Dominus magis ac magis in dies singulos quosque uberius atque propensius et armet
 10 et inlustret, uiribus potentiae firmet ac roboret, ut qua optimus imperator milites suos, quos usque adhuc in castris carceris exercuit et probauit, producat iam ad propositi certaminis campum. porrigat nobis arma diuina, illa tela quae nesciunt uinci, lorica iustitiae quae numquam solet rumpi, clipeum fidei qui non potest
 15 perforari, [galeam salutis quae non potest frangi et] gladium spiritus qui non consueuit uulnerari. cui enim magis haec ut pro nobis petat mandare debemus quam tam glorioso episcopo, ut hostiae destinati petant auxilium de sacerdote?

Ecce aliud gaudium nostrum, quod in officio episcopatus tui, 6
 20 licet interim a fratribus pro temporis condicione distractus es, tamen non defuisti, quod litteris confessores frequenter corrobora-
 rasti, quod etiam sumptus necessarios de tuis laboribus iustis

1 nefarios *H* ueritatem] ciuitatem *V* legis *HT* 2 subegimus] subicimus *T* sanguinem *nrm* *v* fundimus *H* fudisse] fundere *v*
 3 dilectionis *v* 4 officit *H*¹, efficit *T*¹ 5 quaeque *μ* differet *T*
 6 eiusmodi enim *μv* fide *T* 7 proelii *v* mora *Tv*, in horam *β*
 ueram clementiam (est *om. T*) 8 gratie *β* 9 in] et in *Hgβ* die *μ*
 quoque liberius *Tμ* 10 et uiribus *Hgβvv* potentiae suae *v* ac]
 et *β* ut qua *FTVv*, ut quasi *μ*, et quasi *Hgβv* 11 quos] quo *HTμ*¹
 carceris castris *T* exercuit et *om. g*; exercuit *om. Hβ* 12 probat *β*
 iam] etiam *Tμ* propositis *T* 13 illa diuina *v* 14 numquam solet]
 nescit *g* rumpi] uinci *v* non] numquam *T* 15 forari *g* ga-
 leam ... frangi et *om. FHTgβμv* 16 cui] cui *T* magis *om. gv*
 haec] nec *F* 17 nobis] bonis *g* in tam *T*, *om. Hgβ* 18 destinatae
HTβμV, designate *g* 19 gaudium] gladium *v* in *om. β* officii *Tμ*
 tui] tu *Tμ* 20 interim a] in primo a *V*, inter initia *codd. Anglic.*
 temporibus *μ*¹ 21 litteras *T*, litteris tuis *v* roborasti *g* 22 quo *H*

praebuisti, quod in omnibus te praesentem quodammodo semper exhibuisti, quod in nulla officii tui parte quasi aliquis desertor claudicasti. sed quod nos ad maiorem laetitiam robustius prouocauit tacere non possumus quin omni uocis nostrae testimonio prosequamur. animaduertimus enim te congruente censura et eos digne obiurgasse, qui inmemores delictorum suorum pacem a presbyteris per absentiam tuam festinata et praecipiti cupiditate extorsissent, et illos qui sine respectu euangelii sanctum Domini et margaritas prona facilitate donassent, cum tam grande delictum et per totum paene orbem incredibili uastatione grassatum non oporteat nisi, ut ipse scribis, caute moderateque tractari, consultis omnibus episcopis presbyteris diaconibus confessoribus et ipsis stantibus laicis, ut in tuis litteris et ipse testaris, ne dum uolumus inopportune ruinis subuenire, alias maiores ruinas uideamur parare. ubi enim diuinus metus relinquatur, si tam facile peccantibus uenia praestatur? fouendi sunt sane ipsorum animi et ad maturitatis suae tempus nutriendi et de scripturis quia ingens et supra omnia peccatum commiserint instruendi. nec hoc animentur quia multi sunt, sed hoc ipso magis reprimantur quia non pauci sunt. nihil ad extenuationem delicti numerus inpudens ualere consueuit, sed pudor, sed modestia, sed paenitentia, sed

1 quod . . . exhibuisti *om. β* in *om. v* praesentibus *T* quod-
 admodo *μ*, modo *g* semper *om. Tμ* 2 exhibuisti] praebuisti *FTμv*
 aliqui *HTv* 3 quod] qui *ex quo H* prouocasti *Hgβ* 4 qui in, *F*,
 cum *β* omnis *T* uoce *F* nostrate *F* 5 prosequatur *v* ani-
 maduertemus *v* congruenti *μv* et *om. v* 7 absentiam] inpatien-
 tiam *Hgβ* suam *HTgμ* 8 respectum *T* dñi scm *g*, dñi secun-
 dum *v*, praesenti dñi *T*, sanctum domini canibus *vv* 9 prona *FHgβμV*,
 porcis prophana *Tvv*; cf. *Matth. 7, 6.* tam *om. βv* delictum] luctum *g*
 12 consulis *Tμ* epis omnibus *v* diaconis *HβV* 13 stantibus] scis
Tμ ut in] sicut *Hgβ*, ut *v*, et in *μ* testare *T* 14 subueniri *T*
 15 diuinitus *Hβ*, uidimus *F* metus] sermo *Vv* relinquatur *Tvv*,
 relinqueretur *μ* 16 praestetetur *Tμvv* sane ipsorum sunt *μ*, sane
 ipsorum *HTgβ*, sunt sane lapsorum *fort.* 17 et *om. H* et de . . .
 instruendi *om. Hβ* scripturis sanctis *Hβv* quia] quam *HTβv*
 18 et] ac *g* peccata peccatum *g* nec] ne *g* ex hoc *Vg* 19 ex
 hoc *gβ* ipsud *T* 20 numeris *T^a* inpudens *om. v* 21 ualere *F*,
om. HTβμg, prodesse *v* consueuit] consulit *v*; contulit *absque* ualere
malim paenitentia] patientia *gv*

disciplina, sed humilitas atque subiectio, sed alienum de se expectasse iudicium, sed alienam de suo actu sustinuisse sententiam. hoc est quod paenitentiam probat. hoc est quod inpresso uulnere inducit cicatricem. hoc est quod deiectae mentis ruinas erigit et ad tollit, quod ardentem delictorum aestuantium morbum restringit et finit. non enim ea quae sanorum sunt corporum medicus aegris dabit, ne inportunus cibus tempestatem ualetudinis saeuientis non reprimat, sed accendat: scilicet ne quod potuisset maturius ieiunio adtenuante sanari uideatur per inpatientiam
 10 longius pasta cruditate produci.

Eluendae sunt igitur impio sacrificio manus inquinatae operibus bonis et nefario cibo ora misera polluta paenitentiae sunt uerae sermonibus expianda, et in secretis cordis fidelis nouellandus et conserendus est animus. crebri paenitentium gemitus
 15 audiantur et iterum fideles ex oculis lacrimae profundantur, ut illi ipsi oculi, qui male simulacra conspexerunt, quae inlicitis commiserant satisfaciuntibus Deo fletibus deleant. non est inpatientia in morbis necessaria. luctantur cum suo dolore qui languent et ita demum sperant sanitatem, si tolerantia superarint
 20 dolorem. infidelis enim cicatrix quam cito festinans in medicum induxit et ad quemlibet casum medella rescinditur, si non fideliter

1 expectare ν 2 alienum T , aliena ν actu $om.$ ν 3 alterum est quod $om.$ V 4 ducit $HTg\beta\mu\nu$ 5 morbum] uaporem $Hg\beta\nu$ restringit ν , extinguit $Hg\beta$ 6 et finit $om.$ $Hg\beta$ non enim] congruas escas medicus egris dat non enim $Hg\beta$ ea $om.$ $T\mu\nu$ quae] aquae μ 7 saeuienti T 8 potius sed F , posset ν (potuisset V) 9 ieiunius T adtenuante sanari uideatur] attenuari $V\nu$ 10 pasta] passa $FT\mu$, passua V teste *Rigaltio* crudelitate T producat $V\nu$ 11 elauandae Tg 12 misera ora H paenitentiae] patientiae $FHT\mu$ sunt uere HT , uere sunt g 13 re sertae sermonibus ν 14 et conserendus $F\nu$, et consecrandus $Hg\beta$, $om.$ $T\mu$ animus et cons. est g crebi T , crebis F , crebro ν , ut crebi $H\beta g$ paenitentium] patientium FHg , spatium $T\mu$ gemitu ν 15 audiantur $om.$ ν , audeat F , gaudeat T et] non semel tantum sed ν ut] et μ 16 mala T conspexerant ν illicita $\mu\nu\nu$, illicitis g 17 commiserant] satisfactionibus $FTg\nu$ deo $om.$ g debeant H^1 , diluant g nisi $\beta gV\nu$, in $FHT\mu\nu$ 18 patientia] penitentia g in morbis $HTg\beta\mu$, in mortis ν , morbis V , timor F luctentur g , lucentur H 19 sperent g si] sed β superauit μ 20 enim est g 21 et $om.$ ν casu $T\mu^1$

de ipsa tarditate remedia praestantur. cito rursus in incendium flamma reuocatur, nisi totius ignis etiam usque ad extremam scintillam materia restinguitur, ut merito huiusmodi homines sciant sibi etiam de ipsa mora magis consuli et fideliora de necessariis dilationibus remedia praestari.

8 Ceterum ubi erit quod custodia squalidi carceris includuntur qui Christum confitentur, si sine periculo fidei sunt qui negauerunt? ubi quod in nomine Dei catenarum ambitu uinciuntur, si sine communicatione non sunt qui confessionem Dei renuerunt? ubi quod detenti gloriosas animas ponunt, si qui dereliquerunt fidem periculorum et delictorum suorum non sentiunt magnitudinem? quod si nimiam impatientiam praeferunt et intolerabilem festinationem communicationis exposcunt, frustra querula ista et inuidiosa ac nihil aduersus ueritatem ualentia iactant petulanti et infreni ore conuicia, quandoquidem licuerit illis suo iure retinere quod nunc sua sponte quaesita necessitate coguntur postulare. fides enim quae Christum potuit confiteri potuit et a Christo in communicatione retineri. optamus te, frater, bene ualere et nostri meminisse.

1 praestentur *HTgβμνν* rursus *Hβν* incendio *ν* 2 flammam *F*, lamina *V* reuocantur *H¹*, reuocaretur *F* 3 restinguatur *Hgβν*, stinguitur *T*, extinguitur *μ* eiusmodi *V* 4 magis *om. ν*
 consili *F*, consilii *T* de *om. Tμν* 6 custodias *HT*, custodiis *g*
 8 ubi] ut *F* uincuntur *Tg* 9 si *om. T* renuerunt *μν*, tenuerunt *FT*, non retinuerunt *Hgβν* 10 detenti *om. V*, debenti *T*, detenti martyres *Hβgν* animas suas *Tμν* reliquerunt *Hgν*, relinquerunt *β* 11 suorum *om. g* 12 quasi *T* prae se ferunt *ν* et *om. F* intolerabili *v* 13 festinatione *v*, fesionem *T* communicationem *v* 14 quaerela *T*, querellas *μ sed s s. l. m. 2*, querelosa *βν*
 indiosa *T* aduersum *HTμ* 15 et] ac *g* infreni ore *FH gβ²μ²*, infreni eo ore *β¹*, infreniora *μ¹*, infreni ori *ν*, infreniorem *T* 16 illi *ex* ille *μ* sponte sua *T* 17 potuit christum *v* 18 et *om. Tμν* communicationem *T*, communicatio *g* frater *F*, frater in domino *V*, beatissime ac (et *g*) gloriosissime papa in domino semper *HTgβμνν* (*nisi quod* ac gloriosissime *om. ν*). — Cypriano papae Moyses et Maximus ppbb explicit *FT, om. Hgβμν. —*

EPISTVLA XXXII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Quales litteras ad clerum Romae agentem fecerim quidque illi mihi rescripserint, quid etiam Moyses et Maximus presbyteri et Nicostratus et Rufinus diaconi et ceteri cum eis confessores in custodia constituti aequae ad litteras meas rescripserint ut scire possetis, fratres carissimi, exempla vobis legenda transmisi. vos curate quantum potestis pro diligentia uestra ut et scripta nostra et illorum rescripta fratribus nostris innotescant. sed et si qui de peregrinis episcopi collegae mei uel presbyteri uel diacones praesentes fuerint uel superuenerint, haec omnia de uobis audiant. et si exempla epistularum transcribere et ad suos perferre uoluerint, facultatem transcriptionis accipiant, quamuis et Satyro lectori fratri nostro mandauerim ut singulis desiderantibus describendi faciat potestatem, ut in ecclesiarum statu quoquo modo interim componendo seruetur ab omnibus una fida consensus. de ceteris uero quae agenda erunt, sicut et collegis meis plurimis scripsi, plenius consilio communi tractabimus, quando conuenire in unum permittente Domino coeperimus. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere. fraternitatem salutate. ualete.

Epist. XXXII. — Incipit (Cyprianus *add. L*) ad presbyteros et diaconos *LB*, Incipit presb et diaconibus consisten Romae *T*, Incipit ad Romanos epistula prima *MQ*. — 3 feceram *L* 4 scripserint *T* moses *L*, nos *BMQ*¹, mos *Q*² presbiter *T* 5 diacones *BT*² 6 aequae] quae *B* 7 possitis *B* 8 transmissi et *T* sed et s. l. m. 2 ut et *L*, ut *BQTv* 9 nostri *T* 10 et om. *B* quis *B*¹ de] te *Q* episcopis *B*, et episcopis *QT* 11 diaconi. *B* s eras. 12 et] aut *B* si] sic *Q* exemplum *B* 13 transferre *B* 14 saturo *v* lectoris *M* (lectori *Q*), college lectori *B* 15 prius ut *T* s. l. 16 statum *Q* quo quomodo *Q*, quomodo *BM* 17 una] una et *T*^v fide *B* (i. e. fidei) 18 erant ex erat *T* 19 tractauimus *BLQT*¹ uno permittente *M* (unum permittente *Q*) 21 in domino semper *L* fraternitate *T*; fr. s. ualete om. *B* salute *Q*¹ (salutate *MQ*¹), om. *T* uale *L*. — Ad presbyteros et diacon exp (explicat *L*) *BL*, Ad Maximum presb et Vrbanum et Sidonium et Macharium explicat *T*. —

EPISTVLA XXXIII.

1 Dominus noster, cuius praecepta metuere et seruare debemus, episcopi honorem et ecclesiae suae rationem disponens in euangelio loquitur et dicit Petro: ego tibi dico quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non uincunt eam, et tibi dabo claues regni caelorum, et quaecumque ligaueris super terram erunt ligata et in caelis, et quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. inde per temporum et successionum uices episcoporum ordinatio et ecclesiae ratio decurrit ut ecclesia super episcopos constituatur et omnis actus ecclesiae per eosdem praepositos gubernetur. cum hoc ita diuina lege fundatum sit, miror quosdam audaci temeritate sic mihi scribere uoluisse ut ecclesiae nomine litteras facerent, quando ecclesia in episcopo et clero et in omnibus stantibus sit constituta. absit enim nec Domini misericordia et potestas eius inuicta patiat ut ecclesia esse dicatur lapsorum numerus, cum scriptum sit: Deus non est mortuorum

4 Matth. 16, 18. 19. 18 Matth. 22, 32.

Epist. XXXIII. — Incipit (incipit *om. φμ*; cipriano *add. T*) aduersus (ad *Z*) lapsos qui (quidquid *φ*) illi (illic *T*, illi de usurpata pace *Z*) scripserunt (scripserint *Z*; epistola *add. φ*) *TZφμ*, Aduersus lapsos quorum aliorum temeritatem arguit aliorum exaltat humilitatem premitens ecclesiam constitutam super *epis* et per eosdem prepositos gubernari *w*. — 2 dominus] Cyprianus lapsis. Dominus *v*, cyprianus *dns μ* metuere (et uere *T*) et seruare debemus *T²φ*, inuenire et obseruare debemus *μ*, metuere debemus et seruare *w*, m. debemus et seruare debemus *T¹*, et monita obseruare d. *Zv* 3 honorem et] honore *Z* suae *om. w* 4 dico tibi *φ* 5 istam] hanc *Zφ* 6 uincunt eam] uincuntem *T*, praeualebunt contra eam *Z* et *om. V* 7 quae] quaecumque *Z* 8 et in] in *Tμ* et quaecumque ... caelis *om. μ* 9 et *om. T* celo *w* 10 successorum *φ* ordinatio et] ordinationibus *φw* 11 ecclesiae s. e. constituentur *μ* 12 omnes *Zw* gubernentur *Zw* 13 ita] itaque *Zμv* fundamentum *w* 14 sic *om. Zμ* ut ... facerent *om. Zμ* 15 quando] cum *Zμ* clero] deo *Z* in *om. Z* 16 constituta absit enim *om. μ* nec] ne *Vμ*, de *Z* 17 et] ut *Z* inuicta *w*, inuidiam *VZμ*

sed uiuorum. omnes quidem uiuificari optamus et ut in statum pristinum restituantur precibus nostris et gemitibus oramus. si autem quidam lapsi ecclesiam se uolunt esse et si apud illos atque in illis est ecclesia, quid superest quam ut ipsi rogentur a nobis ut nos ad ecclesiam dignentur admittere? summissos ergo et quietos et uerecundos esse oportet eos qui delicti sui memores satisfacere Deo debent nec ecclesiae nomine litteras facere, cum se magis sciant ecclesiae scribere.

Scripterunt autem mihi quidam de lapsis humiles et mites² et trementes ac metuentes Deum et qui in ecclesiis semper gloriose et granditer operati sunt et opus suum numquam Domino inputauerunt, scientes illum dixisse: et cum haec omnia feceritis, dicite: serui superuacui sumus, quod debuimus facere fecimus. quae illi cogitantes et quamuis libello a martyribus accepto, ut tamen ad Dominum satisfactio ipsa admitti possit, orantes scripserunt mihi se delictum suum cognoscere et paenitentiam ueram agere, nec ad pacem temere aut inopportune properare, sed expectare praesentiam nostram, dicentes pacem quoque ipsam, si eam nobis praesentibus acceperint, dulciorem sibi futuram. quibus quantum gratulatus sum Dominus testis est, qui dignatus est ostendere quid eiusmodi et tales serui de eius bonitate mereantur. quas cum litteras

12 Luc. 17, 10.

1 optamus *T*, optamus *ante omnes ex h. w* in *om. T* 3 esse
 nolunt *Z*, uolentes esse μ 4 in *om. \mu* 5 dignantur *w*, dignatur μ
 6 oportet esse φ qui] atque *Z* 7 memores] merores *T w* curant
 satisfacere *w* dno μ s. l. m. 2 deo . . . facere *om. \varphi w* deo debeant
 nec *T*, cum se magis sciant *Z* 8 ecclesiam *Z*. 9 nuper quidam
Z \mu v 10 ac] et *Z \varphi \mu w v* dnm *Z \mu* ecclesia *Z \mu v* 11 numquam
om. Oxon. 12 scientis *T* illum] eum *Z* omnia *om. w* 14 illic
T \mu quouis μ 15 a *om. Z \mu* a dominum *T*, a dno μv 16 ipsa]
 sua *Z v*, sa *T*, sus μ posset *Z* se] sed μ , sine *T* 17 cognoscere
 suum φ agere ueram μ 18 pnsi pntiam φ , penitentiam *w* 19 do-
 centes *Z* eam] a μ 20 gratulati] sum *Z \varphi* 21 est *om. T*
 qui d. est *om. \mu* dignatus] potens *Z* ostendere *corr. in* ostendens μ
m. 2 quid de *Z* huiusmodi φ 22 et] est μ de *om. \mu*, et *w*
 bonitatem μ , benignitate *Z \mu v* quas cum litteris φ , litteras quas cum μ ,
 quas litteras cum *Z w v*

acceperim et nunc aliud scripsisse nos legerim, peto discernatis desideria uestra et quicumque estis qui has litteras nunc misistis nomina uestra libello subiciatis et libellum cum singulorum nominibus ad me transmittatis. ante est enim scire quibus rescribere habeam. tunc ad singula quae scripsistis pro loci et actus nostri mediocritate rescribam. opto uos, fratres, bene ualere et secundum Domini disciplinam quiete et tranquille agere. ualete.

EPISTVLA XXXIIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S. 10

I Integre et cum disciplina fecistis, fratres carissimi, quod ex consilio collegarum meorum qui praesentes erant Gaio Didensi presbytero et diacono eius censuistis non communicandum, qui communicando cum lapsis et offerendo oblationes eorum in prauis erroribus suis frequenter deprehensi et semel atque iterum 15

1 nuper acceperim *Z* uos scripsisse *Z*, scripsisset uos *T* 2 nunc *μ* *s. l. m. 2* 3 nostra libellos ut sciatis *μ*¹ cum *om. w* 4 ad me tr.] admittatis *φw* 5 habeam] debeam *Tφw* 6 nostri *om. φ* scribam *Z* fratres *om. φw*; carissimi semper *add. Ζμν* 7 et ... ualete *om. Ζμ* tranquille *T*, tranquillitate *w*¹ 8 ualete *om. T*¹. — Epistola Cypriani aduersus lapsos qui illic scripserunt explicit *T*, Explicit ad lapsos qui illi de usurpata pace scripserint *Z*, *om. φwμ*. —

Epist. XXXIIII. — Incipit (*om. φ*) epistola cypriani (*om. φ*) ad clerum de eis *C* (his *φ*) qui temere lapsi communicauerunt et Philumeno (*in ras. T*, phylemone *φ*) et (*om. T*) Fortunato hypodiaconis (hypodiacono *T*) et Fauorino acolito (acholyt *T*) *Tφ*, Cypriani ad clerum emendatio quod non communicauerint iis qui temere communicauerant lapsis et de penitentia Philemone et Fortunato hypodiaconis et Fauorino acolito insignis epistola *w*, Incipit ad eosdem (*praemittitur*: ad presbyteros et diaconos explicit) *Z fol. 186*^b, Incipit ad eosdem de Gayo Didendi et eius diacono qui pro lapsis communicauit *s fol. 235*^a. — 10 presb. et diaconis *Z*, clero *s* [fratribus] Gaclodi consistentibus *add. w* 11 ex *om. v*, ex eo *φ* 12 meorum] eorum *Z* aderant *Zφ* gaio dianensi *Z*, gaglodudensi *s*, gaclodidensi *w*, gailididensi *φ* *sed* ili *corr. in do m. 2* 13 censui *Z*, sensuistis *w* non] hmoni *Z* qui cum *Z* 14 et] ut *s* eorum *om. Ts* in prauis] improbis *s* 15 atque] ac *Z*

secundum quod mihi scripsistis a collegis meis moniti, ne hoc facerent, in praesumptione et audacia sua pertinaciter perstiterunt, decipientes quosdam fratres ex plebe nostra, quibus nos omni utilitate consultum cupimus et quorum saluti non adulatione corrupta sed sincera fide prospicimus, ut uera paenitentia et gemitu ac dolore pleno Deum deprecentur, quia scriptum est: memento unde cecideris, et age paenitentiam, et iterum loquitur diuina scriptura: sic dicit Dominus: cum conuersus genueris, tunc saluaberis et scies ubi fueris.

Ingemescere autem et agere paenitentiam quomodo possunt quorum gemitibus et lacrimis intercedunt quidam de presbyteris, ut communicandum cum illis temere existiment, nescientes scriptum esse: qui uos beatos esse dicunt, in errorem uos mittunt et semitam pedum uestrorum turbant. merito salubria nostra et uera consilia nihil promouent, dum blanditiis et palpatione perniciosa salutaris ueritas impeditur, et patitur lapsorum saucia et aegra mens quod corporaliter quoque aegri et infirmi saepe patiuntur, ut dum salubres cibos et utiles potus quasi amaros et abhorrentes respuunt et illa quae oblectare et ad praesens suauia uidentur esse adpetunt, perniciem sibi et mortem per inaudientiam et intemperantiam prouocent nec pro-

7 Apoc. 2, 5. 8 Es. 30, 15. 14 Es. 3, 12.

1 a om. φ amoniti ne z, moniti ut non Z, monitione w hoc om. Z
 2 pstiterunt T 4 omni] ipsi Z utilitate] subtilitate Z, humilitate v
 adulationem T, adolatione Z 5 corrupta] composita zv, cohorta Z
 ueram paenitentiam TφwZ nisi quod Z habeant add. 6 ac] et φv
 pleno om. w dominum Zzv, domini T precentur w, deprecentur
 supplices φ sed supplices exp. m. 2 7 caederis T¹ 8 scriptura diuina
 Zφwv sic] sicut φw 9 saluaueris T sciens w 12 interdunt
 corr. in intendunt T compbris s 13 cum om. Z quia scriptum
 est zv 14 beatos] felices zv esse om. Zzv errore s 15 mittunt
 uos T semitas s nostrorum T¹w 16 consilia et uera φ blandi-
 mentis Z 17 palpationibus perniciosis Zzv 18 patitur Zs, ponitur
 Tφw; sopitur fort. sauciam T, audaciam Z et om. Z aegre T,
 erga w quod om. T, et Zφw 19 saepe] se Z ut om. w cum s
 20 quasi aborrentes Z quae] que et Z 21 perniciem om. Z, pnciem w
 22 per om. s inobedienciam s prouocant T¹ proficiat Zww

ficiant ad salutem artificis medella uera, dum blandientis decipit dulcis inlecebra.

- 3 Vos itaque secundum litteras meas fideliter et salubriter consulentes a consiliis melioribus ne recedatis. legite uero has eadem litteras et collegis meis, si qui aut praesentes fuerint aut superuenerint, ut unanimes et concordēs ad fouenda et sananda lapsorum uulnera consilium salubre teneamus, tractaturi plenissime de omnibus cum conuenire in unum per Domini misericordiam coeperimus. interea si quis inmoderatus et praeceps siue de nostris presbyteris uel diaconis siue de peregrinis ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis, a communicatione nostra arceatur, apud omnes nos causam dicturus temeritatis suae, quando in unum permittente Domino conuenerimus.
- 4 Desiderastis quoque ut de Philumeno et Fortunato hypodiaconis et Fauorino acolutho qui medio tempore recesserunt et uenire nunc uenerunt quid mihi uideatur rescribam. cui rei non puto me solum debere sententiam dare, cum multi adhuc de clero absentes sint nec locum suum uel sero repetendum putauerint et cognitio haec singulorum tractanda sit et limanda plenius, non tantum cum collegis meis, sed cum plebe ipsa uniuersa. expensa enim moderatione libranda et pronuntianda res est quae in posterum

1 blandientes *Tws*, blandimentis *Zv* decipiat *Z* 2 inlecebra *T*
 3 meas] meas ad me *Z* salubriter et fideliter *φ* 4 legi *Z* has] ad
 hos *z* 5 qui aut] qui *z* aut superuenerint *om. z* 6 ut] tuti et *Z*
 ad fouenda *w*, affouenda *T* et sananda *om. Z* 7 tractatur *w*, tracta-
 bitur *Z* 8 de omnibus plenissime *z* unum] uium *T*, dominum *w*
 dei *w* 9 inmoderatos *T* siue *om. z*, uel *Z* 10 diaconibus *φwv*
 ausus] usus *T* 11 communione *w* 12 uestra *Z* arceantur *φ*
 nos omnes *φw*, omnes in hoc *Z* dicturos *T*, dicturi *Z*, daturus *φw*
 14 de *om. w* philumino *T*, filumeno *V*, philomone *Zφ*, filomono *z*, phile-
 mone *w* de fortunato *w* 15 fauorino *V*, faurino *Z* acolutho *Zzv*,
 acolio *φ* cesserunt *w* 16 quod *Tw* rescribam *om. φ* puto]
 potui *Zzv* 17 debere *om. Zzφwv* sententiam] iudicem *Zzv* cum]
 sed cum *Z* 18 nec] et *z* locum] hoc solum *Zz*, solum *w* suum
om. Zs sero rep.] solo repetendo *z*, sero petendum *T* putauerunt
φzv cognitio *om. Zzv* 19 singulorum] seculorum *w* tractanda
 s. e. limanda *om. w* plenius] ratio *add. Zzv* 20 sed et *sv*
 uniuersa *om. z* pensa *T*, pensata *w*, pensanti *φ* 21 moderationem *T*,
 ueneratione *Z* pronuntianda] permutanda *φw* est *om. w* in
 posteros *V*

circa ministros ecclesiae constituat exemplum. interea se a diuisione mensurna tantum contineant non quasi a ministerio ecclesiastico priuati esse uideantur, sed ut integris omnibus ad nostram praesentiam differantur. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere. fraternitatem uniuersam salutate. ualete.

EPISTVLA XXXV.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

Et dilectio communis et ratio exposcit, fratres carissimi, nihil
 10 conscientiae uestrae subtrahere de his quae apud nos geruntur,
 ut sit nobis circa utilitatem ecclesiasticae administrationis commune consilium. nam posteaquam ad uos litteras feci quas misi per Saturum lectorem et Optatum hypodiaconum fratres nostros, quorundam lapsorum conspirata temeritas, qui paenitentiam agere
 15 et Deo satisfacere detractant, litteras ad me fecerunt, pacem non dandam sibi postulantes sed quasi iam datam uindicantes, quod dicant Paulum omnibus pacem dedisse, sicut in litteris eorum,

1 ministros] omnes uiros *VZs* constitute *T* interea *T*, inserta *Z*, interim *φwzv* se *om. φ* diuisione] dicatione *Zs* 2 mensura *Tφ*, mense et orancium *s*, mensurancium *Z* contingant *w* non] ut non *Z* non quasi *om. φ* ministerio] mysterio *V* 4 diierantur *T* opto . . . ualete *om. s* optamus *Z* 5 fraternitatem u. s. ualete *om. Z* et ualete *v*. — Epistola Cipriani ad clerum de eis qui temere lapsis communicauerunt et de Philumino et Fortunato hypodiacon et Fauorino acholitho explicit *T*, Explicit ad clerum de Gayo Didensi et eius dyacono qui pro lapsis communicauit *s*, Ad pbros et diaconos explicit *Z*, *om. φw*. —

Epist. XXXV. — Incipit epistola (inc. ep. *om. w*) Cipriani ad presbyteros et diacones (diaconos *w*) Romae consistentes *Tw*, Epistola Cipriani ad clerum Romanum de lapsis in poenitentibus qui communionem eius expetebant *φ*, Ad eosdem *u*. — 7 Cyprianus papa *φ* 9 delectio *T* ratio] ratio communis *φ* poscit *φw* 10 nre *w*, erat uestrae *φ* 11 ut sit] uisum est *μ* 13 fratrem nostrum *φw*, *om. μv* 14 conspirata temeritas *om. μ*, prospirata temeritate *φw* de quorundam prospecta temeritate *v* qui] aequa *μ* 15 detractant *μv* fecerunt *T s. l.*, fecit *μ*, *om. φw* 16 postulans *Tφμ* datam sibi *v* uindicans *φ* 17 dicat *Tφ* paulus *μ* eorum *om. φ*

praeuisti, quod in omnibus te praesentem quodammodo semper exhibuisti, quod in nulla officii tui parte quasi aliquis desertor claudicasti. sed quod nos ad maiorem laetitiam robustius prouocauit tacere non possumus quin omni uocis nostrae testimonio prosequamur. animaduertimus enim te congruente censura et eos⁵ digne obiurgasse, qui inmemores delictorum suorum pacem a presbyteris per absentiam tuam festinata et praecipiti cupiditate extorsissent, et illos qui sine respectu euangelii sanctum Domini et margaritas prona facilitate donassent, cum tam grande delictum et per totum paene orbem incredibili uastatione grassatum¹⁰ non oporteat nisi, ut ipse scribis, caute moderateque tractari, consultis omnibus episcopis presbyteris diaconibus confessoribus et ipsis stantibus laicis, ut in tuis litteris et ipse testaris, ne dum uolumus inopportune ruinis subuenire, alias maiores ruinas uideamur parare. ubi enim diuinus metus relinquetur, si tam facile¹⁵ peccantibus uenia praestatur? fouendi sunt sane ipsorum animi et ad maturitatis suae tempus nutriendi et de scripturis quia ingens et supra omnia peccatum commiserint instruendi. nec hoc animentur quia multi sunt, sed hoc ipso magis reprimantur quia non pauci sunt. nihil ad extenuationem delicti numerus inpudens²⁰ ualere consueuit, sed pudor, sed modestia, sed paenitentia, sed

1 quod ... exhibuisti *om. β* in *om. v* praesentibus *T* quod-
 admodo *μ*, modo *g* semper *om. Tμ* 2 exhibuisti] praeuisti *FTμv*
 aliqui *HTv* 3 quod] qui *ex* quo *H* prouocasti *Hgβ* 4 qui in, *F*,
 cum *β* omnis *T* uoce *F* nostrate *F* 5 prosequatur *v* ani-
 maduertemus *v* congruenti *μv* et *om. v* 7 absentiam] inpatien-
 tiam *Hgβ* suam *HTgμ* 8 respectum *T* dñi *scm g*, dñi *secun-*
 dum *v*, praesenti dñi *T*, sanctum domini canibus *vv* 9 prona *FHgβμV*.
 porcis prophana *Tvv*; *cf. Matth. 7,6.* tam *om. βv* delictum] luctum *g*
 12 consulis *Tμ* epis omnibus *v* diaconis *HβV* 13 stantibus] *scis*
Tμ ut in] sicut *Hgβ*, ut *v*, et in *μ* testare *T* 14 subueniri *Tv*
 15 diuinitus *Hβ*, uidimus *F* metas] sermo *Vv* relinquitur *Tvv*,
 relinqueretur *μ* 16 praestetur *Tμvv* sane ipsorum sunt *μ*, sane
 ipsorum *HTgβ*, sunt sane lapsorum *fort.* 17 et *om. H* et de ...
 instruendi *om. Hβ* scripturis sanctis *Hβv* quia] quam *HTβv*
 18 et] ac *g* peccata peccatum *g* nec] ne *g* ex hoc *Vg* 19 ex
 hoc *gβ* ipsud *T* 20 numeris *Tⁱ* inpudens *om. v* 21 ualere *F*,
om. HTβμg, prodesse *v* consueuit] consulit *v*; contulit *absque* ualere
malim paenitentia] patientia *gv*

disciplina, sed humilitas atque subiectio, sed alienum de se expectasse iudicium, sed alienam de suo actu sustinuisse sententiam. hoc est quod paenitentiam probat. hoc est quod inpresso uulnere inducit cicatricem. hoc est quod deiectae mentis ruinas erigit et adtollit, quod ardentem delictorum aestuantium morbum restringit et finit. non enim ea quae sanorum sunt corporum medicus aegris dabit, ne inportunus cibus tempestatem ualetudinis saeuientis non reprimat, sed accendat: scilicet ne quod potuisset maturius ieiunio adtenuante sanari uideatur per inpatientiam
 10 longius pasta cruditate produci.

Eluendae sunt igitur impio sacrificio manus inquinatae operibus bonis et nefario cibo misera polluta paenitentiae sunt uerae sermonibus expianda, et in secretis cordis fidelis non ellandus et conserendus est animus. crebri paenitentium gemitus
 15 audiantur et iterum fideles ex oculis lacrimae profundantur, ut illi ipsi oculi, qui male simulacra conspexerunt, quae inlicite commiserant satisfaciuntibus Deo fletibus deleant. non est ni patientia in morbis necessaria. luctantur cum suo dolore qui languent et ita demum sperant sanitatem, si tolerantia superarint
 20 dolorem. infidelis enim cicatrix quam cito festinans medicus induxit et ad quemlibet casum medella rescinditur, si non fideliter

1 expectare v 2 alienum T , aliena v actu $om.$ v 3 alterum est quod $om.$ V 4 ducit $HTg\beta\mu v$ 5 morbum] uaporem $Hg\beta v$ restringit v , extinguit $Hg\beta$ 6 et finit $om.$ $Hg\beta$ non enim] congruas escas medicus egris dat non enim $Hg\beta$ ea $om.$ $T\mu v$ quae] aquae μ 7 saeuienti T 8 potius sed F , posset v (potuisset V) 9 ieiunius T adtenuante sanari uideatur] attenuari Vv 10 pasta] passa $FT\mu$, passina V teste *Rigaltio* crudelitate T producat Vv 11 elauandae Tg 12 misera ora H paenitentiae] patientiae $FHT\mu$ sunt uere HT , uere sunt g 13 re sertae sermonibus v 14 et conserendus Fv , et consecrandus $Hg\beta$, $om.$ $T\mu$ animus et cons. est g crebi T , crebis F , crebro v , ut crebri $Hg\beta$ paenitentium] patientium FHg , spatium $T\mu$ gemitu v 15 audiantur $om.$ v , audeat F , gaudeat T et] non semel tantum sed v ut] et μ 16 mala T conspexerant v illicita $\mu v v$, illicitis g 17 commiserunt] g satisfactionibus $FTg v$ deo $om.$ g debeant H^1 , diluant g nisi $\beta g V v$, in $FHT\mu v$ 18 patientia] penitentia g in morbis $HTg\beta\mu$, in mortis v , morbis V , timor F luctentur g , lucrantur H 19 sperent g si] sed β superauit μ 20 enim est g 21 et $om.$ v casu $T\mu^1$

de ipsa tarditate remedia praestantur. cito rursus in incendium flamma reuocatur, nisi totius ignis etiam usque ad extremam scintillam materia restinguitur, ut merito huiusmodi homines sciant sibi etiam de ipsa mora magis consuli et fideliora de necessariis dilationibus remedia praestari.

- 8 Ceterum ubi erit quod custodia squalidi carceris includuntur qui Christum confitentur, si sine periculo fidei sunt qui negauerunt? ubi quod in nomine Dei catenarum ambitu uinciuntur, si sine communicatione non sunt qui confessionem Dei renuerunt? ubi quod detenti gloriosas animas ponunt, si qui dereliquerunt fidem periculorum et delictorum suorum non sentiunt magnitudinem? quod si nimiam inpatientiam praeferunt et intolerabilem festinationem communicationis exposcunt, frustra querula ista et inuidiosa ac nihil aduersus ueritatem ualentia iactant petulanti et infreni ore conuicia, quandoquidem licuerit illis suo iure retinere quod nunc sua sponte quaesita necessitate coguntur postulare. fides enim quae Christum potuit confiteri potuit et a Christo in communicatione retineri. optamus te, frater, bene ualere et nostri meminisse.

1 praestentur *HTgβμνν* rursus *Hβν* incendio *ν* 2 flammam *F*, lamina *V* reuocantur *H¹*, reuocaretur *F* 3 restinguntur *Hgβν*, stinguitur *T*, extinguitur *μ* eiusmodi *V* 4 magis *om. ν*
 consili *F*, consilii *T* de *om. Tμν* 6 custodias *HT*, custodiis *g*
 8 ubi] ut *F* uincuntur *Tg* 9 si *om. T* renuerunt *μν*, tenuerunt *FT*, non retinuerunt *Hgβν* 10 detenti *om. V*, debenti *T*, detenti martyres *Hβgv* animas suas *Tμν* reliquerunt *Hgv*, relinquerunt *β* 11 suorum *om. g* 12 quosi *T* prae se ferunt *ν* et *om. F* intolerabili *v* 13 festinatione *v*, fesionem *T* communicationem *v* 14 quaerela *T*, querellas *μ sed s. l. m. 2*, querelosa *βν*
 indiosa *T* aduersum *HTμ* 15 et] ac *g* infreni ore *FH gβ²μ²*, infreni eo ore *β¹*, infreniora *μ¹*, infreni ori *ν*, infreniorem *T* 16 illi *ex* ille *μ* sponte sua *T* 17 potuit christum *v* 18 et *om. Tμν* communicationem *T*, communicatio *g* frater *F*, frater in domino *V*, beatissime ac (et *g*) gloriosissime papa in domino semper *HTgβμνν* (*nisi quod* ac gloriosissime *om. ν*). — Cypriano papae Moyses et Maximus ppbb explicuit *FT*, *om. Hgβμνν*. —

EPISTVLA XXXII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Quales litteras ad clerum Romae agentem fecerim quidque illi mihi rescripserint, quid etiam Moyses et Maximus presbyteri et Nicostratus et Rufinus diaconi et ceteri cum eis confessores in custodia constituti aequae ad litteras meas rescripserint ut scire possetis, fratres carissimi, exempla vobis legenda transmissi. uos curate quantum potestis pro diligentia uestra ut et scripta nostra et illorum rescripta fratribus nostris innotescant. sed et si qui de peregrinis episcopi collegae mei uel presbyteri uel diacones praesentes fuerint uel superuenerint, haec omnia de uobis audiant. et si exempla epistularum transcribere et ad suos perferre uoluerint, facultatem transcriptionis accipiant. quamuis et Satyro lectori fratri nostro mandauerim ut singulis desiderantibus describendi faciat potestatem, ut in ecclesiarum statu quoquo modo interim componendo seruetur ab omnibus una fida consensus. de ceteris uero quae agenda erunt, sicut et collegis meis plurimis scripsi, plenius consilio communi tractabimus, quando conuenire in unum permittente Domino coeperimus. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere. fraternitatem salutate. ualete.

Epist. XXXII. — Incipit (Cyprianus *add. L*) ad presbyteros et diaconos *LB*, Incipit presb et diaconibus consisten Romae *T*, Incipit ad Romanos epistula prima *MQ*. — 3 feceram *L* 4 scripserint *T* moyses *L*, nos *BMQ*¹, mos *Q*² presbiter *T* 5 diacones *BT*² 6 aequae] quae *B* 7 possitis *B* 8 transmissi et *T* sed et *s. l. m. 2* ut et *L*, ut *BQTv* 9 nostri *T* 10 et *om. B* quis *B*¹ de] te *Q* episcopis *B*, et episcopis *QT* 11 diaconi. *B s. eras.* 12 et] aut *B* si] sic *Q* exemplum *B* 13 transferre *B* 14 saturo *v* lectoris *M* (lectoris *Q*), college lectori *B* 15 prius ut *T s. l.* 16 statum *Q* quo quomodo *Q*, quomodo *BM* 17 una] una et *T²v* fide *B* (*i. e.* fidei) 18 erant *ex* erat *T* 19 tractauimus *BLQT*¹ uno permittemte *M* (unum permittente *Q*) 21 in domino semper *L* fraternitate *T*; fr. s. ualete *om. B* salute *Q*¹ (salutate *MQ*¹), *om. T* uale *L*. — Ad presbyteros et diacon exp (explicat *L*) *BL*, Ad Maximum presb et Vrbanum et Sidonium et Macharium explicat *T*. —

EPISTVLA XXXIII.

1 Dominus noster, cuius praecepta metuere et seruare debemus, episcopi honorem et ecclesiae suae rationem disponens in euangelio loquitur et dicit Petro: ego tibi dico quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo ecclesiam, meam, et portae inferorum non uincunt eam, et tibi dabo claues regni caelorum, et quaecumque ligaueris super terram erunt ligata et in caelis, et quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. inde per temporum et successionum uices episcoporum ordinatio et ecclesiae ratio decurrit ut ecclesia super episcopos constituatur et omnis actus ecclesiae per eosdem praepositos gubernetur. cum hoc ita diuina lege fundatum sit, miror quosdam audaci temeritate sic mihi scribere uoluisse ut ecclesiae nomine litteras facerent, quando ecclesia in episcopo et clero et in omnibus, stantibus sit constituta. absit enim nec Domini misericordia et potestas eius inuicta patiat ut ecclesia esse dicatur lapsorum numerus, cum scriptum sit: Deus non est mortuorum

4 Matth. 16, 18. 19. 18 Matth. 22, 32.

Epist. XXXIII. — Incipit (incipit *om. φμ*; cipriano *add. T*) aduersus (ad *Z*) lapsos qui (quidquid *φ*) illi (illic *T*, illi de usurpata pace *Z*) scripserunt (scripserint *Z*; epistola *add. φ*) *TZφμ*, Aduersus lapsos quorum aliquorum temeritatem arguit aliorum exaltat humilitatem premitens ecclesiam constitutam super *epis* et per eosdem prepositos gubernari *w*. — 2 dominus] Cyprianus lapsis. Dominus *v*, cyprianus *dns μ* metuere (et uere *T*) et seruare debemus *T²φ*, inuenire et obseruare debemus *μ*, metuere debemus et seruare *w*, m. debemus et seruare debemus *T¹*, et monita obseruare d. *Zw* 3 honorem et] honore *Z* suae *om. w* 4 dico tibi *φ* 5 istam] hanc *Zφ* 6 uincunt eam] uincuntem *T*, praeualebunt contra eam *Z* et *om. V* 7 quae] quaecumque *Z* 8 et in] in *Tμ* et quaecumque . . . caelis *om. μ* 9 et *om. T* celo *w* 10 successorum *φ* ordinatio et] ordinationibus *φw* 11 ecclesiae s. e. constituentur *μ* 12 omnes *Zw* gubernentur *Zw* 13 ita] itaque *Zμw* fundamentum *w* 14 sic *om. Zμ* ut . . . facerent *om. Zμ* 15 quando] cum *Zμ* clero] deo *Z* in *om. Z* 16 constituta absit enim *om. μ* nec] ne *Vμ*, de *Z* 17 et] ut *Z* inuicta *w*, inuidiam *VZμ*

sed uiuorum. omnes quidem uiuificari optamus et ut in statum pristinum restituantur precibus nostris et gemitibus oramus. si autem quidam lapsi ecclesiam se uolunt esse et si apud illos atque in illis est ecclesia, quid superest quam ut ipsi rogentur a nobis ut nos ad ecclesiam dignentur admittere? summissos ergo et quietos et uerecundos esse oportet eos qui delicti sui memores satisfacere Deo debent nec ecclesiae nomine litteras facere, cum se magis sciant ecclesiae scribere.

Scripterunt autem mihi quidam de lapsis humiles et mites ² et trementes ac metuentes Deum et qui in ecclesiis semper gloriose et granditer operati sunt et opus suum numquam Domino inputauerunt, scientes illum dixisse: et cum haec omnia feceritis, dicite: serui superuacui sumus, quod debuimus facere fecimus. quae illi cogitantes et quamuis libello a martyribus accepto, ut tamen ad Dominum satisfactio ipsa admitti possit, orantes scripserunt mihi se delictum suum cognoscere et paenitentiam ueram agere, nec ad pacem temere aut inopportune properare, sed expectare praesentiam nostram, dicentes pacem quoque ipsam, si eam nobis praesentibus acceperint, dulciorem sibi futuram. quibus quantum gratulatus sim Dominus testis est, qui dignatus est ostendere quid eiusmodi et tales serui de eius bonitate mereantur. quas cum litteras

12 Luc. 17, 10.

1 optotamus *T*, optamus *ante omnes ex h. w* in *om. T* 3 esse uolunt *Z*, uolentes esse μ 4 in *om. \mu* 5 dignantur *w*, dignatur μ 6 oportet esse φ qui] atque *Z* 7 memores] merores *Tw* curant satisfacere *w* dno μ s. l. m. 2 deo . . . facere *om. \varphi w* deo debeant nec *T*, cum se magis sciant *Z* 8 ecclesiam *Z* 9 nuper quidam *Z\mu v* 10 ac] et *Z\varphi\mu v v* dnm *Z\mu* ecclesia *Z\mu v* 11 numquam *om. Oxon.* 12 scientis *T* illum] eum *Z* omnia *om. w* 14 illic *T\mu* quous μ 15 a *om. Z\mu* a dominum *T*, a dno μv 16 ipsa] sua *Zv*, sa *T*, sus μ posset *Z* se] sed μ , sine *T* 17 cognoscere suum φ agere ueram μ 18 pnsi pntiam φ , penitentiam *w* 19 docentes *Z* eam] a μ 20 gratulatum φ sum *Z\varphi* 21 est *om. T* qui d. est *om. \mu* dignatus] potens *Z* ostendere *corr. in* ostendens μ m. 2 quid de *Z* huiusmodi φ 22 et] est μ de *om. \mu*, et *w* bonitatem μ , benignitate *Z\mu v* quas cum litteris φ , litteras quas cum μ , quas litteras cum *Zwv*

acceperim et nunc aliud scripsisse nos legerim, peto discernatis desideria uestra et quicumque estis qui has litteras nunc misistis nomina uestra libello subiciatis et libellum cum singulorum nominibus ad me transmittatis. ante est enim scire quibus rescribere habeam. tunc ad singula quae scripsistis pro loci et actus nostri mediocritate rescribam. opto uos, fratres, bene ualere et secundum Domini disciplinam quiete et tranquille agere. ualete.

EPISTVLA XXXIIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S. 10

- 1 Integre et cum disciplina fecistis, fratres carissimi, quod ex consilio collegarum meorum qui praesentes erant Gaio Didensi presbytero et diacono eius censuistis non communicandum, qui communicando cum lapsis et offerendo oblationes eorum in prauis erroribus suis frequenter deprehensi et semel atque iterum 15

1 nuper acceperim *Z* uos scripsisse *Z*, scripsisset uos *T* 2 nunc *μ* *s. l. m. 2* 3 nostra libellos ut sciatis *μ*¹ cum *om. w* 4 ad me tr.] admittatis *φw* 5 habeam] debeam *Tφw* 6 nostri *om. φ* scribam *Z* fratres *om. φw*; carissimi semper *add. Zμv* 7 et . . . ualete *om. Zμ* tranquille *T*, tranquillitate *w*¹ 8 ualete *om. T*¹. — Epistola Cypriani aduersus lapsos qui illic scripserunt explicit *T*, Explicit ad lapsos qui illi de usurpata pace scripserint *Z*, *om. φwμ*. —

Epist. XXXIIII. — Incipit (*om. φ*) epistola cypriani (*om. φ*) ad clerum de eis *C* (his *φ*) qui temere lapsi communicauerunt et Philumeno (*in ras. T*, phylemone *φ*) et (*om. T*) Fortunato hypodiaconis (hypodiacono *T*) et Fauorino acolito (acholyt *T*) *Tφ*, Cypriani ad clerum emendatio quod non communicauerint iis qui temere communicauerant lapsis et de penitentia Philemone et Fortunato hypodiaconis et Fauorino acolito insignis epistola *w*, Incipit ad eosdem (*praemittitur*: ad presbyteros et diaconos explicit) *Z fol. 186*^b, Incipit ad eosdem de Gayo Didendi et eius diacono qui pro lapsis communicauit *s fol. 235*^a. — 10 presb. et diaconis *Z*, clero *s* fratribus] Gaclodi consistentibus *add. w* 11 ex *om. v*, ex eo *φ* 12 meorum] eorum *Z* aderant *Zφ* gaio dianensi *Z*, gaglodudensi *s*, gaclodidensi *w*, gailididensi *φ* *sed* ili *corr. in do m. 2* 13 censui *Z*, sensuistis *w* non] hmoni *Z* qui cum *Z* 14 et] ut *s* eorum *om. Tz* in prauis] improbis *s* 15 atque] ac *Z*

secundum quod mihi scripsistis a collegis meis moniti, ne hoc
 facerent, in praesumptione et audacia sua pertinaciter perstite-
 runt, decipientes quosdam fratres ex plebe nostra, quibus nos
 omni utilitate consultum cupimus et quorum saluti non adula-
 5 tione corrupta sed sincera fide prospicimus, ut uera paenitentia
 et gemitu ac dolore pleno Deum deprecentur, quia scriptum est:
 memento unde cecideris, et age paenitentiam, et
 iterum loquitur diuina scriptura: sic dicit Dominus: cum
 conuersus gemueris, tunc saluaberis et scies ubi
 10 fueris.

Ingemescere autem et agere paenitentiam quomodo possunt 2
 quorum gemitibus et lacrimis intercedunt quidam de presbyteris,
 ut communicandum cum illis temere existiment, nescientes scrip-
 tum esse: qui uos beatos esse dicunt, in errorem uos
 15 mittunt et semitam pedum uestrorum turbant. me-
 rito salubria nostra et uera consilia nihil promouent, dum blan-
 ditiis et palpatione perniciosa salutaris ueritas impeditur, et
 patitur lapsorum saucia et aegra mens quod corporaliter quoque
 aegri et infirmi saepe patiuntur, ut dum salubres cibos et utiles
 20 potus quasi amaros et abhorrentes respuunt et illa quae oblectare
 et ad praesens suauia uidentur esse adpetunt, perniciem sibi et
 mortem per inaudientiam et intemperantiam prouocent nec pro-

7 Apoc. 2, 5. 8 Es. 30, 15. 14 Es. 3, 12.

1 a om. φ amoniti ne z, moniti ut non Z, monitione w hoc om. Z
 2 p̄stiterunt T 4 omni] ipsi Z utilitate] subtilitate Z, humilitate v
 adulationem T, adolatione Z 5 corrupta] composita zv, cohorta Z
 ueram paenitentiam TφwZ nisi quod Z habeant add. 6 ac] et φv
 pleno om. w dominum Zzv, domini T precentur w, deprececur
 supplices φ sed supplices exp. m. 2 7 caederis T^a 8 scriptura diuina
 Zφwv sic] sicut φw 9 saluaueris T sciens w 12 interdunt
 corr. in intendunt T compris z 13 cum om. Z quia scriptum
 est zv 14 beatos] felices zv esse om. Zzv errore z 15 mittunt
 nos T semitas z nostrorum T^aw 16 consilia et uera φ blandi-
 mentis Z 17 palpationibus perniciosis Zzv 18 patitur Zz, ponitur
 Tφw; sopitur fort. sauciam T, audaciam Z et om. Z aegre T,
 erga w quod om. T, et Zφw 19 saepe] se Z ut om. w cum z
 20 quasi aborrentes Z quae] que et Z 21 perniciem om. Z, pnciem w
 22 per om. z inobedienciam z prouocant T^a proficiat Zww

ficiant ad salutem artificis medella uera, dum blandientis decipit dulcis inlecebra.

- 3 Vos itaque secundum litteras meas fideliter et salubriter consulentes a consiliis melioribus ne recedatis. legite uero has eadem litteras et collegis meis, si qui aut praesentes fuerint aut superuenerint, ut unanimes et concordēs ad fouenda et sananda lapsorum uulnera consilium salubre teneamus, tractaturi plenissime de omnibus cum conuenire in unum per Domini misericordiam coeperimus. interea si quis inmoderatus et praecipuus siue de nostris presbyteris uel diaconis siue de peregrinis ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis, a communicatione nostra arceatur, apud omnes nos causam dicturus temeritatis suae, quando in unum permittente Domino conuenerimus.
- 4 Desiderastis quoque ut de Philumeno et Fortunato hypodiatris et Faurino acolutho qui medio tempore recesserunt et nunc uenerunt quid mihi uideatur rescribam. cui rei non puto me solum debere sententiam dare, cum multi adhuc de clero absentes sint nec locum suum uel sero repetendum putauerint et cognitio haec singulorum tractanda sit et limanda plenius, non tantum cum collegis meis, sed cum plebe ipsa uniuersa. expensa enim moderatione librandā et pronuntianda res est quae in posterum

1 blandientes *Twz*, blandimentis *Zv* decipiat *Z* 2 inlecebra *T*
 3 meas] meas ad me *Z* salubriter et fideliter φ 4 legi *Z* has] ad
 hos *z* 5 qui aut] qui *z* aut superuenerint *om. z* 6 ut] tuti et *Z*
 ad fouenda *w*, affouenda *T* et sananda *om. Z* 7 tractatur *w*, tracta-
 bitur *Z* 8 de omnibus plenissime *z* unum] uium *T*, dominum *w*
 dei *w* 9 inmoderatos *T* siue *om. z*, uel *Z* 10 diaconibus $\varphi w w$
 ausus] usus *T* 11 communiōne *w* 12 uestra *Z* arceantur φ
 nos omnes φw , omnes in hoc *Z* dicturos *T*, dicturi *Z*, daturōs φw
 14 de *om. w* philumino *T*, filumeno *V*, philomone *Z\varphi*, filomono *z*, phile-
 mone *w* de fortunato *w* 15 faborino *V*, faburino *Z* acolytho *Zsv*,
 acolio φ cesserunt *w* 16 quod *Tw* rescribam *om. \varphi* puto]
 potui *Zsv* 17 debere *om. Zz\varphi w w* sententiam] iudicem *Zsv* cum]
 sed cum *Z* 18 nec] et *z* locum] hoc solum *Zz*, solum *w* suum
om. Zz sero rep.] solo repetendo *z*, sero petendum *T* putauerunt
 φsv cognitio *om. Zsv* 19 singulorum] seculorum *w* tractanda
s. e. limanda *om. w* plenius] ratio *add. Zsv* 20 sed et *sv*
 uniuersa *om. z* pensa *T*, pensata *w*, pensanti φ 21 moderationem *T*,
 ueneratione *Z* pronuntianda] permutanda φw est *om. w* in
 posteros *V*

circa ministros ecclesiae constituat exemplum. interea se a diuisione mensurna tantum contineant non quasi a ministerio ecclesiastico priuati esse uideantur, sed ut integris omnibus ad nostram praesentiam differantur. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere. fraternitatem uniuersam salutate. ualete.

EPISTULA XXXV.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

Et dilectio communis et ratio exposcit, fratres carissimi, nihil
 10 conscientiae uestrae subtrahere de his quae apud nos geruntur,
 ut sit nobis circa utilitatem ecclesiasticae administrationis commune consilium. nam posteaquam ad uos litteras feci quas misi per Saturum lectorem et Optatum hypodiaconum fratres nostros, quorundam lapsorum conspirata temeritas, qui paenitentiam agere
 15 et Deo satisfacere detractant, litteras ad me fecerunt, pacem non dandam sibi postulantes sed quasi iam datam uindicantes, quod dicant Paulum omnibus pacem dedisse, sicut in litteris eorum,

1 ministros] omnes uiros *VZs* constitute *T* interea *T*, inserta *Z*, interim *φωε* se *om. φ* diuisione] dione *Zs* 2 mensura *Tφ*, mense et orancium *s*, mensurancium *Z* contingant *w* non] ut non *Z* non quasi *om. φ* ministerio] mysterio *V* 4 differantur *T* opto . . . ualete *om. s* optamus *Z* 5 fraternitatem u. s. ualete *om. Z* et ualete *v*. — Epistola Cipriani ad clerum de eis qui temere lapsis communicauerunt et de Philumino et Fortunato hypodiacon et Fauorino acholitho explicit *T*, Explicit ad clerum de Gayo Didensi et eius dyacono qui pro lapsis communicauit *s*, Ad pbros et diaconos explicit *Z*, *om. φw*. —

Epist. XXXV. — Incipit epistola (inc. ep. *om. w*) Cipriani ad presbiteros et diaconos (diaconos *w*) Romae consistentes *Tw*, Epistola Cipriani ad clerum Romanum de lapsis in poenitentibus qui communionem eius expetebant *φ*, Ad eosdem *μ*. — 7 Cyprianus papa *φ* 9 delectio *T* ratio] ratio communis *φ* poscit *φw* 10 nre *w*, erat uestrae *φ* 11 ut sit] uisum est *μ* 13 fratrem nostrum *φw*, *om. μv* 14 conspirata temeritas *om. μ*, prospirata temeritate *φw* de quorundam prospecta temeritate *v* qui] aequa *μ* 15 detractant *μv* fecerunt *T s. l.*, fecit *μ*, *om. φw* 16 postulans *Tφμ* datam sibi *v* uindicans *φ* 17 dicat *Tφ* paulus *μ* eorum *om. φ*

quarum exemplum ad uos transmissi. I-ge-tis: simul quid eis ego breuiter interim rescripserim, sed et quales postea ad clerum litteras fecerim ut scire possetis. huius quoque rei exemplum uobis misi. quod si ultra temeritas eorum nec meis nec uestris litteris compressa fuerit nec consiliis salubribus obtemperauerit. agemus ea quae secundum euangelium Dominus agere praecepit. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere. ualete.

EPISTVLA XXXVI.

CYPRIANO PAPATI PRESBYTERI ET DIACONES ROMAE CONSISTENTES S.

10

I Cum perlegissemus, frater, litteras tuas quas per Fortunatum hypodiamonum miseras, gemino sumus dolore percussi et duplici maerore confusi, quod neque tibi requies ulla in tantis persecutionis necessitatibus traderetur et lapsorum fratrum inmoderata petulantia usque ad periculosam uerborum temeritatem producta denotaretur. sed quamquam nos atque animum nostrum ista quae diximus grauiter adfligerent, tamen maeroris nostri tam grauem sarcinam uigor tuus et secundum euangelicam disciplinam ad-

1 quorum μ ad uos *om.* μ^1 transmisimus *w*, transmissis φ simulque φv ego eis *v* 2 breuiter] libenter μ interim rescr.] intellexerim scripserim *w* quale *w* 4 misi. *T*, *om.* μ^1 quod si μ . si φw , *om.* *T* te merita φ , demerita *w* 5 pressa fuerit μ , compressi fuerint *w* salutaribus φw obtemperauerint *w*, obtemperaret φ 7 ualete *om.* *w\mu*. — Epistola Cypriani ad prsbr et diacon Romae consistentes explicat *T*, *om.* $\varphi w \mu$. —

Epist. XXXVI. — Incipit rescriptis presbyteris et diaconibus Romae consistentibus *T*, Rescriptum per presbyteros et diaconos ad Ciprianum Romae consistentes φ , Cleri Romani ad Ciprianum adolentis pro temeritate quorundam lapsorum et confidentes in eo et exhortantes pro eorum salute *w*. — 9 [Cypriano] celerino *T v* papae *w v* consistentibus *T* 11 frater *kme* $\varphi w v$ quos *T* 12 percussi *v* 13 persecutionibus cessatibus *w*, persecutionis unitatis necessitatibus φ 14 iramodulata *T*, immodulata *w* 15 uerborum periculosam φ producta *om.* *w* 16 denotarentur *w* tamquam *T* atque *om.* φ 17 grauem *w* 18 euangelium euangelicam φ , adibitas *T*

hibita seueritas temperat, dum et quorundam improbitatem iuste
 coerces et cohortando ad paenitentiam uiam legitimae salutis
 ostendis. quos quidem satis mirati sumus ad hoc usque prosilire
 uoluisse ut tam urgenter et tam immaturo atque acerbo tempore,
 5 in tam ingenti et immenso crimine atque delicto pacem sibi non
 adpeterent quam uindicarent, immo iam et in caelis habere se
 dicerent. qui si habent, quid petunt quod tenent? si autem non
 habere illos probatur hoc ipso quod petunt, cur non iudicium
 eorum sustinent a quibus petendam pacem quam utique non
 10 habent putauerunt? quod si aliunde praerogatiuam communica-
 tionis habere se credunt, cum euangelio illam conferre conentur,
 ut ita demum firmiter ualeat, si ab euangelica lege non dissonat.
 ceterum quo pacto euangelicam poterit praestare communica-
 tionem quod contra euangelicam decretum uidetur ueritatem?
 15 nam cum omnis praerogatiua ita demum ad indulgentiae priui-
 legium spectet, si ab eo cui sociari quaerit non discrepet, quia ab
 eo cui sociari quaerit discrepat, necesse est indulgentiam et priui-
 legium societatis amittat.

Videant igitur quid hoc negotio agere conentur. nam si aliud 2
 20 quidem euangelium, aliud uero martyres dicunt posuisse decre-
 tum, conlidentes contra euangelium martyres utrobique pericli-
 tabuntur. nam et euangelii fracta iam et iacens uidebitur esse
 maiestas, si potuit alterius decreti nouitate superari, et de mar-
 tyrum capite gloriosa confessionis corona detracta, si non illam
 25 de euangelii conseruatione inuenientur consecuti unde martyres
 fiunt, ut merito nulli magis tam sit competens nihil contra euan-

1 temperata *Tφw* iuste *T*, ista *φ*, istam et *w* 2 cohortandum *φ*,
 coartando *w* legitime *Tφw*, legitimam *v* 3 quidam s. mirari *w*
 4 uoluisset *φ* ut tam urgente *w*, utamur gente *φ* 5 et] atque *φw*
 6 adpeterent] tam peterent *v* .mendicarent *w* immo iam] immo-
 tam *T* iam et] etiam *φw* 8 quod] a quo *Tφw*; ab altero quod *fort.*
 9 sustinent *w* 10 haberent *φ*, habere *w* 11 conferre illam *φ*
 14 euang. decretum] communicationem euangelicam *w* uidebitur *φw*
 15 demum *ex demur T* 16 non . . . quaerit *om. w* discrepat *φ*
 quia] qui *T* 18 omitterent *Tw*, omitterat *φ* 19 igitur *om. φ* in
 hoc *v* cogentur *φw* 20 uero] autem *v* 21 conlidentes] consiliden-
 tes *w* martyras *φ* utrobique *V*, utroque *T* 23 maiestas] mani-
 festas *T* 24 detracta corona *w* 25 inueniantur *T²v*, inueniuntur *φ*
 26 nulli* *T* tam *om. v* petens *T*, comparens *v*

gelium decernere quam qui martyris nomen ex euangelio laborat accipere. illud praeterea uellemus addiscere: si martyres non propter aliud martyres fiunt nisi ut non sacrificantes teneant ecclesiae usque ad effusionem sanguinis sui pacem, ne cruciatus dolore superati perdendo pacem perdant salutem, quo pacto salutem quam se, si sacrificassent, habituros non putauerunt, illis existimant donandam qui sacrificasse dicantur, cum legem hanc debent in aliis tenere quam ipsi uidebantur sibi ante posuisse? in quo negotio hoc ipsum quod pro se ipsis facere putauerunt animaduertimus contra se ipsos protulisse. nam si dandam illis pacem martyres putauerunt, cur ipsi non dederunt? cur illos ad episcopum, ut ipsi dicunt, remittendos censuerunt? is enim qui iubet fieri potest utique facere quod fieri iubet. sed ut intellegimus, immo ut res ipsa loquitur et clamat, sanctissimi martyres utrobique adhibendum putauerunt temperamentum et pudoris et ueritatis. nam quia a multis urgebantur, dum ad episcopum illos remittunt, uerecundiae propriae, ne ulterius inquietarentur, consulendum putauerunt: et dum illis non ipsi communicant, euangelicae legis inlibatam sinceritatem custodiendam iudicauerunt.

3 Tu tamen, frater, numquam pro tua caritate desistas lapsorum animos temperare et errantibus ueritatis praestare medicinam, licet animus aegrotans medentium respuere soleat industriam. recens est lapsorum nuper hoc uulnus et adhuc in tumorem plaga consurgens. et idcirco certi sumus quod spatio productioris temporis inpetu isto consenescente amabunt hoc ipsum ad fidelem se dilatos esse medicinam, si tamen desint qui illos arment ad peri-

1 martires *w* ex euangelio *om. Oxon.* 2 illum *T* adiscere φ
 3 proter *w* fiunt *om. w* teneant] negantes φw , necante *Tv* 4 ne]
 he. *w* 5 quo pacto *om. Oxon.* 6 quam] per *w* se *om. φ* , post
 sacrificassent *v* illi φ 7 existiman *T* donantur dicantur φ
 8 debeant *v* sibi] si *w* 9 negotio] negaturo *w* se *om. φw*
 11 ad *om. T* 12 remittendos esse φ 15 utrobique *V* et pudoris]
 ut pudoris *T φ* , pudoris *w*; fort. ut pudoris sic et 16 nam et *Goldhorn*
 a *om. φw* dum] querere dum *w*, quae φ ad *om. T* 17 inquitarentur
T 18 illis non ipsi] illi cum ipso *w*, illi cum ep φ 20 caritate]
 ueritate φ , pietate siue caritate *w* 21 animis *T* 22 aegrotans] aegro-
 rum *v* respicere *w* 23 regens *T* hoc uulnus nuper φ tumore φ ,
 timorem *T* 24 productionis *w*, productiones *T* 25 inpeto *T*
 26 delatos *T φw*

culum proprium et in peruersum instruentes pro salutaribus dila-
tionis remediis exitiosa deprecant illis properatae communicationis
uenena. neque enim credimus sine instinctu quorundam ausuros
fuisse omnes tam petulanter sibi iam pacem uindicare. nouimus
5 Carthaginensis ecclesiae fidem, nouimus institutionem, nouimus
humilitatem. unde etiam mirati sumus quod quaedam inter uos
per epistolam iniecta durius notaremus, cum amorem uestrum
mutuum et caritatem exemplis multis reciprocae adfectionis in
uos inuicem saepe conperissemus. tempus est igitur ut agant
10 delicti paenitentiam, ut probent lapsus sui dolorem, ut ostendant
uerecundiam, ut monstrent humilitatem, ut exhibeant modestiam
ut de submissione prouocent in se Dei clementiam et de honore
debito in Dei sacerdotem eliciant in se diuinam misericordiam,
quando meliores ipsorum litterae fuissent, si pro ipsis preces
15 stantium humilitate ipsorum adiutae fuissent, quoniam et faci-
lius inpetratur quod petitur, quando is pro quo petitur condignus
est ut quod petitur inpetretur.

Quod autem pertinet ad Priuatum Lambesitanum, pro tuo 4
more fecisti, qui rem nobis tamquam sollicitam nuntiare uoluisti.
20 omnes enim nos decet pro corpore totius ecclesiae, cuius per
uarias quasque prouincias membra digesta sunt, excubare. sed
nos etiam ante litteras tuas fraus callidi hominis latere non potuit.
nam cum antehac quidam ex ipsius nequitiae cohorte uenisset
uexillarius Priuati Futurus ac fraudulenter litteras a nobis eli-
25 cere curaret, nec quis esset latuit nec litteras quas uolebat accepit.
optamus te semper bene ualere.

1 dilationum *v* 4 iam *om. v* 5 karthaginensis *T* (ni s. l.) noui-
mus inst.] nominis institutionem *φ* 6 quodam *φw* inter uos per
scripsi, interper *T*, interprete *φw*, in te per *v* 7 iniectam *φw* no-
strum *φw* 11 ut m.] et monstrent *w* 13 sacerdote *V* 14 quando].
Quanto *v* fuisse *φ* si . . . fuissent *om. φw* pro *om. T* 15 sta-
tium *T* fuisse *T* 16 inpetretur *T* his *w* condignis *T* 18 autem]
aut *φ* pertineat *φw* primatum *T*¹, primam *w* iambesitanum *φw*
19 more] amore *φw* 20 docet *T* 22 callidi *φw* 23 nam *om. w*
uenissent *w* 24 priuatim *φw* futurus *V*, futuros *T*, et furto *φw*
ac] et *Vv* fraudulenter *T* eligere *T* 25 curare *T* 26 optamus . . .
ualere *om. Tφ* semper] in domino *v*. — Rescribentis prbr et diacon
Romae consistentibus Cipriano papati explicat *T, om. φw*. —

EPISTVLA XXXVII.

CYPRIVS MOYSI ET MAXIMO PRESBYTERIS ET CETERIS CONFESSORIBVS FRATRIBVS S.

I Et cunctos uos pariter et singulos repraesentauit adfectibus nostris, fratres carissimi, Celerinus adueniens, fidei ac uirtutis uestrae comes et gloriosis congressibus Dei miles. uniuersos uos in illo ueniente conspeximus, et cum caritatem circa me uestram dulciter ac saepe loqueretur, in eius sermonibus uos audiebamus. satis ac plurimum gaudeo quando a uobis per tales talia perferuntur. uobiscum illic in carcere quodam modo et nos sumus, diuinae dignationis ornamenta uobiscum sentire nos credimus qui sic uestris cordibus adhaeremus. honori nos uestro caritas uestra indiuidua conecit, separari dilectionem spiritus non sinit. uos illic confessio, me adfectio includit. et nos quidem uestri diebus ac noctibus memores, et quando in sacrificiis precem cum pluribus facimus et cum in secessu priuatis precibus oramus, coronis ac laudibus uestris plenam Domini fauentiam postulamus. sed ad reddendam uobis uicem minor est nostra mediocritas. plus uos datis quando nostri in oratione meministis, qui sperantes iam sola caelestia et tantum diuina meditantis, ad fastigia celsiora mora ipsa passionis ascenditis longoque temporum ductu glorias uestras non trahitis, sed augetis. beatum facit prima et una confessio. uos totiens confitemini quotiens rogati ut de carcere rece-

Epist. XXXVII. — Incipit quibus supra LN, Incipit ad eosdem (felicitate *add. C*) CR, Incipit eiusdem secunda Q, Incipit ad Moysen et Maximum presbyterum de confessione eorum P. — 2 mosi LQ presbyterorum L confratribus N (confessoribus *om.*) 3 fratres in dño R, in dño fratres C (*sed corr. fratribus m. 2*) 4 singulis praesentauit C. 5 fide C, et fidei v uirtute ura C 6 congressionibus CPQRv uos ex suos L 7 de caritate (claritate C) circa me uestra CR 8 sepius CR uos *om. C* 9 a uobis] nobis P 11 ortamenta C¹, hortamenta C²V (*sed teste Oxon. ornamenta V*) 12 inhaeremus P 13 connectis R illi Q 14 adfectio] adfectio L concludit Q¹ (includit Q²M) 15 in *om. C* 16 ac] et P 17 dño CRv 19 spirantes P¹Vv 20 celsior ad horam ipsam C 22 subtrahitis CP² 23 confitemini quotiens *add. m. 2 L*

datis carcerem fide et uirtute praeligitis. tot uestrae laudes quot dies, quot mensium curricula tot incrementa meritorum. semel uincit qui statim patitur. at qui manens semper in poenis concreditur cum dolore nec uincitur, cottidie coronatur.

5 Eant nunc magistratus et consules siue proconsules, annuae 2
dignitatis insignibus et duodecim fascibus gloriantur. ecce dignitas caelestis in uobis honoris annui claritate signata est et iam reuertentis anni uolubilem circulum uicticis gloriae diuturnitate transgressa est. inluminabat mundum sol oriens et luna decur-
10 rens: sed uobis idem qui solem fecit et lunam maius in carcere lumen fuit, et in corde ac mentibus uestris Christi claritudo resplendens horribiles ceteris adque funestas paenalis loci tenebras aeterna illa et candida luce radiauit. per uicissitudines mensium transmeauit hibernum: sed uos inclusi tempora hiemis persecu-
15 tionis hieme pensatis. successit hiemi uerna temperies rosis laeta et floribus coronata: sed uobis rosae et flores de paradisi deliciis aderant et caput uestrum sarta caelestia coronabant. aestas ecce messium fertilitate fecunda est et area frugibus plena est: sed uos qui gloriam seminastis frugem gloriae metitis adque in
20 Domini area constituti exuri paleas inextinguibili igne perspicitis, ipsi ut tritici grana purgata et frumenta pretiosa iam probati et conditi hospitium carceris horreum computatis. nec deest te autumno ad munera fungenda temporis gratia spiritalis. uindemia foris premitur et profutura poculis in torcularibus uua calcatur:
25 uos de Domini uinea pingues racemi et iam maturis fructibus

1 fidei et uirtutis *P* praelegistis *CRV* uestrae] rerum *C* 2 quod mensuum *C¹P¹RQ*, quot mensuum *N* 3 at qui] atque *CR* manens ex mens *C* semper per *R* 4 sed cotidie *C*, cottidie sed *Q* 5 eant] erant *C* 6 dignitates *C* gloriantur haec ex gloriantur ecce *C* dignitates caelestes *C* 7 annua *C* est om. *CR* etiam *CLP¹Q* 8 reuertentes *C* annui *R*, annua *C* 10 carcerem *C* 12 horribiles *R* 13 uicissitudinem *C* mensuum *C¹P¹R* 14 hibernus *P* sed et *v* inclusi. *N*, inclusit *C* persecutiones *C* 15 hiemi *Q* pensatis *NPQ*, pensastis *CLR*, pensabatis *v* hieme *P* 18 messium] mensium *C* 19 metetis *CV*, metistis *v* 20 area dni *N*, dno area *R* perspicietis *C¹*, conspicietis *Pv* 21 ipsi om. *C* ut] in *N* iam p. e. conditi om. *LN* probati] purgati *v* 22 alterum et om. *PQRv* 24 populis *C* sed i ex u 25 de] dei *L¹* dno *R* etiam *CL*, etiam *P*

botrui pressurae saecularis infestatione calcati torcular nostrum carcere torquente sentitis, uini uice sanguinem funditis, ad passionis tolerantiam fortes martyrii poculum libenter hauritis. sic apud seruos Dei annus euoluitur. sic spiritalibus meritis et caelestibus praemiis temporum uicissitudo celebratur. 5

3 Beati satis qui ex uobis per haec gloriarum uestigia commean-
tes iam de saeculo recesserunt confectoque itinere uirtutis ac fidei
ad complexum et osculum Domini Domino ipso gaudente uene-
runt. sed et uestra non minor gloria, qui adhuc in certamine con-
stituti et comitum glorias secuturi pugnam diu geritis immota- 10
que et inconcussa fide stabiles cottidie spectaculum Deo uestris
uirtutibus exhibetis. quo longior uestra pugna, hoc corona subli-
mior: agon unus sed multiplici proeliorum numerositate con-
gestus. famem uincitis et sitim spernitis et squalorem carceris
ac receptaculi paenalis horrorem roboris uigore calcatis. paena 15
illic subigitur, cruciatus obteritur, nec mors metuitur sed opta-
tur, quae scilicet immortalitatis praemio uincitur, ut uitae aeter-
nitate qui uicerit honoretur. qui nunc in uobis animus, quam
sublime quam capax pectus, ubi talia et tanta uoluuntur, ubi non
nisi Dei praecepta et Christi praemia cogitantur? uoluntas est 20
illic tantum Dei, et in carne adhuc licet uobis positis uita iam
uiuatur non praesentis saeculi sed futuri.

4 Nunc est, fratres beatissimi, ut memores mei sitis, ut inter
magnas adque diuinas cogitationes uestras nos quoque animo ac
mente uoluatis, simque in precibus et orationibus uestris cum 25
uox illa purificatione confessionis inlustris et iugi honoris sui

1 botrui *CLNPQRV*, botri *v* saecularibus infestatione *C*¹
uestrum *v* 2 torquentes *C* et uini *N*^{2v} uicem *CR* fudi-
stis *C* passionem *C*¹ 3 auritis *Q* 4 et] ex *P* 7 ~~etiam~~ *P*
8 domini domino] *dn̄i R sed i corr.*, *dn̄i dn̄i ex dn̄m dn̄m C* gaudentes *C*
9 cum gloria *C* 10 gloria *LN* pugnas *Q* (pugnam *M*) immota
quae et *Q*, immo atque *C* 11 deo de *CR* 12 quod *C* longior]
largior *R* pugna] confessio *P* hoc] hac *C* 13 agon] agro *C*
14 famem ex fam *C* squalorum carceribus *C* 16 subicitur *PQ*
subteritur *P* mors] mori *C* 17 quae *corr. in quo P* 18 honoretur]
coronetur *Vv* nunc] hunc *C* 23 beatissimi] *km̄i P* ut inter] et
inter *Q* 25 ut cum *Q* 26 illa *om. CR* purificationis et *R*, purifi-
catis et *C* et iugis *CR, om. N* honoris] oneris *N*

tenore laudabilis ad Dei aures penetrat et aperto sibi caelo de his subacti mundi partibus ad superna transmissa inpetrat de Domini bonitate quod postulat. quid enim petitis de indulgentia Domini quod non inpetrare mereamini? qui sic Domini mandata seruastis, qui euangelicam disciplinam sincero fidei uigore tenuistis, qui incorrupto honore uirtutis cum praeceptis Domini et cum apostolis eius fortiter stantes nutantem multorum fidem martyrii uestri ueritate solidastis. uere euangelii testes et uere martyres Christi radicibus eius innixi, super petram robusta mole fundati, disciplinam cum uirtute iunxistis, ad timorem Dei ceteros prouocastis, martyria uestra exempla fecistis. opto uos fortissimi ac beatissimi fratres, semper bene ualere et nostri meminisse.

EPISTVLA XXXVIII.

13 CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ITEM PLEBI VNIVERSAE S.

In ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus uos ante I consulere et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. sed expectanda non sunt testimonia humana cum praece-

2 subactis *CRQ* impetrant *C* 3 bonitate] uoluntate *CR*
 postulant *C* 4 domini] et dñi uoluntate *C* dño *C¹R²*, dñ *L*
 mandata *om. L¹* 7 cum apostolis] apostoli *C* 9 innexis *C*, in-
 noxii *R* robustam *R* robustam olim *M* (robusta mole *Q*) 10 uir-
 tutem *Q*, uia tute *R* 11 exemplo *P* opto . . . meminisse *om. C*
 12 et n. meminisse *om. PV* 13 meminisse] *add. MQ*: emendauit iusti-
 nus romae. — Mosi et Maximo presbyteris (pr̄ *N*, presbyteriorum *L*) et
 ceteris confessoribus (aepistula secunda *add. Q*) explicit *LNQ*. Ad Moysen
 et Maximum explicit *P*, Explicit ad Moysen et (et *om. C*) Maximum et
 ceteros confessores *CR* (*nisi quod* explicit post confessores *R*). —

Epist. XXXVIII. — Incipit ad clerum et (clere et ad *C*) plebem (ple-
 bes *R*, plebs *C¹*) de Aurelio confessore lectore ordinato *CLNPRTQ*. —
 15 presb. *P*, presbyterorum *L* diacc *P*, diaconis *C¹*, dediaconorum *L*
 item] et *Po* uniuerso *M²*, uniuerse *M¹Q* 17 ordinandis *CT* cleri-
 corum *NP²* 18 ponderaret *T* 19 praecedant *P*

dunt diuina suffragia. Aurelius frater noster inlustris adulescens a Domino iam probatus et Deo carus est, in annis adhuc nouellus, sed in uirtutis ac fidei laude prouectus, minor in aetatis suae indole, sed maior in honore: gemino hic agone certauit, bis confessus et bis confessionis suae uictoria gloriosus, et quando uicit in cursu factus extorris et cum denuo certamine fortiore pugnauit triumphator et uictor in proelio passionis. quotiens aduersarius prouocare seruis Dei uoluit, totiens promptissimus ac fortissimus miles et pugnauit et uicit. parum fuerat sub oculis ante paucorum, quando extorris fiebat, congressum fuisse: meruit et in foro congrredi clariore uirtute, ut post magistratus et proconsulem uinceret, post exilium tormenta superaret. nec inuenio quid in eo praedicare plus debeam, gloriam uulnerum an uerecundiam morum, quod honore uirtutis insignis est an quod pudoris admiratione laudabilis? ita et dignitate excelsus est et humilitate summissus ut appareat illum diuinitus reseruatam qui ad ecclesiasticam disciplinam ceteris esset exemplo, quomodo serui Dei in confessione uirtutibus uincerent, post confessionem moribus eminent.

- 2 Merebatur talis clericae ordinationis ulteriores gradus et incrementa maiora, non de annis suis sed de meritis aestimandus. sed interim placuit ut ab officio lectionis incipiat, quia et nihil magis congruit uoci quae Deum gloriosa praedicatione confessa est quam celebrandis diuinis lectionibus personare, post uerba sublimia quae Christi martyrium prolocuta sunt euangelium

1 frater] pater *L* noster *om. R* 2 et *om. L* deo suo *R*
 carus est] carus *T*, uocatus est *C* 3 sed in] sed et *C* ac] et *R*
 minori *P* 4 indolens *P*¹ 5 uictoriae *C* 6 in cursu] incursu *Q*,
 excursu *C* extorris *P*¹ 7 passionem *C*² (passionis *C*¹ sed in *ras.*)
 8 totiens] quotiens *N* fortissimus ac promptissimus *P* 9 prius et
om. C fuerit *T* quod sub *P* sed quod *exp.* 10 extorris *C* con-
 gressus *L*, congressu *T* 11 et] etiam *Cv* proconsule *C*¹*Q* (procon-
 sules *M*) 12 uinceret et *CRv* 13 plus *om. P* uericundiam *Q*
 14 an] aut *P* 15 excelsus] exclusus *L* 16 se seruatam *R* 17 quia
 ad *C*¹ exemplum *N*¹ 18 serui dei *om. C* uinceret *C* 19 emine-
 ret *C* 20 caericae *R* ulterioris *P*, altiores *cod. Neapol.* 21 aesti-
 mandum *C* 22 plicuit *L*¹ 23 dnm *P*, dno *QT* praedicationibus
 (confessa . . . lectionibus *om.*) *L* 24 celelantibus *NT* personante *L*¹

Christi legere unde martyres fiunt, ad pulpitem post catastam
 venire, illic fuisse conspicuum gentilium multitudini, hic a fratri-
 bus conspici, illic auditum esse cum miraculo circumstantis
 populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri. hunc igitur, fratres
 5 dilectissimi, a me et a collegis qui praesentes aderant ordinatum
 sciatis. quod uos scio et libenter amplecti et optare tales in
 ecclesia nostra quam plurimos ordinari. et quoniam semper gau-
 dium properat nec potest moras ferre laetitiae, dominico legit in-
 terim nobis, id est auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem.
 10 uos orationibus frequenter insistite et preces nostras uestris pre-
 cibus adiuuate, ut Domini misericordia fauens nobis cito plebi
 suae et sacerdotem reddat incolumem et martyrem cum sacerdote
 lectorem. opto uos, fratres carissimi, [in Deo patre et Christo
 Iesu] semper bene ualere.

15 EPISTULA XXXVIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS ET PLEBI VNIVERSAE
 FRATRIBVS S.

Agnoscentia et amplectenda sunt, fratres dilectissimi, beneficia
 diuina quibus ecclesiam suam Dominus illustrare temporibus
 20 nostris et honestare dignatus est, commeatum dando bonis con-
 fessoribus suis et martyribus gloriosis, ut qui sublimiter Christum
 confessi essent clerum postmodum Christi ministeriis ecclesia-
 sticis adornarent. exultate itaque et gaudete nobiscum lectis

1 catartam *C*¹ 2 conspicuam *C*² multitudinem *C* 4 audire *C*⁴
 5 a me *om. C* collegas *ex collegis C* 8 post *Q*¹ (potest *Q*²*M*)
 moram *V* ferre *om. C* 9 uobis *C, om. T*¹ id est *CLNQRTV*,
 idē *P*, hoc die *codd. Vat.* 11 fauens] pauens *corr. in paciens C*
 12 sacerdotem *T*⁴, sacerdotem lectorem *R* 13 fratres carissimi *om. P*
 opto . . . ualere *om. CQ* in deo . . . iesu *om. LNRT* 14 bene *om. P.* —
 Ad (Explicit Cecili Cypriani ad *C*) clerum et plebem (plebes *R*) de Aurelio
 confessore (et confess *T*) lectore ordinato explicit (*om. C*) *CLNRTQ*, De
 Aurelio lectore explicit *P.* —

Epist. XXXVIII. — Incipit ad clerum et plebem (Incipit ad eos-
 dem *C*) de Celerino confessore (confessore *om. CN*) lectore ordinato
CLNPQR. — 17 fratribus *om. Q in ras. (exh. M)*; in domino *add. Nv*
 19 dn̄si *C*¹ 20 bonis] nouis *V*, nobis *CP* 23 lectis *om. v*

litteris nostris quibus ego et collegae mei qui praesentes aderant referimus ad uos Celerinum fratrem nostrum uirtutibus pariter et moribus gloriosum clero nostro non humana suffragatione sed diuina dignatione coniunctum. qui cum consentire dubitaret, ecclesiae ipsius admonitu et hortatu in uisione per noctem con- pulsus est ne negaret. nobis suadentibus cui plus licuit et coegit, quia nec fas fuerat nec decebat sine honore ecclesiastico esse quem sic Dominus honorauit caelestis gloriae dignitate.

- 2 Hic ad temporis nostri proelium primus, hic inter Christi milites antesignanus, hic inter persecutionis initia feruentia cum ipso infestationis principe et auctore congressus, dum inexpugnabili firmitate certaminis sui aduersarium uincit, uincendi ceteris uiam fecit, non breui conpendio uulnerum uictor, sed adhaerentibus diu et permanentibus paenis longae conluctationis miraculo triumphator. per decem nouem dies custodia carceris saeptus in neruo ac ferro fuit. sed posito in uinculis corpore solutus ac liber spiritus mansit. caro famis ac sitis diuturnitate contabuit, sed animam fide et uirtute uiuentem nutrimentis spiritalibus Deus paut. iacuit inter paenas paenis suis fortior, inclusus includentibus maior, iacens stantibus celsior, uincientibus firmior uinctus, sublimior iudicantibus iudicatus, et quamuis ligati neruo pedes essent, galeatus serpens et obtritus et uictus est. lucent in corpore glorioso clara uulnerum signa, eminent et apparent in neruis hominis ac membris longa tabe consumptis expressa uestigia. sunt magna, sunt mira quae de uirtutibus eius ac laudibus fraternitas audiat. et si aliquis Thomae similis extiterit qui minus auribus credat, nec oculorum fides deest ut

4 ut consentiret V dubitaret om. V 6 post negaret *distinguit*
 LNQ, post suadentibus CPRv 7 nec fas] nefas C 8 qui C
 dno C'R, dnm C² 10 milites Christi Q antesignanos CR, ante-
 signatus LNPQV 11 infestationis R 12 aduersario C¹ 13 uic-
 tor] uicinior ex uicior C haerentibus P 14 permanentibus] imminen-
 tibus ex admanentibus C 15 triumphatorum C decem LNPQV,
 praecem et C, decem et Rv 17 solutos L¹ famis om. P 20 uin-
 centibus N 21 uictus R¹ iudicat C, iudicaturus LNP 22 ga-
 leatus P, calcatus CLNQRv 23 lugent R¹ uulnera L emi-
 nent. L m eras. 24 apparet R neruis om. CR membris hominis
 ac CR 25 magna sunt C sunt et mira NR, et mira C

quis quod audit et uideat. in seruo Dei uictoriam gloria uulnerum fecit, gloriam cicatricum memoria custodit.

Nec rudis iste aut nouus est in Celerino carissimo nostro titulus gloriarum. per uestigia cognationis suae graditur, parentibus ac propinquis suis honore consimili diuinæ dignationis aequatur. auia eius Celerina iam pridem martyrio coronata est. item patruus eius et auunculus Laurentinus et Egnatius in castris et ipsi quondam saecularibus militantes, sed ueri et spiritales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini et coronas inlustri passione meruerunt. sacrificia pro eis semper ut meministis, offerimus, quotiens martyrum passiones et dies anniuersaria commemoratione celebramus. nec degener ergo esse nec minor poterat quem sic domesticis exemplis uirtutis ac fidei prouocabat familiae dignitas et generosa nobilitas. quod si in familia saeculari praedicationis et laudis est esse patricium, quanto maioris laudis et honoris est fieri in caelesti praedicatione generosum. non inuenio quem beatiorem magis dicam, utrumne illos de posteritate tam clara an hunc de origine gloriosa. ita aequaliter apud eos recurrit et com meat diuina dignatio ut et illorum coronam dignitas sobolis inlustret et huius gloriam sublimitas generis inluminet.

Hunc ad nos, fratres dilectissimi, cum tanta Domini dignatione uenientem, testimonio et miraculo eius ipsius qui se persecutus fuerat inlustrem, quid aliud quam super pulpitem id est super tribunal ecclesiae oportebat inponi, ut loci altioris celsitate subnixus et plebi uniuersae pro honoris sui claritate conspicuus legat

1 uictoriam gloriam uulnerum uulnerum *C sed alterum uulnerum exp.*
m. 2 2 fecit gloria *C s. l.* gloria c. memoriam *CNR nisi quod N*
 gloriam *m. 1* 3 aut] ac *C* 4 cognitionis *C¹* 5 consimilis *C¹*
 6 coronata est *L s. l. m. 2* 7 laurentius v ignatius *NQ* 8 et
om. R 9 diabolorum *R* confessione] congressione *V* dni *CLNV*,
 a dno *PQ*, dno *R* 10 coronam *R* 12 commemoratio *R* degenerare *R*
 esse iam *V* 14 si *om. L* 17 generorum *R* utrumnec *C¹* 19 et
 com meat] ut cumeaad *C* 20 sobolis ... gloriam *om. L*; sobolis ...
 sublimitas *om. R* subolis *V*, sobole *C¹* 24 fuerat persecutus *CR*
 quam ex que *C* id] hoc *CR* 26 honori *R*, horis *C¹* si legat *C*,
 legat et *Q* (legat *M*)

praecepta et euangelium Domini quae fortiter ac fideliter sequitur? uox Dominum confessa in his cottidie quae Dominus locutus est audiatur. uiderit an sit ulterior gradus ad quem profici in ecclesia possit. nihil est in quo magis confessor fratribus prosit quam ut dum euangelica lectio de ore eius auditur, lectoris fidem quisque audierit imitetur. iungendus in lectione Aurelio fuerat, cum quo et diuini honoris societate coniunctus est, cum quo omnibus uirtutis et laudis insignibus copulatus est. pares ambo et uterque consimiles, in quantum gloria sublimes, in tantum uerecundia humiles, quantum diuina dignatione promoti, tantum sua quiete et tranquillitate summissi, et uirtutum pariter et morum singulis exempla praebentes et congressioni et paci congruentes, illic robore hic pudore laudabiles.

- 5 In talibus seruis laetatur Dominus, in eiusmodi confessoribus gloriatur, quorum secta et conuersatio sic proficit ad praeconium gloriae ut magisterium ceteris praebet disciplinae. ad hoc eos Christus esse hic in ecclesia diu uoluit, ad hoc de media morte subtractos quadam dixerim resurrectione circa eos facta incolumes reseruauit, ut dum nihil in honore sublimius, nihil in humilitate summissius a fratribus cernitur, hos eosdem fraternitas sectata comitetur. hos tamen lectores interim constitutos sciatis, quia oportebat lucernam super candelabrum poni unde omnibus luceat et gloriosos uultus in loco altiore constitui, ubi ab omni circumstante conspecti incitamentum gloriae uidentibus praebant. ceterum presbyterii honorem designasse nos illis iam

1 et om. C¹ quae ... dominum add. M m. 2 in marg. (exh. Q)
 fortiter ex fortam C m. 2 2 dno L, dni NR 3 est] et R audia-
 mus C 4 ecclesiam C¹LP quo ex quoquam C 5 audiatur Q
 (auditur M) lectoris om. C 6 quisquis v audit CR 7 et
 societate C 8 et] et fidei Q 11 prius et om. C 12 prebentes ex
 perhibentes C congressione L¹, congressionis C pacis C sed s m. 2
 add. congruentis N, congruentiae C 16 ut] et ut R 17 esse ex
 est se P hic om. CR eos christus in ecclesia esse diu C noluit R
 18 quandam R ut ita dixerim C²v, om. N¹ resurrectionem R
 incolomes C¹PR 19 in honore] honore R in hum.] humilitate C
 20 hoc C¹ eodem P fraternitatis secta Q²v (fraternitas sectata
 MQ¹) 21 committetur C hoc C¹ tamen] autem C 23 lu-
 ceant C² gloriosius C 24 omni LNPQV, omni fraternitate CRv
 25 presbitr honore C nos] non R

sciatis, ut et sportulis idem cum presbyteris honorentur et diuisiones mensurnas aequatis quantitibus partiantur, sessuri nobiscum prouectis et corroboratis annis suis, quamuis in nullo minor possit uideri aetatis indole qui consummauit aetatem gloriae dignitate. opto uos, fratres carissimi et desiderantissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA XL.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET PLEBI VNIVERSAE
CARISSIMIS AC DESIDERANTISSIMIS FRATRIBVS S.

10 Nuntiandum uobis fuit, fratres carissimi, quod pertineat et ad communem laetitiam et ad ecclesiae nostrae maximam gloriam. nam admonitos nos et instructos sciatis dignatione diuina ut Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero et nobiscum sedeat in clero, luce clarissima confessionis
15 inlustris et uirtutis ac fidei honore sublimis: qui hortatu suo gloriosum martyrum numerum lapidibus et flammis necatum ante

1 scitis *Q* isdem *Qv* 2 mensurnas *LN*, mensuras *P*, mensurae *C*, mensuras *R* aequantis *N¹R*, aequitas *L¹*, aequitatis *C*, aequales *P* quantalibus *N*, quantitibus *R* sessuri *C* 3 prouectis *ex* prouerbis *C* corroboratus *L* in ullo *R* 4 uidere *C* 5 opto . . . ualere *om. CLR* desiderantissimi *P¹* 6 ualere] *add. MQ*: emendauit iustinus. — Ad (Explicit ad *CP*) clerum et (*om. C*) plebem de Celerino confessore lectore ordinato explicit (*om. CP*) *CLNPQR*. —

Epist. XL. — Incipit (ad clerum et plebem *add. B*) de Numidico confessore (confessores *T*, *om. CR*) presbytero ordinato *BCLPRT*. — 8 presbyter *L* diaconis *C¹R* 9 ac desiderantissimis *om. R* 10 nobis *C¹* frater *T* et *om. B* 12 admonitiones *C* et instructus *C*, et structos *B* 13 presbyterii *C*, presbyteri *R* carthaginensis *B*, cartagine mensis *C*, carthaginiensium *Tv* 14 in nobiscum *T*, nobis Cum *P* luce] luceat *C* confessione *C* *sed e in ras. corr.* 15 inlustris *CR*, uestrae *LP*, in uris *T*, eminens *B in ras.* et] ac *C* ortato *C* 16 gloriosum *BLPTV*, copiosum *CRv* martyrum *BCRTV*, martyrem *LP* numerum *RV*, numero *C*, uerum *BLPT* necatum *CR*, paene necatum *V*, necatus *BPT*, negatus *L* ante] ad te *R d s. l.*

se misit quique ad uxorem haerentem lateri suo igne crematam simul cum ceteris, sed conseruatam magis dixerim, laetus asperit. ipse semiustulatus et lapidibus obrutus et pro mortuo derelictus, dum postmodum filia sollicito pietatis obsequio cadaner patris inquit, semianimis inuentus et extractus et focillatus a comitibus quos ipse praemiserat remansit inuitus. sed remanendi, ut uidemus. haec fuit causa ut eum clero nostro Dominus adiungeret et desolatam per lapsum quorundam presbyterorum nostrorum copiam gloriosis sacerdotibus adornaret. et promouebitur quidem, cum Deus permiserit, ad ampliorem locum religionis suae, quando in praesentiam protegente Domino uenerimus. interim quod ostenditur fiat, ut cum gratiarum actione suscipiamus hoc Dei munus, sperantes de misericordia Domini eiusmodi ornamenta complura, ut redintegrato ecclesiae suae robore tam mites et humiles faciat in consessu nostri honore florere. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere.

1 se *om. BR* emisit *BT* quisque *T* ad u. haerentem] uxorem adhaerentem *CRv* igne crematam *LP*, omi crematam *BR*, conseruatam *CTv*, incrematam *fort.* 2 sed *scripsi*, et *BLT*, uel *CR*, *om. Pv* 3 semiustulatus *v*, mustulatus *T*, ustulatus *B*, sum iustulatus *C* et lapidibus] lapidibus *B* et pro] pro *CR* mortuo propemodum relictus *V* 4 dum *om. C*, Denique cum *V* filiae sollicitudo *C* 5 inquit] inquit *BT* retractus *V* teste *Oxon.* focillatus *LPRT*, uix focillatus *V*, uix refocillatus *V* teste *Oxon.*, refocillatus *C*, refocillatur *v* a comitibus *om. BT* 6 ipsa *ex* ipse *C* premisit *C* inuictus *Bv* ut *C s. l.* 7 adiungere *T* 8 desolam *B* per lapsum *om. V* presbyterorum nostrorum *CPRV*, prb nostrorum *L*, presbyterum nostrum *T*, presbiteris nr̃m *B*, presbyterii nostri *Manutius* 9 copiam cum *CR* adornarit *B*, adoraret *R* promouetur *C' T* 10 dns *B*, tempus *cod. Beneuentanus* religionis] regionis *Bv* 11 praesentia *CP* : 12 ut *om. BGT* suscepimus *C*, suscipimus *T* 13 sperantem *BT*, separantes *C'* compluria *LP*, cum plurimi *T* 14 ut] uit *B* redintegratos *C*, retintegrato *P* roboret ac mites *C* (*c ex m corr.*) mitis et humilis *BLT* 15 in *om. C* consessus *R*, concessus *V*, consensus *LP*, confessus *B*, confusus *C* opto ... ualere *om. BCLPT.* — De (Explicit de *P*, Ad clerum et plebem de *B*) Numidico confessore (*om. R*) presbytero ordinato explicit (explicat *L*, *om. P*) *BLPRT*, Explicit te (de *m. 2*) ordinato de (*exp. m. 2*) Numidico pres *C.* —

EPISTVLA XLI.

CYPRIANVS CALDONIO ET HERCVLANO COLLEGIS ITEM ROGATIANO ET NVMDICO COMPRESBYTERIS S.

Vehementer contristatus sum, fratres carissimi, acceptis literis uestris, ut cum mihi propositum semper et uotum sit uniuersam fraternitatem nostram incolumem continere et inlibatum gregem secundum quod caritas exigit reseruare, nunc nuntietis Felicissimum multa inprobe et insidiosae esse molitum, ut praeter fraudes suas et rapinas, de quibus iam pridem multa cognoueram, nunc quoque cum episcopo portionem plebis inlidere id est a pastore oues separare et filios a parente secernere et Christi membra dissipare temptauerit, cumque ego uos pro me uicarios miserim, ut expungeretis necessitates fratrum nostrorum sumptibus istis, si qui uellent etiam suas artes exercere additamento quantum satis esset desideria eorum iuuaretis, simul etiam et aetates et condiciones eorum et merita discerneretis, ut etiam nunc ego, cui cura incumbit, omnes opto

Epist. XLI. — Incipit epistola Cipriani diacon̄ Caldonio et Herculaneo super nomine Felicissimi peruersi *T*, Incipit ad Caldonium de Felicissimi prauitate et eorum qui ei iungebantur *Z*, Cipriani ad Callidonium et Herculaneum collegas de scismate Foelicissimi ac iusto eius anathemate et de fide confes. *φ*, Eiusdem Cipriani Calidonio et ceteris de improbitate et Felicissimi peruersi *w*, Ad Caldonium et ceteros *μ*, *om. r.* — 2 calidonio *φrw* herculaneo *Tφ*, herculanio *μ*, herculiano *w* 3 compresbytero *φ*, *om. w* 4 sum *μ s. l. m. 2* 5 semper et uotum sit] sit semper eo tum *μ*, semper sit eo cum *r*, semper et uotum *Z* 6 ut nostram *μr* incolumen *T* tenere *w* 7 reseritare *w* nunc *om. T* 8 nunciastis *Z* 9 suas fraudes *φw*, fraudes ueteres *Zμr* et] sed *Z* rapinam *Zμr* iam multa pridem *w* 10 cum *om. Z*, ab *Latinus* 11 inlidere *Tφ*, illudere *w*, diuidere *Zμr*; conlidere *malim* id est] idem *φr* separare *om. Zμr* a parentibus *Zμφw*, *om. r* 12 secernere] separare *Zμr* cumque] cum *φ* 13 expugneretis *T*, expugnaretis *μ*, expugnaretis *Z*, expurgaretis *φw* 14 istis] ipsis *w*, tum *μ*, cum *r* si *om. Z* quis *r* uellent iam *Tφ*, etiam uellent *μw*, etiam uellet *Z*, uellet *r* 15 exerceret *r* addidi (addidit *Z*) tamen tanquam tua satis essent (esse *Z*) *Zμr* 16 et *om. Zwφ* aetates eorum *Zwμr* eorum *om. μr* 17 ut etiam] etiam *μr*, utinam *Z*, iam *Oxon.* opto me] optime *Zμr*

me nosse et dignos quosque et humiles et mites ad ecclesiasticae administrationis officia promouere, ille intercesserit ne qui posset expungi neue ea quae desideraueram possent diligentiae uestrae examinatione discerni, comminatus sit etiam fratribus nostris qui primi expungi accesserant potentatu inprobo et terrore uiolento quod secum in morte non communicarent qui nobis obtemperare uoluissent.

2 Cumque post haec omnia nec loci mei honore motus nec uestra auctoritate et praesentia fractus instinctu suo quietem fratrum turbans proripuerit se cum plurimis, ducem se factionis et seditionis principem temerario furore contestans — in quo quidem gratulor plurimos fratres ab eius audacia recessisse et uobis adquiescere maluisse ut cum ecclesia matre remanerent et stipendia eius episcopo dispensante perciperent, quod quidem et ceteros pro certo scio cum pace facturos et cito ab errore temerario recessuros — interim, cum Felicissimus comminatus sit non communicaturos in morte secum qui nobis obtemperassent id est [qui] communicarent, accipiat sententiam

1 nossem *Oxon.* et *om. Z μ r* quoque *Z μ q ρ w* et humiles] humiles *Z* 2 promouerem *Oxon.* *v* ille et *Z* quis *Z μ r ν* , quid *q ω* 3 neue] ne uel *q ω* , ne *Z* desiderauerunt an *q ω* posset *q* diligentiae uestrae] diligenti *μ r ν* , diligentia *Z* 4 examinationis *Z* etiam sit *r*, sit et *w* 5 expugni *μ* accesserant] arcescebantur *μ r* potentiatu *T*¹, potentia tamen *w*, potentatum *Z*, *om. q* improba *w*, probro *Z*, *om. q* et errore *Z*, eterrore *T* 6 in morte *T*, in mortem *Z*, morte *q ω* , immo ut tecum *r*, immo uitae *μ* , in monte *v*; cf. *Retberg Cypr. p. 100* non *om. w* obtemperasse *T μ* 8 honorem *T*, nec honoris mei *Z*, motu *Z*, metus *w* nec *om. q*, nec motus *T ω* 9 fractus] functus *q ω* instincto *T*, instructu *Z*, in instinctu *r* 10 plurimis] plurim *T φ* ducem se] ducem *Z μ r*, ducente *T*, ducentes *q*, ducentos *w* 11 contestatus *w* 12 quo *om. q* plurimum fratres *T*, fratres plurimos *Z* ab eius] habes *T*, habentes *Z μ r*, ab hac *v* audaciam *μ r* recessisset *T* 13 maluisse] magis esse *Z* ut *om. Z*, et *T* cum] cum in *μ* , quom in *r* matre *om. Z r* 14 epi dispensantes *w* perceperent *q*, perceperint *w*, retraherent *Z μ r* 16 temerario *om. Z μ r* interim] iterum *q ω* comminatus] communicatus *w* 17 sit *om. q ω* morte] monte *T*, montem *Z*, sicum *w* qui *om. T ω* , si *q* obtemperasse *Z* 18 id est] idem *q μ* ¹ qui] qui nobis *Z μ r ν* , qui non *w* accipiant *T φ* , accipiam *w*, accepit *Z V r*, accipit *μ*

quam prior dixit, ut abstentum se a nobis sciat, quando ad fraudes eius et rapinas quas dilucida ueritate cognouimus, adulterii etiam crimen accedit, quod fratres nostri graues uiri deprehendisse se nuntiauerunt et probaturos se adseuerauerunt. 5 quae omnia cognoscemus, quando in unum cum collegis pluribus permittente Domino conuenerimus. sed et Augendus, qui nec episcopum nec ecclesiam cogitans pari se cum illo conspiratione sociauit, si ultra cum eodem perseuerauerit, sententiam ferat quam ille in se factiosus et temerarius prouocat. 10 sed quisque se conspirationi et factioni eius adiunxerit sciat se in ecclesia nobiscum communicaturum non esse, qui se sponte maluit ab ecclesia separare. has litteras meas fratribus nostris legite et Carthaginem ad clerum transmittite additis nominibus eorum quicumque se Felicissimo iunxerint. opto uos, fratres 15 carissimi, semper bene ualere.

1 quem *w* absentum *T*¹, absentem *φ*, astentum *Z* 2 et] et ad *Z*
 dilucida *ex* diludit *T*, diluda *φw*, dilucidata *Z* diludauerit ante cognoui-
 mus *w* adulteri *r* 3 etiam] .n. *r* crimine *TZwφ*, crimini *μ*
 accedit *T*, accidit *w* grauem *r* 4 reprehendisse *Zr* se *om.* *Zr*
 renunciauerunt *Zμr* et reprobaturos *μr*, comprobaturos *φ* asseuera-
 runt *rv* 5 omnia tunc *v* cum *om.* *w* 6 uenerimus *Z* angen-
 dus *φ* 7 paris *T*, pariter *Zμrv* conspiratione et factione *v*
 8 eodem] eo *Zμrv* perseuerat *μr* 9 in se *om.* *μr* temerius *T*
 prouocat sed *scripsi*, prouocasset *Tφw*, prouocauit sed et *Zμrv* 10 quis-
 quis *φv* se *om.* *μr* in conspiratione et factione *Z* 11 nobiscum
 non esse communicaturum *Zv*, non esse nobiscum *com.* *μr* se *om.*
Zμrv 12 separari *Zμrφv* 13 et] et ad *μr* kartaginem *Tφ* ad]
 et *μr* clerum quoque *Zμrφv* 14 quicumque se] qui se *Zμr*, qui
 cum *v* iunxerit *T*, iunxerunt *φ*, se iunxerunt *v* 15 ualere] et nostri
 meminisse ualete *add.* *μr nisi quod μ* ualete *om.* — Cyprianus Caldonio et
 Herculaneo super nomine Felicissimi peruersi explicit *T*, Ad Caldonium
 explicit *Z*, *om.* *φμrv*. —

EPISTVLA XLII.

CALDONIVS CVM HERCVLANO ET VICTORE COLLEGIS ITEM
ROGATIANO CVM NVMDICO PRESBYTERIS.

Abstinuimus a communicatione Felicissimum et Augendum, item Repostum de extorribus et Irenem Rutilorum et Paulam sarcinatricem, quod ex adnotatione mea scire debuisti. item abstinuimus Sophronium et ipsum de extorribus Soliassum budinarium.

EPISTVLA XLIII.

CYPRIANVS PLEBI VNIVERSAE S.

10

I Quamquam, fratres carissimi, Virtius fidelissimus adque integerrimus presbyter, item Rogatianus et Numidicus presbyteri confessores et gloria diuinae dignationis inlustres, sed et diaconi boni uiri et ecclesiasticae administrationi per omnia obsequia deuoti, cum ceteris ministeriis plenam uobis praesentiae 15

Epist. XLII. — Item incipit ad Caldoni et Herculanei et Victoris de absento Felicissimo et aliis de extorribus rescripserunt *T*, Epistola Caldonii ad Ciprianum annotans complices Foelicissimi φ , Caldonii et aliorum ad Ciprianum de absten Felicissimo et aliis de extorribus *w*. — 2 caldonius φw herculaneo *T*, herculiano *w* 3 presbyteris salutem *w* 4 a *om.* φ felicissimi *w* augendum φ , augendendi *w* 5 repostum *T* extorribus *w*, exhorribus *T\varphi*; *cf. p. 536, 13* irenen *T*, ireney *w* rutilorum] antillioris *w* paule sarcinatricis *w* 6 debuistis *v* item *om. w* 7 soffronium *T\varphi*, soffronium *w* extorribus *T\varphi w* soliarum φ 8 budianarium *T*; *add. w*: optamus te bene ualere et nostri meminisse semper et ubique uenerande et percolendissime pater *w*. — Caldoni Herculani et Victoris de absento Felicissimi et aliis de extorribus rescrip explicat *T*, *om. \varphi w*. —

Epist. XLIII. — Incipit ad plebem de quinque presbyteris (sibi insidiantibus *add. B*) *BLNPQ*. — 11 frater \widetilde{kme} *M* (\widetilde{frs} \widetilde{kmi} *Q*) urtius *Q* uri *ex corr.* (uirtius *M* *sed s. l. m. 2*: brichtius) 13 et confessores *B* gloriam *Q* 14 administrationis *Q*, administratione *P* 15 ministeris *L*, ministris *Nv*

suae diligentiam praebeant et exhortationibus adsiduis singulos
 corroborare sed et lapsorum mentes consiliis salubribus regere
 et reformare non desinant, tamen ego quantum possum admoneo
 et quomodo possum uisito nos litteris meis. litteras inquam,
 5 fratres carissimi. hoc enim quorundam presbyterorum maligni-
 tas et perfidia perfecit ne ad uos ante diem Paschae uenire
 licuisset, dum coniurationis suae memores et antiqua illa contra
 episcopatum meum immo contra suffragium uestrum et Dei
 iudicium uenena retinentes instaurant ueterem contra nos in-
 10 pugnationem suam et sacrilegas machinationes insidiis solitis
 denuo renouant. et quidem de Dei prouidentia nobis hoc nec
 uolentibus nec optantibus immo et ignoscentibus et tacentibus
 paeenas quas meruerant pependerit, ut a nobis non eiecti ultro
 se eicerent, ipsi in se pro conscientia sua sententiam darent,
 15 secundum uestra diuina suffragia coniurati et scelerati de ecclesia
 sponte se pellerent.

Nunc apparuit Felicissimi factio unde uenisset, quibus radi- 2
 cibus et quibus uiribus staret. hi fomenta olim quibusdam con-
 fessoribus et hortamenta tribuebant, ne concordarent cum epi-
 20 scopo suo nec ecclesiasticam disciplinam cum fide et quiete
 iuxta praecepta dominica continerent, ne confessionis suae glo-
 riam incorrupta et immaculata conuersatione seruarent. ac ne
 parum fuisset corrupisse quorundam confessorum mentes et
 aduersus sacerdotium Dei portione ruptae fraternitatis armare
 25 uoluisse, nunc se et ad lapsorum perniciem uenenata sua de-

1 praebeat *L* et] ut *B* exortationis *L*¹ 2 salutaribus *B*
 3 desinunt *N* 4 litteras] litteris *BNv* 5 kme *M* (kmi *Q*) 6 per-
 fida *B* perficit *BL* uos] uos mihi *N* 7 et dum *M* (et om. *Q*)
 9 instaurant *P* 10 sacrilegas] sua relegis *LP* 11 renouant] reuo-
 cant *B* nobis nec *P*, nos ne cum *L*, nobis nec hoc *B* 12 immo et]
 minuet *LNP* 13 meruerunt *B* rependerit *V*, utro *L*, ipsi *P*
 14 et ipsi *N* in om. *P* 15 et diuina *v* coniuratio *LN* 16 sponte]
 ultro *B* 17 apparebit *B* factio *BQ*², profectio *LNPQ*¹*M* sed in *M*
eras. 20 nec] ne *BNQv* ecclesiam *L*¹ 22 incorruptam *Q*
 seruarent] macularent *B* 23 fuisse *P* corrupisse *ex* corpisse *Lm. 2*
 24 aduersus *B*, contra *v*, om. *LNPQ* sacerdotium deo *L*, dispositionem
 dñi et sacerdotium dñi *B* portione corruptae *B* amare *M* (armare *Q*)
 25 et ad *BP*, et *LQ*, ad *Nv*

ceptione uerterunt, ut aegros et saucios et ad capienda fortiora consilia per calamitatem ruinae suae minus idoneos et minus solidos a medella uulneris sui auocent et intermissis precibus et orationibus quibus Dominus longa et continua satisfactione placandus est ad exitiosam temeritatem mendacio captiosae pacis inuitent.

3 Sed oro uos, fratres, uigilate contra insidias diaboli et pro uestra salute solliciti contra mortiferam fallaciam diligentius excubate. persecutio est haec alia et alia est temptatio et quinque isti presbyteri nihil aliud sunt quam quinque primores¹⁰ illi qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, ut fidem nostram subruerent, ut gracilia fratrum corda ad letales laqueos praeuaricatione ueritatis auerterent. eadem nunc ratio, eadem rursus euersio per quinque presbyteros Felicissimo copulatos ad ruinam salutis inducitur, ut non rogetur Deus nec qui negauit¹⁵ Christum eundem Christum quem negauerat deprecetur, post culpam criminis tollatur et paenitentia, nec per episcopos et sacerdotes *Domini* Domino satisfiat, sed relictis Domini sacerdotibus contra euangelicam disciplinam noua traditio sacrilegae institutionis exurgat, cumque semel placuerit tam nobis quam²⁰ confessoribus et clericis urbicis, item uniuersis episcopis uel in nostra prouincia uel trans mare constitutis ut nihil innouetur circa lapsorum causam, nisi omnes in unum conuenerimus et conlatis consiliis cum disciplina pariter et misericordia temperatam sententiam fixerimus, contra hoc consilium nostrum rebel²⁵ letur et omnis sacerdotalis auctoritas et potestas factiosis conspirationibus destruat.

1 et ad] ad Q 2 ruinae om. B sui ex sue B 3 medela BP^{2v}
 auocarent B 5 ad om. P 9 est temptatio B, etemptatio L (n eras),
 temptatio NPQv et om. v 11 fuerat B 12 subuerterent V
 gracilia NQ, gracilium B, gratiali ex gratia P, fragilia LV ad letales]
 ad lectares LN, allectare is P laqueas L, laqueis P 13 uerte-
 rent B 15 dñs Q 17 paenitentiam NQ 18 domini domino scripsi,
 dñi LNPQ¹M, dño BQ^{2v} satisfiat sed relictis domini om. M (exh. Q)
 dño Q¹, dnm L 20 placuerit M (placuerit Q) 21 item u. episcopis
 om. B 23 causa B conueniremus Q 24 misericordiam Q
 25 rebelletur] reueretur LNP 26 et pot.] sed pot. LP 27 de-
 struitur P

Quas nunc paenas patior, fratres carissimi, quod ipse ad uos 4
 inpraesentiarum uenire non possum, ipse singulos adgredi, ipse
 uos secundum Domini et euangelii eius magisterium cohortari.
 non suffecerat exilium iam bienni et a uultibus adque ab
 5 oculis uestris lugubris separatio, dolor ingis et gemitus qui
 me solum sine uobis continua lamentatione discruciat, lacrimae
 diebus ac noctibus profluentes, quod sacerdoti quem tanto amore
 et ardore fecistis necdum uos salutare et necdum complexibus
 uestris inhaerere contingat. accessit hic tabescenti animo nostro
 10 dolor maior, quod in tanta sollicitudine ac necessitate excur-
 rere ad uos ipse non possum, dum per minas et per insidias
 perfidorum cauemus ne aduenientibus nobis tumultus illic maior
 oriatur et cum paci et tranquillitati episcopus prouidere in
 omnibus debeat, ipse materiam seditioni dedisse et persecu-
 15 tionem denuo exacerbasse uideatur. hinc tamen, fratres dilec-
 tissimi, hinc admoneo pariter et consulo ne perniciosis uocibus
 temere credatis, ne fallacibus uerbis consensum facile commo-
 detis, ne pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem,
 pro potu sitim, uenenum pro remedio, mortem pro salute
 20 sumatis. nec aetas uos eorum nec auctoritas fallat, qui ad
 duorum presbyterorum ueterem nequitiam respondentes, sicut
 illi Susannam pudicam corrumpere et uiolare conati sunt, sic
 et hi adulterinis doctrinis ecclesiae pudicitiam corrumpere et
 ueritatem euangelicam uiolare conantur.
 25 Clamat et dicit Deus: nolite audire sermones pseudo-
 prophetarum, quoniam uisiones cordis eorum fru-

25 Hier. 23, 16, 17.

3 uos <i>om. B</i>	secundum] secuti dum <i>P</i>	\widetilde{dnm} <i>B</i> , \widetilde{dm} <i>N</i>	euang-
gelium <i>B</i> , euangelii.	<i>P</i>	4 sufficerat <i>P</i>	exilii <i>B</i> biennii <i>NPv</i>
6 discruciant <i>P</i>	7 quem] quod <i>B</i>	8 et necdum] necdum <i>Bv</i>	
9 hac <i>M</i> (hic <i>Q</i>)	nostro <i>om. N</i>	10 tanta <i>ex ta L m. 2</i>	hac <i>Q</i>
11 et] set <i>Q</i>	per insidias <i>om. L</i>	12 cauemus <i>P</i>	aduentibus <i>L'</i>
nobis <i>om. P</i>	13 paci] pauci <i>Q</i>	tranquillitate <i>Q</i>	prouideri <i>B</i>
14 materiam] magisteriam <i>P</i>	15 denuo] de nos <i>Q</i>	exacerbare uidea-	
mur <i>B</i>	17 tenere <i>Q</i> (temere <i>M</i>)	ne] nec <i>L</i>	18 diem <i>L</i> 19 pro
potu sitim <i>ex pro pos-</i>	stum sitim <i>Q</i> (propositum <i>M'</i>)	salutem <i>L'Q</i>	
20 nec aetas] ne aetas <i>BNv</i>	22 corrumpere <i>om. V</i>	sic ** et <i>Q</i> (sicut	
et <i>M</i>)	23 doctrinis <i>om. B</i>	25 dominus <i>NQv</i>	

strantur eos. locuntur, sed non ab ore Domini. dicunt eis qui abiciunt uerbum Domini: pax erit uobis. pacem nunc offerunt qui ipsi non habent pacem nec ecclesiam lapsos reducere et reuocare permittunt qui de ecclesia recesserunt. Deus unus est et Christus unus et una ecclesia et cathedra: una super Petrum Domini uoce fundata. aliud altare constitui aut sacerdotium nouum fieri praeter unum altare et unum sacerdotium non potest. quisque alibi collegerit spargit. adulterum est, impium est, sacrilegum est quodcumque humano furore instituitur ut dispositio diuina uioletur. procul ab huiusmodi hominum contagione discedite et sermones eorum uelut cancer et pestem fugiendo uitate praemonente Domino et dicente: caeci sunt duces caecorum. caecus autem caecum ducens simul in foueam cadent. intercedunt precibus nostris quas nobiscum diebus ac noctibus Deo funditis ut eum iusta satisfactione placetis. intercedunt lacrimis nostris, quibus commissi delicti crimen abluitis. intercedunt paci quam uere et fideliter de Domini misericordia postulatis, nesciunt scriptum esse: et propheta ille aut somnium somnians, ille qui locutus est, ut errare te faceret a Domino Deo tuo. nemo uos, fratres, errare a Domini uis faciat. nemo uos Christianos ab euangelio Christi rapiat, nemo filios ecclesiae de ecclesia tollat. pereant sibi soli qui perire uoluerunt, extra ecclesiam soli remaneant qui de ecclesia recesserunt, soli

13 Matth. 15, 14. 19 Deut. 13, 5.

1 eos et *N*, eis et *P*, eis *L* dicunt *om. L* 2 qui abiciunt] quia dicunt *LNP* 3 nec *LP*, nec ad *N*, in *BQv* 4 promittunt *BLNPQv*
 qui de] *ex* quid *Q m. 2*, *ex* qui *M m. 2* 5 est et] est *M* (est et *Q*)
 6 petrum *BLNPV*, petram *Qv* altere *B* 7 praeter] propter *Goldhorn*
 8 quisquis *v* adulterium *BLNP* 9 sacr. est] et sacrilegum *P*
 10 ab *om. B*, ad *L¹* 11 discedit *N* 12 et pestem] pestem *Q*
 15 nostris *LNPQV*, uestris *Bv* 16 nostris *BLNPQV*, uestris *v*
 17 delicta *M* (delicti *Q*) pacis *Q* 18 de *om. Q* (*exh. M*)
 nesciunt] nec sciunt *v* 20 qui] moriatur qui *B* 21 tuo] interficietur *add. v*
 fratres carissimi *Nv* a domino uis *B*, a dominicis *LNP*
 22 uos *om. B* ab *ex* ad *L m. 2* 23 noluerunt *B*
 24 maneat *L*

cum episcopis non sint qui contra episcopos rebellarunt, con-
iurationis suae paenas soli subeant qui olim secundum uestra
suffragia, nunc secundum Dei iudicia sententiam coniurationis
et malignitatis suae subire meruerunt.

5 Monet nos Dominus in euangelio suo dicens: reicitis man- 6
datum Dei ut traditionem uestram statuatis. qui
mandatum Dei reiciunt et traditionem suam statuere conantur
fortiter a nobis et firmiter respuantur. sufficiat lapsis ruina
una. nemo uolentes surgere sua circumuentione praecipitet.
10 nemo iacentes, pro quibus nos rogamus ut Dei manu et brachio
subleuentur, prosternat grauius et deprimat. nemo semianimes
et ut salutem suam pristinam recipiant deprecantes ab omni
spe salutis auertat. nemo nutantibus lapsus sui caligine omne
15 itineris salutaris lumen extinguat. instruit apostolus dicens:
Domini nostri Iesu Christi et doctrinae eius stu-
pore elatus, discede ab huiusmodi. et iterum dicit ipse:
nemo uos decipiat inanibus uerbis. propterea enim
uenit ira Dei super filios contumaciae. nolite ergo
20 esse participes eorum. non est quod decepti inanibus uerbis
prauitatis eorum incipiatis esse participes. discedite a talibus
quaeso uos et adquiescite consiliis nostris qui pro uobis cotti-
die continuas Domino preces fundimus, qui nos ad ecclesiam
reuocari per Domini elementiam cupimus, qui de Deo pacem
25 plenissimam primo matri, tunc et filiis eius oramus. cum pre-

5 Marc. 7, 9. 15 I Tim. 6, 3-5. 18 Eph. 5, 6, 7.

1 rebellauerunt B	2 suae om. L	paena B	olim om. B
3 nunc corr. in non Q m. 2 (nunc M)		4 subire ex subi L m. 2	
5 dominus post suo B	7 suam om. B	8 sufficiant Q	9 nemo om.
LNP praecipit et LQ	13 auertat N	nutantibus] nuntiantibus B	17 elatus] ele-
ustus Q, inflatus P	20 decepti B, decipit LNPQ	21 et prauitatis N;	
fortasse: decipiimini inanibus uerbis et prauitatis		ne incipiatis P	
participes] parati B	discedite ex discite P	22 cottidie om. B	
23 preces dno B	24 cupiamus L'	25 primo L, primi NP, prius	
BQv maori LN'P	tum Nv	cum] tum P, dum L	

cibus adque orationibus nostris uestras quoque orationes et preces iungite, cum fletibus nostris uestras lacrimas copulate. uitate lupos quos oues a pastore secernunt, uitate linguam diaboli uenenatam qui ab initio mundi fallax semper et mendax mentitur ut fallat, blanditur ut noceat, bona promittit ut malum tribuat, uitam pollicetur ut perimat. lucent nunc quoque uerba eius et uenena manifesta sunt. pacem pollicetur, ne perueniri possit ad pacem. salutem promittit, ne qui deliquit ueniat ad salutem. ecclesiam spondet, quando id agat ut qui illi credit in totum ab ecclesia pereat. 16

7 Nunc est, fratres dilectissimi, ut et qui statis fortiter perseueretis et stabilitatem uestram gloriosam quam in persecutione tenuistis perpetua firmitate seruetis, et qui circumueniente aduersario lapsi estis in secunda hac temptatione spei et paci uestrae fideliter consulatis et ut uobis Dominus ignoscatur, a sacerdotibus Domini non recedatis, cum scriptum sit: et homo quicumque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut iudicem quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille. persecutionis istius nouissima haec est et extrema temptatio, quae et ipse cito Domino protegente transibit, ut repraesentet uobis post Paschae diem cum collegis meis: quibus praesentibus secundum arbitrium quoque uestrum et omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea quae agenda sunt disponere pariter et limare poterimus. si quis autem paenitentiam agere et Deo 17

17 Deut. 17, 12.

1 nostris <i>om. B</i>	2 preces et orationes <i>B</i>	cum <i>ex con L. m. 2</i>
uestras <i>om. B</i>	3 pastores cernunt <i>B</i>	4 uenenatam diaboli <i>B</i>
mundi <i>om. B fort. recte</i>	6 mala <i>B</i>	perimat <i>L¹Q</i>
lucent <i>Q</i> (lucent nos <i>M</i>)	7 et] ut <i>Q</i>	pacem <i>om. L</i>
8 delinquit <i>Q</i>	9 sponde <i>B</i> , spondit <i>P</i>	10 illic redit <i>BN</i>
11 satis <i>Q</i>	12 persecu-	tionem <i>Q</i>
13 qui] si <i>Q s. l. m. 2, om. LNQ¹M</i> , si qui <i>v</i>	circumuenien-	tes om. B
14 hac] ac <i>B</i>	temptationem <i>Q</i>	15 pacis <i>B</i>
con-	suletur <i>B</i>	19 illis <i>L s. l. m. 2</i>
20 est et] est <i>LNP</i>	temptatione <i>B¹</i>	21 transiit ut et <i>B</i>
diem paschae <i>P</i>	23 comunem <i>Q, om. V</i>	24 et semel <i>L</i>
25 linare <i>Q</i>	qui. <i>B s. eras.</i>	agere <i>om. B</i>

satisfacere detractans in Felicissimi et satellitum eius partes concesserit et se haereticae factioni coniunxerit, sciat se postea ad ecclesiam redire et cum episcopis et plebe Christi communicare non posse. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere et circa Domini misericordiam exorandam continuis nobiscum precibus insistere.

EPISTVLA XLIIL.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

Venerunt ad nos, frater carissime, missi a Nouatiano Maximus 1
 10 presbyter et Augendus diaconus et Machaeus quidam et Longinus. sed enim cum ex litteris quas secum ferebant et ex eorum sermone adque adseueratione Nouatianum episcopum factum conperissemus, illicitae et contra ecclesiam catholicam factae ordinationis prauitate commoti a communicatione eos nostra
 15 statim cohibendos esse censuimus. et refutatis interim ac retusis quae obstinate ac pertinaciter adserere temptabant, tamen ego et collegae plurimi qui ad me conuenerant expectauimus aduentum collegarum nostrorum Caldoni et Fortunati quos ad te nuper et

1 satisfacere *L sed satis s. l. m. 2, satis agere B* detractant *BP*
 in] ad *v et Q s. l. m. 2, om. MQ¹* infelicissimi *Q* eius] eris *L¹ NP*
 2 factioni *N, factionis LP* 4 opto ... insistere *om. LNP* 5 et ...
 insistere *om. B.* — Ad (Explicit ad *P*) plebem de quinque presbyteris (sibi insidiantibus *add. B*) explicit (*om. P*) *BLNPQ.* —

Epist. XLIIL. — Incipit ad Cornelium ·III· *L*, Incipit ad eundem ·III· *P*, Incipit ad eundem ·VII· *FR*, Incipit ad eundem liber ·VII· feliciter *C*, Incipit eiusdem ·VII· *MQ.* — 9 fratres *C* 10 diaconis *M* (diaconus *Q*) maccheus *CFQ*, mattheus *LP* quidem *CF* 11 referebant *CR* et *om. Q* 12 sermonem *Q* adseuerationem *C¹PQ*, asseratione *R¹* 13 illicitae *P*, illicita *CR* facte *R*, facta *C* 14 prauitatem moti *F* nostras *R* 15 prohibendos *V* censuimus *L* et reputatis *C*, refutatis *v* retusis *LQ* 16 obstinate ac] obstinatione *L* tamen *F*, iam *LPQ¹M*, nam *CRQ²*, iam et *v* ego *om. F*, ergo *Gallandius bibl. u. p. pag. 333* et] e *R* 17 collegae mei *Q*, colligate *C¹* a me *Q* expectabamus *P* 18 nostrorum *om. R* chaldoni *LP*, caldono *C¹* nuper et] nuper et ad *CRv*

coepiscopos nostros qui ordinationi tuae adfuerant legatos miseramus, ut eis aduentantibus et rei gestae ueritatem reportantibus maiore auctoritate et elucida per eos probatione partis aduersae improbitas frangeretur. superuenerunt uero Pompeius ac Stephanus collegae nostri, qui et ipsi quoque ad instruendos istinc nos manifesta secundum grauitatem ac fidem suam indicia ac testimonia protulerunt, ut nec necesse fuerit audiri ultra eos qui a Nouatiano uenerant missi.

- 2 Qui cum in statione inuidiosis quoque conuiciis et clamoribus turbulentis prouerent et flagitarent ut crimina quae se adferre ac probare dicebant publice a nobis et plebe cognoscerentur, grauitati nostrae negauimus conuenire, ut collegae nostri iam delecti et ordinati et laudabili multorum sententia conprobatu uentilari ultra honorem maledica aemulantium uoce pateremur. et quia quibus refutati et compressi sunt et illicitis conatibus haeresim fecisse nudati sunt, in epistula congerere longum fuit, ex Primitiuo presbytero nostro plenissime singula quando ad nos uenerit audietis.
- 3 Ac ne eorum furens audacia umquam desisteret, hic quoque in schismatis partes Christi membra distrahere et catholicae ecclesiae corpus suum scindere ac laniare nituntur, ut ostiatim per multorum domos uel oppidatim per quasdam ciuitates discurrerent.

1 adfuerunt *L*¹ legatos *ex* legatur *C* 2 ut] et *C* eis] cum
 eis *CR* aduentantibus *R*¹, aduenientibus *C* et r. g. u. reportantibus
om. CR reportantibus] repugnantibus *F*; fort. perpurgantibus
 3 elucidata *C*, lucida *LPQv* partis aduer || desinit *F* 4 ac] et *Qv*
 5 instruendos *LPQR* istinc nos *LPR*, istos *ex* istinc uos *C* 7 nec
 necesse] necesse non *CR* fuerat *M* (fuerit *Q*) audire *C* 9 in
om. CQR clamoribus] clam *Q*, claris uocibus *P* 10 prouerent *C*
 ue s. l. 11 nobis *ex* nobis *P* et] et a *CRQv* 12 ut] et *L* 13 di-
 lecti *QR*², delicti *L*, electi *C* conprobatu *Q*, conprobatio *CM*
 14 uentilandam *v* honorem *LP*, ore *MQ*¹, famam ore *CRQ*² maledi-
 dici *MQ*¹, maledico *Q*², maledico et *CRv* aemulantium] mutulantium
MQ sed in Q exp. pateremus *C* 15 a quibus *P* reputati *LQ*
 (refutati *M*) et *om. CR* conatibus *C*¹ 16 sint *L* epistulam *Qv*
 17 primitiuo *R* plenissime *C* 18 uos] nos *LQ* 20 partem *P*,
 parte *M* (partes *Q*) et *om. Q* 21 corpus *Q* (et corpus *M*) cor-
 pus suum *LQ*, corpus unum *C*, unum corpus *R*, corpus *Pv* 22 uel
 oppidatim *om. P*¹

tes obstinationis suae et erroris scissi sibi quaerant comites. quibus semel responsum dedimus nec mandare desistimus ut perniciose dissensione et concertatione deposita impietatem esse sciant matrem deserere et agnoscant adque intellegant episcopo semel facto et collegarum ac plebis testimonio et iudicio comprobato alium constitui nullo modo posse: proinde si pacifice sibi ac fideliter consuluisse, si se adsertores euangelii et Christi esse confitentur, prius ad ecclesiam reuertantur. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA XLV.

CYPRIVS CORNELIO FRATRI S.

Quod seruis Dei et maxime sacerdotibus iustis et pacificis con-
gruebat, frater carissime, miseramus nuper collegas nostros Cal-
donium et Fortunatum, ut non tantum persuasione litterarum
nostrarum, sed praesentia sua et consilio omnium uestrum eni-
terentur quantum possent et elaborarent, ut ad catholicae ecclesiae
unitatem scissi corporis membra conponerent et Christianae cari-

1 scissi] scissis *P*, schissi *L*, sui *v*; fort. schismatici, sed *conf. pag.*
604, 14: corpus unum discissa aemulatione lacerari querebant *P*
2 dedimus *M* (dedimus *Q*), dabimus *C* a *ex e corr.* desistemus *L*
3 dissensione *ex* discessione *Q m. 2* (discessione *M*), dissentione *C*
concertatione *C* 5 iudicio] in dei iudicio *V* 6 si *om. CLPQ*;
fortasse pacifice si 7 consulunt *v*, consilunt ut *C i corr. in u m. 2*
si *ex se C m. 2* et *om. P^v* 8 reuenterentur *ex* reuertantur *C m. 2*
opto . . . ualere *om. CLMQ*. — Explicat .IIII. *L*, Explicit ad Cornelium
de episcopatu eius *P*, Ad Cornelium de episcopatu eiusdem epistola .VII.
explicit *MQ*, Ad Cornelium .VII. explicit *R, om. C*. —

Epist. XLV. — Incipit secunda *L*, Incipit ad eundem .II. *P*, Incipit ad
eundem .VI. (felicitate *add. C*) *CFR*, Incipit eiusdem .VI. *MQ*. — 11 fratri
cornelio *C* 13 calydoni[um] *F*, calidonium *Q* 14 et *om. R* per-
suationem *C*, per sua sponte *LP* 15 sua] nel litterarum *P* 15 sua]
tua *P* uestrorum *M* (uestrum *Q*), uerum *L* eniteretur *F*, niteren-
tur *CR* 16 quantum *om. L* posset *F* [elabo]rare *F*, labo-
rarent *C*, laboraret *R* ad] a *R* catholica *R*, catholicam *C*
ecclesiam *C^aR^a* 17 conponeret *F* christiane *FLP*, christiana
R^aM (christianae *Q*)

tatis uinculum copularent. sed quoniam diuersae partis obstinata et inflexibilis pertinacia non tantum radice et matris sinum adque complexum recusauit, sed etiam gliscente et in peius recrudescente discordia episcopum sibi constituit et contra sacramentum semel traditum diuinæ dispositionis et catholice unitatis ad-
ulterum et contrarium caput extra ecclesiam fecit, acceptis litteris tam tuis quam collegarum nostrorum, item aduentantibus bonis uiris et nobis carissimis collegis nostris Pompeio et Stephano, a quibus haec omnia nobis cum laetitia communi adseuerata sunt firmiter et probata, secundum quod diuinæ traditionis et eccle-
siasticæ institutionis sanctitas pariter ac ueritas exigebat, litteras nostras ad te direximus. sed et per prouinciam nostram haec eadem collegis singulis in notitiam perferentes ab his quoque fratres cum litteris redigendos esse mandauimus.

2 Quamquam mens nostra et propositum iam tunc fratribus et plebi istic uniuersae manifestatum fuisset, quando litteris nuper ab utraque parte susceptis tuas litteras legimus et episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimauius. honoris etiam communis memores et grauitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes ea quae ex diuerso in librum missum congesta fuerant acerbationibus criminosis respuimus, considerantes pariter et ponderantes quod in tanto fratrum religioquoque conuentu considerantibus Dei sacerdotibus et altari posito et legi debeat et

1 uinculo *L*^{2v} copularet *F* 2 inflexibilis *Q* 3 recusabit *Q*
gliscentem *C*¹*Q*, crescente *F* et in peius] in peius et *L*, in peius ut *P*
crudescente *P* 4 episcoporum *C*¹*Q* 5 dispensationis *C* 7 tuis]
uis *R* 8 uiris *ex* utris *C* et *om.* *Q* carissimis] remissis *C*
stefano *F* 9 nobis *om.* *Vv* laetitia] tristitia *Oxon.* asserta *v*
10 probata] quibus cognitis *add.* *V* et *om.* *F*, et ad *C* 11 ac pari-
ter *Q* 12 per *om.* *P* 13 eandem *R*, omnia *C* collegis nostris
*FQ*² (nostris *om.* *MQ*¹) notiam *L*¹ 14 redigendos *FLPQV*, dirigen-
dos *Rv*, dirigendis *C* 15 alterum et *om.* *F* 16 istinc *FQ*, isticum *P*
17 episcopatus tui] sanctitatis tuae *V* 19 grauitates *Q*, gratiae *CR*
sacerdotales *Q* sanctitates *Q*, sanctitatis tuae *V* 20 respectu *F*
ex] e *C s. l.* missum] ad nos transmissum *v*; fort. expungendum
21 acerbationis *C*¹ respicimus *R* pariter et ponderantes *om.* *CB*
22 quid fort. fratrum] numero *add.* *v* regioque *R* considerantibus
ex considerantibus *C* 23 et legi] negligi *C*, nec legi *Rv* debeant
CRv et audire *Q*, audiri *P*, nec audire *C*¹, nec audiri *C*²*Rv*

audiri. neque enim facile promenda sunt et incaute ac temere
 publicanda quae discordioso stilo audientibus scandalum moueant
 et fratres longe positos ac trans mare constitutos incerta opinione
 confundant. uiderint qui uel furori suo uel libidini seruietes et
 5 diuinae legis et sanctitatis inmemores uel iactitare interim
 gestiunt quae probare non possunt, et cum innocentiam destruere
 adque expugnare non ualeant, satis habent fama mendaci et falso
 rumore maculas inspergere. certe quod praepositis ac sacer-
 dotibus congruit danda opera est ut talia cum a quibusdam
 10 scribuntur per nos respuantur. ubi enim erit quod discimus ac
 docemus scriptum esse: contine linguam tuam a malo,
 et labia tua ne loquantur dolum? item alibi: os tuum
 abundauit malitia, et lingua tua complectebatur
 15 et aduersus fratrem tuum detrahebas scandalum,
 item quod apostolus dicit: omnis sermo malus de ore
 uestro non procedat, sed bonus ad aedificationem
 fidei, ut det gratiam audientibus. porro haec fieri de-
 bere ostendimus, si quando talia quorundam calumniosa temeri-
 20 tate conscripta sunt, legi apud nos patimur. et idcirco, frater
 carissime, cum ad me talia aduersum te et compresbyteri tecum

11 Ps. 33, 14.

12 Ps. 49, 19. 20.

16 Eph. 4, 29.

1 sunt] est *R* hac *LQ* 2 disc. stilo] discordiosis et *R*, discordia
 sint et *C*, discordioso stilo scripta *v* inoboedientibus *CR* 4 uel
 qui *Q* furore *FL'PQ*, furoris *C'* libidine *Q*, libidinis *L'*, liuori *ex*
 liuidere *C m. 2* seuietes *C* 5 et] ac *CRv* iactare *CR*
 6 innocentia *C'* 7 adque *om. L* habet *FLP* famam *CQ* men-
 daciai *CFPQR* falsorum ore *LPQ*, falsorum hore *C* 8 inpergere *PQ*,
 inspergere *CR* ac] et *v* ac sacerdotibus congruit *om. R*
 9 opere *C'* ut alia *M* (ut talia *Q*) a *om. CR* 10 respuentur *L'*
 11 edocemus *F* 12 dolum *F*, insidiosae *CPQR*, insidiosa *L* 13 abun-
 dabit *FL* malitiam *FPQ* complectabatur *R*, complectebantur *C'P*
 14 sedes *Q* 16 dicet *Q* omne *C'* 17 sed et *Q* 18 det] et *R*
 porro] propter *C* hac *M* (haec *Q*) 20 conscribiti *L* ut legi *C*
 sed ut *s. l.* nos] nos non *CRv* patitur *FQ*, patiamur *CR*
 fratres *C* 21 carissime *om. C* aduersum] de *v* et *om. R* con-
 presbyteri *CFLPQR* (*Nouatianum designat*), compresbyteris *v*

considentis scripta uenissent, clero et plebi legi praecipi quoque religiosam simplicitatem sonabant nec ullis maledictorum et conuictiorum latratibus perstrepebant.

3 Quod autem scripta collegarum nostrorum qui illic ordinationi tuae adfuerant desideramus, non ueteres mores oblitum; aliquid quaerebamus: nam satis erat ut te episcopum factis litteris nuntiares, nisi esset ex dimerso discrepans factio quae criminosis et calumniosis commentis suis collegarum pariter ac fratrum plurimorum turbaret mentes et corda confunderet. cui rei sapientiae necessarium duximus ut scribentium nobis inde collegarum nostrorum firma et solida auctoritas pareretur: qui meritis ac uitae et disciplinae tuae condigna litterarum suarum testimonia praedicantes aemulis quoque et rerum uel nouitate uel prauiditate gaudentibus omnem ambigendi et discrepandi scrupulum sustulerunt. et secundum consilium nostrum salubri ratione libratum in hoc fluctu aestuantium fratrum mentes sincere ac firmiter tuum sacerdotium probauerunt. hoc enim uel maxime, frater, et laboramus et laborare debemus ut unitatem a Domino et per apostolos nobis successoribus traditam quantum possumus obtinere curemus et quod in nobis est balabundas et errantes oues, quas quorundam pernicax factio et haeretica temptatio a matre secernit, in ecclesia colligamus, illis solis foris remanenti-

1 consistentes *C' FLQR*, consistentibus *v* clero et plebi legi praecipi
 post perstrepebant *l. 3 ex h. v* 2 ullus *FQ*, ullius *C* maledictorum
LPQ, maledictionum *C* 3 latrantibus *FQR* perstrepebat *F* 5 ad-
 fuerant *F'* ueteris moris *v* 6 ut tu te *CPQ' Me*, ut tote *Q'* epi-
 scoporum *LM* (episcopum *Q*) factum *v* 7 nisi ne si *L*, si *C'*
 esse *LR* factione *B* 8 et calumniosis *om. CR* cumme[ntis] *F*
 9 corda] concordia *L* confundere *Q* 10 scribenti uni *P*, scribentium
 de *CR* inde *om. CR* 11 auctoritate *CB* pararentur *CB*, pari-
 retur *Q* 12 et *F. om. CLPQR* tuae] suae *C* tuarum *LP*
 14 scrupulum] consilium *add. B* 15 nostrum] non *LPQ* ratio-
 nem *Q* libratum *P*, liberatas *CQR*, libratas *FLV* 16 fructu est
 tuantum *B*, fluctuantium *C* 17 sacerdotium tuum *C* 18 et lab.]
 elaboramus *L*, laboramus *C* unitate *B* a *C s. l. m. 2*, am *B*
 20 obtinere] ponere *LP*; fort. fouere balabundas *FPQV*, balla-
 bundas *L*, palabundas *CRo* 21 pernicax *Q* et] ex *P* a *om. B*
 22 secerni *F* ecclesiam *CRo* colligamus ... qui *om. B*

bus qui obstinatione sua uel furore supersederunt et ad nos redire noluerunt, discretionis et separationis a se factae et ecclesiae derelictae ipsi rationem Domino reddituri.

Quantum uero hic ad presbyterium quorundam et Felicissimi 4
causam pertinet, quid hic actum sit ut scire posses, litteras ad te
collegae nostri manu sua subscriptas miserunt, qui auditis eis
quid senserint et quid pronuntiauerint ex eorum litteris disces.
melius autem, frater, facies, si etiam exempla litterarum quae ad
te legenda pro dilectione communi per Caldonium et Fortunatum
10 collegas nostros proxime miseram, quae de eodem Felicissimo et
de presbyteris istis ad clerum istum, non et ad plebem scripseram,
legi illic fratribus iubeas, quae et ordinationem et rationem rei
gestae loquantur, ut tam istis quam illis circa omnia per nos
fraternitas instruat. exemplaria autem eadem nunc quoque per
15 Mettium hypodiamonem a me missum et Nicephorum acoluthum
transmisi. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

1 in obstinatione *Cv* sua *om.* *CR* furore suo *CR* super-
sederunt] perseuerauerunt *CRv* 2 discretionis et separationes *Q*
factae ecclesiae *QR* (facta ecclesia *M*) 3 derelictae *L* ipsa *C*
ratione *P* 4 hinc *R* presbyterum *C*, presbyterorum *RVv* quo-
rundam] quendam *C* felicissimam *C* 5 hic *P s. l. m. 2* sit ut]
sicut *Q* at te *F* 6 subscriptas *P*, scriptas *V* 7 quae senserint *C*
n s. l. pronuntiauerit *C* 9 chadoniam *LP*, caldonium *C* *ci s. l.*
11 presbyteris *scripsi*, praesbytero *F*, praesbyterio *CLPQRv* isdem
FLQ, eiusdem *CPRv* clerum istum] ecclesiastica *corr. in* eccle-
siam *C* non et] non *Q*, nec non et *Pv*, nostrum *R*, nostra *C* 12 illic]
istic *P* iubeas *F* de ordinationem *P*, ordinem *V* ratione *P*
13 loquamur *LP* istis *om.* *CR* per nos circa omnia *CR*
14 exempla *CR* eadem] earundem *V* 15 mettium *PQR*, mer-
sium *C* nicephorum *CFPQ* acoluthum *CPQR* 16 opto ... ualere
om. *CL* in domino semper *R*. — Explicit ad Cornelium ·II· *P, om. L*,
Ad Cornelium explicit *F*, Ad Cornelium epistula (*om. R*) ·VI· explicit *QR*,
Explicit *C*. —

EPISTVLA XLVI.

CYPRIANVS MAXIMO ET NICOSTRATO ET CETERIS CONFES-
SORIBVS S.

I Cum frequenter, carissimi, cognoueritis ex litteris meis quem et confessioni uestrae honorem et fraternitati conexae dilectionem meo sermone seruauerim, credatis quaeso et adquiescatis his litteris meis, quibus uobis et actui ac laudibus uestris et scribo et simpliciter ac fideliter consulo. grauat enim me adque contristat, intolerabilis percussus et paene prostratus pectoris maestitia praestringit, cum uos illic conperissem contra *Dei* dispositionem, 10 contra euangelicam legem, contra institutionis catholicae unitatem alium episcopum fieri consensisse, id est, quod nec fas est nec licet fieri, ecclesiam alteram institui, Christi membra discerpi, dominici gregis animum et corpus unum discissa aemulatione lacerari. quod quaeso ut in uobis saltem illicitum istud 15 fraternitatis nostrae discidium non perseueret, sed et confessionis uestrae et diuinae traditionis memores ad matrem reuertamini unde prodistis, unde ad confessionis gloriam cum eiusdem matris exultatione uenistis.

Epist. XLVI. — Incipit ad Maximum et Nicostratum (de unitate *add.* PQ) *BFLPQ*. — 4 *post* meis *repetit* cognoueritis *B* 5 fraternitatis *F* dilectionis *F* 6 meo sermone *om. F*, eos sermone *P* et *om. F* 7 uobis et] uos et *FLP*, uos *B*; religiose *fort.* hac *Q*, et *B* 8 et fideliter *FPQ*, *om. B* 9 et intolerabilis *Lv* percussus *om. B*, percussus *V* et paene *om. B*, paene *Fv* rostratus *F* peccatoris *M* (pectoris *Q*) maestitia] maiestati *B* et praestringit *P*, perstringit *MQ*² (praestringit *Q*¹) 10 contra dei dispositionem *om. F* dei *scripsi*, ecclesiasticam *v*, *om. BLPQV* 11 institutionis] dispositionis *B* unitatis *M*, unitates *Q*¹ 13 ecclesiam alteram *LMPQ*¹, alteram ecclesiam *B*, in ecclesiam alteram *F*, in ecclesiam alteram *Q*², ecclesiam aliam *v* constitui *v* 14 animam *F* discessa *FLP* 15 quod] quos *P* uobis *Q*, nobis *BM* saltem *L*, salutem *Q*¹ (saltem *Q*²*M*) licitum in istum *B* 17 reuertimini *Q*² (reuertimini *Q*¹*M*)

Nec putetis sic nos euangelium Christi adserere, dum uos-
 2 met ipsos a Christi grege et ab eius pace et concordia separatis,
 cum magis militibus gloriosis et bonis congruat intra domestica
 castra consistere et intus positos ea quae in-commune tractanda
 5 sunt agere ac prouidere. nam cum unanimitas et concordia nostra
 scindi omnino non debeat, quia nos ecclesia derelicta foras exire
 et ad uos uenire non possumus, ut uos magis ad ecclesiam matrem
 et ad uestram fraternitatem reuertamini quibus possumus hor-
 tamentis petimus et rogamus. opto uos, fratres carissimi, semper
 10 bene ualere.

EPISTVLA XLVII.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

Et religiosum uobis et necessarium existimaui, frater carissime,
 ad confessores qui illic sunt et Nouatiani ac Nouati obstinatione
 15 et prauitate seducti de ecclesia recesserunt litteras breues facere,
 quibus eos pro adfectione mutua conuenirem ut ad matrem suam
 id est ecclesiam catholicam reuertantur. quas litteras tibi a Mettuo
 hypodiacono legi prius mandaui, ne quis aliud me scripsisse fin-
 geret quam quod meis litteris continetur. mandaui tamen eidem

1 putetis] potestis *BFQ* uosmet] uos et *B* 2 a *om. B* gre-
 gem *BL' Q* pace et] pace *BLQ* 3 intra] in *F* domestica]
 dominica *maluit Balusius* 5 sunt *om. B* hac *Q* prouidere
 possimus *F* unanimitas *F* nostram *F* 6 debeam *F* et foras *Q*
 7 ut] et *B* 8 nostram *v* 9 carissimi *om. BP* 10 bene semper *B*. —
 Ad (Explicit ad *P*) Maximum et Nicostratum (Nicostratum et Maximum *L*;
 de unitate *add. Q*) explicit (*om. P*) *BFLPQ*. —

Epist. XLVII. — Incipit item ad eundem *V. FR*, Incipit eiusdem
 quinta *Q*, Incipit ad eundem feliciter *C*, Incipit ad Cornelium *LP*. —
 13 nobis *Rv* nobis et necessarium uobis *Oxon.* existimaui *C*
 ¶ *kmi C* 15 prauitati *Q* breues *FQ* 16 conuenirent *FLQ*,
 conuenire *R* suam *om. CR* 17 reuertantur *C'* tibi *om. CR*
 a] ab *Q*, et *P* mettio demetrio *F*, metdio *L*, dio *P*, etio *Q*, mecyopo *C*,
 metio *R* et *in ras.* 18 diacono *C* alius de me *C' FLPQR*, aliud
 de me *C'* 19 continentur *C*, continentur *M* (continentur *Q*) idem
FLPQ, et dem *C*

Mettio a me ad uos misso ut de tuo arbitrio rem gerat, et si easdem litteras confessoribus putaueris esse credendas, tunc eas tradat. opto te, frater carissime, semper bene ualera.

EPISTULA XLVIII.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

- 1 Legi litteras tuas, frater carissime. quas per Primitium conpresbyterum nostrum misisti, in quibus te conperi motum quod cum de Hadrumetina colonia Polycarpi nomine ad te litterae dirigerentur, posteaquam nos ego et Liberalis in eundem locum uenissemus, coepissent illuc ad presbyteros et ad diaconos litterae 10 dirigi.
- 2 Quod scire te uolumus et pro certo credere nulla id leuitate aut contumelia factum. sed cum statuissemus collegae complures qui in unum conueneramus ut legatis ad uos coepiscopis nostris Caldonio et Fortunato missis omnia interim integra suspenderentur, donec ad nos idem collegae nostri rebus illic aut ad pacem redactis aut pro ueritate conpertis redirent, presbyteri et diaconi in Hadrumetino consistentes Polycarpo coepiscopo nostro absente

1 metio B, meotio C, mentio F¹ ameameduos C coisso R
 re F 2 credendas FP¹Q², reddendas BLM¹P²Q¹Re et tunc Q
 3 tradet C opto ... ualere om. CL. — Explicit prima L, Explicit ad
 Cornelium ·I· P, Ad Cornelium explicit F, Ad Cornelium ·V· (epistula ·V· Q)
 RQ, Explicit C. —

Epist. XLVIII. — Incipit (om. C) ad Cornelium ·III· Lioq, Incipit ad eundem ·III· P, Incipit ad eundem ·VIII· ad confesores et de adrumetino consilio Z, Ad eundem aepistula ·XI· μ. — 5 fratri om. L 6 presbyterum μ 8 hadrumetin L, adrumetina Z poluocarpi L, policarpi ioq
 ad te om. Zμ 9 dirigantur Z, dirigentur P¹ eo ego et P, om. μ
 10 inuenissemus et P illic μ et ad] et Zqμ, nostros et o sed
 nostros exp. m. 2 12 te μ s. l. m. 2, a te Z uoluimus oμ¹ id
 om. ioq 13 sed cum om. LP collegae corr. in collegarum μ m. 2,
 om. ioq 15 omnia ... ad nos-om. Z 16 rebus om. Z ad om. L
 17 redirent] audirent LP (corruptum ex adirent?) 18 adrumetina ioq,
 hadrumeti Z, hadrumetino corr. in hadrumetin colonia L m. 2 opi-
 scopo Z, om. q absente μ

ignorabant quid nobis in commune placuisset. at ubi nos in praesentia uenimus, conperto consilio nostro ipsi quoque id quod et ceteri obseruare coeperunt, ut in nullo ecclesiarum istic consistentium consensus discreparet.

- 5 Quidam tamen mentes nonnumquam et animos sermonibus 3
suis turbant, dum aliter quaedam quam se habet ueritas nuntiant.
nos enim singulis nauigantibus, ne cum scandalo ullo nauigarent,
rationem reddentes, nos scimus hortatos esse ut ecclesiae catho-
licae matricem et radicem agnoscerent ac tenerent. sed quoniam
10 latius fusa est nostra prouincia, habet etiam Numidiam et Mau-
ritaniam sibi cohaerentes, ne in urbe schisma factum absentium
animos incerta opinione confunderet, placuit ut per episcopos
retenta a nobis rei ueritate et ad conprobendam ordinationem
15 tuam facta auctoritate maiore, tunc demum scrupulo omni de
singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino istic positos
litterae fierent, sicuti fiunt, ut te uniuersi collegae nostri et com-
municationem tuam id est catholicae ecclesiae unitatem pariter
et caritatem probarent firmiter ac tenerent. quod diuinitus eue-
nisse et consilium nostrum prouidenter processisse gaudemus.
- 20 Ita enim nunc episcopatus tui et ueritas pariter et dignitas 4
apertissima luce, manifestissima et firmissima conprobatione

1 ignorabant enim $Z\mu$ ad L^1P praesentia o , praesentiam $LZ\mu$,
praesenti Piq (in praesentia uenire *pro* in praesens u. *dictum uidetur*)
2 consilio conperto L quaeque μ id *om.* $Z\mu$ et *om.* Z 3 ser-
uare μ istic *om.* Z 5 quidam] qui LP 6 et dum Z 7 ne]
nec q ullo] illo o 8 reddentes] redidisse ioq scimus nos v ,
scimus $Z\mu$ hortatos nos eos μ , hortatos eos v , honoratos eos Z
esse μ s. l. m. 2 ut] qui Z 9 radicem et matricem Zv , rationem et
matricem μ ac] et q 10 etiam] enim Zv numidiam] in india Z
mauretaneas duas Z , mauretanam duas μ 11 ne *om.* LPZ scisma
 $PZio$ 12 incerta] sincera Z ut *om.* $LPZV\mu$ 13 retenta]
recente μ ueritatem μ et ad] ad iq ordinationem tuam *om.* P^1
14 tum μ 15 pectore o^1 excusso] excluso V istic] in prouincia
ista ioq 16 sicut Pq ut te] uitae μ uniuersi L s. l. m. 2
17 tuam *om.* Z id est *om.* L^1 , i^1 μ catholicae *om.* Z 19 pro-
cessisse] profecisse $Z\mu$ 20 ita] sic ioq , sit P ueritas *ex* uirtus
 L m. 2 21 luce et $Pioq$ est conprobatione fundata io , est confir-
matione fundata q , probatione f. est $Z\mu$, conprobatione fundata P

fundata est. ut ex rescriptis collegarum nostrorum qui ad nos litteras inde fecerunt et ex relatione ac testimoniis coepiscoporum Pompei et Stephani et Caldoni ac Fortunati ordinationis tuae et origo necessaria et ratio iusta et gloriosa quoque innocentia omnibus nosceretur. quod ut simul cum ceteris quoque collegis nostris stabiliter ac firmiter administremus adque [ut] catholicae ecclesiae concordii unanimitate teneamus, perficiet diuina protectio, ut Dominus qui sacerdotes sibi in ecclesia sua eligere et constituere dignatur, electos quoque et constitutos sua uoluntate adque opitulatione tueatur, gubernanter inspirans ac subministrans et ad inprobiorum contumaciam frenandam uigorem et ad lapsorum fouendam paenitentiam lenitatem. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA XLVIII.

CORNELIUS CYPRIANO FRATRI S.

13

1] Quantam sollicitudinem et anxietatem sustinimus de his confessoribus qui dolo et malitia hominis callidi et ueteratoris fuerant circumuenti et paene decepti et ab ecclesia alienati, tanta

1 ut] ut et *ioq* 2 et] ut *Pμ*¹, s. l. *Z* 3 chaldoni *LP*, caldonii *ioqv* fortunati] forti *L* 4 origo] ratio *μ* 5 ab omnibus *Ziμoqv* noscerentur *μ* quoque *om. Zμ* collegae nostri *μ* 6 ministremus *μ* catholica *Pμ* 7 concorditer *o²iq*, pacem concordiae *μ*, pacem concordii *Zo* unanimi- tatem *ioqμ*¹, unitate *L* perficiat *Pioq*, proficiet *μ* 8 protectio] dignatio *Zμo* dno *Z* 9 et constituere *om. μ* dignantur *L* uoluptate *L* 10 teneatur *Z* gubernantes *v*, gubernans gubernan- tes *Zμ* ac] et *q* 11 et *exp. μ* 12 ad lapsorum] lapsorum *Zμ* lenitatem *om. Z* opto ... ualere *om. L* 13 ualere amen *Z*. — Explicit ·III· *L*, Explicit ad Cornelium ·III· *Po*, Ad Cornelium ·VIII· explicit *Z*, Explicit *i*, *om. μq*. —

Epist. XLVIII. — Incipit rescripta Corneli ad Ciprianum de scismaticis (epistola prima Cypriani *add. C*) *CT*, Incipit ad eundem (Ad Cornelium epistola *μ*) nona *Rμ*. — 15 Cyprianus Cornelio *C¹Rμ* salutem *om. RT* 16 anxietatem *C* iis *v* 17 dolo et *μ* s. l. *m. 2* homini *T* callidi *T¹* 18 fuerunt *T¹* decepti] accepti *T* tantam laetitiam *CB*

laetitia adfecti sumus et Deo omnipotenti et Christo Domino nostro gratias agimus, cum cognito suo errore et intellecta hominis maligni uelut serpentis astutia uenenata ad ecclesiam unde exierant, sicuti ipsi ex suo corde profitentur, simplici uoluntate uenerunt. et primo quidem fratres nostri probatae fidei amantes pacem unitatem optantes tumorem illorum horum mollitiam nuntiabant, fides tamen non idonea, ut facile nobis credere daretur illos repente esse mutatos. postea uero Vrbanus et Sidonius confessores ad compresbyteros nostros uenerunt ad-
 10 firmantes Maximum confessorem et presbyterum ** secum pariter cupere in ecclesiam redire. sed quoniam multa praecesserant ab eis designata, quae tu quoque a coepiscopis nostris et ex litteris meis cognouisti, ut non temere eis fides haberetur, ex ipsorum ore et confessione ista quae per legationem mandauerant placuit
 15 audiri. qui cum uenissent et a presbyteris quae gesserant exigentur, nouissime quod per omnes ecclesias litterae calumniis et maledictis plenae eorum nomine frequentes missae fuissent et paene omnes ecclesias perturbassent, circumuentos se esse ad-

1 adfecti] adepti CR et *μ. s. l. m. 2* dno μ 2 egimus Rv
 cum] cum eos CRT μ^2 , cum eo μ^1 , cum ii v; fort. cum ad nos et om.
 CR intellegant μ , intellegamus C, intela T 3 uelut] uel T ser-
 pentis] hominis μ astuti astutia T; fugientes add. C m. 2 de
 ecclesia sup. ad ecclesiam μ m. 2 4 sicut R μ ex] in T 5 uenerunt
 RT, uenisse C μ probate CT μ fidemi R 6 amante R timo-
 rem C illorum CRV μ , illum T Ox. horum om. Oxon. 7 molli-
 tiam C¹RTV μ , mollitiam C², mollitum iam Oxon. adnuntiabant T μ
 fide Vv non] aut V (corruptum ex haut) 8 dabatur V repente
 V μ , repentes T, pentes C¹, penitus C²v, rumpente R mutatos om. μ^1
 uero] uero quam CRv urbanos T 9 presbyteros CR μ 10 con-
 fessores C¹ compresbyterum μ secum] secundum CR; presbyterum
 Secundum secum fort. 11 in ecclesiam cupere μ sed om. in ras. T
 praecesserat RT, processerunt V 12 eis ex eis T designata] dis-
 seminata V que R sed ue in ras., q. C quoque ex quaeque μ m. 2
 a C s. l. m. 2 coepo nro C ex om. C 13 cognouistis T
 his μ ipsius CRT μ^1 14 ista quae] itaque R legatione R
 mandaueram CRT μ^1 15 exigentur] eis ingrederentur T; fort. eis
 ingrederentur 16 calomniis C, calumnias T et om. T 17 frequen-
 ter Cv 18 se om. R adfirmauerunt CRv

firmarunt neque quae in istis litteris inessent scisse, tantummodo subscripsisse, calliditate eius circumductos se commississe quoque schismati et haeresis auctores fuisse ut paterentur ei manum quasi in episcopatum inponi. qui cum haec et cetera eis fuissent exprobrata, ut abolerentur et de memoria tollerentur deprecata sunt.

- 2 Omni actu ad me perlato placuit contrahi presbyterium. adfuerant etiam episcopi quinque, qui et eo die praesentes fuerunt, ut firmato consilio quid circa personam eorum observari deberet consensu omnium statueretur. et ut motum omnium et consilium singulorum dinosceres, etiam sententias nostras placuit in notitiam uestram perferri, quas et subiectas leges. his ita gestis in presbyterium uenerunt Maximus, Urbanus, Sidonius et plerique fratres qui eis se adiunxerant, summis precibus desiderantes ut ea quae ante fuerant gesta in obliuionem cederent nullaue eorum mentio haberetur, proinde atque si nihil esset uel commissum uel dictum, inuicem omnibus remissis, cor mundum et purum iam Deo exhiberent, sequentes euangelicam uocem beatos esse

1 neque quae *scripsi*, neque *CRTVμ*, nec quid *v* litteris *om. V* inessent *T*, quid inesset *Cμ*¹, quia inesset *R*, inesset *Vv*, inesse *μ*¹ scisse *CT*, se scisse *μv*, utrumne scisse *V*, scisse an *R* tantummodo] non tamen *μ* 2 subscripsisse calliditate eius *T*, *om. CBVμv* circumducti *R*, circumditos *μ*¹ se commississe *CRμ*, se *V*, commississe *T*

3 quodque *V*, q; *μ* schismati *scripsi*, schismatis *RTVμ*, schismatica *Cv* et] aut *T* haeresis *CRTVμ*, haereticis *v* fuisse se *RV* paterentur *ex* paretur *μ m. 2* ei *R sed i in ras.*, et *C* 4 manum *TVμ*, manus *CRv* in *om. C* haec et *T*, et *CBVμ* cetera eis *T*, ceteris *CRμ*, ceteris haereticis *V* 5 exprobrata] exprobarentur *C*¹*μ*, exprobarentur *C*², exprobraretur *R*, ut ne exprobarentur *V* ut] aut *Rμ* abolerentur *T* 7 omni igitur *v* perlata *T*, perlato *C* presbyterum *μ* adfuerunt *CRμ* 8 qui et *om. μ* eo die *T*, hodie *CRμv* fuerunt *om. μ*; etiam episcopi *add. R* 9 ut *corr. in* et *C* debere consensum *T* 10 statuerunt *R*, statuunt *C* et ut] ut *CR* 11 notitiis *C*¹ 12 uestris *C*¹, ur̄i *Rμ*¹, ur̄m *μ*² et subiectas] ex subiectis *T* legimus *μ*¹ ita] itaque *Vμ* 13 presbyterum *μ* sydonius *T*, sidonius et macharius *Pamelius* et *om. T* 14 eis sc *C*²*μ*, eise *C*¹*R*, seis se *T*, se eis *v* adiunxerunt *Cμ* 15 obliuione. *T* cederent] caderent *v* nullaue] nulla *T* 16 habetur *C*¹ 17 cor] com *T* 18 iam deo exhiberent *om. CRμ* sequenter *T*, sequentes secundum *μ* uocem] dicentem *add. v*

puros corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. quod erat consequens,
 omnis hic actus populo fuerat insinuandus, ut et ipsos uiderent
 in ecclesia constitutos quos errantes et palabundos tam diu uide-
 rant et dolebant. quorum uoluntate cognita magnus fraternitatis
 5 concursus factus. una uox erat omnium gratias Deo agentium
 gaudium pectoris lacrimis exprimentes, complectentes eos quasi
 hoc die poena carceris fuissent liberati. et ut ipsorum propria
 uerba designem, 'nos' inquit 'Cornelium episcopum sanctissimae
 catholicae ecclesiae electum a Deo omnipotente et Christo Domino
 10 nostro scimus. nos errorem nostrum confitemur. inposturam
 passi sumus. circumuenti sumus perfidia et loquacitate captiosa.
 nam tametsi uidebamur quasi quandam communicationem cum
 schismatico et haeretico homine habuisse, cor tamen nostrum
 semper in ecclesia fuit. nec enim ignoramus unum Deum esse et
 15 unum Christum esse Dominum quem confessi sumus, unum
 sanctum spiritum, unum episcopum in catholica esse debere.
 ista eorum professione quis non moueretur, ut quod apud pote-

1 quod iam CR ipsi d. uidebunt] sperent dnm CR, ipsi sperent in
 dnm μ sed in dnm s. l. m. 2 2 omnis hic actus ex si omnis huc ac μ
 m. 2 populus ex populus C erat T 3 ecclesiam C¹ tam diu]
 iam CR μ 4 fraternitate his T 5 factus est C²v una ex ona C
 m. 2 uox post erat C s. l. m. 2 6 pectoris peccatores T lacri-
 mas μ ¹ 7 hac die T, hodie μ v 8 designemus C inquit
 om. μ ¹ 9 electum ex erectum C a μ s. l. m. 2 omnipotenti μ ,
 om. R et ch. domino om. R 10 nostro iesu christo T nos im-
 posturam μ inposturam p. sumus om. C¹ 11 perfidia et] per-
 fidiae Cv factiosa C, factiosa R, capti nos an μ 12 nam tametsi
 scripsi, nam si T, nam amet μ , nam amentes CR, nam etsi v uide-
 bantur C, uideamur μ ¹; quasi uidebamur T quadam R, quondam C,
 quaedam μ cum om. T 13 et haeretico om. CR, et heresiaco T;
 cf. pag. 612, 14 hominem T cor tamen T, sincera tamen mens Rv
 (sed R sincera in ras.), sincertamen mens C (sincer exp. et super tamen
 scr. sed m. 2), tamen sincera mens μ nostra CR μ v 14 enim om. CR
 dnm C deum esse et unum] dominum omnipotentem unum quoque V
 et om. T et unum . . . confessi sumus add. μ m. 2 in marg. 16 spiri-
 tum sanctum μ v, christum T, spm scm esse dnm C episcopum μ
 s. l. m. 2 catholica ecclesia μ ²v, ecclesia catholica C² deberet T,
 debere praepositum V 17 ista] quis ista v quis non C²T, non
 C¹R μ v moueretur C¹R μ quod] cum μ apud C s. l. m. 2

statem saeculi erant confessi in ecclesia constituti conprobarent? quapropter Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus. ceteris cum ingenti populi suffragio omnia ante gesta remisimus Deo omnipotenti, in cuius potestate sunt omnia reservata.

3 Haec igitur, frater carissime, eadem hora eodem momento ad te per scripta transmisimus et Niceforum acoluthum descendere ad nauigandum festinantem de statione ad uos statim dimisi, ut nulla procrastinatione habita uelut praesens in isto clero et in isto populi coetu nobiscum pariter Deo omnipotenti et Christo Domino nostro gratias ageres. credimus fore, quin immo pro certo iam confidimus ceteros quoque qui in errore hoc sunt constituti in ecclesiam breui reuersuros, cum auctores suos uiderint nobiscum agere. has litteras puto te debere, frater carissime, et ad ceteras ecclesias mittere, ut omnes sciant schismatici huius et haeretici dolum et praeuaricationem de die euacuari. bene uale, frater carissime.

1 saeculi] cui *R* 2 locum suum *ex* loquutus sum *C* adnoscere *T*
 3 ceteris *T*, ceteros *CRuv* cum *μ s. l. m. 2* suffragio] recepimus
add. Cμv, recipimus *add. R* ante gesta *T*, autem *CRμv* 4 ser-
 uata *μ* 5 frater *om. Tμ* carissime *om. C* hora *ex hoc μ m. 2*
 6 per *om. V*, pre *R* scriptor *T* transmissimus *Cμ¹* nicephorum *v*
 acoluthum *V*, acolitum *CRμ*, ad litus *ex alitum T* 7 festinantem
 de statione] destinatione *RTVC sed in C exp.*, destinantem *μ*, festinantem
Erasmus; cf. epist. 44 c. 2 ad uos *exp. C* dimisimus *V*, misi *μ*,
 iussimus *ex dimissi C* 8 procrastinatione *ex mora* festinatione *μ m. 2*
 habitam *T*, et *om. μ* 9 coetum *R*, conuentu *ex conuent C m. 2*
 nobiscum pariter *om. CRuv* 10 credimus autem *CRuv* forte *μ*
 11 iam pro certo *CR* hoc errore *CRv* 12 ecclesia *R* 13 agere]
 agere ut deuotos *V* has *ex .as C* carissime *om. C* ceteras] ueras *T*;
fort. uestras 14 huius] *add. R*: et heretici huius haeretici] here-
 siaci *T* 15 praeuaricatione *R* de die *CT*, die *R*, de die *mia μ*,
 frequenter per dies *V*, de die in diem *v* bene u. f. carissime *om. C*, opto
 te frater carissime bene ualere et nostri meminisse *R*, opto te bene ualere
 frater carissime *μ*. — Ad Cornelium ·VIII· explicit, Rescripta Cornelii ad
 Cyprianum de scismaticis explicit *T*, *om. Cμ*. —

EPISTVLA L.

CORNELIVS CYPRIANO FRATRI S.

Ne quid minus ad poenam futuram huius scelerati hominis de-
 esset, prostratus uirtutibus Dei, cum Maximus et Longinus et
 5 Machaeus inde fuissent expulsi, denuo resurrexit, et sicut priori-
 bus litteris tibi quas per Augendum confessorem misi significauī,
 putem Nicostratum et Nouatum et Euaristum et Primum et
 Dionysium illo iam peruenisse. inuigiletur ergo ut omnibus
 coepiscopis nostris et fratribus innotescat: Nicostratum multorum
 10 criminum reum et non solum patronae suae carnali cuius rationes
 gessit fraudes et rapinas fecisse, uerum etiam, quod est illi ad
 perpetuam poenam reseruatum, ecclesiae deposita non modica
 abstulisse, Euaristum uero cum auctore schismatis fuisse et suc-
 cessorem plebi cui antea praefuerat Zetum in locum eius episco-
 15 pum esse constitutum. Nouatus uero ea hic designauit malitia et

Epist. L. — Incipit ad eundem VIII. R, Incipit VII. ad eundem Z,
 Incipit ad eundem io, Ad eundem aepistola X. μ, Incipit alia eiusdem
 (Cornelii ad Cyrianum T) de nomine Maximi Longini et (om. C) Machei
 (maccei C) et Nicostrati et Euaristi (Euaristum T) CT sed in C m. rec.
 add. — 2 Cyrianus Cornelio C'RZμ 3 minus om. μ, minus mali
 quod T 4 prostratos C do ex dī T 5 maccheus RZio inde]
 de Z sicuti Rμ 6 agendum C'io misi μ s. l. m. 2 significauī
 CTμ sed ui corr. C, significauerit RZ, significaueram io 7 puto CRv,
 putans V, om. Zio nicostratum] enim constratum Z nouatum]
 nouacianum Z uaristum μ 8 Dyonyisium R, ronisum Z, zoticum T
 inuigilatur T ergo] rogo Z 9 nostris post fratribus o s. l. m. 2
 innotescant C inconstratum Z 10 et om. μ patronae] patione Z
 carnales rationes Z 11 fraude R quod est] quidem C 12 depo-
 sitae T 13 abtulisse R euaristi T sed i in ras. uero] ecclesiae
 uero R cum auctorem CT, auctorem ioμ² fuisset (et om.) T
 successorem CRTZVioμ, succensorem Oxon. sed successorem coni. Oxon.
 14 plebi] ei in plebe V, pleni T ante RVμ praefuerat] fuerat C
 zetum om. io, getum μ, gestum Z, zenum ex zelum C 15 nouatus uero
 ea T, maiora uero et grauiora CRZiou^v; cf. pag. 618, 18: (Nouatus) illic
 maiora et grauiora commisit hic] his

inexplebili auaritia sua qualia illic apud nos semper exercuit: ut scias quales duces et protectores iste schismaticus et haereticus lateri suo semper iunctos habeat. bene uale, frater carissime.

EPISTVLA · LI.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

- 1 Et egisse nos et agere, frater carissime, maximas gratias sine cessatione profitemur Deo patri omnipotenti et Christo eius Domino et Deo nostro salutari, quod sic ecclesia diuinitus protégatur ut unitas eius et sanctitas non iugiter nec in totum perfidia¹⁰ et haereticae prauitatis obstinatione uitietur. legimus enim litteras uestras et uoti communis amplissimum gaudium exultanter excepimus Maximum presbyterum et Vrbanum confessores cum Sidonio et Macario ad ecclesiam catholicam regressos esse, id est errore deposito et schismatico immo haeretico fuore deserto unitatis ac ueritatis domicilium fidei sanitate repetisse, ut¹⁵

1 inexplebilis *R*, inexplicabili *o*, explebili *Z* auaricia *T*, prauitate *CRZioμv*; cf. pag. 617, 20 sua om. μ qualia *T*, quam quae *CRZioμv* illuc *C* apud] ante *Z* uos] suos *C²ioμ²v*, nos *Z* ut scias] suos *Z* 2 protectorem *C* iste *T*, ut *CRVZ*, om. *io*, cum μ schismaticis et hereticis μ , schismaticos et haereticos *C³* 3 semper om. *T* iunctus *C¹*, iunctos *Zio* bene u. f. carissime *T¹V¹*, om. *Co*, opto te frater carissime (uos fratres μ) semper bene ualere (et nostri meminisse *add. R*) *Riμv*, bene ualere semper frater carissime amen *Z*. — Explicit ·VIII· *C*, Explicit *io*, Ad Cornelium ·VIII· explicit *R*, Ad Cornelium explicit ·VII· *Z*, Alia Cornelii ad Cyprianum de nomine Maximi Longini et Machei et Nicostrati et Euaristi explicit *T*, om. μ .

Epist. LI. — Incipit ad Cornelium de confessoribus redeuntibus (redeunt *L*) in ecclesiam (ecclesia *L*) *LN*, Incipit ad eundem de Maximo et Urbano Sidonio et Machario ad ecclesiam deposite errore regressis epistula ·VI· *B*, Incipit ·VIII· (octauus *T*) *QT*, Incipit *M*. — 6 et egisse] egisse *Q* 8 nostri *L* salutari] saluatori *NVv* sic] si *Q* protegatur *B* 9 iugitur *corr. in* disiungatur *T*, diiungatur *B* perflae *L* 10 prauitate *Q* obstinationis *B* uitietur *N*, uitetur *LQ*, uidetur *B*, uoletur *T* 11 communi *N* exultante *BN* 12 accepimus *B* 13 machario *BQ¹v* 14 errare *Q* 15 ac ueritatis om. *B* demicilio *Q*

unde ad gloriam processerant illuc gloriosi redirent, ne qui Christum confessi essent Christi postmodum castra desererent, nec temptarentur caritatis adque unitatis fide qui uicti robore et uirtute non fuerant. ecce incolumis et immaculata laudis integritas, ecce incorrupta et solida confitentium dignitas, a desertoribus et profugis recessisse, proditores fidei et ecclesiae catholicae in-pugnatores reliquisse. merito illos reuertentes summo ut scribitis gaudio et clerus et plebs, fraternitas omnis exceptit, quoniam in confessoribus gloriam suam conseruantibus et ad unitatem reuertentibus nemo non socium se et participem eorum gloriae conputat.

Huius diei laetitiam de nostris possumus sensibus aestimare. 2 nam cum istic ad litteras uestras quas de eorum confessione misistis laetatus sit omnis fratrum numerus et summa alacritate hunc nuntium communis gratulationis exceperit, quid illic ubi res ipsa et praesens laetitia sub oculis omnium gerebatur? cum enim Dominus in euangelio suo dicat esse summum gaudium in caelo super peccatore paenitentiam agente, quanto maius est gaudium et in terris pariter et in caelo super confessoribus ad ecclesiam Dei cum gloria sua et cum laude redeuntibus et redeundi uiam ceteris exempli sui fide et probatione facientibus? hic enim quosdam fratres nostros error induxerat quod sibi communicationem confessorum sequi uiderentur. suo errore sublato lux omnium pectoribus infusa est et ecclesia catholica una esse nec scindi nec diuidi posse monstrata est. nec quisquam iam

1 processerunt *B* illic *B*, illinc *N* 3 temptarent *Mv* (temptarentur *Q*), temptaretur *BT*; in eis *add. T in marg.* capitatis *B* adque unitatis *om. BN* fidem *Q*, fides *Tv* uicto *Q¹* (uicti *Q²M*) 4 immaculatae *B* 6 alterum et *om. LN* 7 scriptis *B* 8 et clerus *om. B* et fraternitas *Tv*, fraternitatis *BL¹* 9 unitatem] nuntiante *B* 10 non *Q*, et non *MT* *ss om. B* 12 diei] rei *v* 13 de eorum] deorum *L* confessionem *Q* 14 fratris *N* 15 hunc] hoc *T* nuntium *L* gratulationis *om. M (exh. Q)* 17 dicit *T* 18 supra *B*, super uno *v* peccatorem *BT* paenitentia *L* agentem *BT* magis *M* (maius *Q*) 19 supra *B* 20 gloriam suam *Q* et redeundi *Q*, redeundi *B* 21 exemplum *BQT* fidem *Q* 23 uideretur *L* 24 peccatoribus *BQ* 25 nec ex haec *MQT (ante scindi)*, *om. B* quicquam *B* iam *om. T*, tam *B*

facile poterit schismatici furentis uerbis loquacibus decipi, quando probatum sit bonos et gloriosos Christi milites non potuisse diu aliena fallacia et perfidia extra ecclesiam detineri. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LII.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

1 Et cum diligentia et cum dilectione fecisti, frater carissime, festinato ad nos mittendo Niceforum acoluthum, qui nobis et de confessoribus regressis gloriosam laetitiam nuntiaret et aduersus Nonatiani et Nouati nouas et perniciosas ad inpugnandam Christi ecclesiam machinas plenissime instrueret. nam cum pridie istic uenisset haereticae prauitatis nocens factio ipsa iam perdita et alios qui sibi consenserint perditura, postero die Niceforus cum uestris litteris superuenit, quibus et didicimus et docere adque instruere ceteros coepimus Euaristum de episcopo iam nec laicum is remansisse, cathedrae et plebis extorrem et de ecclesia Christi exulem per alias longe prouincias oberrare et ipsum ueritatis ac fidei naufragum factum circa quosdam sui similes paria nau-

1 uerbis] uersis *N* 2 christus *B* milites *om. B* diu] de *B*
 3 detinere *B* opto . . . ualere *om. BLMN'* (*exh. Q*). — Ad Cornelium explicat *L*, Ad Cornelium epistula ·VIII· (epistulae numero ·VIII· *T*) explicat *QT*, Ad Cornelium de presbyteris ad ecclesiam regressis epistola ·VI· explicat *B, om. N*. —

Epist. LII. — Incipit ad Cornelium de Nouato *LP*, [inc̄] ad eundem [de] nouato *F*, Incipit ad eundem quarta *R*, Incipit (Explicit *M*) eiusdem quarta *MQ*. — 7 alterum cum *om. F* 8 nicephorum *Rv* acolytum *PQ* (acolythum *M*) 10 a nouas *M*, anonouas *R sed no s. l.* expugnandam *V* 11 instruere *LP* pridiae *F*, predie *R* istis *R*
 12 uenisset *PR*, uenisse *F*, uenisse *LQ*; *fort.* uenissent paritatis *R'* fatio *R'*, facito *Q* 13 consenserit *F* perdituram *FQ*
 niceforus *P*, nicoforis *L*, nicephorus *Rv* 14 quibus] qui sibi *L* dicimus *P* 15 ceteras *L* euaristum] seruare istum *F* episcopum *F*, episcopi *L* 16 extorren *R*, extorrent *L* et de *om. V*, de *R* 17 errare *RV* 18 fide *L* naufragium *RQ* suis *P*

fragia concitare, Nicostratum quoque diaconio sanctae administrationis amisso, ecclesiasticis pecuniis sacrilega fraude subtractis et uiduarum ac pupillorum depositis denegatis non tam in Africam uenire uoluisse quam conscientia rapinarum et criminum nefandorum illinc ab urbe fugisse. et nunc ecclesiae desertor ac profugus, quasi mutasse sit hominem mutare regionem, confesorem se ultra iactat et praedicat, cum Christi confessor nec dici nec esse iam possit qui ecclesiam Christi negauit. nam cum Paulus apostolus dicat: propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et erunt duo in carne una. sacramentum istud magnum est, ego autem dico in Christum et ecclesiam, cum hoc, inquam, beatus apostolus dicat et Christi pariter adque ecclesiae unitatem indiuiduis nexibus cohaerentem sancta sua uoce testetur, quomodo potest esse cum Christo qui cum sponsa Christi adque in eius ecclesia non est? aut quomodo adsumit sibi regendae aut gubernandae ecclesiae curam qui spoliavit et fraudauit ecclesiam Christi?

Nam de Nouato nihil inde ad nos fuerat nuntiandum, cum magis per nos uobis debeat Nouatus ostendi rerum nouarum semper cupidus, auaritiae inexplebilis rapacitate furibundus, adrogantia et stupore superbi tumoris inflatus, semper istic episcopis male cognitus, quasi haereticus semper et perfidus omnium sacerdotum uoce damnatus, curiosus semper ut prodatur, ad hoc

9 Eph. 5, 31. 32.

1 cogitare *F*, cogitare *P* quoque *F*, uero *LPQRv* 2 admissio *FQ*,
admissum *P*, admissae *L* et ecclesiasticis *R* subtractis *L* 3 et
om. LR tam in] tamen *FL*, tamen in *Q* 4 conscientiam *Q*
5 illinc *FQR*, illic *LMPv* 6 mitasse *L* mutare regione *P*, nutarem
religionem *L* 7 christus *L* 9 relinquat *P* 10 matrem] et ad-
haerebit uxori suae *add. Balusius ex 4 codd.* una carne *R*, unam carnem
LPQv 11 istud] hoc *F* 12 christo *FPR* et] et in *PRQv*
ecclesia *R* hoc *om. F* beatus *om. L* 13 christum *LPQ* inui-
duis *ex inuidis Q* (indiuiduis *M*) 14 coherentem *FPQ* sanctam *L*
testatur *P* 15 sponsam *Q* eius *om. R* 16 sibi assumit *R*
17 spoliabit *F* fraudabit *F* christi *om. R* 18 inde] de *R*
nuntiatum *F* 19 per] a *F* nouorum *F* 20 semper *om. R*
cupidos *L* inexplebili *PQ* 21 istinc *F* 22 cognitis *R*¹ hereti-
cos *Q*

adulator ut fallat, numquam fidelis ut diligat, fax et ignis ad confianda seditionis incendia, turbo et tempestas ad fidei facienda naufragia, hostis quietis, tranquillitatis aduersarius, pacis inimicus. denique Nouato illinc a uobis recedente id est procella et turbine recedente ex parte illic quies facta est, et gloriosi ac boni confessores qui de ecclesia illo incitante discesserant, posteaquam ab urbe ille discessit, ad ecclesiam reuerterunt. idem est Nouatus, qui apud nos primum discordiae incendium seminauit, qui quosdam istic ex fratribus ab episcopo segregauit, qui in ipsa persecutione ad euertendas fratrum mentes alia quaedam persecutio nostri fuit. ipse est qui Felicissimum satellitem suum diaconum nec permittente me nec sciente sua factione et ambitione constituit et cum sua tempestate Romae quoque ad euertendam ecclesiam nauigans similia illic et paria molitus est, a clero portionem plebis auellens, fraternitatis bene sibi cohaerentis et se inuicem diligentis concordiam scindens. plane quoniam pro magnitudine sua debeat Carthaginem Roma praecedere, illic maiora et grauiora commisit. qui istic aduersus ecclesiam diaconum fecerat, illic episcopum fecit. nec hoc quisquam miretur in talibus. feruntur semper mali suo furore dementes et posteaquam scelera fecerunt, conscientia ipsa sceleratae mentis agitantur. nec remanere in ecclesia Dei possunt qui deificam et ecclesiasticam disciplinam nec actus sui conuersatione nec morum pace

1 adulator *LQRv* nunquam *L* fax *R*, pax *FQ*, pacem *LP*; *pix fort.* et *om. P* 2 confiandam *LPQ* turbo *B'* ad] et *F*
 4 illic *FLR* id est . . . recedente *om. F* 5 ex parte] explare *R*
 7 ad] ab *P* 8 discordiae] et schismatis *add. Rv*, et (*om. L*) schisma *add. F'L*, apud schisma *add. F'*, et schismas *add. Q*, et scismae *add. P*; *expunxi hoc additamentum* 9 eosdam *R*, quosdam *L* 10 fratres *M'* (*fratrum M'Q*) 11 nostri *F*, nostris *LPQRv* satalitem *R* suum diaconem *F*, suum suum diaconum suum *M* (*suum diaconum Q*) 12 nec scientem *F*, nesciente *LQ* suae *P* 13 suam tempestatem *B*
 romam *Rv* uertendam *R* 15 sibi *om. L* coherentes *Q* 16 diligentes *Q* concordia *Q* 17 magnitudinem *F* sua debuit a cartagine *add. in marg. P m. 2* debebat *R*, debat *F* cartaginem *F*
 romam *PQ* procedere *LPQ*, procederent *F* 18 istic *ex sic Q m. 2*, sic *FMQ'* 20 dementis *F* 21 fecerint *PRv* 22 deificam] circa me *LP* 23 conuersationem *PQ* moram *L'* pacem *PQB*

tenuerunt. spoliati ab illo pupilli, fraudatae uiduae, pecuniae quoque ecclesiae denegatae has de illo exigunt poenas quas in eius furore conspiciamus. pater etiam eius in uico fame mortuus et ab eo in morte postmodum nec sepultus. uterus uxoris calce percussus et abortione properante in parricidium partus expressus. et damnare nunc audet sacrificantium manus, cum sit ipse nocentior pedibus, quibus filius qui nascebatur occisus est.

Hanc conscientiam criminum iam pridem timebat. propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed et communicatione prohiberi pro certo tenebat, et urgentibus fratribus imminere cognitionis dies quo apud nos causa eius ageretur, nisi persecutio ante uenisset, quam iste uoto quodam euadendae et lucrandae damnationis excipiens haec omnia commisit et miscuit, ut qui eici de ecclesia et excludi habebat, iudicium sacerdotum uoluntaria discessione praecederet, quasi euasisse sit poenam praenensis sententiam.

Circa ceteros autem fratres elaboramus, quos ab eo circumuentos dolemus, ut ueteratoris perniciosum latus fugiant, ut letales laqueos sollicitantis euadant, ut de qua ille pelli diuinitus meruit ecclesiam repetant: quos quidem Domino adiuuante per eius misericordiam regredi posse confidimus. neque enim potest perire nisi quem constat esse periturum, cum Dominus in euangelio suo dicat: omnis plantatio quam non plantauit pater meus caelestis eradicabitur. qui plantatus non

23 Matth. 15, 13.

1 pecunia R 2 quoque ecclesiae F denegator F has] hi P *sed*
 h s. l. 3 uico fame] uicoram F 4 et] est et ex est R mortem Q
 uterus] uerus F uxore F 5 percussus ex perfusus Q m. 3 (per-
 fusus M) properate R 6 audeat L, audet et F 7 innocentior Q
 quibus om. F qui om. LP 9 et] et de P communicationi F,
 communicationem Q, communionem L 10 tenebat] timebat P
 11 conitionis R 13 ut om. P, et F 14 habebat] debebat P
 iudicio R uoluptaria F 15 praecederat F, recederet R sit
 sit L¹ 16 sententia L 17 ab eo] habeo LQ circumuentus R¹,
 circumuento M (circumuentos Q) 18 ueteratores LQ ut] et LP
 19 laq.os F sollicitantis] scilicet tantis F euadant F ut] et F
 20 et ecclesiam L 21 eius om. L 22 costat R

est praeceptis Dei patris et monitis, solus poterit de ecclesia ille discedere, solus episcopis derelictis cum schismaticis et haereticis in furore remanere. ceteros uero nobis adunabit Dei patris misericordia et Christi Domini nostri indulgentia et nostra patientia. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LIII.

CYPRIANO FRATRI MAXIMVS VRBANVS SIDONIVS MACARIVS S.

Certi sumus, frater carissime, te quoque nobiscum pari uoto congaudere quod nos habito consilio utilitatibus ecclesiae et paci magis consulentes, omnibus rebus praetermissis et iudicio Dei seruatis, cum Cornelio episcopo nostro pariter et cum uniuerso clero pacem fecisse. cum gaudio etiam uniuersae ecclesiae prona etiam omnium caritate hoc factum his litteris nostris certissime scire debuisti. oramus te, frater carissime, multis annis bene ualere.

1 in praeceptis *Rv* ecclesiam *FL*¹ illae *P* 2 derelictis
om. M (exh. Q) schismatis *L* et haereticis *om. F* 3 manere
*P*¹ *QR* (remanere *M*) caeteros *R* nobiscum *LPRv* adunauit
PQ misericordiae *R*, misericordiam *L* 4 nostri] iesu christi *add.*
PQ 5 opto ... ualere *om. L*. — Ad Cornelium explicit *F*, Ad Cornelium
 .IIII. (epistula .IIII. *Q*) explicit *QR*, Ad Cornelium de Nouato
 explicit *L*, Explicit ad Cornelium de Nouato *P*. —

Epist. LIII. — Incipit epistula (a *add. M*) Maximo Urbano Sidonio Machario (Maximi Urbani Sidonii Macharie *EQ*^o) ad Cyprianum *EMQo*, Incipit epistola ad Ciprianum facta Maximo Urbano Sidonio Macario cum Cornelio episcopo pacem fecisse *T*, *om. ω*. — 7 et macharius *EQovv* salutem *M* (salutem *Q*) 8 certissimus *Q*¹ *E*¹ (certi sumus *M*) 9 quod *om. v*; cf. pag. 536, 12 concilio *Q*² (consilio *MQ*¹) 12 prona] pronati *T* 13 caritatem *QT* scire certissime *v* 14 oramus ... ualere *om. Q*¹ *M*, ualete *ω* 15 ualere u[*T*. — Ad Ciprianum epistula a Maximo Urbano Sidonio Macario cum Cornelio ep[pacem fecisse explicit *T*, Epistula (Explicit epistula *o*) Maximi Urbani Sidoni Machari (*om. o*) ad Ciprianum explicit (*om. o*) *EMQo*, *om. ω*. —

EPISTVLA LIIII.

CYPRIANVS MAXIMO PRESBYTERO ITEM VRBANO ET SIDONIO
ET MACARIO FRATRIBVS S.

Lectis litteris uestris, fratres carissimi, quas ad me de uestra
5 regressione et de ecclesiastica pace ac fraterna redintegratione
fecistis, in tantum me laetatum esse confiteor in quantum
fueram et ante laetatus quando confessionis uestrae gloriam
conperi et militiae uestrae caelestem ac spiritalem laudem
10 gratulabundus excepi. nam et haec fidei et laudis uestrae alia
confessio est unam esse ecclesiam confiteri nec alieni erroris
uel potius prauitatis participem fieri, repetere eadem castra
unde prodistis, unde ad gerendum proelium et aduersarium
subigendum fortissimis uiribus prosilistis. illuc enim erant de
15 acie tropaea referenda unde ad aciem fuerant arma suscepta,
ne quos ad gloriam Christus parasset eosdem gloriosos Christi
ecclesia non haberet. nunc uero et uos congruentem fidei uestrae
tenorem adque indiuiduae caritatis et concordiae legem domi-
nica pace tenuistis et exemplum ceteris dilectionis et pacis
uestro itinere fecistis, ut ecclesiae ueritas et euangelii ac sacra-

Epist. LIIII. — Incipit ad Maximum *pr F fol. 8^b (desideratur deinde folium)*, Incipit ad Maximum presbyterum et (presbyterum et *om. B*) Vrbanum (urbem *L*) et (*om. B*) Sidonium et Macarium (Macharium *Q*, Macarium de regressione eorum ad ecclesiam *B*) *BLQT*. — 2 presbyteris *B*, presbyterum *Q*¹ (presb: *M*) 3 machario *QTV* 5 pace] disciplina pace *B* 6 me latatum *T*¹, me laetum *Q*, male tatum *B* 8 caeleste ac spiritale *B*² laudem] gaudium *B* 9 excepti *L* fide *M* (fidei *Q sed in marg. m. 2* huius fidei) uestrae *om. B* 10 nec] ne *B* 11 participes *L* castra u. p. u. a. g. p. et a. subigendum] gratulabundus excepi. nam haec fidem et laudis uestrae ministerium iste subigenda cum *B* 12 gerendum] regendum *LQT* 13 prosilistis *B*, prosiluistis *T sed uistis in ras.* illuc enim erant] luxerat enim *B* 14 tropea *BLQT* perferenda *B* ad arma *T* 16 ecclesiam *M* (ecclesia *Q*) nunc] nec *B* 17 dominicam *QT* 18 pacem *Q* 19 ecclesiam *B* euangelii (euangeli *L*) ac *BLTV*, euangelia *MQ*¹, euangelica *Q*², euangelici *v* sacramenta *T*¹

menti unitas quae a nobis tenebatur uestro etiam consensu ac uinculo necteretur nec confessores Christi erroris duces fierent qui uirtutis et honoris auctores laudabiles extitissent.

- 2 Viderint quantum uobis ceteri gratulentur uel quantum apud se ipsos singuli gloriantur: ego me et gratulari satis uobis et plus ceteris gloriari in hac uestra pacifica regressione et caritate confiteor. simpliciter enim quid in meo corde fuerit debetis audire. dolebam uehementer et grauiter angebar quod eis communicare non possem quos semel diligere coepissem. postquam uos de carcere prodeuntes schismaticus et haereticus error excepit, sic res erat quasi uestra gloria in carcere remansisset. illic enim resedisse uestri nominis dignitas uidebatur quando milites Christi non ad ecclesiam de carcere redirent, in quem prius cum ecclesiae laude et gratulatione uenissent.
- 3 Nam etsi uidentur in ecclesia esse zizania, non tamen impedi debet aut fides aut caritas nostra ut quoniam zizania esse in ecclesia cernimus, ipsi de ecclesia recedamus. nobis tantummodo laborandum est ut frumentum esse possimus, ut cum coeperit frumentum dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro et labore capiamus. apostolus in epistula sua dicit: in domo autem magna non solum uasa sunt aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quaedam qui-

20 II Tim. 2, 20.

2 necteretur] necteneretur Q, nectenerentur T fierent ex fuerint Q
 (fierent M) 3 uirtuteis T auctore. B s eras. 5 gloriantur] gratul-
 lentur B, et om. B satis] magis v uos B 6 raritate T
 7 quod L meo] me B corde f.] defuerit T debeatis T¹ 8 eis]
 se is MQ¹, is Q², se his B, his T 9 possent B semel] antea V
 diligere Q coepissent B 10 uos] uos enim V prodentes T
 scismaticos BQ hereticos BQ error ex errat Q (errat M)
 11 excipit T mansisset Q 12 recidisse BQ dignitas etc.
 exhibet F 15 nam etsi . . . p. 623, 12 lumen amittunt exh. Augustinus
 Epist. CVIII c. 10 = A¹, Augustinus contra Cresconium Don. II 43 =
 A², Augustinus contra Gaudentium Don. II 3 = A³ etsi] si BQT
 uiidentur T 16 debeat M (debet Q) zizanium T in ecclesia
 esse F 17 semper cernimus T ipsi] nos A¹ recidamus M (rece-
 damus Q) 18 est om. B, est fratres carissimi V 19 pro om. B
 20 dicat B 22 ligna B quaedam] quidam L

dem honorata, quaedam inhonorata. nos operam demus
 et quantum possumus laboremus ut uas aureum uel argenteum
 simus. ceterum fictilia uasa confringere Domino soli concessum
 est cui et uirga ferrea data est. esse non potest maior domino
 5 suo seruus nec quisquam sibi quod soli filio pater tribuit uindi-
 care, ut se putet aut ad aream uentilandam et purgandam palam
 iam ferre posse aut a frumento uniuersa zizania humano iudicio
 separare. superba est ista obstinatio et sacrilega praesumptio
 quam sibi furor prauus adsumit. et dum sibi semper quidam
 10 plus quam mitis iustitia deposcit adsumunt, de ecclesia pereunt,
 et dum se insolenter extollunt, ipso suo tumore caecati ueri-
 tatis lumen amittunt. propter quod et nos temperamentum
 tenentes et libram Domini contemplantes et Dei patris pietatem
 ac misericordiam cogitantes diu multumque tractatu inter nos
 15 habito iusta moderatione agenda librauimus.

Quae omnia penitus potestis inspicere lectis libellis quos hic 4
 nuper legeram et ad uos quoque legendos pro communi dilectione
 transmiseram, ubi lapsis nec censura deest quae increpet nec
 medicina quae sanet. sed et catholicae ecclesiae unitatem quan-
 20 tum potuit expressit nostra mediocritas: quem libellum magis
 ac magis nunc uobis placere confido, quando eum iam sic
 legitis ut et probetis et ametis, siquidem quod nos uerbis con-

1 uero inhonorata *A³Q^v* opera *B* demus] fratres carissimi
add. v 2 et] ut *B* uasa aurea uel argentea *Vv* uel et *A³*
 3 simus] esse possumus *V* dnm *M* (dno *Q*) 4 est cui] cui *B* 5 nec]
 ne *A³* uindicarit *A¹A³* 6 ut se] potest ut *v* putat *B* 7 iam
om. v, uentitabrum iam *F*, et uentilabrum iam *A¹* (palam ferre iam posse
A²A³) ferre se *BLMT*, ferre *Qv*, ferre se putet *F* 8 separare
A¹A²A³FV, segregare *BLQT* est *om. B* praesumptio et sacrilega
 destinatio *A¹* 9 assumit] insipienter assumit *V* et] ut *B* dum
A¹A²A³BFLV, dum dominium *QTv* quidam plus] quid amplius *B*,
 amplius aliquid *A¹* 11 insolentes *L* ipsos uotum ore *L* 13 libe-
 ram *L* contemplantis *QT* 14 hac misericordiam dñi *Q* 15 habita *L*
 agendi *B*, quae sunt agenda *Vv* librabimus *F* 16 omni *T¹* (*exp.*
m. 2) paenitus *LQT*, *om. B* hic *om. B*, his *F* 18 transmiseram-
 mus *T* censura] diuina *add. V* 19 catholica *Q* (catholice *M*)
 20 quam *F* 21 ac magis *om. B* 22 conscripsimus *om. F*

scripsimus nos factis inpletis, quando ad ecclesiam caritatis ac pacis unitate remeatis. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA LV.

CYPRIANVS ANTONIANO FRATRI S.

- 1 Accepi primas litteras tuas, frater carissime, concordiam collegii sacerdotalis firmiter optinentes et catholicae ecclesiae cohaerentes, quibus significasti cum Nouatiano te non communicare, sed sequi consilium nostrum et cum Cornelio coepiscopo nostro unum tenere consensum. scripsisti etiam ut exemplum earundem litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, ut deposita omni sollicitudine iam sciret te secum hoc est cum catholica ecclesia communicare.
- 2 Sed enim superuenerunt postmodum aliae litterae tuae per Quintum conpresbyterum missae, in quibus animaduerti animum tuum Nouatiani litteris motum nutare coepisse. nam cum et consilium et consensum tuum firmiter ante fixisses, desiderasti in his litteris ut rescriberem tibi quam haeresim Nouatianus introduxisset uel Cornelius qua ratione Trofimo et turificatis communicet. quod quidem si pro sollicitudine fidei anxie curas et rei dubiae ueritatem sollicitus exploras, reprehendenda non est in timore diuino aestuantis animi sollicitudo suspensa.

1 et caritatis *T sed et s. l.* 2 unitatem *BQT* remeatis *QT*,
remeabunt *FL*, rememoratio habuit *B* carissimi] ac desiderantissimi
add. Qv semper *om. L.* — Ad Maximum (presbyterum *add. FQT*) et
(*om. B*) Vrbanum et (et *om. B*) Sidonium et Macarium (Macharium *Q*,
macarium de regressione eorum ad ecclesiam *B*) explicit *BFLQT.* —

Epist. LV. — Incipit ad Antonianum de Cornelio et Nouatiano *BCLR*,
Incipit ad Antonianum lege feliciter *Q.* — 6 accepimus *CV* primas
om. Q collegi *CL* 7 obstinentes *C¹*, optinentis *B* 9 epi-
scopo *Q* 10 te tenere *M* (te *om. Q*) 12 transmitterer *C sed alt.*
r s. l. te *L in ras.*, e *R* 15 contra presbyterum *B* 16 nutat *C*
cum *ex con C* cum et] cum *Q* 17 firmiter tuum *CR* 18 heresin *L*,
heresem *B* 19 uel *om. L* tropimo *L*, trophimo *v* 20 si *om. B*
sollicitus *M* (sollicitus *Q*) 22 aestuantis] tanti *B*

Quoniam tamen uideo post primam sententiam epistolae tuae 3
 Nouatiani litteris postmodum te esse commotum, illud, frater
 carissime, primo in loco pono graues uiros et semel super
 petram solida stabilitate fundatos non dico aura leui sed nec
 uento aut turbine commoueri, ne animus dubius et incertus
 uariis opinionibus uelut quibusdam uentorum incurantium
 flatibus frequenter agitetur et a proposito suo cum quadam
 leuitatis reprehensione mutetur. quod ne apud te uel apud
 quemquam Nouatiani litterae faciant, ut desiderasti, frater,
 10 rationem rei tibi breuiter exponam. et quidem primum, quoniam
 de meo quoque actu motus uideris, mea apud te et persona et
 causa purganda est, ne me aliquis existimet a proposito meo
 leuiter recessisse, et cum euangelicum uigorem primo et inter
 initia defenderim, postmodum uidear animum meum a disciplina
 15 et censurâ priore flexisse, ut his qui libellis conscientiam suam
 maculauerint uel nefanda sacrificia commiserint laxandam pacem
 putauerim. quod utrumque non sine librata diu et ponderata
 ratione a me factum est.

Nam cum acies adhuc inter manus esset et proelium glo- 4
 20 riosi certaminis in persecutione ferueret, toto hortatu et pleno
 inpetu militum uires fuerant excitandae et maxime lapsorum
 mentes classico quodam nostrae uocis animandae, ut paeniten-
 tiae uiam non solum precibus et lamentationibus sequerentur,
 sed quoniam repetendi certaminis et reparandae salutis dabatur
 25 occasio, ad confessionis potius ardorem et martyrii gloriam

2 litteras B illum C¹ fr̄ km̄i Q 3 pono om. Q 4 petram]
 robustam add. CR 5 aut] et LQ ne] nec C 6 opinionibus]
 unionibus B 7 et a] a B suo] quoque C cum om. C 8 repre-
 hensione L ne] ne uel Qv alterum apud om. B 9 quemquam]
 quandam Q desideranti C frater] carissime add. BRv 10 quo-
 niam] quoniam qui R 12 aestimet B 13 euangelio C uigorem
 primum B, primo uigorem C et om. LB 14 ea initia defendere
 in B sed ea s. l. m. 2 ad disciplinam et censuram priorem flectisse B
 15 prioret C¹ 16 maculauerunt L nefandam C¹ sacrificia ex
 gratia C 17 putauerint Q liberata C¹ 19 nam] aliam B
 20 tota C¹ 21 impletu C¹ fuerunt C 22 quodam om. Q
 (exh. M) fortiter animandae v 23 precibus] et allegationibus
 add. B 24 sed om. R¹

nostris increpiti uocibus prouocarentur. denique cum de quibusdam ad me presbyteri et diaconi scripsissent eos inmoderatos esse et ad communicationem accipiendam festinanter urgere, rescribens eis in epistula mea quae extat et hoc addidi: qui si nimium properant, habent in sua potestate quod postulant tempore ipso sibi plus quam quod postulant largiente. acies adhuc geritur et agon cotidie celebratur. si commissi uere et firmiter paenitet, et fidei calor praeualet, qui differri non potest potest coronari. de eo tamen quod statuendum esset circa causam lapsorum distuli, ut cum quies et tranquillitas data esset et episcopis in unum conuenire indulgentia diuina permetteret, tunc communicato et librato de omnium conlatione consilio statueremus quid fieri oporteret, si quis uero ante consilium nostrum et ante sententiam de omnium consilio statutam lapsis temere communicare uoluisset, ipse a communicatione abstinere.

- 5 Quod etiam Romam ad clerum tunc adhuc sine episcopo agentem et ad confessores Maximum presbyterum et ceteros in custodia constitutos, nunc in ecclesia cum Cornelio iunctos, plenissime scripsi, quod me scripsisse de eorum rescriptis potes

1 increpati Q, intrepidus C d in t corr. m. 2	2 presbyteris B
diacones CQR, diaconibus B	inmoderatos eos R 3 et om. B
4 scribens BM (rescribens Q)	extat] expediant B qui si etc. cf.
epist. 19. c. 2	5 habeant C ² , om. R 6 et tempore Q quam
quo L, quam BCR	7 acies adhuc] aciens quod adhuc praelium B
agon] apud nos C sed nos s. l. m. 2	8 commissi ex omni si R m. 2,
commissi cotidie B,	poenitent C 9 qui] quod Q potest om. BR
10 statimendum L ¹	esse et C ¹ 11 ut om. C quies et] qui
esset L, quies R	12 esset] est R conuenire uenire L 13 tunc ...
oporteret add. C m. 2	liberato C, libato B conlationum B
14 statuerem L	concilium R 15 sentiam C ¹ R ¹ consilium B
statutum B, statuum L, constituta Q	16 lapsis] lassis R sed s. l.
a] communicare u. ipse a repetit R	17 abstineret Q ² (abstinereur MQ ¹)
18 ad romam R, ad romanum C sed num s. l.	19 agente CLR ad
om. Q confessorum v	20 custodiam Q constitutis C ¹ eccle-
siam CR ¹	iunctos R, iunctus C, functos B 21 scripsi quod me
om. B eorum] orum R poteris CRv	

noscere. nam in epistula sua ita posuerunt: quamquam nobis in tam ingenti negotio placeat quod et tu ipse tractasti, prius esse ecclesiae pacem sustinendam, deinde sic conlatione consiliorum cum episcopis presbyteris diaconis confessoribus pariter ac stantibus laicis facta lapsorum tractare rationem. additum est etiam Nouatiano tunc scribente et quod scripserat sua uoce recitante et presbytero Moyse tunc adhuc confessore nunc iam martyre subscribente, ut lapsis infirmis et in exitu constitutis pax daretur. quae litterae per totum mundum missae sunt et in notitiam ecclesiis omnibus et uniuersis fratribus perlatae [sunt].

Secundum quod tamen ante fuerat destinatum, persecutione sopita cum data esset facultas in unum conueniendi, copiosus episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protexit, in unum conuenimus et scripturis [diu] ex utraque parte prolatis temperamentum salubri moderatione liberauimus, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent et eo quod sibi ecclesia cluderetur secuti saeculum gentiliter uiuerent, nec tamen rursus censura euangelica solueretur, ut ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu paenitentia et rogaretur dolenter paterna clementia et examinarentur causae

1 dinoscere Q, agnoscere B quamquam etc. cf. epist. 30 c. 5 2 in
om. C 3 prius] propius C adaeclisiae C d s. l. 4 con-
lationem B 5 et presbyteris Q diacones Q, diaconibus Bv ad-
stantibus Q (ac stantibus M) 6 ac tractata ratione B 7 etiam]
enim Q (etiam M) nouationo R 8 et] et a B presbyterum
moysen C adhoc L¹ 9 susscribentur C exitum Q 10 per]
in B, pro Q (per M) mundum] modum R 11 sunt om. C noti-
tiam ex nocentiam C ecclesis R 13 sicundum R tamen quod
fuerat ante B ante] antehac Q 14 est B 15 incolomes CLQ
et om. B 16 tutela R, om. B protexit] seruauit Q diu]
diuinis v; expunxi ut l. 12 sunt 17 temperamentis B 18 libera-
uimus C¹R¹ 19 et eo corr. in et ea C, item B 20 clauderetur v,
abdiceretur ex adduceretur C 22 trad. retetur M (traheretur Q) 23 et
om. C

et voluntates et necessitates singulorum, secundum quod libello continetur quem ad te peruenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt. ac si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus uidebatur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum, qui et ipse cum plurimis coepiscopis habito concilio in eandem nobiscum sententiam pari grauitate et salubri moderatione consensit.

7 De quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias me nihil leuiter egisse, sed secundum quod litteris meis fueram ante complexus, omnia ad commune concilii nostri consilium distulisse et nemini quidem ex lapsis prius communicasse, quando adhuc erat unde non tantum indulgentiam sed et coronam lapsus acciperet, postea tamen, sicut et collegii concordia et conligendae fraternitatis ac medendi uulneris utilitas exigebat necessitate temporum succubuisse et saluti multorum prouidentum putasse, et nunc ab his non recedere quae semel in concilio nostro de communi conlotione placuerunt, quamuis multa multorum uocibus uentilentur et mendacia aduersus sacerdotes Dei de diaboli ore prolata ad rumpendam catholicae unitatis concordiam ubique iactentur. sed te oportet ut bonum fratrem adque unanimum consacerdotem, non quid maligni adque apostatae dicant facile suscipere, sed quid collegae tui modesti et graues uiri faciant de uitae et disciplinae nostrae exploratione perpendere.

1 secundo *Q*¹ (secundum *Q*²*M*) in libello *C* sed in *s. l.* 2 quod *Q* (quem *M*) 3 subficiens *R*, efficiens *B* 4 africa. *L* uidebitur *Br*, ut uidebatur *R* roma *Q*, romae *C*, prome *R* 5 cum] secum *L*
 6 episcopis *B* habito] ab illo *C* consilio *BC* eadem *B* sententia *B*² 7 pari] pia *Q* sed in *ras.* (pari *M*) 8 nunc fuit] est nunc *B* 9 ante *om. B*, ad te *Q* (ante *M* sed *n. s. l.*) 10 omne *B*
 consilii *CQ*, consilium *B* nostrum *B* 11 memini *C*¹ ex] me *C*
 13 acceperat *C*¹ sicut et] sicut *CQRo* collegio *R*¹, collegis *B*
 concordiam *L* 14 mendenti *C*¹ 15 necessitati *CQv*, necessitatem *B*;
cf. 631,20 16 putare *Q* recessi *ex* recesserit *C* 17 conlotione *ex*
 conciliatione *C* 19 ore prolata] reprobata *B* 21 quod *M* (quid *Q*)
 adque] aut *B* apotestate *C* 22 collegii *B* ut modesti *B*
 23 de uita *CQ*, denictae *L* exemplo ratione *C*

Venio iam nunc, frater carissime, ad personam Corneli col-
 legae nostri, ut Cornelium nobiscum uerius noueris, non de
 malignorum et detrahentium mendacio, sed de Dei iudicio qui
 episcopum eum fecit et coepiscoporum testimonio quorum nume-
 5 rus uniuersus per totum mundum concordī unanimitate con-
 sensit. nam quod Cornelium carissimum nostrum Deo et Christo
 et ecclesiae eius, item consacerdotibus cunctis laudabili praed-
 icatione commendat, non iste ad episcopatum subito peruenit,
 sed per omnia ecclesiastica officia promotus et in diuinis ad-
 10 ministrationibus Dominum saepe promeritus ad sacerdotii sublime
 fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. tunc deinde episco-
 patum ipsum nec postulauit nec uoluit, nec ut ceteri quos adro-
 gantiae et superbiae suae tumor inflat inuasit, sed quietus alias
 et modestus et quales esse consuerunt qui ad hunc locum diui-
 15 nitus eliguntur, pro pudore uirginalis continentiae suae et pro
 humilitate ingenitae sibi et custoditae uerecundiae non ut qui-
 dam uim fecit ut episcopus fieret, sed ipse uim passus est ut
 episcopatum coactus exciperet. et factus est episcopus a plurimis
 collegis nostris qui tunc in urbe Roma aderant, qui ad nos
 20 litteras honorificas et laudabiles et testimonio suae praedica-
 tionis inlustres de eius ordinatione miserunt. factus est autem
 Cornelius episcopus de Dei et Christi eius iudicio, de cleri-
 corum paene omnium testimonio, de plebis quae tunc adfuit
 suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum uirorum col-

1 fratres *B* km̄i *BM* (k. *Q*) ad] et ad *BC* collegae cor-
 neli *C* 2 nouerit *L*, om. *B* 3 dei] domini dei *v* qui om. *QR*
 (exh. *M*), esse qui *C*^a 4 episcopum eum scripsi, ep̄m *CBLQR*, eum
 episcopum *v* fecit et coepiscoporum om. *B* testimonium *C*¹
 5 consentit *L*¹ 6 cornelio *R*¹ 7 ecclesia *L* cum sacerdotibus *R*
 laudabilis *B* 10 dno *L*, d̄m *C* ad] a *R* sacerdoti *Q*, sacerdotibus
 corr. in sacerdotis *C* 11 tum *v* 12 nec uoluit om. *B* nec] nec-
 sui *C* 13 tumor ex et humor *C* inflatus *R*, infra *B* alios *C*
 14 consueuerunt *v* ad hunc] adhuc *B* 15 continentiae *BLQV*
 (teste *Rigaltio*), conscientiae *CR* 16 et *B* s. l. m. 2 17 fieret] fieri
 uoluit *R* 18 factus . . . l. 21 miserunt om. *B* 20 honorificat *L*¹
 alterum et om. *M* (exh. *Q*) 21 est om. *R* 22 cornelio *C*¹
 23 plebi *C* 24 suffragio et *CRv* de . . . collegio om. *B* collegio
 om. *L*; consensu *malim*; cf. *epist.* 59 c. 5.

legio, cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus id est cum locus Petri et gradus cathedrae sacerdotalis uacaret: quo occupato et de Dei uoluntate adque omnium nostrum consensione firmato quisque iam episcopus fieri uoluerit foris fiat necesse est nec habeat ecclesiasticam ordinationem. qui ecclesiae non tenet unitatem. quisque ille fuerit multum de se licet iactans et sibi plurimum uindicans profanus est, alienus est, foris est. et cum post primum secundus esse non possit, quisque post unum qui solus esse debeat factus est iam non secundus ille sed nullus est.

- 9 Tunc deinde post episcopatum non ex ambitu nec extortum, sed de Dei qui sacerdotes facit uoluntate susceptum, quanta in ipso suscepto episcopatu suo uirtus, quantum robur animi, qualis firmitas fidei, quod nos simplici corde et perspicere penitus et laudare debemus, sedisse intrepidum Romae in sacerdotali cathedra eo tempore cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei fanda adque infanda comminaretur, cum multo patientius et tolerabilius audiret leuari aduersus se aemulum principem quam constitui Romae Dei sacerdotem. nonne hic, frater carissime, summo uirtutis et fidei testimonio praedicandus est, nonne inter gloriosos confessores et martyras deputandus, qui tantum temporis sedit expectans corporis sui carnifices et tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium aduersus edicta feralia resistentem et minas et cruciatus et tormenta fidei uigore calcantem

1 id est *ex idem C*, hoc est *B* 2 gradus] locus *B* et cathedra *V*
sacerdotalis *om. B* uacaret *Q* 3 et de] de *CRv* 4 quisquis *C^v*
fiant *C* 5 ecclesiastica ordinatione *B*, ecclesiae ordinationem *C* qui
ex quia C 6 quisquis *C^v* fuerit] foris fuerit *L* de sebet *C*
8 quisquis *C^v* 9 qui solus *om. C* non iam *BCR*, non *Q* (iam
non *M*) 10 ille *om. B* est *om. Q* 11 tum *Rv* ambitum *Q*
12 qui *om. B* 13 suscepto *om. L*, suscepta *C* coepiscopatum *C* eo
in *cū corr. m. 2* sua *ex suo C* quantum ... penitus *add. C m. 2*
in *margin.* quantus *B* robur *BC* 14 quod] quos *B*, sed *R*
15 sedisse] *sed in se L* 16 sacerdotalibus *C* 17 dei *om. C* infanda]
nefanda *R* 18 aduersum *Q* aemulum] malum *coni. Salmasius de*
primatu papae c. 6 p. 86 19 quam] quosi *R* dei] aemulum *Q*
km M (k. Q), om. CR 20 summae *CR* 21 martyres *BCR^v*
22 temporibus *C* ferocientes *B*

uel gladio inuaderent uel crucifigerent uel igne torrerent uel quolibet inaudito genere poenarum uiscera eius et membra laniarent? etiamsi maiestas [Domini protegentis et bonitas sacerdotem quem fieri uoluit factum quoque protexit, tamen Cornelius, quantum ad eius deuotionem pertinet et timorem, passus est quidquid pati potuit et tyrannum armis et bello postmodum uictum prior sacerdotio suo uicit.

Quod autem quaedam de illo inhonesta et maligna iactantur, 10 nolo mireris, cum scias hoc esse opus semper diaboli ut seruos Dei mendacio laceret et opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, ut qui conscientiae suae luce clarescunt alienis rumoribus sordidentur. explorasse autem collegas nostros scias et uerissime conperisse nulla illum libelli, ut quidam iactitant, labe maculatum esse, sed neque cum episcopis qui sacrificauerint communicationem sacrilegam miscuisse, sed eos demum quorum 15 causa audita et innocentia conprobata sit coniunxisse nobiscum.

Nam et de Trofimo, de quo tibi scribi desiderasti, non ita 11 res est ut ad te pertulit rumor et mendacium malignorum. nam, sicut et antecessores nostri saepe fecerunt, conligendis 20 fratribus nostris carissimus frater noster necessitate succubuit. et quoniam cum Trofimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad ecclesiam Trofimo et satisfaciente et paenitentia deprecationis errorem pristinum confitente et fraternitatem quam nuper abstraxerat cum plena humilitate et satisfactione reuocante 25 audita sunt eius preces et in ecclesiam Domini non tam

1 crucifigerentur *C*¹ 2 laniaret *R* 3 protegeret *B* quem
sacerdotem quem *L* 5 tantum quantum *B* eiusdem *Q* et *om.* *B*
timore *Q* 8 iactentur *B* 9 nolo *ex* noli *C* miraris *Q*¹ (mireris
*Q*²*M*) 10 domini *Q* lateret *C*¹ et] ut *B* infamat *L* 11 ut]
et *BQ* 12 sordirentur *L*¹, odirentur *B* 13 nullam *R*¹ iactant
BL, actitant *C* 14 sacrificauerunt *CQRv* commutationem *C*
15 eos demum] eosdem *Q* (eos de *M*) 17 trophimo *v* ut solet scripsi
desideras *B* 18 mendacio *B* post malignorum repetit *C*: nam sicut
de trofimo 19 et *om.* *BQRv* nostro *L*¹ colligendus *R*
20 frater *om.* *BQ* noster *om.* *L*, noster cornelius *v* necessitati *v*
21 pars] parci *C* accesserat *B* redeunte et *C* 22 satis-
faciente *R*¹ 24 prouocante *C* 25 et *om.* *Q* ecclesia *BQ* et non *Q*,
nam *C* tam] tantum *BLQ*

Trofimus quam maximus fratrum numerus qui cum Trofimo fuerat admissus est, qui omnes regressuri ad ecclesiam non essent, nisi cum Trofimo comitante uenissent. tractatu ergo illic cum collegis plurimis habito susceptus est Trofimus, pro quo satisfaciebat fratrum reditus et restituta multorum salus. sic tamen admissus est Trofimus ut laicus communicet, non secundum quod ad te malignorum litterae pertulerunt quasi locum sacerdotii usurpet.

- 12 Sed et quod passim communicare sacrificatis Cornelius tibi nuntiatus est, hoc quoque de apostatarum fictis rumoribus nascitur. neque enim possunt laudare nos qui recedunt, aut expectare debemus ut placeamus illis qui nobis displicentes et contra ecclesiam rebelles sollicitandis de ecclesia fratribus uolenter insistunt. quare et de Cornelio et de nobis quaecumque iactantur nec audias facile nec credas, frater carissime. 15
- 13 Si qui enim infirmitatibus occupantur, illis sicut placuit in periculo subuenitur. postea quam tamen subuentum est et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt aut opprimi aut ui et manu nostra in exitum mortis urgeri, ut quoniam morientibus pax datur necesse sit mori eos qui acceperint pacem, cum magis in hoc iudicium diuinae pietatis et paternae lenitatis appareat quod qui pignus uitae in data pace percipiunt hic quoque ad uitam percepta pace teneantur. et idcirco si accepta pace commeatus a Deo datur, nemo hoc debet in sacerdotibus criminari, cum semel placuerit fratribus in peri-

1 trofimus *ex trofimo fuerat C* 2 fuerat *om. B* 3 esset *R* cum
exp. C uenissent *om. C* tractatu *BQR* illuc *L* 4 pro . . .
 l. 6 trofimus *add. C m. 2 in marg.* 7 ad te] ante *B* locum et *C*
 8 sacerdotis *CQv* usurpent *L* 10 quoque] etiam *CQRv* de]
 et *B* fictis *C s. l. m. 2, finctis Q* 11 recedunt] a nobis *add. CRv*
 12 displicent *QR* et *om. C* 13 sollicitandos *C os ex us* de
om. L 14 quare et] quare *B* 15 carissime *om. C* 16 quis *B*
 17 tamen quam *v* est *exp. R* 18 soffocari *CR* 19 aut *om. C*
 ui et *om. B* exitu *BQ* ut *om. Q* 21 et cum *B* iudicium
BCRV, iudicium *LQ* 22 et paternae *ex et patientiae R, om. L*
 lenitatis] bonitatis *BR, om. L* apparuit *B* 23 perceptam *RQ*
 pace *om. B* 24 dno *Q* datus *C* 25 in *om. Q* frat̄ fratri in
 periculi *B*

culo subueniri. nec tu existimes, frater carissime, sicut quibusdam uidetur, libellaticos cum sacrificatis aequari oportere, quando inter ipsos etiam qui sacrificauerint et condicio frequenter et causa diuersa sit. neque enim aequandi sunt ille qui ad sacrificium nefandum statim uoluntate prosiliuit et qui reluctatus et congressus diu ad hoc funestum opus necessitate peruenit, ille qui et se et omnes suos prodidit et qui ipse pro cunctis ad discrimen accedens uxorem et liberos et domum totam periculi sui pactione protexit, ille qui inquilinos uel amicos suos ad facinus compulit et qui inquilinis et colonis pepercit, fratres etiam plurimos qui extorres et profugi recedebant in sua tecta et hospitia recepit, ostendens et offerens Domino multas uiuentes et incolumes animas quae pro una saucia deprecentur.

Cum ergo inter ipsos qui sacrificauerint multa sit diuersitas, 14
15 quae inclementia est et quam acerba duritia libellaticos cum his qui sacrificauerint iungere, quando is cui libellus acceptus est dicat: 'ego prius legeram et episcopo tractante cognoueram non sacrificandum idolis nec simulacra seruorum Dei adorare debere, et ideo ne hoc facerem quod non licebat, cum occasio libelli
20 fuisset oblata, quem nec ipsam acciperem nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum uel ueni uel alio eunte mandauit, Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me

1 subuenire *L* 2 libellatos *L*, libellatis *B* 3 sacrificauerunt *Qv*
4 aequandi sunt *R s. l. m. 2*, aequandus *C sed us ex a* 5 a uoluntate *C¹* luctatus *v*, uictus *ex luctus C* 7 ad *om. BM (exh. Q)*
8 accedin *R* totu *R¹* pactione *LV*, factione *B*, passione *Q*, perfectione *CR*, perfunctione *v*, peractione *fort.* 11 extorrens *B*, et torres *R* et profugi . . . offerens *om. B* secedebant *R sed se in ras.*
ospitia *C* 12 suscepit *Q* deo *BC* multas animas *v* uiuentes] soluentes *C* et *om. B* incolomes *CQR* 13 animas *om. v* deprecentur] seruabit *add. B* 14 sacrificauerunt *v* sit multa *L* multa . . . 1. 16 sacrificauerint *om. B* 15 ius clementia *M sed ius s. l. m. 2* (inclementia *Q*) est et] esset *CQR* iis *v* 16 sacrificauerunt *v* his *BC* cuius *CRV* est *om. R* 17 legebam *B* ep̄m *C¹*
18 sacrificando *C¹* 19 ne hoc] nec ego *B* 20 acceperim *C* nisi] aut si *B* 21 et occasio *B* uel ueni *R*, ueni *C* mandauit *BC¹*
christiano *C¹* 22 mihi] me *Q* ad *m* et ad *corr. C* aram *Q*

uenire non posse, dare me ob hoc praemium, ne quod non licet faciam. nunc tamen etiam iste qui libello maculatus est, posteaquam nobis admonentibus didicit nec hoc se facere debuisse, etsi manus pura sit et os eius feralis cibi contagia nulla polluerint, conscientiam tamen eius esse pollutam, flet auditis nobis et lamentatur et quod deliquerit nunc admonetur et non tam crimine quam errore deceptus quod iam de cetero instructus et paratus sit contestatur.

- 15 Quorum si paenitentiam respuamus habentium aliquam fiduciam tolerabilis conscientiae, statim cum uxore cum liberis, quos 10 incolumes reseruauerant, in haeresim uel schisma diabolo inuitante rapiuntur: et adscribetur nobis in die iudicii nec ouem sauciam curasse et propter unam sauciam multas integras perdidisse: et cum Dominus relictis nonaginta nouem sanis unam errantem et lassam quaesierit et inuentam umeris suis ipse portauerit, 15 nos non tantum non quaeramus lassos, sed et uenientes arceamus, et cum pseudoprophetae gregem Christi nunc uastare et lacerare non desinant, occasionem canibus et lupis demus ut quos persecutio infesta non perdidit eos nos duritia nostra et inhumanitate perdamus. et ubi erit, frater carissime, quod apostolus dicit: 20 omnibus per omnia placeo, non quaerens quod mihi est utile, sed quod multis; ut saluentur. imitatores mei estote, sicut et ego Christi. et iterum: factus sum

21 I Cor. 10, 33. 11, 1. 23 I Cor. 9, 22.

1 uenire ex ueri R	ob] ad B, ab C ¹	2 mmaculatus C	4 feralis
ex fragilis C	cibi M in ras., qui Q	contagia] contraria B	polluerunt BC
6 et quod] quod R	nunc om. B	7 deceptis B	
structus M (instructus Q)	10 conscientia est R	11 reseruauerint V,	
reseruauerat Q, reseruando B	schismate ex schismatici C	inuitate R	
12 adscriberetur B, adscriptura C ¹	14 nonaginta nouem	om. C	15 et lapsam C, uel lassam B
non om. BQ	quaerimus C, curamus Q	lassos BV, lassus L, lapsos CQRv	17 et cum in nec cum corr. C
18 occasione R, occasiorem Q (occasione M)	lupis ex lopus R	ut] et CR	19 nos L s. l. m. 2
20 erat Q (erit M)	kmi M (k. Q)	dixit B	21 quaeres R
22 utile est Qv	ut ex et C	23 sicut et] sicut B	et ... lucrarer om. B

infirmus infirmis ut infirmos lucraret. et iterum: si patitur membrum unum, conpatiuntur et cetera membra: et si laetatur unum membrum, conlaetantur et cetera membra.

5 Alia est philosophorum et Stoicorum ratio, frater carissime, 16 qui dicunt omnia peccata paria esse et uirum grauem non facile flecti oportere. inter Christianos autem et philosophos plurimum distat. et cum apostolus dicat: uidete ne quis uos depraedetur per philosophiam et inanem fallaciam, uitanda 10 sunt quae non de Dei clementia ueniunt, sed de philosophiae durioris praesumptione descendunt. de Moysse autem legimus in scripturis dictum: et fuit Moyses homo lenis nimis. et Dominus in euangelio suo dicit: estote misericordes, sicut et pater uester misertus est uestri. et iterum: non 15 est opus sanis medicus, sed male habentibus. quam potest exercere medicinam qui dicit: 'ego solos sanos curo, quibus medicus necessarius non est'. opem nostram, medellam nostram uulneratis exhibere debemus. nec putemus mortuos esse, sed magis semianimes iacere eos quos persecutione funesta sauciatos 20 uidemus: qui si in totum mortui essent, numquam de isdem postmodum et confessores et martyres fierent.

Sed quoniam est in illis quod paenitentia sequente reualescat 17 ad fidem et ad uirtutem de paenitentia robor armatur, — quod

1 I Cor. 12, 26. 8 Col. 2, 8. 12 Num. 12, 3. 13 Luc. 6, 36. 14 Matth. 9, 12.

1 infirmis infirmus *CM* (infirmus infirmis *Q*) 2 unum membrum
CQR 3 et si] si *L* laetentur *R* unum m. collaetantur *om. B*
 membrum unum *L* 5 alia est ex aliae si *C* istoicorum *R* 6 pec-
 cata] petra *C* pari *C* grauem] ad gratiam *C* sed ad s. l. 8 de-
 prendetur *C*¹ 10 sunt] a nobis *add. Rv* 11 praesumptionis *L*
 moysi *BC* legis *C* in *om. BC* 13 estote] ergo *add. B* sicut]
 quomodo *CRV* 15 opus *R* sed us *corr.*, eps *C*¹ 16 potest] post *R*
 medicina *B* ego ex ergo *C* solus *BCQ* sanos *R* sed nos s. l.,
om. C 17 nostram *om. Q* (*exh. M*) medelam *Bv* 18 uulneran-
 tis *C*¹ exhibere debemus uulneratis *B* nec] non *v* 20 uidi-
 mus *B* eisdem *Qv* 22 in *om. B* poenitentiae *C*¹, paeniten-
 tiam *L* sequenter *L*, frequenter *B* eualescat *L*, enuescat *B*
 23 de *om. BCR* paenitentiae *BCR* robor *C*

- armari non poterit, si quis desperatione deficiat, si ab ecclesia dure et crudeliter segregatus ad gentiles se uias et saecularia opera conuertat uel ad haereticos et schismaticos reiectus ab ecclesia transeat, ubi etsi occisus propter nomen postmodum fuerit extra ecclesiam constitutus et ab unitate adque a caritate diuisus coronari in morte non poterit —: et ideo placuit frater carissime, examinatis causis singulorum libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subueniri, quia exomologesis apud inferos non est nec ad paenitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus paenitentiae subtrahatur. si proelium prius uenerit, corroboratus a nobis inuenietur [armatus] ad proelium: si uero ante proelium infirmitas urserit, cum solacio pacis et communicationis abscedit.
- 18 Neque enim praeiudicamus Domino iudicaturus quo minus si paenitentiam plenam et iustam peccatoris inuenit, tunc ratum faciat quod a nobis fuerit hic statutum. si uero nos aliquis paenitentiae simulatione deluserit, Deus qui non deridetur et qui cor hominis intuetur de his quae nos minus perspeximus iudicet et seruorum sententiam Dominus emendet, dum tamen nos meminisse, frater, debemus scriptum esse. frater fratrem adiuuans exaltabitur, et apostolum quoque dixisse: in contemplatione habentes unusquisque, ne et uos tempte-

19 Prou. 18, 19. 20 Gal. 6, 1. 2.

1 deficiant *R* sed ant *s. l.* 3 opera] desideraria *C* conuertet *R*¹,
 conuertant *B* ad exp. *C* haereticus *C* et om. *R*, et ad *L*, uel *B*
 schismaticus *C* reiectus] p̄iectos *B* ab] ad *L* 4 transeant *B*
 et si] est *QM* sed in *M* t *s. l.* nomen] dñi *s. l.* add. *C* 5 constitu-
 tos *C*¹, om. *L* a om. *Q* 6 et coronari in mortem *C* km̄ *C*¹
 7 admittis ad paenitentiam *R* 8 sacrificantes *R*¹, sacrificatis etc. *exh. P*
fol. 515; cf. p. 482, 10 exitus *L* subuenire *CP*¹, obueniri *L*
 quia] quo *CR* exhomologesim *B* apud] ad *B* 10 subtrahitur
LP 11 et armatus *B*, om. *CL* 12 urserit corr. in surrexerit *QB*
 (urserit *M*) 13 si om. *LP* 14 peccatoris om. *Q* (*exh. M*) tum *Q*
 15 nos *ex* non *C* poenitentia *R* 16 decluserit *L* 17 indicat *C*¹
 18 seruorum suorum v sententiam] poenitentiam *RC*², poenitentiae *C*¹
 domini *L* emendat *C* nos *ex* non *C* 19 frater] propterea *B*,
 frater carissime v debeamus *CLv* 20 dixisse] dedisse *L* con-
 templantationem *B* 21 contemptemini *L*

mini, alterutrum onera sustinete, et sic adimplebitis legem Christi, item quod superbos redarguens et adrogantiam frangens in epistula sua ponat: et qui se putat stare, uideat ne cadat, et alio in loco dicat: tu quis es qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. stabit autem: potens est enim Deus stabilire eum, Iohannes quoque Iesum Christum Dominum nostrum aduocatum et deprecatores pro peccatis nostris probet dicens: filioli mei, ista scribo uobis ne delinquatis: et si qui deliquerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, et ipse est deprecatio pro delictis nostris. et Paulus quoque apostolus in epistula sua posuit: si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis nunc iustificati in sanguine illius 15 eliberabimur per illum ab ira.

Cuius pietatem et clementiam cogitantes, non acerbi adeo nec 19 duri nec in fouendis fratribus inhumani esse debemus, sed dolere cum dolentibus et cum flentibus flere, et eos quantum possumus auxilio et solacio nostrae dilectionis erigere, nec adeo inmites et 20 pertinaces ad eorum paenitentiam retundendam nec iterum soluti et faciles ad communicationem temere laxandam. iacet ecce saucius frater ab aduersario in acie uulneratus. inde diabolus conatur occidere quem uulnerauit, hinc Christus hortatur ne in totum

3 I Cor. 10, 12. 4 Rom. 14, 4. 8 I Io. 2, 1. 2. 12 Rom. 5, 8. 9.

1 honera *B*, onora *L* implebitis *B* 3 ponit *BC*¹ 4 in alio
CQR dicit *BP* quis es qui] qui es *B* 6 dominus *V* iterum
stabilire *CR*, statuere *v* eum] illum *BPQ* 7 dominum nostrum
iesum christum *Q* aduocatum] habemus *add. R* deprecationem *C*
nem *s. l.* 8 probat *CRv*, rogat *B* ista *corr. in ita CM* (ista *Q*)
9 scripsi *Q* delinquetis *C*¹ si quis *BQRv* 11 iustum] suffragato-
torem *Qv* et *om. Q* 12 et *om. Q* posuit et dicit *Q* 14 san-
guinem ipsius *Q* 15 eliberabimur *LPRV*, et liberabimur *B*, liberabi-
mus *CQv* 16 acerui a deo *BR* nec duri *bis L*¹, et duri *Q* 17 in
om. C inhumane *P*¹, inunani *C*¹ dolore *C*¹ 18 flere cum flenti-
bus *Qv* 19 nostro d. eligere *B* inmittes *P*¹, inmittit *B* 20 paeni-
tentiam] duritiam *CR* soluti] remissi *CR* 21 lancxandam *C*¹,
relaxandam *V* 23 occidere conatur *Q* uulnerabit *R* toto *B*

pereat quem redemit. cui de duobus adsistimus, in cuius parte stamus? utrumne diabolo fauemus ut perimat, et semianimum fratrem iacentem, sicut in euangelio sacerdos et leuites, praeterimus? an uero ut sacerdotes Dei et Christi quod Christus et docuit et fecit imitantes uulneratum de aduersarii faucibus rapimus, hunc curatum Deo iudici reseruamus?

20 Nec putes, frater carissime, hinc aut uirtutem fratrum minui aut martyria deficere quod lapsis laxata sit paenitentia et quod paenitentibus spes pacis oblata. manet uere fidentium robur immobile et apud timentes ac diligentes corde toto Deum stabilis et fortis perseuerat integritas. nam et moechis a nobis paenitentiae tempus conceditur et pax datur. non tamen idcirco uirginitas in ecclesia deficit aut continentiae propositum gloriosum per aliena peccata languescit. floret ecclesia tot uirginibus coronata et castitas ac pudicitia tenorem gloriae suae seruat nec quia adultero paenitentia et uenia laxatur, continentiae uigor frangitur. aliud est ad ueniam stare, aliud ad gloriam peruenire, aliud missum in carcerem non exire inde donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei et uirtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse, aliud denique pendere in die iudicii ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari.

21 Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in prouincia nostra dandam pacem moechis non putauerunt et in totum paenitentiae locum contra adulteria cluserunt. non tamen

1 quemq. rediemit C¹ in] enim exp. C partibus CQR
 2 stabimus LP faucamus BQ peremat C¹L semianime B
 3 sacerdotes B leuitas ex leuites L, leuuites P 5 rapimus B
 6 hunc] ut BCRv reseruamus LP, reseruemus BCQv, seruemus R
 7 aut om. CR uirtutes Q minus C 8 aut corr. in ad C sit]
 sunt B 9 manet et B 10 toto corde B dnm Q, dno B, deo R¹,
 in dm P 11 moecis R 14 peccata om. L 15 adulteriora B
 16 uigore L 17 aliud a. g. peruenire om. L aliud missum ex illa
 aut missum C 18 carcere BLP 19 peccato B 20 diu igne]
 diuine 4 codd. unde diutine con. Oxon. 21 die BLPRV, diem CQv
 23 quidam nostros qui pacem (interm. om.) B apud om. R quidam
 de ... p. 639,7 redditurus exh. August. Epist. XCIII 41 nostri R
 24 nostra om. Q moecis R 25 cluserunt v

a coepiscoporum suorum collegio recesserunt aut catholicae ecclesiae unitatem uel duritiae uel censurae suae obstinatione rupe-
runt, ut quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat de
ecclesia separaretur. manente concordiae uinculo et perseuerante
5 catholicae ecclesiae indiuiduo sacramento, actum suum disponit
et dirigit unusquisque episcopus rationem propositi sui Domino
redditurus.

Miror autem quosdam sic obstinatos esse ut dandam non 22
putent lapsis paenitentiam aut paenitentibus existiment ueniam
10 denegandam, cum scriptum sit: memento unde cecideris
et age paenitentiam et fac priora opera. quod utique
ei dicitur quem constet cecidisse et quem Dominus hortatur per
opera rursus exurgere, quia scriptum est: eleemosyna a morte
liberat, et non utique ab illa morte quam semel Christi sanguis
15 extinxit et a qua *aqua* nos salutaris baptismi et redemptoris nostri
gratia liberauit, sed ab ea quae per delicta postmodum serpit.
alio item loco paenitentiae tempus datur et paenitentiam non
agenti Dominus comminatur, habeo, inquit, aduersus te
20 multa, quod uxorem tuam Iezabel quae se dicit pro-
pheten sinis docere et seducere seruos meos, forni-
cari et manducare de sacrificio, et dedi illi tempus
ut paenitentiam ageret, et paeniteri non uult a
fornicatione. ecce mitto eam in lectum et qui cum

10 Apoc. 2, 5. 13 Tob. 4, 10. 18 Apoc. 2, 20—22.

1 a] ad B episcoporum B, coetu episcoporum Q aut a M
(a om. Q) 2 unitate M (unitatem Q) 3 ut] et C quia] qui B
datur quia non B de om. B, ab ex ad C 4 ecclesiae C¹ separe-
tur L uinculum B perseuerante] separante B 6 episcopatus Q
(episcopus M) ratione B 12 constat C²Rv per opera] propera L
13 quia] quoniam CR elemosina PQ, elemosina C 14 et om. B
anguinis C¹ 15 extinxit Q, extinguit C aqua addidi, om. BCLPQRv
16 gratiae liberabit R sed et v 17 et om. B 18 comminabitur C¹
abeo P, om. E inquit PQ, quid R aduersum BQ 19 quod]
quia C tuam] permisisti C zezabel BQC², zabel C¹ se om. L
dici R prophetin L, prophetissam BQ 20 sinit exp. C, om. Q, et
non sinit P 21 sacrificiis Qv dedit R 22 paenitere LQ¹v
(peniteri Q², paenetiri M) non uult] noluit CR 23 fornicatione
sua v lecto P, lectom Q¹ (lectum Q²M)

ea fornicati sunt in maximam tribulationem, nisi paenitentiam gesserint ab operibus suis. quod utique ad paenitentiam Dominus non hortaretur, nisi quia paenitentibus indulgentiam pollicetur. et in euangelio, dico, inquit, uobis, sic erit gaudium in caelo super peccatore paenitentiam agente quam super nonaginta nouem iustis quibus non est opus paenitentia. nam cum scriptum sit: Deus mortem non fecit nec laetatur in perditione uiuorum, utique qui neminem uult perire cupit peccatores paenitentiam agere et per paenitentiam denuo ad uitam redire. ideo et per Iohel prophetam clamat et dicit: et nunc dicit Dominus Deus uester: reuertimini ad me ex toto corde uestro simulque et ieiunio et fletu et planctu, et discindite corda uestra et non uestimenta uestra, et reuertimini ad Dominum Deum uestrum, quia misericors et pius est et patiens et multae miserationis, et qui sententiam flectat aduersus malitiam inrogatam. in psalmis etiam legimus censuram pariter et clementiam Dei comminantis simul adque parcentis, punientis ut corrigat et cum correxerit reseruantis. uisitabo, inquit, in uirga facinora eorum, et in flagellis delicta eorum. misericordiam autem meam non dispargam ab eis.

23 Dominus quoque in euangelio pietatem Dei patris ostendens ait: quis est ex uobis homo quem si petierit filius:

4 Luc. 15, 7. 8 Sap. 1, 13. 11 Ioel. 2, 12. 13. 21 Ps. 88, 33. 34. 25 Matth. 7, 9—11.

1 maxima tribulatione BP 2 gesserit BC¹LPR quod] quos v
 utique dñs C 3 dominus noster B 5 caelum P¹ super unum
 CV, super uno Rv peccatorem BCLPQV 6 agentam BC¹PQRV
 et nouem C iustos BRV 7 paenitentiam B 8 dñs BC¹
 laetatur] delectatur v 11 redire] uenire Q nunc] haec add. CR
 12 uester] uenite B conuertimini B, reuertimi L 13 et ieiunio]
 in ieiunio CR sed C in s. l. 14 scindite CR 15 uestra om. PQ
 et om. B conuertimini B 16 quia] quoniam CR et multae]
 multae Q 17 flectat] suum uertat B 18 malitias BLQR, iniu-
 rias V inrogatas BV, inrogatus R 19 dñi B 23 dispargam
 CRv 24 euangelio suo Qv dei om. B ostendit C¹

eius panem, lapidem porrigat illi, aut si piscem postulauerit, serpentem illi porrigat? si ergo uos, cum sitis nequam, scitis bona data dare filiis uestris, quanto magis pater uester caelestis dabit
 5 bona poscentibus eum? comparat hic Dominus carnalem patrem et Dei patris aeternam largamque pietatem. quod si iste in terris nequam pater offensus grauiter a filio peccatore et malo, si tamen eundem postmodum uiderit reformatum et depositis prioris uitae delictis ad sobrios et bonos mores et ad innocentiae
 10 disciplinam paenitentiae dolore correctum, gaudet et gratulatur et susceptum quem ante proiecerat cum uoto paternae exultationis amplectitur: quanto magis unus ille et uerus pater bonus misericors et pius, immo ipse bonitas et misericordia et pietas, laetatur in paenitentia filiorum suorum nec iram paenitentibus aut
 15 plangentibus et lamentantibus poenam comminatur, sed ueniam magis et indulgentiam pollicetur. unde Dominus in euangelio beatos dicit plangentes, quia qui plangit misericordiam prouocat: qui peruicax et superbus est, iram sibi et poenam iudicii uenientis exaggerat. et idcirco, frater carissime, paenitentiam non agen-
 20 tes nec dolorem delictorum suorum toto corde et manifesta lamentationis suae professione testantes prohibendos omnino censuimus a spe communicationis et pacis, si in infirmitate adque in periculo coeperint deprecari, quia rogare illos non delicti paeni-

1 porrigit Q illi] ei B piscem si B 2 si] sic C 3 data
 bona R, bona C 5 eum] se PQ 6 dei] det B 7 nequa M, ali-
 quando B a om. BQ (exh. M) 9 prioribus CQ, turpioris B de-
 lictis Q iis in ras. (delictis M) ad] ac B et ad] et C inno-
 cente C 10 et disciplinam et ad paenitentiam dolorem B et gaudet
 et v 11 quam P abiecerat CR 12 unum C¹ bonus et B
 13 immo . . . filiorum add. C m. 2 in marg. ipse BCLPRV, et ipse Q,
 ipsa Oxon. bonitatis et misericordiae et pietatis Q, in bonitate et m. et
 pietate C 14 paenitentiam CLP iram] iam v 15 plangentis Q,
 placentibus C et om. C 16 magis ex maus C 17 quia] quoniam
 CR qui om. B plangent B 18 iudici R uenientes P¹
 19 exaggerit Q km̄i C¹M (k. Q) 20 in dolorem B et om. B
 21 confessione C²R, confessionis C¹ testantis B 22 ab spe RQ.
 spe C, aspectu B 23 deprecare C poenitentiam C

tentia sed mortis urgentis admonitio compellit, nec dignus est in morte accipere solacium qui se non cogitauit esse moriturum.

- 24 Quod uero ad Nouatianam personam pertinet, frater carissime, de quo desiderasti tibi scribi quam haeresim introduxisset, scias nos primo in loco nec curiosos esse debere quid ille doceat, cum foris doceat. quisque ille est et qualiscumque est, christianus non est qui in Christi ecclesia non est. iacet se licet et philosophiam uel eloquentiam suam superbis uocibus praedicet, qui nec fraternam caritatem nec ecclesiasticam unitatem tenuit etiam quod prius fuerat amisit. nisi si episcopus tibi uidetur qui episcopo in ecclesia a sedecim coepiscopis facto adulter adque extraneus episcopus fieri a desertoribus per ambitum nititur, et cum sit a Christo una ecclesia per totum mundum in multa membra diuisa, item episcopatus unus episcoporum multorum concordia numerositate diffusus, ille post Dei traditionem, post conexam et ubique coniunctam catholicae ecclesiae unitatem humanam conetur ecclesiam facere et per plurimas ciuitates novos apostolos suos mittat, ut quaedam recentia institutionis suae fundamenta constituat, cumque iam pridem per omnes prouincias et per urbes singulas ordinati sint episcopi in aetate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione proscripti, ille super eos creare alios pseudoepiscopos audeat: quasi possit aut totam orbem noui conatus obstinatione peragere aut ecclesiastici corporis compaginem discordiae suae seminatione rescindere, nesciens

1 urgenti *C*, arguentes *B* 3 nouatianum *C* $\widetilde{\text{mi}}$ *M* (*k. Q*)
 4 desideras *B* scribi *B* 5 cum *f. doceat om. V* 6 quisquis *v* non
 ex nos *C* 7 et] si *B* 9 ecclesiae *ex ecclesiam C* etiam] et *CR*
 10 si *om. CL¹RQ (exh. M)* episcopus *Q* tibi ... coepiscopis
om. C 11 coepiscopis] episcopis *Q* factu *Q* (*factus M*), factos *C*
 adulter atque extraneus] adulterat quae extrarius *B* 12 fieret *Q* (*fieri*
in fieret corr. M m. 1) et] ut *malim* 14 concordia *B* 16 coniunc-
 tam] coniectam *B* humanam] unam *R h eras.* 17 suos aposto-
 los *Q* 18 imittat *C¹* recentia] licentia *B* 19 urbes] uerbis *B*
 20 ordinatione *B* sunt *C¹L* 21 conscripti *B* 22 posit *Q*
 toto orbe *C* 23 noui *om. B* peragere *corr. in peragere C* aut]
 ut *Q* (*aut M*) 24 compagine *B* suae *om. B* nescens *Q*
 (*nesciens M*), nec sciens *C sed sciens eras.*

schismaticos semper inter initia fernere, incrementa uero habere non posse nec augere quod illicite coeperint, sed statim cum praua sua aemulatione deficere. episcopatum autem tenere non posset, etiam si episcopus prius factus a coepiscoporum suorum corpore et ab ecclesiae unitate descisceret, quando apostolus ad-
 5 moneat ut inuicem nosmet ipsos sustineamus, ne ab unitate quam Deus constituit recedamus, et dicat: sustinentes inuicem in dilectione, satis agentes seruare unitatem spiritus in coniunctione pacis. qui ergo nec unitatem spiritus
 10 nec coniunctionem pacis obseruat et se ab ecclesiae uinculo adque a sacerdotum collegio separat, episcopi nec potestatem potest habere nec honorem qui episcopatus nec unitatem uoluit tenere nec pacem.

Tunc deinde quantus adrogantiae timor est, quanta humili-
 15 tatis et lenitatis obliuio, adrogantiae suae quanta iactatio, ut quis aut audeat aut facere posse se credat quod nec apostolis concessit Dominus, ut zizania a frumento putet se posse discernere aut quasi ipsi palam ferre et aream purgare concessum sit, paleas conetur a tritico separare, cumque apostolus dicat: in demo
 20 autem magna non solum uasa aurea sunt et argentea, sed et lignea et fictilia, aurea et argentea uasa uideatur eligere, lignea uero et fictilia contemnere abicere damnare, quando non nisi die Domini uasa lignea diuini ardoris incendio

7 Eph. 4, 2. 3. 19 II Tim. 2, 20.

1 schismaticus C semper om. R initia sua CR 4 posse BCQR
 a om. B 5 unitatem B desciscere Q, desisteret P, discederet B,
 discesserit C quanto C¹ moneat CR 6 se medipos R susti-
 neamus om. Q (each. M) quam] quando B 8 dilectione] digna-
 tione B 9 coniunctionem BQ qui ... pacis om. C 11 a om. BCR
 episcopis C¹ 13 pacem] habere add. R 14 tum v quantus ...
 p. 644,1 frangantur exh. August. de baptismo contra Donat. IV 18
 timor C humilitas R 15 et arrogantiae Aug. 16 qui C² aut
 audeat] audeat Aug. se posse v se credat] secreta M (se credat Q)
 17 zizania R se putet Q posse L s. l. m. 2 18 aut] ut B
 paleam C et L ex palam m. 2 sit ex est C m. 2 20 sunt uasa aurea
 Aug. 21 linea L, lignea uero C aurea ... fictilia om. C uide-
 retur M¹ (uideatur M²Q) 22 abigere B, et abicere et Aug. 23 in
 die RV Aug. a diuini B², a diuina C¹

concrementur et fictilia ab eo cui data est ferrea uirga frangantur.

- 26 Aut si se cordis et renis scrutatorem constituit et iudicem, per omnia aequaliter iudicet et cum sciat scriptum esse: ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat, fraudatores et moechos a latere adque a comitatu suo separet, quando multo et grauior et peior sit moechi quam libelatici causa, cum hic necessitate, ille uoluntate peccauerit, hic existimans sibi satis esse quod non sacrificarit errore deceptus sit, ille matrimonii expugnator alieni nel lupanar ingressus ad cloacam et caenosam uoraginem uulgi sanctificatum corpus et Dei templum detestabili conluuione uiolauerit, sicut apostolus dicit: omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem moechatur, in corpus suum peccat. quibus tamen et ipsis paenitentia conceditur et lamentandi ac satisfaciendi spes relinquitur secundum ipsum apostolum dicentem: timeo ne forte ueniens ad uos lugeam multos ex his qui ante peccauerunt et non egerunt paenitentiam de inmunditiis quas fecerunt et fornicationibus et libidinibus.
- 27 Nec sibi in hoc noui haeretici blandiantur quod se dicant idololatriis non communicare, quando sint apud illos et adulteri et fraudatores qui teneantur idololatriae crimine secundum aposto-

4 Io. 5, 14. 13 I Cor. 6, 18. 17 II Cor. 12, 20. 21.

1 confrangantur *B* 4 qua aequaliter *Q*, quae qualiter *BM* esse
om. B 5 es] est *C* 6 a latere] altotere *C* adque a] aequa *C*
7 separat *B*, separet *Q* (separaret *M*) multa *C*¹, mulo *R* et gra-
uior] grauior *Q* maechia *CQV*, mihi *B* 9 existimat *CQR* quod]
ut *add. s. l. C* sacrificarit *scripsi*, sacrificari *P*, sacrificaret *CLQRV*,
sacrificauit *B* errorem *B*, terrore *P* 10 matrimonio *B* ex-
pugnato *B*, expugnatur *P*, expugnatus *C* alieno *B* 11 cluacam
C¹LR¹ caenosum *B*, eccendum in] ad]cendendum *corr. C m. 2* uulgis
C¹P et dei] si deus *L* 12 conlubion] *Q* 14 moechatur] furni-
catur *CR* 15 penitentiam *C*, penitia *R* 18 luceam *L¹* iis *v*
19 poenitentia *R* de] in *BCQR* 20 prius et *om. C* 21 nec ...
p. 645,7 seruitus *exh. Augustin. l. c. IV 7* noui in hoc *Aug.* sei]
ai *R* idolatriis *BR* 22 sit *B* et apud illos *Aug.* 23 idolatriae
BCLQ, idolatria *R* secundum a. dicentem *om. Aug.*

lum dicentem: hoc enim scitote intellegentes quia omnis fornicator aut immundus aut fraudator, quod est idololatria, non habet hereditatem in regno Christi et Dei. et iterum: mortificate itaque membra uestra quae in terra sunt, exponentes fornicationem inmunditiam et concupiscentiam malam et cupiditatem, quae sunt idolorum seruitus, propter quae uenit ira Dei. nam cum corpora nostra membra sint Christi et singuli simus templum Dei, quisque adulterio templum Dei
 10 uiolat Deum uiolat, et qui in peccatis committendis uoluntatem diaboli facit daemioniis et idolis seruit. neque enim mala facta de sancto spiritu ueniunt, sed de aduersarii instinctu et de immundo spiritu natae concupiscentiae contra Deum facere et diabolo seruire compellunt. ita fit ut si peccato alterius inquinari
 15 alterum dicunt et idololatriam delinquentis ad non delinquentem transire sua adseueratione contendunt, excusari secundum suam uocem non possint ab idololatriae crimine, cum constet de apostolica probatione moechos et fraudatores quibus illi communicant idololatrias esse. nobis autem secundum fidem nostram
 20 et diuinae praedicationis datam formam competit ratio ueritatis unumquemque in peccato suo ipsum teneri nec posse alium pro altero reum fieri, cum Dominus praemoneat et dicat: iustitia iusti super eum erit et scelus scelerati super eum

1 Eph. 5, 5. 4 Col. 3, 5. 6. 22 Ez. 18, 20.

1 quia] quod *C sed d s. l.* 3 idolatria *CBLQR* habent *BCR*
 4 et dei *om. B* itaque *om. B* 5 in terra] terrena *CRV*, super terram
Aug. et exponente *C* et et te *s. l., om. Aug.* 6 et inmunditiam *B* et
 concupiscentiam *om. L* cupiditatem] auaritiam *Aug.* 7 quae sunt]
 quod est *C*, quae est *Aug.* quae ueniet *C*, quia euenit *B* 9 sumus *M*
 (simus *Q*), fuimus *B* dñi *B* quisquis *v* 10 dñm *B* deum
 uiolat *om. Q* uoluptatem *Q* 13 dñm *B* 14 fit *om. R* peccat
 alter ius inquinari alieni *C* 15 idolatriam *CLR*, idolatria *BQ* delin-
 quentes *B* derelinquentem *R*¹ 16 contendit *C* excusare qui *C*
 qui *s. l.* 17 possunt *C* idolatriae *BCLR* crimine] *add. C*
m. 2: immunes esse constet *om. R* 18 mecos *C* illic *Q*
 19 idolatras *LR*, idolatrias *BQ* (idololatrias *M*), idolatras *C* 21 alium]
 alterum *CRv* 22 deus *CPR*

erit. et iterum: non morientur patres pro filiis et filii non morientur pro patribus. unusquisque in peccato suo morietur. quod legentes scilicet et tenentes neminem putamus a fructu satisfactionis et spe pacis arcendum, cum sciamus iuxta scripturarum divinaram fidem auctore et hortatore ipso Deo et ad agendaem paenitentiam peccatores redigi et veniam adque indulgentiam paenitentibus non denegari.

- 28 Adque o frustrandae fraternitatis inrisio, o miserorum lamentantium caduca decaptio, o haereticae institutionis inefficax et nana traditio hortari ad satisfactionis paenitentiam et subtrahere de satisfactione medicinam, dicere fratribus nostris: 'plange et lacrimas funde et diebus ac noctibus ingemesce et pro ablucende et purgando delicto tuo largiter et frequenter operare, sed extra ecclesiam post omnia ista morieris: quaecumque ad pacem pertinent facies, sed nullam pacem quam quaeris accipies.' 15 quis non statim pereat, quis non ipsa desperatione deficiat, quis non animum suum a proposito lamentationis auertat? operari tu putas rusticum posse, si dixeris: 'agrum peritia omni rusticitatis exerce, cultus diligenter insiste, sed nullam messem metes [nullam vindemiam premes], nullos oliueti tui fructus capies: 20 nulla de arboribus poma decerpes.' vel si ei cui dominium et usum navium suadeas dicas: 'materiam de excellentibus silvis mercare, frater, carinam praevulidis et selectis roboribus intexere,

1 Dent. 24, 16.

1 erit] perit *R*, erit et iterum *C* 3 legimus *B* 4 fructo *Q*
 satis et factionis *B*¹ 5 ortatur in ortatore et corr. *C* 6 et om. *C*
 ad om. *BC*¹ 7 negari *BQ* 8 utque o] a quo *B*, o ex atq. *C* fru-
 stranda fraternitas *B* o om. *BR* lamentium *L*, lamentantium et
 amentium *v* 9 o om. *BCPE* haereticae om. *C* inefficax *L* et in-
 ras. 11 medicinam] medicum *C* 12 ingemisco *Rv* 14 quacum-
 cunq. *C*¹ 16 pereatur *C*¹ ipsa] ista *B* deficiatur *C*¹ 17 a] et
 a *C* auertatur *C*¹ tu om. *B*, tum *C* 18 rusticitate *B* 19 cul-
 tor ex cultoris *C* insistere *B* messe metes nullam *R*, om. *C*
 20 nullam vindemiam premes om. *BLPQ* nullus *BLP* 21 poma
 om. *C* decerpis *B* ei om. *CQ* cui om. *B* et] est *Q* 22 sua-
 des *B*, suadens *Cv* et dicas *PQ*, sed *Q* et s. l. (et om. *M*) 23 cari-
 nam] kme nanem *B* erectis *B* intexere *B*, inextere *R*

clauo funibus uelis ut fabricetur adque armetur nauis operare, sed cum hæc feceris, fructum de actibus eius et cursibus non uidebis.

Præcludere est adque abscondere iter doloris ac paenitendi uiam, 29
 5 ut cum in scripturis Dominus Deus reuertentibus ad se et paenitentibus blandiatur, nostra duritia et crudelitate, dum fructus paenitentiae intercipitur, paenitentia ipsa tollatur. quod si inuenimus a paenitentia agenda neminem debere prohiberi et deprecantibus adque exorantibus Domini misericordiam secundum
 10 quod ille misericors et pius est per sacerdotes eius pacem posse concedi, admittendus est plangentium gemitus et paenitentiae fructus dolentibus non negandus, et quia apud inferos confessio non est nec exomologesis illic fieri potest, qui ex toto corde paenituerint et rogauerint in ecclesiam debent interim suscipi et in
 15 ipsa Domino reseruari, qui ad ecclesiam suam uenturus de illis utique quos in ea intus inuenerit iudicabit. apostatae uero et desertores uel aduersarii et hostes et Christi ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fuerint, admitti secundum apostolum possunt ad ecclesiae pacem, quando nec spiritus nec
 20 ecclesiae tenuerunt unitatem.

Hæc interim, frater carissime, pauca de multis quantum potui 30
 breuiter decurri, quibus et desiderio tuo satisfacerem et te magis ac magis collegii et corporis nostri societate coniungerem. si autem tibi ueniendi ad nos opportunitas et facultas fuerit,

1 clauos *B* et uelis *C* 4 abscondere *CLPQRV*, absconde *B*, abscondere *v* 5 ut] et *BQ* in *om.* *C¹QR¹* scripturis omnibus *Bv*
 7 tolletur *C* 8 a *corr.* in ad *C* penitentiam agendam *C* 9 exoptantibus *CR*, exortantibus *Q* (exorantibus *M*) misericordia *Q* 10 et ex est *C* 12 negatur *C* quia] quoniam *CR* infernum dum *C*
 13 qui] quia *B* corde] non *add.* *L* 14 interim] interius *v*
 suscipe *L*, suscipient *C¹* 15 ipsam *P* domo *M* (dno *Q*) ad] ade *B*
 de] et de *Q*, est de *B* 16 quod *C* indicauit *B* 17 et hostes] hostis *B*
 dissipantis *B* 18 nomine] eius *add.* *C s. l.* apostolorum *L*; *inserit* *MQ*: dicentem uenire non *sed* non *om.* *Q* 19 non possunt *B* ad] in *CR* 20 ecclesiam *C*; *inserit* *L*: ideo nec *sps* nec ecclesiae tenuerint *BC*, tenuerant *L* 21 frs *kmi* *Q* 22 brebiter *R* decurri *C* 23 collegio *CQ* (collegii *M*) societate *BLPQV*, societati *CRo* 24 oportunitas *CLPQ*

plura in commune conferre et uberius ac plenius quae in salutarem concordiam faciant tractare poterimus. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LVI.

CYPRIANVS FORTVNATO AHYMMO OPTATO PRIVATIANO DONA- 5
TVLO ET FELICI FRATRIBVS S.

- 1 Scripsistis mihi, fratres carissimi, quod cum in Capsensi ciuitate propter ordinationem episcopi essetis, pertulerit ad uos Superius frater et collega noster Ninum Clementianum Florum fratres nostros, qui in persecutione adprehensi prius fuerant et 10 nomen Domini confessi uiolentiam magistratus et populi frementis inpetum uicerant, postmodum cum apud proconsulem poenis grauibus excruciantur, ui tormentorum subactos esse et a gradu gloriae ad quam plena fidei uirtute tendebant diutinis cruciatibus excidisse, nec tamen post hunc grauem lapsum non 15 uoluntate sed necessitate susceptum a paenitentia agenda per hoc triennium non destitisse: de quibus consulendum putastis an eos ad communicationem iam fas essetmittere.
- 2 Et quidem quod ad mei animi sententiam pertinet, puto his indulgentiam Domini non defuturam quos constet stetisse in 20

2 faciunt] patienter *C* opto . . . ualere *om. BC*. — Caecili Cypriani (Caecili Cypriani *om. LR*, Explicit *P*) ad Antonianum de Cornelio et Nouatiano (de *C. et N. om. Q*) explicit (*om. P*) *BCLPQR*. —

Epist. LVI. — Incipit ad Fortunatum et ceteros de his (de his *om. LNP*) qui per tormenta superantur *BFLMNP*. — 5 ahymno] ahymo *N*, adhumo *B*, haummo *F* 7 capsense *LNP* ciuitatis *F*, ciuitatem *B* 8 pertulerint *B* 9 superius *V*, super *FLMNP*, *om. B* frater et *om. V* ninum] super saturninum et *B* 11 dno *L* uiolentia *LP* 12 uicerunt *F* 13 grauioribus *fort.* ui *F*, uii *B*, uim *M*, septies *LNP* (*ex VII uidetur natum*) et a *BFMV*, et ad *LNP*, et de *v* 14 gradum *P*, gradibus *B* ad quem *V*, adq. *F* plenam *FP*, paenam *B* uirtutem *BF* tendebant] tenebant *BF*, peruenerant *V* diuturnis *M* 15 excidisse *L* nec] ne *B* 16 uoluptate *F* susceptos *P* a] ad *BFMP* paenitentiam agendam *BMP* 17 non *om. v* putasti *M* an] sane *F*, san *M* 18 communio- nem *B* iam *M s. l. m. 2* admitteret *B* 19 ad] a *B* 20 constat *v*

acie, nomèn Domini confessos esse, uiolentiam magistratum et
 populi furentis incursum immobilis fidei obstinatione uicisse, pas-
 sos esse carcerem, diu inter minas proconsulis et fremitum populi
 circumstantis tormentis laniantibus ac longa iteratione crucianti-
 5 bus repugnasse, ut quod in nouissimo infirmitate carnis subactum
 uidetur meritorum praecedentium defensione releuetur et sit
 satis talibus gloriam perdidisse, non tamen debere nos eis et
 ueniae locum cludere adque eos a paterna pietate et a nostra
 communicatione priuare: quibus aetiam ad deprecandam
 10 clementiam Domini posse sufficere quod triennium iugiter et
 dolenter ut scribitis cum summa paenitentiae lamentatione
 planxerunt. certe non puto incaute et temere his pacem com-
 mitti quos uidemus militiae suae fortitudine nec prius pugnae
 defuisse, et si acies etiam denuo uenerit, gloriam suam posse
 15 reparare. nam cum in concilio placuerit paenitentiam agentibus
 in infirmitatis periculo subueniri et pacem dari, debent utique in
 accipienda pace praecedere quos uidemus non animi infirmitate
 cecidisse, sed in proelio congressos et uulneratos per inbecilli-
 tatem carnis confessionis suae coronam non potuisse perferre,
 20 maxime cum cupientibus mori non permetteretur occidi, sed
 tandiu fessos tormenta laniant quamdiu non fidem quae inuicta
 est uincerent, sed carnem quae infirma est fatigarent.

Quoniam tamen scripsistis ut cum pluribus collegis de hoc 3
 ipso plenissime tractem et res tanta exigit maius et pensius de
 25 multorum conlacione consilium et nunc omnes fere inter Paschae
 prima sollempnia apud se cum fratribus demorantur, quando sollemp-
 nitati celebrandae apud suos satisfecerint et ad me uenire coeperint,

1 dei *F* magistratum *BM* et *om.* *BLMN* 2 immobiles
MN 3 consulis *P* fremitus *B* 4 cruciatibus *BFL* 5 nobis-
 sismo *F* infirmitatem *BFLMN* 6 defessione *LMN*, depessione *B*
 reueletur *FL* sit] si *B* 9 existimamus *v* 10 triennio *BLMNPv*
 et] ac *v* 11 paenitentia *BM* 12 et] hac *B*, *om.* *FLM* 14 etiam
om. *V* 15 consilio *M* agentes *FLMN* 16 in *om.* *FLM* sub-
 uenire *L* 20 cum *ex* con *M m. 2* permetterentur *B¹L* 21 iam
 diu *FN* inuicta *L¹*, uicta *F* 23 plurimis *V* (plurimi collegae *V*
test. Oxon.) 24 tractarem *B* tanta] ita ut *F* inpensius *FBv*
 25 phasce *M* 26 sollempnia *BMv* sollempnitatis *B*, sollempnia *L¹*
 27 suos] uos *N* et ad me uenire coeperint *add. L m. 2 in marg.*
 uenire coeperint] uenerint *F*

tractabo cum singulis plenius, ut de eo quod consulistis figatur apud nos et rescribatur uobis firma sententia multorum sacerdotum consilio ponderata. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA LVII.

CYPRIANVS LIBERALIS CALDONIVS NICOMEDES

CAECILIVS IUNIVS MARRVTIVS FELIX SVCESSVS FAVSTINVS
FORTVNATVS VICTOR SATVRNINVS ALIVS SATVRNINVS BOGA-
TIANVS TERTVLLVS LVCIANVS SATTIVS SECVNDINVS ALIVS
SATVRNINVS EVTYCHES AMPIVS ALIVS SATVRNINVS AVRE-
LIVS PRISCVS HERCVLANEVS VICTORICVS QVINTVS HONO-
RATVS MANTHANEVS HORTENSIANVS VERIANVS IAMBVS
DONATVS POMPONIVS POLYCARPVS DEMETRIVS ALIVS DONA-
TVS PRIVATIANVS FORTVNATVS BOGATVS ET MONNVLVS
CORNEIO FRATRI S.

1 Statueramus quidem pridem, frater carissime, participato in-
nicem nobiscum consilio ut qui in persecutionis infestatione sub-
plantati ab aduersario et lapsi fuissent et sacrificiis se inlicitis
maculassent, agerent diu paenitentiam plenam et si periculum
infirmittatis urgueret, pacem sub ictu mortis acciperent. nec enim
fas erat aut permittebat paterna pietas et diuina clementia eccle-

1 figatur *M*, referatur *F* 2 sententiam *B* a multorum *LP*^a
3 ponderatam *B* opto ... ualere *om. BLN*^a. — Ad (Explicit ad *P*)
Fortunatum et ceteros de his (de his *om. BLNP*) qui per (*om. B*) tormenta
(tormentis *B*) superantur (superati sunt *B*) explicat (*om. P*) *BFLMNP*. —
Epist. LVII. — Incipit ad Cornelium de lapsis *LP*, Incipit eiusdem
secunda *Q*, Incipit ad Cornelium (feliciter *add. C*) *CR*. — 6 calydonius *Q*
7 iunius marrutius *om. P*^a marrucius *L*^a*Q*, maruscus *C* 8 alius ...
lucianus *om. CR* 9 tertulus *Q* satius *P*, stattius *B* 10 eutyches]
aurelius saturninus eutyces *Q* ampius] amplius *LP*, iambus *Q*
11 herolanus *QR* (herculanus *M*) 12 mantanius *R*, montanius *C*
13 pomponius p. d. a. donatus *om. C* 14 et *om. L* munnulus *Q*,
monulus *C*, montulus *P*, mannulus *v* 16 quidem iam *Qv* pridem
om. CR fr̄s km̄i *C*, km̄e *R* 17 persecutione *C*^a*R* 18 fuisse *C*
et] ac *CQR* 19 agere *LPQ* 20 urgerent pacem *C* sub ictu *Q*,
subiecto *L*, subiectum *C* 21 fas] uere fas *R*, ueritas *C* permittebat]
mittebat *L* et] ac *CR* acclesiae *C*

siam pulsantibus cludi et doleantibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, ut de saeculo recedentes sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur, quando permiserit ipse et legem dederit ut ligata in terris et in caelis ligata essent, solui autem possent illic quae hic prius in ecclesia soluerentur. sed enim cum uideamus diem rursus alterius infestationis adpropinquare coepisse et crebris adque assiduis ostensionibus admoneamur ut ad certamen quod nobis hostis indicit armati et parati simus, plebem etiam nobis de diuina dignatione commissam exhortationibus nostris paremus, et omnes omnino milites Christi qui arma desiderant et proelium flagitant intra castra dominica colligamus: necessitate cogente censuimus eis qui de ecclesia Domini non recesserunt et paenitentiam agere et lamentari ac Dominum deprecari a primo lapsus sui die non destiterunt, pacem dandam esse et eos ad proelium quod imminet armari et instrui oportere.

Obtemperandum est namque ostensionibus adque admonitionibus iustis, ut a pastoribus oves in periculum non deserantur, sed grex omnis in unum congregetur et exercitus Domini ad certamen militiae caelestis armetur. merito enim trahebatur dolentium paenitentia tempore longiore ut infirmis in exitu subueniretur quamdiu quies et tranquillitas aderat, quae differre diu plangentium lacrimas et subuenire sero morientibus in infirmitate pateretur. at uero nunc non infirmis sed fortibus pax necessaria est nec morientibus sed uiuentibus communicatio a nobis danda est, ut

1 ac] et QR 2 denego L saeculo ex secundo C praecedentes M (recedentes Q) 3 et] ut Q (et M) ad deum] dñi C promiserit V teste Oxon. 4 et legem dederit CLPRV, legem dederit Q, qui legem dedit v legata L'Q et] etiam v esset R 5 posset R
6 rursus C infestatione C 7 crebis P 8 ut] et C ostis L
indigit Q 9 parati et armati CR sumus LM (simus Q) de om. C comissa C 10 praeparemus Q 11 dederant M (desiderant Q) intra] inira Q, ad CR 13 aecclesiae C et] sed CQRv
14 ac] et CR lapsus C diem LQ destituerunt R 15 esse dandam P 18 a om. Q periculo CRv 19 ingregetur Q dō C
ad] ac L 20 merito ex melito L 21 in om. L, et C 22 quies et P sed qui s. l. m. 2, quis esset C differendi diu C sed diu s. l. m. 2
23 sero] se CR in om. C'Q 24 ad CL'Q nec] ne LP 25 dandum C'

quos excitamus et hortamur ad proelium non inermes et nudos relinquamus, sed protectione sanguinis et corporis Christi muniamus, et cum ad hoc fiat eucharistia ut possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra aduersarium uolumus, munimento dominicae saturitatis armemus. nam quomodo docemus aut prouocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? aut quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in ecclesia poculum Domini iure communicationis admittimus?

3 Interesse debet, frater carissime, inter eos qui uel apostatauerunt et ad saeculum cui renuntiauerant reuersi gentiliter uiuunt, uel ad haereticos transfugae facti contra ecclesiam parricidalia cotidie arma suscipiunt, et inter eos qui ab ecclesiae limine non recedentes et inplorantes iugiter ac dolenter diuina et paterna solacia nunc se ad pugnam paratos esse et pro Domini sui nomine 15 ac pro sua salute stare fortiter et pugnare profitentur. hoc in tempore pacem nos non dormientibus sed uigilantibus damus, pacem non deliciis sed armis damus, pacem non ad quietem sed ad aciem damus. si secundum quod eos audimus et optamus et credimus fortiter steterint et aduersarium nobiscum in congressione 20 prostrauerint, non paenitet pacem concessisse tam fortibus, immo episcopatus nostri honor grandis et gloria est pacem dedisse martyribus, ut sacerdotes qui sacrificia Dei cotidie celebramus hostias Deo et uictimas praeparemus. si autem, quod Dominus auertat a fratribus nostris, aliquis lapsorum fefellerit, ut pacem 25

1 et om. L inermes L¹ 3 eucharistiam L ut] aut Q
 4 tutela L¹ quo R, quis ex cus C totus C² esset C uolui-
 mus C munimento Q, monumentum M 5 armemur C aut ex
 ait C 7 eis] his ex is L militatusis R, qui militauerint C sed qui
 s. l. m. 2 ad C s. l. m. 2 8 idoneos C m. 2 in ras. facimus ...
 l. 9 domini om. C¹, add. m. 2 in marg. 10 deberet ex debet C
 frs km̄ C, km̄ R i eras. apostatauerint C¹ 11 gentiliter ex genera-
 liter C 12 facti ex fati a C ecclesiae C¹ 13 suscipiuntur L¹
 14 ac dolentes LPC², om. C¹Q 16 state C¹ repugnare Q (pugnare M)
 19 audiuius CQ et optamus et credimus om. CQRV 20 steter M
 (steterint Q) in om. C ingressione C¹ 21 concessisse L
 22 episcopus L¹ 23 deo CR cotidie c. h. deo om. R celeb-
 remus C¹ 24 uictima M (uictimas Q) 25 auertat] repellat V
 aliqui C¹ fefellerit] obreperit, V

subdole petat et inpendentis proelii tempore communicationem non proeliaturus accipiat, se ipsum fallit et decipit, qui aliud corde occultat et aliud uoce pronuntiat. nos in quantum nobis et uidere et iudicare conceditur, faciem singulorum uidemus, cor
 5 scrutari et mentem perspicere non possumus. de his iudicat occultorum scrutator et cognitor cito uenturus et de arcanis cordis adque abditis iudicaturus. obesse autem mali bonis non debent, sed magis mali a bonis adiuuari. nec ideo martyrium fac-
 10 hoc pax danda sit omnibus militaturis, ne per ignorantiam nostram ille incipiat praeteriri qui habet in proelio coronari.

Nec quisquam dicat: qui martyrium tollit sanguine suo bapti- 4
 zatur, nec pax illi ab episcopo necessaria est habituro gloriae
 15 suaē pacem et accepturo maiorem de Domini dignatione mercedem. primo idoneus esse non potest ad martyrium qui ab ecclesia non armatur ad proelium, et mens deficit quam non recepta eucharistia erigit et accendit. Dominus enim in euangelio suo
 20 dicit: cum autem uos tradiderint, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. quando autem dicat in traditis adque in confessione nominis constitutis spiritum patris loqui, quomodo potest ad confessionem paratus aut idoneus inueniri qui non prius pace accepta receperit
 25 spiritum patris, qui corroborans seruos suos ipse loquitur et con-

18 Matth. 10, 19. 20.

1 impendentes <i>C</i>	2 preliaturus accipiant <i>C</i>	decepit <i>C</i> ¹ <i>M</i>
(decipit <i>Q</i>)	3 nos] nos et <i>C</i>	4 facies <i>CR</i>
5 perspicere <i>C</i> ¹	et <i>om.</i> <i>C</i>	5 per-
7 malis bonis <i>L</i> , malibolis <i>M</i> ^Q ¹	de his indicat] dominus autem <i>V</i>	6 cito] est cito <i>V</i>
<i>om.</i> <i>Q</i>	8 malis <i>M</i> (magis <i>Q</i>)	10 ne
11 praeferrī qui habet <i>ex</i> preterri quia libet <i>C</i>	12 quic-	
quam <i>L</i> ¹	13 abitura <i>C</i> , abluturo <i>R</i>	14 accepturus <i>C</i>
16 arma-	17 eregit <i>Q</i> (erigit <i>ex</i> egit <i>M</i>)	16 arma-
tus <i>C</i>	ascendit <i>C</i> ¹	enim <i>om.</i> <i>CR</i>
18 cum <i>in</i> qui <i>corr.</i> <i>C</i>	19 loquimini <i>C</i> ¹	dabitur ... loquamini
<i>om.</i> <i>C</i>	in illa hora <i>om.</i> <i>M</i> (<i>exh.</i> <i>Q</i>)	21 in <i>eras.</i> in <i>R</i>
22 con-	24 inuenerit <i>C</i> ¹	22 con-
fessionem <i>Q</i>		

fitetur in nobis? tunc deinde si relictis omnibus rebus suis
 fugerit et in latebris adque in solitudine constitutus in latrones
 forte incurrerit aut in febris et in languore decesserit, nonne
 nobis inputabitur quod tam bonus miles, qui omnia sua dere-
 liquit et contempta domo et parentibus aut liberis sequi dominum
 suum maluit, sine pace et sine communicatione decedit? nonne
 nobis uel negligentia segnis uel duritia crudelis adscribetur in
 die iudicii quod pastores creditas et commissas nobis oves nec
 curare in pace nec in acie uoluerimus armare? nonne ingeretur
 nobis a Domino quod per prophetam suum clamat et dicit: ecce
 lac consumitis et lanis uos tegitis, et quod crassum
 est interficitis, et oves meas non pascitis, quod
 infirmatum est non confortastis, et quod male
 habuit non conroborastis, et quod contribulatum
 est non consolati estis, et quod errabat non reuo-
 castis, et quod perit non inquisistis, et quod forte
 fuit confecistis labore, et dispersae sunt oves meae,
 eo quod non sint pastores, et facta sunt in come-
 stura omnibus bestiis agri, et non fuit qui inqui-
 reret neque qui reuocaret. propterea haec dicit
 Dominus: ecce ego super pastores et inquiram

10 Ez. 34, 3—6. 10. 16.

1 in *om.* C tum *Rv* si *om.* P rebus suis *om.* C¹; rebus
om. R 2 fugit *P*, suggerit *C*¹ prius in *om.* M (*exh.* Q) adque
ex ad *dnm* C sollicitudine *C*¹ constitutos Q 3 et] aut C lan-
 gore R 5 et p.] aut p. C aut] ac v, et Q² (aut MQ¹) sequi dominum]
 si quid omnium C 6 et *om.* L decedit in discedit *corr.* C, in
 decidit MQ nonne] non Q 7 segni Q duritiae Q crudeles P
 adscribitur C¹ 8 oves *om.* C 9 curare in] reuocaret ad C *sed* ad a. l.
 in acie] ad aciem C id geretur R, id gereret C¹ 10 a nobis M
 (nobis Q), *om.* C¹R quod *corr.* in qui C ecce] et C 11 lanis uos
 tegitis *om.* R grassum Q¹ (crassum MQ²), gressum C¹ 12 inter-
 ficitis] iugulatis CR 13 confortasti L, confortatis C 15 no- R
 (s *eras.*) consolasti estis L¹, consolidati V, consolidastis Oxon. erra-
 bat n. r. et quod *om.* R 16 quod *om.* C¹ perit C^o 17 et *om.* C¹
 dispersae R sint] sunt C^o 18 comesturam v, praedatione R,
 depredatione *ex* depredatione C 21 requiram v

oues meas de manibus eorum et auertam eas, ut non pascant oues meas: et iam non pascent eas, et extraham oues meas de ore eorum et pascam eas cum iudicio.

5 Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam magis
humanae crudelitatis quam diuinæ et paternæ pietatis opponimus, oues nobis commissæ a Domino repascantur, placuit nobis sancto spiritu suggerente et Domino per uisiones multas et manifestas admonente, ut quia hostis nobis imminere prænuntiatur et
10 ostenditur, colligere intra castra milites Christi et examinatis singulorum causis pacem lapsis dare, immo pugnaturis arma suggerere. quod credimus uobis quoque paternæ misericordiæ contemplatione placiturum. quod si de collegis aliquis extiterit qui urgente certamine pacem fratribus et sororibus non putat
15 dandam, reddet ille rationem in die iudicii Domino uel inopportunæ censuræ uel inhumanae duritiæ suæ. nos quod fidei et caritati et sollicitudini congruebat, quæ erant in conscientia nostra protulimus, diem certaminis adpropinquasse, hostem uiolentum cito contra nos exurgere, pugnam non talem qualis
20 fuit sed grauiorem multo et acriorem uenire, hoc nobis diuinitus frequenter ostendi, de hoc nos prouidentia et misericordia Domini

1 meae C¹ eas] eos CR^o ut non] ne CQR ut non p. o.
meas om. MQ¹ 2 pasca. R s eras. etiam CLQ pascant LP,
pascam M (pascent Q sed e corr.), pascen. R s eras. eas] oues meas G
traham C 3 pascam eos C, pascam R 5 quo—quod] quod—quod C
6 dulcedinem diuinæ maluit Routh; pietatis dulcedinem Erasmus, pietatis
lenitatem malim; cf. epist. 68 c. 1: diuinæ pietatis et lenitatis paternæ
solacia opponiatur C 7 dnos repascantur C nobis om. P¹
8 a dno C sed a s. i. 9 admonemur ex et admonentur C ut quia
C¹LPQR (conf. p. 536, 12), et quia C¹ nobis hostis C, hostis R^o
10 intra] in CR, inter P et om. v, ut C 13 collegis ex collegens C
14 iurgente R putabat Q, putet V 15 illi M (ille Q) diem L
dno uel] incipit F 16 censura C¹ inhumana ex inhumane in C
17 caritatis FQ, caritate C sollicitudinis FQ, sollicitudine C con-
gruebat F, congruebant Q 18 pertulimus Q die R adpropin-
quare CR 19 et pugnam P^o 20 diuinitas C¹, scimus diuinitus
codd. Oxon. 21 ostenditur CFQ (ostendit M) nos] nobis Q
prouidentia et misericordiæ M (prouidentia et misericordia Q)

saepius admoneri: de cuius ope et pietate qui in eum confidimus possumus esse securi, quia qui in pace militibus suis futuram praenuntiat pugnam dabit militantibus in congressione uictoriam. optamus te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LVIII.

CYPRIANVS PLEBI THIBARI CONSISTENTI S.

1 Cogitaueram quidem, fratres dilectissimi, atque in uotis habebam, si rerum ratio ac temporis condicio permitteret, secundum quod frequenter desiderastis, ipse ad uos uenire, et quantulumcumque mediocritate exhortationis nostrae praesens illic fraternitatem corroborare. sed quoniam sic rebus urgentibus detinemur ut longe istinc excurrere et diu a plebe cui de diuina indulgentia praesumus abesse non detur facultas, has interim pro me ad uos uicarias litteras misi. nam cum Domini instruētis dignatione instigemur saepius et admoneamur, ad uestram quoque conscientiam admonitionis nostrae sollicitudinem perferre debemus. scire enim debetis et pro certo credere ac tenere pressurae diem super caput esse coepisse et occasum saeculi atque antichristi tempus adpropinquasse, ut parati omnes ad proelium stemus nec quicquam nisi gloriam uitae aeternae et coronam confessionis dominicae cogitemus, nec putemus talia esse quae ueniunt qualia fuerunt illa quae transierunt. grauior

1 admonere *C*, admonemur *v* ac pietate *C*, accipietate *R* 2 suis ... militantibus *om. R* 3 congressionem *M* (congressione *Q*) 4 optamus ... ualere *om. CLQ* carissime] sanctissime in dno *R*. — Ad Cornelium (↪ lapsis *add. F*, de lapsis *add. L*, epistula secunda *add. Q*) explicit *FLQR*, Explicit ad Cornelium (de lapsis *add. P*) *CP*. —

Epist. LVIII. — Incipit ad thibaritanos *Q*, Incipit ad thibaritanos *BB*, Incipit ad Thebaritanos exhortatoria *P*. — 9 uenirem *B* quantulumcumque *Q*, quantulumcumque *R* 10 mediocritatem *R* 11 corroborarem *BR* urgentibus *B* 12 excurrerem *B* 13 datur *M^v* (detur *M^Q*) 14 ad uos *om. P* struentis *R* 15 admonemur *R* 16 sollicitudine *P* 18 coepis *R* et *om. B* 20 quicquam] quam *R* gloriae *MQ*, gloriae *B*, gloria *R* 21 concitemus *R* 22 quales fuerint ille *B*

nunc et ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta et uirtute robusta parare se debeant milites Christi, considerantes idcirco se cotidie calicem sanguinis Christi bibere ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. hoc est enim uelle cum Christo inueniri, id quod Christus et docuit et fecit imitari secundum Iohannem apostolum dicentem: qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulauit et ipse ambulare. item Paulus apostolus exhortatur et docet dicens: sumus filii Dei. si autem filii et heredes Dei, coheredes autem Christi, siquidem conpatiamur ut et conmagnificemur.

Quae nunc omnia considerata sunt nobis, ut nemo quicquam de saeculo iam moriente desideret, sed sequatur Christum, qui et uiuit in aeternum et uiuificat seruos suos in fide sui nominis constitutos. uenit enim tempus, fratres dilectissimi, quod iam pridem Dominus noster praenuntiauit et docuit aduenire dicens: ueniet hora ut omnis qui uos occiderit putet se officium Deo facere. sed hoc facient, quoniam non cognouerunt patrem neque me. haec autem locutus sum uobis ut cum uenerit hora eorum, memores sitis quia ego dixi uobis. nec quisquam miretur persecutionibus nos adsiduis fatigari et pressuris agentibus frequenter urgeri, quando haec futura in nouissimis temporibus Dominus ante praedixerit et militiam nostram magisterio et hortamento sui sermonis instruxerit, Petrus quoque apostolus eius docuerit ideo

6 I Io. 2, 6. 9 Rom. 8, 16, 17. 17 Io. 16, 2—4.

1 imminet] fratres dilectissimi *add. V* 2 se] uos *Q* 4 christi
*BQ*¹ (christum *MQ*²) funderant *R*¹ est enim] stent *B* 5 id]
si id *R* et docuit] docuit *Q* 8 paulus beatus apostolus *BP*, apo-
stolus paulus *Q*, paulus *R* exhortatur] exoptatur *R* 9 autem filii
BPQRV, autem filii dei *v* dei coheredes *om. R* 11 magnifice-
mur *R* 12 a nobis *P* ut *om. R* 13 morientem *R* sequan-
tur *B* 14 et uiuit] uiuit *v* 15 ueniet *R* 16 noster *om. RV*
dicens] docens *v* 17 uenit *R* 18 officium] obsequium *v* hoc]
haec *v* 19 nouerunt *V* 21 quia] quae *BP* 22 agentibus *BM*¹
(agentibus *M*²*Q*) 23 praedixerat *B* 25 eius *om. V*

persecutiones fieri ut probemur et ut dilectioni Dei iusto iustorum praecedentium exemplo nos etiam morte et passionibus copulemur. posuit enim in epistula sua, dicens: carissimi, nolite mirari ardorem accidentem uobis, qui ad temptationem uestram fit, nec excidatis tamquam nouum uobis contingat sed quotienscumque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, ut et in reuelatione facta claritatis eius gaudentes exultetis. si inproperatur uobis in nomine Christi, beati estis, quia maiestatis et uirtutis Domini nomen in uobis requiescit, quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur. docuerunt autem nos apostoli ea quae de praeceptis dominicis et caelestibus mandatis ipsi quoque didicerunt Domino ipso scilicet corroborante nos et dicente: nemo est qui relinquatur domum aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem uenturo uitam aeternam. et iterum, beati, inquit, eritis, cum odio uos habuerint homines et separauerint uos et expulerint et maledixerint nomini uestro quasi nequam propter filium hominis. gaudete in illa die et exultate. ecce enim merces uestra multa in caelis.

- 3 Gaudere nos et exultare uoluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronae fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent caeli. neque enim sic nomen militiae dedimus ut pacem tantummodo cogitare et detractare ac recusare militiam debeamus, quando in ipsa militia

3 I Petr. 4, 12—14. 15 Luc. 18, 29. 30. 19 Luc. 6, 22. 23.

1 persecutionem <i>R</i>	et ut] ut et <i>Q</i>	dilectione <i>Q</i>	iusto <i>om.</i>
<i>BPQv</i> 4 ardore <i>R</i>	5 nec] ne <i>Q</i>	6 nouum] aliquid <i>add. v</i>	
12 autem <i>om. Q</i>	13 de <i>om. B</i>	14 <i>super</i> quoque <i>B m. 2</i> uel quosque	
16 fratres] aut sorores <i>add. v</i>		17 recipiet <i>R²</i>	19 uita aeterna <i>R</i>
20 homines <i>om. B</i>		23 multa <i>om. B</i> ; est <i>add. BMR</i>	
(<i>om. Q</i>) 27 dei] christi <i>V</i>	28 cogitare debeamus <i>R</i>	29 detractare	
<i>BPv</i> ac] et <i>v</i>	militiam dei <i>Q</i>	debeamus <i>om. R</i>	

primus ambulauerit Dominus humilitatis et tolerantiae et passionis magister, ut quod fieri docuit prior faceret et qui pati hortatur prior pro nobis ipse pateretur. sit ante oculos, fratres dilectissimi, quod qui omne iudicium a patre solus accepit et
 5 qui uenturus est iudicaturus, iam iudicii sui et cognitionis futurae sententiam protulerit praenuntians et contestans confesuram se coram patre suo confitentes et negaturum negantes. si mortem possemus euadere, merito mori timeremus. porro autem cum mortalem mori necesse sit, amplectamur occasionem
 10 de diuina promissione et dignatione uenientem et fungamur exitum mortis cum praemio immortalitatis nec uereamur occidi, quos constat quando occidimur coronari.

Nec quisquam, fratres dilectissimi, cum populum nostrum 4 fugari conspexerit metu persecutionis et spargi conturbetur, quod
 15 collectam fraternitatem non uideat nec tractantes episcopos audiat. simul tunc omnes esse non possunt, quibus occidere non licet, sed occidi necesse est. ubicumque in illis diebus unusquisque fratrum fuerit a grege interim ac necessitate temporis corpore non spiritu separatus, non moueatur ad fugae illius
 20 horrorem nec recedens et latens deserti loci solitudine terreatur. solus non est cui Christus in fuga comes est. solus non est qui templum Dei seruans ubicumque fuerit sine Deo non est. et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera innaserit, fames aut sitis aut frigus affixerit, uel per maria
 25 praecipiti navigatione properantem tempestat ac procella submerserit, spectat militem suum Christus ubicumque pugnantem et persecutionis causa pro nominis sui honore morienti prae-

1 passionis huius Q 2 quod] quid R qui] quod v 3 prior
 om. B oculos] nostros add. Bv 8 mori] mortem B 9 mortale R
 occassionem Q 10 promissione et om. R de dei dignatione V et]
 ut B 11 exitu Bv 12 constat v 14 metum Q 15 audiant Q
 18 grege R ac P, a Q, om. BRv 19 separatus] segregatus B a M
 (ad Q) 20 horrore M (horrorem Q) nec ex non Q (nec M) desertis
 locis B 22 seruat B non] nostro R 23 fugiente R
 solitudinem BR 24 famis BPQ aut ex ut Q siti R
 25 praecipit B, praeepti Q¹ (praeepti M¹) properanti Q i in ras.
 (properantem M) 26 spectat RV, expectat BPQ 27 causam R
 pro om. R hquorem R

miam reddit quod daturum se in resurrectione promisit. nec minor est martyrii gloria non publice et inter multos perisse, cum pereundi causa sit propter Christum perire. sufficit ad testimonium martyrii sui testis ille qui probat martyras et coronat.

5 Imitemur, fratres dilectissimi, Abel iustum qui initiauit
martyria dum propter iustitiam primus occiditur. imitemur
Abraham Dei amicum qui non est cunctatus ut filium uic-
timam suis manibus offerret, dum Deo fide deuotionis obsequitur.
imitemur tres pueros Ananian Azarian Misaelem, qui nec aetate 10
terruti nec captiuitate fracti Iudaea deuicta et Hierosolymis
captis in ipso regno suo regem fidei uirtute uicerunt, qui adorare
statuam quam Nabuchodonosor rex fecerat iussi et minis regis
et flammis fortiores extiterunt, proclamantes et fidem suam per
haec uerba testantes: Nabuchodonosor rex, non opus est 15
nobis de hoc uerbo respondere tibi. est enim Deus
cui nos seruimus potens eripere nos de camino ignis
ardentis, et de manibus tuis liberabit nos: et si non,
notum sit tibi quia diis tuis non seruimus et ima-
ginem auream quam statuisti non adoramus. cre- 20
debant se illi secundum fidem posse euadere, sed addiderunt
et si non, ut sciret rex illos propter Deum quem colebant et
mori posse. hoc est enim robur uirtutis et fidei credere et scire
quod Deus a morte praesenti liberare possit, et tamen mortem
non timere nec cedere, ut probari fortius fides possit. erupit 25
per os eorum spiritus sancti incorruptus et inuictus uigor, ut

15 Dan. 3, 16—18.

1 resurrectionem *B* 3 sufficiat *R* 4 martyri *RQ*, martyris *BP*
testis *om.* *V* martyres *Be* 6 initiauit] iniessuit *P* 7 martyrii
quum *R* 10 ananias *R*, ananiam *v* azarias *R*, azariam *v* et misa-
helem *R*, misael *Q*, misahel *V* 11 iudea *PQ*, pudeat *R* iero-
solymis *R*, hierosolymis *BQ* 12 suo] suo quo *Q* 13 iussis *R*
17 potest *R* 18 ardentis *P*¹ tuis] rex *add. v* liberauit *BQ*²
(liberare *M sed re in ras.*) 19 tibi] tibi rex *R* 22 dnm *R* 23 et
scire] scire *Q* 24 praesenti morte *Q* posset *B*, nos possit *QR*², nos
posset *R*¹ et] sic *B* 26 per os] pueros *R* uigor *om.* *R*

appareat vera esse quae in euangelio suo Dominus edixit dicens: cum autem uos adprehenderit, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. dixit quid loqui et respondere possimus dari nobis in illa hora diuinitus et offerri, nec nos tunc esse qui loquimur, sed spiritum Dei patris: qui cum a confitentibus non discedit neque diuiditur, ipse in nobis et loquitur et coronatur. sic et Daniel cum compelleretur adorare idolum Bel quem tunc populus et rex colebat in adserendum Dei sui honorem plena fide et libertate prorupit dicens: nihil colo ego nisi Dominum Deum meum qui condidit caelum et terram.

Quid in Machabaeis beatorum martyrum grauius tormenta et multiformes septem fratrum poenae et confortans liberos suos mater in poenis et moriens ipsa quoque cum liberis, nonne magnae uirtutis et fidei documenta testantur et nos ad martyrii triumphum suis passionibus adhortantur? quid prophetae quos ad praescientiam futurorum spiritus sanctus animauit? quid apostoli quos Dominus elegit? nonne cum iusti occiduntur propter iustitiam mori nos quoque docuerunt? Christi natiuitas a martyriis infantium statim coepit, ut ob nomen eius a bimatu et infra qui fuerant necarentur. aetas neodum habilis ad pugnam idonea extitit ad coronam. ut appareret innocentes esse qui propter Christum necantur, infantia innocens ob nomen eius occisa est. ostensum est neminem esse a periculo persecutionis immunem, quando et tales martyria fecerunt. quam uero grauis causa sit

2 Matth. 10, 19, 20. 12 Dan. 14, 4.

1 appareant <i>Vv</i>	dominus <i>om. B</i>	edixit <i>P</i> , dixit <i>BQRv</i>	
dicens <i>PRQ, om. Bv</i>	5 uestri ^{***} <i>M</i> , uestri est <i>Q</i>	et] et quid <i>Q</i> .	
6 <i>ait. et om. Q</i>	7 spiritus <i>B</i>	8 descendit <i>B¹</i>	10 bel] uel <i>BR</i>
colebant <i>B</i>	12 dno <i>M</i> (<i>dnm Q</i>)	deum <i>om. B</i>	14 machabeis <i>RQ</i> ,
maccabeis <i>P</i>	17 documenta <i>P</i>	testatur <i>P²</i>	18 adhortatur <i>P²</i>
propheta <i>B</i>	20 cum] dum <i>V</i>	21 quoque <i>om. R</i>	a <i>om. BR</i>
22 ut <i>om. B</i>	23 fuerant <i>B</i>	abilis <i>ex</i> abillis <i>P</i>	pugnam] poenam <i>R</i>
24 se esse <i>M¹</i> (esse <i>M²Q</i>)	25 necaretur <i>V</i>	ob] propter <i>B</i>	26 neminem] enim neminem <i>BQ</i>
27 uero] ergo <i>Oxon.</i>	sit] <i>R</i>		

hominis christiani seruum pati nolle, cum passus sit prior Dominus, et pro peccatis nostris nos pati nolle, cum peccatum suum proprium non habens passus sit ille pro nobis? filius Dei passus est ut nos filios Dei faceret, et filius hominis pati non uult ut esse Dei filius perseueret. si odio saeculi laboramus, odium saeculi sustinuit prior Christus: si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus, grauiora expertus est mundi factor et dominus, qui et admonet dicens: si saeculum, inquit, nos odit, mementote quoniam me primo odiit. si de saeculo essetis, saeculum quod suum esset amaret: sed quia de saeculo non estis et ego elegi nos de saeculo, propterea odit uos saeculum. mementote sermonis quem dixi uobis. non est seruus maior domino suo. si me persecuti sunt, et uos persequentur. Dominus et Deus noster quicquid docuit et fecit, ut discipulus excusatus esse non possit qui discit et non facit.

- 7 Neque aliquis ex uobis, fratres dilectissimi, futurae persecutionis metu aut antichristi imminentis aduentu sic terreatur ut non euangelicis exhortationibus et praeceptis ac monitis caelestibus ad omnia inueniatur armatus. uenit antichristus, sed superuenit Christus. grassatur et saeuit inimicus, sed statim sequitur Dominus passiones nostras et uulnera uindicaturus. irascitur aduersarius et minatur, sed est qui possit de eius manibus liberare. ille metuendus est cuius iram nemo poterit euadere ipso praemonente et dicente: ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. magis

8 Io. 15, 18—20. 25 Matth. 10, 28.

1 hominibus christianis	R	prior passus sit	v	2 nostris	om. B
nos	om. R	3 pro nobis ille	B	passus e. u. n. f. dei	add. P m. 2
in marg.		4 est	om. R	filios dei]	filios R et om. B
mundi et B		8 inquit	om. V	9 quoniam]	quia v primo] priorem
nobis	Ro	odit	P	11 et	om. B de] a B
quae	B	13 suo	om. B	16 discit]	dicit B, quid scit R
om. B		19 non	om. B	ac monitis]	emunitus B
MR, sed et Qv		superuenit	et P, om. R	21 christus	om. R sed
et PQv		sequitur et	R	24 potest	V

autem metuite eum qui potest et corpus et animam
 occidere in gehennam. et iterum: qui amat animam
 suam, perdet illam, et qui odit animam suam in isto
 saeculo, in uitam aeternam conseruabit illam. et
 5 apocalypsis instruit et praemonet dicens: si quis adorat be-
 stiam et imaginem eius et accipit notam in fronte
 sua et in manu, bibet et ipse de uino irae Dei
 mixto in poculo irae eius, et punietur igne et sul-
 phure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis
 10 agni, et fumus de tormentis eorum in saecula sae-
 culorum ascendet, nec habebunt requiem die ac
 nocte quicumque adorat bestiam et imaginem eius.

Ad agonem saecularem exercentur homines et parantur et
 magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo
 15 et imperatore praesente contigerit coronari. ecce agon sublimis
 et magnus et coronae caelestis praemio gloriosus, ut spectet nos
 certantes Deus et super eos quos filios facere dignatus est oculos
 suos pandens certaminis nostri spectaculo perfruatur. proeliantes
 nos et fidei congressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli
 20 eius, spectat et Christus. quanta est gloriae dignitas, quanta
 felicitas praeside Deo congregari et Christo iudice coronari? ar-
 memur, fratres dilectissimi, uiribus totis et paremur ad agonem
 mente incorrupta, fide integra, uirtute deuota. ad aciem quae

2 Io. 12, 25. 5 Apoc. 14, 9—11.

1 metuite *om. B* et animam et corpus *R*, animam et corpus *Q*
 2 gehenna *P* 3 illam] eam *B* 5 apocalypsi *B*, in apocalypsi *Rv*
 adorabit *R* 6 accipiet *B*, accipiet *M*, accipit at *Q* nota *R* 7 sua
 et in manu *om. B* manu sua *M* (sua *om. Q*) 8 sulphure *MP*, sul-
 pore *Q* 9 oculi sci agni *B* 11 ascendet in saecula saeculorum *Pv*
 12 adorant *M²Q²Rv* 13 exercentur] certentur *Q* parentur *M²*
 (parantur *M¹Q*) 14 computent *M²* (computant *M¹Q*) si *om. M*
 (*exh. Q*) illos *M* (illis *Q*), illic *B* expectante *R* 15 contigerit *B*,
 cum contigerit *M sed cum s. l.* (cum *om. Q*) agon] ac *B* 16 et
 magnus *om. R* coronas *R* gloriosus praemio *P* 18 spandens *BQ*,
 expandens *coni. Balusius* certamini *B* nostro *B*, nostris *R*
 spectaculo *om. B* 20 christus eius *Q*; *cf. pag. 614, 7. 629, 22* digni-
 tas et *Rv* 21 praeside] praesente *v* 22 totis] fortis *B* 23 mente]
 integra *add. Q*

nobis indicitur Dei castra procedant. armentur integri, ne perdat integer quod nuper stetit. armentur et lapsi. ut et lapsus recipiat quod amisit. integros honor, lapsos dolor ad proelium prouocet. armari et parari nos beatus apostolus docet dicens: non est nobis conluctatio aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates et principes huius mundi et harum tenebrarum, aduersus spiritus nequitiæ in caelestibus. propter quod induite tota arma, ut possitis resistere in die nequissimo, ut cum omnia perfeceritis stetis adcincti lumbos uestros in ueritate, induti loricam iustitiæ et calciati pedes in praeparatione pacis euangelii, adsumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ignita iacula nequissimi extinguere et galeam salutis et gladium spiritus, qui est sermo Dei. 15

- 9 Haec arma sumamus, his nos tutamentis spiritualibus et caelestibus muniamus, ut in die nequissimo resistere diaboli minis et repugnare possimus. induamus loricam iustitiæ, ut contra inimici iacula munitum sit pectus et tutum. calciati sint euangelico magisterio et armati pedes, ut cum serpens calcari a nobis et obteri coeperit, mordere et subplantare non possit. portemus fortiter scutum fidei, quo protegente quidquid iaculatur inimicus possit extingui. accipiamus quoque ad tegumentum capitis galeam spiritalem, ut muniantur aures, ne audiant edicta feralia, muniantur oculi, ne uideant detestanda simulacra, muniatur frons, ut signum Dei incolume seruetur, muniatur os, ut Dominum suum Christum 25

4 Eph. 6, 12—17.

1 indigitur <i>R</i>	dei eras. in <i>Q</i> , de <i>M</i>	castris <i>M</i> sed is in ras.
(castra <i>Q</i>)	4 praeparari <i>v</i>	apostolus paulus <i>Q</i> , paulus apostolus <i>R</i>
docet om. <i>Q</i> ¹ <i>M</i> , monet <i>Q</i> ² s. l.	5 aduersus c. e. s. sed om. <i>B</i>	6 et
harum] harum <i>P</i>	7 spiritum <i>B</i>	8 tuta <i>Q</i> ² (tota <i>MQ</i> ¹), om. <i>R</i>
10 ac cincti <i>P</i>	11 induite <i>Q</i> ¹ (induti <i>Q</i> ² <i>M</i>), induentes <i>V</i>	et om. <i>B</i>
12 euangelii pacis <i>v</i>	14 spiritus] christi <i>R</i>	16 sumamus] fratres
dilectissimi <i>add. V</i>	tutamentis] iuramentis <i>v</i>	18 lorica <i>B</i>
22 quod <i>M</i> ¹ (quo <i>M</i> ² <i>Q</i>)	23 tegumentum <i>P</i>	capitis] salutis <i>R</i>
spiritalem] salutarem <i>v</i>	24 audient <i>R</i> ¹	edicta ... uideant om. <i>B</i>
26 dñi <i>R</i>	incolume ... suum om. <i>R</i>	reseruetur <i>V</i>
christi <i>R</i>		iesu

uictrix lingua fateatur. armemus et dexteram gladio spiritali, ut sacrificia funesta fortiter respuat, ut eucharistiae memor quae Domini corpus accipit ipsum complectatur, postmodum Domini sumptura praemium caelestium coronarum.

- 5 O dies ille qualis et quantus adueniet, fratres dilectissimi, cum 10
 coeperit populum suum Dominus recensere et diuinae cognitionis
 examine singulorum merita recognoscere, mittere in gehennam
 nocentes et persecutores nostros flammae poenalis perpetuo ar-
 10 quae erit gloria et quanta laetitia admitti ut Deum uideas, hono-
 rari ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis aeternae
 gaudium capias, Abraham et Isaac et Iacob et patriarchas omnes
 et apostolos et prophetas et martyras salutare, cum iustis et Dei
 15 amicis in regno caelorum datae immortalitatis uoluptate gaudere,
 sumere illic quod nec oculus uidit nec auris audiuit nec in cor
 hominis ascendit. maiora enim nos accipere quam quod hic aut
 operamur aut patimur apostolus praedicat dicens: non sunt
 condignae passionis huius temporis ad superuen-
 20 turam claritatem quae reuelabitur in nobis. cum
 reuelatio illa uenerit, cum claritas super nos Dei fulserit, tam
 beati erimus et laeti dignatione Domini honorati, quam rei re-
 manebunt et miseri qui Dei desertores aut contra Deum rebelles
 uoluntatem fecerunt diaboli, ut eos necesse sit cum ipso simul
 inextinguibili igne torqueri.
- 25 Haec, fratres dilectissimi, haereant cordibus uestris. haec sit 11
 armorum nostrorum praeparatio, haec diurna ac nocturna medita-

17 Rom. 8, 18.

2 ut e.] et e. B 3 accipit BPQRV, accepit v complectamur V
 dñi RQ², dñs Q¹, exp. M, dñm P, a dñm B, a domino v 4 sumpta
 tunc ad B coronatur B 5 et ex est M (et Q) cum] cum qui R
 7 gehenna M (gehennam Q) 9 dampnare R, flammare v 10 dñm Q
 11 dño et dō V saluti B 13 et prophetas et apostolos Bv mar-
 tyres BRv 14 uoluntate P 15 oculos B 16 hic aut] hic V
 18 passionis BQ 19 cum] dum v 20 fulserat Q¹ (fulserit Q²M)
 tam] iam BPQ 21 eritis M² (erimus M¹Q) 22 deum] christum V
 23 fecerint B 24 inextinguibilis M (inextinguibili Q) igni R
 25 nostris Vv 26 diurna BPQ

tio, ante oculos habere et cogitatione semper ac sensibus uoluerit iniquorum supplicia et praemia ac merita iustorum, quid negantibus Dominus comminetur ad poenam, quid contra confidentibus promittat ad gloriam. si haec cogitantibus ac meditantibus nobis superuenerit persecutionis dies, miles Christi praecipis eius et monitis eruditus non expauescit ad pugnam, sed paratus est ad coronam. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA LVIII.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

I Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Saturum fratrem nostrum acoluthum misisti et dilectionis fraternae et ecclesiasticae disciplinae et sacerdotalis censurae satis plenas, quibus significasti a te Felicissimum hostem Christi non nouum, sed iam pridem ob crimina sua plurima et grauissima abstentum et non tantum mea sed et plurimorum coepiscoporum sententia condemnatum reiectum a te illic esse, et cum uenisset stipatus caterua et factione desperatorum, uigore pleno quo episcopus agere oportet pulsum de ecclesia esse, de qua iam pridem cum sui similibus Dei maiestate et Christi Domini et iudicis nostri seueritate depulsus est, ne schismatis et discidii auctor, ne pecuniae com-

1 cogitationibus *R* ac] hac *Q* 2 ac merita *om. B* 4 ac meditantibus *BR* 7 opto . . . ualere *om. R*. — Ad (Caecilii Cypriani ad *B*) Thibaritanos (tibaritanos *Q*) explicit *BQR*, Explicit ad Thibarithanos exhortatoria *P*. —

Epist. LVIII. — Incipit ad Cornelium (eundem *P*) de quinque presbyteris et Fortunato pseudoepiscopo *LP*, Incipit eiusdem tertia *Q*, Incipit ad eundem (II. *add. R*) *CR*. — 10 frs *kmi R*, frater *C* satyrum *P*
11 acolytum *Q*, acolitum *C* alterum et *om. C^a* 12 et *om. Q*
13 te *om. CRv*, ste eras in *Q* (te *exh. M*) 14 abstentum] ostensum *Q*, distentum *C* sed di in *ras.* et *om. CR* 15 meas *L* et *om. C*
in *ras.* 16 a te] a *as C*, te *Q* caterua et] acerna *ex acerna* et *C*
17 quo] quod *LP*, co *Q* episcopum *Rv*, epo *CQ^a* (epos *MQ^a*) 18 pulsum] prohibitum *V* cum] eum cum *Q* suis *CLPQ* 19 dei] ei *R*
et christi] christi *Q* dom *L* 20 ne] et ne *L* discidiis *R* post commissae eras. erant in *L*

missae sibi fraudator, ne stuprator uirginum, ne matrimoniorum multorum depopulator adque corruptor ultra adhuc sponsam Christi incorruptam sanctam pudicam praesentiae suae dedecore et inpudica adque incesta contagione uiolaret.

5 Sed enim lecta alia epistula, frater, quam primis litteris sub-
 inxisti, satis miratus sum, cum animaduertissem te minis ac
 terroribus eorum qui uenerant aliquantum esse commotum, cum
 te secundum quod scripsisti adgressi essent, cum summa de-
 speratione comminantes quod si litteras quas adtulerant non acce-
 10 pisses, publice eas recitarent, et multa turpia ac probrosa et ore
 suo digna proferrent. quod si ita res est, frater carissime, ut
 nequissimorum timeatur audacia et quod mali iure adque aequitate
 non possunt temeritate ac desperatione perficiant, actum est de
 episcopatus uigore et de ecclesiae gubernandae sublimes ac diuina
 15 potestate, nec christiani ultra aut durare aut esse iam possumus,
 si ad hoc uentum est ut perditorum minas adque insidias pertimes-
 scamus. nam et gentiles et Iudaei minantur et haeretici adque
 omnes quorum pectora et mentes diabolus obsedit uenenatam
 rabiem suam cotidie furiosa uoce testantur. non tamen idcirco
 20 cedendum est quia minantur, aut inde aduersarius et inimicus
 maior est Christo quia tantum sibi uindicat et adsumit in saeculo.
 manere apud nos debet, frater carissime, fidei robur immobile et
 stabilis adque inconcussa uirtus contra omnes incursus adque in-
 petus oblatrantium fluctuum uelut petrae obiacentis fortitudine
 25 et mole debet obsistere. nec interest unde episcopo aut terror
 aut periculum ueniat, qui terroribus et periculis uiuit obnoxius
 et tamen fit de ipsis terroribus ac periculis gloriosus. neque enim

1 stupator <i>P</i> ¹ Q, strupator <i>R</i>	2 ultro <i>ex</i> ultrae <i>R</i>	4 ingesta <i>C</i> ¹ ,
intesta <i>Q</i>	5 epistula tua <i>CQ</i> , tua epistola <i>Rv</i>	6 ac] atque <i>v</i>
9 si <i>om.</i> <i>Q</i>	10 et ore] ore <i>P</i>	11 proferent <i>R</i> , proferunt <i>Q</i>
caris-
sime <i>om.</i> <i>CR</i>	12 nequissimorum <i>L</i> ¹	timeat una <i>R</i>
13 possint <i>C</i>	proficiunt <i>P</i>	aptum <i>M</i> (actum <i>Q</i>)
14 et <i>om.</i> <i>C</i>	15 nec <i>R</i> c <i>in ras.</i> , ne <i>C</i>	christi <i>CR</i>
16 ultra <i>om.</i> <i>V</i>	17 aut durare] ut durare <i>Q</i>	18 pertemescamus <i>Q</i>
19 sua <i>C</i>	16 perditorem <i>C</i> ¹	uoce <i>supr. ras.</i> <i>C</i>
20 inde] ideo <i>CRQ</i> ^{2v} (inde <i>MQ</i> ¹)	21 maiores <i>Q</i> ¹ (maior est <i>MQ</i> ²)	
22 frs <i>km</i> <i>R</i> ¹ , frater <i>C</i>	24 fructuum <i>R</i>	25 aut
26 periculum <i>L</i> ¹	ueniant <i>Q</i>	uiuit ... ipsis <i>om.</i> <i>C</i>
27 fit de] fidei <i>P</i>	ac] et <i>L</i>	gloriosus est <i>C</i>

solas gentilium uel Iudaeorum minas cogitare et spectare debemus, cum uideamus ipsum Dominum a fratribus esse detentum et ab eo quem inter apostolos ipse delegerat proditum, inter initia quoque mundi Abel iustum non nisi frater occiderit et Iacob fugientem persecutus sit frater infestus et Ioseph puer uenierit uendentibus fratribus, in euangelio etiam legamus esse praedictum magis domesticos inimicos futuros et qui prius copulati sacramento unanimitatis fuerint ipsos inuicem tradituros. nihil interest quis tradat aut saeuat, cum Deus tradi permittit et coronari. neque nobis ignominia est pati a fratribus quod passus est Christus nec illis gloria est facere quod fecerit Indas. quae autem sui elatio est, quae comminantium tumens et inflata et uana iactatio, illic absentia minari, cum hic me habeant in potestate praesentem? conuicia eorum quibus se et uitam suam cotidie lacerant non timemus, fustes et lapides et gladios quos uerbis parricidalibus iactitant non perhorrescimus. quod in illis est, homicidae sunt apud Deum tales. necare tamen non possunt, nisi eis Dominus necare permiserit. et cum nobis semel moriendum sit, illi tamen odio et uerbis et delictis suis cotidie perimunt.

3 Sed non idcirco, frater carissime, reliquenda est ecclesiastica disciplina aut sacerdotalis soluenda censura quoniam conuiciis infestamur aut terroribus quatimur, quando occurat [et moneat scriptura diuina] dicens: ille uero qui praesumit et con-

24 Hab. 2, 5.

1 gentium LP 2 dominum nostrum LP detentum P sed n corr., desertum con. Balusius 3 quem ex qui C diligerat PB¹
 4 fratr. C et om. M (exh. Q) 5 sit] esset sup. iussit C infestus om. C puer uenerit C¹, puer non erit R, peruenerit LQ, peruenerit M, uenundatus sit P, Aegyptum peruenerit cod. Angl. 6 a fratrib. P legimus Q predicatum C 9 tradi] tradit V permittit et LPMQ¹ V, permittat et CRQ², permittat quos disponit v 10 coronari CRQ² V, coronare MQ¹, coronat P, coronam L neque enim v, neque in C pati a) patientia Q 11 fecit PV 12 tumens et om. C 13 habeat C 14 praesentium Q conuiciorum Q e in ras. (conuicia eorum M) 16 iactant C perhorrescimus Q 17 negare CQ item loco proximo 18 nisi eis] eis cum C sed cum s. l. 19 tamen et v 20 peremunt C¹ QR 21 fr̄ km̄ R, frater C 28 terroribus R¹, erroribus P¹ et moneat scriptura diuina om. LMPQ¹

tumax est, uir sui iactans, nihil omnino proficiet, qui dilatauit tamquam inferi animam suam. et iterum: et uerba uiri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius in stercora erit et in uermes. hodie extolletur et cras non inuenietur: quoniam conuersus est in terram suam, et cogitatio eius peribit. et iterum: uidi impium exaltatum et extolli super cedros Libani: et transiui, et ecce non fuit. et quaesiui eum, et non est inuentus locus eius. exaltatio et inflatio et adrogans ac superba iactatio non de Christi magisterio, qui humilitatem docet, sed de antichristi spiritu nascitur, cui exprobrat per prophetam Dominus et dicit: tu autem dixisti in animo tuo: in caelum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam, sedebo in monte alto super montes altos in aquilonem, ascendam super nubes, ero similis altissimo. et addidit dicens: tu uero ad inferos descendes in fundamenta terrae: et qui uidebunt te, mirabuntur super te. unde et parem talibus poenam scriptura diuina loco alio comminatur et dicit: dies enim Domini Sabaoth super omnem iniuriosum et superbum et super omnem elatum et excelsum. de ore itaque ac de uerbis suis unusquisque statim proditur, et utrum Christum in corde suo an uero antichristum habeat, loquendo detegitur, secundum quod Dominus in euangelio suo

3 I Macc. 2, 62. 63. 6 Ps. 36, 35. 36. 12 Es. 14, 13—16.
20 Es. 2, 12.

1 perficiet LPQ	2 dilatabit Q	inferi C ¹ LQRV, inferus P,
infernum C ² , infernus v	3 a uerbis CR, a uerba M, * uerba Q	timue-
ris C	4 in corr. in ut C	stercore PQ, statera L
in corr. in		in corr. in
ut C	nermis C	extollitur C ² Rv
8 transibi LQ	10 superbi	
iactatio C ¹ , superiactatio Q	11 de R s. l.	spiritu om. R in ras. 2
litt. qui Q ¹ (cui MQ ²)	exprobat Q, exprobrant C ¹	12 deus et R,
dns Q	dicens M ² (dicit M ¹ Q)	13 in animo tuo dicis C sed dicis
s. l.	14 super] in Q	15 aquilonem] aquineam R
17 descendens P,	discendis C	18 te uidebunt CR, uiderunt te V
parem talibus C,	parentalibus P	19 et scriptura C
loco alio C	20 iniurio-	sum ... omnem om. C
21 omne R	23 utrum] aut Q	24 quod
om. C	euangelium C	suum corr. in ubi C

dicit: progenies uiperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis nequam? de abundantia enim cordis os emittit. bonus homo de bono thesauro emittit bona et nequam homo de nequam thesauro emittit nequam. unde et diues ille peccator, qui de Lazaro in sinu Abraham posito adque in refrigerio constituto inplorat auxilium, cum in tormentis cruciabundus flammae cremantis ardoribus aduratur, inter omnes corporis partes magis os eius et lingua poenas dat, quia plus scilicet lingua sua et ore peccauerat.

- 4 Nam cum scriptum sit: neque maledici regnum Dei consequentur, et iterum Dominus in euangelio suo dicat: qui dixerit fratri suo fatue et qui dixerit racha, reus erit in gehenna ignis, quomodo possunt censuram Domini ultoris euadere qui talia ingerunt non solum fratribus sed et sacerdotibus quibus honor tantus de Dei dignatione conceditur, ut quisque sacerdoti eius et ad tempus hic iudicanti non obtemperaret statim necaretur? in Deuteronomio loquitur Dominus Deus dicens: et homo quicumque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut iudicem, quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit et non agent impie etiam nunc. item ad Samuelem cum a Iudaeis sperneretur, Deus dicit: non te spreuerunt sed

1 Matth. 12, 34. 35. 11 I Cor. 6, 10. 13 Matth. 5, 22.
19 Deut. 17, 12. 13. 24 I. Sam. 8, 7.

1 boniloqui C¹ 3 os om. Q mittit C bonus] bonum et
bonus L thensauro PQ emittit] emit C 4 homo de nequam
om. R thensauro PQ emittit] emit C 5 de corr. in a C, exp. Q²
(exh. M) eleazaro LP¹, lazaro R 6 abraham CPRv inplorans Q
7 arboribus L 8 adoratur C¹, adurebatur P omnis Q, homines C
9 lingua . . . scilicet om. LP poenas C s. l. plus] pius R in
lingua CR peccauerit Q, quod peccauerat P 13 et om. Q 14 in
gehennam P, gehenne C 15 dī ex dō C patribus M (fratribus Q)
17 quisquis v 18 negaretur CQ 19 dñs dñs loquitur Q, loquitur
dñs CR 20 superbiam]Q 23 agent non C impietatem. Nunc
item C

me spreuerunt. et Dominus quoque in euangelio: qui audit uos me audit et eum qui me misit, et qui reicit uos me reicit et eum qui me misit. et cum leprosum emundasset, uade, inquit, et demonstra te sacerdoti. et cum postea tempore passionis alapam accepisset a seruo sacerdotis cumque ei dixisset: sic respondes pontifici, aduersus pontificem Dominus contumeliose nihil dixit nec quicquam de sacerdotis honore detraxit, sed innocentiam suam magis adserens et ostendens, si male, inquit, locutus sum, exprobra de malo: si autem bene, quid me caedis? item in actis apostolorum postmodum beatus apostolus Paulus, cum ei dictum esset: sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo, quamuis Domino iam crucifixo sacrilegi et impii et cruenti illi esse coepissent nec iam quicquam de sacerdotali honore et auctoritate retinerent, tamen ipsum quamuis inane nomen et umbram quandam sacerdotis cogitans Paulus, nesciebam fratres, inquit, quia pontifex est. scriptum est enim: principi tuae plebis non maledices.

Cum haec tanta ac talia multa exempla praecedant quibus sacerdotalis auctoritas et potestas de diuina dignatione firmatur, quales putas esse eos qui sacerdotum hostes et contra ecclesiam catholicam rebelles nec praemonentis Domini comminatione nec futuri iudicii ultione terrentur? neque enim aliunde

1 Luc. 10, 16. 4 Matth. 8, 4. 9 Io. 18, 22. 23. 16 Act. 23, 4, 5.

1 spreuerunt *om. CR* 2 uos] inquit uos *CPQR*, uos inquit *v*
 audit] *add. Q m. 2*: et qui me audit audit eum qui (*om. M*) et eum
 qui me misit *om. P¹* et qui reicit . . . misit *om. C* 3 eum] qui me
 reicit reicit eum *Q^{2v}* (*eum M*) 4 monstra *CR*, ostende *V* 5 ser-
 uos *P* 6 respondis *C¹P* 7 nil *R* 8 adherens *ex* adrerens *R*
 9 exprobra *Q* 10 autem *ex* cum *C* 11 actibus *v* postmodum
om. V 12 insilis] incilas *codex Nicol. Fabri* 13 quamuis] quō *C*
sed o in ras. dñ *L* 14 crucienti *P* coepisset *R* honori *R*
 16 quandam *ex* quando *C* 17 inquit fratres *v* 18 principi plebis
 tuae] principem populi tui *Q^v* 19 multa *LP*, et multa *Q*, et multa
 alia *CRv* 22 dñm *C¹* 23 futura *C* iudicii *L¹* ultione *L¹*,
 ultionem *Q*

haereses obortae sunt aut nata sunt schismata *quam* quando sacerdoti Dei non obtemperatur nec unus in ecclesia ad tempus sacerdos et ad tempus iudex uice Christi cogitatur: cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas uniuersa, nemo aduersum sacerdotum collegium quicquam moueret, nemo post⁵ diuinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum, iudicem se non iam episcopis sed Deo faceret, nemo discidio unitatis Christi ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac tumens seorsum foris haeresim nouam conderet: nisi si ita est aliquis sacrilegae temeritatis ac perditae mentis ut putet sine¹⁰ Dei iudicio fieri sacerdotem, cum Dominus in euangelio suo dicat: nonne duo passeret asse ueneunt et neuter eorum cadit in terram sine patris uoluntate? cum ille nec minima fieri sine uoluntate Dei dicat, existimat aliquis summa et magna aut non sciente aut non permittente Deo in ecclesia¹⁵ Dei fieri, et sacerdotes id est dispensatores eius erunt non de eius sententia ordinati? hoc est fidem non habere qua uiuimus, hoc est Deo honorem non dare cuius nutu et arbitrio regi et gubernari omnia scimus et credimus. plane episcopi non de uoluntate Dei fiunt, sed qui extra ecclesiam fiunt, sed qui contra²⁰ dispositionem et traditionem euangelii fiunt, sicut ipse Dominus in duodecim prophetis ponit et dicit: sibimet ipsi regem constituerunt, et non per me. et iterum: sacrificia

12 Matth. 10, 29. 22 Os. 8, 4. 23 Os. 9, 4.

1 heresis *LQR* quam quando *scripsi*, quando *LPQ*, quam dum *CR*,
quam inde quod *v* 3 uice] ut *R t in ras.* si] se *PR* 4 ob-
temperare *Q*, optemperet *P* 5 sacerdotem *P* quenquam *C* molie-
ret *Q* lie *in ras.* (moueret *M*) 6 populi] pauli *L* episcoporum *C*
7 se non iam] sed non iam *P*, seniori iam *C*, se iam non *v* epis *LM*,
epi. *Q*, epo *C*, epi *PRv* sed] et *M*, ed *Q* dei *CRQ^{2v}* (deo *M²Q¹*)
facere *C* 9 ac *om. R* heresin *R n in ras.* conderet] conten-
deret *P* si *om. PQ* 10 perdita *R* putes *R* 11 deus *R*
12 asse *ex ad se C* ueniunt *C¹QR* 13 cadet *CR* patris
uestri *Rv* illa *C* 14 summe magna *C* 15 aut n. sciente *om. C*
16 eius erunt *Q²*, et erunt *LM*, ** erunt *Q*, erunt *P*, eius *CR* 17 ordi-
nari *CRv* 18 regi] geri *P* 20 *alt.* qui *om. C¹* 21 disposi-
tionem] dispensationem *C* et traditionem *om. CR* et ipse *C*
22 ipsis *C^{2v}*

eorum tamquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur. et per Esaiam quoque spiritus sanctus clamat ac dicit: uae uobis, filii desertores. haec dicit Dominus: habuistis consilium, non per me: et fecistis conuentionem, non per spiritum meum, adicere peccata super peccata.

Ceterum — dico enim pronocatus, dico dolens, dico compulsus — quando episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi uniuersi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter iunctus, plebi suae in episcopatu quadriennio iam probatus, in quiete seruiens disciplinae, in tempestate proscriptus, adplicito et adiuncto episcopatus sui nomine, totiens ad leonem petitus, in circo in amphitheatro dominicae dignationis testimonio honoratus, his 15 ipsis etiam diebus quibus has ad te litteras feci ob sacrificia quae edicto proposito celebrare populus iuebatur clamore popularium ad leonem denuo postulatus in circo: cum talis, frater carissime, a quibusdam desperatis et perditis et extra ecclesiam constitutis impugnari uidetur, apparet quis impugnet, non scilicet Christus 20 qui sacerdotes aut constituit aut protegit, sed ille qui Christo aduersarius et ecclesiae eius inimicus ad hoc ecclesiae praepositum

3 Es. 30, 1.

1 qui] quia *R* 2 ea *corr. in* ex eis *C* esaiam *Q* 3 ac] et
CQR fli *LQR* 4 consilium et *v* per] super *C* 5 conuen-
tionem et *v* non *om.* *L¹PQR* 6 adicere *P* 7 dico dico *CR*
enim *om.* *V* 9 in *om.* *C* diligitur *LQ*, delegitur *R* quando dei
auxilio *om.* *V* 10 iunctos *LQ* 11 suae] tue *C* episcopatum *Q*
in *om.* *P* seruiens *R* 12 adiunctio *M* (adiuncto *Q*) 13 leonem *L*,
legionem *M* (leonem *Q*) in circo] idcirco *O* 14 ampitheatro *Q*,
ampheatro *R* honoratus] odoratus *C* 15 has *om.* *Q* te *om.* *P*
quaedicto *CP* 17 ad leone *C*, ad leonem *L* talibus fratribus *ex* talis
fratres *C* carissime a *om.* *C* 18 desperatis et *Q*, dns desperatis *C*
et extra] extra *L* constitutus *Q* (constitutis *M*), constitutis. aut prote-
git *C* 19 impugnare *C* impugnat *C* christi *L* 20 sacer-
dotem *R* aut protegit *C s. l. m. 2* christi *CQRv* 21 ad] ob
CQR - propositum *P¹Q*

III.

43

sua infestatione persequitur, ut gubernatore sublato atrocius adque uiolentius circa ecclesiae naufragia grassetur.

7 Nec quemquam fidelem et euangelii memorem adque apostoli praemonentis mandata retinentem monere debet, frater carissime, si quidam in extremis temporibus superbi et contumaces et sacerdotum Dei hostes aut de ecclesia recedunt aut contra ecclesiam faciunt, quando tales nunc futuros et Dominus et apostoli eius ante praedixerint. nec praepositum seruum deseri in quibusdam miretur aliquis, quando ipsum Dominum magnalia et mirabilia summa facientem et uirtutes Dei patris factorum suorum testimonio conprobantem discipuli sui reliquerint. et tamen ille non increpuit recedentes aut grauiter comminatus est, sed magis conuersus ad apostolos suos dixit: numquid et uos uultis ire? seruans scilicet legem qua homo libertati suae relictus et in arbitrio proprio constitutus sibimet ipse uel mortem adpetit uel salutem. Petrus tamen super quem aedificata ab eodem Domino fuerat ecclesia unus pro omnibus loquens et ecclesiae uoce respondens ait: Domine, ad quem imus? uerbum uitae aeternae habes, et nos credimus et cognouimus quoniam tu es Christus filius Dei uiui, significans scilicet et ostendens eos qui a Christo recesserint culpa sua perire, ecclesiam tamen quae in Christum credat et quae semel id quod cognouerit teneat, numquam ab eo omnino discedere et eos esse ecclesiam qui in domo Dei permanent, plantationem uero plantatam a Deo patre non esse quos uidemus non frumenti

13 et 18 Io. 6, 67—69.

1 suam festatione *M* (sua infestatione *Q*) 2 adque] ac *CR* cras-
setur *L* 3 memorata *C* ta s. l. 4 carissime om. *C* 5 in om. *R*
et om. *CR* 7 nunc om. *V* 8 propositum *C* deserti *L*¹ 9 mire-
tur] miseretur *C* dno *Q*¹ (dnm *MQ*²) admirabilia *LP* 11 reli-
querunt *C*, dereliquerint *V* 12 recedentes *Q*, et secedentes *C*¹
14 libertatis *Q*¹, libertatus *C* us' ex is sua *R*¹, et ex ue *C* 15 ipsi
*C*² *L*¹ adpetat *CR* 17 unius *C*¹ 18 uoce] unus uoce *R*
ibimus *CR* uerba *C* 19 credidimus *C*² *R* 20 christus om. *PQ*
21 eos] hos *C* recesserunt *Q*, recenserint *C*¹ culpae suae *C*
22 ecclesia *B* et quae] et quod *CB* 23 cognouerit teneat] crediderit
et *C* omnino habeo *C* 24 in ecclesiam *C* 25 permaneat *C*
25 patrem *P* quos] quod *CB* uidimus *C*

stabilitate solidari, sed tamquam paleas dissipantis inimici spiritu
 uentilari, de quibus et Iohannes in epistula sua dicit: ex nobis
 exierunt, sed non fuerunt ex nobis, si enim fuissent
 ex nobis, mansissent nobiscum. item Paulus monet nos
 5 cum mali de ecclesia pereunt non moueri nec recedentibus per-
 fidis fidem minui. quid enim, inquit, si exciderunt a
 fide quidam eorum, numquid infidelitas illorum
 fidem Dei euacuauit? absit: est enim Deus uerax,
 omnis autem homo mendax.
 10 Quod ad nos attinet, conscientiae nostrae conuenit, frater, dare 8
 operam ne quis culpa nostra de ecclesia pereat: si autem quis
 ultro et crimine suo perierit et paenitentiam agere adque ad
 ecclesiam redire noluerit, nos die iudicii inculpato futuros qui
 consulimus sanitati, illos solos in poenis remansuros qui noluerint
 15 consilii nostri salubritate sanari. nec mouere nos debent conuicia
 perditorum quo minus a uia recta et a certa regula non receda-
 mus, quando et apostolus instruat dicens: si hominibus pla-
 cerem, Christi seruus non essem. interest utrum quis
 homines promereri an Deum cupiat. si hominibus placetur, Do-
 20 minus offenditur. si uero id enitumur et elaboramus ut possimus
 Deo placere, et conuicia et maledicta debemus humana con-
 temnere.

2 I Io. 2, 19. 6 Rom. 3, 3. 4. 17 Gal. 1, 10.

1 solidari] solidam *C* 3 exierit *C*¹ fuerit *C*¹ 4 mansisset *R*,
 mansissent utique *Qv* 5 mouere *Q* 6 minui] minus teneri *C* si
om. P 7 eorum] illorum *CR* 8 euacuabit *P*, euacuit *C* 9 autem
om. Q 10 ad *om. C* et conscientiae *CR* frater *kme Qv*
 11 opera *Q* 13 in die *CPRv* 14 sanitate *QR* 15 consilii
 nostris *M* (consilii nostri *Q*) moueri *C* 16 a certa] certa *C*,
 cetera *R* 17 instruit *C* placere uellem *V* 18 non essem] n essem
 non potis *Q* n *s. l. m. 2*, essem non potis *M* 19 hominem *C* pro-
 merere *ex* promouere *Q*, promouere *M* cupiant *P* placeat *C* dñm
LM (dñs *Q*), dñm *C* 20 offendit *C* si uero *om. L* id enitumur *LR*,
 idem imitemur *Q*, enitumur *P sed* *ti s. l.*, id est nitumur *C* et labora-
 mus *CR*, elaboramus *Q* (et elaboramus *M*) 21 debemus *om. CR*
 contemnamus *ex* contemnere *C*

9 Quod autem tibi de Fortunato isto pseudoepiscopo a paucis et inueteratis haereticis constituto non statim scripsi, frater carissime, non ea res erat quae in notitiam tuam deberet festinato statim quasi magna aut metuenda perferri, maxime quando et Fortunati nomen iam satis nosse, qui est unus ex quinque presbyteris iam pridem de ecclesia profugis et sententia coepiscoporum nostrorum multorum et grauissimorum uirorum nuper abstentis qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt. item Felicissimum signiferum seditionis recognosceres, qui et ipse in isdem coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur: qui non tantum ab his istic abstentus, sed et abs te illic nuper de ecclesia pulsus est. cum haec in notitia tua esse confiderem et pro certo haerere memoriae et disciplinae tuae scirem, necessarium non putari celeriter et urgenter haereticorum tibi ineptias nuntiandas. neque enim ad catholicae ecclesiae maiestatem ¹⁵ pariter ac dignitatem pertinere debet quid apud se haereticorum et schismaticorum moliatur audacia. nam et pars Nouatiani Maximum presbyterum nuper ad nos a Nouatiano legatum missum adque a nostra communicatione reiectum nunc istic sibi fecisse pseudoepiscopum dicitur. nec tamen de hoc tibi scripseram, ²⁰ quando haec omnia contemnantur a nobis et miserim tibi proxime nomina episcoporum istie constitutorum qui integri et sani in ecclesia catholica fratribus praesunt. quod utique ideo de omnium nostrorum consilio placuit tibi scribere ut erroris diluendi ac

1 isto] ipso *C* pseudoep̃m *Q* a om. *Q* 2 frater *P* er *corr.*
 carissime om. *R* 3 ea res erat quae] cauere atq. *C* notiam *L*
 debes *C* 4 perferri] ferri *R* 5 nosse *CQ* 6 profugus et *C*, profugisset *L*
 episcoporum *C* 7 et om. *CR* nuper] *add.* *R*: ad nos a nouatiano legatum missum abstentus *C*², abstenti *L*, absentis *Q*, absentis *P*
 8 hac] ac *R* fecerint *LPQ* 9 felicissimi *C* seditionis recognosceres *R*
 10 quo episcoporum *P* 11 iis *v* iste ex isti *C* abstentur *C*¹
 12 notia *Q* confidere *CLQ* 13 scire *M* (scirem *Q*) 15 ad catholicae et *C*, acatholice *Q* 16 ac] ad *R* quid hapud *P*, quia apud *LC*
 17 et om. *Q*; et schismaticorum om. *R* pars] parem *R**V*, patrem *C* nouitiani *P*, nouatiano ex nouationi *C* 19 adque ad *L*¹, adque *Q*
 nostri *L* communione *Q*¹ (communicationem *M*) sibi ex si *L*
 20 pseudoep̃o *C*, pseudoep̃orum *Q* 21 et miseram *P* t. s. l. m. 2 proxima *P* 22 nomina proxime *C* 24 nostrum *R*
 tibi placuit *Q* scribere . . . pag. 677,2 nostrae quibus *add.* *L* m. 2 in marg. erroribus *Q*¹ (erroris *MQ*²)

perspiciendae ueritatis compendium fieret et scires tu et collegae nostri quibus scribere et litteras mutuo a quibus uos accipere oporteret: si quis autem praeter hos quos epistula nostra complexi sumus scribere uobis auderet, sciretis eum uel sacrificio uel libello esse maculatum uel unum de haereticis, peruersum scilicet et profanum. nactus tamen occasionem familiarissimi hominis et clerici per Felicianum acoluthum, quem cum Perseo collega nostro miseris, inter cetera quae in notitiam tuam perferenda hinc fuerant etiam de Fortunato isto tibi scripsi. sed dum istic
 10 Felicianus frater noster uel uento retardatur uel accipiendis aliis epistulis a nobis detinetur, Felicissimo ad uos properante praeuentus est. ita enim semper scelera festinant quasi contra innocentiam festinatione praeualeant.

Per Felicianum autem significauit tibi, frater, uenisse Chartha- 10
 15 ginem Priuatum ueterem haereticum in Lambesitana colonia ante multos fere annos ob multa et graua delicta nonaginta episcoporum sententia condemnatum, antecessorum etiam nostrorum, quod et uestram conscientiam non latet, Fabiani et Donati litteris seuerissime notatum: qui cum causam suam apud nos
 20 in concilio quod habuimus Idibus Mais quae proximae fuerunt agere uelle se diceret nec admissus esset, Fortunatum istum sibi pseudoepiscopum dignum collegio suo fecit. uenerat etiam cum illo et Felix quidam quem ipse extra ecclesiam in haeresi pseudo-

1 perspiciendi *C* scire *R* 2 scriberet (et *om. C*) a] et a *C* sed
 a s. l. uos *om. C* 3 in epistola *CR* 4 scribere] *add. R*: et litteras
 mutuo a quibus accipere 6 nactus *Lv*, sanctus *C* occasionem *Q*
 familiaris si *Q* omnis *M*¹ (hominis *Q*) et *om. L* 7 clericis et *Q*
 acoluthum *OM*, acolythum *PQRv* persa eo a *LP*, perse *C*¹*M*, perseo
*C*²*Q* 8 nostra *C* ceteras *R* s. l. pergerenda *C*¹ 9 fuerint *R*
 ista *C*² istic] iste *CRV* 10 felicianum *R* retardatus *L*
 11 prouentus *C*² 12 quamsi *L* 13 festinationem *Q* 14 autem
om. CR significauit *C* carthagine *P* 15 in] cum in *CR*
 labesitana *R* 16 anus *M* (annos *Q*) multa et *om. LP* 17 con-
 demnata *P* 18 uestra conscientia *C* fauiani *V* 19 notantum *C*
 cum *om. C* 20 ma. is *Q*, madis *M*, magis *C*, martiis *V* proxime
CLPQR 21 se uelle *CR* fortunatus *V* 23 quidam *om. CR*
 quem] cum *R* ipse] ille *C* haeresin *L*, heresim *MQ*¹*P*, erere *C*
 pseudoepiscoporum *CQ*

episcopum olim constituerat. sed et Igninus et Maximus comites cum Priuato haeretico adfuerunt. ob nefanda sacrificia et crimina in se probata sententia nouem collegarum nostrorum condemnati et iterato quoque a pluribus nobis anno priore in concilio abstenti. cum his autem quattuor iunctus est et Repostus Sturnucensis, qui non tantum in persecutione ipse cecidit. sed et maximam partem plebis suae sacrilega persuasione deiecit. hi quinque cum paucis uel sacrificatis uel male sibi consciis Fortunatum sibi pseudoepiscopum cooptarunt, ut criminibus in unum consentientibus talis esset scilicet rector quales illi qui reguntur.

- 11 Hinc iam et cetera mendacia, frater carissime, potes noscere quae illic homines desperati et perditii uentilauerunt, ut cum de sacrificatis uel haereticis amplius quam quinque pseudoepiscopi non fuerint qui Carthaginem uenerint et Fortunatum sibi demetiae suae socium constituerint, illi tamen qua filii diaboli et mendacio pleni ausi sint ut scribis iactitare uiginti quinque episcopos adfuisse. quod mendacium et istic prius apud fratres nostros iactitabant dicentes uiginti quinque episcopos de Numidia esse uenturos qui sibi episcopum facerent. quo in mendacio suo posteaquam quinque solis conuenientibus naufragis et a nobis abstentis detecti sunt adque confusi, Romam cum mendaciorum suorum merce nauigauerunt, quasi ueritas post eos nauigare non

1 maximosus LMP, maximosus Q, maximos suos B 2 priuato
CLPB, probatio Q, priuato probato Baluzius; cf. pag. 575, 18 affue-
rant C 3 sententiam Q nouem] episcoporum add. v 4 in concilio
anno priore CR absenti LQ 5 iis L¹M (his Q) repositus C
sturnucensis B, quoturnicensis C, sturnucensis Q (uturnucensis M)
6 cedit C 7 persuasione CR, persecutione LPQ hii C, his LP
8 sacrificantes C consci C²Q 9 cooptauerunt CR con-
scientibus Q¹ (consentientibus MQ²), conuenientibus CRv 11 iam
et] etiam C km¹C¹ ... noscere Q, nos noscere M, cognoscere CR
13 sacrificatis] add. B: ut male sibi consciis fortunatum sibi pseudo
uel] uel de CRv 14 fuerunt C¹ carthagine P 15 illa R qua
L¹PQRV, quasi EL²v fili LQ 16 sunt CRv ut scribis]
scriptis P, dixit B, dixi C 17 adfuisse . . . l. 18 episcopos add. P. m. 2
in marg. quod] quo L stic C¹, isti Q (istic M) 18 uiginti
et C 19 quo corr. in qui C 20 naufragiis R et om. C 21 ab-
stentis PQ detecti] detenti L 22 eos] ea CR

posset, quae mendaces linguas rei certae probatione conuinceret. adque haec est, frater, uera dementia non cogitare nec scire quod mendacia non diu fallant, noctem tamdiu esse quamdiu inlucescat dies, clarificato autem die et sole oborto luci tenebras et caliginem 5 cedere et quae grassabantur per noctem latrocinia cessare. denique si nomina ab eis quaereres, non haberent uel quos falso nominarent. tanta apud eos etiam malorum paenuria est ut ad illos nec de sacrificatis nec de haereticis uiginti quinque colligi possint. et tamen ad decipiendas aures simplicum et absentium 10 mendacio numerus inflatur, quasi etsi uerus esset hic numerus, aut ab haereticis ecclesia aut ab iniustis iustitia uincatur.

Nec me oportet, frater carissime, paria nunc cum illis facere 12 et ea quae commiserunt adque adhuc usque committunt meo sermone decurrere, cum considerandum sit nobis quid proferre 15 et scribere sacerdotes Dei oporteat, nec tam dolor apud nos debeat quam pudor loqui, et ne uidear prouocatus maledicta potius quam crimina et peccata congerere. taceo itaque de fraudibus ecclesiae factis, coniurationes et adulteria et uaria delictorum genera praetereo: unum illud, in quo non mea nec hominum 20 sed Dei causa est, de eorum facinore non puto esse reticendum, quod a primo statim persecutionis die, cum recentia delinquentium facinora feruerent et sacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria sed adhuc manus ipsae lapsorum adque ora fumarent, communicare cum lapsis et paenitentiae agendae intercedere non

1 rei certae] reiceret CR¹ probationem Q 2 frater om. R
 uera C sed a corr., puera R concitare M (cogitare Q) 3 fallunt C
 lucescat CR 4 die] diem Q oborte M (oborto Q), orto C luci
 exp. C 5 grassabatur ex gressabantur C latrocinatio cessat C
 6 haberet Q, haberetur C falsos Q 7 etiam om. CR est
 om. C¹ R 8 collegi C¹ LQ 9 possunt C¹ L simplicium L² Rv
 10 numero C¹ quasi] quo ex quam C hic P s. l. m. 2 11 et
 ecclesia Q uinceretur C² 12 nec me Q sed c s. l., nemo M caris-
 sime om. C faceret ea C 13 adhucque CRV, adhuc quae LP,
 hucusque Qv 14 nobis sit C sed sit s. l. 16 quam * Q, quam a M
 17 congere R tacero R t in ras. de] in C 18 coniuratione L
 et] sed L et uaria om. Q delictarum R 19 quod M (quo Q)
 21 re+centia P c s. l. 22 fumarent] **, manerent C 24 non
 agendae P

destiterunt. clamat Deus: sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli. et Dominus in euangelio dicit: qui me negauerit negabo illum. et alio loco indignatio et ira diuina non tacet dicens: illis fudistis libamina et illis inposuistis sacrificia. super haec non indignabor? dicit Dominus. et intercedunt ne rogetur Deus qui indignari se ipse testatur. intercedunt ne exoretur precibus et satisfactionibus Christus qui negantem se negare profitetur.

- 13 Nos in ipso persecutionis tempore de hoc ipso litteras misimus nec auditi sumus. concilio frequenter acto non consensione tantum nostra sed et comminatione decreuimus ut paenitentiam fratres agerent, ut paenitentiam non agentibus nemo temere pacem daret. et illi contra Deum sacrilegi, contra sacerdotes Dei impio furore temerarii, de ecclesia recedentes et contra ecclesiam parricidalia arma tollentes elaborant, ut opus suum diaboli malitia consummet, ne uulneratos diuina clementia in ecclesia sua curet. miserorum paenitentiam mendaciorum suorum fraude corrumpunt, ne Deo indignanti satisfiat, ne Christum Dominum suum qui christianus esse uel erubuit ante uel timuit postmodum quaerat, ne ad ecclesiam qui de ecclesia recesserat redeat. datur opera ne satisfactionibus et lamentationibus iustis delicta redimantur, ne uulnera lacrimis abluantur. pax uera falsae pacis mendacio tollitur, salutaris sinus matris nouerca intercedente cluditur, ne de

1 Ex. 22, 20. 2 Matth. 10, 33. 4 Es. 57, 6.

1 sacrificandis *M¹C* (sacrificans diis *M²Q*) 2 euangelio suo *R* sed suo
exp. 3 negauerint *R* et ego eum negabo *Q* 5 posuistis *C*
 6 intercedit *P*, intercedetur *C¹* 7 se] set *R* protestatur *R*
 8 christi *LP* 9 temporas litteras *M¹* (litteras *M²Q*) 10 sumus]
 sumunt *R* consilio *CR* consensione] consentiente *C* 11 nostro *C²*
 comminatione] communicatione *PQ* 12 fratres a. u. paenitentiam
om. L 13 dare *R* illi et *CR* 14 temerari *LQ* 15 parricida
 lia *Q* (parricida alia *M*), parricidali *R* suum *om. C* zabolis *R*
 16 consumet *C*, consumment *Qv* ne] nec *V* curet et *CR*
 17 fraude *M* (fraude *Q*) corrumpant] *C¹* 18 ne deo] nec eo *Q*
 indignati *C¹LR*, indignantis *Q* 20 ad ecclesia *R* redeat] rece-
 dant *Q* 21 et lamentationibus *om. Q* 22 false *C*, falsae *R* pacis]
 papis *R* 23 praeccluditur *Rv*, precluditur *C*

pectore adque ore lapsorum fletus et gemitus audiatur. conpelluntur adhuc insuper lapsi ut linguis adque ore quo in Capitolio ante deliquerant sacerdotibus conuicium faciant, confessores et uirgines et iustos quosque fidei laude praecipuos adque in ecclesia gloriosos contumeliis et maledicis uocibus prosequuntur. a quibus quidem non tam nostrorum modestia et humilitas et pudor caeditur quam illorum ipsorum spes et uita laceratur. neque enim qui audit, sed qui facit conuicium, miser est: nec qui a fratre uapulat sed qui fratrem caedit, in lege peccator est: et cum nocentes innocentibus iniuriam faciunt, illi patiuntur iniuriam qui facere se credunt. denique hinc illis percussa mens et hebes animus et sensus alienus est: ira est Dei non intellegere delicta, ne sequatur paenitentia, sicut scriptum est: et dedit illis Deus spiritum transpunctionis, ne reuertantur scilicet et curentur et deprecationibus ac satisfactionibus iustis post peccata sanentur. Paulus apostolus in epistula sua ponit et dicit: dilectum ueritatis non habuerunt ut salui fierent: ac propterea mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, sed sibi placent in iniustitia. primus felicitatis gradus est non delinquere, secundus delicta cognoscere. illic currit innocentia integra et inlibata quae seruet, hic succedit medella quae sanat. quod utrumque isti offenso Deo perdidierunt, ut et amissa sit gratia quae de baptismi

13 Es. 29, 10. 17 II Thess. 2, 10—12.

1 peccatore Q, (peccatore M) audiantur CR conpellunt Q
 2 lapsu R ut] et C 3 delinquerant L sacerdotes C¹ conuicium R faciunt C² 4 quosque] quos C 5 gloriosos] esse constat
 add. C s. l. contumelis L¹, contumeliosis CRV prosequantur v
 prosequuntur a quibus om. M (exh. Q) 6 humilitas P sed s in ras.
 3 litt. 8 audit] patitur Bal. conuicium] iniuriam CR 9 quia
 frater u. sed quia Q caedat C¹ 10 et om. CR illi . . . mens
 om. C iniuriam . . . credunt om. R 12 animatus C² est om. P
 irae C 13 ne] nec Q paenitentiam LQ 15 hac Q, et CRv
 17 delictum Q non om. R 18 mittit M (mittet Q), amittet R
 20 qui] quia P credunt C ueritatis R in iniustitiam C
 sed in s. l. 21 felicitatus C¹ relinquere C¹ 23 hic] isthic V
 24 ut et R, ut ea C, ut LP, et ut Qv de om. C

sanctificatione percipitur et non subsit paenitentia per quam culpa curatur. an putas, frater, lenia esse aduersus Deum facinora, parua et modica delicta, quod per illos non rogatur maiestas indignantis Dei, quod non timetur ira et ignis et dies Domini, quod imminente antichristo exarmatur fides militantis populi, dum tollitur uigor et timor Christi? uiderint laici hoc quomodo curent. sacerdotibus labor maior incumbit in adserenda et procuranda Dei maiestate, ne quid uideamur in hac parte negligere, quando admoneat Dominus et dicat: et nunc praeceptum hoc ad uos est, o sacerdotes: si non audieritis et si non posueritis in corde uestro ut detis honorem nomini meo, dicit Dominus, inmittam in uos maledictionem et maledicam benedictionem uestram. honor ergo datur Deo quando sic Dei maiestas et censura contemnitur, ut cum se ille indignari et irasci sacrificantibus dicat et cum poenas aeternas et supplicia perpetua comminetur, proponatur a sacrilegis adque dicatur ne ira cogitetur Dei, ne timeatur iudicium Domini, ne pulsetur ad ecclesiam Christi, sed sublata paenitentia nec ulla exomologesi criminis facta, despectis episcopis adque calcatis, pax a presbyteris uerbis fallacibus praedicetur, et ne lapsi surgant aut foris positi ad ecclesiam redeant, communicatio non communicantibus offeratur?

9 Mal. 2, 1. 2.

1 subsit *BV*, sumpsit *LP*, ~~pos~~psit *Q*, sumpsit *M*, subueniat *Cv* et *M²Q²*
s. l., sumpta sit *cod. Beneuentanus* paenitentiam *PQ* 2 an *om. LP*
 aduersu^o *P* 3 et] ac *CR* 4 domini] di ex do *C* 5 fide *R* 6 tol-
 latur *R* timor et uigor *Q* uider *M* (uiderint *Q*) laici] luci *R*
 quomodo current *C* 7 procuranda] propitianda *CR* 8 maiesta-
 tem *C* negligere *R* 10 hoc *om. C¹* si *om. C* 12 dominus]
 omnipotens *add. CR* 14 non datur dno *C* non *s. l.* dei *om. C*
 15 cum] eum *C* sacrificantes *C* dicatur *Q* 16 comminatur *C*,
 comminentur *Q* proponitur *C²* 17 a] ad *C exp.* dicitur *C*
 dei ne] dei *M²Q*, deo *M¹* 19 exhomologesin *L*, exhomologesis in *Q*,
 exomologesim *P*, exhomologisim *C* factam *C* 20 a] non a ueris *CR*
 21 labis surgant *L¹*, lapsi surgat *C*, baptismi surgat *R* positum *M*
 (positi *Q*) 22 et communicatio *CR* non] a non *PR*

Quibus etiam satis non fuit ab euangelio recessisse, spem lap- 14
 sis satisfactionis et paenitentiae sustulisse, fraudibus inuolutos
 uel adulteriis commaculatos uel sacrificiorum funesta contagione
 pollutos, ne Deum rogarent, ne in ecclesia exomologesin crimi-
 num facerent, ab omni et sensu et fructu paenitentiae remouisse,
 foris sibi extra ecclesiam et contra ecclesiam constituisse conuen-
 ticulum perditae factionis, quo male sibi consciorum et Deum
 rogare ac satisfacere nolentium caterua conflueret: post ista ad-
 huc insuper pseudoepiscopo sibi ab haereticis constituto nauigare
 10 audent et ad Petri cathedram adque ad ecclesiam principalem
 unde unitas sacerdotalis exorta est ab schismaticis et profanis lit-
 teras ferre nec cogitare eos esse Romanos quorum fides apostolo
 praedicante laudata est, ad quos perfidia habere non possit ac-
 cessum. quae autem causa ueniendi et pseudoepiscopum contra
 15 episcopos factum nuntiandi? aut enim placet illis quod fecerunt
 et in suo scelere perseuerant: aut si displicet et recedunt, sciunt
 quo reuertantur. nam cum statutum sit ab omnibus nobis et
 aequum sit pariter ac iustum ut uniuscuiusque causa illic audia-
 tur ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gre-
 20 gis sit adscripta quam regat unusquisque et gubernet rationem
 sui actus Domino redditurus, oportet utique eos quibus praesu-
 mus non circumcursare nec episcoporum concordiam cohaerentem
 sua subdola et fallaci temeritate conlidere, sed agere illic causam
 suam ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint:
 25 nisi si paucis desperatis et perditis minor uideatur esse auctoritas

1 non satis Q ab euangelio] a lege euangelii C 4 dominum CR
 exhomologesin Q, exomologesim P 5 fructum C', fructu L 6 nisi
 foris—constituissent Cv et c. ecclesiam add. P m. 2 in marg. 7 quo
 CR, cum LPQRv (cum M) dam CR 8 nolentium P confluere V,
 confrueret M (conflueret Q) post ista] potito C to ex ta corr.
 9 pseudoepiscopos ibi Q ab] ad CRM (ab Q) constitutos C' Q
 10 ei M (et Q) adque ad] atque CR 11 unitas] gloriosa R ab]
 a PQv, ad C 12 nec cogitant ex necogitare C 14 pseudo-
 eporum Q contra epo P, om. CRV 16 displicent R 17 quod C
 18 aecum R' Q, cum P, tequ C ac ex at C 19 gregis sit ex gissit
 corr. L, gressit C 20 gubernate C ratione R, *** rationem Q, nec
 rationem M 21 reddituros R, redditurus sit C sed sit s. l. utique
 om. P, itaque CR 24 ubi et] et ut M, ** ut Q et om. C pos-
 sunt C

episcoporum in Africa constitutorum, qui de illis iam iudicauerunt et eorum conscientiam multis delictorum laqueis uinctam iudicii sui nuper grauitate damnarunt. iam causa eorum cognita est, iam de eis dicta sententia est, nec censurae congruit sacerdotum mobilis adque inconstantis animi leuitate reprehendi, cum Dominus doceat et dicat: sit sermo uester, est est, non non.

- 15 Si eorum qui de illis priore anno iudicauerunt numerus cum presbyteris et diaconis computetur, plures tunc adfuerunt iudicio et cognitioni quam sunt idem isti qui cum Fortunato nunc uidentur esse coniancti. scire enim debes, frater carissime, eum posteaquam pseudoepiscopus ab haereticis factus est, iam paene ab omnibus esse desertum. namque hi quibus in praeteritum praestigiae obtendebantur et dabantur uerba fallacia quod simul ad ecclesiam regressuri dicerentur, posteaquam uiderunt illic pseudoepiscopum factum, frustratos et deceptos se esse didicerunt et remeant cotidie adque ad ecclesiam pulsant, nobis tamen a quibus ratio Domino reddenda est anxie ponderantibus et sollicitate examinantibus qui recipi et admitti ad ecclesiam debeant. quibusdam enim ita aut crimina sua obsistunt aut fratres obstinate et firmiter renituntur ut recipi omnino non possint cum scandalo et periculo plurimorum. neque enim sic putamina quaedam colligenda sunt ut quae integra et sana sunt uulnerentur, nec utilis aut consultus est pastor qui ita morbidas et contractas

6 Matth. 5, 37.

1 iam de illis *Qv* 2 uinctam] inuolutam *CRV* 3 nuper dam-
 nauerunt *CR* 4 de is *L*, om. *R* censuram *C*² 5 nobilis *R* in-
 constantis ex constantia *C* 6 doceat et om. *Q* 8 iudicauerint *LP*
 numeros *L*¹ 9 diaconibus *CPv* sed nibus in *C* s. l. afuerunt *L*
 iudicio et cognitioni om. *C* 10 idem om. *C* qui cum] quicumque *R*
 11 eum om. *C* 12 ab ex ad *C* iam om. *C* 13 hii *Q*, ii *Rv*,
 his *LP*; cf. pag. 678,7 14 praestrigiae *LQ*, praestigia *v* dabantur
 om. *CR* 16 frustra eos *C* dicerent *M*¹ (didicerunt *M*² *Q*), dixerunt
 ex dicerunt *C* 17 remeatur *C* 18 reddita *Q* 19 et examinantibus
Q 20 fratribus *C* 21 possunt *C*¹ *P* cum] nisi cum *Rv*
 22 putamina *C*² 23 colligenda *C* quae] quam *L* et sana om. *L*
 uulnerantur *C*¹ 24 utilis] ut illis *Q*, ullis *P* contractas *C*¹ *Q*

oues gregi admiscet ut gregem totum mali cohaerentis adfectione contaminet. [non attendas ad numerum illorum: melior est enim unus timens Deum quam mille filii impii, sicut locutus est Dominus per prophetam dicens: filii, ne iocunderis in filiis impiis, si multiplicentur tibi, cum non fuerit timor Dei in ipsis.] o si posses, frater carissime, istuc interesse nobiscum cum prauis istis et peruersis de schismate reuertuntur: uideres quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris, ut animi dolore sopito recipiendis malis curandisque consentiant. namque ut gaudent et laetantur cum tolerabiles et minus culpabiles redeunt, ita contra fremunt et reluctantur quotiens inemendabiles et proterui et uel adulteriis uel sacrificiis contaminati et post haec adhuc insuper et superbi sic ad ecclesiam remeant, ut bona intus ingenia corrumpant. uix plebi persuadeo, immo extorqueo, ut tales patiantur admitti. et inuictior factus est fraternitatis dolor ex eo quod unus adque alius obnitente plebe et contradicente mea tamen facilitate suscepti peiores extiterunt quam prius fuerant nec fidem paenitentiae seruare poterunt, quia nec cum uera paenitentia uenerant.

De istis uero quid dicam qui nunc ad te cum Felicissimo omnium criminum reo nauigauerunt legati a Fortunato pseudoepiscopo missi, tam falsas ad te litteras adferentes quam est et ipse cuius litteras ferunt falsus, quam est eis peccatorum multiplex

4 Sir 16, 1. 2.

1 gregis *R* admiscit *P* adfectione *LQPRV*, afflictione *Cv*, afflictione coniectura exemplari *Gottिंगensi* adscripta 2 contaminem *R* non attendas . . . *l. 6* in ipsis *om. CLPQR* 6 possis *CR* istis] istic *Q* 7 superuersi *Q* 8 qui *CR* 9 recipiantur malis *C* 11 culpabilis *Q* ita *Q² in ras.*, a *M*, ia *R* fremunt *P* 12 emendabiles *C* proterue *L¹*, proterui *CR* et uelut *C* 13 et] corripiantur *C* et superbi *om. P* 14 plebis *C* suadeo *CR* 15 et torqueo *R* ammitti *L*, amitti *Q* iniustior *LP* 16 * actus *C* dolos *L¹* obnitente] optinente *Q* 17 dicente me Atamen *P* facultate *Q* 18 fidem] fide tam in fictam *corr. C* penitentiam *C²* 20 quod *L* felicissimo] faeditate *C in ras.* 21 rei ex reo *C* legato *L¹*, legat *exp. C* ad fortunato *C to s. l.* pseudoepis *M* (pseudoepo *Q sed o corr.*) 22 missi tam *Q m. 2 in ras.*, sitan *M*, mittam *C* ipse . . . est *om. C* 23 adferunt *R* quam] quae *PQR* eis] eius *Cv*

conscientia, quam execrabilis uita, quam turpis, ut etsi in ecclesia essent, eici tales de ecclesia debuissent? denique quia conscientiam suam norunt, nec audent uenire aut ad ecclesiae limen accedere, sed foris per prouinciam circumueniendis fratribus et spoliandis pererrant, et omnibus iam satis noti adque undique pro suis facinoribus exclusi, illuc etiam ad uos nauigant. neque enim potest illis frons esse ad nos accedendi aut apud nos consistendi, cum sint acerbissima et grauissima crimina quae eis a fratribus ingerantur. si iudicium nostrum uoluerint experiri ueniant. denique si qua illis excusatio et defensio potest esse, uideamus quem habeant satisfactionis suae sensum, quem adferant paenitentiae fructum. nec ecclesia istic cuiquam cluditur nec episcopus alicui denegatur. patientia et facilitas et humanitas nostra uenientibus praesto est. opto omnes in ecclesiam regredi, opto uniuersos conmilites nostros intra Christi castra et Dei patris domicilia concludi. remitto omnia, multa dissimulo studio et uoto colligendae fraternitatis. etiam quae in Deum commissa sunt non pleno iudicio religionis examino. delictis plus quam quod oportet remittendis paene ipse delinquo. amplector prompta et plena dilectione cum paenitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili et simplici confitentis.

- 17 Si qui autem sunt qui putant se ad ecclesiam non precibus sed minis regredi posse aut existimant aditum se sibi non lamentationibus et satisfactionibus sed terroribus facere, pro certo

1 etai in] et sine *R* 3 audient *PR*, nos audent *v* uenire *CLPRV*,
 adire *Qv* ad] de *R* ecclesia *C* 4 climen *L*^a accedentes *C*^a
 sed *exp. C* 6 pro *ex per C* 7 enim *om. LP* fons *L* accedenti
 aut capud *C*^a 8 acruissimi *M* (acerbissima *Q*) et grauissima *om.*
LM (exh. Q) 9 ingeruntur *v* experiri *om. V* 10 ueniaent *L*,
 uenient *C* esse] tuisse *C* 11 adferant *corr. in* offerant *C* 12 fluctum
L ecclesia stic *L*, ecclesiastico *P*, ecclesiastici *Q* 12 episcopat-
 us *Q* 13 patientiae et *exp. C, in marg.* patientiae nostra] sancta *CR*
 14 omnes *om. C* 15 obmilites *R sed ob in ras.* 16 concludere *R*
 dissimili *L* et] ac *CR* 17 etiam] iam *C* commissa. *Q* (com-
 misse *M*) 18 quam quod] quam *CRv* 19 dimittendis *V* paene *C*
 1 *eras.* ipso *M* (ipse *Q*) 21 satisfactione] factione *C* 23 aut] ut
 isti *C sed* isti *s. l.* se *om. PQ² (exh. Q)* ibi *M* (sibi *Q*) non]
 nam *C*, non precibus *R* 24 et satisfactionibus *om. L* certe *C*^a

habeant contra tales clusam stare ecclesiam Domini nec castra Christi inuicta et fortia et Domino tuente munita minis cedere. sacerdos Dei euangelium tenens ut Christi praecepta custodiens occidi potest, uinci non potest. suggerit et subministrat nobis ⁵ exempla uirtutis ac fidei Zacharias antistes Dei: qui cum terreri minis et lapidatione non posset, in templo Dei occisus est clamans et identidem dicens quod nos quoque contra haereticos clamamus et dicimus: haec dicit Dominus: dereliquistis uias Domini, et Dominus derelinquet uos. ne ¹⁰ que enim quia pauci temerarii et improbi caelestes et salutares uias Domini derelinquunt et sancta non agentes a sancto spiritu deseruntur, ideo et nos diuinae traditionis inmemores esse debemus ut maiora esse furentium scelera quam sacerdotum iudicia censeamus aut plus existimemus ad impugnandum posse humana ¹⁵ conanima quam quod ad protegendum praeualet diuina tutela.

An ad hoc, frater carissime, deponenda est catholicae ecclesiae ¹⁸ dignitas et plebis intus positae fidelis adque incorrupta maiestas et sacerdotalis quoque auctoritas ac potestas, ut iudicare uelle se dicant de ecclesiae praeposito extra ecclesiam constituti ²⁰ [haeretici], de sano saucii, de integro uulnerati, de stante lapsi, de indice rei, de sacerdote sacrilegi? quid superest quam,

8 II Chr. 24, 20.

1 clusam *PQv* dno *C*¹ ne ex nec *R* 2 christi *om. V* et
 domino] domino *v* 3 sacerdotales *C*¹, sacerdos *Q* (sacerdotes *M*)
 ut] et *CPRv* 4 non potest uinci *v* sumministrat *CL*, cummini-
 strat *Q* 5 zacharias *LPQ*, zaccarias *CR* antestites *CR*, anti-
 stites *LQ* 6 possit *C* est] et *C* 7 identidem] et idem *est C*¹
 9 delinquet *L*¹, dereliquit *P* 10 temerari *LQR* "improbis" *C*²
 11 dno *C* dereliquentes *C* et *om. P* 12 et ideo *Q*¹*M*, ideo *Q*²
 diuina et *L* memores *Q* debeamus *C*¹ 13 ut ex et *C* foren-
 tium *L* 14 aut] ut *C* existimemus plus *CRv* impugnandum]
 indignandum *C* 15 quod ad] ad ex quod *C* 16 frat¹ *kme P*, frs *kmi C*
 18 ac] et *C* se uelle *CR* 19 proposito *CQRv* constitutos *C* a
 a. l. haeretici *LP*, de haeticis *MQ*¹, de christiano haeretici . *Q*²,
 de episcopo haeretici (haereti *C*) *CRV*; unci inclusi 20 sauci *Q*,
 sant *R*, saucios *C*² de stante] id est ante *L* 21 lapsos *C*² reos *C*²
 sacrilegos *C*² quam *corr. in nisi C*.

ut ecclesia Capitolio cedat et recedentibus sacerdotibus ac Domini altare remouentibus in cleri nostri sacrum uenerandumque congestum simulacra adque idola cum aris suis transeant, et Nouatiano declamandi aduersum nos adque increpandi largior et plenior materia praestetur, si hi qui sacrificauerunt et Christum publice negauerunt non tantum rogari et sine acta paenitentia admitti, sed adhuc insuper coeperint terroris sui potestate dominari? si pacem postulant, arma deponant: si satisfaciunt, quid minantur? aut si comminantur, sciant quia a sacerdotibus Dei non timentur. neque enim et antichristus cum uenire coeperit introibit ecclesiam quia minatur, aut armis eius et uolentiae ceditur quia resistentes perempturum se esse profitetur. armant nos haeretici dum nos putant sua comminatione terreri, nec in faciem nos deiciunt, sed magis erigunt et accendunt, dum ipsam pacem persecutione peiorem fratribus faciunt. et optamus quidem ne quod locuntur furore impleant crimine, ne qui uerbis perfidis et crudelibus peccant factis quoque delinquant. oramus ac deprecamur Deum quem pronocare illi et exacerbare non desinunt, ut eorum corda mitescant, ut furore deposito ad sanitatem mentes redeant, ut pectora operta delictorum tenebris paenitentiae lumen agnoscant et magis petant fundi pro se preces adque orationes antistitis quam ipsi fundant sanguinem sacerdotis. si autem in suo furore permanserint adque in

1 ecclesiam Q; ecclesiae C capitulo C domini altare] de altare C 2 congestum] consensum R, concessum C 3 simulacrum C aris] armis ex maris C transeunt LQ 4 aduersum C nos adque] simulacra atque R 5 si hi R, si mihi Q, si ui L, sine P, si uel fort.; si hi . . . l. 7 paenitentia om. C et ch. p. negauerunt om. R 7 poenitentiae R sed adhuc] se atq. C coeperunt Q terrere ex errore C, temporis PQ 8 sui] sub C dominari corr. in dominandi C postulabant C¹ 9 aut si comminantur om. R 10 dei sacerdotibus CRo 11 in ecclesiam Pv minatus est C est s. l. 12 eius et] esset R cedetur C²R 14 faciem Oxon., facie LPQ, pace CRo 15 persecutionem C¹M (persecutione Q) peiore P 16 impleantur LP 17 ne] nec LP, om. C 18 deprecamus ex dum precamur C dnm quem et CR 20 mentes V, mentis CLPQRo pectora operta V, pectora LP, peccatores a Q, peccatores CR 21 agnoscant L 22 antestitis C¹R, antistites LP ipso R

istis insidiis ac minis suis parricidalibus crudeliter perseueraverint, nullus Dei sacerdos sic infirmus est, sic iacens et abiectus, sic inbecillitate humanae mediocritatis inualidus qui non contra hostes et impugnatores Dei diuinitus erigatur, cuius non humilitas et infirmitas uigore et robore Domini protegentis animetur. nostra nihil interest aut a quo aut quando pereamus mortis et sanguinis praemium de Domino recepturi. illorum fienda et lamentanda condicio est quos sic diabolus excaecat ut aeterna gehennae supplicia non cogitantes antichristi iam propinquantis
10 aduentum conentur imitari.

Et quamquam sciam, frater carissime, pro mutua dilectione 19 quam debemus et exhibemus inuicem nobis, florentissimo illic clero tecum praesidenti et sanctissimae adque amplissimae plebi legere te semper litteras nostras, tamen nunc et admoneo et peto 15 ut quod alias sponte adque honorifice facis etiam petente me facias, ut hac epistula mea lecta, si quod illic contagium ueneniati sermonis et pestiferae seminationis inrepererat, id omne de fratrum auribus et pectoribus exuatur et bonorum integra ac sincera dilectio ab omnibus haereticae detractationis sordibus
20 repurgetur.

Declinent autem de cetero fortiter et euitent dilectissimi 20 fratres nostri uerba et conloquia eorum quorum sermo ut cancer serpit, sicut apostolus dicit: corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimae. et iterum: haere-

22 II Tim. 2, 17. 23 I Cor. 15, 33. 24 Tit. 3, 10. 11.

1 ac minis] signis *ex* agnis *C* 2 nullus] atq. in istis nullus *R*
est] et *PQ* 5 dñs *R*, dō *C* protegente *C* te *in ras.* 6 nihil est
inter *Q* aut *q.*] ut quando *R* pereamur *Q*, perimamur *CRv*
7 fiendi et lamentandi *C* 8 condicio] concisio *Qv* quo si *ex* quod *C*
aeternae *PQ* (aeterna *M*) 9 gehenna *Q* cogitantem *R* 12 debe-
mus] habemus *CV* et exhibemus *CR*, *om.* *P*¹*Q* 13 plebi] pro mutua
dilectione plebi *R* 14 nunc et] nunc *Q* 16 et facies *C* hac]
haec *CQ* si] sit ut *C* ut *s. l.* illis *C* uenenati *ex* ueritatis *C*
17 seminationis sordibus *R*, contaminationis *C* 18 fratrum *Q* ex-
suatur *LP* 19 detractationis *Rv*, detractationis *C* 21 euitent *P* it
corr., euidēt. *C* *er* *eras.* dilectissimi *om.* *C* 23 dicit] addidit *C*
24 confabulatione *P*

ticum hominem post unam correptionem euita, sciens quia peruersus est huiusmodi et peccat et est a semet ipso damnatus. et per Salomonem loquitur spiritus sanctus. peruersus, inquit, in suo ore portat perditionem et in labiis suis ignem condit. item: denuo monet dicens: saepi aures tuas spinis et noli audire linguam nequam. et iterum: malus obaudit linguae iniquorum, iustus autem non intendit labiis mendacibus. quod quamquam sciam illic fraternitatem nostram uestra scilicet prouidentia munitam sed et sua uigilantia satis cautam nec capi haereticorum uenenis posse nec decipi, tantumque apud illos praeualere magisteria et praecepta diuina quantus illis in Deum timor est: tamen ex abundanti uel sollicitudo nostra uel caritas scribere ad uos ista persuasit, ut nulla cum talibus commercia copulentur, nulla cum malis conuiuia uel couloquia misceantur simusque ab eis tam separati quam sunt illi de ecclesia profugi, quia scriptum est: si autem ecclesiam contempserit, sit tibi tamquam ethnicus et publicanus. et beatus apostolus non monet tantum, sed et iubet a talibus recedatur, praecipimus, inquit, nobis in nomine Domini Iesu Christi ut recedatis ab omnibus fratribus ambulanti- bus inordinate et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. nulla societas fidei et perfidiae potest esse. qui cum Christo

4 Prou. 16, 27. 6 Sir. 28, 24. 7 Prou. 17, 4. 17 Matth. 18, 17. 20 II Thess. 3, 6.

1 unam] et secundam <i>add. C s. l.</i>	2 peccantet <i>C'R</i>	3 a re <i>corr.</i>
<i>in e se C</i>	solomonem <i>CPQ</i>	4 ore suo <i>v</i>
uersa <i>add. Q s. l. m. 2</i>	5 perditionis <i>LQ</i>	et in labiis <i>om. Q</i>
sui <i>Q'M</i> , suae <i>Q²</i>	condetis <i>Q²</i> (condit <i>MQ¹</i>)	7 nequam <i>om. C</i>
8 intendet <i>L'PQ¹</i> (intendit <i>MQ²</i>)	9 quod <i>om. V</i>	sciam]
se iam <i>Q</i>	illi <i>R</i>	fraternitatis <i>L</i>
uestras <i>B¹</i> , nostra <i>V</i>	scilicet et <i>Q</i>	10 nostram] uestram <i>V</i>
tam <i>CB'QV</i> , monita <i>B²</i> , unitatem <i>L</i>	prouidentiam <i>C¹L</i>	monita <i>R</i>
12 tantum quae <i>Q</i> , tam quae <i>L</i>	uigilantiam <i>C</i>	11 cauta <i>R</i>
13 tantum quae <i>Q</i> , tam quae <i>L</i>	praeualeret ei <i>Q</i>	14 sollici-
tudine <i>LP</i>	16 his <i>C</i>	17 isti <i>V</i>
et ecclesiam <i>v</i>	tamquam] quasi <i>V</i>	de] ab <i>CBV</i>
a talibus ut <i>LQv</i> , ut a talibus <i>CR</i>	20 sed et] sed <i>Q</i>	18 et ecclesia <i>C</i> ,
	21 dñi nri <i>CQ</i>	a talibus <i>P</i> ,
		ut christi <i>B¹</i>

non est, qui aduersarius Christi est, qui unitati et paci eius inimicus est, nobiscum non potest cohaerere. si cum precibus et satisfactionibus ueniunt, audiantur. si maledicta et minas ingerunt, respuantur. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LX.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

Cognouimus, frater carissime, fidei ac uirtutis uestrae testimonia gloriosa et confessionis uestrae honorem sic exultanter accepimus ut in meritis ac laudibus uestris nos quoque participes et socios conputemus. nam cum nobis et ecclesia una sit et mens iuncta et indiuidua concordia, quis non sacerdos in consacerdotis sui laudibus tamquam in suis propriis gratuletur aut quae fraternitas non in fratrum gaudio ubique laetetur? exprimi satis non potest quanta istic exultatio fuerit et quanta laetitia cum de nobis prospera et fortia conperissemus ducem te illic confessionis fratribus extitisse, sed et confessionem ducis de fratrum consensione creuisse, ut dum praecedis ad gloriam feceris multos gloriae

1 christi est qui *om. R* unitatis et pacis *CR* 4 opto ...
ualere *om. CPMQ*¹ in dno semper bene ualere et nostri memi-
nisse *R*. — Ad (Explicit ad *P*) Cornelium de quinque presbyteris et For-
tunato pseudoepiscopo explicit (*om. P*) *LP*, Ad Cornelium secunda (epistula
tertia *Q*) explicit *QR*, Explicit liber secundus *C*. —

Epist. LX. — Incipit ad Cornelium de confessione eius (·I· *add. T*)
LPT, Incipit ad Cornelium aepistula *M* (*initium epist. deest in Q*), Incipit
ad eundem tertia de confessione eius *R*, Incipit ad eundem liber tertius
ad confess. feliciter *C*. — 8 frs *T*¹ km *T*¹, *om. CR* 9 sic
om. C, si *R* exultantes *C* 10 nos] non *M* 11 et] ac *C s. l.*
nobis *M* et ecclesiae *T*, ecclesia *CB* 12 et *M s. l. m. 2* 13 quae
ex quia *C* fraternitatis *C*¹ 14 non *om. C* in *om. R*
fratrum *MT*¹ non ubique *C sed non s. l.* 15 istis *R*, isti *M*,
ista *C* exsultate *R* laetitiae *C*¹ 16 ducem te] ducentis ex
ducente *C* confessiones *C* 17 confessionis ducem *Bamb. (B)*
consensione *LMPV*, confessione *CRT* 18 praecedisse *C* multos
feceris *CRTv*

comites et confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri: ut non inueniamus quid prius praedicare in uobis debeamus, utrumne tuam promptam et stabilem fidem an inseparabilem fratrum caritatem. uirtus illic episcopi praecedentis publice conprobata est, adunatio sequentis fraternitatis ostensa est. dum apud uos unus animus et una uox est, ecclesia omnis Romana confessa est.

- 2 Claruit, frater carissime, fides quam de uobis beatus apostolus praedicauit. hanc laudem uirtutis et roboris firmitatem iam tunc in spiritu praeuidebat et praeconio futurorum merita uestra con- testans dum parentes laudat filios prouocabat. dum sic unanimes, dum fortes estis, magna et ceteris fratribus unanimi- tatis et fortitudinis exempla tribuistis. docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhaerere, plebem sacerdotibus in periculo iungi, in persecutione fratres a fratribus non separari, concordiam simul iunctam uinci omnino non posse, quicquid simul petitur a cunctis Deum pacis pacificis exhibere. prosiluerat aduersarius terrore uiolento Christi castra turbare. sed quo impetu uenerat eodem impetu pulsus est, et quantum formidinis et terroris adtulit tantum fortitudinis inuenit et roboris. subplantare se iterum posse crediderat Dei seruos et uelut tirones et rudes quasi minus paratos et minus cautos solito suo more concutere. unum primo adgressus ut lupo ouem discernere a grege, ut acceptor columbam ab agmine uolantium separare temptauerat. nam cui non est ad-

1 confessorum *CB* suaseris *M* 3 pramtam *CL*, prompta *M*
 4 fratrum inseparabilem *CB*, inseparabile fratrum *M* 5 praecedentis ep̄i *CB*, ep̄i praesentis *M* 8 fratres km̄ *CMRo* fidis *M*
 de om. *CB* 9 iam om. *L* 10 in om. *C* prouidebat *LMR*
 11 prouocat *CRo* 12 fortis *L*, sic fortes *v* magna et] magna *R*
 13 docuistis gran, nis blandiatur *L*; quae hic omittit diter deum ... p. 694
 l. 14 confessione nomi inserta inueniuntur fol. 63^r l. 16 ep̄ist. 76 deum
 t. ch. firmiter om. *R* timeri *T* 14 adhereri *T*, adhereret *R*
 16 omnino delendum censet Balusius 17 dnm *C*, dno *R* ex-
 hiberi *C* prosilierat *CRTv* 18 uiolenti *L* christo *C¹R¹*
 19 pulsus] et uictus add. *v* prius et om. *T* terronis *C¹* 21 paratus *CM*
 22 cautus *C* 23 a grege discernere *CB* acceptor *LMT^r*, acceptor *P¹*, accipiter *P²T^v*; columbam accipiter (accipitur *C*)
CB 24 a. uolantium] agminis uiolenter ex agmini. inuolentiam *C*
 superare *M¹*

uersus omnes satis uirium, circumuenire quaerit solitudinem
singulorum. sed retusus adunati exercitus fide pariter et uigore
intellexit milites Christi uigilare iam sobrios et armatos ad proe-
lium stare, uinci non posse, mori posse et hoc ipso inuictos esse
5 quia mori non timent, nec repugnare contra impugnantes, cum
occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte et animas
et sanguinem tradere, ut cum tanta in saeculo malitia et saeuitia
grassetur, a malis et saeuis uelocius recedatur. quale illud fuit
sub oculis Dei spectaculum gloriosum, quale in conspectu Christi
10 eius ecclesiae suae gaudium, ad pugnam quam temptauerat hostis
inferre non singulos milites sed tota simul castra prodisse. omnes
enim constat uenturos fuisse, si audire potuissent, quando ad-
cucurrerit propter et uenerit quisquis audiuit. quot illic lapsi
gloriosa confessione sunt restituti. steterunt fortes et ipso dolore
15 paenitentiae facti ad proelium fortiores: ut appareat nuper subi-
tatos esse et nouae adque insuetae rei pauore trepidasse, redisse
ad se postmodum fidem ueram et uires suas de Dei timore col-
lectas ad omnem patientiam constanter et firmiter roborasse nec
iam stare ad criminis ueniam, sed ad passionis coronam.

20 Quid ad haec Nouatianus, frater carissime? utrumne iam de-
ponit errorem? an uero, qui dementium mos est, ipsis bonis et
prosperis nostris plus adactus est ad furorem et quo magis ac
magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illic dissensionis et
zeli recrudescit insania: nec uulnus suum miser curat, sed ad-

1 omnes] om̄ C	satis] sc̄is R	2 retrusus T, seclusus ex
reclusus C	4 estare R	inuietos] non uinctos C os ex as
5 mori non] nec mori C sed nec s. l.	6 occidere] hoc dicere C, occidere	
non licet nullum T	nocente P, nocentes CR	7 traderet C
et om. C, e R	10 eius om. v, et eius C ²	suae om. CR ad]
et M	11 tota simel M, semel tota CR	omnis C ¹
12 con-	uenturus C ¹	stitit R
13 curre-	accurrerit C ¹ Re, adcurrerent C ² ,	rit T
14 steterunt] ut iste iterum T	quod C ¹ PT	14 confusione C ¹
15 paenitentiae] patientiae CR	fores R	et ipso etc. exh. Q
16 insuetae] inueterate P	subitatos esse ex dubitatus est C	
utrumne] utrum C	20 fratres R	km̄ T ¹ , om. CR
sed t s. l.	iam om. C, tandem ex tam T	21 terrorem T
om. R	quidem mentium P	22 quod C ac magis
23 delictionis R	ipos L ¹	24 crudescit CR
	dissensiones T	

huc grauius et se et suos uulnerat, in perniciosam fratrum lingua sua perstrepens et facundiae uenenatae iacula contorquens, magis durus saecularis philosophiae prauitate quam sophiae dominicae lenitate pacificus, desertor ecclesiae, misericordiae hostis, interfecto[rum] paenitentiae, doctor superbiae, ueritatis corruptor, perditor caritatis? adgnoscitne iam qui sit sacerdos Dei, quae sit ecclesia et domus Christi, qui sint Dei serui quos diabolus infestet, qui sint christiani quos antichristus inpugnet? neque enim quaerit illos quos iam subegit aut gestit euertere quos iam suos fecit. inimicus et hostis ecclesiae quos alienauit ab ecclesia et foras duxit ut captiuos et uictos contemnit et praeterit, eos pergit lacessere in quibus Christum cernit habitare.

4 Quamquam etsi aliquis ex talibus fuerit adprehensus, non est quod sibi quasi in confessione nominis blandiatur, cum constet, si occisi eiusmodi extra ecclesiam fuerint, fidei coronam non esse, sed poenam potius esse perfidiae nec in domo Dei inter unanimes habitaturos esse quos uidemus de pacifica et diuina domo furore discordiae recessisse.

5 Hortamur plane quantum possumus, frater carissime, pro caritate mutua qua nobis inuicem cohaeremus ut, quoniam prouidentia Domini monentis instruimur et diuinae misericordiae consiliis salubribus admonemur adpropinquare iam certaminis et agonis nostri diem, ieiuniis uigiliis orationibus insistere cum omni plebe non desinamus. incumbamus gemitibus adsiduis et

1 quod grauius <i>T</i> sed quod <i>s. l.</i>	et se <i>T</i> , et <i>M</i> (et se <i>Q</i>), est ex esse <i>C</i>	in lingua <i>M</i> (lingua <i>Q</i>)	2 et facundiae <i>Q</i> , de nouatiani et facundiam <i>T</i>	uenenata <i>T</i> , ueneratae <i>C</i> ¹	iaculo <i>C</i> sed o in <i>ras.</i>	3 duris <i>P</i> ¹	sophiae <i>LPRV</i> , sophia <i>T</i> , philosophiae <i>CQv</i>
4 pacificus] sacrificus <i>C</i>	interfecto[rum] intercepto[rum] <i>cod. Bomberg. (B)</i>						
5 perditor <i>C²LPQRV</i> , proditor <i>C²</i>	6 caritatis] castitatis <i>V</i> , ueritatis <i>C</i>	7 infestat <i>C²R</i> , infestus <i>L</i> , infestante <i>C</i> ¹	8 christiali <i>R</i>				
impugnat <i>C</i>	9 subegit . . . quos iam <i>om. R</i>	effectus <i>v</i>	10 ab-				
alienauit <i>M</i> ¹ (alienauit <i>M²Q</i>)	ab] et <i>T s. l.</i>	foris <i>P</i>	11 uinc-				
tos <i>CR</i>	contemnit <i>LT</i> , conteronit <i>R</i>	et pergit <i>CR</i>	12 lace-				
sare <i>C</i>	christi <i>L</i>	13 ex] de <i>CR</i>	14 confessionem <i>C</i>				
si] quod <i>C</i>	15 huiusmodi <i>CR</i>	16 est inter <i>M</i> , nec inter <i>CQR</i>					
unanimes <i>LQT</i>	19 fr̄ <i>R</i>	carissime <i>om. CR</i>	pro] per <i>CR</i> ¹				
caritatem mutua[m] <i>C</i>	21 dno <i>C</i> ¹	24 omnibus <i>R</i>	et <i>om. C</i>				

deprecationibus crebris. haec sunt enim nobis arma caelestia quae stare et perseuerare fortiter faciunt. haec sunt munimenta spiritalia et tela diuina quae protegunt. memores nostri inuicem simus, concordēs adque unanimes, utrobique pro nobis semper oremus, pressuras et angustias mutua caritate releuemus, et si quis istinc nostrum prior diuinæ dignationis celeritate praecesserit, perseueret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam patris non cesset oratio. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTULA LXI.

CYPRIANVS CVM COLLEGIS LVCIO FRATRI S.

Et nuper quidem tibi, frater carissime, gratulati sumus, cum te honore geminato in ecclesiae suae administratione confessorem pariter et sacerdotem constituit diuina dignatio. sed et nunc non minus tibi et comitibus tuis adque uniuersae fraternitati gratulamur quod cum eadem gloria et laudibus uestris reduces uos denuo ad suos fecerit benigna Domini et larga protectio, ut pascendo gregi pastor et gubernandae nauis gubernator et plebi regendae rector redderetur et appareret relegationem uestram sic diuinitus esse dispositam, non ut episcopus relegatus et pulsus ecclesiae deesset, sed ut ad ecclesiam maior rediret.

Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrii dignitas, quia morte frustrata de camino ignis incolumes exierunt aut non con-

1 sunt *om. CR* 2 monimenta *C*² 3 spiritalia *om. CR*
 si memores *T* 4 simus] sumus *LT* concorde *ex cor corde R*,
 corde *T* utrobique *R*, utrique *ex utrumque C* 5 releuemus *L*¹
 6 istic *C* caeliritate *R* 7 dñi *L* 8 sororis *C*¹ 9 opto . . .
 ualere *om. CL* te *ex uos P*. — Ad (Explicit ad *P*) Cornelium de
 confessione eius explicit (*om. P*) *LP*, Ad Cornelium I (de confessione epistula prima *Q*) explicit *TQ*, Ad Cornelium III explicit *R*, Explicit liber III Cecili Cypriani ad Cornelium *C*. —

Epist. LXI. — Incipit (*om. T*) ad Lucium (ad Lucium *om. L*) de exilio reuersum *FLPQT*. — 13 administrationem *Q* 15 gratulemur *L*¹
 16 eodem *F* reduces et *T*¹ 19 relegationem *P*, religionem *Q*
 20 religatus *P* 22 quia] qua *L*

summatus Daniel extitit in suis laudibus, quia qui leonibus missus fuerat ad praedam, protectus a Domino uixit ad gloriam. in confessoribus Christi dilata martyria non meritum confessionis minuunt, sed magnalia diuinæ protectionis ostendunt. representatum uidemus in nobis quod apud regem fortes adque illustres pueri praedicauerunt, ipsos quidem paratos esse ardere flammis, ne diis eius seruirent aut imaginem quam fecerat adorarent, Deum tamen quem colebant quemque et nos colimus potentem esse ut quos de camino ignis eximeret et de regis manibus ac de poenis praesentibus liberaret. quod inuenimus in confessionis uestrae fide et in Domini circa uos protectione nunc gestum, ut cum uos parati fueritis et prompti omne subire supplicium, Dominus tamen uos poenae subtraheret et ecclesiae reseruaret. regredientibus uobis breuiata non est in episcopo confessionis suae dignitas, sed magis creuit sacerdotalis auctoritas, ut altari Dei adsistat antistes qui ad confessionis arma sumenda et facienda martyria non uerbis plebem sed factis cohortetur et imminente antichristo paret ad proelium milites non solo sermonis et uocis incitamento sed fidei et uirtutis exemplo.

- 3 Intellegimus, frater carissime, et tota cordis nostri luce perspicimus diuinæ maiestatis salutaria et sancta consilia, unde illic repentina persecutio nuper exorta sit, unde contra ecclesiam Christi et episcopum Cornelium beatum martyrem uosque omnes saecularis potestas subito proruperit, ut ad confundendos haereticos et retundendos ostenderet Dominus quae esset ecclesia, quis episcopus eius unus diuina ordinatione delectus, qui cum

4 sed] et <i>F</i>	repraesentandum <i>F</i>	5 reges <i>Q</i>	7 quam-
quam <i>T</i> ¹	fecerant <i>L</i> ¹ <i>Q</i>	8 quem tamen <i>QT</i>	quemque] quem <i>V</i>
columus <i>L</i> ¹ <i>T</i> ¹	9 quos <i>F</i> , eos <i>LPQTv</i>		eximeret] deinde deest
totum folium in <i>F</i>	11 nostrae <i>Q</i>	dn̄m <i>Q</i>	12 omne <i>T</i> ne
in <i>ras.</i> , omnem <i>Q</i>	subplitiū <i>T</i>		14 uobis <i>M</i> (uobis <i>Q</i>)
breuiata <i>Q</i>	16 alteri <i>L</i>	dei] d̄s <i>LQ</i>	antistites <i>Q</i> , antestis
ex attestet <i>T</i>	17 coortetur <i>P</i>	18 solo <i>FLPTV</i> , solum <i>Qv</i>	
sermoni sed <i>L</i>	19 sed] sed et <i>V</i>	20 fratres <i>P</i> , fratres <i>T</i>	km̄i <i>T</i>
i in <i>ras.</i>	nostris <i>Q</i>	22 exhorta <i>Q</i> , orta <i>T</i>	23 et om. <i>LP</i>
uosquē <i>L</i>	omnis <i>LQT</i> ² , omnem <i>T</i> ¹	24 saecularis <i>T</i> is in <i>ras.</i>	
potestatis <i>M</i> (potestas <i>Q</i>)	26 delectus <i>T</i>	quis <i>Q</i>	

episcopo presbyteri sacerdotali honore coniuncti, quis adunatus et uerus Christi populus dominici gregis caritate conexus, qui essent quos inimicus lacesseret, qui contra quibus diabolus ut suis parceret. neque enim persequitur et in pugnat Christi aduersarius nisi castra et milites Christi. haereticos prostratos semel et suos factos contemnit et praeterit. eos quaerit deicere quos uidet stare.

Adque utinam nunc facultas daretur, frater carissime, ut interesse illic uobis regredientibus possemus qui uos mutua caritate diligimus, ut aduentus uestri laetissimum fructum praesentes cum ceteris ipsi quoque caperemus. quae illic exultatio omnium fratrum, qui concursus adque complexus occurrentium singulorum? uix oculis adhaerentium potest satisfieri, uix uultus ipsi adque oculi plebis possunt uidendo satiari de aduentus uestri gaudio. cognoscere illic fraternitas coepit qualis et quanta sit secutura Christo ueniente laetitia: cuius quia cito adpropinquauit aduentus, imago iam quaedam praecessit in uobis, ut quomodo Iohannes praecursor eius et praenius ueniens praedicauit Christum uenisse, sic nunc episcopo confessore Domini et sacerdote redeunte appareat et Dominum iam redire. uicarias uero pro nobis ego et collegae et fraternitas omnis has ad uos litteras mittimus, frater carissime, et repraesentantes uobis per epistulam gaudium nostrum fida obsequia caritatis expromimus, hic quoque in sacrificiis adque in orationibus nostris non cessantes Deo patri et Christo filio eius Domino nostro gratias agere et orare pariter ac petere ut qui perfectus est adque perficiens custodiat et

1	episcopis <i>PT</i> , eps <i>M</i> (epo <i>Q</i>)	et presbyteri <i>MT</i> (et <i>om.</i> <i>Q</i>)
qui <i>L</i>	3 inimicos <i>L</i>	lacesserit <i>Q</i> , lacesseret et <i>V</i> qui
<i>om.</i> <i>QT</i>	e contra <i>P</i>	4 christum <i>Q</i> aduersarius
n. c. e. m. christi <i>add. L m. 2 in marg.</i>	quibusdam <i>T</i>	aduersarios <i>P</i> 6 et suos]
et ipsos et suos <i>Rigaltius</i>	8 frater <i>om. M</i> (<i>exh. Q</i>)	interes-
sem <i>L</i>	9 possem <i>P</i> , huic possem <i>L</i>	13 oculis <i>LP</i> , oculis <i>FQTV</i>
adhaerentium <i>F</i>	potest satis] potestatis <i>P</i>	ipse <i>P</i> 14 oculi
atque <i>L</i>	uestri <i>om. T</i> ¹	15 secutura] segura <i>F</i> 16 ad-
propinquabit <i>Pv</i>	18 breuius <i>F</i> , breuius <i>PL</i> ¹ , brauius <i>Q</i>	20 et
<i>om. T</i>	uicarios <i>P</i>	pro] porro <i>L</i> 22 et <i>om. MT</i> (<i>exh. Q</i>)
presentantes <i>M</i> (repraes. <i>Q</i>)	23 claritatis <i>F</i>	25 nostro <i>om. L</i>
26 et] atque <i>L</i>		

perficiat in vobis confessionis uestrae gloriosam coronam: qui et ad hoc nos fortasse reuocauit, ne gloria esset occulta, si foris essent confessionis uestrae consummata martyria. nam uictima quae fraternitati praebet exemplum et uirtutis et fidei praesentibus debet fratribus immolari. optamus te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXII.

CYPRIVS IANVARIO MAXIMO PROCVLO VICTORI MODIANO
NEMESIANO NAMPVLO ET HONORATO FRATRIBVS S.

I . Cum maximo animi nostri gemitu et non sine lacrimis legimus 10
litteras uestras, fratres carissimi, quas ad nos pro dilectionis
uestrae sollicitudine de fratrum nostrorum et sororum captiuitate
fecistis. quis enim non doleat in eiusmodi casibus aut quis non
dolorem fratris ut suum proprium computet, cum loquatur apo-
stolus Paulus et dicat: si patitur membrum unum, 15
compatiuntur et cetera membra: et si laetatur
membrum unum, collaetantur et cetera membra. et
alio loco, quis infirmatur, inquit, et ego non infir-
mor? quare nunc et nobis captiuitas fratrum nostra captiuitas
computanda est et periclitantium dolor pro nostro dolore nume- 20
randus est, cum sit scilicet adunationis nostrae et corpus unum
et non tantum dilectio sed et religio instigare nos debeat et con-
fortare ad fratrum membra redimenda.

15 I Cor. 12, 26. 18 II Cor. 11, 29.

1 nobis *LM* (nobis *Q*) uestrae et *L* 2 et ad *ex* ad *L m. 2*
ne] nec *Q* 4 exemplo *Q* (exemplum *M*) prius et *om. LPM (exh. Q)*
5 praesentibus debet fratribus] praesente plebe possit *F* immolari]
immorari *PQT*, celebrari *F* optamus ... ualere *om. L* — Ad
(Explicit ad *P*) Lucium de exilio reuersum explicat (*explicat L, om. P*)
FLPQT. —

Epist. LXII. — Ad Iannarium et ceteros de captiuis redimendis μ ,
om. r. — 14 ut *scripsi*, et *r μ* , sui *v* 15 paulus apostolus μ unum
membrum *v* 16 et si μ , si *v*; et si ... cetera membra *om. r* 18 quis]
quis non *r* non ego *v* 21 et corpus] corpus *v* 22 confortari μ

Nam cum denuo apostolus Paulus dicat: nescitis quia **3**
templum Dei estis et spiritus Dei habitat in
uobis? etiamsi caritas minus adegerit ad opem fratribus
ferendam, considerandum tamen hoc in loco fuit Dei templa
5 esse quae capta sunt, nec pati nos longa cessatione et ne-
glecto dolore debere ut diu Dei templa captiua sint, sed
quibus possumus elaborare uiribus et uelociter gerere ut
Christum iudicem et Dominum Deum nostrum promereamur
obsequiis nostris. nam cum dicat Paulus apostolus: quotquot
10 in Christo baptizati estis, Christum induistis, in
captiuis fratribus nostris contemplanus est Christus et redimen-
dus de periculo captiuitatis, qui nos redemit de periculo mortis,
ut qui nos de diaboli faucibus exiit nunc ipse qui manet et ha-
bitat in nobis de barbarorum manibus exuatur et redimatur
15 nummaria quantitate qui nos cruce redemit et sanguine: qui
idecirco haec fieri interim patitur, ut fides nostra temptetur an
faciat unusquisque pro altero quod pro se fieri uellet, si apud
barbaros teneretur ipse captiuus. quis enim non humanitatis mem-
or et mutuae dilectionis admonitus, si pater est, illic esse nunc
20 filios suos computet: si maritus est, uxorem suam illic captiuam
teneri cum dolore pariter ac uinculi maritalis amore existimet?
quantus uero communis omnibus nobis maeror atque cruciatus
est de periculo uirginum quae illic tenentur, pro quibus non tan-
tum libertatis sed et pudoris iactura plangenda est nec tam uin-
25 cula barbarorum quam lenonum et lupanarium stupra deflenda
sunt, ne membra Christo dicata et ad aeternum continentiae ho-
norem pudica uirtute deuota insultantium libidinis contagione
foedentur?

Quae omnia istic secundum litteras uestras fraternitas nostra **4**
30 cogitans et dolenter examinans prompte omnes et libenter ac

1 I Cor. 3, 16. 9 Gal. 3, 27.

3 etsi μ	nos minus v	adegerit <i>scripsi</i> ,	adigerit $v\mu$, adi-
geret v	5 et] nec r	7 uiribus elaborare v	8 et deum v
9 quotquot . . . induistis <i>om.</i> $v\mu$	12 deredimit μ ¹	15 nummaria $v\mu$	
21 ac pudore uinculi maritalis v	22 uero] enim r	meror $v\mu$	
24 tam <i>om.</i> r	25 lupanarum μ	26 ne] nec $v\mu$	ad] in v
27 libidinis $v\mu$, libidine et v			

largiter subsidia nummaria fratribus contulerunt, semper quidem secundum fidei suae firmitatem ad opus Dei proueni, nunc tamen magis ad opera salutaria contemplatione tanti doloris accensi. nam cum Dominus in euangelio suo dicat; infirmus fui, et uisitastis me, quanto cum maiore operis nostri mercede dicturus est: captiuus fui, et redemistis me. et cum denno dicat: in carcere fui, et uisitastis me, quanto plus est cum coeperit dicere: in carcere captiuitatis fui, et clausus et uinctus apud barbaros iacui, et de carcere illo seruitutis liberastis me, cum iudicii dies uenerit praemium de Domino recepturi? denique maximas uobis gratias agimus quod nos uestrae sollicitudinis et tam bonae et necessariae operationis participes esse uoluistis, ut offerretis nobis agros uberes, in quibus spei nostrae semina mitteremus, expectaturi messem de amplissimis fructibus qui de hac caelesti et salutari operatione proueniunt. misimus autem sestertia centum milia nummorum, quae istic in ecclesia cui de Domini indulgentia praesumus cleri et plebis apud nos consistentis collatione collecta sunt, quae uos illic pro uestra diligentia dispensabitis.

5 Et optamus quidem nihil tale de cetero fieri et fratres nostros Domini maiestate protectos ab eiusmodi periculis incolumes reseruari. si tamen ad explorandam animi nostri caritatem et examinandam nostri pectoris fidem tale aliquid acciderit, nolite cunctari nuntiare haec nobis litteris uestris, pro certo habentes et scientes ecclesiam nostram et fraternitatem istic uniuersam ne haec ultra fiant precibus orare, si facta fuerint, libenter et largiter subsidia praestare. ut autem fratres nostros ac sorores, qui ad hoc opus tam necessarium prompte ac libenter operati sunt, ut semper orentur, in mente habeatis orationibus uestris

4 Matth. 25, 36.

1 nummaria μ	5 quanto] nunc quoque <i>add. v</i>	6 et cum ...
uisitastis me <i>om. r</i>	7 uisitastis μ , uenistis ad <i>v</i>	8 cum] equom <i>r</i>
in carcere in carcere μ	9 clusus μ	10 cum] quom <i>r ut semper</i>
12 et n.] ac necessariae <i>v</i>	operationis] orationis <i>r</i> μ	16 perueniunt <i>r</i>
	sestertium c. m. nummum <i>Gronou. lib. De sest. n. 18</i>	
17 cui] quibus <i>r</i>	20 quidem nihil] ne quid <i>r</i>	22 explorandi <i>r</i> μ
nostri animi <i>v</i>	23 examinandi <i>r</i>	25 et scientes <i>om. v</i>
orationibus <i>v</i>		29 in

et eis uicem boni operis in sacrificiis et precibus repraesentetis, subdidi nomina singulorum, sed et collegarum quoque et sacerdotum nostrorum, qui et ipsi cum praesentes essent, ex suo plebis suae nomine quaedam pro uiribus contulerunt, nomina addidi et praeter quantitatem propriam nostram eorum quoque summulas significavi et misi, quorum omnium secundum quod fides et caritas exigit in orationibus et precibus uestris meminisse debetis. optamus uos, fratres carissimi, in Domino semper bene ualere et nostri meminisse.

EPISTVLA LXIII.

CYPRIANVS CAECILIO FRATRI S.

Quamquam sciam, frater carissime, episcopos plurimos ecclesiis dominicis in toto mundo diuina dignatione praepositos euangelicae ueritatis ac dominicae traditionis tenere rationem nec ab eo quod Christus magister et praecepit et gessit humana et nouella institutione decedere, tamen quoniam quidam uel ignoranter uel simpliciter in calice dominico sanctificando et plebi ministrando non hoc faciunt quod Iesus Christus Dominus et Deus noster sacrificii huius auctor et doctor fecit et docuit, religiosum pariter ac necessarium duxi de hoc ad uos litteras facere, ut si qui in isto errore adhuc tenebatur, ueritatis luce perspecta ad radicem adque originem traditionis dominicae reuertatur. nec hoc putes, frater carissime, nos nostra et humana conscribere aut.

1 eis] eius μ repraesentantes Subdidi r 2 quaeque μ^1
 3 consacerdotum v et *om.* μ ex suo $r\mu$, et suo et v
 6 sumali μ 8 in domino *om.* v 9 meminisse ualete μ . — *sub-*
scriptionem om. μr . —

Epist. LXIII. — Incipit de sacramento calicis (ad Caecilium *add. OR*); *FOR*, Incipit ad Caecilium *S*, Incipit (ad Caecilium *add. P*) de sacramento dominici calicis *LP*, Incipit eiusdem ad Caecilium de sacramento calicis dominici *Q*. — 15 humanam et nouellam institutionem *S^1 Q* 16 quidem *S^1* 20 duxi] potui *F m. 2* de hoc] has *RVv* face *R*
 21 si quis *P^2v* teneatur *Oxon.*, tenetur *S^2 P^2v* 22 adque ad *F*
 23 hoc] hoc nos *Q*, nos hoc *F*, nos *Ov* putes *ex potes O*, potest *S*.
 nos *addidi* conscribere *O*, aut nouella conscribere *R*

ultronea uoluntate hoc nobis audaciter adsumere, cum mediocritatem nostram semper humili et uerecunda moderatione teneamus. sed quando aliquid Deo inspirante et mandante praecipitur, necesse est domino seruus fidelis obtemperet, excusatus aput omnes quod nihil sibi adroganter adsumat, qui offensam domini timere compellitur, nisi faciat quod iubetur.

2 Admonitos autem nos scias ut in calice offerendo dominica traditio seruetur neque aliud fiat a nobis quam quod pro nobis Dominus prior fecit, ut calix qui in commemoratione eius offertur mixtus uino offeratur. nam cum dicat Christus: ego sum uitis uera, sanguis Christi non aqua est utique, sed uinum. nec potest uideri sanguis eius, quo redempti et uiuificati sumus, esse in calice, quando uinum desit calici, quod Christi sanguis ostenditur, qui scripturarum omnium sacramento ac testimonio praedicetur.

3 Inuenimus enim et in Genesi circa sacramentum Noe hoc idem praecurrisse et figuram dominicae passionis illic extitisse quod uinum bibit, quod inebriatus est, quod in domo sua nudatus est, quod fuit recubans nudis et patentibus femoribus, quod nuditas illa patris a medio filio denotata est sed et foras nuntiata, a duobus uero maiore et minore contacta, et cetera quae necesse non est exsequi, cum satis sit hoc solum complecti quod Noe typum futurae ueritatis ostendens non aquam sed uinum biberit et sic imaginem dominicae passionis expresserit.

10 Io. 15, 1.

1 audacter *Ov* 2 uericunda *S* 3 inspirante *S* in *s. l.*, adspirante
Oxon. 4 dñi *O*, dñm *R* aecusatus *S*¹ 5 qui] quid *R*
6 timore *Q*, timorem *S*¹ 7 uos sciatis *etc.* *Aug. De doctr. Chr. IV 45*
8 quam *ex nisi F m. 2* 9 fecerit *Ov* in *om. P¹ S* commemora-
tionem *Qv et Aug.* offeratur *ex offeretur L* 10 cum *om. R*
11 christus *L* 12 uidere *O* 13 esse] unde *S* calicij] in
calice *Q* quod *SLPQ*, quo *FORv*; *cf. 705, 10* 15 praedicatur *F¹ OQR*
et Aug. 16 et *om. FOP et Aug.* sacramentum circa *R* in
noe *Vv* 17 praecurrisse *RS* illi *R*, illius *ex illis L* 18 quot
inebriatus est quod uinum bibit *S* in *om. R* domu *S* 19 recum-
bans *Q* 20 denudata *M¹* (denotata *M² Q*), denota *L* est sed
et *S*, esset et *LP*, est et *FOQRv*; *cf. p. 704, 12*; est a maiore uero et *Aug.*
21 nuntiata a duo || *desinit F* uero] filiis *add. V* 22 esequi *S*¹
23 ostendit *L* non *ex* quod *S m. 2*

Item in sacerdote Melchisedech sacrificii dominici sacramen-
 tum praefiguratum uidemus secundum quod scriptura diuina
 testatur et dicit: et Melchisedech rex Salem protulit
 panem et uinum. fuit autem sacerdos Dei summi et bene-
 dixit Abraham. quod autem Melchisedech typum Christi por-
 taret declarat in psalmis spiritus sanctus ex persona patris ad
 filium dicens: ante luciferum genui te. tu es sacerdos
 in aeternum secundum ordinem Melchisedech. qui
 ordo utique hic est de sacrificio illo ueniens et inde descen-
 dens quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem
 et uinum optulit, quod Abraham benedixit. nam qui magis
 sacerdos Dei summi quam Dominus noster Iesus Christus, qui
 sacrificium Deo patri optulit et optulit hoc idem quod Melchi-
 sedech optulerat id est panem et uinum, suum scilicet cor-
 pus et sanguinem. et circa Abraham benedictio illa praecedens
 ad nostrum populum pertinebat. nam si Abraham Deo
 credidit et deputatum est ei ad iustitiam, utique quisque
 Deo credit et fide uiuit iustus inuenitur et iam pridem in
 Abraham fidei benedictus et iustificatus ostenditur, sicut
 beatus apostolus Paulus probat dicens: credidit Abraham
 Deo et deputatum est ei ad iustitiam. cognoscitis
 ergo quia qui ex fide sunt hi sunt filii Abrahae. prouidens
 autem scriptura quia ex fide iustificat gentes Deus, prae-
 nuntiavit Abrahae quia benedicentur in illo omnes gentes. igitur

3 Gen. 14, 18. 7 Ps. 109, 3. 4. 20 Gal. 3, 6. 7. 23 cf.
 Gen. 12, 3.

1 sacerdotem Q melchisedec PR¹ S et sic saepius sacrificiis S,
 om. Aug. dominicum Aug. 6 et declarat Q (et om. M) 7 genui]
 generauit LOPR te] add. R: iurauit dñs et non penitebitur
 8 ordine S¹ 9 descendens O 10 dei] dos dī L fuit]
 fuerit S 11 optulit ... l. 14 id est om. S qui LP, quis OQRv
 12 summi add. R: fuit quod noster om. O 15 abraam S
 17 credidit ... quisque om. L credit OS quisquis v 18 et
 fide] ex fide S etiam LP 19 et] sed P 21 reputatum O
 ei om. O cognoscetis O 22 hii L filii QRS abrahae]
 add. R: prouidens autem scriptura

In benedictione quoque Iudae hoc idem significatur, ubi et 6
 illic Christi figura exprimitur, quod a fratribus suis laudari
 et adorari haberet, quod inimicorum dorsa cedentium adque
 fugientium manibus quibus crucem pertulit et mortem uicit
 5 compressurus fuisset quodque ipse sit leo de tribu Iuda et
 recubet dormiens in passione et surgat et sit ipse spes gen-
 tium. quibus scriptura diuina adiungit et dicit: lauabit in
 uino stolam suam et in sanguine uuae amictum
 suum. quando autem sanguis uuae dicitur, quid aliud quam
 10 uinum calicis dominici sanguis ostenditur?

Nec non et apud Esaiam hoc idem spiritus sanctus de Domini 7
 passione testatur dicens: quare rubicunda sunt uesti-
 menta tua, et indumenta tua uelut calcatione tor-
 cularis pleni et percalcati? numquid rubicunda uesti-
 15 menta aqua potest facere aut in torculari aqua est quae pedibus
 calcatur uel praelo exprimitur? uini utique mentio ideo ponitur,
 ut Domini sanguis uino intellegatur et quod in calice dominico
 postea manifestatum est prophetis adnuntiantibus praedicaretur.
 torcularis quoque calcatio et pressura taxatur: quia quomodo ad
 20 potandum uinum ueniri non potest nisi botruus calcetur ante et
 prematur, sic nec nos sanguinem Christi possemus bibere, nisi

7 Gen. 49, 11. 12 Es. 63, 2.

1 significabitur R	2 exprimitur O	3 et adorari om. V, et
ad honorari S ²	quod et P	cedentium S, caedentium Q
6 recubans Q	resurgat Q	7 adiunxit Q
lauauit M (lauabit Q)	10 sanguinis QRVv	11 et om. Q
eseiam S, eseiam Q, isaiam R	is in ras.	13 a calcatione LORv
14 et pleni et P	rubicundum S ¹	15 aquas O
aquae S	quae] aquae S	16 calcantur S
praelo om. P	ideo OQRSV, est et ideo LP	uel] et LP
17 uino om. v	et om. R	18 manifestum S
19 ad] calcatio ad L ¹	20 putandum S, optandum Q	uenire Q
botruus SL, botruus Q (r eras.), botrus M (r eras.), botrus OPRv	calcefur corr. in calce feriatu P m. 2	21 sanguine R
simus Q, possumus P	ebibere QR, et bibere O	pos-

Christus calcatus prius fuisset et pressus et calicem prior biberet, quo credentibus propinaret.

- 8 Quotiescumque autem aqua sola in scripturis sanctis nominatur, baptismus praedicatur, ut apud Esaiam significari uideamus. nolite, inquit, priora meminisse et antiqua nolite reputare. ecce ego facio noua, quae nunc orientur, et cognoscetis, et faciam in deserto uiam, et flumina in loco inaquoso adaquare genus meum electum, plebem meam quam adquisiui, ut uirtutes meas exponeret. praenuntiauit illic per prophetam Deus quod apud gentes in locis quae inaquosa prius fuissent flumina postmodum redundarent et electum genus Dei, id est per generationem baptismi filios Dei factos adaquarent. item denuo praecanitur et ante praedicatur Iudaeos, si sitierint et Christum quaesierint, apud nos esse poturos, id est baptismi gratiam consequuturos. si sitierint, inquit, per deserta, adducet illis aquam, de petra producet illis, findetur petra et fluet aqua et bibet plebs mea. quod in euangelio adimpletur, quando Christus qui est petra finditur ictu lanceae in passione: qui et admonens quid per prophetam sit ante praedictum clamat et dicit: si qui sitit, ueniat et bibat.

5 Ea. 43, 18—21. 16 Ea. 48, 21. 21 Io. 7, 37—39.

1 calcatus om. S	prior add. S m. 2 in marg.	et pressus]
expressus S	2 quo O, in quo LPR ² , quod QR ¹ SV; quod recte	
fort. si calicem expungas	4 ut om. P	escian S, esciam Q
significare OP ¹	uideamus R ¹	7 ea et faciam V, ut faciam S
8 aquoso QS	in loco inaquoso flumina R	9 exquisiui S
uirtutum R	10 exponeret O	11 fuisset R ¹
QR	12 redundaret	
dei om. R	regenerationem PQ	14 praedicatur V, praedicetur O
15 poturos L ¹ P ¹ , futuros SQ (foturos M), potaturus O,		
potaturus L ² P ² Ro	consecuturis O	16 si om. L
M ¹ Q ¹ (desertum Q ² , deserta M ²)	adducet] adhuc S	17 illos v
aqua O	per deserta adducet illos, aquam sic distinguit v; cf. test. I 13	
aquam de petra add. L m. 2 in marg.	petram SQ	18 aquam S
om. LR	finditur O	findet petram producet illis S
18 aquam S		
bibit R	19 findetur Q	lanciae O, lanceae LP
20 quid] quidquid S, quid et LP	per om. S	21 si quis OQRSv

qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquae uinae. adque ut magis posset esse manifestum quia non de calice sed de baptismo illic loquitur Dominus, addidit scriptura dicens: hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant qui in eum credebant. per baptisma autem spiritus sanctus accipitur, et sic baptizatis et spiritum sanctum consecutis ad bibendum calicem Domini peruenitur. neminem autem moueat quod cum de baptismo loquatur scriptura diuina sitire nos dicit et bibere, quando et Dominus in euangelio dicat: beati sitientes et esurientes iustitiam, quia quod auida et sitiendi cupiditate suscipitur plenius et uberius hauritur. sicut et alio loco ad Samaritanam mulierem Dominus loquitur dicens: omnis qui biberit ex aqua ista, sitiet iterum. qui autem biberit ex aqua quam ego dederō, non sitiet in aeternum. quo et ipso baptisma salutaris aquae significatur, quod semel scilicet sumitur nec rursus iteratur. ceterum calix Domini in ecclesia semper et sititur et bibitur.

Nec argumentis plurimis opus est, frater carissime, ut probemus appellatione aquae baptisma significatum semper esse et sic nos intellegere debere, quando Dominus adueniens baptismi et calicis manifestauerit ueritatem, qui aquam illam fidelem, aquam uitae aeternae praeceperit credentibus in baptismo dari, calicem uero docuerit exemplo magisterii sui uini et aquae coniunctione

10 Matth. 5, 6. 13 Io. 4, 13. 14.

1 qui] et qui <i>S</i>	3 possit <i>O</i>	4 addit <i>O</i>	5 quae <i>P</i>
6 baptismo <i>Q</i>	autem] enim <i>LOPv</i>	a baptizatis <i>LOPv</i>	
7 ad bibendum] adhibendum <i>S</i>	8 dno <i>R</i> ¹	9 loquitur <i>O</i>	
si sitire <i>QS</i>	sitire scriptura diuina. <i>R s eras.</i>	dicat <i>R</i>	
11 esurientes et sitientes <i>Rv</i>	quia] quid <i>R</i>	sitiente <i>S</i>	
12 plenius <i>om. R</i>	auditur <i>M</i> (auritur <i>Q</i>)	13 samaritanam <i>P</i> ¹ ,	
samaritam <i>LRS</i>	dicens] <i>add. R</i> : hoc autem dixit	14. Iterum <i>L</i> ,	
iterum <i>M</i> (Et <i>eras.</i>), iterum. Et iterum <i>Q</i>	beberit <i>S</i>	16 quoj	
quod <i>QRS</i> ; cf. 712,7	et ipso <i>LOP</i> , et in ipso <i>Q</i> , et ipsum <i>v</i> , et <i>S</i> ,	<i>om. R</i>	
17 et semel <i>Q</i>	19 km] <i>Q</i>	20 appellationem <i>P</i>	
aquae] +q. <i>Q</i> (atq. <i>M</i>)	significaturum <i>S</i> ¹	21 dominus <i>om. R</i>	
inadueniens matismi <i>R</i>	et <i>om. S</i>	23 aeterna <i>O</i>	

misceri. calicem etenim sub die passionis accipiens benedixit et dedit discipulis suis dicens: bibite ex hoc omnes. hic est enim sanguis testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. dico uobis, non bibam amodo ex ista creatura uitis usque in diem illum quo uobiscum bibam nouum in regno patris mei. qua in parte inuenimus calicem mixtum fuisse quem Dominus optulit et uinum fuisse quod sanguinem dixit. unde apparet sanguinem Christi non offerri, si desit uinum calici. nec sacrificium dominicum legitima sanctificatione celebrari, nisi oblatio et sacrificium nostrum responderit passioni. quomodo autem de creatura uitis nouum uinum cum Christo in regno patris bibemus, si in sacrificio Dei patris et Christi uinum non offerimus nec calicem Domini dominica traditione miscemus?

- 10 Beatus quoque apostolus Paulus a Domino electus et missus et praedicator ueritatis euangelicae constitutus haec eadem in epistula sua ponit dicens: Dominus Iesus in qua nocte tradebatur accepit panem et gratias egit et fregit et dixit: hoc est corpus meum, quod pro uobis est. hoc facite in meam commemorationem. simili modo et calicem postquam cenatum est accepit dicens: hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, hoc facite quotienscumque biberitis in meam commemorationem. quotienscumque enim ederitis panem istum et calicem biberitis, mortem Domini

2 Matth. 26, 28. 29. 17 I Cor. 11, 23—26.

1 miscere *R* 2 hic] hoc *L¹P* est post testamenti *R* 3 noui
 testamenti *Pv* effunditur *Q* 4 remissione *S*, remissam *LO*
 5 die *O* 6 nouum *om.* *O*, nouum uinum *Rv* regnum *S* 8 san-
 guinem suum *LOPQRv* 9 christus *R¹* 10 nec] nisi *S* 11 pas-
 sione *O* 12 autem] enim *O* creaturae *S* regnum *Q*
 13 patri *L* 14 offeramus *R* dominicae *S* misceamus *R*,
 messemus *S* 17 sua *om.* *O* ponens dicens *S* 18 tradebatur
 accepit *om.* *R* egit et] agens *Oxon.* 19 u. est *LOPQRSV*, u. tra-
 detur *v* 20 simili et modo *L*, similiter et *R* 21 calicem *om.* *R*
 accepit] acceptum calicem *R* 23 biberitis . . . quotienscumque *om.* *R*
 24 enim *om.* *S* ederetis *O* 25 dñi *ew* dñs *R*

adnuntiatis quoadusque ueniat. quod si a Domino
 praecipitur et ab apostolo eius hoc idem confirmatur et tra-
 ditur, ut quotienscumque biberimus, in commemorationem
 Domini hoc faciamus quod fecit et Dominus, inuenimus non
 5 obseruari a nobis quod mandatum est, nisi eadem quae Do-
 minus fecit nos quoque faciamus et calicem pari ratione miscen-
 tes a diuino magisterio non recedamus. ab euangelicis autem
 praeceptis omnino non recedendum esse et eadem quae magister
 docuit et fecit discipulos quoque obseruare et facere debere con-
 10 stantius et fortius alio in loco beatus apostolus docet dicens:
 miror quod sic tam cito demutamini ab eo qui uos
 uocauit ad gratiam, ad aliud euangelium, quod non
 est aliud, nisi si sunt aliqui qui uos conturbant et
 uolunt conuertere euangelium Christi. sed licet
 15 nos aut angelus de caelo euangelizauerit praeter-
 quam quod adnuntiauimus uobis, anathema sit. si-
 cut praediximus, et nunc iterum dico: si qui uobis
 adnuntiauerit praeterquam quod accepistis, ana-
 thema sit.

20 Cum ergo neque ipse apostolus neque angelus de caelo ad- 11
 nuntiare possit aliter aut docere praeterquam quod semel
 Christus docuit et apostoli eius adnuntiauerunt, miror satis unde
 hoc usurpatum sit ut contra euangelicam et apostolicam disci-
 plinam quibusdam in locis aqua offeratur in dominico calice,

11 Gal. 1, 6—9.

1 adnuntiatis *LMOPQ¹SV*, adnuntiabitur *Q^{2v}*, praecipitur adnuntia-
 tis *R* quodusque *OR* si] si et *LOPQv* 2 praecipitur *SM¹*
 apostolis *O* et traditur *om. V* 3 ut *om. S* commemoratione
 dnm *R* 4 dnm *R¹* 5 a *om. R* quod ex quam *S m. 2* nisi
 eadem . . . p. 715,7 secundum *om. O* dno *R¹* 6 quoque] eoque *P*
 calicem] domini *add. Qv* pari ratione] parationem *S*, rationem *Q*
 (ratione *M*) 7 a *om. S* eu. autem] euangelico saltem *S*
 8 omnino] omno *S*, omnimodo *R* recedendum non *LPv* 10 beatus
om. R docens dicit *S* 12 ad g.] in g. *R* alium *Q* 13 alius *Q*,
 alium *L* si *om. BS* sint *S* qui *om. M¹Q¹* turbant
LPQR 14 christo *R¹* 15 nos] aut nos *v* angelos *Q*
 euangelizauerit *S*, aliter (aut aliter *Q*) adnuntiet *LPQRv*; cf. 543,20
 17 si quis *QBv*

quae sola Christi sanguinem non possit exprimere. cuius rei sacramentum nec in psalmis tacet spiritus sanctus faciens mentionem dominici calicis et dicens: calix tuus inebrians perquam optimus. calix autem qui inebriat utique uino mixtus est. neque enim aqua inebriare quemquam potest. sic autem calix dominicus inebriat ut et Noe in Genesi uinum bibens inebriatus est. sed quia ebrietas dominici calicis et sanguinis non est talis qualis est ebrietas uini saecularis, cum diceret spiritus sanctus in psalmo calix tuus inebrians, addidit perquam optimus, quod scilicet calix dominicus sic inebriet ut sobrios faciat, ut mentes ad spiritalem sapientiam redigat, ut a sapore isto saeculari ad intellectum Dei unusquisque respiciat, et quemadmodum uino isto communi mens soluitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita et potio sanguine Domini et poculo salutari exponatur memoria ueteris hominis et fiat obliuio conuersationis pristinae saecularis et maestum pectus ac triste quod prius peccatis angentibus premebatur diuinae indulgentiae laetitia resoluitur: quod tunc demum potest laetificare in ecclesia Domini bibentem, si quod bibitur dominicam teneat ueritatem.

- 12 Quam uero peruersum est quamque contrarium, ut cum Dominus in nuptiis de aqua uinum fecerit, nos de uino aquam faciamus, cum sacramentum quoque rei illius admonere et instruere nos debeat, ut in sacrificiis dominicis uinum potius offeramus. nam

3 Ps. 22, 5.

1 christus <i>B</i>	2 tacet <i>S</i> sed cet. s. l.	4 perquam optimus]
quam praeclarus est <i>Q</i>	5 mixtus uino <i>Q</i>	est] <i>ae M</i> , et <i>Q</i>
6 inebriat] potest inebrians <i>S</i>	genesim <i>Q</i> (genesi <i>M</i>)	7 et om. <i>S</i>
8 uini] domini et calicis uini <i>S</i>	9 sanctus] add. <i>S</i> : faciens mentionem	
dominici calicis et sanguinis non est talis qualis est ebrietas uini saecularis	10 quam praeclarus <i>M</i> ² (perquam optimus <i>M</i> ¹ <i>Q</i>)	
cum diceret sps scs	11 sic] bibentes <i>LPQv</i>	12 a] ad <i>Q</i>
in] bibentes <i>LPQv</i>	inebriat <i>LPRe</i>	sopore
13] respiciat] respiciat <i>V</i> teste <i>Rigaltio</i>	13] mens om. <i>S</i>	
14] ita om. <i>S</i>	et potio <i>QV</i> , epoto <i>LP</i> , potato <i>R</i> , epotato <i>v</i> , potest <i>S</i>	
15] exponitur <i>SQ</i>	hominibus <i>S</i>	16] et pristinae <i>S</i>
17] ac] et <i>S</i>	agentibus <i>S</i>	18] tunc] cum <i>R</i>
19] ecclesiam <i>LP</i>	dominica teneatur ueritate <i>P</i>	laetificari <i>S</i>
24] in om. <i>S</i>		23] struere <i>Q</i>

quia apud Iudaeos defecerat gratia spiritalis, defecit et unum: uinea enim Domini sabaoth domus Israel est. Christus autem docens et ostendens gentium populum succedere et in locum quem Iudaei perdiderant nos postmodum merito fidei peruenire, de aqua unum fecit, id est quod ad nuptias Christi et ecclesiae Iudaeis cessantibus plebs magis gentium conflueret et conueniret ostendit. aquas namque populos significari in apocalypsi scriptura diuina declarat dicens: aquae quas uidisti, super quas sedet meretrix illa, populi et turba et gentes ethnicorum sunt et linguae. quod scilicet perspicimus et sacramento calicis contineri.

Nam quia nos omnes portabat Christus qui et peccata nostra portabat, uidemus in aqua populum intellegi, in uino uero ostendi sanguinem Christi. quando autem in calice uino aqua miscetur, Christo populus adunatur et credentium plebs ei in quem credidit copulatur et iungitur. quae copulatio et coniunctio aquae et uini sic miscetur in calice Domini ut commixtio illa non possit ab inuicem separari. unde ecclesiam id est plebem in ecclesia constitutam fideliter et firmiter in eo quod credidit perseverantem nulla res separare poterit a Christo quo minus haereat semper et maneat indiuidua dilectione. sic autem in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest quomodo nec unum solum potest. nam si unum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. si uero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. quando autem

8 Apoc. 17, 15.

1 spiritalis gratia <i>S</i>	deficit <i>L</i>	2 uineam <i>S</i> ¹	istrahel
est <i>S</i> , erat israel <i>LPQRv</i>	christus] sps <i>S</i>	4 nos] nec <i>S</i>	potest
modum <i>S</i>	5 ad nuptias <i>Q</i> , adnuntians <i>S</i>	6 conuenire <i>S</i>	7 ostendat <i>Q</i>
populo <i>L</i> ¹	significare <i>Rv</i>	8 aquas <i>R</i>	9 ille <i>P</i>
10 ethiquorum <i>S</i>	sunt et] sunt <i>S</i>	11 in sacramento <i>LPQRv</i>	
12 portabat <i>om.</i> <i>R</i>	18 uidebat <i>S</i>	aqua] quam <i>S</i>	14 ostendit <i>L</i> ¹ ,
ostendens <i>S</i>	15 aquam miscet <i>S</i>	christi <i>SLP</i> ; fort. christi	
sanguine	16 ei <i>LPR</i> ² , et <i>R</i> ¹ <i>QS</i> , sanguini eius <i>V</i>	coniungitur	
<i>QVv</i>	17 dnm <i>R</i> ¹	18 unde et <i>Rv</i> , unde e <i>M</i> (unde <i>Q</i>)	19 ecclesiam <i>QRS</i>
tem iam	20 crediderit <i>R</i>	perseuerantiam <i>S</i> ; fort. perseuerantem iam	
si <i>R</i>	re <i>S</i>	21 a <i>om.</i> <i>P</i>	22 dilectio <i>QRv</i>
sanctificatione <i>S</i> ¹	calicem <i>S</i> ¹ <i>Q</i> ¹ (calice <i>M</i>)	aquam <i>P</i>	sic]
offeret <i>LP</i>	24 christus <i>S</i> , sps <i>R</i>	25 uere <i>S</i>	

utrumque miscetur et adunatione confusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramentum spirituale et caeleste perficitur. sic uero calix Domini non est aqua sola aut uinum solum, nisi utrumque sibi miscetur, quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit et copulatum et panis unius compage solidatum, quo et ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, ut quemadmodum grana multa in unum collecta et conmolita et commixta panem unum faciunt, sic in Christo qui est panis caelestis unum sciamus esse corpus, cui coniunctus sit noster numerus et adunatus.

- 14 Non est ergo, frater carissime, quod aliquis existimet sequendam esse quorundam consuetudinem, si qui in praeteritum in calice dominico aquam solam offerendam putauerunt: quaerendum est enim ipsi quem sint secuti, nam si in sacrificio quod Christus optulit non nisi Christus sequendus est, utique id nos obaudire et facere oportet quod Christus fecit et quod faciendum esse mandauit, quando ipse in euangelio dicat: si feceritis quod mando uobis, iam non dico uos seruos, sed amicos, et quod Christus debeat solus audiri, pater etiam de caelis contestatur dicens: hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi, ipsum audite, quare si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid alius ante nos faciendum esse putauerit, sed quid qui ante omnes est Christus prior fecerit, neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei ueritatem, cum per Esaiam prophetam Deus loquatur et dicat: sine causa autem colunt me, man-

17 Io. 15, 14. 15. 20 Matth. 17, 5. 26 Es. 29, 13.

1 sibi] sint sibi *S*; fort. sic sibi copulantur *S* 2 spiritualiter *S*
 sic] si *R* 5 aut aqua sola *om. S* utrumque quae *R* 6 quo *R* *om.*
ras., quod *SQ*; cf. p. 707, 16 8 conmolita *SP* 11 est] esse *R*
 ff. km] *Q* sequem qdam *S* 13 calicem dominicum *S*¹ 15 nisi
 christi *R* 16 facit *Q* (fecit *M*) 19 solus debeat *R* audire *R*¹
 20 caelo *LPEo* contestetur *LP*, contestatus *R* dilectussumus *S*¹,
 dilectissime *R* 22 alius *ex* aliud *S* m. 2, aliqui *P*, aliquis *L*, aliud
 aliquis *R* 23 faciendus *S*¹ esse *ex* este *S* m. 2, *om. LPQ* qui]
 quid *SR* est] et *L* 24 homines *S*, hominum *R* 25 escian *S*
 26 mandatas *QR*

data et doctrinas hominum docentes, et iterum Dominus in euangelio hoc idem repetat dicens: reicitis mandatum Dei ut traditionem uestram statuatis. sed et alio in loco ponit et dicit: qui soluerit unum ex mandatis istis minimis et sic docuerit homines, minimus uocabitur in regno caelorum. quod si nec minima de mandatis dominicis licet soluere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicae passionis et nostrae redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere aut in aliud
 10 quam quod diuinitus institutum sit humana traditione mutare? nam si Christus Iesus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei patris et sacrificium patri se ipsum optulit et hoc fieri in sui commemorationem praecepit, utique ille sacerdos uice Christi uere fungitur qui id quod Christus fecit imitatur
 15 et sacrificium uerum et plenum tunc offert in ecclesia Deo patri, si sic incipiat offerre secundum quod ipsum Christum uideat optulisse.

Ceterum omnis religionis et ueritatis disciplina subuertitur, 15 nisi id quod spiritaliter praecipitur fideliter reseruetur, nisi si in
 20 sacrificiis matutinis hoc quis ueretur, ne per saporem uini redoleat sanguinem Christi. sic ergo incipit et a passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit

2 Marc. 7, 13. 4 Matth. 5, 19.

1 discentes <i>S</i>	5 minimis] <i>add. S¹: mihi fecistis; exp. m. 2</i>	sic]
si <i>Q</i>	7 magnam <i>S¹</i>	9 in <i>om. R</i>
<i>om. P</i>	10 institum <i>P</i>	11 si
ipsum] ipsum primus <i>LPQv</i>	12 patris <i>R</i>	se] sei <i>S</i> , et <i>R</i>
<i>om. R</i>	13 commemoratione <i>LPQR</i>	et] ipsum et <i>Q</i> ,
14 uice] qui uice <i>Q</i>	utque <i>M</i> (utique <i>Q</i>)	
16 secundum <i>om. S</i>	id] quid <i>exp. L</i>	15 patri si] patris <i>R</i>
	19 si <i>om. S</i>	20 per saporem u. r. s. christi]
	21 sic ...	
	22 persecutione <i>R</i>	fraternitas ... oblationibus
<i>om. S</i>	discit] dicit <i>S</i>	

de sanguine eius et cruore confundi. porro autem Dominus in euangelio dicit: qui confusus me fuerit, confundetur eum filius hominis. et apostolus quoque loquitur dicens: si hominibus placerem, Christi seruus non essem. quomodo autem possumus propter Christum sanguinem fundere, 5
qui sanguinem Christi erubescimus bibere.

- 16 An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod etsi mane aqua sola offerri uidetur, tamen cum ad cenandum uenimus, mixtum calicem offerimus? sed cum cenamus, ad conuiuium nostrum plebem conuocare non possumus, ut sacramenti ueritatem 10
fraternitate omni praesente celebremus. at enim non mane, sed post cenam mixtum calicem optulit Dominus. numquid ergo dominicum post cenam celebrare debemus, ut sic mixtum calicem frequentandis dominicis offeramus? Christum offerre oportebat circa uesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occa- 15
sum et uesperam mundi, sicut in Exodo scriptum est: et occident illum omne uulgus synagogae filiorum Israel ad uesperam. et iterum in psalmis: adleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. nos autem resurrectionem Domini mane celebramus. 20
- 17 Et quia passionis eius mentionem in sacrificiis omnibus facimus, passio est enim Domini sacrificium quod offerimus, nihil aliud quam quod ille fecit facere debemus. scriptura enim dicit ut quotienscumque calicem in commemorationem Domini et pas-

2 Marc. 8, 38. 4 Gal. 1, 10. 16 Ex. 12, 6. 18 Ps. 140, 2.
24 cf. I Cor. 11, 26.

2 confusus] confessus Q fuerit] coram hominibus *add.* Q confundet RQ¹, confidet Q² (confitebitur M *in ras.*) 4 placere uellem V
5 christus ex christi R 6 bibire S 7 estsi M (etsi Q) 8 ad] a Q (ac M) 10 ueritate L 11 fraternitatem Q omne R
ad LQS 12 nunquid S 13 sic] si S 14 christi ex christus R
15 uespera LP ipsius R occansum S 16 uespera S
in mundi R occiderunt illud S 17 omnis Q istrahel S
18 manum Q 19 resurrectionem ex rectionem S m. 2 20 domini]
in sacrificiis omnibus dñi R celebremus M¹ (celebramus M²Q) 21 et
quia] qui V faciamus M¹ (facimus M²Q) 23 ille] ipse R dicit]
add. Rv: quotienscumque enim ederitis panem istum et calicem istum
biberitis mortem domini adnuntiabitis (adnunciatis R) quoadusque ueniat
(= I Cor. 11, 26) 24 ut *om. Rv* quotienscumque] ergo *add. Rv*

sionis eius offerimus, id quod constat Dominum fecisse faciamus. et uiderit, frater carissime, si quis de antecessoribus nostris uel ignoranter uel simpliciter non hoc obseruauit et tenuit quod nos Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit, potest simplicitati eius de indulgentia Domini uenia concedi: nobis uero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus, ut calicem dominicum uino mixtum, secundum quod Dominus optulit, offeramus et de hoc quoque ad collegas nostros litteras dirigamus, ut ubique lex euangelica et traditio dominica seruetur et ab eo quod Christus et docuit et fecit non recedatur.

Quae ultra iam contemnere et in errore pristino perseuerare 18 quid aliud est quam incurrere in obiurgationem Domini increpantis [in psalmo] et dicentis: ad quid exponis iustificationes meas et adsumis testamentum meum per 15 os tuum? tu autem odisti disciplinam et abiiecisti sermones meos retro. si uideras furem, concurrebas ei et inter moechos particulam tuam ponebas. exponere enim iustificationes et testamentum Domini et non hoc idem facere quod fecerit Dominus, quid aliud est quam sermones eius abicere et disciplinam dominicam contemnere nec terrena sed spiritalia furta et adulteria committere? dum quis de euangelica ueritate furatur Domini nostri uerba et facta, et corrumpit adque adulterat praecepta diuina. sicut apud Hieremiam scriptum est: quid est, inquit, paleis ad triticum? prop-

13 Ps. 49, 16. 18. 24 Hier. 23, 28. 30. 32.

1 dno <i>L</i> , dno <i>R</i>	facimus <i>S</i> ¹	2 et <i>om. R</i>	frs <i>kmī Q</i>
(frater <i>kmī M</i>)	quid <i>R</i>	de <i>om. L</i>	3 hoc <i>om. R</i>
<i>om. R</i>	4 simplicitatis <i>S</i>	5 de] ne <i>S</i>	7 mixtum uino <i>R</i>
8 de] super <i>V</i>	10 et docuit] docuit <i>S</i>	12 currere <i>S</i>	in] id <i>L</i>
obiurgatione <i>S</i>	13 in psalmo <i>om. S</i>	expones <i>Q</i>	14 meas <i>R</i>
adsumes <i>LOQ</i>	meum] tuum <i>P</i>	16 meus <i>O</i>	uidebas <i>QRv</i>
simul concurrebas <i>Q</i> ; cf. 169, 14	17 ei <i>om. LR</i> , cum eo <i>Q</i>	inter	
moecos <i>S</i> , cum adulteris <i>Q</i>	particulam] portionem <i>Q</i>	tuam <i>om. L</i>	
18 dei <i>R</i>	20 eius <i>om. S</i>	21 qui <i>L</i> ¹ , <i>om. R</i>	22 ueritatem <i>Q</i>
nostri] non <i>PM</i> (nostri) <i>Q</i>	et corrumpit] corrumpit <i>OQRv</i>	23 iere-	
mian <i>SP</i> , hieremian <i>R</i>	24 ad] aut <i>S</i>		

ter hoc ecce ego ad prophetas, dicit Dominus, qui furantur uerba mea unusquisque a proximo suo, et seducunt populum meum in mendaciis suis et in erroribus suis. item apud eundem alio loco, et moechata est, inquit, lignum et lapidem, et in his omnibus non est reuersa ad me. quod furtum et adulterium ne in nos etiam cadat cauere sollicite et timide ac religiose obseruare debemus. nam si sacerdotes Dei et Christi sumus, non inuenio quem magis sequi quam Deum et Christum debeamus, quando ipse in euangelio maxime dicat: ego sum lumen saeculi. qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. ne ergo in tenebris ambulemus, Christum sequi et praecepta eius obseruare debemus, quia et ipse alio in loco mittens apostolos dixit: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. ite ergo et docete omnes tingentes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia quaecumque praecepi uobis. quare si in lumine Christi ambulare uolumus, a praeceptis et monitis eius non recedamus agentes gratias, quod dum instruit in futurum quid facere debeamus, de praeterito ignoscit quod simpliciter errauimus. et quia iam secundus eius aduentus nobis propinquat, magis ac magis benigna et larga dignatio corda nostra luce ueritatis inluminat.

- 19 Religioni igitur nostrae congruit et timori et ipsi loco adque officio sacerdotii nostri, frater carissime, in dominico calice miscendo et offerendo custodire traditionis dominicae ueritatem

4 Hier. 3, 9. 10. 10 Io. 8, 12. 14 Matth. 28, 18—20.

2 a om. SQ (ad M)	proximū suū M (ū corr.)	4 eodem S ^a
moecata S	5 in lignum v	6 furtum ex futurum SQ (furtum M)
9 debemus R	11 saeculi] mundi Q	ambulauit QR
13 christi R		
14 in alio v	apostolus OP	16 omnes LS, gentes omnes OPR,
omnes gentes Qv	tingentes] baptizantes Q	eas R
17 fili SPQ	eas R	19 uoluimus Oxon.
20 dum] nondum S		
21 quod Q	ignuscit O, agnoscit P ^a	22 errauimus] eramus S
iam om. P	adpropinquat LOPQRv	23 benigna eius LOPQRv
25 religione O	26 sacerdoti O, sacerdotis S	nro O

et quod prius apud quosdam uidetur erratum Domino monente corrigere, ut cum in claritate sua et maiestate caelesti uenire coeperit, inueniat nos tenere quod monuit, obseruare quod docuit, facere quod fecit. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

5 EPISTVLA LXIII.

CYPRIANVS ET CETERI COLLEGAE QVI IN CONCILIO ADFVERVNT
NUMERO LXVI FIDO FRATRI S.

Legimus litteras tuas, frater carissime, quibus significasti de Victore quondam presbytero, quod ei, antequam paenitentiam plenam egisset et Domino Deo in quem deliquerat satisfecisset, temere Therapius collega noster immaturo tempore et praepropera festinatione pacem dederit. quae res nos satis mouit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis et sine petitu et conscientia plebis
15 nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente pax ei concederetur. sed librato apud nos diu consilio satis fuit obiurgare Therapium collegam nostrum quod temere hoc fecerit et instruxisse ne quid tale de cetero faciat: pacem tamen quomodocumque a sacerdote Dei semel datam non putauimus auferendam ac per
20 hoc Victori communicationem sibi concessam usurpare permisimus.

2 corripere *S* sua et maiestate *om. R* et *om. S* uenire||
desinit O 3 nos tenere *ex* *nosterne S m. 2* docuit] nocuit *R*
4 opto . . . ualere *om. S.* — Caecili Cypriani ad Caecilium (de sacramento calicis dominici *add. Q*) explicit *SQ*, De (Explicit ad Caecilium de *P*, Ad Caecilium de *R*) sacramento dominici calicis (*om. R*) explicit (*om. P*)
LPR. —

Epist. LXIII. — Incipit ad Fidum de infantibus baptizandis *CLPQR.* —
7 salute *L¹R* 9 quondam *C²LMPQ¹RV*, quondam *Q²*, quondam *C¹*
ei *ex* et *M* (ei *Q*), et *PR¹* 10 deliquerit *C* 11 temere *om. CRv*
terapios *L¹* *propera R* 14 et sine] sine *CR* 15 urgente
om. CR ei] et *exp. C* 16 liberato *C* 17 terapium *Q*
et *om. C* 19 a sacerdote] sacerdoti *L* semel] apud *exp. C*
offerendam *C¹* ac] hac *L¹Q* 20 uictoria *C¹* promisimus *L*

2 Quantum uero ad causam infantum pertinet, quos dixisti intra secundum uel tertium diem quam nati sint constitutos baptizari non oportere et considerandam esse legem circumcisionis antiquae, ut intra octauum diem eum qui natus est baptizandum et sanctificandum non putares: longe aliud in concilio nostro uisum est. in hoc enim quod tu putabas esse faciendum nemo consensit, sed uniuersi potius iudicauimus nulli hominum nato misericordiam Dei et gratiam denegandam. nam cum Dominus in euangelio suo dicat: filius hominis non uenit animas hominum perdere sed saluare, quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. quid enim ei deest qui semel in utero Dei manibus formatus est? nobis enim adque oculis nostris secundum dierum saecularium cursum accipere qui nati sunt incrementum uidentur. ceterum quaecumque a Deo fiunt Dei factoris maiestate et opere perfecta sunt.

3 Esse denique apud omnes siue infantes siue maiores natu unam diuini muneris aequalitatem declarat nobis scripturae diuinae fides, cum Helisaeus super infantem uiduae filium qui mortuus iacebat ita se Deum deprecans superstrauit, ut capiti caput et faciei facies adplicaretur et superfusi Helisaei membra singulis paruuli membris et pedes pedibus iungerentur. quae res si secundum natiuitatis nostrae et corporis qualitatem cogitetur,

9 Luc. 9, 56.

1 quantum ... l. 11 perdenda est *exh. Augustinus Contra duas epist. Pelag. IV 23* infantum *C u corr.* 2 diem tertium *L* quam] dum quam *V*, quo *v et Aug. textus* sunt *R et Aug.* 4 antiquae *R* ae in *ras.*, antiqua *M* (antiquae *Q*) 5 longe] aliquid *C* 6 uisum] omnibus uisum *Qv et Aug.* tu *om. Aug.* 7 consentit *P*, concessit *C* iudicamus *C¹v* 8 homini *v* misericordis dei gratiam *Aug.* 10 hominum *om. CR et Aug.* sed saluare *R sed salua in ras., om. C* 11 si] sicut *C* anima] innocens *add. C* 12 manibus dei *Q* 17 maioris *L* 18 declara *R* diuinae scripturae *v* 19 cum *om. v* eliseus *PQ* infante *C¹* uiduae *C sed ae in ras., samaritis V* 20 ita se *om. P* caput ex apud *C* 21 faciei *C sed ei in ras., facie L* applicaret *R* superfusa *CR* aeliseae *L*, elisei *PQ* singuli *L* 22 paruulis *C¹* iungarentur *C¹* 23 qualitatem] inaequalitatem *v* cogitatur *C*

adulto et proecto infans non posset aequari nec cohaerere et sufficere possent parua membra maioribus. sed illic aequalitas diuina et spiritalis exprimitur, quod pares adque aequales sint omnes homines, quando a Deo semel facti sunt et possit aetas
 5 nostra in incrementis corporum secundum saeculum, non secundum Deum habere discrimen: nisi si et gratia ipsa quae et baptizatis datur pro aetate accipientium uel minor uel maior tribuitur, cum spiritus sanctus non de mensura sed de pietate adque indulgentia paterna aequalis omnibus praebetur. nam
 10 Deus ut personam non accipit, sic nec aetatem, cum se omnibus ad caelestis gratiae consecutionem aequalitate librata praebet patrem.

Nam et quod uestigium infantis in primis partus sui diebus 4 constituti mundum non esse dixisti, quod unusquisque nostrum
 15 adhuc horreat exosculari, nec hoc putamus ad caelestem gratiam dandam inpedimento esse oportere. scriptum est enim: omnia munda sunt mundis. nec aliquis nostrum id debet horrere quod Deus dignatus est facere. nam etsi adhuc infans a partu nouus est, non ita est tamen ut quisquam illum in gratia danda
 20 adque in pace facienda horrere debeat osculari, quando in osculo infantis unusquisque nostrum pro sua religione ipsas adhuc recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modo formato et recens nato quodam modo exosculamur, quando id quod Deus fecit amplectimur. nam quod in Iudaica circumcisione car-
 25 nali octauus dies obseruabatur, sacramentum est in umbra adque

16 Tit. 1, 15.

1 cohereret <i>L</i>	2 possint <i>Q</i>	3 aequalem <i>R</i>	sit <i>R</i> , sunt <i>C</i>
5 in <i>om.</i> <i>CR</i>	corporis <i>v</i>	6 si <i>om.</i> <i>C</i>	et <i>om.</i> <i>R</i>
<i>CRv</i>	7 minore <i>R</i>	9 paterne <i>C</i> ¹	10 accepit <i>C</i> ¹
patrem] parem <i>Bamb. (B)</i>	14 constituto <i>L</i>	15 adhuc horreat] ad-	aetate <i>L</i>
horreat <i>L</i>	exhosculari <i>Q</i> , rex osculari <i>C</i> , sed rex corr. in eum cae-	leste <i>L</i>	17 sunt <i>om.</i> <i>C</i>
aliquid <i>C</i> ¹	18 dominus <i>Aug.</i>	etsi] si et <i>P</i>	a partu] aperte <i>C</i>
ert corr.	19 non et est <i>om.</i> <i>CR</i>	ut] ut ne <i>CR</i>	gratiam <i>Q</i>
21 ipsas <i>om.</i> <i>C</i> in <i>ras.</i> , ipsa <i>R</i>	ad hoc <i>L</i>	22 regentes corr. in	
regentis <i>C</i>	manus] malis <i>L</i>	cogitari <i>Q</i>	quas] quam <i>C</i>
23 regens <i>L</i> ¹	nato <i>om.</i> <i>v</i> , acto ex ato <i>C</i>	24 iuda <i>C</i> ¹	carnali <i>om.</i> <i>C</i>

quae sola Christi sanguinem non possit exprimere. cuius rei sacramentum nec in psalmis tacet spiritus sanctus faciens mentionem dominici calicis et dicens: calix tuus inebrians perquam optimus. calix autem qui inebriat utique uino mixtus est. neque enim aqua inebriare quemquam potest. sic autem calix dominicus inebriat ut et Noe in Genesi uinum bibens inebriatus est. sed quia ebrietas dominici calicis et sanguinis non est talis qualis est ebrietas uini saecularis, cum diceret spiritus sanctus in psalmo calix tuus inebrians, addidit perquam optimus, quod scilicet calix dominicus sic inebriet ut sobrios faciat, ut mentes ad spiritalem sapientiam redigat, ut a sapore isto saeculari ad intellectum Dei unusquisque respiscat, et quemadmodum uino isto communi mens soluitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita et potio sanguine Domini et poculo salutari exponatur memoria ueteris hominis et fiat obliuio conuersationis pristinae saecularis et maestum pectus ac triste quod prius peccatis angentibus premebatur diuinae indulgentiae laetitia resoluatur: quod tunc demum potest laetificare in ecclesia Domini bibentem, si quod bibitur dominicam teneat ueritatem.

- 12 Quam uero peruersum est quamque contrarium, ut cum Dominus in nuptiis de aqua uinum fecerit, nos de uino aquam faciamus, cum sacramentum quoque rei illius admonere et instruere nos debeat, ut in sacrificiis dominicis uinum potius offeramus. nam

3 Ps. 22, 5.

1 christus <i>R</i>	2 tacet <i>S</i> sed cet. s. l.	4 perquam optimus]
quam praeclarus est <i>Q</i>	5 mixtus uino <i>Q</i>	est] <i>M</i> , et <i>Q</i>
6 inebriat] potest inebrians <i>S</i>	genesim <i>Q</i> (genesi <i>M</i>)	7 et om. <i>S</i>
8 uini] domini et calicis uini <i>S</i>	9 sanctus] add. <i>S</i> : faciens mentionem	
dominici calicis et sanguinis non est talis qualis est ebrietas uini saecularis		
cum diceret sps sca		
10 quam praeclarus <i>M</i> ² (perquam optimus <i>M</i> ¹ <i>Q</i>)		
sic] sic bibentes <i>LPQv</i>	inebriat <i>LPRv</i>	12 a] ad <i>Q</i> soprore
<i>LPQ</i>	respiscat] respiciat <i>V teste Rigaltio</i>	13 mens om. <i>S</i>
14 ita om. <i>S</i>	et potio <i>QV</i> , epoto <i>LP</i> , potatio <i>R</i> , epotatio <i>v</i> , potest <i>S</i>	
dnm <i>R</i> ¹	15 exponitur <i>SQ</i>	hominibus <i>S</i>
17 ac] et <i>S</i>	agentibus <i>S</i>	18 tunc] cum <i>R</i>
19 ecclesiam <i>LP</i>	dominica teneatur ueritate <i>P</i>	23 struere <i>Q</i>
24 in om. <i>S</i>		

quia apud Iudaeos defecerat gratia spiritalis, defecit et unum:
 uinea enim Domini sabaoth domus Israel est. Christus autem
 docens et ostendens gentium populum succedere et in locum
 quem Iudaei perdiderant nos postmodum merito fidei peruenire,
 5 de aqua unum fecit, id est quod ad nuptias Christi et ecclesiae
 Iudaeis cessantibus plebs magis gentium conflueret et conueniret
 ostendit. aquas namque populos significari in apocalypsi scrip-
 tura diuina declarat dicens: aquae quas uidisti, super
 quas sedet meretrix illa, populi et turba et gentes
 10 ethnicorum sunt et linguae. quod scilicet perspicimus et
 sacramento calicis contineri.

Nam quia nos omnes portabat Christus qui et peccata 13
 nostra portabat, uidemus in aqua populum intellegi, in uino
 uero ostendi sanguinem Christi. quando autem in calice uino
 15 aqua miscetur, Christo populus adunatur et credentium plebs
 ei in quem credidit copulatur et iungitur. quae copulatio
 et coniunctio aquae et uini sic miscetur in calice Domini ut
 commixtio illa non possit ab inuicem separari. unde ecclesiam
 id est plebem in ecclesia constitutam fideliter et firmiter
 20 in eo quod credidit perseuerantem nulla res separare poterit
 a Christo quo minus haereat semper et maneat indiuidua
 dilectione. sic autem in sanctificando calice Domini offerri aqua
 sola non potest quomodo nec unum solum potest. nam si unum
 tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. si
 25 uero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. quando autem

8 Apoc. 17, 15.

1 spiritalis gratia <i>S</i>	deficit <i>L</i>	2 uineam <i>S</i> ¹	istrahel
est <i>S</i> , erat israel <i>LPQRv</i>	christus] sps <i>S</i>	4 nos] nec <i>S</i>	potest
modum <i>S</i>	5 ad nubtias <i>Q</i> , adnuntians <i>S</i>	6 conuenire <i>S</i>	7 osten-
dat <i>Q</i>	populo <i>L</i> ¹	significare <i>Rv</i>	8 aquas <i>R</i>
10 ethiquorum <i>S</i>	sunt et] sunt <i>S</i>	11 in sacramento <i>LPQRv</i>	9 ille <i>P</i>
12 portabat <i>om. R</i>	13 uidebat <i>S</i>	aqua] quam <i>S</i>	14 ostendit <i>L</i> ¹ ,
ostendens <i>S</i>	15 aquam miscet <i>S</i>	christi <i>SLP</i> ; fort. christi	
sanguine	16 ei <i>LPR</i> ² , et <i>R</i> ¹ <i>QS</i> , sanguini eius <i>V</i>	coniungitur	
<i>QVv</i>	17 dnm <i>R</i> ¹	18 unde et <i>Rv</i> , unde e <i>M</i> (unde <i>Q</i>)	19 eccle-
siam <i>QRS</i>	20 crediderit <i>R</i>	perseuerantiam <i>S</i> ; fort. perseueran-	
tem iam	re <i>S</i>	21 a <i>om. P</i>	22 dilectio <i>QRv</i>
si <i>R</i>	sanctificatione <i>S</i> ¹	calicem <i>S</i> ¹ <i>Q</i> ¹ (calice <i>M</i>)	aquam <i>P</i>
offeret <i>LP</i>	24 christus <i>S</i> , sps <i>R</i>	25 uere <i>S</i>	

utrumque miscetur et adunatione confusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramentum spiritale et caeleste perficitur. sic uero calix Domini non est aqua sola aut uinum solum, nisi utrumque sibi misceatur, quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit et copulatum et panis unius compage solidatum. quo et ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, ut quemadmodum grana multa in unum collecta et conmolita et conmixta panem unum faciunt, sic in Christo qui est panis caelestis unum sciamus esse corpus, cui coniunctus sit noster numerus et adunatus. 10

- 14 Non est ergo, frater carissime, quod aliquis existimet sequendam esse quorundam consuetudinem, si qui in praeteritum in calice dominico aquam solam offerendam putauerunt: quaerendum est enim ipsi quem sint secuti. nam si in sacrificio quod Christus optulit non nisi Christus sequendus est, utique id nos obaudire et facere oportet quod Christus fecit et quod faciendum esse mandauit, quando ipse in euangelio dicat: si feceritis quod mando uobis, iam non dico uos seruos, sed amicos. et quod Christus debeat solus audiri, pater etiam de caelis contestatur dicens: hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi, ipsum audite. quare si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid aliud ante nos faciendum esse putauerit, sed quid qui ante omnes est Christus prior fecerit. neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei ueritatem, cum per Esaiam prophetam Deus loquatur et dicat: sine causa autem colunt me, man-

17 Io. 15, 14. 15. 20 Matth. 17, 5. 26 Es. 29, 13.

1 sibi] sint sibi *S*; fort. sic sibi copulantur *S* 2 spiritaliter *S*
 sic] si *R* 5 aut aqua sola *om. S* utrumque quae *R* 6 quo *R in*
ras., quod *SQ*; cf. p. 707, 16 8 conmoluta *SP* 11 est] esse *R*
 ff. kmī *Q* sequem||qdam *S* 13 calicem dominicum *S*¹ 15 nisi
 christi *R* 16 facit *Q* (fecit *M*) 19 solus debeat *R* audire *R*¹
 20 caelo *LPRv* contestetur *LP*, contestatus *R* dilectussumus *S*¹,
 dilectissime *R* 22 aliud *ex aliud S m. 2*, aliqui *P*, aliquis *L*, aliud
 aliquis *R* 23 faciendus *S*¹ esse *ex este S m. 2, om. LPQ* qui]
 quid *SR* est] et *L* 24 homines *S*, hominum *R* 25 esaiam *S*
 26 mandatas *QR*

data et doctrinas hominum docentes, et iterum Dominus in euangelio hoc idem repetat dicens: reicitis mandatum Dei ut traditionem uestram statuatis. sed et alio in loco ponit et dicit: qui soluerit unum ex mandatis istis minimis et sic docuerit homines, minimus uocabitur in regno caelorum. quod si nec minima de mandatis dominicis licet soluere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicae passionis et nostrae redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere aut in aliud
 10 quam quod diuinitus institutum sit humana traditione mutare? nam si Christus Iesus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei patris et sacrificium patri se ipsum optulit et hoc fieri in sui commemorationem praecepit, utique ille sacerdos uice Christi uere fungitur qui id quod Christus fecit imitatur
 15 et sacrificium uerum et plenum tunc offert in ecclesia Deo patri, si sic incipiat offerre secundum quod ipsum Christum uideat optulisse.

Ceterum omnis religionis et ueritatis disciplina subuertitur, 15 nisi id quod spiritaliter praecipitur fideliter reseruetur, nisi si in
 20 sacrificiis matutinis hoc quis ueretur, ne per saporem uini redeat sanguinem Christi. sic ergo incipit et a passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit

2 Marc. 7, 13. 4 Matth. 5, 19.

1 discentes *S* 5 minimis] *add. S*¹: mihi fecistis; *exp. m. 2* sic]
 si *Q* 7 magnam *S*¹ 9 in *om. R* 10 institum *P* 11 si
om. P iesus christus *LPQv* 12 patris *R* se] sei *S*, et *R*
 ipsum] ipsum primus *LPQRv* obtulisset *R* et] ipsum et *Q*,
om. R 13 commemoratione *LPQR* utque *M* (utique *Q*)
 14 uice] qui uice *Q* id] quid *exp. L* 15 patri si] patris *R*
 16 secundum *om. S* 19 si *om. S* 20 per saporem u. r. s. christi]
 unum offerat ne per saporem uini odore fragrantia (flagrantem *C*, fr-
 agante 5 *codd. Felli*) odor (ab infideli conscientia odor *C* et 5 *codd.*) uini
 horis (umbris *C*) matutinis fuerit agnitus et cognoscatur esse christianus
 dum nos sanguine (sanguinem *C* et 5 *codd.*) christi in uini oblatione (*om.*
 in uini oblatione *C*) confundimur (commemoramus 5 *codd.*) *RC* (= *Cor-*
beiensis) et 5 *codd. quos laudat Oxon.* uini] ueni *L*¹*S* 21 sic ...
 christi in *om. S* 22 persecutione *R* fraternitas ... oblationibus
om. S discit] dicit *S*

de sanguine eius et cruore confundi. porro autem Dominus in euangelio dicit: qui confusus me fuerit, confundetur eum filius hominis. et apostolus quoque loquitur dicens: si hominibus placerem, Christi seruus non essem. quomodo autem possumus propter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere.

16 An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod etsi mane aqua sola offerri uidetur, tamen cum ad cenandum uenimus, mixtum calicem offerimus? sed cum cenamus, ad conuiuium nostrum plebem conuocare non possumus, ut sacramenti ueritatem fraternitate omni praesente celebremus. at enim non mane, sed post cenam mixtum calicem optulit Dominus. numquid ergo dominicum post cenam celebrare debemus, ut sic mixtum calicem frequentandis dominicis offeramus? Christum offerre oportebat circa uesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occasum et uesperam mundi, sicut in Exodo scriptum est: et occident illum omne uulgus synagogae filiorum Israel ad uesperam. et iterum in psalmis: adleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. nos autem resurrectionem Domini mane celebramus.

17 Et quia passionis eius mentionem in sacrificiis omnibus facimus, passio est enim Domini sacrificium quod offerimus, nihil aliud quam quod ille fecit facere debemus. scriptura enim dicit ut quotienscumque calicem in commemorationem Domini et pas-

2 Marc. 8, 38. 4 Gal. 1, 10. 16 Ex. 12, 6. 18 Ps. 140, 2.
24 cf. I Cor. 11, 26.

2 confusus] confessus Q fuerit] coram hominibus *add.* Q confundet *RQ*¹, confidet *Q*² (confitebitur *M in ras.*) 4 placere uellem V
5 christus *ex christi R* 6 bibire *S* 7 estsi *M* (etsi *Q*) 8 *ad]*
a *Q* (ac *M*) 10 ueritate *L* 11 fraternitatem *Q* omne *R*
ad *LQS* 12 nunquid *S* 13 sic] si *S* 14 christi *ex christus R*
15 uespera *LP* ipsius *R* occansum *S* 16 uespera *S*
in mundi *R* occiderunt illud *S* 17 omnis *Q* istrachel *S*
18 manum *Q* 19 resurrectionem *ex rectionem S m. 2* 20 domini]
in sacrificiis omnibus *dn̄i R* celebremus *M*¹ (celebramus *M*²*Q*) 21 et
quia] qui V faciamus *M*¹ (facimus *M*²*Q*) 23 ille] ipse *R* dicit]
add. Rv: quotienscumque enim ederitis panem istum et calicem istum
biberitis mortem domini adnuntiabitis (adnunciatis *R*) quoadusque ueniat
(= I Cor. 11, 26) 24 ut *om. Rv* quotienscumque] ergo *add. Rv*

sionis eius offerimus, id quod constat Dominum fecisse faciamus. et uiderit, frater carissime, si quis de antecessoribus nostris uel ignoranter uel simpliciter non hoc obseruauit et tenuit quod nos Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit, potest simplicitati eius de indulgentia Domini uenia concedi: nobis uero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus, ut calicem dominicum uino mixtum, secundum quod Dominus optulit, offeramus et de hoc quoque ad collegas nostros litteras dirigamus, ut ubique lex euangelica et traditio dominica seruetur et ab eo quod Christus et docuit et fecit non recedatur.

Quae ultra iam contemnere et in errore pristino perseuerare quid aliud est quam incurrere in obiurgationem Domini increpantis [in psalmo] et dicentis: ad quid exponis iustificationes meas et adsumis testamentum meum per os tuum? tu autem odisti disciplinam et abiecisti sermones meos retro. si uideras furem, concurrebas ei et inter moechos particulam tuam ponebas. exponere enim iustificationes et testamentum Domini et non hoc idem facere quod fecerit Dominus, quid aliud est quam sermones eius abicere et disciplinam dominicam contemnere nec terrena sed spiritalia furta et adulteria committere? dum quis de euangelica ueritate furatur Domini nostri uerba et facta, et corrumpit adque adulterat praecepta diuina. sicut apud Hieremiam scriptum est: quid est, inquit, paleis ad triticum? prop-

13 Ps. 49, 16. 18. 24 Hier. 23, 28. 30. 32.

1 dno <i>L</i> , dno <i>R</i>	facimus <i>S</i> ¹	2 et <i>om. R</i>	frs <i>kmi Q</i>
(frater <i>kmi M</i>)	quid <i>R</i>	de <i>om. L</i>	3 hoc <i>om. R</i>
<i>om. R</i>	4 simplicitatis <i>S</i>	5 de] ne <i>S</i>	7 mixtum uino <i>R</i>
8 de] super <i>V</i>	10 et docuit] docuit <i>S</i>	12 currere <i>S</i>	in] id <i>L</i>
obiurgatione <i>S</i>	13 in psalmo <i>om. S</i>	expones <i>Q</i>	14 meae <i>R</i>
adsumes <i>LOQ</i>	meum] tuum <i>P</i>	16 meus <i>O</i>	uidebas <i>QRv</i>
simul concurrebas <i>Q</i> ; cf. 169,14		17 ei <i>om. LR</i> , cum eo <i>Q</i>	inter
moecos <i>S</i> , cum adulteris <i>Q</i>	particulam] portionem <i>Q</i>	tuam <i>om. L</i>	
18 dei <i>R</i>	20 eius <i>om. S</i>	21 qui <i>L</i> ¹ , <i>om. R</i>	22 ueritatem <i>Q</i>
nostri] non <i>PM</i> (nostri) <i>Q</i>	et corrumpit] corrumpit <i>OQRv</i>	23 iere-	
mian <i>SP</i> , hieremian <i>R</i>	24 ad] aut <i>S</i>		

ter hoc ecce ego ad prophetas. dicit Dominus, qui furantur uerba mea unusquisque a proximo suo. et seducunt populum meum in mendaciis suis et in erroribus suis. item apud eundem alio loco. et moechata est. inquit. lignum et lapidem, et in his omnibus non est reuersa ad me. quod furtum et adulterium ne in nos etiam cadat cauere sollicite et timide ac religiose obseruare debemus. nam si sacerdotes Dei et Christi sumus. non inuenio quem magis sequi quam Deum et Christum debeamus. quando ipse in euangelio maxime dicat: ego sum lumen saeculi. qui me secutus fuerit. non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. ne ergo in tenebris ambulemus, Christum sequi et praecepta eius obseruare debemus, quia et ipse alio in loco mittens apostolos dixit: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. ite ergo et docete omnes tingentes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia quaecumque praecepi uobis. quare si in lumine Christi ambulare uolumus, a praeceptis et monitis eius non recedamus agentes gratias, quod dum instruit in futurum quid facere debeamus, de praeterito ignoscit quod simpliciter errauimus. et quia iam secundus eius aduentus nobis propinquat. magis ac magis benigna et larga dignatio corda nostra luce ueritatis inluminat.

- 19 Religioni igitur nostrae congruit et timori et ipsi loco adque officio sacerdotii nostri, frater carissime, in dominico calice miscendo et offerendo custodire traditionis dominicae ueritatem

4 Hier. 3, 9. 10. 10 Io. 8, 12. 14 Matth. 28, 18—20.

2 a om. <i>SQ</i> (ad <i>M</i>)	proximū suū <i>M</i> (<i>ū corr.</i>)	4 eodem <i>S</i> ¹
moecata <i>S</i>	5 in lignum <i>v</i>	6 furtum <i>ex</i> futurum <i>SQ</i> (furtum <i>M</i>)
9 debemus <i>R</i>	11 saeculi] mundi <i>Q</i>	ambulauit <i>QR</i>
14 in alio <i>v</i>	apostolus <i>OP</i>	16 omnes <i>LS</i> , gentes omnes <i>OPR</i> ,
omnes gentes <i>Qv</i>	tingentes] baptizantes <i>Q</i>	eas <i>R</i>
17 filii <i>SPQ</i>	eas <i>R</i>	19 uolumus <i>Oxon.</i>
20 dum] nondum <i>S</i>	21 quod <i>Q</i>	ignuscit <i>O</i> , agnoscit <i>P</i> ¹
22 errauimus] eramus <i>S</i>	iam om. <i>P</i>	adpropinquat <i>LOPQRv</i>
23 benigna eius <i>LOPQRv</i>	25 religione <i>O</i>	26 sacerdoti <i>O</i> , sacerdotis <i>S</i>
		nro <i>O</i>

et quod prius apud quosdam uidetur erratum Domino monente corrigere, ut cum in claritate sua et maiestate caelesti uenire coeperit, inueniat nos tenere quod monuit, obseruare quod docuit, facere quod fecit. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPÌSTVLA LXIII.

CYPRIANVS ET CETERI COLLEGAE QVI IN CONCILIO ADFVERVNT
NVMERO LXVI FIDO FRATRI S.

Legimus litteras tuas, frater carissime, quibus significasti de Victore quondam presbytero, quod ei, antequam paenitentiam plenam egisset et Domino Deo in quem deliquerat satisfecisset, temere Therapius collega noster immaturo tempore et praepropera festinatione pacem dederit. quae res nos satis mouit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis et sine petitu et conscientia plebis nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente pax ei concederetur. sed librato apud nos diu consilio satis fuit obiurgare Therapium collegam nostrum quod temere hoc fecerit et instrxisse ne quid tale de cetero faciat: pacem tamen quomodocumque a sacerdote Dei semel datam non putauimus auferendam ac per hoc Victori communicationem sibi concessam usurpare permisimus.

2 corripere *S* sua et maiestate *om. R* et *om. S* uenire||
desinit O 3 nos tenere *ex* nostre *S m. 2* docuit] nocuit *R*
4 opto . . . ualere *om. S*. — Caecili Cypriani ad Caecilium (de sacramento calicis dominici *add. Q*) explicit *SQ*, De (Explicit ad Caecilium de *P*, Ad Caecilium de *R*) sacramento dominici calicis (*om. R*) explicit (*om. P*) *LPR*. —

Epist. LXIII. — Incipit ad Fidum de infantibus baptizandis *CLPQR*. —
7 salute *L¹R* 9 quondam *C²LMPQ¹RV*, quondam *Q²*, quondam *C¹*
ei *ex* et *M* (si *Q*), et *PR¹* 10 deliquerit *C* 11 temere *om. CR^o*
therapios *L¹* propera *R* 14 et sine] sino *CR* 15 urgente
om. CR ei] et *exp. C* 16 librato *C* 17 therapium *Q*
et *om. C* 19 a sacerdote] sacerdoti *L* semel] apud *exp. C*
offerendam *C¹* ac] hac *L¹Q* 20 uictoria *C¹* promissimus *L*

2 Quantum uero ad causam infantum pertinet, quos dixisti intra secundum uel tertium diem quam nati sint constitutos baptizari non oportere et considerandam esse legem circumcisionis antiquae, ut intra octauum diem eum qui natus est baptizandum et sanctificandum non putares: longe aliud in concilio nostro uisum est. in hoc enim quod tu putabas esse faciendum nemo consensit, sed uniuersi potius iudicauimus nulli hominum nato misericordiam Dei et gratiam denegandam. nam cum Dominus in euangelio suo dicat: filius hominis non uenit animas hominum perdere sed saluare, quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. quid enim ei deest qui semel in utero Dei manibus formatus est? nobis enim adque oculis nostris secundum dierum saecularium cursum accipere qui nati sunt incrementum uidentur. ceterum quaecumque a Deo fiunt Dei factoris maiestate et opere perfecta sunt.

3 Esse denique apud omnes siue infantes siue maiores natu unam diuini muneris aequalitatem declarat nobis scripturae diuinae fides, cum Helisaeus super infantem uiduae filium qui mortuus iacebat ita se Deum deprecans superstrauit, ut capiti caput et faciei facies adplicaretur et superfusi Helisaei membra singulis paruuli membris et pedes pedibus iungerentur. quae res si secundum natiuitatis nostrae et corporis qualitatem cogitetur,

9 Luc. 9, 56.

1 quantum ... l. 11 perdenda est *exh. Augustinus Contra duas epist. Pelag. IV 23* infantum *C u corr.* 2 diem tertium *L* quam] dum quam *V*, quo *v et Aug. textus* sunt *R et Aug.* 4 antiquae *R* ae in *ras.*, antiqua *M* (antiquae *Q*) 5 longe] aliquid *C* 6 uisum] omnibus uisum *Qv et Aug.* tu *om. Aug.* 7 consentit *P*, concessit *C* iudicamus *C¹v* 8 homini *v* misericordis dei gratiam *Aug.* 10 hominum *om. CR et Aug.* sed saluare *R sed salua in ras., om. C* 11 si] sicut *C* anima] innocens *add. C* 12 manibus dei *Q* 17 maioris *L* 18 declara *R* diuinae scripturae *v* 19 cum *om. v* eliseus *PQ* infante *C¹* uiduae *C sed ae in ras., samaritis V* 20 ita se *om. P* caput *ex apud C* 21 faciei *C sed ei in ras., facie L* applicaret *R* superfusa *CR* aelisiae *L*, elisei *PQ* singuli *L* 22 paruulis *C¹* iungarentur *C¹* 23 qualitatem] inaequalitatem *v* cogitatur *C*

adulto et proecto infans non posset aequari nec cohaerere et
 sufficere possent parua membra maioribus. sed illic aequalitas
 diuina et spiritalis exprimitur, quod pares adque aequales sint
 omnes homines, quando a Deo semel facti sunt et possit aetas
 5 nostra in incrementis corporum secundum saeculum, non secun-
 dum Deum habere discrimen: nisi si et gratia ipsa quae et
 baptizatis datur pro aetate accipientium uel minor uel maior
 tribuitur, cum spiritus sanctus non de mensura sed de pietate
 adque indulgentia paterna aequalis omnibus praebetur. nam
 10 Deus ut personam non accipit, sic nec aetatem, cum se omnibus
 ad caelestis gratiae consecutionem aequalitate librata praebet
 patrem.

Nam et quod nestigium infantis in primis partus sui diebus 4
 constituti mundum non esse dixisti, quod unusquisque nostrum
 15 adhuc horreat exosculari, nec hoc putamus ad caelestem gratiam
 dandam inpedimento esse oportere. scriptum est enim: omnia
 munda sunt mundis. nec aliquis nostrum id debet horrere
 quod Deus dignatus est facere. nam etsi adhuc infans a partu
 nouus est, non ita est tamen ut quisquam illum in gratia danda
 20 adque in pace facienda horrere debeat osculari, quando in osculo
 infantis unusquisque nostrum pro sua religione ipsas adhuc
 recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modo for-
 mato et recens nato quodam modo exosculamur, quando id quod
 Deus fecit amplectimur. nam quod in Iudaica circumcissione car-
 25 nali octauus dies obseruabatur, sacramentum est in umbra adque

16 Tit. 1, 15.

1 cohereret L	2 possint Q	3 aequalem R	sit R, sunt C
5 in om. CR	corporis v	6 si om. C	et om. R
CRv	7 minore R	9 paterne C ¹	10 accepit C ¹
patrem] parem Bamb. (B)	14 constituto L	15 adhuc horreat] ad-	horreat L
exhosculari Q,	rex osculari C,	sed rex corr. in eum	caeleste L
17 sunt om. C	nec ... l. 24 amplectimur exh. August. l. e.		
aliquid C ¹	18 dominus Aug.	etsi] si et P	a partu] aperte C
ert corr.	19 non et est om. CR	ut] ut ne CR	gratiam Q
21 ipsas om. C in ras., ipsa R	ad hoc L	22 regentes corr. in	regentis C
manus] malis L	cogitari Q	quas] quam C	
23 regens L ¹	nato om. v, acto ex ato C	24 iuda C ¹	carnali om. C

imagine ante praemissum. sed ueniente Christo ueritate completum. nam quia octauus dies id est post sabbatum primus dies futurus erat quo Dominus resurgeret et nos uiuificaret et circumcisionem nobis spiritalem daret, hic dies octauus id est post sabbatum primus et dominicus praecessit in imagine. quae imago cessauit superueniente postmodum ueritate et data nobis spiritali circumcisione.

- 5 Propter quod neminem putamus a gratia consequenda impediendum esse ea lege quae iam statuta est, nec spiritalem circumcisionem impedi carnali circumcisione debere, sed omnem omnino admittendum esse ad gratiam Christi, quando et Petrus in actis apostolorum loquatur et dicat: Dominus mihi dixit neminem hominum communem dicendum et inmundum. ceterum si homines impedire aliquid ad consecutionem gratiae posset, magis adultos et proelectos et maiores natu possent impedire peccata grauiora. porro autem si etiam grauissimis delictoribus et in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissa peccatorum datur et a baptismo adque gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans qui recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima natiuitate contraxit, qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso

12 Act. 10, 28.

1 in imagine Cr, iamagine R in ueritate CR 2 quia corr.
 in qui C octauum diem R id est . . . l. 4 octauus id om. C
 ablatum R item l. 5 3 quo] quod LM (quo Q: 5 imaginem C'
 7 spiritale C'P 8 ad gratiam consequendam CR 9 ea] a C
 10 a carnali P, carnaliter C circumcisionem L'CR deberet C,
 impediri debere R omne] omne nominum R 11 omnino CLPMQ'RV.
 omnino hominem Q'v 12 actus Q 13 hominum LPV, hominem
 CRv, om. Q et ex esse C 14 ceterum . . . p. 721,2 aliena peccata exh.
 Augustinus Contra duas epist. Pelag. IV 23 = A¹ et Contra Iulian.
 Pelag. I 6 = A² impedi L 15 possent CLPQR adulto et pro-
 nectus C 16 porro usque ad finem exh. Hieronymus adv. Pelag.
 p. 545 = H etiam om. A² 17 delictorum C multo A¹H
 18 crediderunt L remissio H adque CLPQRA¹A¹H, et V,
 atque a v 19 gratiae L 21 prime C¹ 22 qui] quae R sed
 uae s. l. remissa LPQ, remissionem H

facilius accedit quod illi remittuntur non propria sed aliena peccata.

Et idcirco, frater carissime, haec fuit in concilio nostra sententia a baptismo adque a gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi. quod cum circa uniuersos obseruandum sit adque retinendum, magis circa infantes ipsos et recens natos obseruandum putamus, qui hoc ipso de ope nostra ac de diuina misericordia plus merentur quod in primo statim natiuitatis suae ortu plorantes ac flentes nihil aliud faciunt quam deprecantur. optamus te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXV.

CYPRIANVS EPICTETO FRATRI ET PLEBI ASSVRAS CONSISTENTI S.

15 Grauitè et dolentè motus sum, fratres carissimi, quod cognouerim Fortunatianum quondam apud uos episcopum post grauem lapsum ruinae suae pro integro nunc agere uelle et episcopatum sibi uindicare coepisse. quae res contristauit me, primo propter ipsum qui miser uel diaboli tenebris in totum excaecatus uel

3 fratres *CM*, *om. R* km̃ *C*, *om. M* (ĩ. k̃. Q) nostro *C*
 4 a gratia] gratia *CH* omnibus] hominibus *L* 6 uniuersa *C*
 seruandum *CR* magis *CPQBV*, ** magis *Q*, ut magis *M*, tum
 magis *Hv* 7 recentes *C*² puta *H* 8 hos *R* de ope
om. Q (*exh. M*) nostra ad diuinam misericordiam *H* miserentur *Q*
 (merentur *M*) 10 quam *ex* quidam *L* optamus . . . ualere *om. CP*. —
 Ad (Explicit ad *P*, Explicit Caecili Cypriani ad *C*) Fidum de infantibus
 baptizandis explicit (*om. CP*) *CLPQR*. —

Epist. LXV. — Incipit ad Epictetum et plebem Assuritanorum (Assurĩt̃ *L*, Assyritanorum *P*, Assiritanorum *N*, Desubitanorum *Q*) de (et *LNP*, *om. CR*) episcopo eorum (episcoporum *M*¹*N*, fortunato episcoporum *Q*, *om. CR*) *CLMNPQR*. — 13 assyras *P* consistentibus *Q*, consistentis *R* 15 frater carissime *V* 16 fortunatum *CR* 17 pro] pro in *L* episcopatu *R* 18 uindicare] nelle uindicare *LNPQ*; *fort.* uel uindicare

quorundam sacrilega persuasione deceptus, cum debeat satisfacere et ad Dominum exorandum diebus ac noctibus lacrimis et orationibus et precibus incumbere, audet sibi adhuc sacerdotium quod prodidit uindicare, quasi post aras diaboli accedere ad altare Dei fas sit aut non maiorem in se iram et indignationem Domini in die iudicii pronocet, qui cum fidei et uirtutis dux fratribus esse non potuerit, perfidiae et audaciae et temeritatis magister existat et qui non docuit fratres in proelio fortiter stare, doceat eos qui uicti et prostrati sunt nec rogare, cum Dominus dicat: illis fudistis libamina et illis inposuistis sacrificia, super haec non indignabor? dicit Dominus, et alio loco: sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli, item Dominus denuo loquatur et dicat: adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curuatus est homo et humiliatus est uir, et non laxabo illis, in apocalypsi quoque legamus iram Domini conminantis et dicentis: si quis adorat bestiam et imaginem eius et accipit notam in fronte sua et in manu, bibit et ipse de uino irae Dei mixto in poculo irae eius et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni. et fumus tormentorum in saecula saeculorum ascendet: nec habebunt requiem die et nocte qui adorant bestiam et imaginem eius.

10 Es. 57, 6. 12 Ex. 22, 19. 13 Es. 2, 8, 9. 17 Apoc.
14, 9—11.

1 persuasione] persecutione Q	deceptos L	cum om. C
debebat C	2 et ad ex te ad C	3 praeces C ¹
4 post aras] portam C	5 maiore ex maiora Q (maiorae M), maiorum L ¹	dno C ¹
6 cum fidei ex confidat ei C	7 temeritatis aliis ex temeritate aut quis C	11 haec] omnia ergo
add. CRV	10 fudisti V	imposuisti V
12 nisi ex ni C	13 dominus post loquatur CR	
loquitur et dicit v	15 relaxabo CR	illos P ¹
dno C ¹	17 adoret C ¹	et accipit] accipiet Q
18 frontem suam Q	19 iraeius P, irae eis C ¹	20 sulphure LP, sulfure NQ
21 tormentorum] tormento P, de tormentis eorum CRv; cf. 324,4; 163,21	22 ascendet in s. s. P	ascendent LQ
23 et] ac Nv	adorauerunt C	

Cum ergo haec tormenta, haec supplicia in die iudicii Domini conmineretur his qui diabolo obtemperant et idolis sacrificant, quomodo se putat posse agere pro Dei sacerdote qui obtemperavit et seruiuit diaboli sacerdotibus, aut quomodo putat manum suam transferri posse ad Dei sacrificium et precem Domini quae captiua fuerit sacrilegio et crimini, quando in scripturis diuinis Deus ad sacrificium prohibeat accedere sacerdotes etiam in leuiore crimine constitutos et in Leuitico dicat: homo in quo fuerit uitium et macula non accedet offerre dona Deo. item in Exodo: et sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus. et iterum: et qui accedunt ministrare ad altare sancti, non adducent in se delictum, ne moriantur. qui ergo grauia delicta in se adduxerunt, id est qui idolis sacrificando sacrilega sacrificia fecerunt, sacerdotium Dei sibi uindicare non possunt nec ullam in conspectu eius precem pro fratribus facere, quando in euangelio scriptum sit: Deus peccatorem non audit, sed si qui Deum coluerit et uoluntatem eius fecerit, illum audit. quamuis sic quorundam pectora tenebrarum ingruentium profunda caligo caecauerit, ut de praeceptis salubribus nihil lucis admittant, sed semel a recto limite ueri itineris auersi per

8 Leuit. 21, 17. 10 Ex. 19, 22. 12 Ex. 9, 31. 18 Io. 9, 31.

1 iudicii] irae ex in C	dn̄o C ¹	2 his] iis v	obtemperant
L ¹ N	3 putant posse C ¹ P, putat pro se R	5 transferre P	
dei om. CRV	6 sacrilegiorum et criminum C	in om. C	
diuinis scripturis C	8 leuiori Rv, religione L, om. P	con-	
stitutos CRQ ² , consecutos LMNPQ ¹	9 accedat C	10 et	
om. CR	11 delinquat N	12 qui] cum Vv	administrare P
13 altare sanctum C ¹ , sanctum V teste Rigaltio	14 qui] quia C		
in se delicta CRv	15 sacrificandum C ¹ , sacrificandos P, sacrificauerunt Q	sacrilege LNP	16 dei om. C
C ¹ L	18 si om. C	quis Pv	dn̄m R
uoluntatemque C	20 peccata C ¹ L ¹ Q ¹ (pectora M)	19 et uoluntatem]	profundi C ¹
21 ut de] unde C ¹	salutaribus C	22 sed R, et C, om. LNPQ	

praeceps et abruptum criminum suorum nocte adque errore rapiantur.

- 3 Nec mirum si consilia nostra aut Domini praecepta nunc abnuunt qui Dominum negauerunt. stipes et oblationes et lucra desiderant, quibus prius insatiabiles incubabant, et cenis adque epulis etiam nunc inhiant, quarum crapulam nuper superstitem in dies cruditate ructabant, nunc manifestissime conprobaantes nec ante se religioni, sed uentri potius et quaestui profana cupiditate seruisse. unde et ipsam uenisse perspicimus et credimus de Dei exploratione censuram, ne apud altare consistere et con- tractare ulterius perseuerarent pudorem incesti, fidem perfidi, religionem profani, diuina terreni, sancta sacrilegi. quod ne tales ad altaris impiamenta et contagia fratrum denno redeant omnibus uiribus excubandum est, omni uigore nitendum ut quantum possumus ab hac eos sui sceleris audacia retundamus, ne adhuc agere pro sacerdote conentur qui ad mortis extrema deiecti ultra lapsos laicos ruinae maioris pondere proruerunt.
- 4 Si uero apud insanos furor insanibilis perseuerauerit et recedente spiritu sancto quae coepit caecitas in sua nocte permanserit, consilium nobis erit singulos fratres ab eorum fallacia separare et, ne quis in laqueos erroris incurrat, ab eorum con-

1 praeceps] praeces Q per abruptum v, abrupto P nocte] necte Q adque errore] adquirere C 3 dnm Q adnuunt L
 5 insatiabiliter ex insatiabile C succumbebant C sed e ex a
 6 iniant L¹, hiniant C, initiant P superstite nuper v, nuperstet R, superstite ex nuperstate C 7 conprobanter C 8 nec ante] negasse ex negante C religionis LQ sed] et L et om. Q 9 inde Q
 in ipsa M (ipsam Q) prespicimus R 10 ne] nec M¹Q¹ altarem C¹L¹Q contrectare CNP Rv 11 pudore C²Q² (pudorem C¹MQ¹); item fide p. religione C²Q² 12 profanis Q terrenis Q 13 altares L, altare NP impiamente LP¹ fratrum L, fratrem C¹, fructum R 14 est] est et v omni uigore nitendum om. Vv 15 ab hac] et hanc ex ad hac C eos om. C suis PQ, uis L celeris LP, scelis C audaciam C 16 detecti C¹ 17 lapsus laicus C maiore C¹ deruerunt C 18 insano furore P 19 quae] quate C cepit cecitas L, coepitica coecitatis C 20 singulis C, in singulos Q 21 ne quis] quisquis C sed quis s. l. incarrerit C² contagiones C¹

tagione discernere, quando nec oblatio sanctificari illic possit ubi sanctus spiritus non sit, nec cuiquam Dominus per eius orationes et preces prosit qui Dominum ipse uiolauit. quod si Fortunatianus aut inmemor criminis sui per diaboli caecitatem aut minister et seruus diaboli factus ad decipiendam fraternitatem in hoc suo furore permanserit, uos quantum potestis elaborate et in hac caligine diaboli saeuientis fratrum mentes ab errore reuocate, ne alienae dementiae facile consentiant. ne se desperatorum delictis participes faciant, sed teneant integri salutis suae tenorem et integritatis conseruatae a se et custoditae perpetuum uigorem.

Lapsi uero magnitudinem delicti sui cognoscentes a deprecando Domino non recedant nec ecclesiam catholicam, quae una et sola est a Domino constituta, derelinquant: sed satisfactionibus immorantes et Domini misericordiam deprecantes ad ecclesiam pulsent, ut recipi illuc possint ubi fuerunt et ad Christum redeant a quo recesserunt. nec audiant eos qui se falsa et mortali seductione decipiunt, cum scriptum sit: nemo uos decipiat inani- bus uerbis. propterea enim uenit ira Dei super filios contumaciae. nolite ergo esse participes eorum. ergo contumaces et Deum non timentes et ab ecclesia in totum receden- tes nemo comitetur. quod si quis inpatiens fuerit ad deprecandum Dominum qui offensus est et nobis obtemperare noluerit, sed

17 Eph. 5, 6. 7.

1 discernere] hunc eruere *ex* heceruere *C* oblatione *L* illuc *M*¹
 (illic *M*² *Q*) possit] pos. *Q*¹, post *M* 2 spiritus sanctus *v* sit
 nec] digne *ex* signe *C* dns *corr.* in dari *C* 3 prosit] possit *C*
 fortunatus *CB* 4 aut i.] hant memor *C* caecitatem . . . diaboli
om. *C* 6 in hec alienigene *C* 7 seuientes *CNR*, seuiuentes *Q*
 8 alienae] alienigene *C* consentiat *C* 9 faciant participes *L*
 set *L*, et *CR* integris *Q*, integrae *R*, integro *C*¹, integra *N* suae
 tenorem *om.* *CR*; tenorem *om.* *Vv* 10 uigorem] tenorem *Vv* 11 cogno-
 scenturtes *Q* (cognoscentes *M*) ad deprecandum *C* 12 nec]
 in *PQ* et sola *om.* *L* 13 a *om.* *CQ* dñ *C* constituta]
 consecrata *V* derelinquent *C*, relinquunt *R* immorantibus *C*¹
 14 misericordia *R* 15 illic *C*^v 16 audeant *CLNQ* eos] ante
 eos *C* falsa] fallaci *CRv* et *om.* *L* immortali *L* seductione]
 circumuentione *CRVv* 17 inmanibus *L*¹ 20 dñm *CR* 21 qui *C*¹
 inpatiens] incapiens *C* 22 dñ *LP* sed d. e. p. s. fuerit *om.* *CB*

desperatos et perditos secutus fuerit, sibi inputabit cum iudicii dies uenerit. quomodo enim deprecari in die illo Dominum poterit qui et ante hoc Christum et nunc quoque ecclesiam Christi negauit et episcopis sanis et integris et uiuentibus non obtemperans comitem se et participem morientibus praebuit? opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA LXVI.

CYPRIANVS QVI ET THASCIVS FLORENTIO CVI ET PVPPIANO FRATRI S.

1 Ego te, frater, credideram tandem iam ad paenitentiam con- 10
uerti, quod in praeteritum tam infanda tam turpia tam etiam
gentilibus execranda aut audisses de nobis temere aut credidisses.
porro autem etiam nunc in litteris tuis animaduerto eundem te
adhuc esse qui prius fueras, eadem te de nobis credere et in eo
quod credideris perseuerare et ne forte claritatis et martyrii tui 15
dignitas nostra communicatione maculetur, mores nostros dili-
genter inquirere et post Deum iudicem qui sacerdotes facit te
uelle non dicam de me — quantus enim ego sum? — sed de
Dei et Christi iudicio iudicare. hoc est in Deum non credere, hoc

1 secutos *LN* inputauit *B* 2 dñ *N*, dñs *L* 3 quis *M*
(qui *Q*) ante hoc] tunc *CR* quoque *om. L* 4 et episcopis]
episcopis *C* obtemperat *L*, obtemperant *PQ* 5 comitem se sed et
ex comittere et *C* opto ... ualere *om. CL*, bene ualere opto uos
frs *kmi* semper *P* 6 carissimi] *kmi* ac desiderantissimi *Qv* ualere]
add. MQ: fraternitati salutate (salute *Q*?) ualete. — Ad Epictetum et plebem
(assyritanorum *add. N*) explicat *LNQ*, Explicat ad Epictetum et plebem
Assyritanorum et episcopo eorum *P*, Ad Epictetum et plebem Assuritanorum
de Fortunato quondam episcopo (epis *C*) eorum (*om. C*) explicat *CR*. —

Epist. LXVI. — Incipit ad Florentium quem et Pupianum (pupianum
To) *BLNPTo*, Florentio et Pupiano b. c. e. *H*. — 8 tascius *HNo*, ascius *B*,
eascius *T*, thascius *L in ras. m. 2* pupiano *To* 12 aut audisses]
ut audisses *BL* 13 in *om. N* 14 in *om. B* 15 quod] quo *N*
16 communicatione] commaculatione *N* commaculetur *H* in mores
B'*T*, instais mores *H* 17 qui *cras. in B* facit *om. B* 18 sed
om. LP

est rebellem aduersus Christum et aduersus euangelium eius existere, ut cum ille dicat: nonne duo passeret asse ueneunt et neuter eorum cadit in terram sine patris uoluntate, et probet maiestas eius et ueritas sine conscientia et permissu Dei etiam minora non fieri, tu existimes sacerdotes Dei sine conscientia eius in ecclesia ordinari. nam credere quod indigni et incesti sint qui ordinantur quid aliud est quam contendere quod non a Deo nec per Deum sacerdotes eius in ecclesia constituentur.

10 An putas maius esse de me meum quam Dei testimonium, 2 cum Dominus ipse doceat et dicat testimonium non esse uerum si quis ipse de se testis existat, eo quod unusquisque utique sibi faueat nec contra se aliquis infesta et aduersa depromat, fides uero sincera sit ueritatis, si in praedicationibus nostris alius sit
15 praedicator ac testis. si testimonium, inquit, dixero de me, testimonium meum non est uerum. alius est enim qui testis est de me. quod si ipse Dominus omnia postmodum iudicaturus sic noluit de testimonio suo sibi credi, sed maluit de iudicio ac testimonio Dei patris probari,
20 quanto magis hoc seruos eius obseruare oportet, qui iudicio ac testimonio Dei non probantur tantum, sed etiam gloriantur. praeualuit autem apud te contra diuinam sententiam, contra con-

2 Matth. 10, 29. 15 Io. 5, 31. 32.

2 ut] et <i>T</i>	3 ueniunt <i>BL¹NPT</i>	neuter eorum non <i>HN</i> ,
non <i>BL</i>	terra <i>v</i>	patre <i>N</i>
eius <i>om. T</i>	5 permissu <i>B</i>	etiam ... dei <i>om. B</i>
non <i>H sed corr.</i> , minima <i>o</i> , morā <i>PT</i>	in ecclesia <i>om. B</i>	existimas <i>T as ex e</i>
et permissum <i>add. B</i>	concedere <i>V</i> , condere <i>T¹B</i> , credere <i>HPT²ov</i>	6 eius]
<i>om. P</i>	meum <i>om. B</i>	12 exstat <i>P</i>
<i>om. P¹</i> , ... sibi <i>T</i>	13 fabeant <i>N</i> , placeat <i>V</i>	eo quod <i>om. B</i>
primat <i>T</i>	si fides <i>B</i>	aliquid <i>P</i>
<i>HLPT</i>	15 inquit ... testimonium <i>om. T</i>	si ueritas <i>B</i>
meum <i>B</i>	17 quod si] quod <i>N</i>	qui omnia <i>Po</i>
sit <i>BLNPo</i> , <i>om. HTv</i>	suo testimonio <i>H</i>	19 deo <i>T¹</i>
<i>om. N</i>	20 seruis <i>B</i>	21 dei] nostri <i>add. B</i>
bantur <i>B</i>	22 autem <i>om. B</i>	et contra <i>Pov</i>
		8 con-
		10 me
		sibi
		de-
		si <i>om.</i>
		16 meum] enim
		18 sic <i>scripsi</i> ,
		probari
		tantum pro-

scientiam nostram fidei suae uiribus nixam inimicorum et malignorum commentum, quasi aqua lapsos et profanos et extra ecclesiam positos, de quorum pectoribus excesserit spiritus sanctus, esse aliud possit nisi mens praua et fallax lingua et odia uenena et sacrilega mendacia: quibus qui credit, cum illis necesse est inueniatur cum iudicii dies uenerit.

- 3 Quod uero dixisti sacerdotes humiles esse debere, quia et Dominus et apostoli humiles fuerunt, humilitatem meam et fratres omnes et gentiles quoque optime norunt et diligunt: et tu quoque noueras et diligebas, cum adhuc in ecclesia esses et mecum 10 communicares. quis autem nostrum longe est ab humilitate, utrumne ego qui cotidie fratribus seruo et uenientes ad ecclesiam singulos benigne et cum uoto et gaudio suscipio, an tu qui te episcopum episcopi et iudicem iudicis ad tempus a Deo dati constituis, cum Dominus Deus in Deuteronomio dicat: et homo 15 quicumque fecerit in superbia ut non exaudiat sacerdotem aut iudicem quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit, et non agent impie etiam nunc, et iterum ad Samuel loquitur et dicit: non te spreuerunt, 20 sed me spreuerunt, et adhuc Dominus in euangelio cum ei dictum esset: sic respondes pontifici, custodiens et docens sacerdotalem honorem seruari oportere contra pontificem nihil dixerit, sed innocentiam suam tantummodo purgans responderit dicens: si male locutus sum, exprobra de malo: 25

15 Deut. 17, 12. 13. 20 I Sam. 8, 7. 25 Io. 18, 23.

1 scientiam <i>B</i>	fidei] dei <i>NPo</i>	suae <i>om. No</i>	2 quasi]
quas <i>L</i> , quod <i>B</i>	et extra] extra <i>HNV</i> , et contra <i>B</i>		3 positus <i>L</i>
spiritus] christi <i>B</i>	4 praeue <i>T</i> ¹	et <i>om. L</i>	linga <i>o</i>
7 dixistis <i>B</i>	8 apostoli eius <i>BHTv</i>	12 et <i>om. B</i>	13 et
cum] ut cum <i>LN</i>	te <i>om. T</i>	14 episcopum episcopi] episcoporum	
et episcopum <i>T</i>	iudici <i>B</i>	15 constitues <i>B</i> , destruis <i>T</i> ²	dominus
<i>om. V</i>	16 fecerit] fuerit <i>H</i>	ut] aut <i>L</i>	audiat ex audiet <i>T</i>
17 in ex ut in <i>H</i>	18 morietur] maledicetur <i>N</i>		20 samuelem <i>v</i>
21 et <i>om. H</i>	ad hoc <i>BHT</i> ¹ , hoc <i>T</i> ²	22 respondis <i>NP</i> , respon-	
dens <i>T</i> ¹	23 sacerdotibus <i>B</i>	24 dixit <i>H</i>	suam <i>om. B</i>
respondit <i>H</i>	25 exprobra <i>LN</i>		

si autem bene, quid me caedis? item beatus apostolus cum ei dictum esset: sic insilis in sacerdotem maledicendo, nihil contumeliose locutus sit aduersus sacerdotem, quando et potuerit se constanter exerere aduersus eos qui Deum crucifixissent et qui iam Dominum et Christum et templum et sacerdotium perdidissent, sed quamuis in falsis et spoliatis sacerdotibus umbram tamen ipsam inanem sacerdotalis nominis cogitans dixerit: nesciebam, fratres, quia pontifex est. scriptum est enim: principem plebis tuae non maledices.

Nisi si sacerdos tibi fui ante persecutionem, quando mecum communicabas, post persecutionem sacerdos esse desiui. persecutio enim ueniens te ad summam martyrii sublimitatem prouexit, me autem proscriptionis onere depressit, cum publice legeretur: SI QVIS TENET POSSIDET DE BONIS CAECILI CYPRIANI EPISCOPI CHRISTIANORVM, ut etiam qui non credebant Deo episcopum constituenti uel diabolo crederent episcopum proscrubenti. nec haec iacto, sed dolens profero, cum te iudicem Dei constituas et Christi, qui dicit ad apostolos ac per hoc ad omnes praepositos qui apostolis uicaria ordinatione succedunt: qui audit uos, me audit: et qui me audit, audit eum

8 Act. 23, 4. 5. 21 Luc. 10, 16.

1 item] item in actis apostolorum postmodum <i>N</i>	beatus <i>om.</i> <i>L</i> ¹
apostolus paulus <i>V</i>	2 ei <i>ex</i> et <i>T</i> sacerdotis dei <i>Tv</i> 3 sit]
est <i>H</i>	4 et <i>om.</i> <i>H</i> exerere <i>H</i> , exercere <i>Bo</i> , experiri <i>NP</i>
5 deum] dñm <i>BTov</i>	dominum] dñm <i>Nov</i> 6 sacerdotem <i>T</i> per-
didissent] amisissent <i>B</i>	sed . . . sacerdotibus <i>om.</i> <i>B</i> 7 ipse <i>B</i>
inanem] inouem <i>N</i>	9 principem] sacerdotem <i>B</i> plebis t.] populi
tui <i>v</i> 11 si <i>om.</i> <i>LT</i>	tibi <i>om.</i> <i>T</i> fui <i>om.</i> <i>P</i> ¹ 12 post] sed post <i>o</i>
13 ueniens te] te uenientem <i>Po</i>	summa m. sublimitate <i>T</i> 14 pro-
scriptionis] proeuctiori <i>H</i>	onere <i>Po</i> , honore <i>BHNTV</i> , honorem <i>L</i> ,
horrore <i>Beneu.</i> ; onere in honore <i>fort.</i>	depressit] prouexit <i>N</i> cum]
magis <i>add.</i> <i>H</i> ¹	15 tenet] tenet uel <i>ov</i> possidet <i>om.</i> <i>H</i>
16 credebat <i>BLPT</i> , cedebat <i>H</i> sed prius e a. l.	17 uel diabolo] epō <i>ex</i>
epm <i>H</i>	crederet <i>BHT</i> 18 iacto haec <i>B</i> , haec actio <i>H</i> ¹
19 christo <i>BLNT</i>	ad <i>om.</i> <i>B</i> hoc <i>corr.</i> in hos <i>T</i> 20 apostoli
sui carior dignatione <i>B</i>	21 et qui me . . . 729,1 misit <i>om.</i> <i>V</i> qui
me audit audit <i>om.</i> <i>BT</i>	audit me <i>o</i>

qui me misit. et qui reicit uos, me reicit et eum qui me misit.

- 5 Vnde enim schismata et haereses abortivae sunt et oriuntur? dum episcopus qui unus est et ecclesiae praestitit superba quorundam praesumptione contemnitur et homo dignatione Dei honoratus indignus hominibus iudicatur. quis enim hic est superbiae tumor, quae adrogantia animi, quae mentis inflatio, ad cognitionem suam praepositos et sacerdotes uocare ac nisi apud te purgati fuerimus et sententia tua absoluti, ecce iam sex annis nec fraternitas habuerit episcopum nec plebs praepositum nec grex pastorem nec ecclesia gubernatorem nec Christus antistitem nec Deus sacerdotem. subueniat Puppianus et sententiam dicat, iudicium Dei et Christi in acceptum referat, ne tantus fidelium numerus qui sub nobis accessit sine spe salutis et pacis existeret uideatur, ne nouus credentium populus nullam per nos consecutus esse baptismi et spiritus sancti gratiam iudicetur, ne tot lapsis et paenitentibus pax data et communicatio nostra examinatione concessa iudicii tui auctoritate soluantur. ad huc aliquando et dignare pronuntiare de nobis et episcopatum nostrum cognitionis tuae uigore firmare, ut Deus et Christus eius agere tibi gratias possint quod per te sit antistes et rector altari eorum pariter et plebi restitutus.
- 6 Apes habent regem et ducem pecudes et fidem seruant: latrones mancipi obsequio pleno humilitatis obtemperant. quanto

1 reiecit uos me reiecit *T* eum] qui me reicit reicit eum *H*
 3 inde *BHTov* haeresis *BLN* 4 dum] nisi dum *o* est et
om. T ecclesiae] catholicae *add. L* 5 indignatione *H^a* hono-
 ratur *L* 6 indicatur *H* qui *o*, quae *B* est hic enim *T*, est
 enim haec *B* superbia aut *B* 7 animae *T* 8 et] factos
 et *H* ac nisi] agni : si *T* 9 ecce] et te *BL*, et *Po* 10 episco-
 patum *L* 11 christus] sps *T*, sps scs *B* 12 pupianus *ov* dicat]
 dicat et *BHTov* 13 ne] nec *BH* tantum *B* 14 accessit
 est *Bo*, accessit *H* 15 ne] nec *v* 16 esset *H^aN*, est *L* iudicetur
 gratiam baptismi et sps sci *o* ne] nec *B* 17 communicatio nostra]
 lege communicationis tradita *H* 18 soluantur *B* aliquando *T*,
 aliquando *B* 19 pronuntiare *om. B* 20 tuae *om. T* uigore]
 uictore *BP*, iudicio *H*, auctoritate *ov* formare *NP*, reformare *H*
 christus] sps *T* 21 sit *om. o* altarii *B* 22 restitutus sit *o*
 23 ducem] iudicem *o* pecudes *om. Po* et] et ei *v*, et eis *o*
 24 mancipio *H*, atque mancipia *T^a* pleno obsequio *H*

simpliciores et meliores nobis sunt brutae pecudes et muta animalia et cruenti licet ac furentes inter gladios adque inter arma praedones? praepositus illic agnoscitur et timetur, quem non sententia diuina constituit, sed in quem factio perdita et nocens caterua consensit.

Dixisti sane scrupulum tibi esse tollendum de animo, in quem incidisti. incidisti, sed tua credulitate inreligiosa. incidisti, sed tua mente et uoluntate sacrilega: dum incesta, tum impia, dum nefanda contra fratrem, contra sacerdotem facile audis, libenter et credis, aliena mendacia quasi propria et priuata defendis nec recordaris scriptum esse: saepe aures tuas spinis et noli audire linguam nequam, et iterum: malus obaudit linguae iniquorum, iustus autem non intendit labiis mendacibus. quare in hunc scrupulum non inciderunt martyres sancto spiritu pleni et ad conspectum Dei et Christi eius passione iam proximi, qui ad Cyprianum episcopum litteras de carcere direxerunt, sacerdotem Dei agnoscentes et contestantem ei? quare in hunc scrupulum non inciderunt tot coepiscopi collegae mei, qui uel cum de medio recederent proscripti sunt uel adprehensi in carcere et in catenis fuerunt aut qui in exilium relegati inlustri itinere ad Dominum profecti sunt aut qui quibusdam locis animaduersi caelestes coronas de Domini clarificatione sumpserunt? quare in hunc scrupulum

11 Sir. 28, 24. 12 Prou. 17, 4.

1 simpliciora <i>H</i> ²	meliora <i>H</i>	sunt <i>om.</i> <i>Ho</i>	bruta <i>Ho</i>
pecudes — licet] et crudeles <i>H</i>	mutua <i>B</i> , bruta <i>N</i>		2 cruent illic
et ac <i>L</i>	furentis <i>B</i> , florentis <i>T</i>	inter <i>om.</i> <i>L</i>	5 caterba <i>N</i>
consentit <i>HPo</i>	6 esse <i>om.</i> <i>N</i>	in <i>om.</i> <i>N</i>	7 alterum incidisti
<i>om.</i> <i>BHLNPTo</i>	sed . . . incidisti <i>om.</i> <i>o</i>		crudelitate <i>BH'LNP</i>
inreligiose <i>T</i>	9 contra fratrem <i>om.</i> <i>B</i>	et libenter <i>o</i> , libenter <i>BHTv</i>	
13 iustum <i>L</i>	15 a conspectu dei <i>N</i> , conspectum dñi <i>T</i>		16 pas-
sioni <i>Ho</i>	iam] tam <i>o</i>	17 dirixerunt <i>P</i> , dixerunt <i>BL</i>	direxe-
runt de carcere <i>H</i>	sacerdotes <i>N</i>	et contestantem <i>H sed</i> et con	
<i>s. L.</i> , et constantes <i>B</i>	19 episcopi <i>Hov</i>	uel . . . sunt <i>om.</i> <i>B</i>	
recesserunt <i>Po</i>	20 adprehendi <i>B</i>	carcerem <i>BLNPT</i> , carcerem	
coniecti <i>v</i>	et] aut <i>B</i>	in catenis] incathenati <i>o</i>	21 qui
<i>om.</i> <i>B</i>	exilio <i>BN</i>	religati <i>BP</i>	itineris <i>B</i>
aut <i>L</i> , aut <i>BT</i> ^o	23 in <i>om.</i> <i>L</i>		22 qui

non inciderunt de plebe ista nostra quae apud nos est et nobis de Dei dignatione commissa est tot confessores quaestionati et torti et insignium uulnerum et cicatricum memoria gloriosi, tot uirgines integrae, tot laudabiles uiduae, ecclesiae denique uniuersae per totum mundum nobiscum unitatis uinculo copulatae? nisi omnes isti communicantes mecum secundum quod scripsisti polluto nostro ore polluti sunt et spem uitae aeternae communicationis nostrae contagione perdiderunt. Puppianus solus integer iniolatus sanctus pudicus, qui nobis miscere se noluit, in paradiso adque in regno caelorum solus habitabit.

- 8 Scripsisti quoque quod ecclesia nunc propter me portionem sui in disperso habeat, quando omnis ecclesiae populus et collectus sit et adunatus et indiuidua concordia sibi iunctus, soli illi foris remanserint qui et si intus essent eiciendi fuerant, nec patiatur Dominus populi sui protector et tutor triticum de area sua diripi, sed solae possint paleae de ecclesia separari, quando et apostolus dicat: quid enim si exciderunt a fide quidam illorum? numquid infidelitas illorum fidem Dei euacuauit? absit. est enim Deus uerax, omnis autem homo mendax, et Dominus quoque in euangelio cum eum loquentem discipuli derelinquerent, conuersus ad duodecim dixerit: numquid et uos uultis ire? respondit ei Petrus dicens: Domine, ad quem ibimus? uerbum uitae aeternae habes, et nos credimus et cognouimus quoniam tu es filius Dei uiui. loquitur illic Petrus, super quem aedi-

16 Rom. 3, 3. 4. 21 Io. 6, 67—69.

1 ista] ipsa <i>BV</i>	est <i>om. B</i>	3 insignium <i>B</i>	4 integras <i>T</i> ¹
6 nisi si <i>v</i>	isti <i>om. T</i> , istic <i>P</i>	7 nro ore pollutis <i>L</i> , nro repol-	
luti <i>B</i>	sint et <i>N</i> , sunt et si <i>Po</i> , inte <i>L</i> ; inde <i>fort.</i>		communi-
cationis nostrae <i>om. B</i>	8 contagio <i>V</i>	pupianus <i>ov</i>	9 miscere
se] misceri <i>B</i>	10 adque <i>ex ad L</i>	habitauit <i>HT</i>	11 et quod <i>H</i>
ecclesiae nunc pro me <i>B</i>	sui] quid <i>P</i>	13 uinctus <i>BH</i>	et soli <i>o</i>
remanserunt <i>BHPT</i>	14 et si] si <i>B</i>	15 protector] rector <i>N</i>	
16 possent <i>LN</i>	ecclesia sua <i>o</i>	17 enim] inquit <i>add. H</i>	illorum]
eorum <i>BT</i>	18 euacuabit <i>BLNP</i>	21 derelinquerint <i>B</i> , derelique-	
rent <i>P</i>	dixit <i>TVv</i>	22 respondit ei] respondens et <i>B</i>	23 imus
<i>BT</i> ¹ <i>V</i>	uerba <i>v</i>	24 credidimus <i>o</i> ¹	quoniam] quia <i>T</i>
hic <i>N</i>	aedificanda <i>ov</i>		25 illic]

ficata fuerat ecclesia, ecclesiae nomine docens et ostendens quia etsi contumax ac superba obaudire nolentium multitudo discedat, ecclesia tamen a Christo non recedit, et illi sunt ecclesia plebs sacerdoti adunata et pastori suo grex adhaerens. unde scire debes episcopum in ecclesia esse et ecclesiam in episcopo et si qui cum episcopo non sit in ecclesia non esse, et frustra sibi blandiri eos qui pacem cum sacerdotibus Dei non habentes obrepunt et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando ecclesia quae catholica una est scissa non sit neque diuisa, sed sit utique conexas et cohaerentium sibi inuicem sacerdotum glutino copulata.

Quam ob rem, frater, si maiestatem Dei qui sacerdotes ordinat Christi cogitaueris, si Christum qui arbitrio et nutu ac praesentia et praepositos ipsos et ecclesiam cum praepositis gubernat aliquando respexeris, si de innocentia sacerdotum non humano odio sed diuino iudicio credideris, si temeritatis et superbiae adque insolentiae tuae agere uel sero paenitentiam coeperis, si Domino et Christo eius, quibus seruo et quibus puro adque immaculato ore sacrificia et in persecutione pariter et in pace indesinenter offero, plenissime satisfeceris, communicationis tuae poterimus habere rationem manente tamen apud nos diuinae censurae respectu et metu, et prius Dominum

1 erat o et ecclesiae B ecclesiae nomine om. o et ostendens
 om. Po 3 a christo] christianorum o sunt ecclesiae BN, qui ecclesia
 sunt H 4 et plebs Po grex om. B 5 in om. B ecclesiam]
 ecclesia BL' P episcopo] episcopum HL' NPT, episcopatum B
 et] ut H 6 quis LNT^{2v} in om. B esse] est BLNPT
 7 blandire B 8 quando in H¹ 9 ecclesiamque B catholica
 quae HV una BHLNPT^o V, et una o^{2v} scissa] scias B
 non s. n. diuisa om. B sit] est H 10 sit ex si P, om. BV
 utique om. H, tu quae B conixa BL, fixa H et om. B 12 si]
 sine T dei] dei et christi H qui] quae B 13 et christi Po,
 om. Hv christi V 14 praesentia sua Nov, praesentiam L prius
 et om. BH ecclesia B 15 gubernata L respueris B, respueris
 LNP; fort. recte 17 tuae om. B 18 paenitentia B deo ov
 quibus—quibus] cui—cui N 19 sacrificio H 20 pariter et]
 pariter P 21 rationem habere o 22 respectum et metum L
 et BHLNPTV, ut ov

meum consulam an tibi pacem dari et te ad communicationem ecclesiae suae admitti sua ostensione et admonitione permittat.

- 10 Memini enim quid iam mihi sit ostensum, immo quid sit seruo obsequenti et timenti de dominica et diuina auctoritate praeceptum: qui inter cetera quae ostendere et reuelare dignatus est et hoc addidit: 'itaque qui Christo non credit sacerdotem facienti postea credere incipiet sacerdotem uindicanti'. quamquam sciam somnia ridicula et uisiones ineptas quibusdam uideri, sed utique illis qui malunt contra sacerdotes credere quam sacerdoti. sed nihil mirum, quando de Iosephus fratres sui dixerunt: ecce somniator ille uenit, nunc ergo uenite, occidamus illum, et somniator postea quod somniauerat consecutus sit et occisores ac uenditores confusi sint, ut qui uerbis prius non credidissent factis postmodum crederent. de his autem quae tu egisti uel in persecutione uel in pace stultum est ut uelim te indicare, quando tu magis iudicem te nostri constitueris. et pro animi mei pura conscientia et pro Domini et Dei mei fiducia rescripsi. habes tu litteras meas et ego tuas. in die iudicii ante tribunal Christi utrumque recitabitur.

11 Gen. 37, 19. 20.

1 an *om. L* dari pacem tibi *H* te ad] ad *H*, ea *B* 2 suae
om. T 3 mihi iam *B* sit *om. HLv* quid] qui *H* 4 de
om. B 6 reuelare *N* dignatus est] dignatur *V* dignatus
est et reuelare *B* 7 incipiat *BT* 8 iudicanti *H in ras.* scia-
mus *B* omnia ridicula *BHLNPO*, ridicula omnia *T* ineptos *N*
9 mallunt *P* 10 de *om. B, s. l. T* 11 et fratres *T* uenit ille *N*,
ille uenite et *B* nunc e. uenite *om. BV* 12 illum] eum *o* et som-
niator p. quod *om. L* quod] quae *H* 13 est omniauerat *L* ueni-
tores *L* 14 sint] s *H* ut] et *BLPTV* prius] dominus *exp. o*
15 his] iis *v* 16 ut *om. T* uelim te] nel in te *BPT* 17 nostri]
meum *V* et] haec *ov; fort.* sed mea *o'* et pro *om. L*, et *PTo*
18 et dei] dei *Bo* 19 utraeq. recitabuntur *Bv; add. B: opto nos frs kmi*
ac uos meminisse saepius optamus uos bene ualere. — Ad (Explicit ad *P*)
Florentium quem (qui *N*) et Puppianum (pupianum *T*) explicit (*om. P*)
BLNTP, Explicit epistola ad Florentium *o, om. H* —

EPISTULA LXVII.

CYPRIANVS CAECILIVS PRIMVS POLYCARPVS NICOMEDES
 LVCILIANVS SVCCESVS SEDATVS FORTVNATVS IANVARIVS
 SECVNDINVS POMPONIVS HONORATVS VICTOR AVRELIVS SAT-
 5 TIVS PETRVS ALIVS IANVARIVS SATVRNINVS ALIVS AVRELIVS
 VENANTIVS QVIETVS ROGATIANVS TENAX FELIX FAVSTVS
 QVINTVS ALIVS SATVRNINVS LVCIVS VINCENTIVS LIBOSVS
 GEMINIVS MARCELLVS IAMBVS ADELPHIVS VICTORICVS ET
 PAVLVS FELICI PRESBYTERO ET PLEBIVS CONSISTENTIBVS
 10 AD LEGIONEM ET ASTVRICAE ITEM AELIO DIACONO ET PLEBI
 EMERITAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS IN DOMINO S.

Cum in unum conuenissemus, legimus litteras uestras, fratres
 dilectissimi, quas ad nos per Felicem et Sabinum coepiscopos
 nostros pro fidei uestrae integritate et pro Dei timore fecistis,
 15 significantes Basilidem et Martialem libellis idololatriae conma-
 culatos et nefandorum facinorum conscientia uinctos episcopatum
 gerere et sacerdotium Dei administrare non oportere: et deside-
 rastis rescribi ad haec uobis et iustam pariter ac necessariam
 sollicitudinem uestram uel solacio uel auxilio nostrae sententiae
 20 subleuari. sed enim desiderio huic uestro non tam nostra consilia
 quam diuina praecepta respondent, quibus iam pridem mandatur
 uoce caelesti et Dei lege praescibitur quos et quales oporteat
 deseruire altari et sacrificia diuina celebrare. in Exodo namque

Epist. LXVII. — Incipit de Martiale (Marciale *P*) et Basilide *LPQ*,
 Incipit ad plebes (plebem *C*) in Hispania constitutas (consistentemibus *C*)
 de (*om. C*) Basilide et Martiali (Martiali Basilide *C*) *CR*. — 2 Cyprianus
 et ceteri epi (coepi *R*) presbyteris et diaconis (diaconibus *C*²) et plebibus
 (et pl. *om. C*) in Hispania consistentibus salutem *CR* 3 lucianus *L*
 4 satius *v* 5 ienuarius *Q* 8 geminus *LQ* adelfius *LPQ*
 9 pr *L*, presbyter *Q* plebius *L*¹, pleibus *Q* 10 aelio] laelio *v*
 plebie *P* 11 meritae *LPQ*, imeritae *M* 13 dilectissimi] carissimi
CRV ad nos ex a dno *C* 14 nostrae *C* 15 basiliden *LQ*
 idolatriae *CLPQ* 16 facinorum *Q*, *om. C*¹ *R* conscientiam *LQ*
 uictos *L* 17 gerere] genere *C* 20 subleuare *C* huic *om. C*
 22 lege dei *CR* 23 altare *P*¹ sacrificium diuinum celebrari *C*

ad Moysen Deus loquitur et monet dicens: sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus. et iterum: et cum accedunt ministrare ad altare sancti, non adducent in se delictum, ne moriantur. item in Leuitico praecipit Dominus et dicit: homo in quo fuerit macula et uitium non accedet offerre dona Deo.

2 Quae cum praedicta et manifestata sint nobis, praeceptis diuinis necesse est obsequia nostra deseruiant, nec persona in eiusmodi rebus accipi aut aliquid cuiquam largiri potest humana indulgentia, ubi intercedit et legem tribuit diuina perscriptio. neque enim inmemores esse debemus quid ad Indaeos per Esaiam prophetam locutus sit Dominus increpans et indignans quod contemptis praeceptis diuinis humanas doctrinas sequerentur. populus iste, inquit, labiis suis honorificant me, 15 cor uero eorum longe separatum est a me. sine causa autem colunt me mandata et doctrinas hominum docentes. quod item Dominus in euangelio repetit et dicit: reicitis mandatum Dei ut traditionem uestram statuatis. quae ante oculos habentes et sollicite ac religiose 20 considerantes in ordinationibus sacerdotum non nisi immaculatos et integros antistites eligere debemus, qui sancte et digne sacrificia Deo offerentes audiri in praecibus possint quas faciunt pro plebis dominicae incolumitate, cum scriptum sit: Deus pecca-

1 Ex. 19, 22. 3 Ex. 30, 20, 21. 6 Leu. 21, 17. 15 Es. 29, 13.
19 Marc. 7, 13. 24 Io. 9, 31.

1 mosen *L*, moysem *v* 3 et iterum ... l. 5 moriantur *om. C*
4 accedant *L*¹, accedent *L*² *P R* 6 praecipit *C* 7 accedat *C*
8 manifesta *LPQ*, mandata *CRV* sunt *Q* praecepis *Q* 9 persona
scripsi, personam *CLPQRv* 10 huiusmodi *CR* accipi] accipiant *C*,
accipere *v* aut aliquid *R*, s. l. *C* 11 indulgentia] diligentia *C*
perscriptione *Q*, praescriptio *CL*¹ *Rv* 12 neque] quae *Q* esaiam *Q*
13 sit *L* s. l. *m. 2*, *om. B*, est *C* dñs *C* 14 diuinis praeceptis *Qv*
15 inquit iste *R* honorificant *C*¹ *LRV* (*sed* sacrificant *V test. Oxon.*),
honorificat *C*² *P Qv* me *om. V* 16 uero] autem *CR* separa-
tum *om. Q* 20 et *om. Q* 22 antestitis *C*¹ 23 dño *CR*
24 dominicae pro plebis *C sed is ex e* incolumitate *CLPQ*

torem non audit, sed qui Deum coluerit et uoluntatem eius fecerit, illum audit. propter quod plena diligentia et exploratione sincera eos oportet ad sacerdotium Dei deligi quos a Deo constet audiri.

5 Nec sibi plebs blandiatur quasi immunis esse a contagio delicti
possit cum sacerdote peccatore communicans et ad iniustum ad-
que illicitum praepositi sui episcopatum consensum suum com-
modans, quando per Osee prophetam comminetur et dicat cen-
sura diuina: sacrificia eorum tamquam panis luctus,
10 omnes qui manducant ea contaminabuntur, docens
scilicet et ostendens omnes omnino ad peccatum constringi qui-
que fuerint profani et iniusti sacerdotis sacrificio contaminati.
quod item in Numeris manifestari inuenimus, quando Core et
Dathan et Abiron contra Aaron sacerdotem sacrificandi sibi
15 licentiam uindicauerunt. illic quoque per Moysen praecipit Do-
minus ut ab eis populus separetur, ne facinerosus coniunctus
eodem facinore et ipse perstringatur. separamini, inquit,
a tabernaculis hominum iniustorum durissimorum
et nolite tangere ab omnibus quae sunt eis ne
20 simul pereatis in peccato eorum. propter quod plebs
obsequens praecipitis dominicis et Deum metuens a peccatore
praeposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacri-

9 Os. 9, 4. 17 Num. 16, 26.

1 qui] si qui Q, si quis v	3 et om. LP	oportet eos v, nos
oportet CR	sacerdote C ¹	4 delegi Q (dilige M) quos]
quod L	5 esse a ex esca C	contagione CR
communicet C ²	et om. CR	7 illicito C ²
pontis C	episcopatu C ¹	commodando C ²
comminetur C ¹ Q	11 omnes homines ex om̄ homo C	8 ose QR
qui v	12 sacerdotes LPQ	13 chore Cv
abiran C	15 mosen R, moysen v	14 datan QR
praecipit M)	16 separaretur CQR	facinerosus Q, facinorosus v
17 perstringatur]	moriretur C, moreretur R	18 a tabernaculo ex taber-
naculum C	hominis C ¹ , horum hominum v	iniustorum] istorum
CR	19 ab o. q. s. eis] ea quae ad eos pertinent v	21 praecipit M ¹
(praecipitis M ² Q)	dnm CR	a om. v
nec esse C		22 nec se] nec sese ex

ficia miscere, quando ipsa maxime habeat potestatem uel eligendi dignos sacerdotes uel indignos recusandi.

- 4 Quod et ipsum uidemus de diuina auctoritate descendere, ut sacerdos plebe praesente sub omnium oculis deligatur et dignus adque idoneus publico iudicio ac testimonio conprobetur, sicut, in Numeris Dominus Moysi praecipit dicens: prehende Aaron fratrem tuum et Eleazar filium eius, et inpones eos in montem coram omni synagoga, et exue Aaron stolam eius et indue Eleazar filium eius, et Aaron adpositus moriatur illic. coram omni synagoga iubet Deus constitui sacerdotem, id est instruit et ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi adstantis conscientia fieri oportere, ut plebe praesente uel detegantur malorum crimina uel bonorum merita praedicentur et sit ordinatio iusta et legitima quae omnium suffragio et iudicio fuerit examinata. quod postea secundum diuina magisteria obseruatur in actis apostolorum, quando de ordinando in locum Iudae episcopo Petrus ad plebem loquitur. surrexit, inquit, Petrus in medio discentium, fuit autem turba in uno. nec hoc in episcoporum tantum et sacerdotum, sed et in diaconorum ordinationibus obseruasse apostolos animaduertimus, de quo et ipso in actis eorum scriptum est. et conuocauerunt, inquit, illi duodecim totam plebem discipulorum et dixerunt eis. quod utique idcirco tam diligenter et caute conuocata plebe tota gerebatur, ne quis ad altaris mini-

6 Num. 20, 25. 26. 18 Act. 1, 15. 22 Act. 6, 2.

1 mis-cere Q (misereri M)	3 uidimus C	de om. C
4 praesenti ex praesentem C	deligitur C ^a	6 mosi L praec-
cepit CQv (praecipit M)	dns dicens Q	prende CL, dic Q.
apprehende v	7 aron fratri tuo Q	eleazarum CRv inponis Q
9 aron L et postea	eius om. CR	eleazarum CQBv
10 adpositus est M ^a (est om. M ^a Q)	illic moriatur C	11 dns CR
14 malorum] maiorum Q	criminum C ^a	16 obseruentur C ^a
18 episcopo] apostolo v	19 fuit] fugit C	in uno] hominum
fere centum uiginti v	20 et in] in M (et in Q)	21 ordinationibus
obseruasse] obseruationibus ordinasse B	22 et] ** Q (et M)	eorum]
apostolorum CR	23 duodecim] christi C	24 idcirco om. CR
25 alteris Q		

sterium uel ad sacerdotalem locum indignus obreperet. ordinari enim nonnumquam indignos non secundum Dei uoluntatem, sed secundum humanam praesumptionem, et haec Deo displicere quae non ueniant ex legitima et iusta ordinatione, Deus ipse 5 manifestat per Osee prophetam dicens: sibimet ipsi regem constituerunt et non per me.

Propter quod diligenter de traditione diuina et apostolica obseruatione seruandum est et tenendum quod apud nos quoque et fere per prouincias uniuersas tenetur, ut ad ordinationes rite 10 celebrandas ad eam plebem cui praepositus ordinatur episcopi eiusdem prouinciae proximi quique conueniant et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum uitam plenissime nouit et uniuscuiusque actum de eius conuersatione perspexit. quod et apud uos factum uidemus in Sabini collegae nostri ordinatione, 15 ut de uniuersae fraternitatis suffragio et de episcoporum qui in praesentia conuenerant quique de eo ad uos litteras fecerant iudicio episcopatus ei deferretur et manus ei in locum Basilidis inponeretur. nec rescindere ordinationem iure perfectam potest quod Basilides post crimina sua detecta et conscientiae etiam 20 propriae confessione nudata Romam pergens Stephanum collegam nostrum longe positum et gestae rei ac ueritatis ignarum fefellit, ut exambiret reponi se iniuste in episcopatum de quo fuerat iure depositus. hoc eo pertinet ut Basilidis non tam abolita sint quam cumulata delicta, ut ad superiora peccata eius etiam fal-

5 Os. 8, 4.

1 obriperet Q	2 enim om. C	5 propheta R	ipsis v
regem et et non per me om. CR	8 detenendum C ¹	10 praepositus] episcopus CRV	13 actu Q
9 ferre Q	rite ex reti L, recte M, ri.ate Q	11 diligatur CR, delegatur Q (deligatur M)	16 praesentiam LQR, praesenti P; cf. 607,1
14 uos] nos CR	uidimus C	ordinationem Q	17 ei] et LQC sed exp. C ²
fecerant bis ex h. R	fecer C	conuenerunt C	18 perfecta est R
ei C	ei] et C	basilides L	19 sua om. v
detecte C ¹	conscientia C, conscientiam Q ² v (conscientiae M Q ¹)	20 propria CRv	21 postum C
rei ex erat C	22 et ambiret C	nudatam Qv (nudata M)	reponi se ex ponit C
iniustos C ¹	23 iure CLPQRV, iuste v	24 superiora] peiora CR	hec C ¹
tinent C ¹ R	basilides L, a basilidis Q		

laciae et circumventionis crimen accesserit. neque enim tam culpandus est ille cui neglegenter obreptum est quam hic execrandus qui fraudulenter obrepsit. obrepere autem si hominibus Basilides potuit, Deo non potest, cum scriptum sit: Deus non deridetur. sed nec Martiali potest profuisse fallacia quominus ipse quoque delictis grauibz inuolutus episcopatum tenere non debeat, quando et apostolus moneat et dicat: episcopum oportet esse sine crimine quasi Dei dispensatorem.

- 6 Quapropter cum, sicut scribitis, fratres dilectissimi, et ut Felix et Sabinus collegae nostri adseuerant utque alius Felix de Caesaraugusta fidei cultor ac defensor ueritatis litteris suis significat, Basilides et Martialis nefando idololatriae libello contaminati sint, Basilides adhuc insuper praeter libelli maculam cum infirmitate decumberet, in Deum blasphemauerit et se blasphemasse confessus sit et episcopatum pro conscientiae suae uulnere sponte deponens ad agendam paenitentiam conuersus sit Deum deprecans et satis gratulans si sibi uel laico communicare contingeret, Martialis quoque praeter gentilium turpia et lutulenta conuiuia in collegio diu frequentata et filios in eodem collegio exterarum gentium more apud profana sepulchra depositos et alienigenis consepultos, actis etiam publice habitis apud procuratorem ducenarium obtemperasse se idololatriae et Christum negasse contestatus sit cumque alia multa

4 Gal. 6, 7. 7 Tit. 1, 7.

1 circumuentiones <i>LQ</i>	accessit <i>C</i> ¹	3 fraudolenter <i>C</i>	obripere <i>CQ</i>
4 potest] potuit <i>C</i>	6 delictis <i>corr. in detectis C</i>		
grauisque inuolutus crimine <i>C</i>	7 quando ... dicat <i>om. C</i>	8 despensatorem <i>Q</i>	9 cum <i>om. Q</i>
ex t	scriptis <i>LP</i> , scripsistis <i>Qv</i>	dilectissimi] dauid <i>exp. C et</i>	
s. l. claruit	ut et <i>Q</i>	10 et ut sabinus <i>C</i>	caesarea augusta
<i>CBV</i>	11 ac <i>om. C</i>	12 idololatriae <i>CLPQR</i>	contaminata <i>C</i> ¹
13 sint <i>ex sunt M (sint Q)</i> , sine <i>R</i>	14 in infirmitate <i>v</i>	in <i>om. P</i>	
15 pro] pro hoc <i>CB</i>	16 uulnere <i>L¹Q</i>	ad <i>om. L</i>	17 si <i>om. C</i>
18 contingere <i>C</i>	marciales <i>L</i>	gentilia <i>C</i>	19 luculenta <i>P</i>
in <i>om. C</i>	collegia diu frequentat <i>C</i>	filius <i>C</i>	20 sepulchra
<i>CRP</i>	21 depositis <i>C</i> ¹	consepultus <i>C</i>	etiam] enim <i>C</i>
publicise <i>B</i>	22 apud] caput <i>C</i>	se <i>om. C</i>	idololatriae <i>CLPQR</i>
23 cumquae <i>Q</i> , cum <i>CR</i>			

sint et grauia delicta quibus Basilides et Martialis implicati tenentur: frustra tales episcopatum sibi usurpare conantur, cum manifestius sit eiusmodi homines nec ecclesiae Christi posse praeesse nec Deo sacrificia offerre debere, maxime cum iam pridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus ac iustus et martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreuerit eiusmodi homines ad paenitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri adque sacerdotali honore prohiberi.

Nec uos moueat, fratres dilectissimi, si apud quosdam in nouissimis temporibus aut lubrica fides nutat aut Dei timor inreligiosus uacillat aut pacifica concordia non perseuerat. praenuntiata sunt haec futura in saeculi fine et Domini uoce adque apostolorum contestatione praedictum est deficiente iam mundo adque adpropinquante antichristo bona quaeque deficere, mala uero et aduersa proficere.

Non sic tamen quamuis nouissimis temporibus in ecclesia Dei aut euangelicus uigor cecidit aut Christianae uirtutis aut fidei robor elanguit, ut non supersit portio sacerdotum quae minime ad has rerum ruinas et fidei naufragia succumbat, sed fortis et stabilis honorem diuinae maiestatis et sacerdotalem dignitatem plena timoris obseruatione tueatur. meminimus et tenemus succumbentibus licet et cedentibus ceteris Mattathian legem Dei uindicasse fortiter, Helian Iudaeis deficientibus adque a religione

1 marciales <i>L</i>	3 manifestum <i>CQ^{2v}</i> (manifestius <i>MQ¹</i>)	nec
ante ecclesiae <i>L s. l. m. 2</i>	5 uobiscum <i>CR</i>	omnibus <i>ex</i> homni-
bus <i>L</i>	6 sacerdos <i>om. CR</i>	8 huiusmodi <i>C</i>
9 cleri atque <i>ex</i> atq. clerici <i>C</i>	sacerdotale <i>L¹</i>	11 si <i>om. CLP</i>
quosdam] quod <i>add. C s. l.</i>	12 nutet <i>ex</i> nudata <i>C</i>	timore <i>C¹</i>
irreligiositate <i>ex</i> irreligiosum <i>C</i>	13 uacillet <i>ex</i> uacilla <i>C</i> , uigilat <i>L</i>	
perseueret <i>C²</i>	14 finem <i>C</i>	et] et de <i>C</i>
16 quaeque] quoque <i>CR</i>	18 nouissima <i>R</i>	19 uigor] uiuor <i>P</i> ,
timor <i>CR</i>	cecidit <i>om. V</i>	aut f.] et fidei <i>C</i>
uigor <i>V test. Oxon.</i>	languet <i>V</i>	21 ad] ab <i>P</i>
22 honore <i>P</i>	23 tuebatur <i>P</i>	fide <i>L</i>
suo cumbentibus <i>Q</i> (succumbentibus <i>M</i>)	meminimus . . . <i>l. 25</i> fortiter <i>om. C</i>	
thian <i>L</i> , mattatian <i>Q</i> , mathatian <i>R</i>	24 et <i>om. R</i>	mattha-
se <i>Q</i>	25 uindicasse	
heliam <i>CPRv</i>	a <i>om. L</i> , ad <i>C¹</i>	

diuina recedentibus stetit et certasse sublimiter, Daniele nec solitudine regionis alienae nec persecutionis assidue infestatione deterritum frequenter ac fortiter gloriosa edidisse martyria, tres item pueros nec annis nec minis fractos contra ignes Babylonios fideliter obstetisse et uictorem regem in ipsa sua captiuitate uicisse. uiderit uel praenaricatorum numerus uel proditorum qui nunc in ecclesia contra ecclesiam surgere et fidem pariter ac ueritatem labefactare coeperunt. permanet apud plurimos sincera mens et religio integra et non nisi Domino et Deo suo anima deuota, nec christianam fidem aliena perfidia deprimit ad ruinam, sed magis excitat et exultat ad gloriam, secundum quod beatus apostolus hortatur et dicit: quid enim si exciderunt a fide quidam eorum, numquid infidelitas illorum fidem Dei euacuauit? absit. est enim Deus uerax, omnis autem homo mendax. si autem omnis homo mendax est et solus Deus uerax, quid aliud serui et maxime sacerdotes Dei facere debemus nisi ut humanos errores et mendacia relinquamus et praecepta dominica custodientes in Dei ueritate maneamus?

- 9 Quare etsi aliqui de collegis nostris [extiterunt], fratres dilectissimi, qui deificam disciplinam neglegendam putant, et cum Basilide et Martiale temere communicent, conturbare fidem nostram res ista non debet, cum spiritus sanctus in psalmis talibus comminetur dicens: tu autem odisti disciplinam et ab-

12 Rom. 3, 3. 4. 24 Pa. 49, 17. 18.

1 et certasse om. CR	2 regionis] religionis L	nec om. P
persecutione B, persecutionem C	infestationis assidue CR	
3 hac Q	gloriosae C ¹ L	dedisse Cv, didisse L
4 annis]		4 annis]
caminis Balusius	6 ipsam suam captiuitatem Q	praedicatorum P
7 numerus uel proditorum L s. l. m. 2	perditorum CR	10 deuota
nec] deuotione B	11 alienam per fidem C ¹	deprimet C ¹
12 apostolus] paulus add. v	13 eorum] illorum CR	14 illorum]
eorum B, om. C	euacuabit C ¹ PR	15 autem om. C
17 uerax		17 uerax
est Q	18 ut om. L	20 quare corr. in quin Q (quare M)
quis Q	extiterint Qv, om. LP	21 deicam C
22 martiali CR	communicant Pv	uestram CR
(cum Q)		23 et cum M

iecasti sermones meos retro. si uideras furem, concurrebas ei et cum adulteris portionem tuam ponebas. consortes et participes ostendit eos alienorum delictorum fieri qui fuerint delinquentibus copulati. sed et hoc idem
 5 Paulus apostolus scribit et dicit: susurratores, detractores, abhorrentes Deo, iniuriosi, superbi, iactantes sui, adiuventores malorum: qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt morte sunt digni, non tantum faciunt mala,
 10 sed et consentiunt eis qui haec agunt. quoniam qui talia, inquit, agunt, morte sunt digni. manifestat et conprobat morte dignos esse et ad poenam uenire, non tantum illos qui mala faciunt, sed etiam eos qui talia agentibus consentiunt, qui dum malis et peccatoribus et paeni-
 15 tentiam non agentibus illicita communicatione miscentur, nocentium contactibus polluuntur et dum iunguntur in culpa, sic nec in poena separantur. propter quod integritatis et fidei uestrae religiosam sollicitudinem, fratres dilectissimi, et laudamus pariter et probamus et quantum possumus adhortamur
 20 litteris nostris, ne uos cum profanis et maculatis sacerdotibus communicatione sacrilega misceatis, sed integram et sinceram fidei uestrae firmitatem religioso timore seruetis. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

5 Rom. 1, 30—32.

1 retro] post te Q uidebas CQRo simul concurrebas cum eo Q
 2 ei ... ponebas om. C portionem] partem LP, particulam R; cf.
 715,16 3 ostendens ex ostendite C hos C 4 delinquentium R
 quidem M (idem Q) 5 et dicit] dicens Q detractores L
 7 iniustitiam C¹ 8 non intellexerunt ... l. 9 digni
 om. LMP (exh. Q) 9 faciunt mala sed et] qui faciunt ea sed et qui
 CRo 10 eis ex ea C, his R quoniam om. Q; quoniam ... digni
 om. C 13 male C 14 malis et] malis Q 15 communicationem P, communicareane C¹, commutatione Q 16 et contactibus C¹
 18 et laudamus] laudamus Q 20 nostris om. C 21 sed et C¹L
 22 opto ... ualere om. CP opto RQ, optamus LM uos om. L
 23 carissimi] dilectissimi R semper om. L. — De (Explicit de P)
 Martiale et Basilide explicit (explicit L, om. P) LPQ, Ad (Caecili Cypriani ad R) plebes (plebem C) in Hispania constitutas (constu C) explicit feliciter (de Basilide et Martiali explicit C) CR. —

EPISTVLA LXVIII.

CYPRIANVS STEPHANO FRATRI S.

- 1 Faustinus collega noster Lugduni consistens, frater carissime, semel adque iterum mihi scripsit significans ea quae etiam uobis scio utique nuntiata tam ab eo quam a ceteris coepiscopis nostris in eadem prouincia constitutis, quod Marcianus Arelate consistens Nouatiano se coniunxerit et a catholicae ecclesiae ueritate adque a corporis nostri et sacerdotii consensione discesserit, tenens haereticae praesumptionis durissimam prauitatem, ut seruis Dei paenitentibus et dolentibus et ad ecclesiam lacrimis et gemitibus et dolore pulsantibus diuinae pietatis et lenitatis paternae solacia et subsidia cludantur nec ad fouenda uulnera admittantur uulnerati, sed sine spe pacis et communicationis relictis ad luporum rapinam et praedam diaboli proiciantur. cui rei nostrum est consulere et subuenire, frater carissime, qui diuinam clementiam cogitantes et gubernandae ecclesiae libram tenentes sic censuram uigoris peccatoribus exhibemus, ut tamen lapsis erigendis et curandis uulneratis bonitatis et misericordiae diuinae medicinam non denegemus.
- 2 Quapropter facere te oportet plenissimas litteras ad coepiscopos nostros in Gallia constitutos, ne ultra Marcianum perui-

Epist. LXVIII. — Incipit ad Stephanum de Marciano arelatense (*add.* CZ: qui (qui et C) haeticos recepit (recepit feliciter C) CZ*ioq.* — 3 lugduno *Coiq* frater carissime *om. V* 4 uobis etiam o, uobis *V* 6 eadem *om. iq* arelatae o, arelato *Z* 7 se] sese *ov* coniunxerit] communicerit *Z* ueritate] unitate *Zo* 8 et] ut *Z* sacerdotis *C* confessione *C* dicesserit *Z, om. C'ioq.* disiunxerit *C' in marg.* 9 prauitatem] *add. ioq:* se diuiserit cum ab eo ut] et *C* ut ... paenitentibus et *om. ioq* 10 paenitentibus] facientibus *exp. C* et d.] eo dolentibus *C* et ad] ac ex ad *C, et V* 12 claudantur *Zo'v* fouenda] et curanda *add. Z* 13 communicatione nostra *Z* 14 praedam] rapinam *Z* cui] quod cui *Z* 15 fratres *km̄ Z* 16 gubernandam *io* 17 uigoribus *C'* peccatoribus] increpandis *add. Z* exigendis *o* 18 medicinam] medicina *o* 20 te *om. ioq* te oportet ex et eo propter *C* 21 gallia *V*, gallias *C'*, galliis *C'ioqv nisi quod is o in ras. m. 2, galla Z*

cacem et superbum et diuinæ pietatis ac fraternæ salutis inimicum collegio nostro insultare patiantur, quod necdum a nobis uideatur abstentus, qui iam pridem iactat et prædicat quod Nouatiano studens et eius peruicaciam sequens a communicatione se nostra segregauerit, cum Nouatianus ipse quem sequitur olim abstentus et hostis ecclesiæ iudicatus sit et cum ad nos in Africam legatos misisset optans ad communicationem nostram admittere, hinc a concilio plurimorum sacerdotum qui præsentibus eramus sententiam retulerit se foris esse coepisse nec posse a quoquam nostri sibi communicari qui episcopo Cornelio in catholica ecclesia de Dei iudicio et cleri ac plebis suffragio ordinato profanum altare erigere et adulteram cathedram collocare et sacrilega contra uerum sacerdotem sacrificia offerre temptauerit, proinde si resipiscere et ad sanæ mentis consilium redire uellet, ageret pœnitentiam et ad ecclesiam supplex rediret. quam unum est, frater carissime, ut Nouatiano nuper retuso et refutato et per totum orbem a sacerdotibus Dei abstento nunc adultores adhuc nobis patiamur inludere et de maiestate ac dignitate ecclesiæ iudicare.

Dirigantur in prouinciam et ad plebem Arelate consistentem a te litteræ quibus abstento Marciano alius in loco eius substituat et grex Christi qui in hodiernum ab illo dissipatus et uulneratus contemnitur colligatur. sufficiat multos illic ex fratribus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace. uel ceteris

2 collegio ex collectio C	patiatu r	uideatur a nobis v
3 uidetur Coq	abstentur C ¹ item l. 6	quod] qui Z
se Zo, se sancta V	7 affricam Zio	5 nostra legatos om. Z, legatum ex
legatur C	ad] a Z	8 hinc om. Z
9 erant Z	retulerunt Z	esse] et hereticum esse Z
quam] iam quemquam Z	10 nrm C sed m in ras.,	nostrum Zv; cf.
p. 506, 24	communicare Z	sub epō Z
11 ecclesiæ C ¹	de om. C	et om. o
legam C	13 sacerdotum o ¹	14 respicere CZq
ex sacra C	15 agere Z	suplex ex simplex C
recuso o sed recusato in marg. m. 2	reputato C	17 urbem Z
abstente C ¹	nunc] non q	adultores add. o m. rec.
mus C	19 iudicare] uindicare o	20 dirigantur] add. Z: primo tue
littere	arelati Z	21 a te litteræ om. Z
ex et C		locum ioqv
		23 ex

subueniatur qui supersunt et diebus ac noctibus ingemescent et diuinam ac paternam misericordiam deprecantes solacium nostrae opitulationis exposcunt. idcirco enim, frater carissime, copiosum corpus est sacerdotum concordiae mutuae glutino atque unitatis uinculo copulatum, ut si quis ex collegio nostro haeresim facere et gregem Christi lacerare et uastare temptauerit, subueniant ceteri, qua pastores utiles et misericordes oues dominicas in gregem colligant. quid enim si in mari portus aliquis munitioibus suis ruptis infestus et periculosus esse nauibus coeperit, nonne nauigantes ad alios proximos portus naues suas dirigunt, ubi sit tutus [accessus] et salutaris introitus et statio segura? aut si in uia stabulum aliquod obsideri et teneri a latronibus coeperit, ut quisquis ingressus fuerit insidiantium illic infestatione capiatur, nonne commeantes hac opinione comperta stabula alia in itinere adpetunt tutiora, ubi sint fida hospitia et receptacula commeantibus tuta? quod necesse est apud nos esse, frater carissime, ut fratres nostros qui uitatis Marciani scopulis petunt ecclesiae portus salutare suscipiamus ad nos prompta et benigna humanitate et stabulum commeantibus praebemus tale quale est in euangelio, quo a latronibus sauciati et uulnerati suscipi et foueri et tutari ab stabulario possint.

4 Quae est enim maior aut melior cura praepositorum quam diligenti sollicitudine et medella salubri fouendis et conseruan-

1 qui ex quod C et diebus] qui diebus V, qui et diebus v ac] et Z 4 glutine iq 5 collegie C¹ 6 haeresim q 7 qua V, et qua C¹, et quasi C²v, et qui sunt Z, om. ioq; cf. p. 518, 14 8 oues] qui oues ioq in] quid in C¹ colligunt o¹ quid] quo modo C sed modo s. l. 9 aliqui C 10 ceperit nauibus Z, nauigantibus coeperit V ad alios] alius ad C 11 dirigerent Z et tutus Z accessus om. Cioq 13 obsidere et tenere C¹, obtineri et obsideri Z 14 fuerit om. iq commeantes hac om. Z 15 opinione om. Z, opsidione fort. appetant Z 16 sunt iq fida] tuta Z 17 necesse est] nunc esse CZv esse C¹ioq, debet C²Z 18 nostros] carissimos nostros Z uitatis Z, reiectis sup. etatis C, iactati ioqv marciana C¹ petunt] poscunt Z 19 Suscipiamus eos Z 21 quo] quod C et tutari om. Z 22 ab] a Zq 23 quae est enim pastorum V aut] et Z praepositorum om. V, pastorum Z

dis ouibus prouidere, cum Dominus loquatur et dicat: quod infirmatum est non confortastis, et quod male habuit non conroborastis, et quod contribulatum est non consolati estis, et quod errauit non reuocastis, et quod perit non inquisistis: et dispersae sunt oues meae, eo quod non sint pastores, et factae sunt in comesturam omnibus bestiis agri, et non fuit qui inquireret neque qui reuocaret. propterea haec dicit Dominus: ecce ego super pastores et inquiram oues meas de manibus eorum et auertam eos ut non pascant oues meas: et iam non pascent eas, et extraham eas de ore eorum, et pascam eas cum iudicio. cum ergo pastoribus talibus per quos dominicae oues necleguntur et pereunt sic Dominus cominetur, quid nos aliud facere oportet, frater carissime, quam colligendis et refoendis Christi ouibus exhibere diligentiam plenam et curandis lapsorum uulneribus paternae pietatis adhibere medicinam, quando etiam Dominus in euangelio moneat et dicat: non est opus sanis medicus, sed male habentibus. nam etsi pastores multisumus, unum tamen gregem pasimus, et oues uniuersas quas Christus sanguine suo et passione quaesiuit colligere et fouere debemus nec pati supplices et dolentes fratres nostros crudeliter despici et superba quorundam praesumptione calcari, cum scriptum sit: ille autem qui contumax est uir sui iactans nihil omnino proficiet, qui dilatauit tamquam inferi animam suam, et eiusmodi omnes Dominus in euangelio culpet et damnet

1 Ex. 34, 4—6. 10. 16. 19 Matth. 9, 12. 24 Ab. 2, 5.

1 ouibus] quibusque Z 2 infirmum Z 3 tribulatum Z_q 4 consolati estis] consolidaatis *ioqv*; cf. 654, 15 et quod] quod *iq* 5 periit *Ziqv* requisistis Z 6 sint p. e. factae *om. Z* 7 facti C comestura Z in omnibus *v* 11 ut *ex* et C 12 oues meas de Z 14 dño C¹, *om. iq* 15 quod C¹ 16 refoendis] reformandis Z 18 quando—dicat] quomodo ei dicat dñs in euangelio Z etiam] eam C, et *v* 22 adquisiuit Z et] ac Z 23 et superba] ut sup Z 24 ille qui autem praesumit contumax est Z 25 proficiet *v* 26 inferus Z, infernus *v*; cf. 669, 1 27 omnes] om̄ C¹, homines C²Z_o dño C¹, *om. Z* euangelio suo *Cov*

dicens: uos estis qui iustificatis uos in conspectu hominum. Deus autem dinoscit corda uestra, quoniam quod excelsum est in hominibus execratio est in conspectu Dei. execrabiles et detestabiles dicit esse qui sibi placeant, qui tumidi et inflati aliquid sibi adroganter adsumant. ex quibus cum Marcianus esse coeperit et se Nouatiano coniungens aduersarius misericordiae et pietatis extiterit, sententiam non dicat, sed accipiat, nec sic agat quasi ipse iudicauerit de collegio sacerdotum, quando ipse sit ab uniuersis sacerdotibus iudicatus. 10

5 Seruandus est enim antecessorum nostrorum beatorum martyrum Cornelii et Lucii honor gloriosus: quorum memoriam cum nos honoremus, multo magis tu, frater carissime, honorificare et seruare grauitate et auctoritate tua debes, qui uicarius et successor eorum factus es. illi enim pleni spiritu Domini et in glorioso martyrio constituti dandam esse lapsis pacem censuerunt et paenitentia acta fructum communicationis et pacis negandum non esse litteris suis signauerunt. quam rem omnes omnino ubique censuimus. neque enim poterat esse apud nos sensus diuersus, in quibus unus esset spiritus: et ideo manifestum est eum spiritus sancti ueritatem cum ceteris non tenere quem uidemus diuersa sentire. significa plane nobis quis in locum Marciani Arelate fuerit substitutus, ut

1 Luc. 16, 15.

2 dinoscit] nouit Z	quoniam] quia Z	3 in] coram Z	exe-
cratio] execrabile Zo	4 in conspectu dei execrabile est Z	5 pla-	
cent Z	temedi Z	6 assumunt Z	et se ex ete C, esse Z
7 coniunges C ¹ , coniunctus et Z	et om. Z	9 quando] quō Z	
ipse om. Z	11 nrm C ¹	martyrum beatorum o	12 corneli
et luci C ¹	14 grauitatem C, auctoritate q	quis Z	15 et
om. V	successorem C ¹	eorum om. C, eis V	illic C ¹
pleno C ¹	16 dei Zo	18 signauerunt ex negauerunt C	
20 diuersis Z	esset] est et C ¹ , est C ³ ZViqv	21 et ... sancti	
om. Z	eum] cum q	22 sentimus non tenere Z	significare C ¹ ,
significabis Z	plana C ¹	23 marciane C	arelate o, are-
lato Z	constitutus C		

sciamus ad quem fratres nostros dirigere et cui scribere debeamus. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXVIII.

CYPRIANVS MAGNO FILIO S.

5 Pro tua religiosa diligentia consuluisti mediocritatem nostram, 1
fili carissime, an inter ceteros haereticos eos quoque qui a Nouatiano ueniunt post profanum eius lauacrum baptizari et sanctificari in ecclesia catholica legitimo et uero et unico ecclesiae
baptismo oporteat. de qua re quantum fidei nostrae capacitas
10 et scripturarum diuinarum sanctitas ac ueritas suggerit, dicimus
omnes omnino haereticos et schismaticos nihil habere potestatis
ac iuris. propter quod Nouatianus nec debet nec potest excipi
quo minus ipse quoque extra ecclesiam consistens et contra pacem
ac dilectionem Christi faciens inter aduersarios et anti-
15 christos computetur. neque enim Dominus noster Iesus Christus
cum in euangelio suo testaretur inimicos suos esse eos qui secum
non essent aliquam speciem haereseos designauit, sed omnes
omnino qui secum non essent et secum non colligentes gregem

1 ad quē *ex adq. C* scribere] *seruire Z* 2 semper b. ualere]
semper habere te bene nec non in dño ualere *Z*. — Explicit ad Stephanum
(*add. Z*: de Martino arelatense qui hereticos recepit) *Zo*, Explicit *i*,
om. Cp. —

Epist. LXVIII. — Incipit de his qui in lecto consequuntur *SQ nisi quod Q* incipit *om.*, Incipit ad Magnum de Nouatiano (nouat *C*) *CLP*, Incipit ad Magnum de Nouatiano de (et de *R*) his qui in lecto (gratiam *add. M s. l. m. 2*) consequuntur *MR*. — 4 filio *om. S* 7 ueniant *CPQB* prophanum *So* et *om. C* et sanctificari *om. S* 8 ecclesiam catholicam legitime uero et uno *C, om. R* 9 baptissimo *S* fidei] fidei quoque *Q* nosti *M* (nostrae *Q*) 11 omnes] dñs *C* chismaticos *S* 12 debent *R* nec] *ne. P* 14 inter *.. L* im *eras*. antichristo *L* 16 inimicos *S*, aduersarios *CLPQRv* 17 essent] esset *R*, esse *L* haereseos] hereticos *Q* omnes] dñs *C* 18 omnino] hereticos *add. CB* essent et secum non *om. S* colligerent (gregem s. spargerent *om.*) *R*

suum spargerent aduersarios esse ostendit dicens: qui non est mecum, aduersus me est: et qui non mecum colligit, spargit. item beatus apostolus Ioannes nec ipse ullam haeresin aut schisma discreuit aut aliquos speciatim separet posuit, sed uniuersos qui de ecclesia exissent quique contra ecclesiam facerent, antichristos appellauit dicens: audistis quia antichristus uenit, nunc autem antichristi multi facti sunt. unde cognoscimus quia nouissima hora est. ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum. unde apparet aduersarios Domini et antichristos omnes esse quos constet a caritate adque ab unitate ecclesiae catholicae recessisse. adhuc quoque Dominus in euangelio suo ponit et dicit: si uero et ecclesiam contempserit, sit tibi tamquam ethnicus et publicanus. si autem qui ecclesiam contempnunt ut ethnici et publicani habentur, multo magis utique rebelles et hostes falsa altaria et illicita sacerdotia et sacrificia sacrilega et nomipa adulterata fingentes inter ethnicos et publicanos necesse est computentur, quando minora peccantes et tantum ecclesiae contemptores ethnici et publicani sententia Domini iudicentur.

2 Quod ecclesia una sit declarat in cantico canticorum spiritus sanctus ex persona Christi dicens: una est columba mea,

1 Luc. 11, 23.
23 Cant. 6, 8.

6 I Io. 2, 18. 19.

13 Matth. 18, 17.

1 aduersarios suos <i>CQRv</i>	2 aduersum <i>CLPRv</i>	mecum non <i>CRv</i>
3 iohannes apostolus <i>v</i>	4 haeresim <i>CPRv</i>	discreuit] disseruit <i>C</i>
aut <i>om. R</i>	aliquo <i>C</i>	separatos <i>C</i> o ex i posuit <i>om. L</i>
sed <i>S</i>	6 dicens . . . uenit <i>add. P m. 2 in marg.</i>	5 qui] quo <i>C</i> ,
qui iam <i>R</i>	7 multi <i>om. R</i>	8 facti sunt ex faciunt <i>P</i>
9 erent <i>C</i> ¹	10 ex nobis fuissent <i>S</i>	mansissent] utique <i>add. Qv</i>
11 dno <i>C</i> , dns <i>R</i>	et <i>om. QS, eras. in M; fort. dni et di antichristos</i>	12 constat <i>P</i> ¹
omnes] communes <i>S</i>	esse ex sse <i>S</i>	14 uero
et] uero <i>C</i>	tamquam] quasi <i>R, om. C</i>	16 ut <i>S, et Q, om. CLPRv</i>
18 sacrilegae <i>P</i> , et sacrilega <i>S</i>	adultera <i>V</i>	publicanus <i>L</i>
19 quando minora] quam] dno <i>S</i>	20 et ethnicus et publicanus <i>S</i>	
22 quod] autem <i>add. CLPQRv</i>	sps scs in cantico canticorum <i>C</i>	
in cantico canticorum <i>om. R</i>	cantico <i>om. P</i>	23 dicit <i>C</i> ¹

perfecta mea, una est matri suae, electa genetrici
suae. de qua item denuo dicit: hortus conclusus soror
mea sponsa, fons signatus, puteus aquae uiuae. si
autem hortus conclusus est sponsa Christi quae est ecclesia,
5 patere res clausa alienis et profanis non potest. et si fons signatus
est, neque bibere inde neque consignari potest cui foris posito
accessus ad fontem non est. puteus quoque aquae uiuae si unus
est, idem qui intus est, uiuificari et sanctificari foris positus ex
10 illa aqua non potest, ex qua solis eis qui intus sunt usus omnis
et potus concessus est. quod et Petrus ostendens unam ecclesiam
esse et solos eos qui in ecclesia sint baptizari posse posuit et
dixit: in arca Noe pauci id est octo animae homi-
num saluae factae sunt per aquam, quod et uos
similiter saluos faciet baptisma, probans et contestans
15 unam arcam Noe typum fuisse unius ecclesiae. si potuit tunc in
illo expiati et purificati mundi baptismo saluus per aquam fieri
qui in arca Noe non fuit, potest et nunc uiuificari per baptisma
qui in ecclesia non est, cui soli baptisma concessum est. sed et
Paulus hoc idem adhuc apertius et clarius manifestans ad Ephe-
20 sios scribit et dicit: Christus dilexit ecclesiam et se
ipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret pur-

2 Cant. 4, 12. 12 I Petr. 3, 20, 21. 20 Eph. 5, 25, 26.

1 matris *LQ* electa est genetrici * *Q* 3 sponsa] sponsa
mea *CR* fons ex foris *C* signatur *C*¹ 4 hortos *L*¹ 5 patere
res] patereris *S*, patere ecclesia *C* potest] potens *S* 6 est *om. S*
consignare *S* potest] posset *S* cui] qui *S* positus *S*
7 si. *P in ras.* unius *SQ* (unus *M*) 8 idemque *Rv, om. S; fort.*
idemque qui intus est *om. S* et sanctificari *om. QS* positos *Q*
potius *S* 9 aqua] qua *B* intus] inter *S* sunt usus] sumus *S*
10 *alt. et om. S* 11 in *S s. l. m. 2* ecclesia s. b. posse] ecclesiam
esse et soli baptizati possint *S* sunt *CR*¹ 12 id est pauci *Q*
13 quod] quo *P*, quomodo *CB* uos] illos *S* 14 probans ex pro-
batis *C* 15 unam arcam noe] una arcana et *S* potuit] posuit *S*
16 expiati et] excipiet *S* saluos *C*¹, saluis *S* 17 arcam *Q* noe
om. V et *om. R* tunc *S* uiuificari] purificari *C* 18 eccle-
siam *S* cui ex qui *S*, cum *P* sola *C*¹*S* est] es *R* 19 paulus
apostolus *CLPQRv* hoc] hoc est *S* 20 ecclesiam suam *S*
21 purgans] portans *C*

gans eam lauacro aquae. quod si una est ecclesia quae a Christo diligitur et lauacro eius sola purgatur, quomodo qui in ecclesia non est aut diligi a Christo aut abluī et purgari lauacro eius potest?

- 3 Propter quod cum sola ecclesia habeat aquam uitalem et baptizandi adque abluendi hominis potestatem, qui dicit apud Nouatianum baptizari et sanctificari aliquem posse, prius ostendat et doceat Nouatianum in ecclesia esse aut ecclesiae praesidere. ecclesia enim una est, quae una et intus esse et foris non potest. si enim apud Nouatianum est, apud Cornelium non fuit. si uero apud Cornelium fuit, qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit et quem praeter sacerdotii honorem martyrio quoque Dominus glorificauit, Nouatianus in ecclesia non est nec episcopus computari potest, qui euangelica et apostolica traditione contempta nemini succedens a se ipso ortus est. habere namque aut tenere ecclesiam nullo modo potest qui ordinatus in ecclesia non est.
- 4 Foris autem non esse ecclesiam nec scindi aduersum se aut diuidi posse, sed inseparabilis adque indiuiduae domus unitatem tenere manifestat scripturae diuinae fides, cum de sacramento paschae et agni qui agnus Christum designabat scriptum est: in domo una comedetur, non eicietis de domo carnem foras. quod item circa Raab quae ipsa quoque typum portabat ecclesiae expressum uidemus, cui mandatur et dici-

22 Ex. 12, 46.

1 lauacra <i>S</i>	2 qui <i>om. L</i>	3 aut abluī] et abluī <i>L</i>	4 potest]
sola potest <i>S</i>	5 solae <i>R</i>	7 ostendit <i>C</i> ¹	8 et doceat nouatianum
<i>om. S</i>	9 et intus esse] intus <i>S</i> ; recte fort.		non <i>om. S</i>
<i>om. R</i>	apud] ad <i>S</i>	est <i>sup. et P</i>	10 si
et quem <i>R in ras.</i>			ium non fuit . . . <i>L 12</i>
<i>add. P m. 2 in marg., om. C</i>	non . . . cornelium <i>om. L</i>		si u. a. c. fuit
12 suggestit <i>S</i>	13 dñm <i>Q</i>	11 fauiano <i>Q</i>	legitimo <i>L</i>
qui in <i>S</i>	15 succedes <i>R</i>	glorificauit] clarificauit <i>C</i>	14 qui]
quae <i>S</i>	18 autem <i>S, enim CLPQRv</i>	hortus <i>L</i> ¹ , ordinatus <i>CRV</i>	nam
aduersus <i>S</i>	19 potest <i>C</i> ¹	adque] ad <i>R</i>	21 pasce <i>R</i>
agnos <i>R</i>	est] sit <i>CRv</i>	22 comedetis <i>S</i>	domum <i>M</i>
(domo <i>Q</i>)	carne <i>S</i>	23 rahab <i>P, atq. S</i>	quae <i>om. S</i>

tur: patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et omnis qui exierit ostium domus tuae foras reus sibi erit. quo sacramento declaratur in unam domum solam id est in ecclesiam uicturos et ab interitu mundi euasuros colligi oportere, quisque autem de collectis foras exierit, id est si quis quamuis in ecclesia gratiam consecutus recesserit et ab ecclesia exierit, reum futurum, id est ipsum sibi quod pereat imputaturum. quod apostolus Paulus explanat docens et praecipiens haereticum uitandum esse ut peruersum et peccatorem et a semet ipso damnatum. hic est enim qui reus sibi erit, non ab episcopo eiectus, sed sponte de ecclesia profugus, haeretica praesumptione a semet ipso damnatus.

Et idcirco Dominus insinuans nobis unitatem de diuina auctoritate uenientem ponit et dicit: ego et pater unum sumus. ad quam unitatem redigens ecclesiam suam denuo dicit: et erit unus grex et unus pastor. si autem grex unus est, quomodo potest gregi adnumerari qui in numero gregis non est aut pastor haberi quomodo potest qui manente uero pastore et in ecclesia Dei ordinatione succedanea praesidente nemini succedens et a se ipse incipiens alienus fit et profanus, dominicae pacis ac diuinae unitatis inimicus, non

1 Ios. 2, 18, 19. 16 Io. 10, 30. 18 Io. 10, 16.

2 collegis <i>S</i>	ipsa <i>R</i> , ipsum <i>S</i>	3 omnes <i>C¹LR¹</i>	exie-
rint <i>S</i>	ostenum <i>S</i> , hostium <i>C</i>	4 tibi <i>Q</i> (sibi <i>M</i>), ibi <i>L</i>	
5 et <i>om. R</i>	6 collegi <i>S</i>	quisquis <i>Rv</i>	7 ecclesiam <i>QS</i>
8 ecclesiae <i>C¹</i> , ecclesia gratiam <i>R</i>	reum] sibi <i>add. CQv</i>	10 explanato <i>R</i> , exclamat <i>S</i>	9 futu-
rum . . . sibi <i>om. R</i>	quod p.] quo p. <i>R</i>	11 uitandum] multandum <i>R</i>	ut] et <i>C</i>
dicens <i>C</i>	12 est	enim qui] enim qui <i>Q</i> , enim <i>v</i>	sibi reus <i>C</i>
<i>ex</i> nam <i>C</i>	13 deiectus <i>C</i>	et heretica <i>CQR</i>	erit qui <i>v</i>
datus <i>S</i>	15 uobis <i>R</i>	de <i>om. R</i>	non
pater <i>Q</i> (ego e. p. unum sumus <i>M</i>)	16 unum sumus ego et	18 et <i>om. C</i>	erit] erunt <i>Q</i>
19 adnumerare <i>S</i>	20 pastor haberi] pastore <i>S</i> ; fort. pastor esse		
qui <i>om. S</i>	21 et <i>om. C</i>	dm̄ <i>CR</i>	succidanea <i>L</i> , succedant
ea <i>CMS</i> (succedanea <i>Q</i>)	22 ipso <i>CLPRv</i>	23 inimicos <i>R</i>	

habitans in domo Dei id est in ecclesia Dei, in qua non nisi concordēs adque unanimes habitant, loquente in psalmis spiritu sancto et dicente: Deus qui inhabitare facit unanimes in domo? denique unanimitatem christianam firma sibi adque inseparabili caritate conexam etiam ipsa dominica sacrificia declarant. nam quando Dominus corpus suum panem uocat de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat indicat adunatum: et quando sanguinem suum uinum appellat de botruis adque acinis plurimis expressum adque in unum coactum, gregem item nostrum significat commixtione adunatae multitudinis copulatum. si Nouatianus huic pani dominico adunatus est, si Christi poculo et ipse commixtus est, poterit uideri et unici ecclesiastici baptismi habere gratiam posse, si eum constiterit ecclesiae unitatem tenere.

- 6 Denique quam sit inseparabile unitatis sacramentum et quam sine spe sint et perditionem sibi maximam de indignatione Dei adquirent qui schisma faciunt et relicto episcopo alium sibi foris pseudoepiscopum constituunt, declarat in libris Regnorum scriptura diuina, ubi a tribu Iuda et Benjamin decem tribus scissae sunt et relicto rege suo alterum sibi foris constituunt: et indignatus est, inquit, Dominus in omni semine Israel et dimouit eos et dedit eos in direptionem donec

3 Ps. 67, 7. 20 II Reg. 17, 20. 21.

1 dñi C ¹	dei] christi CR	2 unianimes CL, unanimitas S
psalmis] psalmista C	3 habitare CR	unianimes C ¹ LS et
ita saepius	4 cristianam S	6 declarantur C ¹
iestum R	9 botruis C ¹ LPQR ¹ V, butruis S, botris C ¹ R ¹ v	7 con-
ex amicis L, racemis C	10 expressum] et presumat R	acinis
om. P	11 commistione S	adunate Q, adunitate S; fort. ad
unitatem	copulatam] runt spm R. om. si nouatianus ... p. 765, 11	
peccare coepe	12 huic ex hic C	si om. S
potest C	14 constituerit S	ecclesia L
quam S	16 sibi] subi S	maxima S, maxime C
posito C	17 chrisma S	foris pseudoepiscopum om. S
patribus S	18 regnorum ... tribu om. L	19 tribu] tribus PQ,
fort. expungenda	decim P	schissae S
om. S	omne sem C	20 sint LPS
		sunt et
		21 est
		constituerunt v, instituerunt C
		21 est
		istrahel QS (isrl M) ita saepius

abiceret eos a facie sua, quia dissipatus est Israel
a domo Dauid, et constituerunt sibi regem Hiero-
boam filium Nabat. indignatum esse Dominum dixit et
eos in perditionem dedisse quod ab unitate dissipati essent ad-
5 que alterum sibi regem constituissent. et tanta indignatio Do-
mini extitit aduersus illos qui schisma fecerant, ut etiam cum
homo Dei ad Hieroboam missus esset qui ei peccata sua expro-
braret adque ultionem futuram praediceret, panem quoque apud
illos edere et aquam bibere uetaretur. quod cum non custodisset
10 et contra praeceptum Dei prandisset, statim diuinae censurae
maiestate percussus est, unde regrediens inpetu ac morsu leonis
in itinere necaretur. et audet quisquam uestrum dicere aquam
baptismi salutarem et gratiam caelestem communem cum schi-
smaticis esse posse, cum quibus nec terrestris ** nec saecularis
15 potus debeat esse communis? satiat adhuc in euangelio suo
Dominus et maiorem intellegentiae lucem manifestat quod idem
qui tunc se a tribu Iuda et Benjamin sciderant et Hierosolymis
derelictis Samariam secesserant, inter profanos et gentiles con-
putarentur. nam cum primum discipulos suos in ministerium
20 salutis mitteret, mandauit et dixit: in uiam nationum ne

20 Matth. 10, 5.

1 quia] quō C 2 ieroboam C et postea 3 nabath v, iobath C,
manabat S dñō L dixit CLPQSV, dicit v 4 eos *** M
qui eras. (eos Q) dissipati L adq. ad M (adq. Q) 5 con-
stituant S indignatione dñs P 6 aduersos S fecerunt CS
ut C s. l. cum om. S 7 ad] ab S ieroboam L esset]
est L ei] et C exprobraret CL 8 praedicaret S panem . . .
uetaretur om. hic S et inserit l. 13 post gratiam caelestem et 9 uita-
retur L non om. S custodissent S 10 prandisset Q,
prandedissent S censura maiestatis ex censure maiestate ate C
11 unde S, ut inde CLPQv recedens CV impetum Q 12 in
om. L uestrum S, om. CLPQv 13 et gratiam caelestem]
et gratiam salutarem et gratiam caelestem et S; cf. l. 8 com-
mune S 14 terrestri] cibis add. v 15 putus S debet v
satiata C, satiati M (satiat Q), sonat Pamelius 16 maiore LP
intellegentiae suae S luce LPS hiidem LPQ 17 se tunc v
scinderant LQS, insciderant P 18 samaria C computarentur]
communicaretur S 20 mittere C, inmitteret M (mitteret Q)

abieritis et in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis. ad Iudaeos prius mittens gentiles adhuc praeteriri iubet: addendo autem et ciuitatem Samaritanorum debere omitti, ubi erant schismatici, ostendit schismaticos gentilibus adaequari.

- 7 Quod si aliquis illud opponit ut dicat eandem Nouatianum legem tenere quam catholica ecclesia teneat, eodem symbolo quo et nos baptizare, eundem nosse Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum, ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse quod uideatur interrogatione baptismi a nobis non discrepare: sciat quisque hoc opponendum putat primum non esse unam nobis et schismaticis symboli legem neque eandem interrogationem. nam cum dicunt credis in remissionem peccatorum et uitam aeternam per sanctam ecclesiam, mentiuntur interrogatione, quando non habeant ecclesiam. tunc deinde uoce sua ipsi confitentur remissionem peccatorum non dari nisi per sanctam ecclesiam posse, quam non habentes ostendunt remitti illic peccata non posse.
- 8 Quod uero eundem quem et nos Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum nosse dicuntur, nec hoc adiuuare tales potest. nam et Core et Dathan et Abiron cum sacerdote Aaron et Moyse eundem Deum nouerant, pari lege et religione uiuentes, unum et uerum Deum qui colendus adque

1 abieritis *S*, ieritis *C²LPQ*, geritis *C¹* samaritarum *L* item. *l.* 3
 intraueritis *S*, introieritis *CLPQv* 2 prius] primum *C* genti-
 lem *C* praeterire *C* 4 erunt *C¹* scismatici *C*; deinde
 repetit p. 755,14 esse posse c. q. nec terrestris nec a. p. d. e. c. satiata
 a. i. e. a. d. et maiore i. luce manifestat quod gentilis *C¹* 7 cato-
 lica *S* tenet *S* 8 quo et nos *C* a. *l.* nosse] filium
 nosse *S* eundem f. christum *om.* *C¹* 9 eundem spiritum *om.* *S*
 ac *om.* *L*, hac *S* propter hoc] propterea *V* 10 in interrogatione *Qv*
 11 quisquis *v* opponidum *C¹* 13 symboli *S* nec ex nihil *S*
 m. 2 14 in *om.* *v* remissione *QS* 15 mentiuntur . . . *l.* 17
 peccatorum *om.* *S* in interrogatione *Cv* 16 uoci suae *C¹*
 17 dari non *C* ecclesia *L* posse *C*, dari posse *S*, *om.* *LPQ*
 quam] qua *SQ¹*, quando *M* 18 illis *S* posse ex esse *C*, habere
 non posse *S* 19 quem] quod *S* 21 potest] possent *S* cor||re *P*
 c in ras., chore *Cv* et abiron et dathans *S* 22 aron *QS*
 moysen *CPQ*, moyses *L* 23 adque inuocandus *om.* *S*

inuocandus fuerat inuocabant: tamen quia loci sui ministerium transgressi contra Aaron sacerdotem qui sacerdotium legitimum dignatione Dei adque ordinatione Domini perceperat sacrificandi sibi licentiam uindicauerunt, diuinitus percussi poenas statim pro illicitis conatibus pependerit, nec potuerunt rata esse et proficere sacrificia inreligiose et illicita contra ius diuinae dispositionis oblata. turibula quoque ipsa, in quibus incensum illicita fuerat oblatum, ne in usum de cetero essent sacerdotibus, sed potius indignationis et ultionis diuinae memoriam corrigendis posteris exhiberent, iussu Domini conflata adque igne purgata in laminas ductiles producuntur et adfiguntur altari secundum quod loquitur scriptura diuina. memoriale, inquit, filiis Israel ut non accedat quisquam alienigena qui non est ex semine Aaron inponere incensum ante Dominum ut non sit sicut Core. et tamen illi schisma non fecerant nec foras egressi contra Dei sacerdotes inpudenter adque hostiliter rebellauerant, quod nunc hi ecclesiam scindentes et contra pacem adque unitatem Christi rebelles cathedram sibi constituere et primatum adsumere et baptizandi adque offerendi licentiam uindicare conantur. quomodo perficere quae agunt aut impetrare aliquid illicitis conatibus de Deo possunt qui contra Deum quod eis non licet moliuntur? quare qui Nouatiano siue ceteris eiusmodi schismaticis patrocinantur frustra contendunt baptizari et sanctificari illic aliquem salutari baptismo posse ubi constet baptizantem baptizandi licentiam non habere.

12 Num. 16, 40.

1 quia] quō S	2 qui. L, quia Q ¹ S (qui MQ ²)	3 dignatio S
domini L, dei atq. S, om. CPQV	perceperant S	6 diuinae
om. S	7 turibula PQS	ipsa] illa C
8 usum CS, usu LPQv	9 et ultionis om. S	in quibus om. S
10 exhiberent S	11 laminas L ² PQ, flammias L ¹	et adfiguntur L (1 eras.), om. S
12 et loquitur C	13 ut] et S	recedat S
15 dm S	sit om. C	sicut ex sic L
16 sacerdotis S	17 reuelauerant QS, rebellauerunt L	hii L s. l.
20 quae] quod C	21 illicitos S	conatibus Q ¹ (conatibus MQ ²)
22 nouatianus L	23 siue om. C	ceteros S, ceterisque C
24 et sanctificari om. S	salutare S	25 posse et S, possit C, potest L

- 9 Adque ut magis intellegi posset contra eiusmodi audaciam quae sit censura diuina, inuenimus in tali facinore non solum duces et auctores sed et participes poenis destinari, nisi se a communione malorum separauerint, praecipiente per Moysen Domino et dicente: separamini a tabernaculis hominum istorum durissimorum et nolite tangere ab omnibus quae sunt eis, ne simul pereatis in peccato eorum. et quod comminatus per Moysen Dominus fuerat impleuit, ut quisque se a Core et Dathan et Abiron non separasset poenas statim pro impia communione persolueret. quo exemplo ostenditur et probatur obnoxios omnes et culpa et poenae futuros qui se schismaticis contra praepositos et sacerdotes inreligiosa temeritate miscuerunt. sicut etiam per Osee prophetam spiritus sanctus contestatur et dicit: sacrificia eorum tamquam panis luctus, omnes qui manducant eas contaminabuntur, docens scilicet et ostendens omnes omnino cum auctoribus supplicio coniungi qui fuerint eorum peccato contaminati.
- 10 Quae ergo apud eos merita esse circa Deum possunt quibus supplicia diuinitus inrogantur? aut quomodo tales iustificare et sanctificare baptizatos possunt qui hostes sacerdotum aliena et illicita et nullo sibi iure concessa usurpare conantur? quos tamen ipsos non miramur pro sua prauitate contendere. adserant necesse est singuli quique quod faciant, nec uolunt uicti facile

5 Num. 16, 26. 14 Os. 9, 4.

1 ut] quo *C s. l.* audaciam] aciam *S*, licentiam et audaciam *Q*
 2 facinora *L* 4 per *om. C* mosen *L* 5 dnm *Q* a *om. S*
 6 durissimorum istorum *C* 7 hominibus *C*, hominibus *S* peccatis *CV*
 8 comminatus *S* 9 quisquis *v* coreb *S* datham *S*
 10 et poenas *S* impia] coniuuratione et *add. C* quod *C*
 11 noxios *S* omnes et] dō se *C* ò in *ras.* 12 praepositum et
 sacerdotem dei *C* 13 miscuerit *C*, miscuerint *v* profeta *S*
 14 sanctus *om. S* dicat *M* (dicit *Q*) 15 ea] ea non *C* 16 con-
 taminati *L*, *exp. m. 2* omnes *om. S* 17 coniungi] compungi *C*
 fuerunt *C*¹ eorum] omnium *S* 20 quomodo *ex q* homo *C*
 et sanctificare *om. V* 21 hostes *exp. L*, hostias *C* i *s. l.* et aliena *M*
 (aliena *Q*) 22 iura *P* 23 adserant] enim *add. CVv* 24 faciant *S*,
 faciunt *CLPQV*

succumbere, quamvis sciant id quod faciant non licere. illud mirandum est, immo indignandum potius et dolendum, christianos antichristis adsistere et praeuaricatores fidei adque ecclesiae proditores intus in ipsa ecclesia contra ecclesiam stare. qui quoniam pertinaces alias et indociles uel hoc tamen confitentur quod uniuersi siue haeretici siue schismatici non habeant spiritum sanctum, et ideo baptizare quidem possint, dare autem spiritum sanctum non possint, in hoc ipso a nobis tenentur ut ostendamus nec baptizare omnino eos posse qui non habeant spiritum sanctum.

Nam cum in baptismo unicuique peccata sua remittantur, 11 probat et declarat in euangelio suo Dominus per eos solos posse peccata dimitti qui habent spiritum sanctum. post resurrectionem enim discipulos suos mittens loquitur ad eos et dicit: sicut 15 misit me pater, et ego mitto uos. hoc cum dixisset, insufflauit et ait illis: accipite spiritum sanctum. si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur. quo in loco ostendit eum solum posse baptizare et remissionem peccatorum dare qui habeat 20 sanctum spiritum. denique ipsum Christum Dominum nostrum baptizaturus Iohannes accepit ante spiritum sanctum cum adhuc esset in utero matris constitutus, ut certum esset adque manifestum baptizare non posse nisi eos qui habeant spiritum sanctum.

14 Io. 20, 21—23.

1 sciant] scismus <i>S</i>	id q. faciant <i>om. S</i>	faciunt <i>CLv</i>
3 antecristis <i>S</i> , anticristis <i>LQ</i> , antichristo <i>C</i>	4 proditore <i>S</i>	in
<i>om. C¹ Q</i> , intra <i>v</i>	ecclesiae <i>CQ</i> (ecclesia <i>M</i>), septa ecclesiae <i>v</i>	quoniam] quamquam <i>v</i>
<i>om. S</i>	5 aliis <i>P</i>	6 siue haeretici
7 et] e <i>C</i>	et ideo . . . sanctum <i>om. S</i>	possint <i>LP</i> ,
possunt <i>CQSV</i>	8 possint <i>LPS</i> , possunt <i>CQv</i>	9 habent <i>C</i>
10 spiritum sanctum] licentiam <i>C</i>	12 posse peccata sua <i>S</i> , peccata <i>V</i> ,	
peccata posse <i>v</i>	13 dimitti] remittantur <i>S</i>	habeant <i>CLQv</i>
14 enim <i>om. S</i>	et dicit] dicens <i>S</i>	17 cui <i>C</i>
remittuntur <i>CP</i>	illis <i>C</i>	remittetur <i>S</i> ,
quod <i>C</i>	si <i>om. C</i>	18 detenebitis detinebuntur
20 spm scm <i>CLPQv</i>	eum] eos <i>C s s. l.</i>	19 habet <i>P</i> , habeant <i>C²</i>
<i>s. l. m. 2</i> , non <i>C</i> , scm <i>V</i>	ipsum <i>om. C</i>	20 dnm christum <i>V</i>
	21 ante accepit <i>S</i>	22 esse in <i>L</i>

suum spargerent aduersarios esse ostendit dicens: qui non est mecum, aduersus me est: et qui non mecum colligit, spargit. item beatus apostolus Ioannes nec ipse ullam haeresin aut schisma discreuit aut aliquos speciatim separet posuit, sed uniuersos qui de ecclesia exissent quique contra ecclesiam facerent, antichristos appellauit dicens: audistis quia antichristus uenit, nunc autem antichristi multi facti sunt. unde cognoscimus quia nouissima hora est. ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum. unde apparet aduersarios Domini et antichristos omnes esse quos constet a caritate adque ab unitate ecclesiae catholicae recessisse. adhuc quoque Dominus in euangelio suo ponit et dicit: si uero et ecclesiam contempserit, sit tibi tamquam ethnicus et publicanus. si autem qui ecclesiam contempserit ut ethnici et publicani habentur, multo magis utique rebelles et hostes falsa altaria et illicita sacerdotia et sacrificia sacrilega et nomina adulterata fingentes inter ethnicos et publicanos necesse est computentur, quando minora peccantes et tantum ecclesiae contemptores ethnici et publicani sententia Domini iudicentur.

2 Quod ecclesia una sit declarat in cantico canticorum spiritus sanctus ex persona Christi dicens: una est columba mea,

1 Luc. 11, 23.
23 Cant. 6, 8.

6 I Io. 2, 18. 19.

13 Matth. 18, 17.

1 aduersarios suos	<i>CQRv</i>	2 aduersum	<i>CLPRv</i>	mecum non	<i>CRe</i>
3 iohannes apostolus	<i>v</i>	4 haeresim	<i>CPRv</i>	discreuit] disseruit	<i>C</i>
aut <i>om. R</i>	aliquo <i>C</i>	separatos	<i>C o ex i</i>	posuit <i>om. L</i>	5 qui]
sed <i>S</i>	6 dicens ... uenit	<i>add. P m. 2 in marg.</i>		quia] quo	<i>C,</i>
qui iam <i>R</i>	7 multi <i>om. R</i>	8 facti sunt	<i>ex faciunt P</i>	9 exi-	
rent <i>C</i> ¹	10 ex nobis fuissent	<i>S</i>	mansissent] utique	<i>add. Qv</i>	
11 dno <i>C,</i> dns <i>R</i>	et <i>om. QS, eras. in M; fort. dni et di</i>	antichristos			
omnes] communes	<i>S</i>	esse <i>ex sse S</i>	12 constat	<i>P</i> ¹	14 uero
et] uero <i>C</i>	tamquam] quasi	<i>R, om. C</i>	16 ut <i>S,</i> et <i>Q, om. CLPRv</i>		
18 sacrilegae <i>P,</i> et sacrilega	<i>S</i>	adultera	<i>V</i>	publicanus	<i>L</i>
19 quando minora] quam	<i>dmo S</i>	20 et ethnicus et publicanus	<i>S</i>		
22 quod] autem	<i>add. CLPQRv</i>	sps scs in cantico canticorum	<i>C</i>		
in cantico canticorum	<i>om. R</i>	cantico	<i>om. P</i>	23 dicit	<i>C</i> ¹

perfecta mea, una est matri suae, electa genetrici
 suae. de qua item denno dicit: hortus conclusus soror
 mea sponsa, fons signatus, puteus aquae uiuae. si
 autem hortus conclusus est sponsa Christi quae est ecclesia,
 5 patere res clausa alienis et profanis non potest. et si fons signatus
 est, neque bibere inde neque consignari potest cui foris posito
 accessus ad fontem non est. puteus quoque aquae uiuae si unus
 est, idem qui intus est, uiuificari et sanctificari foris positus ex
 illa aqua non potest, ex qua solis eis qui intus sunt usus omnis
 10 et potus concessus est. quod et Petrus ostendens unam ecclesiam
 esse et solos eos qui in ecclesia sint baptizari posse posuit et
 dixit: in arca Noe pauci id est octo animae homi-
 num saluae factae sunt per aquam, quod et uos
 similiter saluos faciet baptisma, probans et contestans
 15 unam arcam Noe typum fuisse unius ecclesiae. si potuit tunc in
 illo expiati et purificati mundi baptismo saluus per aquam fieri
 qui in arca Noe non fuit, potest et nunc uiuificari per baptisma
 qui in ecclesia non est, cui soli baptisma concessum est. sed et
 Paulus hoc idem adhuc apertius et clarius manifestans ad Ephe-
 20 sios scribit et dicit: Christus dilexit ecclesiam et se
 ipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret pur-

2 Cant. 4, 12. 12 I Petr. 3, 20, 21. 20 Eph. 5, 25, 26.

1 matris *LQ* electa est genetrici * *Q* 3 sponsa] sponsa
 mea *CR* fons ex foris *C* signatur *C*¹ 4 hortos *L*¹ 5 patere
 res] patereris *S*, patere ecclesia *C* potest] potens *S* 6 est *om. S*
 consignare *S* potest] posset *S* cui] qui *S* positus *S*
 7 si * *P in ras.* unius *SQ* (unus *M*) 8 idemque *Rv, om. S; fort.*
 idemque qui intus est *om. S* et sanctificari *om. QS* positos *Q*
 potius *S* 9 aqua] qua *R* intus] inter *S* sunt usus] sumus *S*
 10 *alt. et om. S* 11 in *S s. l. m. 2* ecclesia s. b. posse] ecclesiam
 esse et soli baptizati possint *S* sunt *CR*¹ 12 id est pauci *Q*
 13 quod] quo *P*, quomodo *CR* uos] illos *S* 14 probans ex pro-
 batis *C* 15 unam arcam noe] una arcana et *S* potuit] posuit *S*
 16 expiati et] excipiet *S* saluos *C*¹, saluis *S* 17 arcam *Q* noe
om. V et *om. R* tunc *S* uiuificari] purificari *C* 18 eccle-
 siam *S* cui ex qui *S*, cum *P* sola *C*²*S* est] es *R* 19 paulus
 apostolus *CLPQRv* hoc] hoc est *S* 20 ecclesiam suam *S*
 21 purgans] portans *C*

suum
mec
git
hae
sui
sia
ar
fa
e
s
1

si una est ecclesia quae
sola purgatur, quomodo qui
a Christo aut ablui et purgari
habeat aquam uitalem et bap-
tismi potestatem, qui dicit apud No-
uatianum aliquem posse, prius ostendat
ecclesiam esse aut ecclesiae praesidere.
una et intus esse et foris non potest.
apud Cornelium non fuit. si uero
episcopo legitima ordinatione
sacerdotii honorem martyrio quoque
in ecclesia non est nec episco-
patus euangelica et apostolica traditione
a se ipso ortus est. habere namque
modo potest qui ordinatus in ecclesia

ecclesiam nec scindi aduersum se aut
parabilis adque indiuiduae domus unitatem
scripturae diuinae fides, cum de sacramento
Christum designabat scriptum est:
comedetur, non eicietis de domo car-
nis item circa Raab quae ipsa quoque typum
expressum uidemus, cui mandatur et dici-

2 qui om. L 3 aut ablui] et ablui L 4 potest]
3 scilicet B 7 ostendit C¹ 8 et doceat nouatianum
4 non esse] intus S; recte fort. non om. S 10 si
apud ad S est sup. et P ium non fuit ... l. 12
non ... cornelium om. L si u. a. c. fuit
om. C 11 fauiano Q legitimo L
13 dam Q glorificauit] clarificauit C 14 qui]
15 succedet R hortus L¹, ordinatus CRV nam
16 autem S. enim CLPQRo scinci R¹, secundi L
19 potest C¹ adque] ad R 21 pasce B
est; sit CBs 22 comedetis S domum M
carne S 23 rahab P, atq. S quae om. S

tur: patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et omnis qui exierit ostium domus tuae foras reus sibi erit. quo sacramento declaratur in unam domum solam id est in ecclesiam uicturos et ab interitu mundi euasuros colligi oportere, quisque autem de collectis foras exierit, id est si quis quamuis in ecclesia gratiam consecutus recesserit et ab ecclesia exierit, reum futurum, id est ipsum sibi quod pereat inputaturum. quod apostolus Paulus explanat docens et praecipiens haereticum uitandum esse ut peruersum et peccatorem et a semet ipso damnatum. hic est enim qui reus sibi erit, non ab episcopo eiectus, sed sponte de ecclesia profugus, haeretica praesumptione a semet ipso damnatus.

Et idcirco Dominus insinuans nobis unitatem de diuina auctoritate uenientem ponit et dicit: ego et pater unum sumus. ad quam unitatem redigens ecclesiam suam denuo dicit: et erit unus grex et unus pastor. si autem grex unus est, quomodo potest gregi adnumerari qui in numero gregis non est aut pastor haberi quomodo potest qui manente uero pastore et in ecclesia Dei ordinatione succedanea praesidente nemini succedens et a se ipse incipiens alienus fit et profanus, dominicae pacis ac diuinae unitatis inimicus, non

1 Ios. 2, 18. 19. 16 Io. 10, 30. 18 Io. 10, 16.

2 collegis <i>S</i>	ipsa <i>R</i> , ipsum <i>S</i>	3 omnes <i>C¹LR¹</i>	exie-
runt <i>S</i>	ostium <i>S</i> , hostium <i>C</i>	4 tibi <i>Q</i> (sibi <i>M</i>), ibi <i>L</i>	
5 et <i>om. R</i>	6 collegi <i>S</i>	quisquis <i>Rv</i>	7 ecclesiam <i>QS</i>
8 ecclesiae <i>C¹</i> , ecclesia gratiam <i>R</i>	reum] sibi <i>add. CQv</i>	9 futu-	
rum . . . sibi <i>om. R</i>	quod p.] quo p. <i>R</i>	10 explanato <i>R</i> , exclamat <i>S</i>	
dicens <i>C</i>	11 uitandum] multandum <i>R</i>	ut] et <i>C</i>	12 est
enim qui] enim qui <i>Q</i> , enim <i>v</i>	sibi reus <i>C</i>	erit qui <i>v</i>	non
ex nam <i>C</i>	13 deiectus <i>C</i>	et heretica <i>CQR</i>	14 damnatur <i>C¹</i> ,
datus <i>S</i>	15 nobis <i>R</i>	de <i>om. R</i>	16 unum sumus ego et
pater <i>Q</i> (ego e. p. unum sumus <i>M</i>)	18 et <i>om. C</i>	erit] erunt <i>Q</i>	
19 adnumerare <i>S</i>	20 pastor haberi] pastore <i>S</i> ; fort. pastor esse		
qui <i>om. S</i>	21 et <i>om. C</i>	dn̄i <i>CR</i>	succidanea <i>L</i> , succedant
ea <i>CMRS</i> (succedanea <i>Q</i>)	22 ipso <i>CLPRv</i>	23 inimicos <i>R</i>	

gans eam lauacro aquae. quod si una est ecclesia quae a Christo diligitur et lauacro eius sola purgatur, quomodo qui in ecclesia non est aut diligi a Christo aut abluī et purgari lauacro eius potest?

- 3 Propter quod cum sola ecclesia habeat aquam uitalem et baptizandi adque abluendi hominis potestatem, qui dicit apud Nouatianum baptizari et sanctificari aliquem posse, prius ostendat et doceat Nouatianum in ecclesia esse aut ecclesiae praesidere. ecclesia enim una est, quae una et intus esse et foris non potest. si enim apud Nouatianum est, apud Cornelium non fuit. si uero apud Cornelium fuit, qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit et quem praeter sacerdotii honorem martyrio quoque Dominus glorificauit, Nouatianus in ecclesia non est nec episcopus computari potest, qui euangelica et apostolica traditione contempta nemini succedens a se ipso ortus est. habere namque aut tenere ecclesiam nullo modo potest qui ordinatus in ecclesia non est.
- 4 Foris autem non esse ecclesiam nec scindi aduersum se aut diuidi posse, sed inseparabilis adque indiuiduae domus unitatem tenere manifestat scripturae diuinae fides, cum de sacramento paschae et agni qui agnus Christum designabat scriptum est: in domo una comedetur, non eicietis de domo carnem foras. quod item circa Raab quae ipsa quoque typum portabat ecclesiae expressum uidemus, cui mandatur et dici-

22 Ex. 12, 46.

1 lauacra <i>S</i>	2 qui <i>om. L</i>	3 aut abluī] et abluī <i>L</i>	4 potest]
sola potest <i>S</i>	5 solae <i>R</i>	7 ostendit <i>C</i> ¹	8 et doceat nouatianum
<i>om. S</i>	9 et intus esse] intus <i>S</i> ; recte fort.		non <i>om. S</i>
<i>om. R</i>	apud] ad <i>S</i>	est sup. et <i>P</i>	10 si
et quem <i>R in ras.</i>			ium non fuit . . . <i>L 12</i>
add. <i>P m. 2 in marg., om. C</i>	non . . . cornelium <i>om. L</i>		si u. a. c. fuit
12 suggestit <i>S</i>	13 dñm <i>Q</i>	11 fauiano <i>Q</i>	legitimo <i>L</i>
qui in <i>S</i>	15 succedes <i>R</i>	glorificauit] clarificauit <i>C</i>	14 qui]
quae <i>S</i>	18 autem <i>S, enim CLPQRv</i>	hortus <i>L</i> ¹ , ordinatus <i>CRV</i>	nam
aduersus <i>S</i>	19 potest <i>C</i> ¹	adque] ad <i>R</i>	21 pasce <i>R</i>
agnos <i>R</i>	est] sit <i>CRv</i>	22 comedetis <i>S</i>	domum <i>M</i>
(domo <i>Q</i>)	carne <i>S</i>	23 rahab <i>P, atq. S</i>	quae <i>om. S</i>

tur: patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et omnis qui exierit ostium domus tuae foras reus sibi erit. quo sacramento declaratur in unam domum solam id est in ecclesiam uicturos et ab interitu mundi euasuros colligi oportere, quisque autem de collectis foras exierit, id est si quis quamuis in ecclesia gratiam consecutus recesserit et ab ecclesia exierit, reum futurum, id est ipsum sibi quod pereat inputaturum. quod

apostolus Paulus explanat docens et praecipiens haereticum uitandum esse ut peruersum et peccatorem et a semet ipso damnatum. hic est enim qui reus sibi erit, non ab episcopo eiectus, sed sponte de ecclesia profugus, haeretica praesumptione a semet ipso damnatus.

Et idcirco Dominus insinuans nobis unitatem de diuina auctoritate uenientem ponit et dicit: ego et pater unum sumus. ad quam unitatem redigens ecclesiam suam denuo dicit: et erit unus grex et unus pastor. si autem grex unus est, quomodo potest gregi adnumerari qui in numero gregis non est aut pastor haberi quomodo potest qui manente uero pastore et in ecclesia Dei ordinatione succedanea praesidente nemini succedens et a se ipse incipiens alienus fit et profanus, dominicae pacis ac diuinae unitatis inimicus, non

1 Ios. 2, 18. 19. 16 Io. 10, 30. 18 Io. 10, 16.

2 collegis <i>S</i>	ipsa <i>R</i> , ipsum <i>S</i>	3 omnes <i>C¹LR¹</i>	exie-
rint <i>S</i>	ostium <i>S</i> , hostium <i>C</i>	4 tibi <i>Q</i> (sibi <i>M</i>), ibi <i>L</i>	
5 et <i>om. R</i>	6 collegi <i>S</i>	quisquis <i>Rv</i>	7 ecclesiam <i>QS</i>
8 ecclesiae <i>C¹</i> , ecclesia gratiam <i>R</i>	reum] sibi <i>add. CQv</i>	9 futu-	
rum . . . sibi <i>om. R</i>	quod p.] quo p. <i>R</i>	10 explanato <i>R</i> , exclamat <i>S</i>	
dicens <i>C</i>	11 uitandum] multandum <i>R</i>	ut] et <i>C</i>	12 est
enim qui] enim qui <i>Q</i> , enim <i>v</i>	sibi reus <i>C</i>	erit qui <i>v</i>	non
ex nam <i>C</i>	13 deiectus <i>C</i>	et heretica <i>CQR</i>	14 damnatur <i>C¹</i> ,
datus <i>S</i>	15 uobis <i>R</i>	de <i>om. R</i>	16 unum sumus ego et
pater <i>Q</i> (ego e. p. unum sumus <i>M</i>)	18 et <i>om. C</i>	erit] erunt <i>Q</i>	
19 adnumerare <i>S</i>	20 pastor haberi] pastore <i>S</i> ; fort. pastor esse		
qui <i>om. S</i>	21 et <i>om. C</i>	dn̄i <i>CR</i>	succidanea <i>L</i> , succedant
ea <i>CMS</i> (succedanea <i>Q</i>)	22 ipso <i>CLPRv</i>	23 inimicos <i>R</i>	

- habitans in domo Dei id est in ecclesia Dei, in qua non nisi concordēs adque unanimes habitant, loquente in psalmis spiritu sancto et dicente: Deus qui inhabitare facit unanimes in domo? denique unanimitatem christianam firma sibi adque inseparabili caritate conexam etiam ipsa dominica sacrificia declarant. nam quando Dominus corpus suum panem uocat de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat indicat adunatum: et quando sanguinem suum uinum appellat de botruis adque acinis plurimis expressum adque in unum coactum, gregem item nostrum significat commixtione adunatae multitudinis copulatum. si Nouatianus huic pani dominico adunatus est, si Christi poculo et ipse commixtus est, poterit uideri et unci ecclesiastici baptismi habere gratiam posse, si eum constiterit ecclesiae unitatem tenere.
- 6 Denique quam sit inseparabile unitatis sacramentum et quam sine spe sint et perditionem sibi maximam de indignatione Dei adquirant qui schisma faciunt et relicto episcopo alium sibi foris pseudoepiscopum constituunt, declarat in libris Regnorum scriptura diuina, ubi a tribu Iuda et Benjamin decem tribus scissae sunt et relicto rege suo alterum sibi foris constituunt: et indignatus est, inquit, Dominus in omni semine Israel et dimouit eos et dedit eos in direptionem donec

3 Ps. 67, 7. 20 II Reg. 17, 20. 21.

1 dñi C ¹	dei] christi CR	2 unianimes CL, unanimitas S
psalmis] psalmista C	3 habitare CR	unianimes C ¹ LS et
ita saepius	4 cristianam S	6 declarantur C ¹
estum R	9 botruis C ¹ LPQR ¹ V, butruis S, botris C ¹ R ¹ v	7 con-
ex amicis L, racemis C	10 expressum] et presumat R	acinis
om. P	11 commistione S	adunate Q, adunitate S; fort. ad
unitatem	copulatam] runt spm R. om. si nouatianus . . . p. 765, 11	
peccare coepe	12 huic ex hic C	si om. S
potest C	14 constituerit S	ecclesia L
quam S	16 sibi] subi S	maxima S, maxime C
posito C	17 chrisma S	foris pseudoepiscopum om. S
patribus S	18 regnorum . . . tribu om. L	19 tribu] tribus PQ,
fort. expungenda	decim P	schissae S
om. S	omne sem C	20 sint LPS
		sunt et
		21 est
		constituerunt v, instituerunt C
		istrahel QS (isrl M) ita saepius

abiceret eos a facie sua, quia dissipatus est Israel a domo David, et constituerunt sibi regem Hieroboam filium Nabat. indignatum esse Dominum dixit et eos in perditionem dedisse quod ab unitate dissipati essent adque alterum sibi regem constituissent. et tanta indignatio Domini extitit aduersus illos qui schisma fecerant, ut etiam cum homo Dei ad Hieroboam missus esset qui ei peccata sua exprobraret adque ultionem futuram praediceret, panem quoque apud illos edere et aquam bibere uetaretur. quod cum non custodisset et contra praeceptum Dei prandisset, statim diuinae censurae maiestate percussus est, unde regrediens inpetu ac morsu leonis in itinere necaretur. et audet quisquam uestrum dicere aquam baptismi salutarem et gratiam caelestem communem cum schismaticis esse posse, cum quibus nec terrestris ** nec saecularis 15 potus debeat esse communis? satiat adhuc in euangelio suo Dominus et maiorem intelligentiae lucem manifestat quod idem qui tunc se a tribu Iuda et Benjamin sciderant et Hierosolymis derelictis Samariam secesserant, inter profanos et gentiles computarentur. nam cum primum discipulos suos in ministerium 20 salutis mitteret, mandauit et dixit: in uiam nationum ne

20 Matth. 10, 5.

1 quia] quō C	2 ieroboam C et postea	3 nabath v, iobath C,
manabat S	dnō L	dixit CLPQSV, dicit v
4 eos *** M		
qui eras. (eos Q)	dissipati L	adq. ad M (adq. Q)
5 con-	indignatione dn̄s P	6 aduersos S
stituant S		fecerunt CS
ut C s. l.	cum om. S	7 ad] ab S
est L		ieroboam L
esset]		
ei] et C	exprobraret CL	8 praedicaret S
uetaretur om. hic S et inserit l. 13 post gratiam caelestem et		panem . . .
retur L	non om. S	9 uita-
	custodissent S	retur L
10 prandisset Q,		
prandedissent S	censura maiestatis ex censure maiestate ate C	
11 unde S, ut inde CLPQv	recedens CV	impetum Q
12 in		
om. L	uestrum S, om. CLPQv	13 et gratiam caelestem]
et gratiam salutarem et gratiam caelestem et S; cf. l. 8		com-
munne S	14 terrestris] cibus add. v	15 putus S
debet v		
satiata C, satiati M (satiat Q), sonat Pamelius		16 maiore LP
intelligentiae suae S	luce LPS	hiidem LPQ
17 se tunc v		
sciderant LQS, insciderant P	18 samaria C	computarentur]
communicaretur S	20 mittere C, inmitteret M (mitteret Q)	

abieritis et in ciuitatem Samaritanorum ne intraveritis. ad Iudaeos prius mittens gentiles adhuc praeteriri iubet: addendo autem et ciuitatem Samaritanorum debere omitti, ubi erant schismatici, ostendit schismaticos gentilibus adaequari.

- 7 Quod si aliquis illud opponit ut dicat eandem Nouatianum legem tenere quam catholica ecclesia teneat, eodem symbolo quo et nos baptizare, eundem nosse Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum, ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse quod uideatur interrogatione baptismi a nobis non discrepare: sciat quisque hoc opponendum putat primum non esse unam nobis et schismaticis symboli legem neque eandem interrogationem. nam cum dicunt credis in remissionem peccatorum et uitam aeternam per sanctam ecclesiam, mentiuntur interrogatione, quando non habeant ecclesiam. tunc deinde uoce sua ipsi confitentur remissionem peccatorum non dari nisi per sanctam ecclesiam posse, quam non habentes ostendunt remitti illic peccata non posse.
- 8 Quod uero eundem quem et nos Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum nosse dicuntur, nec hoc adiuuare tales potest. nam et Core et Dathan et Abiron cum sacerdote Aaron et Moyse eundem Deum nouerant, pari lege et religione uiuentes, unum et uerum Deum qui colendus adque

1 abieritis *S*, ieritis *C*² *LPQ*, geritis *C*⁴ samaritarum *L* item. *l.* 3
 intraueritis *S*, introieritis *CLPQv* 2 prius] primum *C* genti-
 lem *C* praeterire *C* 4 erunt *C*¹ scismatici *C*; deinde
 repetit *p.* 755, 14 esse posse *c. q.* nec terrestris nec *s. p. d. e. c.* satiata
 a. i. e. s. d. et maiore *i.* luce manifestat quod gentilis *C*¹ 7 cato-
 lica *S* tenet *S* 8 quo et nos *C s. l.* nosse] filium
 nosse *S* eundem *f. christum om. C*¹ 9 eundem spiritum *om. S*
 ac *om. L*, hac *S* propter hoc] propterea *V* 10 in interrogatione *Qv*
 11 quisquis *v* opponidum *C*¹ 13 symboli *S* nec *ex nihil S*
m. 2 14 in *om. v* remissione *QS* 15 mentiuntur ... *l. 17*
 peccatorum *om. S* in interrogatione *Cv* 16 uoci suae *C*¹
 17 dari non *C* ecclesia *L* posse *C*, dari posse *S, om. LPQ*
 quam] qua *SQ*¹, quando *M* 18 illis *S* posse *ex esse C*, habere
 non posse *S* 19 quem] quod *S* 21 potest] possent *S* cor||re *P*
c in ras., chore *Cv* et abiron et dathans *S* 22 aron *QS*
 moysen *CPQ*, moyses *L* 23 adque inuocandus *om. S*

inuocandus fuerat inuocabant: tamen quia loci sui ministerium transgressi contra Aaron sacerdotem qui sacerdotium legitimum dignatione Dei adque ordinatione Domini perceperat sacrificandi sibi licentiam uindicauerunt, diuinitus percussi poenas statim
 5 pro illicitis conatibus pependerit, nec potuerunt rata esse et proficere sacrificia inreligiose et illicitate contra ius diuinæ dispositionis oblata. turibula quoque ipsa, in quibus incensum illicitate fuerat oblatum, ne in usum de cetero essent sacerdotibus, sed potius indignationis et ultionis diuinæ memoriam corrigendis
 10 posteris exhiberent, iussu Domini conflata adque igne purgata in laminas ductiles producuntur et adfiguntur altari secundum quod loquitur scriptura diuina. memoriale, inquit, filiis Israel ut non accedat quisquam alienigena qui non est ex semine Aaron inponere incensum ante
 15 Dominum ut non sit sicut Core. et tamen illi schisma non fecerant nec foras egressi contra Dei sacerdotes inpudenter adque hostiliter rebellauerant, quod nunc hi ecclesiam scindentes et contra pacem adque unitatem Christi rebelles cathedram sibi constituere et primatum adsumere et baptizandi adque offe-
 20 rendi licentiam uindicare conantur. quomodo perficere quae agunt aut impetrare aliquid illicitis conatibus de Deo possunt qui contra Deum quod eis non licet moliuntur? quare qui Nouatiano siue ceteris eiusmodi schismaticis patrocinantur frustra contendunt baptizari et sanctificari illic aliquem salutari baptismo
 25 posse ubi constet baptizantem baptizandi licentiam non habere.

12 Num. 16, 40.

1 quia] quō <i>S</i>	2 qui. <i>L</i> , quia <i>Q</i> ¹ <i>S</i> (qui <i>MQ</i> ²)	3 dignatio <i>S</i>
domini <i>L</i> , dei atq. <i>S</i> , om. <i>CPQV</i>	perceperant <i>S</i>	6 diuinæ
om. <i>S</i>	7 turibula <i>PQS</i>	ipsa] illa <i>C</i>
8 usum <i>CS</i> , usu <i>LPQv</i>	9 et ultionis om. <i>S</i>	in quibus om. <i>S</i>
10 exhiberent <i>S</i>	11 laminas <i>L</i> ² <i>PQ</i> , flammias <i>L</i> ¹	9 et ultionis om. <i>S</i>
turibula] turibula <i>S</i>	12 et loquitur <i>C</i>	13 ut] et <i>S</i>
14 dat <i>S</i>	15 dñ <i>S</i>	sit om. <i>C</i>
16 perant add. <i>C s. l.</i>	sibi schisma <i>C</i>	sicut ex sic <i>L</i>
17 rebellauerunt <i>L</i>	hii <i>L s. l.</i>	20 quae] quod <i>C</i>
18 licitis <i>S</i>	conantibus <i>Q</i> ¹ (conatibus <i>MQ</i> ²)	21 in-
22 siue om. <i>C</i>	ceteros <i>S</i> , ceterisque <i>C</i>	22 nouatianus <i>L</i>
Nouatianos siue ceteros e. schismaticos (<i>cf. App. 54, 12</i>)	23 et sancti-	24 et sancti-
ficari om. <i>S</i>	salutare <i>S</i>	25 posse et <i>S</i> , possit <i>C</i> , potest <i>L</i>

- 9 Adque ut magis intellegi posset contra eiusmodi audaciam quae sit censura diuina, inuenimus in tali facinore non solum duces et auctores sed et participes poenis destinari, nisi se a communione malorum separauerint, praecipiente per Moysen Domino et dicente: separamini a tabernaculis hominum istorum durissimorum et nolite tangere ab omnibus quae sunt eis, ne simul pereatis in peccato eorum. et quod comminatus per Moysen Dominus fuerat impleuit, ut quisque se a Core et Dathan et Abiron non separasset poenas statim pro impia communione persolueret. quo exemplo ostenditur et probatur obnoxios omnes et culpae et poenae futuros qui se schismaticis contra praepositos et sacerdotes inreligiosa temeritate miscuerunt. sicut etiam per Osee prophetam spiritus sanctus contestatur et dicit: sacrificia eorum tamquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur, docens scilicet et ostendens omnes omnino cum auctoribus supplicio coniungi qui fuerint eorum peccato contaminati.
- 10 Quae ergo apud eos merita esse circa Deum possunt quibus supplicia diuinitus inrogantur? aut quomodo tales iustificare et sanctificare baptizatos possunt qui hostes sacerdotum aliena et illicita et nullo sibi iure concessa usurpare conantur? quos tamen ipsos non miramur pro sua prauitate contendere. adserant necesse est singuli quique quod faciant, nec uolunt uicti facile

5 Num. 16, 26. 14 Os. 9, 4.

1 ut] quo *C s. l.* audaciam] aciam *S*, licentiam et audaciam *Q*
 2 facinora *L* 4 per *om. C* mosen *L* 5 dñm *Q* a *om. S*
 6 durissimorum istorum *C* 7 hominibus *C*, hominibus *S* peccatis *CV*
 8 comminatus *S* 9 quisquis *v* coreb *S* dathan *S*
 10 et poenas *S* impia] coniuratione et *add. C* quod *C'*
 11 noxios *S* omnes et] do se *C ò in ras.* 12 praepositum et
 sacerdotem dei *C* 13 miscuerit *C*, miscuerint *v* profeta *S*
 14 sanctus *om. S* dicat *M* (dicit *Q*) 15 ea] ea non *C* 16 con-
 taminati *L*, *exp. m. S* omnes *om. S* 17 coniungi] compungi *C*
 fuerunt *C'* eorum] omnium *S* 20 quomodo *ex q* homo *C*
 et sanctificare *om. V* 21 hostes *exp. L*, hostias *C i s. l.* et aliena *M*
 (aliena *Q*) 22 iura *P* 23 adserant] enim *add. CVv* 24 faciant *S*,
 faciunt *CLPQV*

succumbere, quamvis sciant id quod faciant non licere. illud mirandum est, immo indignandum potius et dolendum, christianos antichristis adsistere et praeuaricatores fidei adque ecclesiae proditores intus in ipsa ecclesia contra ecclesiam stare. qui quoniam pertinaces alias et indociles uel hoc tamen confitentur quod uniuersi siue haeretici siue schismatici non habeant spiritum sanctum, et ideo baptizare quidem possint, dare autem spiritum sanctum non possint, in hoc ipso a nobis tenentur ut ostendamus nec baptizare omnino eos posse qui non habeant spiritum sanctum.

Nam cum in baptismo unicuique peccata sua remittantur, 11 probat et declarat in euangelio suo Dominus per eos solos posse peccata dimitti qui habent spiritum sanctum. post resurrectionem enim discipulos suos mittens loquitur ad eos et dicit: sicut 15 misit me pater, et ego mitto uos. hoc cum dixisset, insufflauit et ait illis: accipite spiritum sanctum. si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur. quo in loco ostendit eum solum posse baptizare et remissionem peccatorum dare qui habeat 20 sanctum spiritum. denique ipsum Christum Dominum nostrum baptizaturus Iohannes accepit ante spiritum sanctum cum adhuc esset in utero matris constitutus, ut certum esset adque manifestum baptizare non posse nisi eos qui habeant spiritum sanctum.

14 Io. 20, 21—23.

1 sciant] scismus <i>S</i>	id q. faciant <i>om. S</i>	faciunt <i>CLv</i>
3 antecristis <i>S</i> , anticristis <i>LQ</i> , antichristo <i>C</i>	4 proditore <i>S</i>	in
<i>om. C¹ Q</i> , intra <i>v</i>	ecclesiae <i>CQ</i> (ecclesia <i>M</i>), septa ecclesiae <i>v'</i>	quoniam] quamquam <i>v</i>
<i>om. S</i>	7 et] <i>e C</i>	5 aliis <i>P</i>
possunt <i>CQSV</i>	et ideo . . . sanctum <i>om. S</i>	6 siue haeretici
10 spiritum sanctum] licentiam <i>C</i>	8 possint <i>LPS</i> , possunt <i>CQv</i>	9 habent <i>C</i>
peccata posse <i>v</i>	13 dimitti] remittantur <i>S</i>	habeant <i>CLQv</i>
14 enim <i>om. S</i>	et dicit] dicens <i>S</i>	17 cui <i>C</i>
remittuntur <i>CP</i>	illis <i>C</i>	si <i>om. C</i>
tur quod <i>C</i>	eum] eos <i>C s. l.</i>	18 detenebitis detinebuntur
20 spm scm <i>CLPQv</i>	ipsum <i>om. C</i>	19 habet <i>P</i> , habeant <i>C²</i>
<i>s. l. m. 2</i> , non <i>C</i> , scm <i>V</i>	21 ante accepit <i>S</i>	22 esse in <i>L</i>

itaque qui haereticis siue schismaticis patrocinantur, respondeant nobis habeantne spiritum sanctum an non habeant. si habent, cur illic baptizatis quando ad nos ueniunt manus inponitur ad accipiendum spiritum, quando iam utique acceptus sit ubi si fuit dari potuit? si autem foris cuncti haeretici et schismatici non dant spiritum sanctum et ideo apud nos manus inponitur ut hic accipiatur quod illic nec est nec dari potest, manifestum est nec remissionem peccatorum dari per eos posse quos constet spiritum sanctum non habere. et idcirco ut secundum diuinam dispositionem adque euangelicam ueritatem peccatorum remissionem consequi et sanctificari ac templa Dei fieri possint, ecclesiae baptismo baptizandi sunt omnes omnino qui ab aduersariis et antichristis ad Christi ecclesiam ueniunt.

- 12 Quaesisti etiam, fili carissime, quid mihi de illis uideatur qui in infirmitate et languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint legitimi christiani, eo quod aqua salutari non loti sint sed perfusi. qua in parte nemini uerecundia et modestia nostra praediuicat quo minus unusquisque quod putat sentiat et quod senserit faciat. nos, quantum concipit mediocritas nostra, aestimamus in nullo mutilari et debilitari posse beneficia diuina nec minus aliquid illic posse contingere, ubi plena et tota fide et dan-

1 patrocinatur] propinatur *S* 2 habeantne *L*, habeant *LPS*, an habeant *Qv* si habent *om. S* 3 baptizatus *S* 4 quando] cum *v* utique *S*, utique illic *CLPQv* acceptum *C* sit] est *S* 5 si *om. P* dare *C*¹ cuncti] tincti *v* et schismatici *om. S* 6 dant *S*, habent *LPQv*, habeant *C* illis inponitur *C* 7 nec est] necesse est *P* dari *om. S* 8 eos] eo *S* quod *M* (quos *Q*) 9 esse spiritum *S*¹ ut *om. C* 11 et] atq. ut et *C* ut *s. l.* 12 baptisimi *C*¹ omnes] *dns C* ab *om. C*¹*S* aduersarios *C*¹ 13 antichristos *C*¹, antichristus *S* Caecili Cypriani ad Magnum de Nouatiano et de his qui in lecto consequuntur explicit *S*, Ad Magnum de Nouatiano explicit *L*, Ad Magnum de Nouatiano explicit incipit eiusdem secunda *EQ*, Explicit ad Magnum de Nouatiano incipit ad eundem Magnum de his qui in lecto consequuntur *P*, Ad Magnum de his qui ab hereticis baptizati sunt rebaptizandis explicit incipit ad eundem de baptisate infirmorum *B*, *It̄ q̄st C*. — 14 quaesistis *E* 15 domini *V* 16 loti *s C* 17 nemine *Q* (nemini *M*), neminem *E* uerecundiam *MQ*¹ modestiam nostram *CMQ*¹ 18 unusquisque] quisque *EQ* putauerit *CV* 19 conspiciat nostra mediocritas *C* 20 et debilitari *om. C* 21 tota et plena *C* fide et] fide *B*

tis et sumentis accipitur quod de diuinis muneribus hauritur. neque enim sic in sacramento salutari delictorum contagia ut in lauacro carnali et saeculari sordes cutis et corporis abluuntur, ut et aphronitris et ceteris quoque adiumentis et solio et piscina opus sit, quibus ablui et mundari corpusculum possit. aliter peccatis credentis abluitur, aliter mens hominis per fidei merita mundatur. in sacramentis salutaribus necessitate cogente et Deo indulgentiam suam largiente totum credentibus conferunt diuina compendia. nec quemquam mouere debet quod aspargi uel perfundi uidentur aegri cum gratiam dominicam consequuntur, quando scriptura sancta per Ezechielem prophetam loquatur et dicat: et aspargam super nos aquam mundam, et mundamini ab omnibus inmunditiis uestris et ab omnibus simulacris uestris. et mundabo uos, et dabo uobis cor nouum, et spiritum nouum dabo in uobis. item in Numeris: et homo qui fuerit inmundus usque ad uesperam, hic purificabitur die tertio et die septimo, et mundus erit. si autem non fuerit purificatus die tertio et die septimo, non erit mundus, et exterminabitur anima illa de Israel, quoniam aqua aspersionis non est super eum sparsa. et iterum: et locutus est Dominus ad Moysen dicens: accipe Leuitas de medio filiorum Israel, et purifi-

12 Ez. 36, 25. 26. 16 Num. 19, 8. 12. 13. 22 Num. 8, 5—7.

1 sumentis] accipientis *B* de *om.* *C* auritur *Q* 2 contagi *P*,
contagia abluuntur *B* aut *E*, aut *P* 3 lauacro] aquae *add.* *B*
sordes se *E* et] e. *E* corpore *EQ* ut et] ut *P*¹ *v* 4 apho-
nitris *BEQ*, adfonitris *C* 5 corpusculi *C*¹ possit *exp.* et pectus
s. l. *C* 6 abluitur credenti *B* per fidei] perfidi *B* 7 mun-
dantur *B*, purgatur *C* dei *MQ*¹ 9 aspergi *BPv*, abspergi *C*¹
10 aegris *C* 11 ezechielem *B*, ezeciel *Q* loquitur *C*¹ 12 aspergam
*BC*² *Pv* 13 mundabimini *CPv* 14 et mundabo] emundabo *B*² *v*
et dabo uobis *P s. l. m.* 2 15 spm nouum *ex spm scm* *C* dabo
in nos *C, om.* *V* 17 huic *M* (hic *Q*) tertia *E* die *om.* *B*
18 et mundus . . . *l.* 19 septimo *add.* *CP in marg., om.* *B* 19 die tertio
et die septimo purificatus non fuerit *C* 21 aspersionis *QV*, asper-
sionis *Cv*, asperginis *BP* eum *om.* *B* asparsa *CEQ* 23 leuitas
P

cabis eos. et ita facies eis purificationem eorum. circumsparges eos aquam purificationis. et iterum: aqua aspersionis purificatio est. unde apparet aspersionem quoque aquae instar salutaris lauacri optinere et quando haec in ecclesia fiunt, ubi sit et accipientis et dantis fides integra, stare omnia et consummari ac perfici posse maiestate Domini et fidei ueritate.

- 13 Porro autem quod quidam eos saluari aqua et fide legitima Christi gratiam consecutos non christianos sed clinicos uocant, non inuenio unde hoc nomen adsumant: nisi forte qui plura et secretiora legerunt, apud Hippocratem uel Soranum clinicos istos deprehenderunt. ego enim qui clinicum de euangelio noui scio paralytico illi et debili per longa aetatis curricula in lecto iacenti nihil infirmitatem suam obfuisse quo minus ad firmitatem caelestem plenissime perueniret, nec tantum indulgentia dominica excitatum de grabato esse, sed ipsum grabatum suum reparatis et uegetatis uiribus sustulisse. et idcirco quantum fide concipere et sentire nobis datur, mea sententia haec est, ut christianus iudicetur legitimus quisque fuerit in ecclesia lege et iure fidei diuinam gratiam consecutus. aut si aliquis existimat eos nihil consecutos eo quod ab aqua saluari tantum perfusi sint, si inanes et uacui sunt, non deci-

3 Num. 19, 9.

1 purificatione <i>B</i>	2 aquam] aqua <i>Bv</i>	3 sparsionis <i>BC</i>
inde <i>M</i> (unde <i>Q</i>)	aspersione <i>B</i>	4 aqua <i>P</i> , aquam <i>C</i> m ex ae
lauacri salutaris <i>C</i>	5 haec <i>C s. l. m. 2</i>	dandis <i>C</i> ¹
<i>om. C</i>	8 eos <i>om. B</i>	6 alt. et
	aquae <i>M</i> (aqua <i>Q</i>)	9 non ex nos <i>C</i>
clnicos <i>C</i> os <i>s. l.</i> , κλεινικωσ <i>BP</i> , κλεινικωσ <i>Q</i> , clinicos κλεινικωσ <i>M</i>		
11 hypocraten <i>EQ</i> , yprocraten <i>B</i>	12 κλεινικωσ <i>EPQ</i> , κλεινικωσ <i>B</i>	12 κλεινικωσ <i>P</i> , κλεινικωσ <i>M</i> , κλεινικωσ <i>Q</i>
11 hypocraten <i>EQ</i> , yprocraten <i>B</i>	14 iacentis <i>E</i>	hoc fuisse <i>M</i> (obfuisse <i>Q</i>)
15 infirmitatem <i>C</i> ¹	indulgentiam <i>CMQ</i> ¹	16 dnicae
<i>E</i> ¹ <i>Q</i> , dnica <i>C</i>	excitatum <i>C</i>	grabato <i>EP</i> , grabatto <i>BCQ</i>
17 grabbatum <i>E</i> , grabattum <i>BCQ</i>	18 quantum] tantum <i>EQ</i>	
fides <i>C</i>	19 quisquis <i>v</i>	20 fuerit <i>B</i> pro eras.
quid <i>B</i>	consecutus <i>Q</i>	21 aliqua
aliqua <i>C</i> ¹	22 saluari <i>om. B</i>	si] sed <i>v</i>

pianur, ut si incommodum languoris euaserint et conualuerint, baptizentur. si autem baptizari non possunt qui iam baptismo ecclesiastico sanctificati sunt, cur in fide sua et Domini indulgentia scandalizentur? an consecuti sunt quidem gratiam dominicam, sed breuiore et minore mensura muneris diuini ac spiritus sancti, ut habeantur quidem christiani, non sint tamen ceteris adaequandi?

Quin immo spiritus sanctus non de mensura datur sed super 14 credentem totus infunditur. nam si dies omnibus aequaliter nascitur et si sol super omnes pari et aequali luce diffunditur, quanto magis Christus sol et dies uerus in ecclesia sua lumen uitae aeternae pari aequalitate largitur? cuius aequalitatis sacramentum uidemus in Exodo esse celebratum, cum de caelo manna deflueret et futurorum praefiguratione alimentum panis 15 caelestis et cibum Christi uenientis ostenderet. illic enim sine discrimine uel sexus uel aetatis gomor singulis aequaliter colligebatur. unde apparebat Christi indulgentiam et caelestem gratiam postmodum secuturam aequaliter omnibus diuidi sine sexus uarietate, sine annorum discrimine, sine acceptione personae, super omnem Dei populum spiritalis gratiae munus infundi. 20 plane eadem gratia spiritalis quae aequaliter in baptismo a credentibus sumitur in conuersatione adque actu nostro postmodum uel minuitur uel augetur, ut in euangelio dominicum semen aequaliter seminatur, sed pro uarietate terrae aliud absumitur, 25 aliud in multiformem copiam uel tricesimi uel sexagesimi uel centesimi numeri fructu exuberante cumulatur. adhuc uero cum singuli ad denarium uocentur, quid est ut quod a Deo aequaliter distribuitur humana interpretatione minuatur?

3 sanctificati] sci <i>B</i>	4 scandalizantur <i>CV</i>	quidam <i>C</i> ¹
5 et mensura <i>C</i>	6 non] et non <i>C</i>	8 quin ... credentem <i>om. C</i>
de m.] ad mensuram <i>v</i>	9 totus] datus <i>P</i>	10 luce] modo <i>C</i>
<i>s. l. m. 2</i>	11 christi <i>C</i>	sua <i>om. C</i>
14 defluerent <i>B</i> ¹	15 ostenderet] exprimeret <i>CV</i>	
parefiguratione <i>M</i> (praef. <i>Q</i>)	16 sexu <i>M</i> (sexus <i>Q</i>)	singuli <i>B</i> , a singulis <i>Cv</i>
17 apparet <i>C</i>	20 gratiam <i>C</i>	muneris <i>ex</i> munus <i>C</i>
23 euangelium <i>EQ</i>	24 adsumitur <i>BP</i>	25 tricentesimi <i>BM</i> , trecentisimi <i>Q</i> , trigesimi <i>E</i>
sexagesimi <i>BQ</i>	26 fructum <i>B</i>	exuberant <i>B</i>
comulatur	27 quod <i>M</i> (quid <i>Q</i>)	ut <i>om. C</i>
<i>C</i> ¹ <i>Q</i> ad hoc <i>E</i>	28 ut ne humana <i>C</i> ut ne <i>s. l.</i>	adeo <i>C</i>

15 Quod si aliquis in illo monetur quod quidam de his qui aegri baptizantur spiritibus adhuc inmundis temptabantur, sciat diaboli nequitiam pertinacem usque ad aquam salutarem valere, in baptismo uero omne nequitiae suae uirus amittere. quod exemplum cernimus in rege Pharaone, qui diu reluctatus et in sua perfidia demoratus tam diu resistere potuit et praeualere donec ad aquam ueniret: quo cum uenisset, et uictus est et extinctus. mare autem illud sacramentum baptismi fuisse declarat beatus apostolus Paulus dicens: nolo enim uos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt et in nube et in mari. et addidit dicens: haec autem omnia figurae nostrae fuerunt. quod hodie etiam geritur, ut per exorcistas uoce humana et potestate diuina flagelletur et uratur et torqueatur diabolus, et cum exire se et homines Dei dimittere saepe dicat, in eo tamen quod dixerit fallat et id quod per Pharaonem prius gestum est eodem mendacio obstinationis et fraudis exerceat. cum tamen ad aquam salutarem adque ad baptismi sanctificationem uenitur, scire debemus et fidere quia illic diabolus opprimitur et homo dicatus Deo diuina indulgentia liberatur. nam si scorpium et serpentes qui in sicco praeualent, in aquam praecipitati praeualere possunt aut sua uenena retinere, possunt

9 I Cor. 10, 1. 2. 6.

1 iis <i>v</i>	2 baptizabantur <i>EQ</i> ² (baptizantur <i>MQ</i> ¹)	temptabantur <i>BCEPQV</i> , tentantur <i>v</i>	sciant <i>P</i>	4 uirus <i>C</i> us ex o
admittere <i>C</i> ¹	5 et om. <i>BP</i> , est <i>C</i> ¹	7 quo. <i>P</i> , quod <i>C</i> ¹		
8 sacramento <i>EQ</i>	9 dicens paulus <i>B</i>	enim] autem <i>C</i>	10 quia]	
quò oms <i>C</i>	11 prius et om. <i>B</i>	moysi <i>EQ</i> , moysen <i>CP</i>	12 baptizandi <i>Bv</i> , bapti <i>P</i>	sunt et <i>QV</i> , sunt <i>BCEv</i>
et in nube et in mari om. <i>P</i>	13 autem <i>P s. l. m. 2</i> , om. <i>C</i>	fuerant <i>B</i>	14 etiam geritur om. <i>B</i>	ut <i>B s. l.</i>
dei om. <i>C</i>	15 saepe dicat] se predicat <i>C</i>	16 hec exire <i>C</i>	17 in] et in <i>P</i>	
19 dī aquam <i>C</i>	baptissimi <i>C saepius</i>	20 illic om. <i>C</i>	21 subprimitur <i>M</i> ¹ (oppr. <i>M</i> ² <i>Q</i>)	dicatur dō <i>C</i> ¹ , deo dicatus <i>v</i>
sicut <i>v</i>	aqua <i>B</i>	23 non possunt <i>Cv</i>	aut sua uenena retinere om. <i>V</i>	retinere] re <i>B</i>
		possunt] sic <i>Cv</i>		

et spiritus nequam, qui scorpii et serpentes appellantur et tamen per nos data a Domino potestate calcantur, permanere ultra in hominis corpore, in quo baptizato et sanctificato incipit spiritus sanctus habitare.

5 Hoc denique et rebus ipsis experimur, ut necessitate urgente 16
in aegritudine baptizati et gratiam consecuti careant immundo
spiritu quo antea monebantur et laudabiles ac probabiles in
ecclesia uiuant plusque per dies singulos in augmentum caelestis
gratiae per fidei incrementa proficiant, ut contra saepe nonnulli
10 de illis qui sani baptizantur, si postmodum peccare coeperint,
spiritu immundo redeunte quatiuntur: ut manifestum sit diabo-
lum in baptismo fide credentis excludi, si fides postmodum defe-
cerit regredi. nisi si iustum quibusdam uidetur ut illi qui extra
ecclesiam apud aduersarios et antichristos profana aqua polluun-
15 tur baptizati iudicentur, hi uero qui in ecclesia baptizantur
minus indulgentiae et gratiae diuinae consecuti esse uideantur,
et tantus honor habeatur haereticis ut inde uenientes non inter-
rogentur utrumne loti sint an perfusi, utrumne clinici an peripa-
tetrici: apud nos autem de integra fidei ueritate detrahitur et
20 baptismo ecclesiastico maiestas sua et sanctitas derogatur.

Rescripsi, fili carissime, ad litteras tuas quantum parua nostra 17
mediocritas ualuit et ostendi quid nos quantum in nobis est sen-
tiamus, nemini praescribentes quo minus statuatur quod putat
unusquisque praepositus actus sui rationem Domino redditurus,
25 secundum quod beatus apostolus Paulus in epistula sua ad Ro-

1 et t.] ad t. <i>MQ</i> ¹ , at t. <i>EQ</i> ²	2 potestatem <i>Q</i>	nec permanere <i>P</i>
ultra] non possunt <i>add. Cv</i>	3 homine: si <i>C</i>	corpore] corpore
possunt <i>P</i>	in quo <i>in</i> iniquo <i>corr. C</i>	et <i>om. C</i>
5 et]		5 et]
in <i>C</i>	7 ac probabiles <i>om. B</i>	8 uiuant <i>ex</i> uidebant <i>MQ</i>
9 ut <i>EQV</i> , uel <i>C</i> , et <i>BPv</i>	10 sani <i>om. V</i> , <i>sc̄ae B</i>	11 runt spiri-
tum <i>R incipit</i>	quatiuntur <i>R</i> , patiuntur <i>B</i>	13 si <i>om. CR</i>
14 profana <i>om. C</i>	polluuntur aqua baptizari <i>C</i>	17 interrogan-
tur <i>B</i>	18 clinici sint <i>CPRv</i>	peripaterici <i>C</i> , peripatici <i>B</i>
19 integrae <i>EQ</i>	detrahatur <i>v</i>	20 suas <i>B</i> , eius <i>R</i>
getur <i>v</i>	21 ad litteras tuas <i>om. B</i>	nostra <i>om. V</i> , ad nra <i>E</i>
23 rescribentes <i>ex</i> perscribentes <i>C</i>	24 actus <i>om. R</i>	dn̄o ratio-
nam <i>EQ</i>		

manos scribit et dicit: unusquisque nostrum pro se rationem dabit. non ergo nos inuicem iudicemus. opto te, fili carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXX.

CYPRIANVS LIBERALIS CALDONIVS IVNIVS PRIMVS 5
 CAECILIVS POLYCARPVVS NICOMEDES FELIX MARRVTIVS SVC-
 CESSVS LVCIANVS HONORATVS FORTVNATVS VICTOR DONATVS
 LVCIVS HERCVLANVS POMPONIVS DEMETRIVS QVINTVS SATVR-
 NINVS MARCVS ALIVS SATVRNINVS ALIVS DONATVS ROGA-
 TIANVS SEDATVS TERTVLLVS HORTENSIVS ITEM ALIVS 10
 SATVRNINVS SATTIVS IANVARIO SATVRNINO MAXIMO VICTORI
 ALIO VICTORI CASSIO PROCVLO MODIANO CITTINO GARGILIO
 EVTYCHIANO ALIO GARGILIO ALIO SATVRNINO NEMESIANO
 NAMPVLO ANTONIANO ROGATIANO HONORATO FRATRIBVS S.

1 Cum simul in concilio essemus, fratres carissimi, legimus lit-
 15 tera uestras quas fecistis de his qui apud haereticos et schisma-

1 Rom. 14, 12. 13.

3 opto . . . ualere *om. C* fili] fr̄ *R.* — Ad Magnum de Nouatiano et de his qui in lecto consequuntur explicit *EQ*, Explicit ad Magnum de his qui in lecto consequuntur *P*, Ad Magnum de baptismo infirmorum explicit *B*, Explicit (*om. R*) ad Magnum de Cornelio et Nouatiano] (explicit *add. R*) *CR.* —

Epist. LXX. — Incipit ad Iuuaianum de hereticis baptizandis *M* (*om. Q*), Incipit ad Iuuaianum liber secundus *P*, Incipit ad collegas de hereticis baptizandis *CR*, Incipit ad ceteros confessores feliciter *c*, *om. L.* — 5 cyprianus . . . *l. 14* salutem] Cyprianus cum collegis Ianuario et ceteris coepiscopis fratribus salutem *Vc* cyprianus . . . *l. 15* carissimi *om. Q* calidonius *M* iunius *om. CR* primus caecilius *om. R* 6 nicompedes *C* marrucius *LMR*, marracius *C* successius *CR* 8 herculianus *B* ponponius *R*, pomonius *C* 9 marcus] ianuarius marcus *CLMR* rogacianus *C* 10 sedatus] sedonatus *R* alius] alilius *R* 11 satius *M*, scattius *C* ianuaro *R* 12 alio victori *om. C* cussio *C*¹ modiano] domitiano *P* 13 euty- ciano *Pv* eutyiano alio gargilio *add. P m. 2, om. CR* nemi- siano *R*¹ nampulo *L* nampulo antoniano *om. CR* 14 roga- tiano] rogato *CR* 16 quas] ad nos *add. CRcv* his] iis *cv*

ticos baptizati uidentur, an ad ecclesiam catholicam quae una
 est uenientes baptizari debeant. de qua re quamquam et ipsi
 illic ueritatem et firmitatem catholicae regulae teneatis, tamen
 quia consulendos nos pro communi dilectione existimastis, sen-
 5 tentiam nostram non nouam promimus, sed iam pridem ab ante-
 cessoribus nostris statutam et a nobis obseruatam uobiscum pari
 consensione coniungimus, censes scilicet et pro certo tenentes
 neminem baptizari foris extra ecclesiam posse, cum sit baptisma
 unum in sancta ecclesia constitutum et scriptum sit Domino di-
 10 cente: me dereliquerunt fontem aquae uitae, et effo-
 derunt sibi lacus detritos qui non possunt aquam
 portare, et iterum scriptura diuina moneat et dicat: ab
 aqua aliena abstinete et a fonte alieno ne biberis.
 oportet uero mundari et sanctificari aquam prius a sacerdote, ut
 15 possit baptismo suo peccata hominis qui baptizatur abluere, quia
 per Ezechielem dicit Dominus: et aspargam super uos aquam
 mundam, et mundabimini ab omnibus inmunditiis
 uestris et ab omnibus simulacris uestris. et mun-
 dabo uos, et dabo uobis cor nouum, et spiritum
 20 nouum dabo in uobis. quomodo autem mundare et sancti-

10 Hier. 2, 13. 12 Prou. 9, 18. 16 Ez. 36, 25. 26.

1 catholicam ecclesiam <i>CR</i>	una] et uera <i>add. C¹Vc</i>	2 est
<i>om. R</i>	3 illic <i>P s. l.</i> , illuc <i>C¹</i>	4 quia] quoniam <i>Qcv</i>
consulendos <i>ex consul. L</i>	5 non <i>om. C¹</i>	promimus <i>ex pro</i>
mutuis <i>C</i>	6 statum <i>L¹</i>	et <i>om. C¹</i>
pari] imperali <i>P</i>	7 confessione <i>c</i>	certe <i>C¹P</i>
zari <i>v</i> ; posse baptizare foris <i>e. e. c</i>	sit] scriptum sit <i>c</i>	baptisma . . .
dicente <i>om. c</i>	9 intra sanctam ecclesiam <i>C sed intra ex in</i>	10 uitae
<i>Cc¹LPV</i> , uinae <i>c²B in ras.</i> , uinae gratis <i>Q</i>	11 lacus <i>Q</i>	12 moneat
<i>s. diuina L</i> , <i>s. d. praemoneat Q</i>	13 a fonte] de fonte <i>C</i>	alieno]
aquae alienae <i>Qv</i>	ne biberis] non ebiberis <i>C</i>	14 uero] ergo <i>v</i>
sanctificare <i>c</i>	a] per <i>C s. l. m. 2</i>	15 quia] quod <i>c</i>
chielum <i>Cc</i> , ezechielum <i>R</i> ; prophetam <i>add. Qcv</i>	16 eze-	dominus dicit <i>v</i>
spargam <i>CcRV</i>	17 mundamini <i>QRc¹</i>	hominibus <i>c</i>
ab . . . <i>L</i> 19 uos <i>om. c</i>	simulacris] inmunditiis simulacris <i>R</i>	18 et
mundabo] mundabo <i>CR</i> , emundabo <i>v</i>	19 uos et dabo <i>om. R</i>	et
spiritum nouum <i>om. R</i>	20 in uobis <i>MQ¹</i> , uobis <i>CLQ²RP</i> , in uos <i>Vc</i>	
et sanctificare mundare <i>L¹</i>		

ficare aquam potest qui ipse immundus est et apud quem sanctus spiritus non est? cum Dominus dicat in Numeris: et omnia quaecumque tetigerit immundus immunda erunt. aut quomodo baptizans dare alteri remissam peccatorum potest qui ipse sua peccata deponere extra ecclesiam non potest? 5

2 Sed et ipsa interrogatio quae fit in baptismo testis est veritatis. nam cum dicimus: credis in vitam aeternam et remissionem peccatorum per sanctam ecclesiam, intellegimus remissionem peccatorum non nisi in ecclesia dari, apud haereticos autem ubi ecclesia non sit non peccata dimitti. 10 itaque qui haereticos adserunt, aut interrogationem mutant aut vindicent veritatem, nisi si eis et ecclesiam tribuunt quos baptisma habere contendunt. ungi quoque necesse est eum qui baptizatus est, ut accepto chrismate id est unctione esse unctus Dei et habere in se gratiam Christi possit. porro autem eucharistia est 15 unde baptizati unguuntur oleum in altari sanctificatum. sanctificare autem non potuit olei creaturam qui nec altare habuit nec ecclesiam. unde nec unctio spiritalis apud haereticos potest esse, quando constet oleum sanctificari et eucharistiam fieri apud illos omnino non posse. scire autem et meminisse debemus scriptum 20 esse: oleum peccatoris non ungat caput meum. quod ante in psalmis praemonuit spiritus sanctus, ne quis exorbitans et a via veritatis exerrans apud haereticos et Christi aduersarios

2 Num. 19, 22.

2 sps scs CRv	est] es R	in muneris R	4 dare alteri
ex sidera altare c m. 2	5 qui ex quia c	ipsa c	sua om. P
6 ipsa ex ipse C	est] es R	7 et om. C, et in R	8 per ...
peccatorum om. c ¹	9 ecclesiam c	10 haereticis c	non L, non
posse CQRcv, non possunt P		11 haereticos] baptizare posse add.	
C ² cv interrogacionem] uocem V, hanc uocem ex a uocem c		12 uindi-	
cent] uicent c	si om. Mc (exh. Q)	13 contendit LP, con-	
pellunt c	est] sit Qcv	14 charismatae Q	unctione
esse unctus c, unctionis seunctus C	et] ut c	15 porro autem corr. in	
percipit c	eucharistiam c	est] et C	16 unguimur C ¹
oleo cv	sanctificatur C ² , sanctificato c ¹ v	17 oleo c ¹	nec
om. C	18 ecclesia c	21 unguat C ² PQc, urguat C ¹	caput
ex apud C	22 ante] autem CR	exorbitans Q	23 a uia]
auta R	exseras C	christi] add. R: scs ne quis exorbitans	

ungeretur. sed et pro baptizato quam precem facere potest sacerdos sacrilegus et peccator? cum scriptum sit: Deus peccatorem non audit: sed qui Deum coluerit et uoluntatem eius fecerit, illum audit. quis autem potest dare quod ipse non habeat, aut quomodo potest spiritalia gerere qui ipse amiserit spiritum sanctum? et idcirco baptizandus est et innouandus qui ad ecclesiam rudis uenit, ut intus per sanctos sanctificetur, quia scriptum est: sancti estote, quoniam et ego sanctus sum, dicit Dominus, ut qui in errorem seductus est et foris tinctus in baptismo uero et ecclesiastico etiam hoc ipsum deponat quod homo ad Deum ueniens, dum sacerdotem quaerit, in sacrilegum fraude erroris incurrit.

Ceterum probare est haeticorum et schismaticorum baptisma consentire in id quod illi baptizauerint. neque enim potest pars illic inanis esse et pars praeualere. si baptizare potuit, potuit et spiritum sanctum dare. si autem sanctum spiritum dare non potest, quia foris constitutus cum sancto spiritu non est, nec baptizare uenientem potest, quando et baptisma unum sit et spiritus sanctus unus et una ecclesia a Christo Domino nostro super Petrum origine unitatis et ratione fundata. ita fit ut cum omnia apud illos inania et falsa sint, nihil eorum quod illi gesserint

2 Io. 9, 31. 8 Leu. 19, 2.

1 ungeretur <i>C²PQ</i> , urgueretur <i>C¹</i>	pro <i>om. c</i>	facere precem
p. <i>Qc</i> , potest precem facere <i>CR</i>	2 sacrilegis <i>C¹</i>	peccatis <i>c¹</i>
peccatores <i>c</i> , peccator <i>ex peccata C</i>	3 qui eum <i>Q^{2v}</i> (quid eum <i>Q¹</i> , qui deum <i>M</i>)	4 illum audit <i>om. V</i>
5 potest <i>L</i>	dare <i>ex facere C</i>	6 est innouandus est <i>August. de bapt. c. Don. V 29, om. R</i>
<i>s. l. m. 2</i> , potest is <i>C²</i>	gerere <i>CLR</i> , agere <i>PQcv</i>	7 rudis <i>ex nudus C, om. Aug.</i>
quippe <i>C¹</i>	ut <i>ex et c</i>	8 quoniam] quia <i>CRv</i> , quomodo <i>c</i>
9 et <i>om. P</i>	10 reductus <i>C</i> ,	11 ipso <i>c¹</i>
7 rudis <i>ex nudus C, om. Aug.</i>	ut <i>ex et c</i>	8 quoniam] quia <i>CRv</i> , quomodo <i>c</i>
9 et <i>om. P</i>	10 reductus <i>C</i> ,	11 ipso <i>c¹</i>
sum <i>om. L</i>	dicit <i>dns om. c</i>	errore <i>P</i> , erroribus <i>c</i>
ductus <i>c</i>	12 in <i>om. L</i>	13 est] est et <i>L</i>
legium <i>C</i>	et errore <i>C</i>	14 illi <i>om. c</i>
schismaticorum <i>c s. l.</i>	15 et] etiam <i>C, om. c</i>	16 et] etiam <i>C, om. c</i>
spiritum sanctum <i>v</i> , dum <i>spm C¹</i> , <i>spm scm post dare c s. l.</i>	17 potest] potuit <i>c</i>	18 cum <i>ex sum C</i>
spiritum sanctum <i>cv</i>	19 domino	20 petram <i>R</i>
nostro] <i>dnō C¹Rv</i> , <i>dnō non L</i>	21 horum <i>c</i>	illius <i>quod c</i> , quae illi <i>CRv</i>
rationem <i>c¹</i> , tractatione <i>C¹</i>		

probari a nobis debeat. quid enim potest ratum et firmum esse apud Dominum quod illi faciunt quos Dominus hostes et aduersarios suos dicit in euangelio suo ponens: qui non est mecum aduersus me est: et qui non mecum colligit, spargit, et beatus quoque apostolus Iohannes mansit data Domini et praecepta custodiens in epistula sua posuerit: audistis quia antichristus uenit. nunc autem antichristi multi facti sunt. unde cognoscimus quia nouissima hora est. ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum. unde nos quoque colligere et considerare debemus an qui aduersarii sunt Domini et appellati sunt antichristi possint dare gratiam Christi. quare qui cum Domino sumus et unitatem Domini tenemus et secundum eius dignationem sacerdotium eius in ecclesia administramus, quae cumque aduersarii eius et antichristi faciunt repudiare et reicere et pro profanis habere debemus et eis qui de errore et prauitate uenientes agnoscunt unius ecclesiae ueram fidem, dare illis per omnia diuinae gratiae sacramenta unitatis et fidei ueritatem. optamus uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

3 Luc. 11, 23. 7 I Io. 2, 18. 19.

1 debeant *c*¹ *M* (debeat *Q*) ratum] gratum *Q*, tractum *R* et] aut *P* 2 deum *CcQv* (dominum *August. l. c. V 29*) illis *c*¹ quos ex quot *c* etostes et *c* alterum et *s. l.* 3 dicit] esse *Aug.* non est *exp. C* 4 aduersus ... mecum *om. C* aduersum *Aug. v* mecum non *Aug. LRc sed in L non s. l.* colligit *L* 6 posuerit] dicens *add. cv* 8 multi antichristi *Lc* 9 ex n. e. s. n. fuerunt] a nobis exierunt quia non erant *add. Cm. 2 in marg.* 10 fuis *M* (fuissent *Q*) nobis] exierunt *add. R¹, exp. m. 2* 11 permansissent *C²R*, permanens *C¹*; utique *add. Rv* nobiscum mansissent *Q* colligerit *C*, collere *M* (colligere *Q*) et *om. C*; et considerare *om. c* 12 debemus et considerare *L* an qui] antequi *M* (antequi *Q*) 13 possunt *L*, possint *Q* (possint *M*) qui] si *CVc* 15 ecclesiam *P* 16 aduersariis *R* alterum et *om. CR* 17 pro profanis *P sed pro eras.*, profana *CRVc* qui de] quidam ex quidem *c* errorem et prauitatem *c* 18 uenientes *corr. in* reicientes *c* ad- agnoscunt *L*, qui agnoscunt *C¹* dare ex date *C* 19 gratiae] gloriae *R* sacramenta et *C²Vc²v* uanitatis *C¹* 20 optamus ... ualere *om. CLQc* opto te fr̄ km̄e *P*. — Ad Iubaianum

EPISTVLA LXXI.

CYPRIANVS QVINTO FRATRI S.

Retulit ad me, frater carissime, Lucianus conpresbyter noster
 te desiderasse ut significarem tibi quid sentiamus de his qui
 apud haereticos et schismaticos baptizati uideantur. de qua re
 quid nuper in concilio plurimi coepiscopi cum conpresbyteris qui
 aderant censuerimus ut scires, eiusdem epistolae exemplum tibi
 misi. nescio qua etenim praesumptione ducuntur quidam de col-
 legis nostris ut putent eos qui apud haereticos tincti sunt, quando
 ad nos uenerint, baptizari non oportere, eo quod dicant unum
 baptismum esse: quod unum scilicet in ecclesia catholica est, quia
 ecclesia una est et esse baptismum praeter ecclesiam non potest.
 nam cum duo baptismata esse non possint, si haeretici uere
 baptizant, ipsi habent baptismum. et qui hoc illis patrocinium de
 auctoritate sua praestat, cedit illis et consentit ut hostis et
 aduersarius Christi habere uideatur abluendi et purificandi et
 sanctificandi hominis potestatem. nos autem dicimus eos qui
 inde ueniunt non rebaptizari apud nos sed baptizari. neque enim

(Explicit ad Iuuanianum *P*) de haereticis baptizandis epistula .n. III (.n. II *P*)
 explicat (*om. P*) *LP*, Ad Ianuarium de baptismo explicat *Q*, Ad (*Explicit*
 ad *C*) collegas de hereticis baptizandis explicat (*om. C*) *CR*, Explicit Cecili
 Cypriani ad Iuuanianum et ceteros confessores *c.* —

Epist. LXXI. — Incipit ad Quintum (feliciter *add. C*, de eorumdem
 baptismo *add. B*) *BCLNP*, Ad Quintum epistola b. Cypriani *H*, Ad
 Iubanus de hereticis baptizandis explicat Item incipit ad Quintum epi-
 stola .II. de his ipsis *T*. — 2 quintino *C* 3 retulit *B* 4 tibi
 quid sentiamus *om. P*¹ 5 baptizari *T* uidentur *CHv*
 6 quid *H s. l. m. 2*, quidem *B* episcopi *P*¹ presbiteris *BC*
 8 etenim qua *v* 9 haereticos] et scismaticos *add. H* 10 bapti-
 zare *H* 11 in ecclesia catholica] ideo *Bal.* quia] quae *C*,
 qua *N* 12 si una est *v*, si est una *C sed si s. l.* et *om. C*²*v*
 baptismum esse *H* praeter] extra *v* 13 possunt *H* 15 cedit
 ex cadat *C* hostes *C*¹, hos *B* et *om. B* 16 christi ut *T*
sed ut s. l. uideantur *T*² 17 dicemus *C*¹ 18 inde *om. B*
 uenerint *C* apud nos *om. C* sed baptizari *om. BC*

accipiunt illic aliquid ubi nihil est, sed ueniunt ad nos ut hic accipiant ubi et gratia et ueritas omnis est, quia et gratia et ueritas una est. porro autem quidam de collegis nostris malunt haereticis honorem dare quam nobis consentire, et dum unius baptismi adseueratione baptizare uenientes nolunt, sic aut duo baptismata ipsi faciunt, dum et apud haereticos baptismata esse dicunt, aut certe quod est grauius haereticorum sordidam et profanam tinctionem uero et unico et legitimo ecclesiae catholicae baptismato praepone et praeferre contendunt, non considerantes scriptum esse: qui baptizatur a mortuo, quid proficit lauactione eius? manifestum est autem eos qui non sunt in ecclesia Christi inter mortuos computari nec posse ab eo uiuificari alterum qui ipse non uiuat, quando una sit ecclesia, quae uitae aeternae gratiam consecuta et uiuit in aeternum et uiuificat Dei populum.

- 2 Et dicunt se in hoc ueterem consuetudinem sequi, quando apud ueteres haereseos et schismatum prima adhuc fuerint initia, ut hi illic essent qui de ecclesia recedebant et hic baptizati prius fuerant: quos tunc ad ecclesiam reuertentes et paenitentiam agentes necesse non erat baptizare. quod nos quoque hodie obseruamus, ut quos constat hic baptizatos esse et a nobis ad haereticos transisse, si postmodum peccato suo cognito et errore digesto ad ueritatem et matricem redeant, satis sit in paenitentia manum

10 Sir. 31 (34), 30.

1 illic aliquid] illi quid <i>T</i>	ubi in <i>T</i>	sed <i>om. H</i> , sed ubi <i>T</i> ¹
2 omnis ... ueritas <i>om. CH</i>	4 dare <i>ex</i> honore <i>C</i>	5 baptizari <i>C</i> , baptizari baptizare <i>T</i>
6 baptismata <i>T</i>	aut <i>om. B</i>	duo] duo aut multa <i>C</i>
8 ipsi ... baptismata <i>om. C</i>	et <i>om. H</i>	9 proficere <i>L</i>
11 profecit <i>C</i> ¹	lauatio <i>CHL</i> ¹ <i>T</i> ^o	autem] aut <i>B</i>
13 qui] cum <i>H</i>	uiuat ... consecuta et <i>om. C</i>	14 gratiam <i>om. B</i> , gloriam <i>H</i> sed <i>corr.</i>
17 haereseos <i>CT</i> sed se <i>corr.</i> , hereticos <i>B</i>	et uiuit] uiuit <i>B</i>	16 in hoc <i>om. H</i>
18 matrum <i>T</i>	fuerant <i>C</i> ² <i>H</i> ¹	18 ut <i>ex</i> aut <i>C</i> , et <i>P</i>
nichil <i>H</i>	allic <i>T</i>	qui de] quod <i>T</i>
19 tamen <i>add. Hv</i>	paenitentia <i>B</i>	recedebat <i>T</i>
20 resernamus <i>H</i>	21 constat <i>T</i> ²	20 fuerat <i>C</i>
22 si <i>C s. l.</i>	et <i>C s. l.</i>	21 baptizari <i>P</i>
23 tim <i>C</i> sed <i>i ex u</i>	degesto <i>CT</i>	ad] et ad <i>C</i>
	paenitentiam <i>BHv</i>	23 redeant] redeant statim

inponere, ut quia ouis iam fuerat, hanc ouem abigeatam et errabundam in ouile suum pastor recipiat. si autem qui ab haereticis uenit baptizatus in ecclesia prius non fuit, sed alienus in totum et profanus uenit, baptizandus est ut ouis fiat, quia una est aqua
 5 in ecclesia sancta quae oues faciat. et idcirco quia nihil potest esse commune mendacio et ueritati, tenebris et luci, morti et immortalitati, antichristo et Christo, per omnia debemus ecclesiae catholicae unitatem tenere nec in aliquo fidei et ueritatis hostibus cedere.

10 Non est autem de consuetudine praescribendum, sed ratione uincendum. nam nec Petrus quem primum Dominus elegit et super quem aedificauit ecclesiam suam, cum secum Paulus de circumcissione postmodum disceptaret, uindicauit sibi aliquid insolenter aut adroganter adsumpsit, ut diceret se primatum
 15 tenere et obtemperari a nouellis et posteris sibi potius oportere, nec desepxit Paulum quod ecclesiae prius persecutor fuisset, sed consilium ueritatis admisit et rationi legitimae quam Paulus uindicabat facile consensit, documentum scilicet nobis et concordiae et patientiae tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus,
 20 sed quae aliquando a fratribus et collegis nostris utiliter et salubriter suggeruntur, si sint uera et legitima, ista potius nostra ducamus. cui rei Paulus quoque prospiciens et concordiae et paci fideliter consulens in epistula sua posuit dicens: prophetae

23 I Cor. 14, 29. 30.

1 hanc ouem *om. B*, hanc onem *T* abigeatam *BPT¹V*, abigelatam *N*, abiectam *LT²*, abalienatam *Cv*, longelateque *H* et rabunda *B* 2 receperit *ex* recepit *C* 3 baptizandus *T¹* 4 baptizandus est] paenitentiam baptismo baptizandus est *B*, baptizatur *H* quia] qui *B* 8 aliquod *C¹* 9 ~~cedere~~ *T* de *s. l.* 10 de *om. P* consuetudinem *B* perscribendum *C¹*, scribendum *B* 11 primus *B* 12 super quem *L s. l. m. 2* cum *om. C* 13 disceptaret] decertaret *H* et uindicaret *T* sibi] sui *C* u *in ras.* 14 diceret *ex* discederet *T* 15 tenere et *ex* teneret *T* 17 admisit et rationi] administrationi *C* 18 consentit *C* documentum *P* 19 patientiae] penitentiae *T* 21 suggeretur *T¹* ista] et ista *T* sed et *s. l.*, ipsa *CHv* 22 dicamus *B*, amplectamur *C* *in ras.* cui rei *om. C* et concordiae] ~~concordiae~~ *C* 23 consules *T¹*

autem duo aut tres loquantur et ceteri examinent. si alii reuelatum sedenti fuerit, ille prior taceat. qua in parte docuit et ostendit multa singulis in melius reuelari et debere unumquemque non pro eo quod semel iniberat et tenebat pertinaciter congrredi, sed si quid melius et utilius extiterit libenter amplecti. non enim uincimur quando offeruntur nobis meliora, sed instruimur, maxime in his quae ad ecclesiae unitatem pertinent et spei ac fidei nostrae ueritatem: ut sacerdotes Dei et ecclesiae eius de ipsius dignatione praepositi sciamus remissam peccatorum non nisi in ecclesia dari posse nec posse aduersarios Christi quicquam sibi circa eius gratiam uindicare.

4 Quod quidem et Agrippinus bonae memoriae uir cum ceteris coepiscopis suis qui illo tempore in prouincia Africa et Numidia ecclesiam Domini gubernabant statuit et librata consilii communis examinatione firmavit. quorum sententiam religiosam et legitimam, salutarem fidei et ecclesiae catholicae congruentem, nos etiam secuti sumus. et quales super hac re litteras fecerimus ut scires, exemplum earum ad notitiam tam tuam quam coepiscoporum nostrorum qui illic sunt pro communi dilectione transmisi-
mus. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

1 examinant *C*¹ 2 si] et si *T*, si autem *CHv* fuerit sedenti *Hv*
 3 prius in *om. C* 6 efferuntur *C* 8 ut] et *C*¹, ut nos *C*^{2v} 10 re-
 missa *P* non nisi *om. C* dare *L*¹ 11 quoquam *B* circa pro *C*
 gratiam] ecclesia *C* uindicari *T* 12 quidam et agrippinus *C*¹
 uir *C s. l.* ceteris *L s. l. m. 2* 13 in illo *T*, illo in *Hv* tempori-
 bus *B* africana *T sed na s. l.* 14 librato *Hv* consilio
 communi *H* 15 examine *v* sententiam et *v* 16 et salu-
 tarem *HPv* congruente *B* 17 consecuti *T*, sicuti *B* super
 hac re *ex* superba est *C*, super hanc *T* fecimus *H* 18 tam ad
 notitiam *C sed tam s. l.* episcoporum *P* 20 opto ... ualere
om. CLP nos fr̄s km̄i *B*. — Ad Quintum de hereticis baptizandis
 (de baptismo hereticorum *B*) explicit (epistola III^a add. *T*) *BT*, Ad
 Quintum explicit *P*, Explicit (*om. N*) Cecili Cypriani ad Quintum (Quin-
 tinum *C*²) explicit (*om. C*) *CN*, *om. LH*. —

EPISTVLA LXXII.

CYPRIANVS ET CETERI STEPHANO FRATRI S.

Ad quaedam disponenda et consilii communis examinatione
 limanda necesse habuimus, frater carissime, conuenientibus in
 5 unum pluribus sacerdotibus cogere et celebrare concilium: in
 quo multa quidem prolata adque exacta sunt. sed de eo uel ma-
 xime tibi scribendum et cum tua grauitate ac sapientia confe-
 rendum fuit quod magis pertineat et ad sacerdotalem auctorida-
 tem et ad ecclesiae catholicae unitatem pariter ac dignitatem de
 10 diuinae dispositionis ordinatione uenientem, eos qui sunt foris
 extra ecclesiam tincti et apud haereticos et schismaticos profanae
 aquae labe maculati, quando ad nos adque ad ecclesiam quae est
 una uenerint, baptizari oportere, eo quod parum sit eis manum
 inponere ad accipiendum spiritum sanctum, nisi accipiant et
 15 ecclesiae baptismum. tunc enim demum plene sanctificari et esse
 filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur, cum scriptum
 sit: nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu, non
 potest introire in regnum Dei. inuenimus enim in
 actis apostolorum hoc esse ab apostolis custoditum et salutaris
 20 fidei ueritate seruatum, ut cum in domo Corneli centurionis su-
 per ethnicos qui illic aderant fidei calore feruentes, in Dominum

17 Io. 3, 5.

Epist. LXXII. — Incipit ad Stephanum de (*add. B*: rebaptizandis sen-
 tentia) concilio *BELNQ*. — 3 disponda *L* et] et a *E* consilii. *Q*
 (consiliis *M*) examinationem limandam *B* 4 fr̄s km̄i *L* 5 pluri-
 mis *B* 6 exacta *LN*, transacta *BEQv* de ea *E*¹, deo *Q* 7 et]
 est et *M*¹ (et *M*²*Q*) conferre cum *B* 9 et *om. BLN* de
om. B 10 ueniente. Eos *B* sint *EQv* 12 ad quae ad *L*,
 adq. *E* 13 una est *BEQv* uenerit *L* 15 enim *om. B*
 plenae *Q*, plane *B* 16 filii *Q* dei *om. B* utruq. *E*
 nascuntur *B* 17 renatus *Bv* sp̄u sc̄o *E* 18 in regnum]
 regna *B* enim] enim etiam *EQv*, etiam *B* 19 actus *E* esse]
 et *B* 20 ut cum] uisum *LN* 21 ethicos *L* calorem *Q*
 feruentes et *EQv* dño *LN*

toto corde credentes descendisset spiritus sanctus, quo adimpleti uariis linguis Deum benedicerent, nihilo minus tamen beatum apostolum Petrum diuini praecepti adque euangelii memorem praecepisse ut baptizarentur idem illi qui iam fuerant sancto spiritu pleni, ut nihil praetermissum uideretur quo minus per omnia diuini praecepti adque euangelii legem apostolica magisteria seruarent. baptismum autem non esse quod haeretici utuntur nec quicquam apud eos qui Christo aduersantur per gratiam Christi posse proficere diligenter nuper expressum est in epistula quae ad Quintum collegam nostrum in Mauretania constitutum 19 super ea re scripta est, item in litteris quas collegae nostri ad coepiscopos in Numidia praesidentes ante fecerunt, cuius utriusque epistulae exempla subdidi.

- 2 Addimus plane et adiungimus, frater carissime, consensu et auctoritate communi, ut etiam si qui presbyteri aut diaconi uel 15 in ecclesia catholica prius ordinati fuerint et postmodum perfidi ac rebelles contra ecclesiam steterint, uel apud haereticos a pseudoepiscopis et antichristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint et contra altare unum adque diuinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quo- 20 que hac condicione suscipi cum reuertuntur ut communicent laici et satis habeant quod admittuntur ad pacem qui hostes pacis extiterint, nec debere eos reuertentes eadem apud nos ordinationis et honoris arma retinere quibus contra nos rebellauerint.

1 credentes quod <i>N</i>	adimpletis <i>B</i>	2 uariis] labiis <i>L</i>
dominum <i>V</i>	nihil hominibus <i>N</i>	3 diuina praecepta <i>LN</i>
4 praecepisset <i>N</i>	baptizentur <i>BLN</i>	illi idem <i>EQ</i>
<i>EQ</i> ¹ (legem <i>MQ</i> ¹)	7 quod] quo • <i>Q</i> , quo <i>Ev</i> (quod <i>M</i>)	6 lege
quam scripsi, quisquam <i>BELNQ</i> , quemquam <i>v</i>	christi] a christo <i>L</i>	8 quic-
10 mauritania <i>BEQv</i>	11 item <i>om. B</i>	12 numidiam p̄side
testante <i>B</i>	13 exemplum <i>L</i>	subdimus hic <i>v</i> , subdimus <i>N</i>
14 fr̄s km̄i <i>L</i>	15 si qui] atque <i>B</i>	diacones <i>B</i> , diaconi qui <i>EQv</i>
16 fuerunt <i>B</i>	perfidi ac] perfidia <i>B</i> , perfidi• <i>E</i>	17 steterunt <i>B</i>
18 pseudoep̄o <i>B</i>	et] si et <i>N</i>	antichristi et <i>LN</i>
positiones <i>B</i>	profana . . . l. 19 unum <i>om. B</i>	19 altarem <i>Q</i>
20 sacrificium <i>B</i>	sunt <i>ELN</i> , s̄int <i>Q</i> (sint <i>M</i>)	21 cum] ut
cum <i>LN</i>	reuerterentur <i>B</i>	22 hostis <i>L</i>
eam <i>BL</i> , ea <i>EQv</i>	24 reuellauerint <i>Q</i>	23 eadem <i>N</i> ,

oportet enim sacerdotes et ministros qui altari et sacrificiis deseruiunt integros adque immaculatos esse, cum Dominus Deus in Leuitico loquatur et dicat: homo in quo fuerit macula et vitium non accedet offerre dona Deo, item in Exodo haec eadem praecipiat et dicat: et sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus. et iterum: et cum accedunt ministrare ad altare sancti, non adducent in se delictum ne moriantur. quod autem maius potest esse delictum aut quae macula deformior quam aduersus Christum stetisse, quam ecclesiam eius quam ille sanguine suo parauit et condidit dissipasse, quam euangelicae pacis ac dilectionis oblitum contra unanimem et concordem Dei populum hostilis discordiae furore pugnasse? qui etsi ipsi postmodum ad ecclesiam redeunt, restituere tamen eos et secum reuocare non possunt qui ab eis seducti et foris morte praeuerti extra ecclesiam sine communicatione et pace perierunt, quorum animae in die iudicii de ipsorum manibus expetentur qui perditionis auctores et duces extiterunt. et idcirco satis est talibus reuertentibus ueniam dari, non tamen debet in domo fidei perfidia promoueri. nam quid bonis et innocentibus adque ab ecclesia non recedentibus reseruamus, si eos qui a nobis recesserint et contra ecclesiam steterint honoramus?

Haec ad conscientiam tuam, frater carissime, et pro honore communi et pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuae et fidei ueritate placere quae et religiosa

3 Leu. 21, 21. 5 Ex. 19, 22. 7 Ex. 28, 43.

1 altario <i>B</i> , altarii <i>Q</i>	2 cum <i>om. B</i> , tecum <i>LN</i>	deus <i>om. E</i>
3 loquitur <i>B</i>	4 exhodo <i>LQ</i>	5 c̄ p̄cipiat <i>E c̄ s. l.</i>
quat <i>L</i>	8 adducant <i>B</i>	7 delin-
10 aut qua <i>E'</i> , atq. <i>B</i>	[aduersum <i>B</i>	9 ne . . . <i>l.</i> 10 delictum <i>om. B</i>
11 sanguini <i>BM</i> (sanguine <i>Q</i>)	paruit <i>M</i> (parauit <i>Q</i>)	christum] spm̄ <i>LN</i>
passe <i>NQ</i>	14 et si ipsi <i>E'Q</i> , et ipsi <i>BE'LMN</i> , etsi <i>v</i>	12 dissu-
ecclesia <i>N</i>	16 ecclesia <i>LN</i>	cum ad
expectantur <i>B</i>	perditiones <i>Q</i>	17 diem <i>B</i>
contra e. steterint <i>om. BLN</i>	21 ecclesiam <i>BLQ</i>	18 expectentur <i>L</i> ,
<i>mus Adu. Lucifer. p. 304 sq.</i>	24 haec ad usque ad finem exh. Hierony-	22 et
	scientiam <i>B</i>	

pariter et uera sunt. ceterum scimus quosdam quod semel in-
berint nolle deponere nec propositam suam facile mutare, sed
saluo inter collegas pacis et concordiae uinculo quaedam propria
quae apud se semel sint usurpata retinere. qua in re nec nos uim
cuiquam facimus aut legem damus, quando habeat in ecclesiae
administratione uoluntatis suae arbitrium liberum unusquisque
praepositus, rationem actus sui Domino redditurus. optamus te,
frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXXIII.

CYPRIANVS IVBAIANO FRATRI S.

10

1 Scripsisti mihi, frater carissime, desiderans significari tibi
motum animi nostri quid nobis uideatur de haeticorum
baptismo, qui foris positi et extra ecclesiam constituti uindicant
sibi rem nec iuris sui nec potestatis. quod nos nec ratum pos-
sumus nec legitimum computare, quando hoc apud eos esse con-
stet inlicitum. et quoniam iam super hac re quid sentiremus
litteris nostris expressimus, ut compendium facerem exemplum
earundem litterarum tibi misi, quid in concilio cum complures

1 scimus] simus *N* imbiberunt *Hier.* 2 nec *om. LN* prae-
positum *Q* 3 saluo] uos *Q* (saluo *M*) 4 se *om. E* quam *Q*
nec nos] non *Hier.* 5 quando] quin *Hier.*, cum *v* 6 uoluptatis *L*
arbitrium *L* 7 praepositos *Q*, sit praepositus *Hier.* reddituros *E*
optamus ... ualere *om. BN*¹ opto *EQ* 8 kme in dno *B.* —
Ad (Caecilii Cypriani ad *Q*) Stephanum de concilio (de rebaptizandis ex
sententia concilii *B*) explicat *BELNQ.* —

Epist. LXXIII. — Incipit ad Iuuaianum (iubaianum *B*, urbanum *T*,
iuuaianum *C*¹) de hereticis baptizandis (de baptismate haeticorum *B*;
add. L: epistulas numero tres, *add. T*: epistola III) *BCLNPT.* —
10 iuuaiano *BNP*, ad iubaiano *T* 11 mihi *P s. l. m. 2* carissime
om. C significans desiderare te *C sed re te ex ns* tibi *exp. C*
12 animae nostrae *C* quod *BC*¹ 13 baptismate *B* foris ...
constituti *om. B* 15 computare] iudicare *v*, putare *August. de bapt.*
contra Don. II 13 esse *om. L* 16 inlicitum] inlicitum *L*
iam *om. C* ac *T* 18 missi *C*

adessemus decreuerimus, quid item postea Quinto collegae nostro de eadem re quaerenti rescripserim. et nunc quoque cum in unum conuenissemus tam prouinciae Africae quam Numidiae episcopi numero septuaginta et unus, hoc idem denuo sententia
5 nostra firmauimus, statuentes unum baptisma esse quod sit in ecclesia catholica constitutum ac per hoc non rebaptizari sed baptizari a nobis quicumque ab adultera et profana aqua uenientes abluendi sint et sanctificandi salutaris aquae ueritate.

Nec nos mouet, frater carissime, quod in litteris tuis con-
10 plexus es, Nouatianenses rebaptizare eos quos a nobis sollicitant, quando ad nos omnino non pertineat quid hostes ecclesiae faciant, dummodo teneamus ipsi potestatis nostrae honorem et rationis ac ueritatis firmitatem. nam Nouatianus simiarum more, quae cum homines non sint humana imitentur, uult ecclesiae catholicae
15 auctoritatem sibi et ueritatem uindicare, quando ipse in ecclesia non sit, immo adhuc insuper contra ecclesiam rebellis et hostis extiterit. sciens etenim unum esse baptisma, hoc unum sibi uindicat ut apud se esse ecclesiam dicat et nos haereticos faciat. nos autem qui ecclesiae unius caput et radicem tenemus pro certo
20 scimus et fidimus nihil illi extra ecclesiam licere et baptisma quod est unum apud nos esse, ubi et ipse baptizatus prius fuerat, quando diuinae unitatis et rationem et ueritatem tenebat. quod si in ecclesia baptizatos rebaptizandos foris extra ecclesiam

1 decreuimus *C* quid ex qui *C et P m. 2* item] deinde ex die *C*
quinto] quodam ex quo meo *C* 2 re q.] requirenti *P*, requirente *C*
rescripserimus *BLP* 4 *Lxxi* (et *om.*) *C*, *Lxx August. de unico bapt.*
c. Petil. c. 13 hoc *om. B* denuo] de *B* 5 nostra ... esse
om. L 6 sed baptizari *om. B* 7 quicumque] ergo *add. v et s. l. C*
adultera *T in ras.*, altare *C* ueniunt *v*, ueneunt *C* 8 sunt *C*,
om. v 9 carissime *om. C* 10 nouacianos *C* baptizare *B*
11 quod *B* 12 rationem *L* 13 ac *om. L* nouatianis *L*
simarum *L* 14 sunt *B* humanitatem *C*, humana tamen *v*
imitantur *PT*^v, imitatur *C* uult] ubi *T* 15 sibi et ueritatem
om. C uindicat ex uindicare *T* quando] quamquam *B* ipsi *L*,
ipsa *C* 16 et *om. C* 17 etenim] enim *C* baptismum *C*
hoc] quem *B* unum] enim *P* 18 ut] et *B* esse *om. BL*
in ecclesiam *B* 20 fidimus] fidem *B* illi] illic *CT* baptismatis *Cv*
21 apud] caput *Cv* prius baptizatus *L* prius ... *l. 23* baptizatos
om. C 22 ratione *L* 23 baptizatus *P*

Nonatianus existimat, a se incipere debuerat, ut prior extrario et haeretico baptismo rebaptizaretur, qui post ecclesiam immo et contra ecclesiam baptizandos foris opinatur. quale est autem, ut quia hoc Nonatianus facere audet, nos putemus non esse faciendum? quid ergo? quia et honorem cathedrae sacerdotalis 5 Nonatianus usurpat, num idcirco nos cathedrae renuntiare debemus? et quia Nonatianus altare conlocare et sacrificia offerre contra fas nititur, ab altari et sacrificiis cessare nos oportet, ne paria et similia cum illo celebrare uideamur? unum prorsus et stultum est, ut quia Nonatianus extra ecclesiam uindicat sibi 10 ueritatis imaginem, relinquat ecclesia ueritatem.

3 Apud nos autem non noua aut repentina res est ut baptizandos censeamus eos qui ab haereticis ad ecclesiam ueniunt, quando anni sint iam multi et longa aetas ex quo sub Agrippino bonae memoriae uiro conuenientes in unum episcopi plurimi hoc statu- 15 rint adque exinde in hodiernum tot milia haereticorum in prouinciis nostris ad ecclesiam conuersi non aspernati sint neque cunctati, immo et rationabiliter et libenter amplexi sint, ut lauacri uitalis et salutaris baptismi gratiam consequerentur. neque enim difficile est doctori uera et legitima insinuare ei qui 20 haeretica prauitate damnata et ecclesiastica ueritate conperta ad hoc uenit ut discat, ad hoc discit ut uinat. nos non demus stuporem haereticis patrociniis et consensus nostri, et libenter ac prompte obtemperant ueritati.

1 a se] ipse *ex tu se T* extrario] extraneo *CT^v* 2 post *ex*
 potest *T* 3 et *om. C*; et contra *om. T* opinantur *C¹P* 4 ut
om. CT non] id *B* 5 quod *C* sacerdotali *C¹T¹* 6 num]
 numquid *BC* 7 et q.] aut q. *CN^v* altare *C¹*, altari is *T*, altario *P*
 8 nos] non *L* 11 relinquamus *CT^v* ecclesiae *CNT^v* 13 ad
ex ab T perueniunt *C* 14 multi iam anni sint *v et August.*
de bapt. c. Don. III 17 agripino *T* 15 in unum *om. Aug.*
 statuerunt *BC* 16 hodiernum diem *T* milia *ex militiae T*
 18 et *exp. C* rationaliter *NPT* et libenter *om. C* 20 ei]
eis ex et C, eis v 21 ad huc *T¹* 22 ueniunt *C²v* discant *C²v*
 discunt *C²v*, discat *L¹* uinant *C²v* demus] debemus *BCT^v*
 stupere *B* 23 patrociniis *BC*, patrocinio *v* et *om. v* et con-
 sensus nostri *om. B*; augere *add. v* et] ut *T¹*, an *B*, cum *v* 24 ob-
 temperent *BT²*; fort. obtemperabunt

Plane quoniam inueni in epistula cuius exemplum ad me 4
transmisisti scriptum esse quod quaerendum non sit quis bapti-
zauerit, quando is qui baptizatus sit accipere remissam pecca-
torum potuerit secundum quod credidit, praetereundum hunc
5 locum non putari, maxime cum in eadem epistula animadu-
terim etiam Marcionis fieri mentionem, ut nec ab ipso uenientes
dicat baptizari oportere, quod iam in nomine Iesu Christi bapti-
zati esse uideantur. considerare itaque debemus fidem eorum qui
foris credunt, an secundum eandem fidem possint aliquid gratiae
10 consequi. nam si fides una est nobis et haeticis, potest esse et
gratia una. si eundem patrem, eundem filium, eundem spiritum
sanctum, eandem ecclesiam confitentur nobiscum Patripassiani,
Anthropiani, Valentiniani, Appelletiani, Ophitae, Marcionitae et
ceterae haeticorum pestes et gladii ac uenena subuertendae
15 ueritatis, potest illic et baptisma unum esse, si est et fides una.

Ac ne longum sit per haereses uniuersas decurrere et singu- 5
larum uel ineptias uel insanias recensere, quia nec delectat id
dicere quod aut horret aut pudet nosse: de Marcione interim solo,
cuius mentio in epistula a te ad nos transmissa facta est, examine-
20 mus an possit baptismatis eius ratio constare. Dominus enim
post resurrectionem discipulos suos mittens quemadmodum bapti-

1 inueni et C ¹	2 transmisistis B	quis] quis aut a quo B
baptizauerit . . . qui om. B	3 sis P, his CL	remissa BP, mis-
sam L	4 quod] quae C	praeter eundem C
5 non B s. l. m. 2	6 martionis L, marcionis C	
putauit C ¹	animaduertit B	baptizare C ¹
ni ex nus	7 dicant T ²	iesu om. T
9 credent B	possit C, possunt LNP, possumus T; cf. 770, 13	
11 si eundem ex secundum C	13 antropiani B, om. C	ualen-
tiniani om. C	appelletiani C, epelletiniani T, appellatiani v	ophy-
tiae L, onitae ex opitae C ¹	marcioniste T s. l.	14 ceteri T
gladiis et uenenis subuertentes v, gladiis ac uenenis subuertente C sed		
uenena m. 1	15 ueritatem C ² v	illic] inter illos add. B
16 heresis BLT ¹ , hereticos C os ex is	uniuersos C os ex is	17 iner-
tias T	uel insanias om. B	delectet L, delectatio est C
id] d	18 horret] hostendere ex hos regi C	
exp. P, hoc B, om. C	19 ad te T	
putet P	de] Sed de B	
20 ratione C	enim om. B	

zare deberent instruit et docet dicens: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. ite ergo, docete gentes omnes tinguentes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti. insinuat trinitatem, cuius sacramento gentes tinguerentur. numquid hanc trinitatem Marcion tenet? numquid eundem adserit quem et nos Deum patrem creatorem? eundem nouit filium Christum de uirgine Maria natum, qui sermo caro factus sit, qui peccata nostra portauerit, qui mortem moriendo uicerit, qui resurrectionem carnis per semet ipsum primus initiauerit et discipulis suis quod in eadem carne resurrexisset ostenderit? longe alia est apud Marcionem sed et apud ceteros haereticos fides. immo nihil est apud illos nisi perfidia et blasphemia et contentio sanitatis et ueritatis inimica. quomodo ergo potest uideri qui apud illos baptizatur consecutus esse peccatorum remissam et diuinæ indulgentiæ gratiam per suam fidem qui ipsius fidei non habuerit ueritatem? si enim, sicut quibusdam uidetur, secundum fidem suam quis accipere aliquid foris extra ecclesiam potuit, utique id accepit quod credidit. falsum autem credens uerum accipere non potuit, sed potius adultera et profana secundum quod credebat accepit.

- 6 Quem locum profani et adulteri baptismi subtiliter Hieremias propheta perstringit dicens: ut quid qui contristant me

1 Matth. 28, 18. 19. 22 Hier. 15, 18.

1 debeant *B*, debemus *C*¹ instruit *Tv*, instituit *C* docuit *Cv*,
 docens *exp. T* 2 potestas omnis *C* is *ex a* et docete *BNPTv*
 3 omnes gentes *CP*¹ tinguentes] baptizantes *CNv* eas *C*²
 5 tinguerentur] baptizarentur *Cv* 6 adserit *om. B* deum *om. Pv*
 et eundem *P*, numquid eundem *Cv* 7 nouit] non *u* *C* maria uir-
 gine *v* natum] erit *add. L*¹, *exp. m. 2* 8 sit] est *C* 9 resurrectio-
 nem *ex ratione C* per *ex pro C* prius *C* 10 et *om. T* quod
om. C carnem *P* resurrexisse *P*, resurrectionem *C* 11 sed et]
 quam *ex sed T* 12 fides *om. L* immo *om. B* 13 sanitatis *T*,
 uanitatis *P*, sanctitatis *Nv* ueritatis *T* 14 uidere *C*¹ qui
exp. C baptizatos *C* o *ex u* consecutos *C* 15 remissa *BP*
 17 qui *B* 18 utique] itaque *C* accipit *B*, accipere non potuit *C*
 nec credit *C* falsum ... potuit *om. C* 19 adulteri et pro-
 fani *C*² 20 credebant *C* 21 ieremias *P*

praeualent? plaga mea solida est, unde sanabor? dum fit, facta est mihi quasi aqua mendax non habens fidem. mentionem facit per prophetam spiritus sanctus aquae mendacis et fidem non habentis. quae est haec aqua mendax et perfida? utique ea quae baptismi imaginem mentitur et gratiam fidei adumbrata simulatione frustratur. quod si secundum prauam fidem baptizari aliquis foris et remissam peccatorum consequi potuit, secundum eandem fidem consequi et spiritum sanctum potuit, et non est necesse ei uenienti manum inponi ut spiritum sanctum consequatur et signetur. aut utrumque enim fide sua foris consequi potuit aut neutrum eorum qui foris fuerat accepit.

Manifestum est autem ubi et per quos remissa peccatorum dari 7 possit, quae in baptismo scilicet datur. nam Petro primum Dominus, super quem aedificauit ecclesiam et unde unitatis originem instituit et ostendit, potestatem istam dedit ut id solueretur [in terris] quod ille soluisset. et post resurrectionem quoque ad apostolos loquitur dicens: sicut misit me pater, et ego mitto uos. hoc cum dixisset, inspirauit et ait illis: accipite spiritum sanctum. si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur. unde intellegimus non nisi in ecclesia praepositis et euangelica lege ac dominica ordinatione fundatis licere baptizare et remissam pecca-

18 Io. 20, 21—23.

1 in plaga <i>B</i>	solida est] solacia <i>B</i>	2 dum <i>exp. C</i>	fit
<i>exp. T</i> , fidem <i>B</i>	quasi <i>ex</i> quas <i>T</i>	4 aquae] q̄ <i>C</i>	mendacis . . . aqua <i>om. C</i>
	haec <i>om. B</i>	5 perfide <i>C</i> ²	ea <i>om. B</i>
imaginem <i>L</i>	7 fidem prauam <i>L</i>	remissa <i>BP</i>	8 et secundum <i>P</i>
	consequi <i>exp. T</i>	9 potuit <i>om. P</i>	potuit . . . <i>l. 10</i>
sanctum <i>om. BCLNT</i>	ei] et <i>P</i>	10 consequatur et signetur	
<i>exp. C</i> et <i>s. l. m. 2</i> : potuit		que enim . . . neutrum <i>om. B</i>	
11 fuerat <i>L s. l. m. 2</i>	14 quae] quaeque <i>B</i>	petrum <i>C</i>	15 unitatis] humanitatis <i>C</i>
interim <i>B</i> , in caelis <i>v</i>	16 et <i>om. B</i>	dedit <i>om. B</i>	in terris]
	17 soluisset] in terris <i>add. v</i>	apostolus <i>P</i>	
20 si cui <i>B</i>	remittuntur <i>CP¹ T</i>	21 illis <i>P¹ T</i> , illic <i>C¹</i>	de-
tenueritis <i>P</i>	22 et] et in <i>v</i> , in <i>C</i>	23 fundantis <i>C¹</i>	remissa
<i>BCLNP</i>			

torum dare, foris autem nec ligari aliquid posse nec solui, ubi non sit qui aut ligare possit aut soluere.

- 8 Nec hoc, frater carissime, sine scripturae diuinae auctoritate proponimus ut dicamus certa lege ac propria ordinatione diuinitus cuncta esse disposita nec posse quemquam contra episcopos⁵ et sacerdotes usurpare sibi aliquid quod non sit sui iuris et potestatis. nam et Core et Dathan et Abiron contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam sibi usurpare conati sunt, nec tamen quod illicite ausi sunt impune fecerunt. et filii Aaron qui alienum ignem altari inposuerunt in conspectu statim¹⁰ Domini indignantis extincti sunt. quod supplicium manet eos qui alienam aquam baptismo inferunt falso, ut diuina censura ulciscatur et uindicet id haereticos contra ecclesiam gerere quod non nisi soli liceat ecclesiae.
- 9 Quod autem quidam dicunt eis qui in Samaria baptizati fuerant aduenientibus apostolis Petro et Iohanne tantum super eos manum inpositam esse, ut acciperent spiritum sanctum, rebaptizatos tamen eos non esse, locum istum, frater carissime, ad praesentem causam uidemus omnino non pertinere. illi enim qui in Samaria crediderant fide uera crediderant et intus in ecclesia²⁰ quae una est et cui soli gratiam baptismi dare et peccata soluere permissum est, a Philippo diacono quem idem apostoli miserant baptizati erant. et idcirco qui legitimum et ecclesiasticum baptismum consecuti fuerant, baptizari eos ultra non oportebat, sed tantummodo quod deerat id a Petro et Iohanne factum est,²⁵

1 nec] ne <i>L</i>	ligare <i>B</i>	2 sit] possit <i>LT</i>	quis aut <i>T</i> ,
quia ut <i>L</i>	possit] ***** <i>T</i> , possit aliquid <i>v</i>		soluerint <i>C</i> ¹
3 carissime <i>om. C</i>	4 ordinatione <i>ex ratione P</i>		5 disposita <i>ex</i>
disponsata <i>L</i>	quamquam <i>B</i>	contra] contra ecclesiam et <i>B</i>	
7 chore <i>CTv</i> , choreb <i>B</i>	datha <i>T</i>	mosen <i>NT</i> ¹	8 aron <i>LT</i> ¹
sibi licentiam <i>CTv</i>	usurpare] uindicare <i>C</i>		9 et <i>om. T</i>
11 indignatis <i>P</i> ¹ <i>T</i> ¹ , indignati sunt <i>C</i>		extincti] percussi <i>B</i>	
14 luceat <i>L</i> ¹	15 dicunt quidam de <i>Cv</i>		fuerunt <i>L</i> un <i>corr.</i>
17 baptizatos <i>T</i>	18 tamen <i>om. T</i>	eos <i>om. v</i>	fratres <i>T</i> ¹
carissime <i>om. C</i>	19 illic <i>P</i>	qui <i>om. B</i>	20 samariam <i>T</i> ¹
crediderunt <i>P</i>	fide u. crediderant <i>om. C</i> ¹ <i>L</i>		et intus] intus <i>T</i>
21 baptismo <i>P</i> ¹	22 miserant <i>C</i> , miserunt <i>B</i>		23 erant] enim
erant <i>P</i>	quia] qm̄ <i>C</i>	24 baptismum <i>Cv</i>	oportet <i>T</i>

ut oratione pro eis habita et manu inposita inuocaretur et infunderetur super eos spiritus sanctus. quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in ecclesia baptizantur praepositis ecclesiae offerantur et per nostram orationem ac manus inpositionem spiritum sanctum consequantur et signaculo dominico consummentur.

Non est ergo, frater carissime, quod haereticis cedendum existimemus et baptisma quod non nisi uni et soli ecclesiae datum sit prodendum putemus. boni militis est aduersus rebelles et hostes imperatoris sui castra defendere. gloriosi ducis est commissa sibi signa seruare. scriptum est: Dominus Deus tuus Deus zelans est. qui spiritum Dei accepimus zelum diuinæ fidei habere debemus, quo zelo Finees placuit et Deum promeritus indignantis iram populo pereunte leniuit. quid adultera et aliena et diuinæ unitatis inimica in acceptum referimus, qui non nisi unum Christum et unam eius ecclesiam nouimus? ecclesia paradisi instar exprimens arbores frugiferas intra muros suos intus inclusit, ex quibus quae non facit fructum bonum exciditur et in ignem mittitur. has arbores rigat quattuor fluminibus id est euangelii quattuor, quibus baptismi gratiam salutari et caelesti inundatione largitur. numquid de ecclesiae fontibus rigare potest qui intus in ecclesia non est? numquid paradisi potus salubres et salutare in pertire cuiquam potest qui peruersus et a semet ipso

11 Deut. 4, 24.

1 posita <i>C</i> ¹	et infunderetur <i>om.</i> <i>B</i>	3 baptizatur <i>B</i>	per
praepositos <i>C</i>	4 offeratur <i>B</i>	5 consequatur <i>B</i>	con-
summeatur <i>B</i>	7 frater <i>om.</i> <i>P</i>	carissime <i>om.</i> <i>C</i>	de hereti-
cis <i>C</i>	cedendum <i>N</i>	8 et] ut <i>Cv</i>	et soli <i>om.</i> <i>C</i>
<i>om.</i> <i>B</i>	9 hostis <i>B</i>	10 namissa om. <i>B</i>	13 quod <i>C</i> ¹
phinees <i>Nv</i> , fineas <i>B</i> , finiuit <i>C</i> ¹		placuit <i>C</i> ²	et dnm <i>B</i> ,
et dñm et <i>C</i> alterum et s. l.	promeritis <i>CT</i>	is ex us, pro merito suo <i>B</i>	
14 adulteram <i>CNv</i>	aliena] alieniginam <i>v</i> et <i>C</i> sed in <i>C</i>	am ex e	
15 et <i>om.</i> <i>C</i>	unitati <i>B</i>	inimicam <i>Cv</i>	16 unam eius] unicam
ex unitus <i>C</i>	et ecclesia <i>NP</i>	paradisiis <i>C</i> ¹	17 fuctiferas <i>Cv</i>
18 includit <i>v</i>	quae] qui <i>CP</i> ¹	bonum fructum <i>C</i>	20 salutaris <i>Bv</i>
et <i>om.</i> <i>v</i>	caelestis <i>B</i>	21 inundationem <i>T</i> ¹	rigari <i>CT</i> ri
ex re	22 saluber est (et <i>om.</i>) <i>L</i>	23 peruersos <i>L</i>	ipsos <i>T</i> ¹ ,
ipsum <i>B</i>			

torum dare, foris autem nec ligari aliquid posse nec solui, ubi non sit qui aut ligare possit aut soluere.

- 8 Nec hoc, frater carissime, sine scripturae diuinae auctoritate proponimus ut dicamus certa lege ac propria ordinatione diuinitus cuncta esse disposita nec posse quemquam contra episcopos et sacerdotes usurpare sibi aliquid quod non sit sui iuris et potestatis. nam et Core et Dathan et Abiron contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam sibi usurpare conati sunt, nec tamen quod illicite ausi sunt impune fecerunt. et filii Aaron qui alienum ignem altari inposuerunt in conspectu statim Domini indignantis extincti sunt. quod supplicium manet eos qui alienam aquam baptismo inferunt falso, ut diuina censura ulciscatur et uindictet id haereticos contra ecclesiam gerere quod non nisi soli liceat ecclesiae.
- 9 Quod autem quidam dicunt eis qui in Samaria baptizati fuerant aduenientibus apostolis Petro et Iohanne tantum super eos manum inpositam esse, ut acciperent spiritum sanctum, rebaptizatos tamen eos non esse, locum istum, frater carissime, ad praesentem causam uidemus omnino non pertinere. illi enim qui in Samaria crediderant fide uera crediderant et intus in ecclesia quae una est et cui soli gratiam baptismi dare et peccata soluere permissum est, a Philippo diacono quem idem apostoli miserant baptizati erant. et idcirco qui legitimum et ecclesiasticum baptismum consecuti fuerant, baptizari eos ultra non oportebat, sed tantummodo quod deerat id a Petro et Iohanne factum est,

1 nec] ne L	ligare B	2 sit] possit LT	quis aut T,
quia ut L	possit] ***** T, possit aliquid v		soluerint C ¹
3 carissime om. C	4 ordinatione ex ratione P		5 disposita ex
disponsata L	quamquam B	contra] contra ecclesiam et B	
7 chore CTv, choreb B	datha T	mosen NT ¹	8 aron LT ¹
sibi licentiam CTv	usurpare] uindicare C		9 et om.
11 indignatis P ¹ T ¹ , indignati sunt C		extincti] percuti	
14 luceat L ¹	15 dicunt qu		fuerunt L
17 baptizatos T	18 tamen (	om. v	
carissime om. C	19 illic P		
crediderunt P	fide u. cred		
21 baptismo P ¹	22 mis		
erant P	quia] qm C		

ut oratione pro eis habere et magis miseris immoleretur et in-
 funderetur super eos spiritus sanctus. Quod tunc quoque apud
 nos geritur, ut qui in ecclesia ministrant iniquitate ecclesiae
 offerantur et per nostram orationem a magis dispositionem
 spiritum sanctum consequantur et a hereticis a malico con-
 summentur.

Non est ergo, frater carissime, quod imperialis prosequium existi- 10
 memus et baptisma quod non nisi in ecclesia datur datum sit
 prodendum putemus. hoc imperialis et magister hereses et hostes
 10 imperatoris sui castra defendere. In illa castra est commissa
 sibi signa seruare. scriptum est. In illa castra tuus Deus
 zelans est. qui spiritum dei in ecclesia datur diuinæ fidei
 habere debemus, quo zelo imperialis castra et deum promeritus
 indignantis iram populo persequitur. In illa castra et aliena
 15 et diuinæ unitatis inimica in ecclesia ministrant, qui non nisi
 unum Christum et unam ecclesiam agnoscunt. ecclesia para-
 disis instar exprimens a hereticis iniquitate intra muros suos intus
 inclusit, ex quibus quae non datur prosequium in ecclesia exciditur et in
 ignem mittitur. has a hereticis iniquitate in ecclesia fluminibus id est
 20 euangeliis quattuor. quibus baptisma salutari et caelesti
 inundatione largitur. In illa castra in ecclesia rigare potest
 qui intus in ecclesia ministrant iniquitate paradisi potus salubres et
 salutare impertire ecclesiam potest in peruersus et a semet ipso

11 Deut. 4. 24

1 posita C ¹	et ministratur in B	3 baptizatur B	per
praepositos C	4 offeratur B	5 consequatur B	con-
summeatur D	7 datur om. B	carissime om. C	de hereti-
cis C	8 off. et C ¹	et soli om. C	sit
om. B	9 datur B	10 datur om. B	13 quod C ¹
	11 datur B	placuit C ¹	et dnm B.
	12 datur B	13 CT is ex us, pro merito suo B	
	14 datur B	14 ginam e et C sed in C am ex e	
	15 datur B	15 o C ¹	16 unam eius] unicam
	16 datur B	16 lilia C ¹	17 fuctiferas C ¹
	17 datur B	17 fructum C	20 salutaris B ¹
	18 datur B	18 dationem T ¹	rigari C ¹ r
	19 datur B	19 potuersos L	ipsos C ¹

pariter et uera sunt. ceterum scimus quosdam quod semel in-
berint nolle deponere nec propositum suum facile mutare, sed
saluo inter collegas pacis et concordiae uinculo quaedam propria
quae apud se semel sint usurpata retinere. qua in re nec nos uim
cuiquam facimus aut legem damus, quando habeat in ecclesiae
administratione uoluntatis suae arbitrium liberum unusquisque
praepositus, rationem actus sui Domino redditurus. optamus te,
frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXXIII.

CYPRIANVS IVBAIANO FRATRI S.

10

1 Scripsisti mihi, frater carissime, desiderans significari tibi
motum animi nostri quid nobis uideatur de haeticorum
baptismo, qui foris positi et extra ecclesiam constituti uindicant
sibi rem nec iuris sui nec potestatis. quod nos nec ratum pos-
sumus nec legitimum computare, quando hoc apud eos esse con-
stet illicitum. et quoniam iam super hac re quid sentiremus
litteris nostris expressimus, ut compendium facerem exemplum
earundem litterarum tibi misi, quid in concilio cum conplures

1 scimus] simus *N* imbiberunt *Hier.* 2 nec *om. LN* prae-
positum *Q* 3 saluo] uos *Q* (saluo *M*) 4 se *om. E* quam *Q*
nec nos] non *Hier.* 5 quando] quin *Hier.*, cum *v* 6 uoluptatis *L*
arbrium *L* 7 praepositos *Q*, sit praepositus *Hier.* reddituros *E*
optamus . . . ualere *om. BN*¹ opto *EQ* 8 kme in dno *B.* —
Ad (Caecili Cypriani ad *Q*) Stephanum de concilio (de rebaptizandis ex
sententia concilii *B*) explicit *BELNQ.* —

Epist. LXXIII. — Incipit ad Iuuaianum (iubaianum *B*, urbanum *T*,
iuuaianum *C*¹) de hereticis baptizandis (de baptismo haeticorum *B*;
add. L: epistulas numero tres, *add. T*: epistola III.) *BCLNPT.* —
10 iuuaiano *BNP*, ad iubaiano *T* 11 mihi *P s. l. m. S* carissime
om. C significans desiderare te *C sed re te ex ns* tibi *exp. C*
12 animae nostrae *C* quod *BC*¹ 13 baptismo *B* foris . . .
constituti *om. B* 15 computare] iudicare *v*, putare *August. de bapt.*
contra Don. II 13 esse *om. L* 16 illicitum] inclitum *L*
iam *om. C* ac *T* 18 missi *C*

adessemus decreuerimus, quid item postea Quinto collegae nostro de eadem re quaerenti rescripserim. et nunc quoque cum in unum conuenissemus tam prouinciae Africae quam Numidiae episcopi numero septuaginta et unus, hoc idem denuo sententia nostra firmanimus, statuentes unum baptisma esse quod sit in ecclesia catholica constitutum ac per hoc non rebaptizari sed baptizari a nobis quicumque ab adultera et profana aqua uenientes abluendi sint et sanctificandi salutaris aquae ueritate.

Nec nos mouet, frater carissime, quod in litteris tuis con-
 10 plexus es, Nouatianenses rebaptizare eos quos a nobis sollicitant, quando ad nos omnino non pertineat quid hostes ecclesiae faciant, dummodo teneamus ipsi potestatis nostrae honorem et rationis ac ueritatis firmitatem. nam Nouatianus simiarum more, quae cum homines non sint humana imitentur, uult ecclesiae catholicae
 15 auctoritatem sibi et ueritatem uindicare, quando ipse in ecclesia non sit, immo adhuc insuper contra ecclesiam rebellis et hostis extiterit. sciens etenim unum esse baptisma, hoc unum sibi uindicat ut apud se esse ecclesiam dicat et nos haereticos faciat. nos autem qui ecclesiae unius caput et radicem tenemus pro certo
 20 scimus et fidimus nihil illi extra ecclesiam licere et baptisma quod est unum apud nos esse, ubi et ipse baptizatus prius fuerat, quando diuinae unitatis et rationem et ueritatem tenebat. quod si in ecclesia baptizatos rebaptizandos foris extra ecclesiam

1 decreuimus *C* quid *ex* qui *C* et *P* m. 2 item] deinde *ex* die *C*
 quinto] quodam *ex* quo meo *C* 2 re q.] *requerenti P*, *requirente C*
 rescripserimus *BLP* 4 *LXXI* (et *om.*) *C*, *Lxx August. de unico bapt.*
c. Petil. c. 13 hoc *om.* *B* denuo] de *B* 5 nostra ... esse
om. L 6 sed baptizari *om. B* 7 quicumque] ergo *add. v et s. l. C*
 adultera *T in ras.*, altare *C* ueniunt *v*, ueneuntes *C* 8 sunt *C*²,
om. v 9 carissime *om. C* 10 nouacianos *C*¹ baptizare *B*
 11 quod *B* 12 rationem *L* 13 ac *om. L* nouatianis *L*
 simiarum *L* 14 sunt *B* humanitatem *C*, humana tamen *v*
 imitantur *PT*^v, imitatur *C* uult] ubi *T* 15 sibi et ueritatem
om. C uindicat *ex* uindicare *T* quando] quamquam *B* ipsi *L*,
 ipsa *C*¹ 16 et *om. C* 17 etenim] enim *C* baptismum *C*
 hoc] quem *B* unum] enim *P* 18 ut] et *B* esse *om. BL*
 in ecclesiam *B* 20 fidimus] fidem *B* illi] illic *CT* baptismatis *Cv*
 21 apud] caput *Cv* prius baptizatus *L* prius ... *l. 23* baptizatos
*om. C*¹ 22 ratione *L* 23 baptizatus *P*

Nouatianus existimat, a se incipere debuerat, ut prior extrario et haeretico baptismo rebaptizaretur, qui post ecclesiam immo et contra ecclesiam baptizandos foris opinatur. quale est autem, ut quia hoc Nouatianus facere audeat, nos putemus non esse faciendum? quid ergo? quia et honorem cathedrae sacerdotalis 5 Nouatianus usurpat, num idcirco nos cathedrae renuntiare debemus? et quia Nouatianus altare conlocare et sacrificia offerre contra fas nititur, ab altari et sacrificiis cessare nos oportet, ne paria et similia cum illo celebrare uideamur? unum prorsus et stultum est, ut quia Nouatianus extra ecclesiam uindicat sibi 10 ueritatis imaginem, relinquat ecclesia ueritatem.

3 Apud nos autem non noua aut repentina res est ut baptizandos censeamus eos qui ab haereticis ad ecclesiam ueniunt, quando anni sint iam multi et longa aetas ex quo sub Agrippino bonae memoriae uiro conuenientes in unum episcopi plurimi hoc statue- 15 rint adque exinde in hodiernum tot milia haereticorum in prouinciis nostris ad ecclesiam conuersi non aspernati sint neque cunctati, immo et rationabiliter et libenter amplexi sint, ut lauacri uitalis et salutaris baptismi gratiam consequerentur. neque enim difficile est doctori uera et legitima insinuare ei qui 20 haeretica prauitate damnata et ecclesiastica ueritate conperta ad hoc uenit ut discat, ad hoc discit ut uiuat. nos non demus stuporem haereticis patrociniis et consensus nostri, et libenter ac prompte obtemperant ueritati.

1 a se] ipse <i>ex tu se T</i>	extrario] extraneo <i>CT^v</i>	2 post <i>ex</i>
potest <i>T</i>	3 et <i>om. C</i> ; et contra <i>om. T</i>	opinantur <i>C¹P</i>
<i>om. CT</i>	non] id <i>B</i>	5 quod <i>C</i>
numquid <i>BC</i>	7 et q.] aut q. <i>CN^v</i>	altare <i>C¹</i> , altari is <i>T</i> , altario <i>P</i>
8 nos] non <i>L</i>	11 relinquamus <i>CT^v</i>	ecclesiae <i>CNT^v</i>
<i>ex ab T</i>	perueniunt <i>C</i>	14 multi iam anni sint <i>v et August.</i>
<i>de bapt. c. Don. III 17</i>	agripino <i>T</i>	15 in unum <i>om. Aug.</i>
statuerunt <i>BC</i>	16 hodiernum diem <i>T</i>	milis <i>ex militiae T</i>
18 et <i>exp. C</i>	rationaliter <i>NPT</i>	et libenter <i>om. C</i>
eis <i>ex et C</i> , eis <i>v</i>	21 ad huc <i>T¹</i>	22 ueniunt <i>C^v</i>
discunt <i>C^v</i> , discat <i>L¹</i>	uiuant <i>C^v</i>	discant <i>C^v</i>
stupere <i>B</i>	23 patrociniis <i>BC</i> , patrocinio <i>v</i>	et <i>om. v</i>
consensus nostri <i>om. B</i> ; augere <i>add. v</i>	et] ut <i>T¹</i> , an <i>B</i> , cum <i>v</i>	24 ob-
temperant <i>BT²</i> ; fort. obtemperabunt		

Plane quoniam inueni in epistula cuius exemplum ad me 4
transmisisti scriptum esse quod quaerendum non sit quis bapti-
zauerit, quando is qui baptizatus sit accipere remissam pecca-
torum potuerit secundum quod credit, praetereundum hunc
5 locum non putauit, maxime cum in eadem epistula animadu-
terim etiam Marcionis fieri mentionem, ut nec ab ipso uenientes
dicat baptizari oportere, quod iam in nomine Iesu Christi bapti-
zati esse uideantur. considerare itaque debemus fidem eorum qui
foris credunt, an secundum eandem fidem possint aliquid gratiae
10 consequi. nam si fides una est nobis et haereticis, potest esse et
gratia una. si eundem patrem, eundem filium, eundem spiritum
sanctum, eandem ecclesiam confitentur nobiscum Patripassiani,
Anthropiani, Valentiniani, Appelletiani, Ophitae, Marcionitae et
ceterae haereticorum pestes et gladii ac uenena subuertendae
15 ueritatis, potest illic et baptismum unum esse, si est et fides una.

Ac ne longum sit per haereses uniuersas decurrere et singu- 5
larum uel ineptias uel insanias recensere, quia nec delectat id
dicere quod aut horret aut pudet nosse: de Marcione interim solo,
cuius mentio in epistula a te ad nos transmissa facta est, examine-
20 mus an possit baptismatis eius ratio constare. Dominus enim
post resurrectionem discipulos suos mittens quemadmodum bapti-

1 inueni et C ¹	2 transmisistis B	quis] quis aut a quo B
baptizauerit . . . qui om. B	3 is P, his CL	remissa BP, mis-
sam L	4 quod] quae C	praeter eundem C
5 putauit C ¹	animaduertit B	6 martionis L, marcioni C
ni ex nus	7 dicant T ²	baptizare C ¹
9 credent B	possit C, possunt LNP, possumus T; cf. 770, 13	iesu om. T
11 si eundem ex secundum C	13 antropiani B, om. C	ualen-
tiniani om. C	appelletiani C, epelletiniani T, appellatiani v	ophy-
tae L, onitae ex opitae C	marcioniste T s. l.	14 ceteri T
gladiis et uenenis subuertentes v, gladiis ac uenenis subuertente C sed		
nenena m. 1	15 ueritatem C ² v	illic] inter illos add. B
16 heresis BLT ¹ , hereticos C os ex is	uniuersos C os ex is	17 iner-
tias T	uel insanias om. B	delectet L, delectatio est C
exp. P, hoc B, om. C	18 horret] hostendere ex hos regi C	id] d
putet P	de] Sed de B	martione L, mentione P
20 ratione C	enim om. B	19 ad te T

zare deberent instruit et docet dicens: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. ite ergo, docete gentes omnes tinguentes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti. insinuat trinitatem, cuius sacramento gentes tingerentur. numquid hanc trinitatem Marcion tenet? numquid eundem adserit quem et nos Deum patrem creatorem? eundem nouit filium Christum de uirgine Maria natum, qui sermo caro factus sit, qui peccata nostra portauerit, qui mortem moriendo uicerit, qui resurrectionem carnis per semet ipsum primus initiauerit et discipulis suis quod in eadem carne resurrexisset ostenderit? longe alia est apud Marcionem sed et apud ceteros haereticos fides. immo nihil est apud illos nisi perfidia et blasphemia et contentio sanitatis et ueritatis inimica. quomodo ergo potest uideri qui apud illos baptizatur consecutus esse peccatorum remissam et diuinae indulgentiae gratiam per suam fidem qui ipsius fidei non habuerit ueritatem? si enim, sicut quibusdam uidetur, secundum fidem suam quis accipere aliquid foris extra ecclesiam potuit, utique id accepit quod credidit. falsum autem credens uerum accipere non potuit, sed potius adultera et profana secundum quod credebat accepit.

6 Quem locum profani et adulteri baptismi subtiliter Hieremias propheta perstringit dicens: ut quid qui contristant me

1 Matth. 28, 18. 19. 22 Hier. 15, 18.

1 debeant *B*, debemus *C*¹ instruit *Tv*, instituit *C* docuit *Cv*,
 docens *exp. T* 2 potestas omnis *C* is *ex a* et docete *BNPTv*
 3 omnes gentes *CP*¹ tinguentes] baptizantes *CNv* eas *C*²
 5 tingerentur] baptizarentur *Cv* 6 adserit *om. B* deum *om. Pv*
 et eundem *P*, numquid eundem *Cv* 7 nouit] nonū *C* maria uir-
 gine *v* natum] erit *add. L*¹, *exp. m. 2* 8 sit] est *C* 9 resurrectio-
 nem *ex ratione C* per *ex pro C* prius *C* 10 et *om. T* quod
om. C carnem *P* resurrexisse *P*, resurrectionem *C* 11 sed et]
 quam *ex sed T* 12 fides *om. L* immo *om. B* 13 sanitatis *T*,
 uanitatis *P*, sanctitatis *Nv* ueritatis *T* 14 uidere *C*¹ qui
exp. C baptizatos *C* o *ex u* consecutos *C* 15 remissa *BP*
 17 qui *B* 18 utique] itaque *C* accipit *B*, accipere non potuit *C*
 nec credidit *C* falsum ... potuit *om. C* 19 adulteri et pro-
 fani *C*² 20 credebant *C* 21 ieremias *P*

praeualent? plaga mea solida est, unde sanabor? dum fit, facta est mihi quasi aqua mendax non habens fidem. mentionem facit per prophetam spiritus sanctus aquae mendacis et fidem non habentis. quae est haec aqua mendax et perfida? utique ea quae baptismi imaginem mentitur et gratiam fidei adumbrata simulatione frustratur. quod si secundum prauam fidem baptizari aliquis foris et remissam peccatorum consequi potuit, secundum eandem fidem consequi et spiritum sanctum potuit, et non est necesse ei uenienti manum inponi ut spiritum sanctum consequatur et signetur. aut utrumque enim fide sua foris consequi potuit aut neutrum eorum qui foris fuerat accepit.

Manifestum est autem ubi et per quos remissa peccatorum dari possit, quae in baptismo scilicet datur. nam Petro primum Dominus, super quem aedificauit ecclesiam et unde unitatis originem instituit et ostendit, potestatem istam dedit ut id solueretur [in terris] quod ille soluisset. et post resurrectionem quoque ad apostolos loquitur dicens: sicut misit me pater, et ego mitto uos. hoc cum dixisset, inspirauit et ait illis: accipite spiritum sanctum. si cuius remisieritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur. unde intellegimus non nisi in ecclesia praepositis et euangelica lege ac dominica ordinatione fundatis licere baptizare et remissam pecca-

18 Io. 20, 21—23.

1 in plaga <i>B</i>	solida est] solacia <i>B</i>	2 dum <i>exp. C</i>	fit
<i>exp. T</i> , fidem <i>B</i>	quasi <i>ex</i> quas <i>T</i>	4 aquae] q̄q̄ <i>C</i>	men-
dacis . . . aqua <i>om. C</i>	haec <i>om. B</i>	5 perfide <i>C</i> ²	ea <i>om. B</i>
imaginem <i>L</i>	7 fidem prauam <i>L</i>	remissa <i>BP</i>	8 et secun-
dum <i>P</i>	consequi <i>exp. T</i>	9 potuit <i>om. P</i>	potuit . . . l. 10
sanctum <i>om. BCLNT</i>	ei] et <i>P</i>	10 consequatur et signetur	
<i>exp. C</i> et <i>s. l. add. m. 2</i> : potuit	que enim . . . neutrum <i>om. B</i>		
11 fuerat <i>L s. l. m. 2</i>	14 quae] quaeque <i>B</i>	petrum <i>C</i>	15 uni-
tatis] humanitatis <i>C</i>	16 et <i>om. B</i>	dedit <i>om. B</i>	in terris]
interim <i>B</i> , in caelis <i>v</i>	17 soluisset] in terris <i>add. v</i>	apostolus <i>P</i>	
20 si cui <i>B</i>	remittuntur <i>CP¹ T</i>	21 illis <i>P¹ T</i> , illic <i>C¹</i>	de-
tenueritis <i>P</i>	22 et] et in <i>v</i> , in <i>C</i>	23 fundantis <i>C¹</i>	remissa
<i>BCLNP</i>			

torum dare, foris autem nec ligari aliquid posse nec solui, ubi non sit qui aut ligare possit aut soluere.

- 8 Nec hoc, frater carissime, sine scripturae diuinae auctoritate proponimus ut dicamus certa lege ac propria ordinatione diuinitus cuncta esse disposita nec posse quemquam contra episcopos et sacerdotes usurpare sibi aliquid quod non sit sui iuris et potestatis. nam et Core et Dathan et Abiron contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam sibi usurpare conati sunt, nec tamen quod illicite ausi sunt impune fecerunt. et filii Aaron qui alienum ignem altari inposuerunt in conspectu statim Domini indignantis extincti sunt. quod supplicium manet eos qui alienam aquam baptismo inferunt falso, ut diuina censura ulciscatur et uindictet id haereticos contra ecclesiam gerere quod non nisi soli liceat ecclesiae.
- 9 Quod autem quidam dicunt eis qui in Samaria baptizati fuerant aduenientibus apostolis Petro et Iohanne tantum super eos manum inpositam esse, ut acciperent spiritum sanctum, rebaptizatos tamen eos non esse, locum istum, frater carissime, ad praesentem causam uidemus omnino non pertinere. illi enim qui in Samaria crediderant fide uera crediderant et intus in ecclesia quae una est et cui soli gratiam baptismi dare et peccata soluere permissum est, a Philippo diacono quem idem apostoli miserant baptizati erant. et ideo qui legitimum et ecclesiasticum baptismum consecuti fuerant, baptizari eos ultra non oportebat, sed tantummodo quod deerat id a Petro et Iohanne factum est,

1 nec] ne <i>L</i>	ligare <i>B</i>	2 sit] possit <i>LT</i>	quis aut <i>T</i> ,
quia ut <i>L</i>	possit] ***** <i>T</i> , possit aliquid <i>v</i>		soluerint <i>C</i> ¹
3 carissime <i>om. C</i>	4 ordinatione <i>ex</i> ratione <i>P</i>		5 disposita <i>ex</i>
disponsata <i>L</i>	quamquam <i>B</i>	contra] contra ecclesiam et <i>B</i>	
7 chore <i>CTv</i> , choreb <i>B</i>	datha <i>T</i>	mosen <i>NT</i> ¹	8 aron <i>LT</i> ¹
sibi licentiam <i>CTv</i>	usurpare] uindicare <i>C</i>		9 et <i>om. T</i>
11 indignatis <i>P</i> ¹ <i>T</i> ¹ , indignati sunt <i>C</i>		extincti] percussi <i>B</i>	
14 luceat <i>L</i> ¹	15 dicunt quidam de <i>Cv</i>	fuerunt <i>L</i> un <i>corr.</i>	
17 baptizatos <i>T</i>	18 tamen <i>om. T</i>	eos <i>om. v</i>	fratres <i>T</i> ¹
carissime <i>om. C</i>	19 illic <i>P</i>	qui <i>om. B</i>	20 samariam <i>T</i> ¹
crediderunt <i>P</i>	fide u. crediderant <i>om. C</i> ¹ <i>L</i>		et intus] intus <i>T</i>
21 baptismo <i>P</i> ¹	22 miserant <i>C</i> , miserunt <i>B</i>		23 erant] enim
erant <i>P</i>	quia] qm̄ <i>C</i>	24 baptismum <i>Cv</i>	oportet <i>T</i>

ut oratione pro eis habita et manu inposita inuocaretur et infunderetur super eos spiritus sanctus. quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in ecclesia baptizantur praepositis ecclesiae offerantur et per nostram orationem ac manus inpositionem spiritum sanctum consequantur et signaculo dominico con-

summentur.
 Non est ergo, frater carissime, quod haereticis cedendum existimemus et baptisma quod non nisi uni et soli ecclesiae datum sit prodendum putemus. boni militis est aduersus rebelles et hostes imperatoris sui castra defendere. gloriosi ducis est commissa sibi signa seruare. scriptum est: Dominus Deus tuus Deus zelans est. qui spiritum Dei accepimus zelum diuinæ fidei habere debemus, quo zelo Finees placuit et Deum promeritis indignantis iram populo pereunte leniuit. quid adultera et aliena et diuinæ unitatis inimicā in acceptum referimus, qui non nisi unum Christum et unam eius ecclesiam nouimus? ecclesia paradisi instar exprimens arbores frugiferas intra muros suos intus inclusit, ex quibus quae non facit fructum bonum exciditur et in ignem mittitur. has arbores rigat quattuor fluminibus id est euangeliiis quattuor, quibus baptismi gratiam salutari et caelesti inundatione largitur. numquid de ecclesiae fontibus rigare potest qui intus in ecclesia non est? numquid paradisi potus salubres et salutare inpertire cuiquam potest qui peruersus et a semet ipso

11 Deut. 4, 24.

1 posita C ¹	et infunderetur om. B	3 baptizatur B	per
praepositos C	4 offeratur B	5 consequatur B	con-
summeatur B	7 frater om. P	carissime om. C	de hereti-
cis C	cedendum N	8 et] ut Cv	et soli om. C
om. B	9 hostis B	10 namissa *** B	13 quod C ¹
phineas Nv, fineas B, finiuit C ¹		placuit C ²	et dnm B,
et dñm et C alterum et s. l.	promeritis CT is ex us, pro merito suo B		
14 adulteram CNv	aliena] alieniginam v et C sed in C am ex e		
15 et om. C	unitati B	inimicam Cv	16 unam eius] unicum
ex unitus C	et ecclesia NP	paradisiis C ¹	17 fructiferas Cv
18 includit v	quae] qui CP ¹	bonum fructum C	20 salutaris Bv
et om. v	caelestis B	21 inundationem T ¹	rigari CT ri
ex re	22 saluber est (et om.) L	23 peruersos L	ipsos T ¹ ,
ipsum B			

damnatus et extra paradisi fontes relegatus aruit et aeternae sitis siccitate defecit?

- 11 Clamat Dominus ut qui sitit ueniat et bibat de fluminibus aquae uiuae, quae de eius uentre fluxerunt. quo uenturus est qui sitit, utrumne ad haereticos ubi fons et fluius aquae uitalis⁵ omnino non est, an ad ecclesiam quae una est et super unum qui et clauis eius accepit Domini uoce fundata est? haec est una quae tenet et possidet omnem sponsi sui et domini potestatem. in hac praesidemus, pro honore eius adque unitate pugnamus, huius et gratiam pariter et gloriam fidei deuotione defendimus.¹⁰ nos diuino permissu rigamus sitientem Dei populum, nos custodimus terminos uitalium fontium. si possessionis nostrae ius tenemus, si sacramentum unitatis agnoscimus, cur praeuaricatores ueritatis, cur proditores unitatis existimus? aqua ecclesiae fidelis et salutaris et sancta corrumpi et adulterari non potest, sicut et¹⁵ ipsa ecclesia incorrupta et casta et pudica est. si ecclesiae deuoti et in ecclesia constituti sunt haeretici, possunt et baptismo eius et ceteris salutaribus bonis uti. si autem in ecclesia non sunt, immo et contra ecclesiam faciunt, quomodo baptizare baptismo ecclesiae possunt? 20
- 12 Neque enim parua res haereticis et modica conceditur, quando a nobis baptisma eorum in acceptum refertur, cum inde incipiat omnis fidei origo et ad spem uitae aeternae salutaris ingressio et purificandis ac uiuificandis Dei seruis diuina dignatio. nam si baptizari quis apud haereticos potuit, utique et remissam pecca-²⁵

1 et] est et <i>T</i> et <i>s. l.</i>	relegatus <i>LP</i> , ligatus <i>B</i>	2 deficit <i>L</i>
3 bibat et <i>P</i>	4 uentre] uenis <i>C s. l.</i>	refluxerunt <i>C</i>
aque ex quae <i>P</i>	6 an <i>L s. l.</i>	7 accepit et <i>PT</i>
8 et d. potestatem] gratiam <i>C</i>	9 pugnemus <i>L'</i>	10 fidelij] fidei <i>P</i>
deuotione] uirtute <i>C</i>	11 nos <i>om. N</i> , nos de <i>v</i>	diuini <i>C'</i>
per-	12 possessionis	per-
misso <i>C'</i>	rogamus <i>B</i>	populo <i>C'</i>
nis ergo <i>v</i>	ius] eius <i>C</i> , iuste <i>P</i>	13 si <i>L s. l.</i>
14 existimus <i>corr. in</i>	existimamus <i>C</i> , existimemus <i>T in ras.</i> ,	existimamur <i>v</i>
15 incorrupta	aquae <i>L'</i> , asqua <i>T</i> , atq. <i>B</i>	16 et pudica et casta <i>B</i>
<i>om. B</i>	c. et] c. aut <i>C sed</i> aut <i>s. l.</i>	17 alt. et <i>om. C</i>
est ex et <i>C</i>	si <i>corr. in</i> sic <i>L</i> , si ergo <i>B</i>	18 alt. et <i>om. C</i>
20 ecclesiam <i>L</i>	22 defertur <i>LNPT</i>	24 ac uiuificandis <i>om. B</i>
25 remissa <i>BC'</i> ¹ <i>P</i>		

torum consequi potuit. si peccatorum remissam consecutus est, sanctificatus est: si sanctificatus est, templum Dei factus est: *si templum Dei factus est*, quaero cuius Dei? si creatoris, non potuit, qui in eum non credidit. si Christi, nec huius fieri potest templum
 5 qui negat Deum Christum. si spiritus sancti, cum tres unum sint, quomodo spiritus sanctus placatus esse ei potest qui aut filii aut patris inimicus est?

Proinde frustra quidam qui ratione vincuntur consuetudinem 13 nobis opponunt, quasi consuetudo maior sit ueritate aut non id sit in spiritalibus sequendum quod in melius fuerit a sancto spiritu reuelatum. ignosci enim potest simpliciter erranti, sicut de se ipso dicit beatus apostolus Paulus: qui primo, inquit, fui blasphemus et persecutor et iniuriosus, sed misericordiam merui, quia ignorans feci. post inspirationem uero et reuelationem factam, qui in eo quod errauerat perseuerat prudens et sciens, sine uenia ignorantiae peccat. praesumptione enim adque obstinatione quadam nititur, cum ratione superetur. nec quisquam dicat, quod accepimus ab apostolis hoc sequimur, quando apostoli non nisi unam ecclesiam tradiderint
 15 et baptisma unum quod non nisi in eadem ecclesia sit constitutum, et neminem inueniamus ab apostolis, cum apud haereticos baptizatus esset, in eodem baptismo admissum esse et

12 I Tim. 1, 13.

1 si] *add. C*: peccatorum consequi potuit; *exp. m. 2* remissa
BC'P est] et *T* 2 et sanctificatus *v et Baluzius, om. C et Erasmus*
 est *om. B*; et templum dei factus est *add. Bal.* si sancti-
 ficatus est *om. LN*, et *v* templum d. f. e. si t. d. f. est] templum dei
 factus est *BCLNPTv*, si templum d. f. est *Erasm. et Bal.* 3 si
 cuius *C* 4 qui *NPT*¹, quia *BCLT*² non *om. L* christo *T*¹ "
 eius *ex uis C* potest] potuit *CTv* 5 *dnm C* spiritus ...
 sint *om. C* 6 *sps scs* quomodo *C sed* quomodo *s. l.* potest ei *T*
 ei *s. l.*, et potest *C*¹ 8 quidem *B* 9 id *om. C* 10 in *om. T*
 quod in] si *ex* sit in *C* 11 potest] potuit *C* 12 se *om. T*
 beatus *om. C* 14 quia] quoniam *L* 16 et *ex* sed *C* sine] iam
 non in *B* 17 quadam ... ratione *om. C* 18 superatur *C*²
 hoc *s. q.* apostoli *om. C* 19 non *corr. in* qui non *C* ecclesiam
 unam *L* tradiderunt *August. l. c. IIII 8 CNv*, dederint *B*
 20 non *L s. l.* in *C s. l.* eadem *om. C* 22 baptizatos *P*
 in] et in *B* baptismo *Aug. BCv* baptismo ... apostoli *om. L*

communicasse, ut uideantur apostoli baptismum haereticorum probasse.

- 14 Quod enim quidam dicunt, quasi ad haereticorum suffragium pertineat quod dixerit apostolus Paulus: uerum tamen omnimodo, siue per occasionem siue per ueritatem Christus adnuntietur, inuenimus hoc quoque ad eorum patrocinium qui haereticis suffragantur et plaudunt nihil posse proficere. neque enim de haereticis aut de eorum baptismo loquebatur in epistula sua Paulus, ut aliquid quod ad hanc rem pertineat posuisse ostendatur. loquebatur de fratribus siue inordinate et contra ecclesiasticam disciplinam ambulanti-¹⁰ bus siue euangelicam ueritatem de Dei timore seruanti-¹⁵ bus. et quosdam ex eis posuit uerbum Domini constanter adque intrepide locutos, quosdam uero in inuidia et dissensione uersatos, quosdam seruasse circa se beniuolam caritatem, aliquos uero habuisse maliuolam dissen-¹⁵ sionem, se tamen patienter omnia sustinere, dummodo siue in ueritate siue per occasionem nomen Christi quod Paulus praedicabat ad plurimorum notitiam perueniret et noua adhuc ac rudis sermonis seminatio loquentium praedicatione crebresceret. porro aliud est eos qui intus in ecclesia sunt de nomine Christi loqui,²⁰ aliud est eos qui foris sunt et contra ecclesiam faciunt in nomine Christi baptizare. quare qui haereticis patrocinatur non id pro-

4 Phil. 1, 18.

1 ut om. B	4 dixerat CP	uerumtamen . . . l. 9 paulus
post pertineat l. 9 inserit B	omni modo] omnino L	5 occasio-
nem T christi N	6 adnuntietur August. l. c. IIII 11 C ² LN,	
adnuntiat B ² PT ¹ , adnuntiat C ¹ T ¹	de hoc B	7 per-
ficere T	8 baptismum BLNTP	loqueretur BLNTP
9 ad	om. B	pertineant C ¹
12 posuit] potuit B	13 dei C Aug.	
intrepidus L ¹	locutus BNT	14 in om. BC
inuidiae B	et om. B	dissensione C ¹
15 bene-	uerosos C sed bo s. l.	
uolam Nv, beniuolentia L	aliquos] alios Aug.	maleuolam τ,
beniuolam C	dissensionem C ²	16 se om. C, sed Aug. BPv
omnia se patienter Aug.	sustinentem T tem add. m. 2, se sustinere v	
tummodo. T ¹	17 ueritatem Nv	per] in P
occasione BP	19 crebresceret P, cesserit B	20 de] in Aug. sed
de idem. l. c. IIII 16	21 est om. C et Aug. utroque loco	22 bapti-
zari CLN	patrocinantur BCv	non om. B
		proferant BC ² Tv

ferat quod Paulus de fratribus posuit, sed ostendat, si haeretico aliquid concedendum putauit aut si fidem et baptismum eorum probauit aut si perfidos et blasphemos remissionem peccatorum accipere extra ecclesiam posse constituit.

5 Si autem quid apostoli de haeticis senserint consideremus, 15 inuenimus eos in omnibus epistulis suis execrari et detestari haeticorum sacrilegam prauitatem. nam cum dicant sermonem eorum ut cancer serpere, quomodo potest is sermo dare remissam peccatorum qui ut cancer serpit ad aures audientium? et cum 10 dicant nullam participationem esse iustitiae et iniquitati, nullam communionem lumini et tenebris, quomodo possunt aut tenebrae inluminare aut iniquitas iustificare? et cum dicant de Deo eos non esse, sed esse de antichristi spiritu, quomodo gerunt spiritalia et diuina et qui sint hostes Dei et quorum pectora opsederit 15 spiritus antichristi? quare si relictis humanae contentionis erroribus ad euangelicam auctoritatem adque ad apostolicam traditionem sincera et religiosa fide reuertamur, intellegimus nihil eis ad gratiam ecclesiasticam et salutarem licere qui spargentes adque inpugnantes ecclesiam Christi a Christo ipso aduersarii, 20 ab apostolis eius antichristi nominentur.

Non est autem quod aliquis ad circumueniendam christianam 16 ueritatem Christi nomen opponat ut dicat: 'in nomine Iesu Christi ubicumque et quomodocumque baptizati gratiam baptismi sunt

7 cf. II Tim. 2, 17.

10 cf. II Cor. 6, 14.

12 cf. I Io. 4, 3.

1 posuit] potuit dicere B	ostendant C ² Nv	3 perfidus B
blasphemus B, blasphemus C ¹	4 extra] contra B	6 execrare B
7 sermones C	8 quomodo C ¹	sermoni T
9 serpsit T p s. l.	aures C s. l.	10 et om. B
luci August. l. c. IIII 19	18 esse de om. L	11 lumini]
14 sunt BLPv	pectora] peccato B	15 antichristus N
reiectionis Cv	humane ex humana T	relictis]
16 alt. ad om. BC	17 intelligemus CNv	18 et om. B
salutem] salutem T, ad salutem aliquot. mss. Augustini l. c. IIII 20	19 atq. inpugnantes oues	20 spargentes] spernentes aliquot mss. Aug.
C s. l.	ecclesiam corr. in iam C	a om. B
ab C ab s. l.	20 apostolis] uero add. T s. l. et v (uero om. Aug.)	aduersariis et
nominantur CT ² v	21 circumueniendam T ¹	23 baptizati gratiam
om. B	baptismi T, baptismum B	

consecuti, quando ipse Christus loquatur et dicat: non omnis qui mihi dicit, Domine Domine, introibit in regnum caelorum, et iterum praemoneat adque instruat ne quis a pseudopropheta et pseudochristis in nomine suo facile fallatur. multi, inquit, uenient in nomine meo dicentes: ego sum Christus, et multos fallent, et postea addidit dicens: uos autem caute. ecce praedixi uobis omnia. unde apparet non ea statim suscipienda et adsumenda quae iactantur in Christi nomine, sed quae geruntur in Christi ueritate.

- 17 Quod enim in euangeliis et in apostolorum epistulis Iesu Christi nomen insinuat ad remissionem peccatorum, non ita est quasi aut sine patre aut contra patrem prodesse cuiquam solus filius possit, sed ut Iudaeis qui iactabant se patrem habere ostenderetur quod nihil eis pater profuturus esset, nisi in filium crederent quem ille misisset — nam qui Deum creatorem patrem sciebant, filium quoque Christum scire debebant —, nec sibi blandirentur et plauderent de solo patre sine filii eius agnitione, qui et dicebat: nemo uenit ad patrem nisi per me. duorum autem cognitionem esse quae saluet idem ipse manifestat dicens: haec est uita aeterna ut cognoscant te solum et uerum Deum et quem misisti Iesum Christum. cum ergo ex ipsius Christi praedicatione et contestatione pater ante

1 Matth. 7, 21. 5 Marc. 13, 6 (cf. Matth. 24, 5.). 23. 19 Io. 14, 6. 21 Io. 17, 3.

1 dñs christus B	2 dicit mihi BPv	introiuit L, intrabit CNTv
3 ne quis] neq. B	4 pseudochristis T, pseudochristi L	
6 multos] per multos B	7 omnia om. BC	9 christi nomine P
sed nomine in ras. m. 2, nomine christi v, sanguine B		sed P in ras. m. 2
quaeruntur (pro quae geruntur) in christi ueritate add. P m. 2		
in marg. christo T ¹	11 et in] et BC ¹	apostolorum L,
apostorum T	13 patrem P	14 ut T s. l., om. BLP
iactabant CP ¹ T ¹	15 pater non T ter in ras.	nisi L s. l. nisi ...
misisset om. T	16 patrem creatorem v	17 quoque] eius add. B
debeant C ¹ T ¹	nec] ne NT ¹ v	18 filii LPT ¹
adagnitione T ¹	qui ... cognitionem om. B	adgnitione L,
20 esse] esse in se C sse s. l.	21 est] est autem v	19 ueniat L ¹
contestatione] consensione B		23 ex] et C

cognoscendus sit qui misit, tunc deinde Christus qui missus est, nec possit esse spes salutis nisi duobus simul cognitis, quomodo non cognito immo et blasphemato Deo patre, qui apud haereticos Christi nomine baptizati dicuntur peccatorum remissam consecuti indicantur? alia enim fuit sub apostolis Iudaeorum ratio, alia gentilium condicio. illi quia iam legis et Moysi antiquissimum baptismum fuerant adepti, in nomine quoque Iesu Christi erant baptizandi, secundum quod in actis apostolorum Petrus ad eos loquitur et dicit: paenitemini, et baptizetur unusquisque uestrum in nomine Domini Iesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis donum spiritus sancti. nobis enim est promissio et filiis uestris et omnibus deinceps quoscumque aduocauerit Dominus Deus noster. Iesu Christi mentionem facit Petrus, non quasi pater omitteretur, sed ut patri filius quoque adiungeretur.

Denique ubi post resurrectionem a Domino apostoli ad gentes mittuntur, in nomine patris et filii et spiritus sancti baptizare gentiles iubentur. quomodo ergo quidam dicunt foris extra ecclesiam immo et contra ecclesiam, modo in nomine Iesu Christi cuiuscumque et quomodocumque gentilem baptizatum remissionem peccatorum consequi posse, quando ipse Christus gentes baptizari iubeat in plena et adunata trinitate? nisi si qui Christum negat negatur a Christo, qui patrem eius negat quem ipse Christus confessus sit non negatur, et qui in eum blasphemat

9 Act. 2, 38. 39.

1 est om. B, sit C	2 cognitis q. non om. B	4 in christi T
nomina T ¹	remissa P	consecuti ex consueti C
5 iudaeorum	sub apostolis C ^v sed orum ex os corr. C	6 alia] est add. CT ^v
gentium B	illi] enim add. T	qui iam BCT ² , quiaam T ¹
sed C	mosi L	antiquissimo B
7 baptissima L	8 baptizati P	actus T
adempti L ¹ , adepta C ¹	9 dicet B	10 dñi nri L
om. C	11 dicit B	12 est] et T, est haec N ^v
14 noster] ur B	15 omitteret B	quoque filius N ^v
s. l.	a domino] dñi C	17 fili P
e. c. ecclesiam om. BC	modo] quando B	20 cuiuscumque]
ubicumque v, quemcumq. T ² ; cf. 789,23	21 christi N	22 baptizare L
si om. BCT, eras. in P	qui] sequi C	23 neget C,
negatur L	negatur] negatus C, non negatur P	24 sit] est sit P
negatus C		

quem Christus Dominum et Deum suum dixerit, remuneratus a Christo remissionem peccatorum et baptismi sanctificationem consequitur. qua autem potestate consequi in baptismo remissionem peccatorum potest negans Deum creatorem Christi, quando ipsam potestatem qua baptizamur et sanctificamur ab eodem patre Christus acceperit, quem maiorem dixerit, a quo clarificari petierit, cuius uoluntatem usque ad obsequium bibendi calicis et subeundae mortis inpleuerit? quid est igitur aliud quam participem haereticis blasphemantibus fieri defendere uelle et adserere quod remissam peccatorum accipere possit in Christi nomine blasphemans grauitè et peccans in patrem et Dominum et Deum Christi? quid deinde illud quale est ut qui filium negat neque patrem habeat, qui patrem negat filium habere uideatur, cum filius ipse contestetur et dicat: nemo potest uenire ad me, nisi fuerit datum illi a patre? ut manifestum sit nullam remissionem peccatorum in baptismo accipi a filio posse quam constet patrem non dedisse, maxime quando adhuc idem repetat et dicat: omnis plantatio quam non plantauerit pater meus caelestis eradicabitur.

- 19 Quod si Christi discipuli discere ex Christo nolunt quantum uenerationis et honoris paterno nomini debeatur, uel de exemplis

14 Io. 6, 65. 18 Matth. 15, 13.

1 christum LNP	dominum] dno L	et om. T	remunera-
tus T rem in ras., rememoratus B	2 christi B	3 qua] qui B	
potestatem C T ¹ , potest B	in remissionem C	4 potens C ¹	
creditorem C ¹	christum BLT ¹	5 qua] qui L	bapti-
zamus T ¹	sanctificamur] sanctificationem C ^v	6 clarifica-	eri T,
clarificare C ¹	7 uiuendi B	8 subeundae ex secundum eodem C	
quam ex qui C, quam aliquem B	9 uellet P	10 remissa P	
in christi nomine possit v	11 blasphemias P	patrem et]	
patrem B; fort. patrem id est	et om. BP; et deum om. T	12 christum LNP	
filium] filium dei T ^v	13 qui] et qui v, qui et B	negat patrem C	
14 contestatur CT ¹	15 fuerat C ¹	illi datum BC ^v	
16 in baptismo accipi a filio T in marg. in ras.	18 plantauit BL ^v	19 caelestis om. L	
20 christi discipuli] christiani C	discere] ducere L, discedere B	ex] a BC ^v	
21 homo de om. T	nolunt om. C		

terrenis ac saecularibus discant et sciant Christum non sine
 maxima exprobratione posuisse: filii saeculi huius pruden-
 tiores sunt filiis lucis. in saeculo isto si cuius patri ali-
 quis conuicium fecerit, si contumeliosus ac procax pudorem eius
 et honorem maledico ore lacerauerit, indignatur filius et ira-
 scitur et laesi patris iniuriam quibus potest uiribus uindicare
 conatur. tu Christum putas impiis et sacrilegis et in patrem
 suum blasphemis impunitatem dare et eis in baptismo peccata
 10 patris maledicta congerere, incessabili blasphemantis linguae
 scelere peccare? hoc christianus, hoc Dei seruus potest aut mente
 concipere aut fide credere aut sermone proferre? et ubi erunt
 legis praecepta diuina quae dicunt: honora patrem et
 matrem? nisi si uocabulum patris quod in homine honorari
 15 praecipitur in Deo inpune uiolatur. ubi erit quod ipse Christus
 in euangelio ponit et dicit: qui maledixerit patri aut
 matri, morte moriatur? nisi si is qui maledicentes parenti-
 bus carnalibus puniri et interfici mandat, in caelestem et spiri-
 talem patrem maledicos adque ecclesiae matris inimicos ipse
 20 uiuificat. execranda ac detestanda res a quibusdam prorsus ad-
 seritur, ut is qui eum si qui in spiritum sanctum blasphemauerit

2 Luc. 16, 8. 13 Ex. 20, 12. 16 Matth. 15, 4.

2 exprobratione <i>T</i>	potuisse <i>B</i>	fili <i>T</i>	3 sint <i>L</i>	fili <i>B</i>
cuius] cuius <i>N</i>	4 ac propax <i>C</i> ¹ , ad prouocandum <i>B</i>			5 honorem
eius <i>L</i>	maledicto <i>BLNP</i>	6 iniuriam] iram <i>B</i>		potest <i>ex</i>
patris <i>L</i> , libet <i>C</i>	uiribus] modis <i>C</i>	indicare <i>L</i> ¹		7 tu
<i>om. B</i>	in <i>om. B</i>	8 inpunitates <i>B</i>	et eis in] et in eis	
et <i>B</i>	9 quos] quod <i>C</i>	constet] cum conderet <i>C</i> cum <i>s. l.</i> et <i>d ex t</i>		<i>corr.</i>
	baptizatus <i>C</i>	persona <i>C</i>	10 maledictam <i>C</i>	et
incessabili <i>BCNv</i>	lingua <i>C</i> ¹ <i>T</i>		11 et scelere <i>C</i>	peccare
<i>om. B</i>	christianos <i>C</i> ¹	aut <i>T a in ras.</i> , ut <i>L</i> ¹		12 aut <i>f.</i>
credere <i>om. B</i>	proferre <i>C s. l.</i>	erant <i>T</i> ¹		13 leges <i>C</i>
diuinae <i>Cv</i>	14 nisi si] nisi <i>T</i> ¹ , si <i>T</i> ^{2v}	15 in <i>om. B</i>		uiolatur]
uideatur <i>B</i>	17 morietur <i>P</i>	nisi si] nisi <i>B</i> , si <i>T</i> ^{2v}		male-
dicentibus <i>P</i>	18 carnalibus <i>om. P</i>	puniri] poni <i>ex</i> ponere <i>C</i>		
20 ac <i>C s. l.</i>	21 eum si qui] eum si quis <i>T</i> , eum nisi <i>B</i> , <i>om. Cv</i>			in
<i>om. CT</i>	blasphemantem <i>C</i> ¹	blasphemantem in spiritum		sanctum <i>v</i>

reum futurum peccati aeterni comminatur, idem in patrem Deum blasphemus salutari baptismo sanctificare dicatur. et nunc qui talibus ad ecclesiam uenientibus sine baptismo communicandum existimant, non putant se alienis immo aeternis peccatis communicare, admittentes sine baptismo eos qui non nisi in baptismo possint blasphemiarum suarum peccata deponere?

- 20 Quam unum est porro et peruersum, ut cum ipsi haeretici repudiato et relicto uel errore uel scelere in quo prius fuerant agnoscant ecclesiae ueritatem, nos ueritatis eiusdem iura et sacramenta mutilemus et uenientibus ac paenitentibus dicamus eos remissionem peccatorum consecutos esse, quando illi se peccasse et propter hoc ad ecclesiae indulgentiam uenire fateantur? quare ecclesiae catholicae fidem ac ueritatem, frater carissime, et tenere debemus firmiter et docere et per omnia euangelica et apostolica praecepta rationem diuinae dispositionis adque unitatis ostendere.
- 21 Numquid potest uis baptismi esse maior aut potior quam confessio, quam passio, ut quis coram hominibus Christum confiteatur, ut sanguine suo baptizetur? et tamen nec hoc baptismum haeretico prodest, quamuis Christum confessus extra ecclesiam fuerit occisus: nisi si haeticorum patroni et aduocati haeticos in falsa confessione Christi interfectos martyras praedicant et contra apostoli contestationem, qui nihil eos quamuis exustos et

1 comminetur C ²	deum om. C	2 salutari baptismo om. B
sanctificari T	dicatur T n eras., dignetur C ² v	3 baptismo]
paenitentiae baptismo B; item. l. 5	6 possunt B, om. C	deponere]
posse add. C s. l.	8 non repudiato N non s. l.	et relicto om. T
9 nec agnoscant N nec s. l.	10 sacramentum CNv	11 illi L s. l.,
ille P, illi et CTv	se] si P	12 indulgentiae uenire pateantur C ¹
13 fidem ac] fidei B	carissime om. C	14 firmiter om. T
cam et apostolicam L ¹ T	15 ratione L	dispositionis] dispen-
sationis C	17 maior esse August. l. c. IIII 24	18 quam passio
om. C	ut quis om. B	confitetur P ¹
nec] ne T, et exp. C, neque v	20 hereticis n̄ C n̄ s. l.	19 ut] et CNv et Aug.
desse B	si quamuis CL ¹ PT, si qua N	christum om. N
et extra v (et om. Aug.)	21 si om. CT	22 in] om. P
martyres BCLNv	praedicent T ² , praedicanti B	et] et licet B
23 qui om. B	exustos P, om. B	et C s. l.

occisos dicit posse proficere, gloriam eis et coronam passionis
 assignant. quod si haeretico nec baptismum publicae confessionis
 et sanguinis proficere ad salutem potest, quia salus extra eccle-
 siam non est, quanto magis ei nihil proderit, si in latebra et in
 5 latronum spelunca adulterae aquae contagio tinctus non tantum
 peccata antiqua non exposuerit, sed adhuc potius noua et maiora
 cumulauerit? quare baptismum nobis et haeticis commune esse
 non potest, cum quibus nec pater Deus nec filius Christus nec
 sanctus spiritus nec fides nec ecclesia ipsa communis est. et ideo
 10 baptizari eos oportet qui de haeresi ad ecclesiam ueniunt, ut qui
 legitimo et uero adque unico sanctae ecclesiae baptismum ad
 regnum Dei regeneratione diuina praeparantur sacramento utro-
 que nascentur, quia scriptum est: nisi quis natus fuerit
 ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei.
 15 Quo in loco quidam, quasi euacuare possint humana argumen- 22
 tatione praedicationis euangelicae ueritatem, catecuminos nobis
 opponunt, si quis ex his antequam in ecclesia baptizetur in con-
 fessione nominis adprehensus fuerit et occisus, an spem salutis et
 praemium confessionis amittat, eo quod ex aqua prius non sit
 20 renatus. sciant igitur eiusmodi homines suffragatores et fautores
 haeticorum catecuminos illos primo integram fidem et ecclesiae
 ueritatem tenere et ad debellandum diabolum de diuinis castris
 cum plena et sincera Dei patris et Christi et spiritus sancti
 cognitione procedere, deinde nec priuari baptismi sacramento,

1 cf. I Cor. 13, 3. 13 Io. 3, 5.

1 occiso <i>B</i>	posse] pro se <i>T</i>	eis et <i>P</i> in ras. m 2, eius <i>C</i>	
2 assignat <i>B</i> , assignent <i>T</i> ²	haeticis ex haetica <i>C</i>	3 san-	
guis <i>L</i>	quia ex qua <i>T</i>	extra] contra <i>B</i>	4 ei] et <i>BT</i> ,
eis ex et <i>C</i>	proderat <i>C</i> ¹	5 adultera ea quae <i>LP</i>	contagione
<i>BCT</i> ² v	tinctus ex cinctus <i>C</i>	8 non potest esse <i>C</i>	christus
filius <i>C</i>	9 sps scs <i>CN</i> v	nec ecclesia] in ecclesia <i>C</i>	10 re-
baptizari eos non <i>B</i>	ut qui] nisi paenitentiae <i>B</i>		11 legitimo]
baptismo add. <i>B</i>	sancto <i>C</i>	12 regeneratione <i>T</i>	parantur <i>T</i>
18 nascatur <i>C</i>	renatus <i>CT</i> ² v	14 spū scō <i>C</i>	intrare <i>C</i> v
dei] caelorum <i>C</i>	15 argumenta ratione <i>L</i>	16 catecumenos <i>LN</i> ,	
catecaminos <i>T</i>	17 his] eis <i>C</i>	in ecclesia om. <i>C</i>	20 huius-
modi v	et factores <i>C</i> ¹ , om. <i>B</i>	21 catecuminos <i>PT</i>	22 bellan-
dum <i>C</i> ¹ <i>P</i> ¹ <i>T</i> ¹	24 baptismatis <i>C</i> tis s. l.		

utpote qui baptizentur gloriosissimo et maximo sanguinis baptismo, de quo et Dominus dicebat habere se aliud baptisma baptizari. sanguine autem suo baptizatos et passione sanctificatos consummari et diuinæ pollicitationis gratiam consequi declarat in euangelio idem Dominus, quando ad latronem in ipsa passione credentem et confitentem loquitur et quod secum futurus sit in paradiso pollicetur. quapropter qui fidei et ueritati praesumus, eos qui ad fidem et ueritatem ueniunt et agentes poenitentiam remitti sibi peccata deprecant, decipere non debemus et fallere, sed correctos a nobis ac reformatos ad regnum caelorum disciplinis caelestibus erudire.

23 Sed dicit aliquis: 'quid ergo fiet de his qui in praeteritum de haeresi ad ecclesiam uenientes sine baptismo admissi sunt?' potens est Dominus misericordia sua indulgentiam dare et eos qui ad ecclesiam simpliciter admissi in ecclesia dormierunt ab ecclesiae suae muneribus non separare. non tamen quia aliquando erratum est, ideo semper errandum est, cum magis sapientibus et Deum timentibus congruat patefactae et perspectae ueritati libenter adque incunctanter obsequi quam pertinaciter adque obstinate contra fratres et contra sacerdotes pro haereticis reluctari.

24 Nec quisquam existimet haereticos, eo quod illis baptisma opponitur, quasi secundi baptismi uocabulo scandalizatos ut ad

2 cf. Luc. 12, 50.

1 utputa C a ex o	baptizetur L	et ex ut T	2 et om. C
dno T ^a	3 baptizari a. a. suo om. C	suo om. L	baptizatus
et BC, baptizato sed L	sanctificatus BC		4 declarat hoc ex
declaratione C	7 fide C ^a	ueritate CP	praesumus C
8 fidem] finem L	10 corrector C ^a	ac om. B, et C t s. l.	de-
formatos B	11 erudiri BLNT	12 sed dicit etc. ex August.	
l. c. III 7; V 1, 2, 39	dicit P	fiet et C	de heresi add. N
in marg., debere L, debere si C ^a		13 baptisma LNP (cf. p. 788, 8)	
15 ad ecclesiam] ad C sed exp. m. 2; ueniunt add. B		16 separare ex	
sperare T	quia] qui BC ^a	17 errandum] id ratum B	18 pate-
facta C ^a	et] ac L	perspecta C ^a , profectae B	ueritate C
19 obsequi] add C: quam pertinaciter obsequi, exp. m. 2		20 obstinan-	
ter N	contra sacerdotes] consacerdotes BCN sed C con s. l.		
21 reluctare ne C ^a	23 scandalizatus T		

ecclesiam ueniant retardari. immo uero hoc ipso magis ad necessitatem ueniendi testimonio ostensae sibi et probatae ueritatis adigantur. nam si uiderint iudicio ac sententia nostra id decerni et statui ut baptisma iustum et legitimum computetur 5 quo illic baptizantur, putabunt se ecclesiam quoque et cetera ecclesiae munera iuste et legitime possidere, nec erit causa ueniendi ad nos, quando habentes baptisma habere uideantur et cetera. porro autem cum cognoscunt baptisma nullum foris esse nec remissam peccatorum extra ecclesiam dari posse, audius ad 10 nos et promptius properant et munera ac dona ecclesiae matris inplorant, certi peruenire se omnino non posse ad ueram diuinae gratiae pollicitationem, nisi prius uenerint ad ecclesiae ueritatem. nec recusabunt baptizari apud nos haeretici legitimo et uero ecclesiae baptismo, quando ex nobis didicerint baptizatos quo- 15 que a Paulo eos qui iam baptismo Iohannis baptizati fuissent, sicut legimus in actis apostolorum.

Et nunc apud quosdam de nostris haeticorum baptisma 25 [occupatum] adseritur et inuidia quadam quasi rebaptizandi baptizare post hostes Dei nefas ducitur, cum baptizatos inueniamus quos Iohannes baptizauerat, ille Iohannes maior inter prophetas habitus, ille diuina gratia adhuc in utero matris inpletus, ille Heliae spiritu et uirtute subnixus, qui non aduersarius Domini sed praecursor ac praedicator fuit, qui Dominum non tantum uerbis praenuntiauit sed et oculis ostendit, qui ipsum 25 Christum per quem baptizantur ceteri baptizauit. quod si idcirco haeticus ius baptismi obtinere potuit, quia prior baptizauit, non possidentis erit iam baptisma sed occupantis: et cum sepa-

1 retardari *in* retardatione *corr.* C uere hoc ipso *corr.* *in* ueri cum hoc ipsum C 3 adiungantur C an *ex* un, adigi T², adiunguntur L ac] et BCP sententia T 4 legitimo B 5 illic C putabant P se *om.* P 9 remissa NP possit N¹ audacius ad nos *ex* audes nos C 11 certe B 12 uenerit P ecclesiam P 16 actibus LTV 18 occupatum *om.* BLN¹PT, sed occupatus C inuidiam LNT 19 baptizari P post *om.* P dicitur C baptizatur C¹ inuenimus L 20 iohannis P bis 21 impletur C 22 spiritum BLT¹ subnixius C 23 dno C procursor P ac] et C praedicando C dno Tⁿ, dominum nostrum v 24 et *om.* B 27 erit *om.* L¹ cum L s. l.

rari a se et diuidi omnino non possint baptisma et ecclesia, qui occupare baptisma prior potuit et ecclesiam pariter occupauit, et incipis tu illi haereticus uideri qui praesentus posterior esse coepisti, qui cedendo ac manus dando ius quod acceperas reliquisti. quam periculosum sit autem in diuinis rebus ut quis cedat iure suo et potestate scriptura sancta declarat, cum in Genesi Esau primatus suos inde perdiderit nec recipere id postmodum potuerit quod semel cessit.

- 26 Haec tibi breuibus pro nostra mediocritate rescripsimus, frater carissime, nemini praescribentes aut praediuicantes quo minus 10 unusquisque episcoporum quod putat faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem. nos, quantum in nobis est, propter haereticos cum collegis et coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus diuinam concordiam et dominicam pacem tenemus, maxime cum et apostolus dicat: si quis autem putauerit contentio- 15 sus esse, nos talem consuetudinem non habemus neque ecclesia Dei. seruatur a nobis patienter et leniter caritas animi, collegii honor, uinculum fidei, concordia sacerdotii. propter hoc etiam libellum nunc de bono patientiae quantum

15 I Cor. 11, 16.

1 a se om. C diuidi L di s. l. omnino om. B possunt B
 post baptisma repetit: sed occupantis . . . omnino qui] si C s. l.
 2 prior baptisma C et om. B 3 incipis] inde coepisti C de s. l.
 tu om. C uideri quia ex uidere qui C 4 reliquisti] amisisti B
 5 sit L s. l. m. 2, sit T t s. l. 6 iuri C^a potestatis C scribi-
 tura C declarat sca L, declarat P cum exp. C, s. l. add. quod
 ante esau 7 primatos B perdidit BLNP id exp. C, in B
 8 quo B quod a. cessit om. C 9 haec tibi . . . p. 799,2 transmisimus
 exh. Aug. l. c. IIII 11, V 22, VI 10 et Hieronymus Adu. Lucifer. pag.
 305 breuibus T bus in ras., breuiter CNo (ter C in ras.) Aug. Hier.
 scripsimus Hier. frater] pro timore fr B 10 perscribentes LT
 11 episcoporum T quot P putauerit C arbitri PT^a
 12 liberam L s. l. m. 2 potestatem] facultatem C 14 diuinam
 om. Aug. V 22 concordiam om. C 15 et om. P Hier. putatur
 Cv (putauerit Aug. et Hier.) 16 esse om. C 17 nec Hier. leniter]
 firmiter ex inter C (leniter Aug. et Hier.) 18 collegit L, quam col-
 legii T quam s. l. et uinculum fidei T et s. l., dilectionis uinculum C
 et concordia Tv sed et s. l. T 19 nunc om. Aug. V 22

ualuit nostra mediocritas permittente Domino et inspirante con-
scripsimus, quem ad te pro mutua dilectione transmisimus. opto
te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXXIII.

CYPRIANVS POMPEIO FRATRI S.

Quamquam plene ea quae de haereticis baptizandis dicenda
sunt complexi simus in epistulis quarum ad te exempla transmisi-
mus, frater carissime, tamen quia desiderasti in notitiam tuam
perferri quid mihi ad litteras nostras Stephanus frater noster
rescripserit, misi tibi rescripti eius exemplum: quo lecto magis
ac magis eius errorem denotabis, qui haereticorum causam contra
christianos et contra ecclesiam Dei adserere conatur. nam inter
cetera uel superba uel ad rem non pertinentia uel sibi ipsi con-
traria quae inperite adque inprouide scripsit, etiam illud adiunxit
ut diceret: 'si qui ergo a quacumque haeresi uenient ad uos,
nihil innouetur nisi quod traditum est, ut manus illis inponatur
in paenitentiam, cum ipsi haeretici proprie alterutrum ad se
uenientes non baptizent, sed communicent tantum.'

A quacumque haeresi uenientem baptizari in ecclesia uetuit,
id est omnium haereticorum baptismata iusta esse et legitima

1 spirante C¹ 2 opto . . . ualere om. C 3 ualere uale N. —
Ad (Explicit ad CP) Iuuanianum (iuuanum C, iubanum T) de haereticis
baptizandis (de h. bapt. om. LP) explicit CLNPT, Caecilii Cypriani ad
Iuuanianum de baptismo hereticorum explicit B. —

Epist. LXXIII. — Incipit ad Pompeium (Pomponium B) contra epi-
stulam Stephani (add. C: de hereticis baptizandis feliciter) BCLPT. —
5 pompeio] pomponio B 7 complexi sumus Cv, compleximus BP
9 quid] quae ex qui C 10 rescriptum ex rescripta T eius]
estis B exemplum] misi add. B 11 eius] ei C 12 eccle-
siae C¹ conatur T² 13 pertinente C¹ 14 adiunxit CPv
15 si quis BCv, si T sed exp. m. 2 ergo exp. T m. 2 quae-
cumq. B, quacumq. C uenientem LPT¹, uenienti T², ueniret B,
uenerit Cv 16 illi CTv 17 proprie T¹, prope C 18 bapti-
zant P¹, baptizent in paenitentia B, baptizentur V 19 baptizari]
add. B: in manum paenitentiae 20 id est] et T in ras. baptisma T

iudicauit. et cum singulae haereses singula baptismata et
 diuersa peccata habeant, hic cum omnium baptismo communi-
 cans uniuersorum delicta in sinum suum conueruata congeffit.
 et praecepit nihil aliud innouari nisi quod traditum est, quasi is
 innouet qui unitatem tenens unum baptismata uni ecclesiae uindi-
 cat, et non ille utique qui unitatis oblitus mendacia et contagia
 profanae tinctionis usurpat. nihil innouetur, inquit, nisi quod
 traditum est. unde est ista traditio? utrumne de dominica et
 euangelica auctoritate descendens an de apostolorum mandatis
 adque epistulis ueniens? ea enim facienda esse quae scripta sint
 Deus testatur et praemonet ad Iesum Naue dicens: non recedet
 liber legis huius ex ore tuo, et meditaberis in eo
 die et nocte, ut obserues facere omnia quae scripta
 sunt in eo. item Dominus apostolus suos mittens mandat
 baptizari gentes et doceri ut obseruent omnia quaecumque ille
 praecepit. si ergo aut in euangelio praecipitur aut in apostolorum
 epistulis uel actis continetur ut a quacumque haeresi uenientes
 non baptizentur, sed tantum manus illis inponatur in paeniten-
 tiam, obseruetur diuina haec et sancta traditio. si uero ubique
 haeretici nihil aliud quam aduersarii et antichristi nominantur, 30
 si uitandi et peruersi et a semet ipsis damnati pronuntiantur,
 quale est ut uideantur damnandi a nobis non esse quos constat
 apostolica contestatione a semet ipsis damnatos esse? ut nemo

11 Ios. 1, 8.

1 haeresis <i>BLT</i> ^a	et <i>om.</i> <i>B</i>	2 habent <i>LT</i> ^a	cum <i>eras.</i>
<i>in T</i>	omnium] hominum <i>C</i>	3 quo aceruata <i>C</i> , aceruata <i>T</i>	
congeffit <i>C</i> sed <i>ges s. l.</i>	4 is innouet] his in nomine ut <i>C</i>	5 bap-
tismum <i>B</i>	6 illi <i>C</i> , illic <i>L</i>
solitus <i>T</i>	7 profanet <i>CT</i> , profanae <i>P</i>	tinctionis] motionis <i>C</i>	8 de <i>om.</i> <i>C</i>
9 an de] unde <i>B</i>	10 ea ueniens <i>C</i> ^a	sunt <i>BCL</i> ^v	11 praemonet] proponit <i>ex</i> praeponet <i>C</i>
hiesum <i>CP</i> , iesum <i>L</i>	recedat <i>Bv</i>	12 et] sed <i>C</i> ^v	13 die et]
die ac <i>v</i>	14 in eo <i>om.</i> <i>C</i>	mandat mittens <i>C</i>	15 docere <i>C</i>
16 alterum in <i>om.</i> <i>C</i>	17 uel] aut <i>ὅσον</i> .	act ois is <i>P</i> , actibus <i>v</i>	
continentur <i>B</i>	19 haec <i>om.</i> <i>T</i>	et <i>T s. l.</i> , etiam et <i>C</i> et <i>s. l.</i>	
20 quam] nisi <i>B</i>	aduersarie <i>C</i> ^a	21 si] et si <i>T</i> et <i>s. l.</i>	ipsas <i>C</i> ^a
dampnato <i>C</i>	22 ut <i>om.</i> <i>L</i>	quos] quod <i>LT</i> ^a	constat <i>Cv</i>
23 nemo] ne <i>L</i>			

infamare apostolos debeat, quasi illi haereticorum baptismata probauerint aut eis sine ecclesiae baptismo communicauerint, quando talia de haereticis apostoli scripserunt, et hoc cum nondum haereticæ pestes acriores prorupissent, necdum quoque
 5 Marcion Ponticus de Ponto emersisset, cuius magister Cerdon sub Hygino episcopo qui in urbe nonus fuit Romam uenit: quem Marcion secutus additis ad crimen augmentis inprudens ceteris et abruptius in Deum patrem creatorem blasphemare instituit et haereticum furorem sacrilegis armis contra ecclesiam rebellan-
 10 tem sceleratius et grauius armauit.

Quod si haereses constat postmodum plures ac peiores exti-
 3 tisse et si retro nusquam omnino praeceptum est neque con-
 scriptum, ut haeretico manus tantum in paenitentiam inponatur et sic ei communicetur, et si baptisma non nisi unum est quod
 15 apud nos est et intus est et soli ecclesiae de diuina dignatione concessum est, quæ ista obstinatio est quæue praesumptio humanam traditionem diuinæ dispositioni anteponeere nec animaduertere indignari et irasci Deum, quotiens diuina praecepta soluit et praeterit humana traditio, sicut per Esaiam pro-
 20 phetam clamat et dicit: populus iste labiis honorificat me, cor uero eorum longe separatum est a me. sine causa autem colunt me mandata et doctrinas hominum docentes. item Dominus in euangelio increpans similiter et obiurgans ponit et dicit: reicitis mandatum Dei ut

20 Es. 29, 13. 24 Marc. 7, 13.

1 apostolo <i>L</i>	3 scripserint <i>BCL¹PT^v</i>	cum hoc <i>C</i>	non-
dum] non adhuc <i>C</i>	5 marcian <i>C¹</i>	pontieu. se <i>C</i>	de ponto
<i>om. C</i>	mersisset et <i>C</i>	magister cerdon] mercedem <i>C</i>	6 hycino <i>L</i> ,
hygino tunc <i>Bv</i>	urbem <i>LT</i>	7 secutus] secuius <i>B</i>	additq. <i>T</i>
q. s. l., addit <i>C</i>	criminis ex crim. <i>C</i>	augmentum <i>C²</i>	8 abru-
tius <i>T</i>	9 furorem] pudorem <i>B</i>	10 graciis <i>C¹</i>	11 haeresis
<i>BC¹LT¹</i>	plures et ex plurum se <i>C</i>	12 si <i>om. B</i>	13 haeretico]
rebaptizato et non <i>add. B</i>	tantum manus <i>CT^v</i>	penitentia <i>C</i>	
14 quod <i>exp. L</i>	quod a. n. est <i>om. C</i>	16 obstinationem (<i>om. est</i>) <i>C</i>	
17 dispositione <i>T¹</i>	18 et indignari et <i>C alterum</i> et s. l.	19 soluet <i>B</i>	
eseiam <i>P</i>	20 honorificat <i>CL¹PT^v</i>	23 et item <i>T</i> et s. l.	
24 obiurgat <i>B</i>	mandata <i>T</i>	post dei ras. 20-24 litt. in <i>T</i>	

traditionem uestram statuatis. cuius praecepti memor beatus apostolus Paulus commonet ipse quoque et instruit dicens: si quis aliter docet et non adquiescit sanis uerbis Domini nostri Iesu Christi et doctrinae eius, stupore elatus et nihil sciens, discede ab huiusmodi.

- 4 Praeclara plane ac legitima traditio Stephano fratre nostro docente proponitur, quae auctoritatem nobis idoneam praebet. nam in eodem loco epistolae suae addidit et adiecit: 'cum ipsi haeretici proprie alterutrum ad se uenientes non baptizent, sed communicent tantum.' ad hoc enim malorum deuoluta est ecclesia Dei et sponsa Christi, ut haeticorum exempla sectetur, ut ad celebranda sacramenta caelestia disciplinam lux de tenebris mutuetur et id faciant christiani quod antichristi faciunt. quae uero est animi caecitas, quae prauitas, fidei unitatem de Deo patre et de Iesu Christi Domini et Dei nostri traditione uenientem nolle cognoscere? nam si idcirco apud haeticos ecclesia non est, quia una est et diuidi non potest, et si ideo illic sanctus spiritus non est, quia unus est et esse apud profanos et extrarios non potest: utique et baptisma quod in eadem unitate consistit esse apud haeticos non potest, quia separari neque ab ecclesia neque a sancto spiritu potest.
- 5 Aut si effectum baptismi maiestati nominis tribuunt, ut qui in nomine Iesu Christi ubicumque et quomocumque baptizan-

3 I Tim. 6, 3—5.

1 praeceptor <i>C</i> ¹	2 paulus <i>om.</i> <i>BTv</i>	monet <i>C</i>	quo
quo <i>L</i>	instruit] instituit <i>T</i>	docens <i>C</i> ¹	4 dno nro iesu
christo <i>T</i> ¹	doctrina <i>B</i>	5 et] est <i>v</i>	discede <i>BLPTV</i> ,
discende <i>C</i> ¹ , discendum <i>C</i> ^{2v}	6 plane ac] sane et <i>v</i>	7 pre-	
ponitur <i>C</i> ¹	quae] ut <i>C s. l.</i>	8 et <i>L s. l.</i>	9 sed] sed sine
paenitentiae manum <i>B</i>	10 ad <i>ex ab C</i>	12 caelestis <i>C</i> ²	disci-
plinae <i>C</i>	de <i>om. P</i>	13 id <i>om. B</i>	christiani <i>L</i> ¹
ex orachristi <i>C</i>	quae] qua <i>T</i>	14 uero] uero dixit <i>T</i>	antichristi
quae prauitas in prauitasq. <i>corr. T</i>	15 et de] et <i>T</i>	16 idcirco	animae <i>C</i>
do nro <i>T</i> ²	nostri] non <i>exp. L</i>	traditionem <i>T</i>	christo dno et
<i>om. B</i>	hapat <i>L</i>	17 et si] si <i>BC</i>	18 spiritus sanctus <i>v</i>
quia] qui <i>B</i>	extrarios <i>BLPTV</i> , extraneos <i>Cv</i> ; <i>cf. p. 780,1</i>	19 uni-	
tate eadem <i>B</i>	constitit <i>L</i>	20 esse <i>L s. l.</i>	et esse <i>B</i>
<i>ex ad T</i>	21 sco spo <i>L</i> ¹ , spiritu sancto <i>v</i>	22 potest <i>C ab eras.</i>	<i>b</i>

tur innouati et sanctificati iudicentur, cur non in eiusdem Christi nomine illic et manus baptizato inponitur ad accipiendum spiritum sanctum, cur non eadem eiusdem maiestas nominis praeualet in manus inpositione quam ualuisse contendunt in baptismi sanctificatione? nam si potest qui extra ecclesiam natus templum Dei fieri, cur non possit super templum et spiritus sanctus infundi? qui enim peccatis in baptismo expositis sanctificatus est et in nouum hominem spiritaliter reformatus, ad accipiendum spiritum sanctum idoneus factus est, quando apostolus dicat: quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. qui potest apud haereticos baptizatus Christum induere, multo magis potest spiritum sanctum quem Christus misit accipere. ceterum maior erit mittente qui missus est, ut incipiat foris baptizatus Christum quidem induisse, sed sanctum spiritum non potuisse percipere, quasi possit aut sine spiritu Christus indui aut a Christo spiritus separari. illud quoque ineptum, ut cum natiuitas secunda spiritalis sit, qua in Christo per lauacrum regenerationis nascimur, dicant quod possit quis apud haereticos spiritaliter nasci, ubi spiritum negent esse. peccata enim purgare et hominem sanctificare aqua sola non potest, nisi habeat et spiritum sanctum. quare aut et spiritum necesse est ut concedant esse illic ubi baptisma esse dicunt, aut nec baptisma est ubi spiritus non est, quia baptisma esse sine spiritu non potest.

10 Gal. 3, 27.

1 iudicentur] dicentur *B* . cur non *om.* *BLPT*; non *om.* *C* in
om. *B* 2 nom *T* ad *ex* ut *C* 3 non *post* nominis *exh.* *Cv*
eadem *om.* *C* eiusdem *om.* *BP* 4 uoluisse *C*¹ 5 sancti-
ficationem *B* quis *CT*^{2v} natus est *B* 6 cur *P s. l. m. 2*
8 reformatur *B* ad] cur ad *C* cur *s. l.* 9 idoneus *T* est]
non est *C* non *s. l.* quando] cum *T in ras.* 10 quodquod *C*¹*PT*¹
christum *B* 11 baptizatos *T* christo *C*¹ 13 incipias *C*¹
14 induisse] induet se *C* et *ex* it spm scm *BCv* 15 induit *C*
16 aut *T s. l.* a *om.* *P* christo] sco *ex pls* *C* ineptum est *B*,
inept *exp. C*, quam ineptum est *v* ut *exp. C* 17 qua] quia *B*
19 spiritum . . . enim *om. T in ras.* negant *BCTv* 20 *alt.* et *om. T*
21 sanctum *om. C* quare a. et spiritum *om. CP* aut] autem *B*
et *exp. T*, *om. v* spiritum sanctum *v* ut *om. Cv* concedat *B*
22 illic esse scm spm *C* scm spm *s. l.* 23 spiritus sanctus *v* spiritu
sancto *v*

- 6 Quale est autem adserere et contendere quod esse possint filii Dei qui non sint in ecclesia nati? baptisma enim esse in quo homo uetus moritur et nouus nascitur manifestat et probat beatus apostolus dicens: seruauit nos per lauacrum regenerationis. si autem in lauacro id est in baptismo est regeneratio, 5 quomodo generare filios Deo haeresis per Christum potest quae Christi sponsa non est? ecclesia est enim sola quae Christo coniuncta et adunata spiritaliter filios generat eodem apostolo rursus dicente: Christus dilexit ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea ut eam sanctificaret, purgans eam 10 lauacro aquae. si igitur haec est dilecta et sponsa quae sola a Christo sanctificatur et lauacro eius sola purgatur, manifestum est haeresim, quae sponsa Christi non sit nec purgari nec sanctificari lauacro eius possit, filios Deo generare non posse.
- 7 Porro autem non per manus inpositionem quis nascitur quando 15 accipit spiritum sanctum, sed in baptismo, ut spiritum iam natus accipiat, sicut in primo homine Adam factum est. ante eum Deus plasmauit, tunc insufflauit in faciem eius flatum uitae. nec enim potest accipi spiritus, nisi prius fuerit qui accipiat. cum autem natiuitas christianorum in baptismo sit, baptismi 20 autem generatio et sanctificatio apud solam sponsam Christi sit, quae parere spiritaliter et generare filios Deo possit, ubi et ex qua et cui natus est qui filius ecclesiae non est? ut habere quis possit Deum patrem, habeat ante ecclesiam matrem. cum

4 Tit. 3, 5. 9 Eph. 5, 25. 26.

2 enim esse] ē enim C 4 seruabit T 8 regenerat B, genere C¹
 10 ea] ea * T, eam L 11 aquae] in uerbo add. B si] est exp. C
 12 a om. C 13 haeresis B, quod heresis T quod s. l., heresin L
 prius nec L s. l. 14 eius ~~erat~~ T (filio eras.) possit in posse
 corr. T filius C¹T¹ generari T non] nec T s. l. 15 non]
 nō B inpositione B. qui BC quando exp. C, tunc B
 16 accepit C¹ sed] et B baptismo] ecclesiae baptismo Bv
 ut exp. C spiritum sanctum Cv iam om. C renatus C
 re s. l. 17 accipit C² factus LPT¹ ante] add. enim CT²v
 18 deus eum v, deus C quod plasmauit C et tunc CTv sed in T
 et s. l. insufflauit Bv 22 parere ex parare C, praeparare P
 et ex qua et] ex qua T¹ 23 ut] autem add. T s. l. 24 habeat]
 habere exp. C, om. v

uero nulla omnino haeresis, sed neque aliquod schisma habere salutaris baptismi sanctificationem foris possit, in tantum Stephani fratris nostri obstinatio dura prorupit, ut etiam de Marcionis baptismo, item Valentini et Appelletis et ceterorum blasphemantium in Deum patrem contendat filios Deo nasci, et illic in nomine Iesu Christi dicat remissionem peccatorum dari ubi blasphematur in patrem et Dominum Deum Christum.

Quo in loco considerandum est, frater carissime, pro fide et religione sacerdotalis loci quo fungimur, an constare sacerdoti Dei ratio in die iudicii possit adserenti et probanti et in acceptum referenti blasphemantium baptismata, cum Dominus comminetur et dicat: et nunc praeceptum hoc ad uos est, o sacerdotes, si non audieritis et si non posueritis in corde uestro ut detis honorem nomini meo, dicit Dominus omnipotens, inmittam in uos maledictionem, et maledicam benedictionem uestram. dat honorem Deo qui Marcionis baptismo communicat? dat honorem Deo qui apud eos qui in Deum blasphemant remissionem peccatorum dari iudicat? dat honorem Deo qui foris de adultera et fornicaria nasci Dei filios adseuerat? dat honorem Deo qui unitatem et ueritatem de diuina lege uenientem non tenens haereses contra ecclesiam uindicat? dat honorem Deo qui haeticorum amicus et inimicus christianorum sacerdotes Dei ueritatem Christi et ecclesiae unitatem tuentes abstinendos putat? si sic honor

12 Mal. 2, 1. 2.

2 sanctificatione B	in] cur in C ² v, ut C ¹	3 ut om. B
martionis L, marcianis C	4 apelletis Bv, appellis C ² , pelletis T	
5 deo] dei C	6 peccatorum C s. l.	dari ubi] dare ut si B
7 plas...ebatur C	patre L, patrem dñ B	et] et in v dño LT ¹
et deum LP, om. B	christus L ¹	8 frs km̄ CT
9 loci sacerdotalis v	quo om. B sacerdotis CT s. l.	10 possint C ¹
adserentis C ² T	probantis C ² T ²	11 referentis C ² T ² dño T ¹
12 et C s. l.	et dicat om. B	13 posueritis ex potueris C
14 nomine C ¹ P	17 dat ... l. 20 adseuerat om. C	18 blasphemmat BTC ¹
20 dei] deo v	21 haeresis BC ¹ LT ¹ , heresi C ²	22 uindicat] hic inserit C: dat honorem l. 17 ... dari iudicat l. 19
23 amicos C	inimicos C ¹	sacerdotes dei exp. C
24 et om. B	tuantes in continere corr. C, tenentes V	apstinendos LT,
abstinentes C exp.	putant LPT ¹	sic] hic v

Deo datur, si sic a cultoribus eius et sacerdotibus timor Dei et disciplina seruatur: abiciamus arma, manus demus in captiuitatem, tradamus diabolo ordinationem euangelii, dispositionem Christi, maiestatem Dei, diuinæ militiae sacramenta soluantur, castrorum caelestium signa dedantur, succumbat et cedat ecclesia haereticis, lux tenebris, fides perfidiae. spes desperationi, ratio errori, immortalitas morti, caritas odio, ueritas mendacio, Christus antichristo. merito et sic in dies singulos schismata et haereses surgunt, crebrius adque uberius excrescunt, ut serpentinis crinibus pullulantes aduersus ecclesiam Dei maioribus uiribus uenenorum suorum uirus expromunt, dum illis aduocatione quorundam et auctoritas praestatur et firmitas, dum baptisma eorum defenditur, dum fides, dum ueritas proditur, dum id quod contra ecclesiam foris geritur intus in ipsa ecclesia uindicatur.

- 9 Quod si est apud nos, frater dilectissime, Dei timor, si tenor praeualeat fidei, si custodimus Christi praecepta, si incorruptam adque inuiolatam sponsae eius sanctitatem tuemur, si haerent sensibus et cordibus nostris uerba Domini dicentis putas cum uenerit filius hominis, inueniet fidem in terra: qua fideles Dei milites qui Deo fide et religione sincera militamus commissa nobis diuinitus castra fideli uirtute seruemus. nec consuetudo quae apud quosdam obrepserat impedire debet quo minus ueritas praeualeat et uincat. nam consuetudo sine ueritate uetustas erroris est. propter quod relicto errore sequa-

18 Luc. 18, 8.

1 et sacerdotibus eius <i>Bv</i>	dei timor <i>Cv</i>	2 captiuitate <i>B</i>
3 diaboli <i>C</i>	5 castrorum] sacrorum <i>C</i>	dedantur <i>BLPTV</i> , pro-
dantur <i>Cv</i>	succumbat et] sed cum haec <i>C</i>	ecclesiae <i>C</i> ¹
6 perfidiae <i>ante</i> fides <i>C s. l.</i> , perfidis <i>ex</i> perfide <i>L</i>	8 merito <i>exp. C</i>	
et] <i>ae T</i>	scismata <i>P</i>	9 heresis <i>BC¹LT¹</i>
adque uberius		
<i>om. B</i> , atq. libertus <i>C</i>	ut] et <i>Cv</i>	10 crinibus <i>CLPTV</i> , crimini-
bus <i>B</i>	pollulantes <i>LT¹</i>	11 exprimunt <i>C i ex e</i>
aduo-	12 dum b. e. defenditur <i>om. Oxon.</i>	13 id] in <i>B</i>
catio <i>B</i>	14 geritur <i>T r ex n</i>	15 est, <i>exp. C</i>
id <i>C</i>	16 custodiamus <i>B</i>	17 spon-
dilectissimi <i>B</i> , ff̄ kmo <i>C</i>	dī <i>ex es C</i>	18 dnō dicenti <i>T</i>
17 sponsam <i>C</i> ¹	19 terram <i>B</i>	20 qua]
quia <i>BCv</i>	dei <i>om. T</i>	qui <i>corr. in</i> quia <i>C</i>
uindicat <i>P</i>		23 uincat]

mur ueritatem scientes quia et apud Hesdram ueritas uicit, sicut scriptum est: ueritas manet et inualescit in aeternum et uiuit et optinet in saecula saeculorum. nec est apud eam accipere personam nec differentias, sed quae sunt iusta facit, nec est in iudicio eius iniquum, et fortitudo et regnum et maiestas et potestas omnium saeculorum. benedictus Deus ueritatis. quam ueritatem nobis Christus ostendens in euangelio suo dicit: ego sum ueritas. propter quod si in Christo sumus et Christum in nobis habemus et si manemus in ueritate et ueritas in nobis manet, ea quae sunt uera teneamus.

Fit autem studio praesumptionis et contumaciae ut quis magis sua praua et falsa defendat quam ad alterius recta et uera consentiat. cui rei prospiciens beatus apostolus Paulus ad Timotheum scribit et monet episcopum non litigiosum nec contentiosum, sed mitem et docibilem esse debere. docibilis autem ille est qui est ad discendi patientiam lenis et mitis. oportet enim episcopos non tantum docere, sed et discere, quia et ille melius docet qui cotidie crescit et proficit discendo meliora. quod ipsum quoque idem apostolus Paulus docet et praemonet, ut si alii sedenti melius reuelatum fuerit prior taceat. in compendio est autem apud religiosas et simplices mentes et errorem deponere

2 I Esr. 4, 38—40. 9 Io. 14, 6. 15 cf. II Tim. 2, 24.
(cf. I, 3, 2.) 20 cf. I Cor. 14, 30.

1 esdram v uincit Tv 2 scriptum L manet] ualet B,
manet C 3 nec] haec C 4 ñ accipere C ñ s. l. differentiam C
ti ex d 6 et f. B¹CLT¹, sed f. B¹L²PTv maiestatis C¹ et pote-
stas om. C 7 deus] dñs ds Cv 8 ostendit T¹ 9 si C s. l.
10 et si] si BCv 11 manet et B uera] ueritatis T is ex e, uera
et recta v 12 contumacia P ia in ras. 13 defensat C¹ quam
ex aquam L recta] facta C uera] uerba et C 14 paulus aposto-
lus C 15 scribit P b in ras. eps C¹, epos L² litigiosum T tigiousum
in ras., ligiosum P¹ nec contentiosum om. C 17 qui est om. B
discendi corr. in discendum T discendum patientia Aug. de bapt.
contra Don. V 32 18 episcopus C¹T¹, episcopum v Aug. sed et]
sed P 19 proficiet C¹ discendo C Aug., docendo BLPT
20 et om. BCLPv praemonens CL¹PT¹v si alii] sit alio C o s. l.
22 errore C

et inuenire adque eruere ueritatem. nam si ad diuinæ traditionis caput et originem reuertamur, cessat error humanus et sacramentorum caelestium ratione perspecta quidquid sub caligine ac nube tenebrarum obscurum latebat in lucem ueritatis aperitur: ut si canalus aquam ducens qui copiose prius et largiter profuebat subito deficiat, nonne ad fontem pergitur, ut illic defectionis ratio noscatur, utrumne arescentibus uenis in capite unda siccauerit an uero integra inde et plena procurrens in medio itinere destiterit, ut si uitio interrupti aut bibuli canalus effectum est quo minus aqua continua perseueranter ac iugiter flueret, 10 refecto et confirmato canali ad usum adque ad potum ciuitatis aqua collecta eadem ubertate adque integritate repraesentetur qua de fonte proficiscitur? quod et nunc facere oportet Dei sacerdotes praecepta diuina seruantes, ut si in aliquo nutauerit et uacillauerit ueritas, et ad originem dominicam et ad euangelicam 15 adque apostolicam traditionem reuertamur et inde surgat actus nostri ratio unde et ordo et origo surrexit.

- 11 Traditum est enim nobis quod sit unus Deus et Christus unus et una spes et fides una et una ecclesia et baptisma unum non nisi in una ecclesia constitutum, a qua [unitate] quisque discenserit cum haereticis necesse est inueniatur, quos dum contra ecclesiam uindicat, sacramentum diuinæ traditionis inpugnat. cuius unitatis sacramentum expressum uidemus etiam in canticis canticorum ex persona Christi dicentis: hortus conclusus, soror mea, sponsa, fons signatus, puteus aquarum

24 Cant. 4, 12. 13.

1 eruere in cernere corr. T, discernere V	diuina et P	4 in
om. C lucem C	5 ut om. Cv	aquam] aq̄ C
exp. C qui corr. in quae T	7 noscatur C o ex a	uenit P
unde L, om. C	9 destituit C	ut] et ut L et s. l.
minu] cominus P	perseueranter continua C	plueret C¹
11 adq. ad] aquae ad B, adq. ex ad aquae C	12 aqua ex atq. C	
ubertatem C¹ T¹, libertate B	adque integritate om. B	13 sacer-
dote L	14 nutauerit T	et] ut L
et o. C	16 adque] et C	15 et ad o.] ad o. Bv,
ecclesia corr. in ecclesiae T	18 nobis unus C	19 una fides B
21 quos *** L	20 unitate om. L	quisquis v
	24 ortus BCL	25 sponsa mea C
		puteos L

uiuæ, paradisu cum fructu pomorum. si autem ecclesia eius hortus conclusus est et fons signatus, quomodo in eundem hortum introire aut bibere de fonte eius potest qui in ecclesia non est? item Petrus ipse quoque demonstrans et uindicans unitatem mandauit et monuit per unum solum baptisma unius ecclesie saluari nos posse, in arca, inquit, Noe pauci, id est octo animae hominum saluæ factæ sunt per aquam, quod et uos similiter saluos faciet baptisma. quo breui et spiritali compendio unitatis sacramentum manifestauit. nam ut in illo mundi baptismo quo iniquitas antiqua purgata est, qui in arca Noe non fuit non potuit per aquam saluus fieri, ita nec nunc potest per baptismum saluatus uideri qui baptizatus in ecclesia non est, quæ ad arcae unius sacramentum dominica unitate fundata est.

15 Obseruatur itaque a nobis et tenetur, frater carissime, ex-
plorata et perspecta ueritate ut omnes qui ex quacumque hæresi ad ecclesiam conuertuntur ecclesie unico et legitimo baptismo baptizentur, exceptis his qui baptizati in ecclesia prius fuerant et sic ad hæreticos transierant. hos enim oportet cum redeunt
20 acta paenitentia per manus inpositionem solam recipi et in ouile unde errauerant a pastore restitui. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

6 I Petr. 3, 20. 21.

1 uiuæ <i>om. T</i>	pomerum <i>T</i> ¹	2 ortus <i>BL</i>	signatus
est <i>LP</i>	4 demonstras <i>C</i> ¹ , demonstras** <i>P</i> , demonstrasse <i>L</i>		uindi-
cans] indicans <i>V</i>	5 per] nisi per <i>v</i>	solem <i>C</i> ¹	6 saluari]
salutari <i>L</i>	nos <i>C</i> ² <i>LTV</i> , <i>om. B</i> , non <i>C</i> ¹ <i>P</i> , nos non <i>v</i>		7 hominum
<i>om. C</i>	9 quo] quod <i>BC</i> ¹ , quam <i>C</i> ² <i>v</i>	sacramento <i>BLPT</i> ¹	
10 in <i>om. B</i>	11 saluus] saluatus <i>BCv</i>	12 ita ... uideri <i>om. L</i>	
saluatus] saluus <i>BP</i>	qui] ihus qui <i>L</i>	16 ad heresi <i>C</i>	17 ecclesie
<i>om. C</i>	baptismo <i>om. T</i> , baptismate <i>C</i> te <i>s. l.</i> , paenitentiae baptismo		
benedictionis <i>B</i>	18 excepti <i>L</i>	fuerunt <i>T</i> ²	19 et sic a. h.
transierant <i>om. B</i>	transierunt <i>CT</i> ²	hos] illos <i>Bv</i>	21 resti-
tuti <i>B</i>	opto ... ualere <i>om. BLPT</i> . — Ad (Explicit ad <i>P</i>) Pompeium		
(pomponium <i>B</i>) contra Stephani epistolam (contra epistolam Stephani <i>BC</i> ,
<i>om. P</i>) de hæreticis baptizandis (baptizandis <i>om. C</i> , de hæreticis bapti-
zandis <i>om. B</i>) explicat (<i>om. LP</i>) <i>BCLPT</i> . —			

EPISTVLA LXXV.

FIRMILIANVS CYPRIANO FRATRI IN DOMINO S.

- 1 Accepimus per Rogatianum carissimum nostrum diaconum a vobis missum litteras quas ad nos fecisti, frater dilectissime, et gratias propter haec Deo maximas egimus quod contigerit, ut qui corpore ab inuicem separamur sic spiritu adunemur quasi non unam tantum regionem tenentes, sed in ipsa atque in eadem domo simul inhabitantes. quod et decet dicere, quia et spiritalis domus Dei una est. erit enim in nouissimis, ait, diebus manifestus mons Domini et domus Dei super uertices montium. in qua conuenientes cum iocunditate adunantur, secundum quod et in psalmo hoc postulatur a Domino inhabitare in domo Dei per omnes dies uitae. unde et in alio loco manifestatum est esse apud sanctos magnam uoluntatis caritatem in unum conuenire. ecce, inquit, quam bonum et uoluptabile est ut habitent fratres in unum.
- 2 Adunatio enim et pax et concordia non solum hominibus fidelibus et cognoscentibus ueritatem sed et angelis ipsis caelestibus uoluptatem maximam praestat, quibus dicit sermo diuinus esse gaudium in uno peccatore paenitentiam agente et ad unitatis uinculum reuertente. quod utique non diceretur de angelis conuersationem in caelis habentibus, nisi ipsi quoque essent nobis adunati qui nostra adunatione laetantur, sicut e contrario utique contristantur, quando uident diuersas quorundam mentes et scissas uoluntates, quasi non tantum unum et eundem Deum

9 Es. 2, 2. 15 Ps. 122, 1.

Epist. LXXV. — Incipit epistula Firmiliani ad Cyprianum *o*, Firmiliani ad Cyprianum *I*, Incipit Caecili Cypriani ad Quintum feliciter *Q*, *inscr.* *om. E* — 2 in domino *om. o* 4 dilectissime] *kme o in ras. m. 2* 5 haec] hoc *v* domino *v*, *dō M*, *dō Q* 7 ipsa] una *cod. Goulartii* 9 in *om. E* ait] propheta *add. v* 11 qua] quam *Elou* 12 et *om. o* 14 caritatem] alacritatem *coni. Routh* 15 uoluptabilem *Q* 16 inhabitent *I* 19 uoluptatem *Q* 20 agentem *MQ'* 21 reuertentem *MQ'*

simul innocens, sed separatis et diuisis ab inuicem nec confabulatio iam possit esse aut sermo communis. nisi quod nos gratiam referre Stephano in isto possumus, quod per illius inhumanitatem nunc effectum sit ut fidei et sapientiae uestrae experimentum caperemus. sed non enim si nos propter Stephanum hanc beneficii gratiam cepimus, statim Stephanus beneficio et gratia digna commisit. neque enim et Iudas perfidia sua et prodicione quae scelerate circa saluatorem operatus est dignus uideri potest quasi causam bonorum tantorum ipse praestiterit, ut per illum mundus et gentium populus passione Domini liberaretur.

Sed haec interim quae ab Stephano gesta sunt praetereantur, ne dum audaciae et insolentiae eius meminimus, de rebus ab eo improbe gestis longiorem maestitiam nobis inferamus. de uobis autem cognoscentes quod secundum regulam ueritatis et sapientiam Christi hoc de quo nunc quaeritur disposueritis, cum magna laetitia exultauimus et Deo gratias egimus, qui inuenimus in fratribus tam longe positis tantam nobiscum fidei et ueritatis unanimitatem. potens est enim gratia Dei copulare et coniungere caritatis atque unitatis uinculo etiam ea quae uidentur longiore terrarum spatio esse diuisa, secundum quod et olim interuallo temporum separatos ab Iob et Noe qui in primis fuerant Ezechielem et Danielelem posteriores aetate ad unanimitatis uinculum uirtus diuina coniunxit, sed quamuis temporibus longis discreti essent, eadem tamen diuina inspiratione sentirent. quod et nunc in uobis animaduertimus, ut qui longissimis regionibus a nobis separati estis sensu tamen et spiritu copulatos uos esse nobiscum probaretis. quod totum hoc fit diuina unitate. nam cum Dominus unus atque idem sit qui habitat in nobis, coniungit ubique et

1 et] ac o	cumfabulatio Q	3 possumus M ¹ (possumus M ² Q)	
6 cepimus IM (cepimus Q)		7 gratias Q (gratias M)	8 quae]
qua v	10 passionem Q	passione domini om. Iv	14 cognoscente Q
	15 christus Q	magna cum o	16 exultabimus Q
qui] quia Iov	17 positos M ¹ (positis M ² Q)		positis explicit
epistola Firmiliani ad scm Cyprianum o		21 fuerunt M (fuerant Q)	
hiezechielem EI	22 danihelum Q	23 sed EQ, sed super ut I,	
ut v; lacunam indicauit		25 longissimas Q ¹ (longissimis M Q ²)	
26 sensi Q	copulato M ¹ (copulatos M ² Q)		27 probaretis E
baretis in ras.			

copulat suos uinculo unitatis. unde in uniuersam terram exiuit sonus eorum qui a Domino missi sunt unitatis spiritu uelociter currentes: sicut e contrario nihil prodest aliquos proximos et iunctos sibi esse corporibus, si animo et mente dissideant, quando adunari animae omnino non possint quae se a Dei unitate diuiserint. ecce enim, inquit, qui longinquant se abs te peribunt. sed tales iudicium Domini pro merito suo subibunt recedentes a uerbis eius qui patrem pro unitate deprecatur et dicit: pater, da ut quomodo ego et tu unum sumus, sic et hi in nobis sint. 10

4 Nos uero ea quae a uobis scripta sunt quasi nostra propria suscepimus nec in transcurso legimus, sed saepe repetita memoriae mandauimus: neque obest utilitati salutari aut eadem retere ad confirmandam ueritatem aut et quaedam addere ad cumulandam probationem. si quid autem a nobis additum fuerit, non sic additur quasi a uobis aliquid minus dictum sit, sed quoniam sermo diuinus humanam naturam supergreditur nec potest totum et perfectum anima concipere, ideo et tantus est numerus prophetarum ut multiplex et diuina sapientia per multos distribuatur. unde et tacere praecipitur primo in prophetia loquenti, si secundo fuerit reuelatum. qua ex causa necessario apud nos fit ut per singulos annos seniores et praepositi in unum conueniamus ad disponenda ea quae curae nostrae commissa sunt, ut si qua grauiora sunt communi consilio dirigantur, lapsis quoque fratribus et post lauacrum salutare a diabolo uulneratis per paenitentiam medella quaeratur, non quasi a nobis remissionem peccatorum consequantur, sed ut per nos ad intellegentiam delictorum suorum conuertantur et Domino plenius satisfacere cogantur. 15

5 Quoniam uero legatus iste a uobis missus regredi ad uos festinabat et hibernum tempus urgebat, quantum potuimus ad 20

6 Ps. 72, 27. 9 Io. 17, 21.

1 copulatus uos <i>M</i> (copulat suos <i>Q</i>)	2 ad dñm <i>M</i> (a dño <i>Q</i>)
8 unitatem <i>Q</i>	9 tu <i>E s. l.</i>
damus <i>EI</i>	10 sint] unum sint <i>Iv</i>
si <i>E</i> , loquentis <i>Q</i>	13 mandamus <i>EI</i>
26 medela <i>EIV</i>	18 animo <i>M</i> (anima <i>Q</i>)
	19 et om. <i>v</i>
	20 loquentis
	27 ad <i>E s. l. m. 2</i>

scripta uestra rescripsimus. et quidem quantum ad id pertineat quod Stephanus dixit, quasi apostoli eos qui ab haeresi ueniunt baptizari prohibuerint et hoc custodiendum posteris tradiderint, plenissime uos respondistis neminem tam stultum esse qui hoc credat apostolos tradidisse, quando etiam ipsas haereses constat execrabiles ac detestandas postea extitisse: cum et Marcion Cerdonis discipulus inueniatur sero post apostolos et post longa ab eis tempora sacrilegam aduersus Deum traditionem induxisse, Appelles quoque blasphemiae eius consentiens multa alia noua et grauiora fidei ac ueritati inimica addiderit. sed et Valentini et Basilidis tempus manifestum est, quod et ipsi post apostolos et post longam aetatem aduersus ecclesiam Dei sceleratis mendaciis suis rebellauerint. ceteros quoque haereticos constat prauas suas sectas et inuentiones peruersas, prout quisque errore ductus est, postea induxisse: quos omnes manifestum est a semet ipsis damnatos esse et ante diem iudicii inexcusabilem sententiam aduersum semet ipsos dixisse. quorum baptisma qui confirmat, quid aliud quam cum ipsis se adiudicat et se ipse participem talibus faciendo condemnat?

Eos autem qui Romae sunt non ea in omnibus obseruare quae sint ab origine tradita et frustra apostolorum auctoritatem praetendere scire quis etiam inde potest, quod circa celebrandos dies Paschae et circa multa alia diuiniae rei sacramenta uideat esse apud illos aliquas diuersitates nec obseruari illic omnia aequaliter quae Hierosolymis obseruantur, secundum quod in ceteris quoque plurimis prouinciis multa pro locorum et hominum diuersitate uariantur, nec tamen propter hoc ab ecclesiae catholicae pace atque unitate aliquando discessum est. quod nunc Stephanus ausus est facere rumpens aduersus uos pacem, quam semper antecessores eius uobiscum amore et honore mutuo custodierunt, adhuc etiam infamans Petrum et Paulum beatos apostolos, quasi

3 prohibuerit *E¹M* (prohibuerint *Q*) tradiderit *E¹*, tradiderunt *Q*
 4 respondistis *Q* 5 ipsa heresis *Q* 8 sacrilega *Q* 9 apelles *Iv*
 14 est *EIQ²*, t *Q¹*, et *M* 15 semetipsos *E* 16 aduersus *v*
 21 auctoritate *Q* 23 circa *om. E* 25 hierosolimis *EQ*, iherosolimis *I*
 26 hominum *coni. Balusius*, nominum *EIQv* 28 pace
 ex paschae *E*, paschae *Q* 29 aduersum *Iv* . 31 famans *Q*

hoc ipsi tradiderint, qui in epistolis suis haereticos execrati sunt et ut eos euitemus monuerunt. unde apparet traditionem hanc humanam esse quae haereticos asserit et baptismum quod non nisi solius ecclesiae est eos habere defendit.

7 Sed et ad illam partem bene a vobis responsum est, ubi Stephanus in epistola sua dixit haereticos quoque ipsos in baptismo conuenire et quod alterutrum ad se uenientes non baptizent, sed communicent tantum, quasi et nos hoc facere debeamus. quo in loco, etsi uos iam probastis satis ridiculum esse ut quis sequatur errantes, illud tamen ex abundantia addimus non esse mirum si sic haeretici agant, qui etsi in quibusdam minoribus discrepant, in eo tamen quod est maximum unum et eundem consensum tenent, ut blasphement creatorem, quaedam somnia sibi et fantasma ignoti Dei confingentes, quo utique consequens est sic consentire in baptismi sui uanitate ut consentiunt in repudianda diuinitatis ueritate. de quibus quoniam longum est ad singula eorum uel scelestas uel superuacuas respondere, satis est breuiter illud in compendio dicere eos qui non teneant uerum Dominum patrem tenere non posse nec filii nec spiritus sancti ueritatem, secundum quod etiam illi qui Cataphrygas appellantur et nouas prophetias usurpare conantur nec patrem possunt habere nec filium quia nec spiritum sanctum: a quibus si quaeramus quem Christum praedicent, respondebunt eum se praedicare qui miserit spiritum per Montanum et Priscam locutum. in quibus cum animaduertamus non ueritatis spiritum sed erroris fuisse, cognoscimus eos qui falsam illorum prophetiam contra Christi fidem uindicant Christum habere non posse. sed et ceteri quique haeretici, si se ab ecclesia Dei sciderint, nihil habere potestatis aut gratiae possunt, quando omnis potestas et gratia in ecclesia constituta sit, ubi praesident maiores natu qui et baptizandi et

3 quae <i>E</i> ² <i>I</i> , qui <i>E</i> ¹ <i>Q</i>	asserunt <i>E</i> ¹ , adserint <i>Q</i>	7 quod]
quod ad <i>E</i> ^v	8 debemus <i>Q</i>	9 quisq. <i>Q</i> (quis <i>M</i>)
quodam <i>Q</i>	14 phantasmata <i>v</i>	13 tenet <i>E</i>
18 eos <i>I</i> sed <i>s. l.</i> uel ac	19 teneri <i>M</i> (tenere <i>Q</i>)	16 ueritatem <i>Q</i>
posint <i>E</i> <i>Q</i> et <i>s. l.</i> <i>I</i>	filii <i>Q</i>	posse <i>I</i> , possint <i>M</i> <i>Q</i> ¹ , nec
<i>s. l.</i>)	21 quia nec spiritum sanctum scripsi, quam sc̄m <i>M</i> <i>Q</i> ¹ , nec sc̄m <i>Q</i> ² , nec <i>E</i> <i>I</i> , nec spiritum sanctum <i>v</i> ex <i>Cauchii con</i> ; cf. p. 815, 15	
24 prisca <i>E</i> <i>Q</i>	25 sed terroris <i>Q</i>	26 prophetia <i>Q</i>
		28 si <i>om.</i> <i>Q</i>

manum inponendi et ordinandi possident potestatem. haereticum enim sicut ordinare non licet nec manum inponere, ita nec baptizare nec quicquam sancte et spiritaliter gerere, quando alienus sit a spiritali et deifica sanctitate. quod totum nos iam pridem in Iconio qui Phrygiae locus est collecti in unum conuenientibus ex Galatia et Cilicia et ceteris proximis regionibus confirmauimus tenendum contra haereticos firmiter et uindicandum, cum a quibusdam de ista re dubitaretur.

Et quoniam Stephanus et qui illi consentiunt contendunt dimissionem peccatorum et secundam natiuitatem in haereticorum baptisma posse procedere, apud quos etiam ipsi confitentur spiritum sanctum non esse, considerent et intellegant spiritalem natiuitatem sine spiritu esse non posse, secundum quod et beatus apostolus Paulus eos qui ab Iohanne baptizati fuerant, priusquam missus esset a Domino spiritus sanctus, baptizauit denuo spiritali baptismo et sic eis manum inposuit ut acciperent spiritum sanctum. quale est autem ut cum Paulum post Iohannis baptisma iterato discipulos suos baptizasse uideamus, nos eos qui ab haeresi ad ecclesiam ueniunt post illicitam et profanam eorum functionem baptizare dubitemus? nisi si his episcopis qui nunc minor fuit Paulus, ut hi quidem possint per solam manus inpositionem uenientibus haereticis dare spiritum sanctum, Paulus autem idoneus non fuerit qui ab Iohanne baptizatis spiritum sanctum per manus inpositionem daret, nisi eos prius etiam ecclesiae baptismo baptizasset.

Illud quoque absurdum quod non putant quaerendum esse quis sit ille qui baptizauerit, eo quod qui baptizatus sit gratiam consequi potuerit inuocata trinitate nominum patris et filii et spiritus sancti. deinde haec erit sapientia quam scribit Paulus esse in his qui perfecti sunt, ut qui est in ecclesia perfectus et sapiens hoc

1 manu *M* (manum *Q*) haeretico *v* 3 et] nec *v*, aut *Morelius*
 4 quod] quo *Q* 6 galathia *I* et cilicia *om. v* 11 quos] quo *Q*
 13 natiuitatem] in hereticorum baptisma *add. E, exp. m. 2* 14 paulus
 apostolus *I* 15 sps scs a dno *Iv*, a dno scs *EQ* 20 qui *MQ¹*,
 quibus *EIQ²*, de quibus *coni. Pamelius*, qui sunt *coni. Routh*; *sed nihil*
mutandum 28 poterit *Mv* . Inuoca trinitatem *EI* 29 *quam *M*
 a *eras.* (quam *Q*) 30 ut quis *I*, at quis *Cauchius* hoc] qui hoc *v*

aut defendat aut credat, quod inuocatio haec nominum nuda sufficiat ad remissionem peccatorum et baptismi sanctificationem, cum haec tunc utique proficiant, quando et qui baptizat habet spiritum sanctum et baptismum quoque ipsum non sit sine spiritu constitutum. sed dicunt eum qui quomodocumque foris baptizatur mente et fide sua baptismi gratiam consequi posse. quod et ipsum sine dubio ridiculum est, quasi de caelo adducere ad se possit aut mens praua iustorum sanctificationem aut fides falsa credentium ueritatem. non omnes autem qui nomen Christi inuocant audiri et inuocationem suam consequi aliquid gratiae posse 10 Dominus ipse manifestat dicens: multi uenient in nomine meo dicentes: ego sum Christus, et multos fallent. nulla denique differentia est inter pseudopphetam et haereticum. nam ut ille in nomine Dei aut Christi, ita iste in sacramento baptismi fallit. mendacio uterque nititur ad decipiendas hominum uoluntates.

- 10 Volo autem uobis et de historia quae apud nos facta est exponere ad hoc ipsum pertinente. ante uiginti enim et duos fere annos temporibus post Alexandrum imperatorem multae istae conflictationes et pressurae acciderunt uel in commune omnibus 20 hominibus uel priuatim christianis: terrae etiam motus plurimi et frequentes extiterunt, ut et per Cappadociam et per Pontum multa subruerent, quaedam etiam ciuitates in profundum recepta dirupti soli hiatu deuorarentur, ut ex hoc persecutio quoque grauis aduersum nos nominis fieret, quae post longam retro 25 aetatis pacem repente oborta de inopinato et insueto malo ad turbandum populum nostrum terribilior effecta est. Serenianus tunc fuit in nostra prouincia praeses, acerbus et dirus persecutor. in hac autem perturbatione constitutis fidelibus et huc atque illuc persecutionis metu fugientibus et patrias suas relinquenti-

11 Marc. 13, 6.

9 omnis Q	11 ipse M s. l. m. 2 (exh. Q)	13 denique] quippe v
15 baptisma E	17 nolo E	historia rei con. Routh
22 ut et]. Et EMQ, ut I	24 dirrupti E	25 graues Q ¹ (grauis MQ ²)
(quae M ¹ Q)	26 aetates Q	28 aceruus EI ¹ Q
hoc Q	30 illac Q ¹ , illoc Q ² (illuc M)	19 isti E
		quaeue M ²
		29 huc]

bus atque in alias regionum partes transeuntibus (erat enim transeundi facultas eo quod persecutio illa non per totum mundum sed localis fuisset), emersit istic subito quaedam mulier quae in extasin constituta propheten se praeferret et quasi sancto spiritu plena sic ageret. ita autem principalium daemoniorum impetu ferebatur ut per longum tempus sollicitaret et deciperet fraternitatem, admirabilia quaedam et portentosa perficiens et facere se terram moueri polliceretur: non quod daemone tanta esset potestas ut terram mouere aut elementum concutere uis ualeret, sed quod nonnumquam nequam spiritus praesciens et intellegens terrae motum futurum id se facturum esse simularet quod futurum uideret. quibus mendaciis et iactationibus subegerat mentes singulorum ut sibi oboedirent et quocumque praeciperet et duceret sequerentur, faceret quoque mulierem illam cruda hieme nudis pedibus per asperas niues ire nec uexari in aliquo aut laedi illa discursione, diceret etiam se in Iudaeam et Hierosolimam festinare fingens tamquam inde uenisset. hic et unum de presbyteris Rusticum, item et alium diaconum fefellit, ut eidem mulieri commiserentur: quod paulo post detectum est. nam subito apparuit illi unus de exorcistis uir probatus et circa religiosam disciplinam bene semper conuersatus, qui exhortatione quoque fratrum plurimorum qui et ipsi fortes ac laudabiles in fide aderant excitatus erexit se contra illum spiritum nequam reuincendum: qui subtili fallacia etiam hoc paulo ante praedixerat uenturum quendam auersum et temptatorem infidelem. tamen ille exorcista inspiratus Dei gratia fortiter restitit et esse illum nequissimum spiritum qui prius sanctus putabatur ostendit. atqui illa mulier quae prius per praestigias et fallacias

1 partes regionum <i>Iv</i>	3 et mersit <i>QM</i> ¹	4 exasin <i>M</i> (extasin <i>Q</i>)	profetin <i>Q</i>	6 ferebantur <i>E</i>	7 ac mirabilia <i>I</i>
portentuosa <i>I</i>	8 terram . . . <i>l. 9</i> ut <i>add. M m. 2 in marg.</i>	moueri	om. <i>EQ</i>	demon itanta <i>Q</i> , demon in tanta <i>E</i>	9 ui sua] uisu <i>EI</i> ,
sed <i>I s. l.</i> uel ui	10 nonnumquam <i>I</i> , non <i>EQ</i>	spiritus nequam <i>v</i> ,			
spiritus <i>I</i>	14 quo es que <i>E</i> , quocūq. <i>Q</i>	illa <i>MQ</i> ¹			15 crudam
hiemem <i>MQ</i> ¹	17 hierosolimam <i>EQ</i>	18 rusticum ut sit <i>ἐνυώσιον</i>			
<i>Routh</i>	et om. <i>Q</i>	20 illo <i>MQ</i> ¹ .	21 exortationem <i>Q</i>	24 ad	
reuincendum <i>coni. Routh</i>	27 spiritum] non est <i>spm MQ</i> ¹ ; fort. dae-				
monis spiritum	qui putabatur <i>M</i> (qui om. <i>Q</i>)	28 atqui] atque <i>EIQ</i>			

daemonis multa ad deceptionem fidelium moliebatur, inter cetera quibus plurimos deceperat etiam hoc frequenter ausa est, ut et inuocatione non contemptibili sanctificare se panem et eucharistiam facere simularet et sacrificium Domino sine sacramento solitae praedicationis offerret, baptizaret quoque multos usitata et legitima uerba interrogationis usurpans, ut nihil discrepare ab ecclesiastica regula uideretur.

- 11 Quid igitur de huius baptismo dicemus, quo nequissimus daemon per mulierem baptizauit? numquid et hoc Stephanus et qui illi consentiunt conprobant, maxime cui nec symbolum trinitatis nec interrogatio legitima et ecclesiastica defuit? potest credi aut remissio peccatorum data aut lauacri salutaris regeneratio rite perfecta, ubi omnia quamuis ad imaginem ueritatis tamen per daemonem gesta sunt? nisi si et daemonem in nomine patris et filii et spiritus sancti gratiam baptismi dedisse contendunt qui haereticorum baptismata adserunt, apud quos sine dubio idem error est, daemonum fallacia ipsa est, quando apud illos omnino sanctus spiritus non est.
- 12 Illud etiam quale est quod uult Stephanus, his qui apud haereticos baptizantur adesse praesentiam et sanctimonia Christi? nam si non mentitur apostolus dicens: quotquot in Christo tincti estis, Christum induistis, utique qui illic in Christo baptizatus est induit Christum. si autem induit Christum, accipere potuit et spiritum sanctum, qui a Christo missus est, et frustra illi uenienti ad accipiendum spiritum manus inponitur: nisi si a Christo spiritum diuidunt ut apud haereticos sit quidem Christus, non sit autem illic spiritus sanctus.

21 Gal. 3, 27.

1 multas *I* moliebatur] mouebatur *EIQ* 3 panem] pacem *EI*
 4 sine] non sine *coni. Oxon.*; siue sacramentum solitae precatationis offerret
coni. Rigaltius 5 usitate *MQ*¹ 6 nichil *I*, nil *v* 13 ubi] ubi-
 uis *EI* 14 demone *MQ*¹ 15 contendunt *I*, contemnunt *EQ et s. l. I*
 16 baptisma *Iv* deserunt *E et s. l. I*, defendunt *Iv* 17 error est]
 errorem *MQ*¹ 18 illos] illud illos *E* sps scs *Iv* 20 sancti-
 moniam *Iv* 21 quodquod *MQ*¹ 26 diuidant *Q*, induit *EIV*, non
 induit *coni. Cauchius*, non ducit *coni. Bouth* 27 illic autem *Q*

Decurramus uero breuiter et cetera quae a uobis copiose et **13**
 plenissime dicta sunt festinante uel maxime ad uos Rogatiano
 diacono carissimo nostro. sequitur enim illud quod interrogandi
 sunt a nobis qui haereticos defendunt utrum carnale sit eorum
5 baptisma an spiritale. si enim carnale est, nihil differunt a Iudaeo-
 rum baptismo, quo sic illi utuntur ut eo tamquam communi et
 uulgari lanacro tantum sordes abluantur. si autem spiritale est,
 quomodo apud illos esse baptisma spiritale potest apud quos
 sanctus spiritus non est? ac per hoc aqua qua tinguntur lauacrum
20 est illis carnale tantum, non baptismi sacramentum.

Quod si baptisma haereticorum habere potest regenerationem **14**
 secundae natiuitatis, non haeretici sed filii Dei computandi sunt
 qui apud illos baptizantur. secunda enim natiuitas quae est in
 baptismo filios Dei generat. si autem sponsa Christi una est,
15 quae est ecclesia catholica, ipsa est quae sola generat Deo filios.
 neque enim multae sponsae Christi, cum dicat apostolus: de-
 spondi uos uni uiro uirginem sanctam adsignare
 Christo, et: audi filia et uide et inclina aurem
 tuam et obliuiscere populi tui, quia desiderauit
20 rex speciem tuam, et: ueni sponsa de Libano, ad-
 uenies et pertransibis a principio fidei, et: ingres-
 sus sum in hortum meum, soror mea, sponsa. uide-
 mus unam personam ubique proponi, quia et sponsa est una. non
 est autem una nobiscum haereticorum synagoga, quia nec sponsa
25 est adultera et fornicaria. unde nec potest filios Deo parere. nisi
 si secundum quod Stephano uidetur haeresis quidem parit et ex-
 ponit, expositos autem ecclesia suscipit, et quos non ipsa peperit
 pro suis nutrit, cum filiorum alienorum mater esse non possit
 et ideo Christus Dominus noster unam esse manifestans sponsam

16 II Cor. 11, 2. 18 Ps. 44, 11. 20 Cant. 4, 8. 21 Cant. 5, 1

3 diacone *Q* 6 tamquam *IQ*², tantam *MQ*¹, tantum *E* 7 sordes
 abluantur *scripsi*, sorde saluantur *Q*, sorde lauantur *E*, sordes lauen-
 tur *Iv* si] sin *v* 9 sps scs *EIV* qua *om. E* 12 non *es M*
 ab *eras.* (non *Q*) heretici sed filii dei *I*, hereticis et fidei *EQ* 14 est]
 es *M* (est *Q*) 15 deo] dei *EIV* 16 multae sunt *Routh.* 17 sanc-
 tam *EQ*, castam *Iv* 18 filiae *M*¹ (filia *Q* sed a s. l.) 19 populum
 tuum *M*¹ (populi tui *M*²*Q*) 23 una est *Q* 25 deo *EIQ*, dei *Mv*
 26 si *om. EI* 27 pepererit *v*

suam et unitatis eius sacramentum declarans ait: qui non est mecum aduersus me est, et qui non mecum colligit spargit. si enim nobiscum est Christus, haeretici autem non sunt nobiscum, pro certo aduersus Christum sunt haeretici: et si nos colligimus cum Christo, non colligunt autem nobiscum haeretici, sine dubio spargunt.

15 Sed nec illud praetereundum est a nobis quod a uobis necessario dictum est, quod ecclesia secundum canticum canticorum hortus sit conclusus et fons signatus, paradisi cum fructu pomorum. qui autem numquam in hunc hortum introierunt neque paradisi a Deo creatore plantatum uiderunt, quomodo de fonte qui intus inclusus est et diuino sigillo signatus est aquam uiuam lauacri salutaris praebere alicui poterunt? cum uero et arca Noe nihil aliud fuerit quam sacramentum ecclesiae Christi, quae tunc omnibus foris pereuntibus eos solos serauit 15 qui intra arcam fuerunt, manifeste instruemur ad ecclesiae unitatem perspicendum, quemadmodum et Petrus posuit dicens: sic et nos similiter saluos faciet baptismus, ostendens quoniam quomodo qui cum Noe in arca non fuerunt non tantum purgati et saluati per aquam non sunt, sed statim diluuiio illo 20 perierunt, sic et nunc quicumque in ecclesia cum Christo non sunt foris peribunt, nisi ad unicum et salutare ecclesiae lauacrum per paenitentiam conuertantur.

16 Qualis uero error sit et quanta caecitas eius, qui remissionem peccatorum dicit apud synagogas haeticorum dari posse nec permanet in fundamento unius ecclesiae, quae semel a Christo super petram solidata est, hinc intellegi potest quod soli Petro Christus dixerit: quaecumque ligaueris super terram, erunt ligata et in caelis, et quaecumque solueris super terram, erunt soluta et in caelis, et iterum in 30

1 Luc. 11, 23. 9 cf. Cant. 4, 12, 13. 18 I Petr. 3, 21.
28 Matth. 16, 19. (cf. 18, 18.)

7 nec ** Q, nec et M necessarium E¹ 9 *** et Q, est et M
10 ortum EIQ 15 foris] fons Q (foris M) seruabit EQ
16 archam EI et postea 17 perspicendam v; cf. p. 822, 18 apostolus
petrus v 18 nos] uos v baptismo E 20 diluuiio Q 22 salu-
tarem Q 24 quanta] quanta ait EIV 27 super Q, supra EIV
petra Q

euangelio [quando] in solos apostolos insufflauit Christus dicens: accipite spiritum sanctum. si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: et si cuius tenueritis, tenebuntur. potestas ergo peccatorum remittendorum apostolis
 5 data est et ecclesiis quas illi a Christo missi constituerunt et episcopis qui eis ordinatione uicaria successerunt. hostes autem unius catholicae ecclesiae, in qua nos sumus, et aduersarii nostri qui apostolis successimus sacerdotia sibi illicita contra nos
 10 uindicantes et altaria profana ponentes quid aliud sunt quam Core et Dathan et Abiron pari scelere sacrilegi et easdem quas et illi poenas daturi cum his qui sibi consentiunt? secundum quod etiam tunc illorum participes et fautores pari cum eis morte perierunt.

Atque ego in hac parte iuste indignor ad hanc tam apertam
 15 et manifestam Stephani stultitiam, quod qui sic de episcopatus sui loco gloriatur et se successionem Petri tenere contendit, super quem fundamenta ecclesiae collocata sunt, multas alias petras inducat et ecclesiarum multarum noua aedificia constituat, dum esse illic baptisma sua auctoritate defendit. nam qui bapti-
 20 zantur complent sine dubio ecclesiae numerum: qui autem baptisma eorum probat, de baptizatis et ecclesiam illic esse confirmat. nec intellegit offuscari a se et quodam modo aboleri christianae petrae ueritatem qui sic prodit et deserit unitatem. Iudaeos tamen quamuis ignorantia caecos et grauissimo facinore
 25 constrictos zelum Dei apostolus habere profitetur. Stephanus qui per successionem cathedram Petri habere se praedicat nullo aduersus haereticos zelo excitatur, concedens illis non modicam sed maximam gratiae potestatem, ut dicat eos et adseueret per baptismi sacramentum sordes ueteris hominis abluere, antiqua
 30 mortis peccata donare, regeneratione caelesti filios Dei facere, ad aeternam uitam diuini lauacri sanctificatione reparare. quae si

2 lo. 20, 22. 23.

1 quando <i>E s. l. m. 2, om. Q</i>	3 et <i>om. M (exh. Q)</i>	6 ordi-
nationem <i>Q</i>	13 morte <i>om. EI</i>	14 aperta <i>Q</i>
adoleri <i>Q</i>	24 ignorantiae <i>EIQ</i>	22 obfuscari <i>Iv</i>
eis <i>EQ</i>	per <i>om. M (exh. Q)</i>	28 diceret <i>Q</i>
20	30 deo <i>Q (dei M)</i>	eos <i>I,</i>
21	quae si <i>MQ¹, qui si Q², qui Iv</i>	31 sancti-

sic magna et caelestia ecclesiae munera haereticis concedit et tribuit, quid aliud quam communicat eis quibus tantum gratiae defendit ac uindicat? et frustra iam dubitat in ceteris quoque consentire eis et particeps esse, ut et simul cum eis conueniat et orationes pariter cum eisdem misceat et altare ac sacrificium commune constituat.

- 18 Sed in multum, inquit, proficit nomen Christi ad fidem et baptismi sanctificationem, ut quicumque et ubicumque in nomine Christi baptizatus fuerit consequatur statim gratiam Christi: quando huic loco breuiter occurri possit et dici quoniam si in nomine Christi ualuit foris baptisma ad hominem purgandum, in eiusdem Christi nomine ualere illic potuit et manus inpositio ad accipiendum spiritum sanctum. et incipient cetera quoque quae apud haereticos aguntur iusta et legitima uideri, quando in nomine Christi gerantur, secundum quod uos in epistola uestra exsecuti estis non nisi in ecclesia sola ualere posse Christi nomen, cui uni concesserit Christus caelestis gratiae potestatem.
- 19 Quod autem pertineat ad consuetudinem refutandum quam uideantur opponere ueritati, quis tam uanus sit ut ueritati consuetudinem praeferat aut qui perspecta luce tenebras non derelinquat? nisi si et Iudaeos Christo aduentante id est ueritate adiuuat in aliquo antiquissima consuetudo, quod relicta noua ueritatis uia in uetustate permanserint. quod quidem aduersus Stephanum uos dicere Afri potestis cognita ueritate errorem uos consuetudinis reliquisse. ceterum nos ueritati et consuetudinem iungimus et consuetudini Romanorum consuetudinem sed ueritatis opponimus, ab initio hoc tenentes quod a Christo et ab apostolis traditum est. nec meminimus hoc apud nos aliquando coepisse, cum semper sic istic obseruatum sit ut non nisi unam Dei ecclesiam nossemus et sanctum baptisma non nisi sanctae ecclesiae computaremus. plane quoniam quidam de eorum

2 aliud] aliud agit v	quibus om. M (exh. Q)	4 participes E
9 gratia Q	11 oris M (foris Q)	13 incipient] uel incipiant I s. l.
14 quae om. EQ' M	16 nomen christi v	18 pertinet I v
refutandam Ev, reputandum Q; cf. p. 820, 17		19 uidentur I v
21 ueritate] ueniente add. Q	22 adiuuant Q	noua] non M
(noua Q)	29 sic om. E I v	

baptismo dubitabant qui etsi novos prophetas recipiunt eosdem tamen patrem et filium nosse nobiscum uidentur, plurimi simul conuenientes in Iconio diligentissime tractauimus et confirmauimus repudiandum esse omne omnino baptismum quod sit extra ecclesiam constitutum.

Ad illud autem quod pro haereticis ponunt et aiunt apostolum dixisse siue per occasionem, siue per ueritatem Christus adnuntiatur, ut respondeamus, ineptum est, quando manifestum sit apostolum in epistola sua qua hoc dixit neque haereticorum neque baptismi eorum mentionem fecisse, sed locutum esse de fratribus tantum siue perfide secum loquentibus siue in fide sincera perseuerantibus, nec oporteat hoc longo tractatu excutere, sed ipsam satis sit epistolam legere et quid apostolus dixerit de ipso apostolo recognoscere.

Quid ergo, inquit, fiet de his qui ab haereticis uenientes sine ecclesiae baptismo admissi sunt? si de saeculo excesserunt, in eorum numero qui apud nos catechizati quidem sunt, sed prius quam baptizarentur obierunt habentur, non modicum emolumentum ueritatis et fidei, ad quam relicto errore peruenierant, etsi consummationem gratiae consecuti non sunt morte praeuenti. qui autem adhuc in saeculo permanent baptizentur ecclesiae baptismo, ut remissionem peccatorum consequi possint, ne per alienam praesumptionem in pristino errore manentes sine gratiae consummatione moriantur. ceterum quale delictum est uel illorum qui admittuntur uel eorum qui admittunt, ut non ablatis per ecclesiae lauacrum sordibus nec peccatis expositis usurpata temere communicatione contingant corpus et sanguinem Domini, cum scriptum sit: quicumque ederit panem aut

7 Phil. 1, 18. 28 I Cor. 11, 27.

1 nouos *Q*², non uos *EIMQ*¹, non ut nos *Baluzius* 3 in *om. EIQ*
 4 omnem *Q* 6 apostolorum *M* (apostolum *Q*); *item l. 9* 8 an-
 nunciatur *Io* 11 tantum de fratribus *Q* per fidem *EQ* 12 oportet
M (oporteat *Q*) 17 numero] habentur *hic inserit v* catechi-
 zati *I* 18 habentur *EIQ*², habentes *MQ*¹, habentur habent *coni.*
Rigaltius; *fort.* habentur fruituri modicum *coni. Maranus*, modo
 dicunt *EIQv*; non modo discunt *coni. Rigaltius* 25 admittant u. e.
 qui admittuntur *v*

biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.

22 Nos etiam illos quos hi qui prius in ecclesia catholica episcopi fuerant et postmodum sibi potestatem clericæ ordinationis adsumentes baptizauerant pro non baptizatis habendos iudicauimus. et hoc apud nos obseruatur, ut quicumque ab illis tincti ad nos ueniunt tamquam alieni et nihil consecuti unico et uero ecclesiae catholicae baptismo apud nos baptizentur, ut lauacri uitalis regenerationem consequantur. et tamen multum interest inter eum qui inuitus et necessitate persecutionis coactus succubuit et illum qui sacrilega uoluntate audax contra ecclesiam rebellat uel in Patrem et Deum Christi et totius mundi conditorem impia uoce blasphemat. et non pudet Stephanum hoc adserere, ut per eos, [qui] cum ipsi in omnibus peccatis sint constituti, dicat posse remissionem peccatorum dari, quasi possit esse in domo mortis lauacrum salutis.

23 Vbi ergo erit quod scriptum est: ab aqua aliena abstinence et a fonte alieno ne biberis, si relicto ecclesiae fonte signato alienam aquam pro tua suscipies et profanis fontibus ecclesiam polluis? quando enim baptismo haereticorum communicas, quid aliud quam de uoragine et caeno illorum bibis et ipse ecclesiae sanctificatione purgatus alienarum sordium contactibus inquinaris? nec metuis iudicium Dei haereticis testimonium contra ecclesiam perhibens, cum scriptum sit: falsus testis non erit in punitus? quin immo tu haereticis omnibus peior es. nam cum inde multi cognito errore suo ad te ueniant ut ecclesiae uerum lumen accipiant, tu uenientium errores adiunas et obscurato lumine ecclesiasticae ueritatis tenebras haereticæ noctis adcumulas, cumque se illi in peccatis esse et nihil gratiae habere se ac propterea ad ecclesiam uenire fateantur, tu eis remissionem peccatorum subtrahis quae in baptismo datur,

17 Prou. 9, 18. 24 Prou. 19, 5.

3 quos <i>om.</i> <i>M'</i> (<i>exh.</i> <i>M'Q</i>)	4 sibi potestatem sibi <i>E</i>	5 habendo
<i>MQ'</i> 8 ut <i>MQ'</i> , et <i>EIQ'v</i>	14 cum <i>om.</i> <i>I'</i>	dicant <i>MQ'</i>
17 abstinence te] abstinete <i>E</i>	19 aqua <i>M</i> (aquam <i>Q</i>)	suscipies
<i>Q'Eiv</i> 21 imbibis <i>I</i> , inibis <i>E</i> , uines <i>M</i> , uiuis <i>Q'</i>		29 in <i>om.</i> <i>MQ'</i>

dum dicis eos iam baptizatos et extra ecclesiam ecclesiae gratiam consecutos. nec intellegis animas eorum de manu tua exquiri cum iudicii dies uenerit, qui sitientibus ecclesiae potum negasti et uolentibus uiuere causa mortis fuisti, et insuper indignaris.

Vide qua inperitia tu reprehendere audeas eos qui contra mendacium pro ueritate nituntur. quis enim iustius indignari contra alterum debuit? utrumne qui hostes Dei adserit an uero qui aduersus hostes Dei pro ecclesiae ueritate consistit? nisi quod inperitos etiam animosos atque iracundos esse manifestum est, dum per inopiam consilii et sermonis ad iracundiam facile uertuntur, ut de nullo alio magis quam de te dicat scriptura diuina: homo animosus parat lites, et uir iracundus exaggerat peccata. lites enim et dissensiones quantas parasti per ecclesias totius mundi? peccatum uero quam magnum tibi exaggerasti, quando te a tot gregibus scidisti? excidisti enim te ipsum, noli te fallere, si quidem ille est uere schismaticus qui se a communione ecclesiasticae unitatis apostatam fecerit. dum enim putas omnes a te abstineri posse, solum te ab omnibus abstinuisti. nec te informare ad regulam ueritatis et pacis uel apostoli praecepta potuerunt monentis et dicentis: obsecro ergo uos ego uinctus in Domino digne ambulare uocatione qua uocati estis, cum omni humilitate sensus et lenitate, cum patientia sustinentes inuicem in dilectione, satis agentes seruare unitatem spiritus in coniunctione pacis, unum corpus et unus spiritus, sicut uocati estis in una spe uocationis uestrae. unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis.

13 Prou. 29, 22. 21 Eph. 4, 1—6.

1 dicis <i>MQ</i> ¹	4 uiuere] uidere <i>MQ</i> ¹	6 tu scripsi, ut <i>EIQ</i> ,
<i>om. v</i>	7 iniustus <i>E</i>	9 aduersus] aduersus eum qui <i>Iv</i> dei]
dei asserit <i>EIV</i>	consistit <i>Q</i> , consentit <i>EIV</i> , contendit <i>cons. Routh</i>	
13 parat <i>I sed s. l.</i> uel parit	16 scidisti <i>om. EQ</i>	17 ipsum] scidisti
<i>add. Q</i>	20 pacem <i>MQ</i> ¹	29 qui super omnes <i>om. EQ</i>
<i>ex super M</i> (per <i>Q</i>)		30 per

25 Haec apostoli mandata et monita salutaria quam diligenter Stephanus impleuit, humilitatem sensus et lenitatem primo in loco seruans. quid enim humilius aut lenius quam cum tot episcopis per totum mundum dissensisse, pacem cum singulis uario discordiae genere rumpentem, modo cum orientalibus, quod 5 nec uos latere confidimus, modo uobiscum qui in meridie estis, a quibus legatos episcopos patienter satis et leniter suscepit ut eos nec ad sermonem saltem colloquii communis admitteret, adhuc insuper dilectionis et caritatis memor praeciperet fraternitati uniuersae ne quis eos in domum suam reciperet, ut uenientibus 10 non solum pax et communicatio sed et tectum et hospitium negaretur. hoc est seruasse unitatem spiritus in coniunctionem pacis, abscidere a caritatis unitate et alienum per omnia fratribus facere et contra sacramentum et uinculum pacis furore discordiae rebellare. apud talem potest esse unum corpus et unus spiritus, 15 apud quem fortasse ipsa anima una non est sic lubrica et mobilis et incerta? sed quantum ad illum pertinet, relinquamus. excutiamus potius id de quo cum maxima quaestio est. qui contendunt ab haereticis baptizatos sic recipi oportere tamquam legitimi baptismi gratiam consecutos, unum nobis atque illis baptismum 20 dicunt esse et in nullo discrepare. sed quid ait apostolus Paulus? unus Dominus, una fides, unum baptismum, unus Deus. si unum atque idem est cum nostro baptismum haereticorum, sine dubio et fides una est. si autem fides una est, utique et Dominus unus. si Dominus unus est, consequens est dicere 25 quia † unus est. si autem haec unitas quae separari omnino et diuidi non potest etiam apud haereticos ipsa est, quid ultra contendimus? ut quid illos haereticos et non christianos uocamus? porro cum nobis et haereticis nec Deus unus sit nec Dominus unus nec una ecclesia nec fides una, sed nec unus spiritus aut 30

5 discordis *E* 6 confidemus *Q*¹ (confidimus *MQ*²) 12 coniunctione *Ev* 13 abscidere *v* alienum se *v* 14 uinculum pacis *M*, contumacis *Q* sed *corr.*, contumacis *E*, fidem contumacis *Io*
 15 reuellare *M*¹ *Q* 18 cum maxima *EQ*¹, cum maxime *MQ*², tum maxima *I*, maxima *v* 19 legitimam *Q* 22 unum baptismum *om. EQ*
 23 unum] unus *EQ* 25 unus] unus est *v* 26 quia unus *EIQ*², quia si unus *MQ*¹, quia unitas *coni. Pamelius*; quia deus unus *coni. Routh*; fort. quia sps unus 28 ut] aut *coni. Routh*; sed ut quid — *Iva r1*

corpus unum, manifestum est nec baptisma nobis et haereticis commune esse posse, quibus nihil est omnino commune. et tamen non pudet Stephanum talibus aduersus ecclesiam patrocinium praestare et propter haereticos adserendos fraternitatem scindere, insuper et Cyprianum pseudochristum et pseudoapostolum et dolosum operarium dicere: qui omnia in se esse conscius praenit ut alteri ea per mendacium obiceret quae ipse ac merito audire deberet. bene te ualere omnibus nobis cum uniuersis qui in Africa sunt episcopis et cunctis clericis et omni fraternitate uniuersi optamus, ut perpetuo unanimes et unum sentientes habeamus nobiscum etiam de longinquo adunatos.

EPISTVLA LXXVI.

CYPRIANVS NEMESIANO FELICI LVICIO ALTERI FELICI LITTEO POLLIANO VICTORI IADERI DATIVO COEPISCOPIIS, ITEM COMPRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET CETERIS FRATRIBVS IN METALLO CONSTITVTIS MARTYRIBVS DEI PATRIS OMNIPOTENTIS ET IESV CHRISTI DOMINI NOSTRI ET DEI CONSERVATORIS NOSTRI AETERNAM S.

Gloria quidem uestra posebat, beatissimi ac dilectissimi fratres, ut ad conspectum adque ad complexum uestrum uenire ipse deberem, nisi me quoque ob confessionem nominis relegatum praefiniti loci termini coercerent. sed quomodo possum repraesento me uobis et ad uos etiamsi corpore et gressu uenire non

1 et *I s. l.*, nec *EQI* 3 tamen] a me *E*, ome *I sed s. l.* uel tamen
4 adserendo *EQ*; *fort.* haereticos eos adserendo 6 qui] quae *Iv*
7 ac] ex *Iv* 8 uobiscum *coni. Routh*, bonis cum *fort.* 9 affrica *I*
10 unianimes *EQ*. — Firmiliani explicit *EQ*, *om. L* —

Epist. LXXVI. — Incipit ad martyras (martyres *N*) et confessores (in metallo constitutos *add. LNP*) *LMNP*, Incipit ad Nemesianum et ceteros (et ceteros confessores *add. s. l. C*) in metallo constitutos (feliciter amen *add. C*) *CR*. — 13 altero *R* 14 littaeo *LMN* puliano *R*¹
coeps *C* 15 cumprbr *M* et diaconibus et ceteris *om. R* diaconis *C* 17 domini nostri] domini *MRe* dei *om. R* conseruatoris] consaluatoris *L* 20 adque ad] adq. *C* 21 ipse uenire *C*
reliigatum *C²P* 22 praefinitui *C* ui ex bi coercent *L*¹

datur, dilectione tamen et spiritu uenio, exprimens litteris animum meum quo in istis uirtutibus et laudibus uestris laetus exulto, participem me computans uobis etsi non passione corporis consortio caritatis. an ego possim tacere et uocem meam silentio premere, cum de carissimis meis tam multa et gloriosa cognoscam, quibus uos diuina dignatio honorauit, ut ex uobis pars iam martyrii sui consummatione praecesserit meritorum suorum coronam de Domino receptura, pars adhuc in carcerum claustris siue in metallis et uinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus et armandis maiora documenta, ad meritorum titulos ampliores tormentorum tarditate proficiens, habituri tot mercedes in caelestibus praemiis quot nunc dies numeratis in poenis? quae quidem uobis, fortissimi ac beatissimi fratres, pro merito religionis ac fidei uestrae accidisse non miror, ut uos sic Dominus ad gloriarum sublime fastigium clarificationis suae honore pronexerit, qui semper in ecclesia eius custoditae fidei tenore uigulistis, conseruantes firmiter dominica mandata, in simplicitate innocentiam, in caritate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, uigilantiam in adiuuandis laborantibus, misericordiam in fouendis pauperibus, in defendenda ueritate constantiam, in disciplinae seueritate censuram. ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in uobis, etiam in confessione nunc uocis et passione corporis fratrum mentes ad diuina martyria prouocatis duces uos exhibendo uirtutibus: ut dum grex pastores suos sequitur et quod fieri

1 litteris meis <i>M</i>	2 quo in] qui <i>v</i>	4 tacere] iacere <i>NP</i>
5 promere <i>LMNP</i>	8 de] a <i>N</i> in <i>ras.</i>	8 dno ex dni <i>N</i> , do <i>P</i>
pars ex passa <i>C</i>	adhunc <i>R</i> ¹	carcerem <i>M</i> , carcere <i>C</i>
et in <i>C</i>	exibes <i>R</i>	9 et]
tura <i>Cv</i>	ipsa <i>L</i>	10 documenta <i>P</i>
quod <i>C</i> ¹ <i>LMPR</i>	13 numeratis <i>N</i> , numerat <i>LP</i> ,	12 habi-
numerantur <i>CMRv</i> ; fort. quot sunt d. numerati	ac beatissimi	tura <i>Cv</i>
om. <i>CB</i>	15 dno <i>C</i>	fastigium cla diter dñm timere etc. <i>L</i> ; secuntur
quae sunt epist. 60 p. 692,13 dicit . . . 694,14 nomi hic inserta	16 custo-	dito <i>v</i>
17 firmiter om. <i>V</i>	domini <i>R</i>	18 in innocentiam <i>C</i>
19 diligentia <i>M</i>	administrationem <i>C</i> ¹	20 fratribus ante pauperibus
eras. in <i>P</i>	21 constantiam . . . seueritate om. <i>R</i>	disciplinae <i>C</i>
t s. l.	22 ad om. <i>R</i>	23 confessionem <i>M</i>
om. <i>B</i>	passionem <i>M</i>	nunc u. e. passione
25 uirtutis <i>CRv</i>	ut] et <i>R</i>	24 prouocastis <i>R</i>
	grex] res <i>R</i>	pastores suos om. <i>C</i>

a praepositis cernit imitatur, paribus obsequiorum meritis
a Domino coronetur.

Quod autem fustibus caesi prius grauiter et adfecti per eius-
modi poenas initiastis confessionis uestrae religiosa primordia,
5 execranda nobis ista res non est. neque enim ad fustes christianum
corpus expauit, cuius est spes omnis in ligno. sacramentum
salutis suae Christi seruus agnouit, redemptus ligno ad uitam
aeternam ligno prouectus est ad coronam. quid uero mirum si
uasa aurea et argentea in metallum id est auri et argenti domi-
10 cilium dati estis, nisi quod nunc metallorum natura conuersa est
locaque quae aurum et argentum dare ante consueuerant acci-
pere coeperunt. inposuerunt quoque conpedes pedibus uestris et
membra felicia ac Dei templa infamibus uinculis ligauerunt,
quasi cum corpore ligetur et spiritus aut aurum uestrum ferri
15 contagione maculetur. dicatis Deo hominibus et fidem suam reli-
giosa uirtute testantibus ornamenta sunt ista, non uincula, nec
christianorum pedes ad infamiam copulant sed clarificant ad
coronam. o pedes feliciter uincti, qui non a fabro sed a Domino
resoluuntur. o pedes feliciter uincti, qui itinere salutari ad para-
20 disum diriguntur. o pedes in saeculo ad praesens ligati, ut sint
semper apud Deum liberi. o pedes conpedibus et trauersariis
interim cunctabundi sed celeriter ad Christum glorioso itinere
cursuri. quantum uult hic uel inuida crudelitas uel maligna **
nexus nos suis et uinculis teneat, cito a terris et poenis istis
25 ad caelorum regna uenietis. non fouetur in metallis lecto et cul-
citis corpus, sed refrigerio et solacio Christi fouetur. humi

1 a om. R	meritis a. d. coronetur om. R	3 huiusmodi P
4 religiosa] gloriosa Vv	6 spes- ex sps C	7 seruos M cognouit C
8 est] es R; fort. et	quod C ¹	9 aurea et] aurea R metallo C
domicilio C ²	10 conuersa] conuertat C	est om. C, ex N in ras.
11 locaque R, loca CLMNP	quae om. R	antea C 13 uinculis C
15 dicatur R	16 nec om. M	17 clarificat R 18 pedes]
repetit R: ad infamiam . . .	pedes	domino] christo CR 19 soluunt-
CB	in itinere M'Nv	20 praesens ex praebenens M
21 dominum MRv	pedes] feliciter add. R	trauersariis] ira
aduersariis C	22 cunctabundis MR	sed] et M 23 cur-
sori L inuidia C ¹	24 terris] terroribus fort.	istis] satis C
25 peruenietis C	non f. i. metallis om. R	culcitrus v 26 refrigerio
ex refrieri C		

iacent fessa laboribus uiscera, sed poena non est cum Christo iacere. squalent sine balneis membra situ et sorde deformia, sed spiritaliter intus abluitur quod foris carnaliter sordidatur. panis illic exiguus, at non in pane solo uiuit homo sed in sermone Dei. uestis algentibus deest, sed qui Christum induit et uestitus abundanter et cultus est. semitonsi capitis capillus horrescit, sed cum sit caput uiri Christus, quaecumque illud caput deceat necesse est quod ob Domini nomen insigne est. omnis ista deformitas detestabilis et taetra gentilibus quali splendore pensabitur. saecularis haec et breuis poena quam clari et aeterni honoris uoluntate mercede mutabitur, cum secundum beati apostoli uocem transformauerit Dominus corpus humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae.

- 3 Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei iactura sentiri quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi et celebrandi sacrificia diuina. celebratis immo adque offertis sacrificium Deo et pretiosum pariter et gloriosum et plurimum uobis ad retributionem praemiorum caelestium profuturum, cum scriptura diuina loquatur et dicat: sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit. hoc uos sacrificium Deo offertis, hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiae facti Deo et uosmet ipsos sanctas adque immaculatas uictimas exhibentes, sicut apostolus ad-

11 cf. Phil. 3, 21. 20 Ps. 50, 19.

1 laboribus] latoribus <i>R</i> a ex u	2 iacere <i>C s. l. m. 2</i>	squale-
rent <i>C</i> ¹ et sorde] ecorde <i>R s eras.</i>	3 alluitur <i>C</i>	4 illis <i>R</i>
at om. <i>CR</i> , aut <i>M</i> ¹	solo pane <i>Cv</i>	5 algentibus] egentibus <i>C</i>
eg ex ag	6 semitonsis <i>L</i>	semito. Si capillis capillus <i>C</i> ¹
sic <i>R</i>	illud capud <i>M</i>	8 ob om. <i>R</i>
		domino <i>R</i> ¹ , domi <i>C</i> ¹
9 tetra] tra <i>R</i> , tetra ex tegra <i>C sed in marg.</i>	foeda	10 brebis <i>R</i>
clara et <i>M</i> , clara <i>C</i>	11 mercedem <i>C</i>	mutabitur <i>R m s. l.</i> , donabi-
tur ex obitur <i>C</i>	12 dñi <i>M</i> , dño <i>C</i> ¹	13 corporis <i>CM</i> ²
illo] illo <i>PRV</i>	aliquid <i>M</i>	aut om. <i>MV</i>
15 aut] ac <i>R</i>	nunc] non exp. <i>C</i>	17 celebratissimo <i>M</i>
adque offertis om. <i>C</i>	deo et] deo <i>CR</i>	18 nobis <i>CR</i>
retri-	21 dispicit <i>C</i>	22 die] dum die <i>C</i>

hortatur et dicit: oro ergo uos, fratres, per misericordiam Dei ut constituatis corpora uestra hostiam uiuam sanctam, placentem Deo. nec configuremini saeculo huic, sed transformemini in renouatione sensus ad probandum quae sit uoluntas Dei bona et placens et perfecta.

Hoc est enim quod praecipue Deo placeat, hoc est in quo maioribus meritis ad promerendam uoluntatem Dei opera nostra proueniant, hoc est quod solum Domino de beneficiis eius grandibus et salutaribus fidei ac deuotionis nostrae obsequia retribuunt praedicante in psalmis et contestante spiritu sancto, quid retribuam, inquit, Domino de omnibus quae mihi tribuit? calicem salutis accipiam, et nomen Domini inuocabo. pretiosa in conspectu Domini mors iustorum eius. quis non libenter et prompte calicem salutis accipiat, quis non adpetat gaudibundus et laetus in quo aliquid et ipse Domino suo retribuatur, quis non pretiosam in conspectu Dei mortem fortiter et constanter excipiat placiturus eius oculis qui nos in congressione nominis sui desuper spectans uolentes conprobat, adiuuat dimicantes, uincentes coronat, retributione bonitatis ac pietatis paternae remunerans in nobis quicquid ipse praestitit et honorans quod ipse perfecit?

Ipsius enim esse quod uincimus et quod ad maximi certaminis palmam subacto aduersario peruenimus declarat et docet Dominus in euangelio suo dicens: cum autem uos tradiderint,

1 Rom. 12, 1. 2. 11 Ps. 115, 12. 13. 15. 25 Matth. 10, 19. 20.

1 uos ergo <i>CR</i>	3 uiuam <i>om. C</i>	deo] dno <i>R</i> , deo rationabile
ministerium uestrum <i>V</i>	4 transformamini <i>C²R</i>	renouatione <i>R</i>
5 probandum nobis <i>RV</i>	bona et] bona <i>CRV</i>	bene placens <i>M</i> ,
beplacens <i>L</i>	7 prius est <i>R s. l.</i>	9 de <i>om. L</i> , pro <i>P</i>
dno fidei <i>C</i>	deuotioni <i>C¹</i>	10 fidei] obsequio <i>C</i>
11 quod <i>C¹</i>	12 de] pro <i>CRv</i>	retribuatur <i>CR</i>
13 salutis] salutaris <i>CPv</i> , salutarem <i>R</i>	14 inuocabo nomen dno] <i>CR</i>	mibi retribuatur <i>M</i> , tribuit mihi <i>Rv</i>
iustorum] sanctorum <i>M</i>	15 prumpto <i>L</i> , pro te <i>C</i>	16 gaude-
bundus <i>C^v</i>	17 domini <i>Nv</i>	18 nos <i>om. C</i>
<i>CR</i> ; constitutos <i>add. CRv</i>	20 bonitatis ac <i>om. V</i>	19 sui nominis
pietates <i>C¹</i>	21 praestitit] prostiti <i>R</i>	bonitates ac
tradiderit <i>C</i>	25 dicens <i>ex docens P</i>	

nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. et iterum: ponite in cordibus uestris non praemeditari excusare. ego enim dabo uobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarii uestri. in quo quidem et credentium magna fiducia est et culpa grauissima perfidorum non credere ei qui se opem suam daturum confidentibus pollicetur nec rursus eundem timere qui aeternam poenam negantibus conminatur. 10

6 Quae uos omnia, fortissimi ac fidelissimi milites Christi, insinuastis fratribus nostris, complentes factis quod uerbis antedocuistis, futuri maximi in regno caelorum pollicente Domino et dicente: qui fecerit et sic docuerit maximus uocabitur in regno caelorum. denique exemplum uestrum secuta 15 multiplex plebis portio confessa est uobiscum pariter et pariter coronata est, conexa uobis uinculo fortissimae caritatis et praepositis suis nec carcere nec metallis separata. cuius numero nec uirgines desunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus accessit quasque ad caelestem coronam gloria gemina prouexit. in 20 pueris quoque uirtus maior aetate annos suos confessionis laude transcendit, ut martyrii uestri beatum gregem et sexus et aetas omnis ornaret.

7 Qui nunc uobis, dilectissimi fratres, conscientiae uicticis uigor, quae sublimitas animi, quae in sensu exultantia, qui 25

4 Luc. 21, 14. 15. 14 Matth. 5, 19.

1 quomodo *L s. l.* quomodo aut *om. RV* dabitur . . . loquamini *om. R* 3 qui *exp. N*, quid *C¹* loquamini *LP¹R¹*, lomini *N*
 5 excusari *C* 6 os *in ras. R*, et os *P, om. L* et] sed *L* poterunt] possunt *C*, possint *R* 8 magnae *** R* et *eras.* fiduciae *R* ei *ex* et *C* 9 confidentibus *C* 10 qui] quia *C¹PR* 12 implentes *Mv* 16 est *om. N* et pariter *om. LNP* 17 coronata est] confortata *C* fortissima et *R* claritatis *C¹* et] et a *CMPRv* praepositi sui *R s. eras.* 18 separat *N* 19 sexagenarium *R* fructus *CMN*; *cf. p. 202, 15* 20 ad] aut *LM* gloriae geminata *C* 23 ornaret *R* 24 qui] quod *L* dilectissimi] dauid *corr. in* dabit *C*

triumphus in pectore, unumquemque uestrum stare ad promissum Dei praemium, de iudicii die esse securum, ambulare in metallo captiuo quidem corpore sed corde regnante, scire Christum secum esse praesentem gaudentem tolerantia seruorum
 5 suorum per nestigia et uias suas ad regna aeterna gradientium? expectatis cotidie laeti perfectionis uestrae salutarem diem et iam iamque de saeculo recessuri ad martyrum munera et domicilia diuina properatis, post has mundi tenebras uisuri candidissimam lucem et accepturi maiorem passionibus omnibus et
 10 conflictationibus claritatem apostolo contestante et dicente: non sunt condignae passionis huius temporis ad superuenturam claritatem quae reuelabitur in nobis. plane quia nunc uobis in precibus efficacior sermo est et ad inpetrandum quod in pressuris petitur facilius oratio est, petite inpensius
 15 et rogate ut confessionem omnium nostrum dignatio diuina consummet, ut de istis tenebris et laqueis mundi nos quoque uobiscum integros et gloriosos Deus liberet, ut qui hic caritatis et pacis uinculo copulati contra haereticorum iniurias et pressuras gentilium simul stetimus pariter in regnis caelestibus gaudeamus.
 20 opto uos, beatissimi ac fortissimi fratres in Domino bene ualere et nostri semper et ubique meminisse. ualete.

10 Rom. 8, 18.

2 iudicii die] iudicio dei *Nv* esse] et *R* in *om.* *R*
 3 regnantes *R* 4 secum esse] esse cum *R* praesentem *om.* *CR*
 gaudere *R* tolerantiam *LMNP* 5 suorum *om.* *R* gradientium *ex* gaudentium *C* 6 expectantes *ex* expectandis *C* expectatis ... uestrae *om.* *R* laeti *om.* *V*, laetitiam *C* professionis *C*
 7 iamque] quae *R* martyrium *C*¹ 8 properastis *R* has *om.* *R* 11 passionis *C*¹*M* 12 claritatem] gratiam *C* 13 et *om.* *P* imperantur *R* 15 diuina] digna *C* 16 ut] et *V*
 de *ex* e *C* 17 *dns* *C* hic] id *R* et] sed *P* 20 opto ... meminisse ualete *om.* *C* fratres beatissimi] frs *km* *M*, beatissimi patres *N* ac fortissimi *L*, ac dilectissimi *PRv*, ac dilectissimi fratres *M*, *om.* *N* 21 ualete *om.* *PRv*. — Ad (Explicit ad *P*, Caecilii Cypriani ad *M*) martyres (martyras *M*) et confessores (in metallo constitutos *add.* *LNP*) explicit (*om.* *P*) *LMNP*, Ad (Explicit ad *C*) Nemesianum et ceteros (*ceros* *C*) in metallo constitutos explicit (*om.* *C*) *CR*. —

EPISTVLA LXXVII.

CYPRIANO FRATRI NEMESIANVS DATIVVS FELIX ET VICTOR
IN DOMINO AETERNAM S.

- 1 Semper magnis sensibus pro temporis condicione litteris tuis locutus es, Cypriane dilectissime. quibus adsidue lectis et pravi corrigitur et bonae fidei homines corroborantur. dum enim non desinis tractatibus tuis sacramenta occulta nudare, sic nos in fidem facis crescere et de saeculo homines ad credulitatem accedere. nam quaecumque bona in multis libris tuis intulisti, nescius ipsum te nobis designasti. es enim omnibus hominibus in tractatu maior, in sermone facundior, in consilio sapientior, in sapientia simplicior, in operibus largior, in abstinentia sanctor, in obsequio humilior et in actu bono innocentior. scis et ipse, carissime, nostrum optabile notum esse quod te uideamus doctorem et amatorem nostrum ad coronam magnae confessionis peruenisse.
- 2 Nam quasi bonus et uerus doctor quid nos discipuli secuti apud praesidem dicere deberemus prior apud acta proconsulis pronuntiasti et tuba canens Dei milites caelestibus armis instructos ad congressionis proelium excitasti et in acie prima

Epist. LXXVII. — Incipiunt rescripta confessorum *B*, Rescripta Nemesiani *v* (fol. 193^a), Incipit secunda epistula *T*, Cypriano fr̄i Nemesianus Dativus Felix Victor *H*, Ad Cyprianum Nemesianus Dativus Felix et Victor incipit *μ* (fol. 158^a), Ad scm̄ Cypriani epistola Nemesiani Dativi Felicis et Victoris *β*, om. *hr.* — 2 nemesiano *μ*, nemesianus salutem *v* 3 deo *Brμ* 4 semper] cum semper *Thμ* magni *μ*¹, sanis *v* temporum *v* 5 locutus es tuis *β* 6 corrigunt *Th* bonae] bona et *h* non] nos *r* 7 sinis *Bv*, desint *Th* tractibus *Th* occultanda *Thμ* sic om. *μ* 8 facis nos in fidem *μ* fide *Brv* facis] pacis *Th* et om. *μ* et de . . . accedere om. *Br* accede *Th*, aecclesiae *μ* 9 quacuq. *B* libris tuis multis *Br*, m. tuis libris *β* intulisti *Th* 10 adsignasti *v* es] et *Bhμ* 11 facundior *ex* nefandior *T* concilio *v* 12 sapientia] patientia *BHrβvv* 13 et in] in *v* 15 et amatorem om. *Br* magnae ad *T*, magnae ac *h* 17 quasi et *T* bonus om. *Br* 18 proconsiliis *T* 19 instructus *B* 20 et om. *v* prima] pugna *add. Thμv*, pugnans *add. Hβv*

spiritali gladio diabolum interfecisti, agmina quoque fratrum hinc et inde uerbis tuis conposuisti, ut insidiae inimico undique tenderentur et cadauera ipsius publici hostis et nerui concisi calcarentur. crede nobis, carissime, quoniam non est a centesimo praemio minor tua innocens anima, quae nec saeculi primos inpetus timuit nec ire in exilium recusauit nec relinquere ciuitatem dubitauit nec in deserto loco morari horruit et quoniam multis documentum confessionis dedit, ipsa martyrium prior duxit. quot enim ad martyria facienda exemplo suo prouocauit: et non tantum martyrum de saeculo iam excedentium sociata esse coepit, sed et cum futuris caelestem amicitiam copulauit.

Agunt ergo tibi nobiscum damnati maximas apud Deum gratias, Cypriane carissime, quod litteris tuis laborantia pectora recreasti, fustibus uulnerata membra curasti, conpedibus pedes ligatos resoluisti, semitonensis capitibus capillaturam adaequasti, tenebras carceris inluminasti, montes metalli in plana deduxisti, naribus etiam fragrantibus flores inposuisti et tetrum odorem fumi discussisti. fecit autem et prosecutum est ministerium tuum et Quirini dilectissimi nostri, quod per Herennianum hypodiatonum et Lucanum et Maximum et Amantium acoluthos distribuendum misisti, quaecumque necessitatibus corporum defuerant expediri.

2 inc h	uerbis ... insidiae repetit T	inimici v	3 cada-
ueris Brv	publicae Th	hostis et] hostis BTrμvv,	hortis h
neruis μ ² v	concisis μ ² v, om. β	4 nobis carissime om. Thμ	
est om. β	5 prima v	6 recussauit T	7 commorari vv,
mori r	8 ipse r	9 dixit T ¹ Bh, discit r	quot scripsi,
quod Thμ, alios BHRβvv		facienda] pacienda r	10 et om. μ
sociata scripsi, socia Hβvv, solatia T, solatium μ, solacios h, socius Br;			
cf. p. 549,16	12 damnati om. Br	dnm Thμ	13 carissime]
dilectissime Brvv	15 semitonsi BT	capitis v	capillatura Br
adaequasti illum H	16 planum BHRμvv	17 fragrantibus h, fragran-	
tes Hβ ¹ , fragrantibus Br	floribus Br	18 discussisti] exclusisti	
BHRβvv	persecutum rv	est om. Brvv, et μ	19 nostri] nos T
per om. β	herrenianum T, hennianum hμ, felicem heremianum B,		
felicem hieremianum r	ypodiatonos B	20 lucianum Brv	et
amantium om. v, et augustalem et amantium Br		acholitos T os ex is,	
presbyterum Br	21 necessitati Br'	corporis Hβ	defuerunt
Thμ	. Expediti sumus r		

simus ergo orationibus nostris alterutro adiutores et rogemus sicut mandasti, ut Deum et Christum et angelos in omnibus actibus nostris habeamus fautores. optamus te, Domine frater, semper bene ualere et nostri meminisse. saluta omnes qui tecum sunt. omnes nostri qui nobiscum sunt te amant et salutant et uidere desiderant.

EPISTVLA LXXVIII.

CYPRIANO FRATRI ET COLLEGAE LVCIVS ET QVI CVM EO SVNT FRATRES OMNES IN DEO S.

I Exultantibus nobis et laetantibus in Deo quod nos et in con-¹⁰ gressionem armauerit et in proelio uictores sua dignatione fecerit superuenerunt litterae tuae, frater carissime, quas per Herennianum hypodiamonem et Lucanum et Maximum et Amantium acoluthos misisti nobis: quibus lectis recepimus in uinculis laxamentum, in pressura solacium et in necessitate praesidium¹⁵ et excitati sumus et robustius animati ac si quid amplius fuerit poenarum. nam ante passionem a te sumus ad gloriam prouocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi praebuisti. nos uero secuti uestigia confessionis tuae parem gratiam

1 nostris *om. Hβ* alterutrum *βνν* et] sed *h* 3 actibus
om. T nostris *om. μ* fautores] futuros *T* optamus ... l. 6
 desiderant *om. ν* domine *om. r* frater] pater *km̄e Br* 4 semper
om. Tβr saluta ... desiderant *om. B*. — Cypriano Nemesianus
 Datius Felix et Victor explicat *T*, Rescripta confessorum explicat *B*, *om.*
Hhrβμν. —

Epist. LXXVIII. — Incipit ad Lucium (Incipit Lucii *μ*) et qui cum eo sunt *TQμ*, Incipit ad Lucium *B*, Cypriano Lucius qui et Nicostratus *H*, *om. h*. — 8 cyprianus *BQTh* lucio *BQTh* cum eo] mecum *Bv*
 9 omnes *om. μ* dño *HTv* 10 et nos *T* et in scripsi, et *Q*, in *T*,
 ad *BHμν* 11 et] ut *B* sua *om. B* 12 herennianum *H*,
 hennianum *Qhμ*, annianum *T*, saturnium et herennianum *V* 13 lucia-
 num *Bv* et amantium *om. V* 14 acoluthos *TV*, acolitos *BHQhμ*
 misistis *B* nobis *om. B* 15 pressuris *B* 16 ac] ad *μν*, at *h*;
cf. p. 827, 7 quidam prius *M* (quid amplius *Q*) 17 abste *B*,
 ante *μ*¹ 19 uestigium *T*

tecum speramus. nam qui prior est in cursu prior est et ad prae-
mium, et qui prior occupasti de quo cepisti inde hoc nobis com-
municasti, demonstrans † scilicet indiuiduam caritatem qua sem-
per nos dilexisti: ut quibus unus fuit spiritus in coniunctionem
5 pacis esset precum tuarum gratia et una corona confessionis.

Accessit autem tibi, frater carissime, ad confessionis coronam 2
retributio operum, abundans mensura quam accipies a Domino in
die remunerationis, qui et te nobis litteris tuis repraesentasti,
ut pectus illud tuum candidum et beatum quod semper nouimus
10 manifestares et secundum latitudinem eius nobiscum laudes Deo
diceres, non quantum nos meremur audire, sed quantum tu potes
dicere. tuis enim uocibus et quae minus in nobis instructa erant
exornasti et confirmasti ad sustentationem earundem passionum
quas patimur securi de praemio caelesti et de corona martyrii
15 et de regno Dei ad prophetiam quam litteris tuis spiritu sancto
plenus spondidisti. hoc totum fiet, dilectissime, si nos orationi-
bus tuis in mente habueris, quod te facere confido, sicut et nos
utique facimus.

Accipimus itaque, frater desiderantissime, id quod a Quirino 3
20 et a te ipso misisti sacrificium ex omni opere mundo. sicut et
Noe optulit Deo et delectatus est Deus in odorem suauitatis et
respexit in sacrificium eius, ita et in uestrum respicit et delecta-
tur reddere uobis huius tam boni operis mercedem. peto autem

1 in cursu] ad confessionem *H* est et] est *Thμ* 2 occupati *HT*
de quod coepisti *BQHρ*¹, prior et coronatur *H* de nobis *B* 3 demon-
strans *H*, demonstrationem *BTQhμ* et indiuiduam *Q* qua]
quam *BQ* semper] spem per *B* 4 fuit *om. B* sps unus *H*
coniunctione *v* 5 tuarum] iniutarum *B*, unitarum *Oxon.* gratiam
et unam coronam *B* 6 tibi *om. B* 7 mensuram *B¹TQh*
8 diem *B* et *exp. Q (exh. M)* 9 pectus] tempus *B* 10 mani-
festare eas *BTQh* et] sed *B* nobiscum] nobis *BH¹* 11 mere-
remur *H re s. l.* 12 erant et *BQ* 13 ornasti *B* confirmati
sumus *H¹* 14 patimur] patienter *TQh*, patienter sustinemus *μ*; *fort.*
patimur patienter 15 ad prophetiam] ex propheta *Hv* quam
nobis *V* 16 spondidisti *B* 17 confidimus *H* 19 accepimus *BHμv*
quod est *V* cyrino *BV* 20 abste *B* et noe] noe *T* 21 deus]
deo *B* odore *h* 22 respicite *T*, respiciet *V*, respiciat *Mμv* delecta-
bitur *V*, delectetur *μv* 23 reddens *B* nobis *T* tam] iam *TQ*

ut litteras quas ad Quirinum fecimus transmitti praecipias. opto te, frater carissime ac desiderantissime, semper bene ualere et nostri meminisse. saluta omnes qui tecum sunt. uale.

EPISTVLA LXXVIII.

CYPRIANO CARISSIMO ET DILECTISSIMO FELIX IADER 5
 POLLIANVS VNA CVM PRESBYTERIS ET OMNIBVS NOBISCVM
 COMMORANTIBVS APVD METALLVM SIGVENSEM AETERNAM IN
 DEO S.

Resalutamus te, frater carissime, per Herennianum hypodiaconum et Lucanum et Maximum fratres nostros fortes et incolumes adiuuantibus orationibus tuis: a quibus accepimus oblationis nomine quantitatem una cum litteris tuis quas misisti, in quibus dignatus es de uerbis caelestibus nos tamquam filios confortare. et Deo patri omnipotenti per Christum eius gratias egimus et agimus quod sic confortati et conroborati sumus per tuam adlocutionem, petentes de animi tui candore ut nos adsiduis orationibus tuis in mente habere digneris, ut con-

1 cyrinum *V*, cyprianum *B* feci *V*, fecit *B* opto . . . uale
om. B 2 fratres *T* desiderantissime *T* 3 uale *om. Q*, ualete μ . —
 Caecilii Cypriani ad Lucium explicit *B*, Ad Lucium et qui cum eo sunt
 explicit *TQ*, *om. Hh* μ . —

Epist. LXXVIII. — Incipit epistula (Ad sanctum Cyprianum β) Felicis Iaderis (Iader *T*, *om. B*) Poliani (Polianis *T*, *om. B*) *BT* β , Cypriano Felix Iader hanc mittunt epistolam *H*, Rescripta Iaderis Foelicis et caeterorum ν fol. 192^b, Incipit Foelix Iader Pollianus μ fol. 158^a. — 5 cyprianus *B*¹ et dilectissimo *om. B* ader *B* 6 pollianus μ compresbyteris β et omnibus *om. \nu* uobiscum *H* β 7 signense μ ¹ ν , singuense β μ ², singuensem *B*, singuentem ν in dno ν , in dnm *T*; aeternam in domino ν 9 resalutauimus μ frater *om. B*¹ herenianum ν , hennianum *T* μ hypodiaconum *om. \nu* 10 et lucianum *BT* β , lucianum ν et *om. \nu* 12 oblationes *B*¹*H*¹ nomine *om. B* quantitatem] non minimam quantitatem β ν tuis *om. B*¹ 13 misisti] scripsisti ν caelestibus uerbis *H* 14 filios tuos *B* confortari μ ¹ ν 15 eius ν s. l. m. 2 egimus et *om. B* 16 per tuam] perpetuam *T* 17 tuis nos adsiduis orationibus *H* mentem *BT* μ

fessionem uestram et nostram quam Dominus in nobis conferre dignatus est suppleat. saluta omnes qui tecum commorantur. optamus te, frater carissime, in Domino bene ualere. [Felix scripsi.] Iader subscripsi. Polianus legi. Dominum meum Euty-
 5 chianum saluto.

EPISTVLA LXXX.

CYPRIANVS SVCCESSE FRATRI S.

Vt non uobis in continenti scriberem, frater carissime, illa res 1
 fecit quod uniuersi clerici sub ictu agonis constituti recedere
 10 istinc omnino non poterant, parati omnes pro animi sui deuotione
 ad diuinam et caelestem gloriam. sciatis autem eos uenisse quos
 ad urbem propter hoc miseram, ut quomodocumque de nobis
 rescriptum fuisset, exploratam ueritatem ad nos perferrent.
 multa enim uaria et incerta opinionibus uentilantur. quae autem
 15 sunt in uero ita se habent, rescripsisse Valerianum ad senatum
 ut episcopi et presbyteri et diacones in continenti animaduertan-
 tur, senatores uero et egregii uiri et equites Romani dignitate
 amissa etiam bonis spoliuntur et si ademptis facultatibus chri-

1 uestram et *om. v* et nostram *om. μ¹* 2 morantur *B*
 3 opto *B* frater carissime] et *B* in deo *μν, om. B*, in deo
 semper *v* felix scripsi *om. BHTβμν, add. Oxon.* 4 iader ...
 saluto *om. Bβν* pollianus *μ* euthycianum *μ*, uthyciano *T*
 5 salutem *T*. — Cypriano Felix Iader Polianus explicit *T*, Epistola Felicis
 explicit *B, om. Hβμν. —*

Epist. LXXX. — Incipit (*om. H*) epistula beati (sc̄i *G*) Cypriani ad
 Successum *GH*, Incipit (Cypriani *add. m. 2*) epistola ad Successum *T*,
 Incipit (*om. μ*) ad Successum *Wμ*. — 8 scribere *T* 9 cleri *T* ictu]
 icu *T* 10 istinc] hinc *G* animi sui deuotione ad diuinam]
 animatione diuina *HTW* 11 celeste *W*, caelesti *H* gloria *H*,
 corona *W*, coronam *T* eos] meos *T* . 12 quomodoquoque *W*,
 quod *G* nobis] his *T* 13 fuissent *μ* explorata *G* ueri-
 tate *G*, sibi ueritatem *μν* referrent *μ*, referret *W*, referent *G*
 14 uentulantur *T* 15 sint *μ* ad] ob *G* 16 ut] et *W* et dia-
 cono *G, om. T in ras.* continentia *TW*, continentiam *G* animad-
 uertenterent *T*, enim aduersantur *W* 17 uero et *om. μ* uiri et]
 uiri *Oxon.* 18 spoliantur *TW*, expolientur *G* christi *μ¹*

stiani [esse] perseuerauerint, capite quoque multentur, matronae ademptis bonis in exilium relegentur, Caesariani autem quicumque uel prius confessi fuerant uel nunc confessi fuerint confiscentur et uincti in Caesarianas possessiones descripti mittantur. subiecit etiam Valerianus imperator orationi suae exemplum litterarum quas ad praesides prouinciarum de nobis fecit: quas litteras cotidie speramus uenire, stantes secundum fidei firmitatem ad passionis tolerantiam et expectantes de ope et indulgentia Domini uitae aeternae coronam. Xistum autem in cimiterio animaduersum sciatis VIII. id. Aug. die et cum eo diacones quattuor. sed et huic persecutioni cotidie insistent praefecti in urbe, ut si qui sibi oblati fuerint animaduertantur et bona eorum fisco uindicentur.

- 2 Haec peto per uos et ceteris collegis nostris innotescant, ut ubique hortatu eorum possit fraternitas corroborari et ad agonem spiritalem praeparari, ut singuli ex nostris non magis mortem cogitent quam immortalitatem et plena fide ac tota uirtute Domino dicati gaudeant magis quam timeant in hac confessione, in qua sciunt Dei et Christi milites non perimi sed coronari. opto te, frater carissime, semper in Domino bene ualere.

1 esse *om. Gμ* perseuerant *H* multentur *T*, mulcentur *μ*,
 plectentur *H* matronae uero *HT*, et romae *μ* 2 adeptis *W*
 religenter *TW*, relegentur *G* caesariani autem] causarum atq. *μ*
 sed cesarum *s. l. m. 2* 3 fuerunt *W* 4 caesarianas *T* de-
 scriptam *T*, et inscripti *G*, et scripti *μ* 5 deiecit *W* imperator]
 imploratione *W* orationis *H*, in orationis *G*, *om. W* sua *W*
 exemplo *G*, et exemplum *T* 6 litteras *G* praesidem *H* pro-
 uinciae *G* quas *om. H* 7 stantes] state ergo *G* 8 et *om. T*
 spectantes *μ* et] et de *T* 9 aeternam *T* xyxtum *Hμ*¹,
 sixtum *Gμ*², christum *T*, crescunt *W* cymiterium *G*, cometerio *T*¹,
 coemiterio *Wv* 10 VIII. idum agg. *I*, V iduum aug. *H*, octauo iduum
 augustarum *μv* die *om. W* eo diacones] eodem *GHT*, eode *μ*,
 eodem diacones *W* 11 quartum *G*, quarum *μ* in urbem *HT*,
om. W 12 sibi] ibi *G* fuissent *W* 14 et] ut *W* ceteris
om. Gμ innotiscant *W* ut ubique] ubi *μ* 17 cogitant *G*,
 concitent *T* et] ex *W* 18 dicata *Hμ*, dicat *T* t in *ras.* 19 opto ...
 ualere *om. GHW*; amen *add. G* 20 in domino *om. μ*. — Ad (Caecilii
 Cypriani epistola ad *T*) Successum explicat *TW*, *om. GHμ*. —

EPISTVLA LXXXI.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS ET PLEBI VNIVERSAE S.

Cum perlatum ad nos fuisset, fratres carissimi, commentarios esse missos qui me Vticam perducerent et consilio carissimorum
 5 persuasum esset ut de hortis nostris interim secederem, iusta interueniente causa consensi, eo quod congruat episcopum in ea ciuitate in qua ecclesiae dominicae praest illic Dominum confiteri et plebem uniuersam praepositi praesentis confessione clarificare. quodcumque enim sub ipso confessionis momento confessor
 10 episcopus loquitur aspirante Deo ore omnium loquitur. ceterum mutilabitur honor ecclesiae nostrae tam gloriosae, si ego episcopus alterius ecclesiae praepositus accepta apud Vticam super confessione sententia exinde martyr ad Dominum proficiscar, quandoquidem ego et pro me et pro uobis apud uos confiteri et
 15 ibi pati et exinde ad Dominum proficisci orationibus continuis deprecet et uotis omnibus exoptem et debeam. expectamus ergo hic in secessu abdito constituti aduentum proconsulis Cartaginem redeuntis, audituri ab eo quid imperatores super christianorum laicorum et episcoporum nomine mandauerint et dicturi quod ad
 20 horam Dominus dici uoluerit. uos autem, fratres carissimi, pro disciplina quam de mandatis dominicis a me semper accepistis

Epist. LXXXI. — Incipit (Epistola Cecili Cypriani Carthaginensis epi β) ad clerum et plebem Kartaginiensem (cartaginis β) Gβ, Incipit ad clerum de Successo Z (fol. 166^b), Incipit ad presbyteros et diaconos z (fol. 230^b), Ad plebem de suo successu μ, om. r. — 2 et om. G diaconibus rμv 3 fuisset ad uos Z frumentarios μ 4 me om. z ut hic an Z, menticam z, umquam G 5 uti G de] in Z ortis Gzβμ secederem] non crederemus z 6 epo z 9 ipso] illo zμv, in loco Z , 10 eps scs G omnium om. r ceterorum z 11 multilabitur zμ¹, ut labitur Z ecclesiam nostram gloriosam z ego om. Z, ergo z 12 utiram z 13 sententiam GZz 14 ego et om. Z uos om. Z 16 uotis omnibus deprecare z 17 addito z, om. Z consulis z cartaginis Z, ad cartaginem rεμ 18 audituri] dicturi G in marg., ab eo audituri z quod Gz imperatores] in populum G super om. μ, sub z 20 dominus om. G, deus β carissimi om. z 21 quam] quasi r de om. z

et secundum quod me tractante saepissime didicistis, quietem et tranquillitatem tenete, nec quisquam uestrum aliquem tumultum fratribus moueat aut ultro se gentilibus offerat. apprehensus enim et traditus loqui debet, siquidem Deus in nobis positus illa hora loquatur, qui nos confiteri magis uoluit quam profiteri. ^s quid autem de cetero nos obseruare conueniat antequam in me super confessione nominis Dei proconsul sententiam ferat, instruente Domino in comminus disponemus. incolumes nos, fratres carissimi, Dominus Iesus in ecclesia sua permanere faciat et conseruare dignetur.

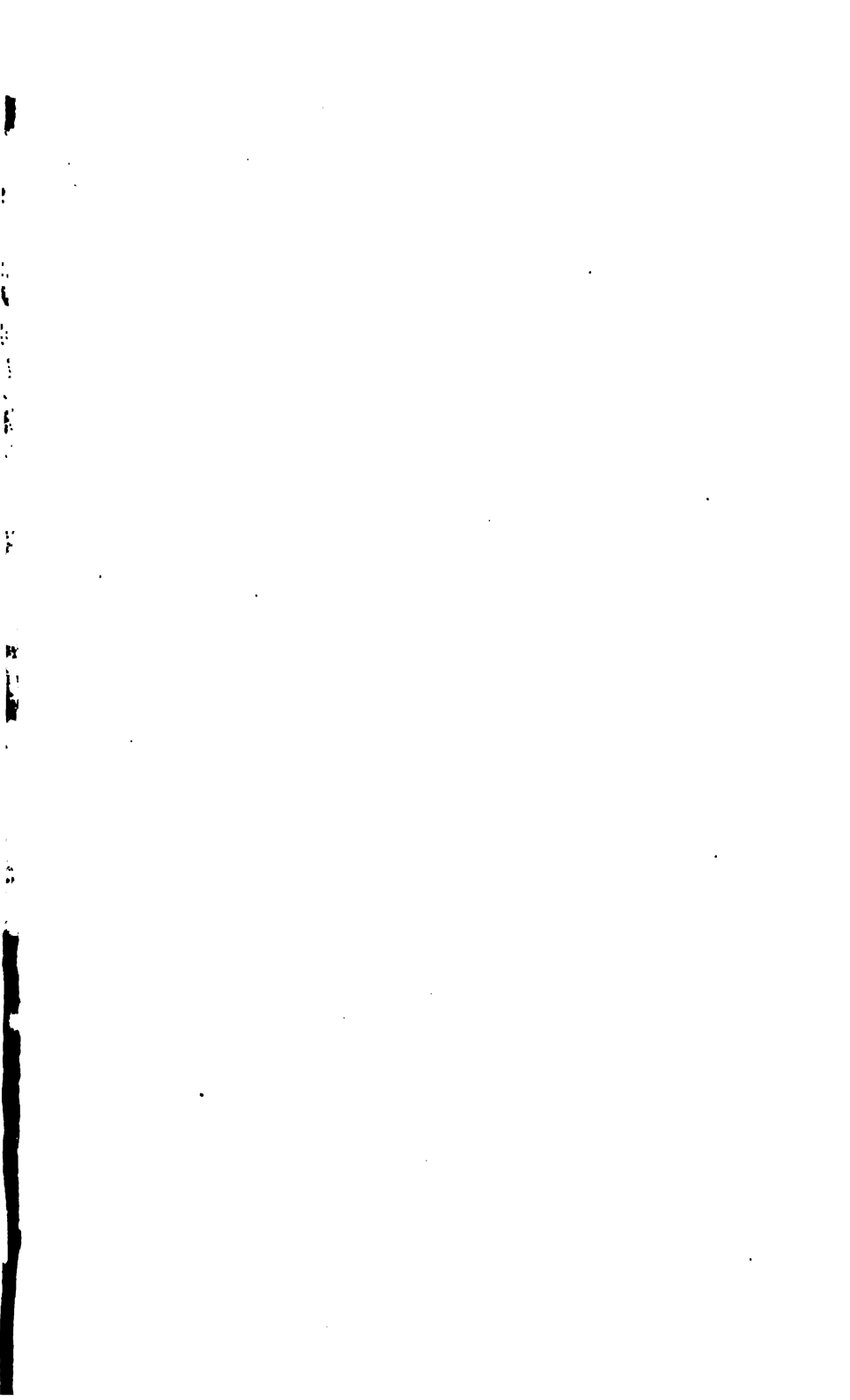
10

1 et om. G et tranquillitatem om. s 2 tenere Z quicquam s 3 de fratribus Zsrμ aut] ut Z 4 etenim rμ, autem Z et siquidem s, si quid cum Z deus in uobis G, in uobis deus s, in nobis r positus] possit s 5 loquatur] mandauerit loquetur Z 6 quod G de cetero] de certo r, decet ergo Z nos om. μ conuenit Zrμ in om. srβμ 7 super] semper s confessionem Zrμ¹ dei] de ipso s proconsulis Grβμ, proconsule Z, consule s sententia feriat Grβμ, sententia fuerat s 8 in comminus . . . dominus iesus om. r comminus GZ, commune rββμν 9 iesus] noster μν 10 dignetur amen Zs; add. Balusius ex libro Fuzensi (?): ita fiat per suam misericordiam. — Ad clerum de successi explicat Z, Ad presbyteros et diaconos explicat s, om. Grβμ. —

3

ANNEX

